

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavsrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i marginen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

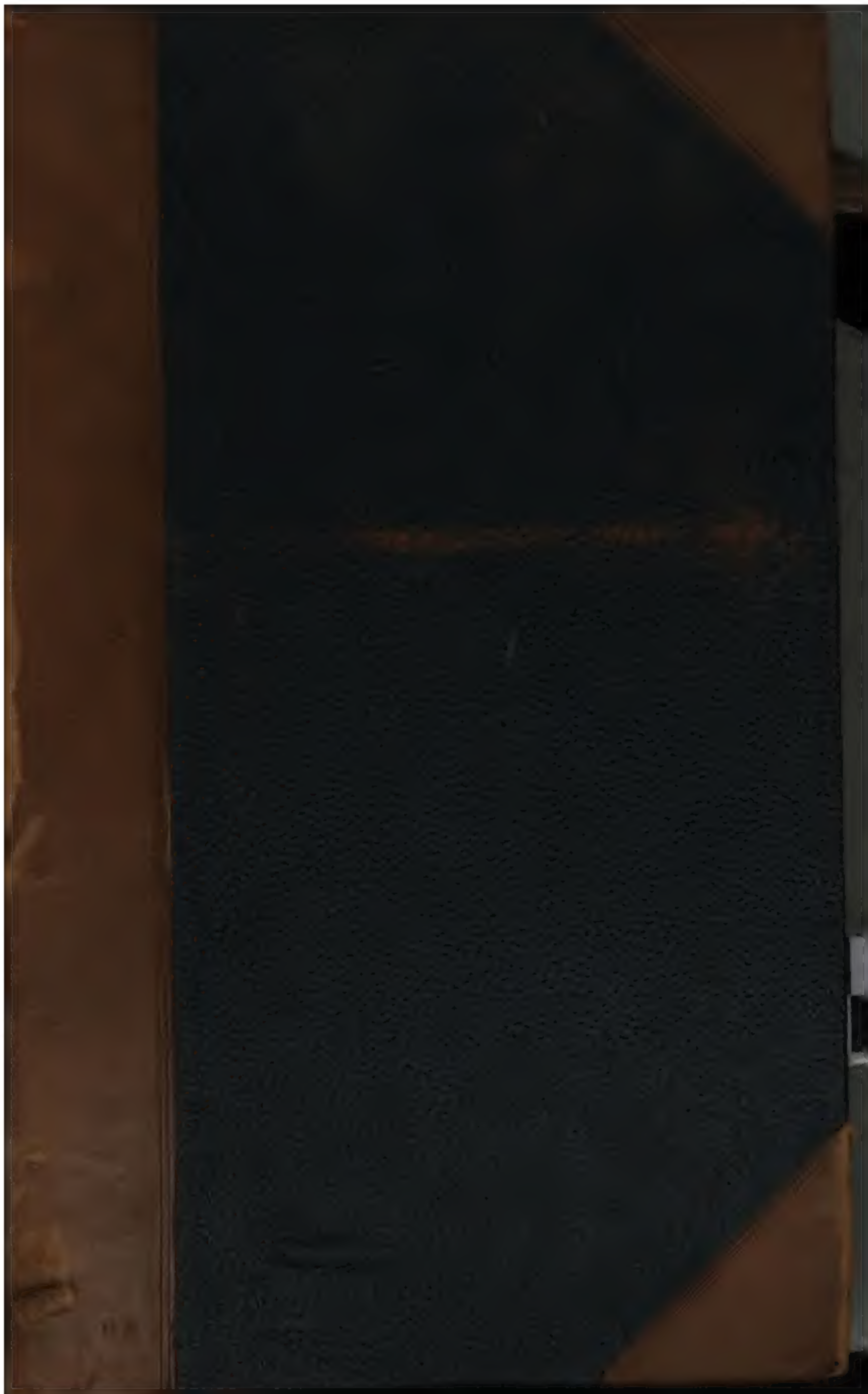
Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- **Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål**
Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- **Ikke bruk automatiske søk**
Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- **Behold henvisning**
Google-"vanmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- **Hold deg innenfor loven**
Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavsrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på <http://books.google.com/>

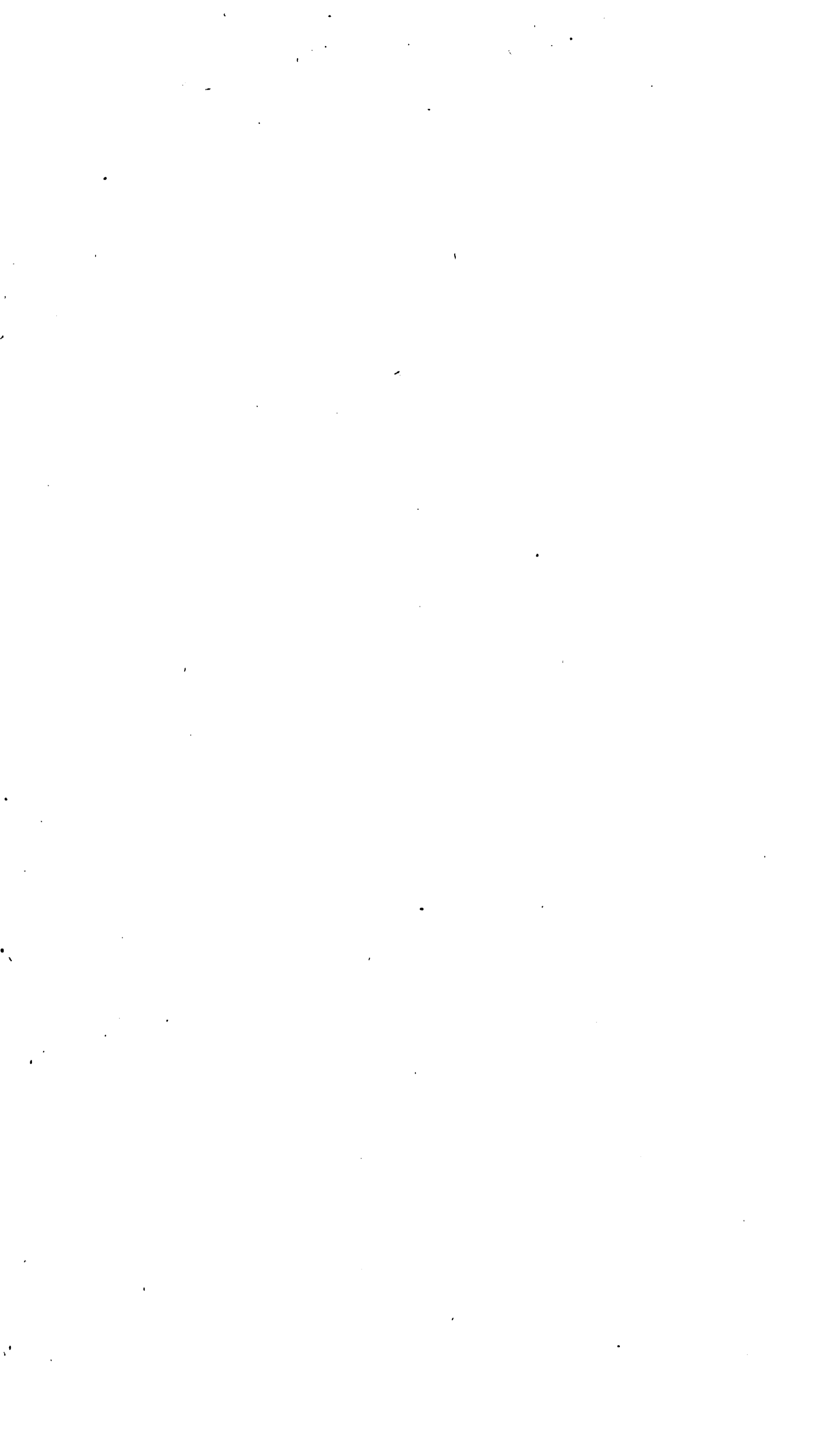

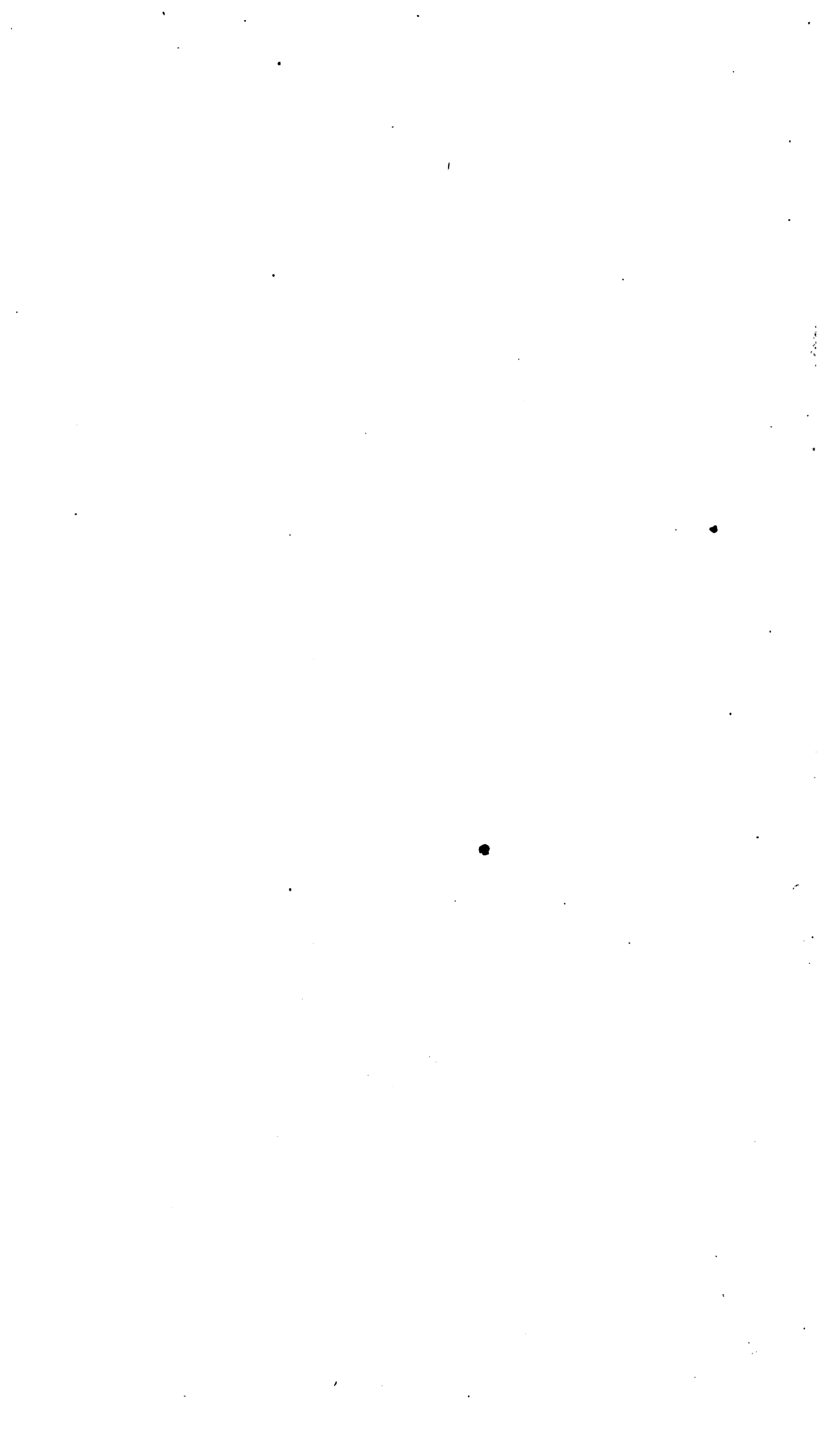
✓

107. f. 2.

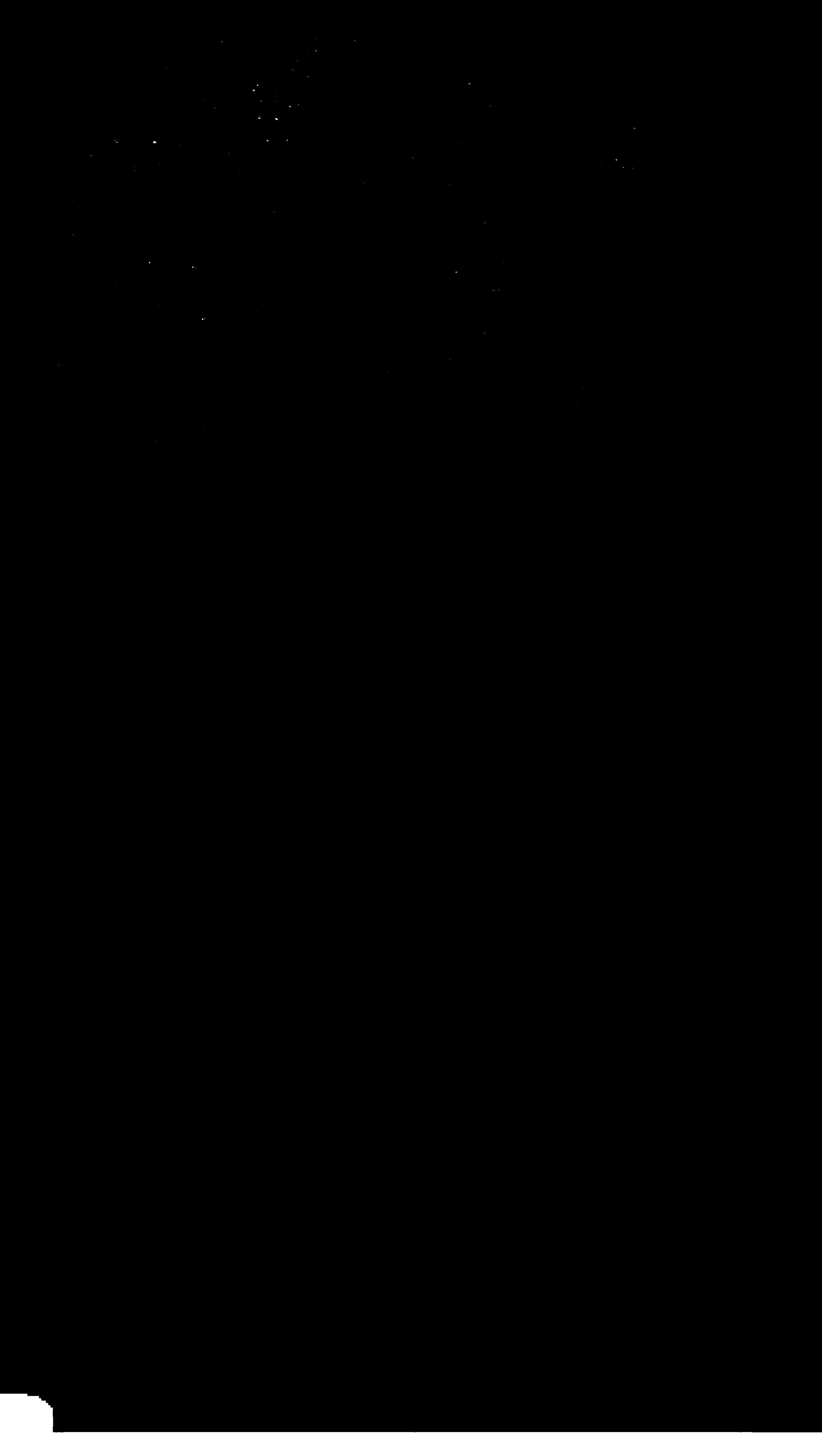

Den norske Kirkes Historie

under

Ratholicismen.

Den norske Kirkes Historie

under

Katholicismen

af

H. Renfer,

Professor ved Universitetet i Christiania.

Andet Bind.

Christiania.

Chr. Tønsbergs Forlag.

1858.

Andet Binds Indhold.

Tredie Tidrum.

Hierarchiets senere store Kamp mod Kongedømmet. Den hierarchiske Kirkeordens bedste Tid i Norge. 1263—1350.

49. Magnus Haakonson Norges Konge. Haakon ellevte og Jon Raude tolfte Erkebiskop. Kong Magnus's Lovforbedring fornyer Spændingen mellem Kongedømmet og Kirken. S. 1—12. **50.** Forholdene paa Island. Biskop Arne Thorlakson af Skalholt. S. 12—17. **51.** Provinzialconcillium og Høvedingemøde i Bergen 1273. En Overenskomst mellem Kirken og Staten sluttet, men ikke stadfæstet. S. 17—23. **52.** Stemningen i Norge og paa Island i Anledning af Overenskomsten til Bergen. Ny Overenskomst til Lunsberg 1277. Kongens Indbømmelser. S. 24—30. **53.** Erkebiskop Jons Virksomhed i Kong Magnus's sidste Regjeringsaar. Kong-Magnus Haakonsons Død. S. 30—34. **54.** Erik Magnusson bliver Konge. Provinzialconcillium i Bergen 1280. Strid mellem Kongens Raadgivere og Erkebiskop Jon. Dennes Landflygtighed og Død. S. 34—45. **55.** Nidaros's Erkestol staar længe ledig. Flere forgæves Forsøg paa at faa den besat. Jorund trettende Erkebiskop, S. 46—53. **56.** Kirken's Kamp paa Island under Biskop Arnes Ledning. S. 53—58. **57.** Erkebiskop Jorunds første Embedsvirksomhed. Hans Hevnforsøg mod Erkebiskop Jons Forfølgere lykkes ikke ret. Striden mellem Kirke og Kongedømme hendor. Provinzialconcillium i Nidaros 1290. S. 59—68. **58.** Tvistigheder inden den norske Kirkes eget Omraade. Strid mellem Chorsbrødrene og Prædikebrødrene i Bergen, og mellem Chorsbrødrene og Minoriterne i Oslo. Strid mellem Erkebiskop Jorund og hans Kapitel. Foreningen til Laetra. Den skalkholtske Biskop Arnes seneste Virksomhed og Død. S. 68—83. **59.** Strid mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel. Striden i Nidaros mellem Erkebiskop Jorund og Kapitlet opløses paa ny. Kong Erik Magnussons Død. S. 83—91. **60.** Haakon Magnusson bliver Norges Konge. Kirkeskriben i Stavanger og Nidaros ender. S. 91—103. **61.** Samtelændingernes Kirkeforhold. Biskopsstifter. Provinzialconcillium i Oslo 1306. S. 103—108. **62.** Norges ydre og indre Statsforhold, da Haakon blev Konge. Hans Arvefølge- og Formynderstyrelseslov. Han trolover sin Datter Ingebjørg med Hertug Erik af Sverige. Dennes Indblanding i Norges Statssager og Forbindelse med Rigets geistlige og verdslige Stormænd. S. 108—116. **63.** Kong Haakon møder og tuer det opstræbende Stormandsvalde. Hans Foranstaltninger i den Henseende, vedrørende baade den verdslige og den geistlige Styrelse. En kongelig Kapelgeistlighed dannes. S. 116—124. **64.** Brud mellem Kong Haakon og Hertug Erik. Spænding mellem Kongen og Erkebiskop Jorund. Dennes seneste Leveaar og Død, S. 124—132. **65.** Eilif Arneson valgt til fjortende Erkebiskop. Biskop Arne Sigurdson af Bergen, hans Virksomhed og Strid med Lybsterne i Bergen. S. 132—145. **66.** Biskop Arne Sigurdsons Tvist med Erkestolen angaaende Besættelsen af Hærsvernes Biskopsstol samt hans Angreb paa Kapelmagisterens Embedsmundighed. S. 145—153. **67.** Erkebiskoppens Jarlsverbidighed ophæves. Concillium i Vienne. Erkebiskop Eilif indvies. Strid mellem ham og Biskop Arne af Bergen om Indbivelsen af Palliehjælpen. S. 153—166. **68.** Pavelig Pengekrav paa den norske Geistlighed. Provinzialconcillium i denne Anledning i Nidaros. Kongens Omfarg for Finterne. Biskopsstifter i Norge. Nye Pengekrav fra den pavelige Kurie. S. 165—174. **69.** Kong Haakon's stadige Opmarksomhed paa Geistligheden og de kirkelige Forhold. S. 174—180. **70.** Norges Statsforhold i den senere Halvdeel af Haakon's Kongedømme. Kongens Død. S. 180—192. **71.** Magnus Erikson bliver Norges og tillige Sveriges Konge. Det norske Styrelsesraad. Hertuginde Ingebjørgs Indflydelse. S. 192—195. **72.** Tvist mellem Biskop Audsinn i Bergen og den læn-

gellige Kapelmagister. Provinzialconcillium i Bergen 1320. Biskop Bjeljalme af Orknoerne tilstalt. Traktaten mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren afgjores. S. 196—213. **73.** Biskopskifter i den norske Kirke. Hr. Erling Birkunson bliver Kongens Drotsete og Rigsforstander. Spændt Forhold mellem ham og Geistligheden, især Biskop Audfinn i Bergen. S. 213—222. **74.** Provinzialconcillium i Bergen 1327. Bestemmelser fattede paa samme, hvilke sigte til Kirkens og Statens indbyrdes Forhold. En Kansler stilles Drotseten ved Siden. Fortsat Spænding mellem Drotseten og Biskop Audfinn. S. 222—234. **75.** Nidaros's Kathedralkirkes Brand. Biskop Audfinns Virksomhed og Død. Flere Biskopskifter. Erling Birkunson afgaar som Drotsete, og den unge Kong Magnus Erikson optraeder som selvstyrende. Erkebiskop Gills Død. S. 235—243. **76.** Paal Baardsen femtende Erkebiskop. Et paveligt Sendebud i Norge. Erkebiskop Paals Virksomhed. Provinzialconcillium i Nidaros 1334. Trakte mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbeden af Utstein. S. 243—250. **77.** Provinzialconcillium i Lunsberg 1336. Raadsmøde og Forhandlinger i Oslo om Kirkens Forhold. Den bergenske Biskop Haalons Indflydelse. S. 251—256. **78.** Provinzialconcillium tilstalt i 1338, men igjen affagt. Misnøit med Rigsstyrelsen i Norge. Uarsagerne hertil. Mangler ved Statsforeningen mellem Norge og Sverige. S. 257—270. **79.** Misnøiet i Norge med Rigsstyrelsen kommer til Udbrud, men dæmpes dog igjen tilsyneladende. Erkebiskop Paal og end mere Biskop Haakon af Bergen øve Indflydelse paa Statsverkets Gang i Norge. Provinzialconcillium i Nidaros 1341. Biskopskifter. S. 270—284. **80.** Norges og Sveriges Adskillelse forberedes og fastsættes, idet Kong Magnus's yngre Son Haakon tages til vorbende Konge i Norge, og hans ældre Son Erik vælges til Faderens Eftermand i Sverige. S. 284—294. **81.** Den foretagne Forandrings Indflydelse paa Norges Statsstyrelses Gang. Uenighed mellem Erkebiskop Paal og Erkebiskoppen af Upsal. Ny Pavetiende paabydes. Erkebiskop Paals Død. Et mærkeligt Hørdebrev af ham. S. 294—302. **82.** Arne Einarsen Næde sextende Erkebiskop. Uordener paa Island. Suberørernes Biskopsstol stilles fra den norske Kirkeprovins. Kong Magnus kriger mod Russerne. Erkebiskop Arnes Hørdebrev. Den store Mandedød raser i Norge 1349 og 1350. Erkebiskop Arnes Død. S. 302—313. **83.** Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det tredje Tidrum. S. 313—338.

Fjerde Tidrum.

Den hierarchiske Kirkeordens Forfald efter den store Mandedød og under Kalmarforeningen. Dens Omstyrkelse ved Reformationen 1350—1550.

84. Den norske Kirkes flette Tilstand ved Mandedødens Ophor 1350. Olaf sytende Erkebiskop. De øvrige ledige Biskopsstole besættes. Provinzialconcillium i Nidaros 1351, i Bergen 1352. S. 339—350. **85.** Pavens Indblanding i de norske Biskoppers Valg ved Anvendelse af sin Provisionsret. Pavetienden optrædes, og Kongen faar et Raad af den til Krigen mod Russerne. Uordener i Kirke- og Landstyrelsen paa Island. S. 350—359. **86.** Styrelsesforandring i Norge i 1350. Orm Espheimsen bliver Drotsete. Rigets indre Historie 1350—1355, S. 359—366. **87.** Haakon Magnusson overtager Rigsstyrelsen som Norges Konge. Statsbevægelser i Norden mellem 1355 og 1374. Kong Magnus's Stilling i Sverige. Han maa tage sin Son Erik til Medkonge. Dennes Død. Oprør mod Magnus. Haakon af Norge bliver for en kort Tid ogsaa Sveriges Konge, men fortrænges af Albrekt af Mecklenborg. Magnus's Fangenskab, Løsløbelse og Død 1374. S. 367—379. **88.** Det næstfølgende tyveaarige Tidrumms ubehagelige Indflydelse paa Norges Stat og Kirke. Begivenheder i Kirken mellem 1375 og 1380. Uordener paa Island. Biskopskifter. En pavelig Nuntius, Guido, i Norge. Erkebiskop Olaf's Død i 1372. Thronadende Erkebiskop. Kong Haalons seneste Regjeringsaar. Hans Son, Olaf, bliver Danmarks Konge. Haakon Magnussons Død 1380. S. 379—396. **89.** Olaf Haalonsen Norges Konge. Hans Moder, Margreta Baldemarsdatter af Danmark. Ogmund Finnsen Drotsete. Biskopskifter. Erkebiskop Thronadende 1381. Nikolaus nittende Erkebiskop. Binalde Henrikson tyvende Erkebiskop. S. 396—410. **90.** Dronning Margreta vælges til Norges Riges Forstanderke, og derpaa Erik af Pommern til Norges Konge i 1389. De norske Biskoppers Virksomhed herved. S. 410—422. **91.** Dronning Margreta vinder ogsaa Indflydelse i Sverige, især efterat have fanget Kong Albrekt. Rigsstyrelsen i Norge. De norske og islandske Biskoppers Virksomhed i de sidste ti Aar af det fjortende Aarhundrede. Theodorik af Niems Vidnesbyrd om Norges Geistlighed ved den Tid. St. Birgitta i Sverige og Birgittinerens Klosterorden. S. 423—439. **92.** Foreningen mellem Norge, Sverige og Danmark til Kalmar 1397. S. 439—444. **93.** Kong Erik bliver myndig. Erkebiskop Binalde dør 1402. Altel een og tyvende Erkebiskop. Stort Møde af Biskop-

per i Bergen 1406. **Bispeffister.** Dronning Margretas sidste Leveaar og Død 1412. S. 44—45. **94.** Kong Erik Guesfyrrer. Landshyrelsens daarlige Tilstand i Norge. Pavebømmets Splittelse. Umløbbelige Conclier i Pisa og i Rom. Biskopper i den norske Kirke. S. 455—465. **95.** Erkebiskop Havel bor 1428. Havel Dødt to og tyvende Erkebiskop. Hans første Embedevirksomhed. Christtirkens anden Brand. Kong Eriks Billaarlighed ved Biskopskoles Besættelse. Hans Valg falder paa uverdige Personer. S. 465—477. **96.** Birgittinerordenens Udbredelse over de tre nordste Riger. Munllise Bredtinerkloster i Bergen ombømmet til Birgittinerkloster. Unllage mod Birgittinerne. Kongen og Biskopperne tage sig af deres Sag. S. 470—486. **97.** Erkebiskop Havel stræber at gjenoplyse Provincialconclierne. Conclium i Bergen 1485, i Oslo 1486. S. 485—495. **98.** Mission med Kong Eriks Styrelse i alle hans tre Riger. Alager fra Norge i Norene 1420—1424. Opstand i Sverige 1432—1434. Uroligheder i Norge 1436—1437. S. 495—513. **99.** Kong Eriks Afsettelse og Kristoffer af Bayers Valg til Konge, først i Danmark, saa i Sverige, og endelig i Norge 1442. Tilbageblif paa den norske Stats og Kirkes Forhold under Erik. S. 513—527. **100.** Kristoffer af Bayers Norges Konge fra 1442—1448. S. 528—532. **101.** Dobbelt Kongevalg i Norge. Kamp mellem Karl Anutson og Kristian af Oldenburg. Den sidste seirer. S. 532—546. **102.** Erkebiskop Havel Død 1450. Tre dobbelt Valg til Ribaros's Erlesæde. Olaf Thronsdson endelig tre og tyvende Erkebiskop 1459. S. 546—561. **103.** Kong Kristian stadfæfter Overenskomsten til Lunsberg. Biskopsliste. i den norske Kirke. Erkebiskop Olaf Thronsdson dør 1474. Gaute Ivarsson fire og tyvende Erkebiskop. Kristian I's seneste Regjeringsaar og Død 1481. S. 561—570. **104.** Uroligheder i Norge efter Kristian I's Død. Erkebiskop Gaute Rigsvillarius. Hr. Jon Smor Rigsforstander. Hans, Kristian I's Son, vælges til Norges Konge i Halmstad 1483 og kronet samme Aar i Ribaros. S. 570—581. **105.** Norge under Kong Hans's Styrelse indtil 1503. Stemningen i Norge. Partier der. Anut Alfson og Henrik Krummedike. Anut Alfsons Drab. S. 581—598. **106.** Kong Hans's seneste Regjeringsaar. Hans Son, Hertug Kristian, Norges Styrrer paa Kongens Vegne. Hertug Høfudsats Opstand. Biskop Karl af Hamar. Erkebiskop Gaute dør 1510. Erik Waldendorf fem og tyvende Erkebiskop. Kong Hans dør 1513. S. 593—615. **107.** Kristian II bliver Danmarks og Norges Konge. Hans første Styrelsesaar. Erkebiskop Erik Waldendorf. Biskop Høfud af Stavanger og Abbed Henrik af Urstein. Biskop Anders Mus i Oslo og Raagister Hans Mule. Erkebiskop Eriks Virksomhed i Kongens og Kirkens Tjeneste. S. 615—631. **108.** Erkebiskop Eriks Fald og Flugt fra Norge. Han dør i Rom 1522. Forsølgelse mod Biskop Anders Mus. Denne resignerer til Fordeel for Hans Mule. Biskop Andor af Bergen. Islands Biskopper. Kristian I's Forhold til Kirkeformationen i Lyblland. Hans Flugt fra sine Riger i 1523. S. 631—651. **109.** Fredrik I vælges til Danmarks Konge 1523. Mellemrige i Norge, under hvortil de ledige Biskopsædmer besættes. Olaf Engelbrektsen sex og tyvende Erkebiskop. Henrik Krummedike og Vincentius Lunge. Kristian II opsiges, og Fredrik I vælges i 1524. Fredriks norske Haandfæstning. S. 651—674. **110.** De første Aar af Fredrik I's norske Styrelse. Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge. Angreb paa Kirken og dens Gods. Luthers Lære forkynnes i Bergen. Feide mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Hr. Esge Bilbe afløser i 1529 Hr. Vincentius som Høvedsmand paa Bergenhus. S. 674—695. **111.** Hertug Kristian, Fredrik I's ældste Son, kommer i 1529 til Oslo. Hensigten med hans Reise opnaaes ikke. Strid mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge. Forlig i 1530. Kirker nedbrudte og Klostre sekulariserede. S. 695—709. **112.** Kong Kristian II's Optræden i Norge 1531—1532. Erkebiskop Olaf og flere Biskopper antage sig hans Sag. Kristians Foretagende mislykkes, og Norges Forhold bringes i sin gamle Skil. Kong Fredrik I dør 1533. S. 709—737. **113.** Mellemrige efter Kong Fredrik I's Død. Kongevalget udsættes i 1533. Grevens Feide begynder i Danmark. Kristian III vælges af den jydste Adel til Danmarks Konge i 1534. Erkebiskop Olaf som Formand for Norges Raad dvæler med sin Erklæring. S. 737—748. **114.** Norge fremdeles uden Konge. Begivenheder i 1535. Hr. Nils Lyfkes Brøde. Uvenskabet mellem Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge opløses paany. Et paatænkt Rigsmede i Thronhjem gaar overstyr. S. 748—759. **115.** Hr. Nils Lyfkes Fængsel. Erkebiskoppen sender Kristoffer Thronsdson til Oslo. Underhandlinger der. Det søndensjeldste Raad nærmer sig endnu mere end for til Kong Kristian III. Pfalzgreve Fredrik optræder som Kristian II's Svigersøn med Forbringere. Henvender sig til Erkebiskop Olaf om Hjælp i Norge. S. 759—773. **116.** Kristian III begynder med stor Kraft at drive paa sit Valg i Norge. Sender Klaus Bilbe derhen som sin Underhandler. Vincentius Lunge vil have Kongens Erinde afgjort i Oslo; men Klaus Bilbe vil have en Sammentkomst i Thronhjem med Erkebiskop Olaf. Flere af de søndensjeldste Raadsmedlemmer følge ham dth. S. 773—785. **117.** Herremødet i Thronhjem. Nils Lyfkes og Vincentius Lunges Drab, og de kongelige Sendemænds Fængsel. Erkebiskoppens Krigsforetagender mod Alershus og Bergen mislykkes. Han løslader sine Fanger og søger Udsøning med Kristian III. S. 785—797. **118.** Overenskomst mellem Erkebiskop Olaf og de frigtvne kongelige Sendemænd. Erkebiskoppen gjør Kong Kristian III Tilbud. Klaus Bilbe underhandler i Danmark til Erkebiskoppens Fordeel. Esge Bilbes og Erkebiskoppens indbyrdes Forhold i Norge; den

Første helbre skrift til Kong Kristians Tde. S. 797—810. 119. . . Apenhamns Overgivelse i August 1536. Kristian III beslutter at bruge Magten mod Norge. Rigsdag i Apenhamn i October 1536. Norges Indordning under Danmark som Provins besluttet, og Biskopskonkordatet i det danske Rige ophæves. Erkebiskop Olaf sine Birkfømhed i Norge. Hans Flugt til Nederlendene i April 1537. Strøvikholm opgives i Mai. Erub Ulfstandes Tog til Thronbjern. Norge underkaster sig. S. 811—826. 120. Norges Underkastelsesforhold til Danmark og dens Kirke reformation samtlig ordæde af Kristian III. Evangeliske Superintendents Bestielse i Norge. De Personers senere Etædne, som spillede Hovedrollen i Norge ved den kirkelige og polittiske Forandring i 1537. S. 826—843. 121. Katholictømens sidste Tid paa Island. Biskopperne Dgmond Paalsen af Slaakholt og Jon Uresen af Høle, dens ivrige Opværdere. Reformationens fuldkomne Seier ved Jon Uresens Død i 1550. S. 844—876. 122. Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det fjerde Tidsrum. S. 876—884.

Andet Bind's Indhold.

Tredie Tidrum.

Hierarchiets senere store Kamp mod Kongedømmet. Den hierarchiske Kirkeordens bedste Tid i Norge. 1263—1350.

49. Magnus Haakonson Norges Konge. Haakon elerte og Jon Raude tolfte Erkebiskop. Kong Magnus's Lovforbedring fornyer Spændingen mellem Kongedømmet og Kirken. S. 1—12. **50.** Forholdene paa Island. Biskop Arne Thorlakson af Staahlolt. S. 12—17. **51.** Provinzialconcillium og Hovdingemøde i Bergen 1278. En Overenskomst mellem Kirken og Staten sluttet, men ikke stadfæstet. S. 17—23. **52.** Stemningen i Norge og paa Island i Anledning af Overenskomsten til Bergen. Ny Overenskomst til Lunsberg 1277. Kongens Indrømmelser. S. 24—30. **53.** Erkebiskop Jons Virksomhed i Kong Magnus's sidste Regjeringsaar. Kong Magnus Haakonsons Død. S. 30—34. **54.** Erik Magnusson bliver Konge. Provinzialconcillium i Bergen 1280. Strid mellem Kongens Raadgivere og Erkebiskop Jon. Dennes Landflygtighed og Død. S. 34—45. **55.** Nidaros's Erkestol faar lange ledig. flere forgæves Forsøg paa at faa den besat. Torund trettende Erkebiskop, S. 46—53. **56.** Kirkens Kamp paa Island under Biskop Arnes Ledning. S. 53—58. **57.** Erkebiskop Torunds første Embedsvirksomhed. Hans Hevnforsøg mod Erkebiskop Jons Forfølgere lykkes ikke ret. Striden mellem Kirke og Kongedømme hender. Provinzialconcillium i Nidaros 1290. S. 59—68. **58.** Livstigheder inden den norske Kirkes eget Omraade. Strid mellem Chorsbrødrene og Prædikebrødrene i Bergen, og mellem Chorsbrødrene og Minoriterne i Oslo. Strid mellem Erkebiskop Torund og hans Kapitel. Foreningen til Lauria. Den staahloltiske Biskop Arnes seneste Virksomhed og Død. S. 68—83. **59.** Strid mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel. Striden i Nidaros mellem Erkebiskop Torund og Kapitlet opblæses paany. Kong Erik Magnussons Død. S. 83—91. **60.** Haakon Magnusson bliver Norges Konge. Kirkeskriben i Stavanger og Nidaros ender. S. 91—103. **61.** Samtelændingernes Kirkeforhold. Biskopsstifter. Provinzialconcillium i Oslo 1306. S. 103—108. **62.** Norges ydre og indre Statsforhold, da Haakon blev Konge. Hans Arvefølge- og Formynderstyrelseslov. Han trolover sin Datter Ingebjørg med Hertug Erik af Sverige. Dennes Indblanding i Norges Statssager og Forbindelse med Rigets geistlige og verdslige Stormænd. S. 108—116. **63.** Kong Haakon møder og kuer det opstræbende Stormændsvælde. Hans Foranstaltninger i den henseende, vedrørende baade den verdslige og den geistlige Styrelse. En kongelig Kapelgeistlighed bannes. S. 116—124. **64.** Brud mellem Kong Haakon og Hertug Erik. Spænding mellem Kongen og Erkebiskop Torund. Dennes seneste Leveaar og Død, S. 124—132. **65.** Eilif Arneson valgt til fjortende Erkebiskop. Biskop Arne Sigurdsen af Bergen, hans Virksomhed og Strid med Lybterne i Bergen. S. 132—145. **66.** Biskop Arne Sigurdsens Tvist med Erkestolen angaaende Besættelsen af Færøernes Biskopsstol samt hans Angreb paa Kapelmagisterens Embedsmyndighed. S. 145—153. **67.** Erkebiskoppens Jarlsverdigheid ophæves. Concillium i Vienne. Erkebiskop Eilif indvies. Strid mellem ham og Biskop Arne af Bergen om Inddrivelsen af Palliehjælpen. S. 153—165. **68.** Pavelig Pengetrav paa den norske Geistlighed. Provinzialconcillium i denne Anledning i Nidaros. Kongens Omfarg for Gimmerne. Biskopsstifter i Norge. Nye Pengetrav fra den pavelige Kurie. S. 165—174. **69.** Kong Haakon's stadige Dymærksomhed paa Geistligheden og de kirkelige Forhold. S. 174—180. **70.** Norges Statsforhold i den senere Halvdeel af Haakon's Kongedømme. Kongens Død. S. 180—193. **71.** Magnus Erikson bliver Norges og tillige Sveriges Konge. Det norske Styrelsesraad. Hertuginde Ingebjørgs Indflydelse. S. 192—195. **72.** Tvist mellem Biskop Audfinn i Bergen og den kon-

gellige Kapelmagister. Provinzialconcillium i Bergen 1320. Biskop Vilhjalms af Orknerne tiltalt. Trætt mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren afgjøres. S. 196—213. **73.** Biskopsstifter i den norske Kirke. Hr. Erling Bidlunson bliver Kongens Drotsete og Rigsforstander. Spændt Forhold mellem ham og Geistligheden, især Biskop Audfinn i Bergen. S. 213—222. **74.** Provinzialconcillium i Bergen 1327. Bestemmelser fattede paa samme, hvilke sigte til Kirkens og Statens indbyrdes Forhold. En Kansler stilles Drotseten ved Siden. Fortsat Spænding mellem Drotseten og Biskop Audfinn. S. 222—234. **75.** Nidaros's Kathedralkirkes Brand. Biskop Audfinns Virksomhed og Død. Flere Biskopsstifter. Erling Bidlunson afgaar som Drotsete, og den unge Kong Magnus Erikson optræder som selvstyrende. Erkebiskop Gilifs Død. S. 235—243. **76.** Paal Baardsen femtende Erkebiskop. Et paveligt Sendebud i Norge. Erkebiskop Paals Virksomhed. Provinzialconcillium i Nidaros 1334. Trætte mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbeden af Ustheim. S. 243—250. **77.** Provinzialconcillium i Lunsberg 1336. Raadsmøde og Forhandlinger i Oslo om Kirkens Forhold. Den bergenske Biskop Haakons Indflydelse. S. 251—256. **78.** Provinzialconcillium tilfagt i 1338, men igjen affagt. Mission med Rigsstyrelsen i Norge. Aarsagerne hertil. Mangler ved Statsforeningen mellem Norge og Sverige. S. 257—270. **79.** Missionen i Norge med Rigsstyrelsen kommer til Udbrud, men dæmpes dog igjen tilsyneladende. Erkebiskop Paal og end mere Biskop Haakon af Bergen øve Indflydelse paa Statsverkets Gang i Norge. Provinzialconcillium i Nidaros 1341. Biskopsstifter. S. 270—284. **80.** Norges og Sveriges Adskillelse forberedes og fastsættes, idet Kong Magnus's yngre Søn Haakon tages til vorde Konge i Norge, og hans ældre Søn Erik vælges til Faderens Eftermand i Sverige. S. 284—294. **81.** Den foretagne Forandrings Indflydelse paa Norges Statsstyrelses Gang. Uenighed mellem Erkebiskop Paal og Erkebiskoppen af Upsal. Ny Pavetiende paahydes. Erkebiskop Paals Død. Et mærkeligt Forbrev af ham. S. 294—302. **82.** Arne Einarsen Næve sextende Erkebiskop. Uorden paa Island. Sverrernes Biskopsstol stilles fra den norske Kirkeprovins. Kong Magnus kriger mod Russerne. Erkebiskop Arnes Forbrev. Den store Mandebød raser i Norge 1349 og 1350. Erkebiskop Arnes Død. S. 302—313. **83.** Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det tredje Lidsrum. S. 313—338.

Fjerde Lidsrum.

Den hierarchiske Kirkeordens Forfald efter den store Mandebød og under Kalmarforeningen. Dens Omstyrkelse ved Reformationen 1350—1550.

84. Den norske Kirkes flette Tilstand ved Mandebødens Ophør 1350. Olaf syttende Erkebiskop. De øvrige ledige Biskopsstole besættes. Provinzialconcillium i Nidaros 1351, i Bergen 1352. S. 339—350. **85.** Pavens Indblanding i de norske Biskoppers Valg ved Anvendelse af sin Provisioneret. Pavetienden opkræves, og Kongen faar et Laan af den til Krigen mod Russerne. Uorden i Kirke- og Landsstyrelsen paa Island. S. 350—359. **86.** Styrelsesforandring i Norge i 1350. Orm Espstiensson bliver Drotsete. Rigets indre Historie 1350—1355. S. 359—366. **87.** Haakon Magnusson overtager Rigsstyrelsen som Norges Konge. Statsrørelser i Norden mellem 1355 og 1374. Kong Magnus's Stilling i Sverige. Han maa tage sin Søn Erik til Medkonge. Tennes Død. Oprør mod Magnus. Haakon af Norge bliver for en kort Tid ogsaa Sveriges Konge, men fortrænges af Albrekt af Meklenborg. Magnus's Fængselskab, Eskjæbelse og Død 1374. S. 367—379. **88.** Det næstforløbne tyveaarige Lidsrums uheldbringende Indflydelse paa Norges Stat og Kirke. Begivenheder i Kirken mellem 1375 og 1380. Uorden paa Island. Biskopsstifter. En pavelig Nuntius, Guido, i Norge. Erkebiskop Olafs Død i 1372. Thronatende Erkebiskop. Kong Haakons seneste Regjeringsaar. Hans Søn, Olaf, bliver Danmarks Konge. Haakon Magnussons Død 1380. S. 379—396. **89.** Olaf Haakonson Norges Konge. Hans Moder, Margreta Valdemarsdatter af Danmark. Ogmund Finnsen Drotsete. Biskopsstifter. Erkebiskop Thronatende dør 1381. Nikolaus nittende Erkebiskop. Binalde Henriksen tyvende Erkebiskop. S. 396—410. **90.** Dronning Margreta vælges til Norges Riges Forstanderke, og derpaa Erik af Pommern til Norges Konge i 1389. De norske Biskoppers Virksomhed herved. S. 410—422. **91.** Dronning Margreta vinder ogsaa Indflydelse i Sverige, især efterat have fanget Kong Albrekt. Rigsstyrelsen i Norge. De norske og islandske Biskoppers Virksomhed i de sidste ti Aar af det fjortende Aarhundrede. Theodorik af Niems Vidnesbyrd om Norges Geistlighed ved den Tid. St. Birgitta i Sverige og Birgittinernes Klosterorden. S. 423—439. **92.** Foreningen mellem Norge, Sverige og Danmark til Kalmar 1397. S. 439—444. **93.** Kong Erik bliver myndig. Erkebiskop Binalde dør 1402. Askel een og tyvende Erkebiskop. Stort Møde af Biskop-

per i Bergen 1405. **Biskopsliste.** Dronning Margretas sidste Leveaar og Død 1412. S. 444—455. **94.** Kong Erik Enekyrre. Landskyrrelsens daarlige Tilstand i Norge. Paredømmets Eplittelse. Uvimbelige Concillier i Pisa og i Rostock. Biskopper i den norske Kirke. S. 455—465. **95.** Erkebiskop Absalon dør 1428. Absalon Bolt to og tyvende Erkebiskop. Hans første Embedsvirksomhed. Christilrens anden Brand. Kong Eriks Billaarlighed ved Biskopsstoles Besættelse. Hans Valg falder paa uverdige Personer. S. 465—477. **96.** Birgittinerordenens Udbredelse over de tre nordiske Riger. Munklifs Benedictinerkloster i Bergen omdannet til Birgittinerkloster. Anklage mod Birgittinerne. Kongen og Biskopperne tage sig af deres Sag. S. 475—485. **97.** Erkebiskop Absalon stræber at gjenoplive Provincialconcillierne. Concilium i Bergen 1435, i Oslo 1436. S. 485—495. **98.** Mission med Kong Eriks Styrelse i alle hans tre Riger. Klager fra Norge i Karene 1420—1424. Opstand i Sverige 1432—1436. Uroligheder i Norge 1436—1437. S. 495—513. **99.** Kong Eriks Affættelse og Kristoffer af Bayersens Valg til Konge, først i Danmark, saa i Sverige, og endelig i Norge 1442. Tilbageblif paa den norske Staa og Kirkes Forhold under Erik. S. 513—527. **100.** Kristoffer af Bayersen Norges Konge fra 1442—1448. S. 528—532. **101.** Dobbelt Kongevalg i Norge. Kamp mellem Karl Knutsen og Kristian af Oldenburg. Den sidste seirer. S. 532—546. **102.** Erkebiskop Absalons Død 1450. Tre dobbelt Valg til Nidaros's Erkesæde. Olaf Thronsdson endelig tre og tyvende Erkebiskop 1459. S. 546—561. **103.** Kong Kristian stadfæster Overenskomsten til Lunsberg. Biskopsliste i den norske Kirke. Erkebiskop Olaf Thronsdson dør 1474. Gaute Jvardsen fire og tyvende Erkebiskop. Kristian 1's seneste Regjeringaar og Død 1481. S. 561—570. **104.** Uroligheder i Norge efter Kristian 1's Død. Erkebiskop Gaute Rigsvillkarius. Hr. Jon Smør Rigsforstander. Hans, Kristian 1's Søn, vælges til Norges Konge i Halmstad 1483 og kronet samme Aar i Nidaros. S. 570—581. **105.** Norge under Kong Hans's Styrelse indtil 1503. Stemningen i Norge. Partier der. Knut Alfsen og Henrik Krummedike. Knut Alfsens Død. S. 581—593. **106.** Kong Hans's seneste Regjeringstid. Hans Søn, Hertug Kristian, Norges Styret paa Kongens Vegne. Herlog Høvsudfats Opstand. Biskop Karl af Hamar. Erkebiskop Gaute dør 1510. Erik Wallendorf fem og tyvende Erkebiskop. Kong Hans dør 1513. S. 593—615. **107.** Kristian II bliver Danmarks og Norges Konge. Hans første Styrelsesaar. Erkebiskop Erik Wallendorf. Biskop Høstold af Stavanger og Abbed Henrik af Utstein. Biskop Anders Mus i Oslo og Magister Hans Mule. Erkebiskop Eriks Virksomhed i Kongens og Kirkens Tjeneste. S. 615—631. **108.** Erkebiskop Eriks Fald og Flugt fra Norge. Han dør i Rom 1522. Forsølgelse mod Biskop Anders Mus. Denne resignerer til Fordeel for Hans Mule. Biskop Andor af Bergen. Islands Biskopper. Kristian 11's Forhold til Kirkereformationen i Lydsland. Hans Flugt fra sine Riger i 1523. S. 631—651. **109.** Fredrik I vælges til Danmarks Konge 1523. Mellemrige i Norge, under hvilket de ledige Biskopsdommer besættes. Olaf Engelbrektsen sex og tyvende Erkebiskop. Henrik Krummedike og Vincentius Lunge. Kristian II opsiges, og Fredrik I vælges i 1524. Fredriks norske Haandfæstning. S. 651—674. **110.** De første Aar af Fredrik 1's norske Styrelse. Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge. Angreb paa Kirken og dens Gods. Luthers Lære forkyndes i Bergen. Fejde mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Hr. Esge Bilde afløser i 1529 Hr. Vincentius som Høvedsmand paa Bergenhus. S. 674—695. **111.** Hertug Kristian, Fredrik 1's ældste Søn, kommer i 1529 til Oslo. Hensigten med hans Reise opnaaes ikke. Strid mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge. Forlig i 1530. Kirker nedbrudte og Klostre sekulariserede. S. 695—709. **112.** Kong Kristian 11's Optræden i Norge 1531—1532. Erkebiskop Olaf og flere Biskopper antage sig hans Sag. Kristians Foretagende mislykkes, og Norges Forhold bringes i sin gamle Stil. Kong Fredrik I dør 1533. S. 709—737. **113.** Mellemrige efter Kong Fredrik 1's Død. Kongevalget udsættes i 1533. Grevens Fejde begynder i Danmark. Kristian III vælges af den jydskke Abel til Danmarks Konge i 1534. Erkebiskop Olaf som Formand for Norges Raad tvæler med sin Erklæring. S. 737—748. **114.** Norge fremdeles uden Konge. Begivenheder i 1535. Hr. Nils Lykkes Brøde. Uvenskabet mellem Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge opløses paany. Et paatænkt Rigmøde i Thronbhem gaar overstyr. S. 748—759. **115.** Hr. Nils Lykkes Fængsling. Erkebiskoppen sender Kristoffer Thronsdson til Oslo. Underhandlinger der. Det søndenfielste Raad nærmer sig endnu meer end før til Kong Kristian III. Pfalzgreve Fredrik optræder som Kristian 11's Svigersøn med Forbringere. Henvender sig til Erkebiskop Olaf om Hjælp i Norge. S. 759—773. **116.** Kristian III begynder med større Kraft at drive paa sit Valg i Norge. Sender Klaus Bilde derhen som sin Underhandler. Vincentius Lunge vil have Kongens Erinde afgjort i Oslo; men Klaus Bilde vil have en Sammenkomst i Thronbhem med Erkebiskop Olaf. Flere af de søndenfielste Raadsmedlemmer følge ham-did. S. 773—785. **117.** Herremødet i Thronbhem. Nils Lykkes og Vincentius Lunges Død, og de kongelige Sendemænds Fængsling. Erkebiskoppens Krigsforetagender mod Åkershus og Bergen mislykkes. Han løslader sine Fanger og søger Udsoning med Kristian III. S. 785—797. **118.** Overenskomst mellem Erkebiskop Olaf og de frigtvne kongelige Sendemænd. Erkebiskoppen gjør Kong Kristian III Tilbud. Klaus Bilde underhandler i Danmark til Erkebiskoppens Fordeel. Esge Bilde og Erkebiskoppens indbyrdes Forhold i Norge; den

Første heldekker til Kong Kristians Side. S. 797—810. **119.** Kjøbenhavns Overgivelse i August 1536. Kristian III beslutter at bruge Magten mod Norge. Rigsdag i Kjøbenhavn i October 1536. Norges Indordning under Danmark som Provins besluttet, og Biskopsbømmet i det danske Rige ophævet. Erkebiskop Olaf's sidste Virksomhed i Norge. Hans Flugt til Nederlandene i April 1537. Stenvisholm opgives i Mai. Trud Ulfstand's Log til Thronhjem. Norge underkaster sig. S. 811—826. **120.** Norges Underkastelsesforhold til Danmark og dets Kirke-reformation samtidig ordnede af Kristian III. Evangeliske Superintendenters Bestikelse i Norge. De Personers senere Eljebne, som spillede Hovedrollen i Norge ved den kirkelige og politiske Forandring i 1537. S. 826—843. **121.** Katholicismens sidste Tid paa Island. Biskopperne Dgmund Paalsen af Slaaholt og Jon Aresen af Hole, dens ivrige Dyretjoldere. Reformationens fuldkomne Seier ved Jon Aresens Død i 1550. S. 844—876. **122.** Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det fjerde Lidsrum. S. 876—884.

Ervedie Tidrum.

Hierarchiets senere store Kamp mod Kongedømmet. Den hierar-
chiske Kirkeordens bedste Tid i Norge.

49.

Magnus Haakonsson Norges Konge. Haakon ellefte og Jon Raude tolfte Erke-
biskop. Kong Magnus's Lovforbedring fornyer Spendingen mellem Kongedømmet
og Kirken.

Med Haakon Haakonssøns Død i Slutningen af 1263 gik Nor-
ges Kongedømme uden al Rystelse over til hans eneste gjenlevende
Søn Magnus. Denne havde siden 1257 baaret Kongenavn, siden
1261 været kronet Konge og siden sin Faders Tog til Vesten om Som-
meren 1263 Norges Riges Styrer. Hertil kom, at der Ingen fandtes,
der med ringeste Skin af Ret kunde gjøre ham Kongedømmet stridigt.
Siden Sigurd Jorsalfarers og hans Brøders Regjeringstiltrædelse
havde ingen norsk Konge saa rolig og uimodsagt taget Kongedømmet
i Besiddelse. Dette skede ogsaa, som det lader, uden nogen fornyet
høitidelig Antagelse; og Kong Magnus regnede sin Regjeringstiltræ-
delse fra sin Faders Dødsdag.

Ikke saa let og hurtig gik det med Erkestolens Besættelse efter
Einars Død, der som allerede sagt indtraf noget før Kong Haakon,
om Høsten 1263. I Valget af hans Eftermand gik Chorsbrødrene i
Nidaros udenfor sin egen Kreds og fastede, uvist af hvilken Grund,
sine Dine paa Birger, Abbed af Cistercienser-Klostret paa Tautra,
der ogsaa modtog Valget. Dette skede enten i Slutningen af 1263
eller i Begyndelsen af 1264. At Kongen herved har været adspurgt,
omtales ikke. To Hindringer vare imidlertid i Veien for Birgers
ordentlige Valg: han var Prestesøn og Klostermand. Han
kunde derfor af Chorsbrødrene ikkun postuleres til Erkestolen; det til-
kom Paven at dispensere ham for de canoniske Mangler og derpaa
fuldbyrde Valget ¹⁾. Allerede som Postulatus eller Erkebiskopsemne
synes Birger at have stræbt at indvinde sig hos Chorsbrødrene, deels

¹⁾ Formm. s. X. 155.

ved at bekræfte Erkebiskop Sørles Gave til deres Kommune, hvilken, som før sagt, Erkebiskop Einar havde undertjendt og frataget dem ¹⁾, — deels ved at bilægge ved Forlig en af de gjængse Tvistigheder mellem dem og Prædikebrødrene i Nidaros ²⁾. Man fristes til at antage, at foreløbige Løfter, især med Hensyn til det første Punkt, ikke have været uden Indflydelse paa Chorsbrødrenes gunstige Stemning for Birgers Udvælgelse. Om Kong Magnus har betragtet den med samme gunstige Øine, er meget at betvivle. Den afdøde Erkebiskop Einar havde, som før er sagt, stedse vist sig som Magnus's hengivne Ven, endogsaa i den Grad, at det havde vaart Kong Haakons Utilfredshed, og Magnus havde gjengjældt denne Hengivenhed med en lignende. Var nu, hvad der er høist rimeligt, Birgers Balg et Berf af et med Einar utilfreds Parti blandt Chorsbrødrene, saa lader sig deraf let forklare, at Kong Magnus ikke just optog det med ubetinget Bifald. Da Birger — heder det — om Sommeren 1264, paa sin Reise til den pavelige Kurie, fandt Kongen i Bergen, var Forholdet mellem dem koldt. Birger fortsatte imidlertid sin Reise til Rom ³⁾.

Hans Balg fandt dog ikke den af Chorsbrødrene ønskede pavelige Stadfæstelse. Pave Urban IV døde den 2den October 1264. Hans Eftermand Clemens IV blev først udvalgt i Begyndelsen af det følgende Aar og kronet den 22de Febr. 1265. Dette Paveffikte maa for det første have forsinket Afgjørelsen af Birgers Sag. Men derhos maa der have været Grunde tilstede, hvorfor Paven betænkte sig paa at stadfæste hans Postulation, hvad enten disse Betæneligheder ere vakte ved Forestillinger fra Kong Magnus, eller ved oplyste Omstændigheder ved hans Udvælgelse, der havde kastet Skygge paa Chorsbrødrenes Fremgangsmaade ved denne Leilighed. Vist er det, at Birger ei meer nævnes — maastee er han død under sit Ophold i Kurien —, og at Pave Clemens skred til den, i det mindste for Norges Bedkommende, hidtil usedvanlige Fremgangsmaade, at overdrage Balget af en ny Erkebiskop til fire norske Klostermænd, nemlig Cistercienser-Abbeden af Lyse, Cluniacenser-Abbeden af Holm, Prædikebrødrenes Prior i Nidaros og Minoriterbrødrenes Custos i Norge. Dette var en Suspension af Chorsbrødrenes Balgret, der tyder paa en begangen Feil fra deres Side, der havde paadraget dem Pavens Misnoie. De fire befuldmægtigede Bælgere valgte nu i 1265 Biskop Haakon af Oslo til Erkebiskop ⁴⁾. Han var paa den ene Side Kongens særdeles Ven, og havde paa den anden Side vist sig meget gavmild mod Oslo Biskopsstols Chorsbrødre ⁵⁾, en Omstændighed, som muligen har indgivet

¹⁾ N. Dipl. III. 10. ²⁾ N. Dipl. I. 49. ³⁾ Fornm. s. X. 155. ⁴⁾ Isl. Ann. 134. ⁵⁾ N. Dipl. III. 9.

Nidaros's Chorsbrødre Forhaabninger om, at han ogsaa vilde vise sig gavmild mod dem, og saaledes har funnet nogenlunde forsonede dem med hans Valg uden deres Medvirkning.

Det varede dog endnu over eet Aar før Haakon modtog sit Pallium og dermed sin egentlige Metropolitanverdighed. Skjønt Pallium ifølge Fundations-Bullen for Nidaros's Erkesæde skulde søges personlig i den romerske Kurie af den valgte Erkebiskop, saa gjordes dog Undtagelse fra denne Regel, især for det Tilfælde, at den Valgte allerede forud havde biskoppelig Bielse, og saaledes ikke behøvede at modtage denne af Paven; da kunde Pallium oversendes den Udvalgte, ligesom allerede havde været Tilfælde med den første Erkebiskop i Nidaros, Jon Birgersøn, der forud havde været Biskop af Stavanger. Haakon søgte det heller ikke i egen Person; men det overbragtes ham ved Chorsbroderen Jon, der rimeligviis i denne Anledning har været affendt paa Biskoppens og Kapitelets Begne til Kurien. Jon kom med Pallium til Norge den 5te Januar 1267, og den paafølgende 14de April, som var Skjærthorsdag, blev Haakon iført det i Nidaros. Dette skede med stor Høitidelighed. Kong Magnus og Dronning Ingebjørg vare tilstede; Biskopperne Peter af Bergen og Thorgils af Stavanger, hvilke dertil af Paven vare bemyndigede, lagde Pallium over Haakon, og tvende andre Biskopper, Olaf af Grønland og Gaute af Færøerne, stode hos. Derpaa viede Erkebiskoppen Andreas, der var valgt til hans Eftermand paa Oslos ledige Stol, og Torund Thorsteinsøn, til Biskop af Hole, hvilken Stol han var bleven valgt til at beklæde, da Brand Jonsøn efter et kort Biskopsdømme var død i 1264 ¹⁾).

Haakons Metropolitanstyrelse blev af kort Varighed, og det eneste Brev, man kjender, udstedt af ham som Erkebiskop, er et Gavebrev af 16de August 1267, hvorved han skænker St. Andreæ Kirke paa Haug til sine Chorsbrødres fælles Bord, paa Grund — som det i Brevet heder — af deres Præbenders Ringhed. Elleve Chorsbrødre af Nidaros nævnes som nærværende ved og samtykkende Gaven, og blandt dem den ovennævnte Jon ²⁾). Gaven skulde vel være en Løn fra Haakons Side for Chorsbrødrenes Velvillie. Han overlevede denne Handling kun tvende Dage, da han nemlig døde den paafølgende 18de Aug. 1267 ³⁾). Han efterlod, rimeligviis af et Egteskab indgaaet før han blev Biskop, en Søn, Thorer Haakonsøn eller Biskopsøn, der allerede i Kong Magnus's Regjeringstid optræder som en af Norges meest anseede verdslige Høvdinger.

Til Haakons Eftermand valgtes den 28de October samme Aar Chorsbroderen Jon, som havde bragt Haakon hans Pallium fra

¹⁾ Isl. Ann. 134, 136. ²⁾ N. Dipl. I. 50. ³⁾ Script. r. Dan. II. 514.

Rom ¹⁾). Han kaldes med Tilnavnet: Rauðr eller Rauði, d. e. den Røde. Han drog strax til Kurien, blev der indviet af Pave Clemens IV i 1268, kom tilbage til Nidaros lidt før Jul samme Aar og holdt sin første Messe i Christkirken paa Juledag ²⁾).

I denne Jon eller Johannes fik den norske Kirke en dygtig og for Hierarchiets Fremme høist ivrig Forstander, hvis Navn, som Forsegter af Kirkens Høihed ligeover for Kongedømmet, vel fortjener at stilles ved Siden af Erkebiskopperne Eysteins og Eriks. Man kjender ikke hans Æt, og veed heller ikke meer om hans tidligere Liv end hvad allerede er anført; men hans Metropolitanvirksomhed vidner i høi Grad ligesaavel om Aandskraft og Kløgt, som om grundige Kundskaber i den canoniske Ret. Man kan neppe betvivle, at han har følt hos sig selv et levende indre Kald til at optræde som Talsmand for hvad han ansaa for Kirkens Rettigheder, og at han i god Tro og med redelig Villie har kastet sig ind i en Kamp, som han aabnede under de bedste Forhaabninger, men som endtes med hans personlige Idmyggelse, om end ikke ganske uden Fordeel for Hierarchiet.

Tønderet til denne anden store Kamp mellem Kirken og Kongedømmet i Norge var, som allerede gjentagende paaviist, fra gammel Tid tilstede, — en Arv saa at sige lige fra Erkebiskop Eysteins og Kong Sverrers Dage. Den ubestemte Stilling, hvori begge Magter stod til hinanden, skulde endnu engang forsøges bragt til endelig Afgjørelse, og Opfordringen hertil gav udentvivl nærmest Kong Magnus's Lovgivningsvirksomhed.

Magnus besad vistnok ikke paa meget nær sin Faders Mod og Villiekraft, men Haafons Redelighed, lyse Aand og oprigtige Stræben for sit Folks Vel havde han i fuldeste Maal arvet, ligesom han og lignede ham i Dannelse og Sands for Videnskab og Kunst. Mildhed og Forsonlighed udmærkede hans hele Færd som Konge og Menneffe; han var gennemtrængt af Agtelse for Christendommen og den christelige Kirke; og han følte sikkerligen dybt det store Ansvar for Gud og Menneffene, som hans kongelige Kald paalagde ham. Hans Hu stod til Freden, den vilde han sikke sit Rige baade fra Uden og i dets Indre, og paa dens Goder vilde han bygge sine Undersatters Lykke.

Striden med Skotland, som han havde arvet fra sin Fader, søgte han strax efter sin Regjeringsstiltrædelse bilagt. Dette lykkedes ogsaa, skjønt først efter mange Forhandlinger, ved Freden til Perth den 2den Juli 1266 ³⁾). Norge afstod til Skotland Overhøiheden over Suderøerne mod en Pengesum og en aarlig Afgift; — en Afstaelse, som forresten blev dabled af mange Samtidige, og ligeledes

¹⁾ Jøsl. Ann. 136 Not. a. IV. 343—345.

²⁾ Jøsl. Ann. 136—138.

³⁾ Torf. hist. Norv.

er bleven af flere senere Historikere lagt Magnus til Last, som uverdigg for Norge, og som den der gav Stødet til den norske Somagts Forsald. Man maa imidlertid, for her at domme retfærdig, erindre, at Norges Overhøighed over hine Der i sig selv var mindre naturlig baade paa Grund af deres Beliggenhed og paa Grund af deres Beboeres Folkeslegtstabs, — og at den norske Somagts paafølgende Forsald egentlig havde sin Grund i mange samstødende langt dybere liggende Omstændigheder, med hvilke hine Ders Besiddelse lidet eller intet havde at gjøre. Søfart og Krigsvæsen tog ved denne Tid en ny Retning i Europa, en Retning paa hvilken ikke Norge, med sine mere indskrænkede Hjælpekræfter, strax var istand til at slaa ind, og hvilken senere uheldige Begivenheder saagodt som spærrede for det i lange Tider. Det ligger imidlertid udenfor vort Maal her nærmere at udvikle dette. Her maa vi kun bemærke, at den nidarosiske Kirkes Ret med Hensyn til Suberserne i Freden udtrykkelig blev forbeholdt, og at den nidarosiske Erkebiskops Metropolitanhøighed over den subersiske eller manste Kirke og dens Biskopsstol blev staaende ved fuld Magt endnu i lang Tid, efterat den norske Konges Overhøighed over Derne var opgivet. Efter at Krigen med Skotland var endt, indlob ikke Kong Magnus sig i nye frigeriske Foretagender, uagtet hans Forhold baade til Danmark og Sverige meer end eengang dertil kunde synes at give Opfordring. At optræde som Megler i Sveriges indre Uroligheder, og at søge de med Danmark værende Tvistepunkter afgjorte paa Underhandlingens Vej, — det var en Fremgangsmaade, som stemmede med Magnus's Sindelag; og gav dette end Anledning til, at han ved enkelt Leilighed maatte gjøre betydelige Udrustninger, saa skeede disse dog kun for at han derved kunde give sit Ord en større Vægt, og sin Optræden en større Verdighed.

Idet han paa denne Maade opretholdt Norges Fred med dets Nabolande, var hans Opmærksomhed uafslædig henvendt paa at haandhæve og styrke Freden i sit Riges Indre. Dette var Hovedmaalet for hans omfattende Lovgivningsvirksomhed, hvilken har hos Efterverdenen skænket ham det hædrende Tilnavn Lagabøter d. e. Lovbøderen, Lovforbedrer.

De voldsomme indre Uroligheder, som i det tolfte og trettende Aarhundrede havde raset i Norge og rystet alle dets ældre Samfundsforhold, havde aabnet baade Kongens og Folkets Øine for Nødvendigheden af en Lovforbedring, der kunde hele Samfundordenens Brøst og tilstoppe for Fremtiden Kilden til lignende uheldsvangre indre Bevægelser. Det er omtalt, at Haakon Haakonsøn allerede havde lagt Haand paa Verket, og at han rimeligviis havde vidtløftigere Planer i Sigte, end som han i sin Regjeringstid fik bragt til Udfø-

relse ¹⁾). Magnus, der ganske vist var nøie indviet i sin Faders Hensigter, traadte med Iver i hans Fodspor. Der er, efter de Berter af Faders og Søn Lovgivningsvirksomhed, hvilke ere os levede, al Grund til at tro, at Haakon har havt en langsommere og meer tillempende Fremgangsmaade for Die. Magnus derimod bestemte sig til en mere gennemgribende Forandring, der saagodt som med eet Slag skulde indføre den paatænkte nye Orden i Stats- og Retsvæsenet. Der skulde bringes Eenhed og Samstemmighed i Landets Love, og det hele Lovgivningsværk bygges paa de Grundsætninger, som allerede i den almindelige Mening havde vundet Hævd, om de end ikke i selve Lovene vare gennemførte. Og disse Grundsætninger vare med Hensyn til Kongedømmets Stilling i den norske Stat væsentligen de af Kong Svener i sin Tid udtalte.

Men heri laa just Anstødsstenen med Hensyn til Kirken og Geistligheden. Vel fandt Magnus sig ikke besejret til at udtale i saa tydelige Ord, som Svener og hans ligesindede Samtidige havde gjort, Kongedømmets Bestikkelse af Gud for at have Overopsynet ogsaa med Kirken; dog stillede man det paa en Maade ved Siden af den biskoppelige Magt i denne Henseende, om end i mindre bestemte Udtryk. Allerede Haakon Haakonsøn havde, rimeligviis efter Overlæg med Geistligheden, sammensat en Indledning til den Deel af den forbedrede Lov, som skulde omhandle Kongedømmets Ret under Eet med Kirkens, i hvilken Indledning han udtaler denne lempeligere Anskuelse. Efterat Christendommens Hovedlærdom er fremstillet i de efter Kirkens daværende Lære udviklede Trosartikler, heder det: „Efterdi Guds Miskunhed seer, at det er det utallige Folks og den forstjelligartede Mængdes Lær, har han bestikket tvende sine Tjenere til at være sine synlige Ombudsmænd med Hensyn til denne hellige Tro og hans hellige Lov, gode Mænd til deres Rettigheders Bevarelse, men onde Mænd til Røvselse og Renselse. Disse tvende ere: den ene Kongen, den anden Biskoppen. Kongen har af Gud verdselig Magt til verdslige Ting, men Biskoppen aandelig Magt til aandelige Ting; og har den ene af dem at styrke den andens Magt til hvad der er ret og lovligt, og de have at erkjende hos sig, at de have Magten og Herredømmet af Gud, og ikke af sig selv. Og fordi de ere Guds Ombudsmænd, og for det andet fordi Alle see, at man ingenlunde kan undvære dem, og for det tredie fordi Gud selv verdiges at kalde sig med deres Navne, — da er den sandelig i stor Fare med Hensyn til Gud, som ikke styrker dem, der bære saa stor Omhu for Landsfolket, og saa stort Ansvar for Gud, med fuldkommen Kjærlighed og Frefrygt i den Magt, hvortil Gud har bestikket dem, aller-

¹⁾ Se ovenf. I. 396.

helft i de Stykker, som Loven bestemmer med skarpe Grændser, — saaledes at hverken Høvdingerne, hvis de iagttage det, kunne plage eller betyngne Folket, eller taabelige Mænd negte Høvdingerne lovlig, undersaatlig Skyldighed af Trods eller forsynet Uforstand“. Denne Indledning blev ordret optagen i Magnus's forbedrede Lovbog ¹⁾, I selve denne maadeholdne Erklæring kunde ikke Geistligheden finde noget Anstød. Kongedømmets guddommelige Oprindelse var ogsaa Kirkens Lære, ligesom at Kirken i det Verdslige skulde støtte sig til Kongedømmet, benytte den verdslige Arm. Men Erklæringen havde dog ifkun nogen sand Bægt ligeover for Folket, som ved den indstjærpedes en streng Lydighedspligt baade mod Kongedømme og Kirke; — med Hensyn til Kongedømmets og Kirkens indbyrdes Forhold var den derimod ubestemt og ikke stort bedre end et tomt Mundsveir. Den kunde nemlig fortolkes, og fortolkedes ganske vist ogsaa, fra begge Sider med stiltiende Forbehold, — af Kongedømmet med Sverrers Anstuelse i Baggrunden, nemlig: Kongedømmets Overhøihed over Kirken; og af Geistligheden, eller i det mindste af dens hierarchistfænde Ledere, med et Sideblik til Erkebiskop Eysteins anmassende Grundsætninger: Kirkens Overhøihed over Kongedømmet. Begge Magters tilsyneladende Sideordning var kun et Blendverk, saalænge det ikke var afgjort, hvor Grændsen var mellem det Aandelige og det Verdslige, og derved hver enkelt Magts Omraade i Birkeligheden anvist. Herom havde Striden før dreiet sig, og her var Stridsnemnet endnu aabent. Det kunde først afgjøres ved Lovens og især Christenrettens nærmere enkelte Bestemmelser.

Kong Magnus's religiøse, fredelige og eftergivende Sindelag indstjød ham vistnok i mange Henseender en gunstig Stemning mod Kirken. Denne Stemning viste han allerede i Begyndelsen af sin Rigsstyrelse ved at stadfæste og indstjærpe sin Faders for Geistligheden meget gunstige Forordning om Tienden ²⁾, og ved at udstede en Forordning, ganske i Kirkens daværende Aand, imod Ager, det vil sige, mod at tage Rente af dødt Gods, hvilket fremstilledes som en dødelig Synd ³⁾. Han gjorde dette efter Overlæg og i Samstemmighed med Biskopperne. Men alligevel synes han at have været sterkt gjennemtrængt af sin Oldefader Sverrers og sin Faders Anstuelse med Hensyn til Kongedømmets Høihed og Magtfulde ogsaa i Kirkens Anliggender, forsaavidt disse berørte den verdslige Stat. Han ansaa det derfor sikkerligen som en afgjort Sag, at den nye almindelige Lov, paa hvilken han arbejdede, skulde omfatte efter gammel

¹⁾ Norg. gl. Love I. 262; II. 23, 193, 307.

²⁾ N. g. L. II. 453—455.

³⁾ N. g. L. II. 484 f.

Viis ogsaa Christenretten, og at Kongedømmet med Hensyn til dens Ordning skulde have den afgjørende Stemme.

Magnus's Fremgangsmaade i Lovforbedringen var ganske i den gamle norske Statsforfatnings Aand. I fuldkommen Erkjendelse af Folkets lovgivende Myndighed, og dets Ret til paa sine Lagthing at handle som øverste lovgivende Magt, og med Erkjendelse af de fire Lagthings selvstændige Lovgivningsmyndighed drog han først omkring paa alle Norges Lagthing, gjorde Folket bekendt med de Forbedringer, han troede Landets Love tiltrængte, hørte dets Ønsker i saa Henseende og modtog endelig dets Fuldmagt til at gjøre de Forandringer i Landets Lovbøger, som han fandt tjenlige. Dette skeede i 1267 paa Gulathing, i 1268 paa Dplændingernes og Bitverjernes Thing, d. e. Eidsivathing og Borgarthing, og i 1269 paa Frostathing¹⁾. Ved denne Leilighed er der al Sandsynlighed for, at ogsaa den udvidede Kongearvesfølge, som Magnus havde bestemt til Optagelse i sin Lovbog, foreløbig er bleven antagen.

Ved denne vigtige Forberedelse, hvorved en udstrakt og overordentlig Lovgivningsmyndighed nedlagdes i Kongens Haand, omtales for de tre førstnævnte Lagthings Bedkommende ingen Undtagelse og intet Forbehold at være gjort med Hensyn til Christenretten eller den nye Lovbogs Christendomsbolk. Magnus har derfor uden tvivl paa Grund af hiin de tre Lagthings uindskrænkede Fuldmagt, allerede før Bemyndigelsen for Frostathings Bedkommende var indhentet, lagt Haand paa Verket og udarbejdet en Landslov, indrettet til at være almindelig for det hele Land, dog med Bedligholdelse af de fire gamle Lagthing. I denne Lov synes han at have indført den Christendomsbolk som endnu er bevaret under Navn af Magnus's Christenret²⁾. Den er væsentlig formet efter de ældre Christenretter, men har ogsaa Tillæg af flere vigtige nyere Bestemmelser f. Ex. om Geistlighedens Celibat inden dens høiere Ordensgrader, om den meer udvidede Tiendeydelse, om Ager, om Indskrænkning af det Slegtskab, der forhindrede Giftermaal, inden det 5te Led (istedetfor det 7de) og flere lignende. I Spidsen stillede den ovenomtalte Udvikling af Christendommens Troslærdomme³⁾ og af Kongedømmets og den biskoppelige Magts Forhold indbyrdes og til Folket⁴⁾, samt endelig den nye forud af Landsfolket vedtagne Kongearvesfølge. Denne fastsatte Kongearvesfølgen, i det Tilfælde at Mand af Mand ikke fandtes til at arve, ogsaa for Mand af Kvinde inden visse Led, og udstrakte saaledes Arveretten til Kongedømmet videre og ordnede den nøiagtigere,

¹⁾ Jsl. Ann. 136, 138, jfrt. m. Indl. og Slutn. af Landsloven, N. g. L. II. 7, 178. ²⁾ N. g. L. II. 291—338. ³⁾ S. o. f. I. 441. ⁴⁾ S. o. f. II. 6.

end ved Haakon Haakonsøns Arvefølgelov var steet. Den opstillede derhos Regler for Kongens Valg i Tilfælde af at ingen i Loven nævnet Arving fandtes. Hertug og Jarl, hvis de gaves, alle Biskopper og Abbeder, alle Lendermænd og Hirdstyrere med hele Hirden skulde da være selvstændede til Nidaros „til den hellige Kong Olaf, til Overlægning med Erkebiskoppen“; og skulde af hvert Biskopsdømme Biskoppen og de derværende Kongens Syselmænd desuden nævne til Rødet tolv de viseste Bønder. Alle disse skulde have givet sig paa Reisen inden en Maaned fra den Tid, de have spurgt den sidste Konges Fravalb, dog saaledes at Biskoppen og Syselmændene forud tilfagde saamange af Lendermændene og Syselmændene at blive hjemme i hvert Lagdømme, som fordrebes til Ordens Opretholdelse. Naar de vare komne til Nidaros, skulde de stride til Valget, efterat de læge Valgere havde aflagt Ed paa, at ville tage den til Konge, som dem synes for Gud bedst dertil stiftet. I Mangel af Eenstemmighed skulde de raade „som blive flere sammen og ere de fornuftigere, og hvem Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper følge“. Hvo som anderledes lod sig tage til Konge havde Guds og Fred forbrudt og var i Ban.

Magnus's Christendomsbolk maa vistnok, især i sin egentlige kirkelige Deel, agtes for at være temmelig mangelagtig — rimeligviis en Folge af Kongens Ængstlighed for at støde an, paa den ene Side mod Kongedømmets gamle Ret, og paa den anden Side mod Geistlighedens Fordringer —, men den var dog, sammenligningsviis med de ældre Christenretter, Geistligheden gunstig. Navnligen hjemlede den, som sees, Erkebiskoppen og Biskopperne ved indtrædende Kongevalg en vægtig, og man kan sige, afgjørende Stemme. Artikelen om Kongevalget har aabenbare sit nærmeste Forbillede i hiin under Magnus Erlingsøn istandbragte Lov¹⁾, og holder sig til den saameget som Omstændighederne og Kongedømmets Uafhængighed paa nogen Maade tillod.

Alligevel viste det sig snart, at Magnus's Christendomsbolk ingenlunde fyldestgjorde det hierarchiske Partis Ønsker og Forhaabninger. Erkebiskop Jon var imidlertid ved Udgangen af 1268 kommen til sin Stol fra Rom. Han maa ganske vist allerede før sin Udfærd have gjort sig vel bekendt med den paatænkte nye Lovbogs Indhold og navnlig med den af Kongen udfastede Christendomsbolk; og det kan neppe omtvivles, at han under sit Ophold i den pavelige Kurie har pleiet Underhandlinger angaaende denne Sag og modtaget Forstrifter for hvorledes han skulde fare frem. Ved sin Hjemkomst maa man antage, at han strax har gjort Indsigelse mod Kongens og enhver verdslig Tyrigheds Ret til at indblande sig i Kirkens Lovgivning,

¹⁾ S. o. f. I. 239.

hvilken det forbeholdtes Kirken selv at ordne paa den canoniske Rets Grundlag. Følgen heraf var uden tvivl den Indskrænkning, som i det følgende Aar findes paa Frostathing at være gjort i den Kongen tidligere af de tre øvrige Lagthing meddeelte Fuldmagt til at udbedre og omforme Landsloven. I 1269, heder det nemlig, var Kong Magnus og Erkebiskop Jon begge tilstede paa Frostathing, og der modtog Kongen alle Frostathingsmændenes Samtykke til at ordne Frostathingsbogen i alle de Dele, som vedkom det Verdslige og Kongedømmet, saaledes som ham tyktes bedst være ¹⁾. Herved henvistes Kongen i den ham meddeelte overordentlige Lovgivningsmyndighed til den verdslige Ret alene, og med det samme maatte hans Udkaft til den nye Lovbogs Christendomsbolk ansees for henlagt. Men uagtet denne saaledes i sin Helhed ikke for Tiden vandt Lovgyldighed, saa synes dog paa dette samme Frostathing de enkelte nye Bestemmelser om Kongearvesfølge og Kongevalg at have opnaaet ikke alene Frostathingsmændenes men ogsaa Erkebiskoppens Stadfæstelse ²⁾.

Erkebiskop Jons Plan var, som det snart viste sig, selv at udarbejde en ny Christenret for Norge ³⁾, i hvilken den canoniske Rets Grundfæstninger skulde gennemføres. Men at faa en saadan indrettet saaledes at den under Et med den almindelige Landslov, og som en Afdeling af denne, kunde vinde Kongedømmets og Folkets Samtykke, var en vanskelig Sag. Anskuelse om Kirkens Forhold til Staten vare endnu altfor delte til at de i en Hast kunde forliges, og Længselen efter den nye Lovbog synes dog at have været almindelig. Under disse Omstændigheder fandt Erkebiskoppen sig i, at den nye Lovbog udgik, dog uden fuldstændig Christendomsbolk, idet nemlig under denne Titel iffun optoges Trosbekjendelsen, den førnævnte almindelige Erklæring om Kongedømmets og Biskopdømmets Forhold indbyrdes og til Folket, samt den nye Kongearvesfølgelov og hvad dermed stod i Forbindelse. I denne Form fik da den nye af Magnus sammensatte Lovbog Folkets afgjørende Samtykke paa de fire Lagthing, og derved fuldkommen Lovskraft som almindelig for hele Norge. Dette skeede som det synes i Løbet af Aarene 1272—1276 ⁴⁾. Til Fuldstændiggjørelse af den verdslige Lov, der nærmest var indrettet for Landboerne, udarbejdedes og vedtoges siden en tilsvarende Bylov for Rigets fire vigtigste Kjøbstæder: Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg.

I denne hele Fremgangsmaade var allerede en ikke uvigtig Indrømmelse gjort Kirkens eller rettere Hierarchiets Forjæmpere. Der var bestemt skjelnet mellem den geistlige og den verdslige Lovgivning,

¹⁾ Isl. Ann. 138.

²⁾ N. g. L. II. 24 Note 36.

³⁾ Bp. Arnes S. c. 10.

⁴⁾ N. g. L. II. 7 Not. 1, ifrt. m. 178 N. 18.

som forhen havde været saa nøie sammenknyttede i den norske Statsforfatning, og det var — i det mindste stiltiende — erkjendt, at den kirkelige Lovgivning, endog i hvad der angik Kirkens ydre Forhold, dens Forhold til Staten, ikke kunde og burde udgaa ganske fra den samme Kilde og paa den samme Maade som den verdslige Lov. Hvorledes og af hvem Kirkeretten skulde ordnes, var imidlertid ikke dermed afgjort, og herom viste sig snart, at stor Meningsulighed raadede mellem den verdslige og den geistlige Magt. Landets verdslige Hovdinge gjorde paa den ene Side fælles Sag med Kongen, og saa endogsaa Erkebiskoppens hierarchiske Færd i et ugunstigere Lys og med mere hadefulde Dine, end den gudfrygtige og fredelsfende Magnus selv gjorde. Paa den anden Side stod Erkebiskop Jon heller ikke ene i den Kamp, som truede med at udbryde. Geistligheden i den norske Kirke, især den høiere, var nu besjælet af en ganske anden Standsaand end for hundrede Aar siden. Den sluttede sig med Enighed om sin dygtige Hovding, og flere af dens Formænd lignede ham ikke alene i Anskuelse, men ogsaa i Midtfærhed, Kraft og Indsigter.

De med Erkebiskop Jon samtidige Biskopper i den norske Kirke maa her nævnes: — I Bergen levede Biskop Peter ¹⁾ til 1270. Til hans Eftermand valgtes og indviedes samme Aar Presten Askatin, der nærmest forud var Kong Magnus's Kansler, og som endnu tidligere havde været Kong Haakon Haakonsøns Kapellan og i 1250 samme Konges Sendemand til Keiseren, ligesom han i Aarene 1264—1266 havde været Kong Magnus's Underhandler i Skotland og som saadan deeltaget i Afslutningen af Freden til Perth ²⁾. Askatin døde i 1277 og havde til Eftermand Prædikebroderen Narve, der blev indviet 1278 ³⁾. — I Stavanger levede Biskop Thorgils ⁴⁾ til 1276. Hans Eftermand var Arne, der blev indviet 1277 ⁵⁾. — I Hamar var Gillebert ⁶⁾ Biskop indtil henved 1278, i hvilket Aar Thorsfinn blev viet til hans Eftermand ⁷⁾. — I Oslo var, som nys er omtalt, Andreas Biskop siden 1267 ⁸⁾. — Paa Orkøerne døde Biskop Henrik ⁹⁾ i 1269. Hans Eftermand Peter blev indviet 1270 ¹⁰⁾. — Paa Færøerne døde Biskop Gaute 1268 og havde til Eftermand Erlend, Chorsbroder af Bergen, der blev indviet 1269 ¹¹⁾, og som i henved 40 Aar styrede Biskopsstolen. — Bi-

¹⁾ S. o. f. I. 435. ²⁾ Fornm. s. X. 48, 155; Torf. h. N. IV. 343—345; Jøl. Ann. 140. Hvorvidt han, som flere antage er samme Person som den Askatin, der i 1223 nævnes som Abbed af Hovedø, forekomme mig tvivlsomt. S. o. f. I. 346. jfr. Langes Rth. 626. ³⁾ Jøl. Ann. 154, 156.
⁴⁾ S. o. f. I. 435. ⁵⁾ Jøl. Ann. 146, 154. ⁶⁾ S. o. f. I. 427, 435.
⁷⁾ Jøl. Ann. 156. ⁸⁾ S. o. f. II. 3. ⁹⁾ S. o. f. I. 435. ¹⁰⁾ Jøl. Ann. 138, 140. ¹¹⁾ Jøl. Ann. 138; Bp. Arnes S. c. 5.

af Bielse, vilde indgaa Egtestab, uagtet den pavelige Colibatlov, der under Erkebiskop Sigurds Metropolitanstyrelse (1231—1252) var bleven gjort gjældende i den norske Kirke, forbød Subdiaconer og alle, som vare høiere end de i kirkelig Bielse, at gifte sig. Bestemmelsen var vel ikke endnu paa lovlig Maade indtagen i de bestaaende Christenretter, men den havde den canoniske Rets udtryffelige Bud og allerede fast hele det romersk-katholske Europas Bedtægt for sig, og var desuden bleven indskærpet af begge de nærmest foregaaende Hole-Biskopper, Henrik og Brand. Ddde vovede at tilfidesætte den, deels vel paa Grund af at Bestemmelsen endnu ikke paa Island havde vundet fuldkommen Lovskraft, deels fordi hans paatænkte Giftermaal understøttedes af Gissur Jarl. Arne gjorde imidlertid Indsigelse mod hans Forehavende; men dette agtedes ikke. Brylluppet holdtes og Jarlen var selv nærværende. Da Arne hørte dette, lyste han Forbud over Ddde og alle dem, som havde været tilstede i Brylluppet; og Jarlen fandt til sin Forundring, da han kom hjem til sit Sæde paa Stad paa Reykjavics, at Kirken der var lukket. Det kom til et Møde mellem ham og Arne, ved hvilken Leilighed Jarlen beraabte sig paa gammel Landskif og paa sit eget Exempel, da han, uagtet Diaconus af Bielse, havde været gift, for at bevise, at Dddes Giftermaal var lovligt; Arne derimod beraabte sig paa Pavens Bud, hvilket Alle vare skyldige at lyde. Enden blev, at Jarlen maatte give efter, og Ddde igjen stille sig ved sin Hustru. Gissur yttrede dengang til Arne, at han troede denne vilde blive paastaaelig mod dem, med hvilke han havde Sag, siden han ikke havde veget for Jarlen; og deri tog han ikke Feil ¹⁾).

Da Biskop Jorund Thorsteinsøn i 1267 kom til Hole Stol med Bestikkelse ogsaa at have Indseende med Staalholts Biskopsdomme paa Grund af Biskop Sigurds Alderdomssvagheit, saa sendte han, som allerede sagt, Arne til Staalholt for at understøtte Sigurd i hans Embedsførelse. I denne sin nye Stilling vandt Arne baade Biskop Sigurds og Landsfolkets Bifald, saaledes at, da Sigurd i 1268 døde, besluttede Staalholts Biskopsdomme med Biskop Jorunds Raad at foreslaa ham til den Afdødes Eftermand. Brev blev da i denne Anledning udfærdiget til Erkebiskop Jon, der erkjendtes for at være den som raadede for Valget, med Bøn om, at han vilde vælge Arne, og denne drog til Norge med Anbefalingsbrevet.

Ved Arnes Komme til Norge i 1268 var Erkebiskop Jon endnu ikke hjemvendt fra Rom. Men da han efter sin Tilbagekomst traf Arne og blev bekjendt med Islændingernes Dnske, viste han sig for Diebliffet ikke villig til at opfylde dette. Grunden anføres ingen-

¹⁾ Sp. Arnes S. c. 1—4.

heds. Man kan gjætte paa en dobbelt: — deels at han ved at gaa Islændernes Dnsse forbi, ret kraftigen har villet indprente dem, at Metten at vælge en Biskop til Staalholt hvilede aldeles uindstrænfet hos ham og hans Kapitel; — deels at han paa Grund af det Venstabsforhold, han maatte vide fandt Sted mellem Kong Magnus og Arne, har frygtet for at den sidste som Biskop skulde blive føieligere mod Kongen i de islandste Forhold, end Kirfens formeente Tary frævede. Vist er det, at Erkebiskop Jon den 4de Marts 1269 valgte til Staalholts Biskop en vis Thorleif, en Prest, og uidentviol den samme, som nævnes i Brev af 1267 blandt Nidaros Kirkes Chorsbrødre ¹⁾. En norffødt Prælat skulde altsaa atter, efter Jons Mening, paatrænges Islands vigtigste Biskopsstol. Men denne Thorleif døde allerede inden Marts Maanedes Udgang, uden at være bleven indviet. Inden Erbiskoppen stred til et nyt Valg, er han uidentviol bleven bedre bekjendt med Arnes faste Karakter og Nidfjærhed for Kirfens Sag, og tog nu ikke i Betænfning at opfylde Islændernes Dnsse og faare ham. Arne blev valgt den paafølgende 21de Juni og indviet den 30te i samme Maaned. Da han skiltes fra Erkebiskoppen for at drage til sin Stol, forærede Jon ham et Exemplar af Decretalerne, en betydningfuld Gave under nærværende Omstændigheder, og Erkebiskoppen saavel som Kongen medgav ham de mest smigrende Anbefalingsbreve. Arne kom tilbage til Island inden Ugangen af August og drog strax i Følge med Biskop Torund til Staalholt, hvor begge Biskopper holdt Stevne med Presterne og Bønderne. Ved denne Leilighed blev det Budskab oplæst, som Arne medbragte fra Erkebiskoppen, hvilket indeholdt følgende fem Punkter: 1) At Alle skulde knæle med oprakte Hænder, naar Christi Legeme og Blod blev hævet i Messen, og ligesaa naar det blev baaret til Syge. — 2) Ingen maatte gifte sig før efter tre Ganges Lysning i Kirken. — 3) Mænd, som holde Friller forbydes at tage Alterens Sakramente i Paasteugen, med mindre de egte sine Friller eller stilles aldeles fra dem. — 4) Alle Kirker med Gods og Tiender skulde gives i Biskoppernes Bold. — 5) Ingen skulde udlane dødt Gods paa Rente ²⁾.

Disse fem Artikler maa antages allerede at være forkyndte og paabudne i Norge, uden at man ved, hvorledes de der i det Hele ere blevne optagne. Med Hensyn til Island heder det, at de tre første Artikler bleve vel optagne af Almuen, men de to sidste med Uvillie. Biskop Arne sendte siden Erkebiskoppens Budskab over hele sit Biskopdomme, og det blev overalt optaget næsten paa samme Maade som paa Mødet i Staalholt. Bestemmelsen om Kirfegodssets Overdragelse til Biskopperne greb, som allerede tidligere paa flere Steder

¹⁾ N. Dipl. I. 50.

²⁾ Bp. Arnes S. c. 5.

bemærket, saa overordentlig ind i de bestaaende islandste Forhold, da fast alle Landets Kirker vare Lægfolks Ejendom, at det let kan fattes, at den ikke kunde drives uimodsagt igjennem. Alligevel bleve virkelig mange af de mindre Kirker med deres Guds for Diebliffet givne i Biskoppens Bold. Men med de større var det en anden Sag. De vare i de rigeste og mægtigste verdslige Høvdingers Hænder, og disse holdt fast paa hvad de efter gammel Landsret ansaa for sin lovlige Ejendom.

Dette var især Tilfælde med Ddde og Hitarðal, tvende af de betydeligste Kirker paa Island, hvis mægtige Ejere ingenlunde vilde give dem i Biskoppens Bold. Arne lod sig dem alligevel tilbømme paa Althinget 1270 og truede Ejerne med Ban, hvis de ei opgave dem. Nu begyndte flere af Kirkeejerne aabenlydt at gjøre Indsigelser mod Biskoppens Fremfærd, og mange, som fra først af havde vist sig estergivende mod hans Fordringer, erklærede nu, at de holdt hans Fremgangsmaade for ulovlig og stjød sin Sag under Kongens Dom. Denne negtede heller ikke Arne at adlyde, forudsat at Erkebiskoppen billigede den. Stormen mod Biskoppen blev imidlertid heftigere og heftigere, især da Ragnvaldsson traadte paa hans Modstanderes Side og forsikkrede Almuen, at Kongen ikke vilde give sit Samtykke til, at Bønderne saaledes bleve berøvede sin Ejendom. Biskoppen skrev nu baade til Kongen og Erkebiskoppen og fremstillede for dem sin vanskelige Stilling. Den sidste opfordrede ham til at holde frem, som han havde begyndt. Kongen gav ham ogsaa venstabeligt Svar og lovede ham sin Beskyttelse, hvis Biskoppen til Gjengjæld vilde tjene Kongen ved af al Kraft at befordre Indførelsen paa Island af den nye Lovbog, som for Den var udarbejdet efter norsk Mønster, men som Almuen gjorde Vanskeligheder ved at antage i dens fulde Udstrækning. Da i denne nye Lovbog, som allerede bemærket med Hensyn til den norske, Christendomsbolken var ubeladt, saa havde Arne ingen Betænkelighed ved at understøtte Kongens Sag i det forlangte Stykke; og ved sin store Indflydelse paa Almuen drev han virkelig igjennem, at største Delen af den oversendte Lovbog paa Althinget 1272 blev antagen. Fra nu af holdt Arne fast og ufravigelig ved den Grundsætning, isærigen at befordre Kongedømmets Sag paa Island i alle Dele, som ikke berørte Kirkens Ret; men hvor det gjaldt denne, var han uroffelig i dens Forsvar, selv om han derved noksaa meget kom til at støde an mod Kongedømmets Fordringer. Ved sin modige og aabne Færd lykkedes det ogsaa Arne efterhaanden at vinde selv sine Modstanderes Agtelse; og heri var han heldigere end sin Medbiskop Jorund af Hole, der ved sin forsigtige Kryben mellem de stridende Partier forspildte begges Tiltro og paadrog sig fortjent Dabel for sin Underfundighed.

Da det havde lykkes Biskop Arne efter Magnus's Ønske at bringe den nye Lovbogs Antagelse paa god Glid, og Kongen havde indbudet ham at være tilstede ved de vigtige Overlægninger om Kirkens Anliggender, som forestode, saa drog Arne om Sommeren 1272 til Norge. Derhen drog ogsaa ved samme Tid Ravn Oddsson og de i Kirkesagen indvirkede fornemste islandske verdslige Hovdinge. Kongens og Erkebiskoppens Dom skulde nu afgjøre den for Island saa vigtige Sag om Kirkerne og Kirkegodsets Bestyrelse ¹⁾.

51.

Provincialconcilium og Hovdingemøde i Bergen 1273. En Overeenskomst mellem Kirken og Staten sluttet, men ikke stadfæstet.

Sagen om Kirkerne synes dengang for selve Norges Bedkommende ikkun at have havt en underordnet Vigtighed. Den var der i det Væsentlige allerede tidligere afgjort til Kirkens Fordeel. Paa den ene Side havde nemlig Kongerne opgivet sin Patronatsret til Landets Kirker i Almindelighed, og paa den anden Side havde Sognealmuerne, der for det meste selv ejede sine Sognekirker, frivilligen lagt sin Ejendomsret til dem i Biskoppernes Hænder ²⁾. Men der var ellers andre Sager i Mængde, der stode uopgjorte mellem Kirke og Stat, Sager som det nu laa i Erkebiskop Jons Plan at fremdrive til en Afgjørelse. Han indsaa nemlig, at den nye Christenret, som han havde i Tanke at faa indført i den norske Kirke, maatte grundlægges paa en forudgaaende Overeenskomst med den verdslige Statsmagt, hvori Kirkens Omraade nærmere bestemtes, og en saadan Overeenskomst, saa fordeelagtig som muligt for Kirken, var det ham for det første om at gjøre at istandbringe og give behørig Fasthed. Næmeligviis har herom allerede været handlet paa et talrige besøgt Møde mellem Kongen og Erkebiskoppen, der omtales at være holdet i Bergen 1271 ³⁾, men uden at Sagen der synes at være kommen til nogen Afgjørelse. Snart efter indtraadte imidlertid Forhold i den pavelige Kurie, som maatte styrke Erkebiskoppen i hans Forehavende og hæve hans Haab om dettes lykkelige Udfald.

Efter Pave Clemens IV's Død den 29de November 1268 stod Pavestolen i flere Aar ledig paa Grund af Kardinalernes Uenighed i Valget af hans Eftermand. Endelig valgtes i 1271 Gregorius X, og saasnart denne i Begyndelsen af 1272 havde tiltraadt Kirkens Bestyrelse, udfærdigede han Kaldelse til et almindeligt Concilium, hvortil ikke alene Kirkens høie Prælater, men ogsaa Konger og Fyrster indbødes at møde enten i Person eller ved befuldmægtigede Sendemænd.

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 6—10. ²⁾ S. o. f. I. 443, 459. ³⁾ Isl. Ann. 140.

Tiden for Sammenkomsten fastsattes til 1ste Mai 1274, og Stedet ved en senere Skrivelse til Lyon. Kaldelsesbrevene, som udgik til Erkebiskopperne, og følgelig ogsaa til Erkebiskop Jon, indeholdt Dypfordring til at anmeldte de Punkter, hvori der inden enhver Omraade kunde tiltrænges Forandring og Forbedring.

Denne Kaldelse og medfølgende Dypfordring var naturligtviis Erkebiskop Jon en velkommen Anledning til at røre op for Alvor i Kirkestyrelsens Anliggender: til at fremdrage alle de Privilegier, den norske Kirke fra gammel Tid havde erholdt, for at see dem gjorte gjældende, — og til at undersøge, hvilke Friheder den manglede, der dog ifølge den canoniske Ret tilkom den. Herved kom han — som han selv erklærede — til Bished om, at Kirken var bleven i mange Maader forurettet baade i sin almindelige Ret og Frihed, og i de den tilstaaede Særrettigheder. I første Henseende fremhævede han, at Kirken ikke var i Besiddelse af den samme tilkommende Dommermyndighed, idet næsten alle til Kirken hørende Sager paadømtes af Rægsfolk i Egenkab af Kongedømmets Ombudsmænd. Herved sigtede han upaatvivlelig til den dømmende Myndighed, som ved den nye Landslov udtrykkelig var tillagt Rægmændene, hvilke beskiftedes af Kongen, — og vel ogsaa til den udvidede Myndighed i Rettergangens Bestyrelse, der var lagt i de kongelige Syselmænds Hænder, hvorved i det Hele den gamle Rettergangsorden betydeligen forandrede, og Folkets dømmende Myndighed til Thinge i Birkeligheden ikke uvæsentlig indskrænkede. Det er, som forhen omtalt, heel sandsynligt, at i den gamle Rettergangsorden, under Dommermyndighedens Udvøelse ved Folket, Geistligheden har havt bedre Anledning til at indvirke paa Afgjørelsen af de Kirken vedkommende Sager, end nu da Kongens Ombudsmænd deels optraadte som Dommere, deels som Rettens erklærede Bestyrere. I alt Fald synes den verdslige Dommermyndighed ved geistlige Sagers Behandling ved den nye Orden at have ligget meer for Dagen og vaft større Opmærksomhed. — I Henseende til Kirkens almindelige Friheder paapegede han det ringe Antal Folk, for hvilke Erkebiskoppen havde Ledingsfrihed. — Hvad endelig Kirkens Privilegier angik, da udhævede han, som let kan tænkes, Kong Magnus Erlingsøns Indrømmelser: Rigets og Kronens Dffring til St. Olaf, og Kirkens Ret med Hensyn til den norske Konges Udvælgelse, om hvilken han endog ved en dristig Fortolkning af Magnus Erlingsøns Bestemmelse yttrede, at den henpegede paa, at Norges Konger burde udvælges, og at i Udvælgelsen Erkebiskoppen og Rigets Biskopper skulde have den fornemste Stemme.

Man gjentjender de to første Ankeposter allerede fra Striden mellem Kong Sverrer og Erkebiskop Erif. Hvad den tredie angaar, da

var den utvivlsomt fremsat mere til Stræmsel, og for i andre Stykker maaffee, ved Eftergivelse af den, at udvirke bedre Vilkaar, — end forbi Erkebiskoppen har ventet, at kunne gjøre et saadant Privilegium gjældende. Derom vidner en vis Usikkerhed i selve Erkebiskoppens Udtryk ved denne Artikels Fremstilling ¹⁾.

Om ovennævnte Poster erklærede Erkebiskoppen, at det var hans Agt paa forestaaende almindelige Concilium at indhente Paven's nærmere Bestemmelse. Dog for at ikke deraf en farlig Tvist skulde reise sig mellem Kongedømmet og Kirken, udviklede han dem først for Kong Magnus, med Bøn om, at denne vilde indgaa paa en foreløbig Ordning af Sagen. Kongen erklærede vel, at han havde tilstrækkelige Grunde at anføre imod hine Paastande af Erkebiskoppen, og navnlig mod Kongevalget og Kronens Dffring. Det kunde — erklærede han — om dette Privilegium neppe bevises, at Nidaros's Kirke nogensinde havde været i virkelig upaataalt Besiddelse deraf. Det kunde derfor synes en ny Fordring, at dette nu forlangtes af ham, især da der handlede om intet mindre end en Underkastelse af Kongedømmet, hvilket han ved Arveret efter sin Fader og sine Forsædre havde modtaget frit, saaledes som han ogsaa havde i Sinde ved Guds Naade at overgive det frit til sine Arvinger og Efterfølgere. Desuagtet fandtes Kongen villig til at indgaa paa Underhandlinger med Erkebiskoppen om en nyere Bestemmelse og Udvidelse af den norske Kirkes Rettigheder; og i denne Anledning fastsattes et Provinzialconcilium forenet med et Høvdningemøde eller Parlament i Bergen, til Sommeren 1273.

Forsamlingen holdtes paa det bestemte Sted i Løbet af Juni og Juli Maaneder, tildeels altsaa samtidigt med Gulathing (17de Juni). Den var talrig besøgt baade af verdslige og geistlige Høvdinger, og blev forherliget derved, at Magnus under dens Samvære den 2den Juli lod sin ældste femaarige Søn Erik give Kongenavn, og sin yngre toaarige Søn Haakon Hertugsnavn, idet han paa denne Maade vilde sikke dem Arvesølgen for alle indtræffende Tilfælde ²⁾.

Af de kirkelige Anliggender kom først Sagen mellem Biskop Arne af Staalholt og de islandste Kirkeejere under Erkebiskoppens Dom. Kongen havde først søgt at faa denne Sag indbragt for Paven, men herfor havde Arne undslaaet sig. Kongen befalede da tvende af Norges mest anseede Lendermænd, Thorer Haakonsøn, der var vel kynig i Kirkeloven, og Audun Hagleiksøn, der ansaas for den viseste Mand i den verdslige Landslov, at være tilstede ved Rettergangen for at paasee, at Rægsfolket ei blev forurettet. Sagen drejede sig nærmest om to af Islands betydeligste Kirker, Døde Kirke og Bats-

¹⁾ N. g. L. II. 457. ²⁾ Fornm. s. X. 162, 163; N. g. L. II. 430 f.

fjordens Kirke, der begge fordredes som Arvegods og Ejendom af tvende af Islands rigeste og mægtigste Høvdinger. Men uagtet det viste sig, at Kongen holdede til disses Side, saa søgte dog Biskop Arne Kirkens Sag med saadan Kraft og Kyndighed, at Erkebiskoppens Dom, der affagdes den 24de Juli, faldt ganske til Fordeel for Biskoppen. De verbøslige Kirkeejere afløde Dommen og opgave for Diebliffet sit Krav ¹⁾.

Kort efter kom ogsaa Foreningen mellem Kongedømmet og Kirken istand — som det heber — efter mange Forhandlinger fra begge Sider. Dens Indhold var følgende:

1) Erkebiskoppen afstod i Nidaros's Kirkes Navn for bestandig al Ret med Hensyn til Kongedømmets Underkastelse og Kronens Opfring samt ligesaa til Kongens Udvælgelse, saalænge som nogen efter Loven arveberettiget var tilstede; hvorimod der, i Tilfælde at ingen saadan fandtes, forbeholdtes Erkebiskoppen og Biskopperne, blandt de øvrige Bælgere, den første og bedste Stemme.

2) Kongen afstod for sig og Efterfølgere al Ret til at afgjøre Sager Kirken vedkommende, og forbød sine Ombudsmænd og Rådmænd at dømme i saadanne eller paa nogen Maade indblande sig i dem, hvorimod alle disse Sager skulde frit afgjøres ved geistlige Dommere. Dette gjaldt om alle Sager, der angik Geistlige, hvad enten det var Trætter mellem dem indbyrdes, eller de sagsøgte af Rægsfolk, Sager der angik Egteskab, Fødselsret, Patronatsret, Tiender, Røfter, Testamenter, især til geistlige Stiftelser, Beskyttelse af Pilegrime, Kirkers Ejendom, Bannsverk ²⁾, Meened, Mager, Simoni, Rjætter, alskens Utugt, og alle andre Sager, der ifølge den almindelige (canoniske) Ret henhørte under Kirkens Dom.

3) Erkebiskoppen og Biskopperne skulde have Ret til at bestikke Prester til de af Kongerne grundede og doterede Kapeller ligesom til alle andre Kirker og Kapeller, hver i sit Biskopsdømme, uden at indhente Kongens eller andre Rægmænds Samtykke, eller følge deres Forslag (Præsentation).

4) I Biskoppers og Abbeders Udvælgelse skulde Kongedømmet ikke indblande sig, men Valget stee frit af dem, hvem det efter Kirkens Lov tilkom.

5) Kongen skulde ikke forandre Landets vedtagne og skrevne Love og deri fastsatte Pengebøder til Kirkens eller Geistlighedens Skade.

6) Erkebiskopperne skulde som hidtil have Ret til at fjerne Falke.

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 11.

²⁾ I den latinske Original: sacrilegium, hvilket Ord i den gamle norske Oversættelse gjengives ved: bannsverk.

7) I Erlæggelse af Tiende skulde Kongerne for sine Ejenndommes Bedkommende ganske følge de canoniske Bestemmelser.

8—9) Erkebiskoppens ældre Ret med Hensyn til Kornudførsel til Jøland og Told af eet derfra kommende Kjøbskib hvert Aar stadfæstedes.

10) Alle Pilegrime skulde nyde Sikkerhed, og Forurettelser mod dem straffes ifølge geistlige Dommeres Afgjørelse.

11) Erkebiskoppen skulde have hundrede Mænd frie for kongelige Udbud og Kaldelser og navnlig fra Ledingsstat, og denne Frihed skulde for dem af disse Hundrede, som bare Skutilsvends Navn, udstrækkes til tvende Personer af deres Husfolk, og for de øvrige til een foruden dem selv. De fire norske Lydbiskopper skulde hver især have samme Frihed for fireti Mænd. Hver Sogneprest skulde med to Personer af sit Hus være fri for Ledingsstat og have een Person undtagen fra kongeligt Udbud til Krigstjeneste.

12) Erkebiskoppens Mænd skulde, hvis de forurettede hinanden indbyrdes paa hans Skibe eller i hans Følge, være underkastede hans Dom og høre til ham, forsaavidt som Drab eller Lemlæstelse ikke fandt Sted; thi i saa Fald skulde de dømmes af Kongen eller hans Dommere. Forsaavidt de forbrøde sig andetsteds end før nævnt, havde den Stadelidte frit Valg mellem Kongens eller Erkebiskoppens Dom, og Bøden skulde da deles lige mellem Kongen og Erkebiskoppen.

13) Fra alle kongelige Forbud med Hensyn til Kjøb, Salg, Flytning o. s. v. skulde Biskopper og Klerker samt Lægfolk i deres Tjeneste være undtagne, hvis ikke Erkebiskoppen og Biskopperne gave sit Samtykke til det Modsatte.

14) Erkebiskoppen skulde have Myntret overensstemmende med tidligere (Kong Haakon Haakonssøns) Indrømmelse.

Denne for Geistligheden saa gunstige Overeenskomst blev den 1ste August 1273 skriftlig opsat og beseglet af Kongen, Erkebiskoppen, Biskopperne Thorgils af Stavanger, Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, af syv Lendermænd og af Kongens Kansler Thorer; fem Chorsbrødre af Nidaros nævnes ogsaa som nærværende, naturligviis i Egenstab af Nidaros's Kapitels Fuldmægtige ¹⁾).

Overeenskomsten var imidlertid efter begge Parter's Anskuelse blot endnu at betragte som foreløbig, som et Udkast, der skulde have pavelig Stadfæstelse, og hvis denne udeblev, ingen bindende Kraft havde for nogen af Parterne ²⁾). Magnus sendte den ledsaget af en anbefalende Skrivelse, givet i Bergen den næstfølgende 15de August, til Paven's Stadfæstelse ³⁾). Erkebiskop Jon gav sig en Stund efter (i Begyndel-

¹⁾ N. g. L. II. 457—461.

²⁾ Sft. 456, 461.

³⁾ N. g. L. II. 461.

sen af 1274? ¹⁾ paa Veien til det almindelige Concilium i Følge med Biskopperne Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, hvilken sidste, der synes at have nydt Kong Magnus's særdeles Fortrolighed, maaskee har havt dennes Fuldmagt til Kirkemødet. Biskop Arne af Staalholt derimod, der først var udseet til ogsaa at møde paa Conciliet, var allerede tidligere af Erkebiskoppen fritagen for at indfinde sig personligen paa Grund af hans Uundværlighed hjemme paa Island; hvorimod han overgav sin Fuldmagt til en Chorsbroder af Nidaros ved Navn Sighvat. Han drog derpaa kort efter Mødet i Bergen tilbage til Island, hvor nu for det Første Alt syntes at gaa efter hans Dnske ²⁾.

Det almindelige Concilium i Lyon, ved hvilket Erkebiskop Jon og de tvende ovennævnte norske Biskopper vare tilstede, aabnedes den 7de Mai 1274 og sluttedes den paafølgende 17de Juli. Fem hundrede Biskopper, sytti Abbeder og tusinde andre Prælater skulle have været tilstede. Mange vigtige Bestemmelser bleve der fattede med Hensyn til Biskoppernes og Paven's Valg. Der blev ogsaa vedtaget, at Geistligheden i de næste 6 Aar skulde erlægge Tiende af alle sine Indtægter til det hellige Lands Undsætning ³⁾. Strax efter Conciliets Slutning kom Overenskomsten mellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon til Pave Gregorius's Afgjørelse, og ved Brev af 26de Juli 1274 gav Paven den sin Stadfæstelse, dog med det Forbehold, at denne først skulde træde i Kraft, naar Kongen fuldkommen havde antaget og ratificeret visse Punkter, hvilke det pavelige Stadfæstelsesbrev udhævede, som noget der burde tilføies Overenskomsten. Dette bestod i Følgende: — 1) Hvis Kongen eller hans Efterfølgere skulde aabnbare handle mod Foreningen, og Erkebiskoppen med sine Lydbiskoppers Raad forlange herfor en passende Fyldestgjørelse, og samme fra Kongedømmets Side negtes, da skulde Erkebiskoppen og den nidarossiske Kirke derved (eo ipso) giennerholde den Ret med Hensyn til Kongens Valg og dennes samt Norges Riges Underkastelse, som den havde før denne Forenings Afsluttelse. Men hvis paa den anden Side Erkebiskoppen og Lydbiskopperne handlede mod Foreningen og afflog Kongedømmet Fyldestgjørelse, naar de dertil opfordredes, da skulde de have aldeles fortabt den Frihed, som var dem tilstaaet, Erkebiskoppen for 100 og hver af Biskopperne for 40 Mænd. Alt dog saaledes at Foreningen i sine øvrige Artikler blev staaende ved Magt. — 2) Hvis nogen Tvivl kunde opstaa angaaende en eller anden Artikel i Foreningen, da skulde til dens Forklaring tvende Personer udnævnes, den

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 13: um varit eptir þenna vetr (1273—74). ²⁾ Isl. Ann. 142; Bp. Arnes S. c. 10. ³⁾ Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14.

ene af Kongen, den anden af Erkebiskoppen, hvilke igjen, hvis de ei kunde blive enige, skulde have Myndighed til at tilkalde en tredie, hvorpaa den Forflaring skulde gjælde, som alle tre eller tvende af dem afgave. — Endelig 3) Dersom det af en eller anden gyldig Grund skulde blive nødvendigt at bestikke Formyndere eller Kuratorer for Norges Konge, og dette skulde ske ved Valg, da skulde Erkebiskoppen og hans Efterfølgere i dette Valg have den første Stemme (*unicam et primam vocem?*)¹⁾. I dette Forbehold i den pavelige Stadfæstelse kan man ikke vel andet end see en Virkning af Erkebiskop Jons Indskydelse.

Efter udrettet Grinde lagde de norske Udsendinge Hjemveien over Paris. Den franske Konge, Philip den tredie, der gjerne vilde vise Kong Magnus en Opmærksomhed, greb denne Leilighed og oversendte ham med Erkebiskoppen et Stykke af Christi Tornekronen, en efter den Tids Tro meget kostelig Relikvie. Erkebiskop Jon kom i October Maaned 1274 tilbage til Norge; den medbragte Relikvie blev modtaget i Bergen, og den 9de November, Dagen for dens høitidelige Hensættelse i det kongelige Kapel, Apostel-Kirken, blev siden høitideligholdt som en kirkelig Festsdag²⁾.

For at den bergenske Overenskomst kunde træde i fuld Kraft, skulde nu Kongen vedtage og stadfæste de af Paven tilsendte Artikler. Den første og den tredie af disse kunde imidlertid, som let begribeligt, ikke smage Kongen og Lendermændene i hans Raad. Den første maatte jo synes at holde Nidaros's Kirke en Afgang aaben til atter ved given Leilighed at faa sit Krav paa Kongedømmets Underkastelse draget frem for Dagens Lys; og dette Krav vilde Kong Magnus, i Gjengæld for Indrømmelserne fra sin Side, eengang for alle have erklæret paa den bestemteste Maade for dødt og magtesløst. Den tredie Artikel omstyrkede aabenbart Norges Lendermænds gamle, ved Sedvane hevede Ret, som Kongedømmets selvstrevne Raadgivere, ogsaa at føre Rigsstyrelsen i Kongens Navn, naar denne var mindreaarig eller ude af Stand til selv at føre den. Der blev heller intet af den forlangte Vedtagelse fra Kongens Side; og da denne med Rette kunde paastaa, at Overenskomsten, i den Form, hvori den var affluttet, ikke havde vundet Pavens Stadfæstelse, saa var den derved, ifølge Slutningsbestemmelsen i samme, igjen hævet, og begge Parter satte tilbage i den Stilling, hvori de befandt sig før dens Afsluttelse. Saaledes synes Sagen virkelig fra Kongens Side at have været opfattet, og Erkebiskoppen kunde ikke herimod gjøre nogen grundet Indsigelse, skjønt denne Bending vistnok ikke var stemmende med hans Dnsse og Haab. Begge Magter stode da atter i det gamle spendte Forhold.

¹⁾ N. g. L. II. 455—457.
hist. Norv. IV. 359.

²⁾ Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14; Torf.

52.

Stemningen i Norge og paa Island i Anledning af Overeenskomsten til Bergen.
 Ny Overeenskomst til Lunsberg af 1277. Kongens Indrømmelser.

Efter Conciliet og Høvdningemødet i Bergen i 1273 og efter Afslutningen der af den foreløbige Overeenskomst, synes saavel Erkebiskoppen som alle hans Tilhængere at have været sikke paa Kirkens Seier. Biskop Arne af Skaalholt havde derfor, efter sin Hjemkomst til Island, udarbejdet en Christendomsbolk bygget paa de Grundsætninger, hvorom han med Erkebiskoppen var bleven enig, og som denne agtede at benytte ved Udarbejdelsen af den almindelige norske Christenret; og ved sin store Indflydelse paa Islands Almue drev Arne virkelig igjennem, at denne Christendomsbolk om Sommeren 1275 blev lovtagen paa Althinget, dog med det Forbehold, at den kun skulde ansees for midlertidig, indtil Kongens og Erkebiskoppens Stadfæstelse blev givet. Samme Sommer blev det almindelige Conciliums Beslutning med Hensyn til Korstogsprædiken og Geistlighedens Tiende til Jerusalems Udsætning bragt til Island, og Biskop Arne tog sig af begge Dele med sin sedvanlige Iver. Ved Korstogsprædiken bleve betydelige Gaver indsamlede, og Indkrævelsen af Geistlighedens Tiende blev ordnet for Islands Bedkommende. Mange, vel især blandt Landets Høvdinger, vare imidlertid misfornøiede med Biskop Arnes Fremfærd og misundte ham desuden hans store Indflydelse paa Landets Almue, ikke alene i geistlige men ogsaa i verdslige Anliggender. Da derfor om Høsten 1275 Christendomsbolkens betingede Antagelse indberettedes til Kongen og Erkebiskoppen, lod de Misfornøiede Kongen tillige underhaanden tilstille flere Klagepunkter mod Islands Biskopper. Disse forbød — hedte det — sine Husfolk at udrede de almindelige Skatte, paalagde Bønderne nye Afgifter og Byrder f. Ex. Madgaver, ja det var end ikke frit for, at man lagde Biskopperne til Last, at de fordrede Bidrag til det hellige Lands Udsætning, ikke alene Tiender af Kirkens Indkomster, men ogsaa Almisser af Lægfolk. Disse Klager vare vist nok for en stor Deel bevirkede derved, at de islandske verdslige Høvdinger vare komne under Veir med, at Forseningen til Bergen var bleven forstyrret, og som Følge deraf den gamle Misstemning mellem Kongedømmet og Kirken igjen indtraadt. Kong Magnus fandt det ogsaa nødvendigt, sit personlige Vennskab for Biskop Arne uagtet, at laane Dre til de forebragte Klager. Han tog imidlertid Sagen med sit sedvanlige Maadehold og lod om Sommeren 1276 en Skrivelse udgaa til Islændingerne, hvori han paa en lempelig Maade søgte at styre til Rette i Tvisten. Han bad Almuen nøie betænke sig, før den indvilgede nogen Lov, som ikke Kongen selv forordnede, enten i det Geistlige eller Verdslige, saalænge ingen Over-

bemærket, saa overordentlig ind i de bestaaende islandske Forhold, da fast alle Landets Kirker vare Lægfolks Ejendom, at det let kan fattes, at den ikke kunde drives uimodsagt igjennem. Alligevel bleve virkelig mange af de mindre Kirker med deres Guds for Diebliffet givne i Biskoppens Bold. Men med de større var det en anden Sag. De vare i de rigeste og mægtigste verdslige Hovdingers Hænder, og disse holdt fast paa hvad de efter gammel Landsret ansaa for sin lovlige Ejendom.

Dette var især Tilfælde med Odde og Hitardal, tvende af de betydeligste Kirker paa Island, hvis mægtige Ejere ingenlunde vilde give dem i Biskoppens Bold. Arne lod sig dem alligevel tilkomme paa Althinget 1270 og truede Ejerne med Ban, hvis de ei opgave dem. Nu begyndte flere af Kirkejerne aabenlydt at gjøre Indsigelser mod Biskoppens Fremfærd, og mange, som fra først af havde vist sig eftergivende mod hans Fordringer, erklærede nu, at de holdt hans Fremgangsmaade for ulovlig og skjød sin Sag under Kongens Dom. Denne negtede heller ikke Arne at adlyde, forudsat at Erkebiskoppen billigede den. Stormen mod Biskoppen blev imidlertid heftigere og heftigere, især da Rasmus Oddsson traadte paa hans Modstanderes Side og forsikrede Almuen, at Kongen ikke vilde give sit Samtykke til, at Bønderne saaledes bleve berøvede sin Ejendom. Biskoppen skrev nu baade til Kongen og Erkebiskoppen og fremstillede for dem sin vanskelige Stilling. Den sidste opfordrede ham til at holde frem, som han havde begyndt. Kongen gav ham ogsaa venstabeligt Svar og lovede ham sin Beskyttelse, hvis Biskoppen til Gjengjæld vilde tjene Kongen ved af al Kraft at befordre Indførelsen paa Island af den nye Lovbog, som for Den var udarbejdet efter norsk Mønster, men som Almuen gjorde Vanskeligheder ved at antage i dens fulde Udstrækning. Da i denne nye Lovbog, som allerede bemærket med Hensyn til den norske, Christendomsbolken var udeladt, saa havde Arne ingen Betænkelighed ved at understøtte Kongens Sag i det forlangte Stykke; og ved sin store Indflydelse paa Almuen drev han virkelig igjennem, at største Delen af den oversendte Lovbog paa Althinget 1272 blev antagen. Fra nu af holdt Arne fast og ufravigelig ved den Grundfætning, især rigt at befordre Kongedømmets Sag paa Island i alle Dele, som ikke berørte Kirkens Ret; men hvor det gjaldt denne, var han urokkelig i dens Forsvar, selv om han derved nok saa meget kom til at støde an mod Kongedømmets Fordringer. Ved sin modige og aabne Færd lykkedes det ogsaa Arne efterhaanden at vinde selv sine Modstanderes Agtelse; og heri var han heldigere end sin Medbiskop Torund af Hole, der ved sin forsigtige Kryben mellem de stridende Partier forspildte begge Tiltro og paadrog sig fortjent Dabel for sin Underfundighed.

Da det havde lykkes Biskop Arne efter Magnus's Ønske at bringe den nye Lovbogs Antagelse paa god Glid, og Kongen havde indbudet ham at være tilstede ved de vigtige Overlægninger om Kirkens Anliggender, som forestode, saa drog Arne om Sommeren 1272 til Norge. Derhen drog ogsaa ved samme Tid Rask Didsøn og de i Kirkesagen indviklede fornemste islandste verdslige Høvdinger. Kongens og Erkebiskoppens Dom skulde nu afgjøre den for Island saa vigtige Sag om Kirkerne og Kirkegodsets Bestyrelse ¹⁾.

51.

Provincialconcilium og Høvdingemøde i Bergen 1273. En Overeenskomst mellem Kirken og Staten sluttet, men ikke stadfæstet.

Sagen om Kirkerne synes dengang for selve Norges Bedkommende ifkun at have havt en underordnet Vigtighed. Den var der i det Bæsentlige allerede tidligere afgjort til Kirkens Fordeel. Paa den ene Side havde nemlig Kongerne opgivet sin Patronatsret til Landets Kirker i Almindelighed, og paa den anden Side havde Sognealmuerne, der for det meste selv ejede sine Sognekirker, frivilligen lagt sin Ejendomsret til dem i Biskoppernes Hænder ²⁾. Men der var ellers andre Sager i Mængde, der stode uopgjorte mellem Kirke og Stat, Sager som det nu laa i Erkebiskop Jons Plan at fremdrive til en Afgjørelse. Han indsaa nemlig, at den nye Christenret, som han havde i Tanke at faa indført i den norske Kirke, maatte grundlægges paa en forudgaaende Overeenskomst med den verdslige Statsmagt, hvori Kirkens Omraade nærmere bestemtes, og en saadan Overeenskomst, saa fordeelagtig som muligt for Kirken, var det ham for det første om at gjøre at istandbringe og give behørig Fasthed. Rimeligviis har herom allerede været handlet paa et talrige besøgt Møde mellem Kongen og Erkebiskoppen, der omtales at være holdet i Bergen 1271 ³⁾, men uden at Sagen der synes at være kommen til nogen Afgjørelse. Snart efter indtraadte imidlertid Forhold i den pavelige Kurie, som maatte styrke Erkebiskoppen i hans Forehavende og hæve hans Haab om dettes lykkelige Udfald.

Efter Pave Clemens IV's Død den 29de November 1268 stod Pavestolen i flere Aar ledig paa Grund af Kardinalernes Uenighed i Valget af hans Eftermand. Endelig valgtes i 1271 Gregorius X, og saasnart denne i Begyndelsen af 1272 havde tiltraadt Kirkens Bestyrelse, udfærdigede han Kaldelse til et almindeligt Concilium, hvortil ikke alene Kirkens høie Prælater, men ogsaa Konger og Fyrster indbødes at møde enten i Person eller ved befuldmægtigede Sendemænd.

¹⁾ Bp. Arnes G. c. 6—10. ²⁾ G. o. f. I. 443, 459. ³⁾ Isl. Ann. 140.

Tiden for Sammenkomsten fastsattes til 1ste Mai 1274, og Stedet ved en senere Skrivelse til Lyon. Kaldelsesbrevene, som udgik til Erkebiskopperne, og følgelig ogsaa til Erkebiskop Jon, indeholdt Opfordring til at anmeldte de Punkter, hvori der inden enhver Omraade kunde tiltrænges Forandring og Forbedring.

Denne Kaldelse og medfølgende Opfordring var naturligtviis Erkebiskop Jon en velkommen Anledning til at røre op for Alvor i Kirkestyrelsens Anliggender: til at fremdrage alle de Privilegier, den norske Kirke fra gammel Tid havde erholdt, for at see dem gjorte gjældende, — og til at undersøge, hvilke Friheder den manglede, der dog ifølge den canoniske Ret tilkom den. Herved kom han — som han selv erklærede — til Bished om, at Kirken var bleven i mange Maader forurettet baade i sin almindelige Ret og Frihed, og i de den tilstaaede Særrettigheder. I første Henseende fremhævede han, at Kirken ikke var i Besiddelse af den samme tilkommende Dommermyndighed, idet næsten alle til Kirken hørende Sager paadømtes af Lægfolk i Egenkab af Kongedømmets Ombudsmænd. Herved sigtede han upaatvivlelig til den dømmende Myndighed, som ved den nye Landslov udtrykkelig var tillagt Lægmandene, hvilke bestiktedes af Kongen, — og vel ogsaa til den udvidede Myndighed i Rettergangens Bestyrelse, der var lagt i de kongelige Syselmænds Hænder, hvorved i det Hele den gamle Rettergangsorden betydeligen forandrede, og Folkets dømmende Myndighed til Thinge i Birkeligheden ikke uvæsentlig indskrænkede. Det er, som forhen omtalt, heel sandsynligt, at i den gamle Rettergangsorden, under Dommermyndighedens Udøvelse ved Folket, Geistligheden har havt bedre Anledning til at indvirke paa Afgjørelsen af de Kirken vedkommende Sager, end nu da Kongens Ombudsmænd deels optraadte som Dommere, deels som Rettens erklærede Bestyrere. I alt Fald synes den verdslige Dommermyndighed ved geistlige Sagers Behandling ved den nye Orden at have ligget meer for Dagen og vaft større Opmærksomhed. — I Henseende til Kirkens almindelige Friheder paapegede han det ringe Antal Folk, for hvilke Erkebiskoppen havde Ledingsfrihed. — Hvad endelig Kirkens Privilegier angik, da udhævede han, som let kan tænkes, Kong Magnus Erlingsøns Indrømmelser: Rigets og Kronens Offring til St. Olaf, og Kirkens Ret med Hensyn til den norske Konges Udvalgelse, om hvilken han endog ved en dristig Fortolkning af Magnus Erlingsøns Bestemmelse yttrede, at den henpegede paa, at Norges Konger burde udvælges, og at i Udvalgelsen Erkebiskoppen og Rigets Biskopper skulde have den fornemste Stemme.

Man gjenfjender de to første Ankposter allerede fra Striden mellem Kong Sverrer og Erkebiskop Erif. Hvad den tredie angaar, da

var den utvivlsomt fremsat mere til Stræmsel, og for i andre Stykker maaskee, ved Eftergivelse af den, at udvirke bedre Vilkaar, — end fordi Erkebiskoppen har ventet, at kunne gjøre et saadant Privilegium gjældende. Derom vidner en vis Usikkerhed i selve Erkebiskoppens Udtryk ved denne Artikels Fremstilling ¹).

Om ovennævnte Poster erklærede Erkebiskoppen, at det var hans Agt paa forestaaende almindelige Concilium at indhente Paven's nærmere Bestemmelse. Dog for at ikke deraf en farlig Tvist skulde reise sig mellem Kongedømmet og Kirken, udviklede han dem først for Kong Magnus, med Bøn om, at denne vilde indgaa paa en foreløbig Ordning af Sagen. Kongen erklærede vel, at han havde tilstræffelige Grunde at anføre imod hine Paastande af Erkebiskoppen, og navnlig mod Kongevalget og Kronens Dffring. Det kunde — erklærede han — om dette Privilegium neppe bevises, at Nidaros's Kirke nogensinde havde været i virkelig upaataalt Besiddelse deraf. Det kunde derfor synes en ny Fordring, at dette nu forlangtes af ham, især da der handlede om intet mindre end en Underkastelse af Kongedømmet, hvilket han ved Arveret efter sin Fader og sine Forfædre havde modtaget frit, saaledes som han ogsaa havde i Sinde ved Guds Raade at overgive det frit til sine Arvinger og Efterfølgere. Desuagtet fandtes Kongen villig til at indgaa paa Underhandlinger med Erkebiskoppen om en nyere Bestemmelse og Udvidelse af den norske Kirkes Rettigheder; og i denne Anledning fastsattes et Provinzialconcilium forenet med et Høvdingsmøde eller Parliament i Bergen, til Sommeren 1273.

Forsamlingen holdtes paa det bestemte Sted i Løbet af Juni og Juli Maaneder, tildeels altsaa samtidigt med Gulathing (17de Juni). Den var talrig besøgt baade af verdslige og geistlige Høvdinger, og blev forherliget derved, at Magnus under dens Samvære den 2den Juli lod sin ældste femaarige Søn Erik give Kongenavn, og sin yngre toaarige Søn Haakon Hertugsnavn, idet han paa denne Maade vilde sikke dem Arvefølgen for alle indtræffende Tilfælde ²).

Af de kirkelige Anliggender kom først Sagen mellem Biskop Arne af Staalholt og de islandste Kirkeejere under Erkebiskoppens Dom. Kongen havde først søgt at faa denne Sag indbragt for Paven, men herfor havde Arne undslaaet sig. Kongen befalede da tvende af Norges mest anseede Lendermænd, Thorer Haakonsøn, der var vel kyndig i Kirkeloven, og Audun Hagleik'søn, der ansaas for den viseste Mand i den verdslige Landslov, at være tilstede ved Rettergangen for at paasee, at Rægsfolk et blev forurettet. Sagen drejede sig nærmest om to af Islands betydeligste Kirker, Odde Kirke og Bats-

¹) N. g. L. II. 457.

²) Fornm. s. X. 162, 163; N. g. L. II. 430 f.

fjordens Kirke, der begge fordredes som Arvegods og Ejendom af tvende af Islands rigeste og mægtigste Høvdinge. Men uagtet det viste sig, at Kongen heldede til disses Side, saa søgte dog Biskop Arne Kirkens Sag med saadan Kraft og Kyndighed, at Erkebiskoppens Dom, der affagdes den 24de Juli, faldt ganske til Fordeel for Biskoppen. De verdslige Kirkeejere adløde Dommen og opgave for Diebliffet sit Krav ¹⁾.

Kort efter kom ogsaa Foreningen mellem Kongedømmet og Kirken istand — som det heder — efter mange Forhandlinger fra begge Sider. Dens Indhold var følgende:

1) Erkebiskoppen afstod i Nidaros's Kirkes Navn for bestandig al Ret med Hensyn til Kongedømmets Underkastelse og Kronens Dsfring samt ligesaa til Kongens Udvælgelse, saalænge som nogen efter Loven arveberettiget var tilstede; hvorimod der, i Tilfælde at ingen saadan fandtes, forbeholdtes Erkebiskoppen og Biskopperne, blandt de øvrige Vælgere, den første og bedste Stemme.

2) Kongen afstod for sig og Efterfølgere al Ret til at afgjøre Sager Kirken vedkommende, og forbød sine Ombudsmænd og Ragsmænd at dømme i saadanne eller paa nogen Maade indblande sig i dem, hvorimod alle disse Sager skulde frit afgjøres ved geistlige Dommere. Dette gjaldt om alle Sager, der angik Geistlige, hvad enten det var Trætter mellem dem indbyrdes, eller de sagsøgte af Rægsfolk, Sager der angik Ektekab, Fødselsret, Patronatsret, Tiender, Løfter, Testamenter, især til geistlige Stiftelser, Beskyttelse af Pilegrime, Kirkers Ejendom, Bannsverk ²⁾, Meened, Mager, Simoni, Kjættereri, alskens Utugt, og alle andre Sager, der ifølge den almindelige (canoniske) Ret henhørte under Kirkens Dom.

3) Erkebiskoppen og Biskopperne skulde have Ret til at bestikke Prester til de af Kongerne grundede og doterede Kapeller ligesom til alle andre Kirker og Kapeller, hver i sit Biskopsdømme, uden at indhente Kongens eller andre Rægmænds Samtykke, eller følge deres Forslag (Præsentation).

4) I Biskoppers og Abbeders Udvælgelse skulde Kongedømmet ikke indblande sig, men Valget ske frit af dem, hvem det efter Kirkens Lov tilkom.

5) Kongen skulde ikke forandre Landets vedtagne og skrevne Love og deri fastsatte Pengebøder til Kirkens eller Geistlighedens Skade.

6) Erkebiskopperne skulde som hidtil have Ret til at kjøbe Falke.

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 11.

²⁾ I den latinske Original: sacrilegium, hvilket Ord i den gamle norske Oversættelse gjengives ved: bannsverk.

7) I Erlæggelse af Tiende skulde Kongerne for sine Ejendommers Bedkommende ganske følge de canoniske Bestemmelser.

8—9) Erkebiskoppens ældre Ret med Hensyn til Kornudførsel til Island og Told af eet derfra kommende Kjøbskib hvert Aar stadfæstedes.

10) Alle Pilegrime skulde nyde Sikkerhed, og Forurettelser mod dem straffes ifølge geistlige Dommers Afgjørelse.

11) Erkebiskoppen skulde have hundrede Mænd frie for kongelige Udbud og Kaldelser og navnlig fra Ledingsstat, og denne Frihed skulde for dem af disse Hundrede, som bare Skutilsvends Navn, udstrækkes til tvende Personer af deres Husfolk, og for de øvrige til een foruden dem selv. De fire norske Lydbiskopper skulde hver især have samme Frihed for fireti Mænd. Hver Sogneprest skulde med to Personer af sit Hus være fri for Ledingsstat og have een Person undtagen fra kongeligt Udbud til Krigstjeneste.

12) Erkebiskoppens Mænd skulde, hvis de forurettede hinanden indbyrdes paa hans Skibe eller i hans Følge, være underkastede hans Dom og høde til ham, forsaavidt som Drab eller Lemlæstelse ikke fandt Sted; thi i saa Fald skulde de dømmes af Kongen eller hans Dommere. Forsaavidt de forbrøde sig andetsteds end før nævnt, havde den Stadelidte frit Valg mellem Kongens eller Erkebiskoppens Dom, og Bøden skulde da deles lige mellem Kongen og Erkebiskoppen.

13) Fra alle kongelige Forbud med Hensyn til Kjøb, Salg, Flytning o. s. v. skulde Biskopper og Klerker samt Lægfolk i deres Tjeneste være undtagne, hvis ikke Erkebiskoppen og Biskopperne gave sit Samtykke til det Modsatte.

14) Erkebiskoppen skulde have Myntret overensstemmende med tidligere (Kong Haakon Haakonsøns) Indrømmelse.

Denne for Geistligheden saa gunstige Overeenskomst blev den 1ste August 1273 skriftlig opsat og beseglet af Kongen, Erkebiskoppen, Biskopperne Thorgils af Stavanger, Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, af syv Lendermænd og af Kongens Kansler Thorer; fem Chorsbrødre af Nidaros nævnes ogsaa som nærværende, naturligvis i Egenkab af Nidaros's Kapitels Fuldmægtige ¹⁾.

Overeenskomsten var imidlertid efter begge Parter's Anskuelse blot endnu at betragte som foreløbig, som et Udkast, der skulde have pavelig Stadfæstelse, og hvis denne udeblev, ingen bindende Kraft havde for nogen af Parterne ²⁾. Magnus sendte den ledsaget af en anbefalende Skrivelse, givet i Bergen den næstfølgende 15de August, til Paven's Stadfæstelse ³⁾. Erkebiskop Jon gav sig en Stund efter (i Begyndel-

¹⁾ N. g. L. II. 457—461.

²⁾ Sft. 456, 461.

³⁾ N. g. L. II. 461.

sen af 1274? ¹⁾ paa Weien til det almindelige Concilium i Følge med Biskopperne Andreas af Oslo og Askatin af Bergen, hvilken sidste, der synes at have nydt Kong Magnus's særdeles Fortrolighed, maaskee har havt dennes Fuldmagt til Kirkemødet. Biskop Arne af Staalholt derimod, der først var udseet til ogsaa at møde paa Conciliet, var allerede tidligere af Erkebiskoppen fritagen for at indfinde sig personligen paa Grund af hans Uundværlighed hjemme paa Island; hvorimod han overgav sin Fuldmagt til en Chorsbroder af Nidaros ved Navn Sigvæt. Han drog derpaa kort efter Mødet i Bergen tilbage til Island, hvor nu for det Første Alt syntes at gaa efter hans Dnske ²⁾.

Det almindelige Concilium i Lyon, ved hvilket Erkebiskop Jon og de tvende ovennævnte norske Biskopper vare tilstede, aabnedes den 7de Mai 1274 og sluttedes den paafølgende 17de Juli. Fem hundrede Biskopper, sytti Abbeder og tusinde andre Prælater skulle have været tilstede. Mange vigtige Bestemmelser bleve der fattede med Hensyn til Biskoppernes og Paven's Balg. Der blev ogsaa vedtaget, at Geistligheden i de næste 6 Aar skulde erlægge Tiende af alle sine Indtægter til det hellige Lands Undsætning ³⁾. Strax efter Conciliets Slutning kom Overenskomsten mellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon til Pave Gregorius's Afgjørelse, og ved Brev af 26de Juli 1274 gav Paven den sin Stadfæstelse, dog med det Forbehold, at denne først skulde træde i Kraft, naar Kongen fuldkommen havde antaget og ratificeret visse Punkter, hvilke det pavelige Stadfæstelsesbrev udhævede, som noget der burde tilføies Overenskomsten. Dette bestod i Følgende: — 1) Hvis Kongen eller hans Efterfølgere skulde aabnbare handle mod Foreningen, og Erkebiskoppen med sine Lydbiskoppers Raad forlange herfor en passende Fyldestgjørelse, og samme fra Kongedømmets Side negtes, da skulde Erkebiskoppen og den nidarosiske Kirke derved (eo ipso) gjenerholde den Ret med Hensyn til Kongens Balg og dennes samt Norges Riges Underkastelse, som den havde før denne Forenings Afsluttelse. Men hvis paa den anden Side Erkebiskoppen og Lydbiskopperne handlede mod Foreningen og afflog Kongedømmet Fyldestgjørelse, naar de dertil opfordredes, da skulde de have aldeles fortabt den Frihed, som var dem tilstaaet, Erkebiskoppen for 100 og hver af Biskopperne for 40 Mænd. Alt dog saaledes at Foreningen i sine øvrige Artikler blev staaende ved Magt. — 2) Hvis nogen Tvivl kunde opstaa angaaende en eller anden Artikel i Foreningen, da skulde til dens Forklaring tvende Personer udnævnes, den

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 13: um vârit eptir þenna vetr (1273—74). ²⁾ Isl. Ann. 142; Bp. Arnes S. c. 10. ³⁾ Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14.

ene af Kongen, den anden af Erkebiskoppen, hvilke igjen, hvis de ei kunde blive enige, skulde have Myndighed til at tilfalde en tredie, hvorpaa den Forflaring skulde gjælde, som alle tre eller tvende af dem afgave. — Endelig 3) Dersom det af en eller anden gyldig Grund skulde blive nødvendigt at bestikke Formyndere eller Kuratorer for Norges Konge, og dette skulde skee ved Valg, da skulde Erkebiskoppen og hans Efterfølgere i dette Valg have den første Stemme (*unicam et primam vocem?*) ¹⁾. I dette Forbehold i den pavelige Stadfæstelse kan man ikke vel andet end see en Virkning af Erkebiskop Jons Indskydelse.

Efter udrettet Erinde lagde de norske Udsendinge Hjemveien over Paris. Den franske Konge, Philip den tredie, der gjerne vilde vise Kong Magnus en Opmærksomhed, greb denne Leilighed og oversendte ham med Erkebiskoppen et Stykke af Christi Tornekrone, en efter den Tids Tro meget kostelig Relikvie. Erkebiskop Jon kom i October Maaned 1274 tilbage til Norge; den medbragte Relikvie blev modtaget i Bergen, og den 9de November, Dagen for dens høitidelige Hensættelse i det kongelige Kapel, Apostel-Kirken, blev siden høitideligholdt som en kirkelig Festsdag ²⁾.

For at den bergenske Overeenskomst kunde træde i fuld Kraft, skulde nu Kongen vedtage og stadfæste de af Paven tilføiede Artikler. Den første og den tredie af disse kunde imidlertid, som let begribeligt, ikke smage Kongen og Rendemændene i hans Raad. Den første maatte jo synes at holde Nidaros's Kirke en Afgang aaben til atter ved given Leilighed at faa sit Krav paa Kongedømmets Underkastelse draget frem for Dagens Lys; og dette Krav vilde Kong Magnus, i Gjengjæld for Indrømmelserne fra sin Side, eengang for alle have erklæret paa den bestemteste Maade for dødt og magtesløst. Den tredie Artikel omstyrkede aabenbart Norges Rendemænds gamle, ved Sedvane hevedede Ret, som Kongedømmets selvstrevne Raadgivere, ogsaa at føre Rigsstyrelsen i Kongens Navn, naar denne var mindreaarig eller ude af Stand til selv at føre den. Der blev heller intet af den forlangte Vedtagelse fra Kongens Side; og da denne med Rette kunde paastaa, at Overeenskomsten, i den Form, hvori den var affluttet, ikke havde vundet Pavens Stadfæstelse, saa var den derved, ifølge Slutningsbestemmelsen i samme, igjen hævet, og begge Parter satte tilbage i den Stilling, hvori de befandt sig før dens Afsluttelse. Saaledes synes Sagen virkelig fra Kongens Side at have været opfattet, og Erkebiskoppen kunde ikke herimod gjøre nogen grundet Indsigelse, skjønt denne Vending vistnok ikke var stemmende med hans Ønske og Haab. Begge Magter stode da atter i det gamle spændte Forhold.

¹⁾ N. g. L. II. 455—457.
hist. Norv. IV. 359.

²⁾ Isl. Ann. 144; Bp. Arnes S. c. 14; Torf.

52.

Stemningen i Norge og paa Island i Anledning af Overeenskomsten til Bergen.
Ny Overeenskomst til Lunsberg af 1277. Kongens Indbømmelser.

Efter Conciliet og Hovdingemødet i Bergen i 1273 og efter Afslutningen der af den foreløbige Overeenskomst, synes saavel Erkebiskoppen som alle hans Tilhængere at have været sikre paa Kirkens Seier. Biskop Arne af Staalholt havde derfor, efter sin Hjemkomst til Island, udarbejdet en Christendomsbolk bygget paa de Grundsætninger, hvorom han med Erkebiskoppen var bleven enig, og som denne agtede at benytte ved Udarbejdelsen af den almindelige norske Christenret; og ved sin store Indflydelse paa Islands Almue drev Arne virkelig igjennem, at denne Christendomsbolk om Sommeren 1275 blev lovtagen paa Althinget, dog med det Forbehold, at den kun skulde ansees for midlertidig, indtil Kongens og Erkebiskoppens Stadfæstelse blev givet. Samme Sommer blev det almindelige Conciliums Beslutning med Hensyn til Korstogsprædiken og Geistlighedens Tiende til Jerusalems Undsætning bragt til Island, og Biskop Arne tog sig af begge Dele med sin sedvanlige Iver. Ved Korstogsprædiken bleve betydelige Gaver indsamlede, og Indkrævelsen af Geistlighedens Tiende blev ordnet for Islands Bedkommende. Mange, vel især blandt Landets Hovdinger, vare imidlertid misfornøiede med Biskop Arnes Fremfærd og misundte ham desuden hans store Indflydelse paa Landets Almue, ikke alene i geistlige men ogsaa i verdslige Anliggender. Da derfor om Høsten 1275 Christendomsbolkens betingede Antagelse indberettedes til Kongen og Erkebiskoppen, lod de Misfornøiede Kongen tillige underhaanden tilstille flere Klagepunkter mod Islands Biskopper. Disse forbød — hedte det — sine Husfolk at udrede de almindelige Skatte, paalagde Bønderne nye Afgifter og Byrder f. Ex. Madgaver, ja det var end ikke frit for, at man lagde Biskopperne til Last, at de fordrede Bidrag til det hellige Lands Undsætning, ikke alene Tiender af Kirkens Indkomster, men ogsaa Almisser af Lægfolket. Disse Klager vare vist nok for en stor Deel bevirkede derved, at de islandske verdslige Hovdinger vare komne under Veir med, at Foreningen til Bergen var bleven forstyrret, og som Følge deraf den gamle Misstemning mellem Kongedømmet og Kirken igjen indtraadt. Kong Magnus fandt det ogsaa nødvendigt, sit personlige Beskab for Biskop Arne uagtet, at laane Dre til de forebragte Klager. Han tog imidlertid Sagen med sit sedvanlige Maadehold og lod om Sommeren 1276 en Skrivelse udgaa til Islændingerne, hvori han paa en lempelig Maade søgte at styre til Rette i Tvisten. Han bad Almuen nøie betænke sig, før den indvilgede nogen Lov, som ikke Kongen selv forordnede, enten i det Geistlige eller Verdslige, saalænge ingen Over-

eenskomst var istandbragt mellem Stat og Kirke om hvad der skulde gjælde. Han ansaa det nemlig for sit og Erkebiskoppens Rald og ei nogen Andens, at forordne Christenret og andre Love i Landet. Han yttrede imidlertid derhos, at det som skeet var vistnok var gjort i en god Mening. Med Hensyn til de Byrder, som Biskopperne sagdes at paalægge imod Ret og gammel Sedvane, forbød han Rægsfolket at underkaste sig nogetsomhelst saadant, om end nok saa ringe, og bad dem heller indskyde sig under Kongen end indvilge det. Men med Hensyn til de frivillige Gaver til Korstoget, der blev prædiket efter Paven's Bud, erklærede han, at han var saa langt fra at ville forbyde saadant, at han meget meer vilde opmuntre dertil; kun at man ei bidrog, fordi man ansaa det for en Skyldighed, eller paa Grund af Evang. Ligesaa syntes han vel om, at Enhver frivilligen gjorde Almisse for sin Sjæls Bedste, eftersom den guddommelige Naade indstjød ham. Nye Bestemmelser burde man imidlertid blot underkaste sig, forsaavidt de udgif fra Kongen. Vel udlagde Biskoppernes Tilhængere disse Kongens Yttringer, som om de havde sin Grund deels deri, at han, saalænge Forsalstienden stod paa, ikke vilde lade Folket paatrænge nye Udredelser, hvilke siden kunde blive anseede som Skyldighed, deels deri at han vilde afvendte en almindelig Overeenskomst mellem Kirken og Kongedømmet. Men Biskoppernes Modstandere saa Sagen anderledes og troede, at Fordelen nu begyndte at helde til deres Side. De lagde heller ikke Dølgemaal paa denne sin Synsmaade, men gav den aabenbar Luft ved Sidehug til Biskop Arne for hans Nidkjærhed. Men Arne lod sig ikke herved forurolige, saameget mindre, som han til samme Tid modtog Breve fra Erkebiskoppen, hvori denne opfordrede Biskopperne til efter bedste Evne at opretholde Kirkens Ret; og desuden Kongen i andre Breve, der angik Islands Bestyrelse, omtalte Arne med den største Agtelse. En af Biskoppens ivrigste Modstandere, den ene af Islands Bestyrere, Thorvard Thorarinson, kunde heller ikke i sine Skrivelser til Kongen give ham andet end det bedste Bidnesbyrd i Alt hvad Kongedømmets Anliggender angik, skjønt han tillige yttrede, at hans Indflydelse hos Landsfolket var saa stor, at Kongens Mænd vanskelig kunde hamle op med ham ¹⁾.

Hvad her er sagt om Sagerens Gang paa Island giver et temmelig klart Indblik i Forholdene i selve Norge efter Erkebiskop Jons Hjemkomst fra Conciliet i Lyon. Man seer tydeligen, at Foreningen til Bergen fra Kongens Side har været betragtet som hævet, og det skifter derhos igjennem, at Norges verdslige Stormænd derover i Grunden have glædet sig; — thi de islandske Høvdingers Stemning

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 14—19.

var i denne Henseende en blot Gjenlyd af de norske. Man seer imidlertid ogsaa, at Kong Magnus har havt en ny Forening i Sigte, og at han kun betragtede den nærværende Spending mellem sig og Erkebiskoppen som forbigaaende. Man har saaledes ganske vist i Løbet af Aarene 1275 og 1276 atter gjensidigen nærmet sig hinanden, om end Tilnærmelsen gik noget langsomt. Kongen har stundet efter en Afgjørelse og har intet havt imod en ny Forening bygget paa samme Grundlag som den bergenske; og Erkebiskoppen har rimeligviis indseet, at den fredelige, godmodige og gudfrygtige Magnus's Rigsstyrelse var den rette Tid til at faa en Forening bragt istand, hvori- mod en saadan, hvis han faldt fra, vilde henstydes i det Uvisse. Erkebiskoppen har derfor troet at burde give Slip paa de pavelige For- dringer, til hvilke han dog selv utvivlsomt havde givet Anledning, og som havde været Anstødsstenen, paa hvilken den ældre Forenings Stad- fæstelse var strandet. Han kunde dette saameget bedre, efterat Pave Gregor X, der havde udtalt hine Fordringer, var død den 10de Ja- nuar 1276. Med en saadan Stemning fra begge Sider kunde en ny Forening ikke møde særdeles store Vanskeligheder, og den kom ogsaa virkelig i Stand.

Dette skeede om Sommeren 1277 i Tunsberg, som det lader paa et blandet verdsligt og geistligt Høvdingemøde, ved hvilket for- uden Kongen og Erkebiskoppen tvende af Norges Biskopper, Andreas af Oslo og Arne af Stavanger (Bergens og Hamars Biskopsstole stode dengang ledige), Befuldmægtigede fra Nidaros's og de øvrige norske Kathedralkirkers Kapitler, samt flere af Rigets Lendermænd vare tilstede. Her blev da en Forening afsluttet mellem Kongedømmet og Kirken, hvilken har faaet Navn efter Stedet hvor den afsluttedes: den tunsbergske Forening, men i den ældre Tid almindelig blot benævntes: compositio, eller paa Norsk: sæltargerð (Forliget). I alt Væsentligt er denne stemmende med den tidligere, i Bergen afsluttede, for største Deel endog ordlydende; dog vil man ved nøie Sammenligning mellem begge Dokumenter finde enkelte Afvigelser, som fortjene at mærkes.

I den historiske Indledning til nærværende Forening, hvor Hovedtvistepunkterne i Almindelighed opstilles, er ikke Tale om nogen Henvendelse fra Erkebiskoppens Side til Paven eller til noget Con- cilium, ei heller nævnes med et eneste Ord den tidligere Forening til Bergen. Der tales blot om Erkebiskoppens Anser og Kongens Ind- vendinger imod samme; hvorpaa der siges, at Erkebiskoppen, — der paa den ene Side ikke uden Samvittighedsstrupel kunde lade sine Fordringer falde, og paa den anden Side ved at fremholde dem kunde vække en farlig Strid mellem Kongedømmet og Kirken —, har henvendt

sig til Kong Magnus's prøvede Raade, med Begjæring om, at der maatte fattes Bestemmelser i denne Anledning, som kunde tjene Gud til Ære, Kirken til Gavn og deres egne og det dem betroede Folks Sjæle til Held. Efter mange Forhandlinger bestemte da — heder det videre — Kongen sig til at slutte den Forening med Erkebiskoppen, som følger.

Den første Artikel er saagodt som ordlydende med den tilsvarende i den bergenske Forening, kun med det Tillæg, at Erkebiskoppen og Biskopperne ved at afgive den første og vigtigste Stemme (*voces primas et potissimas*) ved indtrædende Kongevalg, — „skulde erklære paa Samvittighed, at de redeligen skulde arbejde til dens Valg, hvem de ansaa for den mest skikede for Riget og Rigets Indbyggere“.

Den anden Artikel, indeholdende Kongens Afkald paa Dommermyndighed i geistlige Sager, er ordlydende, kun at her til Slutning gjøres det ikke uvigtige Tillæg: — „forbeholdet bestandig Kongens Ret i disse Sager, overalt hvor der efter Bedtægt og Rigets Love er at betale Pengebod“ d. e. med Forbehold for Kongedømmet til den Pengebod eller Andeel i samme, hvilken i saadanne Sager efter Loven tilkom Kongen.

Den tredie Artikel er ligelydende.

Den fjerde Artikel om Biskoppers og Abbeders fri Udvælgelse har faaet det Tillæg: — at Bælgerne, før Valgets Stadfæstelse (*confirmationem*), skulde meddele Kongen Valget, enten selv, eller ved et passende Sendebud; eller den Valgte skulde selv, idet han reiste for at modtage sin Stadfæstelse, efter Skik og Brug fremstille sig personligen for Kongen.

Herefter indstjodes en Artikel, som ifølge Kongens egen Erklæring i hans Brev til Paven, hvori den tidligere Forening anbefalede, var bleven forglemt i denne, nemlig: — Biskopper, Abbeder og Geistlige skulde ikke være forpligtede til at drage paa Krigstog med Kongen, eller dertil bidrage noget af deres, med mindre saa stor Nødvendighed var forhaanden, at saadant tilstodes af vedkommende Biskop og de visere Geistlige. I det første Udkast heder det: Biskopper, Abbeder eller Geistlige, „naar de ikke have regalia“ d. e. kongelige Forleninger.

Femte til og med niende Artikel ere ordret optagne.

I tiende Artikel om Pilegrimes Sikkerhed, er blot en Undtagelse gjort „forsaavidt de maatte mistænkes for at være Spedere“.

Den ellefte Artikel er uforandret optagen, kun med det Tillæg, at den Frihed, som er Erkebiskoppens Skutilsvende indrommet, er „i Righed med den, Kongens Mænd (Skutilsvende) pleiede have og havde paa den Tid, Foreningen blev afsluttet“.

Den tolfte er blot lidt tydeligere og bestemtere fremsat.

Den trettende og fjortende ere i det Væsentlige uforandrede.

Derpaa kom en Tillægsartikel, hvis Kilde man finder i Pave Gregorius X's Stadfæstelsesbrev af 1274, dets anden Artikel, nemlig: — Hvis nogen Tvivl skulde opstaa om nogen Artikel i denne Forening, da skulde til dens Fortolkning tvende skikkede Mænd udvælges, den ene af Kongen, den anden af Erkebiskoppen, hvilke, i Tilfælde at de ei kunde enes, skulde have Magt at tilkalde en tredie, og da skulde det gjælde som af dem alle, eller tvende af dem erklæredes for Ret.

Til Slutning heder det, at Foreningen fra begge Sider blev besvoren, og Edsformularen indføres, saaledes som den blev aflagt, paa den ene Side, paa Kong Magnus's og Efterfølgeres Begne, af Rigets Høvdinger, hans verdslige Raadgivere, og paa den anden, paa Erkebiskop Jons og Efterfølgeres Begne, af Prælaterne og Kapitlernes Fuldmægtige. Kongens og Erkebiskoppens, samt de i Brevet nævnte Biskoppers, Lendermænds (Baroners) og Kapitlers Segl bleve vedhængte Forenings-Dokumentet, hvilket blev udstædt i Minoriternes Kirke ved Tunsbergs Slot den 9de August 1277 ¹⁾.

Lægger man vel Mærke til de udhævede Forandringer i nærværende Forening, fra det som fandtes i den tidligere, saa maa man vistnok indrømme, at disse Forandringer, hvor ubetydelige de end ere, dog maa ansees for i det Hele at være til Kongedømmets Fordeel. Det fortjener ogsaa at mærkes, at af de tre i Pave Gregorius's Skrivelse forlangte Tillægsartikler til den tidligere Forening, i nærværende ifkun den uskyldige og hensigtsmæssige om Dpmænds Udnævnelse er bleven indført, medens de tvende andre for Kirken langt betydningsfuldere og vigtigere ere ladne upaaagtede. Endelig maa der ogsaa lægges Vægt paa, at denne Forening ikke som den foregaaende gjordes afhængig af Pavens Stadfæstelse, men i Følge sit Indhold maatte ansees som i sig selv afsluttet og ubetinget gyldig. Men uagtet den saaledes med Hensyn til Kongedømmet kunde betragtes som noget gunstigere end den foregaaende, saa indeholdt den dog saa mange og store Indrømmelser til Kirken, at Hierarcherne maatte ansee sig vel hjulpede med den, og i Hovedsagen ved den at have naaet sit Maal. At Rigets verdslige Stormænd derimod i det Hele vare utilis-

¹⁾ N. g. L. II. 462—477.

fredse med den, maa man af senere Begivenheder slutte; og at mange af dem for Diebliffet samtykkede og beseglede den, var uden Tvivl meer en Følge af deres Hengivenhed for og Føielighed mod Kong Magnus, end af deres Overbevisning om Foreningens Billighed og Gavnlighed. Man finder, at Kong Magnus i dette samme Aar 1277, og maastee paa dette samme Høvdingemøde i Tunsberg, har givet Lendermændene det nye Verdighedsnavn: Baroner (bárunar), og Hirdstyrerne (d. e. Hirdembedsmændene og Skutilsvendene) Verdighedsnavnet: Riddere (ridðarar), og begge Klasser derhos Navn af Herrer¹⁾. Det er ikke urimeligt, at dette tildeels har været gjort for noget at mildne de verdslige Stormænds Stemning med Hensyn til de Begunstigelses, som i Foreningen vare Geistligheden og især Biskopperne indrømmede.

Meer Misstemning end selve Foreningen synes en i Forbindelse med samme mellem Kongen og Erkebiskoppen sluttet Overenskomst om Tienden at have vaft. Tiendeydelsen bestemtes herved nøiere end tilforn og udstraktes saagodtsom til alle mulige Næringsgrene. Tiende skulde erlægges af al Slags Leie: navnlig af den Leie som opbares af Gaarde, Bryggerier, Møller, Skove, Bagerier, Badstuer, Saltkjæder, Net og Not, Skibe, Creature; derhos af Uld af Udgangsaar og af al Frugt, foruden hvad før havde været Brug, nemlig af al Slags Sæd, hvorunder ogsaa indbefattes: Rug og Hvede, Vin, Hamp, Ræper og Erter, — samt endelig af Skreid, Sæler, Hvale, Haisfistetræ og af allslags Fisk²⁾. At denne nye, udstrakte Tiendeydelse strax har vaft Uvillie, synes vise sig deraf, at i selve Bestemmelsen en Undtagelse maatte gjøres for Dplændingernes, Naumarifingernes og Soløyingernes Bedkommende, og deraf at Kongen, ved en særegen Skrivelse til Dplændingerne og Bisværingerne af 22de September 1277 fra Bergen, maatte paa en Maade bønfalde om, at man vilde underkaste sig den tunsbergste Tiendebestemmelse „for at en større Enighed mellem Lægfolk og Geistlige kunde opnaaes, end hidtil havde fundet Sted“³⁾.

Biskopperne søgte Kongen imidlertid at vinde fuldkommen ved endnu at strække sine Indrømmelser til dem videre, end allerede ved Foreningen var skeet. Ved et Brev fra Bergen af 13de September 1277 eftergav han blandt andet Erkebiskoppen den halve Bod, som i visse Tilfælde tilkom ham for Fredbrud beganget af Erkebiskoppens Mænd, og de øvrige Biskopper indrømmede han i lignende Sager halv Bod med sig, hvilken de efter Foreningen ikke havde Ret til. Ligeledes fastsatte han for Uvillighed i at møde paa Erkebiskoppens og Biskoppernes Stevninger samme Bod, som i Lovbogen var fastsat for Ulydig-

¹⁾ Isl. Ann. 154; Bp. Arnes S. c. 20.

²⁾ N. g. L. II. 474 f.

³⁾ N.

g. L. II. 483.

hed mod Stevninger i Kjøbstæderne. Han bestemte endelig nærmere Erkebiskoppens Myntret, og indrømmede ham Ledingsfrihed for de Arbeidsfolk, han stadig havde i sin Gaard og til Christkirkens Bygning ¹⁾. Magnus synes overhovedet nu at have villet gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at befæste den sluttede Forening og bortrydde al Grund til Klage fra Geistlighedens Side. Han vilde, idet han paa den ene Side opretholdt Kongedømmet i dets fuldkomne Frihed, paa den anden knytte Kirkens Forstandere til det ved Fordelens og Taknemmelighedens Baand, saaledes at al Spending mellem begge Magter for Fremtiden kunde være hævet. Magnus's Mening var god, men hans Bestræbelser viste sig dog til Slutning at være frugtesløse.

53.

Erkebiskop Jons Virksomhed i Kong Magnus's sidste Regjeringsaar. Kong Magnus Haakonssøns Død.

To Biskopsstole vare ved denne Tid ledige i Norge: Bergens ved Biskop Askatins Død 1277, og Hamars ved Biskop Gilleberts Død. Disse bleve begge, som forhen omtalt, besatte i 1278: Bergens med Narve, Munk af Prædikebrødrenes Orden, og Hamars med Thorfinn. I Anledning af den sidstes Valg kom igjen den gamle Tvist mellem Oslos og Hamars Biskopsstole paa Bane, idet den førstnævnte paastod sig berettiget til at have Indseende med Biskopsvalget i Hamar. Erkebiskop Jon dømte heri paa Tunsbergs Slot til Fordeel for Hamars Stol og paalagde Oslos Biskop og Kapitel evig Tausshed ²⁾.

Ved Foreningen til Tunsberg syntes Veien banet for Erkebiskoppen til at bringe en norsk Christenret i Stand, stemmende med hans og Geistlighedens Fordringer. Al væsentlig Modstand fra den verbdlige Magts Side var for Diebliffet forstummet baade i Norge og paa Island. De kongelige Sendemænd til sidstnævnte D havde Kongens Bud: at vise Eftergivenesshed mod Biskop Arne og gjøre denne Indrømmelser med Hensyn til Søgmaal af geistlige Sager; og Biskoppen viste igjen sin Erkjendtlighed ved at arbejde med Iver for Gjennemdrivelsen af Kongens verbdlige Forordninger og Lovforslag ³⁾. Erkebiskoppen lod i Tide en Stevning udgaa til alle sin Provinses Biskopper, at møde til Bergen i 1280 til et Provinzialconcilium ⁴⁾, og paa dette var det aabenbare hans Hensigt at fuld-

¹⁾ N. g. L. H. 481—483. ²⁾ Suhm D. S. X. 779 (est. Barth. Mscr. IV. E. 748—749); Br. af 21de Octbr. 1305, N. Dipl. I. 94; jfr. o. f. I. 222. ³⁾ Bp. Arnes S. c. 20—22. ⁴⁾ Bp. Arnes S. c. 20.

stændiggjøre sit Bert ved at faa sin nye Christenret, der var bygget paa Tunsberg-Foreningens Grundlag, anerkjendt af den verdslige Magt og derpaa lovtagen. Kong Magnus var fra sin Side opmærksom paa Erkebiskoppens Forehavende og stævne, som det lader, et Hovdingemøde at afholdes i Bergen samtidigen med Provincialconciliet, hvilket ogsaa var stemmende med gammel norsk Brug. Han erklærede tillige, at han paa dette Møde vilde ved St. Hans Dags Tid lade sin ældste Søn, Eric, frone ¹).

Man har vistnok fra alle Sider med spændt Forventning seet denne Forsamling imøde, og gjort sine Forberedelser med Hensyn til hvad der antoges at ville komme paa Bane. Erkebiskoppen synes — som rimeligt kunde være — fremfor Alle at have været virksom, og man har fra Begyndelsen af Aaret 1280 et betydningsfuldt Document, der vidner herom. Han lod nemlig den 14de Marts, — efter forudgaaende Undersøgelser anstillede paa et Møde i Erkebiskoppens Auditorium (Maalstue?) i Nidaros af Kathedralkirkens Kapitel, Abbederne af Tautra og Holm, Prioren af Elgeseter, tvende befuldmægtigede Brødre fra hvert af de nævnte Klosters, tvende Brødre af Prædikebrødrenes Orden, samt 29 navngivne Sogneprester og Bisfarier, for største Delen af Nidaros By, — udstede et Vidnesbyrd af samme Mænd, hvorved de erklærede: — „At Kirernes Ejendomme i Throndhjem havde fra umindelige Tider og lige til dette Aar været frie for al Skat, Told og hvilkesomhelst Ydelse og al Byrde; at disse Ejendomme vare gangne over til Kirken under det Vilkaar, at Leiglændingerne, med Hensyn til Jorden, hverken vare Kongen eller nogen anden i nogen Henseende pligtige, men blot havde at udrede den aarlige Landsskyld til dem, af hvem de leiede Jorden.“ Og i Indledningen til dette Vidnesbyrd heder det, at et saadant, udstedt af nogle faa, maaste kunde synes overflødig, da det var alle vitterligt: „at Kirernes og alle Geistliges Ejendomme og Gaarde, ligesom og Lægfolkets, i Throndhjem til denne Stund havde været frie for Skatte og hvilkesomhelst Ydelse“ ²).

For at forstaa dette og overhovedet fatte Vidnesbyrdets Betydning maa man mindes, at hvor Leding udrededes — og dette var Tilfælde i Throndhjem og den allerstørste Deel af Erkebiskoppens Biskopsdømme — der var denne efter gammel Lov og Ret, hvad enten den fremtraadte i Skikkelse af personlig Krigstjeneste eller Skat, den eneste ordentlige og lovlige Ydelse til Kongedømmet. Men Ledingen havde lige fra sin Oprindelse af været en personlig Ydelse, hvilken, endog som Skat, udrededes efter Mandtallet uden Hens

¹) Brev til Kong Edvard af England, givet i Bergen, den 6te Mai 1280. Rymer V. I. P. II. 579.

²) N. Dipl. II. 16, ifrt. n. 20.

syn til Jordbesiddelse eller Formue. Geistlighedens ældre Ledingsfrihed, ligesom og den nyere, ved den tunsbergste Forening udvidebe, var bygget paa nævnte Grundsætning¹⁾ og lød derfor paa Personer, ikke paa Jordbrug eller Formue. Nu aabenbarede sig derimod i den nye Lovbog ganske tydeligen en Stræben for at overføre Ledingen fra Personerne paa Jordbrug og Formue; ja man kan vel sige, at en saadan Maalestof allerede i den nye Lovbog var opstillet som Lovens Forbring¹⁾, om endogsaa den nye Grundsætning efter al Rimelighed langt fra var almindelig gjennembleven. Det forholdt sig hermed som med saamange andre af den nye Lovbogs Bestemmelser, at de udtrykke den lovgivende Magts Dnske, hvilket dog ikke tænktes voldsomt og pludseligen, men lempeligen og efterhaanden gennemført. Nu kunde en Forandring, som den her tilsigtede, aabenbare blive Kirken og Geistligheden til Gavn eller Skade, alt eftersom den fortolkedes og tillempedes paa de ældre Forholde. Overførtes den Kirken og Klerkerne indrømmede Ledingsfrihed i fuld Udstrækning fra Personerne — Kirken som en abstrakt Personlighed med iberegnet — paa deres Jordegods og Formue, saa var det klart, at en stor Fordeel for Kirken deraf udsprang. Thi da blev ikke alene al Kirkens faste og værlige Ejendom ledingsfri, d. e. skattefri til Staten, kunde altsaa leies bort til høiere Landsskyld og Leie, end den, hvoraf Brugeren skulde svare Leding til Kongedømmet i Forhold til Brugets Størrelse, — men det samme blev ogsaa Tilfælde med al Ejendom, som tilhørte Kirkens Personer og Tjenestefolk, forsaavidt Ledingsfrihed ved den tunsbergste Forening var samme tilstaaet. Men paa den anden Side kunde Sagen ogsaa stilles saaledes, at Foreningens Indrømmelse toges strengt efter Ordene, at den ved samme givne Ledingsfrihed var blot og bar personlig, og da kom den, ved den forandrede Udelsesmaade, ene og alene de i Foreningen nævnte Personer til gode, hvilket da blot kunde blive i Egenkab af Frihed for personlig Krigstjeneste, medens Ledingen, som Skat, kunde kræves ikke alene af dem der brugte Kirkens og de Geistliges Jordegods og Ejendom efter Brugets Størrelse, hvorved naturligviis Leien nedsattes, men ogsaa af de Geistlige selv, forsaavidt de vare Brugere af egen privat Ejendom. Ved den sidste Fortolkningsmaade kunde letteligen Kirken og Geistligheden komme til at tabe, især i Jordeleie; og i ethvert Fald vilde den vigtige Forbring: Kirkens Frihed for Statens Byrder, da ikke være opnaaet. Før havde dog Kirkens Jord, rigtignok kun i Lighed med al anden Odelsjord, været fri for Skatteydelse til Kongedøm-

¹⁾ Nyere Landsl. III. c. 6, i N. g. L. II. 38.

met; nu derimod kunde Sagen let tage den Bending, at Kirkens Jord med Landets øvrige Jordejendom kom til at blive lagt i Skat til Staten.

Under saadanne Forhold var det ganske naturligt, at Erkebiskoppen beredte sig paa at møde mulige Krav fra den verdslige Statsmagts Side med en Indsigelse, støttet paa det her omtalte Bidnesbyrd med Hensyn til tidligere Lov og Sedvane. Han havde, saavidt skjønnes, tvende Udsigter for Die: — enten at opretholde for Kirkens Bedkommende den gamle Jbelsesmaade af Ledingen, hvorved denne udrededes efter Mandtallet af de Tjenestefolk og Leiglændinger, som vare udenfor den ved Tunsbergs-Foreningen indrømmede Frihed; herved var intet tabt, men derimod Kirkens og Kirkejordens Skattefrihed i Formen bevaret; — eller ogsaa at faa udvirket for Kirkens (maastee ogsaa for Geistlighedens private) Jordegods og Ejendom en fuldkommen Frigjørelse fra Ledingsydelsen, ikke alene for Jorden og Ejendommen selv, men ogsaa for dens Brugere (Leiglændinger eller andre Leiere). I dette sidste Tilfælde vilde en stor Forsøgelse i Indtægter kunne vindes, og Kirkens Skattefrihed med Hensyn til Staten være gennemført i videste Udstrækning.

Hvorledes nu den verdslige Landsstyrelse har tænkt sig den nye Ledingsydelsesmaade gennemført for Kirkens Bedkommende, vides ikke med Sikkerhed; men at man har villet gjøre det paa den Viis, som Erkebiskoppen synes helst at have ønsket, er ingenlunde sandsynligt. At Erkebiskoppen optog det her omhandlede Bidnesbyrd, var altsaa en Hentydning paa den Fortolkning, han med Hensyn til Ledingsydelsen vilde have gjort gjældende for Kirkens Bedkommende, og hvilken han utvivlsomt agtede at bringe paa Bane og, om muligt, faa godkjendt paa det forestaaende Høvdingemøde.

Den samvittighedsfulde og fredelstende Kong Magnus nærmede sig imidlertid sterkt sit Livs Ende. Han synes at have været af en svagelig Helbred. Om Vinteren 1271—1272 havde han været saa syg, at man havde ventet hans Død, og den sidste Salvelse allerede var ham meddeelt. Den Gang kom han sig igjen. Men den megen Betyrning, som Tvisten mellem Staten og Kirken voldte ham, har rimeligviis tæret paa hans Livskraft, ligesom den nedstemte hans Sind og udentvivl ængstede hans Samvittighed. Man har en mærkelig Fortælling, der vidner om den Uro og mørke Forudfølelse med Hensyn til Fremtiden, der omstyrede ham i de sidste Aar af hans Liv. Engang — heder det — nogle Aar før sin Død, da Magnus sad med faa Mænd i sit Herberge, yttrede han, at Livet var fuldt af Twang og Sorger og Møie, og at Døden var en Lykke. De Tilstedeværende, der kun agtede paa den ydre Ro og Fred og Lykke, der fulgte ham, kunde ikke forstaa dette og spurgte, hvorfor han talede

saaledes. Han svarede: „Det kan maaskee tykkes Eder, som om jeg har liben Møie og Vanskelighed at overvinde i min Rigsstyrelse; men mig synes den mangfoldig og stor. Det er i det Hele vanskeligt at styre paa den rette Maade et stort Rige; men den største Vanskelighed finder jeg dog er den, at styre til Rette i Tvisten mellem Geistligheden og Rægsfolket, uden at gjøre mig skyldig i store Misgreb“. De andre yttrede, at dette ikke forekom dem saa vanskeligt. „Jo — sagde Kongen — den Vanskelighed tykkes mig saa stor, at lykkeligere ere de døde end de levende“. „Naar dette Hoved — lagde han til, idet han strøg sig over Panden — har hvilet tre Aar i Jorden, da monne I see, hvad jeg har havt at kjæmpe med“¹⁾. Man kan godt forestille sig, hvorledes en Konge med en om Samvittighed og ikke ubildet af Tidens Fordomme, men ogsaa med et levende Blik for Kongedømmets Verdighed og Undersaatternes Tarv, hvorledes han, i en Stilling som Norges daværende, med en tidlig Død for Die og med umyndige Sønner til Efterfølgere, maatte være ængstelig stemt, og see Fremtiden med Uro imøde. Magnus oplevede ikke Hovdingemødet i Bergen. Han døde nemlig i denne Stad den 9de Mai 1280, 42 Aar gammel, efter 16 Aars Rigsstyrelse²⁾. De paafølgende Begivenheder viste, at Magnus's mørke Aelser ikke vare grebne af Lusten, men vare grundede i et klart Jubblif i Norges daværende Forhold.

54.

Erik Magnusson bliver Konge. Provinzialconcilium i Bergen 1280. Strid mellem Kongens Raadgivere og Erkebiskop Jon. Dennes Landflygtighed og Død.

Erik Magnusson, der allerede siden 1273 bar Kongenavn, var ved sin Faders Død kun tolv Aar gammel, og hans Broder Haakon Magnusson, der fra samme Tid bar Hertugsnavn, ti Aar. Rimeligt er det, at Kong Magnus allerede havde forordnet, hvorledes Rigsstyrelsen skulde deles mellem disse Brødre; men paa hvilken Grundsaetning Delingen var bygget, vides ikke. Man skulde næsten tro, at Forholdet mellem Kong Haakon Haakonsson og Skule Jarl har været taget til Følge: at Hertugens Deel har været bestemt til en Trediepart af Riget og omfattet Oplandene, den nordlige Deel af Viken og rimeligviis noget mere. Deres Regjering viser sig ellers i det Væsentlige som en Fællesstyrelse, der ikke synes at have været splittet ved nogen indbyrdes Tvist mellem Brødrene. Kong Erik var vel i den Alder, som man efter gammel norssk Bedtægt synes at have anseet for en Konges Myndighedsalder; men det indsees let, at hans Selvstyrelse endnu blot kunde være i Navnet, og at den virkelige Styrelses-

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 32. ²⁾ Isl. Ann. 156.

myndighed for det Første maatte hvile hos hans Raadgivere. De Lendermænd, som vare tilstede i Bergen ved Kong Magnus's Død, findes ogsaa strax, ifølge deres selvskrevne Ret, og vel ogsaa den unge Konges Tilnævnelse, i Egenkab af hans Raad at have overtaget Rigsstyrelsen. Ved Siden af dem ovede dog ogsaa Kong Magnus's Enke, den danske Ingebjørg, som Kongens Moder og kronet Dronning, en stor Indflydelse.

Tiden for det store Høvdingemøde og Concilium nærmede sig imidlertid. Man samlede fra alle Kanter til Bergen, baade Verds- lige og Geistlige, og den 16de Juni, som var Trinitatis Søndag, ankom Erkebiskop Jon. Hans Optræden ligeoverfor den nye Rigsstyrelse synes ikke at have været mindre myndig, end den viste sig ligeover for hans egne geistlige Embedsbrødre. I sidste Henseende er det betegnende, at han i Begyndelsen endog fastede sin Unaade paa Kirkens trofasteste Tjener, Biskop Arne af Skaalholt. Arne havde efter sin Komme til Norge om Høsten 1279 opholdt sig i Bergen hos Kong Magnus og var af denne efter Sedvane bleven hæderligen og venstabeligen behandlet. Dette Forhold, og vel ogsaa enkelte Træk i Arnes forudgaaende Fremgangsmaade paa Island, vakte Erkebiskoppens Mistanke om, at Arne stillede Kongens Sag over Kirkens; og Mistanken var næret ved hemmelige Indskydelser af Biskoppens Fiender. Denne Unaade var imidlertid kun forbigaaende. Erkebiskoppen kom snart ved personligt Samvær til bedre Overbeviisning og skjænkede Arne igjen sin Gunst og Tillid. Af Biskopper vare foruden ham nærværende: Andreas af Oslo, Torund af Hole, Erlend af Færøerne, Arne af Stavanger, Narve af Bergen, Thorfinn af Hamar og Markus af Sudebøerne. Erkebiskoppen optraadte altsaa her i Spidsen for ikke mindre end otte Lydbiskopper foruden de mange øvrige Geistlige, som vare tilstede ¹⁾; og alle disse dannede, saavidt man kan skjønne, en tætfluttet og sterk Hær om sin Formand. Faa eller intet Provinsialconcilium i Norge synes at have været sterkere besøgt; og det var ikke at undres, at Erkebiskop Jon, omgivet af en saadan geistlig Magt, torde nære dristige Forhaabninger om at skræmme og fue en nydannet Rigsstyrelse med en tolvvaarig Dreng og en Kvinde i Spidsen.

Kong Eriks Kroning var, som sagt, fastsat til St. Hans Dag, den 24de Juni ²⁾. Høitideligheden blev imidlertid forhalet i nogle Dage paa Grund af Uenigheder, som strax reiste sig mellem Erkebiskoppen og Kongens Raad med Hensyn til Kroningseden. Men hverken synes Raadet endnu at have ordnet sin Modstand, eller ret at være blevet sig sin egen Kraft bevidst. Erkebiskoppen gif derfor i denne første Tvist af med en let og som det lod fuldstændig Seier. Kroningseden

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 25.

²⁾ Nym. V. I. P. II. 580.

blev ikke alene vedtagen, men i Forbindelse hermed det foreløbige Løfte givet af Kongens Raadgivere, at enkelte Lovbestemmelser, der syntes ugunstige for Kirken og dens Tjenere, skulde bortfalde. Udentvivl har Kroningen forekommet Raadet under Sagernes nærværende Stilling saa vigtig for Folkets Skyld, at de ei have været at udsætte Kongen for de farlige Følger af et Forbud fra Erkebiskoppens Side mod dens Udførelse. Kroningen gik derpaa for sig ved Erkebiskoppen understøttet af de tilstedeværende Biskopper i Bergens Kathedralkirke, den 2den Juli 1280. Eden, som den unge Konge paa Evangeliet aflagde, lød saaledes: „Det lover jeg Gud og hans Helgene, at jeg skal opretholde Fred og Ret for den hellige Kirke og det Folk, over hvilket jeg uverdigt er sat. Biskopper og Geistlige skal jeg yde tilbørlig Hæder efter min Skyldighed og efter den Forstand, Gud giver mig, og jeg skal ubrødelig overholde hvad der af Kongerne er Kirken givet eller gjengivet, overensstemmende med den Forening, som er sluttet mellem Kirken og Riget. Brange Love og onde Sedvaner, navnlig dem som ere imod den hellige Kirkes Frihed, skal jeg afskaffe, og forordne bedre, eftersom jeg bedst bliver raadet af mine troeste Mænd“¹⁾ Det findes ellers, mærkeligt nok, ikke omtalt, at nogen af Kongens Raad eller Rigets Lendemænd har svoret denne Ed med ham, hvilket dog i andre Tilfælde ved Edsaflæggelse fra Kongens Side var sedvanligt. Muligen kan dette blot være en Forglemmelse i Beretningen fra deres Side, som opsatte Vidnesbyrdet om Kroningen og Kroningseden; men let tænkeligt er det ogsaa, at Kongens Raadgivere have undslaaet sig for et saadant Ansvar, som en Meded vilde paabyrde dem, og at af den Grund Kongen virkelig har svoret ene og følgelig som fuldmyndig Konge²⁾. At Eden forresten er indrettet ganske til Kirkens Fordeel, og at den indbefatter en Forpligtelse til at overholde den tunsbergste Forening samt efter den at tillempe Landsloven, — falder let i Sinene.

Men syntes nu end Erkebiskoppen under Kroningen at staa som Seierherre med den verdslige Statsmagt for sine Fødder, saa var dette dog i Virkeligheden et Blendverk. Aldrig før var Kroningen forbi, før det viste sig, at Kongens Raad i sin Eftergivenhed kun havde raadspurgt Diebliffets Fordringer, at det havde holdt gode Miner med hvad det ikke uden Fare kunde forhindre, og at det ingenlunde

¹⁾ N. Dipl. I. 62.

²⁾ Maaſkee kunde dog Udtrykket i Pave Honorius's Formaningsſkrivelse (Sinn Joh. I. 406) fortolkes ſom en Henpegning paa, at Kongens Raad ſvor Kroningseden med ham, ſjont det formeentlig ligesaa vel kan ſigte til, at flere Lendemænd, ſom nu vare i Grifs Raad, havde i ſin Tid, ſom Kong Magnus's Raadgivere været med at beſverge den tunsbergſte Forening.

var til Ginds i det Enkelte at indrømme, hvad det i almindelige ubestemte Udtryk havde lovet, og ladet Kongen love. Erkebiskoppen stod ventet ved Grænsen for sine seierrige Fremskridt, og mødte pludselig en afgjort Modstand i alle sine hierarchiske Planer.

Hvad der ganske vist har bidraget meget til at aabne Kongens Raadgiveres Dine for disse Planers Farlighed, og til at gjøre dem Nødvendigheden af en hastig og kraftig Modstand indlysende, — var uden tvivl Kundskaben om de Bestemmelser, som Erkebiskoppen paa det forsamlede Provincialconcilium tilligemed de tilstedeværende for nævnte Biskopper ¹⁾ havde vedtaget, og hvortil han aldeles ikke synes at have betymret sig om at indhente den verdslige Styrelses Samtykke. De angif Kirken's Ban og opstillede de Tilfælde, i hvilke dette indtraadte, baade efter ældre Bestemmelser Norge særligen vedkommende, og i Almindelighed ifølge den canoniske Ret. Bestemmelserne ere mærkelige:

1. Kardinal Vilhelms Forordning fornyes, at hver som forgriber sig paa Andens faste Ejendom og drager den under sig med Vold, skal være i Ban; hvortil føies, at hvis Kirken eller Geistlige heri forures, da hører Sagen under Kirken's Dom.

2. Alle, der med ond Villie nedbryde den hellige Kirkes Rettigheder i Nidaros Provins, ere bansatte.

3. Sagsøgninger og Domme maa ei foregaa paa Søndage eller Helligdage under Straf af tre Maaneders Forbud (Interdikt).

4. Kirkerne maa ikke benyttes som Opbevaringssteder for Verdsliges Gods uden i Nødstilfælde som Ufred eller Ildsvaade; Overhørige og Nødvillige i denne Heenseende falde i Forbud.

5. Den som ikke holder offentligt Bryllup inden 1 Aar og 3 Maaneder efter Egteskabs Indgaaelse, skal være i Forbud indtil han har givet Dpreisning.

6. Hvilken Lægmand, der befatter sig med Afgjørelsen af Retsager henhørende under Kirken's Dom ifølge den mellem Kongedømmet og Kirken affluttede Forening, eller drager slige Sager eller Geistlige for verdslig Dom, falder i Ban.

7. Hvo, som handler imod den Bestemmelse i Foreningen, at Geistligheden og dens Tjenere ere undtagne fra kongelige Forbud, falder i Ban, indtil Dpreisning gives.

8. Ligesaa den, som berøver Kirken's eller Geistlighedens Arbeidsfolk og Tjenestefolk deres Frihed ved at paalægge dem en eller anden almindelig Skyldighed, eller hindre deres Færd.

9. Biskopperne skulle, til Forebyggelse af at Noget uvidende skal falde i Bansstraf, aarligen ved alle Biskopsstole og i de største He-

¹⁾ Markus af Subersperne nævnes dog ikke blandt Udsteberne.

stemmelse, der strede mod den Frihed fra Statens Byrder, som han vilde bevise, at Kirken, dens Embedsmænd og Tjenere fra umindelige Tider havde nydt. Derom henvendte han sig til Kongen, Dronningen og Raadet, idet han beraabte sig paa det før Kroningen givne Løfte og bad dem betænke, at de der paalagde Geistligheden eller dens Ejendomme utilbørlige Byrder, vare faldne i Bans Straf. Raadet var imidlertid saa langt fra at føie Erkebiskoppen i denne Fordring, at de meget mere forsvarede Lovens Bestemmelser. Erkebiskoppen antog da en tilsyneladende meer maadeholden Tone og foreslog Et af To: enten skulde de omhandlede Bestemmelser ved et aabent Brev under Kongens og Erkebiskoppens Segl, eller ved et eget Kapitel i Lovbogen erklæres for ikke gjældende, indtil Kongen naade en modnere Alder, og da, med vise Mænds Raad, ifølge sin Kroningsed, kunde føie gavnligere Foranstaltninger; — eller begge Parter skulde ved sikke Bud sende de omhandlede Love til Paven og lade hans Dom gjøre Udslaget. Raadet vilde heller ikke antage noget af disse Forslag, men affordrede derimod Erkebiskoppen en Gjenpart af de paa Provinzialconciliet vedtagne og ovenfor omtalte kirkelige Bestemmelser eller Statuter. Denne Fordring blev opfyldt ¹⁾. Men Statuterne fandt, som let begribes, ingenlunde Raadets Bifald; de vakte tværtimod dets bitterste Klager mod Kirkens Forstandere, som de der frændede Kongedømmets Rettigheder, og betyngede Folket med utaalelige Byrder ²⁾.

Denne afgjorte Modstand fra Rigsstyrelsens Side synes at være kommen Erkebiskoppen noget uventet, efterat han havde faaet gjennemdrevet Kroningseden, og modtaget Raadets foreløbige Løfter om Føielighed; og netop hans Forbløffelse over Raadets kraftige og bestemte Optræden har rimeligviis skrækket ham fra strax at vove et afgjørende Skridt mod den ubviste Trods. Han lod imidlertid til sin Sikkerhed et Bidnesbyrd om Kroningseden opsætte den 25de Juli og besegle af alle de tilstedeværende Biskopper ³⁾. Derpaa hævede han Conciliet og for den 29de Juli fra Bergen tilbage til sit Sæde ⁴⁾. At hans allerede fuldt udarbejdede nye Christenret under de forhaandenværende Omstændigheder ikke fik kongeligt Samtykke og Stadfæstelse eller vandt Lovs Kraft, var noget som fulgte af sig selv.

De norske Lendermænd og Høvdinger, som i Egenkab af Kongens Raad paa Kongedømmets Begne stillede sig i Spidsen for Modstanden mod Erkebiskoppen, vare især følgende: Bjarne Erlingssøn af Bjarkø og Giska, uidentvivel den mægtigste, rigeste og høibyrdigste af alle Norges daværende Høvdinger, Gaut af Tolga,

¹⁾ Bidnesbyrdet om denne Forhandling af 17de Marts 1281. N. Dipl. III. 21.

²⁾ Finn Joh. I. 406, 407. ³⁾ N. Dipl. I. 62. ⁴⁾ Bp. Arnes S. c. 25.

Andres Plytt, Kongens Kansler Bjarne Robinson, Eirik Dugaldsson af den subersiske Kongeæt, Halkel Dgmundsson, Thorer Haakonsson eller Biskopsson, Jon Brynjulfsson, Erling Alfsen og Audun Hugleiksson, hvilke tvende sidste stode i Frændskabsforhold til Kongen. Raadets Sindelag aabenbarede sig yderligere, da det lod Kongen udstede Forbud mod Geistlighedens Indkjøb af Sølvsamt mod de Penges Udførelse af Landet til Rom, hvilke vare samlede til det hellige Lands Understøttelse ifølge Conciliets Beslutning i Lyon ¹⁾ af 1274. Dette Forbud var saameget dristigere, som det paa en Maade kunde siges at være rettet mod Paven selv. Det fremkaldte ogsaa flere pavelige Formanings skrivelser, som dog for det første, under den tiltagende Ophidselse, ikke bleve agtede. Derhos begyndte Kongens Raadgivere, ligesom og Syselmændene omkring i Landet, meer og meer i selve Gjerningen at lægge for Dagen, hvoribet de brøde sig om Geistlighedens Fordringer paa Skattefrihed og Uafhængighed af de verdslige Domstole.

Da dette skeede i selve Thronhjem, lige under Erkebiskoppens egne Dine, kunde han ikke længer forblive en rolig Tilskuer. Man var her ifærd med at indføre den nye Opkrævningsmaade af Ledingskatten efter Jordebrug og Formue, og trods Erkebiskoppens for omtalte Indsigelse og optagne Vidnesbyrd, gjorde man ingen Undtagelse for Kirkens og Geistlighedens Bedkommende. Efter sin Hjemkomst til Nidaros indkaldte da Erkebiskoppen den 5te October 1280 for sig i sit Consistorium Lendermændene Hr. Halkel Dgmundsson og Hr. Jon Brynjulfsen, samt Syselmanen Erlend, og paamindede dem — som det heder: paa en venstabelig og mild Maade — om ikke at krænke Kirkens Frihed eller betynge dens og Geistlighedens Ejendomme, da de herved vilde paadrage sig det af Paven bestemte Ban. Han erklærede derhos, at han paa ingen Maade og ingensinde vilde give sit Minde til, at Kirkens Ejendomme i Thronhjems Biskopsdomme underkastedes hidtil uvante Afgifter og Skatter, imod Pave Gregorius's Bestemmelse paa Conciliet i Lyon, saameget mindre som den indgangne og besvorne Forening mellem Kirken og Kongedømmet udtryffeligt fastsatte: „at Kongerne ei maatte forandre Landets skrevne Love og de vedtagne Pengebøder, hverken for Klerker eller Lægfolk, mod gammel Sedvane, til Kirkens eller Klerkernes Skade“. Han tillagde, at han strax den her omgjældende Bestemmelse i Lovbogen blev ham bekjendt, havde gjort Indsigelse hos Kong Magnus, og at denne da havde svaret ham: „Hvis saa bedre behager Eder, da lad det være som forhen“. Ved denne Erkebiskoppens Paamindelse vare tilstede foruden hans Chorsbrødre ogsaa Abbederne af Tautra og Holm samt

¹⁾ Suhm D. S. X. 832, 858.

Prioren af Elgesæter, hvilke medforseglede det herover optagne Bidnesbyrd ¹⁾).

Dette Skridt af Erkebiskoppen maa imidlertid have viist sig frugtesløst; thi kort efter finder man, at han virkelig lyste Hr. Halkel i Ban ²⁾, og Hr. Jon Brynjulfsøn seer man i det Følgende optræde blandt Erkebiskoppens virksomme Modstandere. Man synes dog endnu fra begge Sider at have nærret nogen Betænkelighed ved at lade Sagen komme til det Yderste, og saaledes led det endnu en god Stund ind i det følgende Aar, før Tvisten tog en afgjørende Bending.

Noget har det vel ogsaa bidraget til denne Henstand, at Kongens Raad i Begyndelsen af 1281 var sysselsat med at skaffe sin unge Herre et Giftermaal. Det var Margreta af Skotland, Kong Alexander III's Datter, man udsaa til hans Brud. Ingen af de norske Biskopper vare herved Underhandlere. Hr. Bjarne Erlingsøn stod i Spidsen for Sendefærden, og som hans geistlige Ledsagere nævnes kun Biskop Peter af Drfnøerne og Minoriter-Munken Mauricius. Kansleren Magister Bjarne (Bernhardus), som ogsaa fulgte med, havde maaskee ligeledes geistlig Bielse, men var i alle Fald ikke Erkebiskoppen og hans Parti god. Man maa heraf slutte, at Kongens Raadgivere ved denne Egteskabsunderhandling ikke har taget noget særdeles Hensyn til Erkebiskoppens og de i Norge værende Biskoppers Mening. Egteskabet kom i Stand. Bruden ankom til Norge den 14de August 1281, og kort efter holdtes Brylluppet i Bergen mellem den fjortenaarige Eric og den tyveaarige Margreta ³⁾).

Kongens Bryllup samlede, som man let kan forestille sig, mange af Norges fornemste baade geistlige og verdslige Høvdinger i Bergen, og Erkebiskoppen selv var blandt dem. Det var imidlertid saalangt fra, at denne Sammenkomst mellem begge de stridende Partiers Hovedmænd tilveiebragte en Udsoning, at den meget meer fremkaldte et voldsomt og afgjørende Brud. Ved selve Bryllupsgjæstebudet viste der sig umiskjendelige Forbud herpaa. Da nemlig Erkebiskoppen blandt Bryllupsgjæsterne saa den bausatte Halkel Dgmundsøn, erklærede han, at han ikke vilde deeltage i Gjæstebudet, med mindre Halkel fjærnedede sig; og denne maatte virkelig finde sig i at spise paa et andet Sted ⁴⁾).

Men feirede end Erkebiskoppen i denne mindre vigtige Sag, saa kunde han dog ikke stoppe Munden paa Kongens Raadgivere i vigtigere Forhandlinger, hvortil Sammenkomsten gav Anledning. Raadets Udbrud mod Geistlighedens Anmasselser bleve stedse heftigere og lydeligere, til Trods for alle Erkebiskoppens Advarsler og Trudsler; og til Slutning appellerede det paa Kongens Begne til Paven. De verdslige

¹⁾ N. Dipl. III. 20.

²⁾ Bp. Arnes S. c. 75.

³⁾ Suhm D. S. X.

827—831.

⁴⁾ Bp. Arnes S. c. 75.

lige Høvdingers Forbittrelse havde imidlertid naaet en saadan Høide, at den ei tillod dem at afvente den romerske Kuries Dom. Samme Dag som Erkebiskop Jon forlod Bergen for at fare hjem til Nidaros, udvirkede Hr. Bjarne Erlingsøn hos Kongen en Tilbagekaldelse af det Brev, hvorved Myntret var givet Nidaros's Kirke¹⁾. Da Efterretningen herom naaede Erkebiskoppen, bansatte denne Hr. Bjarne tilligemed en anden af Raadet Hr. Andres Plytt. Men Bannet blev ikke agtet. De tvende bansatte Herrer forbleve i samme Anseelse som før, og da Hr. Andres strax efter døde i Bannet, blev han alligevel høitidelig begravet i Kongens eget Kapel, Apostel-Kirken i Bergen. Man negtede at ringe ved Begravelsen med Kirkeklokkerne i Staden; men Kansleren Hr. Bjarne lod Christkirkens Taarn opbryde for at faa Ringningen i Gang, og nu blev der ringet ikke alene i Kathedralkirken men over den hele By, tværtimod Geistlighedens Forbud.

Kongens Raadgivere satte nu alle Hensyn til Side. Stadens Præster bleve styvne for Kongen, og tvende Aar bleve dem forelagte: enten at forlade Landet, eller og forrette al Gudstjeneste efter gammel Sedvane, i hvad saa Biskopperne sagde. De valgte det sidste. Hr. Audun Hagleifson, som paa den Tid skal have havt allermest at sige i Kongens Raad²⁾, holdt Thing paa Marie-Kirkegaard og erklærede den stavangerste Biskop Arnes Mænd utlæge, fordi de ei vilde udrede Kongens Leding; de flygtede af Landet, og Hr. Gaut af Tolga lagde deres Guds under sig. Ligedan for man frem i Throndhjem mod Erkebiskoppens Mænd uden at bryde sig om hans Advarsler eller Banskættelser³⁾. Bjarne Erlingsøn holdt et Møde paa Brudarberg i Baagen paa Haalogaland og forbød her alle nye Tiender, som vare indførte efter Erkebiskop Sigurds Tid, og erklærede tillige, at den Christenret skulde gjælde, der gjaldt i samme Erkebiskops og Kong Haakons Dage. Han bød, at Kongens Lagmænd skulde sige Dom vedkommende Christenretten ligesaavel som vedkommende den verbøslige Landslov, affskaffede Provsteembedet og gjorde mange flere Bestemmelser til Inskrænkning af Geistlighedens Rettigheder⁴⁾. Alt dette viste noksom, at Kongens Raadgivere ansaa den hele tunsbergste Forening som død og magtesløs, at de ikke vilde vide noget af Erkebiskoppens Udfast til en almindelig norsk Christenret, og endelig, at de, i hvorledes end deres Appæl paa Kongens Begne til Paven kunde løbe af, vilde paa Forhaand ved egen Kraft befrie Kongedømmet fra de Baand, som Erkebiskop Jon, efter deres Mening idetmindste, havde paalagt det.

¹⁾ N. Dipl. III. 29—31 (Vidnesbyrd af 9de Marts 1291). ²⁾ Bp. Arnes S. c. 31. ³⁾ Bp. Arnes S. c. 32 og 36; N. Dipl. III. 30. ⁴⁾ N. Dipl. III. 30.

Ifølge Appelen til Paven indfandt sig imidlertid fuldmægtige Sendemænd baade fra Kongens og fra Erkebiskoppens Side i Rom. Pave Martinus IV, som beklædte Pavestolen siden 22de Februar 1281, henviste Sagens Undersøgelse til et Udvalg af tre Kardinaler, og for disse fremførtes da begge Parters gjensidige Besværinger. Men den første Fordring fra Kongens Side var den, at Paven skulde sende en Legat til Norge for at tilbagefalde alle de Byrder, som Biskopperne havde paalagt Folket, hvilket vel med andre Ord vilde sige: ophæve den tunsbergste Forening med alle dertil støttede erkebiskoppelige Forordninger. Skede ikke dette, erklæredes, at Kongen tog sin Appel tilbage. Denne vist nok meget djærve Fordring blev afflaet fra Pavens Side; og nu standsede, som det lader, hele Underhandlingen, idet de kongelige Sendemænd traf sig tilbage. Men da dette blev kundbart i Norge, steg det kongelige Partis Forbittrelse til det Høieste. Kongens Sendemænd kaldtes hjem fra Rom, og de strengeste Forholdsregler toges mod de gjenstridige Geistlige.

Til denne Tid hører udentviul et strengt Brev, der endnu er os levnet, udfærdiget i Kongens og Hertugens Navn til deres Syselmænd og haandgangne Mænd, navnlig Hr. Erling Alfsøn og Hr. Thorer Biskopsøn, hvilke begge synes at have havt Landsstyrelsen i Biken, eller i det mindste i Landets østlige Deel. Efter at Fyrsterne her først have takket de Tilstrevne for al udvist Trostid mod Kongedømmet, baade mod deres Farfader og Fader og mod dem selv, yttre de, at de have hørt et Rygte, som de dog neppe ville tro, at nogle Geistlige, og vel ogsaa Lægmand i Biskoppernes og andre Geistliges Tjeneste, have villet unddraget sig den undersaatlige Skyldighed mod Kongedømmet, som fra gammel og ny Tid har bestaaet, med Hensyn til Bøder, som mellem dem falde, hvilke de sige, at de ei have at svare Kongedømmets Ombudsmænd, — saa og med Hensyn til de almidelige Udbud til Landets Nødtørst, hvilke de aldeles negte at underkaste sig. Hvis saadant virkelig er Tilfældet, da lader det „som om man snart ikke skal savne Nestonger igjen i Norge,“ og derfor finder Kongen og hans Raad, at hvis de ville opretholde „Kongenavnet og Kronens Hæder,“ da maa de tillade dem alene Ophold i Riget, som iagttage sin undersaatlige Lydighed og rette sig efter Kongens Bud. „Men de som unddrage sig derfor, fare didhen, hvor de ingen behøve at lyde uden sig selv,“ i hvad Mænd de saa ere. Man skal vide, at Kongen, saalænge han det formaar, vil have og opretholde sliq Frihed i alle Henseender, baade i Forhold til Lærde og Læge, som hans Fader og Farfader have besiddet, om han end nu i mange Dele er meer forurettet, end de fleste Konger før ham have været ¹⁾).

¹⁾ N. g. L. III. 32. f.

Opraabet blev ikke uden Virkninger. Biskoppernes Ombudsmand, hvad enten de vare Provster, Klerker eller Lægmand, bleve fængslede eller drevne af Landet, naar de ei vilde rette sig efter Kongens og hans Raadgiveres Bud. Det var forgæves, at Erkebiskop Jon optraadte med al sin Embedsmyndighed for at gjøre Modstand. Det kongelige Parti havde nu en afgjort Overmagt og tvang i 1282 Erkebiskop Jon selv og hans tvende ivrigste Tilhængere blandt Biskopperne, Andreas af Oslo og Thorfinn af Hamar, til at flygte af Landet ¹⁾. Som en af de virksomste ved Erkebiskoppens Fordrivelse nævnes den allerede før omtalte Lendermand Jon Brynjulfsøn, der ogsaa fik Bestyrelsen af Erkestolens Gods og tillige underlagde sig alle Chorsbrødrenes Ejendomme. Han tog sin Bolig i Biskopsgaarden i Nidaros, og, hvad der hos mange af Geistlighedens Benner vakte en ikke ringe Forargelse, — han sov med sin Kone i Erkebiskoppens egen Seng ²⁾.

Erkebiskop Jon tog sin Tilflugt til Sverige, hvor dengang Magnus Birgersøn (Ladelaas) regjerede. Han har rimeligviis fundet Underhold i sin Nød hos den svenske Geistlighed, men man finder intet Spor til, at enten denne eller Kong Magnus, som ellers var en Ven af Geistligheden, har gjort noget Skridt til Fordeel for hans Sag hos den norske Rigsstyrelse. Kampen havde faaet et Udfald, som Erkebiskoppen rimeligviis ikke ventede, og i sin Ydmygelse synes han at have tænkt paa et Forlig med sine Modstandere. Der siges i det mindste, at han igjen agtede sig tilbage til Norge ³⁾ mod Slutningen af Aaret. Men før han fik dette iwerkfat, døde han i Skara i Vester-Gautland den 21de December 1282 ⁴⁾. Hans Benner hædede ham med Tilnavnet: den Standhaftige (*hinn staðfasti*) ⁵⁾. Hans Modstandere derimod synes at have udstrakt sin Forfølgelse mod ham endog til hans affjælede Legeme, idet de ei vilde tillade, at hans Lig fik hvile ved hans Kathedralkirke; og Jon blev derfor først begravet i Skara ⁶⁾. Men snart indtraadte dog en mildere Stemning hos dem. Jons Lig blev i 1283 ført til Nidaros og der jordet ⁷⁾. Han havde i tretten Aar beklædt Norges Erkesæde. De tvende Biskopper, som havde deelt hans Landflygtighed, Andreas og Thorfinn, drog til Rom for søge Paven's Beskyttelse ⁸⁾.

¹⁾ Finn Joh. I. 408—410; Bp. Arnes S. c. 36; Jsl. Ann. 158. ²⁾ Bp. Arnes S. c. 47. ³⁾ Finn Joh. I. 410. ⁴⁾ Jsl. Ann. 158; Bp. Arnes S. c. 36. ⁵⁾ Jsl. Ann. 158. ⁶⁾ Bp. Arnes S. c. 47. ⁷⁾ Jsl. Ann. 158. ⁸⁾ Finn Joh. I. 410.

55.

Nidaros's Erkestol staar længe ledig. Flere forgæves Forsøg paa at faa den besat. Først trettende Erkebiskop.

Det kongelige Parti synes at have vundet sin Seier lettere end det fra Begyndelsen selv havde troet; og meget har dertil uden tvivl bidraget den Uvillie, som den nye Tiendeberegning havde vaft mod Geistligheden hos Rægsfolket i Almindelighed. Den blottede paa den ene Side Standens Havesyge og rammede paa den anden alle Næringsdribende udenfor Geistlighedens egen Kreds. Den kunde saaledes bekvemst paaberaabes for at drage Almuen bort fra Erkebiskoppens Sag, ja ophidse den mod ham; imedens Menigmand mindre forstod at vurdere Farligheden af hans øvrige Anmasselser og Fordringer paa Kirkens Vegne. Men det var ikke alene den nye forhadte Tiendeberegning, som Kongens Raadgivere havde sat ud af Kraft; den hele tunsbergste Forening var rokket i sit Grundlag og i Birkeligheden omstyrtet. Herpaa agtede rimeligviis Almuen mindre; thi Foreningen var endnu kun en Sag mellem Kirkens Formænd paa den ene Side og Kongedømmet med dets raadgivende Høvdinger paa den anden, medens Folket i dets Heelhed paa en Maade stod udenfor samme, saalænge som den ei var ingaaet i Landsloven, og de i denne dertil nødvendige Tillem্পninger efter Foreningens Grundsaetninger vare istandbragte og paa lovlig Viis vedtagne af Folket til Thinge. At dette, hvilket Erkebiskop Jon ved sine Fordringer paa Høvdingemødet i 1280 aabenbart tilsigtede, ikke var drevet igjennem, var en stor Fordeel for det kongelige Parti, som nu kunde fornegte Foreningen uden derved at støde an mod Landsloven eller Folkets lovgivende Myndighed. Man tør vist nok ogsaa antage, at de kongelige Raadgivere ikke have ladet denne Synsmaade uberørt, i hvilke andre Grunde, reelle eller formelle, de forøvrigt have vidst at anføre til Forsvar for sit Brud paa en fra begge Sider samtykket og besvoren Overeenskomst. Men ihvorledes nu end dette har forholdt sig, — Kongedømmets Seier over det hierarchiske Parti var for Diebliffet afgjort; det gjaldt nu at benytte den vundne Overmagt rigtigheden.

Maalet for det kongelige Partis Reising var aabenbare Omstyrtingen af alle de nye Bestemmelse, som til Hierarchiets Fordeel vare fattede i Kong Magnus's Styrelsestid, og derhos Erkebiskop Jons fuldkomne Idmygelse, hvilken man vel har anseet uundgaaelig nødvendig for hiint Diemeds Opnaaelse. Begge Formaal vare opnaaede; men vistnok ikke uden store Kystelser og uden megen Forvirring i de kirkelige Forhold. At bringe Orden igjen tilbage i Kirkens Anliggender, maatte nu være Styrelsens første og fornemste Raad, hvilket den heller ikke lod upaaagtet, om det end hermed gif noget langsomt.

Dpbrusningen i Folkets Sind kunde nemlig ikke med Let lægge sig, og de Angreb, som mange Rægmænd, under Skin af at forsegte Kongedømmets Sag, imod Ret og Billighed, vistnok og af egennyttige Hensyn, havde tilladt sig mod Kirkens Ejendomme og Personer, fortsattes uden tvivl endnu en Stund, efter at Seieren havde erklæret sig for Kongepartiet.

Nidaros's Erkestol maatte ganske naturligt i denne Henseende være mest udsat, deels paa Grund af Styrelsens Had mod Erkebiskoppen, og deels paa Grund af dens Forsvarsløshed efter hans Flugt og paa følgende Død. For at raade Bod herpaa blev et Beskyttelsesbrev af Kongen og Hertugen udstedt i Bergen 1283, hvorved begge Fyrster tog Nidaros's Kirke, dens Chorsbrødre og al dens Ejendom, fast og løs, under sit Vern, idet de forbød enhver uvedkommende at forgribe sig paa Kirkens Gods, for hvilket Chorsbrødrene havde at raade, saa længe indtil Gud gav en ny Erkebiskop. Derhos paabød de Alle, „at de skulde være skaansomme og velvillige mod de Geistlige og lade disse rigtig erholde sine Tiender og øvrige Rettigheder, efter som gammel Christenret vidner“¹⁾. Dette var allerede under de nærværende Omstændigheder en vigtig og betydningsfuld Meningsyttring fra Styrelsens Side. Den tilkjendegav herved, at den erkjendte og overtog sin Skyldighed, at verne om Kirken i verdslig Henseende, og at føre Landsfolket tilbage til Jagttagelse af Kirkens Ret; — men ogsaa ved Siden heraf, at denne Ret ikke skulde være den, som ved Tunsbergsforeningen og de i Kong Magnus's Regjeringstid fattede Bestemmelser var opstillet, men den, som den ældre før Magnus's Tid gjældende Christenret medgav. Styrelsen forkyndte altsaa tydeligen, at den vendte tilbage til den Kirkeorden, som bestod i Kong Haakon Haakonsøns Dage, og vilde have den baade fra Geistlighedens og fra Rægsfolkets Side overholdt. Geistligheden var i sin overvundne Stilling ude af Stand til herimod at gjøre nogen Indsigelse, og dens Modstandere af Rægsfolket fandt sig uden tvivl ved hiin Erklæring tilfredsstillende. Mineligt er det ogsaa, at mange af disse sidste, da deres første Dpvidelse havde givet Rum for roligere Eftertanke, selv have følt sig ængstede i sin Samvittighed over den Haardhed, de havde udviist mod Landskirkens Hoved, og den Forvirring, de havde afstedkommet i Kirkens Stilling, og at denne Stemning har opfordret dem til kraftigen at arbejde imod videre Udsteielser fra Rægsfolkets Side.

Hertil har det ganske vist og bidraget Sit, at forskellige Ulykker paa denne Tid rammede baade Landet og Kongen, hvilke troligen mange flere end blot Erkebiskoppens Venner og Tilhængere have anseet og fremstillet som en guddommelig Straf for den Ufskaansomhed,

¹⁾ N. Dipl. II. 20.

der var udviist mod Kirkens Formænd. Sygdomme baade blandt Mennesker og Kvæg udbrod saavel i Norge som paa Island; hermed forenede sig Uaar og Hungersnød; og disse Plager varede, som det lader, i flere Aar. Den unge Dronning Margreta døde den 9de Juni (el. 9de April) 1283, og flere af Norges mest anseede Høvdinger aflede ligeledes ved disse Tider. Kong Erik selv havde nær sat Livet til, da hans Hest løb ud med ham og kastede ham af; hans Fødder bleve hængende i Stigboilerne og Hovedet slæbtes over Steen og Grus. Hans Følge fandt ham næsten død. Han kom sig vel igjen ved omhyggelig Pleie, men følte dog stedse noget Meen af de Stød han havde faaet. Ikke længe efter hendte det sig, at en Herbergesvend (Kammersvend) uforvarende løb ind paa Kongen med saadan Hestighed, at denne brød sit ene Been. Ogsaa denne Skade lægedes, men Uagtsomhed ved Forbindingen voldte, at det brudte Been for bestandig blev skjævt og fortere end det andet. Den der havde voldet Ulykken flygtede strax i sin Rædsel ind i en Kirke, men Kongen tilgav ham hans Forseelse. Saadanne Uheld vare i hine Tider betydningsfulde i den store Mængdes Dine, og de kunne vist nok ogsaa have vaft hos den unge Konge selv alvorlig Eftertanke med Hensyn til de Bestemmelser i Kirkens Sager, som hans Raadgivere hidtil i hans Navn og paa hans kongelige Ansvar havde fattet.

At den norske Geistlighed, især Biskopperne og Prælaterne, følte sig utilfreds med den Bending, Striden mellem Stat og Kirke havde taget, er let fatteligt; men Kongedømmets Overmagt var for Diebliffet saa stor, at Geistligheden maatte i Landet selv ty til dets Raade, istedet for at puffe paa sin egen Ret. Dens Forhaabninger maatte, under de forhaandenværende Omstændigheder, ganske naturlig vende sig mod Rom og den pavelige Kurie, som det eneste Sted hvorfra den kunde vente sig kraftig Hjælp. Paa den romerske Stol sad imidlertid ingen Gregorius VII eller Innocentius III. Med Gregorius X syntes for en Stund den gamle romerske biskoppelige Aand at være indslumret, og overhovedet vare Tegn allerede forhaanden, som klart antydede, at Pavedømmet havde naaet sit Høidepunkt, og at dets Dalen foresod. Efter Gregorius X's Død den 10de Januar 1276 fandt hastige Paveverlinger Sted, idet fire Paver, Innocentius V, Adrianus VI, Johannes XXI og Nikolaus III, i noget mere end eet Aar fulgte hinanden. Den sidste af disse, Nikolaus III, valgt den 25de November 1277, efter at Pavestolen havde staaet ledig i meer end sex Maaneder, regjerede rigtignok lidt længer end sine nærmeste Forgjængere, nemlig til 22de August 1280; men han var under sit Pavedømme mere ivrig for at fremhjælpe sine Slegtninge end for at *paasee Kirkens Tarv*. Efter ham valgtes den 22de Februar 1281

Fransmanden Martinus IV, som imidlertid synes at have havt altfor meget at skaffe med de daværende sicilianske Uroligheder, der truede med at omstyrte hans Landsmænds, de Franskes Herredømme i Nedre-Italien, til at kunne alvorlig tage sig af den norske Kirkes Anliggender.

For Martinus var det, at de to landflygtige norske Biskopper Andreas af Oslo og Thorfinn af Hamar fremstillede sig for at søge Beskyttelse mod Kongedømmets Overgreb i Norge. Men hvad enten Paven har frygtet for at sætte sine egne Indtægter fra Norge paa Spil ved en streng Fremgangsmaade mod den norske Konge, eller det har lykkets dennes Udsendinge at fremstille Erkebiskop Jons Sag for Paven i et mindre gunstigt Lys, — nok er det, at de norske Biskopper virkede af ham, istedetfor hvad man skulde have ventet, en torvnende Banbulle, ifkun en saare lemsældig Formaningsstrivelse til den norske Konge¹⁾, — og det endog først efter et Par Aars Ophold i Rom. Udsendelsen af denne Formaningsstrivelse blev atter forsinket, da Pave Martinus døde pludseligen den 29de Marts 1285, før den var færdig fra det pavelige Kanselli, og en ny Paves Valg maatte opbies, før den kunde afgaa. Da Honorius IV var valgt den næst paafølgende den April, blev endelig Strivelsen af ham vedtagen og afsendes med Biskop Andreas. Biskop Thorfinn, som rimeligviis forlængst mistvilede om nogen virksom Hjælp fra den pavelige Kurie, havde allerede det foregaaende Aar givet sig paa Hjemveien, uden tvivl for at ty til sin Konges Raade; men han kom ikke længer end til Flandern, hvor han døde i Cistercienser-Klosteret Doest den 8de Januar 1285, efterat han sammesteds den 22de August i foregaaende Aar havde gjort sit Testamente²⁾. Biskop Andreas kom lykkelig til Norge med Pavens Formaningsstrivelse. Han synes uden Vanskelighed at være bleven tagen til Forlig af Kongen, hvorpaa han igjen overtog sin Biskopsstol og holdt sig siden rolig³⁾.

Hvad Pave Honorius IV angaar, da synes det at have været ham, ligesom hans Formand Martinus, meer magtpaaliggende at faa sine tilbageholdte Indtægter af Norge, end at styre til Rette i Striden der mellem Kirke og Stat. De kongelige Raadgiveres Forbud i Aaret 1280 mod Optjeb af Sølvs og dets Udførsel fra Norge havde sandsat Forsendelsen af den indsamlede Tiende til det hellige Lands Udsætning, og Pave Martinus havde forgjæves i flere Strivelser beklaget sig herover og forlangt Forbudets Ophævelse⁴⁾. Ved den befuldmægtigede Indsamlers, Erkebiskop Jons, Død var denne for Pavens Skatkammer ikke uvigtige Sag kommen i en endnu misligere

¹⁾ Strivelsen findes paa Norsk hos Finn Joh. I. 404—410.

²⁾ Suhm D.

h. X. 1026—1028.

³⁾ Isl. Ann. 160; Hp. Arnes S. c. 54; Suhm D.

h. X. 908—910.

⁴⁾ N. Dipl. I. 63—66.

Stilling. Nu gjentog Honorius IV sin Formands Begjæring om hiint Forbuds Ophævelse og udnævnte tillige under 1ste November 1285 sin Kapellan Hugutio til Overindsamler af Pavetienden i de tre nordiske Riger og meddeelte ham Fuldmagt til at banskætte alle dem, især Geistlige, som lagde ham Hindringer i Veien i hans Hverv¹⁾. Hugutios Sendelse var aabenbare fortrinsviis rettet paa Norge, og han kom did i 1286. For Kong Eric og dennes Raadgivere synes den hele Sag angaaende Pavetienden at have været af underordnet Betydning, da det ikke længer gjaldt om at benytte den som et Tvangsmiddel mod Geistligheden og den romerske Stol. Nu da den norske Geistlighed var ydmyget, og Paven viste en forsonlig Stemning, var der ikke meer nogen Grund til at forholde ham en Indtægt, som væsentlig og nærmest gik af den norske Kirkes egen Kasse. Hugutio og den norske Styrelse kom derfor, som det lader, let og hastig til Enighed. De allerede indsamlede Penge forsendtes til Florents, og Inddrivelsen af det Tilbagestaaende paastynedes. Den hele Sum, som i denne Tiende udgik fra Norge, skal have udgjort 2314 Mark reent Sølv. Hugutio opholdt sig i længere Tid i Norge, og maa uden tvivl have staaet sig godt med Kongen, da man finder, at denne senere benyttede ham i sine Underhandlinger med fremmede Magter²⁾.

Under den nu raadende Stemning, da den norske Geistlighed var forknytt over sit Nederlag, Kongedømmet maadeholdende i Benyttelsen af sin Seier, og Paven endelig ligegyldig for den norske Kirkes høiere Fordele, naar han blot fik sine Pengetrav opfyldte, — kunde en Ordning af Kirkens forstyrrede Anliggender, og denne Gang til Gunst for Kongedømmet, ikke længer synes saa vanskelig. Men dertil udfordredes nødvendig, at det norske Erkesæde atter blev besat, for at nemlig de Bestemmelser Kirken vedkommende, hvorom den verdslige og geistlige Magt enedes, kunde erholde et fuldkommen lovligt Præg. Heri viste sig imidlertid en Knude, som ikke var saa let at løse. En Erkebiskop, der kunde finde Gunst for begge Partiers Dine, og hvem man fra begge Sider tiltroede Klogskab og Kraft nok til at stifte sig i de nærværende vanskelige Omstændigheder, og til at bringe Kirkens Lary i Samklang med Kongedømmets og Lægsfolkets Fordringer, — en saadan Erkebiskop var ikke strax at opdrive. Mange høiere Prælater fandtes der vel heller ikke i Norge, som med de nærmest forudgaaende Begivenheder for Die kunde føle Lyst og Kald til at træde i den norske Kirkes Spids.

Først valgte Nidaros's Kapitel i 1284, efterat Erkestolen havde staaet ledig i henved to Aar, eenstemmigen Biskop Narve af Bergen.

¹⁾ N. Dipl. I. 67—71.

²⁾ Suhm D. 5. X. 842—845, 903, 904, 916,

949; XI. 100, 129.

Men han kunde, som allerede bunden til en anden Biskopsstol, ikkun postuleres; og Postulationen oversendtes med Chorsbrødrene Sighvat (Lande) og Audun (Røde) til Pave Martinus IV's Godkjendelse. Der maa imidlertid have været meddeelt Martinus Omstændigheder, der have vakt Betænkelighed hos ham med Hensyn til Narve. Thi først lod han — hvad dog vel var almindelig Form — Postulationsdekretet undersøge af tre Kardinaler; men uagtet disse fandt Postulationen canonisk, saa udsatte dog Paven dens Stadfæstelse, som det heder „fordi han ønsker at forsørge den nidarosiske Kirke, der trænger til en klog Styrer, med en skiftet Person, og han med Hensyn til den Postuleredes Personlighed i denne Henseende ikke har tilbørligt Kjendskab“, — og overdrog Undersøgelsen heraf ved Skrivelse af 18de Januar 1285 til Abbeden af Taura, Prædikebrødrenes Prior i Nidaros og Minoriternes Guardian i Bergen, med Paalæg, at hvis de fandt Narve skiftet og verdig til Erkebiskopsdommet, de da skulde løse ham fra det Baand, som bandt ham til Bergens Kirke og beskikke ham, ifølge apostolisk Bemyndigelse, til Erkebiskop, samt modtage af ham paa Pavens og den romerske Kirkes Begne den sedvanlige Trostabsed; — men hvis ikke, da skulde de fassere hans Postulation og lade den nidarosiske Kirke ved dens Kapitel blive forsynet med en skiftet Person enten giennem Election eller canonisk Postulation. Denne af Paven foranstaltede Undersøgelse skal have været længe og endte med at Narves Postulation „af visse lovlige Grunde (hvilke siges ikke) retmæssigen blev fasseret,“ og Nidaros's Kapitel befalet til at stride til et nyt Valg ¹⁾.

Narve synes at have været Kongens personlige Ven ²⁾; men som forhenværende Prædikebroder var han rimeligviis ikke Chorsbrødrene i Nidaros nogen synderlig velkommen Formand. Har nu Kongen, eller det kongelige Parti, ved den Indflydelse, som samme dengang var i Stand til at øve over det nidarosiske Kapitel, gjennembrevet Narves Valg, tilsyneladende eenstemmigt, men i Grunden mod Kapitelets Dufte, saa have de Chorsbrødre, som overbragte Paven Kapitelets Postulationsbrev, havt god Anledning til underhaanden at stemme Kurien mod den Valgte, og foranledige den omtalte Undersøgelse. Dette har man idetmindste Grund til at gjætte. Derhos antydes, at Narve i Almindelighed ikke har været anseet for, og maastee ei selv følte sig at være Manden til at beklæde den vanskelige og farlige Post, som det her gjaldt om at besætte ³⁾. Erkestolen blev saaledes fremdeles staa-

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 47, 58, jfrt. m. Honorius IV's Br. (indeholdende Martin IV's) af 12te April 1285, og af 15de Febr. 1287, Afskrifter i norske R. Arch. ²⁾ N. Dipl. III. 72 jfrt. Saml. t. d. n. Hist. V. 543. ³⁾ Bp. Arnes S. c. 47.

ende ledig. Dog synes nu alle geistlige Forretninger igjen at være komne i sin ordentlige Gang, og Biskop Andreas af Oslo, som den ældste i Embedet af Norges Biskopper, forrettede under Erkestædets Ledighed de Ordinationer, som af Erkebiskoppen ellers skulde udføres. Han indviede saaledes i 1286 Jørund til Biskop af Hamar efter Thorfinn og Dolgfinn til Biskop af Orkneyerne, hvis Biskop Peter var død i 1284 ¹⁾. Dette viser, at Andreas maa være tagen fuldkommen til Raade igjen af Kongen. Han døde ikke længe efter den 2den Mai 1287. Kort i Forveien, den 26de Marts samme Aar, døde Kongens Moder, Dronning Ingebjørg ²⁾, der under sin Søn havde taget saa virksom Deel i Rigsstyrelsen i det Hele og navnlig i Modstanden mod Erkebiskop Jon og hans Tilhængere. Det synes, som om hun af denne Grund en Tid har været belagt med Interdikt i Righed med flere af Kongens fornemste Raadgivere ³⁾.

Et nyt Forsøg var imidlertid gjort paa at faa Erkestolen i Nidaros besat. Da Biskop Narves Balg, som nys fortalt, af de pavelige Befuldmægtigede var forkastet, og disse ifølge sin Fuldmagt havde paalagt Nidaros's Kapitel at skride til et nyt Balg, saa faaedes i 1286 eenstemmigen en vis Eindride (Arnes'søn?) ⁴⁾. Denne var selv nidarosist Chorsbroder; men var efter Stridens Udbrud mellem Kongens Raad og Erkebiskop Jon, som en ivrig Tilhænger af den sidste, flygtet fra Norge og havde siden opholdt sig i Bologna i Italien. Mod dette Balg satte sig, som man let kan tænke, Kongens Raadgivere alle som een, og de lode forstaa, at Eindride vilde komme til at fare samme Vej som Erkebiskop Jon. Alligevel sendte Chorsbrødrene fire af sin Midte, den førømtalte Sighvat (Lande) Bigfus'søn ⁵⁾ og Audun (Røde) Thorberg'søn ⁶⁾ samt Jon (Elg?) og Thorer, for at frembære Balgdekretet og erholde dets Stadfæstelse af det apostoliske Sæde. Der meddeelttes derhos disse Udsendinge Myndighed til, saafremt Eindride ikke modtog Balget, eller dette af anden Grund blev forkastet, da at vælge eller postulere til Erkebiskop enten en af sin egen Midte eller en anden, som dem syntes mest skiftet. De henvendte sig naturligviis først til Eindride. Men denne kjendte Stemningen hos de Raadende i Norge og afflog klogeligen Balget. Da drog Sendemændene til Rom, foreholdt Pave Honorius den farlige Stilling, hvori den norske Kirke befandt sig, bade ham forsørge den med en vel skiftet Hyrde, og udpegede for ham som en saadan Jørund, der Aaret forud var bleven viet til Biskop af Hamar. Deres (og især — som man i Norge troede — Sighvats)

¹⁾ Isl. Ann. 160.

²⁾ Isl. Ann. 162; Bp. Arnes S. c. 61.

³⁾ Bp.

Arnes S. c. 36.

⁴⁾ N. Dipl. III. 43.

⁵⁾ Sfs.

⁶⁾ Sfs. Finn Joh.

Forestillinger havde til Følge, at Honorius af sin Magtfuldkommenhed (per provisionem) den 15de Februar 1287 udvalgte Jørund til Erkebiskop af Nidaros, idet han af apostolisk Myndighed løste ham fra det Baand, hvormed han var bunden til Hamars Kirke. Samme Dag udstedte ogsaa Paven de sedvanlige Anbefalingsbrevbrev for den Udvalgte til Norges Konge, Nidaros's Kapitel, Stadens og Biskopsdømmets Geistlighed og til den nidarosiske Kirkes Lydbiskopper¹).

I Norge ventede man intet andet, end at Eindride skulde blive Erkebiskop; men da Sighvat kom tilbage med Efterretningen om Jørunds Valg, synes dette ingen Indsigelse at have mødt fra Kongens og hans Raadgiveres Side. Jørund antog Bestyrelsen af Erkestolen som Udvalgt (electus), og det overdroges den samme Sighvat at søge hans Pallium i Rom. Pave Honorius IV var imidlertid død den 3die April 1287, og ved Sighvats Komme til Kurien var endnu ikke nogen ny Pave udvalgt. Denne Omstændighed udtraf atter Sagen. Pavestolen stod ledig i meer end 10 Maanedes. Da valgtes endelig den 15de Februar 1288 Nikolaus IV, og han overdrog Jørunds Pallium til Sighvat for af ham at bringes til Norge. Den 10de October 1288 blev Jørund i Nidaros høitideligen iflædt dette sit Metropolitanembedes Verdighedstegn ved Biskopperne Arne af Stavanger og Egvind af Oslo, Andreas's Eftermand, hvilke dertil af Paven vare besuldmægtigede, og Erkebiskoppen viede derpaa i den samme Messe Thord til Biskop af Grønland, ved hvilken Handling Biskopperne Arne af Skaalholt og Thorstein af Hamar vare ham behjælpelige²). Saaledes blev da. endelig Nidaros's Erkestol igjen besat, efterat den i meer end sex Aar havde staaet ledig.

56.

Kirkens Kamp paa Island under Biskop Arnes Ledning.

Den Strid mellem Stat og Kirke, som siden Kong Magnus's Død i otte Aar havde raset i Norge, strakte sig ogsaa til Island, hvor Emne til den, som forhen er viist, ikke manglede, og hvor Biskop Arne af Skaalholt med Nidkjærhed og Klogskab vedblev at kjæmpe for Kirkens Sag uden at tabe Modet selv under de misligste Omstændig-

¹) Bp. Arnes S. c. 58, ifrt. m. Honorius IV's fem Breve af 15de Febr. 1287, Afskrifter i norske Rigsarch. ²) Bp. Arnes S. c. 58, 61, 67, 69, ifrt. m. Nikolaus IV's udat. Skr. Afstr. i norske Rigsarch.; Isl. Ann. 164. Jørund maa tidligere som Biskop og Archielectus have indviet de tvende Biskopper, Egvind af Oslo og Thorstein af Hamar, den sidste hans egen Eftermand paa Hamars Stol.

heder. Af alle Erkebiskop Jons Lydbiskopper synes overhovedet ingen saa inderligen som Arne at have tilegnet sig sin Metropolitans Aand, eller saa klart at have opfattet det hele Stridssemnes Grundlag, eller saa stadigen og sikkert at have forfulgt den engang udpegede og be-
traadte Vej.

Arne havde, som forhen fortalt, tilligemed Biskop Torund af Hole været tilstede paa Provincialconciliet i Bergen 1280 og deeltaget i de der forefaldende Forhandlinger. Han vendte strax efter dets Slutning tilbage til Island, vistnok med en Forudfølelse af den Storm, som vilde reise sig mod Erkebiskoppen, men neppe af den Boldsomhed, til hvilken denne Storm vilde stige, eller den for Kirkens Sag uheldige Vending, den vilde medføre. Kort efter hans Hjemkomst indtraf ogsaa til Island den norske Rigsstyrelses Udsendinge, Ridderen Hr. Robin Lepp og den islandste Lagmand Jon Einarsson, med et dobbelt Erinde. De skulde nemlig først og fremst modtage Islændinger-
nes Trostabsed til Kong Erik og Hertug Haakon, og dernæst saa lovtaget heel og holden og i fuldt udarbejdet Stand den nye islandste Lovbog, af hvilken hidtil, saavidt skønnes, kun enkelte Afdelinger efterhaanden paa Althinget vare vedtagne. Det sidste Erinde maatte udsættes til næste Aars Althing, da Sendemændene først kom ud, efterat Althinget for 1280 var sluttet; derimod gennemreiste de Den om Høsten og den følgende Vaar og modtoges Folkets Trostabsed. Heri mødte de ingen Banffelighed, saameget mindre som Biskop Arne, sine gamle Grundfæstninger tro, tog sig af den Sag med Barme. Indførelsen af den nye Lovbog gif derimod ikke let. Folket, som i Løbet af Vinteren havde Anledning til at gjøre sig bekjendt med den, fandt den ikke i alle Maader stemmende med sin Tarv, og Geistligheden, ledet af Biskop Arne, havde især meget at udsætte paa den, navnlig paa den Ret, den medgav Lagmændene, at dømme ogsaa i geistlige Sager. Den almindelige Mening var, at man ei skulde antage Lovbogen ganske uforandret, og man optegnede de Punkter man ei vilde samtykke.

Paa Althinget om Sommeren 1281 deelte Lovbogens Modstandere sig i tre Partier: Geistligheden med Biskop Arne som Ordfører, — Bønderne, der i Grunden ogsaa lededes af Biskoppen igjennem dennes Søstersøn, Ropt Helgesøn, — og endelig de haandgangne Mænd, der dog meer end de tvende andre Partier synes at have heldet til Kongens Side. Alle fremsatte de i Lagretten sine Indvendinger mod Lovbogen. Den stolte og heftige Robin vilde først tilbagetrænge Modstanden med store og truende Ord. Men dette lykkedes ikke, især da Biskop Arne beraabte sig paa Erkebiskoppens Brev, udfærdiget paa Conciliet i Bergen, hvori det udtrykkelig forbødes at antage visse af Lovbogens Bestemmelser, — og Almuen gav Biskoppens Paastand ly-

deligt Bifald. Robin greb da til et andet Middel. Han tog af Arnes Indvendinger Anledning til at bringe Tienden paa Bane og at skildre dennes Ubillighed, saaledes som den ydedes paa Island. Herved lyffedes det ham at drage største Parten af Lægfolket bort fra Biskoppen og i det Hele at splitte Modstandskraften. Udfaldet blev som han kunde ønske. Lovbogen blev antagen paa enkelte Kapitler nær, som de haandgangne Mænd vilde lade henstaa til Kongens og Erkebiskoppens nærmere Betænkning, og hele Almuen gav sit Samtykke ved Haandtag foruden ni Mænd med Biskoppens Søstersøn i Spidsen, hvilke vedbleve sin Negtelse. Saaledes blev da, trods Biskop Arnes Indsigelser, den nye Lovbog vedtagen, hvilken kaldtes Jónsbog (Jónsbók) efter Lagmanden Jon Einarsson, som overbragte den fra Norge.

Dette var i sig selv et tungt Slag for Biskop Arne, og endnu tungere blev det ved den Hestighed og Bitterhed, hvormed Hr. Robin forfulgte Popt Helgesøn og de øvrige Bønder, som havde modsat sig Lovbogen til det Sidste, idet han kaldte dem Høiforrædere og stævne dem til Norge. Biskoppen kunde med Nød skaffe dem ufortrænkede bort fra Thinget i sit eget Følge, og maatte finde sig i, at de for at blive tagne til Fred af Robin, maatte give sin Sag under Kongens Dom, og Popt love at drage til Norge. Enkelte af de islandste Stormænd saa med Glæde Uvenstabet mellem Biskoppen og Robin; men flere vare dog de, og blandt dem Hr. Rasn Oddsson, som ønskede at styre til Rette mellem dem. Dette lyffedes ogsaa nogenlunde, idet endelig hver gav noget efter fra sin Side, og de skiltes som Venner.

Ved Robins Fremfærd var imidlertid de norske Magthaveres Stemning mod Geistligheden bleven bekjendt paa Island, og Biskop Arnes Fiender blandt de islandste Høvdinger, som nu troede sig at have en Rygstød i Kong Erik og hans Raad, betænkte sig ikke længer paa at give sit Had mod Biskoppen frit Løb. I Spidsen for dennes Modstandere traadte nu Hr. Asgrim Thorsteinsøn, Kongens Syssemand over en Deel af Islands søndre Fjerding. Han fordrede Skat og Thingfarekjøb af Biskoppens Husfolk i Staalholt og tvang dem til at betale trods deres Herres Forbud. Asgrim tvang ogsaa Popt Helgesøn, der gjerne vilde unddrage sig fra Reisen til Norge, til at fare dithen, og beredte ham ved sine Skrivelser til Kongens Raad den uvenstabeligste Modtagelse, uagtet Biskop Arne havde anbefalet ham til Kongen selv. Dette Medhold, som Hr. Asgrim fik i Norge, gjorde ham naturligtviis end mere overmodig i sin Dpførsel mod Biskoppen. Bedre blev det ikke, da Hr. Rasn Oddsson i 1283 kom tilbage til Island, efterat han det foregaaende Aar havde opholdt sig i Norge og der taget virksom Deel i Forfølgelsen mod Erkebiskop Jon. Med ham fulgte Hr. Erlend Olafsson, kaldet hin Sterke, norst af Fødsel,

men paa mødrene Side af islandst *Uet*, der ogsaa havde været blandt Erkebiskoppens Forfølgere, men nu var af Kongen udnævnt til *Lag-*mand paa Island. Disse tvende Herrer, *Rasn* og *Erlend*, medbragte Kongebreve til Gunst for *Lægfolk*et imod Biskopperne. Alt det Kirkegods, som uretfærdigen var frataget *Læg*mænd, skulde gjengives disse; og den Christenret skulde gjælde, som var i Kong *Haafons* og Erkebiskop *Sigurds* Dage. Kirken skulde altsaa paa Island, ligesaavel som i Norge, sættes tilbage i den Stilling, hvori den befandt sig før Kong *Magnus Haafons*søns Regjeringstiltrædelse. Den slu Biskop *Jorund* af *Hole* bødte sig strax for Magten; men *Arne* besluttede efter nogen *Waklen* at forsvare Kirkes Rettigheder til det Yderste, i hvor truende end Forholdene for *Diebliffet* viste sig ¹⁾.

Nu udspandt sig en Række af Tvistigheder mellem Biskop *Arne* paa den ene Side og Kongsmændene med *Rasn* *Odd*søn i Spidsen paa den anden. Flere Gange kom det vel til Forlig mellem begge Parter, men Forliget brødes igjen, da det altid viste sig, at Biskop *Arne* udtydede Betingelserne for meget til Kirkes Fordeel og kom tilbage til sine gamle Fordringer paa Skattefrihed og den udelukkende Bestyrelse af Kirkegodset. Hvad der undertiden bragte ham til at give en Smule efter for sine Modstandere, var aabenbare kun *Wnstet* om at faa *Tvist*emnets Afgjørelse udtruffet, indtil den norske Kirke igjen havde faaet en Erkebiskop, i hvem han kunde finde en Støtte. Og herpaa lagde *Arne* i Grunden heller ikke *Dølg*smaal; thi han fornegtede aldrig sit *Wjærve*, aabne *Sindelag*, der vandt ham selv hans Modstanderes *Wgt*else, medens disse langt fra ikke nærrede en lignende for den underfundige Biskop *Jorund* af *Hole*, uagtet al dennes tilsyneladende *Eftergivenhed* og *Føielighed*. *Rasn* pleiede sammenligne *Arne* med en *Bjørn*, *Jorund* derimod med en slu *Ræv*. I 1285 og 1286 blev endelig *Tvist*en saa voldsom, at Kongsmændene gjentagende aabenlydt truede med at lade *Arne* vederfares samme *Behandling*, som var bleven Erkebiskop *Jon* til *Deel* i Norge: at man vilde overdrage Bestyrelsen af Biskopsstolens Gods til *Læg*mænd, forbyde hans *Wisi-*tatsreiser og dømme dem utlæge, som han satte over Kirkegodset imod Kongens *Brev*. Hvad der for det første udhalede *Opfyldelsen* af denne *Trudsel*, var deels *Rasn* *Odd*søns *Betænkelighed* ved at lade *Sagen* stride saa yderlig, og deels Biskop *Arnes* bestemte *Erklæring*, at han for sin *Part* vilde holde sig rolig indtil Kongens og den vor-
dende Erkebiskops *Dom* kunde afgjøre *Tvist*en.

Imidlertid var, som allerede fortalt, en noget mildere *Stemning* mod *Geistligheden* indtraadt hos *Rigsstyrelsen* i Norge, og man gjorde sig her alvorlig *Umage* for at faa den ledige *Erkestol* igjen besat.

¹⁾ *Op. Arnes* S. c. 26—27, 30, 32—36.

Dette blev ikke Biskop Arne ubekjendt og vakte atter hans Forhaabninger. Hertil søiede sig andre for Biskoppen gunstige Omstændigheder. Norge var blevet indviklet i en meget besværlig Krig med de vendiske Stæder, eller som de senere kaldtes Hansestæderne; derhos stod Riget paa en spændt eller fiendtlig Fod med Danmark; det truedes tilmed for en Stund med et Angreb ogsaa fra Sverige. Jarlen Alf Erlingsson, der paa denne Tid gjaldt mest i Kongens Raad, vilde, at Islændingerne skulde bære sin Deel af Krigens Byrder og fik af Kongen udvirket et Opbud til Den: „at 40 Mænd af hver Fierding samt alle haandgangne Mænd skulde indfinde sig i Norge“, naturligviis for at deeltage i Landets Forsvar. Dette Opbud bragte den islandske Prest, Gudmund Hallson, i Begyndelsen af Sommeren 1286 til Island og havde Anbefalingsbreve med fra Kongen baade til Rasn Oddson og til Biskop Arne. Hos den første mødte han Uvillie; Biskoppen derimod tog sig strax med den største Iver af Sagen og fik virkelig Bønderne i de Dele af Den, hvor hans Indflydelse var størst, til at underkaste sig Opbudet, skjønt dette i Almindelighed blev ilde modtaget som en ganske ny Fordring, der syntes at stride mod Betingelserne for Islands Forening med Norge, og desuden mistænktes for at være unødvendigt og blot Paastud for at afvinge Folk Penge. Det faldt ogsaa virkelig hen; men den Nidhærhed, Biskop Arne havde viist for Kongens Bud, blev høieligen rost af Gudmund Hallson ved dennes Tilbagekomst til Norge, og vandt ham Kongens Belvillie. Hertil kom, at Biskoppen nu ogsaa i Hirten havde en varm Talsmand i sin Søstersøn Lopt Helgeson, der efter megen Modstand og mange Banffeligheder endelig havde faaet Afgang til Kongen og vundet dennes Raade og Gunst. Alt dette hævede Biskoppens Mod, og da han derhos, ifølge de Efterretninger han fik fra Norge, havde Grund til at tro, at Erkestolen var bleven besat med en Mand, der ivrigen vilde tage sig af Kirkens Sag, nemlig Chorsbroderen Eindride, saa begyndte han atter at slaa sig løs, at fremsætte sine Fordringer paa Kirkegodsset og excommunicere de Læg-mænd, som havde taget det i Besiddelse.

Men nu satte ogsaa Lægfolket sig i Bevægelse med Rasn Oddson og Erlend Olafson i Spidsen, og den første lod paa Althinget om Sommeren 1287, med samtlige Thingmænds Samtykke, alle de Mænd domme utlægge, der af Biskoppen lode sig overdrage Kirkegods, som efter gammel Ret tilhørte Lægfolk. Han erklærede ogsaa offentlig, at de, som Biskoppen havde bansat, fordi de — som denne udtrykte sig — havde ranet Kirken, vare sagløse; og for at hæve Almuens Fordom mod disse, omgiffes han dem selv uden al Sky. Biskoppen besvarede denne Afsærd ved at fortsætte sine Banlysninger

og ved at erklære baade Ragn og Erlend for selv at være faldne i Bannsstraf, skjønt han endnu udsatte den egentlige Banlysning for ikke alt for meget at ophidse dem.

Ragn lavede sig nu til paa næste Aars Althing 1288 at stride end videre i Opfyldelsen af sine Trubler mod Biskoppen, da han fik vide, at Kongens Sendebud vare komne til Island. Ragn blev glad herved, da han nemlig sikkert ventede at finde hos de Ankomne det samme Sindelag, som længe havde raadet hos Kongens nærmeste Omgivelser, og saaledes saa i dem en Støtte for sig i det Stridt, han var beredt at gjøre mod Biskoppen. Heri tog han dog Feil. Sendemændene vare Stallaren Hr. Olaf Ragnheidsøn, en meget rig Nordmand, og Islændingen Hr. Sigvat Halvdansøn. De fulgte Ragn til Althinget. Men da Ragn foreholdt dem Sagerens Stilling paa Den og Nødvendigheden af at lægge Baand paa Geistligheden, fandt han til sin Forundring langt fra ikke det Medhold, han havde ventet; og da han lod sig forlyde med sit Forsæt, at forholde Biskoppen hans Tiender, erklærede Hr. Olaf sig ligesvem herimod og fik det afvendt. Da Biskop Arne kom paa Thinget, blev han venligt modtagen af Stallaren, der overrakte ham et naadigt Brev fra Kongen, hvori denne anbefalede ham sine Sendemænd. Senere da Sagen om Kirkegodset kom paa Bane, og Biskoppen og Ragn hver forfegtede sine Paastande med Stridighed, optraadte Hr. Olaf som Megler og formaaede, overensstemmende med Kongens Forstrifter, begge Parter til at fæste deres Trætte til Kongens og Erkebiskoppens Dom. Indtil den faldt, skulde Kirkerne og Kirkegodset styres af de nuværende Besiddere, og Biskoppen skulde løse de i denne Sag bansatte. Biskoppen og Ragn bestemte sig begge til om Høsten at drage til Norge.

Før de gave sig paa Reisen ankom Breve til Arne fra den valgte Erkebiskop Jorund, i hvilke denne stadfæstede sin Formands, Jons, Dom angaaende Kirkegodset, og opfordrede alle Rægmænd under Bans Straf at opgive det til Biskopperne; ligesaa bød han at den Christenret, som Arne havde givet, skulde gjælde paa Island. Mange forestillede nu Arne, at han burde opgive Reisen til Norge, og derimod forblive paa Island for at paasee Erkebiskoppens Bud satte i Kraft. Men paa Hr. Olafs indtrængende Forestillinger blev dog Biskoppen ved sin Bestemmelse at underkaste sin Sag Kongens og Erkebiskoppens Dom og fulgte Olaf om Høsten til Norge, hvor han ankom saa tidlig, at han kunde overvære Erkebiskop Jorunds Iklædelse med Pallium, som før omtalt ¹⁾.

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 37—69.

57.

Erkebiskop Jørunds første Embedsvirksomhed. Hans Bevnsforsøg mod Erkebiskop Jons Forfølgere lykkes ikke ret. Striden mellem Kirke og Kongedømme hendor.
 Provinzialconcillium i Nidaros 1280.

Allerede som Udvalgt havde Erkebiskop Jørund ved sine nysnævnte Befalinger til Biskop Arne viist hvad han førte i sit Skjold: at han ikke agtede at lade Hierarchiets Sag falde, men at han var bestemt paa igjen at optage Striden mod den verdslige Statsmagt. Jørund var, ifølge en saagodt som samtidig Sagas Udsagn, „en stor høvding, god Klert, fast i sit Venstab, meget gavmild mod sine Mænd og anseelig i sit Ydre“¹⁾. Han synes ellers at have været en stolt Mand, der følte sig i sin nye Verdighed og gjerne vilde lægge sin Magt til Skue; men hans Mandskraft og Evner svarede, som senere Begivenheder antyde, visseligen ikke til hans Vergjerrighed og Herse-lyst. Ved sit Sammentræf med Biskop Arne yttrede han i Førstninsgen Misnoie med, at denne ikke strax havde bansat Rasn Oddsson og de øvrige Kirkeranere — som han kaldte dem — paa Island. Men Arne vidste at overtøde ham om Nødvendigheden af den Eftergivenhed, der var udviist; og siden lader det til at Jørund fuldkommen har forstaaet at statte i Arne den kloge og ivrige Forsegter af Kirkens Sag. Begges Tragten faldt desuden for Diebliffet sammen i et særligt Punkt. Erkebiskoppen vilde gjerne sin Formands værste Forfølgere til Livs, om ikke for andet saa for Erkestolens og sin egen Vres Skyld, der fordrede, at de i det mindste erkjendte det Brødefulde i sin Fremfærd og underkastede sig Bod. Men blandt disse Forfølgere var netop Rasn Oddsson, som ogsaa Biskop Arne vilde have dragen til Ansvar for hans Fremfærd i Kirkens Anliggender paa Island. Mod ham, som nu var i Norge, forenede begge Biskopperne sig; paa ham vilde de lade det første Slag af Kirkens Straf falde og til en Begyndelse prøve sine Vaaben, før Erkebiskoppen skred videre i sine Dpreisningsstray.

Rasn havde begivet sig til Bergen, hvor han blev vel modtagen af Kongen, og opholdt sig om Vinteren 1288—1289. Her traf den dobbelte Stevning ham: Erkebiskoppens, som led paa, at han skulde indfinde sig i Nidaros, at svare og bøde for sin Deeltagelse i Forfølgelsen mod Erkebiskop Jon; — og Biskop Arnes: at han sammesteds skulde stande til Rette for sin Fremfærd mod Kirken og dens Tjenere paa Island. Da Rasn ikke ablød disse Stevninger, tilskrev begge hans Modstandere tidlig om Vaaren 1289 Biskop Narve af Bergen, at han skulde banlyse Rasn; og dette skeede, uden at Kongen lagde Hindringer i Veien eller for det Første tog ham i Forsvar. Kort efter gif Erkebiskoppen endnu et Skridt videre, idet han selv i Nidaros,

¹⁾ Biskop Laurentius's Saga. (Mstr.) c. 8.

finder i det mindste Bjarne Erlingsøn efter denne Tid som før i Kongens Raad og Fortroende og deeltagende i Statens vigtigste Anliggender.

En verdigere og gavnligere Birkfømhed udviste Erkebiskop Jørund ved at holde et Provinzialconcilium i Nidaros samme Aar som hans Overenskomst med Kongedømmet blev offentliggjort, nemlig i 1290. Paa dette Concilium vare tilstede foruden Erkebiskoppen selv Biskopperne Erlend af Færøerne, Arne af Skaalholt, Arne af Stavanger, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar; og her bleve flere vigtige, reentfirkelige Bestemmelser fattede, hvilke den 29de August bleve vedtagne, skriftlig opsatte og paabudne til Efterlevelse. De ere følgende:

1) Alle Prester, som have curam animarum (d. e. ere virkelige Sjælesørgere eller Sogneprester) skulle prædike for sit Sognesfolk hver Søndag om Troen og dens Artikler, om Daaben og om Confirmationen, samt lære baade Unge og Gamle Credo, Paternoster og Ave Maria, jævnlig prøve dem heri, især i deres Skriftegang, og straffe dem, som ei ville lære det.

2) Prester, Provster og andre Kirkens Forstandere skulle flittigen undervise Læge og Lærde om at tro paa og hædre Christi Legeme og Blod. Naar det opløstes i Messen, eller bæres til Syge, skal man falde paa Knæ med blottet Hoved og oprakte Hænder. Presterne, som bære det til Syge, skulle være iførte Messeserf og bære det under en reen Dug, og have foran sig Kors, Klokke og brændende Kjerte, med mindre Veiens Længde forhindrer saadant, i hvilket Fald de skulle bære det i en reen Pung om Halsen.

3) Presterne skulle af sine Overmænd undervises om sine Pligter, om Kirkesang, Daab, Salvelse og Vigfang, og heri ofte prøves.

4) Presten skal kun læse een Messe om Dagen, undtagen i de Tilfælde, som i Loven ere bestemte, nemlig paa Juledag, Paasfedag, Pintsedag, Søndag, og paa de største Fester (in festo dupplici), eller naar Vig kommer til Kirke, eller naar Biskoppen har givet ham Bestyrelsen af to Kirker; da maa han nemlig med Biskoppens Orlov synge to Messer paa een Dag. Ingen skal forresten synge Messe, uden at en Klerk er tilstede, der tjener med brændende Kjerte og andre Ting som tilhøre.

5) Chrisma og Eucharistia (det viede Brød) skulle Presterne gemme under Laas og paasee, at Kalk, Sacarium (det Gjemme i Alteret, hvor Eucharistia opbevaredes), Vandfad, Døbefad, Messesklæder og Corporale (Klædet, hvormed Madveren dækkedes) ere rene.

6) Ingen Prest skal meddele anden Prests Sognemænd Sakramenterne, uden fuld Nødvendighed er forhaanden.

7) For at Sakramenternes Meddelelse kan skee med fuld Reen-

hed, forbydes enhver Prest at forlange Penge, eller indlede nogen Kontrakt, eller forevende nogen usand Forhindring, førend han forretter Salvelse, Ligsang, Brudevielse eller andet presteligt Embede. Men hvis nogen efter modtaget Sacrament ikke vil fyldestgjøre Presten efter Stedets Bedtegt, da skal han tvinges hertil af Biskoppen eller dennes Dombudsmand (officialis).

8) Da Herredskirkerne vide omkring lide Tab paa sit Gods og sine Tiender, saaledes at de ikke alene maa undvære Bøger og Inventarium, men ogsaa forfalde, saa forbydes den, der er sat til at selge Kirketienden, at gjøre dette uden Kirkens Hovedprests og tvende andre skjellige Mænd af Kirkesognet, deres Vidende, og skal Selgeren ikke selv tage sig nogen Fordeel.

9) Hovedpresten ved Begravelseskirke skal saavidt muligt have sig en Vikarius, for at, naar den ene er borte i nødvendige Grinder, den anden da kan forrette for ham; saadanne Kirker have nemlig som oftest et vidløftigt Sogn.

10) Ethvert Collegium af Klerker, og især af Chorsbrødre ved Biskopsstolen, skulle bestandig have Læsning af hellige Skrifter ved deres Bord, for at deres Dren mindre skulle lytte til Sladder og Forfængelighed.

11) Hver Prest er skyldig i sit Sogn at lyse aabenbare i Kirken paa tre Helligdage til Egteskab, for at de, som have nogen lovlig Indsigelse at fremsøre, kunne komme med denne, og Presten overveie om det forholder sig rigtigt, i hvilket Fald Egteskabet skal udsættes, indtil Sagen er afgjort for Kirkens Dommere. De som slutte lønligt Fæstemaal skulle straffes efter Fortjeneste, og Børn avlede i saadan Forbindelse være udelukkede fra alle geistlige Grader. Men de Prester, som ei forbyde Forbindelsen, eller ikke lyse den paa rette Maade, eller ei afholde sig fra at overvære saadanne Bryllupper, skulle miste sit Embede i tre Aar og kunne derhos yderligere straffes efter Omstændighederne ¹⁾.

Disse for Religionsunderviisningen, Kirkeordenen og Kirketugten vigtige Bestemmelser, maa vist nok for en stor Deel ansees som Indskjærpelse af allerede tidligere i den norske Kirke bestaaende Regler; men i nærværende Erkebiskop Jørunds Statuter ere de, saavidt vides, først sammenfattede til et Heelt og fremsatte som kirkeligt Naabud for hele den nidarosiske Provins under et Provinzialconciliums Autoritet. Man maa erkjende, at Kirkens Foresatte her ikke i noget Punkt stride udenfor sit kirkelige Omraade, men vise sig fuldkommen at have opfattet og iagttaget Grændserne for et Provinzialconciliums lovgivende Myndighed. Dette Concilium spores ei heller at have været sat i

¹⁾ N. g. L. III. 241—243.

Forbindelse med noget verdsligt Høvdingemøde, men synes at bære et reent geistligt Præg, — noget man ikke kan sige om det af Erkebiskop Jon i 1280 afholdte. Vel kan det samme muligen have været Tilfælde med enkelte ældre, men de paa dem fattede Bestemmelser ere os ikke levnede, og have maastee ikke heller været skriftlig affattede i Statutform. Fra 1280 af derimod har man bevaret en, som det laader, fuldstændig Række af kirkelige Statuter for Nidaros's Kirke-Province, affattede og udstedte paa dennes Provincialconcilier i Tidsløbet af de næstpaafølgende 70 Aar, — Statuter, som kaste et fortrinligt Lys over den norske Kirkes daværende indre Forfatning. De vise hvilken vigtig Indflydelse hiin kirkelige Indretning under det nævnte Tidrum har øvet til Kirkeordenens Opretholdelse og Udvikling, og hvorledes Kirkens lovgivende Myndighed i dem fandt sit rette Organ med Hensyn til alle reenkirkelige Anliggender. Provincialconciliet i 1290 danner paa en Maade et Forbillede for de senere norske Provincialconciliers Virksomhed.

58.

Twistigheder inden den norske Kirkes eget Omraade. Strid mellem Chorsbrødrene og Prædikebrødrene i Bergen og mellem Chorsbrødrene og Minoriterne i Oslo.

Strid mellem Erkebiskop Torund og hans Kapitel. Forening til Laotra. Den skaaeholtske Biskop Arnes seneste Virksomhed og Død.

Den Strid, som den norske Kirke havde udholdt mod Kongedømmet, og som nu lykkeligen var neddæmpet, afløstes ved Stridigheder i Kirken selv, hvilke ganske vist ei lidet have bidraget til den Eftergivenhed, der fra Biskoppernes Side i den næstfølgende Tid vistes mod den verdslige Statsmagt. Disse Stridigheder angik, som stedse i hiin Tid var Tilfælde i Norge, ifkun Kirken i dens ydre Former, ikke Christendommens Lære. Deres Gjenstand var deels Forholdet mellem den verdslige Geistlighed og visse Munkeordeener, deels Forholdet mellem Biskopperne og deres nærmeststaaende Underordnede. I begge Slags var det Kathedralkirkenes Chorsbrødre der spillede Hovedrollen.

Det er allerede tidligere paaviist, hvorledes de tvende Tiggerordener, Prædikebrødrene og Minoriterne, fast ligesaa deres Indførelse i Norge, der som andensheds bleve betragtede med avindsyge Dine af den verdslige Geistlighed. Biskopperne kunde i Almindelighed ikke vel lide dem, fordi de vare frigjorte fra alt biskoppeligt Overtilsyn og lode umiddelbart under Paven. Prestestanden kunde endnu mindre lide dem paa Grund af den dem tillagte Prædikeret, ved hvilken de jævnligen gjorde Afbræk i Sognepresternes Indflydelse paa sit Sognefolk, og derved tillige i deres og deres Kirkes Indtægter. Sogne-

presterne ansaa overhovedet Alt, hvad der gaves og offredes hine Ordensbrødre paa Grund af deres Prædikevirksomhed, for at være sig selv, saa at sige, fraranct. Men Chorsbrødrene vare de dog især blevne forhadte, da de i Norge havde sine Conventer eller Klostre i de samme Stæder, hvor Biskopperne og Kapitlerne havde sit Sæde, og hvor netop Chorsbrødrene for en stor Deel havde sine Præbende-Kald.

Det var Prædikebrødrene, som i Norge tidligst og oftest kom i fiendtlig Berøring med den verdslige Geistlighed. Baade i Bergen og Nidaros havde de allerede oftere, som forhen fortalt, været udsatte for Chorsbrødrenes Forfølgelse¹⁾. Men ved denne Tid, omkring 1290, fandt dette i høiere Grad end før Sted i Bergen. Chorsbrødrene der havde nemlig faaet istandbragt et Forbud mod Prædikebrødrene: at Ingen inden Bergens Biskopsdømme, som nød kirkelige Indtægter, maatte give dem Husly eller Mad eller Almisse. Den bergenske Biskop Narve, der selv havde været Prædikebrøder, fandt, som rimeligt kunde være, dette ubilligt og uchristeligt, og paa en Synode eller et Prestemøde søgte han at faa Forbudet tilbagekaldt. Men da reiste de tilstedeværende Chorsbrødre sig med de heftigste Bestyldninger mod Ordenen og forhindrede ikke alene den af Biskoppen forsøgte Tilbagekaldelse, men fik endog, mod hans Villie, en Bestemmelse drevet igjennem, hvorved enhver Prest, som viste Prædikebrødrene noget Venfæb, skulde være berøvet sit Embede. Alle de nærværende Prester forpligtedes derhos under Trudsæl om Ban og Afsettelse, at holde denne Synodalbeslutning fuldkommen hemmelig. At Biskoppen her intet kunde udrette, viser noksom, i hvilken Afhængighed han allerede var bragt af sit Kapitel. Den fiendtlige Synodalbeslutning blev imidlertid Prædikebrødrene bekjendt, og disse tøvede nu ikke med at henvende sig til Kongen om Beskyttelse. I sin mærkelige Bønsskrivelse fare de med Hestighed løs paa sine Modstandere og erklære til Slutning, at de skrive dristigen, fordi de vide, at deres Brev ikke vil komme over i deres Fienders Hænder²⁾. De have altsaa sikkert stølet paa Kongens Velvillie og Hjælp, hvilken efter al Sandsynlighed ikke heller har ladet denne dengang saa meget yndede Orden i Stikken. Hans Forholdsregler kjende vi imidlertid ikke. Kapitelet har ganske vist maattet give noget efter; men Tvisten fortsattes dog endnu i mange Aar og kom først en Stund hen i det følgende Aarhundrede til et Slags Afgjørelse³⁾.

En ikke mindre Hadstthed udvistes ved samme Tid af Kapitelet i Oslo mod Minoriterne. Hertug Haakon, til hvis Omraade Staden Oslo hørte, havde, ifølge Kongens Villie og Folkets Dnske did-

¹⁾ S. o. f. I. 411, 453, II. 2.

²⁾ Brevet af Juli Maaned men uden Aar,

N. Dipl. II. 26. f.

³⁾ Langes Ahist. 518 ff.

hen indkaldt en Deel Minoriter-Brodre og havde skjenket dem en Tomt for derpaa at opføre en Kirke og andre nødvendige Bygninger. Da nu Brodrene begyndte at bygge et Bedehus (oratorium) paa den dem givne Grund, forbød Oslos Kapitels Erkeprest (archipresbyter), Simon, dem dette, som han sagde, ifølge Bemyndigelse af Biskop Eyvind. Brodrene paaberaabte sig sine Privilegier, der fritog dem for al biskoppelig Overhøihed og stillede dem umiddelbart under det apostoliske Sæde; de forlangte paa Grund heraf det udstedte Forbuds Gjenkaldelse. Erkepresten vilde imidlertid ikke høre paa disse Forestillinger. Brodrene appellerede til Paven; men Erkepresten foragtede denne Appel og forkyndte endogsaa Ban over Brodrenes Arbeidsfolk ved hiint Bygningsværk. Ja han gik saa vidt, at han lod Herjulf, Kapitelets Skolemester (scholasticus) og en Deel andre seculære Klerker, ledsagede af bevæbnet Folk, nedrive til Grunden alt hvad der var opbygget af Bedehuset. Brodrene henvendte sig nu til Biskoppen selv; men denne, saa langt fra at tage dem i Beskyttelse, truede dem meget meer med at ville offentlig lyse Ban i sit Biskopsdommes Kirker over Brodrene selv samt deres Belgjorere og Belyndere. Brodrene paa sin Side paastode, at Erkepresten og Skolemesteren ved den udøvede Vold vare faldne i Ban, og henvendte sig ifølge sit Privilegium umiddelbart til det apostoliske Sæde. Den daværende Pave, Mikolaus IV, hørte selv til Minoriternes Orden og maatte paa Grund heraf finde sig saa meget mere opfordret til at tage sig af de Forurettede. Han udstedte den 11te November 1291 en Skrivelse til Eric, Abbed af St. Michaels Benediktinerkloster i Bergen, samt til Provsten og en Chorsbroder ved Apostelkirken sammesteds, hvori han bød disse at indstevne Biskop Eyvind personlig eller ved Fuldmægtig, Erkepresten og Skolemesteren personlig, samt Oslos Kapitel ved Fuldmægtig, at møde for Paven inden fire Maaneder fra Indstevningen for „at gjøre og modtage, hvad Kettens Orden tilfagde“¹⁾. De nærmere Omstændigheder ved Kettergangen kjendes ikke; men vist er det, at Biskop og Kapitel maa have givet efter, thi i 1298 finder man Minoriter-Conventet i Oslo i fuld Stand²⁾.

Det er mærkeligt ved disse omtrent samtidige Tvifligheder mellem de tvende Tiggerordener og Kapitlerne, at Minoriterne henvendte sig lige til Paven om Bern, medens Prædikebrodrene foretrak at ty til den verdslige Statsmagt. Det synes antyde, at de sidste, under den foregaaende Strid mellem Kirke og Kongedømme, have gjort sig dette paa en eller anden Maade forbundet og derfor staaet høit i dets Gunst. Det kan vel ogsaa hende, at Prædikebrodrene, paa Grund af den Spending, som allerede dengang fast overalt i Europa var indtraadt

¹⁾ N. Dipl. III. 31—33.

²⁾ Langes Rkhist. 677.

mellem dem og Minoriterne, mindre have stolet paa Pave Nikolaus's Hjælp, end dennes egne Ordensbrødre, Minoriterne. Pavernes Partisthed for enkelte Klosterordener var nemlig ved mange Leiligheder fjendelig.

De her omtalte Stridigheder vare dog af mindre Indflydelse paa den norske Kirke, end de, som til samme Tid udspandt sig mellem et Par af Norges Biskopper selv og deres Kapitler.

Kapitlerne ved alle Norges Kathedralkirker vare i Løbet af dette Aarhundrede blevne rige ved Gaver, tildeels af Biskopperne selv. Beviser paa dette sidste ere allerede givne med Hensyn til Nidaros's Kapitel. For flere andres Vedkommende kan det samme godtgjøres af endnu tilværende Gavebreve ¹⁾. Med den vorende Rigdom udviklede sig ganske naturligen hos disse Collegier en vis Selvstændighedsfølelse, og denne tiltog meer og meer alt eftersom deres Ret til at vælge vedkommende Biskopper lidt efter lidt erkjendtes af Kongedømmet. Men deres Stilling som Valgcollegier ved Biskopsstolenes Besættelse aabnede igjen en Udvei for dem til at gjøre sig Biskopperne forbundne, ja vel endogsaa til foreløbigen at afæfte den, paa hvem de vilde lade sit Valg falde, Betingelser til deres egen Fordeel, f. Ex. en Deeltagelse i Udøvelsen af den biskoppelige Embedsmyndighed, der gif ud over deres egentlige medgivne Ret som Biskoppens Raad, Deelagtighed i visse af Biskopsstolens Indtægter, og andet lignende. Hertil kom, at Kapitlet under vedkommende Biskopsstols Vedighed var sammes Bestyrer og havde alt dens Gods under sine Hænder; ogsaa deri var en Anledning til at paasee eget Tarv. Endelig maa betænkes den Vethed, hvormed visse Grundfæstninger i saadanne stedsevarende Collegier kunne forplantes og paaholdes, noget som giver dem en ikke ringe Fordeel ligeover for stiftende Embedsmænd, som Biskopperne vare. Alt dette samvirkede til at hæve Kapitlerne i Almindelighed til en høi Betydning og en stor Magt i Norges Kirke, som i andre Landes. Vi have allerede seet Exempel paa, hvorledes Bergens Kapitel vovede at trodse sin Biskop og vidste at sætte Synodalbeslutninger igjennem, der ganske stred mod hans Anskuelse og Ønske; vi skulle ogsaa see Beviser paa andre Kapitlers dristige Opførsel.

Erkestolens Kapitel var, som let kan tænkes, fortrinlig udstyret baade med Indtægtskilder og Rettigheder, og var derhos et talrigt Collegium. Allerede under Kampen mellem Kong Haakon Haakonsson og Hertug Skule have vi seet det optræde med en vis Selvstændighed, og det ikke altid i fuldkommen Samklang med sin Erkebiskop (Sigurd). Det er viist, hvorledes Erkebiskop Einar stræbte at beklippe

¹⁾ For Delos: Bisk. Haakons Brev af 1264, N. Dipl. III. 9; — for Stavangers: Bisk. Thorgils's Brev af 1266, N. Dipl. II. 11, Bp. Arnes Br. af 14de Septbr. 1283, N. Dipl. II. 21.

hen indfaldt en Deel Minoriter-Brødre og havde skienket dem en Tomt for derpaa at opføre en Kirke og andre nødvendige Bygninger. Da nu Brødrene begyndte at bygge et Bedehus (oratorium) paa den dem givne Grund, forbød Oslos Kapitels Erkeprest (archipresbyter), Simon, dem dette, som han sagde, ifølge Bemyndigelse af Biskop Gyvind. Brødrene paaberaabte sig sine Privilegier, der fritog dem for al biskoppelig Overhøihed og stillede dem umiddelbart under det apostoliske Sæde; de forlangte paa Grund heraf det udstedte Forbuds Gjenkaldelse. Erkepresten vilde imidlertid ikke høre paa disse Forestillinger. Brødrene appellerede til Paven; men Erkepresten foragtede denne Appel og forkyndte endogsaa Ban over Brødrenes Arbeidsfolk ved hiint Bygningsværk. Ja han gif saa vidt, at han lod Herjulf, Kapitelets Skolemester (scholasticus) og en Deel andre seculære Klerker, ledsagede af bevæbnet Folk, nedrive til Grunden alt hvad der var opbygget af Bedehuset. Brødrene henvendte sig nu til Biskoppen selv; men denne, saa langt fra at tage dem i Beskyttelse, truede dem meget meer med at ville offentlig lyse Ban i sit Biskopsdømmes Kirker over Brødrene selv samt deres Belgjorere og Belyndere. Brødrene paa sin Side paastode, at Erkepresten og Skolemesteren ved den udøvede Bold vare faldne i Ban, og henvendte sig ifølge sit Privilegium umiddelbart til det apostoliske Sæde. Den daværende Pave, Mikolaus IV, hørte selv til Minoriternes Orden og maatte paa Grund heraf finde sig saa meget mere opfordret til at tage sig af de Forurettede. Han udstedte den 11te November 1291 en Skrivelse til Erik, Abbed af St. Michaels Benediktinerkloster i Bergen, samt til Provsten og en Chorsbroder ved Apostelkirken sammesteds, hvori han bød disse at indstævne Biskop Gyvind personlig eller ved Fuldmægtig, Erkepresten og Skolemesteren personlig, samt Oslos Kapitel ved Fuldmægtig, at møde for Paven inden fire Maaneder fra Indstævningen for „at gjøre og modtage, hvad Rettens Orden tilfagde“ ¹⁾. De nærmere Omstændigheder ved Rettergangen kjendes ikke; men vist er det, at Biskop og Kapitel maa have givet efter, thi i 1298 finder man Minoriter-Conventet i Oslo i fuld Stand ²⁾.

Det er mærkeligt ved disse omtrent samtidige Tvistigheder mellem de tvende Tiggerordener og Kapitlerne, at Minoriterne henvendte sig lige til Paven om Bern, medens Prædikebrødrene foretrak at ty til den verdslige Statsmagt. Det synes antyde, at de sidste, under den foregaaende Strid mellem Kirke og Kongedømme, have gjort sig dette paa en eller anden Maade forbundet og derfor staaet høit i dets Gunst. Det kan vel ogsaa hende, at Prædikebrødrene, paa Grund af den Spending, som allerede dengang fast overalt i Europa var indtraadt

¹⁾ N. Dipl. III. 31—33.

²⁾ Langes Rkhist. 677.

mellem dem og Minoriterne, mindre have stølet paa Pave Nikolaus's Hjælp, end dennes egne Ordensbrødre, Minoriterne. Pavernes Partiskhed for enkelte Klosterordener var nemlig ved mange Leiligheder fiendelig.

De her omtalte Stridigheder vare dog af mindre Indflydelse paa den norske Kirke, end de, som til samme Tid udspandt sig mellem et Par af Norges Biskopper selv og deres Kapitler.

Kapitlerne ved alle Norges Kathedralkirker vare i Løbet af dette Aarhundrede blevne rige ved Gaver, tildeels af Biskopperne selv. Beviser paa dette sidste ere allerede givne med Hensyn til Nidaros's Kapitel. For flere andres Vedkommende kan det samme godtgjøres af endnu tilværende Gavebreve¹⁾. Med den vorende Rigdom udviklede sig ganske naturligen hos disse Collegier en vis Selvstændighedsfølelse, og denne tiltog meer og meer alt eftersom deres Ret til at vælge vedkommende Biskopper lidt efter lidt erkjendtes af Kongedømmet. Men deres Stilling som Valgcollegier ved Biskopsstolenes Besættelse aabnede igjen en Udvei for dem til at gjøre sig Biskopperne forbundne, ja vel endog saa til foreløbigen at afæfte den, paa hvem de vilde lade sit Valg falde, Betingelser til deres egen Fordeel, f. Ex. en Deeltagelse i Udøvelsen af den biskoppelige Embedsmyndighed, der gik ud over deres egentlige medgivne Ret som Biskoppens Raad, Deelagtighed i visse af Biskopsstolens Indtægter, og andet lignende. Hertil kom, at Kapitlet under vedkommende Biskopsstols Ledighed var sammes Bestyrer og havde alt dens Gods under sine Hænder; ogsaa deri var en Anledning til at paasee eget Tarv. Endelig maa betænkes den Lethed, hvormed visse Grundfættninger i saadanne stedsevarende Collegier kunne forplantes og paaholdes, noget som giver dem en ikke ringe Fordeel ligeover for stiftende Embedsmænd, som Biskopperne vare. Alt dette samvirkede til at hæve Kapitlerne i Almindelighed til en høi Betydning og en stor Magt i Norges Kirke, som i andre Landes. Vi have allerede seet Exempel paa, hvorledes Bergens Kapitel vovede at trodse sin Biskop og vidste at sætte Synodalbeslutninger igjennem, der ganske stred mod hans Anskuelse og Dnske; vi skulle ogsaa see Beviser paa andre Kapitlers dristige Opførsel.

Erkestolens Kapitel var, som let kan tænkes, fortrinlig udstyret baade med Indtægtskilder og Rettigheder, og var derhos et talrigt Collegium. Allerede under Kampen mellem Kong Haakon Haakonsson og Hertug Skule have vi seet det optræde med en vis Selvstændighed, og det ikke altid i fuldkommen Samklang med sin Erkebiskop (Sigurd). Det er viist, hvorledes Erkebiskop Einar stræbte at beflikpe

¹⁾ For Dølos: Bisk. Haakons Brev af 1264, N. Dipl. III. 9; — for Stavangers: Bisk. Thorgils's Brev af 1266, N. Dipl. II. 11, Bp. Arnes Br. af 14de Septbr. 1283, N. Dipl. II. 21.

dets Indtægter, men hvorledes det siden benyttede Erkebiskopsvalget til at gjenvinde alt det Tabte. Den ellers saa myndige Erkebiskop Jon synes at have handlet i fuldkommen Gendragtighed med sit Kapitel, hvis Præbender han endog forsøgede ¹⁾. I de sex Aar Erkestolen stod ledig efter Erkebiskop Jons Død havde Kapitelet dens Bestyrelse i sine Hænder og forsømte da neppe Keiligheden til at bestyrke sine egne Rettigheder, ligesom det og ret fik Smag paa Magtens Udøvelse. Nu blev endelig Jorund Erkebiskop. Hans Udvalgelse kunde vistnok ikke siges at være foregaaet uden Kapitelets, i det mindste visse af dets Medlemmers, Indflydelse; men i Formen var den dog fremgaaet ved pavelig Provision, altsaa umiddelbart fra Paven egen Magtfuldkommenhed. Kapitelet kan vel neppe heller have havt Anledning til at paabinde ham nogen foreløbig Valgbetingelse. Man maa uden tvivl tænke sig Stillingen noget nær saaledes: Jorund har paa sin Side betragtet sig som aldeles ubunden ved nogensomhelst Erkjendtlighed mod Kapitelet, som Thændehaver af sin biskoppelige og erkebiskoppelige Myndighed ved Guds og Paven Raade alene, uden nogen Mellemkomst af Kapitelet, han har derfor troet sig at staa til dette i en overordnet Formands ubetingede Forhold, og følgelig at kunne fordre af det fuldkommen Lydighed; — Kapitelet derimod har holdet fast ikke alene paa sin i selve Institutionen medgivne almindelige Ret, men ogsaa paa alle de Særrettigheder, som det troede sig hjemlede ved længere Tids Sedvane og ved forudgaaende Erkebiskoppers lydige eller stiltiende Indrømmelser. Desuden have ganske vist de af Kapitelets Medlemmer, som for Paven havde bragt Jorund i Forslag, troet sig at eje et selvstrevet Krav paa hans Erkjendtlighed, om end ikke mod Kapitelet som et Heelt, i hvis Fuldmagt de dog kun havde handlet ved at foreslaa ham, saa dog i det mindste mod dem personligen; hvorfor man ogsaa netop gjenfinder flere af dem som hans bitterste Modstandere. I dette gjensidige Forhold laa naturligviis en frugtbar Spire til Uenighed: — en Opfordring til Erkebiskoppen at gjøre sig uafhængig og adlydt; til Kapitelets Chorsbrødre, at vise ham Modstand for at gjøre sin egen formeente Ret gjældende. Følgen blev en langvarig, forargerlig og for Hierarchiet selv farlig Strid.

Allerede i 1291 skal denne Strid have taget sin Begyndelse ²⁾. Den dreiede sig deels om Nidaros's Kapitels Ret til visse Præbender og Indtægter, deels om dets Forhold til Erkebiskoppen i Udøvelsen af dennes Embedsmyndighed. Hvad Kapitelets Chorsbrødre i begge Henseender paastode som hevet Ret udvise flere, deels i 1293, deels maaskee noget senere, til deres Fordeel optagne Vidnesbyrd. Disse forskellige Chorsbrødrenes Ret til en Deel Præbendekirker, som maa være

¹⁾ N. Dipl. III. 14.

²⁾ Isl. Ann. 166; Bp. Laurentius's S. (Nfr.) c. 5.

blevne dem formeente af Jørund, samt til visse Indtægter af Kathedralkirken og Fordele af Erkebiskoppens Gaard, hvilke ligeledes maa have været dem forholdte. Desuden gives Forklaring over mange Rettigheder, de havde nydt lige til Jørunds Tid, og navnlig under Erkebiskop Jon. De havde bestyret og opbaaret Indtægterne af alle dem tilkommende Præbender ogsaa under disses Ledighed, og Erkebiskoppen havde aldrig besat samme uden efter Overlæg med og Samtykke af Chorsbrødrene. Med deres Raad og Samtykke havde Erkebiskoppen stadfæstet vedkommende Kapitlers Valg af Biskopper, Abbeder og Abbedisser, eller bestiftet saadanne der, hvor ingen Kapitel fandtes, som f. Ex. Priorerne af Kastel-Klosteret i Konghella og Elgesæter Kloster ved Nidaros, — ligesaa bestiftet Embedsmænd ved Kathedralkirken, og det ikke alene de vigtigere, som Raadsmand i Erkebiskoppens Gaard, Skolemester, Statmester, Penitentiarius (den som hører Skriftemaal og paalægger Penitens) og Sakristan (Seglbevarer og Sekretær samt Tilsynsmand med det hellige Inventarium), men ogsaa de lavere Bestillingsmænd lige ned til Klokkere, — endelig foretaget Ordination og bestemt Skrift. Ingen Mand læg eller lærer var lyst i Ban uden Chorsbrødrenes Raad og Billie. Erkebiskoppen havde aldrig visiteret Kirker eller Klosterer uden at have haft to eller flere af Chorsbrødrene med sig. Naar Erkebiskoppen ei var ved sit Sæde, havde Chorsbrødrene øvet al biskoppelig Dommermyndighed samt besat ledige Kirker, tillsat Vikarier, holdt Prestemøder, givet Dispensationer og saadant mere. Endogsaa i Erkebiskoppens Nærværelse havde de ofte ladet paagribe, fængsle og straffe urolige Klerker. Endelig havde de med Erkebiskoppen ført Tilsyn med Kirkens Inventarium¹⁾. Man seer hvilken Magt Nidaros's Kapitel havde vidst at tilegne sig, og kan let begribe, hvor bunden en stolt og myndig Erkebiskop maatte finde sig ved at have et saadant Collegium ved sin Side, der ikke alene paastod at være hans Raad, hvilket skulde høres af ham ved Udøvelsen af hans Embedsmyndighed, men ligefrem fordrede at dele denne med ham i flere vigtige Stykker.

At Jørund, ledet af sit heftige, herskesyge Sindelag, har i mange Maader forgaaet sig imod Chorsbrødrene ved at krænke deres hevede Rettigheder, er utvivlsomt, ligesom og at han har behandlet dem paa en uforsigtig, ufordrende Maade uden billigt Hensyn til den vigtige Plads, Kapitlet canonisk retligen indtog i Kirken; men ligesaa vist er det ogsaa, at Chorsbrødrene i sin Modstand gav ham Lige for Lige uden synderlig at agte hans erkebiskoppelige Høihed og sit eget underordnede Forhold. Erkebiskoppen, som naturligviis helst vilde kue dem

¹⁾ Tre Vidnesbyrd, det ene af 20de Febr. 1293, og de andre to udaterede, N. Dipl. III. 34, 36—41.

ad Lovens Bei, søgte dertil en lovfyndig Hjælper og Raadgiver, og fandt denne i en udenlandsk Geistlig, i en vis Jon Flæming (Johannes af Flandern), der længe havde studeret i Paris og Orleans en god Klerk og en saa dygtig Lovfyndig, at hans Magt i den Henseende ei skal have været at finde i Norge. Han var rigtignok ikke det norske Sprog mægtig, og dette var ham i Begyndelsen ei til liden Hinder i at virke for Erkebiskoppens Sag hos Rægsfolket; men ogsaa denne Mangel blev afhjulpen, da den dygtige og velstuderede Islænding, Presten Laurentius Kalfsøn, der i 1294 var kommen til Norge, det følgende Aar traadte i Erkebiskoppens Tjeneste. Laurentius var en ung, kraftig og driftig Mand, dengang 28 Aar gammel; han sluttede et nøie Venstabs med Jon Flæming og nød af ham Underviisning i den almindelige Kirkeret, hvorimod han til Gjengjæld tjente Jon som Tolk, og benyttedes af Erkebiskoppen i de vigtigste Grinder. Jon og Laurentius vare Jorund en stor Støtte i hans Forhandlinger med Chorsbrødrene ¹⁾. Men paa den anden Side vare heller ikke disse blottede for Hjælpemidler. Deres største Styrke synes at have ligget deels deri, at de virkelig, i det mindste i Formen, havde Retten paa sin Side, og deels i deres indflydelsesrige Forbindelser i Rom og i den pavelige Kurie. Man maa nemlig vel mærke, at to af de Chorsbrødre, der udtryffeligen nævnes som Hovedmændene for og Lederne af Kapitelets Modstand lige fra Begyndelsen af, Sighvat Lande og Audun Thorbergsøn Raude ²⁾ havde begge været Kapitelets Fuldmægtige i Rom baade i Anledning af Narves Valg i 1284, og i 1286—1287 dengang da Jorund blev af Pave Nikolaus IV valgt til Erkebiskop. Sighvat for sin Deel havde desuden været der tidligere, ligesom ogsaa senere, da han i 1288 søgte Jorunds Pallium. Han især maa saaledes antages at have knyttet Forbindelser i Kurien, og det var, som forhen fortalt, egentlig hans Indflydelse hos Paven man i Norge tilskrev Jorunds Valg ³⁾. Den tredie navngivne Formand for Reisingen var Gilif Kortin eller Korte, Arnesøn ⁴⁾, der siden blev Jorunds Eftermand paa Erkestolen, og følgelig maa have nydt stor Anseelse blandt sine Brødre. Endelig finder man ogsaa Jon Gudmundsøn Elg mellem Forkjæmperne for Kapitelets Sag; men han er ganske vist den samme Chorsbroder Jon, som tilligemed Sighvat og Audun havde Kapitelets Fuldmagt ved Kurien, da Jorund valgtes. Chorsbrødrene havde saaledes Anførere, som ikke alene vare nøie kjendte med den pavelige Kurie og vidste, hvorledes denne bedst skulde paavirket, men ogsaa efter al Sandsynlighed havde høitstaaende Venner der, paa hvis Hjælp de kunde lide. Det var der-

¹⁾ Bp. Laur. S. c. 7—11.

²⁾ Bp. Laur. S. c. 12.

³⁾ Bp. Arnes S.

c. 58.

⁴⁾ Br. af 18de Aug. 1303, N. Dipl. II. 60.

for intet Under, at de førte et djærvt Sprog mod Erkebiskoppen, naar denne vilde behandle dem som sine i Et og Alt undergivne Klerker, og at de besvarede hans Fordring paa Bøder for deres Ulydighed og hans Trudsel om Fængsel og Ban med Appel til det pavelige Sæde.

I 1294 maa det rimeligviis allerede været kommet temmelig vidt med Striden, og Erkebiskoppen have skredet til, eller i det mindste truet med at bruge verdselig Magt imod Chorsbrødrene. Dette maa man formode deraf, at Kongen under 29de Juni dette Aar udstedte et Brev fra Bergen til Hr. Erlend Amundesson og Rægmændene Nikolaus og Gilif, at de skulde hjælpe Chorsbrødrene i Nidaros til Lov og Ret, hvis de kunde behøve det, saaledes at Rægmænd ei skulde tilføie dem nogen Bold enten paa deres egen Person, eller paa deres Svende eller deres Gods ¹⁾. Erkebiskoppen nævnes vel ikke her, men man har efter Omstændighederne Grund til at tænke paa et eller andet Spil fra hans Side til Chorsbrødrenes Skade, hvori visse Rægmænd skulde række Haanden til Udførelse af hans fiendtlige Hensigter. I alt Fald forudsætter Brevet, at Chorsbrødrene maa have følt sig truede fra en eller anden Kant, og ikke stølet paa Erkebiskoppens Beskyttelse, siden Kongen har fundet sig opfordret til at tage sig af dem.

I 1295 viser Striden sig tydelig at være i fuld Opbluszen. Erkebiskoppen havde under et Ophold paa Haalogaland kaldet Chorsbrødrene eller disses Ombudsmand til sig der for at afgjøre visse Sager. Denne Kaldelse havde Chorsbrødrene ikke adlydt, da de fandt det ubilligt, at de eller deres Ombudsmand mod Sedvane skulde fare en saa lang Vej, og det ovenikjøbet uden Sikkerhed om at træffe Erkebiskoppen, der ikke havde fastsat hverken bestemt Tid eller Sted. For denne og maaskee ogsaa for anden før udvist Ulydighed havde Erkebiskoppen ved sit Brev tilkjendegivet dem, at de vare forfaldne i en Bød af ikke mindre end 1000 Mark Sølv, og havde, som det synes, tillige erklæret dem for midlertidig bansatte, indtil Bøden ubrededes, en Bansættelse som dog Chorsbrødrene af egen Myndighed underkjendte. Hertil kom, at Erkebiskoppen ei vilde erkjende den for Kapitelets Ombudsmand, som Chorsbrødrene dertil havde udseet af sin Midte, og det uagtet de gave ham Balget mellem tvende: Jon (Elg?), som de fortrinsviis ønskede og vel allerede havde beskiftet, og en ved Navn Askel; — hvorimod Erkebiskoppen havde taget paa Raad med sig en vis Helge, som senere var død, hvilken han erklærede for Kapitelets Ombudsmand, men som Chorsbrødrene ikke vilde erkjende i denne Egenkab.

Da Erkebiskoppen var kommen tilbage til Nidaros, søgte Chorsbrødrene at opnaa et Forlig med ham og formaaede Rægmænden Gilif,

¹⁾ N. Dipl. II. 31.

Nikolaus af Husabø og Bilhjalme af Torg til at optræde som Medgløbere. Disse gik da den 4de Juni for Erkebiskoppen, fremsatte Chorsbrødrenes Undskyldning for at de ei have adlydt hans Kaldelse til Haalogaland, og derhos deres Ønske om, at Erkebiskoppen nu vilde uddele de Præbender og Beneficier, der vare ledige, da han herved kunde tage enten samtlige Chorsbrødre paa Raad, eller deres Ombudsmand, Jon eller Askel, hvilken han selv vilde. Til det sidste svarede Erkebiskoppen, at de nu kom for seent; han havde allerede anordnet meget efter Overlæg med den afdøde Helge, Kapitelets forhenværende Ombudsmand, og siden havde Chorsbrødrene ikke indfundet sig personligen eller ved Ombudsmand paa hans Kaldelse inden 15 Dage. De Udsendte bemærkede, at Stevnedagen, der var Chorsbrødrene forkyndt, havde været senere, og at Chorsbrødrene nu tilbøede at afgjøre hvad der endnu var uafgjort. Men hertil svarede Erkebiskoppen: „nei! ikke ere de Chorsbrødre; i Ban ere de, og ei ville vi have med dem at gjøre.“ De Udsendte bragte det imidlertid ved sine Bønner dertil, at Erkebiskoppen indgik paa en Sammenkomst med Brødrene næste Dag.

Til denne Sammenkomst indfandt sig da, i Følge med de tre Mellemmænd, fem Chorsbrødre: Erlend Styrkarsøn¹⁾, Magister Oblaud Begardsøn²⁾, Audun (Raude), Jon (Elg) og Askel Kolbeinsøn³⁾, paa Kapitelets Begne. Der blev da talet adskilligt mellem dem med Rolighed, og blandt andet tilbøede Chorsbrødrene sig, hvad de allerede længe før havde tilbudt, at antage Askel til Ombudsmand, dog med den Erklæring fra Jons Side, at han i ingen Deel erkjendte sig uegnet til Ombudet, og fra de øvrige Brødres Side, at de indrømmede Askels Valg „for Fredens Skyld.“ Hertil svarede Erkebiskoppen som tidligere, at dette nu kom for seent; han havde allerede forordnet alt i Overenskomst med Helge. Askel vilde han kun antage paa det Vilkaar, at Alt skulde forblive ved Magt, som forhen var bestemt. Chorsbrødrene erklærede da reentud, at de ei erkjendte Helge for at have været en Chorsbroder af deres Midte, eller for at have havt deres Kapitals Ombud. De erklærede derimod alt det for ugyldigt, som Erkebiskoppen i Overenskomst med ham havde bestemt foregaaende Vinter og Vaar, ligesom og alt andet, som Erkebiskoppen havde forordnet uden Chorsbrødrenes Samtykke, forsaavidt som de havde Ret til heri at raade med. Denne uforbeholdne Erklæring synes at have slaaet Erkebiskoppen, og han erklærede sig omsider tilfreds med, at Askel var Kapitelets Ombudsmand. Jon har han altsaa ikke kunnet taale.

Men nu fremkom Chorsbrødrene med Ansøgning over det Brev, de

1) N. Dipl. III. 43.

2) Est.

3) Est.

havde modtaget fra Erkebiskoppen, hvori han paalagde dem en Bød af 1000 Mark. De havde, sagde de, strax appelleret i denne Anledning for hans Ombudsmand; de forelæste nu paa Stedet Appellen, og overleverede den til Erkebiskoppen. Denne lod dem da vide, at han fremdeles ansaa dem for bansatte, da de ikke, imod hans Samvittighed, havde kunnet dømme dem frie for Ban, som han havde bansat. Hertil svarede Chorsbrødrene, at da de havde appelleret til Paven, var Bansættelsen ugyldig; hvis Erkebiskoppen vilde nyde Dom for sit Vedkommende, maatte han og finde sig i, at samme Ret kom dem til Gode. Erkebiskoppen erklærede da, at han ei vilde lade sig dømme af sine Undermænd. Chorsbrødrene vare faldne i Straf, fordi de ei vare komne paa hans Kaldelse. Han troede sig berettiget til at kalde sine Klerker for sig, og hvis de ei kom, eller udredede hvad han paalagde dem, da til at lade dem strax sætte fast. De tilstedeværende Lægmand søgte at jævne paa Sagen og bringe Parterne til et mindeligt Forlig, — men, som det lader, forgæves¹⁾. Den hele Forhandling bærer Vidne om begge Parter's ophidsede Sindsstemning samt om den Hadskhed og det Overmod, hvoraf Erkebiskop Jorund i denne Sag lod sig lede.

Ikke mindre viste sig dette hans Sindelag i en anden Sag, hvori han nærmest havde med en Enkelt af Kapitlet at gøre, nemlig den oftere nævnte Jon Elg. Erkebiskoppen havde affat Presten til Olveshaug (Alstahoug i Skogn), Jon med Tilnavnet Dvidius, som det lader, fordi han var en Tilhænger af Chorsbrødrene²⁾, og havde bestiftet i hans Sted en vis Paal med Tilnavnet Bjert. Over dette var blevet anfet for Kurien, og Bonifacius VIII, der var bleven Pave den 24de December 1294³⁾, overdrog Chorsbroderen Jon Elg, som det apostoliske Sædes for Tilfældet bestiftede Dommer (judex delegatus), at dømme i Sagen, — en Omstændighed, som viser, hvor anseet denne Chorsbroder maa have været i den pavelige Kurie, og hvilke mægtige Forbindelser han der fra ældre Tider maa have havt. Jon dømte Paal Bjert til at vige Olveshaugs Kirke, og da han ikke vilde lyde Dommen, lyste han ham, ifølge pavelig Bemyndigelse, i Ban for hans Halstarrighed.

Denne Bansættelse, der naturligviis var høist frænkende for Erkebiskoppen, meddeelte Jon i en Skrivelse af 21de Februar 1296 ni

¹⁾ De tre Underhandlernes Brev om denne Sag, N. Dipl. III. 41. ²⁾ Jon af Olveshaug er blandt Udsteberne af et Vidnesbyrd til Chorsbrødrenes Fordeel, N. Dipl. III. 38. ³⁾ Pave Nikolaus IV døde den 4de April 1292. Efter ham stod Pavestolen ledig i 2 Aar paa Grund af Kardinalernes Uenighed. Først den 5te Juli 1294, valgtes Celestin V, hvilken dog igjen nedlagde Pavedømmet den 23de Decbr. samme Aar; og nu valgtes Dagen efter den bekjendte Bonifacius VIII.

Nikolaus af Husabø og Bilhjalm af Torg til at optræde som Medglere. Disse gif da den 4de Juni for Erkebiskoppen, fremsatte Chorsbrødrenes Undskyldning for at de ei have adlydt hans Kaldelse til Haalogaland, og derhos deres Ønske om, at Erkebiskoppen nu vilde uddele de Præbender og Beneficier, der vare ledige, da han herved kunde tage enten samtlige Chorsbrødre paa Raad, eller deres Ombudsmand, Jon eller Askel, hvilken han selv vilde. Til det sidste svarede Erkebiskoppen, at de nu kom for seent; han havde allerede anordnet meget efter Overlæg med den afdøde Helge, Kapitelets forhenværende Ombudsmand, og siden havde Chorsbrødrene ikke indfundet sig personligen eller ved Ombudsmand paa hans Kaldelse inden 15 Dage. De Udsendte bemærkede, at Stevnedagen, der var Chorsbrødrene forkyndt, havde været senere, og at Chorsbrødrene nu tilbøede at afgjøre hvad der endnu var uafgjort. Men hertil svarede Erkebiskoppen: „nei! ikke ere de Chorsbrødre; i Ban ere de, og ei ville vi have med dem at gjøre.“ De Udsendte bragte det imidlertid ved sine Bønner dertil, at Erkebiskoppen indgif paa en Sammenkomst med Brødrene næste Dag.

Til denne Sammenkomst indfandt sig da, i Følge med de tre Mellemmænd, fem Chorsbrødre: Erlend Styrkarsøn¹⁾, Magister Oblaud Begardsøn²⁾, Audun (Raude), Jon (Elg) og Askel Kolbeinsøn³⁾, paa Kapitelets Begne. Der blev da talet adskilligt mellem dem med Rolighed, og blandt andet tilbøede Chorsbrødrene sig, hvad de allerede længe før havde tilbudt, at antage Askel til Ombudsmand, dog med den Erklæring fra Jons Side, at han i ingen Deel erkjendte sig uegnet til Ombudet, og fra de øvrige Brødres Side, at de indrømmede Askels Valg „for Fredens Skyld.“ Hertil svarede Erkebiskoppen som tidligere, at dette nu kom for seent; han havde allerede forordnet alt i Overenskomst med Helge. Askel vilde han kun antage paa det Vilkaar, at Alt skulde forblive ved Magt, som forhen var bestemt. Chorsbrødrene erklærede da reentud, at de ei erkjendte Helge for at have været en Chorsbroder af deres Midte, eller for at have havt deres Kapitals Ombud. De erklærede derimod alt det for ugyldigt, som Erkebiskoppen i Overenskomst med ham havde bestemt foregaaende Vinter og Vaar, ligesom og alt andet, som Erkebiskoppen havde forordnet uden Chorsbrødrenes Samtykke, forsaavidt som de havde Ret til heri at raade med. Denne uforbeholdne Erklæring synes at have slaaet Erkebiskoppen, og han erklærede sig omsider tilfreds med, at Askel var Kapitelets Ombudsmand. Jon har han altsaa ikke kunnet taale.

Men nu fremkom Chorsbrødrene med Anke over det Brev, de

¹⁾ N. Dipl. III. 43.

²⁾ Est.

³⁾ Est.

havde modtaget fra Erkebiskoppen, hvori han paalagde dem en Bød af 1000 Mark. De havde, sagde de, strax appelleret i denne Anledning for hans Ombudsmand; de forelæste nu paa Stedet Appellen, og overleverede den til Erkebiskoppen. Denne lod dem da vide, at han fremdeles ansaa dem for bantsatte, da de ikke, imod hans Samvittighed, havde kunnet domme dem frie for Ban, som han havde bantsat. Hertil svarede Chorsbrødrene, at da de havde appelleret til Paven, var Bantsættelsen ugyldig; hvis Erkebiskoppen vilde nyde Dom for sit Bedkommende, maatte han og finde sig i, at samme Ret kom dem til Gode. Erkebiskoppen erklærede da, at han ei vilde lade sig domme af sine Undermænd. Chorsbrødrene vare faldne i Straf, fordi de ei vare komne paa hans Kaldelse. Han troede sig berettiget til at falde sine Klerker for sig, og hvis de ei kom, eller ubredede hvad han paalagde dem, da til at lade dem strax sætte fast. De tilstedeværende Rægmænd søgte at jævne paa Sagen og bringe Parterne til et mindeligt Forlig, — men, som det lader, forgjæves¹⁾. Den hele Forhandling bærer Vidne om begge Parter's ophidsede Sindsstemning samt om den Hadstthed og det Overmod, hvoraf Erkebiskop Jørund i denne Sag lod sig lede.

Ikke mindre viste sig dette hans Sindelag i en anden Sag, hvori han nærmest havde med en Enkelt af Kapitlet at gjøre, nemlig den oftere nævnte Jon Elg. Erkebiskoppen havde affat Presten til Olveshaug (Alstahoug i Skogn), Jon med Tilnavnet Ovidius, som det lader, fordi han var en Tilhænger af Chorsbrødrene²⁾, og havde beskiftet i hans Sted en vis Paal med Tilnavnet Bjert. Over dette var blevet anket for Kurien, og Bonifacius VIII, der var bleven Pave den 24de December 1294³⁾, overdrog Chorsbroderen Jon Elg, som det apostoliske Sædes for Tilfældet beskiftede Dommer (judex delegatus), at domme i Sagen, — en Omstændighed, som viser, hvor anseet denne Chorsbroder maa have været i den pavelige Kurie, og hvilke mægtige Forbindelser han der fra ældre Tider maa have havt. Jon domte Paal Bjert til at vige Olveshaugs Kirke, og da han ikke vilde lyde Dommen, lyste han ham, ifølge pavelig Bemyndigelse, i Ban for hans Halstarrighed.

Denne Bantsættelse, der naturligviis var høist krænkende for Erkebiskoppen, meddeelte Jon i en Skrivelse af 21de Februar 1296 ni

¹⁾ De tre Underhandlernes Brev om denne Sag, N. Dipl. III. 41. ²⁾ Jon af Olveshaug er blandt Udsteberne af et Vidnesbyrd til Chorsbrødrenes Fordeel, N. Dipl. III. 38. ³⁾ Pave Nikolaus IV døde den 4de April 1292. Efter ham stod Pavestolen ledig i 2 Aar paa Grund af Kardinalernes Uenighed. Først den 5te Juli 1294, valgtes Celestin V, hvilken dog igjen nedlagde Pavedømmet den 23de Decbr. samme Aar; og nu valgtes Dagen efter den bekjendte Bonifacius VIII.

Sogneprester i Nidaros By, med det Paalæg, at de, under Bans Straf over dem selv i Tilfælde af Ulydighed, skulde forkynde Paal bansat i sine Kirker hver Søndag under Messen med Klokkeringen og slukkede Lys, indtil han adløb Jons og Kirkens Befalinger. Sognepresterne kom herved i den største Forlegenhed, da de maatte frygte alt af Erkebiskoppens Forbittrelse, hvis de opfyldte Paalægget. De henvendte sig derfor til Erkebiskoppen og forlangte hans Raad. Denne udfærdigede da under 24de Februar en Skrivelse til dem, hvori han erklærede, at han ved at undersøge de pavelige Breve, til hvilke Jon Elg støttede sig, havde overbevist sig om, at de vare udvirkede ved Fordreielse af Sandheden og falske Angivelser. Der var nemlig sagt, at Paal Bjert imod al Ret havde fortrængt Jon Dvidius fra hans Kirke, da dog Paal var canonist indsat af Erkebiskoppen, og den anden affat med Rette paa Grund af sine Forseelser. Da nu desuden Paal havde stillet sig og alle sine Ejendomme under det apostoliske Sædes Beskyttelse, saa erklærede Erkebiskoppen hele Jon Elgs Fremgangsmaade for ganske ubesøiet og forbød Sognepresterne at foretage sig noget imod Paal.

Sognepresterne vidste nu ingen anden Udvei end i en Skrivelse af 1ste Marts at meddele Jon Elg Erkebiskoppens Forbud. Som enfoldige Mænd -- sige de -- og ufyndige i Retten ere de ganske tvivlsraadige om hvad de i denne indviklede Sag skulle gjøre; men da de see, at Straf og Fare fra en af Siderne vanskeligen kan undgaas, saa have de troet helst at burde tilfidesætte Jons Befaling, da de hos ham lettere vente at erholde Tilgivelse. Da det altsaa er deres ordentlige Dommers Forbud og Trudsel med Ugunst, som har bevæget dem til at være Jons Befaling overhørig, bede de ham ydmygeligen ansee deres Handling med Mildhed og holde dem deres Ufyndighed til Gode ¹⁾. Man kan let sætte sig ind i de her omhandlede Sognepresters ubehagelige Stilling, da de saaledes vare satte mellem tvende Ild. Tonen i deres Brev vidner om deres Frygt for Erkebiskoppens Hestighed og lader skimte igjennem en vis Tiltro til Jon Elg, af hvem de idetmindste ventede en mildere Bedømmelse af deres Overhørighed mod hans Befaling.

Omtrent samtidig med disse Forhandlinger finder man, at Kapitlet har indgivet Klage til Paven over en Prest ved Navn Mikolaus Golia, der forurettede Chorsbrødrene med Hensyn til deres Præbendekirke Mæren (i Sparboen). Ogsaa heri maa Erkebiskoppen have haft Haand med, da Kirken hørte til Nidaros's Biskopsdomme. Klagen fremkaldte en Skrivelse fra Pave Bonifacius af 16de December 1296,

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 170.

hvori denne forordner Abbeden af Holm til Dommer i Sagen uden Appel ¹⁾. Abbed Arne af Holm optraadte senere som en erklæret Tilhænger af Kapitelet og var det utvivlsomt allerede nu. Man seer saaledes ogsaa i hans Udnævnelse til Dommer i nærværende Sag et Beviis paa, hvorledes den romerske Kurie begunstigede Kapitelet, og i Grunden var Erkebiskoppen imod.

Kapitelets almindelige Appel til det apostoliske Sæde i den før omtalte større Sag havde imidlertid nydt Fremgang. Ikke mindre end 14 Chorsbrødre nævnes som Appellanter, og blandt disse findes paa Eilif Kortin nær alle de Personer, der før ere betegnede som Hovedlederne af Modstanden mod Jorund: Sigvæt Bigfusson (Lande), Mgr. Oblaud Begardsson, Audun Thorbergsson (Kaude), Jon Elg og Askel Kolbeinsson. Ved Skrivelse af 1ste Februar 1297 forordnede Pave Bonifacius Baard Serksøn, Chorsbroder af Bergen, til Dommer i Sagen, med Paabud at kalde Parterne for sig, høre dem og derpaa domme uden Appel og see Dommen udført med pavelig Myndighed ²⁾. Denne Baard Serksøn var en Mand af stor Anseelse, Chorsbroder ved Kongens Kapel Apostelkirken i Bergen og for Tiden Kongens Kansler ³⁾. Før denne kom til at stride ind, synes dog Kongen at have fundet det nødvendigt at tage sig af Sagen, og allerede i 1296 lader det til, at han ved sin Indflydelse har faaet et foreløbigt Forlig bragt i Stand mellem de stridende Parter. For yderligere at see dette stadfæstet begav han sig om Sommeren 1297 til Throndhjem, og her blev nu paa Lutra den 23de Juni en Overenskomst mellem Erkebiskop Jorund og hans Chorsbrødre vedtagen fra begge Sider og skriftlig opsat.

Denne Forenings Bestemmelser ere følgende: — 1) Chorsbrødrene skulle vise Erkebiskoppen al skyldig Ærbødighed og Lydighed, men han være dem en mild Fader og behandle dem hæderligen i alle Dele. — 2) Chorsbrødrene skulle være paa Raad med Erkebiskoppen og give sit Samtykke ved Valg af Biskopper til Island, Grønland, Færøerne og Sudersøerne, samt ved Stadfæstelsen af Rigets øvrige Biskopper, samt af Abbeder, Abbedisser og Priorer i Erkebiskopsdommet. — 3) Med deres Raad og Samtykke skulle bortgives alle Kirker i Staden, alle Præbender, alle Beneficier ved Christkirken, alle Beistlekirker (til Erkestolens Gods eller Indtægter hørende Kirker?) i Herederne og de Beneficier, hvortil ikke er Sogn; alle andre Kirker paa Landet maa derimod Erkebiskoppen besætte uden deres Samtykke. — 4) Al Dommermyndighed skal Erkebiskoppen udøve med Chorsbrødrenes Raad,

¹⁾ N. Dipl. II. 33. ²⁾ N. Dipl. III. 43. ³⁾ Som saadan har han beseglet flere kongelige Breve mellem 1294 og 1298. N. g. L. III. 26; N. Dipl. II. 31, 37, I. 81 o. f. St.

ikke skal han interdicerere eller bansætte Lærd eller Læg, eller foretage andre saadanne vigtige Ting uden deres Raad eller Samtykke. — 5) Med deres Raad og Samtykke skal Erkebiskoppen bestikke Skolemester, Sakristan, Skatmester, Vikarier og Diafoner. — 6) Kirkens Gods og Liggendefæ skal gjemmes med Chorsbrødrenes Vidende, og en eller tvende af dem dertil have Nøglerne. — 7) Alle Testamenter, der gives til Nidaros Kirke uden nærmere Bestemmelse, skulle deles lige mellem Erkebiskoppen og Kapitelet; hvad før er givet, holdes efter gammel Sedvane. — 8) Tilladelse til at begraves paa Kirkegaarden (til Christkirken) skal først begjæres af Erkebiskoppen, hvis han er tilstede, siden af Chorsbrødrene; de sidstes Tilladelse er tilstrækkelig, hvis Erkebiskoppen er fraværende; i Kirken selv skal ingen begraves uden begges Samtykke. — 9) Hver Chorsbroder skal af Kirkens Offer og Gods have een Mark reent Sølvs og et Pund Bors om Aaret. — 10) For det Tab, Chorsbrødrene have lidt ved ikke at erholde den sidstnævnte Indtægt, siden Erkebiskop Jorund kom til Embedet, samt for det Tilgodehavende, de forøvrigt kunne have at fordre af Erkebiskoppen, skænker denne til deres Kommun Kirken paa Stein med alle de Indtægter, som Erkebiskoppen deraf opbærer, med Ret til at bestikke Prest til samme Kirke, dog med Erkebiskoppens Samtykke. — 11) Han skænker dem ogsaa sin Halvdeel af St. Olavs Kirke (i Nidaros), saa at de for Fremtiden skulle have denne heel, og ligeledes Haugs Kirke. — 12) Skatmesteren skal gjøre Regnskab for Erkebiskoppen og Chorsbrødrene hvert Aar. — 13) Inventarium skal stedsse optages ved en Erkebiskops Død. — 14) De Kirker og andre Beneficier, hvilke Erkebiskoppen paa egen Haand, eller Chorsbrødrene paa egen Haand have bortgivet, skulle forblive efter den engang gjorte Bestemmelse for næste Aar; men de Beneficier, som fra nu af blive ledige, skulle besættes efter de ovenfor givne Forrifter. — 15) Denne Forordning skal staa ubrødeligen i Erkebiskop Jorunds Dage, ubeskaarne for begge Parters Bedkommende Sedvaner og Rettigheder, som een af dem eller begge kunne ville underkaste Prøve af sin Dommer (Paven?). — Foreningen blev sluttet i Dvervær af Kong Erik, Hr. Bjarne Erlingsøn, Hr. Jon Rognvaldsøn og Hr. Baard (Serksøn) Kansler, hvilke alle satte sine Segl med Erkebiskoppens og Kapitelets Segl under Brevet, der blev udfærdiget tredobbelt, eet for Kongen, eet for Erkebiskoppen og eet for Chorsbrødrene ¹⁾).

Jævnfører man dette Forlig med hvad før er udhævet angaaende Kapitelets Fordringer og Stridspunkterne under den forudgaaende Trætte ²⁾, saa indsees letteligen, at Fordelen i det Hele bliver paa Kapitelets Side. Man faar af dette Aftestykke et tydeligt Begreb om, hvad der

¹⁾ N. Dipl. III. 44—46.

²⁾ S. o. f. II. 72, 73.

har været dømt som Kapitelets uomtvistelige Rettigheder. Disse ere i Sandhed meget store og lægge et ikke ringe Baand paa Erkebiskoppens Myndighed baade som Metropolitan og Biskop. Den sidste Artikel er noget uklar og synes at udtale et Forbehold, som let kunde give Anledning til ny Tvist, i det mindste i kommende Erkebiskoppers Dage. Imidlertid maa vel denne Forening, der blev afsluttet i Dvervær ikke alene af Kongen men ogsaa af Paven's delegerede Dommer, nemlig Kansleren Baard Serksøn, i alle sine udtryffeligt optagne Artikler være anseet som endelig; og man har vel tænkt sig, at dermed den hele forargelige Strid skulde være sluttet, — noget hvori man dog, som det Følgende vil vise, høieligen bedrog sig.

Foreningen til Lutra sluttedes under Frostathingets Afholdelse. Paa dette var ogsaa Kongen og Erkebiskoppen tilstede, og der gjorde Eric med Jorunds Raad og Samtykke flere Anordninger, hvis Indhold dog ikke nærmere opgives ¹⁾. Udentvivl var det ved denne samme Leilighed, at Kongen gjorde Erkebiskop Jorund til sin Jarl og lod ham som saadan sverge sig Trostabs ²⁾, — et Skridt, som er uden Sidestykke baade før og siden i den norske Historie. Hvilke Bævegrundene hertil have været, siges ingensteds. Kun saameget meddele senere Oplysninger, at Kongen gjorde det „paa nogle af sine Raadgiveres Tilskyndelse,“ — at det skeede „uden Paven's Vidende og særlige Tilladelse“, — at Erkebiskoppens Ed betragtedes som „homagium“ d. e. han blev derved Kongens haandgangne Mand, eller om man saa vil: Bassal, — og at der „fra begge Sider, fra den ene under Kongens Segl og fra den anden under Erkebiskoppens og det nidarosiske Kapitals, blev udstedt aabent Brev angaaende visse Rettigheder, som meddeltes Erkebiskoppen i Egenkab af Jarl til Gjengjæld for hans Ed“ ³⁾. Rimeligviis har Erkebiskop Jorund i sin mislige Stilling følt, at han trængte til Kongedømmets kraftige Beskyttelse, og Kongen eller rettere hans indflydelsesrige Raadgivere have med Glæde grebet Leiligheden til at bringe den norske Kirkes Overhoved i et verbøsligt Underdanighedsforhold til Kongedømmet, — et Forhold ganske modsat det, hvorom Erkebiskop Eystein i sin Tid, og vel ogsaa Erkebiskop Jon engang havde drømt. Fra hvem end dette Raad har havt sin Oprindelse ⁴⁾, tør man vissefælgelig betegne det som ubesindigt og farligt. Tænkte man sig det som en Udvei til at affjære al videre

¹⁾ Jørl. Ann. 172. ²⁾ Efts. ³⁾ Brev af 13de Jan. 1310, hvorved denne Foranstaltning efter Jorunds Død gjentalkes, N. Dipl. I. 113. ⁴⁾ Som af Foreningen til Lutra viser sig vare Herrerne Bjarne Erlingsøn og Jon Rognvaldsøn samt Kansleren Baard Serksøn derved tilstede; de samme Herrer have muligen ogsaa med Hensyn til Erkebiskoppens Jarledomme været hans Raadgivere.

Strid og Forvikling mellem Kirke og Stat, og til at gjøre den første for bestandig afhængig af den sidste, saa vilde man vist med Tiden have kommet til at føle, at man havde forregnet sig. Thi en saadan Sammenblanding af geistligt og verdsligt Embedsforhold, for hvilket Norge hidtil havde gaaet fri, vilde upaatvivlelig der, som i saa mange andre Lande, have ledet til endnu større Forviklinger og til en endnu større Spending mellem begge Magter, end nogensinde før havde fundet Sted. At Erkebiskop Jorund gif ind paa en saadan Foranstaltning, ja maastee selv bidrog sit til at fremkalde den, er kun et yderligere Beviis paa den Forsængelighed og Uflogskab, der ved meer end een Veilighed fremlyser som Træk i hans Karakter. Lykken var, at dette ufirkelige Forhold blev uden kjendelige Virkninger, ja, som det lader, næsten ubemærket i Jorunds Dage, og formelig ophævet ved hans Død.

I det samme Aar 1297 blev endelig den langvarige Strid paa Island om Kirkegodssets Bestyrelse og Patronatsretten til Kirkerne afgjort. I 1291 var Biskop Arne af Staalholt, som før fortalt, vendt tilbage til Island. Han havde vundet Kongens Indest i Norge; men hans Modstandere i Hjemmet synes fremdeles at have havt altformegen Indflydelse hos de egentlig raadende Stormænd i Norge, til at Kongens personlige Gunst kunde komme ham synderlig til Gode. De kongelige Syselmænd, Thord Hallsson og Kristoforus Vilhjalmsson, der i Aaret 1293 kom til Island, traadte i Grunden i Raskn Oddssøns Fodspor, og havde Kongebreve for sig, paa hvilke de beraabte sig. Hr. Thorvard Thorarinson i Spidsen for Lægfolkets slog sig paa deres Side. Biskop Arne satte imod dem sin gamle Fasthed og slog om sig med Bansættelser, hvor intet andet kunde hjælpe. Han synes i 1295 at have faaet udvirket et Kongebrev til sin Fordeel, og da Thorvard samme Aar var dragen til Norge for at tale Lægfolkets Sag, saa benyttede Arne hans Fraværelse til at gjennemdrive i 1296, at tolv Bønder af Staalholts Biskopsdomme, i den hele deryærende Almues Navn, tilsvore ham alle Kirker og Kirkeejendomme i Biskopsdommet. Thorvard Thorarinson døde samme Aar i Norge, men dog først efterat det havde lykkets ham igjen at faa Kongen omstemt; og da Gudmund Skaldstifill kort efter kom til Island for at træde i den Afdødes Sted, var det saa langt fra at han medbragte Kongens Stadfæstelse paa det af Arne foretagne Skridt, at han meget mere stevne de tolv Bønder til Norge at staa til Rette for Kongen. Arne besluttede at følge dem og drog i 1297 til Norge. Da han her traf sammen med Kongen og Erkebiskoppen, blev endelig den islandste Kirkesag bragt til Afgjørelse. Det blev nemlig med alle Parter Samtykke bestemt: — at alle de Kirker, hvis Gods for

Halvdelen eller mere ejedes fra gammel Tid af Lægfolk, skulde overgives til disses Bestyrelse, frie for alt Paafrav af Biskoppen; men for alle de øvrige Kirker skulde han ene raade. Denne Overeenskomst blev afsluttet og ved et kongeligt Brev, forkyndt paa Dgvaldsnes den 2den Mai eller den 13de September 1297¹⁾. Udfaldet var neppe ganske stemmende med den ivrige Hierarchs Ønske; men han har vist nok indseet, at bedre Kaar for nærværende ikke var at opnaa, helst da han vel fandt, at han i Erkebiskoppen ei havde nogen ret kraftig Støtte, deels fordi denne ei var inde i de islandste Forholde, og deels fordi han nu havde ganske andre, for ham personligen meer magtpaaliggende Sager i Hovedet.

Biskop Arne vendte ei meer tilbage til sin Fædrenes. Han blev Vinteren over i Norge og døde her i Bergen den 17de April 1298 i sit 62de Aar efterat have beklædt sin Biskopsstol i 29 Aar²⁾. Han var utvivlsomt baade med Hensyn til Lærdom, Aandskraft og Standhaftighed en af sin Tids meget udmærkede Geistlige. I den hele Strid mellem Kongedømmet og Kirken have vi seet ham spille en fremragende Rolle, som de hierarchiske Grundfætningers Forsegter. Han vakte sig mange og mægtige Modstandere, men selv disse kunde ikke negte hans aabne Færd og velmente Iver deres Agtelse. Arne Thorlaksøns Eftermand paa Staalholts Stol blev, efterat denne i flere Aar havde staaet ledig, hans Søstersøn, Arne Helgesøn, der først indviedes i 1303.

59.

Strid mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel. Striden i Nidaros mellem Erkebiskop Jørund og Kapitelet opløses paa ny. Kong Erik Magnussøns Død.

Under det at den førnævnte Strid mellem Erkebiskop Jørund og det nidarosiske Kapitel var i fuld Gang, udbrød en ikke mindre alvorlig Tvist mellem den stavangeriske Biskop Arne og hans Kapitel. Tvisteemnet var ganske af samme Bestaffenhed i denne som i hin, og den førtes ogsaa paa en lignende hensynsløs og for Biskoppen lidet hæderlig Maade.

Biskop Thorgils af Stavanger (1255—1276) havde i 1266 med Kong Magnus's Samtykke skænket sit Kapitel Biskopsstolens Tiende af Finns³⁾, og derved tilkendegivet samme Kapitel sin Yndest. Da Arne i 1277 var viet til hans Eftermand, synes han i Begyndelsen at have staaet sig godt med Chorsbrødrene, til hvis Kommune han

¹⁾ Brevet findes hos Finn Joh. I. 401, jfrt. II. 39; men der er Urede med Hensyn til Tiden. ²⁾ Bp. Arnes S. c. 80, jfrt. m. Isl. Ann. 172 og Jon Espolius Arb. p. I. c. 10—13. ³⁾ N. Dipl. II. 13.

endog den 14de September 1283 skænkede Gaarden Farstad i Sands Prestegjæld ¹⁾. Men siden forandrede Forholdet sig, uden at man kjender den første Anledning. Allerede i 1292 skulde man næsten tro, at en eller anden Spending var indtraadt, der har foranlediget et endnu bevaret Brev af Hertug Haakon af 12te Mai nævnte Aar, hvorved han tager Stavangers Chorsbrødre, „sine kjære Venner og Klerker“, samt deres Svende, Ejendomme og Indtægter, navnlig Tiender, under sin Beskyttelse, og derhos fritager den samtlige Kommunes Tjenere fra al Told og Paalæg fra Syselmændenes Side, ligesom og fra Nævninger og Ledingsfærd, undtagen paa hans eget Krav ²⁾. En Deel af Stavangers Biskopsdomme, eller maaskee det hele, maa nemlig antages at have hørt til Hertugens Andeel af Riget, og i Kraft heraf har han kunnet træffe en Forsøining som den her omhandlede og andre lignende, som senere i Anledning af nærværende Tvist skulle berøres.

Men dette Beskyttelsesbrev uagtet angreb Biskop Arne Chorsbrødrenes Ret til Tienden af Finns, og fradømte dem den 10de December 1294 samme, ifkun paa den Grund, at den af hans Formand var bortskænket fra Biskopsstolen til dennes store Skade, og at Gaven var gjort efter Verdsliges (Kong Magnus's?) Raad, hvilket stred mod de canoniske Bestemmelser. Chorsbrødrene kunde med Rette kalde denne Dom uretfærdig. De appellerede under 11te Januar 1295 til det apostoliske Sæde, og Biskoppen kunde ikke negte at antage deres Appel, som derpaa ved en vis Mikolaus Hvide overbragtes til deres Fuldmægtige ved Kurien, deres Medchorsbroder Gaute ³⁾.

Pave Bonifacius VIII udnævnte Hertugens Kansler Aake, Chorsbroder ved Apostel-Kirken i Bergen, til Dommer i Sagen, og denne tildømte Chorsbrødrene den omtvistede Tiende, idet han tillige udtalte Bannsstraf for den, som mod Dommen forurettede Kapitelet, — hvis det var Biskoppen: Forbud mod Indgang i Kirken (Interdictum quoad ingressum ecclesie), hvis det var nogen ringere: fuldt Forbud (excommunicatio). Men uden at bryde sig herom, lod Biskoppen strax efter Dommens Udfigelse sine Mænd opkræve Tienden af Finns, og erklærede derhos aabenlydt, at han ei vilde agte Dommen ⁴⁾.

Baade Hertugen og hans Kansler kom nu Chorsbrødrene til Hjælp. Hertugen stadfæstede ved sit aabne Brev, givet i selve Stavanger den 24de November 1296, Aakes Dom og erklærede dem for utlæge, der hjalp til at forholde Chorsbrødrene Tienden ⁵⁾. Aake selv forkyndte ved et aabent Brev af 25de November, ogsaa givet i Sta-

¹⁾ N. Dipl. II. 21.

²⁾ N. Dipl. I. 73.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 157.

⁴⁾ Aakes Brev af 25de November 1296, Dipl. Arn. Magn. II. 182. ⁵⁾ Dipl.

Arn. Magn. II. 181.

vanger, at Biskoppen var falden i det ved Dommen udtalte Interdikt, samt paamindte ham om ikke at forurette Chorsbrødrene imod Dommen, i modsat Fald suspenderer han ham fra hans biskoppelige Embede, og hvis Biskoppen endda otte Dage efter Suspensionen vedbliver i sin Forhærdelse, lyser han, ifølge apostolisk Bemyndigelse, Excommunicationsstraf over ham, idet han tillige erklærer enhver Dom lydende paa Interdikt, Suspension eller Excommunication, hvilken Biskoppen maatte have fældet over nogen af Kapitlet eller nogen Lægmand, for hævet og magtesløs ¹⁾).

Men heller ikke dette synes til Gavns at have hjulpet. Biskop Arne maa allerede forud — ved hvilke Lovneß kjendes ikke nu — have vidst paa ny ved en Appel at bringe Sagen ind for Kurien; i det mindste finder man, at han selv har paastaet dette, om end hans Modpart betvivlede det ²⁾). Desuden havde han imidlertid tilføiet Kapitlet nye Forurettelser paa dets Indtægter og Ejendomme, hvilket havde fremkaldt fra dets Side en ny Appel til Paven, som under 20de Januar 1296 havde bemyndiget Biskopperne Gyvind af Oslo og Thorstein af Hamar samt Broder Halle, Abbed af Hovedøens Kloster, til at indkalde begge Parter til Oslo og der dømme mellem dem og uden videre Appel bringe Dommen i Udøvelse ³⁾). Disse Omstændigheder gav ubestrikt Biskop Arne Paastud til, under et Skin af formel Ret, at sidde Aakes Dom overhørig; og imidlertid fremturede han i sine Angreb mod Kapitlet med forsøgt Voldsomhed. Han berøvede det endnu flere Tiender, bemægtigede sig Afgrøden paa visse det tilhørende Marker og tilegnede sig Varer, som Kapitlet paa lovlig Maade havde indkjøbt, — og alt dette trods Hertug Haakons gjentagne Bestræbelser for at verne om Chorsbrødrenes Ret ⁴⁾).

I disse Volds handlinger blev Biskoppen understøttet ikke alene af sine egne læge og geistlige Tjenere, blandt hvilke nævnes Skolemesteren Magister Steinar, men ogsaa af en Deel af sit Biskopsdommes Prestes ⁵⁾). Foruden Kapitlet i det Hele forfulgte han ogsaa et enkelt af dets Medlemmer, Chorsbroderen Ingemund, med stor Hadskhed, søgte ham under det Paastud, at han blandede sig i verdslige Sager, og havde begaaet Udsteielsler, der kom Stavangers Kirke til Skam og Skade, og dømte ham fra Embede og Beneficium. Ogsaa Ingemund appellerede til Paven ⁶⁾), som under 11te November 1296 gjentog sin Fuldmagt til de ovennævnte bestiftede Dommere (judices delegati) og tillige henviste Ingemunds Sag til deres Afgjørelse ⁷⁾).

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 182.

²⁾ Brev af 13de Juni 1298, Dipl. Arn.

Magn. II. 218, 220.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 169.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn.

II. 188, 201, 203, 211, 214, 233.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 229, 234—239.

⁶⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 178.

⁷⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 178, 179, 184.

endog den 14de September 1283 skænkede Gaarden Farstad i Sands Prestegjæld ¹⁾. Men siden forandrede Forholdet sig, uden at man kjender den første Anledning. Allerede i 1292 skulde man næsten tro, at en eller anden Spending var indtraadt, der har foranlediget et endnu bevaret Brev af Hertug Haakon af 12te Mai nævnte Aar, hvorved han tager Stavangers Chorsbrødre, „sine kjære Benner og Klerker“, samt deres Svende, Ejendomme og Indtægter, navnlig Tiender, under sin Beskyttelse, og derhos fritager den samtlige Kommunes Tjenere fra al Told og Paalæg fra Syselmændenes Side, ligesom og fra Rævninger og Ledingsfærd, undtagen paa hans eget Krav ²⁾. En Deel af Stavangers Biskopsdomme, eller maaskee det hele, maa nemlig antages at have hørt til Hertugens Andeel af Riget, og i Kraft heraf har han kunnet træffe en Forsøining som den her omhandlede og andre lignende, som senere i Anledning af nærværende Tvist skulle berøres.

Men dette Beskyttelsesbrev uagtet angreb Biskop Arne Chorsbrødrenes Ret til Tienden af Finns, og fradømte dem den 10de December 1294 samme, ifkun paa den Grund, at den af hans Formand var bortskænket fra Biskopsstolen til dennes store Skade, og at Gaven var gjort efter Verdsliges (Kong Magnus's?) Raad, hvilket stred mod de canoniske Bestemmelser. Chorsbrødrene kunde med Rette kalde denne Dom uretfærdig. De appellerede under 11te Januar 1295 til det apostoliske Sæde, og Biskoppen kunde ikke negte at antage deres Appel, som derpaa ved en vis Mikolaus Hvide overbragtes til deres Fuldmægtige ved Kurien, deres Medchorsbroder Gaute ³⁾.

Pave Bonifacius VIII udnævnte Hertugens Kansler Aake, Chorsbroder ved Apostel-Kirken i Bergen, til Dommer i Sagen, og denne tildømte Chorsbrødrene den omtvistede Tiende, idet han tillige udtalte Bansstraf for den, som mod Dommen forurettede Kapitelet, — hvis det var Biskoppen: Forbud mod Indgang i Kirken (Interdictum quoad ingressum ecclesie), hvis det var nogen ringere: fuldt Forbud (excommunicatio). Men uden at bryde sig herom, lod Biskoppen strax efter Dommens Udfigelse sine Mænd opkræve Tienden af Finns, og erklærede derhos aabenlydt, at han ei vilde agte Dommen ⁴⁾.

Baade Hertugen og hans Kansler kom nu Chorsbrødrene til Hjælp. Hertugen stadfæstede ved sit aabne Brev, givet i selve Stavanger den 24de November 1296, Aakes Dom og erklærede dem for utlæge, der hjalp til at forholde Chorsbrødrene Tienden ⁵⁾. Aake selv forkyndte ved et aabent Brev af 25de November, ogsaa givet i Sta-

¹⁾ N. Dipl. II. 21.

²⁾ N. Dipl. I. 73.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 157.

⁴⁾ Aakes Brev af 25de November 1296, Dipl. Arn. Magn. II. 182. ⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 181.

vanger, at Biskoppen var falden i det ved Dommen udtalte Interdikt, samt paamindte ham om ikke at forurette Chorsbrødrene imod Dommen, i modsat Fald suspenderer han ham fra hans biskoppelige Embede, og hvis Biskoppen endda otte Dage efter Suspensionen vedbliver i sin Forhærdelse, lyser han, ifølge apostolisk Bemyndigelse, Excommunicationsstraf over ham, idet han tillige erklærer enhver Dom lydende paa Interdikt, Suspension eller Excommunication, hvilken Biskoppen maatte have fældet over nogen af Kapitlet eller nogen Lægmand, for hævet og magtesløs ¹⁾).

Men heller ikke dette synes til Gavns at have hjulpet. Biskop Arne maa allerede forud — ved hvilke Lovkneb kjendes ikke nu — have vidst paa ny ved en Appel at bringe Sagen ind for Kurien; i det mindste finder man, at han selv har paastaet dette, om end hans Modpart betvivlede det ²⁾. Desuden havde han imidlertid tilføiet Kapitlet nye Forurettelser paa dets Indtægter og Eiendomme, hvilket havde fremkaldt fra dets Side en ny Appel til Paven, som under 20de Januar 1296 havde bemyndiget Biskopperne Gyvind af Oslo og Thorstein af Hamar samt Broder Halle, Abbed af Hovedsøns Kloster, til at indkalde begge Parter til Oslo og der dømme mellem dem og uden videre Appel bringe Dommen i Udøvelse ³⁾. Disse Omstændigheder gav uidentvivel Biskop Arne Paastud til, under et Skin af formel Ret, at sidde Aafes Dom overhørig; og imidlertid fremturede han i sine Angreb mod Kapitlet med forsøgt Voldsomhed. Han berøvede det endnu flere Tiender, bemægtigede sig Afgrøden paa visse det tilhørende Marker og tilegnede sig Varer, som Kapitlet paa lovlig Maade havde indkjøbt, — og alt dette trods Hertug Haafons gjentagne Bestræbelser for at verne om Chorsbrødrenes Ret ⁴⁾).

I disse Volds handlinger blev Biskoppen understøttet ikke alene af sine egne læge og geistlige Tjenere, blandt hvilke nævnes Skolemesteren Magister Steinar, men ogsaa af en Deel af sit Biskopsdømmes Præster ⁵⁾. Foruden Kapitlet i det Hele forfulgte han ogsaa et enkelt af dets Medlemmer, Chorsbroderen Ingemund, med stor Hadskhed, søgte ham under det Paastud, at han blandede sig i verdslige Sager, og havde begaaet Udsteielsler, der kom Stavangers Kirke til Skam og Skade, og dømte ham fra Embede og Beneficium. Ogsaa Ingemund appellerede til Paven ⁶⁾, som under 11te November 1296 gjentog sin Fuldmagt til de ovennævnte bestiftede Dommere (judices delegati) og tillige henviste Ingemunds Sag til deres Afgjørelse ⁷⁾).

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 182.

²⁾ Brev af 13de Juni 1298, Dipl. Arn.

Magn. II. 218, 220.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 169.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn.

II. 188, 201, 203, 211, 214, 233.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 229, 234—239.

⁶⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 178.

⁷⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 178, 179, 184.

3 1297 satte de bestfittede Dommere sig for Alvor i Bevægelse. Den 27de Mai udgik deres Stevning, som blev Biskoppen forkyndt ved de dertil forordnede Mænd: Abbeden af Utstein, og tvende Sogneprester af hans Biskopsdømme. Han skulde møde selv eller ved Fuldmagt i Oslo næste Søgnedag efter Mariæ nativitas (9de September) næstkommende ¹⁾). Kapitelet adlød Stevningen og indfandt sig ved rette Befuldmægtigede, ligesaa gjorde Chorsbroder Ingemund personligen; Biskoppen derimod mødte hverken selv eller ved Fuldmægtig. En ny Stevning udgik, uidentivl lydende paa en vis Dag efter Midten af April Maaned 1298; ogsaa denne gang mødte Kapitelets Befuldmægtigede og Ingemund, men ingen paa Biskoppens Begne, uagtet man udsatte Retten i flere Dage. Dommerne dømte nu Biskoppen til at erstatte Modstanderne deres Omkostninger, men lode ham dog — saa hed det — „i Betragtning af hans Verdighed og Person-tredie Gang peremptorisk stevne. Denne Stevning var udstedt den 21de April 1298, og blev Biskoppen forkyndt den 7de Mai ved tre dertil udnævnte Sogneprester af hans Biskopsdømme. Den paalagde ham at møde for sine Dommere første Søgnedag efter Trinitatis, d. e. den 2den Juni, næstkommende i det biskoppelige Consistorium i Oslo, og det tilkjendegaves ham, at hvad enten han kom eller ikke, vilde Sagen paa den bestemte Tid blive foretagen og afgjort ²⁾).

Men under det Ophold, som den tredie Stevning foranledigede, medens Retten midlertidig havde udsat sine Forhandlinger, og en af Dommerne ligesom og Kapitelets Fuldmægtige havde fjærnet sig fra Oslo, indtraf i Slutningen af April Maaned to Fuldmægtige paa Biskop Arnes Begne, dog kun for at føre Klage over den hele Rets-tergang og for at indlevere Biskoppens Indsigelser samt en Appel til det apostoliske Sæde, støttet paa allehaande Udflugter og Retsforvridninger, blandt hvilke ogsaa den, at det urigtigen var i Pavens Fuldmagtsbrev opgivet, at Biskop Arne havde i Rom ved sin Befuldmægtigede givet sit Samtykke til de bestfittede Dommers Udnævnelse, da een og samme Person havde uden Biskoppens Vidende underfundigen ageret Befuldmægtiget for begge Parter, — en Tilstelning, som han sagde, af Kapitelets List og Ondskab. Appellen blev oplæst og afgiven i Kathedralkirkens Chor den 7de Mai, hvorpaa de Befuldmægtigede igjen afreiste uden at opbie den nær forestaaende tredie Stevnedag.

Da denne kom, udeblev som sedvanlig Biskoppen, medens hans Modparter rigtig indfandt sig. Ifølge deres Forlangende og paa de af dem anførte Grunde blev først den af Biskoppen indgivne Appel afvist som ugyldig, og derpaa frede Dommerne til Sagens Afgjørelse. Deres Dom af 13de Juni faldt ganske i Gunst af Kapitelet og Inge-

¹⁾ Dipl. A. M. II. 191.

²⁾ Dipl. A. M. II. 206, 208, ifrt. m. 215—221.

mund. Den løb paa, at Biskoppen for sin Gjenstridighed skulde bøde Kapitelet dets Omkostninger med en bestemt Sum (15 Mark gangbar Mynt) og igjen sætte det i Besiddelse af Alt, hvad han havde berøvet det, forsaavidt Sagen derom dreiede sig; ogsaa Ingemund frifandtes for Biskoppens Bestyldninger og Ban og skulde have tilbage hvad der var ham berøvet. En Forklaring over den hele Rettergang blev Paven tilstillet, og det blev tre Sogneprester, Thorkel af Kinsarvit af Bergens Biskopsdomme, samt Baard af Dgvaldsnes og Eriq af Gond af Stavangers Biskopsdomme, paalagt at drage til Stavanger, der sammenfalde Klerker og Lægfolk, forelæse og forklare Dommen, og erklære alle dem bansætte, som i Anledning af denne Sag tilføiede eller lode tilføie Kapitelet eller Ingemund nogen Bold. Disse Prester skulde og paaminde Biskop Arne om at holde sig Dommen efterrettelig under Straf af Suspension fra det biskoppelige Embede ¹).

En endelig Dom var nu faldet i denne forargelige Sag. Men at faa sat Dommen i Udøvelse, mødte igjen ikke faa Banffeligheder, helst da Dommerne i ægte canonisk Aand synes saalænge som muligt her til at have villet benytte Kirkens egne Midler alene uden at paafalde den verdslige Magts Indstriden, — en Fremgangsmaade som naturligvis ganske faldt i den myndige og hierarchiske Pave Bonifacius's Smag. Dommerne havde beskiftet de tre ovennævnte Sogneprester til Executorer paa sine Begne, og disse stred virkelig ind med Kirkens Vaaben for at fremtvinge Dommens Iverksættelse i alle dens Punkter og revse de Modvillige. Flere Excommunicationer bleve udtalte over Prester, der havde været Biskoppens Haandlangere i hans Boldsømheder, eller af ham vare indsatte i Chorsbrødrenes Præbendefald og nu ikke vilde vige. Men disse mødte med Appeller og vedbleve imidlertid at forrette sit prestelige Embede, som man troede, med Biskoppens Tilladelse, ja vel endog ifølge hans Befaling ²). Chorsbroderen Ketil, som var blandt Kapitelets Fuldmægtige i Oslo, blev, rimeligvis paa Biskoppens hemmelige Anstiftelse, krænkert ved allehaande Bestyldninger og forfulgt af en Prest i Biskopsdommet, Arne med Tilnavnet Cuculla, saaledes at han maatte klage for Paven, der under 22de November 1298 paalagde Abbed Eriq af St. Michaels Kloster i Bergen at dømme imellem dem ³). Da nu desuden Biskoppen selv ifølge Executorernes Indberetning ikke alene sad Dommen overhørig, men endog øvede nye Forurettelser mod Kapitelet og Ingemund, saa

¹) Fire Breve, alle af 13de Juni, Dipl. A. M. II. 214—223, og desuden med Hensyn til Ingemund Brev af 12te September s. A., hvori Dommen for hans Bedkommende af 13de Juni indeholdes, Sfs. 226—229. ²) Breve af 12te og 13de September 1298, Dipl. A. M. II. 226—229. ³) Dipl. A. M. II. 232.

nødtes Dommerne (af hvilke Abbed Baard af Hovedøens Kloster var traadt i sin imidlertid afdøde Formand Halles Sted) til at gaa strengere frem.

Den 11te April 1299 tilskreve de Sognepresterne Thorkel af Kinsarvik, Arnbjørn af Thiore og Jon af Hjalmland, de tvende sidste af Stavangers Biskopsdømme, at da de forrige Executorers Excommunication over de modvillige Prester af Biskop Arnes Tilhang, ei havde frugtet, saa skulde de Tilskrevne fare til Stavanger, og uden Hensyn til Bedkommendes Appel, hvilken dømtes ugyldig, forkynde og lade dem forkynde høitideligen bansatte paa alle Søn- og Helligdage, indtil de havde gjort sig fortjente til Afløsning af Dommerne. Og ikke nok hermed: de Tilskrevne skulde, hvis de fandt de fornyede Klager over Biskop Arne at være sande, ogsaa offentlig forkynde ham at være falden i Interdikt og Suspension ¹⁾. Man seer, at i dette Brev tvende nye Prester af Stavangers Biskopsdømme ere tilforordnede med Thorkel af Kinsarvik som Executorer. Aarsagen er aabenbare den, at de tidligere, Baard af Dgvaldsnes og Eri af Gond, ikke have formaet at gjøre sin Stilling som Executorer fyldest paa Grund af Biskoppens Trudsel og Forsølgelser. Han var nemlig deres Overordnede og var som saadan endnu i Stand til at skade dem, hvorimod han ei kunde naa Thorkel af Kinsarvik, der hørte til et andet Biskopsdømme. At dette har været Tilfældet bliver klart deraf, at Biskop Arne virkelig berøvede Eri af Gond hans Kirke og overdrog den til en anden, Ivar, der netop var en af dem, som ifølge Dommernes Bemyndigelse vare excommunicerede. Et større Beviis paa overmodig Trods fra Biskoppens Side kunde vel neppe gives. Eris Klage til Dommerne fremkaldte et Brev fra disse af 18de Juni 1299 til Thorkel af Kinsarvik og Arnbjørn af Thiore, hvori det paalagdes dem igjen at indsætte Eri og paa ny forkynde Ivar excommuniceret ²⁾. Eri døde før Sagens Afgjørelse, og Biskoppen lod hans Gods tage i Forvar, men indrømmede hans Lig Begravelse ved Kirken ³⁾. I et andet aabent Brev af 19de Juni s. A. indskærpede Dommerne derhos sin forudgaaende Dom mod Biskoppen, idet de tillige, i Tilfælde af dennes Overhørighed, opfordrede den verdslige Magt til at hjælpe og forsvare Kapitelet ⁴⁾; og ved et Brev af samme Dag til Presterne Arnbjørn af Thiore og Jon af Hjalmland paalagde de disse gien- tagende, i Forening med Thorkel af Kinsarvik, under Straf af Excommunication i Tilfælde af frivillig Forsømmelse, at udføre deres Domme, naar paafrævedes af Kapitelet ⁵⁾.

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 234—239.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 243.

³⁾ N.

Dipl. III. 48.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 244—246.

⁵⁾ Dipl. Arn.

Magn. II. 247, 248.

Saa vidt var det kommet med denne Sag i Kong Eric Magnusens Regjeringstid. Det synes nu, som om Biskop Arne endelig var bragt i den Stilling, at hans Modstand mod en lovlig Dom maatte opgives, eller i alt Fald forvandles enten til en magtesløs Indsigelse, eller til en aabenbar Opstand mod al baade geistlig og verdslig Magt. Og dog maa han alligevel have fundet paa nye Udflugter; thi Sagen blev ikke tilendebragt førend under den paafølgende Regjering.

Men førend den stavangeriske Kirkestrid var bragt til dette Punkt, var den nidarosiske igjen opblusset med fornyet Hestighed. At Erkebiskop Jorund ikke fandt sig tilfredsstillet ved Forliget til Tautra, kan man let forstaa, ligesom og at Jarledømmet, som nu var forenet med hans Erkebiskopsdømme, ikke bidrog til at neddæmpe hans naturlige Overmod. Det lader til at have været fort med hans Jagttagelse af det sluttede Forlig. Han gik atter ind paa Kapitelets Ret, og en fornyet Appel til det apostoliske Sæde blev Følgen. Kongen synes nu at have opgivet Erkebiskoppens Sag og overladt ham at styre sin egen Kurs. At han derimod fremdeles har omfattet det nidarosiske Kapitel med sin Velvillie, maa sluttes af hans Brev fra Bergen af 13de November 1298. Ved dette nemlig kundgjør han, at han har tilstaaet Chorsbrødrene af Nidaros, „sine egne Klærker“ Dommerret over sex Kommunens daglige Svende og Bøder af dem i alle Sager med Undtagelse af Drab, Lemlæstelse og Ubodemaal, — dog ufortrænkter Erkebiskoppens Frihed og Len. Han meddeler dem derhos fuld Bemyndigelse til at søge og bilægge alle de Sager Kongedømmet vedkommende, som kunde foresfalde i Kommun- og Præbendes Gaardene, i Hospitalsgaarden og paa Kirkegaarden nord for Christkirken, saaledes at de skulde have alle Bøder i løst Gods, men Kongen faste Ejendomme. Denne Frihed skulde de have, saalænge som det behagede Kongen ¹⁾. Man seer heraf, at Chorsbrødrene utvivlsomt have nydt Kongens Gunst, om han end vilde, at Erkebiskoppens nylig tilstaaede Rettigheder som Kongens Jarl ikke derved skulde formindskes.

Appellen til det apostoliske Sæde bevirkede imidlertid, at Bonifacius VIII udnævnte Biskop Narve af Bergen og Peter Mata Chorsbroder sammesteds til Inkwisitorer og delegerede Dommere i Sagen. Disse drog i 1299 til Nidaros, og her fremstillede sig for dem Kapitelets Fuldmægtige med Begjæring, at de skulde afhøre Vidner angaaende Kapitelets Anklagepunkter mod Erkebiskoppen. Klagen angik noget nær det samme, hvorum Striden før havde dreiet sig, og desuden det, at Erkebiskoppen havde berøvet Kapitelet dets Segl, Privilegier, Bøger, Prydelser, og alt det Gods, som tilhørte baade

¹⁾ N. Dipl. I. 80.

Kommunen og de enkelte Chorsbrødre. Dommerne fandt ved at forhøre de fremstillede Bidner, at Klagen i Gæt og Alt medførte Sandhed, og det Tab, Kapitelet havde lidt ved Erkebiskoppen, vurderedes til 276 Mark gangbar Mynt. Erkebiskoppen udeblev gjenstridigen fra Retten. Alligevel skrede Dommerne, efter at have hørt flere kyndige Mænds Raad og selv nøie overveiet Sagen, til dennes Afgjørelse, som om Erkebiskoppen selv havde mødt. Dommen blev affagt den 10de Juni 1299: — Erkebiskoppen skulde betale Kapitelet den ovennævnte Sum, — erstatte det, hvad der var det forholdt af Offer og Gaver, — ifkun med Kapitelets Samtykke indsætte og affætte Raadsmanden i sin Gaard, Sakristan, Statmester, Penitentiarius og Skolemester, — lade Kapitelet nyde den Dommermyndighed og de Rettigheder, det var vant til at nyde baade i hans Fraværelse og Nærværelse, — tage det med paa Raad ved Beneficiers og Prestefalds Bortgivelse, ved Provinsens Biskoppers Stadfæstelse eller Udvælgelse, og Abbeders og Abbedissers Indsættelse og Affættelse, — tilbagegive Kapitelet Mærens Kirke, — og endelig lade Chorsbrødrene nyde Bespisning i Erkebiskopsgaarden i Julen, Paasten og paa de øvrige sedvanlige Dage. — Dommerne paamindede derhos „med skyldig Erbødighed“ Erkebiskoppen peremptorisk om, at have Dommen opfyldt i alle dens Artikler inden 8de September; i modsat Fald erklærede de ham for at være falden i Interdikt, og hvis han endda fortfor i sin Haardnækkhed indtil den 29de September, saa erklærede de ham for excommuniceret fra den Stund, i det de i saa Fald opfordrede alle Prester i Nidaros's Biskopsdomme, i Kraft af deres Lydighedspligt mod det apostoliske Sæde, og under Straf af Suspension fra deres Embede, til, naar det nidarosiske Kapitel maatte forlange det, at forkynde Erkebiskoppen excommuniceret, og gjøre dette offentligen paa alle Søn- og Helligdage med Lys og Klokkeringning. Denne Dom blev affagt og forkyndt i selve Nidaros's Kathedralkirke i Dvervær af Arne Abbed af Holm, tvende Chorsbrødre af Bergen og en utallig Mængde Klerker og Rægmænd ¹⁾).

Sammenligner man denne Dom med hvad tidligere er fortalt,

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. II. 240—243. Fortællingen i Biskop Laurentius's Saga c. 12 synes medføre, at Erkebiskop Jørund i 1297 skulde have været stenet for Kurien, at han gav sig paa Beien, men blev syg i Paris og maatte ved Sendebud lade sin Sag føre i Rom, at han fik „sin Hæder tilbage“ og kom hjem igjen efter et Aars Fraværelse 1298. Men hermed kan det neppe efter de forhaandenværende autentiske Breve forholde sig rigtigt. Saga-skriveren maa have løbet vild i Tidsregningen og hensført fellagtigen til 1297 og 98 hvad der skeede i 1301 og senere skal fortælles. Da var nemlig Erkebiskop Jørund ganske sikkert i Paris; men om hans Ophold der ved den Tid veed Sagaen igjen intet.

saar vil man see, at den tilkjendte Kapitelet flere Rettigheder paa Erkebiskoppens Beføstning og i det Hele var det endnu gunstigere end Forliget til Tautra. Den godkjendte i Grunden alle Kapitelets Forbringer fremsatte i 1293. Havde Erkebiskoppen ved hiint Forlig følt sig krænkert og brøstholden, maatte han end mere føle det ved nærværende Dom. Og det var da heller ikke hans Agt, at lade det med den bero. Et nyt Uveir traf op, men dets Udbrud forhalede noget ved den Forandring, som just nu indtraadte i den norske Rigsstyrelse.

Lidt over en Maaned efter den sidstomtalte Doms Affigelse, altsaa en god Stund førend Terminen for dens Iverksættelse var udløben, døde Kong Erik Magnusson i Bergen den 13de Juli 1299 i sit 31te Aar efter at have i 19 Aar været Norges Konge. Om hans Karakter er ovenfor sagt hvad der formeentlig kan siges, lige som ogsaa om hvorledes hans Forhold til Kirken bør bedømmes. Tilnavnet Prestehader, som i sildigere Tider er blevet ham tillagt, bør efter min Mening udslettes af Historien som ufortjent, hvad enten man maatte ville regne ham det til Ros eller Dabel. Han var aabenbare for sin Person hverken Kirkens eller Geistlighedens Fiende, end ikke i dens hierarchiske Optraeden, naar kun Kongedømmets Ret ikke derved altfor meget kuedes. Han viste sig tværtimod som en forsonende Megler mellem Geistlighed og Fægsfolk fra den Stund af, hans Alder tillod ham at have en selvstændig Mening, og forsaavidt som hans indflydelsesrige Omgivelser levede ham fri Raadighed. Man finder heller intet Spor til, at han — i det mindste af egen Drift — stræbte at benytte den indre Splid ved tvende af Landets Biskopsstole til at bestjære deres Selvstændighed og udvide Kongedømmets Indflydelse over dem. Han gjorde Sit for at de stridende Parter i Mindelighed skulde forliges, men da dette var forgjæves, lod han dem frit indbringe deres Sag for deres rette kirkelige Overdommer. Alt dette vidner om Bøllivillie mod Geistligheden, ikke om Had.

60.

Haakon Magnusson bliver Norges Konge. Kirkestriden i Stavanger og Nidaros ender.

Kong Erik Magnusson efterlod sig af sine tvende Egteskaber — med Margareta af Skotland, og med Isabella Grevinde af Carrik, Datter af Robert Bruce af Carrik, og Søster til den som Skotlands Konge saa berømte Robert Bruce — ingen Søn, men kun af det sidste en Datter, Ingebjørg. Ifølge Kong Magnus's Rigsarvefølgelov var altsaa hans Broder, Hertug Haakon, Arving til Norges Kongedømme. Han havde allerede under sin Broders Regjering taget en

virksom Deel i Statsstyrelsen, og det uidentivl ikke alene som næsten selvstændig Styrer i den Deel af Riget, der var henlagt til hans Hertugdømme, men ogsaa som Kongens stadige Raadgiver, og man kan næsten sige Medstyrer, i alle Kongedømmets almindelige Anliggender. Da det af Alt maa sluttes, at Haakon i Kraft og Karakterfasthed har staaet langt over sin Broder, er det høist sandsynligt, at han, fra den Tid han kom til sine myndige Aar, stedse har øvet stor Indflydelse paa Kong Erik, med hvem han uafbrudt synes at have levet i den bedste Forstaaelse.

Haakons Arveret var efter Loven uomtvistelig og lader heller ikke til at have mødt nogen Modstand. Han blev tagen til Konge i Midten af August Maaned 1299, fra hvilken Tid han findes at have regnet sit Kongedømmes Aar. Efter al Sandsynlighed er dette skeet paa St. Laurentii Dag den 10de August, paa Drething i Nidaros; og troligen er han samme Dag bleven kronet i Christkirken af Erkebiskop Jorund ¹⁾. Er denne Formodning om Stedet for Haakons Ansetelse til Konge og Tiden for hans Kroning rigtig, saa er det rimeligt, at han har hastet med den sidste Ceremoni, for at ikke senere Indtrædelsen af Interdiktet over Erkebiskoppen ifølge Dommen af 10de Juni næst forud skulde lægge Hindringer i Veien. Nu var det vel ogsaa Erkebiskoppen, i den mislige Stilling, hvori han befandt sig, om at gjøre at vinde den nye Konges Gunst, og derfor har han neppe fra sin Side gjort nogen Banskælighed med Hensyn til Kroningsed eller andet lignende.

I hvordan nu end dette er, saa findes udtrykkelig fortalt, at Kong Haakon under sit Ophold i Nidaros i Anledning af Kroningen fik istand et Slags Forlig mellem Erkebiskoppen og hans Kapitel ²⁾, hvilket vel ogsaa, om end blot for Diebliffet og for et Syns Skyld, maatte til, for at Kroningen med fuld Høitidelighed kunde udføres. Forliget, heder det, stod dog ikke længer ved Magt end til Kongen havde forladt Byen, da den gamle Trætte igjen udbrod ³⁾. Spørgsmaal er alligevel, om dette er skeet saa ganske strax. Erkebiskoppen

¹⁾ Rigtignok angives i yngre Annaler den 1ste November (Allehelgens Dag) 1299 for hans Kroningsdag, hvorimod de ældre Kilder ikke nævne Dagen. Det har imidlertid store Banskæligheder at forene hans Ophold i Nidaros paa den Tid — og i Nidaros samstemme alle Kilder om at Kroningen er foregaaen — med Dateringsstedet for flere af hans i dette samme Aar udstedte Breve. Se Isl. Ann. 174, Bp. Laur. S. c. 12, ifrt. m. Kongens Breve af 1299 og 1300, der lade os see ham i Bergen 23—28 August, i Hvitingsøerne udenfor Stavangerfjord den 3die September, i Oslo den 24de November og paa Opplandene i Gudbrandsdalen i Februar 1300. Er muligen en gammel Læsefeil i en Annal af en Forkortning (allraheilagra messo f. á Laurentius messo) Aarsagen? ²⁾ Bp. Laur. S. c. 13 ³⁾ Bp. Laur. S. Sfs.

findes nemlig at have forladt Nidaros paa samme Tid som Kongen, eller i al Fald ikke meget længe efter; thi i Midten af November Maaned var han i Oslo. Det er rimeligt, at han har fulgt Kongen paa dennes Reise syd efter til Bergen, hvor Haakon findes at have været i Slutningen af August Maaned (23de—28de August), at der Biskop Narve har staaet sig i Kongens Følge, da denne drog længer syd efter, at ogsaa Biskop Arne af Stavanger senere er kommen til, og at nu alle disse Biskopper ere dragne med Kongen til Oslo, hvor han findes at være ankommen før 24de November ¹⁾). I ethvert Fald er det vist, at Erkebiskoppen og de to nævnte Biskopper i den første Halvdeel af November vare samlede i Oslo med Biskopperne af Oslo og Hamar. Alle Norges Biskopper vare saaledes samtidigen der tilstede, efter al Sandsynlighed nærmest i Anledning af Haakons Antagelse til Konge i den sydsørlige Deel af Riget.

Under denne Sammenkomst blev Sagen mellem den stavangerste Biskop og hans Kapitel atter bragt paa Bane. De delegerede Dommeres Brev af 19de Juni næst forud var blevet Biskoppen forkyndt af de tilnævnte Executorer i hans Gaard i Stavanger den 3die September i flere Klerkers og Lægmands (blandt de sidste Lagmandens, Sigurd af Randes) Nærværelse ²⁾); og samme Dag stevnede Kongen fra Hvitingsøerne ti af Biskoppens Tilhængere til at møde for sig een Maaned efter Stevningens Forkyndelse og staa til Rette, fordi de havde sidet de pavelige Dommeres og Kongens tidligere Breve overhørig ³⁾). Det maatte nu blive Biskop Arne tydeligt, at ikke alene Dommerne, men ogsaa Kongen var bestemt paa at gribe Sagen an med Alvor, og dette har bevæget ham til at indfinde sig i Oslo. Her optraadte, som det lader, Erkebiskoppen og Biskop Narve af Bergen, muligen paa Kongens Opfordring, der har villet have en Ende paa den langvarige Strid, hvori ogsaa den verdslige Magt var bleven paafaldet, som Meglere mellem Parterne, og udvirkede, at disse formeligen underkastede sin Sag de delegerede Dommeres Afgjørelse med høitidelig Forpligtelse til at holde sig denne efterrettelig under Straf af en Bod paa 20 Pund Sterling for Dvertræderne. Dette Compromis, som det benævnes, blev indgaaet den 13de November 1299 og forkyndt ved et aabent Brev udstedt af Erkebiskoppen og Biskop Narve ⁴⁾). Herved var altsaa Biskop Arne den tidligere Udflugt affaaren, at han ikke erkjendte Dommernes Berettigelse, da han ikke havde givet sit Samtykke til deres Udnævnelse. Ifølge dette Compromis affagde nu Biskop Eyvind af Oslo og Abbed Baard (Biskop Thorstein af Hamar var forhindret fra at møde) den næstfølgende 1ste December en ny

¹⁾ N. Dipl. II. 49.

²⁾ Dipl. A. M. II. 248, N. Dipl. II. 48.

³⁾ N.

Dipl. II. 48.

⁴⁾ Suhm D. S. XI. 932—934, ifrt m. 358.

Dom, hvorved alle forhen faldne Domme og Bansættelser hævedes, og Biskop Arne tilpligtedes at lade Chorsbrødrene nyde deres Beneficier, og deres Halvdeel af Testamenter, givne Kathedralkirken i Stavanger uden nærmere Bestemmelse, samt andre opregnede ringere Indtægter. Dog bleve nogle Posters Afgjørelse udsat til næstkommende 15de Mai ¹⁾. Dommen blev imidlertid, som det lader, ikke fuldstændig fældet før den 14de Juni 1300, da der tildømtes tvende Lægmænd, den ene Kongens Hirdmand, den anden Lagmandens Ombudsmand, en Bod af en Deel Prester i Stavangers Biskopsdømme, fordi disse uretfærdigen havde excommuniceret de nævnte Lægmænd paa Grund af at de tidligere havde, ifølge Dommernes og Kongens Bud, borttaget fra Biskopsgaarden en Deel Korn, som var Chorsbrødrene frarøvet ²⁾.

Med Dpfyldelsen af den nye Dom gif det imidlertid ikke bedre end med Dpfyldelsen af de tidligere. Endnu ved Udgangen af 1301 var Striden saa langt fra at være til Ende, at Dommerne, Biskop Eyvind og Abbed Baard, ved et Brev af 18de December fra Oslo maatte paalægge tvende Chorsbrødre af Bergen, Peter Mata og Nikolaus Vila, at drage til Stavanger og der ved Bans Evang bringe Dommen af 14de Juni 1300 til Fuldbyrkelse, da hverken Biskop eller Kapitel vilde rette sig efter den, men tværtimod vare ragede i end større Strid med hinanden end forhen ³⁾. Dette er det sidste Dokument, som er os levet i denne haardnakkede Tvist. Hvad de nævnte bergenske Chorsbrødre have udrettet, vides ikke. Alt blev vel neppe bilagt før ved Biskop Arnes Død. I 1302 den 16de September var han tilstede paa et Høydingemøde i Oslo ⁴⁾, og det følgende Aar 1303 døde han ⁵⁾. Da hans Eftermand var af Kapitelets egen Midte og en af hans fornemste Modstandere, maa, om ikke før, saa ved dette Valg Freden ved Stavangers Biskopsstol antages at være gjenoprettet. Kong Haakon viser sig under den hele Strid at have vedligeholdt et velvilligt Sindelag mod Kapitelet, hvilket han ved sit Brev af 1ste Juni 1300 tog under sit kongelige Vern og tilsikrede de samme Friheder, han tidligere som Hertug ved sit Brev af 12te Mai 1292 havde skjænket det ⁶⁾.

Striden i Nidaros's Kirke var imidlertid bleven voldsommere end nogensinde før. Den Stilstand, der var indtraadt i Anledning af Kongens Kroning, var, som allerede sagt, blot fremkaldt ved den øieblikkelige Nødbendighed, og ganske vist ligesaa lidet fra den ene som fra den anden Side alvorlig meent. Man finder ikke Spor til, at

¹⁾ Suhm D. S. XI. 358. ²⁾ Suhm D. S. XI. 379, ifrt. m. 397. ³⁾ S. D. S. XI. 397. ⁴⁾ N. g. L. III. 46. ⁵⁾ Isl. Ann. 182. ⁶⁾ N. Dipl. I. 82.

Erkebiskop Jorund har gjort noget Skridt for at opfylde Dommen af 10de Juni 1299. Snarere skulde man tro, at han er faren øster i Landet til Oslo, for at have et Paastud til at sidde den overhørig. Imidlertid udløb de fastsatte Terminer for dens Opfyldelse (8de og 20de September s. A.), og han var nu ifølge Dommen at ansee som excommuniceret. Han kan maaskee ved Retskneb, ved sin Indflydelse paa sit Biskopsdommes Presteskab og de Midler, som hans Metropolitanmyndighed gav ham i Hænde, have forhalet Excommunicationens høitidelige Forkyndelse; men derved var Dommens Virkning ifkun udsat, ikke tilintetgjort.

Uagtet han nu selv var i denne meer end tvivlsomme Tilstand med Hensyn til Kirken og sin Embedsmyndighed, dristede han sig dog til at erklære Kapitelet i Interdikt, hvis det ikke inden en vis Termin opgav de Præbender og Privilegier, som han, trods den faldne Dom, fratjendte det. Han forkyndte ogsaa den oftere nævnte Chorsbroder Jon Gudmundsson Elg, Kapitelets daværende Statmester, for affat fra Embede og Beneficium, hvis han ikke inden en bestemt Tid afgav til Erkebiskoppen de til Kathedralkirkens Bygning skjænkede Gaver, hvilke det dog tilkom Kapitelet ligesaavel som Erkebiskoppen at forvare og bestyre ¹). At under saadanne Omstændigheder Chorsbrødrene viste sig ulydige og opsetsige mod Erkebiskoppen efter dennes Tilbagekomst til Nidaros (maaskee i Slutningen af Aaret 1299), var ikke at undres over. De have naturligviis dertil fundet god Grund i hans Overhørighed af den sidst fældede Dom, og de have ganske sikkert ikke undladt at fremstille ham som en Excommuniceret, hvem de, saalænge han var i denne Stand, ei skyldte Lydighed. Mængden baade af Lærde og Læge i Nidaros maa heri have givet Chorsbrødrene Ret; thi baade den hele Skole, og Abbeden af Holm, og alt Byfolket erklærede sig aabenbare paa Kapitelets Side, og af Geistligheden fandtes der fast ingen, som vilde eller turde frembære noget Budskab, der var Chorsbrødrene imod ²). Erkebiskoppen havde sin eneste Støtte i sine bevæbnede Svende og i Jon Flæming samt Presten Laurentius Kalfsøn, hvilken sidste han i 1296 havde givet Olafskirken i Nidaros ³), ganske vist uden Chorsbrødrenes Samtykke og aldeles mod deres Villie.

Erkebiskoppen, heber det, for først frem mod Chorsbrødrene med Paamindelser, men da dette ikke hjalp, lod han Jon Flæming opsætte et Brev over de Opsætsiges Formænd, Sigvæt Lande, Audun Raude og Gilif Kortin. Dette paalagde Erkebiskoppen Laurentius at

¹) Dom af 11te April 1302, N. Dipl. III. 55.

²) Bp. Laur. S. c. 12.

Man har saa meget mindre Grund til at tvivle om denne almindelige Stemning i Nidaros mod Erkebiskoppen, som den bevidnes af en Saga, der ellers aabenbare er partisk for Erkebiskoppen.

³) Bp. Laur. S. c. 9.

opløse i Christkirken den følgende Dag, som var en stor Høitid (hvilken siges ikke), under Gudstjenesten. Laurentius forudsaa, at han her ved vilde gjøre sig Chorsbrødrene, der allerede vare uvenlig stemte mod ham, til uforsonlige Fiender; men han troede ikke at burde være sin Herre og Belgjører ulydig og paatog sig det farlige Hverv. Dagen efter, under Høimesse, da alle Chorsbrødrene vare samlede i Choret, traadte Laurentius op over Choret og læste der med høi og klar Røst Bansættelsesbrevet, og bød, at Messen skulde ophøre, hvis ikke de tre Bansatte fjærne sig. Sighvad Lande sagde blot: „Du behøver ikke at skrige saa høit Islænding! vi høre nok hvad Du siger“. Derpaa forlobe de Bansatte Kirken og gif hjem. Prestens Dristighed synes at have overrasket dem. Men fra denne Stund af kunde Laurentius — siges der — aldrig vise sig offentlig uden at være udsat for Chorsbrødrenes Efterstræbelser, endogsaa i sine Embedsforretninger ¹⁾).

Engang blev han paa Gaden overfalden af Skoleklerkerne, der vilde fange ham. Han flygtede for dem op til Christkirken og fik grebet fat i Kirkedørens Ring. Men hans Forfølgere lagde ligesuldt Haand paa ham, rev Kjørtelen af ham og vare i Færd med at drage ham bort fra hans Fredested, da Erkebiskoppens Svende paa hans Nødraab kom ham til Hjælp og friede ham af Faren.

En anden Gang skulde en anseet Husfrue af Staden begravet ved Olavs Kirke, til hvilken hun sogtede. Laurentius sang Sjælemesserne med sine Klerker under megen Høitidelighed, omgiven af en Mængde Blus og Kjertter. Da kom Skoleklerkerne til i overlegen Mængde, borttog Blus og Kjertter og afbrød hele Begravelsestjenesten. Laurentius og hans Medhjælpere maatte vige for Magten, og først den følgende Dag fik han under Dæfning af Erkebiskoppens Svende forrettet Sjælemesserne og Liget jordet ²⁾).

Disse Træk af Voldsomhed tale vist nok ikke til Fordeel for Chorsbrødrenes Tilhang; men man maa vel mærke sig, at de ere fremstillede af en af Erkebiskoppens Benner, der helst dvæler ved hans Modstanderes Misgreb uden tillige at omtale de Udfordringer fra Erkebiskoppens Side, som ganske vist vare gangne forud og havde fremkaldt dem. Een Ting er klar: at Erkebiskoppen havde den almindelige Mening, i det mindste i Nidaros, imod sig; og det havde han utvivlsomt forskyldt ved sin Ubesindighed, sit Overmod og sin Herstesyge, hvilket Alt i Striden med hans Kapitel meer ledede ham end oprigtig Retsfølelse og Embedsiver.

Erkebiskoppens Sag stod i Grunden ikke godt. Dommen af 10de Juli 1299 hvilede paa ham. Saalænge han ikke havde opfyldt dens Bestemmelser, kunde Chorsbrødrene med Rette ansee ham for bansat

¹⁾ Bp. Laur. S. c. 13.

²⁾ Bp. Laur. S. c. 14.

og suspenderet fra sin Embedsmyndighed, og følgelig den Bansættelse, han under saadanne Omstændigheder havde udtalt over dem, for ugyl- dig. Han følte vistnok ogsaa selv det mislige i sin Stilling og Nød- vendigheden af at udvirke Paven's kraftige Mellemkomst for at rede sig ud af den. Han gav sig tidlig i 1301 paa Reisen til Rom, men kom ikke længer end til Paris. Her blev han syg, og lod, som det heber, ved Fuldmægtig sin Sag foredrage for Paven, medens han selv i Paris afventede Udfaldet. Dette skal have været til hans Fordeel — i det mindste maa han selv have foregivet noget saadant¹⁾; og ud paa Sommeren tiltraadte han Hjemreisen.

Chorsbrødrene havde imidlertid heller ikke siddet uvirksomme. Det gjaldt her om at møde Erkebiskoppens Tilstelninger ved Kurien i Lide, og i dette Niemed havde de affendt Jon Gudmundsøn Elg for at føre deres Sag. Da Jon kom til Brügge i Flandern, var Erke- biskop Jørund netop der paa sin Hjemreise. Erkebiskoppen har ganske naturlig frygtet Følgerne af Jons Nærværelse i Rom, og for at hin- dre den, tog han sin Tilflugt til det voldsomme og retsfrænkende Middel, at lade Jon den 30te Juli 1301 gribe paa Gaden i Brügge og med Magt slæbe i Fængsel. Jon blev dog, da ingen bestemt Bes- tyldning var fremsat mod ham, den følgende Dag sat i Frihed, ef- terat han havde stillet Borgen for at ville møde for Retten. Men da han den 1ste August, i Følge med Provsten til St. Marie Kirke i Brügge, gik til Erkebiskoppens Herberge for at spørge om Grunden til sin Fængsling, holdt Erkebiskoppen Huset lukket og negtede at give noget Svar paa hans Forespørgsel. Derimod henvendte Erkebiskoppen sig den 3die August med en Skrivelse til Officialen for Biskopsdøm- met Tournai, under hvilket Brügge henhørte, og bad, at han vilde befale Defanen af Brügge at sætte Jon Elg fast eller idetmindste sikkre sig hans Person. Som Grund angav kun Erkebiskoppen, at Jon i Biskopsdømmet Tournai havde begaaet visse Forbrydelser, hvorom Officialen senere skulde blive underrettet. Han ønskede nu Jon fastholdt, indtil Officialen med det Første selv kom til Brügge, for at da Erkebiskoppen for hans Domstol kunde faa Ret over den An- klage.

Officialen, som uden tvivl fandt Erkebiskoppens Færd noget mis- tænkelig, sendte strax (4de August) hans Brev til Defanen af Brügge og paalagde denne at gjøre sig nøie bekendt med dets Indhold, og saafremt han havde Sikkerhed for, at Jon storligen havde forbrudt sig der i Biskopsdømmet, da opfylde Erkebiskoppens Forlangende. I Kraft af dette Paalæg gik Defanen til Erkebiskoppen og tilfaldte og- saa Jon Elg. Erkebiskoppen maatte nu rykke frem med sin Bestyld-

¹⁾ Bp. Laurentius's S. c. 12, jfrt m. Isl. Ann. 180.

ning, og denne lod paa, at Jon der i Biskopsdommet havde bestaalet ham; Erkebiskoppen fordrede sig det Stjaalne gjengivet, og indtil dette skeede, den Anflagede fastholdt. Jon negtede reent ud Beskyldningen, hvilken dog Erkebiskoppen tilbød sig at bevise. Defanen fastsatte da en Dag, paa hvilken Erkebiskoppen skulde fremføre sine Beviser, for at Sagen derpaa kunde have sit videre Gjænge. Dagen var den 11te August; men den hengif uden at Erkebiskoppen lod høre fra sig. Derimod rygtedes det, at han imidlertid havde efterstræbt Jon Elg for at fange ham og føre ham med sig til Norge paa det Skib, han havde fragtet til Hjemreisen. Efterstræbelsen mislykkedes, og Erkebiskoppen seilede afsted fra Brügge uden at oppebie Afgjørelsen af den Sag, han med saa megen Dphævelse havde reist. At det Hele var et nedrigt Paastud af Erkebiskoppen for at faa Jon Elg i sin Magt og saaledes hindre hans Reise til Rom, er tydeligt nok. Efter hvad der var foregaaet, kunde naturligviis Defanen af Brügge intet Videre gjøre ved Sagen, helst da Jons Ustyld nu maatte være ham indlysende. Han opsatte den 19de August, efter Erkebiskoppens Afreise, en Rundgjørelse, hvori Sagens Gang fremstilledes ¹⁾, og dette Dokument, kan man vel begribe, blev et vigtigt Indlæg i Kurien mod Erkebiskoppen, da Jon Elg endelig naaede Rom.

Erkebiskop Jorund kom imidlertid lykkelig hjem til Norge, forinden hans Sammenstød med Jon Elg hid havde kunnet rygtes i sit sande Sammenhæng. Han undlod naturligviis ikke at fremstille Udfaldet af sin Reise i det for sig selv fordeelagtigste Lys, hvad enten han nu virkelig havde udvirket nogen gunstig Kjendelse af Kurien eller ikke. Men Chorsbrødrene lode sig — som det synes — ikke blende ved hans Fremstilling; de vilde opbie Udfaldet af sin egen Budsending i Rom, førend de underkastede sig. Under Erkebiskoppens Fraværelse havde Abbed Arne af Holm, ifølge pavelig Bestikkelse, den 1ste Juli 1301, tilbømt dem Indtægterne af den meget omtvistede Mærens Kirke ²⁾. Den samme Prælat havde ogsaa, ligeledes ifølge pavelig Bemyndigelse, bansat en vis Ingjald, Chorsbroder af Hamar, og en Prest Audun med Tilnavnet Tofa, ganske vist Erkebiskoppens Tilhængere, fordi de havde lagt voldsom Haand paa det nidarosiske Kapitels Medlemmer, — en Bansættelse, der senere voldte Abbeden Ubehageligheder, da de tvende Bansatte, og flere med dem, tilføiede ham Overlast i selve Christkirken, da han der den 29de October 1301 forrettede sin Andagt ³⁾. Den sidste Voldshandling foregif rimeligviis efter Erkebiskoppens Hjemkomst og neppe uden hans Vidende og Vilje. I ethvert Fald formilbede saadan Fremfærd ikke Chorsbrødrenes

¹⁾ Dokumentet findes udg. N. Dipl. III. 51—53. ²⁾ N. Dipl. II. 55. ³⁾ N. Dipl. III. 53.

forbittrede Stemning, og hine gunstige Domme maatte naturligviis bestyrke dem i deres Modstand mod Erkebiskoppen. Da de saaledes fremturede i sin Ulydighed, besluttede endelig Jorund at tage sin Tilflugt til Kongedømmet for ved Hjælp af dets verdslige Magt at tvinge dem. Og han har rimeligviis hastet hermed saameget som muligt, for at faa udvirket et afgjørende Slag i Sagen fra denne Side, førend ugunstige Oplysninger om hans Færd mod Jon Elg, og derhos Efterretninger om dennes muligen heldige Bestræbelser i Rom kunde indløbe til Norge.

Kong Haakon havde hidtil, saavidt skønnes, været en rolig og upartist Tilstuer af Striden. Havde han maaskee i Anledning af sin Kroning vist Erkebiskoppen en eller anden Velvillie, saa havde han ogsaa tydeligt givet Kapitlet Prøver paa sin Indest, idet han ved tvende Breve, af 28de August 1299 fra Bergen og af 10de Februar 1300 fra Lo (i Dydal?), havde taget Chorsbrødrene med Alt hvad deres var under sit kongelige Vern¹⁾. Nu lykkedes det imidlertid Erkebiskoppen, uvist ved hvilke Midler og hvilke Forestillinger, at drage Kongen for Diebliffet over paa sin Side. Erkebiskop Jorund — heder det — stod sig paa den Tid meget godt hos Kongen og tilstrev ham derfor om den Uro Chorsbrødrene voldte ham, idet han tillige bad Kongen at komme selv til Nidaros for at tugte dem med sin kongelige Magt. Haakon opfyldte Erkebiskoppens Bøn og for — rimeligviis om Vaaren 1302 fra Bergen, hvor han havde havt sit Vintersæde²⁾ — til Thronhjem med et stort Følge af Lærde og Læge, blandt de første ogsaa — som det lader — en eller flere Biskopper.

Da Kongen var kommen til Nidaros, blev et Thing stevnet der i Kongsgaardens Sommerhal, og Erkebiskoppen og Chorsbrødrene tilfagte at møde for Kongen. Forsamlingen, heder det, var talrig, og mange Fremmede, som opholdt sig i Byen, vare tilstede. Kongen sad i sit Høisæde og hos ham Erkebiskop Jorund; ud fra Kongen sad Rigets verdslige Høvdinger og Riddere, ud fra Erkebiskoppen sad de tilstedeværende Lydbiskopper, Chorsbrødre og Prester; Almuen sad yderligere i Hallen paa Gulvet. Foran Høisædet var reist en Talestol. Paa den fremtraadte Kongens Kansler, Magister Aake, en lærd og veltalende Klerk, der længe havde studeret i Udlandet. Han skulde føre Ordet paa Kongens Begne. Efter lydeligen at have opfordret Forsamlingen til Tausshed, talede Aake først paa Latin, og udviklede vidløftigen, hvorledes Høvdingerne paa en rigtig Maade havde at benytte sin aandelige saavel som sin verdslige Magt. Derpaa gif han over til at udvikle i det norske Sprog med megen Vel-

¹⁾ N. Dipl. II. 47, 51.

²⁾ Isl. Ann. 178, 180. — Breve fra Bergen af 5te October og 13de December 1301.

talenhed Undermænds Skyldighed mod deres Overordnede, hvorledes de skulde lyde disse, endog om der kunde være et eller andet at udsætte paa deres Fremfærd. Han vendte sin Tale med Skarphed mod Chorsbrødrene, viste hvor usømmelig deres Dpførsel mod Erkebiskoppen havde været, og erklærede, at de havde fortjent Nævselse af den verdslige Arm, ved Kongens Sverd.

Chorsbrødrene bleve forfnytte ved denne haarde Tiltale; men endnu værre bleve de til Mode, da Kongen selv reiste sig og talede først paa Latin og siden paa Norss i samme Mening som Kansleren. Kongen forelagde dem tvende Raar: enten at de, som banlyste af Erkebiskoppen, skulde være utlægge af Norge med alle sine Tilhængere, eller og at de strax paa Stedet skulde falde Erkebiskoppen til Fode og lægge sin hele Sag i hans Bold med Kongens og de bedste Mænds Raad. De skulde uopholdelig forlade Mødet, hvis de ei opfyldte dette Kongens Bud. Chorsbrødrene saa nu intet andet Raad for sig end at gjøre som Kongen bød. De stode op, faldt Erkebiskoppen til Fode og lagde sin Sag i hans Bold.

Den følgende Dag blev Forliget mellem dem og Erkebiskoppen forkyndt, og gjensidigt Løfte aflagt om Fred og Tilgivelse ¹⁾.

Dette ved Kongens kraftige Mellemkomst istandbragte Forlig har man dog, de forudgangne Trudfler uagtet, al Anledning til at antage for støttet paa, og væsentlig stemmende med Forliget af 1297, og følgerig for ret gunstigt for Chorsbrødrene. Det gav imidlertid for Diebliffet Erkebiskop Jorund Skinnet af at være Seierherre; og dette har det vel ogsaa været Kongens fornemste Ønske at udvirke for Erkestolens egen Verdigheds Skyld. At gjøre noget virkeligt Skaar i Chorsbrødrenes hjemlede Kettigheder til Erkebiskoppens Fordeel, derpaa har han neppe nogensinde tænkt. Jorund synes at have ledsaget Kongen fra Mødet i Nidaros tilbage til Bergen, hvor han i Aaret 1302 indviede den nye Apostelkirke, Kongens Kapel, til hvilken Kong Magnus Haakonsøn havde i 1274 lagt Grundvolden i sin Urtegaard (grasgaard). Den ældre Apostelkirke i Kongsgaarden blev da nedreven ²⁾.

Medens Erkebiskop Jorund i Nidaros ved Kongedømmets Hjælp feirede et Slags Triumf over sine Chorsbrødre, vandt disse en langt væsentligere Seier over ham i den pavelige Kurie. Jon Elg havde efter sin Ankomst til Rom arbeidet med Kraft og Held for sine Brødres og sin egen Sag. Han fik gjort en gjentagen Appel mod Erkebiskoppen gjældende og udvirkede, at Pave Bonifacius overdrog Sagens Undersøgelse og endelige Afgjørelse til sin Kapellan, Magister Baltram af Mailand, Archipresbyter og auditor causarum apostolici

¹⁾ Sp. Laur. S. c. 14, 15.

²⁾ Isl. Ann. 144, 180.

palatii. Denne stævne paa lovlig Maade gjentagende Parterne til at møde for sig personligen eller ved Fuldmagt. Erkebiskoppen hverken mødte selv eller lod møde for sig paa de første Stevninger, hvorimod til enhver Termin Kapitelet og Jon Elg lode møde ved sin Profurator, Frederik af St. Severino. Endelig mødte, som det synes paa fjerde Stevning, Thorstein, Chorsbroder af Hamar, med Erkebiskoppens Fuldmagt, og siden som hans Profurator, Andreas af Pipernum. Da Sagen nu fra begge Sider var foredragen og af Dommeren undersøgt, og Erkebiskoppens Profurator „per contumaciam“ udeblev fra det endelige Møde, saa fældte Baltram omsider den 11te April 1302 den Dom: at Erkebiskoppens Anklage og Domme (deri iberegne hans Bannsættelser) mod Kapitelet, ligesom og hans Suspensionsdom mod Jon Elg, — Alt var ugyldigt og magtesløst, og Erkebiskoppen skyldig at udrede Sagens Omkostninger efter senere Burdering ¹⁾).

Denne Dom blev samme Aars Sommer bragt til Norge og strax paa Kapitelets Foranstaltning ved bekræftede Afskrifter udbredt over hele Landet. En Afskrift blev udstedt i Bergen den 14de August af Kathedralkirkens Kapitel og Official samt Minoriternes Convent og Guardian ²⁾. En anden blev udstedt i Oslo den 28de August af Biskopperne Narve af Bergen, Gyvind af Oslo og Thorstein af Hamar ³⁾. Erkebiskop Jorund, som selv var tilstede i samme Aars September Maaned i Oslo paa et der afholdt Hovdingemøde af Geistlige og Verdslige ⁴⁾, maatte saaledes her for Kongen, Rigets Lydbiskopper og Stormænd staa som overvunden af sit Kapitel, — vistnok en ikke ringe Ydmygelse for den stolte Metropolitan.

Endnu synes dog Jorund en Tid at have stampet imod Dommen, dog vistnok kun i magtesløs Fortvivlelse. Det følgende Aar 1303 maatte nemlig en med pavelig Fuldmagt udrustet Executor til Norge for at indsætte det nidarøfiske Kapitel og Jon Elg i deres Ret. Denne Executor var Everard, Defan af Upsal. Ifølge hans Paalæg og Bemyndigelse kundgjorde Biskop Narve af Bergen, hans Official og Kapitel ved Brev af 6te September 1303 den til Fordeel for det nidarøfiske Kapitel og Jon Elg fældede Doms Bestemmelser, samt at intet Interdikt, ingen Excommunication og ingen Suspension hvilede paa dem, men at de tvertimod vare af ubesmattet Rygte og lydige Søner af den hellige Moder, Kirken. Denne Kundgjørelse blev oplæst samme Dag under Gudstjenesten i Bergens Kathedralkirke for den samlede Mængde og siden i alle Stadens og Biskopsdommets Kirker ⁵⁾. Den 7de September blev en Kundgjørelse af lignende Indhold, med Trussel om Ban for dem, som handlede derimod, udstedt i Nidaros

¹⁾ Dommen i N. Dipl. III. 55—59

²⁾ N. Dipl. III. 59.

³⁾ N. Dipl.

III. 60.

⁴⁾ N. g. L. III. 46.

⁵⁾ N. Dipl. III. 62, 63.

af Abbederne Kristian af Tautra og Arne af Holm¹⁾. I dette sidste Brev paaberaabes Biskopperne af Oslo og Hamars Bemyndigelse ved Siden af Defanen af Upsals. Man maa saaledes antage, at den pavelige Doms Fuldbyrkelse er bleven stillet under i det mindste tre af de norske Lydbiskoppers Tilsyn, og at Dommen derhos har faaet den størst mulige Offentlighed over hele Norge baade blandt Lærde og Læge. Mod saadanne kraftige Foranstaltninger har vel Erkebiskoppen omsider maattet give tabt, saa meget meer som han nu ikke længer synes at have fundet nogen Støtte i Kongedømmet. Man sporer heller ikke nogen fortsat Gjenstridighed fra hans Side. Tvertimod synes Jorund i sin hele følgende Embedstid at have maattet boie sin stive Nakke under sit Kapitels vistnok ikke lette Nag.

Udfaldet af de nu omtalte Kampe ved tvende af Norges Biskopsstole maa nødvendigviis have bidraget uendelig meget til at hæve de norske Domkapitlers Anseelse og befæste deres Selvstændighed. Deres Ret til at staa sine Biskopper ved Siden ikke alene som Raadgivere, men ogsaa som virkelige Deeltagere i Udøvelsen af flere den biskoppelige Myndigheds vigtigste Forretninger, ja for Erkestolens Bedkommende endog i Erkebiskoppens Metropolitanvirksomhed, — var nu afgjort ved gjentagne Domme, udgangne fra og stadfæstede af selve det apostoliske Sæde, og denne Ret kunde vanskeligen igjen roffes ved nogen enkelt Biskops vilkaarlige Hersekyst, saalænge som Kapitlernes Valgfrihed blev staaende ubestaaren. I Domkapitlerne vare ogsaa paa denne Tid, ligesom i den næst foregaaende og næst paafølgende, siensynligen den norske Kirkes bedste aandelige Kræfter sammentrængte. Deres Medlemmer vise sig dannede ved Studier baade i Hjemmet og ved de udenlandske Høiskoler, og derhos i en stadig Forbindelse ligesaavel med disse som med den romerske Kurie. De maa derfor ansees for at have været sit Kald som Biskoppernes Raadgivere og Medhjælpere, baade i Kirkens Styrelse og Presternes Underviisning, fuldføremmen vorne efter Tidens Fordringer.

Hvad ellers Pavens Optræden i hine Tvistigheder angaar, da følger sig neppe visse Spor af den Alvindsyge, hvormed allerede gennem lang Tid den romerske Kurie havde betragtet ikke alene Metropolitanmyndigheden, men ogsaa den biskoppelige Myndighed i den under Rom lydende Kirke. I Metropolitanerne frygtede Paverne Medbeilere i den almindelige Kirkestyrelse og saa dem derfor gjerne ydmygede. Biskopperne vilde de gjerne, saavidt muligt, gjøre til sine umiddelbare Tjenere og saa afhængige af Kurien som muligt. Af den første Stræben kan man uden tvivl for en stor Deel forklare sig den Omstændighed, at i den stavangerste Kirkestrid, som dog efter Kirkens

¹⁾ N. Dipl. III. 64.

Løve og de af Kardinal Vilhelm i sin Tid opstillede Grundsætninger burde have været nærmest paadømt af Erkebiskoppen, saavidt skjønes, aldeles unddroges dennes Dommermyndighed og afgjordes ved ham underordnede Prælater, der umiddelbart af Paven vare beskiftede til Dommere; — og ligeledes den Omstændighed, at i den nidaroske Kirkestrid Paven satte en af Erkebiskoppens egne Lydbiskopper samt en Chorsbroder til hans Dommere, noget som neppe kunde ansees ret stemmende med en Metropolitans høie Stilling i Kirken. Af den sidste Stræben, nemlig efter at holde Biskopperne i stadig Afhængighed af Rom, seer man en Ytring i den aabenbare Gunst, som i begge Stridigheder fra Kirkens Side vistes Chorsbrødrene. Grundsætningen: divide et impera! var forlængst en Hovedregel i den sine, for ikke at sige underfundige, pavelige Statskunst; den afprægede sig ogsaa i denne Statskunsts Virksomhed paa det fjærne Norges Kirkeforhold.

§1.

Jamtlandingernes Kirkeforhold. Biskopskifter. Provinzialconcillium i Oslo 1206.

I Løbet af Kong Haafons tidligere Regjeringsaar blev visse Bestemmelser fattede med Hensyn til Kirkevæsenet i Jamtland. Dette Landskab hørte, som tidligere bemærket, til Norges Rige og stod under Norges Konge, men laa i kirkelig Henseende til Upsals Biskopsdomme og erkjendte Erkebiskoppen der for sit geistlige Overhoved ¹⁾. Et saadant Forhold kunde neppe undlade oftere at fremfalde en og anden Forvikling, skjønt nærmere Underretning derom mangler. Jamterne lode i alt Verdsligt under den norske Frostathingslov, skjønt de havde sit eget Lagthing; men om de ogsaa lode under denne Lovs Christenret, eller de i kirkelig Henseende rettede sig efter den svenske-uplandsk Lovs Kirkefolk, er ikke paa det Klare. Maa skee have de havt sine egne Bedtægter, ordnede mellem dem og Biskoppen af Upsal fra gammel Tid, og dette har ganske vist især været Tilfælde med Hensyn til de kirkelige Udbredelser. Paa den Tid, hvorom her er Tale, havde Erkebiskoppen af Upsal en Provst i Jamtland, der besørgede de kirkelige Anliggender paa hans Vegne. Imidlertid, hvorledes det nu end med Christenretten forholdt sig, tilkom det naturligtvis Norges Konge at paasee sine Undersaatterses Lov her som i enhver anden Deel af hans Rige, og dertil hørte da ogsaa at afverge alt ubilligt Tryk fra Geistlighedens Side i dens Krav paa Lægfolk, samt at iagttage, at den opfyldte sin Skyldighed. Haafon var i dette Stykke en nøielseende Landsstyrer, og han har rimeligvis fundet, at i de nævnte Punkter Forholdene i Jamtland ikke vare tilstrækkelig bestemt ordnede. Han

¹⁾ S. o. f. I. 89.

sendte derfor i 1303, da Erkebiskop Nikolaus Allesøn af Upsal i Begyndelsen af Aaret besøgte Samteland, den norske Prest Erlend Styrkarsøn paa sine Begne til Mødes med ham; og en Overenskomst blev nu mellem dem affluttet, hvorved Tiendeudredelsen, Betalingen for de vigtigste prestelige Forretninger, Jbellerne til Biskoppen paa hans Bisitatsreiser, Sognepresternes Skyldighed i forskjellige Retninger, Provstens Dommerpligter og mere lignende fastsattes. Denne Overenskomst blev senere, 1305 den 31te Mai, stadfæstet af Kong Haakon ved et Brev udstedt i Tunsberg, dog kun midlertidigen, indtil Kongen kunde faa Tid til nøiagtigere at granske Samternes Forestillinger og fatte Bestemmelser, der fyldestgjorde dem. Overenskomsten blev dog, som det lader, saadan som den var, staaende ved Magt ikke alene i Kong Haakons Regjeringstid, men ogsaa længe efter hans Død ¹⁾.

Strax ovenpaa de nys ovenfor omtalte Kirkestridigheders Udjævning fulgte et næsten almindeligt Biskopskifte i den norske Kirke. — Den skaalholtske Biskopsstol paa Island, der havde staaet ledig lige siden Arne Thorlaksøns Død i 1298, blev endelig i 1303 igjen besat med den Afdødes Søstersøn, Presten Arne Helgesøn, en Islænding af Anseelse og Dygtighed ²⁾, samt derhos en fredeligsidet Mand, der ikke optog det gamle Stridssemne, for hvilket hans Forgjænger og Frænde længe saa haardnakket havde kæmpet. At Skaalholts Biskopsstol saaledes i hele fem Aar stod ledig, var uidentivl for en stor Deel Folge af Striden i Nidaros mellem Erkebiskoppen og hans Kapitel, hvilke ved forenet Valg skulde besætte den.

Samme Aar 1303 døde den ovenfor ofte omtalte Biskop Arne af Stavanger ³⁾. I hans Sted valgtes af Kapitelet Ketil, ganske vist den samme Chorsbroder, som under Sagen mellem Biskop Arne og Kapitelet havde været dettes Fuldmægtig, og derved paadraget sig Ubehageligheder af Biskoppens Tilhængere. Ketil blev den 1ste Mai 1304 ved tvende stavangeriske Chorsbrødre fremstillet for Erkebiskop Jorund i Bergen som Electus ⁴⁾ og uidentivl strax efter indviet.

Ligeledes døde i 1303 Biskop Markus af Suderøerne og Biskop Gyvind af Oslo, den sidste i Slutningen af Aaret ⁵⁾. I Markus's Sted kom en Allan af Galloway; i Gyvind's Sted valgtes Helge, forud Chorsbroder i Oslo, der blev indviet samtidig med Ketil af Stavanger om Sommeren 1304 ⁶⁾.

I 1304 døde Thorstein, Biskop af Hamar, til hvis Eftermand valgtes en vis Ingjald, Chorsbroder ved samme Kirke ⁷⁾, og uden-

¹⁾ Sv. Dipl. II. 694—696. ²⁾ Bp. Arnes S. c. 80; Bp. Laur. S. c. 16; Isl. Ann. 184. ³⁾ Isl. Ann. 182. ⁴⁾ N. Dipl. II. 63. ⁵⁾ Isl. Ann. 184; Sml. t. d. norske Hist. II. 180. ⁶⁾ Isl. Ann. 186, Sml. t. d. norske Hist. II. 181. ⁷⁾ N. Dipl. I. 94.

tvivl den samme, som i 1301 var i Nidaros blandt Erkebiskoppens Tilhængere og paa Grund af Volds handlinger mod Kapitelet blev bansat af Abbeden af Holm ¹⁾, men som senere maa være tagen til Raade af Kirken.

Endelig døde i 1304 den 16de October Biskop Narve af Bergen. I hans Sted valgtes den 14de December samme Aar den bergenske Chorsbroder Arne Sigurdsøn, der modtog sin Stadfæstelse den 14de September 1305, og indviedes tillige med den ovennævnte Inggjald af Hamar af Erkebiskop Torund den 5te December næst efter i Jonskirken i Bergen. Biskopperne Erlend af Færøerne og Ketil af Stavanger ydede sin Bistand ved Indvielsen, og Kong Haakon, hans Dronning Eufemia af Rygen, samt Dronning Isabella, Kong Eriks Enke, vare nærværende ved Høitideligheden ²⁾.

I Anledning af Inggjalds Valg til Hamar opprivedes den gamle Tvist mellem Hamars og Oslos Biskopsstole, idet nemlig Biskop og Kapitel i Oslo paastode, at det ifølge gammel Ret tilkom dem at tage Deel med det hamarske Kapitel i Valget af Biskop til Hamar. Da nu tvende Fuldmægtige fra sidstnævnte Kapitel, Chorsbrødrene Botolf og Halvard, den 20de September 1305 havde fremstillet sig i Bergen for Erkebiskoppen og udbedet sig hans Stadfæstelse paa Inggjalds eenstemmige Valg, saa fremtraadte nogle Dage senere, den 24de September, Archipresbyter Simon og Thorkil Gunnarsøn, Chorsbroder af Oslo, med en Skrivelse, som udtalte den osloste Biskops og hans Kapitels Paastand. Denne blev dog den følgende 21de October af Erkebiskoppen paa det bestemteste forkastet. Biskopsvalget til Hamar — erklærede han — tilkom ifølge den almindelige Ret det hamarske Kapitel; og den osloste Biskop og hans Kapitel vare saa langt fra at kunne bevise Gyldigheden af sin Paastand, at det meget meer var vitteligt, at da den samme i 1278 var fremsat for Erkebiskop Jon, saa havde denne frifundet Hamars Kapitel for ethvert saadant Krav fra den osloste Biskopsstols Side, og paalagt denne i den omhandlede Sag evig Tausheb. Og denne Dom havde i hele 27 Aar været upaaanket. Derfor afviste Erkebiskoppen nu den osloste Biskopsstols Paastand som intetsigende. Imidlertid opsatte han en Indberetning om den hele Sag til Paven, hvori han erklærede sig beredt til at overlade dens Undersøgelse og Afgjørelse til andre lovlige Dommere, saafremt Oslos Biskop og Kapitel skulde ville itide og med gyldige Grunde gjøre Indsigelse mod hans Berettigelse ³⁾. Noget saadant findes ikke at være gjort fra den osloste Biskopsstols Side, og Erke-

¹⁾ S. o. f. II. 98.

²⁾ Bartholinste Mstr. Tom. IV (E). 383, 751.

³⁾ N.

Dipl. I. 94, jfr. c. f. II. 30.

biskoppen indviede — som allerede fortalt — Ingjald den paafølgend 5te December.

I det næste Aar 1306 tilfagde Erkebiskop Jørund et Provincial concilium at samles om Sommeren i Oslo. Den fastsatte Tid synes at have været omkring St. Johannes Baptista (24de Juni). Man finder i Anledning af dette Concilium den første Antydning om, at til disse Kirkemøder flere Prælater end blot Biskopperne, og navnlig at Domkapitlerne have været kaldede, samt om at det ikke alene var Domkapitlerne — hvilket var naturligt — men ogsaa de tilkaldte Biskopper og andre Prælater tilladt at lade møde for sig ved Fuldmægtige. Man har nemlig Breve af den bergenske Biskop Arne, udstedte fra Grønningiasund strax syd for Bergen den 11te Juni 1306 til Erkebiskoppen og Conciliet i Oslo, hvori han fortæller, at han selv „med sit Kapitels og de øvrige med Rette tilkaldte Prælaters Fuldmægtige (procuratores)“ i betimelig Tid havde forladt Bergen, men var bleven liggende paa ovennævnte Sted for Modvind i otte Dage, hvor for han beder sig undskyldt, om han skulde blive forhindret fra selv at komme, for hvilket Tilfælde „han giver sin Fuldmagt til Hr. Pete Haakonson, Chorsbroder af Bergen, og Hr. Botolf, Chorsbroder af Hamar, at møde og handle for sig paa Conciliet“¹⁾. Hvad enten dette imidlertid er blevet udsat for Biskop Arnes Skyld, eller denne Reise siden er gaaet hurtigere, saa kom dog Biskoppen personligen tilsted og nævnes som deeltagende i Conciliets Forhandlinger og Beslutninger.

Conciliets Bestemmelser (statuta) ere udfærdigede i Oslo den 6te Juli 1306 af Erkebiskop Jørund og Biskopperne Erlend af Færøerne, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar.

Den første Artikel fornyer og stadfæster de ældre Statuter, navnlig Erkebiskop Jons, ligesom og Jørunds tidligere; og for at holde dem i Hævd paabydes, at de eengang om Aaret skulle offentlig forkyndes i enhver Kathedral- og Hovedkirke, samt at vedkommende Prælater skulle straffe deres Overtrædere saaledes som i selve Statuterne er foreskrevet.

De nærmest følgende Artikler omhandle Klosterne og Klostersugtten: — I Betragtning af den Skade, som Klostrene i Nidaros's Provins lide baade i aandelig og verdslig Henseende ved de deri levendes Brødres Ukyndighed og Mangel paa lærd Dannelse, bydes, at vedkommende Biskop skal af ethvert Kloster udvælge skikkede Personer hvilke paa dets Bekostning skulle sendes til Udlandet for at studere. — Da det er bragt i Erfaring, at Nonner, imod gode Seder og de helige Fædres Dekreter, optage Mænd som Brødre, og omvendt, Munk

¹⁾ Barthl. Mstr. E. 308, 309.

Kvinder som Søstre i sine Klostre, saa forbydes dette strengeligen for Fremtiden, under hvilket som helst Paastud det end skeer ¹⁾. — Da stor Stade afstedkommes derved, at en altfor stor Mængde Personer optages i Munke- og Nonne-Klostere, „hvilket i sig selv ingen Ære medfører, men derimod under Paastud af Fattigdom, foranlediger Simoni og andre Uordener“, — saa bydes, at Klostrenes Ejendomme, faste og rørlige, skulle nøie beregnes af vedkommende Biskop, og i Forhold dertil et vist Antal Medlemmer bestemmes, hvilket Antal ikke maa udvides, med mindre Klostrenes Evner forsøges, og dog ikke uden vedkommende Biskops særlige Tilladelse.

Den sidste Artikel byder endelig, at da det paaligger Biskopperne, „som Sjælens Læger at sørge for sine Undergivnes aandelige Helbred“, saa skal i enhver Kathedralkirke ansættes en kyndig, stiftet og paalidelig Prest, hvilken paa bestemt Sted til passende Tider kan være til Tjeneste i Kirken for dem, der ønske at strifte for ham.

Ligesom iffun de tilstedeværende Biskopper nævnes i Begyndelsen som disse Conciliestatuters Udstedere, saaledes siges i Slutningen iffun de samme at have vedhængt Documentet, der indeholder dem, sine Segl ²⁾. Dette findes at have været i Norge paa denne Tid den sædvanlige Form for Concilie-Statuters Udstedelse, hvilken Form lader slutte, at om end, foruden Biskopperne, andre Prælater eller geistlige Corporationer vare tilstede paa Provinsialconcilierne, eller der ved Fuldmægtige repræsenterede, saa betragtedes dog endnu Biskopperne alene som Ihændehavere af den egentlige besluttende Myndighed.

Man kan ikke andet end høieligen rose Landen ogsaa i dette Provinsialconciliums Bestemmelser, hvilke, forsaavidt de ere nye, ikke i noget Punkt gaa ud over det reenkirkelige Omraades Grændser. Iffun den første Artikel synes at have maattet vække nogen Betænkelse hos den verbøslige Statsmagt. Den stadfæster nemlig udtrykkelig Erkebiskop Jons Statuter, hvorved ikke kan menes andre end de bekjendte af 1280, hvori de forskjellige Banstilsælde opstilles paa en for den verbøslige Statsmyndighed nærgaaende Maade, hvilke derfor

¹⁾ Herved maa sigtes til de saakaldte próventumenn og próventukonúr, omtrent svarende til fratres conversi og sorores conversæ, nemlig Lægfolk, som for Betaling lagde sig ind i Klostrene, deels for der at nyde Ro og Pleie, og deels tillige for at nyde godt af Klosterlivets formeentlige Fortjenstfuldhed uden egentligen at underkaste sig noget Klosterløfte eller indtræde som Ordensmedlemmer. Den her anførte Bestemmelses Hensigt er da at affkaffe den hidtil herskende Sedvane, at Kvinder kunde indtages til Pleie i Munkeklostere og Mænd i Nonneklostere som Læg søstre eller Lægbrødre paa ovennævnte Maade, — en Skik, som naturligtvis let kunde bringe Livet i Klostrene i ondt Ord. Læg søstre — vilde man have — skulde blot optages i Nonneklostrene og Lægbrødre i Munkeklostrene. ²⁾ N. g. L. III. 243—245.

ogsaa — som paa sit Sted fortalt — bleve saa ilde optagne af den daværende Rigsstyrelse ¹⁾, og hvilke ikke nævnes som stadfæstede af Provincialconciliet i Nidaros i 1290 ²⁾. Man kan her med Rette spørge, hvorledes Kong Haakon nu optog deres Fornæelse og Stadfæstelse paa nærværende Concilium, og om han ikke heri har seet et Skridt fra Biskoppernes Side, sigtende til atter at bringe Norges Kongedømme under det hierarchiske Aag, som Erkebiskop Jon i sin Tid havde arbejdet paa at sammensmede, men som dengang Rigsstyrelsen ved en overordentlig Kraftanstrengelse havde brudt. Herom give de forhaandenværende Kilder ingen bestemt Oplysning. Imidlertid vise fortællinger indtrufne Begivenheder, som nu ret snart skulle fortælles, at Kongen med mistænksomt Øie betragtede visse Foretagender af Erkebiskoppen og Geistligheden, at han tog Forholdsregler, der ikke vare den biskoppelige Myndighed ret gunstige, og at der i det Hele i de næstfølgende Aar indtraadte en Spending mellem Kongen og Erkebiskoppen, der dog heldigviis ikke blev af nogen lang Varighed. Men for at see disse Forhold i det rette Lys, maa vi faste et Blik paa Haakons verdslige Styrelse og følge den indtil det Tidspunkt, vi nu have naaet.

62.

Norges ydre og indre Statsforhold, da Haakon blev Konge. Hans Arvefølge: og Formynderstyrelseslov. Han trolover sin Datter Ingebjørg med Hertug Erik af Sverige. Dennes Indblanding i Norges Statssager og Forbindelse med Rigets geistlige og verdslige Stormænd.

Paa den Tid Haakon modtog Norges Kongedømme, paa Grændsen mellem Aarhundrederne, mærkedes en Gjæring i hele Norden, der spaaede store Omveltninger i Statsforholdene.

I Danmark var Erik Eriksson (Menved) Konge, en ung, virksom, men ærgjerrig og glimrelysten Fyrste. Han havde i sit Riges Indre et Parti af Landets mægtigste geistlige og verdslige Stormænd, der i Egenkab af Kongens Bælgere og Kongedømmets Raad allerede dannede en selvstændig Magt i Staten, — der trodsede Kongedømmet og undertrykte Almuen, — og af hvilket flere indflydelsesrige Medlemmer endog laa i aabenbar Feide med Kongen, hvis Faders Død de havde voldet, og med hvis Fiende, Norges Konge, de havde ligefrem forbundet sig. Og alligevel stod hele den unge Konges Hu til at grunde en dansk Lenshøihered over sine sydlige Naboer, de smaa nordtyske Fyrster, uanseet disses gamle Lensforhold til det tyske Rige og Lydslydighed under den tyske Konge og ro-

¹⁾ S. o. f. II. 37—40.

²⁾ S. o. f. II. 66.

merste Keiser, — en forfængelig Stræben, der ganske naturlig maatte svække hans Riges sande Kraft og bringe det i Forviklinger med Lybskland, hvis Farlighed for Danmarks Nationalitet og Selvstændighed kun altfor snart viste sig.

Sverige havde tre unge, saagodt som fideordnede Styrere: Kong Birger Magnussøn og hans Brødre, Hertugerne Erik og Balde mar. Den svage Konge lededes ganske af sine Raadgivere blandt Sveriges Stormænd og af sin Dronning, den danske Konges Søster. Hans tvende ærgjerrige Brødre stræbte i Forening efter at gøre hans kongelige Myndighed til en Skygge, eller vel endog fortrænge ham ganske fra den. Og under denne sig meer og meer udviklende Spending inden Kongeætten arbejdede de svenske Stormænd til samme Maal som de danske: Kongedømmets fuldkomne Udmygelse under et Stormandsvælde, der paa een Gang i Kongens og Folkets Navn, men i Virkeligheden med Undertrykkelsen af begge lovlige Ret, kunde styre Riget og med det samme befordre sine Medlemmers personlige, egennyttige Hensigter. Nogle af dem troede at opnaa sit Maal ved at holde fast ved den svage Konges Sag, — Andre ved at understøtte de ærgjerrige Hertuger i deres oprørske Stræben. Et kongeligt og et hertugeligt Parti blandt Landets Store begyndte allerede at fremtræde, og en voldsom indre Splittelse truede Sveriges Fred.

Imidlertid havde de frodigt opblomstrende nordtydske frie Handelsstæder sit lurende, vindesygge Blik skarpt heftet paa hele Norden. De vogtede ufravendt paa de nordiske Rigers indre Splittelse og gjensidige Svindsyge, og paa deres Styresmænds Lidenskabelighed, Egennytte og Kortsynthed, for først umærkbart at trænge sig ind i de nordiske Handelsforhold, siden grundlægge et Kjøbmandsherredømme, og endelig, naar de havde befæstet sit Handelsaag paa de nordiske Landes Række, vel ogsaa, om Lykken var dem god, forandre dette til et Statsaag.

Og hvorledes var nu Norges ejendommelige Stilling under disse det øvrige Nordens Forholde? — Kong Haakon havde arvet efter sin Broder en Krig med Danmark. Denne fortsatte han nogenlunde heldigt, i det mindste uden Tab. Den afløstes snart ved Baabenstilstande og Underhandlinger og Forlig, hvori Sverige steds indblandes, — Overenskomster, som brødes ligesaa snart som de vare sluttede, og hvis hele Historie kun efterlader det Indtryk, at man fra alle Sider hylde en underfundig, men derhos vaklende og kortsynet Statskunst. — Haakon havde videre arvet et spændt, næsten fiendtligt, Forhold til de nordtydske Handelsstæder. Dem betragtede han under sin hele Regjerings tid med mistænksomme Øine, og ved floge Underhandlinger, i hvilke han steds førte et bestemt og kraftigt Sprog, søgte han at hindre

deres videre Overgreb i Norge, ja vel endogsaa at indskrænke det de allerede havde vundet, — noget som vel tildeels lykkedes ham, dog ikke stort længer end for hans egen Levetid. — Fra Norden begyndte Norge meer og meer at foruroliges af Russerne, og de med dem forbundne eller dem underliggende Kareler. Det lykkedes vel Haakon at tilbagevise deres gjentagne Angreb, dog først efterat ikke alene Norges Statland Finnmarken, men ogsaa det nordlige Haalogaland havde lidt betydelig ved deres Herjninger. — Endelig vare ogsaa Forviklinger med England tilstede, der deels reiste sig fra Norges Indblanding under Kong Erik i de skotske Uroligheder, deels fra uvenstabelige Sammenstød mellem begge Rigers Undersaatter i Handelsanliggender.

Norges Stilling til Udlandet var saaledes, om end ikke i nogen høi Grad truet, saa dog ingeniunde fredelig. Men hvad der var værre, — Rigets indre Tilstand synes ikke at have været ganske beroligende. Det maa ansees utvivlsomt, at der ved Haakons Regjeringstiltrædelse fandtes et Parti af norske Stormænd, hvilke med de ovenbestrevne danske og svenske, ja vel og de daværende eller nylig forudgaaende engelske og skotske Forhold for Die, stræbte at grundlægge ogsaa i Norge en selvstændig aristokratisk Statsmagt. Denne skjelnede sig fra den gamle, nu forfaldne patriarchalske Lendermandsmagt deri, at den, meer uafhængig baade af Folket og Kongedømmet, skulde væsentligen hvile paa et Forbund mellem hine Stormænd selv, deels til gjensidig Opretholdelse mod Indgreb baade fra oven og fra neden i den Styrelsesmyndighed, de som sluttet Samfund i Staten kunde tilvende sig paa Kongedømmets Beføstning, — deels ogsaa udentvivl til yderligere Indskrænkning af den Rest af gammel Folkesfrihed, som endnu var Nordmændene levnet. Man kjender vistnok, paa Grund af de historiske Kilders Utilstræffelighed, ikke de nærmere Omstændigheder ved hiint Partis Dannelse og Hensigter; men saameget sees, at Lendermændene have af Kongen været mistænkte for at udgjøre dets Kjerne, og at de Stormænd fortrinsviis have været anseede for dets Ledere, som i Kongens og hans afdøde Broders Mindreaarighed havde ført Rigsstyrelsen i deres Navn, og som under hele Kong Eriks Regjering havde vidst at vedligeholde den engang vundne Indflydelse. Spor til oprørste Bevægelser eller voldsomme Hensigter kunne ikke bestemt paavises; — og dog synes Hr. Audun Hagleikssøns Henrettelse ligesom Hr. Bjarne Rodinssøns og enkelte andre Stormænds Fængsling eller Flugt af Landet i de første Aar af Haakons Regjering at tyde paa Skridt fra deres Side, hvilke af Kongen ere tolkede og straffede som hoiforræderste. Maafee gif det omtalte Partis Stræben for Diebliffet nærmest ud paa at holde den Magt fast, som tidligere heldige Forhold havde lagt i dets Hænder; — men selv dette maa have forekommet

Kongen formeget, og han har været skarpsynet nok til derunder at skimte meer høitflyvende Planer, hvilke kun ventede en gunstig Leilighed for at fremtræde i Handling. Bist er det, at Haakon frygte og hadede hiint Parti med al dets ærgjerrige Virksomhed, og at han opbød sin hele Aands og Villies Kraft for at tilbagetrænge dets Henfigter, — hvilket og i Hovedsagen kan siges at have lykkets ham.

Hvad der under disse Forhold især maatte ængste Kong Haakon var den Omstændighed, at han stod som det eneste tilbageværende Sted af Harald Haarfagers mandlige Stamme. Hans Broder havde kun efterladt en Datter. Han selv havde kun tvende Døtre: den ene, Ingebjørg, egtesødt af hans Dronning Eufemia, Hertug Bislafs Datter af Nogen, den anden, Agnes, uegtesødt. Skjønt Haakon selv endnu var ung af Alder — han var ved sin Regjeringsstiltrædelse 29 Aar gammel — synes han tidlig at have opgivet Haabet om at faa nogen mandlig Arving. Ingen af hine Kvinder kunde ifølge Kong Magnus Haakonsøns Rigsarvefølgelov arve Kongedømmet. Thi den udelukkede udtryffeligen enhver Kvinde fra Arven, skjønt den inden visse Led stede Mand af Kvinde til den; men alle de nævnte Kvinder vare endnu Børn af Alder, og der var lange Udsigter til at nogen af dem kunde blive gift og i sit Giftermaal maaskee føde en arveberettiget Søn. Især var dette Tilfælde med hans egtesødte Datter, der først var født i 1301. Imidlertid kunde Haakon dø, og da vilde efter Loven — da ingen lovbestemt Arving var forhaanden — et Kongevalg indtræde med alle dets Misligheder.

De norske Konger havde stedse frygtet et saadant. Magnus Erlingsøns Valg i sin Tid, og dets fordærlige Følger, synes stedse at have foresvævet Kong Sverrers Ætning som et advarende Exempel, og Kong Haakon Haakonsøns ligesom Magnus Lagabøters Bestræbelser havde ved deres Arvefølge love netop gaaet ud paa at fjerne saameget som muligt et saadant Tilfælde. Nu stod det alligevel, efter ikke stort meer end een Menneskealderes Forløb efter Haakon Haakonsøns Død, truende forhaanden; og Kong Haakon Magnusson havde for sit Folks Skyld ei mindre Grund til at frygte det end nogen af hans Forfædre. Han havde nemlig for Dinene den Fordærvelse for Folk og Rige, hvortil Kongedømmets Valgbarhed baade i Danmark og Sverige havde ledet. Hvis det kom til et Kongevalg i Norge, maatte han forudsee ikke alene at Kongedømmet for Diebliffet kunde gaa ud af hans Linie, ja vel af hans Æt, men ogsaa at det ham forhadte aristokratiskfjendede Parti af Rigets Stormænd vilde nytte Leiligheden til at gjøre Kongedømmets Valgbarhed stadig, og derved tillige begrunde sin egen Selvstændighed som en Kongedømmet sideordnet Statsmagt, — som et Rigsraad. Og det var meer end sandsyn-

ligt, at den høie Geistlighed hertil vilde laane Haanden i den siffre Fortrøstning, at den selv vilde komme til at indtage en udmærket Plads, ja maaskee blive den ledende Kraft i et aristokratisk Valgrige. Den Indflydelse, der ved Kong Magnus's Lov hjemledes Erkebiskop og Bysbiskopper paa Kongevalget, saafremt et saadant indtraadte, maatte allerede være Geistligheden en Borgen for, at en heldig Anledning derved vilde taane sig for den til at varetage egne Standsfordele.

Under disse Omstændigheder greb Haakon den Udvei atter at forandre Rigsarvesfølgen, og i Forbindelse hermed at udstede en Forordning om Rigsformynderskabet i Tilfælde af Mindreaarighed, — begge Forordninger bestemt beregnede paa de forhaandenværende Forhold. Dette kom i Stand den 16de September 1302 paa et Hovdingemøde i Oslo, ved hvilket vare tilstede, foruden mange Lendermænd og andre verdslige Hovdinger, ogsaa alle Norges daværende Biskopper: Erkebiskop Jorund og Biskopperne Arne af Stavanger, Narve af Bergen, Eyvind af Oslo og Thorstein af Hamar.

Hovedforandringen i Rigsarvesfølgen gif ud paa, først at give Mand af Kvinde nærmere Arveret end for var Tilfælde, ved nemlig at stille egtesødt Søn af egtesødt Datter nærmest efter egtesødt Sønnesøn og forud for egtesødt Broder, — dernæst, hvad der var det vigtigste, at stæde Kvinde selv, inden visse Slegtstabsgrader, til Arv af Kongedømmet, nemlig: Datter, Sønnesdatter og Datterdatter, alle egtesødte, i 7de og 8de Arv, næst efter Farbroders Søn, og videre: Søster, Fæster og Broderdatter, alle egtesødte, i tolvte Arv, — og endelig at indføre i Arvetallet ogsaa Frilledatters egtesødte Søn, nemlig i 9de Arv, næst efter Frillesøns egtesødte Søn og Frillesøn selv. Herved var Afgang til Kongearvesfølgen siffret Kong Haakons egtesødte Datter, baade for hendes egen Person og for hendes kvindelige saavel som mandlige Afkom, — hans Broderdatter for egen Person, — og hans uegte Datter for hendes egtesødte mandlige Afkom. Udsigterne til et Kongevalg vare saaledes betydelig fjærnede, saameget mere som den Slutningsbestemmelse i Magnus's Kongearvesfølgelov optoges, at naar ingen af de udtrykkelig nævnte Arvinger fandtes, skulde man følge den private Arvelov, dog ogsaa her med den Udvidelse, at Kvinde, som hiin Lov altid udelukkede fra Kongearven, kunde, inden de i den private Arvelov nævnte Grader, træde til, naar ingen Mand fandtes, forudsat at Arvingen, hvad enten det var Mand eller Kvinde, kunde regnes paa en eller anden Maade som stammende fra den norske Kongæt.

Rigsformynderloven bestemte Rigets Arvings Myndighedsalder

til det fyldte tyvende Aar, istedet for at for det tolvte Aar synes at have været Kongens ved gammel Vedtægt hevede Myndighedsalder, eller i alt Fald, hvis man vilde henholde sig til den private Lov, da det femtende. Men idet Mindreaarighedstiden saaledes forlængedes, saa ophævedes paa den anden Side den gamle selvstevne Formynderstyrelse ved Rigets Lendermænd. Der bestemtes nemlig en Formynderstyrelse ved et saakaldet Rigets Raad, nemlig tolv Mænd, blandt hvilke altid Kansleren og Merkesmanden skulde være, men som forøvrigt uden tvivl tænktes tilnævnte af den sidste Konge, ligesom de ved senere muligen indtrædende Afgang selv udfyldte sit Tal. Af disse tolv skulde igjen fire, hvori blandt Kansleren og Merkesmanden, stadigen være om den Umyndiges Person, og nærmest føre Rigsstyrelsen, dog saaledes at tvende Biskopper udenfor de tolv, skulde staa dem ved Siden i Tilsynet med Kronens Stat. De øvrige otte skulde være fordeelte omkring i Landet, men i foresaldende vigtigere Rigsanliggender, og i ethvert Fald eengang aarligen, samles med de fire og de tvende tilforordnede Biskopper til fælles Overlægning. Disse Indskrænkninger vare fastsatte i dette Formynderraads Styrelsesmyndighed, idet nemlig enkelte Regjeringsfagers Afgjørelse forbeholdtes at henstaa til Regenten selv blev myndig. Endelig vare Bestemmelser opstillede for det særlige Tilfælde, at Rigets Arving var en Kvinde og endnu ugift, nemlig angaaende hendes Giftermaal, hendes Mand's Forhold til Formynderraadet og saadant mere ¹⁾).

Begge de nævnte Forordninger vidne om en for den Tid sjældne Omtanke og Statsklogskab hos Haakon; — og det at han fik dem vedtagne af sit Riges verbdlige og geistlige Høvdinger, aabenbare imod disses egne, engere Standsfordele, tyder paa hans Evner og Kraft som Styrrer. Men et Misgreb var det dog, hvis Haakon — hvilket mange Omstændigheder synes vise — forsømte, eller ansaa det for overflødigt, eller endog saa kanske ikke fandt det passende, at forelægge Folket de ovenanførte Bestemmelser til Samtykke og Vedtagelse paa Lagthingene. Derved unddrog han dem nemlig den Støtte og Beskyttelse, de vilde have erholdt ved formeligen at indtages i Landsloven i den ældre Kongearvesfølges Sted, — noget som ikke findes at være slett. Angaaende hans Bevæggrunde og Hensyn i denne Fremfærd kan vist nok Gæt og Andet gjettes; men ligesom hiin Forsømmelse neppe kom til at have de særdeles indgribende Følger, den muligen kunde have havt, saaledes ligger formeentlig en nærmere Undersøgelse heraf ganske udenfor Kirkes Historie. De omtalte Foranstaltninger ere kun her berørte til Oplysning af Haakons Stilling som

¹⁾ Både Arve- og Formynders-Loven findes i R. g. L. III. 44—55.

Konge i det Hele, — en Stilling, hvoraf naturligviis hans særlige Forhold til Kirken i mange Henseender blev paavirket.

Uagtet nu Haakon ved den omtalte Rigsarvefølge og Rigsfor-mynderstabs-Lov kunde synes at have sikret sin Datter og hendes Afkom Kongedømmet, og Norge for, i det mindste i den nærmeste Fremtid, at blive et Valgrige, — saa maatte det alligevel være ham magtpaaliggende ogsaa itide at udsee sin Datter et passende Giftermaal. Dette blev nu det næste Maal for hans politiske Virksomhed.

Blandt Nordens daværende Fyrster stod uden tvivl Hertug Erik Magnusson af Sverige høiest med Hensyn til glimrende Egenskaber. Med Stjønhed, det mest indtagende Væsen og ridderlig Færd forenede han tidlig en Statsmands skarpe Blik. Men Ridderligheden, maa man vel mærke sig, var i Ridderstabs Forfaldstid (og den var allerede indtraadt) en huul Glands, og det fjortende Aarhundredes Statskunst var renkefuld og samvittighedsløs. I begge Henseender var Hertug Erik en egte Søn af sin Tid. For at tilfredsstille sin Eyst til at glimre ved ridderlig Pragt blandt Sveriges Store tog han ikke i Betænkning at udsue Landets Almue ved de tungeste Byrder, og for at gjennemdrive sine ærgjerrige Planer brød han gjerne baade Tro og Love, og dækkede siden sit Brud med pralende og listige Ord. En saadan Karakter var ikke let at gennemskue for den Tids Nordmænd, hos hvem Ridderstabet i sin egte anglonormanniske og tydske Betydning aldrig ret var indtrængt, og som meer kjendte det af overdrevne Ridderromaner, end fra det virkelige Liv. Dens glimrende Ydre blendede baade Norges Konge og Folk; og det var derfor intet Under, at Haakon, efterat have lært Hertug Erik personligen at kjende, fortrinsviis ønskede ham til vordende Svigersøn. Hertug Erik paa sin Side greb med Begjærlighed en Forbindelse, der lovede ham et Nygstød for sine ærgjerrige Planer med Hensyn til Sverige, aabnede ham Udsigter til en indflydelsesrig Indblanding i Norges Anliggender og overhovedet forespejlede ham Opfyldelsen af hans mest levende Ønske, at komme til at spille en glimrende Hovedrolle i hele Nordens Statsrørelser. Paa et Møde ved Solberg i Gautelvens Munding omkring Michaelsmesse den (29de September) 1302 fæstede den tyveaarige Hertug Erik den ikke stort meer end aarsgamle norske Kongedatter Ingebjørg til sin Brud. Sin uegte men ældre Datter Agnes trolovede Haakon samme Aar til en af Norges indfødte Stormænd, Hafthor Jonsøn, som ogsaa egede hende nogle Aar senere.

Hertug Erik havde ikke bedraget sig i sine Forhaabninger. Fra den Stund af at Kong Haakon havde faaret ham til sin Svigersøn optraadte han i hele Nordens Anliggender med forøget Kraft og Virksomhed, og meget snart blev han, hvad han ønskede: det Driv-

hjul hvorom de nordiske Rigers politiske Bevægelser væsentlig drejede sig. Hvad Norge angaar, da vidste han strax ved sin Nærværelse der at indsmigre sig ikke alene hos Kongen og end mere hos den smukke og dannede Dronning Eufemia, men ogsaa hos Folket, baade Stormænd og Almue; og i flere Aar lyffedes det ham paa den ene Side at finde en Støtte i Norge under den Opstand, som han i Forening med sin yngre Broder Baldemar reiste mod Kong Birger, — og paa den anden Side at holde Uenigheden mellem Norge og Danmark aaben for saaledes at hindre den danske Kong Erik fra at komme sin Svoger Kong Birger med fuld Kraft til Undsætning. Hans Bevægelse mellem Nordens Fyrster var et uophørligt djervt Spil med List og Menner, hvilket neppe stod tilbage for noget andet lignende paa samme Tid i Europa.

Hertug Eriks mange Statsfjender og især den Troløshed, hvormed han overrumplede og fangede sin Broder, Kong Birger, den 29de September 1306, synes dog endelig at have vaakt hos Kong Haakon nogen Mistillid til ham og at have fjølnet Kongens Iver for hans Sag. Men Hertugen, som nu meer end nogensinde trængte til Norges Understøttelse for at kunne afvende eller svække den med Birger forbundne Danske Konges Angreb, var ikke raadvild. Han henvendte sig fra Badsena ved Brev af 25de November 1306 til Norges geistlige og verdslige Stormænd, „Jorund Erkebiskop af Nidaros, Biskopperne Erlend af Færøerne, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, Abbeder og Baroner, hans fjæreste Faders Kong Haakons Raadgivere, til Riddere, Bæbnere og øvrige Lærde og Læge i Norge“, med den Opfordring, at de skulde raade og bevæge deres Herre, Kong Haakon, til at beskytte Hertugens Venner — nemlig de for Deeltagelse i Kong Erik Glippings Mord fredløse danske Herrer —, om end derved gjordes Brud paa den nylig mellem Norge og Danmark sluttede Vaabenstilstand¹⁾. Siden da Hertugen under en personlig Sammenkomst med Kongen i Oslo havde overvundet dennes Betænkeligheder, henvendte han sig atter ved Brev af 14de Februar 1307 til de samme Rigers Stormænd med Opfordring til dem, at de vilde tro Alt hvad Kongen, paa hans Begne, forebragte, og kraftigen understøtte Kongen i hvad han bestemte til Forsvar for Norges og de svenske Hertugers Ret²⁾. Hertug Erik opnaaede ved denne Fremgangsmaade virkelig for Diebliffet hvad han søgte. Kong Haakon drog til Throndhjem, og efterat have raadslaaet, som det laaber, med Erkebiskoppen og maastee flere der forsamlede Stormænd, udstedte han den 2den Mai 1307 en Erklæring, hvorved han, som det heber, „ifølge Hertug Eriks, sine Biskoppers og øvrige Raad-

¹⁾ Thortel. Anal. 97. ²⁾ N. Dipl. II. 73.

giveres Raad", tog de danske Fredløse under sin Beskyttelse, og derved med det samme erklærede Stilstanden med Danmark hævet ¹⁾).

Disse mærkelige Forhandlinger hentyde uden al Tvivl paa en tidligere aabnet umiddelbar Forbindelse mellem Hertug Erik og Norges Store, — en Forbindelse, som neppe har været uden egennyttige Hensyn fra begge Sider, og i saa Fald rettet mod Kong Haakon selv og mod Kongedømmet i Norge. Hertug Eriks Karakter og hans Afsærd ved saa mange andre Leiligheder giver god Grund til at slutte, at han for at skaffe sig et Tilhæng i Norge uafhængigt af Kongen, har hemmeligen pustet til det aristokratistfærdede Partis Planer og derhos tillige smigret den høie Geistligheds hierarchiske Forhaabninger. Lykkedes det ham at svække Kongedømmet ved at faa stillet det en selvstændig aristokratist geistlig-verdslig Statsmagt ved Siden, saa havde han i Norge skabt sig et Feldt for sine Renker lig det, han allerede havde at virke paa i Sverige og Danmark; og han kunde da, selv under Kong Haakons Modstræben, ved hiin Magts Hjælp drive mangt og meget igjennem til sine egne ærgjerrige Planers Fremme. Af de her fremstillede Forhold kan man maaskee ogsaa forklare sig, at Provincialconciliet i Oslo i 1306, stolende paa den i Norge allerede saa indflydelsesrige Hertug Eriks hemmelige Bistand, har vovet, hvad Provincialconciliet i 1290 ikke vovede, — at fornye og stadfæste Erkebiskop Jons Bestemmelser af 1280, et Skridt, som umulig kunde være Kongedømmet fjært, eller stemme med Kongens personlige Ansættelser.

63.

Kong Haakon møder og fuer det opstræbende Stormandsvalde. Hans Foranstaltninger i denne Henseende, vedrørende baade den verdslige og den geistlige Styrelse. En kongelig Kapel-Geistlighed dannes.

Skjønt Kong Haakon under de nys fortalte Forhandlinger endnu viser sig at gaa i den listige svenske Hertugs Ledebaand, saa kan man dog neppe omtvile, at just disse Forhandlinger have aabnet hans Dine for den farlige Stilling, hvori det norske Kongedømme var indledet ved Forbindelsen mellem Hertugen og Landets Store. Han maatte indsee, at disse sidste gjorde sterke Skridt mod Selvstændighed, og at Hertugens Indflydelse i Norge var paa god Dei til at være hans egen over Hovedet. Haakon biede nu heller ikke længe med at tage kraftige Forholdsregler for at møde Faren i Tide. Endnu i hele Aaret 1307 vedligeholdtes vel i det Ubvortes et nogenlunde venstabeligt Forhold mellem Kongen og Hertugen; men den første viste

¹⁾ Thorkel. Anal. 91—94.

fig ikke længer villig til ubetinget at opfylde alle den sidstes Fordringer, og denne igjen lod fra sin Side et Overmod til Syne, som ikke kunde andet end krænke Kongen. Fortroligheden mellem dem var siensynligen rokket, om end ikke Kongen strax vovede eller formaede at sprengte de Garn, hvori det havde lykkets Hertugen at indvikle ham. Men i det følgende Aar 1308 kom det endelig til et aabenbart Brud mellem dem, og omtrent samtidigt hermed udstedte Haakon en høist mærkelig Forordning, rettet mod de norske Stormænds Selvstændighedsstræben og stiftet til at knække denne i dens Fremspiren.

Denne Forordning er udstedt i Oslo den 17de Juni 1308 og omfatter de væsentligste Dele af den indre Styrelse. I Indledningen erklærer Kongen, at den er fremfaldt „ved adskillige Mænds Fremfærd mod Kongens Tegner, ikke alene i hans og hans Broders Barn-dom, men ogsaa senere, da nemlig Kongen, siden han modtog under sin Styrelse hele Norges Rige, sin Fædrearv, ved sine mangfoldige Regjeringsforretninger er bleven hindret fra at tage sig saaledes af disse Anliggender, som hans Skyldighed og Dnsste var.“ Ved Forordningens første Artikel indbrages alle Sysler under Kongen, saaledes at denne altsaa forbeholder sig fra ny af at besætte dem efter eget Lykke. Ved den anden Artikel bestifter han flere Hirdembedsmænd: Merkesmand, Biscansler, Fehirde og Drotsete. Ved den tredje og mærkeligste forordner han, at Jarlsnavn og Lendermandsnavn for Fremtiden ikke meddeles Noget, dog saaledes at for Jarlsnavnets Bekommende Undtagelse gjøres med Kongesønner og Jarlen af Orknøerne. De for Tiden værende Lendermænd beholde for Livstid deres Hæder og Ret. For sande Høiforrædere erklæres de, som tilraade en mindreaarig Konge at taale flere verdslige Høvdinger i Norges Rige, end de, som ere komne af den rette Kongegæt. De øvrige Artikler omhandle udførligen Hirdens og Ridernes Skyldighed og Ret samt Embedsvæsenet i det Hele, hvilket sidste ordnes paa en saadan Maade, at paa den ene Side Folkets Bedste derved sikres, og paa den anden Side Embedsmændenes Ansvarlighed for Kongedømmet skærpes, og deres Afhængighed af samme forsøges. Forordningen slutter med en Opfordring i Guds Navn til alle haandgangne Mænd: „ikke at tale ilde om Kongen eller samtykke dem, som gjøre det,“ men strengt opfylde sine Pligter, sin Skyldighed mod Kong Magnus's Afkom, og sin Trostid mod Kongens Datter Ingebjørg, — samt med en Opfordring til det hele Folk, „Hird og Almue“ at overholde den Forordning, som er given om Rigsstyrelsen „saaledes som de ville forsvare for Gud paa Dommens Dag“¹⁾.

¹⁾ N. g. L. III. 74—81.

Satte Kongen ved denne Forordning det fremstræbende verdslige Stormandsvælde en sterkt Stranke, saa satte han ogsaa Hierarchiet en lignende ved en Forordning udstedt noget senere, i den anden Halvdeel af 1308, eller den første Halvdeel af 1309 ¹⁾. Den er i Form af en Befaling til Sysselmænd og Lagmænd, og dens Bestemmelser ere følgende:

Ingen Bøder maa paalægges udenfor den gamle Christenrets Bestemmelser. — Testamenter, om ogsaa gjorte til Fordeel for Kirker og Kloostere, skulde ei holdes videre end Lovbogen vidner. — Landverns Segl og Udrustning skal forvares i Kirken efter gammel Sedvane. — Lagmænd skulde arve Klerker og Prester efter gammel Stil. — Alle Mænd skulde gjøre Leding efter Jordebrug og Formue overeensstemmende med Loven. — De Fattiges Fjerdedeel tages af alle Tiender. — Alle Klerkesvende skulde staa i samme Lydstyldighed til Kongedømmet som andre Tjegnere med Hensyn til Bøder, Sagsøgning, Skat, Skyld, Told og alle Paalæg, undtagen de Mænd, som ere Biskopperne indrømmede. — Disse ere: for Erkebiskoppen hundrede Mænd, hvilke skulde være frie for Ledingsudredelse, Skutilsvende for tre Personer, Huskarle for to; de skulde og være frie for Rævninger, Ledingsfærd med Kongen og Skibdragning. — Ligeledes for hver Biskop indenlands fireti Mænd. — Hvis Erkebiskoppens Mænd slaes sig imellem i hans Nærvær, i hans Gaard eller paa hans Skib med tvende andre Skibe, da dele Kongen og Erkebiskoppen Bøden, undtagen i Tilfælde af Manddrab eller Lemlæstelse, da Kongen tager den alene. — Men hvis de slaes udenfor Erkebiskoppens Nærvær, sig imellem eller med Andre, har Erkebiskoppen ingen Bød derfor. — Ingen Bøder ere indrømmede de øvrige Biskopper, hverken paa deres Mænd eller Andre udenfor den gamle Christenrets Lydende. — Førnævnte Erkebiskops- og Biskopsmænd nyde kun ovennævnte Ret, forsaavidt som de alle ere opgivne ved Navn i et Brev ved hver Biskopsstol. — Det forbydes at indvilge Provsterne eller disses Ombudsmænd nogenfomhelst almindelige Afgifter. — Det er forbudt at betale for Begravelse, Barnebaab, Salvelse, Bor Herres Legeme eller deslige aandelige Ting, med mindre man gjør det af egen gode Villie; thi Presterne ere pligtige at yde Folk saadant frit. — I det Tilfælde, at Folks Forfædre have ladet bygge Kapeller, eller Bønderne selv have skudt til for at faa Gudstjeneste, og Biskoppen ei vil sætte Prest til efter gammel Sedvane, da er det billigt, at Bønderne heller ikke betale for den Gudstjeneste, de ikke erholde udført. — Hvis Provsterne eller deres Om-

¹⁾ Nemlig i Kongens 10de Regjeringsaar, d. e. mellem 10de August 1308 og samme Dag 1309; Udstedelsesdagen er ingensteds angiven. Forordningen findes trykt i N. g. L. III. 81—85.

budsmænd overtræder hvad nu er nævnt og betynger Kongens Thegner med Ban eller anden Haardhed for at faa dem til at underkaste sig nye Paalæg, da skal Lagmand eller Syssemand, hvem som Bonden opfordrer, være skyldig til at hjælpe ham til gammel Lov; men har paa den anden Side Provsten ret Sag mod Bønderne, da skal Lagmand eller Syssemand ogsaa pligte disse sidste til at gjøre Kirken Ret. — Tykkes det Lagmand eller Syssemand, at Provsterne forurette Kongens Thegner, og ville Provsterne paa ingen Maade lyde hines Advarsler, men trænge Bønderne med Ban og andre Tyngsler til at underkaste sig deres Paalæg, da fortjener ei den at nyde Ret, som ei vil forunde Andre den, og skal Lagmanden eller Syssemanden i saa Tilfælde erklære Provsterne eller deres Ombudsmænd dette, og derpaa forbyde baade Kvinder og Karle at arbejde for dem, eller tjene dem, eller leie af dem Gaarde, Huse eller Skibe.

Dette var i Grunden et Tilsvær fra Kongens Side i rene og klare Ord paa det osloffe Provinzialconciliums Fornyelse af Erkebiskop Jons Statuter med Hensyn til Bans Anvendelse, da Kongen jo her tydeligen opstiller den Grundsætning, at Bannet ei maa anvendes til at fremtvinge noget, der strider mod gjældende Landslov, og at folgelig Geistlighedens Ret til at anvende Bansættelsen er betinget af Landsloven. Forordningen kan ogsaa paa en Maade siges at indeholde en Erklæring af Kongen om hvad han af Tunsbergforeningen agtede for bestaaende, eller rettere hvilke Bestemmelser han vilde lade træde i hiin Forenings Sted, hvilken altsaa ved nærværende Forordning end yderligere, end før var steet, fra Kongedømmets Side betegnedes som ophævet, magtesløs og intetsigende.

Det var ikke nok, at Haakon, som ved sidstomtalte Forordning stode, henviste Geistligheden til den samme Tydighed mod Landets Love, som Kongens Undersaatter i Almindelighed skyldte disse; — han arbejdede ogsaa ved denne Tid paa at gjøre Kongedømmet, saavidt muligt, uafhængigt af Biskoppernes og den af dem ansatte høiere Geistligheds Bistand i verbslige Regjeringsanliggender.

Den europæiske Statskunst og de europæiske Staters indbyrdes Forhold var nemlig allerede saaledes bestaffet, at der til deres Ledning udfordredes en videnskabelig Dannelse, navnlig en Kjendskab ikke alene til den canoniske Ret, men ogsaa for en Deel til den civile romerke, som det endnu var sjældent at træffe udenfor den høiere Geistligheds Kreds. Denne spillede derfor i de fleste politiske Underhandlinger Staterne imellem Hovedrollen, om ikke altid just som Formænd i Navnet, saa i det mindste i Virkeligheden, i Egenkab nemlig af Skrivere, Tolkere og saadant mere. En lignende Dannelse krævedes ogsaa i Bestyrelsen af de indre Statsanliggender, i det mindste forsaavidt

skriftlige Udfærdigelser angik, selv om disse, som i Norge var almindeligt, stode i Landets Sprog. Kongens Kansler, der besørgede disse Udfærdigelser og havde Kongens Segl i Forvaring, maatte saaledes være en Mand af geistlig Dannelse, om han end ikke derfor nødvendigvis behøvede at være Geistlig af Bielse. Biskopperne og disse Chorsbrødre, eller og de høiere Ordensgeistlige, Abbeder, Priorer og deres Lige, vare altsaa de, til hvem Kongedømmet i de nævnte Regeringsanliggender var nærmest henviist. Men alle disse geistlige Herrer havde sin særlige Standsinteresse, der ikke altid stemmede med Kongedømmets Anskuelse.

De norske Konger havde allerede længe indseet dette. Skjønt de ofte havde været nødte til at benytte Biskopperne og andre høie Prælater i Underhandlinger med Udlandet, saa havde de dog altid undgaaet at benytte dem ved skriftlige Udfærdigelser i Landets indre Anliggender, eller som Bevarere af det kongelige Segl. Hertil havde de altid valgt en af sine Hirdprester, Geistlige, hvilke i Egenkab af sin Stilling i Kongens Hird stode i et engere Afhængighedsforhold til Kongedømmet, og paa en Maade vare undbragne den biskoppelige Myndighed, om end ikke aldeles i Formen, saa dog noget nær i Virkeligheden. Den af disse, hvem Seglet var betroet, kaldtes Kongens Kapellan (kapallin). Efterat det anseeligere, høist vigtige Kanslerembede var oprettet, hvilket synes at være skeet ved Kong Magnus Haakonson, saa var dette, til hvilket Udfærdigelsen af alle kongelige Breve og Bevaringen af det kongelige Segl nu blev henlagt ¹⁾ aldrig blevet overdraget nogen Biskop, men var blevet besat deels med en eller anden af Kongen beroende Geistlig f. Ex. en Provst eller Chorsbroder ved et kongeligt Kapel, deels, som det lader, undertiden med en vel studeret Lægmand ²⁾).

Forholdsreglen var klog og havde saa at sige vundet Hevd som en Grundsætning i den norske Statsstyrelse. At overholde, bestyrke og udvide den, var Kong Haakon magtpaaliggende, helst nu da han mistænkte Biskoppernes aristokratisk-hierarchiske Hensigter; og for dette Diemed foretog han sig at udvirke oprettet en egen anseelig og talrig Klasse af Geistlige, hvilken saameget som muligt skulde undrages den biskoppelige Diocesanmyndighed, og derimod knyttes til Kongedømmet, — et Slags kongelig Hirdgeistlighed, om man saa maa kalde

¹⁾ Hirdskraa c. 21, N. g. L. II. 409.

²⁾ I Sverige og Danmark findes jævnlig, ja maaskee oftest, Biskopper at have været Kongernes Kanslere. I den norske Hirdskraa siges ikke engang udtrykkelig, at Kansleren skal være en Geistlig; og det synes han virkelig ikke altid at have været. Saaledes var vel neppe Kansleren Hr. Bjarne Rodinson (Bernhardus Rudolphi) i Kong Erik Magnussons Mindreaarighedstid nogen egentlig Geistlig.

den, hos hvilken Kongen kunde finde al den geistlige Hjælp, han i sine Regjeringsanliggender tiltrængte, uafhængig af Biskopperne og deres Kapitler.

Emnet til en saadan Indretning fandtes heldigvis allerede i Norge, deels i de omtalte Hirdprester, hvilke dog i Regelen kun vare tvende ¹⁾, deels og især i de saakaldte kongelige Kapeller. Disse vare visse anseelige Kirker i forskellige Dele af Norge, hvilke efterhaanden vare byggede og rigeligen udstyrede af Kongerne, og med hvilke der, da Biskopperne med Kongernes Indrømmelse havde erhvervet sig Patronatsretten til Landets øvrige Kirker, var gjort en Undtagelse til Gunst for Kongen, saaledes at Retten at kalde eller præsentere Prester og ringere Geistlige til dem blev ham overladt, kun at den canoniske Indsættelse forbeholdtes vedkommende Biskop, ligesom og den øvrige Diocesamyndighed over dem. Disse kongelige Kapeller vare for nærværende fjorten i Tallet, og de fire fornemste: Apostelkirke i Bergen, Marielkirke i Oslo, Michaelskirke i Tunsberg og Olafskirke paa Dvaldsnes, — vare Kollegiat-Kirker, d. e. ved hver af dem underholdtes et Kollegium af Kanniker (canonici) eller Chorsbrødre, i hvis Spids led en Provst (præpositus) som Kirkes Bestyrer ²⁾. Kunde Kongen frene disse Kapeller med deres Geistlige til et eget Heelt under en fælles Formand, som Kongen kaldte, og som i alt Væsentligt var den værdige Myndighed unddragen, saa kunde han siges at have opnaaet sit Formaal.

Og dette lyffedes ham virkelig ved Paven's Hjælp. Den overmodige og haardnakkede Bonifacius VIII var død den 11te October 1303. Hans Eftermand Benedictus XI, valgt den paafølgende 22de October, døde allerede den 6te Juli 1304, og nu valgtes, efterat

¹⁾ Hirdskraa c. 21, N. g. L. II. 409 f. ²⁾ Ved Apostelkirken i Bergen var Provst og Chorsbrødre indsatte under Kong Magnus Haakonsens Regjering 1273 (Isl. Ann. 142, Fornm. s. X. 159). Marielkirken i Oslo havde Provst og Chorsbrødre før Haakons Regjeringsstiltrædelse, og blev af ham rigeligen begavet og privilegeret (Haakons Brev af 22de Juni 1300, N. Dipl. I. 83—86). Michaelskirken paa Tunsberghus havde i 1317 Provst, fire Chorsbrødre og to Diaconer (N. Dipl. III. 107). Olafskirken paa Dvaldsnes var en meget stor Bygning, som dens Levninger endnu udvise; Kong Haakon erhvervede sig Patronatsret til den i 1305 af Biskop Ketil af Stavanger (N. Dipl. I. 94). De ti øvrige kongelige Kapeller vare: St. Peters Kirke paa Saurbø, St. Laurentius Kirke paa Lister, St. Laurentius Kirke i Gifundafund, alle tre i Stavangers Biskopsdømme, Hellig Korsets Kirke med Hospital paa Fane, St. Katharina og Allehelgens Kirker med Hospitaller i Bergen, St. Ludovicus Kapel paa Thyssø, St. Nicolaus Kapel paa Herdla, alle fem i Bergens Biskopsdømme, St. Marie Kapel paa Trum „nær Hedningerne“ i Nidaros Biskopsdømme og St. Stephanus Kapel med Hospital i Tunsberg i Oslo Biskopsdømme.

skriftlige Udfærdigelser angik, selv om disse, som i Norge var almindeligt, skædede i Landets Sprog. Kongens Kansler, der besørgede disse Udfærdigelser og havde Kongens Segl i Forvaring, maatte saaledes være en Mand af geistlig Dannelse, om han end ikke derfor nødvendigvis behøvede at være Geistlig af Bielse. Biskopperne og disse Chorsbrødre, eller og de høiere Ordensgeistlige, Abbeder, Priorer og deres Lige, vare altsaa de, til hvem Kongedømmet i de nævnte Regjeringsanliggender var nærmest henviist. Men alle disse geistlige Herrer havde sin særlige Standsinteresse, der ikke altid stemmede med Kongedømmets Anstuelser.

De norske Konger havde allerede længe indseet dette. Skjønt de ofte havde været nødte til at benytte Biskopperne og andre høie Prælater i Underhandlinger med Udlandet, saa havde de dog altid undgaaet at benytte dem ved skriftlige Udfærdigelser i Landets indre Anliggender, eller som Bevarere af det kongelige Segl. Hertil havde de altid valgt en af sine Hirdprester, Geistlige, hvilke i Egenstaaelse af sin Stilling i Kongens Hird stode i et engere Afhængighedsforhold til Kongedømmet, og paa en Maade vare undbragne den biskoppelig Myndighed, om end ikke aldeles i Formen, saa dog noget nær i Virkeligheden. Den af disse, hvem Seglet var betroet, kaldtes Kongen Kapellan (kapallin). Efterat det anseeligere, høist vigtige Kanslerembede var oprettet, hvilket synes at være skeet ved Kong Magnus Haakonsson, saa var dette, til hvilket Udfærdigelsen af alle kongelige Breve og Bevaringen af det kongelige Segl nu blev henlagt ¹⁾ aldrig blevet overdraget nogen Biskop, men var blevet besat deels med en eller anden af Kongen beroende Geistlig f. Ex. en Provst eller Chorsbroder ved et kongeligt Kapel, deels, som det lader, undertiden med en vel studeret Lægmand ²⁾.

Forholdsreglen var klog og havde saa at sige vundet Herd sin en Grundsaetning i den norske Statsstyrelse. At overholde, bestyrke og udvide den, var Kong Haakon magtpaaliggende, helst nu da han mistænkte Biskoppernes aristokratisk-hierarchiske Hensigter; og for dette Niemed foretog han sig at udvirke oprettet en egen anseelig og talrig Klasse af Geistlige, hvilken saameget som muligt skulde undbrages den biskoppelige Diocesanmyndighed, og derimod knyttet til Kongedømmet, — et Slags kongelig Hirdgeistlighed, om man saa maa kalde

¹⁾ Hirdskraa c. 21, N. g. 2. II. 409.

²⁾ I Sverige og Danmark findes jævnlig, ja maaskee oftest, Biskopper at have været Kongernes Kanslere. I den norske Hirdskraa siges ikke engang udtrykkelig, at Kansleren skal være en Geistlig; og det synes han virkelig ikke altid at have været. Saaledes var vel neppe Kansleren Hr. Bjarne Robinson (Bernhardus Ludovici) i Kong Erik Magnussons Mindreaarighedstid nogen egentlig Geistlig.

den, hos hvilken Kongen kunde finde al den geistlige Hjælp, han i sine Regjeringsanliggender tiltrængte, uafhængig af Biskopperne og deres Kapitler.

Emnet til en saadan Indretning fandtes heldigviis allerede i Norge, deels i de omtalte Hirdprester, hvilke dog i Regelen kun vare toende ¹⁾, deels og især i de saakaldte kongelige Kapeller. Disse vare visse anselige Kirker i forskjellige Dele af Norge, hvilke efterhaanden vare byggede og rigeligen udstyrede af Kongerne, og med hvilke der, da Biskopperne med Kongernes Indrømmelse havde erhvervet sig Patronatsretten til Landets øvrige Kirker, var gjort en Undtagelse til Gunst for Kongen, saaledes at Retten at kalde eller præsentere Prester og ringere Geistlige til dem blev ham overladt, kun at den canoniske Indsættelse forbeholdtes vedkommende Biskop, ligesom og den øvrige Diocesamyndighed over dem. Disse kongelige Kapeller vare for nærværende fjorten i Tallet, og de fire fornemste: Apostelkirke i Bergen, Marielirke i Oslo, Michaelskirke i Tunsberg og Olafskirke paa Dgvaldsnes, — vare Kollegiatkirker, d. e. ved hver af dem underholdtes et Kollegium af Kanniker (canonici) eller Chorsbrødre, i hvis Spids stod en Provst (præpositus) som Kirkens Bestyrer ²⁾. Kunde Kongen forene disse Kapeller med deres Geistlige til et eget Heelt under en fælles Formand, som Kongen kaldte, og som i alt Bæsentligt var den Kjøppelige Myndighed unddragen, saa kunde han siges at have opnaaet sit Formaal.

Dg dette lyffedes ham virkelig ved Paven's Hjælp. Den overmodige og haardnakkede Bonifacius VIII var død den 11te October 1303. Hans Eftermand Benedictus XI, valgt den paafølgende 22de October, døde allerede den 6te Juli 1304, og nu valgtes, efterat

¹⁾ Hirdstaa c. 21, N. g. L. II. 409 f. ²⁾ Ved Apostelkirken i Bergen var Provst og Chorsbrødre indsatte under Kong Magnus Haakonsøns Regjering 1273 (Isl. Ann. 142, Fornm. s. X. 159). Marielirken i Oslo havde Provst og Chorsbrødre før Haakons Regjeringsstiltrædelse, og blev af ham rigeligen begavet og privilegeret (Haakons Brev af 22de Juni 1300, N. Dipl. I. 83—86). Michaelskirken paa Tunsberghus havde i 1317 Provst, fire Chorsbrødre og to Diaconer (N. Dipl. III. 107). Olafskirken paa Dgvaldsnes var en meget stor Bygning, som dens Levninger endnu udvise; Kong Haakon erhvervede sig Patronatsret til den i 1305 af Biskop Ketil af Stavanger (N. Dipl. I. 94). De ti øvrige kongelige Kapeller vare: St. Peters Kirke paa Saurbø, St. Laurentius Kirke paa Lister, St. Laurentius Kirke i Gifundafund, alle tre i Stavangers Biskopsdømme, Hellig Korsens Kirke med Hospital paa Fane, St. Katharina og Allehelgens Kirker med Hospitalet i Bergen, St. Ludovicus Kapel paa Thyssø, St. Nicolaus Kapel paa Herbla, alle fem i Bergens Biskopsdømme, St. Marie Kapel paa Trums „nær Hedningerne“ i Nidaros Biskopsdømme og St. Stephanus Kapel med Hospital i Tunsberg i Oslo Biskopsdømme.

Pavestolen i næsten et Aar havde staaet ledig paa Grund af Kardinalernes Uenighed, endelig den 5te Juni 1305 Clemens V, forhen Bertrand de Got, Erkebiskop af Bordeaux. Hans Valg bevirkedes ved den franske Konges, Philip IV's, Rænter, og en af de hemmelige Betingelser for Valget var som bekjendt, at Paven skulde tage sit Sæde i Frankrige. Clemens opfyldte den, og med ham begynder Pavestolens Forflyttelse fra Rom til Avignon, — en Begivenhed, der høi Grad medvirkede til Pavedømmets hastige Forfald.

Clemens V var en uverdigg Biskop, der ved mange Midler lod sig paavirke, — noget som hans hele Forhold til Philip af Frankrige noksom viser. Kong Haakon vidste at stemme ham gunstig for sig og sin ovennævnte Plan, og den 5te Februar 1308 udstedte Paven fra Poitiers et Brev, hvori han, som det heder „paa Grund af Kongens Fortjenester, der gjøre ham verdig til det apostoliske Sædes Belvillie, gunstigen indvilger hans Ønsker, især naar disse siensynligen fremgaa af ham brændende Gudsfrygt“. Han bestemmer „paa Kongens Begjæring af sin apostoliske Myndighed“, at Provsten ved Apostelkirken i Bergen for Fremtiden skal forestaa (præsiter) alle de fjorten i Breve opregnede, kongelige Kapeller, og benævnes: „magister capellarum regis“. Det skulde derhos være ham tilladt at benytte i sit Kapel, Apostelkirken, Biskopsstav (baculo pastorali), Biskopshue (mitra) og Ring i Kongens og dennes Efterfølgers Nærværelse, at uddele biskoppelig Betsignelse sammesteds, naar ingen Biskop var tilstede, at visitere samtlige kongelige Kapeller og endelig at straffe de ved dem ansatte Geistlige i mindre betydelige Tilfælde — vedkommende Biskoppers Ret dog i alt andet forbeholdet ¹⁾).

Ved et andet Brev af samme Dag og Sted indrømte Paven, at enhver Biskop i Kongens Rige, skulde være bemyndiget til at promovere til alle geistlige Grader (ordines) de kongelige Klerker, hvilke Kapelmagisteren personligen eller ved sit Brev præsenterede ham, naar de vare duelige, om de ogsaa vare af et andet Biskopsdømme ²⁾. Ved et tredie Brev meddeelte han samtlige fjorten Kapeller udstrakt Indulgens, idet nemlig Enhver, som med sand Anger og Bekjendelse aarligen besøgte et af dem paa dets største Festsdag, skulde have eftergivet eet Aars paalagt Pönitens, og Enhver, som forrettede sin Andagt ved et af dem de otte umiddelbart efter hiin Fests følgende Dage, skulde have Eftergivelse for hundrede Dages Pönitens ³⁾. Endelig ved et fjerde Brev meddeelte han „paa Kongens Bøn“ Biskopperne af Oslo og Bergen Fuldmagt til at dispensere 60 Klerker, hvilke Kongen tilnævnte, og deriblandt endogsaa 10 Prestesønner, fra uegte Fødsel, saaledes at de kunde befordres til geistlige Grader og erholde kir-

¹⁾ N. Dipl. I. 100.

²⁾ N. Dipl. I. 102.

³⁾ N. Dipl. I. 101.

teligt Beneficium endogsaa med Sognestyrelse (cura animarum), kun at de ei vare avlede af Klostermænd, eller i Hor eller i Forbindelse inden forbudne Led (in incestu) ¹⁾. Det sidste vedkommer ikke umiddelbart Kapellerne, men viser, hvorledes Pave Clemens begunstigede Haakon endogsaa i Ting, som ubelukkende hørte under Kirkens Omraade, og hvori den verdslige Magt ellers ikke havde at indblande sig. Med Paven paa sin Side torde nok Kongen vove en Dyst med sine Biskopper. Den første Kapelmagister var Finn Halvorsen, der allerede i flere Aar forud havde været Apostelkirkens Provst eller Præpositus.

Saaledes frydsede da Kong Haakon, ved floge Foranstaltninger ad Lovgivningens og Underhandlingens Vej, sit Riges baade verdslige og geistlige Stormænd i deres aristokratiske og hierarchiske Planer, og det lyffedes ham virkelig ikke alene at opretholde Kongedømmets Uafhængighed, men endogsaa at sammentrænge i det den hele Landsstyrelse fastere end nogenfinde før i Norge havde været Tilfælde. Lendermændenes eller Baronernes Verdighed og Navn forsvandt meget snart af den norske Samfundsorden, og dermed det fremstræbende Stormandsvældes egentlige Grundlag og Hovedstøtte. Ridderverdigheden, som nu kom til at indtage den første Plads næst Kongedømmet i den verdslige Stat, ikke alene medbeeltet ubelukkende af Kongen, men knyttedes ogsaa, som en Hirdverdighed, paa det nøieste til hans Person. Landsstyrelsen i de engere Kredse lagdes væsentlig i en Embedsstands Hænder, som udgik fra Kongedømmet, og efter Haakons Plan, paa det skarpeste skulde tilsees af dette. Geistligheden, der ikke længer i Eet og Alt kunde underlægges Kongedømmet, blev i det mindste paa det verdslige Felt henviist til undersaatlig Lydighed mod Landsloven i alle de Dele, hvorpaa ikke Fritagelse var dem udtryffeligt hjemlet af Kongen, idet derhos den almindelige Geistligheds Benyttelse i Statens Anliggender gjordes overflødig ved den til Kongedømmets særlige Tjeneste skabte Kapelgeistlighed. Almuen endelig tilstodes det at bevæge sig nogenlunde i de gamle, om Folkefrihed og Folkemagt mindende Former, dog under en sterkt Indflydelse af Kongedømmet gennem dets Embedsmænd, — en Indflydelse, der under den vedligeholdte splittede Thingorden synes ikke at have levnet stort meer end en Skygge af den gamle, betydningsfulde Statsmagt tilbage. I Korthed og i vor Tids Talebrug: den Styrelsesform, som Haakon, for at møde det fremstræbende Aristokrati, vilde begrunde i Norge, og som det ogsaa i det Væsentlige lyffedes ham, i det mindste for sin Levetid, at istandbringe, var et i Kongedømmet centraliseret

¹⁾ Suhm D. S. XI. 903.

Bureaukrati, tilsat, dog kun svagt, med demokratisk og tildeels ogsaa aristokratisk Bestanddele.

64.

Brud mellem Kong Haakon og Hertug Erik. Spending mellem Kongen og Erkebiskop Jorund. Dennes seneste Leveaar og Død.

De nu omhandlede Skridt af Kong Haakon maatte nødvendigviis mishage mange af Norges Stormænd, baade verdslige og geistlige. Heraf den Spending, som man just paa denne Tid sporer imellem dem og Kongedømmet, og som giver sig tilkiende i Hertug Eriks aabenbare Brud med Kongen, i enkelte verdslige Stormænds Optraeden paa hans Side mod deres eget Fædreland¹⁾, og endelig i Erkebiskop Jorunds Lunkenhed i at hjælpe Kongen til Rigets Forsvar.

Det fuldfomne Brud mellem Haakon og Hertug Erik fremkaldtes i 1308 ved den Sidstes overmodige Afslag paa Kongens Forbring, at han skulde tilbagegive Norge Bardbergs og Konghellas Fæstninger, hvilke Kongen tidligere havde overladt ham som Støttepunkt for hans frigerste Foretagender mod den svenske og den danske Konge, — en Tilbagegivelse, som Hertugen ikke vilde indlade sig paa, før Egtteskabet mellem ham og Haakons Datter Ingebjørg var fuldbyrdet. Følgen var, at den aftalte Egtteskabsforbindelse hævedes, og at Haakon nærmede sig den danske Konge med Fredsforslag. En foreløbig Overeenkomst tilveiebragtes ogsaa mellem Norge og Danmark ved Fuldmægtige fra begge Riger i Kjøbenhavn den 29de August 1308, og ved den lovede Kong Haakon sin Datter Ingebjørg til Junker Magnus, den svenske Konge Birgers Søn, den danske Konges Søstersøn. Den endelige Fred mellem Rigerne skulde afflutes ved et Møde mellem Kongerne selv, der aftaltes at skulle finde Sted den følgende Sommer²⁾.

Nu optraadte Hertug Erik som den norske Konges aabenbare Fiende. Enkelte misfornøiede norske Stormænd havde, som sagt, allerede forladt sit Fædreland og vare traadte i hans Tjeneste; flere Overløbere har han rimeligviis ventet sig, naar han først med en Hærmagt havde viist sig inden Norges Grændser. Han gjorde midt Vinteren mellem 1308 og 1309 et ødelæggende Indfald i Biken, trængte frem lige til Oslo, og beleirede, skjønt forgjæves, det stærkt befæstede Akershus. Man synes i Norge ikke at have været forberedt paa et hastigt Angreb; alligevel samlede Bønderne sig fra flere Kanter til Fæstningens Undsætning, og Erik fandt det raadeligst i Begyndelsen af 1309 at trække sig tilbage igjen til Sverige. — En alvorlig Krig

¹⁾ Hr. Bjarne Rodinson og Hr. Thord Unge nævnes udtrykkelig som saadanne Overløbere. ²⁾ Thorkel. Anal. 98—103.

truede imidlertid Norge fra denne Side, nye Angreb kunde ventes, og Haakon skyndte sig at opbyde sit Riges Krigsmagt ogsaa fra Landets vestlige og nordlige Dele for at kunne have en sterk Flaade og Hær samlede ved Rigsgrændsen i sydøst, hvilken var nærmest udsat for Fiendens Indfald.

I denne Anledning henvendte Kongen sig ogsaa med sit Udbud til Norges Erkebiskop og Biskopper, af hvilke han vel med Grund kunde vente, at de ei under de nærværende farlige Omstændigheder vilde unddrage sig for at komme Fædrelandet til Hjælp efter yderste Evne. Men Erkebiskop Jorund havde den 11te September 1308 fra Nidaros ladet udgaa en Kaldelse til alle Norges Biskopper at indfinde sig hos ham i Nidaros til et Provinzialconcilium, der skulde aabnes den 9de Marts 1309¹⁾, men senere udsattes, som det lader, til en Dag i April eller Førstningen af Mai. Denne Kaldelse var vel tidligere end det kongelige Udbud, dog synes Kongen at have næret Mistanke om rænsfulde Hensigter; og heri maatte han bestyrkes, da Erkebiskoppen, anmodet af Kongen og dennes Raad om at tilbagefalde Conciliet, var saa langt fra at rette sig efter denne Opfordring, at han meget meer drev endnu sterkere paa det. Da nemlig Biskop Arne af Bergen havde begjæret Udsættelse af det berammede Concilium, eller bedet sig undskyldt for at møde dertil personligen, saa gjentog Erkebiskoppen i Skrivelse af 6te Februar 1309, paa en Tid, da han utvivlsomt havde modtaget Kongens Udbud, sin Kaldelse til Biskoppen, hvis Nærværelse, han siger, han paa ingen Maade vil savne, og hvem han opfordrer til at sørge for, at Kongens Raad ei hindrer dette og andre Sindens Anliggender²⁾. Biskop Arne lod sig stemme til at lyde Erkebiskoppen, og det samme var Tilfælde med Biskop Ketil af Stavanger.

Da Kongen nu den 20de Marts 1309 kom til Bergen for personligen at drive paa sine Rustninger, fandt han der begge Biskopperne, Arne og Ketil, rede at drage til Conciliet i Nidaros. Kongen optog, som naturligt var, denne Afsærd meget ilde, og endnu samme Dag forkyndte han, efter Overlæg med sit Raad og i mange tro Mænds Nærværelse, Forbud mod Biskoppernes Reise. Han paalagde dem i Kraft af sin kongelige Myndighed, „under Fortabelse af deres Gode, Friheder og Rettigheder“ ikke at lyde Erkebiskoppens Kaldelse, men derimod følge Kongen hidhen, hvor Rigets Vel udkrævede deres Nærværelse. Skulde Erkebiskoppen i denne Anledning foretage sig noget imod dem, saa skulde Kongen forsvare deres Sag for Paven eller hvilkensomhelst gyldig Dommer³⁾.

¹⁾ N. Dipl. III. 79. ²⁾ Erkebiskoppens tvende Breve N. Dipl. III. 81—83 og Bp. Arnes af 4de Marts 1309 Sfs. 82, af 16de Marts 1309 Sfs. 85 og af 23de Marts 1309 Barth. Mfr. E. 509—511. ³⁾ Om disse Forhandlinger i det Hele see Kong Haakons Brev af 20de Marts 1309, N. Dipl. I. 106.

Dagen efter indgav virkelig ogsaa Kongen forskjellige Appeller til det apostoliske Sæde angaaende flere Ulemper (hvilke vides ikke), der paaførtes ham samt hans Klerker og Lægmand af Erkebiskop Jørund og nogle andre hans Riges Biskopper; — og herom underrettede han ved Brev af 26de Marts Magisteren for sine Kapeller med Provster, Kapellaner og øvrige Klerker ved samme, idet han tillige erklærede at skulle med det Første sende Fuldmægtige til Nidaros for at tilskændegive Erkebiskoppen dette. De Domme, som muligen imidlertid kunde affiges i omhandlede Sager af en eller anden Prælat mod hans Klerker eller mod Lægmand under hans Bestyttelse, skulde ikke agtes ¹⁾. Der blev nu intet af de to ovennævnte Biskoppers Reise til Nidaros; og da Biskopperne af Hamar og Oslo ligeledes maa antages at være udeblevne ifølge Kongens Forbud, saa maatte af den Grund det tilfagte Provinzialconcilium have faldet bort, om end ikke Erkebiskop Jørunds strax efter i April Maaned indtrædende Død havde forhindret dets Afholdelse. Alle de fire Biskopper, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, findes derimod, ligesom og Kapelmagisteren Finn Haldorsøn, at have fulgt Kongen om Sommeren paa hans Tog til Rigsgrændsen, og at have været tilstede ved Mødet mellem den norske og danske Konge i Kjøbenhavn, hvor Freden mellem Norge og Danmark sluttedes den 17de Juli 1309 ²⁾ paa de i forrige Aar aftalte Betingelser ³⁾.

Erkebiskop Jørunds sidste Leveaar synes hverken at have hængaet ganste rolige, eller at have været for ham selv behagelige. I Striden med sit Kapitel havde han, som allerede fortalt, været den Tabende, og han synes siden lige til sin Død at have været meer afhængig af sine Chorsbrødre end en saa stolt Prælat uden Græmmelse kunde taale. Chorsbrødrene sees at have været begunstigede af Kongen, og det rimeligviis i saa meget høiere Grad, som Erkebiskoppen begyndte at blive ham mistænkt for hemmeligt Samhold med Hertug Erik og Rigets opsetsige Stormænd. Man finder, at Kongen under sit Ophold i Nidaros i 1307 skænkede Chorsbrødrenes Kommune 100 Mark til bestandigt Aartidehold (aarlige Sjælemesser paa Dødsdagen) for sig og sin Dronning Eufemia ⁴⁾, og at han den 10de April 1308 ved et Bernebrev fra Dgvaldsnes i de allersterkeste Udtryk tog Chorsbrødrene og Alt deres, baade Kommunen og hver enkelt af dem tilhørende, under sin kongelige Bestyttelse ⁵⁾. Erkebiskoppen vilde nu gjerne vinde dem, rimeligviis for at nyde lidt Føielighed af dem paa

¹⁾ N. Dipl. I. 107.

²⁾ Thorkel. Anal. 103—110.

³⁾ S. o. f. II. 142.

⁴⁾ Chorsbrødrenes Brev af 21de September 1307, N. Dipl. II. 75, ifrt. m.

Kong Haakons Brev af 12te April 1308, Sfs. 77.

⁵⁾ N. Dipl. III. 77.

sine gamle Dage, og vel muligen især for ikke at krydses af dem i de Planer, han, som før omtalt, hemmeligen nærrede mod Kongedømmet. Derfor var det ubestrikt, at han ved Brev af 15de Mai 1308 stjænkede deres Kommune (ad mensam eorum communem) den forhen saameget omtvistede St. Michaels Kirke paa Stein¹⁾. Alligevel havde Chorsbrødrene endnu hans tidligere Adfærd mod dem i friskt Minde og undlode ikke at lade ham føle det, naar Leilighed gaves. Herom vidner deres strenge og vistnok ikke i Alt billige Opførsel mod hans Ven, den oftere nævnte Prest Laurentius Ralfsøn.

Laurentius var fremdeles i stor Yndest hos Erkebiskop Jørund og blev af denne endogsaa bestiftet til Pönitentiarius og til at gjemme St. Olafs Offer, en Gunst som misundtes ham af Mange. Det horte til Erkebiskoppens Metropolitanstyrelse stundom at visitere, personligen eller ved Fuldmægtige, i sine Lydbiskoppers Omraade. En saadan Visitation var bestemt for Islands Bedkommende, og Erkebiskoppen besluttede efter Chorsbrødrenes Raad at sende Laurentius hid som Bisitator, et Hverv hvortil han maatte synes særdeles stiftet baade formedelst sin Dygtighed og formedelst sit Kjendskab, som født og opdragen paa Island, til de derværende Forhold. Laurentius paatog sig det ogsaa, men udbad sig til sideordnet Medhjælper en vis Broder Bjørn af Prædikebrødrenes Orden, der skulde prædike for Landsfolket. Erkebiskoppen fraraadede ham dette, baade fordi — som han sagde — en deelt Magt indesluttede i sig Spiren til sin egen Odelæggelse, og fordi han ikke havde nogen god Tro til Prædikebrødrenes Paalidelighed i det Hele. Chorsbrødrene derimod bifaldt hans Forlangende og skyndede ivrigt til dets Opfyldelse — som man troede — af gammel Uvillie mod Laurentius. Enden blev, at Erkebiskoppen gav efter, og Laurentius og Broder Bjørn udnævntes til Bisitatorer med lige Myndighed. Erkebiskoppen viste dog Laurentius den særlige Gunst, at han overgav denne tre ubestrevne Pergamenter, alle med det erkebiskoppelige Segl under, hvilkede det tilstodes ham at udfylde, naar Leiligheden krævede det, efter eget Tykke. Han maatte imidlertid iforveien sverge, ikke at ville indføre i disse Breve noget, som kunde være Erkebiskoppen eller hans Kirke til Skade. Dette foregik hemmeligen, ifkun i Overvær af tvende Erkebiskoppens Fortrøelige.

Begge Bisitatorerne fore nu i Følge til Island i 1307, medførende Erkebiskoppens Anbefalingsbreve til begge Landets Biskopper, Jørund af Hole og Arne Helgesøn af Skaalholt. De landede ved Eyraar (Drebakke) paa Sønderlandet kort før Thorlaksmesse om Sommeren (20de Juli) og drog strax til Skaalholt, hvor

¹⁾ N. Dipl. III. 79.

de blev vel modtagen af Biskop Arne. Allerede her reiste sig en liden Uenighed mellem Bisitorerne, da Laurentius vilde, at Bjørn skulde prædike paa Thorlaksmessen om denne hellige Mands Fortjenester, men Bjørn negtede dette og gjorde Spot af Helgenen. Men denne Uenighed, heder det, blev snart bilsagt, da nemlig Broder Bjørn samme Aften blev heftig syg, ansaa Sygdommen for en Straf, og nu fandt sig i at prædike paa Messedagen. Siden gik det godt med Visitationen i Staalholts Biskopsdømme; nogle Prester bleve affatte paa Grund af Ufyndighed, men den søielige Biskop Arne gjorde derved ingen Banffeligheder.

Mindre godt gik det, da Bisitorerne om Høsten kom til Hole Biskopsdømme. Biskop Jørund havde nu i hele 40 Aar forestaaet Holestol, og havde i denne lange Embedstid vidst at erhverve sig en overordentlig Indflydelse paa Nordlandet baade hos Geistlighed, Hovdinger og Bønder. Men om end hans flue Aand havde bevaret sin gamle Smidighed, saa vare hans Lemmer ved Alderen stivne. Han havde i den senere Tid unbladt at visiterer saa flittigen, som udfordredes, og han saa gjennem Fingre med Uordener, som fandt Sted ikke alene rundt om i Biskopsdømmet, men ogsaa ved selve Biskopsædet, lige under hans Dine. Han var derfor ikke synderlig vel stemt for Visitationen i det Hele, og dertil kom, at han oversaa Laurentius, hvem han i Fordumsdage havde fremhjulpet, og hvem han nu ikke kunde lide at see paa en Maade som sin Overmand. Jørund modtog begge Bisitorerne tilsyneladende vel, men viste dog strax Broder Bjørn større Opmærksomhed og beholdt ham hos sig om Vinteren paa Hole, medens derimod Laurentius maatte skaffe sig Winterophold et andet Sted.

Strax i Begyndelsen af 1308 opkom der Uenighed mellem Biskoppen og Laurentius; og da Broder Bjørn altid holdt sig paa Biskoppens Side, kom der ogsaa alvorlig Misforstaaelse mellem Bisitorerne selv. Laurentius blev udsat for uverdige Behandling af Abbeden af Thveraa, der vovede at sønderrive et af hiin forfattet Domsbrev lige for hans Dine; og Biskoppen med Broder Bjørn tog Abbeden til Forlig uden engang at tilfalde Laurentius. Endelig erklærede Broder Bjørn ganske egenraadigen, at han ikke vilde visiterer de nordøstlige Udkanter af Biskopsdømmet, og begav sig tidlig om Sommeren paa Hjemreisen til Norge.

Laurentius's Venner raadede nu denne, at han ogsaa skulde vende hjem, og det paa samme Skib som Bjørn, for at Bjørn ikke skulde faa Anledning til i hans Fraværelse at bagtale ham. Men Laurentius vilde fuldende sin Visitation i den nordlige Fjerding og blev tilbage. Folket lagde imidlertid nu alle mulige Hindringer i Vejen for

ham, og Biskoppen selv erklærede, at han ikke længer agtede ham for Bisfitor, da hans Medbroder havde forladt ham. Laurentius maatte da opgive den videre Bisfitoration og berede sig til Hjemreisen. Biskoppen gjorde Forsøg paa at forlige sig med ham i Forveien, men da Laurentius intet vilde give efter, skiltes de i Uvenskab. Laurentius gik den 20de August ombord fra Gaaseyre i Gyaffjorden, og kom efter en lang og haard Rejse til Thronbhem ved Slutningen af September Maaned 1308.

Broder Bjørn havde imidlertid vundet Forspranget for ham og var kommen til Nidaros allerede den 8de September med Biskop Jøsumds Brev og Budskab til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene. Hverken Bjørns Ord, eller Biskoppens Skrivelse lod til Laurentius's Fordeel. Desuden havde Biskoppen noget senere om Sommeren sendt en Prest ved Navn Gudmund Haldorsøn til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene med mange Penge og Breve, der ligeledes indeholdt Beskyldninger mod Laurentius. Ogsaa dette Budskab var kommet Laurentius i Fortjebet. Bjørn lagde i sine Klagemaal fortrinlig Vægt paa det, at Laurentius paa Island havde oplæst flere Erkebiskopsbreve, som han ikke vidste, hvorledes han var kommen til. Det var naturligviis de forhen omtalte blanke Breve, som Erkebiskoppen hemmeligen havde givet ham, hvilke Laurentius havde udfyldt og benyttet; men Chorsbrødrene, uden hvis Vidende dette var skeet, havde god Grund til at anke derpaa og at fremstille den brugte Fremgangsmaade som et Falskneri. Stemningen hos Chorsbrødrene var følgende høist fiendtlig mod Laurentius, og Ulykken var derhos, at Erkebiskoppen, som skulde være hans Støtte, paa denne Tid var bragt i en fuldkommen Afmagtstilstand. Han havde nemlig tidligere havt Bert i Foden; men denne slog nu op i Bugen, og Chorsbrødrene havde — heber det — taget Anledning af hans Sygdom til at berøve ham al Magt baade i verdslige og aandelige Ting. De overlode ham til hans Tjeneste tvende Svende og en Kof, og fjærnebe forresten fra ham alle hans Venner og fordums Tilhængere. I denne sørgelige Stilling kunde Erkebiskoppen kun lidet udrette for sin hengivne Tjener.

Ikke før kom Laurentius paa Bryggen i Nidaros, før Chorsbrødrenes Svende med bevæbnet Følge grebe ham og fastede ham i det værste Fængsel, som i Byen fandtes. De bemægtigede sig derpaa hans Gods og Brevstaber, som vare ombord, og bragte det alt under Chorsbrødrenes Forvaring. Dagen efter holdt Chorsbrødrene paa egen Haand Kapitel og havde i denne Forsamling mange hemmelige Overlægninger. I Spidsen for dem stod ved denne Tid Elis Arnesøn Kortin, som nu var Official, og Audun Thorbergson Raude, der stod i stor Anseelse hos alle Hovdingerne;

de blev vel modtagen af Biskop Arne. Allerede her reiste sig en liden Uenighed mellem Bisitorerne, da Laurentius vilde, at Bjørn skulde prædike paa Thorlaksmessen om denne hellige Mands Fortjenester, men Bjørn negtede dette og gjorde Spot af Helgenen. Men denne Uenighed, heder det, blev snart bilagt, da nemlig Broder Bjørn samme Aften blev heftig syg, ansaa Sygdommen for en Straf, og nu fandt sig i at prædike paa Messedagen. Siden gik det godt med Visitationen i Staalholts Biskopsdømme; nogle Prester bleve affatte paa Grund af Ukyndighed, men den søielige Biskop Arne gjorde derved ingen Vanstieligheder.

Mindre godt gik det, da Bisitorerne om Høsten kom til Hole Biskopsdømme. Biskop Jørund havde nu i hele 40 Aar forestaaet Holestol, og havde i denne lange Embedstid vidst at erhverve sig en overordentlig Indflydelse paa Nordlandet baade hos Geistlighed, Hovdinge og Bønder. Men om end hans flue Land havde bevaret sin gamle Smidighed, saa vare hans Lemmer ved Alderen stivnede. Han havde i den senere Tid undladt at visitere saa flittigen, som udfordredes, og han saa gjennem Fingre med Uordener, som fandt Sted ikke alene rundt om i Biskopsdømmet, men ogsaa ved selve Biskopsædet, lige under hans Dine. Han var derfor ikke synderlig vel stemt for Visitationen i det Hele, og dertil kom, at han oversaa Laurentius, hvem han i Fordumsdage havde fremhjulpet, og hvem han nu ikke kunde lide at see paa en Maade som sin Overmand. Jørund modtog begge Bisitorerne tilsyneladende vel, men viste dog strax Broder Bjørn større Opmærksomhed og beholdt ham hos sig om Vinteren paa Hole, medens derimod Laurentius maatte skaffe sig Vinterophold et andet Sted.

Strax i Begyndelsen af 1308 opkom der Uenighed mellem Biskoppen og Laurentius; og da Broder Bjørn altid holdt sig paa Biskoppens Side, kom der ogsaa alvorlig Misforstaaelse mellem Bisitorerne selv. Laurentius blev udsat for uverdigg Behandling af Abbeden af Thyveraa, der vovede at sønderrive et af hiin forfattet Domsbrev lige for hans Dine; og Biskoppen med Broder Bjørn tog Abbeden til Forlig uden engang at tilfalde Laurentius. Endelig erklærede Broder Bjørn ganske egenraadigen, at han ikke vilde visitere de nordøstlige Udfanter af Biskopsdømmet, og begav sig tidlig om Sommeren paa Hjemreisen til Norge.

Laurentius's Venner raadede nu denne, at han ogsaa skulde vende hjem, og det paa samme Skib som Bjørn, for at Bjørn ikke skulde faa Anledning til i hans Fraværelse at bagtale ham. Men Laurentius vilde fuldende sin Visitation i den nordlige Fjerding og blev tilbage. Folket lagde imidlertid nu alle mulige Hindringer i Vejen for

ham, og Biskoppen selv erklærede, at han ikke længer agtede ham for Bisfitator, da hans Medbroder havde forladt ham. Laurentius maatte da opgive den videre Visitation og berede sig til Hjemreisen. Biskoppen gjorde Forsøg paa at forlige sig med ham i Forveien, men da Laurentius intet vilde give efter, stiltes de i Uvenskab. Laurentius gik den 20de August ombord fra Gaasevære i Gyaffjorden, og kom efter en lang og haard Reise til Thronbhem ved Slutningen af September Maaned 1308.

Broder Bjørn havde imidlertid vundet Forspranget for ham og var kommen til Nidaros allerede den 8de September med Biskop Jøruns Brev og Budskab til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene. Hverken Bjørns Ord, eller Biskoppens Skrivelse led til Laurentius's Fordeel. Desuden havde Biskoppen noget senere om Sommeren sendt en Prest ved Navn Gudmund Halvorsen til Erkebiskoppen og Chorsbrødrene med mange Penge og Breve, der ligeledes indeholdt Beskyldninger mod Laurentius. Ogsaa dette Budskab var kommet Laurentius i Forkjøbet. Bjørn lagde i sine Klagemaal fortrinlig Bøgt paa det, at Laurentius paa Island havde oplæst flere Erkebiskopsbreve, som han ikke vidste, hvorledes han var kommen til. Det var naturligviis de forhen omtalte blanke Breve, som Erkebiskoppen hemmeligen havde givet ham, hvilke Laurentius havde udfyldt og benyttet; men Chorsbrødrene, uden hvis Vidende dette var skeet, havde god Grund til at anke derpaa og at fremstille den brugte Fremgangsmaade som et Falskneri. Stemningen hos Chorsbrødrene var følgerlig høist fiendtlig mod Laurentius, og Ulykken var derhos, at Erkebiskoppen, som skulde være hans Støtte, paa denne Tid var bragt i en fuldkommen Afmagtstilstand. Han havde nemlig tidligere havt Berf i Foden; men denne slog nu op i Bugen, og Chorsbrødrene havde — heber det — taget Anledning af hans Sygdom til at berøve ham al Magt baade i verdslige og aandelige Ting. De overlode ham til hans Tjeneste tvende Svende og en Kof, og fjærnede forresten fra ham alle hans Venner og fordums Tilhængere. I denne sorgelige Stilling kunde Erkebiskoppen kun lidet udrette for sin hengivne Tjener.

Ikke før kom Laurentius paa Bryggen i Nidaros, før Chorsbrødrenes Svende med bevæbnet Følge grebe ham og fastede ham i det værste Fængsel, som i Byen fandtes. De bemægtigede sig derpaa hans Gods og Brevstaber, som vare ombord, og bragte det alt under Chorsbrødrenes Forvaring. Dagen efter holdt Chorsbrødrene paa egen Haand Kapitel og havde i denne Forsamling mange hemmelige Overlægninger. I Spidsen for dem stod ved denne Tid Eilif Arnesen Kortin, som nu var Official, og Audun Thorbergson Raude, der stod i stor Anseelse hos alle Hovdingerne;

hans tredie Hovedfiende, Sighvat Lande, var dengang død. Den eneste Geistlige af Betydenhed, der siges at have taget sig lidt af hans Sag, var Presten Salomon Thoraldsøn, der nys var hjemvendt fra sine Studier i Udlandet, og siden blev Biskop af Oslo; men han kunde dengang ingen væsentlig Hjælp yde den arme Fange, da alle Chorsbrødrene vare imod ham. Meer Medfølelse vakte den haarde Behandling, der vederfores Laurentius, hos Erkebiskoppens Svende, hvilke kjendte ham og holdt af ham fra ældre Tid. De samlede sig og yttrede aabenbare, at det var uforsvarligt saaledes at gribe, fængsle og mishandle en Mand, hvis Forbrydelse ikke var bevist, og som ikke var domfældet. Men hertil svarede Chorsbrødrene, at det virkelig var bevist, at han havde havt falske Breve med sig til Island og havde tilsneget sig Erkebiskoppens Segl for dem. Mange spurgte da, hvorfor Laurentius ikke maatte stilles for Erkebiskoppen selv. Man svarede, at Erkebiskoppen, efter at have hørt Broder Bjørns Fremstilling og læst Biskop Torunds Brev, var bleven Laurentius saa vred, at han ikke vilde see ham. Dette sidste var dog — heder det — aabenbar Usandhed; thi Chorsbrødrene havde selv modtaget baade Bjørns Udsagn og Biskoppens Brev, medens Erkebiskoppen under sin Sygdom ikke havde det ringeste at raade.

Det synes dog ikke at have varet ret længe, før Chorsbrødrene foretog sig Behandlingen af Laurentius's Sag i et Kapitel eller Møde, som de holdt paa egen Haand uden at Erkebiskoppen var tilstede. De lode Laurentius tilfalde, og modtog ham siddende i al sin Herlighed paa kostbare Hynder, medens han, svag som han var efter den haarde Behandling, han havde lidt, blev sat lænket paa Gulvet. Da han med svag Stemme hilsede dem, var det saa langt fra at de gjengjældte hans Hilsen, at meget mere en af dem spottende sagde: „Hviere skreg du Laurentius, da du læste Banskrevet over os.“ Der blev nu fremsat to Bestyldninger mod ham fra Chorsbrødrenes Side: først at han havde skrevet falske Breve i Erkebiskoppens Navn, — dernæst at han havde begaaet Underflæb med St. Olafs Offer, medens han havde at oppebære dette, en Bestyldning — heder det — som aldrig havde været gjort før han drog til Island. Endelig bleve de Breve oplæste, som Biskop Torund af Hole havde skrevet for at flage over ham. Chorsbrødrene opfordrede ham derpaa til at vedgaa de fremsatte Bestyldninger; men dette afflog han paa det bestemteste. Et støiende Optrin fulgte. Endelig forelagde Kapitlet Laurentius tvende Bilkkaar: enten at modtage sliG Skrift i Norge, som Officialen maatte bestemme, — eller at fare tilbage til Island i Biskop Torunds Bold, og indtil sin Afreise være i Fængsel. Laurentius valgte — som det lader mod Forventning — det sidste. Alt hvad Guds, han havde

ført med sig, tilegnedes Nidaros's Kirke; han selv blev sat i et noget mildere Fængsel, dog i Lænker.

I hans Fængslingstid hendte det sig engang, at han uden Chorsbrødrenes Vidende, ved sine Døgters Godhed fik Lov til at komme med Lænker paa ud af Fængslet og hen til det Bærelse, i hvilket den syge Erkebiskop laa. Han var allerede kommen i Døren, da han blev bemærket af nogle Chorsbrødre, der strax lode ham med Vold slæbe bort. Erkebiskoppen blev opmærksom paa Larmen og fik vide, at det var Laurentius, der havde villet tale med ham, men var bleven draget bort. Da udbrod han i Klager over deres begges Stilling: — han selv var saa langt fra at raade noget i vigtigere Anliggender, at han ikke engang raadede for hvad han skulde æde og drikke dagligen; og paa alle dem, som havde været hans hengivneste Tilhængere, kastede Chorsbrødrene sit bittreste Had. Laurentius blev fra denne Stund strengere bevogtet end før, og led meget om Vinteren, indtil han om Vaaren 1309 blev sendt i Lænker over til Island¹⁾.

Hele denne Skildring stiller de nidarosiske Chorsbrødre i et ugunstigt Lys og maler med mørke Farver Erkebiskop Jørunds Afmagt og sorgelige Stilling i hans sidste Levedage. Man maa imidlertid erindre, at hvor oplysende og underholdende end Skildringen kan være, saa er den dog given, ligesom Laurentius's Saga i det Hele, af en Mand, der var Erkebiskoppens Tilhænger og Ven, og derfor ilde stemt mod Chorsbrødrene. Man kan neppe ganske frifjende den for Partisthed og Overdrivelser. Laurentius havde ganske handlet i god Tro og efter sin bedste Overbeviisning. Men baade var Sagen med de blanke Breve under Erkebiskoppens Segl noget, hvorover Chorsbrødrene med Grund kunde føre Anke, naar de ei dertil havde givet sit udtrykkelige Samtykke; og hvad Laurentius's Bestyrelse af Offeret til St. Olaf angaar, da er det let tænkeligt, ja høist rimeligt, at han, ganske uden personlig Egennytte, kan have vist større Føielighed mod Erkebiskoppen end tilbørligt, og derved have krænket Chorsbrødrenes Ret til Medvidende om og Deelagtighed i Offerets Anvendelse. Om Retmæssigheden af Hole-Biskoppens Klager, kan ikke dømmes, da man ei kjender deres Indhold. Hvad endelig angaar den Umyndigheds-tilstand, i hvilken Erkebiskoppen holdtes, da kan denne vanstueligen have været fuldt saa streng, som Laurentius's Saga skildrer den; thi det er forhen viist, at Erkebiskoppen netop den sidste Høst og Vinter, han levede, bestræbte sig ivrigt for at faa et Provinzialconcilium samlet om sig, og i denne Henseende endogsaa trodsede Kongens Dnsker og vel grundede Forestillinger. Og der findes dog intet Bink om, at det var Chorsbrødrene, som her handlede i Erkebiskoppens Navn, da

¹⁾ Vp. Laurentius's S. c. 17—26, Espol. Aarb. I. c. 18—20.

de tværtimod synes at have staaet paa den bedste Fod med Kongen. Erkebiskoppen har derfor neppe i det Hele været saa aldeles svag og afhængig, som Sagaen siger, om end maastee Chorsbrødrene i Laurentius's Sag have havt et sterkt Baand paa ham, og vel ogsaa have benyttet sig af hans legemlige Svaghed til at forhindre hans Mellemkomst til deres Fiendes Laurentius's Bedste. Dette kunde falde tungt nok for den stolte og egenraadige gamle Mand, og hans sidste Dage vare derfor ganske vist ikke de blideste.

Erkebiskop Torund døde, inden Laurentius var bleven affendt til Island, den 11te April 1309, efterat han i noget meer end 20 Aar havde forestaaet den norske Kirke. At hans Metropolitanstyrelse ikke var uden Fortjeneste, og at han navnlig paa de tvende af ham holdte Provincialconcilier udvirkede flere for Kirken gavnlige Bestemmelser, er paapeget. Han syntes tilmed hverken at have manglet Kundskaber eller Embedsdygtighed eller Virksomhed. Men de gode Egenstaber hos ham vare blandede med mange Svagheder og Feil. Stolthed, Egenraadighed, Voldsomhed, Mangel paa sand Retfærdighedsfølelse og streng Redelighed, Underordnen af Kirkens Gavn under personlige snart ærgjerrige snart hevnjerrige Hensyn, — dette er alle Pletter paa Erkebiskop Torunds Karakter, hvilke klart fremlyse af hans hele Embedsfærd.

65.

Eilif Arnesson valgt til fiortende Erkebiskop. Biskop Arne Sigurdsson af Bergen hans Virksomhed og Strid med Tydskerne i Bergen.

Kongen havde i Bergen før den 8de Mai, og inden han endnu havde tiltraadt sit Tog til Gautelven, Underretning om Erkebiskoppens Død, i hvilken Anledning han tog en Deel Erkestolen tilhørende og Jonskirken under Abbed Peters Tilsyn hensatte Penge, nemlig en Riste indeholdende Offer til St. Olaf, under sin Forvaring, idet han lod Pengekisten, efterat dens Indhold var optalt, henflytte til Apostelkirken's Sakristi¹⁾. Kort efter, paa Reisen sydover, tog han ved Brex fra Dgvaldsnes paa sedvanlig Maade, i Erkestolens Ledighed, Nidaros's Kirke og dens Chorsbrødre under sit kongelige Vern²⁾.

Med det dernæst foretagne Valg paa en ny Erkebiskop, faarede Chorsbrødrene af sin egen Midte den oftere før nævnte, Eilif Arnesson med Tilnavnet Kortin eller Korti, der uden tvivl dengang var det mest anseede Medlem af Kapitlet, og i den seneste Tid Erkestolens Official. Laurentius's Saga giver ham det Vidnesbyrd, at „han var en stor Høvding og af gode Seeder“³⁾. Han an-

¹⁾ Kongens Brev af 8de Mai 1309, N. Dipl. II. 82.

²⁾ N. Dipl. III. 86.

³⁾ „var hann mikill höfðingi ok góðsibugr maðr“. Vp. Laur. S. c. 26.

kom som Electus til Bergen den 1ste September, uidentvivel for derfra at tiltræde sin Reise til Kurien. Reisen blev imidlertid udsat til næste Aar paa Grund af den sildige Aarstid ¹⁾).

Blandt Norges daværende Biskopper udmærkede sig Arne Sigurdsøn af Bergen ved stor Embedsiver men ogsaa ved en vis haardnakket Paastaaenhed paa sin Stols Bedste, som han undertiden drev vel vidt, og som indlebede ham i mere end een Strid baade med Overordnede og Underordnede. Strax ved sit Embedes Tiltrædelse søgte han at bringe Orden i en af Biskopsstolens Indtægter, nemlig det saakaldte Cathedralicum, hvilket ved denne Leilighed først omtales i Norge, skjønt Afgiften maa antages der allerede tidligere at have været i Brug. Cathedralicum var en vis aarlig Kjendelse af hver Kirke i Biskopsdømmet, Klosterne alene undtagne, „til Moderkirken, ved hvilken Biskopsstolen er“. Af Biskop Arnes Brev af 16de Marts 1306 til Presterne paa Sunnhordaland seer man, at den ifølge flere Diöcesan-Synoders Anordning skulde udredes med $\frac{1}{2}$ Løb Smør af hver Prest (Sogneprest?), Vikarierne (Chorsbrødrenes Vikarier?) undtagne, og med $\frac{1}{2}$ Løb af hver Kirke, liden eller stor. Han indskærper Afgiftens ordentlige Indbetaling til hans Ombudsmand, der ogsaa har at hævde alt Efterstaaende siden sidste Synode i Bergen ²⁾).

Arne tog sig ogsaa med Iver af Kirketugten, og henvendte i saa Henseende især sin Opmærksomhed paa Celibatets Overholdelse blandt Presterne. Man kan skjønne, at paa denne Tid Celibatet for saa vidt har været gjennemdrevet i Norge, at Presterne ikke meer vovede at indgaa noget ordentligt Egteskab; men desto almindeligere har det ganske vist været, at de holdt Friller, undertiden aabenbare, men oftest under Navn af Husbolbersker (lat. focariæ, i Danm. benævnte: Prestedeier). Denne Forargelse stræbte Arne at bortrydde ved Advarsler og Straffe. Paa en Synode i Bergen i 1307 varlede han tvende Prester om at forlade deres offentlige Friller inden een Maaned efter deres Hjemkomst ³⁾. Siden finder man, at han har truet flere Sogneprester med Affættelse fordi de holdt aabenbare Friller eller andre mistænkelige Kvinder i sit Hus; dog seer man ogsaa, at han har taget dem til Raade igjen, naar de rettede sig efter hans Befaling og skilte sig ved hine Kvinder ⁴⁾. Ogsaa over Egteskabets Hellighed holdt han med Strenghed og taalte ikke, at Egtfolk af Uetsærdighed eller uden lovgylbig Grund skiltes ad ⁵⁾).

Biskop Arne førte omhyggeligt Tilsyn med de Klostere, der laa i

¹⁾ Suhm D. S. XI. 631, (eft. Bartholinste Mstr.).

²⁾ N. Dipl. III. 71.

³⁾ Suhm D. S. XI. 565.

⁴⁾ N. Dipl. III. 88, 89.

⁵⁾ N. Dipl.

III. 87.

hans Biskopsdømme og ikke vare erimerede, d. e. med Paven's Til-
ladelse unddragne hans biskoppelige Overopfigt. Dette Tilsyn var
rettet ikke mindre paa Klostrenes Formuesforfatning og indre Orden,
end paa Jagttagelsen af Biskopsstolens Rettigheder over dem. De
ovenomtalte Conciliebestemmelser af 1306 vise, at ikke Alt i de norste
Klostre var som det burde være, og at Klostertugten i visse Dele var
slap. Biskoppernes Indblanding i deres Bestyrelse var derfor ingen-
lunde overflødig.

Augustiner-Klosteret ved Jonskirken i Bergen var paa denne Tid
udarmet, især, som det lader, derved at det havde optaget for mange
Proventfolk. For at hjælpe herpaa tillod Biskop Arne i 1306, at
Klosteret udsendte nogle af sine Brødre for at indsamle Gaver ogsaa
i andre Biskopsdømmer. Man har hans Anbefalingsbrev af 3die
Marts 1306 til Biskop Ketil af Stavanger for en saadan Indsamler ¹⁾.
Med de Under, som fløde af det nævnte Klosters Fattigdom, fulgte
ogsaa indre Uordener. Nogle af dets Noviser havde ikke alene lagt
voldsom Haand paa hinanden indbyrdes, men ogsaa paa andre af
Klosterets Folk samt paa enkelte Seculargeistlige, og havde herved, som
og ved Ulydighed mod Abbeden Peter samt sine øvrige Foresatte paa-
draget sig Bans Straf. Desuden havde Flere ved Kjøb og Bestikkel-
ser sneget sig ind i Klosteret og erholdt prestelig Bielse. Herom hen-
vendte Abbed Peter sig til Paven, og dennes Pönitentiarius, Cardinal
Berengar, meddeelte ved Brev af 4de Februar 1308 Abbeden de For-
holdsregler, han havde at følge ved at bestemme Straf over de Skyld-
dige, ligesom han og befalede ham, saafremt nogen af Brødrene eller
Converserne befandtes at eje noget personligen, da at fratage dem
dette og anvende det til Klosterets almindelige Bedste ²⁾. At Biskop
Arne har medvirket baade til at disse Bestemmelser ere givne, og til
at de siden bleve satte i Kraft, er høist sandsynligt.

Endnu klarere viser sig hans Virksomhed i visse Anliggender ved-
kommende Klosteret i Halsna paa Sunnhordaland. Ogsaa dette Klo-
ster hørte til Augustinernes Orden, og dets Munkte vare regulære Kan-
niker. Abbeden Jon og Munkene havde udstødt af Klosteret en Bro-
der, Eric den Færøiske, paa Grund af dennes Ulydighed, og forlangte
Biskoppens Stadfæstelse paa Udstødelsen. Biskoppen overlagde Sagen
med sine Chorsbrødre, og man var enig om, at den Udstødte vel havde
høieligen forseet sig, men at Straffen dog var for haard, især da Ab-
beden ikke, førend han skred til at uddrive ham, havde sat ham nogen
Pönitens og afventet hans Opfyldelse af denne. Biskoppen lod Abbe-
den og Brødrene dette vide i en Skrivelse af 17de Februar 1307,
hvori han tillige yttrede, at den udviste Fremfærd vidnede om Brødres

¹⁾ N. Dipl. I. 96.

²⁾ Langes Rth. 510, 511; Suhm D. S. XI 601.

nes eget Overmod, da den hverken var støttet paa Guds eller Menneskenes Love. Han bød Abbeden for Fremtiden afholde sig fra saadan Fremfærd, og ikke foretage sligt, om end større Forbrydelser vare begangne, uden forud at have indhentet Biskoppens Raad ¹⁾). Eriks den Færøiske blev atter optagen i Klosteret, som af det Efterfølgende vil sees.

Allerede denne Sag viser, hvilken stor Myndighed Biskoppen forbrede og virkelig øvede over Klosteret. End meer lagdes dette kort efter for Dagen i Anledning af en ny Abbeds Valg. Fornævnte Jon døde nemlig den 12te Februar 1308, og tvende af Klosterets Kanniker, Erik (ikke den Færøiske) og Arne henvendte sig nu til Biskoppen som Klosterets Diöcesan for at erholde hans Veiledning med Hensyn til Valget af en ny Formand. Biskoppen svarede dem imidlertid undvigende, at da Klosterets lovbestemte Frist til at vælge eller postulere en Abbed endnu ikke var udløben, hverken kunde eller vilde han blande sig i Valget, saalænge ikke dette formeligen var ham overdraget. Hermed droge de tvende Brødre bort. Den 1ste Juni næst efter overbragte tvende Brødre Biskoppen et Brev, der forkyndte, at Conventets Valg var eenstemmigen faldet paa den sidstnævnte Broder Erik. Biskoppen, der synes at have ventet, at Valget, efter det forud givne Brev, skulde have været formeligen overladt ham, var nu ikke tilfreds med hvad der var skeet, og hang sig ved den Omstændighed, at de tvende Fuldmægtige intet ordentligt Valgbrev havde at fremvise. Han undertog derfor Valget tvende sine Chorsbrødres Undersøgelse, og ifølge deres Indstilling erklærede han den 12te Juli med sit Kapitels Samtykke det skeede Valg for ugyldigt, og Valget nu hjemfaldet til ham, eftersom den lovbestemte Frist for samme var udløben ²⁾). Biskoppen valgte imidlertid „per provisionem“ den samme Broder Erik. Det Hele opløste sig saaledes i en blot og bar Formalitetstvist, som dog tjener til at betegne Biskop Arnes strenge Paaholdenhed paa Biskopsstolens Ret, endog hvor det gjaldt Formerne alene ³⁾).

Klosteret i Halsna gav snart Biskop Arne meer at tage Vare. Den gjenindsatte Broder Erik den Færøiske gjorde nye Optøier, og Klage førtes desuden baade over Abbed Eriks og over Brødrenes flette Forhold. Biskoppen maatte i 1310 sende Inkwisitorer til Klosteret, og flere flemme Ankeposter opstilledes baade mod Abbeden og Brødrene, hvilke Ankeposter vise, at det stod meget slet til med Klostartug-

¹⁾ Barth. Mfr. E. 314; Langes Rth. 563. ²⁾ N. Dipl. I. 105. Havde nemlig ikke et Klosters Medlemmer inden en vis i Regelen bestemt Tid kunnet enes om en Formands (Abbeds eller Priors) Valg, saa tilkom det vedkommende Biskop per provisionem at bestikke dem en saadan. ³⁾ Langes Rth. 563, 564.

ten der ¹). Om Brødrenes urolige Aand og uklosterlige Færd vidner ogsaa den voldsomme Udfærd, som nogle af dem i 1310 tillod sig mod et Par af den stavangerste Biskops Leilændinger, hvilke de næsten sloge til Døde. Biskop Ketil kunde ikke faa Ret af Abbeden, før Kongen selv i 1313 maatte blande sig i Sagen ²). Biskop Arne synes paa Grund af alle disse Misligheder at have havt en Reformation af Klosteret for Øie; i det mindste lod han Ord falde om en saadan. Dog er det sandsynligt, at der ved et Besøg, som Biskoppen selv gjorde i Klosteret i 1311 og maastee ogsaa ved et senere i April 1313 er blevet i Mindelighed raadet Bod paa de værste Uordener, ligesom og at Abbeden og Brødrene ved at love Bedring for Fremtiden have formildet Biskoppens vrede Stemning mod dem ³).

Med de tydske Handelsmænd og Haandverkere i Bergen havde Biskop Arne en alvorlig og langvarig Strid angaaende Tiendens Ydelse. Under den fra Midten af det 13de Aarhundrede stedse tiltagende Handelsforbindelse mellem Norge og de nordtydske Handelsstæder, havde flere Tydskere taget Bolig i Norge, især i Bergen. De kunde henregnes til to Klasser. Den ene var de saakaldte Sutere (sútarar, sutores, eg. Stomagere), Haandverksmænd, der havde sine Boliger i Baagsbunden. Den anden var de saakaldte Vintersiddere (vetrsetar), Handelsmænd, der forbleve Vinteren over i Byen og der ejede Hus eller havde leiet saadant for det hele Aar. De første synes at have staaet under Kongens særlige Beskyttelse, rimeligviis imod at betale ham derfor en vis Kjendelse. Med Hensyn til de sidste gjorde Loven ingensomhelst Undtagelse, at de jo skulde yde de samme Udbredser til Kongedømmet som Byens indfødte Husbønder ⁴). At nu alle disse Udlændinger i Bergen ogsaa betalte sin Tiende i Lighed med de øvrige Bymænd, var i sig selv rimeligt, ligesom og at man deri fulgte den almindelig gjældende Bedtægt, at der hvor en Mand havde sit faste Bosted Julenat, der skulde han i Regelen yde sine offentlige Udbredser for det følgende Aar ⁵).

Slig Tiendeydelse af de i Norge for længere Tid bosatte Udlændinger havde dog neppe tidligere været strengt overholdt. De tydske Handelsstæders Undersaatter vare overalt hvor de nedsatte sig i fremmede Lande tilbøielige til at unddrage sig saavidt muligt de almindelige borgerlige Skyldigheder, hvorimod de søgte at danne et eget Sam-

¹) Evende udaterede Breve af 1310, og Bp. Arnes Br. af 9de November s. A. Barth. Mskr. E. 405—407. ²) Bp. Ketils Br. af 26de Februar 1311, Kongens Br. af 14de October 1313. ³) Bp. Arnes Br. af 25de April 1313. Barth. Mskr. E. 409—10. Jfr. i det Hele Langes Rth. 564—569.

Man har et Brev af Arne af 1ste April 1313 udstedt fra Halsna, Barth. Mskr. E. 539. ⁴) Nyerer By-L. III. c. 6, N. g. L. II. 203. ⁵) Sfs. c. 7.

fund, der beskyttedes af den Stad, hvorfra de vare udgangne, og som vedblev, selv i det fremmede Land, at vise Moderstaden Lydighed frem for Landets Styrelse. En saadan Tilbøielighed viste sig ogsaa stærkere og stærkere hos Tydsterne i Bergen, altsom de tydske Stæders Handel paa denne By udvidedes, og hine Stæders Magt og Selvstændighed med raske Skridt gik fremad. Udentviol have Forsøg i denne Retning allerede i Kong Eric Magnussøns Tid fremkaldt den Bestemmelse i hans Retterbod for Bergen af 9de Marts 1295, at det under Straf som for Høiforræderi forbydes baade Indenlandste og Udenlandste „at danne Foreninger (take sér nokor samheldni), eller oprette Samfund (gere nokor samhlaup var. samlag), eller forfatte Love og Bestemmelser for sig“¹⁾. Hinn Tilbøielighed viste sig ogsaa — som det laader — tidlig, netop i Uvillie til at erlægge Tiende efter de i Norge gjældende Regler. Maaſkee har man i Begyndelsen viist sig mindre noiſeende med dem heri, da deres Antal endnu ikke var ret betydeligt, og deres Ophold i Byen temmelig ustadigt. Men nu, da deres Tal bestandig var i Tiltagende ligesom ogsaa uden tvivl deres Formue, blev Tiendetravet strengere og vakte fra deres Side aabenbar Modstand.

Dette kunde ikke den ivrige Biskop Arne lade hengaa upaatakt. I Aaret 1307 blev det ham af Tiendesamlerne tilkjendegivet, at alle Suterne i Baagsbunden havde undladt at betale sin Tiende for det forløbne Aar før Paaste (26de Marts), hvortil de — som det heder — efter Ret og gammel Sedvane vare pligtige. Biskoppen kaldte dem for sig, paamindede dem om deres Skyldighed og erklærede, at han vilde fremfare mod dem paa Rettens Vej, hvis de ikke inden en vis Termin betalte. Suterne synes at have henstødt sin Sag under Kongen, og at have paaberaabt sig det Ansvar, hvortil denne kunde drage dem, hvis de ydede Tienden uden hans Tilladelse. Biskoppen tilbød dem nemlig, at hvis de frygtede nogen Paatale fra Kongens Side, da skulde Tienden indtil dennes Ankomst til Byen blive nedsat hos Biskoppen under Laas og Luffe, saaledes at de selv havde Røgtlen. Herpaa vilde de imidlertid ikke indlade sig, men vedbleve i sin Modvillighed.

Nu blandede nogle af Kongens Raad sig i Sagen og bade Biskoppen om at udsætte Betalingsterminen, indtil han havde faaet tale med Kongen. Herpaa indgik Biskoppen. Men da han havde været sammen med Kongen (udentviol i Nidaros i Slutningen af April og Begyndelsen af Mai 1307)²⁾, og denne ikke havde talt et Ord til ham om Suterne og disses Anliggende, saa kaldte han dem efter sin Hjemkomst atter for sig, foreholdt dem paa ny gjentagne Gange at opfylde deres Skyldighed, og lod, da det intet frugtede, lyse i Stadens

¹⁾ N. g. L. III. 24.

²⁾ S. o. f. II. 115.

Kirker, at de paa Grund af Udeblivelse med Tiendens Betaling vare forfaldne i den Straf, som Landets Love fastsatte. Derpaa kaldte han dem endnu en Gang den 10de September samme Aar for sig i sit Consistorium, hvor hans Chorsbrødre og flere gode Mænd vare forsamlede, og opfordrede dem her baade selv og ved Andre til Lydighed, idet han lovede dem Estergivelse af Straf og Bod, hvis de afstode fra deres Modvillighed. Men da de fremdeles trodsede, saa forbød han dem høitideligen alle tilsammen Indgang i Kirken, og lod denne sin Dom skriftlig opsætte ¹⁾).

Man savner bestemt Underretning om de nærmeste Følger af dette Skridt fra Biskoppens Side. At i det mindste nogle af Suterne have givet efter, er rimeligt; men Modvillien hos dem var ikke ganske undertrykt. Dette viste sig tydeligen deri, at de kort efter gjorde fælles Sag med Vintersidderne i disses Ulydighed med Hensyn til Tiendeydelsen.

I Aaret 1309 maatte nemlig Biskop Arne atter optræde mod de forsømmelige Tiendeydere i Bergen. Denne Gang seer man, at de skyldige vare „somme Husbønder og andre Kjøbmænd“, men især „de udenlandske Vintersiddere og Suterne i Baagsbunden“. „Det synes ham underligt — siger han i sit Brev af 4de Mai 1309 — hvi Vintersidderne og Suterne meer unddrage sig for sin Skyldighed mod Kirken end de øvrige indfødte Bymænd, da dog Christenretten paabyder alle Mænd i Landet Tiendeydelse af alt ret Erhverv paa det Sted, hvor Enhver befinder sig Julenat“. „Det er ogsaa — lægger han til — gammelt Løfte og Tilfagn af Bergensmændene, siden de lede den store Stade ved Byens Brand ²⁾, at de lægge ordentlig sin Tiende efter den gamle Christenret; og det er at befrygte, at de Mænd, som ei ville holde dette Løfte, lidet betænke hvad Staden kan overgaa, hvortil og Sandsynlighed har viist sig“. Biskoppen opfordrede alle Geistlige i Bergen, og navnlig Sognepræsterne, hver i sit Kirkesogn at kræve Tiende af de førnævnte Vintersiddere, blandt hvilke han udhævede tre ved Navn: Jon og Gøvil Bredegaard og Engelbrikt Gamle Løning, at de skulde have betalt inden en vis kort Frist. I Tilfælde af Overhørighed erklærede han dem udstødte af den hellige Kirke og forbød dem Indgang i nogen somhelst Kirke, indtil de underkastede sig Bod og bedrede sig. Denne Udstødelse af Kirken skulde lyses hver Helligdag, saalænge de fremtræde i sin Ulydighed ³⁾). Opfordringen blev udstedt under Kongens

¹⁾ Barth. Mfr. E. 388—391, jfr. Suhm D. H. XI. 565. ²⁾ Herved mente ubetvivl den store Brand, som overgik Bergen i 1248 om Sommeren, 1 Dage efter Jonsmesse. Haak. Haakouss. S. c. 260; Jøl. Ann. 118. ³⁾ A Dipl. II. 81.

Ophold i Bergen ¹⁾, og maa saaledes formodes at være skeet med dennes Vidende og Samtykke, skjønt han ikke yndede Geistlighedens Brug af Bannet for at tiltvinge sig sin Ret, og desuden fort i Forveien ved sit Brev af 26de Marts havde nævnt Suterne blandt de Lægfolk, som stode under Kongens Beskyttelse, og som af Geistligheden ikke maatte straffes, medens hans Appel til det apostoliske Sæde angaaende forskellige Gjenstande stod uafgjort ²⁾. Sagen var maastee, at denne Appel siden af Kongen var opgivet, som Følge af Erkebiskop Jorunds mellemkommende Død.

Bisshoppens Opfordring frugtede som det lader paa de indfødte Bymænd, maastee ogsaa paa Suterne, som i den næste Tid efter ikke udtrykkelig nævnes i denne Strid, — men ikke paa dem, den fortrinsviis gjaldt, nemlig de tydske Vintersiddere. Disse fremturede i sin Modvillighed, og de tre Hovedmænd, som Bisshoppen tilforn navnlig havde udhævet, bleve virkelig forbudne Indgang i Kirken. Men de foragtede Forbudet, og modtoges i Prædikebrødrenes og Minoriternes Kirker, under det Paastud, at disse tvende Ordener vare undtagne den bisshoppelige Myndighed. Allerede den næstfølgende 31te Mai udstedte nu Arne en ny Skrivelse i denne Sag til alle Geistlige i Bergen, Ordensgeistlige saavel som Verdsliggeistlige, i hvilken han advarede disse i strenge Udtryk mod at stede dem, som vare af Bisshoppen erklærede i Forbud, Adgang til sine Kirker, og tillige udstrakte sit Forbud til alle de overhørigे Vintersiddere.

De udenlandske Vintersidderes Trods — yttres Bisshoppen i sin Skrivelse — nøder ham til at gribe haardere til efter Kirkelovene, end hans Dnsfe ellers var. Han har ofte med megen Staansel fordret, at de skulde opgive, hvad Bern de havde for sig, idet de ei vilde yde Tiende som Landets Indfødte, da dog udenlandske Vintersiddere i Bisshop Peters (1257—1270) og Bisshop Askatins (1270—1277) Dage betalte Tiende som Indfødte, ja endog i Bisshop Narves Tid (1278—1304), skjønt somme da unddroge sig fra sin Skyldighed. Dette kunde gamle Folk bevidne. De havde imidlertid hidtil kun svaret Bisshoppen med korte og store Ord, ja saaledes at det ei bør gjentages for gode Christne. Bisshoppen havde forbudt tre af dem, Formændene for den udviste Opsætsighed, de ovennævnte Engelbrikt, Gødif og Jon, paa Grund af deres Ulydighed, Indgang i den hellige Kirke. Men desuagtet hørte han, at disse Mænd gif i Kirke som Andre, idet de sagde, at de ikke vare ubelukkede af de Kirker, over hvilke Bisshoppen ingen Raadighed havde, nemlig Prædikebrødrenes, Minoriternes og visse andre. De ledede herved enfoldige Christne i stor Bildfarelse, da de bragte dem til at tro, at den hellige Kirke er i sit Indre søndret, og

¹⁾ Kongen var der endnu den 8de Mai, s. o. f. II. 132. ²⁾ S. o. f. II. 126.

at den, som er udelukket af een Kirke, ikke derfor er udelukket af alle, — medens det dog er de Christnes Tro og staar i Credo: at een er den hellige Kirke, et Forbund af gode Christne over hele Verden, saa vidt som Christendommen strækker sig, — hvoraf følger, at hver, som af Kirken er udelukket, ikke maa lovligen gaa i nogen Kirke, hvor han end er stædt. Nu da de førnævnte Bintersiddere, skjønt udelukkede fra Indgang i den hellige Kirke, fremture i sin Ondskab og Ulydighed, paaminder han dem om ikke at gaa i nogensomhelst Kirke, førend de have forbedret sig. Handler nogen af dem herimod, da sætter Biskoppen ham i Forbud og Ban, forbydende ham fra samme Stund al gudelig Betjening af Kirken og al Dmgang med Christne i Mad eller Drikke, i Tale eller Handel. De Geistlige forbyder Biskoppen paa det Strengeste at lade nogen af dem Udgang til sine Kirker; indfinde de sig alligevel der, skal Kirkens Formand lyse Ban over dem med Udslutning af brændende Kjerter og under Klokkeringning. Ingen Geistlig maa meddele dem „det hellige Embede“ inden Kirken, thi man skal vide for vist, at hver Geistlig som vidende meddeler bansat Mand dette, er selv udelukket fra Indgang i den hellige Kirke, i hvad Slags Geistlig han end er, Klostermand eller Verdsliggeistlig, ja Prædikere og Barfodbrødre (Minoriter) saavel som Andre. Dette er overensstemmende med Pavens egen Forordning. Biskoppen yttre videre, at han nu med fuld Taalmodighed har ventet paa at andre udenlandske Bintersiddere (han nævner ved Navn tretten) skulle komme og bøde Kirken. Men da dette ikke er skeet, forbyder han ogsaa dem Indgang i Kirken, indtil de bedre sig og gjøre Bod¹⁾. — Den her paaanførte Fremfærd af Prædikebrødrene og Minoriterne maa ganske vist agtes at have været høist uforsvarlig, dog var den slet ikke ualmindelig. Den maatte naturligviis give Biskopperne og Sognepræsterne den gyldigste Grund til Anse mod hine Ordener.

Men heller ikke det Skridt, Biskop Arne nu havde gjort, ledede til det forønskede Maal. Da Bintersidderne rimeligviis oftest kun var et Slags Handelsfuldmægtige eller Faktorer for større Handelshuse tydske Stæder, og som saadanne let kunde omflyttes, saa maa man formode, at dette deres temmelig løse personlige Forhold til Bergeby har givet dem Leilighed til at komme bort derfra i Sommertiden med de tydske Handelsflibe, og saaledes unddrage sig de videre slemme Følger af den dem personligen paalagte kirkelige Straf, med hvilke de vanskeligen kunde forfølges i deres fjærne Hjemstavn. Denne Ustændighed har uden tvivl gjort dem djærvære i deres Trods, især saa længe de, hvad vist ikke manglede, dertil havde sine Foresattes Bifald. Man seer, at Sommeren 1309 er hengangen, uden at Biskoppen fik

¹⁾ N. Dipl. II. 83—85, jfr. 88, 89.

Ret paa sin Forbring, og at Vintersidderne stadigen have besvaret hans Krav med den Paastand, at det aldrig havde været Sedvane i Bergen, at de derværende Tydskere betalte Tiende. Denne Paastand maatte Biskoppen søge at tilbagevise, og hertil valgte han den Tid, da Erkebiskop Eilif, som Archielectus, opholdt sig i Bergen om Høsten 1309.

Den 18de September blev nemlig et Bidnesbyrd optaget i Sagen. En Deel tydske Vintersiddere, hvoriblandt dog ingen af de tre tidligere bantsatte Formænd nævnes, indkaldtes til Møde i den udvalgte Erkebiskops Herberge, og der, i dennes, samt flere kongelige Raadgivers Dervær, krævede Biskop Arne atter Tiende af dem. Han forklarede derhos, hvad han før havde gjort i denne Sag, og lod derpaa oplæse tvende Breve af Kong Haakon, hvori denne bød, at alle udenlandske saavel som indenlandske Mænd, i hvad Stilling de end monne være, skulde yde ret Tiende og al anden Skyldighed til Kirken og dens Ombudsmænd efter Guds Ret og Landslov og gammel Sedvane. Da svarede paa de andre Vintersidderes Begne Bernif Jungmeister, at det hidtil aldrig havde været Sedvane i Bergen, at Tydskerne betalte Tiende; han og hans Brødre havde været der meer end 30 Vintre og havde aldrig tiendet. Biskoppen lod strax oplæse et Brev, der adviste, at i Aaret 1296 den daværende Lagmand i Bergen, Hr. Peter Gubleiksson, og tre Mænd med ham havde gaaet i Borgen for en Deel navngivne Tydskere, hvilke vare blevne satte i Ban, fordi de ei vilde gjøre sin Tiende, at de skulde betale inden en vis Frist. Nu vedgit Bernif, at han rigtignok for ni Aar siden havde betalt Tiende, men da tvang Kongens Ombudsmand i Bergen, Hr. Basse Guttormsson, ham dertil med kongelig Magt. Baade Bernif og alle de øvrige tilstedeværende Tydskere erklærede atter reent ud, at de aldrig skulde yde nogen Tiende, førend Kongen tvang dem dertil; thi det havde aldrig — sagde de — været Sedvane.

Biskoppen derimod vedblev sin Paastand, at det var gammel Sedvane. Dette — sagde han — var under Ed vidnet for Biskop Narve, og han var derfor ikke pligtig til atter at optage Bidnesbyrd herom. Alligevel for Sikkerheds Skyld fremførte han to gamle Prester som Bidner, og spurgte Tydskerne, om de havde noget mod dem at indvende? Tydskerne svarede nei; men stode med det samme op og gik alle bort, uagtet Biskoppen forbød dem at gaa, førend Bidnerne vare afhorte. En Prest, med tvende andre Geistlige som Bidner, gif strax paa Biskoppens Bud efter dem og styvne dem tilbage; men de lode ikke Stevningen. Biskoppen lod da Bidnesbyrdene ligesuldt fremføre. Det ene af Bidnerne erklærede, at han for femti Aar siden, medens Peter var Biskop, samlede Tienden i Bergen, og da betalte de Tyd-

stere, som vare Vintersiddere, ligesaavel som de Indfødte. Han op gav tre ved Navn, dog lagde han til, at dengang var der faa Vintersiddere i Bergen. Det andet Bidne udsagde, at han havde været tilstede og hørt paa, at en Husbonde i Bergen havde flaget for Kon Haakon Haakonsøn over, at Presten ved Peters Kirke vilde udstød af den hellige Kirke en Tydsker, der boede hos ham, fordi Tydskere negtede at gjøre ret Tiende. Hertil svarede Kongen: „Efterdi du leier til ham Hus paa tolv Maaneder som til vore Landsmænd og tager af ham den samme Skyldighed som af dine indenlandske Husleiere, da ville vi, at han skal staa i samme Forpligtelse til Gud og den hellige Kirke med Hensyn til Tiende og anden Uvredsel, som vort Lands Mænd.“ Bidnet udsagde fremdeles, at en Tydsker laa syg, men Presten ved Korskirken vilde ikke meddele ham den sidste Salvelse, fordi han negtede at gjøre ret Tiende; da lod den Syge med Bidner betale Presten en halv veiet Mark i Tiend og modtog siden Sakramentet. Bidnet opregneede endelig ved Navn tre Tydskere, som dengang betalte Tiende, og det var for femt Aar siden eller længer. Begge Bidner erklærede, at de for otte Aar siden havde aflagt dette samme Bidnesbyrd for Biskop Narve i mange gode Mænds, indenlandskes og udenlandskes, Overvær ¹⁾).

Dette optagne Bidnesbyrd godtgjorde i det mindste, at Tiendet til forskjellige Tider havde været udredet af tydske Vintersiddere, og at dens Opkrævelse af dem havde meer end een Gang været billiget af Kongerne. Det lod vel tillige den Sandhed skimte gjennem, at Tydskernes oftest havde været uvillige til at udrede Tienden, at de havde deelt ved kirkelig deels ved kongelig Magt maattet tvinges dertil, og endelig at de i lange Mellemrum have undladt det. Dette kunde imidlertid i og for sig ikke hjælpe dem, saalænge det ikke bevistes, at deres Modstand eller Undladelse havde Medhold i Lov eller Privilegium, hvilket ei var skeet. Saaledes opfattede Kongen Sagen, da den kom for ham. Thi Aaret efter 1310 udgav han tvende Breve af 10de og 30te November til Vintersidderne, hvori han siger, at det ved Bidnet er bevist, at de i gamle Dage have betalt Tiende; og derfor befale han dem at udrede den efter gammel Vis, idet han tillige byder sig Lagmand og Syssemand i Bergen at staa den hellige Kirke og dens Udbudsmand bi til at erholde Ret ²⁾).

Støttende sig til disse Kongebreve opfordrede Biskop Arne den 12te Januar 1311, i flere anseede Mænds Paahør, Kongens Fehird (Statmester) i Bergen, Presten Botolf Haakonsøn (Chorsbroder og Ordnørne), at hjælpe Kirken til at erholde sin Tiende af Vintersidderne ³⁾. Hvad Fehirden i Anledning af Biskoppens Opfordring h

¹⁾ N. Dipl. I. 109—112. ²⁾ N. Dipl. II. 90, 91. ³⁾ N. Dipl. III. 94.

foretaget sig, vides ikke; men saa meget seer man, at Vintersidderne strax efter gif saa vidt i sin Forbittrelse mod Biskoppen, at de mellem sig kom overeens om ingen Handel at have med Biskopsgaarden eller med andre Geistlige hverken i Kjøb eller Salg. Suterne i Baagsbunden gjorde heri fælles Sag med dem, og nogle nys tilkomne tyske Kjøbmænd vovede paa Grund af dette Forbund heller ikke at handle med de Geistlige. Hvad der drev dem til dette Skridt var — som det heder — at Biskoppen havde ladet lyse Ban over den før omtalte Engelbrift Løning og hans tvende Kammerater (Gødik og Jon i Bredegaarden,) hvilke altsaa fremdeles maa have været Formændene for Sammenrottelsen. Biskoppen lod da den 6te Marts 1311 forkynde for dem, at han for denne Gang, paa Kongens Bøn, ikke vilde foretage noget imod dem i Anledning af Tiendeydelsen, førend Kongen selv kom did. Men alle Vintersiddere, som vare i Byen, skulde inden otte Dage indfinde sig hos Biskoppen og bøde ham, hvad de havde forbrudt mod ham og Geistligheden ved den fattede Bestemmelse, og have tilbagefaldt denne inden samme Tid. Gjorde de ei dette, da vare de faldne i Ban, og det „ikke i den bergenske Biskops eller hans Chorsbrødres Ban, men i den romerske Paves Ban, hans, som er den almindelige hellige Kirkes Forstander og alle Christnes sande Dommer“. Og dette Ban vilde blive lyst over dem meget snart, efterat den givne Frist var udløben.

Vintersidderne maa for det første have siddet Paamindelsen overhørig; thi den 20de Marts 1311 blev den gjentagen ¹⁾. Senere maa de dog sandsynligviis have hævet Handelsforbudet, om ikke før saa da Kongen kom til Bergen. Ved Midten af Mai Maaned 1311 finder man ham der tilstede ²⁾, og da et Forbud, som det Vintersidderne havde istandbragt, maatte ansees for indgribende i Kongedømmets Ret, har han ganske vist, med det Gode eller med Tvang, bragt dem til at opgive det. Ved Kongens Indflydelse maa det vel ogsaa være bevirket, at begge Parter fandt sig i at lade selve Tiendesagen komme til Afgjørelse for verdslig Dom. Man seer nemlig, at Vintersidderne have stude sig under Landsloven, og at Biskoppen, skjønt saadant ganske vist ikke stemmede med hans Begreber om Kirkens Dommermyndighed og geistlige Sager, har modtaget Borgen af Husbønderne i Byen for at Vintersidderne skulde møde paa Stevne for Lagmanden i Bergen, Einbride, til dennes lovlige Orskurd eller Kjendelse.

Paa Mødet indfandt sig Biskoppens Ombudsmand fra den ene Side, og tvende af de udenlandske Vintersiddere, Jon Lybek og Ertman i Knausen, fra den anden, desuden Kongens Ombudsmænd i Byen og mange andre gode Mænd. Biskoppens Ombudsmand fremførte Sogs-

¹⁾ N. Dipl. III. 96.

²⁾ N. g. L. III. 90.

maalet og bad Lagmanden dømme som han vilde svare for Gud. Vintersidderne fremsatte sin gamle Paastand, at dem ikke tilkom at gjøre nogen Tiende, efterdi hverken de eller nogen anden Udlænding før gjorde Tiende i Bergen. Hertil blev dem svaret, at Loven selv lyder saa, at ingen udenlandske Handelsmænd skulde sidde Vintersæd i Bergen mellem Korsmesserne (d. e. fra 14de September til 3die Mai), og medens den Skif blev overholdt, da frævedes naturligviis ingen Tiende af dem; thi da var der ingen Udlændinger om Vinteren uden Suterne, og disse havde altid været vante til at udrede sin Tiende, netop af den Grund, at de sad i Byen Vinteren over. Tydsterne bemærkede herved, at Kongen dog havde i sin Magt at tillade dem at sidde i Byen om Vinteren, om end Lovbogen lød anderledes. Biskoppens Ombudsmand indlod sig ikke videre herpaa, men forbrede afgjort, om Lovbogen nogensteds siger, at Udlændinger skulde være meer fri for Tiende end Indlændinger. Dette maatte besvares beneggende. Lagmanden spurgte nu Tydsterne, om de havde noget Pavebrev eller Kongebrev at fremlægge, hvorved de befriedes fra Tiendeydelse i Norge. Hertil havde de intet at svare. Da oplæste Lagmanden for dem baade den nye og den gamle Christenret og gjorde dem opmærksomme paa, at Biskoppen er lige skyldig at gjøre dem christelig Tjeneste, der leie Hus for tolv Maaneder, som andre bosiddende Mænd i Byen, hvoraf naturligviis fulgte, at hine ligesaavel som disse ogsaa vare skyldige at yde Kirken dens Ret. Lagmanden affagde derfor den loytlige Dom: — at de nærværende og vorbende Vintersiddere i Bergen vare skyldige at yde Tiende ligesaavel som indenlandske Mænd, der boede i Bergen Aar og Dag om. For den Bod, som læredes paa dem hidtildags, sagde han dem fri. Men hvis de herefter fandtes uvillige til at erlægge sin Tiende, da skulde de baade betale den og Tiendefald (Bod for Tiendeforsømmelse), eftersom Loven bestemte, med mindre Biskoppen vilde bære over med dem. Denne Lagmandsdom blev affagt i 1311, i Kong Haakons tolvte Regjeringsaar, altsaa før 10de August ¹⁾).

Udentvivl have nu de tydske Vintersiddere givet efter. Havde de som ikke er urimeligt, stolet paa noget Medhold fra den verdslige Magts Side i sin Opsætsighed mod Biskoppen, saa fandt de sig selv bedragne i dette Haab; og Tydsternes Handelsvælde var endnu ikke saa fast grundet i Norge — og mindst i Kong Haakons Tid —, at de turde byde Landets baade geistlige og verdslige Dyrrighed Trods. Ved yderligere Halstarrighed kunde de let udsætte sig for, at Kongen bragte Loven i streng Anvendelse, og reent ud negtede dem at sidde

¹⁾ Lagmandens Gindrives Kundgjørelse af nævnte Tid, uden Dag. Nr. Nr. 331 fol. i den Arn. Mag. Saml.

Vinteren over i Bergen, hvilket vilde være deres Handel til stor Skade. De valgte vel derfor den efter Omstændighederne fløgeste Udvei, at indrømme Biskoppen og Kirken deres Ret, helst da Lagmandsdommen dog forsaavidt var lemfældig mod dem, som den frifandt dem for alle Bøder for tidligere Tiendeforsømmelse. Hele denne Strid er forresten meget oplysende med Hensyn til de tydske Haandverkeres og Handlendes Forhold til Norge, og deres Opførsel i de Stæder, hvor det havde lykkets dem at indtrænge sig som Borgere.

66.

Biskop Arne Sigurdssøns Tvist med Erkestolen angaaende Besættelsen af Færøernes Biskopsstol, samt hans Angreb paa Kapelmagisterens Embedsmyndighed.

Med Erkestolen i Nidaros havde Biskop Arne en Tvist angaaende Besættelsen af Færøernes Biskopsstol. Denne blev ledig i 1308, da Biskop Erlend, som havde beklædt den i henved 38 Aar, døde under et Ophold i Bergen den 13de Juni ¹⁾. Ved Færøernes Kathedralkirke var intet eget Kapitel, og Valget eller Provisionen af Biskoppen, tilkom, „ifølge det apostoliske Sædes Privilegier og billiget Sedvane“, Nidaros's Erkebiskop og Kapitel ²⁾. Disse havde ved de tre seneste Besættelser valgt en Chorsbroder af den bergenske Kathedralkirkes Kapitel. Herved troede Biskop Arne, at Bergens Kirke havde erhvervet en Hævd, hvilken Nidaros's Erkebiskop og Kapitel var forpligtet til at agte ved Valget af Erlends Eftermand. Idet han den 17de Juni meldte Dødsfaldet til Nidaros, bad han derfor om, at man vilde iagttage at vælge „efter Sedvane“ den nye Biskop af Bergens Kirkes Skjød ³⁾. Men desuagtet valgte Erkebiskop Jorund den 18de August 1308 med sit Kapitals Raad og Samtykke Lodin (Ludovicus), Sogneprest til St. Peters Kirke paa Borgund, af Nidaros's Biskopsdømme, i den Afdødes Sted ⁴⁾.

Det er aabenbart, at Erkebiskoppen og hans Kapitel ved dette Valg troede sig at være i sin gode og uomtvistelige Ret; derfor gav de ei heller Bergens Biskop nogen Underretning om hvad der var skeet, førend Erkebiskoppen i sin Skrivelse af 6te Februar 1309, ved hvilken han gjentagende opfordrer Biskoppen til at indfinde sig til det paatænkte Provinzialconcilium i Nidaros, i Forbigaaende tilkjendegav, at han blandt andre Kirkens Forretninger ogsaa vilde ved samme Leilighed indvie den udvalgte Biskop til Færøerne ⁵⁾. Men Biskop Arne saa heri en Forurettelse mod Bergens Kirke. Han var ikke seen med

¹⁾ N. Dipl. II. 78. ²⁾ Kapitelets Brev af 10de Mai 1309, Barth. Mskr. E. 526—28. ³⁾ Suhm D. S. XI. 596 (est. Barth. Mskr. E. 325 og 336).

⁴⁾ Dvener. Br. af 10de Mai 1309. ⁵⁾ N. Dipl. III. 82, ifr. o. f. II. 125.

at indgive under næstfølgende 4de Marts i Forening med sit Kapitel en Appel til det apostoliske Sæde mod Rodins Valg. Han udhæved heri den nævnte Omstændighed med de tre foregaaende færøiske Biskopper. Den første af disse, Peter, — sagde han — var før sin Bestiftelse til Færøernes Kirke den bergenske Biskops Kapellan og senere her Bergens Biskop (1257—1270); men i Mellemtiden bestyrede han Færøernes Biskopsstol i 10 Aar eller længer (1247—1257?). Næst efter han toges Gaute, Chorsbroder af Bergen, til Færøernes Biskop og havde dette Sæde i 6 Aar eller længer. Hans Efterfølger var igjen den i forrige Aar afdøde Erlend, ligeledes forud Chorsbroder af Bergen, hvilken i meer end 37 Aar havde bestyret den færøiske Biskopsstol ¹⁾. Til at overbringe Erkebiskoppen og siden retligen forfølge denne Appel udnævntes samme Dag af Biskop og Kapitel Chorsbroderen Peter Haakonssøn den ældre, hvis Bemyndigelse hertil gjentoges i Kundgjørelse af 23de Marts, under hvilken Dag samme Peter ogsaa bestiftedes til, som Biskoppens og Kapitlets Fuldmægtige, at møde paa det forestaaende Provincialconcilium, hvis et saadant skulde blive afholdt inden Himmelfartsdag næstkommende (den 8de Mai). Han skulde efter Skik og Brug udbede sig Erkebiskoppens Følgeskrivelse (apostolos) med Appelen, som han derpaa, saavidt skjønnes, skulde bringe til den pavelige Kurie ²⁾.

Biskop Arne havde tidligere, i en Skrivelse til Erkebiskoppen af 16de Marts i Anledning af Concillet, meddeelt denne Appelen underhaanden og i Afskrift, og med det samme yttret, at han inden en Maaned efter Appelens Udstedelse agtede at lade sine Fuldmægtige tiltræde Reisen til Kurien ³⁾. Denne kom imidlertid ikke til at gaa saa hastig for sig. Thi endnu den 10de April var Peter Haakonssøn i Bergen. Paa nævnte Dag og Sted udstedte nemlig Biskop Arne og hans Kapitel, blandt hvis nærværende Medlemmer Peter nævnes, en Kundgjørelse, hvori Appellen omtales som oplæst, og tillige Undskyldning anføres for det at Biskoppen ikke saa sig i Stand til at sende flere Fuldmægtige til det apostoliske Sæde i Anledning af Appellens Forfølgelse. Der var — heder det her — ved Bergens Kirke kun et bestemt Antal Chorsbrødre, nemlig 12 og ikke flere; og af disse vare for Tiden to i Paris for at studere, een i England, to i Kong Haakons bestandige Tjeneste, een i Erkebiskoppens Forretninger, saaledes at kun sex vare virkelig „residerende“ d. e. tjenstgjørende ved selve Kathedralkirken, af hvilke oven i Kjøbet een ved Løfte havde forpligtet sig ⁴⁾

¹⁾ Tvende Kundgjørelser af 4de Marts 1309, Barth. Mstr. E. 501—503, 504 jfr. Suhm D. S. XI. 627; og o. f. I. 435, hvilket sidste Sted ved nærværende kan fuldstændiggjøres. ²⁾ Brev af 23de Marts 1309, Barth. Mstr. E. 509—511; jfr. Suhm D. S. XI. 627. ³⁾ M. Dipl. III. 85.

at besøge St. Thomas i England, og da han allerede stod færdig til at tiltræde Reisen, ikke heller kunde ansees for residerende. Dette ringe Antal hjemmeværende Personer til at tjene Kathedralkirken, og desuden de fiendtlige Indfald, hvormed Norges Rige netop forstyrredes, var Aarsagen til, at Biskoppen ikke kunde affende flere Procuratorer i den Hast, som Anliggendet fordrede ¹).

Under denne Udhaling indtraf Erkebiskop Torunds Død den 11te April 1309 ²), og allerede den 17de i samme Maaned udstedte Nidaros's Kapitel, i Kraft af sin Myndighed medens Erkestolen stod ledig, Brev til Biskop Ketil af Stavanger (som den ældste af Norges daværende Lydbiskopper), hvori han underrettedes om Lodins lovlige Valg samt opfordredes til at indvie ham, efterat have tilfaldt tvende andre den nidarosiske Kirkes Lydbiskopper, og modtage paa samme Kirkes og dens Kapitels Vegne hans Troslabs- og Lydighedsed (fidelitatis et obedientiae juramentum) ³). Først en Stund efter indtraf den bergenske Kirkes Appel og blev formeligen forkyndt i Nidaros, skønt den, som ovenfor viist, allerede en Maanedstid forud der var underhaanden bekjendt. Den lader ikke til at have gjort synderligt Indtryk paa Chorsbrødrene. De opfyldte uden Banskkelighed Biskop Arnes Forlangende om en Følgeskrivelse (apostoli), hvilken de udstedte den 10de Mai, affattet i Form af en Gjendrivelse (literæ refulatoriae). Efterat have omtalt Lodins Valg ved Nidaros's Erkebiskop og Kapitel samt den bergenske Kirkes Appel herimod af 4de Marts, erklærede de, at da Kirkerne og især Kathedralkirkerne Provision og Valg ifølge den canoniske Ret burde være fuldkommen fri, saa, om end den nidarosiske Kirke har besat Færøernes Biskopsstol engang af sit eget Skjød, en anden Gang af en anden Kirkes, — havde den dog derved hverken indrømmet eller havt i Sinde at indrømme den bergenske eller nogen anden Kirke nogensomhelst Ret med Hensyn til Provisionen ⁴).

Imidlertid havde, som sagt, det nidarosiske Kapitel, allerede før Appellens Modtagelse, givet Befaling til den udvalgte Lodins Indvielse, og Robin synes nu, uagtet Appellen var ham bekjendt, at have brevet paa at hiin Befaling skulde bringes til Udførelse. Da Biskop Arne hørte dette, tilskrev han den 31te Mai 1309 sine tre norske Medbiskopper, meddeelte dem sin Appel, og bad dem paa det instændigste at udsætte Indvielsen, indtil han selv havde faaet dem i Tale. Handlede de anderledes, yttrede han, vilde det være farligt for dem

¹) Brev af 10de April 1309, Barth. Mstr. E. 512—14; jfr. Suhm D. S. XI. 628. ²) S. o. f. II. 132. ³) Brev af 17de April 1309, Barth. Mstr. E. 519. ⁴) Brev af 10de Mai 1309, Barth. Mstr. E. 526—28.

at indgive under næstfølgende 4de Marts i Forening med sit Kapitel en Appel til det apostoliske Sæde mod Rodins Valg. Han udhæved heri den nævnte Umstændighed med de tre foregaaende færøiske Biskopper Den første af disse, Peter, — sagde han — var før sin Bestikkelse til Færøernes Kirke den bergenske Biskops Kapellan og senere her Bergens Biskop (1257—1270); men i Mellemtiden bestyrede han Færøernes Biskopsstol i 10 Aar eller længer (1247—1257?). Næst efter han toges Gaute, Chorsbroder af Bergen, til Færøernes Biskop og havde dette Sæde i 6 Aar eller længer. Hans Efterfølger var igjen den i forrige Aar afdøde Erlend, ligeledes forud Chorsbroder af Bergen, hvilken i meer end 37 Aar havde bestyret den færøiske Biskopsstol¹⁾. Til at overbringe Erkebiskoppen og siden retligen forfølge denne Appel udnævntes samme Dag af Biskop og Kapitel Chorsbroderen Peter Haafonssøn den ældre, hvis Bemyndigelse hertil gjentoges i Rundgjørelse af 23de Marts, under hvilken Dag samme Peter ogsaa bestikkes til, som Biskoppens og Kapitlets Fuldmægtige, at møde paa det forestaaende Provinzialconcilium, hvis et saadant skulde blive afholdt inden Himmelfartsdag næstkommende (den 8de Mai). Han skulde efter Skik og Brug udbede sig Erkebiskoppens Følgeskrivelse (apostolos) med Appelen, som han derpaa, saavidt skjønnes, skulde bringe til den pavelige Kurie²⁾.

Biskop Arne havde tidligere, i en Skrivelse til Erkebiskoppen af 16de Marts i Anledning af Concillet, meddeelt denne Appelen underhaanden og i Afskrift, og med det samme yttret, at han inden en Maaned efter Appelens Udstedelse agtede at lade sine Fuldmægtige tiltræde Reisen til Kurien³⁾. Denne kom imidlertid ikke til at gaa saa hastig for sig. Thi endnu den 10de April var Peter Haafonssøn i Bergen. Paa nævnte Dag og Sted udstedte nemlig Biskop Arne og hans Kapitel, blandt hvis nærværende Medlemmer Peter nævnes, en Rundgjørelse, hvori Appellen omtales som oplæst, og tillige Undskyldning anføres for det at Biskoppen ikke saa sig i Stand til at sende flere Fuldmægtige til det apostoliske Sæde i Anledning af Appellens Forfølgelse. Der var — heder det her — ved Bergens Kirke kun et bestemt Antal Chorsbrødre, nemlig 12 og ikke flere; og af disse vare for Tid den to i Paris for at studere, een i England, to i Kong Haafons bestandige Tjeneste, een i Erkebiskoppens Forretninger, saaledes at kun sex vare virkelig „residerende“ d. e. tjenstgjørende ved selve Kathedralkirken, af hvilke oven i Kjøbet een ved Løfte havde forpligtet sig til

¹⁾ Tvende Rundgjørelser af 4de Marts 1309, Barth. Mstr. E. 501—503, 504 jfr. Suhm D. S. XI. 627; og o. f. I. 435, hvilket sidste Sted ved nærværende kan fuldstændiggjøres. ²⁾ Brev af 23de Marts 1309, Barth. Mstr. E. 509—511; jfr. Suhm D. S. XI. 627. ³⁾ M. Dipl. III. 85.

at besøge St. Thomas i England, og da han allerede stod færdig til at tiltræde Reisen, ikke heller kunde ansees for residerende. Dette ringe Antal hjemmeværende Personer til at tjene Kathedralkirken, og desuden de fiendtlige Indfald, hvormed Norges Rige netop forstyrredes, var Aarsagen til, at Biskoppen ikke kunde affende flere Procuratorer i den Hast, som Anliggendet fordrede ¹⁾).

Under denne Udhaling indtraf Erkebiskop Torunds Død den 11te April 1309 ²⁾, og allerede den 17de i samme Maaned udstedte Nidaros's Kapitel, i Kraft af sin Myndighed medens Erkestolen stod ledig, Brev til Biskop Ketil af Stavanger (som den ældste af Norges daværende Lydbiskopper), hvori han underrettedes om Lodins lovlige Valg samt opfordredes til at indvie ham, efterat have tilkaldt tvende andre den nidarosiske Kirkes Lydbiskopper, og modtage paa samme Kirkes og dens Kapitels Begne hans Trostabs- og Lydighedsed (sidelitatis et obedientiae juramentum) ³⁾. Først en Stund efter indtraf den bergenske Kirkes Appel og blev formeligen forkyndt i Nidaros, skønt den, som ovenfor viist, allerede en Maanedstid forud der var underhaanden bekjendt. Den lader ikke til at have gjort synderligt Indtryk paa Chorsbrødrene. De opfyldte uden Banskelighed Biskop Arnes Forlangende om en Følgestrivelse (apostoli), hvilken de udstedte den 10de Mai, affattet i Form af en Gjendrivelse (literæ refulatoriae). Efterat have omtalt Lodins Valg ved Nidaros's Erkebiskop og Kapitel samt den bergenske Kirkes Appel herimod af 4de Marts, erklærede de, at da Kirkenes og især Kathedralkirkenes Provision og Valg ifølge den canoniske Ret burde være fuldkommen fri, saa, om end den nidarosiske Kirke har besat Færøernes Biskopsstol engang af sit eget Skjød, en anden Gang af en anden Kirkes, — havde den dog derved hverken indrømmet eller havt i Sinde at indrømme den bergenske eller nogen anden Kirke nogensomhelst Ret med Hensyn til Provisionen ⁴⁾.

Imidlertid havde, som sagt, det nidarosiske Kapitel, allerede før Appellens Modtagelse, givet Befaling til den udvalgte Lodins Indvielse, og Lodin synes nu, uagtet Appellen var ham bekjendt, at have brevet paa at hiin Befaling skulde bringes til Udførelse. Da Biskop Arne hørte dette, tilskrev han den 31te Mai 1309 sine tre norske Medbiskopper, meddeelte dem sin Appel, og bad dem paa det instændigste at udsætte Indvielsen, indtil han selv havde faaet dem i Tale. Handlede de anderledes, yttrede han, vilde det være farligt for dem

¹⁾ Brev af 10de April 1309, Barth. Mstr. E. 512—14; jfr. Suhm D. S. XI. 628. ²⁾ S. o. f. II. 132. ³⁾ Brev af 17de April 1309, Barth. Mstr. E. 519. ⁴⁾ Brev af 10de Mai 1309, Barth. Mstr. E. 526—28.

selv, som det var fornærmeligt mod ham ¹⁾). Han skrev ogsaa de paafølgende 4de Juni til Kapitelet i Nidaros, og idet han bevidnet Chorsbrødrene sin Sorg over Erkebiskop Torunds Død, opfordret han dem tillige, hvis de med Hensyn til den færøiske Kirkes Anliggender maatte have noget ham ubekjendt at indvende, at de da derom maatte underrette ham, før Sagen gik til Kurien. Thi saafremt ha maatte finde, at nogen canonisk Indvending af dem med Bevis kunde anføres mod hans Forehavende, da vilde han derfra afstaa og indvilge hvad dem syntes rigtigt ²⁾). Kapitelet havde i Grunden allerede afgivet Svaret paa denne Opfordring i det Appellen tilføiede Folge- og Giendrivelsesbrev, og rimeligviis har det ikke indladt sig paa nogen udførligere Beviisførelse for Biskoppen.

Rodins Indvielse blev dog for det første udsat. Man finder, at han, tilligemed Norges fire Lydbiskopper, har fulgt Haakon paa denne Tog til Danmark i Juli Maaned 1309, og at han paa Tilbageveier fra Mødet i Kjøbenhavn har været samlet med dem ved Ekersøerne i Gautens Munding. Her forlangte han den 26de Juli af Biskopperne af Stavanger og Hamar at blive indviet ifølge det nidarosiske Kapitels Mandat. Men da foreviste Biskop Arne ham sin Appel Original og kundgjorde den selv i de øvrige Biskoppers Paahør. Rodin maatte nu for det første opgive sin Paastand om at blive indviet, og den appellerede Sag gik til Kurien, hvor den omtales som henstaaende den 17de September 1310 ³⁾). Man ventede, at Rodin personligen skulde begive sig til Kurien for der selv at forsvare sin Sag, og Biskop Arne har, som det lader, formeligen opfordret ham dertil. Han undskyldte sig imidlertid med en gammel Fodskade, hvilken dog Modparten paastod allerede for længst var læget. Rimeligviis har Rodin fundet det unyttigt at paatage sig den besværlige og kostbare Reise, saameget mere, som den udvalgte Erkebiskop Gilif allerede havde overdraget ham den færøiske Kirkes Gods, saa at han indtil Sagen afgjordes havde tilstrækkeligt Underhold for sig og sin Følf ⁴⁾.

I Kurien henstod Sagen længe, og den var endnu uafgjort, da det almindelige Concilium, som siden nærmere skal omtales, i 1311 traadte sammen i Bienne. Men strax efter Slutningen af dette Concilium, ved hvilket baade Erkebiskop Gilif og Biskop Arne saar Fuldmægtige fra Nidaros's og Bergens Kapitler vare tilstede, ble

¹⁾ Brev af 31te Mai 1309, Barth. Mskr. E. 515—16. ²⁾ Brev af 4de Juni 1309, Barth. Mskr. E. 517—18. ³⁾ Om alt dette ophæver Brev af 26de December 1310 eller 26de Januar 1311, Barth. Mskr. E. 551—555, og 30te Januar 1311, Sfs. 555—56. ⁴⁾ Vidnesbyrd af 1ste Februar 1311 Barth. Mskr. E. 556—58. Om det hele jfr. Suhm D. S. XI. 676.

Sagen igjen bragt paa Bane, og det paa den Maade, at Erkebiskop Eilif paa egne og den fraværende Lodins Begne, samt Nidaros's Kapitel ved sin Fuldmægtige, paa den ene Side, og Biskop Arne selv samt Bergens Kapitel ved sin Fuldmægtig paa den anden, valgte til Boldgiftsmand Erkebiskop Nikolaus (Ketilsøn) af Upsal, som ogsaa havde været ved Conciliet, og som tidligere under et Ophold i Bergen 1309, rimeligviis paa Tilbagereisen fra Kurien, hvor han havde søgt sit Pallium, var bleven noget bekendt med den omhandlede Sag¹⁾. Dette skede i Bienne den 10de Mai 1312. Det bestemtes, at Boldgiftsdommen skulde være affagt inden 30 Dage, efterat Erkebiskoppen af Upsal og begge Parterne vare komne til Brügge i Flandern, naturligviis paa sin Hjemreise; og Parterne skulde holde sig Dommen efterrettelig under en drøi Straf af 400 Florener i Guld²⁾. Dette er den sidste Oplysning der findes om Sagens Gang. Erkebiskop Nikolaus's Dom er, saavidt vides, ikke bevaret; men man maa antage, at den er falden til Gunst for det engang skeede Valg, og at derpaa Lodin endeligen er bleven indviet. Thi baade findes Lodin opført i Rækken af færøiske Biskopper³⁾, og han nævnes som Færøernes Biskop i Annalerne der hvor disse omtale hans Død i 1316⁴⁾. Biskop Arnes Paastand synes ogsaa virkelig, efter alt hvad der af det nyss anførte om denne Sag kan dømmes, at have været ganske blottet for gyldige Grunde; og hans Fremfærd ved denne Leilighed giver saaledes udentviisl et Beviis blandt flere paa denne Prælats Stridbarhed og haardnakkede Fastholdenhed paa sin Kirkes Rettigheder, de være sig virkelige eller indbildte.

Det lader sig let begribe, at for en Biskop af Arnes Karakter maatte Kapelmagisteren og den hele Indretning med de kongelige Kapeller være en Torn i Diet. Alle Norges Biskopper følte vistnok nogen Uvillie mod Indretningen; thi om end ikke de kongelige Kapeller, med samt deres Forstandere og øverste Formand, ved de tidligere omtalte pavelige Bestemmelser vare aldeles unddragne den biskoppelige Myndighed, saa var det dog altid en ikke uvigtig Indstrænkning i denne, at Kongen kunde bestikke Kapelmagister, og han igjen, eller og Kongen selv, de enkelte Kapellers Provster eller Prester. Rigtignok skeede Bestikkelsen under den mildere Form af en Præsentation eller et Forslag, men det laa dog i Sagens Natur, at vedkommende Biskop var forpligtet til at antage og indvie eller indsætte den foreslagene, hvis ikke afgjørende canoniske Grunde kunde anføres mod hans Person. Ogsaa Kapelmagisterens Visitations- og Straffe-

¹⁾ Erkebiskop Nikolaus's Brev af 4de Marts 1309, Bergen, i Barth. Mstr. 503—504, jfr. Suhm D. S. XI. 627. ²⁾ Sv. Dipl. III. 62—64. ³⁾ Langes Udskrift V. 44. ⁴⁾ Isl. Ann. 210.

ret med Hensyn til Kapellerne, skjønt den som ovenfor viist var tilstaaet med et vist Forbehold til Gunst for den biskoppelige Myndighed, maatte ikke bestomindre betragtes som et Indgreb i dennes Omraade. Netten endelig for Kapelmagisteren ved visse Leiligheder at optræde i biskoppeligt Strud og forrette Gudstjenesten paa biskoppelig Viis kunde hine Tider ikke gjælde for noget uvæsentligt, men maatte fortolkes som et Tegn paa, at denne Prælat i ydre Verdighed paa en Maade sideordnedes Biskopperne; saaledes vilde Kongen i det mindste ganske vist have det forstaaet.

Men maatte alt dette gjøre et ubehageligt Indtryk paa de norske Biskopper i Almindelighed, saa var dog utvivlsomt Bergens Biskop den, som det allermost vedrørte. I hans Biskopsdømme var nemlig sammenligningsviis de fleste kongelige Kapeller beliggende, og hvad der var saarest, han havde Apostelkirken og Kapelmagisteren lige under sine Dine i samme By, hvor han havde sit Sæde og sin Kathedraalkirke. Her laa altsaa Anledning til fiendtlige Rivninger nærmest.

Til at fremfalde saadanne bidrog ogsaa den Ubestemthed, som endnu i mange Stykker raadede med Hensyn til Kapelmagisterens firselige Stilling. Hans af Paven udtalte Forstanderskab for alle de kongelige Kapeller kunde forklares i en videre og i en engere Udstrækning. Kongen og Kapelmagisteren selv foretrak det første, Biskopperne naturligviis det sidste.

Strax efter Indstiftelsens Grundlæggelse kom det derfor til Tvist om dens Fortolkning. Man seer, at Kongen og Kapelmagisteren, vist nok med Uret, forklarede Pavens Udtryk: „forestaa (præsile)“ saaledes, at Kapelpræsterne vare ganske unddragne vedkommende Biskoppers Domnermyndighed, — at det tilkom Kongen at foreslaa eller præsentere dem for Kapelmagisteren, og at det tilkom denne at ind- og affætte dem, uden at adspørge Biskoppen, — og endelig at Kapelmagisterens Visitationsret over Kapellerne udelukkede Biskoppens. Sagen var aabenbar den, at Kongen ansaa Indstiftelsen, som den fra Paven var udgangen, iffun for et Grundlag, hvorpaa der efterhaanden til Kongedømmets Fordeel skulde bygges videre. Biskopperne følte dette og fandt det bedst i Tide at rykke frem med sine Indsigelser og meddele Paven sine Anføpster. Hvo af dem der har gjort det første Skridt vides ikke sikkert, men ganske rimeligt er det, at det netop har været Biskop Arne.

Maaskee have allerede i 1308 Forespørgsler været gjorte i Karrien angaaende Udstrækningen af den Kapelmagisteren indrømmet Myndighed, og i Forbindelse hermed Klager førte og Dplysning meddeelte. Pave Clemens V synes ogsaa nu at have seet, at den Indstiftelse, til hvilken han havde givet sit Minde, lettelig kunde op-

fattes paa en Maade, der var anstødelig for den biskoppelige Myndighed, og udvides saaledes, at den muligen kunde komme til at svække denne i utilbørlig Grad ligeoverfor Kongedømmet. I 1309 udstedte han derfor en Skrivelse, som nærmere fortolkede hans Indstiftelsesbrev af 5te Februar forrige Aar, og navnlig fremfattede hans Mening med Udtrykket: „forestaae (præsint)“. Dette Ord, yttrede han, maatte ikke tages i en saa vid Mening, at Kapelpræsterne skulde være undtagne den biskoppelige Jurisdiction derved at Kongen præsentere dem, eller Kapelmagisteren have Ret til at indsætte og afsætte dem, Biskopperne uadspurgte. Kongen — siger han — havde Ret at præsentere, men Biskopperne til at ind- og afsætte. Nogle Kapeller vare desuden ei stiftede af Kongen eller hans Forfædre, og med Hensyn til dem havde Kongen og hans Kapelmagister aldeles ingen Ret ¹⁾. Fordi Kapelmagisteren kunde visiterer, derved betoges ei Biskopperne deres Visitationsret. Med Hensyn endelig til de mindre Forseelser, i hvilke der var tilstaaet Kapelmagisteren dømmende Myndighed over Kapelpræsterne, da var dermed kun meent deres Forseelser vedrørende den canoniske Gudstjeneste (horæ canonicæ) og deres Overtrædelse af de for dem særligt givne Bestemmelser ²⁾.

At denne pavelige Fortolkning ikke stod i nogen egentlig Strid med hans Indstiftelsesbrev, er klart; men alligevel har den ganske vist ikke været efter Kongens og Kapelmagisterens Sind. Om Kongen strax har gjort nogen Indvending imod den, vides ikke; saameget er dog vist, at alle Tvistepunkter ei dermed vare afgjorte. Allerede det følgende Aar 1310 opstod Trætte mellem Biskop Arne og Kapelmagisteren, Finn Halvorsøn. Den første beskylde nemlig Kapelpræsten ved Allehelgens Kirke og Hospital i Bergen for at tilegne sig andre Sognekirkers Lig, Offer og Tiende tvertimod Biskoppens Forbud. Han kaldte den 31te Marts Præsten for sig og truede ham med Ban, hvis han ikke aflod hermed. Næste Dag bragte Præsten Biskoppen et Brev fra Kapelmagisteren, hvori denne paastod, at Præsten var i sin gode Ret, naar han meddeelte de geistlige Sacramenter til dem, som boede paa Grunde i det omhandlede kongelige Kapels Sogn, og henstjød Sagens Afgjørelse til Kongen, naar denne kom til Bergen. Tvisten har altsaa angaaet Grændsen for Allehelgens Kirkens Sogn. Da Biskoppen imidlertid ikke vilde laane Dre til Kapelmagisterens Forestilling, saa appellerede Finn til Paven og udbad sig Biskoppens Føl-

¹⁾ Man skulde heraf næsten formode, at der har været gjort Forsøg paa at udstrække Kapelmagisterens Myndighed over alle Landets Kapeller, ikke blot de 14 kongelige; eller have maaskee Biskopperne oplyst, at ikke alle de 14 vare virkelig funderede af Konger? ²⁾ Suhm D. S. XI. 626 giver Indholdet af Brevbrevet, hvis Datering ei anføres, efter Barth. Metr. E. 523.

gebrev (apostolos), hvilket Arne den 14de April meddeelte, idet han dog erklærede Appellen for ugrundet ¹⁾. Sagen var i sig selv ubetydelig, men viser hvor spændt Forholdet var mellem de to Prælater Biskopperne, og ganske vist især Arne, greb enhver Anledning til at bringe Kapelmagisteren og Kapelpresterne i Forlegenhed. En saadan Anledning fandt de deri, at Kapelmagisteren, som ikke havde biskoppelig Biele, ikke selv kunde forrette, til Tjeneste for de ham undergivne Kapeller, visse kirkelige Handlinger, hvilke kun en virkelig vicar Biskop kunde udføre, f. Ex. at indvie den hellige Olie og Chrisma som Presterne skulde benytte ved Sakramenterne, rense Kirker og Kirkegaard, naar disse vare blevne besmittede, og saadant lignende. Hermed gjorde Biskopperne Vanstueligheder, naar det gjaldt Kapellerne naturligtvis paa Grund af det uafhængige Forhold disse paastode at indtage i andre Henseender. Men paa denne Maade stod det i Biskoppernes Magt at lægge Kapelpresterne væsentlige Hindringer i Veien for en fuldstændig Udførelse af de gudstjenstlige Handlinger ved deres Kirker. Forestillinger imod en saadan Fremgangsmaade bleve naturligtvis gjorte til Paven, og denne nødtes herved til atter at indskride med sin Magtfuldkommenhed, denne Gang dog til Fordeel for Kapellerne og Kapelgeistligheden.

Bes Brev af 12te Marts 1311 fra Avignon bød han de norske Biskopper, at de skulde meddele „hans kjære Søn“ de kongelige Kapellers Magister, hans Efterfølgere og deres Vikarier Chrisma og hellig Olie for de Kapeller, som fandtes i deres Biskopsdømme, rens disse Kapeller, deres Kirker og Kirkegaard, samt velsigne deres Altare og Billeder, saa ofte som saadant tiltrængtes eller fordredes af Magisteren eller hans Vikarier. Og for det Tilfælde, at Ulydighed skulde blive udviist mod dette hans Bud, overdrog han Abbederne af Lyse og Hovedø fuld Myndighed til at tvinge de trodsige ved Kirkens Straffe til at efterleve det ²⁾. Bes et andet Brev af 13de Marts forkyndte Paven, at han, paa Kong Haakons Begjæring, havde udvidet sin tidligere Bestemmelse angaaende Kapelmagisterens Brug af biskoppeligt Skrud og Ret til at uddele biskoppelig Velsignelse i Apostel Kirken i Kongens Nærværelse, derhen, at han skulde være berettiget til begge Dele paa hver af de større (dobbelte) Festsdage og ved Kapellernes Visitation, samt overalt hvor han forrettede Gudstjeneste i Kongens Nærværelse ³⁾.

Man mærker tydeligen, at Pave Clemens af de norske Biskopper er bleven gjort opmærksom paa de skadelige Følger for den biskoppelige Myndighed, som Kapel = Indretningen i Norge kunde drage efter

¹⁾ Suhm D. S. XI. 654, est. Barth. Mstr. E. 530.

²⁾ N. Dipl. I. 115,

116. ³⁾ N. Dipl. I. 116, 117.

sig, og at han derfor nu klogeligen ved nærmere Fortolkninger gjorde al den Indskrænkning i Kapelmagisterens virkelige Selvstændighed, som hans første Justitelsesbrev paa nogen Maade kunde tillade, medens han dog paa den anden Side ikke alene med Strengthed tilholdt Biskopperne at opfylde deres Skyldighed mod Kapellerne, men ogsaa, for at smigre Kongen, forøgede Glandsen ved Kapelmagisterens ydre Optræden. Kong Haakon var visseelig altfor klog til ikke at skjonne Forskellen mellem den sande Indflydelse og den tomme udvortes Glimmer; men han maatte her lade det forblive ved Paven's Bestemmelser og troste sig med, at Grundlaget dog var der, og at heldigere Omstændigheder vel med Tiden kunde tillade Bygningens Fuldendelse. Det gik imidlertid her som med næsten alle Haakons med sandt Statsmandsblik udfastede Planer til den norske Samfundsordens Forryngelse: han døde for tidlig til selv at see dem grundigen gjennemførte; og den Tilstand, som ved hans Død indtraadte i Norge, var saa langt fra at begunstige en Fremstriden i den af ham udpegede Retning, at den tværtimod virkede hemmende paa al videre Fremgang til det Bedre; og om den end ikke formaaede at lede Samfundsordenen tilbage i den Udviklingsgang, som Haakon saa kraftigen havde afbrudt, gav den alligevel Statsforfatningen et Ustøhedens og Forvirringens Præg, som altfor snart førte Rigets Selvstændighed Undergangen imøde.

67.

Erkebiskoppens Jarlsværdighed ophæves. Concilium i Vienne. Erkebiskop Gilif indvies. Strid mellem ham og Biskop Arne af Bergen om Inddrivelsen af Palliehjælpen.

Under alle de senest fortalte Begivenheder, i hvilke Biskop Arne af Bergen optræder som Hovedpersonen, var den udvalgte Erkebiskop Gilif Arnesøn endnu i Norge og havde ikke tiltraadt sin Reise til Italien. Han var, som forhen ¹⁾ fortalt, den 1ste September 1309 ankommen til Bergen, og forblev der lige indtil henimod Aarets Slutning. Her' indfandt sig hos ham kort efter hans Komme to Fuldmægtige fra det orknoiske Kapitel, Stefan og Anafol, hvilke meddeelte, at Kapitlet efter Biskop Dolgfinns Død (1286—1309?) havde valgt sin Archidiaconus, Viljalm, til hans Eftermand, paa hvilket Valg de udbade sig Erkebiskoppens Stadfæstelse. Gilif underrettede ved Brev af 12te September Biskop Arne herom, idet han opfordrede ham til, i Geistlighedens og Folkets Nærværelse, i Kirken at indstevne Alle, som maatte have noget imod den Valgte, Bælgerne eller Valgmaaden at indvende ²⁾. Dette maa antages at have været en almin-

¹⁾ S. o. f. II. 133. ²⁾ Suhm D. S. XI. 630 (efter Barth Nr. E. 520).

de øvrige norske Kathedralkirkers Kapitler ¹⁾, samt muligen ogsaa fr de Biskopper, som ikke personligen mødte, vare der tilstede. Enkelte af de gamle Annaler sige, at Gilif tiltraadte Reisen til Kurien allerede 1310 ²⁾; men da man finder, at Biskop Arne endnu ved Udgangen af Marts Maaned 1311 befandt sig i Bergen ³⁾, og det vel er rimeligt at alle de tre norske Biskopper gjorde Reisen i Følge, saa kan man med Grund antage, at Gilif først om Vaaren eller Sommeren 1311 har forladt Norge. I dette Aar blev han indviet af Pave Clemens ⁴⁾, rimeligviis i Avignon eller Vienne, kort før eller under Conciliet, altsaa hele to Aar efter sin Udvælgelse.

Conciliet i Vienne aabnedes den 16de October 1311, holdtes tre Sessioner og sluttedes den 6te Mai 1312. Meer end 300 Biskopper vare tilstede foruden ringere Prælater og mange fyrstelige Personer. I anden Session den 3die April 1312, blev Tempelordenens Ophævelse forkyndt, og i den tredje og sidste Session en ny Tiende af alle geistlige Indtægter vedtagen til Understøttelse af et Korstog mod Christendommens Fiender i Osten. Om Sommeren 1312, rimeligviis mod dens Slutning, kom Erkebiskoppen og de tvende Biskopper igjen tilbage til Norge, efterat have lagt Hjemveien over Brügge ⁵⁾. Biskop Arne finder man hjemkommen til sin Stol før 12te September ⁶⁾, og Erkebiskop Gilif var i Oslo den 8de October ⁷⁾.

Reisen til og det langvarige Ophold ved Conciliet faldt, som let kan tænkes, de deeltagende norske Biskopper kostbart. Da Biskop Arne var kommen hjem til Bergen, klagede han strax over den megen Gjæld, hvormed han og hans Kirke (Kathedralkirken) i hiin Anledning var bleven betyngtet, og hvilken var saameget byrdefuldere, som Kirken selv til sin Istandsættelse forbrede store Udgifter. Han gjorde derfor den 12te September 1312 med sit Kapitels Samtykke den Bestemmelse, at det første Aars Indtægter af de Præbender og andre Beneficer (Præstefald?) i Staden eller hans Biskopsdømme, som i de næste fem Aar bleve ledige, skulde indeholdes til Afbetaling af ovennævnte Gjæld og til Kirkens Istandsættelse ⁸⁾.

I Forbindelse, som det lader, hermed gjorde han samme Dag en Bestemmelse med Hensyn til Besættelsen af de ledige Præbender ved hans Kirke. De ældre Medlemmer af hans Kapitel havde nemlig paastaet, at der ved denne Besættelse tilkom dem den saakaldte Option, hvorved forstaaes, at naar en Præbende blev ledig, havde hvo af Chorsbrødrene efter Embedsælver selvskreven Ret til at erholve denne Præbende, om han ønskede den, istedetfor den han tidligere havde

¹⁾ Sv. Dipl. III. 62—64; jfr. o. f. 149. ²⁾ Jsl. Ann. 200. ³⁾ S. o. II. 143. ⁴⁾ Jsl. Ann. 200. ⁵⁾ S. o. f. II. 149. ⁶⁾ N. Dipl. I. 12
⁷⁾ N. Dipl. II. 97. ⁸⁾ N. Dipl. I. 121.

Denne Paastands Rigtighed vilde Arne imidlertid ikke indrømme, fordi det, som han sagde, var usikkert, om en saadan Sedvane havde raadet ved Kirken i ældre Tid, og fordi den i ethvert Fald oftere var bleven tilfidesat i den nyere. Han erklærede derfor, i Nærværelse af alle sine for Tiden residerende (ved Kirken tilstedeværende) Chorsbrødre og med deres Pluralitets Samtykke, bemeldte Option for bestandig ophævet og ugyldig, idet han bestemte, at Bortgivelsen af de nu ledige og for Fremtiden ledigblivende Præbender i Kirken, frit og fuldt skulde udøves af Biskoppen med Kapitelets Samtykke, uden at Hensyn skulde tages til de ældre Chorsbrødres Ønsker, men Besættelsen ske alene efter personlig Fortjeneste og afhænge af Giverens (d. e. Biskoppens) Naade ¹⁾. Man seer at Biskop Arne har vidst at holde igjen med sit Kapitel og noie har paaseet sin Ret ogsaa ligeoverfor dette. — Hvorvidt forøvrigt Biskop Helge af Oslo har truffet lignende Forsøining i sit Biskopsdømme for at faa sine Reiseomkostninger erstattede, vides ikke.

De største Omkostninger i hiin Anledning faldt dog naturligviis paa Erkebiskoppen, helst da denne, ved Siden af hvad Opholdet ved Conciliet kostede, ogsaa havde sin Indvielse og sit Pallium at bestride. Til det sidste havde han ifølge gammel sedvansmæssig og af Paven stadfæstet Ret, som før er omtalt ²⁾, at hævde den saakaldte Palliehjælp (subventio pallii) af sine Lydbiskopper, i det mindste af dem i selve Norge. Denne Hjælp har, som det lader, ifølge ældre Sedvane været ydet med en vis Pengesum af hver Biskopsstol i Norge, saaledes at det altsaa var vedkommende Biskop overladt at skaffe Pengene tilveie inden sit Biskopsdømme paa den Naade, ham bedst syntes, eller hvis ogsaa Naaden var nærmere bestemt, Opkrævningen i alt Fald var ham betroet ³⁾. Erkebiskop Gilif gif derimod en anden Veie, hvad enten han nu deri har havt ældre Exempel at følge, eller han selv dermed har gjort Begyndelsen. Han fordrede nemlig — som han sagde, ifølge pavelige Privilegier — i Palliehjælp af de norske Biskopsdømmer Halvdelen af eet Aars Kirketiende, det er af den Fjerdepart af Tienden, som tilkom enhver Sognekirke til dens Opretholdelse, og paastod derhos selv at opkræve den ved sine egne Fuldmægtige.

Naaden at skaffe Bidraget tilveie er efter al Sandsynlighed bleven aftalt mellem Erkebiskoppen og hans norske Lydbiskopper om Høsten 1312 strax efter Hjemkomsten fra Conciliet, paa et Møde i den sydlige Deel af Landet (i Oslo eller Tunsberg?), ved hvilket ogsaa Kongen har været tilstede ⁴⁾. Om Opkrævningen, ved hvem den nær-

¹⁾ N. Dipl. I. 122.

²⁾ Jfr. o. f. I. 422, 449.

³⁾ Jfr. Pave Alex-

ander IV's Brev af 19de Marts 1255, N. Dipl. I. 39; s. o. f. I. 422. ⁴⁾ Jfr.

Op. Arnes Br. til Kongen af 1ste April 1313, Barth. Mstr. E. 539.

mest skulde see, er rimeligviis slet ikke, eller kun løseligen handlet ved denne Leilighed. I alt Fald findes intet Forbehold fra nogen af Biskoppernes Side dengang at være gjort ligesaalet angaaende Opfrævningen som angaaende Tilveiebringelsen. Men senere, da Biskop Arne af Bergen var kommen hjem til sin Stol, og Opfrævningerne skulde tage sin Begyndelse, fik sidstnævnte Prælat pludselig Betænkelig heder ved Sagen i det Hele.

Tingen synes at have været den, at Erkebiskoppen til sin befuldmægtigede Indsamler i Bergens Biskopsdomme ikke udvalgte Biskop Arne selv eller nogen af hans Kapitel — hvilket Biskoppen uden tvivl havde ventet —, men derimod Provsten ved Apostelkirken, Kapelmagisteren Finn Halvorsen, med hvem vi have seet at Arne stod paa en meget spændt, ja vel endog uvenstabelig Fod, og hvis hele Embedsstilling var Biskoppen et Anstød. Dette var meer end den sidstnævnte Prælat kunde taale, og nu styrtede han sig ind i en Strid med Erkebiskoppen og hans Fuldmægtige, hvilken han paa sin sædvanlige Viis førte med skarpe Indsigelser og Appeller.

Striden synes at have taget sin Begyndelse seent paa Aaret 1312 (i October eller November), da Erkebiskoppen paa sin Hjemreise til Nidaros fra det sydlige Norge maa have opholdt sig en Stund i Bergen og maaskee netop da har meddeelt Kapelmagisteren sin Fuldmagt. Biskop Arne kom nemlig nu frem med Begjæring om at faa see de Pavebud, som Erkebiskoppen maatte have for sig i sin Fremgangsmaade, hvilken Biskoppen ellers fandt stridende med gammel Sedvane og krænkende for hans Biskopsstols Rettigheder. Erkebiskoppen agtede imidlertid ikke paa dette Biskoppens Forlangende, hverken da det fremsattes for ham i Bergen, eller senere da det gjentoges for ham efter hans Hjemkomst til Nidaros; og under dette begyndte Finn Halvorsen Opfrævningen. Men nu lod Biskop Arne ikke længe vente paa sin kraftigere Indstriden. Den 29de December 1312 ¹⁾ udstedte han nemlig i Bergen en Appel mod Erkebiskoppen til Paven, og samme Dag lod han en Rundskrivelse udgaa over hele sit Biskopsdomme, hvori han underrettede Folket om den foretagne Appel og under Banstrudsel forbød Tiendens Betaling til Finn paa Erkebiskoppens Vegne.

I sin Appel-Skrivelse paaanfer Biskop Arne især, at Erkebiskoppen havde overdraget Tiendens Opbørsel til Finn. Han selv havde — siger han — medens Erkebiskoppen opholdt sig i Bergen oftere tilbudt

¹⁾ Brevene ere rigtignok i de Barth. Afskrifter daterede Thomasmesse Dag Julen (d. e. 29de December) 1313; men hele Sammenhængen viser, at her menes 1312, og at Biskoppen maa have regnet Arets Begyndelse fra Julidag, den 25de December.

sig, at ville tjene ham og Nidaros's Kirke i Henseende til subventio pallii med alt det samme som de øvrige Lydbiskopper indvilgede efter gammel Sedvane. Men desuagtet havde Erkebiskoppen overdraget Dphørselsen til Finn, da dog aldrig forhen nogen Erkebiskop havde overdraget den til nogen anden end vedkommende Biskop selv ¹⁾).

I sin Mundskrivelse til Folket i sit Biskopsdømme siger han, at han har spurgt for Sandt, at Provsten til Apostelkirken i Bergen, Hr. Finn Haldorsøn, har, ifølge Brev og Budskab fra Erkebiskoppen, afhændet og solgt til Forstjellige Halvdelen af de Tiender, som tilhøre Kirkerne til deres Bedligeholdelse. Da Erkebiskoppen — vedbliver han — sidst var i Bergen, tilbød han denne paa egne og Kirernes Begne al den Tjeneste, som syntes de øvrige Rigets Biskopper passende, — saa og, hvis Erkebiskoppen kunde bevise nogen videre Sedvane, hvilken hans Formænd havde fulgt, da med de andre Biskoppers Raad, at ville rette sig efter denne; men saafremt Erkebiskoppen havde for sig noget Bud af Paven i denne Sag, saaledes at Paven havde paalagt ham eller hans Formænd at indsamle den halve Kirketiende paa den Raade, han nu gjorde, bad han ham og lod ham bede, baade under hans seneste Ophold i Bergen og efter hans Komme til Thronhjem, at han vilde vise Biskoppen eller hans Ombudsmand de Pavebreve, hvorpaa han paastaar at dette grunder sig. Da nu Erkebiskoppen lod dette hengaa uden at fremvise de forlangte Breve, — da han for det andet ei vilde høre Arnes Bøn og Tilbud, — og da han for det tredje ved sine Breve tilegnede sig Kirsegods i Arnes Biskopsdømme, hvortil han ei for Biskoppen havde godtgjort sin Ret; — saa erklærede Arne, at han, paa Grund af den Betyngelse og Uretvished, som synes ham af Erkebiskoppen at være tilføiet Kirkerne i hans Biskopsdømme, har appelleret denne Sag fra Erkebiskoppen til Paven. Derfor er det Biskoppens Raad og Billie og fuldkomne Bud til alle dem, der have modtaget eller kjøbt Tiende af Hr. Finn, at de skulle betale alt det modtagne til de Personer, som Biskoppen eller hans Ombudsmand have bestiftet til Dphørselen, og for Fremtiden ikke udrække sine Hænder efter Kirketienden. Dog skal — siger han til Slutning — Halvdelen af Kirketiendens Verd ligge urørt hos Kirernes Ombudsmand, Erkebiskoppen til Haande, hvis denne senere vil eller kan bevise sin fulde Ret til den. Han paaminder endelig alle Angjældende at handle efter dette Brev, hvis de ei ville udsætte sig for hans Ban ²⁾).

Dette Skridt af Biskoppen fremkaldte strax en Modappel til Paven fra Hr. Finns Side af 2den Januar 1313, i hvilken der anledes over, at Arne havde truet dem med Ban, som kjøbte eller solgte Tienderne.

¹⁾ Euhm D. S. XI. 716 (efter Barth. Mfr.). ²⁾ N. Dipl. III. 100; Euhm D. S. XI. 917 (eft. Barth. Mfr. E. 571—573).

Dg nu udspandt Striden sig i en langvarig Skriftverling mellem de angjældende Parter.

Den 3die Januar gav Biskop Arne Thorstein, Sogneprest til St. Peters Kirke i Bergen, sin Fuldmagt til at overgive Erkebiskoppel Appelken af 29de December, og den 22de Januar tilskrev Biskoppen Paven, idet han fremsendte til denne Kapelmagisterens Appel. Den 31te Januar overrakte Presten Thorstein Erkebiskoppen Biskop Arnes Appel i Bidners Overvær. Ved samme Tid modtog Eilif ogsaa Kapelmagisterens Klager over de Hindringer, Arne lagde ham i Beien Tiendens Indsamling. Erkebiskoppen tilskrev derfor den 12te Februar Biskop Arne og gjorde ham bekjendt med Hr. Finns Klage. Erkebiskoppen — heder det i Brevet — havde saavel ifølge sit personlige Kjendskab til Arne, som ifølge dennes aflagte Ed (nemlig til Metropolitanen), sikkert troet i ham at finde den ivrigste Forsvarer af Nidaros's Kirkes Rettigheder. Nu bød han Biskoppen under Suspensionens Straf at ophæve alle de Hindringer, han havde lagt i Beien for de erkebiskoppelige Tienders Opbørsel, da det tilkom Nidaros's Kirke, saavel efter gammel Sedvane, som efter pavelige Privilegier, at lade dem indkræve ved sine egne Fuldmægtige. Et Brev af lignende Indhold blev samme Dag af Erkebiskoppen udfærdiget til Finn Haldorsøn for af ham at meddeles Biskoppen, og heri opfordres denne til inden fem Dage efter Brevets Meddelelse at afstaa fra alle Hindringer imod Tiendeindsamlingen ved Finn, og gjentagde de Breve, han i den Anledning maatte have ladet udgaa, under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken. Den 2den Marts tilskrev Erkebiskoppen Paven med Klage over Arne: han gjendrev Grunden for dennes Appel og paastod at det tilkom ham selv i eet Aar at lade de omhandlede Tiender opkræve.

Erkebiskoppens Brev til Finn Haldorsøn blev Arne forelæst den 15de Marts, men fremkaldte fra dennes Side ifkun en fornyet Appel til Paven af 19de samme Maaned. I denne Appel gjentog Biskoppen, at han forlængst havde bedet Erkebiskoppen vise sig de paabe- raabte Privilegier, uden at dette var skeet. Hvad Suspensionen angik, da ansaa han den for ugyldig, eftersom den var udstedt ikke alene efter at han havde indgivet sin første Appel, men endogsaa efterat denne var i rette Tid bleven Erkebiskoppen foreviist. Hertil kom, at ingen Erkebiskop af Nidaros i Løbet af 40 Aar havde hævet den omhandlede Tiende, og aldrig betjent sig til at hævde Penge i Bergens Biskopsdømme af nogen anden end den bergenske Biskop selv. Dette var Grunden til at han paa ny appellerede.

Samme Dag, som Biskop Arne udstedte Appellen, udnævnte han sin Chorsbroder Magister Paal til sin lovlige Fuldmægtig og særlig

Sendemand for at overrække Erkebiskoppen den og forlange hans Folgestrivelse. Han tilskrev ogsaa Erkebiskoppen et Brev, hvori han vel erkjendte, at han ved sin Ed er forpligtet til at forsvare Nidaros's Kirkes Ret og Friheder, men — siger han — naar Bergens Kirkes Rettigheder og Friheder staa paa Spil, maa det heller ikke regnes ham til Ulybighed, at han efter Evne forsvarer disse; og han tror ikke, at han forgriber sig paa Metropolitankirkens Friheder, men at han tværtimod verner om dem, derved at han har befalet, at den omhandlede Halvdeel af Kirketienden, som skulde være Palliehjælp, bliver at forvare hos den bergenske Biskopsstols Ombudsmand, indtil en Samling af Prælaterne finder Sted. Han har heller ikke paa anden Maade hindret Hr. Finn i Indsamlingsen, end ved at indlægge en Appel af den Grund, at de af det apostoliske Sæde givne Privilegier, paa hans og hans Mænds Fordring, ei bleve dem foreviste. Han beder Gud tilgive dem, der ophidse Erkebiskoppen mod ham „til en Latter for Folket, til Geistlighedens Skam og Guds Kirkes Forargelse“, da han dog stedse med Trost har sluttet sig, og skal fremdeles slutte sig til Nidaros's Kirke. Han bønfaller endelig Erkebiskoppen indstændigen om, at han vil indrømme hans Ansøgning i dette Anliggende, og desangaaende fæste Lid til Overbringeren af nærværende Brev (Magister Paal), i hvad han paa Biskoppens Begne fremsætter ¹⁾.

Man maa af dette Brevs Form, der heel igjennem er meer undskyldende end angribende, formode, at Biskop Arne nu i Grunden helst har ønsket et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, og at han for dette Diemed har givet sit Sendebud, Magister Paal, hemmelige og mundtlige Forstrifter; men for Berdens Dine og for sin egen Vres Skyld har den stivsindede Prælat ikke troet, at kunne lade den engang indappellerede Sag falde, uden at der gjordes et imødekommende Skridt fra Erkebiskoppens Side.

Muligen kan i denne Henseende Kongens Indblanding i Sagen have øvet nogen Birkning paa Arne. Man finder nemlig, at Kong Haakon har opfattet Striden paa en for Biskoppen ugunstig Maade, hvortil vel den Omstændighed har bidraget sit, at den af Kongen bestyttede Kapelmagister, Finn Haldorsøn, var som Part i Sagen bleven angreben af Arne paa en Viis, som viduede om denne sidstes personlige Uvillie mod ham og hans Stilling. Det kan ogsaa vel hende, at Kongen under sit Ophold i Nidaros i Slutningen af Vinteren (man seer af Breve, at han var der før 13de Marts og over den 2den Mai) har ladet sig undervise om Sagens Sammenhæng af Erkebiskoppen selv, og har fundet Arnes Fremgangsmaade upassende og uretmæssig. Bist er det, at Kongen skrev til Bergen med streng

¹⁾ Barth. Metr. E. 538—39.

Befaling, at Halvdelen af Kirketienden skulde under Straf af Brevbrud (d. e. under Straf som for modvillig Overtrædelse af Konges Forordninger) udbetales til Finn Halvorsen som Erkebiskoppens Dombudsmand. Han bød tillige, at dette hans Brev skulde offentlig forkyndes. Biskoppen vovede ikke at modsætte sig Kongens Bud, og Brevet blev virkelig oplæst paa et almindeligt Thing i Bergen den 16de Marts.

Man seer dog, at dette ikke har afholdt Biskoppen fra tre Dage efter, som forhen fortalt, at fornye sin Appel. Men samtidig hermed skrev han den 10de Marts et undskyldende Brev til Kongen. Heri yttrede heri, at han indsaa hvilken Fare og hvilket Pengetab de udsatte sig for, der handlede mod Kongens Bud, og at han derfor ikke kunde formene nogen at rette sig efter dette. Alligevel fandt han sig ulovligen behandlet, da man ei havde villet forevise ham eller hans Ombudsmænd de paaberaabte Privilegier, saa ofte han end havde forlangt det. Skeer dette — siger han — saa er han rede som skyldig til at gøre alt efter gode Mænds Villie, ligesom han og er rede til at ynde Nidaros's Kirke al gammel sedvansmæssig Ret, og byder den i det Stykke al den Tjeneste, som de øvrige Rigets Biskopper ville udfaste sig. Han beder til Slutning sin „gode Herre“ lægge et godt Raad til, at ikke af denne Sag skal reise sig videre Forvikling og Sjælefare¹⁾.

Men allerede før Kongen havde modtaget dette Brev, havde han tilskrevet Biskoppen et nyt, hvori han med et Slags Bebreidelse yttrede at det forekom ham underligt, at Biskoppen ikke den foregaaende Høst havde talt med ham om den Sag, hvorover han nu gjorde saa store Ophævelser. Denne Kongens anden Skrivelse blev sendt med den samme Prest Thorstein, som den 31te Januar havde overbragt Erkebiskoppen Arnes første Appel; Skrivelsen har altsaa været udfærdiget i Nidaros. Den kom Arne til Hænde den 30te Marts, og blev besvaret af Biskoppen fra Halsna den 1ste April. I sin Svarskrivelse undskylder han sin Taushed forrige Høst dermed, at han dengang ikke troede det nødvendigt at tale videre om den Sag, eftersom man sagde at Privilegier vare Forhaanden, hvilke paa Forlangende kunde fremvises. Nu — vedblev han — kunde ikke hans Modparter sige at saadant jo var blevet senere forlangt baade i Bergen om Høsten og i Throndhjem i Vinterens Løb, hvilket er vidnesfast. Maaffe har Kongen seet hine Privilegier, men Biskoppens Bøn er ikke blevet fyldestgjort, endskjønt det ikke var meer end skyldigt, at man oplyste hvad Ret man havde til det man fordrede, helst da den omhandlede Hjælp søges paa en ny Maade, medens man kun har gamle og

¹⁾ Barth. Mstr. E. 538—39.

lang Tid tilfidesatte Privilegier for sig. Biskoppen under sin Erkebiskop og Nidaros's Kirke al Hæder, Lydighed, Tjeneste og sedvansmæssig Ret, men til ingen nye Paalæg vil han, hvis han raader, pligte Bergens Kirke i sine Dage ¹⁾. — Man mærker, at Tonen i dette sidste Svar er noget skarpere og mere trodsig end i det tidligere. Rimeligviis har den pirrelige Biskop stødt sig over Kongens Bebreidelse og har svaret i en ophidsset Sindsstemning.

Har det virkelig, som ovenfor formodet, været Biskop Arnes Hensigt, ved Magister Paals Mellemkomst, at faa istandbragt et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, hvilket kunde gøre den senere Appels videre Fremme overflødig, — saa er dette ganske vist dengang aldeles mislykkets. Da Magister Paal kom til Nidaros, var Kongen der tilstede. Hvilke Underhandlinger Paal har havt med Erkebiskoppen, og hvad Deel Kongen har taget i disse, er ubekjendt; men at Erkebiskoppen ikke har gjort Biskop Arne noget imødekommende Skridt, maa sluttes deraf, at Magister Paal den 22de April virkelig overgav Erkebiskoppen den fornyede Appel og udbad sig hans Følgeskrivelse til Paven. Dette skeede i Erkebiskoppens Kammer i Overvær af flere Bidner, blandt hvilke var Kongens Læge, Remundus Calmeta, og hans Notarius (Sekretær), Halvard ²⁾. Erkebiskoppen besvarede Anmodningen derved, at han den 10de Mai udfærdigede en ny Klageskrivelse til Paven over Biskop Arne, af samme Indhold som hans tidligere af 2den Marts, og denne Skrivelse, vilde han, skulde gjælde som Følgeskrivelse med Biskoppens fornyede Appel. Magister Paal maa imidlertid ikke have fundet sig tilfredsstillet hermed; thi den 12te Mai, siden den 14de, og endelig den 22de Mai gjentog han for Erkebiskoppen sin indstændige Begjæring om Følgeskrivelse, hver Gang i flere Bidners Overvær, og senest i Overvær af tvende Kongens Kapellaner, hvilket gjør det rimeligt, at Kong Haakon endnu da opholdt sig i Nidaros. Paals gjentagne Begjæring synes dog ikke at have udvirket nogen Forandring i Erkebiskoppens engang tagne Bestemmelse.

Paa dette Sagens Standpunkt slippe pludselig alle Oplysninger om dens videre Gang. Om den virkelig er kommen for Kurien, og hvad Udfald den i dette Tilfælde der har faaet, eller om Striden maa skee ved Kongens virksomme Mellemkomst er bleven stillet i Bero, — dette er aldeles ubekjendt. Det sidste er maaskee det rimeligste, helst da Sagen jo i Birkeligheden allerede ved Kongens Bud var afgjort til Erkebiskoppens Fordeel, idet den omtvistede Tiende var ham ikke alene tilkjendt men og paa Kongens Bud virkelig udbetalt til hans Ombudsmand Finn Haldorsøn. I Midten af August Maaned synes

¹⁾ Barth. Nifr. E. 539—40. ²⁾ N. Dipl. III. 98.

Befaling, at Halvdelen af Kirketienden skulde under Straf af Brevbrud (d. e. under Straf som for modvillig Overtrædelse af Kongens Forordninger) udbetales til Finn Haldorsøn som Erkebiskoppens Ombudsmand. Han bød tillige, at dette hans Brev skulde offentlig forkyndes. Biskoppen vovede ikke at modsætte sig Kongens Bud, og Brevet blev virkelig oplæst paa et almindeligt Thing i Bergen de 16de Marts.

Man seer dog, at dette ikke har afholdt Biskoppen fra tre Dag efter, som forhen fortalt, at fornye sin Appel. Men samtidig hermed skrev han den 10de Marts et undskyldende Brev til Kongen. Han yttrede heri, at han indsaa hvilken Fare og hvilket Pengetab de udsatte sig for, der handlede mod Kongens Bud, og at han derfor ikke kunde formene nogen at rette sig efter dette. Alligevel fandt han sig ulovligen behandlet, da man ei havde villet forevise ham eller hans Ombudsmænd de paaberaabte Privilegier, saa ofte han end havde forlangt det. Skeer dette — siger han — saa er han rede som skyldig til at gøre alt efter gode Mænds Villie, ligesom han og er rede til at yttre Nidaros's Kirke al gammel sedvansmæssig Ret, og byder den i det Stykke al den Tjeneste, som de øvrige Rigets Biskopper ville underkaste sig. Han beder til Slutning sin „gode Herre“ lægge et godt Raad til, at ikke af denne Sag skal reise sig videre Forvikling og Sjælefare¹⁾.

Men allerede før Kongen havde modtaget dette Brev, havde han tilskrevet Biskoppen et nyt, hvori han med et Slags Bebreidelse yttrede at det forekom ham underligt, at Biskoppen ikke den foregaaende Høst havde talt med ham om den Sag, hvorover han nu gjorde saa stor Ophævelse. Denne Kongens anden Skrivelse blev sendt med den samme Prest Thorstein, som den 31te Januar havde overbragt Erkebiskoppen Arnes første Appel; Skrivelsen har altsaa været udfærdiget i Nidaros. Den kom Arne til Hænde den 30te Marts, og blev besvaret af Biskoppen fra Halsna den 1ste April. I sin Svarskrivelse undskylder han sin Tausshed forrige Høst dermed, at han dengang ikke troede det nødvendigt at tale videre om den Sag, eftersom man sagde, at Privilegier vare forhaanden, hvilke paa Forlangende kunde fremvises. Nu — vedblev han — kunde ikke hans Modparter sige, at saadant jo var blevet senere forlangt baade i Bergen om Høsten og i Throndhjem i Vinterens Løb, hvilket er vidnesfast. Maaſtee har Kongen seet hine Privilegier, men Biskoppens Bøn er ikke bleven fyldestgjort, endstjønt det ikke var meer end skyldigt, at man oplyste, hvad Ret man havde til det man fordrede, helst da den omhandlede Hjælp søges paa en ny Maade, medens man kun har gamle og

¹⁾ Barth. Mstr. E. 538—39.

lang Tid tilfidesatte Privilegier for sig. Biskoppen under sin Erkebiskop og Nidaros's Kirke al Hæder, Lydighed, Tjeneste og sedvansmæssig Ret, men til ingen nye Paalæg vil han, hvis han raader, pligte Bergens Kirke i sine Dage ¹⁾. — Man mærker, at Tonen i dette sidste Svar er noget skarpere og mere trodsig end i det tidligere. Rimeligviis har den pirrelige Biskop stødt sig over Kongens Bebreidelse og har svaret i en ophidsset Sindsstemning.

Har det virkelig, som ovenfor formodet, været Biskop Arnes Hensigt, ved Magister Paals Mellemkomst, at faa istandbragt et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, hvilket kunde gøre den senere Appels videre Fremme overflødig, — saa er dette ganske vist dengang aldeles mislykkets. Da Magister Paal kom til Nidaros, var Kongen der tilstede. Hvilke Underhandlinger Paal har havt med Erkebiskoppen, og hvad Deel Kongen har taget i disse, er ubekjendt; men at Erkebiskoppen ikke har gjort Biskop Arne noget imødekommende Skridt, maa sluttes deraf, at Magister Paal den 22de April virkelig overgav Erkebiskoppen den fornyede Appel og udbad sig hans Folgeskrivelse til Paven. Dette skeede i Erkebiskoppens Kammer i Overvær af flere Bidner, blandt hvilke var Kongens Læge, Remundus Calmeta, og hans Notarius (Sekretær), Halvard ²⁾. Erkebiskoppen besvarede Kamodningen derved, at han den 10de Mai udfærdigede en ny Klageskrivelse til Paven over Biskop Arne, af samme Indhold som hans tidligere af 2den Marts, og denne Skrivelse, vilde han, skulde gjælde som Folgeskrivelse med Biskoppens fornyede Appel. Magister Paal maa imidlertid ikke have fundet sig tilfredsstillet hermed; thi den 12te Mai, siden den 14de, og endelig den 22de Mai gjentog han for Erkebiskoppen sin indstændige Begjæring om Folgeskrivelse, hver Gang i flere Bidners Overvær, og senest i Overvær af tvende Kongens Kapellaner, hvilket gjør det rimeligt, at Kong Haakon endnu da opholdt sig i Nidaros. Paals gjentagne Begjæring synes dog ikke at have udvirket nogen Forandring i Erkebiskoppens engang tagne Bestemmelse.

Paa dette Sagens Standpunkt slippe pludselig alle Oplysninger om dens videre Gang. Om den virkelig er kommen for Kurien, og hvad Udfald den i dette Tilfælde der har faaet, eller om Striden maaskee ved Kongens virksomme Mellemkomst er bleven stillet i Bero, — dette er aldeles ubekjendt. Det sidste er maaskee det rimeligste, helst da Sagen jo i Virkeligheden allerede ved Kongens Bud var afgjort til Erkebiskoppens Fordeel, idet den omtvistede Tiende var ham ikke alene tilkjendt men og paa Kongens Bud virkelig udbetalt til hans Ombudsmand Finn Haldorsøn. I Midten af August Maaned synes

¹⁾ Barth. Mstr. E. 539—40. ²⁾ N. Dipl. III. 98.

baade Kongen og Erkebiskoppen at have været tilstede i Bergen ¹⁾ muligen kan da en Mægling have fundet Sted, der ledede til mindelig Forlig. Der findes intet Spor til at nogen af Norges andre Bysbiskopper har gjort Indvending enten mod Tienden selv, eller mod Maaden hvorpaa den af Erkebiskoppen opkrævedes. Heller ikke synes de Grunde, Biskop Arne anførte for sin Modstand, at have noget sand Begt. De røbe snarere usømmeligt Embedsnag og haardnakke Stivind end varm Retfærdighedsfølelse og nidkjær Omsorg for Biskopsstolens Bedste ²⁾.

Hvad der iøvrigt ved denne Strid, som ved saamange andre før omtalte Tvistigheder mellem Kirkens Personer indbyrdes, især maatte tildrage sig Opmærksomhed, er deels den Jorighed, man kan sige Forhastelse, hvormed de Stridende appellerede til den pavelige Kurie, og deels den ubesindige Udslen med Bannet, rigtignok som oftest i det mildeste Grad, nemlig Forbud mod Indgang i Kirken (*suspensio a introitu in ecclesiam*), — og begge Dele, skjønt Striden aldrig angik Kirkens Være, men blot ydre kirkelige Forhold, som Embedsindtægter Embedsrettigheder og Embedsmyndighed.

Appellerne til den pavelige Kurie vare vistnok smigrende for dem og skaffede derhos uden tvivl flere af dens Embedsmænd en god Indtægt; — men for den norske Kirke vare de baade bekostelige og som oftest unyttige, idet de kun yderst sjældent synes at have frembragt nogen endelig Afgjørelse af de indappellerede Sager. De egnede sig derimod ypperlig til at fremkalde alle Slags Lovtrækkerier, til at forvirre og derved udbrage Sagerne fast i det uendelige, til at svække Lydighedsforholdet mellem Kirkens forskjellige Embedsgrader, især de høiere, og Kirkens Personers Samhold i det Hele, og endelig til at nære Paastaelighed, Trættelyst og Rænkespind hos Geistligheden ³⁾. Det er aabenbart, at mange af de her omhandlede Trætter, ja man kan næsten sige alle, langt hurtigere og lettere havde kunnet lade sig afgjøre ved en kraftig Metropolitanmagts Indskriden, eller ved Konges dømmets oprigtige og faste Mæglen, end ved Indstevninger for Kurien, der enten i sin Fjernhed, paa Grund af unøiagtigt Kjendskab til de for Norge ejendommelige Forhold, vel ogsaa af Partiskhed for enkelte Personligheder, som havde vidst at gjøre sig gjældende, dømte vrangt,

¹⁾ Af 7de August 1313 findes et Brev udstedt af Erkebiskop Gille i Bergen (Suhm D. S. XI. 720), og af 12te August s. A. (Kongs. 15de Kongs Aar) og s. St. et Brev udstedt af Kong Haakon (N. g. L. III. 106—108). ²⁾ Om denne hele Strid jfr. Suhm D. S. XI. 716—720, hvor Udtoget leveres af alle den vedkommende Dokumenter efter Barth. Mskr. E. 536—580. ³⁾ Allerede Bernhart af Clairvaux beklager i Midten af det 12te Aarhundrede det Misbrug, som dreves med Appellerne til Rom (*de consideratione* l. III. ed. Mabillon Ven. 1750 II. 431—442, jfr. Gibbon T. XII. Cap. 69 Not. 7).

— eller saa sig nødsaget til alligevel at overdrage sin Dommermyndighed til Fuldmægtige i Landet selv, hvilke havde kunnet udfindes uden den lange Omvei om Kurien. Men Sagen var, at Pavedømmet var avindsygt ikke alene paa den verdslige Statsmagt, men ogsaa paa Metropolitanmagten og paa de nationale Kirkers Selvstændighed. Deraf de mange af Paverne selv fremkaldte Brud paa den engang opstillede Orden for denirkelige Dommermyndighed og senere ogsaa paa Kirkens Valgfrihed. Et Gode var dog forbundet med det omtalte Appelvæsen, skjønt det blev dyrt betalt, — og det var den uafbrudte levende Forbindelse med Rom, eller med de sydlige Lande, hvor Paven havde sit Sæde; thi derved naaede ganske vist mangen Lysets Straale, om end ikke ublandet med Fordærvelse, med Hast til det fjærne Norden, hvilken ellers langt senere, maaskee først efter Aarhundreder, havde kunnet finde Veien did.

Hvad angaar den ødsle Anvendelse af Bannet inden Kredsen af selve Kirkens Personer, da falder det let i Minde, hvor farlig denne Misbrug var for Kirkens egen Anseelse, og hvor undergravende for den hele hierarchiske Bygningss Fasthed. Bannets Anvendelse paa Geistlige i Sager, som hverken angik Lære eller Seder, men ene og alene reent verdslige Ting, maatte jo ganske naturligt svække dets Betydning i Almeenhedens Munde, give det Udseende af et blot og bart retsligt Tvangsmiddel, af en Gjenvei til at opnaa Niemed, hvis Lovlighed, ja Christelighed ofte var høist tvivlsom. Og naar nu dertilmed Bannet, netop paa Grund af dets ubesindige Anvendelse, meget ofte blev underkjendt for en høiere Domstol, eller ganske frugtesløst paa Grund af Udstedernes Magtesløshed til at sætte det igjennem, — saa maatte jo dette end yderligere svække dets Virksomhed ikke alene inden, men ogsaa udenfor Geistlighedens Kreds. Man kan da ikke undres over, at den verdslige Landsstyrelse tidt og ofte haardnaffet modsatte sig dets Anvendelse i Sager mellem Geistlige og Lægfolk og overhovedet betragtede det som et Slags Voldsmiddel i Geistlighedens Haand, hvilket man nøie maatte paasee, ikke blev anvendt paa Almuen blot for at aftvinge denne stedse voksende Bidrag til Kirkens jordiske Rigdom og Vælde.

68.

Pavelige Pengetrav paa den norske Geistlighed. Provincialconcilium i denne Anledning i Ahdaros. Kongens Omfarg for Finnerne. Biskopskister i Norge. Nye Pengetrav fra den pavelige Kurie.

Saagodtsom i Hælene paa de fra Conciliet i Bienne hjemvendende norske Prælater kom ogsaa Pave Clemens V's Pengetrav til

den norske Kirke. Allerede før Conciliet i Bienne samledes, havde Clemens bragt et nyt Korstog paa Bane og seet sig om efter Pengebidrag dertil. Korstogsiveren havde siden den franske Konge Ludvig IX's Død i 1270 mærkeligen tabt sig i Europa. Men da Ptolemais eller Acre, den sidste Besiddelse af Betydenhed, som den latinske Christenhed endnu ejede i Palæstina, faldt den 16de Januar 1291 efter en fortvivlet Kamp i den ægyptiske (babyloniske) Sultans Hænder, vistes der igjen nogen Bevægelse i Besten. Denne var dog kun øieblikkelig. Den svandt hen, da den ikke længer understøttedes af Pave Nikolaus IV's Iver; og efter hans Død i 1292 var der i flere Aar ingen alvorlig Bestræbelse for det hellige Lands Udsættning. Under Clemens V's Pavedømme blev imidlertid Johanniter-Riddernes, Kongen af Cyperns og Kongen af Armeniens Krav paa Understøttelse saa høitlydende, at Paven ikke kunde lade det upaaagtet.

I Forbindelse med sin første Kaldelse til Conciliet i Bienne lod Clemens en Rundskrivelse af 11te August 1308 udgaa fra Poitiers over hele Europa, hvori Geistligheden opfordres til at understøtte hans Bestræbelser ved Prædiken, Indsamling af Gaver og Bidrag af dens egne Indtægter. Saaledes skulde alle Prester bidrage med eet Aars Indkomst. Det Indsamlede skulde anvendes til et Korstog paa fem Aar, i hvis Spidse Johanniter-Ridderne vilde stille sig ¹⁾. Derfor overdroges Bidragenes Indsamling til denne Ordens Fuldmægtige. Saadanne indfandt sig ogsaa i 1311 og 1312 i Danmark og i Sverige ²⁾, og disses Fuldmagter strakte sig ligeledes til Norge ³⁾. Da imidlertid en almindelig Tiende som før omtalt ⁴⁾ var bleven bevilget paa Conciliet i Bienne den 6te Mai 1312, tog Paven Indsamlingen meer umiddelbart under sig ⁵⁾. Allerede samme Aar skulde i denne Anledning pavelige Sendebud være komne til Norge ⁶⁾, og den 1ste December udgik fra Avignon Pave Clemens's Skrivelse til Erkebiskoppen af Nidaros og alle hans Lydbiskopper, hvori de paamindedes om, at der paa Conciliet var vedtaget, som Hjælp for det hellige Land, en Tiende i sex Aar af alle geistlige Indkomster, og at dennes Ydelse skulde tage sin Begyndelse i Norge med 1ste April næstfølgende Aar. En lignende Skrivelse udgik ogsaa til alle Klosterordener, de ridderlige undtagne ⁷⁾. Paven havde vel i disse Skrivelser givet nærmere Forskrifter for Opkrævningsmaaden, men disse vare for Norges Bedkommende ikke i alle Dele udførbare. Derfor sammekaldte Erkebiskop Gilis for nøiere at

¹⁾ Jfr. den pavelige Cirkular-Bulle i Sv. Dipl. II. 534—542 og flere dikhørende Breve Ests. 542—544; jfr. Suhm D. S. XI. 570, 605. ²⁾ Suhm D. S. XI. 671; Sv. Dipl. III. 52, 69—72. ³⁾ Suhm D. S. XI. 720 ⁴⁾ S. o. f. II. 156. ⁵⁾ Suhm D. S. XI. 720. ⁶⁾ Jørl. Ann. 20² ⁷⁾ Suhm D. S. XI. 693, 720, efter Barth. Mfr. E. 368—69, 640—49.

overlægge Sagen et Provincialconcilium i Nidaros, hvilket blev afholdt den 24de November 1313, og hvis Bestemmelser blev udfærdiget den 1ste December næstfølgende.

Paa Conciliet vare tilstede, foruden Erkebiskoppen selv, Biskopperne Helge af Oslo, Ingjald af Hamar og Audun af Trondheim. Arne af Bergen nævnes ikke; rimeligviis har enten Uvillie mod Erkebiskoppen i Anledning af den nys førte Strid angaaende Krigsbidraget afholdt ham, eller og maaskee snarere Sygdom hindret ham fra personligt Møde. Da de forsamlede Biskopper mellem sig havde overveiet — heder det —, hvorledes den apostoliske Befaling (mandatum) ved dem kunde udføres paa den virksomteste Maade, da da det var umuligt, hvad Formen angik, at iagttage den i Althed for visse Dele af den nidarosiske Provins, bestemte de sig til at følge en Fremgangsmaade, hvorved de troede at komme Befalingen nærmest som muligt. De fattede Bestemmelser vare i Hovedsagen følgende:

Enhver Biskop skulde i sit Biskopsdømme udvælge to paalidelige Indsamlere, for at sammendrage Tienden af Biskoppens, Chorsbrødre og Kapitelets Indtægter. — I Kirkesognene og paa Landet skulde ligeledes bestikkes Indsamlere, hvilke paa eget Ansvar skulde opbringe Tienden og bringe den til Staden (nemlig hvor Biskoppen havde sit Sæde), og der skulde bestikkes Fuldmægtige (procuratores), som i Biskoppens og Kapitelets Navn skulde modtage den i hele Biskopsdømmet indsamlede Tiende under nøiagtigt Regnskab og nedlægge den i et offentligt Forvar. — Saavel Biskopper, Abbeder og andre Klostermænd, som Chorsbrødre, Sogneprester og andre Bestyrere af Kirker og Kapeller skulde af alle de Indkomster, der erlægges i Gjenstande, som ei munde bevares, udrede Tienden i rene Penge efter bestaaende Verdi og rimelig Burdering; hvis Indtægterne folgtes for en vis Pris, skulde Tienden deraf retteligen erlægges. — Vikarier skulde i Regelen ikke erlægge Tiende af sine Vikariater, da selve Præbendens Indehaver der skulde være den Ydende. — Af Begravelser og andre uvissse Indtægter skulde Enhver betale efter fornuftigt Skøn, og hvis Indsamlerne ei dermed vilde nøies, efter den Overordnedes Dom. — Af Testamenter i Penge eller Løsøre skulde Tiende simpelt hen udredes (af selve Kapitalen); men af testamenteret urørligt Gods eller Kvæg, skulde Tienden erlægges af de deraf faldende Indtægter (af Renten). — Af Jorder, som Geistlige dyrke for egen Regning, skal Tiende udredes af deres Jordskyld (census?). — I ethvert Biskopsdømme skulde Tienderne for Udredelsen fastsættes af Biskoppen selv, dog saaledes at Tienden for hvert Aar kunde være fuldkommen betalt inden 1ste October b).

¹⁾ N. Dipl. I. 123—125 (est. Orig. Br. paa Pergament i den Arne Magn. Dipl.-Saml. fasc. 31, No. 5); jfr. Suhm D. 5. XI. 720.

gebrev (apostolos), hvilket Arne den 14de April meddeelte, idet han dog erklærede Appellen for ugrundet ¹⁾. Sagen var i sig selv utydelig, men viser hvor spændt Forholdet var mellem de to Prælater.

Biskopperne, og ganske vist især Arne, greb enhver Anledning at bringe Kapelmagisteren og Kapelpræsterne i Forlegenhed. En saadan Anledning fandt de deri, at Kapelmagisteren, som ikke havde biskoppelig Biele, ikke selv kunde forrette, til Tjeneste for de ham undergivne Kapeller, visse kirkelige Handlinger, hvilke kun en virkelig Biskop kunde udføre, f. Ex. at indvie den hellige Olie og Chrism som Præsterne skulde benytte ved Saframenterne, rense Kirker og Kirkegaard, naar disse vare blevne besmittede, og saadant lignende. Hermed gjorde Biskopperne Banskeligheder, naar det gjaldt Kapellern naturligtvis paa Grund af det uafhængige Forhold disse paastode indtage i andre Henseender. Men paa denne Maade stod det i Biskoppernes Magt at lægge Kapelpræsterne væsentlige Hindringer i Vejen for en fuldstændig Udførelse af de gudstjenstlige Handlinger ved de Kirker. Forestillinger imod en saadan Fremgangsmaade bleve naturligtvis gjort til Paven, og denne nødtes herved til at indskrænke sin Magtfuldkommenhed, denne Gang dog til Fordeel for Kapellerne og Kapelgeistligheden.

Det Brev af 12te Marts 1311 fra Avignon bød han de norske Biskopper, at de skulde meddele „hans kjære Søn“ de kongelige Kapellers Magister, hans Efterfølgere og deres Vikarier Chrisma og hellig Olie for de Kapeller, som fandtes i deres Biskopsdømme, rens disse Kapeller, deres Kirker og Kirkegaard, samt velsigne deres Altare og Billeder, saa ofte som saadant tiltrængtes eller fordredes af Magisteren eller hans Vikarier. Og for det Tilfælde, at Ulydighed skulde blive udvist mod dette hans Bud, overdrog han Abbederne Lyse og Hoveds fuld Myndighed til at tvinge de trodsige ved Kirkestraffe til at efterleve det ²⁾. Det andet Brev af 13de Mars forkyndte Paven, at han, paa Kong Haafons Begjæring, havde underkendt sin tidligere Bestemmelse angaaende Kapelmagisterens Brug biskoppeligt Skrud og Ret til at uddele biskoppelig Velsignelse i Afsted Kirken i Kongens Nærværelse, derhen, at han skulde være berettiget til begge Dele paa hver af de større (dobbelte) Festsdage og ved Kapellernes Visitation, samt overalt hvor han forrettede Gudstjeneste i Kongens Nærværelse ³⁾.

Man mærker tydeligen, at Pave Clemens af de norske Biskopper er bleven gjort opmærksom paa de skadelige Følger for den biskoppelige Myndighed, som Kapel = Indretningen i Norge kunde drage eft-

¹⁾ Suhm D. S. XI. 654, est. Barth. Mstr. E. 530.

²⁾ N. Dipl. I. 11

116. ³⁾ N. Dipl. I. 116, 117.

sig, og at han derfor nu klogeligen ved nærmere Fortolkninger gjorde al den Indskrænkning i Kapelmagisterens virkelige Selvstændighed, som hans første Justiftelsesbrev paa nogen Maade kunde tillade, medens han dog paa den anden Side ikke alene med Strengthed tilholdt Biskopperne at opfylde deres Skyldighed mod Kapellerne, men ogsaa, for at smigre Kongen, forøgede Glandsen ved Kapelmagisterens ydre Optræden. Kong Haakon var visselig altfor klog til ikke at skjøne Forskjellen mellem den sande Indflydelse og den tomme udvortes Glimmer; men han maatte her lade det forblive ved Paven's Bestemmelser og trøste sig med, at Grundlaget dog var der, og at heldigere Omstændigheder vel med Tiden kunde tillade Bygningens Fuldbendelse. Det gik imidlertid her som med næsten alle Haakons med sandt Statsmandsblif udkastede Planer til den norske Samfundsordens Forryngelse: han døde for tidlig til selv at see dem grundigen gjennemførte; og den Tilstand, som ved hans Død indtraadte i Norge, var saa langt fra at begunstige en Fremstriden i den af ham udpegede Retning, at den tværtimod virkede hemmende paa al videre Fremgang til det Bedre; og om den end ikke formaaede at lede Samfundsordenen tilbage i den Udviklingsgang, som Haakon saa kraftigen havde afbrudt, gav den alligevel Statsforfatningen et Ustøhedens og Forvirringens Præg, som altfor snart førte Rigets Selvstændighed Undergangen imøde.

67.

Erkebiskoppens Jarlsværdighed ophæves. Concilium i Vienne. Erkebiskop Gilif indvies. Strid mellem ham og Biskop Arne af Bergen om Inddrivelsen af Palliehjælpen.

Under alle de senest fortalte Begivenheder, i hvilke Biskop Arne af Bergen optræder som Hovedpersonen, var den udvalgte Erkebiskop Gilif Arnessøn endnu i Norge og havde ikke tiltraadt sin Reise til Italien. Han var, som forhen ¹⁾ fortalt, den 1ste September 1309 ankommen til Bergen, og forblev der lige indtil henimod Aarets Slutning. Her' indfandt sig hos ham kort efter hans Komme to Fuldmægtige fra det orknøiske Kapitel, Stefan og Anafol, hvilke meddeelte, at Kapitelet efter Biskop Dolgfinns Død (1286—1309?) havde valgt sin Archidiaconus, Viljalm, til hans Eftermand, paa hvilket Valg de udbade sig Erkebiskoppens Stadfæstelse. Gilif underrettede ved Brev af 12te September Biskop Arne herom, idet han opfordrede ham til, i Geistlighedens og Folkets Nærværelse, i Kirken at indstevne Alle, som maatte have noget imod den Valgte, Bælgerne eller Valgmaaden at indvende ²⁾. Dette maa antages at have været en almin-

¹⁾ S. o. f. II. 133. ²⁾ Suhm D. 5. XI. 630 (efter Barth Mfr. E. 520).

delig Form, der iagttoges for Metropolitanen udtalte sin Stadfæstelse af Biskopsvalg. Viljalm selv er rimeligviis først senere, efterat Stadfæstelsen er foregaaet, ankommen til Norge. Hans Indvielse sættes nemlig i Annalerne til det følgende Aar 1310¹⁾, og maa da vel antages at være udført ved den ældste af Norges Lydbiskopper, Ketil af Stavanger, eftersom den udvalgte Erkebiskop selv endnu ikke havde modtaget biskoppelig Indvielse.

Endnu den 26de November sees Gilif at have været i Bergen. Paa denne Dag udstedte nemlig Biskopperne Thord af Garde paa Grønland, som just i dette Aar var kommen til Norge²⁾, Ketil af Stavanger og Arne af Bergen, ifra sidstnævnte Stad, et Vidnesbyrd om, at den udvalgte Erkebiskop i behørig Tid efter sit Valg havde forladt Nidaros for at drage til Kurien, at han den 1ste September var kommen til Bergen, var der bleven opholdt længe af Modvind, og maatte nu opsætte sin Reise til Baaren, da ingen torde betro sig til det store Hav om Vinteren³⁾.

Ikke meget længe efter synes Gilif at være dragen øster i Landet, uidentviol for at finde Kongen, som denne Vinter havde sit Sæde i Bifen. Det er rimeligt, at den udvalgte Erkebiskop selv har været tilstede i Oslo den 13de Juni 1310, da Kong Haakon ophævede det Lensforhold til Kongedømmet, i hvilket den afdøde Erkebiskop Torund var indtraadt, idet han af Kong Erik i 1297 modtog Jarlsverdighed⁴⁾. I det Brev, som Kongen i denne Anledning udstedte i sit Kapel, Marie Kirke, i Oslo, heder det, at han anseer hiin Handling af Erkebiskop Torund og det nidarosiske Kapitel for ugyldig, og at han tilintetgjør og gjenkalder som magtesløs den hele Overeenskomst. Han gjorde dette — heder det — „ifølge Retfærdigheds Krav, til Guds og den hellige Moders, Kirkens, Ære, og især for Jomfru Marias Skyld og den hellige Olafs, sin Frændes, Norges Riges Patronus og særdeles Beskytters“, — idet han af kongelig Myndighed „ved nærværende offentlige og pragmatiske Sanktion“ bestemmer, „at den nidarosiske Erkebiskop ikke er skyldig at gjøre meer for Kongedømmet og Kronen, end hans Forgængere have været tilvante efter de canoniske Love og Norges Riges Love og de fra umindelige Tider vedtagne Sedvaner“.

Kongens Udtryk falde som om han ved denne Bestemmelse befriede Nidaros's Erkestol fra en upassende Byrde og Indskrænkning. Fra den Side kan vistnok ogsaa Sagen sees; men neppe har dog den Anskuelse været den ene ledende i Kongens Fremgangsmaade. Det feiler ikke, at han jo har indseet, at det hele Forhold var ligesaa skadeligt for Kongedømmet og Landets Vel i det Hele, som stridende mo-

¹⁾ Isl. Ann. 200. ²⁾ Isl. Ann. 196. ³⁾ Suhm D. H. XI. 631 (est-
Barth. Mstr. E. 317). ⁴⁾ Jfr. o. f. II. 81. ⁵⁾ Thorkel. Anal. 110.

Kirkens Kald og Værdighed, og at han ikke mindre af den første end af den anden Grund har søgt det ophævet saasnart passende Leilighed dertil gaves. Et Gode for Norge var det utvivlsomt, at denne Kilde til mangfoldige Forviklinger snarest muligt tilstoppedes. Ligesom det udtrykkelig i det omhandlede Brev siges, at hiin Overeenkomst i sin Tid var sluttet „uden Paven's Vidende og særlige Tilladelse“, saaledes findes heller intet Spor til, at Paven ved dens Ophævelse er bleven abspurgt, eller i mindste Maade har blandet sig i den Sag.

Kort efter finder man Gilif i Tunsberg, hvor han den 20de Januar 1310 modtog Paven's Kaldelse til et forestaaende almindeligt Concilium ¹⁾. Pave Clemens V havde ved den franske Konges, Philip den Smuffes, Indskydelse ladet sig bevæge til at laane sin Haand til den rige og mægtige Tempelordens Undertrykkelse. Denne Voldsbehandling begyndte i 1307 med alle Tempelherrers Fængsling i Frankrige. Den blev billiget af Paven i 1308; og idet nu denne ved en Rundskrivelse af 12te August samme Aar underrettede alle den romerske Kirkes Prælater i hele Europa og ligeledes alle Konger og Fyrster om de store Forbrydelser, for hvilke Ordenen bestyldtes, og paa Grund af hvilke dens Medlemmer skulde fængsles og dens Ejendomme lægges under Beslag, indbød han tillige til et almindeligt Concilium i Vienne, der skulde afholdes i October Maaned 1310 deels for denne Sags Skyld, deels for andre Christenheden magtpaaliggende Sager, blandt andre Christendommens Forsvar mod de Bantroende ²⁾. Det var uden tvivl dette Brev, som Gilif modtog i Tunsberg den 20de Januar 1310. Bestyldningerne og den haarde Fremfærd mod Tempelherrerne vedrørte ikke særligen Norge eller dets Skatlande, da Ordenen der hverken vides at have havt Medlemmer eller Ejendomme. Men paa Conciliet maatte ligesuldt den norske Kirke repræsenteres. Conciliet blev imidlertid udsat til October det følgende Aar, og en ny Kaldelse udgik i denne Anledning den 4de April 1310, hvilken findes at være bleven Biskop Arne af Bergen forkyndt den 15de Juni samme Aar ³⁾.

Det er sandsynligt, at Kaldelsen til Conciliet i Forbindelse med dets Udsættelse har bevæget Gilif til ogsaa at udsætte sin Reise til Curien, da nu hans Indvielse og hans Møde paa Conciliet hensigtsmæssigt kunde skee under Eet, og en dobbelt Reise derved spares. Foruden den udvalgte Erkebiskop vare Biskopperne Helge af Oslo og Arne af Bergen udseede til at overvære Conciliet ⁴⁾, ligesom ogsaa Befuldmægtige (procuratores) fra Nidaros, Bergens og rimeligviis

¹⁾ Isl. Ann. 198. ²⁾ Suhm D. S. XI. 597, (efter Barth. Mstr. E. 584), ift. Sv. Dipl. II. 544—552, hvor Paven's Breve i denne Anledning til Sveriges Geistlighed og til Sveriges Konge findes. ³⁾ Suhm D. S. XI. 654. ⁴⁾ Suhm D. S. XI. 597.

de øvrige norske Kathedralkirkers Kapitler ¹⁾, samt muligen ogsaa frade Biskopper, som ikke personligen mødte, vare der tilstede. Enkelte af de gamle Annaler sige, at Gilif tiltraadte Reisen til Kurien allerede 1310 ²⁾; men da man finder, at Biskop Arne endnu ved Udgangen af Marts Maaned 1311 befandt sig i Bergen ³⁾, og det vel er rimeligt at alle de tre norske Biskopper gjorde Reisen i Følge, saa kan man med Grund antage, at Gilif først om Vaaren eller Sommeren 1311 har forladt Norge. I dette Aar blev han indviet af Pave Clemens ⁴⁾, rimeligviis i Avignon eller Bienne, kort før eller under Conciliet, altsaa hele to Aar efter sin Udvælgelse.

Conciliet i Bienne aabnedes den 16de October 1311, holdtes i tre Sessioner og sluttedes den 6te Mai 1312. Meer end 300 Biskopper vare tilstede foruden ringere Prælater og mange fyrstelige Personer. I anden Session den 3die April 1312, blev Tempelordenens Ophævelse forkyndt, og i den tredie og sidste Session en ny Tiende af alle geistlige Indtægter vedtagen til Understøttelse af et Korstog mod Christendommens Fiender i Osten. Om Sommeren 1312, rimeligviis mod dens Slutning, kom Erkebiskoppen og de tvende Biskopper igjen tilbage til Norge, efterat have lagt Hjemveien over Brügge ⁵⁾. Biskop Arne finder man hjemkommen til sin Stol før 12te September ⁶⁾, og Erkebiskop Gilif var i Oslo den 8de October ⁷⁾.

Reisen til og det langvarige Ophold ved Conciliet faldt, som let kan tænkes, de deeltagende norske Biskopper kostbart. Da Biskop Arne var kommen hjem til Bergen, klagede han strax over den megen Gjæld, hvormed han og hans Kirke (Kathedralkirken) i hiin Anledning var bleven betynget, og hvilken var saameget byrdefuldere, som Kirken selv til sin Istandsættelse fordrede store Udgifter. Han gjorde derfor den 12te September 1312 med sit Kapitels Samtykke den Bestemmelse, at det første Aars Indtægter af de Præbender og andre Beneficer (Præstefald?) i Staden eller hans Biskopsdømme, som i de næste fem Aar bleve ledige, skulde indeholdes til Afbetaling af ovennævnte Gjæld og til Kirkens Istandsættelse ⁸⁾.

I Forbindelse, som det lader, hermed gjorde han samme Dag en Bestemmelse med Hensyn til Besættelsen af de ledige Præbender ved hans Kirke. De ældre Medlemmer af hans Kapitel havde nemlig paastaet, at der ved denne Besættelse tilkom dem den saakaldte *Præbendation*, hvorved forståes, at naar en Præbende blev ledig, havde hvorsomhelst af Chorsbrødrene efter Embedsælver selvskreven Ret til at erholde denne Præbende, om han ønskede den, istedetfor den han tidligere havde

¹⁾ Sv. Dipl. III. 62—64; jfr. o. f. 149. ²⁾ Jsl. Ann. 200. ³⁾ S. o. f. II. 143. ⁴⁾ Jsl. Ann. 200. ⁵⁾ S. o. f. II. 149. ⁶⁾ N. Dipl. I. 121.
⁷⁾ N. Dipl. II. 97. ⁸⁾ N. Dipl. I. 121.

Denne Paastands Rigtighed vilde Arne imidlertid ikke indrømme, fordi det, som han sagde, var usikkert, om en saadan Sedvane havde raadet ved Kirken i ældre Tid, og fordi den i ethvert Fald oftere var bleven tilfidesat i den nyere. Han erklærede derfor, i Nærværelse af alle sine for Tiden residerende (ved Kirken tilstedeværende) Chorsbrødre og med deres Pluralitets Samtykke, bemeldte Option for bestandig ophævet og ugyldig, idet han bestemte, at Bortgivelsen af de nu ledige og for Fremtiden ledigblivende Præbender i Kirken, frit og fuldt skulde udøves af Biskoppen med Kapitelets Samtykke, uden at Hensyn skulde tages til de ældre Chorsbrødres Onsker, men Besættelsen skee alene efter personlig Fortjeneste og afhænge af Giverens (d. e. Biskoppens) Naade ¹⁾. Man seer at Biskop Arne har vidst at holde igjen med sit Kapitel og noie har paaseet sin Ret ogsaa ligeoverfor dette. — Hvorvidt forøvrigt Biskop Helge af Oslo har truffet lignende Forsøining i sit Biskopsdømme for at faa sine Reiseomkostninger erstattede, vides ikke.

De største Omkostninger i hiin Anledning faldt dog naturligviis paa Erkebiskoppen, helst da denne, ved Siden af hvad Opholdet ved Conciliet kostede, ogsaa havde sin Indvielse og sit Pallium at bestride. Til det sidste havde han ifølge gammel sedvansmæssig og af Paven stadfæstet Ret, som før er omtalt ²⁾, at hævde den saakaldte Palliehjælp (subventio pallii) af sine Lydbiskopper, i det mindste af dem i selve Norge. Denne Hjælp har, som det lader, ifølge ældre Sedvane været ydet med en vis Pengesum af hver Biskopsstol i Norge, saaledes at det altsaa var vedkommende Biskop overladt at skaffe Pengene tilveie inden sit Biskopsdømme paa den Naade, ham bedst syntes, eller hvis ogsaa Naaden var nærmere bestemt, Opkrævningen i alt Fald var ham betroet ³⁾. Erkebiskop Gillif gif derimod en anden Veie, hvad enten han nu deri har havt ældre Exempel at følge, eller han selv dermed har gjort Begyndelsen. Han fordrede nemlig — som han sagde, ifølge pavelige Privilegier — i Palliehjælp af de norske Biskopsdømmer Halvdelen af eet Mars Kirketiende, det er af den Fjerdepart af Tienden, som tilkom enhver Sogneskirke til dens Opretholdelse, og paastod derhos selv at opkræve den ved sine egne Fuldmægtige.

Naaden at skaffe Bidraget tilveie er efter al Sandsynlighed bleven aftalt mellem Erkebiskoppen og hans norske Lydbiskopper om Høsten 1312 strax efter Hjemkomsten fra Conciliet, paa et Møde i den sydsøstlige Deel af Landet (i Oslo eller Tunsberg?), ved hvilket ogsaa Kongen har været tilstede ⁴⁾. Om Opkrævningen, ved hvem den nær-

¹⁾ N. Dipl. I. 122.

²⁾ Jfr. o. f. I. 422, 449.

³⁾ Jfr. Pave Alexander

IV's Brev af 19de Marts 1255, N. Dipl. I. 39; s. o. f. I. 422. ⁴⁾ Jfr.

Op. Arnes Br. til Kongen af 1ste April 1313, Barth. Mskr. E. 539.

mest skulde skee, er rimeligviis slet ikke, eller kun løseligen handl ved denne Leilighed. I alt Fald findes intet Forbehold fra nogen af Biskoppernes Side dengang at være gjort ligesaaalidet angaaende Opfrævningen som angaaende Tilveiebringelsen. Men senere, da Biskop Arne af Bergen var kommen hjem til sin Stol, og Opfrævninge skulde tage sin Begyndelse, fik sidstnævnte Prælat pludselig Betænkelig heder ved Sagen i det Hele.

Tingen synes at have været den, at Erkebiskoppen til sin befult mægtigede Indsamler i Bergens Biskopsdømme ikke udvalgte Biskop Arne selv eller nogen af hans Kapitel — hvilket Biskoppen uden tvivl havde ventet —, men derimod Provsten ved Apostelkirken, Kapelmagisteren Finn Haldorsøn, med hvem vi have seet at Arne stod paa en meget spændt, ja vel endog uvenstabelig Fod, og hvis hele Embedstillings var Biskoppen et Anstød. Dette var meer end den sidstnævnte Prælat kunde taale, og nu styrtede han sig ind i en Strid med Erkebiskoppen og hans Fuldmægtige, hvilken han paa sin sædvanlig Viis førte med skarpe Indsigelser og Appeller.

Striden synes at have taget sin Begyndelse seent paa Aaret 1311 (i October eller November), da Erkebiskoppen paa sin Hjemreise til Nidaros fra det sydlige Norge maa have opholdt sig en Stund i Bergen og maastee netop da har meddeelt Kapelmagisteren sin Fuldmagt. Biskop Arne kom nemlig nu frem med Begjæring om at faa see de Pavebud, som Erkebiskoppen maatte have for sig i sin Fremgangsmaade, hvilken Biskoppen ellers fandt stridende mod gammel Sedvane og krænkende for hans Biskopsstols Rettigheder. Erkebiskoppen agtede imidlertid ikke paa dette Biskoppens Forlangende, hverken da det fremsattes for ham i Bergen, eller senere da det gjentoges for ham efter hans Hjemkomst til Nidaros; og under dette begyndte Finn Haldorsøn Opfrævningen. Men nu lod Biskop Arne ikke længe vente paa sin kraftigere Indstriden. Den 29de December 1312¹⁾ udstedte han nemlig i Bergen en Appel mod Erkebiskoppen til Paven, og samme Dag lod han en Rundskrivelse udgaa over hele sit Biskopsdømme, hvori han underrettede Folket om den foretagne Appel og under Banstrudsel forbød Tiendens Betaling til Finn og Erkebiskoppens Begne.

I sin Appel-Skrivelse paaanfer Biskop Arne især, at Erkebiskoppen havde overdraget Tiendens Opbørsel til Finn. Han selv havde — siger han — medens Erkebiskoppen opholdt sig i Bergen oftere tilbu-

¹⁾ Brevene ere rigtignok i de Barth. Afskrifter daterede Thomasmesse Dagen Julen (d. e. 29de December) 1313; men hele Sammenhængen viser, at det menes 1312, og at Biskoppen maa have regnet Aarets Begyndelse fra Juledag, den 25de December.

sig, at ville tjene ham og Nidaros's Kirke i Henseende til subventio pallii med alt det samme som de øvrige Lydbiskopper indvilgede efter gammel Sedvane. Men desuagtet havde Erkebiskoppen overdraget Dphørselsen til Finn, da dog aldrig forhen nogen Erkebiskop havde overdraget den til nogen anden end vedkommende Biskop selv¹).

I sin Mundskrivelse til Folket i sit Biskopsdømme siger han, at han har spurgt for Sandt, at Provsten til Apostelkirken i Bergen, Hr. Finn Haldorsøn, har, ifølge Brev og Budskab fra Erkebiskoppen, afhændet og solgt til Forstkjellige Halvdelen af de Tiender, som tilhøre Kirkerne til deres Vedligeholdelse. Da Erkebiskoppen — vedbliver han — sidst var i Bergen, tilbød han denne paa egne og Kirernes Begne al den Tjeneste, som syntes de øvrige Rigets Biskopper passende, — saa og, hvis Erkebiskoppen kunde bevise nogen videre Sedvane, hvilken hans Formænd havde fulgt, da med de andre Biskoppers Raad, at ville rette sig efter denne; men saafremt Erkebiskoppen havde for sig noget Bud af Paven i denne Sag, saaledes at Paven havde paalagt ham eller hans Formænd at indsamle den halve Kirketiende paa den Maade, han nu gjorde, bad han ham og lod ham bede, baade under hans seneste Ophold i Bergen og efter hans Komme til Throndhjem, at han vilde vise Biskoppen eller hans Ombudsmand de Pavebreve, hvorpaa han paastaar at dette grunder sig. Da nu Erkebiskoppen lod dette hengaa uden at fremvise de forlangte Breve, — da han for det andet ei vilde høre Arnes Bøn og Tilbud, — og da han for det tredje ved sine Breve tilegnede sig Kirsegods i Arnes Biskopsdømme, hvortil han ei for Biskoppen havde godtgjort sin Ret; — saa erklærede Arne, at han, paa Grund af den Betyngelse og Uretvisshed, som synes ham af Erkebiskoppen at være tilføiet Kirkerne i hans Biskopsdømme, har appelleret denne Sag fra Erkebiskoppen til Paven. Derfor er det Biskoppens Raad og Billie og fuldkomne Bud til alle dem, der have modtaget eller kjøbt Tiende af Hr. Finn, at de skulle betale alt det modtagne til de Personer, som Biskoppen eller hans Ombudsmand have bestiftet til Dphørselen, og for Fremtiden ikke udrække sine Hænder efter Kirketienden. Dog skal — siger han til Slutning — Halvdelen af Kirketiendens Verd ligge urørt hos Kirernes Ombudsmand, Erkebiskoppen til Haande, hvis denne senere vil eller kan bevise sin fulde Ret til den. Han paaminder endelig alle Angjældende at handle efter dette Brev, hvis de ei ville udsætte sig for hans Ban²).

Dette Skridt af Biskoppen fremkaldte strax en Modappel til Paven fra Hr. Finns Side af 2den Januar 1313, i hvilken der anledes over, at Arne havde truet dem med Ban, som kjøbte eller solgte Tienderne.

¹) Euhm D. S. XI. 716 (efter Barth. Mstr.). ²) N. Dipl. III. 100; Euhm D. S. XI. 917 (est. Barth. Mstr. E. 571—573).

Dg nu udspandt Striden sig i en langvarig Skriftvexling mellem de angjældende Parter.

Den 3die Januar gav Biskop Arne Thorstein, Sogneprest til St Peters Kirke i Bergen, sin Fuldmagt til at overgive Erkebiskoppel Appellen af 29de December, og den 22de Januar tilskrev Biskoppel Paven, idet han fremsendte til denne Kapelmagisterens Appel. Den 31te Januar overrakte Presten Thorstein Erkebiskoppen Biskop Arne Appel i Bidners Overvær. Ved samme Tid modtog Gilif ogsaa Kapelmagisterens Klager over de Hindringer, Arne lagde ham i Beien Tiendens Indsamling. Erkebiskoppen tilskrev derfor den 12te Februar Biskop Arne og gjorde ham bekendt med Hr. Finns Klage. Erkebiskoppen — heber det i Brevet — havde saavel ifølge sit personlig Kjendskab til Arne, som ifølge dennes aflagte Ed (nemlig til Metropolitanen), sikkert troet i ham at finde den ivrigste Forsvarer af Nidaros's Kirkes Rettigheder. Nu bød han Biskoppen under Suspension Straf at ophæve alle de Hindringer, han havde lagt i Beien for den erkebiskoppelige Tienders Opbørsel, da det tilkom Nidaros's Kirke, saavel efter gammel Sedvane, som efter pavelige Privilegier, at lade den indkræve ved sine egne Fuldmægtige. Et Brev af lignende Indhold blev samme Dag af Erkebiskoppen udfærdiget til Finn Halvorsøn for af ham at meddeles Biskoppen, og heri opfordres denne til inden fem Dage efter Brevets Meddelelse at afstaa fra alle Hindringer imod Tiendeindsamlingen ved Finn, og gjentagde de Breve, han i den Anledning maatte have ladet udgaa, under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken. Den 2den Marts tilskrev Erkebiskoppen Paven med Klage over Arne: han gjendrev Grunden for dennes Appel og paastod at det tilkom ham selv i eet Aar at lade de omhandlede Tiender opkræve.

Erkebiskoppens Brev til Finn Halvorsøn blev Arne forelæst den 15de Marts, men fremkaldte fra dennes Side ifkun en fornyet Appel til Paven af 19de samme Maaned. I denne Appel gjentog Biskoppen, at han forlængst havde bedet Erkebiskoppen vise sig de paabe- raabte Privilegier, uden at dette var skeet. Hvad Suspensionen angik, da ansaa han den for ugyldig, eftersom den var udstedt ikke alene efter at han havde indgivet sin første Appel, men endogsaa efterat denne var i rette Tid bleven Erkebiskoppen foreviist. Hertil kom, at ingen Erkebiskop af Nidaros i Løbet af 40 Aar havde hævet den omhandlede Tiende, og aldrig betjent sig til at hæve Penge i Bergens Biskops domme af nogen anden end den bergenske Biskop selv. Dette var Grunden til at han paa ny appellerede.

Samme Dag, som Biskop Arne udstedte Appellen, udnævnte han sin Chorsbroder Magister Paal til sin lovlige Fuldmægtig og særskilt

Sendemand for at overrække Erkebiskoppen den og forlange hans Følgeskrivelse. Han tilskrev ogsaa Erkebiskoppen et Brev, hvori han vel erkjendte, at han ved sin Ed er forpligtet til at forsvare Nidaros's Kirkes Ret og Friheder, men — siger han — naar Bergens Kirkes Rettigheder og Friheder staa paa Spil, maa det heller ikke regnes ham til Udydighed, at han efter Evne forsvarer disse; og han tror ikke, at han forgriber sig paa Metropolitankirkens Friheder, men at han tværtimod verner om dem, derved at han har befalet, at den omhandlede Halvdeel af Kirketienden, som skulde være Palliehjælp, bliver at forvare hos den bergenske Biskopsstols Ombudsmand, indtil en Samling af Prælaterne finder Sted. Han har heller ikke paa anden Maade hindret Hr. Finn i Indsamlingen, end ved at indlægge en Appel af den Grund, at de af det apostoliske Sæde givne Privilegier, paa hans og hans Mænds Fordring, ei bleve dem foreviste. Han beder Gud tilgive dem, der ophidsede Erkebiskoppen mod ham „til en Latter for Folket, til Geistlighedens Skam og Guds Kirkes Forargelse“, da han dog stedse med Trost og Mod har sluttet sig, og skal fremdeles slutte sig til Nidaros's Kirke. Han bønfaller endelig Erkebiskoppen indstændigen om, at han vil indrømme hans Ansøgning i dette Anliggende, og desangaaende fæste Lid til Overbringeren af nærværende Brev (Magister Paal), i hvad han paa Biskoppens Begne fremsætter ¹⁾.

Man maa af dette Brevs Form, der heel igjennem er meer undskyldende end angribende, formode, at Biskop Arne nu i Grunden helst har ønsket et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, og at han for dette Niemed har givet sit Sendebud, Magister Paal, hemmelige og mundtlige Forskrifter; men for Verdens Dine og for sin egen Vredes Skyld har den stivsendede Prælat ikke troet, at kunne lade den engang indappellerede Sag falde, uden at der gjordes et imødekommende Skridt fra Erkebiskoppens Side.

Muligen kan i denne Henseende Kongens Indblanding i Sagen have øvet nogen Virkning paa Arne. Man finder nemlig, at Kong Haakon har opfattet Striden paa en for Biskoppen ugunstig Maade, hvortil vel den Omstændighed har bidraget sit, at den af Kongen bestyttede Kapelmagister, Finn Haldorsøn, var som Part i Sagen bleven angreben af Arne paa en Viis, som viduede om denne sidstes personlige Uvillie mod ham og hans Stilling. Det kan ogsaa vel hende, at Kongen under sit Ophold i Nidaros i Slutningen af Vinteren (man seer af Breve, at han var der før 13de Marts og over den 2den Mai) har ladet sig undervise om Sagens Sammenhæng af Erkebiskoppen selv, og har fundet Arnes Fremgangsmaade upassende og uretmæssig. Bist er det, at Kongen skrev til Bergen med streng

¹⁾ Barth. Mskr. E. 538—39.

Befaling, at Halvdelen af Kirketienden skulde under Straf af Brevbrud (d. e. under Straf som for modvillig Overtrædelse af Kongens Forordninger) udbetales til Finn Halvorsøn som Erkebiskoppens Ombudsmand. Han bød tillige, at dette hans Brev skulde offentlig forkyndes. Biskoppen vovede ikke at modsætte sig Kongens Bud, og Brevet blev virkelig oplæst paa et almindeligt Thing i Bergen de 16de Marts.

Man seer dog, at dette ikke har afholdt Biskoppen fra tre Dag efter, som forhen fortalt, at fornye sin Appel. Men samtidig hermed skrev han den 10de Marts et undskyldende Brev til Kongen. Han yttrede heri, at han indsaa hvilken Fare og hvilket Pengetab de udsatte sig for, der handlede mod Kongens Bud, og at han derfor ikke kunde formene nogen at rette sig efter dette. Alligevel fandt han sig ulovligen behandlet, da man ei havde villet forevise ham eller hans Ombudsmænd de paaberaabte Privilegier, saa ofte han end havde forlangt det. Steer dette — siger han — saa er han rede som skyldig til at gøre alt efter gode Mænds Villie, ligesom han og er rede til at yd Nidaros's Kirke al gammel sedvansmæssig Ret, og byder den i det Stykke al den Tjeneste, som de øvrige Rigets Biskopper ville underkaste sig. Han beder til Slutning sin „gode Herre“ lægge et godt Raad til, at ikke af denne Sag skal reise sig videre Forvikling og Sjælesfare¹⁾.

Men allerede før Kongen havde modtaget dette Brev, havde han tilskrevet Biskoppen et nyt, hvori han med et Slags Bebreidelse yttrede at det forekom ham underligt, at Biskoppen ikke den foregaaende Høst havde talt med ham om den Sag, hvorover han nu gjorde saa stor Ophævelse. Denne Kongens anden Skrivelse blev sendt med den samme Prest Thorstein, som den 31te Januar havde overbragt Erkebiskoppen Arnes første Appel; Skrivelsen har altsaa været udfærdiget i Nidaros. Den kom Arne til Hænde den 30te Marts, og blev besvaret af Biskoppen fra Halsna den 1ste April. I sin Svarskrivelse undskylder han sin Taushed forrige Høst dermed, at han dengang ikke troede det nødvendigt at tale videre om den Sag, eftersom man sagde, at Privilegier vare forhaanden, hvilke paa forlangende kunde fremvises. Nu — vedblev han — kunde ikke hans Modparter sige, at saadant jo var blevet senere forlangt baade i Bergen om Høsten og i Throndhjem i Vinterens Løb, hvilket er vidnesfast. Maaſke har Kongen seet hine Privilegier, men Biskoppens Bøn er ikke blevet fyldestgjort, endstjønt det ikke var meer end skyldigt, at man oplyste hvad Ret man havde til det man fordrede, helst da den omhandlede Hjælp søges paa en ny Maade, medens man kun har gamle og

¹⁾ Barth. Nstr. E. 538—39.

lang Tid tilfidesatte Privilegier for sig. Biskoppen under sin Erkebiskop og Nidaros's Kirke al Hæder, Lydighed, Tjeneste og sedvansmæssig Ret, men til ingen nye Paalæg vil han, hvis han raader, pligte Bergens Kirke i sine Dage ¹⁾. — Man mærker, at Tonen i dette sidste Svar er noget skarpere og mere trodsig end i det tidligere. Rimeligviis har den pirrelige Biskop stødt sig over Kongens Bebreidelse og har svaret i en ophidsset Sindstemning.

Har det virkelig, som ovenfor formodet, været Biskop Arnes Hensigt, ved Magister Paals Mellemkomst, at faa istandbragt et mindeligt Forlig med Erkebiskoppen, hvilket kunde gøre den senere Appels videre Fremme overflødig, — saa er dette ganske vist dengang aldeles mislykkets. Da Magister Paal kom til Nidaros, var Kongen der tilstede. Hvilke Underhandlinger Paal har havt med Erkebiskoppen, og hvad Deel Kongen har taget i disse, er ubekjendt; men at Erkebiskoppen ikke har gjort Biskop Arne noget imødekommende Skridt, maa sluttes deraf, at Magister Paal den 22de April virkelig overgav Erkebiskoppen den fornyede Appel og udbad sig hans Følgeskrivelse til Paven. Dette skede i Erkebiskoppens Kammer i Overvær af flere Bidner, blandt hvilke var Kongens Læge, Remundus Calmeta, og hans Notarius (Sekretær), Halvard ²⁾. Erkebiskoppen besvarede Anmodningen derved, at han den 10de Mai udfærdigede en ny Klageskrivelse til Paven over Biskop Arne, af samme Indhold som hans tidligere af 2den Marts, og denne Skrivelse, vilde han, skulde gjælde som Følgeskrivelse med Biskoppens fornyede Appel. Magister Paal maa imidlertid ikke have fundet sig tilfredsstillet hermed; thi den 12te Mai, siden den 14de, og endelig den 22de Mai gjentog han for Erkebiskoppen sin indstændige Begjæring om Følgeskrivelse, hver Gang i flere Bidners Overvær, og senest i Overvær af tvende Kongens Kapellaner, hvilket gjør det rimeligt, at Kong Haakon endnu da opholdt sig i Nidaros. Paals gjentagne Begjæring synes dog ikke at have udvirket nogen Forandring i Erkebiskoppens engang tagne Bestemmelse.

Paa dette Sagens Standpunkt slippe pludselig alle Oplysninger om dens videre Gang. Om den virkelig er kommen for Kurien, og hvad Udfald den i dette Tilfælde der har faaet, eller om Striden maa skee ved Kongens virksomme Mellemkomst er bleven stillet i Bero, — dette er aldeles ubekjendt. Det sidste er maaskee det rimeligste, helst da Sagen jo i Virkeligheden allerede ved Kongens Bud var afgjort til Erkebiskoppens Fordeel, idet den omtvistede Tiende var ham ikke alene tilkjendt men og paa Kongens Bud virkelig udbetalt til hans Ombudsmand Finn Halvorsen. I Midten af August Maaned synes

¹⁾ Barth. Mstr. E. 539—40. ²⁾ N. Dipl. III. 98.

baade Kongen og Erkebiskoppen at have været tilstede i Bergen ¹⁾ muligen kan da en Mægling have fundet Sted, der ledede til mindelig Forlig. Der findes intet Spor til at nogen af Norges andre Bysbiskopper har gjort Indvending enten mod Tienden selv, eller mod Maaden hvorpaa den af Erkebiskoppen opkrævedes. Heller ikke synde de Grunde, Biskop Arne anførte for sin Modstand, at have noget sand Begt. De røbe snarere usømmeligt Embedsnag og haardnakke Stivind end varm Retfærdighedsfølelse og nidkjær Omsorg for Biskopsstolens Bedste ²⁾.

Hvad der iøvrigt ved denne Strid, som ved saamange andre før omtalte Tvistigheder mellem Kirkens Personer indbyrdes, især maatilbrage sig Opmærksomhed, er deels den Jvrighed, man kan sige Forhastelse, hvormed de Stridende appellerede til den pavelige Kurie, og deels den ubesindige Udslen med Bannet, rigtignok som oftest i det mildeste Grad, nemlig Forbud mod Indgang i Kirken (*suspensio a introitu in ecclesiam*), — og begge Dele, skjønt Striden aldrig angik Kirkens Være, men blot ydre kirkelige Forhold, som Embedsindtægter Embedsrettigheder og Embedsmyndighed.

Appellerne til den pavelige Kurie vare vistnok smigrende for dem og skaffede derhos uden tvivl flere af dens Embedsmænd en god Indtægt; — men for den norske Kirke vare de baade befoftelige og som oftest unyttige, idet de kun yderst sjældent synes at have frembragt nogen endelig Afgjørelse af de indappellerede Sager. De egnede sig derimod ypperlig til at fremfalde alle Slags Lovtrækkerier, til at forvirre og derved udbrage Sagerne fast i det uendelige, til at svækkelydighedsforholdet mellem Kirkens forskjellige Embedsgrader, især de høiere, og Kirkens Personers Samhold i det Hele, og endelig til at nære Paastaaelighed, Trættelyst og Rænkespind hos Geistligheden ³⁾ Det er aabenbart, at mange af de her omhandlede Trætter, ja man kan næsten sige alle, langt hurtigere og lettere havde kunnet lade sig afgjøre ved en kraftig Metropolitanmagts Indskriden, eller ved Kongedømmets oprigtige og faste Mæglen, end ved Indstevninger for Kurien, der enten i sin Fjernhed, paa Grund af usiagtigt Kjendskab til de for Norge ejendommelige Forhold, vel ogsaa af Partiskhed for enkelte Personligheder, som havde vidst at gjøre sig gjældende, dømte vrangt,

¹⁾ Af 7de August 1313 haves et Brev udstedt af Erkebiskop Gille i Bergen (Suhm D. S. XI. 720), og af 12te August s. A. (Kongs. 15de Riges Aar) og s. St. et Brev udstedt af Kong Haakon (N. g. L. III. 106—108). ²⁾ Om denne hele Strid jfr. Suhm D. S. XI. 716—720, hvor Udtoget leveres af alle den vedkommende Dokumenter efter Barth. Mskr. E. 536—580. ³⁾ Allerede Bernhart af Clairvaux beklager i Midten af det 12te Aarhundrede det Misbrug, som dreves med Appellerne til Rom (*de consideratione* l. III. ed. Mabillon Venet 1750 II. 431—442, jfr. Gibbon T. XII. Cap. 69 Not. 7).

— eller saa sig nødsaget til alligevel at overdrage sin Dommermyndighed til Fuldmægtige i Landet selv, hvilke havde kunnet udfindes uden den lange Omvei om Kurien. Men Sagen var, at Pavedømmet var avindsygt ikke alene paa den verdslige Statsmagt, men ogsaa paa Metropolitanmagten og paa de nationale Kirkers Selvstændighed. Deraf de mange af Paverne selv fremkaldte Brud paa den engang opstillede Orden for den kirkelige Dommermyndighed og senere ogsaa paa Kirkens Valgfrihed. Et Gode var dog forbundet med det omtalte Appelvæsen, skjønt det blev dyrt betalt, — og det var den uafbrudte levende Forbindelse med Rom, eller med de sydlige Lande, hvor Paven havde sit Sæde; thi derved naaede ganske vist mangen Lysets Straale, om end ikke ublandet med Fordærvelse, med Hast til det fjærne Norden, hvilken ellers langt senere, maaskee først efter Aarhundreder, havde kunnet finde Veien did.

Hvad angaar den ødsle Anvendelse af Bannet inden Kredsen af selve Kirkens Personer, da falder det let i Minde, hvor farlig denne Misbrug var for Kirkens egen Anseelse, og hvor undergravende for den hele hierarchiske Bygnings Fasthed. Bannets Anvendelse paa Geistlige i Sager, som hverken angik Lære eller Seder, men ene og alene reent verdslige Ting, maatte jo ganske naturligt svække dets Betydning i Almeenhedens Munde, give det Udseende af et blot og bart retsligt Evangsmiddel, af en Gjenvei til at opnaa Niemed, hvis Lovlighed, ja Christelighed ofte var høist tvivlsom. Og naar nu dertilmed Bannet, netop paa Grund af dets ubesindige Anvendelse, meget ofte blev underkjendt for en høiere Domstol, eller ganske frugtesløst paa Grund af Udstedernes Magtesløshed til at sætte det igjennem, — saa maatte jo dette end yderligere svække dets Virksomhed ikke alene inden, men ogsaa udenfor Geistlighedens Kreds. Man kan da ikke undres over, at den verdslige Landsstyrelse tidt og ofte haardnakket modsatte sig dets Anvendelse i Sager mellem Geistlige og Lægsfolk og overhovedet betragtede det som et Slags Voldsmiddel i Geistlighedens Haand, hvilket man nøie maatte paasee, ikke blev anvendt paa Almuen blot for at aftvinge denne stedse vorende Bidrag til Kirkens jordiske Rigdom og Vælde.

68.

Pavelige Pengekrav paa den norske Geistlighed. Provincialconcilium i denne Anledning i Ahdaros. Kongens Omfarg for Finnerne. Biskopskister i Norge. Nye Pengekrav fra den pavelige Kurie.

Saagodtsom i Hælene paa de fra Conciliet i Bienne hjemvendende norske Prælater kom ogsaa Pave Clemens V's Pengekrav til

den norske Kirke. Allerede før Conciliet i Vienne samledes, havde Clemens bragt et nyt Korstog paa Bane og scet sig om efter Pengebidrag dertil. Korstogsiveren havde siden den franske Konge Ludvig IX's Død i 1270 mærkeligen tabt sig i Europa. Men da Ptolemais eller Acre, den sidste Besiddelse af Betydenhed, som den latinske Christenhed endnu ejede i Palæstina, faldt den 16de Januar 1291 efter en fortvilet Kamp i den ægyptiske (babyloniske) Sultans Hænder, vafte der igjen nogen Bevægelse i Vesten. Denne var dog kun øieblikkelig. Den svandt hen, da den ikke længer understøttedes af Pave Nikolaus IV's Iver; og efter hans Død i 1292 var der i flere Aar ingen alvorlig Bestræbelse for det hellige Lands Udsættning. Under Clemens V's Pavedømme blev imidlertid Johanniter-Ridderne, Kongen af Cyperns og Kongen af Armeniens Krav paa Understøttelse saa høitlydende, at Paven ikke kunde lade det upaaagtet.

I Forbindelse med sin første Kaldelse til Conciliet i Vienne lod Clemens en Rundskrivelse af 11te August 1308 udgaa fra Poitiers over hele Europa, hvori Geistligheden opfordres til at understøtte hans Bestræbelser ved Prædiken, Indsamling af Gaver og Bidrag af dens egne Indtægter. Saaledes skulde alle Prester bidrage med eet Aars Indkomst. Det Indsamlede skulde anvendes til et Korstog paa fem Aar, i hvis Spidse Johanniter-Ridderne vilde stille sig ¹⁾. Derfor overdroges Bidragenes Indsamling til denne Ordens Fuldmægtige. Saa-danne indfandt sig ogsaa i 1311 og 1312 i Danmark og i Sverige ²⁾, og disses Fuldmagter strakte sig ligeledes til Norge ³⁾. Da imidlertid en almindelig Tiende som før omtalt ⁴⁾ var bleven bevilget paa Conciliet i Vienne den 6te Mai 1312, tog Paven Indsamlingen meer umiddelbart under sig ⁵⁾. Allerede samme Aar skulde i denne Anledning pavelige Sendebud være komne til Norge ⁶⁾, og den 1ste December udgik fra Avignon Pave Clemens's Skrivelse til Erkebiskoppen af Nidaros og alle hans Lydbiskopper, hvori de paamindedes om, at der paa Conciliet var vedtaget, som Hjælp for det hellige Land, en Tiende i sex Aar af alle geistlige Indkomster, og at dennes Ydelse skulde tage sin Begyndelse i Norge med 1ste April næstfølgende Aar. En lignende Skrivelse udgik ogsaa til alle Klosterordener, de ridderlige undtagne ⁷⁾. Paven havde vel i disse Skrivelser givet nærmere Forskrifter for Opkrævningsmaaden, men disse vare for Norges Bedkommende ikke i alle Dele udførbare. Derfor sammendaldte Erkebiskop Gilis for nøiere at

¹⁾ Jfr. den pavelige Cirkular-Bulle i Sv. Dipl. II. 534—542 og flere ddbenhørende Breve Ests. 542—544; jfr. Suhm D. S. XI. 570, 605. ²⁾ Suhm D. S. XI. 671; Sv. Dipl. III. 52, 69—72. ³⁾ Suhm D. S. XI. 720. ⁴⁾ S. o. f. II. 156. ⁵⁾ Suhm D. S. XI. 720. ⁶⁾ Jøsl. Ann. 202. ⁷⁾ Suhm D. S. XI. 693, 720, efter Barth. Mfr. E. 368—69, 640—49.

overlægge Sagen et Provinzialconcilium i Nidaros, hvilket blev afholdt den 24de November 1313, og hvis Bestemmelser bleve udstedte den 1ste December næstfølgende.

Paa Conciliet vare tilstede, foruden Erkebiskoppen selv, Biskopperne Helge af Oslo, Ingjald af Hamar og Audun af Hole. Arne af Bergen nævnes ikke; rimeligviis har enten Uvillie mod Erkebiskoppen i Anledning af den nys førte Strid angaaende Palliumshjælpen afholdt ham, eller og maastee snarere Sygdom hindret ham fra personligt Møde. Da de forsamlede Biskopper mellem sig noie havde overveiet — heder det —, hvorledes den apostoliske Befaling (mandatum) ved dem kunde udføres paa den virksomteste Maade, saa da det var umuligt, hvad Formen angik, at iagttage den i Alt, især for visse Dele af den nidarosiske Provins, bestemte de sig til at følge en Fremgangsmaade, hvorved de troede at komme Befalingen saa nær som muligt. De fattede Bestemmelser vare i Hovedsagen følgende:

Enhver Biskop skulde i sit Biskopsdomme udvælge to paalidelige Indsamlere, for at sammendrage Tienden af Biskoppens, Chorsbrødrenes og Kapitelets Indtægter. — I Kirkesognene og paa Landet skulde ligeledes bestilles Indsamlere, hvilke paa eget Ansvar skulde opbære Tienden og bringe den til Staden (nemlig hvor Biskoppen havde sit Sæde), og der skulde bestilles Fuldmægtige (procuratores), som i Biskoppens og Kapitelets Navn skulde modtage den i hele Biskopsdommet indsamlede Tiende under noiaagtigt Regnskab og nedlægge den i-sikkert Forvar. — Saavel Biskopper, Abbeder og andre Klostermænd, som Chorsbrødre, Sogneprester og andre Bestyrere af Kirker og Kapeller skulde af alle de Indkomster, der erlægges i Gjenstande, som ei kunde bevares, udrede Tienden i rede Penge efter bestaaende Verdi og rimelig Burdering; hvis Indtægterne solgtes for en vis Pris, skulde Tienden deraf retteligen erlægges. — Vikarier skulde i Regelen ikke erlægge Tiende af sine Vikariater, da selve Præbendens Indhaver her skulde være den Ydende. — Af Begravelser og andre uvisse Indtægter skulde Enhver betale efter fornuftigt Skjon, og hvis Indsamlerne ei dermed vilde noies, efter den Overordnedes Dom. — Af Testamenter i Penge eller Løsøre skulde Tiende simpelt hen udredes (af selve Kapitalen); men af testamenteret urørligt Gods eller Kvæg, skulde Tienden erlægges af de deraf faldende Indtægter (af Renten). — Af Jorder, som Geistlige dyrke for egen Regning, skal Tiende udredes af deres Jordskyld (census?). — I ethvert Biskopsdomme skulde Tienderne for Udredelsen fastsættes af Biskoppen selv, dog saaledes at Tienden for hvert Aar kunde være fuldkommen betalt inden 1ste October 1).

¹⁾ N. Dipl. I. 123—125 (est. Orig. Br. paa Pergament i den Arne Magn. Dipl.-Saml. fasc. 31, No. 5); jfr. Suhm D. H. XI. 720.

Efter disse Regler blev altsaa i den nidarøsiske Provins den vedtagne Pavetiende at ophæve. Det paastudte Diemed, det hellige Lands Undsætning, kom den forøvrigt lidet eller intet til Gode; den slugtes i det pavelige Skatkammers bundløse Svælg, for at bortsløses til et uverdigt Pavehofs ødsle Forlystelser.

Den Skatteydelse til Pavedømmet, som i Righed med den her omtalte, foregik i Form af geistlig Tiende, faldt vist nok ikke, som Tilfældet var med Peterspengen, Almeenheden umiddelbart til Byrde; men middelbart gjorde den det dog, og det ganske sikkert i en ikke ringe Grad. Thi netop saadanne Udredsler benyttedes nu af Geistligheden som Paastud til ikke alene at udpresse af Almuen Gaver — frivillige i Navnet, men dog som oftest i Birkeligheden aftvungne med en moralsk Tyng, — men ogsaa til at udstrække Kirkens Net med Hensyn til Indtægter af Lægfolkene saavidt, som dette paa nogen Maade, lod sig gjøre. Kongedømmet maatte derfor uafsladelig holde et skarpt Die med Geistlighedens Fremfærd i denne Henseende, at den ikke skulde øve et altfor utilbørligt Tryk paa Almuen. En saadan Omsorg fremlyser, som af flere Kong Haakons allerede omtalte Forordninger, saaledes ogsaa af en, som han udgav fra Bergen den 12te August 1313 til Bedste for sit Riges nordligste Dele, for Haalogaland og for de dertil nærmest grændsende Finner. I denne Forordning bestemmer han nemlig blandt mere, som nærmest vedkommer den verdslige Styrelse, Følgende Kirken anrørende:

De Prester, som høre lønligt Skriftemaal, skulle ei have Provstedømme, overeensstemmende med hvad allerede var paabudet i Kong Eriks Retterbod ¹⁾. — Alle skulle udrede sine Tiender vel og redeligen, men Kongen vil paa ingen Maade, at nogen ny Tiende skal paalægges, eller at den skal kræves strengere end fra gammel Tid har været. — Paa Grund af Finnernes Trang og store Fattigdom, baade med Hensyn til Fortjeneste og Livets Nødvendigheder, har han gjort den Formildelse, at de i tyve Aar fra det de have antaget Christendommen, ikke skulde, hvad enten de falde i Sag til Kongedømmet eller til Christenretten eller Erkebiskoppen, betale meer end en Trediedeel af den Bod, som Lovbogen bestemmer. Men naar disse tyve Aar ere forledne, skulle de svare fuld Bod, som andre „Bomænd“ (hümann d. e. norske Beboere af Landet), dog med Skaansel og Misfornhed, hvor saadant sømmer. — Han advarer baade Kongedømmets og Erkebiskoppens Marmænd (Ombudsmænd), at de ei maa sagsøge Finnerne uretfærdigen, eller naar de komme til dem i Fjordene, skræmme dem til at betale efter Marmændenes Billie. Men hvorsomhelst saadant bliver beviseligt, der skulle Syselmænd eller Lagmænd, eller hvo der er stedt

¹⁾ S. o. f. II. 39.

i Nærheden see til, at der gjøres ikke alene Kongen men ogsaa Finnerne Ret, eftersom Bedkommende ville svare for Gud og Kongen, samt saaledes at det kan tjene til Advarsel for dem, der fordrifte sig til Sligt ¹⁾).

Forordningen er mærkelig, deels fordi den giver et let forstaaeligt Binf om Geistlighedens Fremfærd i hine fjærne, under Erkebiskoppens umiddelbare Omraade hørende Egne, — deels fordi den saavidt bekjendt er den første, som giver et Indblik i Christendommens Tilstand blandt de Norges Kongedømme underkastede Finner. Man seer nemlig, at Omvendelsesverket vist nok endnu vare i fuld Gang blandt dem, men at kirkelige Udpresninger ogsaa have gaaet Haand i Haand med Omvendelsen; og man maa slutte, at Frygten for hine mangen Gang har været hinderlig for dennes Fremgang. Kong Haakons Bestemmelser til deres Lov ere ligesaa vise, som de ere mennefteljærlige, og rigtig overholdte maatte de sikkert lede til Christendommens Fremme blandt Finnerne, ligesaavel som til Befæstelsen af disses Forbindelse med Norges Rige: Og det sidste var nu saameget meer paatrængende nødvendigt, som allerede i Løbet af det næstforgangne halve Aarhundrede, og især under Haakons egen Rigsstyrelse, flere haandgribelige Tegn havde viist, at Russerne og de med dem forbundne tschudiske Folkesfærd bigede efter Herredømmet over Finnerne, ja vel ogsaa efter at udbrede sin Magt over det til Finmarken nærmest grændsende Saalagaland ²⁾).

I Aarene fra 1313 til 1317 fandt mange Biskopskifter Sted i den norske Kirke, og Omstændighederne ved disse ere ogsaa næsten det eneste af Bigtighed, som for de nævnte Aar, foruden hvad allerede er fortalt, lader sig øse af de gamle Kilder til Dplysning for Kirkens Historie. — Først døde nu den oftere omtalte Biskop Jorund Thorsteinsøn af Hole den 1ste Februar 1313 i en meget høi Alder, efterat han i hele 46 Aar havde forestaaet Hole-Stol ³⁾). Han skildres som en slu og verdensflog Mand, der i den for Islands Kirke saa stormfulde Tid ved Slutningen af det 13de Aarhundrede vidste at sno sig mellem de stridende Parter, saaledes at han uden egentlig at tage nogen isinefaldende virksom Deel i Kampen, dog som oftest fik drevet sine Ønsker igjennem. Han havde Lykken med sig og var en Hovding i sit Bæsen, pragtfuld, gavmild og vensæl; derhos roses han for den Omhu han skænkede Undervisningen ved sin Biskopsstol, idet han drog til sig dygtige Lærere ⁴⁾). Han fik for sin Død Veilighed til at vise en Forsontigheds- og Retfærdighedshandling mod sin forðums Uven, Presten Laurentius Kalfsøn. Om denne er senest for-

¹⁾ N. g. L. III. 106—108.

²⁾ S. o. f. II. 110.

³⁾ Bp. Laur. S. c. 29.

⁴⁾ Espol. Aarb. p. I. c. 24.

talt, at han om Vaaren 1309, paa de nidarøsske Chorsbrødres Bud, blev i Lenker sendt over til Island i Biskop Jorunds Bold ¹⁾). Saa snart Kjøbskibet, der førte ham, var kommet til Havn, brøde Kjøbmændene Lenkerne af Laurentius og behandlede ham godt paa Overfarten. Da han kom til Hole og for Biskop Jorund, faldt han denne til Fode; men Biskoppen reiste ham strax, satte ham ved sin Side og samtalede med ham paa det blideste, og det uagtet Biskoppen allerede havde modtaget Chorsbrødrenes mod Laurentius ugunstige Skrivelse og tillige deri var bleven underrettet om hans varme Beskytters, Erkebiskop Jorunds, Død. Han bød Laurentius for det første at udhvile sig nogle Dage paa Hole og derpaa frit opholde sig, hvor han vilde, paa Island. Presteligt Embede — sagde Biskoppen — turde han ei give ham for Chorsbrødrene; men Laurentius kunde ligesfuldt gjøre stor Nytte med sin Undervisning. Laurentius opholdt sig ogsaa i forskjellige Kloostere, hvor han underviste Brødrene; og hermed vedblev han, uagtet Chorsbrødrene skreve over til Island og tilkjendegave sit Misnøie med at Laurentius behandlede saa vel, da han dog burde være Skrift (Pönitens) underkastet. Dette Binf lod nemlig Biskop Jorund upaaagtet. I Jorunds seneste Alderdoms svaghed beskikkedes Presten Rodran Manesson ham af Erkebiskop Gilif til Medhjælper eller som det kaldtes: Coadjutor ²⁾). Da Biskop Jorunds Død om Sommeren 1313 blev indberettet til Erkestolen, saa udvalgte Erkebiskop og Kapitel til hans Eftermand af Kapitelets egen Midte den oftere før nævnte Audun Thorbergsson Raude, som paa den Tid var den mest anseede af Chorsbrødrene. Han var — heder det — meget yndet af Kongen, og havde i lang Tid været dennes Fehirde (Statmester) i Throndhjem; han var en meget mægtig Mand og havde længe været Prest til Thrandarnes Kirke paa Haalogaland ³⁾). En Datter af ham ved Navn Dlof omtales ⁴⁾), hvilket viser, at han enten har været gift, før han indtraadte i den geistlige Stand, eller ogsaa, hvad maaskee er rimeligere, at han ikke har holdt sig Cölibatsloven saa strengt efterrettelig. Audun blev indviet i Nidaros den næst paafølgende 25de November, altsaa under det før omtalte Provincialconciliums Samvær, i hvis Forhandlinger han derpaa som Biskop deeltog ⁵⁾). Først i 1315 kom han over til Island til sit Sæde ⁶⁾).

Omtrent et Aar efter Jorund døde Biskop Arne Sigurdsson af Bergen i 1314. Han har ofte været omtalt i det Foregaaende, og Træf ere der meddeelte, som kunne tjene til at bedømme hans Karakter og Embedsvirksomhed. Efter hans Samtids Anskuelser og

¹⁾ S. o. f. II. 131.

²⁾ Espolin p. I. c. 21—24.

³⁾ Bp. Laur. S. c.

30.

⁴⁾ Ests.

⁵⁾ S. o. f. II. 167.

⁶⁾ Espolin p. I. c. 26; Finn

Joh. II. 156; Isl. Ann. 204.

Maalestof har han ganske sikkert været betragtet som en udmærket nidhær og dygtig Biskop, trods hans umiskjendelige Stridbarhed og Stivhæd. Han drev sin Kathedralkirkes, Christkirkens, Bygning med megen Iver. Dette viser sig af et mærkeligt, udateret latinsk Brev, rimeligviis skrevet mellem 1307 og 1309, til hans Broder Audfinn Sigurdssøn, senere Chorsbroder af Bergen, som dengang opholdt sig i Udlandet (rimeligviis i Paris, og nærmest for sine Studiers Skyld), og som havde i Sinde ogsaa at besøge den pavelige Kurie. Biskoppen beder nemlig Audfinn, hvis han kommer til Kurien, da der at overlægge med Nikolaus Gysonis (Biskoppens Commissionær sammesteds?), om det skulde være muligt at udvirke hos Paven, at af den Tiende-Fjerdepart, som tilkom Kirkerne i hans Biskopsdomme, Halvparten, eller en anden bestemt Deel, eller en vis Sum, f. Ex. 40 Mark Sterling, maatte aarligen til en vis, nærmere bestemmende Tid tilstaaes hans Kirke til dens Istandsættelse (pro reparatione fabricæ). Audfinn skulde ogsaa skaffe ham en brav ung Mand, der forstod Tætningskunsten og at berede Steenheller til Tætning af Bygninger, samt om muligt ogsaa forstod Malning og Forfærdigelsen af Glasvinduer (fenestras vitreas); dog skulde han, før han antog Manden, lade Biskoppen vide, hvor kostbar han gjorde sig (quam carum aut difficilem se faciat). Brevet indeholder forøvrigt ogsaa andre Erinder, der ikke ere uden Interesse til Oplysning af Tidens Forholde. Audfinn skulde, hvis Kurien for Diebliffet var gunstigt stemt for Uegtefødtes Dispensation, udvirke Biskoppen af Paven Fuldmagt til at dispensere en 20 eller 30 dygtige Personer for deres uegte Fødsel, endogsaa om de maatte være Prestesønner (nemlig saaledes at de kunde erholde prestelig Vielse og Embede). Kunde han lettere erholde denne Dispensation af en eller anden Kardinal, vilde Biskoppen dermed være tilfreds. Audfinn skulde desforuden raadføre sig med Kurien om, hvorvidt de Eximerede (exempti) f. Ex. Prædikebrødrene, naar de i nogen Deel overstrede sine Privilegier, kunde holdes i Ave af Stedets Ordinarius (regelmæssige geistlige Dommer, d. e. Biskop) med kirkelig Straf (per censuram ecclesiasticam), og hvis de ikke agtede denne, da kunde paagribes og holdes i Fængsel af Ordinarius. Biskoppen vil ikke raade Audfinn at drage til Kurien paa Grund af Veiens Længde og Reizens Kostbarhed, medmindre Kurien holder sig meer i Nærheden end tilforn (i en fransk By, istedetfor i Rom?). Dog hvis Kurien er naadig (si curia est graciosas), skal han ikke betænke sig paa at drage did, og Biskoppen sender ham en Membran (en beseglet ubestreven Blanket?) for at han kan opsætte sig en Fuldmagt for hans Erinder i Kurien (ad faciendum tibi procuratorium ad negocia in curia). Nikolaus Gysonis skal han betale i Salarium efter nærmere Overeenskomst.

Til sine Udgifter's Bestridelse skal Audfinn have de 10 Pund Sterling, som Biskoppen har sendt ham, og derfor intet kjøbe til Kirken. Hvis Audfinn selv var forhindret fra at reise (occupatus), skulde Ivar (?) fare, og ham skulde Audfinn da overdrage Membranen ¹⁾. — Man sporer i disse Arnes Forskrifter et ikke ringe Kjendskab til Kurien, og til Maaden, hvorpaa man der skulde drive sine Anliggender. Man faar ogsaa et yderligere Bidnesbyrd om den livlige Forbindelse, der ved disse Tider fandt Sted mellem den norske Kirke og det apostoliske Sæde, samt om Arnes flogte Benyttelse af denne Forbindelse til sin Biskopsstols Gavn.

Arne havde, da han døde, været Biskop i noget over otte Aar; Biskoppernes Embedstid regnedes nemlig fra deres Indvielse, og Arne maa være død i Begyndelsen af 1314. Thi endnu i Løbet af dette samme Aar blev hans Eftermand baade valgt og indviet. Denne Eftermand var den Afdødes nys omtalte Broder, Audfinn Sigurdsøn (Audfinnus Sigvardi), Chorsbroder af Bergens Kathedralkirkes Kapitel, der som saadan i Egenkab af Kapitelets Fuldmægtig i 1311—12 havde mødt ved Conciliet i Bienne ²⁾.

Samme Aar 1314 døde Biskop Ingjald af Hamar ³⁾. Han synes at have været en i Kirken mindre fremtrædende Personlighed. Hans Eftermand var Botolf, rimeligviis den samme, der i 1306 nævnes som Chorsbroder i Hamar, og som uidentviis har været en Prælat af ikke ringe Anseelse allerede den Gang, efterdi man finder, at Biskop Arne af Bergen udnævnte ham, ved Siden af et Medlem af sit eget Kapitel, til sin Fuldmægtig ved Provincialconciliet i Oslo ⁴⁾. Tiden for Botolfs Valg og Indvielse kjendes forresten ikke.

Ligeledes døde i 1314 Thord, Biskop af Garde i Grønland. Han var i 1309 kommen til Norge, uvist i hvilken Anledning, og havde, som det synes, siden opholdt sig der, hvor han ogsaa døde. Til hans Eftermand valgtes en vis Arne, der endnu samme Aar skal være dragen til sit Sæde ⁵⁾.

I 1316 drufnede Biskop Lodin af Færøerne ⁶⁾, som i latinske Dokumenter benævnes: Ludovicus, — den samme, hvis Valg faa Aar forud havde voldet saamegen Strid mellem Biskopsstolen i Bergen og

¹⁾ Barth. Mstr. E. 315—16 (hvor Brevet findes mellem tvende andre, af hvilke det første er af 1307, det andet af 1309) jfr. Suhm D. S. XI. 631. ²⁾ Jøl. Ann. 204, 206; jfr. o. f. II 155, samt Sv. Dipl. III. 62—64. ³⁾ Jøl. Ann. 206; jfr. Suhm D. S. XI. 743. ⁴⁾ S. o. f. II. 106. Det kan nemlig ikke have været den Botolf Haakonson, der i 1311 og 1313 i Breve omtales som Chorsbroder af Orkney og Kongens Fehirde eller Skatmester i Bergen (se N. Dipl. III. 94 og Suhm D. S. XI. 716); thi denne nævnes endnu i samme Stilling i Brev af 1322 (N. Dipl. I. 143). ⁵⁾ Jøl. Ann. 196—198, 206; Suhm D. S. XI. 763. ⁶⁾ Jøl. Ann. 210.

Ertesædet i Nidaros. Som hans Eftermand nævnes i den færøiske Biskopskræfte en vis Signar, om hvem intet videre oplyses. Han skal dog først have været indviet i 1320¹⁾, saaledes at, hvis ingen Biskop har været mellem ham og Lodin, den færøiske Stol maa have staaet ledig i flere Aar, hvilket da muligen er foranlediget ved en eller anden ny Urede med Hensyn til Valget.

Endelig døde i 1317 Biskop Ketil af Stavanger²⁾. Han havde i sin Embedstid paa sit Kapitels Begne havt meget udestaaende med Abbederne Jon og Erik samt Brødrene i Halsna angaaende et omtvistet Larefiske ved Farstad i Suladal, — en langvarig Strid, hvori Klosteret paafaldte Kongedømmets og den verdslige dømmende Myndigheds Indblanding, medens Biskoppen herimod gjorde Indsigelse, da Sagen var Klerker imellem og saaledes, efter hans Paastand, ikke kunde afgjøres ved Lægmands Dom eller for verdslig Domstol. Sagen, som tog sin Begyndelse strax efter Biskop Ketils Tiltrædelse i 1304, blev ikke afgjort i hans Levetid, men synes først at være endt ved en Lægmandsdom i 1322, hvorved begge de stridende Parter tildømtes Deel i Fisset³⁾. Dette er et yderligere Exempel paa, hvorledes Retsfager i den Tid kunde udtrækkes fast i det uendelige, og hvorledes geistlige Stiftelser og Personer i sine indbyrdes Trætter deels indskjøde sig under og deels nødtes at ty til verdslig Domstol for at faa sit Mellemværende afgjort, i hvor meget end Biskopperne satte sig imod en saadan, som de kaldte det, ucanonisk Afgjørelsesmaade. Til Ketils Eftermand paa Stavangers Biskopsstol valgtes en vis Haakon, om hvis tidligere Stilling intet vides, og hvis Indvielsestid er ubekjendt, undtagen for saavidt at den findes at ligge før 16de Juli 1318⁴⁾.

Den føromtalte Tiende til det hellige Lands Undsætning var allerede en streng Skat paa Kirken; men skjønt den lidet eller intet kom det allerede forlængst tabte hellige Land til Gode, saa var den dog ikke tilstrækkelig for det ødsle Pavehofs Behov. De avignonste Paver vare udmærket opfindsomme og virksomme baade i at efterspore nye Indtægtskilber og i at holde de ældre i god Gang. Den norske Kirke blev i denne Henseende heller ikke sparet.

Pave Clemens V døde i Franrige den 25de April 1314. De i Carpentras forsamlede Kardinaler kunde ikke enes om et nyt Valg, da det romerske og det franske Parti blandt dem stod alt for skarpt mod hinanden, og Følgen blev, at Pavestolen stod ledig i meer end to Aar. Endelig gif de franske Kardinaler af med Seieren. Franskmanden Jo-

¹⁾ Isl. Ann. 216. ²⁾ Isl. Ann. 210. ³⁾ Bp. Ketils Br. af 21de Septbr. 1310, Orig. i d. N. M. S. jfr. Langes Rth. 562, 563, 566—570. ⁴⁾ Br. af denne Dag, hvori Haakon nævnes som Stavangers Biskop, Suhm D. S. XI. 837.

stof, der gjaldt medens den hele Rething var reen personlig, eller med andre Ord, udredtes efter Mandtallet.

En lignende Omsigt fra Kongens Side i en anden Retning, nemlig med Hensyn til Dommermyndighedens Udøvelse, fremlyser af en senere Forordning, udgiven i Bergen den 28de Juli 1316 Kongen har erfaret — heber det i denne — at hans Lagmænd e ville „sige Lov“ (lög segja d. e. udsige Lovens Bestemmelse, eller afsige Kjendelse efter Loven) i de Sager, som angaa Kirken, og om hvilke Christenretten gjælder, af den Grund, at der ingen Christendomsbolk er i den Lovbog, som hans Fader, Kong Magnus, lod sammensætte, og heller ikke Kongen, Erkebiskoppen og Biskopperne siden have faaet Tid til at ordne Christenretten saaledes som dem synes. Kongen vil dog ingenslunde, at den hellige Kirke eller dens Formænd skulle miste sine Rettigheder. Derfor byder han sine Lagmænd, at de og alle Geistlige (lærdir menn) skulde følge den Christendomsret, som har gjældet hos dem fra gammel Tid, „dog hverken den som hans Fader, Kong Magnus, lod sammensætte, eller den som Erkebiskop Jon lod sammensætte, men den som tilforn var“; den vil han skal gjælde, og at Lagmændene efter den skulle dømme og affige Kjendelser, — dog saaledes, at al der nævnet Bod (sekt) falder til en Trediedeel (ligesom Tilfældet var i den nyere verdslige Lov). Hvis noget i denne ældre Christenret maatte befindes mangelagtigt, eller at burde udgaa, da skulle Lagmændene, med Vidende og Samtykke af Biskopperne, de Geistlige samt Kongens haandgangne Mænd (Embedsmænd), hvilke vide hvad Landet er nyttigt, skrive til Kongen herom og derhos meddele ham sit Raad og sin Mening.

Man kan let tænke sig, at der, med Hensyn til Christenretten, har paa denne Tid raadet en stor Forvirring. Kong Magnus's og Erkebiskop Jons særskilte Forsøg paa at skabe en ny tidssvarende Christenret, hvilken kunde egne sig til at optages i den nye, forbedrede Lovbog, eller i det mindste nogenlunde staa i Samklang med denne, vare, som ovenfor viist, mislykkede. Begge Udkast vare blevne uindkjendte, og Folket var blevet henviist til de ældre bestaaende Christenretter, hvilke dog baade vare forskjellige for Landets fire Lagdommer, og dertilmed i mange Maader forældede og usamstemmende med den nye Lovbog. Under en saadan Tingenes Tilstand var det ikke underligt, at Lagmændene, hos hvem efter den nye Retsorden den dømmende Myndighed i Birkeligheden væsentligst hvilede, ofte vare i Forlegenhed med sine Domme, hvor det gjaldt Kirken og dens Personer, og at de derfor gjerne, hvor det var muligt, unddroge sig for at afsige Dom i saadanne Sager. Men dette maatte paa den anden Side

ikke være Geistligheden saa ganske uvelkommet, da den netop under en saadan Retsuvisshed kunde haabe at faa gjort sin egen uafhængige Dommermyndighed saa meget meer gjældende, ja muligen faa givet en en saadan Udstrækning, som den tunsbergste Forening havde tilgjet, — hvilket var dens høieste Ønske. Kong Haakon har indseet et i mange Maader farlige i denne Tilstand; og han har ved den ovennævnte Forordning søgt at raade Bod paa den. Man seer, at han, med sin sædvanlige Klogskab, har indrettet Forordningens Ord saaledes, som om den nærmest gjaldt Kirkens og Geistlighedens eget Liv, — hvilket da ogsaa fra en vis Side betragtet kunde være ganske sundt. Men med det samme affaar han dog ved selve den opstillede Bestemmelse Geistligheden al Udgang til eensidigen at benytte den raade Retsuvisshed til sin egen Dommermyndigheds Udvidelse og Selvændiggjørelse.

Udentvivel har Haakon kun næret ringe Haab om at faa, i eenrægtig Samvirken med Biskopperne, en ny Christenret, med hvilken Kongedømmet og Staten kunde være tjent, paa een Gang istandsagt. Han vilde da, i Mangel heraf, give den gamle fuld Kraft for det Første, men tillige aabne Udgang til Omændringer og Forbedringer i samme, hvilke efterhaanden kunde fremgaa ved Overlæg og Samvirken af baade den geistlige og verdslige Embedsmyndighed, og under Kongedømmets stadige Tilsyn og omhyggelige Reglen. Man sporer her Haakons sædvanlige Statsklogt; og høist sandsynligt er det, at mange — om ikke endog de fleste — Omændringer og Tillæg, der findes i de ældre Christenretter, saadanne som de nu ere tilstede, forbundne med den nyere Landslov, netop skrive sig fra Haakons Bestræbelser for, i denne Lovgivnings-Retning, at udjævne det Ældre med det Nyere, og efterhaanden fremkalde en kirkelig Retsorden for Norge, hvilken paa den ene Side kunde være frigjort for alt, hvad der bar Forældelsens Præg, og paa den anden Side ikke gav Hierarchiet og den geistlige Begjærighed alt for fri Tøile, — en kirkelig Retsorden, som i det Hele var bygget paa en fast historisk Grundvold. Dog i dette Stykke, som i saa mange andre, skimte vi kun Haakons gode og høje Hensigter, uden at kunne med Sikkerhed bedømme hans Foranstaltningers sande Verd af deres Følger. Thi disses rolige Udvikling blev desværre affaaren ved senere Omstændigheders Magt, som det ikke stod til Haakon at forudsee, langt mindre at afverge.

Det er ovenfor omtalt, hvorledes Kong Haakon stræbte til Kongedømmets Tjeneste at skabe en egen Afdeling af den norske Geistlighed, nemlig en kongelig Kapelgeistlighed, under en særskilt Formand, en Kapelmagister, der skulde være Biskopperne saagodt som sideordnet. Det er ogsaa viist, at dette kun tildeels lykkedes

ham, og ganske sikkert i en langt mere indskrænket Maalestok, end han havde ønsket. I den nærmeste Forbindelse med denne Stræben sto Haafons Foranstaltninger med Hensyn til Kanslerembedet, hvilken hensigtsmæssige Indretning maatte ligge ham saa meget meer paa Hjertet, jo klarere han indsaa dets Vigtighed for Kronen, og jo mindre fuldstændigt han fandt sin Hensigt med Kapelmagisterens Embede opnaaet.

Som Hertug havde Haakon havt sin egen Kansler, nemlig den oftere omtalte lærde Magister Aake, der da var Chorsbroder til Apostelkirken i Bergen. Denne vedblev at være hans Kansler ogsaa efterat han var bleven Konge, og beskiftedes tillige — maaskee ved Haafons Kroning — til Præpositus eller Provst ved Marie Kirke i Oslo, en Kollegiat-Kirke og det blandt de kongelige Kapeller, som Kongen mest synes at have yndet, og hvilket han ved et Brev af 22de Juni 1300 rigeligen begavede med Guds og Rettighed. Til disse sidste hørte ogsaa den, at Provsten skulde have Lendermands Ret, de der ansatte Prester, Ridderes Ret, Vikariernes og Diaconernes, Hirdmænds Ret, og de lavere Klerker Ret som Kjertesvende¹⁾. Hermed gjorde Haakon sin Kansler til et høitstaaende Medlem af Kirken, idet han dog tillige holdt ham som kongelig Kapel-Propst, bunden til Kongedømmets Sag. For at ikke Aakes dobbelte Stilling, paa den ene Side som Provst og en stor Kirkes Bestyrer, og paa den anden som Kongens Kansler og Seglbevarer, skulde volde nogen Ueilighed, beskiftede Haakon ham senere, ved den foromtalte mærkelige Forordning af 17de Juni 1308²⁾, til Medhjælp en Vicekansler, nemlig Ivar Olafsson, Chorsbroder ved Apostelkirken i Bergen, en Mand, til hvem Kongen findes at have sat stort Fortroende, og hvem han benyttede i de vigtigste Statsanliggender. Vicekansleren skulde egentlig have Kongens mindre Segl (secretum) i Forvaring, men Ivar synes dog saagodt som lige fra sin Ansættelse at have udført alle en virkelig Kanslers Hovedforretninger.

I 1314, som det lader, døde Magister Aake, og nu fulgte Ivar Olafsson ham i begge hans Embeder, baade som Kansler og Provst ved Marie Kirke, hvilken sidste Stilling imidlertid, ved den pavelige Forordning om de kongelige Kapeller af 5te Februar 1308³⁾, var gjort end mere afhængig af Kongedømmet end forhen. Nu udstedte Haakon, rimeligviis netop i Anledning af Ivars Forfremmelse, den 31te August 1314 i Oslo et Brev, hvorved han bestemte: — At hver den, som Kongen beskiftede til Marie-Kirkens Forstander, tillige skulde være Kongens Kansler „med al den Hæder, som til Kanslerembedet har ligget fra gamle og nye Tider“. Men da han oftest bør sidde

¹⁾ N. Dipl. I. 84—86. ²⁾ S. o. f. II. 117. ³⁾ S. o. f. II. 122.

ved sin Kirke, med mindre Kongen falder ham, da skal den af Kongens Hirdprester, være Vicekansler, som Kongen med Kanslerens Raad finder dertil bedst skiftet. Dette tilsiktede Haakon Marie Kirke for evindelige Tider, idet han kundgjorde, „at hver den, som herimod vander, falder i det haardeste Pave-Ban (pavabann), overensstemmende med det Privilegium Kongen har for sine Gaver til hellige Steder“, ligesom og hver den, som bryder eller lader bryde denne Forordning, erklæres for fuldkommen Ubodemand, og dertilmed „vissegen vil møde Himmeriges Dronnings Brede“¹⁾. Kongen indleder i Brev med den Ytring, at den efterfølgende Bestemmelse er gjort i Hæder for hans Kapel, den hellige Marias Kirke i Oslo, „til evig Smindelse, sig og sin kjæreste (da afdøde) Hustru, Fru Eufemia, Dronning, samt alle sine Forfædre og Efterkommere til Sjælebod“. Han giver altsaa ogsaa her sin Bestemmelse den Bending, at den er i Kirkens, navnlig en enkelt Kirkes, Hæder og Forherligelse. Man er ikke betvivle, at et saadant gudsfrygtigt Ønske kan have været en vedvirkende Drivkraft til Haakons Foranstaltning; men at det kunde have været den eneste, eller endog blot den fornemste, kan ikke en opmærksomme Iagttagelse af Haakons Karakter og Styrelsesgrundsaetninger tillade sig at tro.

Bigtigheden af Kanslerembedet for den hele Rigsstyrelse, og især under en Formynderregjering, som den der ved Forordningen af 16de September 1302 var foreskrevet, stod Haakon klart for Die. Han indsaa, at en høitstaaende Kirkens Mand dertil udfordredes; men denne, som maatte blive Sjælen i en rimeligviis snart indværende Formynderstyrelse, vilde han gjøre saa uafhængig som muligt fra de andre Maade af det egentlige Hierarchi, der repræsenteredes af den biskoppeagtige Magt, og af Aristokratiet, der repræsenteredes af de endnu tilværende Lendermænd, men derimod knytte til Kongedømmet ved de stærkeste Bånd, han formaaede at istandbringe. Og dette troede han at kunne opnaa ved uadskilleligt at forene hiint Embede, — som ellers let kunde falde i en af Standsfordomme opfyldt Biskops, eller i en ærverdig for Stormandsvælsket indtagen verdslig Høvdings Hænder, — ved en bestemt, udmærket og indbringende kirkelig Stilling, for hvis Besættelse dog Kongen ene raadede.

At forøvrigt Haakons Ytringer om sin Hengivenhed for Kirken og om sit Ønske at befordre dennes Hæder og Velvære, og navnlig hans sterke Forsikringer om sin Grefrygt og Velvillie for sine Kapeller, — at dette ikke var hykkleriske Ord og tomt Mundsveir, hvorunder han alene skjulte politiske Hensigter, derom vidner noksom den Mundhaandethed, hvormed han begavede Kirker og kirkelige Stiftel-

¹⁾ R. Dipl. I. 127.

fer i Almindelighed og især sine Kapeller. Om hans Gavnindhæft mod Nidaros's Kirke er allerede talt ¹⁾; og af de kongelige Kapelle var det ikke Marie-Kirken i Oslo alene, som rigeligen blev fra hans Haand gjentagende udstyret ²⁾. Til den hellige Michaels Kirke paa Tunsberghus skænkede han ved Gavebrev af Oslo, den 3die Decem- ber 1317, paa eengang i Tordegods ikke mindre end 110 Markbol (om- trent ligesaamange Skippund Tunge efter senere Beregningsmaade) ³⁾; og af det Brudstykke, der er levnet af Haakons Testamente, sees, at han rigeligen havde betænkt flere, og rimeligviis alle, sine Kapelkirker efter sin Død ⁴⁾. Mod Gavnligheden for Kirke og Stat af saadanne overflødige Gaver kan vistnok de mest grundede Indvendinger opfastes; men Haakons oprigtige Mening med dem, nemlig at han derved hæd- rede Kirken og befordrede sin og sinnes Sjælsalighed, kan ikke drages i Tvivl. Det var Tidens Aand, som her ogsaa hos ham gjorde sig gjældende.

70.

Norges Statsforhold i den senere Halvdeel af Haakons Kongedømme. Kongens Død.

De vigtigste Begivenheder i den norske Kirke under Kong Haakon Magnus's Rigsstyrelse ere nu fortalte, saavidt som de af de gamle Kilder lade sig uddrage. Det staar nu tilbage at give en kort Udsigt over Statsbegivenhederne i den sidste Halvdeel af Haakons Kongedømme.

Bed Freden til Kjøbenhavn den 17de Juli 1309 ⁵⁾ var det vendt op og ned paa de hidtil bestaaende politiske Forhold i Norden. Kongerne i Norge, Danmark og Sverige havde sluttet sig sammen og gjort fælles Sag mod de svenske Hertuger; Trolovelsen mellem Hertug Erik og Ingebjørg Haakonsdatter af Norge var hævet, og Kongedatteren derimod bortlovet til Junker Magnus, den svenske Konge Birgers Søn og den danske Konge Eriks Søstersøn; de svenske Hertuger vare saaledes prisgivne paa engang ikke alene for det kongelige Parti i selve sit Fædreland, men ogsaa for Norges og Danmarks fra tvende Kanter sig nærmende Stridskræfter. Men aldrig viste sig Hertug Eriks overlegne Aand, hans Mod og Klogskab, i et herligere Lys end netop i denne farefulde Stilling. Og Hertugerne gif ogsaa uskadede, ja man kan vel sige som Seierherrer, ud af den.

Med en frygtelig Hær faldt den danske Konge om Høsten 1309

¹⁾ S. o. f. II. 126. ²⁾ Saaledes ogsaa ved Brev af Tunsberg 28de Juli 1318. N. Dipl. II. 114, 115. ³⁾ N. Dipl. III. 107. ⁴⁾ Thorfel. Analecta 165—169
⁵⁾ S. o. f. II. 126.

ind i det sydlige Sverige og trængte gjennem de gotiske Landstaber frem lige til Nykøping i Södermanland. Men Angrebet løb frugtesløst af. Hertugerne undgik Overmagten ved fløge Bevægelser og et forsigtigt Tilbagetog, der omfider havde til Følge, at den danske Hær dybt inde i et fiendtligt Land, blev udsat for den største Mangel midt under en ganske usædvanlig kold Vinter. Hæren blev næsten ganske opreven uden Kamp, af Glendighed og Mytteri, og Kong Erik maatte prise sig lykkelig ved igjen at kunne undslippe med dens svage Levninger til Skaane, hvor han ankom i Aarets sidste Dage. Kong Haakon paa sin Side angreb Konghella Slot, som endnu var i Hertugernes Hænder, og vandt det ved Overgivelse. Men han tabte det igjen inden Aarets Udgang. Ved Begyndelsen af 1310 stode saaledes Hertugerne Erik og Baldemar som fuldførte Mestere over Sveriges Rige.

Hertug Eriks overmodige Opførsel havde tidligere gjort det paa en Maade til en Uressag for Kong Haakon at bryde med ham, i hvormeget end Kongen vistnok i Hjertet maatte erkjende hans overlegne Dygtighed. Haakon har rimeligviis ikke selv gjort det uden med en vis indre Modstræben; og hans Dronning Eufemia skal have følt den største Sorg over et Brud, der berøvede hende en Svigersøn, i hvem hun var saa indtagen. Den skarpsynede, slu Hertug Erik gjennemskuede ganske vist disse hemmelige Følelser hos det norske Kongepar og vidste at benytte sig af dem med sin sædvanlige Behændighed. Strax efter at han havde gjenerobret Konghella indledede han i al Stilhed Underhandlinger med den norske Konge, havde en Sammenkomst med denne og synes endog foreløbigt at være kommen overeens med ham om en Fornyelse af det gamle Venstabs- og Svogerstabs Forhold. Kong Haakon var sikkerligen ingen Ven af Krig i det Hele; og han havde en afgjort Afsty for den Maade, paa hvilken den nu for Tiden baade i Sverige og Danmark førtes, nemlig ved Hjælp af leiede Krigsfolk, næsten udelukkende Udlændinger, især Tydskerne. Hertugerne havde et stort Antal af dem i sin Tjeneste; og hvad der meget afstræffede Kongen fra paany at nærme sig Hertug Erik, var aabenbare Frygten for, at de fremmede Leiesvende ved ham skulde faa Indpas i Norge og tjene hans ærgjerrige Hensigter. For Kongen derfor ved denne Leilighed vilde indlade sig med Hertugen, gjorde han det til Betingelse, at denne skulde stille sig af med de mange Udlændinger, af hvilke han var omgivet, og som Kongen ansaa for at være en stadig Fred i Veien. Heri indvilgede Erik, og det rimeligviis saameget lettere, som han neppe af det sterkt medtagne og udsugede Sverige stort længer kunde haabe at opdrive Midler til deres Underhold og Lønning. Først efterat Erik havde lovet at affledige sine Leietropper blev

hans Tilbud om en hemmelig Underhandling modtaget; og Hertuge holdt denne Gang sit Løfte, idet han virkelig ved Paasketid 1310 opløste sin Hær. Ved Underhandlingerne blev forresten, som det lade sig se, ikke alene Fornyelsen af Hertug Eriks Trolovelse med Ingebjørg Kong Haakon's Datter aftalt, men ogsaa Planen udfæstet og Betingelserne fastsatte for et Egtteskab mellem Eriks Broder, Hertug Baldemar, og Haakon's Broderdatter, der ogsaa hed Ingebjørg, Kong Erik Magnus's efterladte Datter ¹⁾).

Da Hertug Erik aftakkede sine Leietropper, havde han allerede temmelig sikkre Udsigter til ogsaa at opnaa et Forlig med den danske Konge. Denne følte sig uden tvivl sterkt svækket ved det sidste uheldige svenske Tog, og var desuden vel meer og meer kommen til den Overbevisning, at hans Svoger, den svenske Konge Birger, ved sin Udygtighed selv forspildte sin Sag og ikke fortjente de store Opoffrelser, som den danske Konge allerede længe havde gjort for ham. Kong Erik er hertilmed ganske vist selv bleven smittet af den almindelige Beundring for den glimrende svenske Hertug, og kan af mange Grunde have ønsket at drage ham til sig, naar dette kunde ske uden at Kong Birger og hans Søn derved ganske opgaves. Dette fordrede nu ikke Hertug Erik. Han har neppe fundet Tiden moden for at han selv kunde gribe efter Sveriges Krone; men sin Magt i sit Fædreland havde han saaledes grundfæstet, at han for det første en Stund kunde taale en elendig Skyggekonge ved sin Side. Større Vanskeligheder afstedkom den i Kiøbenhavnfreden bestemte Trolovelse mellem den norske Ingebjørg og Junker Magnus Birgersøn. Hertug Erik vilde nu ogsaa gjerne selv have Kongedatteren, og Kong Haakon havde intet imod Fornyelse af den gamle Trolovelse; men Hertugen maatte da — for drede han — selv bevirke Ingebjørg's Trolovelse med Junker Magnus paa en ærefuld Maade hævet. Dette var derimod ikke efter den danske Konges Ønske. Deels fandt han sig nemlig forpligtet til at paase sin Søstersøns Junker Magnus's Tary, deels havde han vel allerede opgjort hos sig en anden Egtteskabsplan for Hertug Erik, hvorved denne ved nær Svogerskab kunde knyttes til ham selv.

Under disse Omstændigheder synes Hertug Erik, som oftere, at have spillet et høist tvetydigt for ikke at sige troløst Spil, om hvilken muligen Kong Haakon ikke har været ganske uvidende. Hertugen gik tilsyneladende efter for den danske Konges Ønske med Hensyn til Egtteskabsagen, og Fredsunderhandlinger aabnedes nu om Sommeren 1310. De dreves først i Kiøbenhavn, hvor Kong Haakon personlig var tilstede, og de fuldendtes i Helsingborg. Her sluttedes den 17de Juli en almindelig Fred mellem Nordens Riger og Fyrster, hvorved

¹⁾ Suhm D. 5. XI. 672, ifr. Sfs. 647.

Kong Birger gjenindsattes i Sverige; og den 20de Juli næstefter opgjordes ligeledes i Helsingborg, under den danske Konges Mægling, en bestemt Deling af Riget mellem Kongen og Hertugerne. En af Artiklerne i Freden var, at Hertug Erik frasagde sig alle Fordringer paa Kongedatteren Ingebjørgs Haand og paa Norges Rige; hvorimod han lovede at egte den danske Konges Søsterdatter, Jomfru Sofia af Werle (i Mecklenborg). Til Gjengjæld forlenede Kong Erik de svenske Hertuger paa Livstid med Nørre-Halland, der var et dansk Len og for Tiden i Hertugernes Hænder, men dog egentlig den norske Konges Ejendom, da Haakon havde kjøbt det i 1305 af dets daværende Besidder, Greve Jakob. Kong Haakon havde imidlertid i Kjøbenhavn givet sit Samtykke til Forleningen ¹⁾, og Hertugerne lovede nu i Freden til Gjengjæld at opgive ham Konghella Slot ²⁾.

Kong Haakon synes kun med en vis Modstræben at have samtykket i denne Fred, hvorved han maatte afstaa sin egen Ret til det danske Len Nørre-Halland til Fordeel for de svenske Hertuger, uden at derfor Hertug Erik blev hans Svigersøn. Men troligen har denne i al Hemmelighed beroliget ham med det Løfte, at Forbindelsen med Sofia af Werle ligesuldt ikke skulde komme til Fuldbjyrdelse, men derimod Trolovelsen med Ingebjørg igjen blive fornyet, — og det uagtet Hertugerne i Freden udtrykkelig havde forpligtet sig til at bidrage efter yderste Evne til, at Egteskabet mellem Ingebjørg og Junker Magnus Birgersøn kunde komme i Stand. Imidlertid sporer man, trods hine ganske vist mellemkommende hemmelige Forsikringer, en vis Mistænksomhed hos Haakon imod Hertugerne, som ogsaa kunde have sin gode Grund i deres tvetydige Fremfærd i det Hele, og som maatte bestyrkes ved deres Udsættelser med den lovede Opgivelse af Konghella Slot. Det er aabenbart, at den listige Hertug Erik vilde beholde dette vigtige Sted for ethvert Tilfælde, deels som et Baand paa Kong Haakon, hvis denne engang skulde vakle med Hensyn til Opfyldelsen af deres hemmelige Overenskomst, deels som Udgangspunkt for et Angreb paa det sydlige Norge, isald Omstændighedernes Gang skulde tvinge ham til at egte Sofia, og saaledes bringe ham i et afgjort fiendtligt Forhold til Norges Konge. Haakon kunde umuligt, med det Kjendskab han allerede havde til Hertug Eriks Uergjerrighed og hemmelige Rænker, lufte Dinene for den farlige Stilling, hvori han ved sin Eftergivenhed for Hertugens underfundige Tilskyndelser havde indledet sig selv.

Hertug Eriks Plan var dog nu virkelig den, ifkun for Diebliffet at blende den danske Konge ved Løftet om Egteskab med hans Søsterdatter, medens den langt fordeeltigere Forbindelse med Norges Ar-

¹⁾ Suhm D. 5. XI. 694.

²⁾ Sv. Dipl. II. 624—626, 627, jfr. Suhm

D. 5. XI. 648—651.

ving fremdeles stod ham fast for Die. Der var mellem ham og Sofia et Slegtstabsforhold, der ikke tillod deres Egteskab uden efter forudgaaende pavelig Dispensation; men denne havde han i Freden paataget sig at udvirke. Et lignende Forhold fandt Sted mellem Junker Magnus Birgersøn og Ingebjørg af Norge, hvilket ogsaa en pavelig Dispensation maatte hæve, og denne tilkom det Magnus at udvirke. Endelig er det høist sandsynligt, at man desuden fra flere Sider har anseet Ophævelsen af den ældre Forlovelse mellem Hertug Erif og Ingebjørg for ligeledes at kræve en pavelig Tilladelse. Hertug Erif synes at have givet sig Mine af at ville ved sin personlige Underhandling jævne alle disse Anstød, og under dette Paaskud at have foretaget en Reise til Kurien i Slutningen af 1311. Rimeligviis har han truffet Pave Clemens i Bienne under det almindelige Concilium; men neppe har han for Alvor arbejdet paa at erholde de ovennævnte Dispensationer. Snarere har han arbejdet i lige modsat Retning, nemlig for at Dispensationerne maatte negtes, og saaledes hans seneste Egteskabsforpligtelse vorde hævet. Men i hvorledes end hermed er tilgaaet, saa maas Forhandlingerne og deres Udfald have været en dyb Hemmelighed for den danske Konge, der endnu i Begyndelsen af 1312 lader til at have fæstet fuldkommen Tro til den hjemvendende Hertug Erif¹⁾. Jomfru Sofia var ogsaa allerede sendt til Sverige eller i det mindste til Nørre-Halland, et sikkert Tegn paa, at den danske Konge ingen Tvivl nærmede om Egteskabets hastige Fuldbyrkelse²⁾. Men om Høsten samme Aar lod Hertug Erif pludselig Masten falde. Han og hans Broder Baldemar drog til Norge og holdt her i Oslo, den 29de September, med megen Pragt sit Bryllup med de tvende norske Kongedøtre, af hvilke Ingebjørg Haakonsdatter dengang var elleve Aar gammel, og Ingebjørg Eriksdatter sytten. Først i det følgende Aars September affendtes dog de tvende Brude til Sverige til sine Egteherrer.

Hvorvidt Kong Haakon i dette hele Kæntespind har været Hertug Eriks Medvider, ja vel hemmeligen spillet under Dække med ham, er af de forhaandenværende Kilder umuligt at udfinde med Sikkerhed. At han skulde være ganske uvidende om det Spil, der dreves af Hertugen, er efter hele Sagens Gang neppe tænkeligt; og utvivlsomt synes det at være, at Udfaldet af det Hele ganske stemmede med Kongens og endnu meer med Dronning Eufemias i mange Aar nærede Ønske, skjønt den sidste ikke oplevede det saameget attraaede Egteskabs Fuldbyrkelse, idet hun døde den 1ste Mai 1312. Usikkert er det derimod, om Haakon selv har laant en virksom Hjælp, med Raad og

¹⁾ Suhm D. S. XI. 680 (Hertug Eriks Forpligtelsesbrev til den danske Konge, dateret Søborg paa Sjælland den 18de April 1312). ²⁾ Suhm D. S. XI. 697, 698 (Fredsforedrag til Helsingborg af 19de Juni 1313).

Daad til Hertugens snedige Fremfærd. Skulde dette have været Tilfældet, da ligger den Gjetning ikke fjærn, at en eller anden af de paa Conciliet i Bienne tilstedeværende norske Geistlige kan have paa Haakon's Begne hemmeligen samvirket med Hertugen i hans Underhandlinger med Kurien. Dog dette bliver altid en løs Formodning. Ganste vist maa dog Kongen i længere Tid have været forberedt paa den endelige Udgang, Sagen tog, siden han med saa stor Skyndsomhed, som lader til at have fundet Sted, kan have afgjort sin Datters Bryllup. Ved dette har forresten efter al Sandsynlighed Erkebiskop Gilif været tilstede, eftersom han findes at have opholdt sig Oslo i Begyndelsen af October Maaned 1312 ¹⁾).

Man kunde nu vente, at en ny Krig skulde have udbrudt i Norden; thi baade Kong Erik af Danmark og Kong Birger i Sverige — ikke at tale om Nikolaus af Werle, den forladte Sofias Fader — maatte ansee sig som høieligen fornærmede og grovt bedragne ved de svenske Hertugers, og tildeels ogsaa den norske Konges Fremfærd. Men Omstændighederne vare Hertug Erik gunstige. Hans Broder Kong Birger og dennes Søn vare for Diebliffet altfor asmægtige til at vove en Kamp mod ham paa egen Haand. Den danske Konge var, efter et befosteligt Tog mod Kostok, fra hvilket han vendte tilbage til Danmark i October Maaned 1312, kommen under Veir med en farlig Sammensværgelse i Jylland, hvilken det først lykkedes ham det følgende Mars Høst at underkue ²⁾). Han var folgelig for Diebliffet ude af Stand til at begynde en Krig mod Hertuger og dennes Medforbundne. Hvad endelig Nikolaus af Werle angik, da var han en Ubetydelighed, der overladt til sig selv og sine egne Kræfter, Intet formaaede mod Hertug Erik. Alt dette havde Hertugen utvivlsomt for Die, da han gjorde sit afgjørende Skridt; og Følgerne viste, at han ingenlunde havde forregnet sig i sit Valg af Tiden. Istedetfor at gribe til Sverdet, sloge hans Modstandere ind paa Underhandlingernes Vej, og den 19de Juni 1313 kom en ny og endelig Fred istand til Helsingborg mellem den danske og den svenske Konge samt Nikolaus af Werle, paa den ene Side, og Kong Haakon og de svenske Hertuger paa den anden. Herren af Werle affandtes med en Pengesum og en Kereserflæring ³⁾ for den hans Datter tilføiede Fornærmelse, og Hertugerne bleve stadfæstede af den danske Konge i Forleningen af Nørre-Halland.

Det falder let i Minene, hvorledes Hertug Erik ved alle disse

¹⁾ S. o. f. II. 156. ²⁾ Suhm D. S. XI. 679—684, 704—708. ³⁾ Nemlig at han ikke for nogen Udyds Skyld havde forladt Jomfru Sofia, eller gjort det hendes Forlovere til Spot, men ikkun for den Sag, at han ikke efter Guds Lov maatte tage hende. Suhm D. S. XI. 697—699.

Forhandlinger dreiede baade Venner og Fiender efter sit Lykke, — hvorledes han udviste en glimrende Landsfærdighed, men ogsaa en samvittighedsløs Underfundighed, hvilket tilsammen stempler ham som en af Tidens verdigste Repræsentanter for den sig udviklende nyere Statsføgt. Man kan ikke betvivle, at han nu, efter at have med sin skarpe Blik til Bunds gennemtrængt alle Nordens Statsforhold, nærede de mest høitstræbende Planer. Den korte Tid af Fred mellem Nordens Riger og Fyrster, hvilken indtraadte efter det sidstnævnte Forlig til Helsingborg, benyttede han til at befæste sin Indflydelse paa alle Sider. Over sin yngre Broder, Hertug Baldemar, synes han at have øvet en uindskrænket Magt; hans Villie var Baldemars, — de vare som een Sjæl; og det lykkedes dem nu meer end nogensinde før at fordunkle deres Broder Kong Birger. Hos den danske Konge søgte Hertug Erik at indsmigre sig paa alle Maader, og det med Held. Det var ham især — som det lader — om at gjøre at have en Støtte i Baghaand hos den danske Konge for det Tilfælde, at Kong Haakon i Norge skulde dø, førend han selv fik en Arving med dennes Datter. Thi Haakons Bestemmelse om Formynderstyrelsen i Norge maatte være ham bekjendt, og han indsaa, at hvis den strengt blev hevdet, vilde der blive ham, som Ingebjørgs Egtfælle alene, kun levnet liden Regeringsmyndighed i Norge. Hensyn hertil maa antages at have ledet ham til en Overenskomst med den danske Konge til Rolding af 19de Juli 1314, ved hvilken denne sidste lovede at hjælpe ham til Norge Rige efter Kong Haakons Død, imod at han siden til Gjengjæld skulde tjene den danske Konge imod hvem som helst med hele det norske Rige og dets Indbyggere ¹⁾). Denne Overenskomst maa naturligviis være sluttet Kong Haakon ganske uafvidende og være holdet i dyb Hemmelighed for ham. Men saagodt som umiddelbart efter dens Afsluttelse, drog Hertug Erik til Norge, hvor man finder ham i Oslo den 11te August ²⁾), og hvor han med sin Hustru opholdt sig Vinteren over 1314 — 1315 ³⁾), ganske vist for at betage Kong Haakon al Mistanke, og fæste sig i hans Indest. Siden skal han i 1316 have fornyet hin Overenskomst med Kong Erik af Danmark ⁴⁾). Det er saaledes klart, at Hertug Erik bedrog Kong Haakon paa hans Bag, medens han smigrede ham i hans aabne Dine, og at han i al Hemmelighed forberedte sig paa at omstyrte Haakons Rigsformynderstabslov, saasnart Kongen var død, for derpaa selv — ved fremmed Hjælp om udfordre

¹⁾ Sv. Dipl. III. 174, jfr. Suhm D. S. XI. 731—733. ²⁾ Sv. Dipl. III. 175. ³⁾ Isl. Ann. 208. Han nævnes først igjen som nærværende i Sverige i Brev af 26de Juni 1315, Sv. Dipl. III. 217. ⁴⁾ Suhm D. S. XI. 777, 778.

des — at tilrive sig Styrelsen i Norge i sin Hustrues eller sit eget Navn.

At Kong Haakon under Alt dette, om han end ikke tilfulde kjendte Hertug Eriks hemmelige Rænter, dog med det Kjendskab han havde til hans Slæde og Ærgjerrighed, maatte ængstes for Norges Fremtid, — er let begribeligt. Det vakte derfor en overordentlig Glæde ved det norske Hof, da Kongens Datter, den femtenaarige Hertuginde Ingebjørg, i 1316 fødte en Søn, der fik Navnet Magnus ¹⁾. Nu var der da en mandlig Arving til Norges Rige, og Arvesølgen var for Diebliffet sikret. Dgsaa Hertug Erik følte ganske vist ved denne Begivenhed sin Stilling i Norge meer befæstet. Thi at han som Fader til en mindreaarig norsk Konge nok skulde formaa at bringe Rigets Styrelse i sine Hænder, derom har han neppe nærret den ringeste Tvivl. Den danske Konges Venstabs og Understøttelse blev ham nu mindre magtpaaliggende, ja forekom ham maastee, efter de indgangne Forpligtelser, at være en Byrde, som han maatte søge at afkaste. De svenske Hertuger synes virkelig at have i 1317 indladt sig i hemmelig Forbindelse med Kong Eriks oprørske Undersaatter, i hvis Spidse dennes egen Broder, den nedrige og udelige Hertug Christoffer, samt Erkebiskop Esger af Lund stode; og Forbundet var høist rimelig stilet ikke mod den danske Konge alene, men og mod Kong Birger, der berøvet den Støtte, han hidtil havde havt i Danmark, vilde være let at styrte ²⁾. Alt tyder paa at Hertug Erik ved denne Tid nærede vidtudseende Planer, for hvilke en ny almindelig Køre i Norden skulde bane Veien. Hvorvidt Kong Haakon har været villig at laane ham Haanden hertil, eller tværtimod har stillet sig fiendtlig ligeover for hans Anslag, lader sig ikke afgjøre ved de gamle Annalers høist forvirrede Fremstilling ³⁾.

Men hvad nu end Maalet har været for Hertug Eriks ærgjerrige Stræben, saa var det ikke Forsynets Villie, at han skulde naa det. Alle hans Planer bleve pludselig afstaarne ved det uventede, skræffelige Slag, som rammede ham og hans Broder i den sidste Maaned af Aaret 1317. Begge Hertugerne bleve nemlig af Kong Birger og hans Dronning under Venstabs og Forsonligheds Maste lumskeligen loffede til det faste Nykjøpings Slot, der hørte til Kongens Besiddelser. De modtoges ved sin Ankomst den 10de December med tilsyneladende Gjestfrihed; men den paafølgende Nat bleve de grebne af Kongens Mænd og under haard Behandling fastede i et Fangetaarn. Her henlaa de en Stund, idetmindste over een Maaned, indtil de i det følgende Aar 1318 aalede ⁴⁾, ganske sikkert ved en voldsom Død. Et over hele

¹⁾ Isl. Ann. 208. ²⁾ Suhm D. 5. XI. 815, 818. ³⁾ Isl. Ann. 210 (Flatsø Ann. Beretning under 1317). ⁴⁾ Deres Testamente, som endnu er levnet, er udstedt i Fængslet den 18de Januar 1318 (Sv. Dipl. III. 345), da vare

Norden almindelig udbredt og troet Folkerygte sagde, at de bleve fuldede ihjel paa sin Broders Kong Birgers Bud.

Med denne Nidingsdaad tænkte Kong Birger at sikke sig alene Sveriges Rige; men han bedrog sig høieligen. Saagodt som hele Sverige reiste sig imod ham, og sluttede sig til de dræbte Hertugers Parti, hvis Anførere vare dygtige Mænd og Hertuginderne samt deres Børn oprigtigt hengivne. Den danske Konge Erik lovede vel af yderste Eyne at understøtte sin Svoger i hans Nød, og sendte ham ogsaa virkelig Hjælpetropper; men disse bleve slagne af de Hertugelige, og Birger flygtede i sin Forvirring til Gotland. Hertuginernes Tilhængere indgif aabenlyst Forbund med de danske Oprørere, Hertug Christoffer og Erkebiskop Esger, slog den danske Hær i Staane den 26de October 1318 og oversvømmede derpaa hele dette danske Landskab. Allerede tidligere havde de faste Slotte, som endnu holdt Birgers Parti, maattet overgive sig, og Kongens Søn Magnus var falden i de Hertugeliges Hænder.

I hvordan end Kong Haakon's Stemning mod de svenske Hertuger kan have været i den seneste Tid af deres Liv, saa kunde han naturligtvis efter deres Fængsling og stræffelige Død ikke andet end understøtte deres Parti med al sin Magt. Det gjaldt jo nu for ham om at opretholde sin egen Datters og Dattersøns Ret i Sverige. Et Tog af ham til Gautelven med en Flode omtales ved denne Tid i de gamle Annaler ¹⁾, men paa en saa utydelig Maade, at man ikke ret kan see hvem det har gjældet. At han derimod har havt alle sit Riges Biskopper, og rimeligvis ogsaa dets fornemste verdslige Hovdinger, samlede om sig i Juli Maaned 1318, i Tunsberg, er sikkert. Man finder nemlig, at Kongen den 22de, 26de og 28de Juli har udfærdiget Breve fra Tunsberg, og i det første af disse nævnes Erkebiskop Gille og Biskopperne, Helge af Oslo, Audfinn af Bergen og Botolf af Hamar som de der have medforseglet Brevet ²⁾. Af et Brev udstedt et Par Dage tidligere, som strax skal omtales, seer man, at ogsaa Biskop Haakon af Stavanger har været sammesteds tilstede. Man maa da antage, at Overlægninger om Norges Optræden i de svenske

de bestemt endnu i Live. I et Brev af 20de April s. A. omtales de af sin Tilhængere som fængslede, men endnu levende (Sv. Dipl. III. 361), da man altsaa i alt Fald ikke sikker om deres Død. Men af paafølgende 26de Mai skal der være et Brev, hvori Hertuginerne kalde sig deres Efterleverke (Suhm D. S. XI. 821; jeg har dog ikke fundet det i Sv. Dipl.); og er dette rigtigt, maa deres Død dengang have været almindelig bekendt. Fra 1ste August og senere, har man en heel Deel Breve, hvori Hertuginerne nævnes: „relictæ dominorum Erici et Valdemari quondam ducum Sveorum“ (Sv. Dipl. III. 370—373, o. f. Et.) ¹⁾ Isl. Ann. 210. ²⁾ Thorkel Anal. 112, 113; N. Dipl. II. 114, 115.

Uroligheder have været Mødets Gjenstand. Formodningen bestyrkes derved, at netop ved denne Leilighed Opfordring stede fra svensk Side til Erkebiskop Gillif, om at tage Upsals Kirke under sit Værn mod mulig Overlast.

Den tidligere indre Strid i Sverige mellem Kongen og hans Brødre, havde, som let kan tænkes, frembragt megen Retsusikkerhed i Landet, og selv i den senere Fredens Tid var denne Usikkerhed ei ganske forvunden. Hertil kom, at alle de tre Fyrster trængte til Penge og derfor bebyrdede sine Undersaatter med haarde Paalæg. Kirken gik heller ikke fri for det almindelige Tryk, og der blev ikke altid saa nøie hegn om dens Ret af de forskjellige Styrere, skjønt de tre Brødre vistnok i det Ydre alle gave sig Mine af Gudsfrøgt og Ærbødighed for Geistligheden. Kirkens Personer, især dens Prælater, vare desuden selv for en stor Deel Partimænd, der enten holdt med Kongen eller med Hertugerne, og som paa sine Partimodstanderes Beføstning søgte at tilvende sig hvad Fordeel de kunde. Hensyn til denne den svenske Kirkes mislige Stilling maa have bevæget den udvalgte Erkebiskop af Upsal, Olaf Bjørnsøn, til at paakalde Paven's Beskyttelse for sig og sit Kapitel; og Johannes XXII udstedte i denne Anledning den 3die Februar 1317 fra Avignon en Skrivelse, hvori han paalagde Erkebiskoppen af Nidaros, samt de svenske Biskopper af Skara og Westeraas at verne om den upsalske Kirkes Lære og Frihed ¹⁾, — et Paalæg som forresten, for Erkebiskop Gillifs Bedkommende, vidner om den Ansæelse og Tillid, han nød baade i Kurien og hos den svenske Geistlighed. Den 16de Juli 1318 finder man, at Mag. Nikolaus Sigfastsøn, Canonicus af Upsal og Paven's Sendebud i Sverige (*summi pontificis . . . ad partes regni Sveciæ nuncius deputatus*), har i Præmonstratensernes Kloster i Tunsberg personligen foreviist Erkebiskop Gillif, i Overvær af Biskopperne Helge af Oslo, Audfinn af Bergen og Haakon af Stavanger, samt Eystein Klosterets Abbed, Finn Haldorsøn kongelig Kapelmagister, Ivar Olafsøn Kongens Kansler og flere troværdige Mænd, hiint pavelige Brev i Original, over hvilken Handling et Notarial-Dokument, indeholdende Afskrift af Brevet, blev optaget ²⁾. Dette kan ikke forklares anderledes, end at den svenske og særligen Upsals Kirke herved har forlangt den norske Metropolitans Bistand og Beskyttelse, og det paa Grund af den Forvirring, som efter de svenske Hertugers Død og den almindelige Opstand mod Kong Birger var indtraadt i hele den svenske Rigsstyrelse. Det bliver saaledes saagodt som utvivlsomt, at baade Kirke og Stat i Sverige have henvendt sig til Norge om Bistand; og om ikke kraftigere og meer umid-

¹⁾ Sv. Dipl. III. 308—310. ²⁾ Sv. Dipl. III. 369 (est. Barth. Metr. E. 671), jfr. *Enchiridion* D. 6. XI. 837.

delbar Hjælp fra norst Side i Sommerens Løb er bleven ydet det hertugelige Parti, saa maa det dog altid antages, at Sikkerheden fra hiin Kant har bidraget ikke uvæsentligt til de Hertugeliges Held og Fremgang om Høsten i Skaane.

Deres Seier der var tilintetgjørende for den ulykkelige Kong Birgers Sag. Da de Hertugelige nemlig raadt benyttede den vundne Fordeel og strax rykkede løs paa Helsingborg, tabte den danske Konge Modet og hastede med at slutte en Vaabenstilstand for Helsingborg, hvilken allerede den 11te November næst efter afløstes ved en Fred til Roskilde. Den sluttedes mellem Kong Erik af Danmark og Kong Birger af Sverige paa den ene Side, og Kong Haakon og de svenske Hertugers Mænd og Tilhængere paa den anden, og skulde for det første vare i 3 Aar, men siden forlænges. Birger og hans Børn maatte i denne Tid ikke opholde sig inden Sverige undtagen paa Gotland, saafremt Indbyggerne der tillode ham det, og hans Søn Magnus skulde forblive i Fængsel, dog sikker paa Liv og Lemmer. Dette sidste Tilsagn blev imidlertid kun slet overholdt. Da nemlig Magnus, endog som Fange, vakte Frygt hos det i Sverige raadende Parti, lod dette ham i 1320 den 21de October offentlig henrette i Stockholm. Kong Birger, der fra Gotland var tyet til Danmark og der levede som Landsflygtig, overlevede ham kun kort. Han døde paa Holbæk Slot i Sjælland den 31te Mai 1321.

Da Kong Birger i 1318 i Birkeligheden var assat, og de Hertugelige havde fuldkommen Overhaand i Sverige, laa den Mulighed ganske nær, at Hertug Eriks unge Søn, den norste Haakons Dattersøn og Arving, kunde blive valgt til Sveriges Konge i den forhadte og foragtede Birgers Sted, med Forbigaaelse af dennes Søn, der nu desuden var en Fange i det hertugelige Partis Hænder. Noget bestemt Skridt i saadan Retning blev dog neppe gjort fra de svenske Magthaveres Side i Haakons levende Live; og troligt er det, at denne Konge, om han anede en slig Begivenhed, ikke har seet den i Møde uden Ængstelse. Hertugernes skræffelige Død har ganske vist gjort et smerteligt Indtryk paa ham, og ikke mindre den betænkkelige Stilling, i hvilken hans Datter og Broderdatter befandt sig midt inde i en Borgers frigs vilde Tummel. Skjønt nu vel deres Parti, hastigere end ventet kunde, fik Overmagten, saa stod dog meget tilbage at ordne i Sverige og mange Vanffeligheder der at udjævne. Under en slig Sageres Stilling kunde vel neppe Haakon med Rolighed tænke sig Norges mulige Forening med Sverige under et Barn som begge Rigers Konge.

Usandsynligt er det ikke, at i disse for hans Æt og for Norge betænkkelige Omstændigheder Sorg, Uro og Belymringer kunne have fremstjyndet Kong Haakons Død. Rimeligviis har han følt den sterkt

nærme sig, da han den 20de April 1319 paa Tunsberghus havde samlet om sig Kansleren Ivar Olafsson, Hasthorer Jonsøn sin Svisøn, hvem han i 1302 havde trolovet ¹⁾ og før 1312 ²⁾ giftet med sin uegte Datter Agnes, sin Merkesmand Paal Eriksøn og fem andre norste Herrer, alle ganske vist høitfortroede Mænd. Disse tilsvore Kongen med de dyreste Eder paa Korset og andre Helligdomme, at ville holde hans Bestemmelser om Kongearven og Rigsstyrelsen, styrke Rigets Arving med forenet Kraft og ikke indbrage Ublændinger i Norge til Befalinger, Sysler, Raad eller Embeder, hverken i Rigets Arvings Umyndighed, eller efter at han var bleven myndig. Herpaa udstedte de sit Forpligtelsesbrev ³⁾. Disse otte Mænd vare naturligviis af Haakon udseede til at danne Grundlaget for det Rigets Raad, som efter hans Bestemmelse skulde overtage Rigsstyrelsen i den vordende Konges Umyndighed ⁴⁾; og man seer, hvorledes han, saagodt som allerede staaende paa Gravens Rand, har været omhyggelig for sit Lands Selvstændighed. Den næstfølgende 8de Mai 1319 døde han, ikke meer end 49 Aar gammel. Haakon endte Harald Haarfagers Mandskamme, en værdig Ætling baade af Norges mange forudgaaende dygtige Konger, og af Kong Sverrer, Stamfader til den Ætgren, han nærmest tilhørte.

Det er tidligere paa flere Steder bemærket, at den Higen efter Kundskab og Sands for Videnskabelighed, som sees at have besjælet Kong Sverrer, gif i Arv til den Ætlinie, som udsprang fra ham, lige til dens sidste Mand. Om Haakon Magnusson gjælder dette uden tvivl ligesaameget som om nogen anden af Sverrers Ætlinger. Om hans videnskabelige Skoledannelse vidner allerede den Dvælse han besad i Latinen, saa at han endog kunde holde Tale i dette Sprog ⁵⁾, men endmere dog den Bearbejdelse paa Norst af en stor Deel af det gamle Testamentes Bøger efter den latinske Vulgata, som han foranstaltede, og som han besørgebe udstyret med Jævnførelser og Tillæg af flere den Tids berømteste historisk-theologiske Skrifter. Barket blev, som Fortalen viser, udført under hans eget Tilsyn og Tilsagn; og dets nærmeste Bestemmelse var — hvilket næsten er det mærkeligste — at tjene til Forelæsning for Kongen og hans Omgivelse over Borde paa Søndagene. Barket bærer Navnet: Stjorn d. e. Styrelse (neml. Guds Styrelse) og udmærker sig ved et i det Hele taget fortrinligt Sprog ⁶⁾. Af Fortalen til dette Barket sees ogsaa, at Haakon allerede tidligere havde foranstaltet en Oversættelse eller Bearbejdelse af en latinsk Bog om Helgenernes Levnet, under Titel: Hellige Mænds Blomster,

¹⁾ Isl. Ann. 182.

²⁾ N. Dipl. I. 118.

³⁾ N. Dipl. I. 138.

⁴⁾ Jfr.

o. f. II. 113.

⁵⁾ S. o. f. II. 100.

⁶⁾ En Udgave ved Lector Unger er

under Arbejde, af hvilken tre Hefter allerede ere udfomne.

hvilken ligeledes var bestemt til Forelæsning i Hirten over Borde paa de forskjellige Helgeners Høitider og Messedage. Og medens Kongen selv saaledes tog sig af de historisk-theologiske Kundskabers Udbredelse i Norge, især ved sin Hird, var hans Dronning Eufemia ligesaa virksom for Udbredelsen af sin Lids anglonormanniske eller franske Romanlitteratur; ved at besørge norske Oversættelser af flere af dens Frembringelser. Ja hun gav endog, uden tvivl ved sin Indflydelse paa og jævnlig Omgang med den aandrige svenske Hertug Erik, Stødet til mange af de samme Verkers Oversættelse paa Svensk, som det laader mest i en rimet Form, der nærmede sig Originalernes. Alt dette kan ikke andet end give et efter Tidens Forhold saare fordeelagtigt Begreb om den religiøse Følelse og det aandelige Liv i det Hele, der raadede ved den norske Kongehird i Haakon Magnussons Dage.

71.

Magnus Eriksson bliver Norges og tillige Sveriges Konge. Det norske Styrelsesraad. Hertuginde Ingebjørgs Indflydelse.

Kong Haakon Magnusson havde, som ovenfor sagt, før sin Død, udnævnt de Mænd, der skulde føre Rigsstyrelsen i Norge under hans Efterfølgers Mindreaarighed. De otte af disse, Kansleren og syv verdslige Personer, kjendes som nærværende hos Kongen i Tunsberg kort før hans Død. De fire øvrige derimod kjendes ikke, ligesaa lidt som det vides med Sikkerhed, hvilke de tvende Biskopper have været, der ifølge Forordningen af 16de September 1302 skulde bistaa Styrelsesraadet i Indseendet med Rigets Skat. Nærmest maa man dog gjette paa Erkebiskop Gilif og Biskop Haakon af Stavanger, eftersom disse tvende kort efter Kongens Død findes at være tilstede i Oslo og der deeltage i de mellem de norske og svenske Herrer aabnede Underhandlinger.

En Aftale angaaende Norges og Sveriges indbyrdes Stilling maatte nemlig, paa Grund af de stedfindende Forhold, snarest muligt træffes mellem begge Rigers styrende Høvdinger. Norges Rige havde vistnok i den afdøde Konges Datteren, den treaarige Magnus Eriksson, sin lovbestemte Arving; men baade var denne for Dels bliffet udenfor Rigets Grændser, og desuden havde Kong Haakon i sin Forordning om Rigsstyrelsen ingen Bestemmelse gjort for det Tilfælde, at hiin Norges Arving ogsaa kunde blive et andet Riges Konge. Haakon var i sin Rigsstyrelseslov gaaet ud fra den Forudsætning, at hans umyndige Efterfølger ifkun skulde bære Norges Krone; og de seneste Omveltninger i Sverige, forsaavidt Haakon oplevede dem, havde endnu ikke ganske kunnet rokke hiin Forudsætning. Thi om end Kong

Birgers Affættelse maatte agtes for ugjenkaldelig udtalt, for en allerede indtraadt Kjendsgjerning, saa havde dog hans Søn, Junker Magnus, skjønt for Diebliffet det hertugelige Partis Fange, ingenlunde ved sin Faders Brøde fortabt sin egen Ret, som tidligere valgt til sin Faders Eftermand. Men Stemningen hos det seirende Parti i Sverige var nu saa ophidsset, at det ligesaa lidet vilde vide af Magnus Birgersøn, som af Birger selv til Sveriges Konge; hvorimod det med een Mund fordrede Hertug Eriks Søn, som det havde i sin Midte, hævet paa Sveriges Trone. Denne Svenskernes Beslutning, som Haakon ikke med Sikkerhed havde funnet forudsee, kom saaledes snart efter hans Død til Modenhed, og sattes uopholdelig i Verk med den største Bestemthed og Kraft, idet Folkets almindelige Stemme faarede Norges Arving til Sveriges Konge.

Dette Tilfælde laa, som sagt, udenfor Haakons Formynderstabslov, hvilken de af ham udnævnte Rigsstyrere havde edeligen forpligtet sig til at overholde, og fra hvilken deres hele styrende Myndighed udgik. Under saadanne Omstændigheder synes det norske Styrelsesraad ikke at have trostet sig til at handle paa egen Haand med den fulde kongelige Myndighed, som Haakon havde lagt i dets Hænder, saa meget mindre da det ikke havde den unge Konge, i hvis Navn det fulde styre, i sin Midte. Maaskee har det heller ikke fundet Stemningen i Norge, helst blandt Rigets øvrige Stormænd, saa gunstig for sig som det kunde ønske til ene at optræde afgjørende i en saa vigtig Sag. Vist er det, at Norges og Sveriges indbyrdes Stilling i den forestaaende Forening under een og samme Konge bestemtes fra norsk Side ikke ved det norske Styrelsesraad, men ved en større Forsamling af Norges fornemste Stormænd, der kaldede eller ukaldede havde indfundet sig til et Raadsmøde ikke længe efter Kong Haakons Død.

Medens ogsaa i Sverige de geistlige og verdslige Høvdinger samlede sig i Upsal til en Herredag eller Rigsdag for at vælge sin Konge, afgik i Juni Maaned et svenskt Gesantskab til Norge med Biskop Karl af Linköping i sin Spidse. Dette traf sammen i Oslo med ovennævnte Rigsforsamling. Tredive norske Herrer, nemlig Kansleren Ivar Olafson og 29 deels Lendermænd deels Riddere, nævnes som tilstedeværende, samt desforuden Erkebiskop Gilif, der rimeligviis i Egenkab af et Slags Rigsvikar har indtaget Forsædet, og Biskop Haakon af Stavanger, maaskee som den anden Rigsstyrelsesraadet tilforordnede Biskop. Andre norske Biskopper nævnes ikke udtrykkelig som nærværende. Underhandlingerne mellem de svenske fuldmægtige Sendemænd og de norske Herrer dreves den 26de, 27de og 28de Juni i Oslos Biskopsgaard og ledede til en Overeenskomst, der beedigedes

og befegledes fra begge Sider. Ved denne forpligtede Sveriges Mænd sig til snarest muligt at vælge den unge Magnus Eriksøn til Konge over hele Svea- og Gøta-Rige. Derpaa skulde de føre ham til Norge, hvor han da ogsaa skulde tages til Konge efter Norges Lov. Han skulde stiftetviis opholde sig i begge Riger, og ikke ledsages af det enes Mænd længer end til det andet's Grændser. Rigerne skulde forresten være fuldstændig adskilte, og Norges Indtægter alene anvendes efter Hertuginde Ingebjørgs og det norske styrende Rigsraads Skjøn¹⁾.

Da dette var afgjort hastede de svenske Sendemænd tilbage til Sverige, og her blev nu paa den i Upsal forsamlede Rigsdag Magnus Eriksøn valgt til Svea- og Gøta-Konge den 8de Juli. Kort efter gav man sig paa Veien med ham til Norge, hvor han ankom i den senere Halvdeel af August, og blev, som det lader, modtagen i Baahus (Bagaahus) af Norges geistlige og verdslige Høvdinger.

Alle Norges Biskopper synes der at have været tilstede. Den 23de August havde nemlig Norges Prælater²⁾ paa Baahus Slot en Sammenkomst med de svenske Biskopper Karl af Linköping og Benedikt af Skara for at overlægge om Pavetienden, baade den af Clemens V og den af Johannes XXII udstrevne³⁾. Der fattedes ved denne Leilighed en Deel vigtige Beslutninger, sigtende til at gøre hiin Stat til den pavelige Kurie mindre byrdefuld for begge Rigers Geistlighed: En Fjerdepart skulde fradrages alle Prælaters og Klerkers Midler, før Tienden fastsattes og betaltes. Af Offer skulde ingen Tiende ydes. Indbragte en ledig Kirke meer end 6 Mark Sterling, da skulde Tienden først fradrages til det hellige Lands Undsætning, derpaa 6 Mark Sterling afholdes til dem der forrettede Tjenesten ved Kirken, og saa skulde Resten gaa til det pavelige Skatkammer. Uffstod en sit Beneficium for at faa et bedre i Stedet, saa skulde det første ei ansees for ledigt, medens Paven tog Indtægterne af det andet⁴⁾.

Strax efter at dette geistlige Møde var afholdt, førte de norske Herrer Magnus over til Tunsberg, hvor rimeligviis allerede forud Haugathing var stevnet, og paa dette Thing blev Magnus Eriksøn høitideligen taget til Norges Konge den 26de August⁵⁾. Derpaa for

¹⁾ N. g. L. III. 146—149.

²⁾ Prælati de solida terra regni Norwegie

convenientibus. ³⁾ S. o. f. II. 166 f., 173 f. ⁴⁾ Sv. Dipl. III. 417, Sv.

D. S. XI. 857 (est. Barth. Mstr. E. 558). ⁵⁾ Magnus's Regjeringsaar i

Norge regnes fra en Dag efter 23de og før 27de August. Man kan her

gjette paa enten den 24de (Bartholomæus Dag, en Apostels Dag og all-

saa en større Fest) eller paa den 26de (Søndagen næst efter). Da

Biskopperne, der rimeligviis ikke have skilt sig fra den unge Konge ved

saadan Leilighed, endnu den 23de vare i Baahus, saa synes Tiden at være

vel knap for at de og Kongen allerede Dagen efter kunde være paa Hauga-

thing ved Tunsberg. Søndagen den 26de bliver altsaa den Dag, som ha-

blev han Binteren over i Norge tilligemed sin Moder Hertuginde Ingebjørg.

Ingebjørgs Stilling som Kongens Moder, og den Indrømmelse der var gjort paa Rigsmødet i Oslo, at hun i Forbindelse med Styrelsesraadet skulde tilsee Anvendelsen af Norges Indtægter, aabnede en Indflydelse paa Rigsstyrelsen, som ingen egentlig Hjemmel havde i den afdøde Konges Formynderlov. Ung som hun var, og erklæret som det lader temmelig letfindig, misbrugte hun snart denne Adgang til Indblanding i Regjeringens Anliggender. Hun tilfidesatte Styrelsesraadet og lod sig paavirke af udenforstaaende Indlinger, af hvilke den mest fremtrædende endogsaa var en Udlænding. Det var en unge danske Ridder Knut Porse, en urolig og ærgjerrig Eventyrer, der havde været en ivrig Tilhænger af Hertug Erik og efter dennes Død en af Hovedmændene for det hertugelige Parti.

Knut Porse havde sine egennyttige Hensigter, der især vare rettede paa Danmark. Her døde Kong Erik den 19de November 1319, og dennes Broder Kristoffer blev den 25de Januar 1320 valgt til hans Eftermand, tildeels, som det synes, ved Knut Porses indflydelsesrige Bistand. Kristoffers Uduelighed og Danmarks indre Søndersnit aabnede nu en vid Mark for Knuts Herksesygge; og i at tilfredsstille denne, hjalp Ingebjørg ham baade ved egenmægtigen at bryde Norges Kongesegl mod Kanslerens og Styrelsesraadets Bibeholdelse og Villie, og ved at bortødsle til hans Fordeel Kongedømmets Skat og Indtægter.

Snart vakte Hertugindens Egenmægtighed og Styrelsesraadets Umagt Opsigt i Norge, og et Parti synes at have dannet sig mod hende og hendes fremmede Tilhang, maaskee allerede i Slutningen af 1319. En anseet ung Nordmands, Ulf Saresøns, Fangenskab, som han i Norge troede paa svensk Anstiftelse, gav Anledning til Klager fra Norge til det svenske Rigsraad. Men dette oplyste, at Ulf var bleven fangen ved Udlændinger fra Bardberg i Nørre-Halland, hvor Knut Porses Tilhængere, med Ingebjørgs Bivende, havde sit Hovedkvarter, og det svenske Raad opfordrede endog det norske til at have strengere Indseende med Hertugindens Fremfærd. Imidlertid havde hun ganske vist endnu mange Tilhængere blandt Norges Stormænd, og Rigsstyrelsen i Norge gik et Par Aar sin skjæve Gang under hendes uforvarene Ledning.

først Sandsynlighed for sig. At Magnus blev tagen til Norges Konge paa Haugathing siges udtrykkeligen i Brev af 20 Februar 1323 (Saml. til Norges Hist. V. 534—541).

72.

Tvilst mellem Biskop Audfinn i Bergen og den kongelige Kapelmagister. Provinzialconcilium i Bergen 1320. Biskop Vilhjalms af Orknerne tiltalt. Trætt mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren afgjores.

Under denne Sagernes Stilling var det ganske naturligt, at den norske Geistlighed, befriet fra den Tyng, der under Haafons kraftige Styrelse havde hvilet paa den, igjen reiste Hovedet i Beiret, følte sin Betydning som en Magt i Staten, og søgte at gjøre sin Indflydelse gjældende.

Erkebiskop Eilif var en flog og maadeholdende Mand, besjælet, som det lader, af et oprigtigt Fædrenelandsfjnd, der forbød ham at misbruge sin ophøiede Stilling, til nu at fremkomme med hierarchiske Fordringer, der ifkun vilde have fremkaldet nye Splittelser og gjort Rigets Tilstand misligere end den allerede var. Hans Optraeden var fredelig og meglende, dog, saavidt man kan skjønne, ingen lunde blottet for den nødvendige Kraft. Den Omstændighed, at han i Mellemtiden mellem Kong Haafons Død og Magnus's Antagelse til Konge var paa en Maade bleven anerkjendt som Rigsbivarius, maatte give ham en fastere Holdning og stille ham over de opdukkende Partier.

Hos en anden af Norges Prælater raadede derimod en mere urolig og hierarchisk Mand. Biskop Audfinn af Bergen var uden tvivl den første af sine daværende norske Standsbrødre i canonisk Lærdom og i Embedsiver. Han lignede heri sin Broder og Formand, Biskop Arne, ligesom og i Kraft og Dygtighed; men han var bestidligere end denne, og, som det synes, mindre haardnakket i uvæsentligere Ting. For ham, som tidligere for Arne, var den kongelige Kapelmagister og den hele Kapelindretning en skarp Torn i Diet, og han ansaa nu uden tvivl Omstændighederne gunstige for at komme den til Livs. Han tilbagefaldte i 1319 Gaven af Fane Kirke, som Biskop Narve i sin Tid havde skænket Apostelkirkens Chorsbrødre¹⁾, og kom derved i en heftig Strid med disse, især tvende af dem, Johan Eriksøn og Grimar Ormsøn, hvilke appellerede til Erkebiskoppen og Paven²⁾. Hertil sluttede sig uden tvivl ogsaa den forargelige Tvist han i Begyndelsen af 1320 havde med Botolf Haafonsøn, Chorsbroder af Nidaros, hvilken havde i Apostelkirken øvet Haandgribeligheder mod en Prest, som der paa Biskoppens Vegne skulde oplæse nogle Breve, indeholdende Forbud mod visse overtroiske Balsarter Bergen. Botolf appellerede til Erkebiskoppen, men blev alligevel so

¹⁾ N. Dipl. III. 113. ²⁾ Breve af 13de October — 21de November 1314
Suhm D. S. XI. 858 (efter Barth. Mstr. E. 15—22.

i Ban af Audfinn ¹⁾). Endelig tog Audfinn sig af Sognepresterne i Bergens By, der førte Klage over Presterne til Apostelkirken og visse Klostermænd, fordi disse trængte sig ind i deres Embedskreds ved at meddele deres Sognemænd Kirkens Tjeneste, og derved tilsnege sig det Offer og den Skyldighed, som tilkom Sognepresterne. Audfinn forbød ved Kundgjørelse af 27de Marts 1320 saadant strengeligen under Bans Straf og fastsatte med det samme Grændsen for visse af Byens Kirkesogne ²⁾).

Alt dette voldte ikke ringe Optøier i Bergen, om hvilke Erkebiskoppen baade af Audfinn selv og af Andre blev underrettet ³⁾). Erkebiskoppen synes ingenlunde i Et og Alt at have billiget Audfinns Fremfærd; men hans Brev til denne af 18de April vidner om hans Raadehold og sunde Sands. Han synes ilde — siger han — om den Støi og Uro, som finder Sted i Bergen; men det er hans Raad, at de, som ville bedre sig og med Ydmyghed bede om Raade, ogsaa blive tagne til Raade, paa det at den hellige Kirkes Uvenners Flok maa blive saa meget mindre, som Biskoppen viser Folket større faderlig Kjærlighed, hvortil Erkebiskoppen veed, at Gud har givet Audfinn baade Vid og Villie. Forresten lover Erkebiskoppen at styrke Kirkens Ret og revse dens Fiender efter Evne og Skyldighed. Han agter at komme til Bergen til Pindse (18de Mai) og venter der at træffe Kongen ⁴⁾).

Paa den anden Side bleve Klager over Biskop Audfinns Fremfærd indbragte for Kongen og dennes Moder, som om han havde gjort Indgreb i Kongedømmets Ret med Hensyn til de kongelige Kapeller. Ophavsmanden til disse Klager er ikke vanskelig at gjette; det var selve Kapelmagisteren, Finn Haldorsøn ⁵⁾). De fremkaldte irrettesættende Kongebreve til Biskoppen, hvilke denne imidlertid besvarede med Regtelse af de gjorte Bestyldninger, Anker over Bagvaskelse og Forsikringer om sin Urefrygt og Hengivenhed for Kongen ⁶⁾).

I al denne Trætte indtraadte en Stands ved et Provinzialconciliums Samling i Bergen. Et saadant synes allerede længe at have været paatænkt af Erkebiskoppen. I 1318 havde han udstedt Kaldelse

¹⁾ Akterne i bene Sag af 20de Marts 1320 i Barth. Nr. E. 36—51, ifr. Suhm D. S. XII. 29—31. ²⁾ Suhm D. S. XII. 30, 337. ³⁾ Suhm D. S. XII. 31, 338.

⁴⁾ Barth. Nr. E. 61. ⁵⁾ Biskop Signar af

Færøerne hans Brev til Audfinn, rimeligviis af April Maaned 1320 (Barth. Nr. E. 61): Signar har erfaret, at nogle af Biskoppens Avindsmænd, hvoriblandt især Finn, skrive meget til Forskjellige mod Biskoppen. Men Erkebiskoppen er Audfinns og Sandhedens Ven; og omendstjont man taler om, at mange Sager skulle oprippes mod Audfinn i de øvrige Prælaters Nærvær, saa behøver han dog ikke at frygte. ⁶⁾ Breve af Marts? 1320 til Kongen og Hertuginde, Saml. t. d. N. F. S. og S. I. 525.

til de islandste Biskopper ¹⁾), ifølge hvilken den skaalholtske Biskop Arne Helgesøn i 1319 drog til Norge, medens derimod Audun af Hole, der ogsaa havde tiltraadt Reisen, blev dreven tilbage til Island ²⁾). Kongestiftet i Norge har rimeligviis voldet Udsættelse af Conciliet, og i Mellemtiden døde Biskop Arne Helgesøn i Norge den 21de Januar 1320. Han havde i sin Embedstid havt den Sorg, at Skaalholts Kathedralkirke, en stor og pragtfuld Tømmerbygning, afbrændte i 1309 ved Lynild; men han havde viist stor Virksomhed for at faa en ny Kirke reist, og havde dertil modtaget stor Hjælp ved Gaver baade fra Island og Norge ³⁾). Han havde viist sig som en fredelig men dog nidkær Kirkens Forstander. — Omtrent ved samme Tid, i 1319 eller Begyndelsen af 1320 døde ogsaa Biskop Botolf af Hamar, til hvis Embedsførelse lidet eller intet kjendes. I hans Sted valgtes en vis Magister Halvard. Han omtales som Electus nærværende i Bergen den 19de Juni 1320 ⁴⁾), men som Biskop den næst paafølgende 7de Juli ⁵⁾). Mellem disse Dage falder altsaa hans Indvielse, hvilken maa være foregaaet i Bergen lige under Provincialconciliet. — Broder Signar skal ogsaa i dette samme Aar være indviet til Biskop paa Færøerne ⁶⁾); men dette maa være skeet tidligere paa Aaret, eftersom han allerede kalder sig Biskop i et Brev af April Maaned, og uden tvivl i Nidaros ⁷⁾).

Provincialconciliet var af Erkebiskop Gilif berammet at samles til St. Hans, 24de Juni, 1320 i Bergen ⁸⁾); og allerede før den Tid havde Hertuginde Ingebjørg med den unge Konge og en heel Deel verdslige Stormænd indfundet sig sammesteds. Conciliet har saaledes rimeligviis staaet i Forbindelse med et almindeligt Høvdingemøde eller Rigsmøde. Som tilstedeværende Biskopper nævnes foruden Erkebiskop Gilif: Helge af Oslo, Vilhjalm af Orkno, Audfinn af Bergen, Haakon af Stavanger, Halvard af Hamar og Signar af Færøerne, altsaa alle Biskopper af selve Norge og tvende af Skotlandene. Paa dette Biskopsmøde fattedes en heel Deel vigtige kirkelige Bestemmelser, hvilke af samtlige Biskopper vedtoges og udfærdigedes den 9de Juli. De mærkeligste ere i Korthed følgende:

1) Klostrene vedkommende:

Ingen Klosterformand maa, under Straf af Udsættelse, indtage Nogen i Klosterregelen ved Kjøb eller Overenskomst.

Hver Biskop skal i sit Biskopsdomme paasee, at der i Klostrene ikke indtages flere Personer end som Klosterets Gods tilsteder; Antallet

¹⁾ Isl. Ann. 214. ²⁾ Isl. Ann. 212. ³⁾ Isl. Ann. 194, 198. ⁴⁾ Brev af denne Dag Msfr. ⁵⁾ Suhm D. G. XII. 33. ⁶⁾ Isl. Ann. 216. ⁷⁾ See hans Brev til Audfinn omtalt o. f. II. 197. ⁸⁾ Erkebiskoppens Kaldelsesbrev til Biskop Audfinn af 7de Januar s. A. Suhm D. G. XII. 28.

af Klosterets Beboere skal ei forsøges uden dets Rigdom vorer, og selv da ikke uden Biskoppens Samtykke.

Ingen Klostermand, der efter aflagt Klosterløfte ejer noget for sig selv, maa tages til kirkelig Begravelse, med mindre han forud har bødet for sit Brud.

2) Bannsstraffen vedkommende:

Alle foregaaende Biskoppers Forordninger om Troens Bestyrkelse, om Erfrygt for de hellige Ting og om gode Seder stadfæstes; men alle ulovlige Bannsstraffe (bannspinur), Suspensioner og Interdikter, som ere bestemte af tidligere Biskopper, tilbagefalder.

Hvis de Mænd, der ere udstødte af Kirken, forlige sig med den for sin Død, skal deres Lig føres til Kirken, med Undtagelse af dem, som efter gammel Landskif ei maa begraves ved Kirke, som Tyve og Røvere eller lignende domfældte Forbrydere, hvilket skeede til Afstræffelse (et hoc ad terrorem).

Forlanger bansat Mand i Livsfare Prest, og tilbyder sig under Ed at bøde til Gud og Kirken efter sin Biskops Dom, da skal Presten lade ham love dette for Vidner; løse ham derpaa, hvis Døden er overhængende, og yde ham Tjeneste som en anden Christen. Bliver han maaløs, før Presten kommer, men lovlige Vidner beedige, at han var rede til det før nævnte, da løse Presten ham. Kommer han sig efter Afløsningen, da søge han snarest muligt til sin Biskop og være hans Dom underkastet. Bryder han hvad Andre have svoret paa hans Begne, straffes han som om han havde svoret selv. Den som er falden i Paveban af selve Bertet, skal, før han løses, sverge at fare til Paven eller Erkebiskoppen, med mindre Biskoppen anderledes vil ordne Sagen. Men hvis bansat Mand bør uløst, da maa ingen løse ham uden den, som havde Magt dertil, medens han var i Live, og selv det kun paa Vilkaar, at Alt, hvad han har forbrudt, forud er bødet, og det derhos er beviist, at han selv vilde have forligt sig, hvis han havde kunnet. Ikke maa den kaldes løst, som ei er løst af den, som dertil har Magt.

3) Vedkommende de geistlige Personer, deres Stilling til Kirke og Stat, samt deres Skyldighed med Hensyn til kirkelige Forretninger:

Hver Klerk, som med Raad eller Daad hjælper Noget imod den hellige Kirke til Nedbrydelse af dens Frihed, skal være af selve Bertet suspenderet fra Embede og Indtægt (ab officio et beneficio). I samme Straf falde de Klerker, som med Vidende og Villie underkaste sig nye Baand eller Paalæg (tolla), eller give sig under Lægmands Bold, og derved tilintetgjøre Klerkernes Privilegier. Hver den, som overbevises om aabenbar Sammenrottelse mod det biskoppelige Sædes

Lov og Frihed eller mod den biskoppelige Verdighed, skal ikke kunne faaes til nogen Plads ved den Biskopsstol eller blive Canonicus der, hans Straf efter Loven forøvrigt uformindsket.

Alle Klerker skulle holde sig fra Strid og Trætte og al Usebelighed, holde sig til Dyd og Guds Tjeneste, som deres Stand tilkommer.

Enhver Prest eller Klerk af de høiere Grader (infra sacros), af hvad Stilling han end er, skal afholde sig fra Frilleliv. Hvis han har Frille aabenbare i sit Hus eller paa sin Befostning een Maaned efter at have hørt nærværende Forordning, da bøde han Biskoppen: hvis han er Hovedprest, 4 Mark, hvis han er Kapelprest eller Diaconus, 2 Mark. Holder han siden Frille to Uger, bøde han det dobbelte. Retter han sig ikke derpaa inden 10 Dage, har han forbrudt Kirke eller Beneficium. Paasee ikke Hovedpresterne dette overholdt af sine Underprester, da være de selv samme Straf underkastede.

Naar en Biskop dør, skal hver Prest (i hans Biskopsdømme) i de næste tolv Maaneder synge syv Sjælemesser for hans Salighed; for hver Prestes Sjæl skal synges tre.

Eftersom Børn ofte dø udøbte, naar man ei kan faa Prest, paa Grund af deres Ukyndighed som ere tilstede, da skal Sognepresten ofte og nøie underrette sit Sognefolk om Afsærden med Daaben i saadant Tilfælde. — Det skal ogsaa ofte lyses for Folket, at Egteskab er forbudt mellem Frænder nærmere end i 5te Led, og mellem aandelig Beslegtede.

Uflags Frilleliv og Hor er forbudet af den hellige Kirke. Hver som har fæstet sig en Kvinde efter Guds Lov, skal holde Bryllup med hende inden tolv Maaneder efter Fæstemaalet, dog saaledes at det bliver lyst i Kirken tre Søndage før Brylluppet, paa det at den, der ved lovlige Forhindringer, derom kan vidne. De Børn, der avles efter en saadan Lysning, ere at betragte som egtesødte, om end Hindringer for Egteskabet siden aabenbares, hvorimod, hvis Lysningen er forudgangen, Børnene ere uegtesødte.

Presterne skulle holde sine Døbefunter rene, tætte og vel luffede. De skulle tage (af Biskoppen) ny Chrisma (viet Salve), hver tolv Maaned og gjemme den, ligesom og Nadveren (eucharistiam) omhyggeligen i Kirken, saa at intet ureent kommer dertil, i modsat Fald skal Presten suspenderes fra Messesang i tre Maaneder.

Presten skal være tilstede hver Tid, han lovligen bliver kaldet for at døbe Barn eller til syg Mand; og dør ved hans Skyld Barnet udøbt, eller den Syge uskristet, da være han af selve Berket suspenderet fra Embede og Indtægt, og have forbrudt til Biskoppen alt ved Guds, han af Kirken har erhvervet. Dog skal Presten hentes ordent-

ligen, hvad enten det er til Lands eller Søs, med Hest baade frem og tilbage, eller med Baad, saaledes at han ei selv behøver at ro.

Presten skal lyse for sit Sognefolk, at hver Mand eller Kvinde, som dertil har Skjønns Alder, skal i det mindste een Gang om Aaret gaa til Skrifte for sin Sogneprest, og kun med dennes Tilladelse for nogen Anden. Hvis Udensognsmand, med mindre det er en Pilegrim eller Langveisfarende, kommer uden Orlov til en Prest, da skal denne strax sige ham, at han hverken har Magt til at løse eller binde ham, og vise ham tilbage til hans Sogneprest.

Ingen Prest skal høre den Mands Skriftemaal, som han ved er i Ban, førend han heraf er løst ved den, der har at løse ham efter Loven. Herom skal Presten allerførst spørge i Skriftemaalet, og dernæst om den Skrifteende kan sin Religionslærdom: Credo, Paternoster, Ave Maria og Udfærden ved Barnedaab; kan han ei dette, skal Presten paalægge ham at lære det saasnart som muligt.

Ingen Prest skal i Skriftemaalet opfordre nogen til at sverge, at han aldrig oftere skal begaa den skriftede Synd; thi hvis den Skrifteende siden bryder sin Ed, forsynder han sig dobbelt.

Presten skal undervise sine Skriftebørn om hvorledes de retteligen skulle gaa til Skrifte: at de skulle aabenbare sin egen Synd, uden derfor at navngive nogen anden, samt at de uden Fordølgelse skulle skrifte alle sine Synder med Anger. Han skal videre opmuntre den Skrifteende til at afholde sig for Fremtiden fra de skriftede Synder; vise ham paa den ene Side den Løn, han derfor kan vente af Gud, og paa den anden Side den store Straf, han vil paadrage sig, om han bær i disse Synder. Og hvis han med Anger lover Forbedring, skal Presten sætte ham Pönitens (skrift), lægge Haand paa hans Hoved og udsige Absolutionen: „Et ego absolvo te auctoritate domini nostri Jesu Christi et beatorum apostolorum Petri et Pauli et officii mihi commissi ab iis peccatis, quæ confessus es, et ab omnibus aliis, quæ oblitus es; in nomine patris et filii et spiritus sancti. amen.“
 d. e. „Jeg løser dig af vor Herres Jesu Christi og de salige Apostles Peters og Paals og det mig betroede Embedes Myndighed fra de Synder, som du har bekjendt, og fra alle andre, som du har forglemt, i Navn Faders og Sønns og Helligaands. Amen.“ Men hvis No-gen siger, at han ikke vil aflade en eller anden Synd, da skal Presten høre hans Skriftemaal og give ham følgende Raad: „Om du end ejede hele Verden og vilde give den i Almisse, og om du end fastede dit hele Liv, da erhvervede du dig dog ikke derved Himmerige, saalænge som du ligger i en Hovedsynd, eller har Villie til fremdeles at begaa den. Dog raader jeg dig til at faste, give Almisse og udføre andre gode Gjæringer, samt stedse bede; thi desto før mon Gud op-

lyse dit Hjerte og vække dig til Anger og Bod". Men Presten skal ikke meddele ham nogen Absolution, med mindre han følger hans Raad, og kommer som først tilbage til ham. Ikke heller skal Presten give Nogen Absolution for enkelt skriftet Synd, med mindre han skrifter alle og vil bøde dem.

Enhver Prest skal iagttage, at han ikke sætter Nogen en saadan Skrift, som denne erklærer, at han umulig kan holde; thi hans Synd bliver større, hvis han ei holder den.

Presterne skulle ogsaa nøie lægge Mærke til, at der er visse Synder, f. Ex. Tyveri, Ran og Besiddelse af uhjemlet Gods, hvilke ei kunne bødes, med mindre Ejeren eller hans Arvinger faa Sit tilbage om end lønligen. Lader dette sig ikke gjøre, da gives Almisser efter Prestens Raad. Har Synderen ei Gods til Erstatning, da sætte Presten ham Skrift og give ham Absolution med Paalæg at give fuld Erstatning, saasnart han formaar.

Alle Prester, som have Kirker efter Guds Lov og have taget Sjæleforsørgelse (curam animarum) af Biskoppen, have fuld Magt, hver i sit Sogn, til at sætte Skrift og løse sine Sognemænd fra alle lønlige Synder, som de skrifter for ham. Men i følgende Tilfælde skal henvises til Biskoppen, og ei Afløsning gives af nogen anden: — først hvis Nogen er falden i det Ban, som Loven giver Biskoppen alene Ret til at løse af, nemlig, om Nogen har lagt hadesuld Haand paa Klerk eller Klostermand; — og for det andet, om nogen Geistlig, Prest, Diaconus eller Subdiaconus, har udført nogen Tjeneste i Kirken under en større Excommunication (in majori excommunicatione), eller om Nogen har overfædet eller forglemt sine Vielser, eller orlovsløst taget Vielse af nogen Anden end sin egen Biskop, Undtagelse kan dog finde Sted, om den er Døden nær, som skrifter; thi da må enhver Prest løse ham af alle skriftede Synder, dog paa den Betænkelse at han skrifter dem for Biskoppen, hvis han kommer sig igjen.

Hvis en Prest „bryder Skrift“ (rykr skript: bryder den Pontifikals, som er ham paalagt? eller: bryder Skriftemaalets Hemmelighed? da være han berøvet sine Vielser, have forbrudt sit Gods til Biskoppen, og henses i det strengeste Kloster for der bestandig at bøde med sin Anger. — Syg Mand skal man ikke sætte nogen Skrift men høre hans Skriftemaal og sige: „Du skal have fuld Tro og Haab og Paafaldelse til den almægtige Gud, at han verdiges at tilgive dig alle dine Synder, og du skal kalde Dig til Forbøn Jomfru Maria og alle Guds Helgene, og give for din Sjæl til Kirker og Fattige, hvad Gud indblæser dig; men ingen anden Skrift sætter jeg dig, med mindre du kommer dig. Indfind dig da hos mig saasnart som muligt.“

Presten skal foreholde ham at angre, lægge Haanden paa hans Hoved og give ham Absolution.

Ingen Prest maa nogen Dag sige Messe, førend han i Forveien har holdt ordentlig Ottesang og Prima.

Ingen Prest, der ved sig stedt i nogen Hovedsynd, fordriste sig til at sige Messe, førend han redeligen har striftet denne Synd for den Prest, han først naar; med mindre Nødvendighed er forhaanden, da skal han angre Synden med det Forsæt at ville strifte og bøde den, saasnart han naar en Prest.

Presten skal paa det omhyggeligste tilsee, at ingen Urenhed kommer til den indviede Vin eller det indviede Brød i Alterens Sacramente, og at intet deraf spildes: Kommer en Draabe af „Christi Blod“ ved Uagtsomhed paa Corporalet eller Alterbugen, skal Presten to det af over selve Kalken, paa Alteret, i tre Vand og selv drikke Bassevandet. Kommer den paa noget Træ, skal han omhyggeligen afflikke Draaben, siden skave Træet, brænde Spaanerne og kaste Asken i Alteret, saaledes at den ei bliver traadt under Fødder. Finder han en heel eller bruden Dblat og er i Uvisshed om den er indviet, skal han nyde den efterat have nybt Vinen (post receptionem Sangvinis). Presten skal, naar han farer i Herredet til nogen Syg have med sig det viede Brød (viaticum) reenligen gjemt. Han skal selv bære det paa Brystet til og fra Kirke og ikke give det nogen anden i Hænde, som ei er Prest eller Diaconus af Bielse.

Presten skal ikke betjene nogen anden Prests Sognemand uden Fornødenhed under Bod af tre Mark til Biskoppen.

Han skal holde Messesklæder og Alterklæder og alt hvad som hører til Gudstjenesten reent, og Baskningen skal forrettes med den største Omhu, tildeels i selve Kirken. Hvad der af indviede Klæder eller Redstaber er udslidt, skal brændes i Kirken og Asken lægges under Altergulvet.

Enhver skal begraves ved sin Sognkirke, med mindre han frivilligen har valgt sig Gravsted ved en anden Kirke; da skal han begraves ved denne, men hans Sogneprest skal have Fjerdeparten af alt Offer, som følger Liget. Skeer derimod saadant paa Grund af Potten eller Overtalelse, da være Kirken, hvor han begraves „i Paven's Forbud“, saaledes at der hverken Lig maa begraves eller Messe synges, indtil Sognekirken har sin fulde Ret. Hver Prest, som har Løftet en andens Sognemand til at vælge sig Begravelse ved hans Kirke, er skyldig at føre Liget tilbage til den Dødes Sognkirke tilligemed alt Offer, som følger Liget. Pilegrime, Reisende og Udlændinger maa med Rette begraves i det Kirkesogn, hvor de dø, med mindre de gjøre en anden Anordning for sig.

Vig skal ikke nedsættes paa Skjærthorsdag efter Messen, paa Langfredag, paa Paaskeaften efter Messen og paa Paastedag.

Hvis en Mand bliver dræbt, som er i store Synder, eller i Ban, eller i Forbud af den hellige Kirke, maa hans Vig ei nedsættes i Kirkegaarden. Gjøres dette med Bold, da skal ingen Tjeneste forrettes ved denne Kirke, før man har henvendt sig til Biskoppen. Imidlertid skal Presten yde sit Sognefolk al Tjeneste (udenfor Kirken), og hvis han behøver at indvie Sakramentet til Syge, da tillades ham at sige Messe i den samme Kirke lønligen med een Mand eller tvende.

Den hellige Kirkegaard skal negtes Alle, som ere i Ban, eller udelukkede af den hellige Kirke (excommunicerede), med mindre de paa Dødsfengen ere løste af Presten, eller med Anger forlangte Afløsning uden at kunne erholde den, og døde i denne Anger; da skal Presten løse den Afdøde og derpaa begrave ham.

Uabenbare Magerkarle, Rjettere eller Selvmordere skulle ei jordes paa Kirkegaard, med mindre Biskoppen selv tillader det.

Den sidste Salvelse (olean) skal ikke negtes nogen Egtehustru i Barselseng; men en Frille skal den negtes, med mindre den, som holder hende, lover at fæste hende, eller og hun lover at stilles fra ham, hvis hun kommer sig.

Gjør en Kone Barsel tre Uger før Paaste, være det hende tilladt at gaa i Kirke paa Paastedag og der tage Tjeneste (Alterens Sakramente).

Friller, Horkvinder og de Kvinder som ayle Børn med Frænder i forbudne Led, skulle ei ledes i Kirke efter sin Barselseng; hvo der leder dem bøde til Biskoppen en halv Mark.

Ingen Prest maa skifte, give eller selge bort noget af den Indtægt eller de Messesklæder, som ligger til Prestekaldet, eller af andet Gods, som fra gammel Tid ligger til Prestebordet, uden med sin Biskops Raad; ellers er Kjøbet ugyldigt, det dobbelte tilbagebetales, og 3 Mark bødes til Biskoppen. Samme Straf er den underkastet, der ved Efterladenhed og Banrøgt lader Jord eller andet Gods gaa fra sin Kirke, medens han bestyrer den. De „Kirke-Kjor“, som tilhøre Prestebordet, eller gives dertil i hans Embedstid, skal han tage Nyttens af eller bortleie, medens han forestaar Kirken; men han eller hans Arving skal overlevere dem alle til Eftermanden, eller bøde fuld Erstatning til denne og desuden i Søgsmalsfald 3 Mark til Biskoppen.

Den Prest, som modtager en Kirke efter Gudslov, bortbyggle de Ejendomme, som ligge til Presteindtægten paa saa mange Aar, som skjonsomme Mænd finde tjenligt for Jorden. Har han fuldt Bol (full abæli, fuld Prestegaard) og leier sig en anden Jord til, saaledes at

han derved lægger Bolet øde, da bøde han som sex skionsomme Mænd vurdere. Udelægger han Jorden ved at betinge sig større Landskyld af den, end den kan bære, erstatte han efter sex Mænds Burdering og bøde 6 Orer til Biskoppen. Forøvrigt skal Presten med Hensyn til Prestejordens Benyttelse og Bebyggelse samt Bortflytningen fra den være samme Bestemmelser underkastet, som Landsloven opstiller for Leilændingen (naturligviis saaledes, at Eftermanden træder i den tilflyttende Leilændings Sted, og Biskoppen paa Kirkens Vegne betragtes som Landsdrotten).

Af enhver Jordens Grøde skal Tiende gjøres i det Sogn, hvor den voxer, hvor saa Ejeren opholder sig.

Alle Geistlige (lærdir menn) skulle opføre sig sømmeligen og vogte sig for al Slags nye, isinesaldende Moder i Klædebragt, baade hvad Snit og Farve angaar. De skulle i Dverklæder have eenfarvet Tøi, dog ikke gult, grønt eller rødt; sit Skjæg og sin Krone (Tøse) skulle de lade rage saa ofte som behøves, og have Haaret rundt afstaaet om Hovedet saa kort, at Drelappen sees, eller og bøde een Mark. Alt usømmeligt Erhverv er dem forbudet, nemlig at indkjøbe noget for igjen at selge det dyrere.

De skulle ei tage Dmbud af Lægfolk til nogen Sagførsel, eller møde paa Stevne for Lægmands Dom, undtagen de søge sin eller sin Kirkes Ret, eller og dens Ret, som Loven tillader dem at søge, nemlig Frænders, Enfers eller faderløse Børns. Det er alle Klerker under Bansstraf forbudet at sidde i nogen Dom, skrive Breve eller Domme, eller være i noget Raad eller Samtykke i Sager, hvor det gjælder Mænds Liv eller Lemmer; heller ikke skulle Geistlige bære Bidne eller aflægge Ed for Lægmand, eller underkaste sig eller sine Sager disses Dom uden sin Biskops Orlov. Det er dem forbudet at deeltage i Bryllupper, som ei i Forveien ere lovligen lyste, under Straf af tre Aars Suspension og yderligere Revselse, hvis Biskoppen saa synes.

Det er Presterne forbudet under Suspensions Straf at synge Egtestabs-Messe (pusanar messu) for Enter, naar de giftes; det maa kun skee for Jomfruer.

Presten maa ikke, under Bans Straf, forud gjøre nogen Handel eller noget Bilkaar eller kræve Betaling for Egtevielse (pusan), Begravelse, den sidste Dlies Meddelelse (olean), eller for nogen prestelig Tjeneste; thi enhver er skyldig at yde dette uden Tingen (kauplaust). Men efterat det er forrettet, tillades at kræve gammel Skyldighed (sorna skylldu) og at modtage med Tak hvad Enhver godvilligen vil give. Den Prest, som uden lovlig Grund forholder Nogen Tjeneste

(Alterens Sacramente) paa Paastedag, bøde til Biskoppen 3 Mark og være suspenderet fra Messesang i tre Maaneder.

Alle Hovedprester og Kapelprester, som have Sogn, skulle prædike Troen (telia trú) for sit Sognefolk hver Søndag.

Hovedpresterne skulle under Straf af Suspension fra Embedet selv synge Messe, navnlig paa alle Høitidsdage, og høre sine Sognemænds Striftemaal ligesaavel som Vikarierne.

Presten, som synger Messe, skal selv blande Vand med Vin i Kalken, men ikke Klerken; der skal være meer Vand end Vin.

Ingen Prest skal tillade at sætte i Kirken Rister, Husgeraad eller Skibsredskab. Saadant maa indflyttes til Nedning for Fiendehaand eller Ildsvaade, men skal igjen bortføres saa snart som muligt under een Marks Bod.

Gjør Nogen Almisse til en anden Kirke end sin Sognekirke, men hans Sogneprest anvender den anderledes end Giveren bestemte, da bøde Sognepresten til hiin Kirke og dens Prest det dobbelte, men til Biskoppen to Mark.

Ingen Prest maa synge Messe uden i Messesklæder, med Messesbog foran sig, og med Kors og brændende Kjerter paa Alteret; en Klerk skal svare ham. I andet Fald bøde Presten til Biskoppen een Mark for hver Ting som mangler; med mindre der er nødvendigt Forsald, som f. Ex. at hans Klerk er død. Ganste er det forbudet, at nogen Kvinde maa tjene Presten for Alteret i Messen.

Det er ei Lægmand tilladt at staa i Choret (Sanghuset) hos Klerkerne, medens disse forrette Gudstjenesten (flytia tíðir), undtagen dem alene, der læse og synge med.

Prester skulle ei uden i Nødsfald bære Kampvaaben (fólkvapur) under Bod af en halv Mark.

Alle Apostelmessedage skulle holdes dobbelt (dupplex festum).

Naar en Prest dør, ere alle de nærmest værende Prester skyldige at indfinde sig og lade læse Psalmer for hans Sjæl, eller bøde Biskoppen en halv Mark.

Ingen Prest skal paa Paastedag indvie mere Tjeneste, end ha siben uddeler; det tiloversblivende skal være nydt inden en halv Maaned, eller bøde tolv Drer.

Presterne skulle paa Paastedag eller de andre Dage, da de skulle meddele Guds Regeme, undervise sit Sognefolk om, at man skal gaa med Rolighed og Belansthændighed til denne hellige Tjeneste; hver skal falde paa Knæ foran Alteret og ikke staa op, før han har nydt Guds Regeme og skyllet sin Mund vel med Vin eller Vand. Klerken skal have tilrede et reent Kar med Vand og give enhver, som tager Tjeneste.

Ligger en Prest syg, da sende han Bud efter en anden Prest, og

den som er ham nærmest, er skyldig at hjælpe ham og hans Sog-
mænd.

Hvis en Prest bagtaler Nogen for Kongen eller Biskoppen, bøde
sligt som hiin skulde, hvis Beskyldningen var sand. Men hvis en
Geistlig bagtaler en Biskop for Kongen, da skal han fæste for sig
Setter-Ed (sex Mænds Ed) af Geistlige og selv være den syvende;
men bliver han overbevist derom, da være alt hans Gods, baade i Land
og Løsre, ligesom og hans Embede og Indtægter i Biskoppens Bold.

Med Ede skulle Geistlige verge sig i saadanne Sager, som Kirke-
lovene nævne, men ikke med andre Kenseiser.

Alle Prester, som have Kirker, skulle sidde ved dem og være inden
Sognet, og forlade det ikke uden fuld Nødvendighed. Det er dem
aldeles forbudet at fare i Pilegrimsfærd eller nogensteds udenfor Bi-
sopsdommet uden sin Biskops Orlov.

Udenlandske Mænd og saa alle andre skulle erlægge sin Tiende
af al Næring og Erhverv der, hvor de have sit Vintersæde og hvor
de ere Julenat; medmindre de da ere i Gjestebud et andet Sted, i
hvilket Tilfælde Tienden gaar efter Vintersædet.

4) Bedkommende Prestemøderne (Diocesan-Synod-
erne):

Hver Geistlig, som bliver nævnt til Prestemøde, indfinde sig for-
faldslost, eller bøde Biskoppen tre Mark; saa bøde og den, som møder
ufaldet, med mindre han har Sag at søge eller verge.

Hovedpresterne skulle nævne Geistlige til at fare og til at sidde
hjemme, saaledes at heri verles; og skal hver Hovedprest, der undlas-
der at nævne Prester til Prestemødet hvert Aar, naar Preste-
møde skal være, bøde som før sagt, og ligesaa hvis han ei ind-
finder sig selv, saafremt ikke gyldigt Forfald volder hans Udebli-
velse, og da nævne han en af de Kapelprester (kapellu-prestar) som
nærmest ere, til at møde for sig for den Gang.

Hver Prest skal, førend han farer hjemme fra, skrifte og berette
(husla) enhver Syg og døbe Børn i sit Sogn; men de Geistlige, som
ere hjemme, skulle uden Godtgjørelse røgte alle Kirkesognene under de-
res Sognepresters Fraværelse. Enhver bortreisende skal, næste Søndag
før sin Afreise hjemme fra, lyse i Kirkedøren, hvo der skal betjene
Sognet, medens han er borte.

Hver Prest skal have med sig til Synoden Stola, Haandbog og
Dverkhole (yfirsloppr); bøde een Dre for hvert, som han ikke har.
Den Prest, der har sunget (været i Embede) fem Aar, skal eje Mes-
seklæder og Tidebøger (tidabækr D. e. de til Gudstjenesten hørende
Bøger), og fremvise dem paa Prestemødet.

Hvis en Prest paa sin Reise til Prestemødet kommer i en andens

Sogn, medens denne er fraværende i samme Erinde, da maa hiin ustraffet forrette den Tjeneste, som forlanges af ham; han maa ei herfor kræve Løn, men vel modtage, hvad frivilligen gives ham, dog saaledes at den fraværende Sogneprests Indtægter ei derved formindstes.

Der skal ringes til Prestemødet efter at Evangelium er læst i Kathedralkirken og indtil Sanctus synges. De Geistlige skulle indfinde sig fastende og være samlede i Choret, naar Biskoppen indtager sit Sæde, eller bøde een Dre. Hver Prest skal paa Mødet sidde i Overkjole (i yfirsloppi) under Straf af een Dres Bod, og Høgendepresterne sidde hver hos sin Hovedprest.

Naar Mødet er sat, og Biskoppen, eller den som holder Mødet, har forrettet Tjenesten, undersøges om alle Prester ere tilstede. Den som er i Byen og ikke forfaldslost indfinder sig til Forhandlingerne, bøde tre Mark; men den som forfaldslost gaar fra Mødet uden Tilladelse bøde to Drer.

Indtræder nogen Uvedkommende i Kirken orlovslost, bøde han een Dre.

De Prester og Diaconer, som ikke have Kirker og ikke have Sag at forsvare eller søge, skulle ei være paa Mødet uden Tilladelse, og heller ikke de Prester, som ville fare af Biskopsdommet, under en Bod af tre Drer.

Paa Mødet skal undersøges, om Presterne i det forløbne Aar have ret tilfagt Messedage eller Festdage; ogsaa skal lyses naar Fasten og Advent indtræder i det kommende Aar.

Alle skulle opføre sig ordentligen paa Mødet, lytte opmærksomt til Biskoppens Tale, og andre Geistliges, som have noget at foredrage; Ingen begynde noget Ræremaal uden Biskoppens Tilladelse; hvis Noget gjør dette eller paa anden Maade volder Forstyrrelse, bøde han hver Gang een Dre.

Ingen skal gjøre Anden falsk Bestyldning paa Prestemøde; det som det gjør, bøde som hiin skulde, om Bestyldningen var sand; men mindre han sander med enkelt Eed, at han troede sig at søge et ret Sag.

Paa Mødet skal oplæses Navnene paa alle de Geistlige, som det forløbne Aar ere døde; hver Hovedprest skal gjøre det for sit Fylke. En Dag under Mødet skal Biskoppen selv synge Sjælemesse, og den skulle alle paa Mødet tilstedeværende Geistlige offere hver en engel Penning eller en halv Ortug Sølv, hvilket Offer skal stiftes mellem de Fattige.

Hvo som aabenbarer Sager, forhandlede paa Mødet, hvilke Biskoppen vil have hemmeligholdt, han bøde tre Mark til Biskoppen.

være suspenderet ved selve Gjæringingen fra Indtægt og Embede i sex Maaneder. Biskoppen skifte Boden mellem de Fattige.

Den Prest, som bryder hvad Biskoppen vedtager paa Prestemødet, og de Geistlige der enes om, bøde tre Mark.

Hver Fylkesprest skal ordentligen bringe med sig til Prestemødet Romerstatten af hele sit Fylke, eller bøde en halv Mark; hvis nogen Kapelprest modvilligen undlader at ubrede den til Fylkespresten forinden, da bøde han det samme.

Alle ere og skyldige at betale „Preste-Sølv“ (presta silfr) paa Prestemødet: hver Chorsbroder og Fylkesprest een Dre, hver Fjerdingeprest en halv Dre, og hver Kapelprest een Ortug.

Hovedpresterne ere skyldige; inden een Uge efter sin Hjemkomst fra Prestemødet, at underrette de Kapelprester, som hjemme sidde i Heredet, om hvad der paa Mødet er blevet forhandlet og vedtaget. Hvad heraf rører Rægsfolket, det skal baade de som vare paa Mødet, og de som sad hjemme, lyse og forklare for sit Sognesfolk i Kirkedøren inden en halv Maaned efterat det bliver hver bekjendt, og siden saa ofte som det synes nødvendigt ¹⁾).

Disse provinziale Conciliebestemmelser for den norske Kirke ere de vidtløftigste af det Slags, hvilke ere os levnedc. De ere hovedsageligen uddragne af de pavelige Decretaler, og ere ganske vist for den allerstørste Deel at betragte ikke som Nyheder i den norske Kirke, men som en Samling af kirkelige Sedvaner, der forlængst og efterhaanden allerede vare indførte og havde vundet Hævd, hvilken Samling, idet den nu stadfæstedes og udgaves af et Provinzialconcilium, fik fuldkommen Lovskraft i hele den norske Kirkeprovins.

Bestemmelserne om Klostrerne ville sees at stemme i det Bæsentligste med hvad allerede tidligere var forordnet paa Provinzialconciliet i Oslo 1306 ²⁾. Bestemmelserne om Bannet ere, som det lader, Indbrentning af ældre Brug. Med en vis Forsigtighed ere de selvskrevne Banstilfælde antydede, maaskee for ikke ligefrem at støde an mod den

¹⁾ Disse Conciliebestemmelser ere os bevarede i tre forskjellige Dokumenter, af hvilke det ene mest opholder sig ved Bestemmelserne angaaende Klosterlivet, det andet ved de Geistliges Stilling med Hensyn til deres Stand og ved den Adfærd, de have at iagttage med Hensyn til Bannet; det tredje, som er det vidtløftigste, ved Presternes Forhold til deres Menigheder og til Gudstjenesten og de dermed forbundne Handlinger, samt ved Prestemøderne eller Discepsansynoderne, om hvilke sidstnævnte desuden udførligen handles, især med Hensyn til Nidaros's Biskopsdomme, i et eget Tillæg. Bestemmelserne, der rimeligvis, som alle Statuter givne paa Provinzialconcilier, egentlig have været affattede paa Latin, ere levnedc i en uidentvivel samtidig Oversættelse, og findes trykte i N. g. L. III. 246—270 og 307. I nærværende Udtog ere de for en bedre Oversigts Skyld ordnede nogenlunde efter Indholdet. ²⁾ S. o. f. N. 106.

verdslige Styrelse, der i Kong Haakon Magnussens Aand havde Bannet, navnlig anvendt som et Middel til at søge Kirkens Rettigheder uden Lovens Mellemkomst, samt til at afvinge Lægfolkets Udgifter, hvortil det ikke ifølge Loven var udtrykkelig forpligtet. Hvad endelig de talrige Bestemmelser om Presterne og Prestemøderne angaar, da vidne disse alle om en virksom Stræben efter at overholde streng Orden baade i Kirkestyrelsen og Gudstjenesten og Sogneforholdet, hvilken Stræben sikkert maa have baaret sine gode Frugter. Det bergenske Provincialconcilium af 1320 maa overhovedet agtes for et af de mærkeligste for det Indblik, dets Bestemmelser give i den norske Kirkes daværende indre Forholde, hvilke med Hensyn til Tidsalderen vise sig i et gunstigt Lys.

Mod Biskop Bilhjaln af Orknoerne ¹⁾, der var en af de i Conciliet deltagende Prælater, fremsattes under hans Ophold i Bergen flere Klagepunkter fra Erkebiskoppens Side.

Da Biskop Bilhjaln, heder det, i hele Provinsen havde et onde Rygte, saa havde Erkebiskoppen tidligere ladet hans Biskopsdomme besøgt ved Rormaf, Archidiaconus af Suderøerne og Grimar Ormsøen Præbendarus af Nidaros. Disse havde under sin Visitation eller strax efter dennes Fuldbendelse afgivet en Indberetning til Erkebiskoppen, der var til Biskop Bilhjalms Fordeel. Han havde, sagde de, modtaget dem med Forekommenhed og understøttet deres Visitation. De havde paa denne erfaret, at Manglerne ved Kirkerne meer havde sin Grund i hans Formænds Efterladenhed, end i hans egen; han havde ikke i kort Tid kunnet bøde paa disse Mangler, men havde lovet at det skulde skee og anvist Midler dertil af sine Indkomster. Hvad de onde Rygter om hans Opsørsel angik, som Erkebiskoppen især havde paalagt dem at undersøge, da kunde de forsikre, at de vare usande; og især var dette Tilfælde med de Beskyldninger, der vare ham gjort for Ukydsfærd ²⁾.

Men ganske anderledes maa Visitatorerne senere have forklaret sig for Erkebiskoppen, hvad enten dette nu er skeet ifølge nye dem tilkommende Oplysninger, eller fordi de i sin første Indberetning have ladet sig utilbørligen paavirke af Biskoppen og dennes Venner, til hvilke Magnus Jarl af Verne og hans Brud Catharina synes at have hørt. De sees nemlig nu at have udsagt, at de ved usigtlig Mansagnis havde fundet, at Biskoppen, til Skade baade for Kathedralkirkens og de biskoppelige Bygningers Vedligeholdelse og for Presternes Underhold, havde formindsket Stolens Gods ved Afhændelse og Fjerlening; — at han et canonisk havde betalt et meget vigtigt Embede, men antaget

¹⁾ Indviet 1310, I. 11. ²⁾ I. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37 (efter Barth)

paa visse Aar, ja Maaneder, Fremmede, Omløbere, og Graftaldne mod en vis Afgift til Biskoppen; — at han havde tilsidefat den biskoppelige Ansæendighed ved at overlade sig til stoiende Jagtforlystelser, for at tie med andre Usømmeligheder; — at han havde været ligegyldig i sit Embede og ikke søgt at rette paa sine Underhavende, der vare Afgudsdyrkere, Troldkarle, Kjettere og i andre Maader Ugudelige, han havde endog blandt sit Tyende holdt aabenbare Bausatte. — Paa Grund af alle disse Bestyldninger affatte Erkebiskoppen ham ved Brev af 17de Juli fra Biskopsgodsets Bestyrelse, idet han formanede ham til Forbedring.

En anden Anklage mod Biskop Vilhjaln var, at han havde fængslet en Canonicus af Orknoerne, Ingilbert Rynning, hvilken Erkebiskoppen havde sendt til ham for at forhøre om Peterspengen, ja havde frataget Ingilbert hans Præbende og alle hans Ejendomme, og havde dem endnu i sin Besiddelse, trods Erkebiskoppens Advarsel. Vilhjaln havde desuden i 15 Aar hemmeligen tilegnet sig selv en Deel af Romerskatten indtil et Beløb af 53 Mark Sterling. Erkebiskoppen forelagde ham i denne Anledning ved Brev af 20de Juli, en Frist af 3 Maaneder, inden hvilken han under Bans Straf skulde udrede hine 53 Mark og gjenindsætte Ingilbert i hans Præbende.

Endelig bestyldtes Vilhjaln for at have tilbageholdt paa Orknoerne en nys afdød Frues Lig, uagtet hun havde erklæret at ville begravet i Nidaros's Kirke (Kathedralkirke?). Ved saaledes at bryde den Afdødes sidste Villie var han falden i Interdikt efter Kirkeloven, hvorfra Paven alene kunde løse ham. Erkebiskoppen paalagde ham imidlertid ved Brev af 28 Juli paa egen Bekostning, og under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken, at føre Liget til Throndhjem, og forbeholdt sig desuden at paalægge ham anden Straf for hans Ulydighed.

Disse tre Erkebiskoppens Breve bleve, rimeligviis efterat denne selv havde forladt Bergen, den 5te August oplæste af den fornævnte Grimar for Biskop Vilhjaln i den bergenske Biskops Consistorium.¹⁾

Biskop Vilhjaln maa uidentviol have været en Prælat af det Slags, hvorpaa det sydlige og vestlige Europa ved denne Tid afgav saa mange Exempler, — meer verdslig og fri i sin Levemaade, end Kirkeloven tillod, og den norske Kirke endnu havde vant sig til at taale. Han har vel taget sig enkelte engelske og skotske Biskopper til Mønster, og hans Adfærd har maaskee vaakt mindre Austød paa Orknoerne, hvor den megen Berøring med Skotterne allerede tidlig synes at have givet Folkets Sæder Præget af en vis Mildhed og Toilesløshed. Men Erkebiskop Gillf har ikke villet see gjennem Fingre med sligt; og man maa for-

¹⁾ Suhm D. 5. XII. 33—35, efter Barth. Mstr. E. 137—145.

verdslige Styrelse, der i Kong Haakon Magnussons Aand habede Bærnet, navnlig anvendt som et Middel til at søge Kirkens Rettigheder uden Lovens Mellemkomst, samt til at astvinge Lægsfolket Ydelse, hvortil det ikke ifølge Loven var udtrykkelig forpligtet. Hvad endelig de talrige Bestemmelser om Presterne og Prestemøderne angaar, da vidne disse alle om en virksom Stræben efter at overholde streng Orden baade i Kirkestyrelsen og Gudstjenesten og Sogneforholdet, hvilken Stræben sikkert maa have baaret sine gode Frugter. Det bergenske Provincialconcilium af 1320 maa overhovedet agtes for et af de mærkeligste for det Indblik, dets Bestemmelser give i den norske Kirkes daværende indre Forholde, hvilke med Hensyn til Tidsalderen vise sig i et gunstigt Lys.

Mod Biskop Vilhjalms af Orknerne ¹⁾, der var en af de i Conciliet deeltagende Prælater, fremsattes under hans Ophold i Bergen flere Klagepunkter fra Erkebiskoppens Side.

Da Biskop Vilhjalms, heder det, i hele Provinsen havde et ondt Rygte, saa havde Erkebiskoppen tidligere ladet hans Biskopsdomme visitere ved Rormak, Archidiaconus af Suderøerne og Grimar Ormsøns Præbendarius af Nidaros. Disse havde under sin Visitation eller strax efter dennes Fuldbendelse afgivet en Indberetning til Erkebiskoppen, der var til Biskop Vilhjalms Fordeel. Han havde, sagde de, modtaget dem med Forekommenhed og understøttet deres Visitation. De havde paa denne erfaret, at Mængderne ved Kirkerne meer havde sin Grund i hans Formænds Efterladenhed, end i hans egen; han havde ikke i kort Tid kunnet bøde paa disse Mængder, men havde lovet at det skulde skee og anvist Midler dertil af sine Indkomster. Hvad de onde Rygter om hans Opførsel angik, som Erkebiskoppen især havde paalagt dem at undersøge, da kunde de forsikre, at de vare usande; og især var dette Tilfælde med de Bestyldninger, der vare ham gjort for Ukydsfthed ²⁾.

Men ganske anderledes maa Bisitorerne senere have forklaret sig for Erkebiskoppen, hvad enten dette nu er skeet ifølge nye dem tilkommende Oplysninger, eller fordi de i sin første Indberetning have ladet sig utilbørligen paavirke af Biskoppen og dennes Venner, til hvilke Magnus Jarl af Nerne og hans Brud Catharina synes at have hørt. De sees nemlig nu at have udsagt, at de ved nøiagtig Kansagning havde fundet, at Biskoppen, til Skade baade for Kathedralkirkens og d' biskoppelige Bygningers Vedligeholdelse og for Presterne's Underhold havde formindsket Stolens Gods ved Afhændelse og Forlening; — at han ei canonisk havde bortgivet noget geistligt Embede, men antag-

¹⁾ Indviet 1310, s. o. f. II. 153 f. ²⁾ Suhm D. S. XII. 37 (efter Bartl. *Msfr. E.* 134—136.

paa visse Aar, ja Maaneder, Fremmede, Omløbere, og Frafaldne mod en vis Afgift til Biskoppen; — at han havde tilfidesat den biskoppelige Anstændighed ved at overlade sig til stoiende Jagtforlystelser, for at tie med andre Usømmeligheder; — at han havde været ligegyldig i sit Embede og ikke søgt at rette paa sine Underhavende, der vare Afgudsbyrkere, Troldkarle, Kjettere og i andre Maader Ugudelige, han havde endog blandt sit Tyende holdt aabenbare Bausatte. — Paa Grund af alle disse Bestyldninger affatte Erkebiskoppen ham ved Brev af 17de Juli fra Biskops godsets Bestyrelse, idet han formanede ham til Forbedring.

En anden Anklage mod Biskop Bilhjaln var, at han havde fængslet en Canonicus af Orknøerne, Ingilbert Rynning, hvilken Erkebiskoppen havde sendt til ham for at forhøre om Peterspengen, ja havde frataget Ingilbert hans Præbende og alle hans Ejendomme, og havde dem endnu i sin Besiddelse, trods Erkebiskoppens Advarsel. Bilhjaln havde desuden i 15 Aar hemmeligen tilegnet sig selv en Deel af Romerskatten indtil et Beløb af 53 Mark Sterling. Erkebiskoppen forelagde ham i denne Anledning ved Brev af 20de Juli, en Frist af 3 Maaneder, inden hvilken han under Baus Straf skulde udrede hine 53 Mark og gjenindsætte Ingilbert i hans Præbende.

Endelig bestyldtes Bilhjaln for at have tilbageholdt paa Orknøerne en nys afdød Frues Lig, uagtet hun havde erklæret at ville begravet i Nidaros's Kirke (Kathedralkirke?). Ved saaledes at bryde den Afdødes sidste Villie var han falden i Interdikt efter Kirkeloven, hvorfra Paven alene kunde løse ham. Erkebiskoppen paalagde ham imidlertid ved Brev af 28 Juli paa egen Bekostning, og under Straf af Suspension fra Indgang i Kirken, at føre Liget til Throndhjem, og forbeholdt sig desuden at paalægge ham anden Straf for hans Ulydighed.

Disse tre Erkebiskoppens Breve bleve, rimeligviis efterat denne selv havde forladt Bergen, den 5te August oplæste af den førnævnte Grimar for Biskop Bilhjaln i den bergenske Biskops Consistorium.¹⁾

Biskop Bilhjaln maa uidentviol have været en Prælat af det Slags, hvorpaa det sydlige og vestlige Europa ved denne Tid afgav saa mange Exempler, — meer verdslig og fri i sin Levemaade, end Kirkeloven tillod, og den norske Kirke endnu havde vant sig til at taale. Han har vel taget sig enkelte engelske og skotske Biskopper til Monster, og hans Adfærd har maaskee vaakt mindre Anstød paa Orknøerne, hvor den megen Berøring med Skotterne allerede tidlig synes at have givet Folkets Seber Præget af en vis Mildhed og Toilesløshed. Men Erkebiskop Gillif har ikke villet see gjennem Fingre med sligt; og man maa for-

¹⁾ Suhm D. 5. XII. 33—35, efter Barth. Mstr. E. 137—145.

mode, at Biskop Bilhjalme har lovet Bedring og i det mindste for den første rettet paa sin Dpførsel og afhjulpet de væsentligste Ankeposter. Imidlertid seer man, at Erkebiskoppen fremdeles har holdt et vægent Die med ham. Thi i 1321 finder man, at Erkebiskoppen atter har havt Visitatorer over paa Orknøerne, nemlig de førnævnte Gramar og Ingilbert. Disse indgave dengang hver for sig en Indberetning, der havde saadanne Besynderligheder ved sig, at Erkebiskoppen ved Brev af 25de Marts 1322 opfordrede Biskop Audfinn af Berge til, paa sine Begne, at fræve af dem en canonisk og rigtig Underretning, navnlig om Processen med den orknøiske Biskop, ja endog paa lægge dem Ban for deres Forsømmelighed ¹⁾.

En anden Sag, som ganske vist under de norske Biskoppers Samvær i Bergen har været bragt paa Bane, var Tvisten mellem Biskop Audfinn og Kapelmagisteren.

Audfinn havde allerede gjort alle Forberedelser til at forfølge denne Sag for den pavelige Kurie. Han havde bestillet sin Chorbroder, Paal Baardsøn, der studerede i Paris, til sin Fuldmægtig og havde oversendt ham rigelige Pengebidrag for dette Diemed ²⁾. Alligevel har sandsynligviis den fredeligssindede Erkebiskop ved sin personlige Nærværelse omstemt ham. Sagen undergaves nemlig nu for begge Sider Erkebiskoppen, Biskop Halvard af Hamar og Salomon Thoraldesøn, Chorbroder af Nidaros, som Boldgiftsdommere til en delig Afgjørelse. Dette er rimeligviis skeet i Bergen; men Boldgiftsdommen blev affagt i Tunsberg den 16de August samme Aar (1320) Efterat nemlig Mødet i Bergen var sluttet, drog Kongen og hans Moder, efter den 19de Juli ³⁾, øster i Landet, og ledsagedes derved af Erkebiskoppen og flere af de paa Provincialconciliet samlede Prælater. Under alle disses Ophold i Tunsberg blev rimeligviis den nævnte Boldgiftsdom fældet.

Dommen løb paa Følgende: 1) Alle, som „endog i tvivlsomme Ting“ havde stødt an mod Biskop Audfinns Verdighed, skulde bed ham om Tilgivelse, hvilken denne uden Banffelighed „naadigen“ burde skænke dem. Alle Bansættelseserklæringer (sentenciæ), der fra de ene eller anden Side vare affagte, skulde være tilbagekaldte, alle Botsomheder og Forurettelser glemte, og Biskoppen skulde uden Banffelighed løse eller lade løse alle dem, som i denne Anledning trængte til Afløsning. — 2) Begrændsningen af Kirkesognene i Staden Bergen og Betroelsen af Sjæle-Omsorgen burde fremdeles som forhen umiddel-

¹⁾ Suhm D. S. XII. 64.

²⁾ Suhm D. S. XII. 147 (efter Barth. Nr.

107).

³⁾ Paa denne Dag var nemlig Kongen endnu i Bergen, da Stadsfæstelse paa denne Bys Rettigheder blev udstedt og beseglet i hans Døvær, N. g. L. III. 149—151.

delbart høre under Biskoppen, dog med den Tillem্পning for den forbigangne Tid, at af alle de Tiender, som uden Biskoppens Anordning ere ydede, skulde Halvdelen erstattes, men den anden Halvdeel naadig eftergives „for Fredens Skyld.“ — 3) Fane Kirke skulde nu som tidligere tilhøre Apostelkirken, med al Ejendom, hvilken inden een Maaaned efter Dommens Udsning skulde gjenerstattes. — 4) Hvis Kongen, Dronningen og deres Børn maatte ønske at modtage i Apostelkirken Herrens Regeme, da skulde det og være tilladt deres Følge af Riddere og Svende der at communicere, for saavidt ingen af dem var i Kirkens Forbud. I Kongens og Dronningens Fraværelse skulde det samme være tilladt Fehirten, „der sidder i Kongens Gaard,“ hans Kone og Børn. Alle samme kongelige Kapels Klerker skulde det være tilladt at begraves der i Kirken eller paa dens Kirkegaard, og ligesaa alle Andre, som der frit vælge sin Begravelse, dog med Forbehold af den Ret, som i slikt Tilfælde tilkom Sognepresten. I Apostelkirken maatte Kongens Børn døbes, og de som Kongen, Dronningen eller deres Børn selv holdt over Daaben, og skulde til en saadan Forretning Chrisma og Olie leveres fra Kathedralkirken. I Apostelkirken maatte endelig ogsaa de Egtefolk vies, hvis Bryllup Kongen eller Dronningen holdt i sin Gaard eller paa sin Befostning. — 5) Provst, Chorsbrødre og Prester af omhandlede Kapel skulde forøvrigt aldeles ikke befatte sig med Uddelingen af Sakramenter eller med Administration af hvad Sognepræsterne tilkommer, med mindre Biskoppen af sin Naade dertil gav særlig Fuldmagt. — 6) Hvis nogen Tvivl kunde vækkes med Hensyn til nogen Artikel i Dommen, da forbeholdtes Boldgismændene Afgjørelsen og den nærmere Fortolkning ¹⁾).

Denne Dom, der i det Hele bærer Upartisthedens Præg, synes at være bleven adlydt af begge de stridende Parter, skjønt den neppe fuldkommen behagede nogen af dem. Om Parterne selv vare tilstede i Tunsberg, siges ikke. Den paafølgende 18de September var Biskop Audfinn i Bergen, hvor han afgjorde et tvivlsomt Abbedisvalg i Nonneklosteret (Nunnuset) ²⁾).

73.

Biskopskifter i den norske Kirke. Dr. Erling Bidlundson bliver Kongens Drotsete og Rigsforstander. Spændt Forhold mellem ham og Geistligheden, især Biskop Audfinn i Bergen.

I den norske Kirke var der nu i de nærmest følgende Aar roligt. Imidlertid foregik flere Biskopskifter.

¹⁾ Mær. i den Arn. Magn. Dipl. Sml. Ifr. Suhm D. S. XII. 35—37. ²⁾ N. Dipl. III. 115. (Der var 36 vælgende Nonner).

Indvendinger, idet han mindede om ældre Forhold og Laurentius's Opførsel imod dem begge under Striden mellem Erkebiskop Jørund og Chorsbrødrene. Men Audun vilde ikke høre noget herom; han talte for Laurentius med saadan Varme, at det fremkaldte Taarer hos alle Omkringstaaende. Han døde derpaa den 27de Januar 1322 og blev begravet i Marie Kirke i Nidaros.

Erkebiskop Gilif fulgte hans Anbefaling, og paa et kort efter holdt det Kapitelsmøde blev Laurentius Kalfs søn kaaret til Biskop af Hole. Tidenden om Balget kom samme Aar til Island; men Laurentius drog først det følgende Aar til Norge, hvor han led Skibbrud ved Haalogaland og blev Vinteren over hos Erkebiskoppen i Nidaros under den venstabeligste Behandling. Da han kom for Erkebiskoppen, heder det, faldt han denne til Fode og bad om Tilgivelse for hvad han havde forset sig mod ham. Men Erkebiskoppen gif ham imøde, reiste ham, udbad sig selv hans Tilgivelse og bød ham velkommen som sin Gjest. Laurentius blev indviet St. Hans Dag, den 24de Juni, 1324 i Overvær af Biskopperne Audfinn af Bergen og Vilhjaln af Orknøerne; Stedet nævnes ikke, maaskee har det været i Bergen. Samme Aar seilede han over til Island, tog sin Stol i Besiddelse og holdt den første Biskopsmesse paa Allehelgenesdag, den 1ste November¹⁾.

I noget over tre Aar stod den Rigsstyrelse ved Magt i Norge, som efter Kong Haakon Magnus's Død havde dannet sig. Maaskee har den i Formen nogenlunde svaret til denne Konges Bestemmelse; men i Gjerningen levedes den, som allerede bemærket, af Hertuginde Ingebjørg og hendes Yndlinger, — og det paa en meget mislig Maade. Uvillien over hendes Fremfærd tiltog imidlertid baade i Sverige og Norge, og da Sveriges misnoiede Stormænd i Juli Maaned 1322 havde i Skara indgaaet en Forbindelse til Indstrænkning af hendes Anmasselser, begyndte ogsaa Utilfredsheden at give sig Luft i Norge.

Ønsket om en Forandring i Rigsstyrelsen synes at være blevet almindeligt i Norge og deelees, saavidt man kan skjønne, ogsaa af Styrelsesraadet, der følte sig tilsidefat og afmægtigt. Man henvendte sig i denne Spending til Erkebiskop Gilif. Han kom ogsaa paa Opfordring om Vinteren 1322—23 til Oslo, hvor efter hans Kaldelse, Rigets fornemste verdslige Store og Kongens haandgangne Mænd, samt Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Jon af Staalholt samledes til et Møde den 20de Februar 1323. Efterat her bittere Klager vare førte mod den hidtilværende Rigsstyrelse i Norge, over-

¹⁾ Isl. Ann. 218, 220, 226; Bp. Laur. S. c. 34, 35; Finn. Joh. II. 163, 164, 178; Espol. Arb. p. I. c. 26, 32, 34, 37.

Ved denne Tid døde endelig ogsaa Biskop Audun Thorbergs-
 søn Raude til Hole. Uagtet han i sin Embedstid havde adskillige
 Stridigheder med enkelte af Nordlandets Præster, og i Begyndelsen
 ikke var saa ganske vel anseet, fordi han var en Ublænding og ikke
 ret vant ved Landets Skik, saa erhvervede han sig dog efterhaanden
 et godt Lov af Folket baade for Embedsvirksomhed og for Gudsfrygt,
 geistlig Værdom og Betsalenhed. Han holdt Skolen ved sin Kirke
 i god Stand og forsoegede den med velkuffede Lærere. Allermest blev
 han dog priset for sit Hovdingesind, sin Pragt og Gjestfrihed. Han
 byggede meget baade paa sin Kathedralkirke og paa sin Biskopsgaard,
 og ved sin Gjestfrihed gjorde han sig mangen Modstander til Ven.
 Det fortællendes om ham, at naar han, som ofte kunde skee, havde Stev-
 nemøde hjemme paa Hole med sine Uvener, og der saa under deres
 Forhandlinger meldtes, at Maaltidet var rede, pleiede han at sige
 til sine Modstandere: „Lader os nu gaa til Bords! vi skulle ikke give
 Naden Skyld for, at I ere utilfredse med mig.“ Naar han da med
 Munterhed havde bevertet dem rigeligen, havde han tillige som oftest
 omstemt deres Sind, saa at de forligede sig med ham og lagde sin
 Sag i hans Bold. Hans Adfærd mod sin fordums Modstander
 Laurentius Kalfsøn viser ogsaa hans Sindelag fra en fordeclagtig
 Side. Laurentius holdt dengang til i Thingøre Benedictiner-Kloster,
 hvor han i 1316 endogsaa lod sig vie til Munk, samtidig med sin unge
 Søn Arne, som han havde avlet i Norge, og som kort forud var
 kommen over til ham. I Førstningen gav Biskop Audun kun liden Agt
 paa ham, men siden drog han ham meer og meer til sig, forligede sig
 fuldkommen med ham og satte sin Dattersøn Eysteinn Raude i Skole hos
 ham i Thingøre. Audun kom ikke til Provincialconciliet i 1320; men
 senere samme Aar, eller ogsaa i det følgende drog han til Norge og
 opholdt sig i Nidaros hos Erkebiskop Gilif den sidste Vinter af sit
 Liv. I Julen 1321 holdt han et herligt Gjestebud, som varede i
 mange Dage, og i hvilket Erkebiskoppen selv var tilstede. Men
 under dette Gjestebud blev Audun syg, og hans Sygdom tog til under
 Lægebehandlingen. Længe stred han imod og var hver Dag hos
 sine Gjester og deeltog i deres Glæde. Men før Gjestebudet var
 sluttet, blev han saa svag, at han maatte gaa til Sengs, hvilket han
 gjorde efterat have taget en vakker Afsked med sine Gjester, og paa-
 lagt dem at forblive der Gjestebudet til Ende, hvorledes det end gif
 med ham. Hans Sygdom tiltog nu, og da han nærmede sig Døden,
 kom Erkebiskop Gilif til ham for at raadføre sig om hvo der helst skulde
 laares til hans Eftermand. Audun anbefalede da fremfor alle Andre
 Broder Laurentius Kalfsøn baade paa Grund af hans Guds-
 frygt og hans Værdom og Dygtighed. Erkebiskoppen gjorde nogle

aldeles uindskrænket i sit Rigsformandskab. Man finder, at han jævnlig har havt Samtræde og Overlægninger med de Rigets Stormænd, som efter ældre Anskuelse betragtedes som Kongedømmets naturlige og selvstændige Raadgivere, og blandt disse indtog Erkebiskoppen og Biskopperne fremdeles, som allerede i meer end eet Aarhundrede havde været Tilfælde, den første Plads.

Norge stod, som allerede før er berørt, ved denne Tid i et fiendtligt Forhold til det russiske Rige i Novgorod og de dette underlagte tshudiske Folkescærd. Landets nordlige Dele havde i Kong Haafons Tid været udsatte for Rusfers, Finners og Karelers Herjetog, og efter hans Død blev det hermed endnu værre ¹⁾. Da Angriberne deels vare, som det lader, virkelige Hedninger, deels hørte til den græsk-russiske Kirke, hvilke den romersk-katholske ansaa som fjætterst, og hvis Tilhængere den ikke regnede for bedre end Hedninger, — saa var det ganske i sin Orden, at den norske Styrelse henvendte sig til Paven for at erholde dennes Bestemmelse for, at Nordmændenes Kamp mod hine Fiender skulde ansees for en hellig Krig til Christendommens Forsvar. Pave Johannes XXII udstedte ogsaa fra Avignon den 10de Februar 1323 et Brev til alle Troende i Norge, i hvilket han meddeelte alle dem, som døde i Kampen til Norges Forsvar mod de hedenste Finner og Bjærmer, den samme Syndsforladelse, som Enhver fik, der drog det hellige Land til Undsætning ²⁾.

En saadan Opmuntring fra Kirkens Side kunde ogsaa høielig tiltrænges. I dette samme Aar 1323 skede nemlig et ødelæggende Indfald af Russerne paa selve Haalogaland, hvor de brændte Bjærks, Drotsetens egen Gaard ³⁾. Opfordringen til Erling, at tage sig kraftigen af Rigets Forsvar paa disse Kanter, blev saaledes, endog af private Hensyn, saa meget meer paatrængende. Men der maatte foruden de pavelige Løfter ogsaa overordentlige Pengebidrag til for at gjøre Forsvaret virksomt, og Rigets Skat var ved Hertuginde Ingebjørgs ufornuftige Udslen udtømt. Under disse Omstændigheder læste Drotseten sit Blijf paa den norske Kirke, som den der i en Sag, hvilken saa nær angik Christendommens Opretholdelse i Norge, var skyldig at hjælpe Staten efter Evne med Pengemidler. Han indledede Underhandlinger herom med Norges Biskopper, og, da han fandt i det mindste enkelte af disse uvillige til at komme hans Ønsker imøde, ogsaa med selve den pavelige Kurie. Udentviol har han handlet herom allerede paa et Raadsmøde i Bergen i September eller October Maaned 1324, ved hvilket Erkebiskoppen og Biskopperne Salomon af Oslo og Audfinn af Bergen vare tilstede ⁴⁾; senere paa et Raadsmøde i Nidaros

¹⁾ Suhm D. S. XII. 148. ²⁾ Suhm D. S. XII. 82 (efter Bzovius og Raynald).

³⁾ Jøsl. Ann. 218. ⁴⁾ Suhm D. S. XII. 94; Sml. V. 543—547.

i Marts 1325 ¹⁾), samt endelig paa et lignende i Bergen, maaskee ogsaa i Biken. Men paa alle har han modt Indsigelse fra Geistlighedens Side. Biskop Audfinn af Bergen, der efter Erlings Indsættelse til Rigets Formand synes at have sluttet sig nærmere til Hertuginde Ingebjørgs Parti, var hans skarpeste Modstander. Erkebiskop Eilif derimod synes, ledet af fædrelandsfædende Hensyn, at have været meer villig til at imødekomme Drotsetens Forlangende, da denne gjentagende skriftlig henvendte sig til ham i denne Sag, i hvilken Drotseten forresten ganske vist understøttedes af Raadets verdslige Medlemmer ²⁾).

Der fandt paa denne Tid en liden Spending Sted mellem Erkebiskoppen og Biskop Audfinn. Anledningen var Tiendeforhold. En Knar (et stort Handelskib) kom fra Grønland til Bergen med Ladning af grønlandske Varer. Audfinn fordrede Tiende af Kjøbmændene; men nogle af disse, som det lader de fornemste, havde hjemme i Throndhjem, og paastode, at de der havde at betale Tienden. Audfinn stod paa sin formeentlige Ret, opbar Tienden, men viste dog Erkebiskoppen den Opmærksomhed at lade den henligge i Erkebiskoppens Gaard i Bergen til videre Dpgjør og tilskrev ham herom den 24de Juli 1325 ³⁾). Erkebiskoppen paastod i sit Svar af 5te August samme Aar, at Tiendeydelsen skulde rette sig efter Sogneforhold og Binterfæden, at Thrønderne, som fore paa Grønland, ifølge gammel Skik, havde tiendet til Erkebiskoppen og hans Prester, og at deres Gods ogsaa, saavidt han vidste, havde sin Oprindelse og Tilvert fra Throndhjem. Han udtrykte sig forresten med meget Naadehold og takkede endog Biskoppen for den Opmærksomhed han havde viist ved at henlægge Tienden i Erkebiskoppens Gaard til nærmere Dpgjør ⁴⁾). Man hører ikke videre til denne Sag, og rimeligvis er den bleven bilagt i Mindelighed. Den forhindrede heller ikke, at Erkebiskoppen i Slutningen af 1325, som det lader fortrinsviis, henvendte sig til Biskop Audfinn om hans Raad og Hjælp med Hensyn til Drotsetens Forangende.

Audfinns Svar fra Begyndelsen af 1326 kaster meget Lys paa hans egne Tanker om Sagen og over de daværende norske Forhold i det Hele. Han og hans Chorsbrødre — siger han — tro, at der, paa Grund af det Aar, som nogen Tid har hvilet over hans Biskopsdødsdag, og som rammer Geistligheden ei mindre end Lægsfolk, ingen Hjælp fra dets Geistlighed kan ventes til noget Krigsudbud; saa meget mindre, som den Tiende, Paven selv har paalagt, ikke uden

¹⁾ R. Dipl. III. 134. ²⁾ Se Bp. Audfinns Brev til Erkebiskoppen fra Begyndelsen af 1326 (Sml. 550—553), hvilket strax nærmere skal omtales. ³⁾ Sml. V. 547. ⁴⁾ Sml. V. 548—550.

stor Nød beholdtes formedelst Fattigdommen. Erkebiskoppen ved desuden bedre end han, hvor strengt Paven forbyder Kirkens Bestatning og Betyngelse ved den verdslige Dyrighed. Det tyktes Folk underligt, hvor der bliver af Kronens Gods i Norge, hvilket dog skulde spares for saadanne Landets høist vigtige Anliggender. Det synes ham farligt nu at indrømme slige Forlangender, der eengang indrømmede, letteligen blive gjentagne, — Forlangender, som selve Norges Konger aldrig fik drevet igjennem, hvormeget de end stræbte derefter. Kunde endogsa Biskoppen og hans Brødre samtykke dette, hvilket de ikke kunde, saa troede han, at den øvrige Geistlighed i Biskopsdommet aldrig godvilligen indrømmede det. Erkebiskoppen — lægger han til — har vistnok ogsaa erfaret af Magister Paals (Paal Baardsøns) Brev, at der i Kurien ivrigt ansøges (fra den norske Styrelses Side) hos Paven om, at Geistligheden over hele Norge maa blive skatlagt. Det kan da omsider blive tungt nok for fattige Klerker, naar de først af Biskopperne i selve Norge, og siden af Paven skulde lægges under slig Tvang. Han beder til Slutning Erkebiskoppen indstændigen, at han ei vil lade sig det mishage, at Audfinn, af anførte Grunde, ikke har skaffet denne Sag nogen Fremgang hos sin Geistlighed ¹⁾. — Her yttres sig fra Biskop Audfinns Side en bestemt Modstand mod Drotseten og hans Styrelsesmaade; og da Biskoppen heri ganske vist ikke stod ene, men i det mindste i sin Stand fandt meer end een Tilhænger, saa maa man deraf slutte sig til en allerede fremtrædende Spænding mellem den verdslige og geistlige Magt i Staten.

Imidlertid vare den norske Regjerings Sendebud (ambaxiatores) ved Kurien, Bertrandus de Suciolis og Raymund de Lamena (den sidstnævnte havde i sin Tid været Kong Haakon Magnussons Læge) heldige i sine Underhandlinger. Pave Johannes XXII udstedte fra Avignon den 13de August 1326 et Brev til sine Nuntier, Prædikebroderen Johannes de Senone og Bernardus de Ortolis, hvilke han var i Færd med at sende til Norden for i Norge og Sverige at opfræve og berigtige den ser Mars Pavetiende, der var indrømmet paa Conciliet til Vienne, — at de paa Grund af de ved Kong Magnus's Sendemænd fremførte Klager over den Nød Kongens Riger, og især Norge, led ved Indfald og Herjninger af de hedenste Kareler og Russer, skulde overlade Kongen Halvdelen af den i hans Riger indkomne Pavetiend til Landets Forsvar ²⁾. Dette var en Hjælp, der maatte agtes for

¹⁾ Sml. V. 550—553. ²⁾ Sv. Dipl. III. 728, 729, jfr. Suhm D. 5. X 148 (begge Steder efter Raynalbus). Mon ikke den her nævnte Erkebiskop af Narbonne, der med tvende af sine Lydbiskopper skulde føre de nærmere Ordninger om Delingen, er kommen ind ved en Feiltagelse eller Feilskrivelse af Raynalbus istedet for Erkebiskoppen af Nidaros?

ganste betydelig; kun Skade, at den kom for seent. Thi allerede en god Stund før Paven's Brev udstedtes, og endnu meget længer, før dets Indhold kunde blive bekjendt i Norge, var Fred mellem dette Rige og Novgorod sluttet i sidstnævnte Stad den 3die Juni 1326 ved Kong Magnus's Sendebud, en vis Haakon¹⁾. Der blev saaledes rimeligviis for det Første ikke videre Tale om nogen særskilt Pengebevilling af den norske Geistlighed til Landets Forsvar.

Dermed var dog ikke den paa ny optændte Tvist mellem Rigsstyrelsen og Kirken neddæmpet. Tværtimod begyndte just nu den gjensidige Uvillie mellem Drotseten og Biskop Audfinn at træde klarere for Dagen, og det lykkedes den sidste meer og meer at drage de øvrige norske Biskopper med ind i Striden. Saaledes pustede han aabenbare til den Uenighed, som ved denne Tid opstod mellem Biskop Salomon i Oslo og de kongelige Klerker, der beskyttedes af Raadet, i det mindste af visse Medlemmer af dette og blandt dem Drotseten.

En af Salomons Chorsbrødre, en Magister Arne, havde om Sommeren indgaaet i Cistercienserklosteret paa Hoveds, og havde strax efter opgivet i Biskoppens Hænder sin Præbende i Kapitelet. Men efter en meget kort Tids Forløb gif han atter ud af Klosteret og traadte i Drotsetens Tjeneste. Herover klagede Klosterets Abbed for Biskop Salomon, der fandt sig opfordret til først at advare Arne, og derpaa fælde en Excommunicationsdom over ham. Arne appellerede til det apostoliske Sæde og forlangte af Biskoppen Følgeskrivelse (apostolos). Men da Biskoppen meddeelte ham denne i Form af en Gjenbrivelseskrivelse, vilde han ikke modtage den. Arne blev imidlertid betragtet som Kongens Klerk, havde sit Tilhold i Kongsgaarden, og erklærede aabenlyst, at han gav Biskoppens Bud eller Ban en god Dag, og at han uden Hensyn dertil vilde omgaaes hver brav Mand. Biskoppens Fremfærd blev derimod udfregen som fornærmelig mod Kongen, skjønt i Virkeligheden ingen Uærbødighed mod Kongen af Biskoppen var udviist. Om denne Sag tilskrev Biskop Salomon Audfinn og søgte hans Raad, idet han tillige erklærede, at hvis Audfinn fandt, at han havde baaret sig urigtigt ad, da vilde han gjerne gjøre sin Feil god igjen²⁾.

I sin Svarskrivelse gav Audfinn ham fuldkommen Ret i hvad han havde gjort, og bestyrkede ham ved forskellige Anførsler af Decretallerne. Hvad det angaar — yttrede han videre — at Arne nu falder sig Kongens Klerk og kryber i Skjul under den verdslige Magt for at erholde Hjælp i sin Ulydighed mod Kirkens Lov, og ikke vil rette sig efter Biskop Salomons Bud og Ban, da er han derved selv-bansat. Biskopperne i Norge skulde have lidet at gjøre, hvis Kongens

¹⁾ Sml. V. 553—555. ²⁾ Brev af 28de September, Barth. Mfr. E. 195.

Klerker skulde drive alt det igjennem, som de ønskede, og der inge skulde være, som over dem kunde dømmes. Gud mon heller ikke ville at Paven skulde give dem saa sterke Privilegier. Kapelmagisteren og hans, det vil sige Kongens, Klerker, ere ikke unddragne den biskoppelig Myndighed uden alene i de Punkter, som udtrykkelig ere nævnte Pave Clemens V's Privilegium. Herunder hører ikke det forhaanden værende Tilfælde; og Biskoppen har derfor her med Rette anvendt sin straffende Myndighed. Biskop Salomon kan ogsaa — siger han til Slutning — hvis ham og hans Chorsbrødre tykkes raadeligt, forlang af Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper, at de hver i sine Kirke offentlig erklære Arne excommuniceret, indtil han vender tilbage til sin Skyldighed ¹).

Man kjender ikke videre til denne Sags Gang eller Udfald; men der er Anledning til at tro, at den er bleven mindeligen bilagt, hell da Biskop Salomon ingenlunde i sin Skrivelse lægger den Paastaaelse for Dagen, som fremlyser af Audfinns Svar; Salomon træffes desuden i det følgende Aar som den eneste norske Biskop ved Hr. Erling Bidfunns Side ved Fredsslutningen mellem Norge og Danmark til Konghella den 14de Juni 1327 ²). Men hvad Biskop Audfinn angaar, da seer man tydeligen af hans Optræden som Raadgiver hiin Sag, hvor dybt han bevarede Naget til Kapelgeistligheden, og hvor gjerne han vilde Drotseten til Livs.

74.

Provincialconcilium i Bergen i 1327. Bestemmelser fattede paa samme, hvilke sigte til Kirkens og Statens indbyrdes Forhold. En Kansler stilles Drotseten ved Siden.
Fortsat Spending mellem Drotseten og Biskop Audfinn.

At Biskop Audfinns og Tilhængeres Modstræben mod Drotseten og hans Styrelse ikke blev uden vigtige Følger, viiste sig snart. I 1327 om Høsten sammentraadte i Bergen et Provincialconcilium under Erkebiskop Gilifs Forsæde, paa hvilket Biskopperne Vilhjaln af Orknerne, Audfinn af Bergen, Halvard af Hamar og Erik af Stavanger nævnes som tilstedeværende. Samtidig fandt sig der Drotseten, som det lader i Folge med den unge Konge, og „andre Kongens bedste Mænd“, til et større Raadsmøde.

De af Conciliet fattede Bestemmelser bleve vedtagne og beseglede den 1ste September:

1) Først og fremst fornyes udtrykkelig Erkebiskop Jons Forordning (udfærdiget paa Conciliet i 1280), hvorved han advarer mod Bausgjerninger, der ere bestemte i Kirkens Love, og paabyder, at disse

¹) Barth. Mstr. E. 197—199. ²) Eml. V. 555—557.

Banstilsfælde eengang om Maret skulle oplæses ved Biskopsstolene og i de større Kirker paa Landet; i det han tillige paaminder Biskopperne om at opføre sig saaledes, at de ikke med Rette skulle bestyldes for ufornuftig Taushed, idet de ikke ville eller tør sige Menneskene deres Synder og Forbrydelser¹).

2) Presterne skulle undervise Folket i Credo, Vaternoster, Marie Vers (Ave Maria) og Grefrygt for Gudstjenesten, navnlig Messen, og for Helgenerne, forklare dem de syv Hovedsynder og Storheden af Helvedes Pine, som man ved dem paadrager sig, „paa det at Folket kan fly Djaevelens Snarer og List og tjene Kristus med Hjertets og Legemets Reenhed“.

3) Paa det at de verdslige Magthavere, der ilde bruge sin Magt, ei skulde tilbætte sin Ondskab med Uvidenheds Kappe, forordnes, at en Deel Bestemmelser af Pave Bonifacius VIII's Decretalers 6te Bog skulle oversættes paa Norsk, skrives paa en Tavle og ophænges ved Biskopsstolene og i de større Kirker paa Landet, for at hver, som vil, kan læse og affrive dem. Disse Bestemmelser gaa ud paa følgende: — Ingen Geistlig af hvilket som helst Bielse eller Stand maa indrømme nogen Lægmand Afgift under hvilket som helst Navn; men Keisere og Konger, eller andre Hovdinger, Hertuger, Jarler, Baroner, Drotseter, eller verdslige Magthavere, hvilke paalægge Kleriker eller Kirke Afgifter, eller bemægtige sig deres Guds eller byde Andre gjøre det, eller hjælpe dem dertil, de falde i Ban formedelst selve Gjerningen, og af dette Ban kan Ingen løse dem uden med det pavelige Sædes særegne Fuldmagt og Tillabelse²). Ingen maa forhindre eller forbyde, at de Sager, som efter Lov og gammel Sedvane ligge under Kirkens Dom, virkelig underkastes denne; hvo som gjør det er falden i Ban af selve Verket. Ligesaa de verdslige Styrere, der forbyde sine Undermænd at drive Handel med eller arbeide for Kirkens Personer.

4) Alle Biskopper i Nidaros's Provins skulde paa passende Steder have sine Officialer for at ransage og bilægge de Sager, der høre under Kirkens Omraade.

5) For at indskrænke den blinde Begjærighed, som mange Geistlige vise, og den upassende Kjærlighed, de bære til sine Frænder, især til sine „i utilladeligt og fordømt Frilleliv avlede Børn“, i det de,

¹) S. o. f. II. 37 f.; jfr. N. g. L. III. 232. ²) Denne Artikel findes i Decretalerne VI. lib. III. tit. XXIII. c. 3 (Bonifacius VIII Anno 1296). Der er intet Verdighedsnavn, som egentlig svarer til det norske dröttseti, skjønt denne Verdighed vistnok maa tænkes indbefattet under de af Paven opregnede: „imperatores, reges seu principes, duces, comites vel barones, potestates, capitanei, vel officiales vel rectores, quocunqve nomine cenceantur.“

naar de, hævede fra Fattigdom, ere blevne fede og mægtige af Kirken Gods, dog ikke betænke denne efter sin Død, men give al sin af Kirken erhvervede Ejendom til sine Frænder, — saa stadfæstes en Forordning af Erkebiskop Jon, hvorved bestemmes, at Prestere og Klerker der have Kirker og Beneficier, skulle tillægge disse en Tiendedeel af det Gods, de af Kirken have erhvervet. Den Prest, som ikke iagttager dette, skal ei tage Kirkens Tjeneste og ei begraves ved Kirke, og han ei bøder for sin Død, og skal han adspørges herom i sit Striftemaal.

6) Christi Korsmærke, „som Alle bør hædre efter Gyne“, maa ikke anbringes paa Steder, hvor det fodtrædes eller forurenes, under den tungeste Straf.

7) Dobbelt Fæstemaal eller dobbelt Egtteskab medfører Ban og selve Gjerningen.

8) Ingen Mand eller Kvinde maa fare i andet Biskopsdomme for at slutte Egtteskab, med mindre de have til Beviselighed sin Biskops Brev. Ellers maa ingen Prest, under Straf af Embeds og Indtægt Fortabelse, sammenvie dem eller være tilstede ved deres Bryllup. Undtagelse maa dog finde Sted med Mænd, der ere saa fornemme, fornuftige og mærkelige, at ingen Frygt kan opstaa for at Noget ska gjøre Indsigelse mod deres Egtteskab.

9) Den Ustkif har længe fundet Sted i Norge, at der, af de Chorsbrødres Indtægter, der med sine Formænds Tilladelse ere fra værende (i Udlandet) for at studere (ibrott at studium), udredes Godtgjørelse til enhveres Vikarius og andre Skyldigheder til Kirken, medens dog de hjemmenværende, om de ikke gjøre Tjeneste i Kirken, alligevel opbære sin Andeel af Kommunens Indtægter. Da nu Følgen herer, at saa eller ingen Chorsbrødre findes ved Biskopsstolene, der ei i Stand til at fare udenlands for at studere, — saa forordnes, at hine Chorsbrødre skulle nyde den fulde Indtægt af sine Præbender men Betalingen for Vikarius og anden Skyldighed til Kirken skal tages „af det Kommune, som ligger til Samtliges Bord“.

10) Ingen Kirkens Formand eller Styrrer maa overdrage Kirken Ombud eller Gods til nogen Lægmand, hvis han kan faa en Klerk som er brugelig dertil.

11) Hver den Klerk, som aabenbarligen indgaar i Sammenrottel mod Kirkens Ret og Frihed eller den biskoppelige Verdighed, skal bli af den Grund ikke kunne befordres til nogen Hæder i den biskoppelige Kirke, hvortil han hører ¹⁾.

Man skjælnet i disse Conciliebestemmelser mellem de Artifler, d

¹⁾ N. g. L. III. 270—277.

angaa Kirken, og de, der have en statsretlig Betydning og ere stiledede mod den styrende verdslige Statsmagt. Blandt de første findes flere, hvis Henfigtsmæssighed ikke lader sig benegte, saaledes navnlig den der angaar Chorsbrødre, der studere i Ublandet. De sidste antyde en Tilbagenværelse fra Geistlighedens Side til Erkebiskop Jons Grundsatninger, hvilken maatte synes den verdslige Styrelse høist betænkelig og farlig.

At man ved den første Artikel, Fornyelsen af Erkebiskop Jons Bannsbestemmelser, og ved den tredje Artikel, Indskjærpelsen af Pave Bonifacius's Bud angaaende Kirkens Immunitet: dens Fritagelse for Beskatning ved verdslig Statsmagt, og dens Unddragelse fra verdslig Dommermyndighed, — har havt for Die Drotsetens nys forud omtalte Bestræbelser, at skaffe Staten Pengebidrag af Kirken, og i det hele hans Fremfærd ligeoverfor denne i Udøvelsen af sin styrende Myndighed, det er saameget mindre tvivlsomt, da man endogsaa har faaet hans Verdighedsnavn ind i den norske Oversættelse af Pave Bonifacius's Forordning ¹⁾. Man tager neppe heller synderlig Feil, naar man heri seer en Virkning af den overveiende Indflydelse, som Biskop Audfinn ved sin Kraft og canoniske Værdighed øvede paa sine Standsbrødre.

Men Erling Bidfunson var paa den anden Side ikke den Mand, som uden Modstand lod det Kongedømme i Stikken, hvis Ret han var sat til at forsvare; og han har ganske vist havt de verdslige Stormænd i Raadet paa sin Side. At en skarp Tvist mellem begge Partier har fundet Sted i Anledning af de senest udhævede Conciliebestemmelser, har man fuld Grund til at antage, ligesom og at Trudsel mod Biskopperne ere blevne udtalte fra den verdslige Statsstyrelses Side. Forholdene lignede paaafaldende dem, der fandt Sted i Kong Eric Magnussons tidligste Regjeringsaar, og Striden kunde vel ogsaa nu have taget en ligesaa voldsom Vending som dengang, hvis den hierarkistfærdige, stridige Audfinn havde været den norske Kirkes øverste Forstander, istedet for den maadeholdende forsonlige Eilif, og hvis ikke den tidligere Strids fordærvelige Følger endnu havde været mange af de ældre baade geistlige og verdslige Høvdinger i friskt Minde. At begge Partier for dette Sinde endelig maa være komne hinanden i Møde, og et Slags Overenskomst bragt i Stand, kan med Sikkerhed sluttes af den Forordning, som næstfølgende 14de September, altsaa fjorten Dage efter Conciliebestemmelsernes Udfærdigelse, blev udstedt i Kongens Navn.

Kongen forkynder i denne, at han med Raad og Samtykke af „den verdslige Herre og aandelige Fader, sin kjæreste Ven“, Erkebiskop

¹⁾ S. o. f. II. 223.

Eilif og de Herrer Biskopper Audfinn, Halvard og Erif, samt „andre hans bedste Mænd, som da vare tilstede hos ham“, har gjort følgende Bestemmelse: — at den Christenret, som Kong Haakon den Gamle og Erkebiskop Sigurd gave og samtykkede med de bedste Mænds Raad og Samtykke, som da vare i Riget, den skal nu holdes alle Mænd imellem, saaledes som den dengang gif. Derfor byder Kongen sine Ragsmænd at affige Kjendelse (leggia orskurd á) efter dens Udsagn i alle de Sager, som Ragsmænd dengang havde at dømme og kjende i¹⁾).

Forordningen lader med temmelig Sikkerhed formode, at Biskopperne atter have fremstuffed Erkebiskop Jons Christenret som den Kirkelov, der burde gjælde i den nidarossiske Provins, og dermed naturligtvis fordret dens Bestemmelser baade med Hensyn til Geistlighedens Skattefrihed, selvstændige dømmende Myndighed, Tienderet o. s. v. tage til Følge. Men den verbdlige Styrelse har svaret dem paa samme Maade, som Tilfælde havde været i Kongerne Erif Magnussons og Haakon Magnussons Dage, nemlig med at frakjende hiin Christenret al lovlig Gyldighed og henvise til den ældre Christenret, som den eneste gjældende. Og Biskopperne maa omfider have fundet sig i ikke alene at opgive sin Forbring, men have endogsaa givet sit formelige Samtykke til den ældre Christenrets Opretholdelse som den norske Kirkes fremdeles gjældende Lov.

Men paa den anden Side bærer ogsaa selve den omtalte Forordning Spor af, at Biskopperne ikke have gjort den nævnte Indrømmelse uden at erholde af den verbdlige Styrelse en modsvarende, der gif ud paa en Afændring i den bestaaende Styrelsesform, hvilken Afændring er bleven udtolket Geistligheden til Fordeel. Forordningen slutter nemlig saaledes: „Dg til sandt Bidnesbyrd om, at vort (Kongens) Raad har samtykket dette, satte med vort (Kongens) Segl Hr. Erling Bidfunson, vor Drotsete, sit Segl for dette Brev Hr. Paal Baardsøn, vor Kansler, beseglede (satte Kongeseglet for), Ivar Audunson skrev“.

Her optræder efter flere Mars Forløb igjen en Kongens Kansler, der er det kongelige Segls Bevarer og den som dermed besegler de i Kongens Navn udfærdigede Breve. Ligesom Hertuginde Ingebjørg, i de Mar hun paa en Maade anmassede sig Rigsstyrelsens Ledning, havde skudt Kansleren, Ivar Olafson, tilside og efter eget Godtykke benyttet det kongelige Segl, — saaledes havde ogsaa Drotseten Erling Bidfunson i sit hidtilværende Rigsforstanderskab, efter alle kongelige Brevskaber at dømme, som fra den Tid ere levende, ikke benyttet nogen Kansler, men selv bevaret det kongelige

¹⁾ N. g. L. III. 153.

Segl, og dermed beseglet de Breve, som udferdigedes i Kongens Navn. Derfor maa man visseligen ikke tro, at han førte Rigsstyrelsen ganske uindskrænket, uden Raadets Raad. Man seer tydelig — som allerede forhen paaapeget ¹⁾ — at han jævnlig har traadt sammen med Rigets verdslige og geistlige Store og raadført sig med dem, som Kongedømmets selvstrevne Raadgivere, om vigtige Regjeringsanliggender. Ja det synes endydermere, som han endogsaa har havt stadig ved sin Side til daglig Raadførsel et engere Raad, nogenlunde svarende til det af Kong Haakon indsatte Styrelsesraad, i hvilket han dog selv har havt den afgjørende Stemme. Men i dette Raad har ingen Kansler, neppe engang nogen høiere Geistlig været, i det Ivar Olafsson fremdeles er bleven fjærnet fra Kanslerforretningerne, og efter hans rimeligviis i Mellemtiden indtrufne Død, baade Kanslerembedet og Vicekanslerembedet ja vel muligt endog Provstiet ved Mariekirken er ladet ubesat, og underordnede kongelige Klerker ere blevne benyttede til at opsætte Styrelsens skriftlige Udfærdigelser. Formen for disse sees at have været den, at de udstedtes i Kongens Navn, om end ikke Kongen selv var tilstede, og at Drotseten selv satte Kongeseglet for samt sit eget ved Siden, som et Vidnesbyrd om, at Udfærdigelsen havde hans og Raadets Samtykke.

Paa denne Maade udelukkede — som det lader — Drotseten den høiere Geistlighed ganske fra Indseende med og Deelagtighed i Rigsstyrelsens daglige Gang, om han end ikke kunde udelukke Biskopperne fra Forhandlingerne i Kongedømmets større Raad, naar dette samlede; — og i denne sin Fremfærd er han ganske vist bleven understøttet af en stor Deel af Rigets verdslige Stormænd, der helst ønskede Geistligheden saa meget som muligt udenfor Statsstyrelsen. Slig Styrelsesform var imidlertid ikke efter Biskoppernes, og allermindst efter Biskop Audfinns Sind. Man seer jo netop, at han i Forhandlingerne om Geistlighedens Besætning til Landets Forsvar mod Russerne anker over, at Folk ingen Betsed vidste om Anvendelsen af Rigets Pengemidler ²⁾. At faa indskudt igjen et fast geistligt Medlem i det engere Styrelsesraad, der stadigon kunde staa Drotseten, i det mindste controllerende, ved Siden, maatte være deres høieste Ønske, — og det nærmeste Middel frembød sig i Kanslerembedets fornyede Besættelse med en høi Geistlig, og Kanslerens Overtagelse af Kongeseglets Bevaring. Drotseten kunde nemlig da ikke uden hans Vidende og Samtykke faa udstedt nogetsomhelst Brev i Kongens Navn. Dette Ønske maa det være lyklets Biskopperne, rimeligviis under Audfinns Ledning, at drive igjennem paa det store Rigmøde i Bergen; — og først da dette var opfyldt, have de gaaet ind paa den ovennævnte Bestemmelse angaaende

¹⁾ S. o. f. II. 218. ²⁾ S. o. f. II. 220.

Christenretten. Indskjærpelsen af Erkebiskop Jons og Pave Bonifacius's Forordninger til Kirkens Beskyttelse mod verdslige Magthaver Bold har saaledes fra Provincialconciliets Side været et Skræmm middel mod Drotseten og det verdslige Raad, der ikke blev frugteløst. Formen for de i Kongens Navn udstedte Breve blev fra nu den, at Kansleren i Slutningen nævntes, som den, der beseglede de med Kongens Segl, altsaa var ansvarlig for dettes Anvendelse, mens Drotseten forud nævntes som den, der satte sit Segl ved Sid af Kongens, til Vidnesbyrd om, at Kongens Raad samtykkede Udfædigelsen. Hvad Geistligheden saaledes ved Forordningen af 14de September 1327 paa den ene Side tabte i hierarkisk Selvstændighed vandt den paa den anden Side ved en forsøgt Indflydelse paa Statsstyrelsen i Kongens Mindreaarighed.

Den Mand, som nu optraadte i det vigtige Kanslerembede, og ganske vist særligen udseet dertil af de paa Conciliet samlede Biskopper Paal Baardsøn havde i længere Tid været Chorsbroder og Bergens Kathedralkirke. Udentviol er han den Magister Paal, der 1313 nævnes som Biskop Arnes Fuldmægtige i dennes Tvist med Erkebiskoppen¹⁾. Allerede tidligere maa han have studeret i Ublant og der erhvervet sig Magistergraden. Senere havde han i flere Aar studeret baade den civile og canoniske Ret i Paris og Orleans. Han stod paa en fortrolig og venstabelig Fod med Biskop Audfinn, der 1320, under hans Ophold i Paris, havde udseet ham til sin Fuldmægtige ved Kurien i Anledning af Sagen med Kapelgeistligheden hvilken Sag dog, som forhen fortalt, blev bilagt hjemme²⁾. Biskoppen havde baade i den Anledning, og siden da Paal erholdt Doktorgraden i Orleans, rigeligen understøttet ham med Pengemidler³⁾. Han var kommen hjem til Norge i Begyndelsen af 1326, var ogsaa bleven Chorsbroder ved Nidaros's Kathedralkirke og benævntes *utriusque juris doctor et professor*⁴⁾. Paals Lærdom og især Retkundighed maa, efter alt dette at domme, have været almindelig bekendt, og en yderligere anbefaling for ham i Biskoppernes Dine maasig det ganske vist have været, at han ei hørte til de kongelige Kapellere, men derimod var og længe havde været biskoppelig Chorsbroder. Om Paal Baardsøn, idet han blev Kansler, tillige, ifølge Kong Haakon Magnus's Bestemmelse, er bleven Provst til Marie-Kirken i Oslo, er uvist. Han nævnes aldrig, saavidt vides, i sine Egenstæb.

Den Forandring, som Biskopperne havde — man kan vel sige

1) S. o. f. II. 160. 2) S. o. f. II. 212. 3) Suhm D. S. XII. 147 (Barth. Mstr. E. 107). 4) Suhm D. S. Ests.; Brev i Barth. Mstr. 160 jfr., Sml. V. 353.

fremtvunget i Styrelsesformen, forøgede for Diebliffet Spendingen mellem dem og Drotseten, der ikke savnede et mægtigt Tilhang blandt Lagfolket, især blandt de verdslige Stormænd. Man sporede allerede dette om Høsten og Vinteren næst efter Provinzialconciliet i adskillige Optrin i Bergen, hvor Drotseten og muligen ogsaa den unge Konge forblev Vinteren over 1327—1328 ¹⁾. De verdslige Store bare, som let kan tænkes, især Nag til Biskop Audfinn, hvilken de vistnok, og det med Grund, ansaa for Sjælen i det hierarchiske Modstandsparti; og de synes at have villet prøve hans Standhaftighed ved at vække Uvillie og Opsætsighed mod ham hos Folket i Bergen.

Man valgte til Udgangspunkt Tiendespørgsmaalet, der endnu i mange Henseender maatte ansees som uafgjort, saalænge der fandt en Ballek Sted mellem ældre og nyere Grundsætninger for Tiendes Ydelse, især med Hensyn til Tiende af Gaardleie. En vis Svein Sigurdsøn ²⁾ Klerk, Undersehirde eller Understatmester i Bergens Kongsgaard, altsaa en af Kongedømmets Embedsmænd, vegrede sig haardtuffet for at erlægge Tiende af sine Gaarde i Byen, hvilken Tiende, i Folge Biskoppens Paastand, nu udrededes af de bedste Mænd ordentligen og godvilligen. Hvergang Biskoppen tiltalte ham i denne Sag, svarede han kun trodsende, at han aldrig havde betalt og aldrig heller skulde betale Tiende af sine Gaarde; og da han mærkede, at Biskoppen om Høsten 1327 agtede at gribe til alvorligere Midler mod ham, satte han hele Byen op mod Biskoppen og Kirken, og fik Drotseten samt Lagmanden i Kongens Gaard, Hr. Guttorm Kolbjørnsøn ³⁾, til at deeltage i Stemplingen. Biskoppens Modstandere holdt i denne Anledning mange Møder hos Prædikebrødrene, hvilke altsaa nu som oftere forhen maa have optraadt fiendtligsinde mod den verdslige Geistlighed; og man tilfaldte til et saadant Møde alle Herremænd (herramenn), som dengang vare i Staden og alle Husbønder. Guttorm Kolbjørnsøn førte Ordet paa Mødet og yttrede blandt andet, at Biskopperne og deres Chorsbrødre ei vilde standse, før der blev

¹⁾ At Drotseten og Kansleren begge vare i Bergen den 14de September 1327, sees man af det ovenfor Anførte; at de ogsaa vare der den 12te Marts 1328, sees af et Beskyttelsesbrev for Michaels Kloster i Bergen af denne Dag, udstedt i Bergen af Kongen og hans Raad med følgende Slutningsformular: „Til sandt Vidnesbyrd, at vort (Kongens) Raad har saa samtykket, satte med vort (Kongens) Segl Hr. Erling Bidkunsøn, vor Drotsete, sit Segl for dette Brev — — — Hr. Paal Baardsøn, vor Kansler beseglede, Ivar Audunsøn skrev“ (Munkelivsbogen). At begge have været i Bergen Vinteren over, synes allerede heraf klart, og bestyrkes fuldkommen ved den nu følgende Beretning, der egentlig skriver sig fra Biskop Audfinn. Den unge Konges Nærværelse hos Drotseten og Kansleren ved denne Tid er usikrere, men dog ganske sandsynlig. ²⁾ Suhm D. S. XII. 172, 198. ³⁾ Om denne see Sml. I. 160—164.

spillet dem et saadant Puds, som Lybekkerne for ikke længe siden havde gjort sin Biskop og sine Kanniker, idet de forviste dem fra Staden og nedbrøde deres Huse ¹).

Det kom nu saa vidt, at alle de tilstedeværende med Haandta indgik den Overenskomst, at Ingen i Bergen heden af skulde erlægge Gaardetiende (gardatiund), men kun en godvillig Ydelse, der ei skulde bære Navn af Tiende. Herom udfærdigede man endogsaa et Brev til Erkebiskoppen, hvorunder de fleste Husbønder satte sit Segl. Men nu krævede man Kongens og Drotsetens Stadfæstelsesbrev herpaa Drotseten, der vel fra først af havde pustet til Ilden, men, som de lader, ikke selv deeltaget i de omtalte Møder, i det mindste neppe det sidste, kom ved dette Forlangende i en vanskelig Stilling. Her havde uidentvivel paa den ene Side Betænkelighed ved ligefrem at bibringe et Skridt, der kunde synes Mange oprørsk og ulovligt; og her kunde paa den anden Side ikke længer raade for Kongens Segl uden Samtykke og Medvirken af Kansleren, som ganske vist, baade af Hen syn til Sagen selv og til sit personlige Forhold til Biskop Audfinn kraftigen har modsat sig det Hele. Det forlangte Stadfæstelsesbrev blev ikke givet, hverken under Kongens eller Drotsetens Segl.

Dette var en Streg i Regningen for de Opsætsige, som de neppe havde forudsæet, da de fattede sin Beslutning. De havde aabenbar foretaget det dristige Skridt, de gjorde, i fuld Forventning om høier Stadfæstelse, hvilken vel Hr. Guttorm paa Forhaand havde lovet dem men da den udeblev, ræddedes de for sin egen Dristighed, og hver en felt af det omtalte Brevs Udstedere rev igjen sit Segl fra Brevet og tilintetgjorde derved den hele Overenskomst.

Imidlertid fremfor Biskop Audfinn, uden at lade sig skræmme af Stemplingen, imod Svein Klerk med de almindelige Paamindelser og satte ham omsider i Ban for hans Trodsighed (den 29de Januar 1328) Svein tabte Modet. Han henvendte sig til Biskoppen og tilbød denn først en godvillig Ydelse, der dog ikke maatte kaldes Gaardetiende men da dette Tilbud ikke modtoges, gav han fuldkommen efter, forlode sig med Audfinn og blev løst af denne (den 8de Februar) ²).

¹) Hermed sigtedes til Urolighederne, som havde fundet Sted i Lybek i Aar 1299 mod den myndige og anmassende Biskop Burchard, der efter flere blodige Optrin virkelig forjoges fra Byen med sit Kapitel. Sml. V. 356 Not.

²) Mon ikke den Svein Klerk, Kongens Underseherde, er samme Person som den Svein i Grisen (Sveinn bondi i Grisenom), hvilken Biskop Audfinn i et Brev af 10de Januar 1328 (Barth. Mskr. E. 241) paalægger Presten Sigurd at advare om at betale Tiende af sine Gaarde i Byen hvilken han i Brev af 29de Januar (Sfs. 242) paalægger samme Prest banlyse, og hvilken han endelig ved Brev af 8de Februar s. A. (Sfs. 243) afløser af det Ban, hvori han er sat af Biskoppen?

Men skønt saaledes Guttorm Kolbjørnsøns Anslag blev forstyrret, og Svein Klerk underkastede sig Biskoppen, saa var dog ei dermed Stormen neddæmpet. Drotseten havde ikke vovet eller formaaet at give den af Guttorm istandbragte Beslutning kongelig Stadfæstelse, men han var, som tydelig skjønnes, nødig vegen tilbage, og hans Stemning mod Biskopperne var i Grunden uforandret. Han havde engang, da han indfandt sig for at understøtte Svein Klerks Sag, ligefrem yttret i Chorsbrødrenes Paahør, at Biskopperne vel ikke vilde aflade med sine Anmasselser, før man igjen gjorde dem slig Veg, som blev gjort med Erkebiskop Jon; og der tør vel have ligget nogen Mening i denne Trudsel. I alt Fald gjorde det almindelige Kjendskab til Drotsetens Stemning Biskop Audfinns Modstandere dristigere. Paa en Hirdstevne i Kongens Gaard stadfæstede de sig imellem, at hverken Tiende eller anden Kirkens Rettighed herefter skulde søges med Ban, — en Beslutning som i Grunden stemmede med en ældre, før omtalt kongelig Forordning af Haakon Magnussøn ¹⁾, — og de reiste en formelig Forfølgelse mod Svein Klerk for den Eftergivenhed, han havde viist mod Biskoppen. Guttorm Kolbjørnsøn, Lagmanden i Kongens Gaard, paastod at Svein skulde dømmes Ubodemand, fordi han havde forligt sig med Biskoppen; men saa vidt vilde dog ikke Hr. Baard Petersøn, Gulathing-Lagmand ²⁾, og de andre tilstedeværende Lagmænd gaa. De dømte derimod Svein i 13 Marks og 8 Ortugers Bod, den almindelige Bod for Brevbrud, d. e. for Overtrædelse af Kongens Forordninger, og Svein, der herved blev stræmmet, erklærede nu paany, for at behage Hr. Guttorm, at han ingen Gaardtiende vilde yde.

Biskop Audfinn holdt alligevel sit Mod oppe og lod oversætte paa Korsf saamange af de paa sidstafholdte Provinzialconcilium vedtagne Bestemmelser, som særligen angik Twistens Gjenstand, — naturligviis for derved, til Lægfolkets Advarsel, at gjøre dem almindelig bekjendte. Han understøttedes ogsaa troligen af Kansleren, som imidlertid herfor havde meget at døie af Drotseten. Mellem disse tvende høie Rigs-embedsmænd raadede i det Hele en saare bitter Stemning, navnlig fordi Kansleren negtede at sætte Kongens Segl for flere Breve, som Drotseten vilde have udstedt; og Lægmandene i Raadet lagde ikke Dolgmaal paa sit Dnske, at faa Seglet igjen fra Kansleren tilbage i sine egne Hænder. De søgte at volde ham Bryderi paa alle Maader. Saaledes, da han krævede af Fehirden Penge for at reise øst i Landet, bleve disse ham negtede, i det man paastod, at han selv skulde Foste sin Reise. Man satte al sin Hu til at bringe ham i Forlegenhed ved saadanne Anslag, for igjen at faa Fingre paa Seglet og faa

¹⁾ S. o. f. II. 119.

²⁾ Om ham see Sml. II. 201 Not. 3.

Kansleren stødt ud af Raadet. Da kunde de opnaa sit Dnsfe, atter at raade ene for Kongedømmets Gods og Rigsstyrelsen ¹⁾).

Den her givne Skildring af Forholdet mellem Kongens daglige Raad og Biskop Audfinn, samt inden Raadet selv mellem Drotseten og den nys bestfittede Kansler, skriver sig fra en Part i Sagen, nemlig Biskop Audfinn selv, der saaledes fremstillede den for Erkebiskop Eilif. Man kan mistænke Skildringen for at være noget eensidig, men de fremsatte Kjendsgjerninger har man ikke den ringeste Anledning til at betvivle. Audfinn opfordrede i sin Indberetning Erkebiskoppen til at hjælpe ham med sit Raad og mage det saa, at alle Biskopper i den nidarøsske Kirkeprovins kunde gaa frem paa een og samme Maade. Audfinns Hensigt var, som man klarligen seer, at skabe en fast ordnet geistlig Modstandskraft til Hierarchiets Fordeel mod den verdslige Rigsstyrelse.

Biskop Audfinns fiendtlige Forhold til Drotseten og Raadets verdslige Medlemmer viser sig end yderligere i den Stilling han ved denne Tid indtog til Hertuginde Ingebjørg og Hertug Knut Porse. Venkabet mellem disse tvende var som allerede antydet blevet meer og meer fortroligt. Den 14de Juni 1327 var en Fred kommen i Stand til Konghella mellem Norges Rige og Kong Baldemar Eriksøn af Danmark, rimeligviis ved den da i Danmark saa indflydelsesrige Hertug Knuts Medvirkning ²⁾; og Dagen efter, den 15de Juni, blev sammesteds et Forlig sluttet mellem Hertugen selv og „Norges Riges Mænd“, hvori Drotseten dog ikke udtryffeligen nævnes blandt Forligsbrevets Udstedere ³⁾. Derpaa fulgte efter ganske saa Dages Forløb Knuts og Ingebjørgs Egteskab den 22de Juni, ganske vist uden Drotsetens Samtykke og mod hans Dnsfe. Ingebjørg havde naturligviis ikke ubetydeligt Gods i Norge, hvilket hun og hendes Mand ei vilde give Slip paa. Men Drotseten og hans Parti synes, i sin Uvillie over hendes Egteskab, ikke at have agtet hendes Krav; ja de have vel endogsaa inddraget en Deel af hendes norske Gods under Kongedømmet. Herover opstod Tvist mellem Hertug Knut og den norske Rigsstyrelse, og under denne Tvist finder man, at Biskop Audfinn tog sig af Hertugindens Sag ⁴⁾, ligesom det var til ham og Bergens Bymænd Hertugen henvendte sig i Breve af 6te April og 14de October 1328 om Bistand for at saa gjenneendrevet sin Hustrues formeente Ret mod Drotseten ⁵⁾. Dette viser i alt Fald, hvilke Tanker Hertugen og Hertuginde have havt om Audfinns Sindelag mod Drotseten og Raadet. Man kjender

¹⁾ Brev fra Biskop Audfinn til Erkebiskoppen af første Halvdeel af 1328. Sml. V. 352—359. ²⁾ S. o. f. II. 222. ³⁾ Sml. V. 557. ⁴⁾ Audfinns Brev til Hertuginde (af Halland og Samsø) af 18de April 1328. Barth. Mstr. E. 122. ⁵⁾ Thorkel. Anal. 79; Sml. V. 558.

forresten intet til Audfinns Virksomhed i denne Sag; men hvad enten den nu har været stor eller ringe, saa maa den ikke have ledet til noget Tilfredsstillende for Hertug Knut. Denne findes nemlig at have feidet paa Norge i Slutningen af 1328 eller Begyndelsen af 1329, dog, saavidt skønnes, uden derved at opnaa nogen Fordeel ¹⁾.

I en eller anden Forbindelse med Striden mellem Biskop Audfinn og Drotseten stod uden tvivl nogle Trætter, som Biskoppen i 1328 havde med Bønderne i Sogn og Firdafylke, der viste sig u lydige og opsetsige mod ham. Til Sogningerne klagede han i Brev af 25de Juli over, at adskillige af dem havde ført et ondt Levnet, og vilde dog ei underkaste sig Skrift af den, som havde Biskoppens Fuldmagt til at løse, nemlig Hovedpresten paa Stedja. Der var ogsaa nogle, der ophidsede Bønderne og forbad dem at søge Provstestyvne eller Møde af Kirkens Mænd. Slig Ulydighed — siger han — maa ikke taales, og derfor kundgjør han, at Presten Thorer paa Stedja har hans Fuldmagt til at afgjøre alle Sager, som der kunde foresfalde, og til at anvende Bansstraf, hvis slikt maatte behøves ²⁾. — I et Brev til Folket i Firdafylke af 21de September, klagede han over den Ulydighed, somme udviste i ikke at ville erlægge ret Tiende af sit Erhverv, navnlig af Nødder, som af anden Grode, skjønt Gud gav dem hiin Frugt uden nogetsomhelst Arbejde og Beføstning fra deres Side. Han byder sine Provster at søge de Ulydige efter Christenretten og Kirkens Lov ³⁾. — Det er klart, at Opsætsigheden mod Biskop Audfinn i Bergens By har smittet paa Landbefolkningen somnesteds i hans Biskopsdomme, og det er rimeligt, at hans Hovedmodstandere ei derved have været uvirksomme. Men Biskoppen synes at have været heldig nok til at kvæle denne Landfolkets Opsætsighedsaand saagodt som i Fødselen.

Der var saaledes paa denne Tid Stof nok forhaanden til Splid mellem Stat og Kirke i Norge, og urolige Hoveder fandtes, som man seer, paa begge Sider, hvilke pusede til den ulmende Ild. Det er ogsaa vanskeligt at sige, hvorvidt det kunde have gaaet, ifald en heftig og stivsinnet Mand, som Biskop Audfinn, havde staaet i den norske Kirkes Spidse istedet for den fredelige og maadeholdne Erkebiskop Eilif, — og hvis ikke Drotseten og Kansleren, uagtet det spendte Forhold dem imellem, alligevel, som det lader, havde underordnet sin gjensidige Uvillie Hensyn til Fædrelandets Gavn. Den i 1327 indførte Styrelsesorden, hvorved Kansleren stillede ved Drotsetens Side i Rigsstyrelsen, forblev, uagtet de paapegede truende Tegn, staaende ved Magt i flere Aar, og Landet har ganske vist dermed fundet sig vel tjent.

¹⁾ Isl. Ann. 226. ²⁾ Barth. Mstr. E. 235. ³⁾ Barth. Mstr. E. 236.

Udentviol har ogsaa den af Paven udviste Føielighed, i det har som før sagt, indrømmede Kongen Halvdelen af Pavetienden i Norge til Landets Forsvar mod Russerne ¹⁾, bidraget sit til at stemme Droseten og Raadet mildere mod Geistligheden. Uagtet nemlig Fredet til Novgorod for Diebliffet havde gjort denne Pengehjælp mindre nødvendig, finder man ikke, at de pavelige Nuntier og Overindsamler Johannes de Senone og Bernhardus de Ortulis, der allerede i Begyndelsen af 1327 befandt sig i Norge ²⁾, have gjort nogensomhelst Banstuelighed ved at oplade den ³⁾. Under sit Ophold i Norge i den nævnte og følgende Aar paaskyndede de Pavetiendens Indsamlingen afgang tillige, efter hvert som den indkom, den for Kongedømmet bestemte Andeel, hvilken Erkebiskoppen og Biskopperne modtog for Kongens Vegne ⁴⁾. Ogsaa efterat Nuntierne selv havde i 1328 besøgt Norge ⁵⁾, vedbleve deres Fuldmægtige at udvise den samme Opmærksomhed mod Kongedømmet, og baade Erkebiskoppen og Biskop Ludvinn, hvilken sidste var særligen bemyndiget af Erkebiskoppen Landets Store (Kongens Raad) til at opbære Kongens Deel, paaskyndede i denne Henseende med den største Nidkjærhed Kongedømmets Lære ⁶⁾ Pavetienden synes for de fem norske Biskopsdømmers Bedkommen alene at have udgjort henved 5000 Mark Sterling, hvortil for Orkneyernes og Grønlands Biskopsdømmer kom 256 Mark Sterling. Kongedømmets Halvdeel kan altsaa i det Hele — de islandste Biskopsdømmers Tiende medtagen — regnes for at have udgjort omtrent 3000 Mark Sterling, en for den Tid ganske anseelig Sum ⁷⁾.

I hele denne Forhandling aabenbarer sig — som man seer — det ringeste Misnøie fra Biskoppernes Side med den Gæymildhed, Paven havde vist mod Kongedømmet; og man maa heraf slutte, at daværende norske Biskopper langt fra have været saa ganske forblinde af sin hierarchiske Aand og af sin Ærefrygt for det pavelige Sæd eller saa ganske blottede for Fædrelandsfjnd og Hengivenhed for Kongedømmet, at de jo gjerne saa, at noget kom Kongen og Landsstyret til Gode af hvad Paven udpressede af deres Kirker, heller end dette skulde fastes i det bundløse umættelige Svælg, som det apostoliske Skatkammer forlængst viste sig at være.

¹⁾ S. o. f. II. 220.

²⁾ Deres Brev dateret Hamar 18de Marts 1327.

Dipl. II. 137.

³⁾ Bernhards Kvittering til Erkebiskoppen dateret Bergen 11te August s. A. Suhm D. S. XII. 160.

⁴⁾ Suhm D. S. XII. 173.

⁵⁾ Suhm D. S. XII. 173.

⁶⁾ Erkebiskoppens Breve af 26de December 1328 (el. 1329) Suhm D. S. XII. 198, 200.

⁷⁾ Suhm D.

XII. 173—175. Beregningen der skjønner jeg imidlertid ikke. Jeg har regnet omtrent 3 Mark norsk Mynt i Begt at udgjøre 1 Mark Sterling Pavetienden i Sverige, hvoraf ogsaa Kongen opbar Halvdelen, var, mækkeligt nok, mindre end den i Norge.

75.

Nidaros's Kathedralkirkes Brand. Biskop Audfinns Virksomhed og Død. Flere Bl. Koptskrifter. Erling Bidkunsøn afgaar som Drotsete, og den unge Kong Magnus Erikson optræder som selvstyrende. Erkebiskop Gilifs Død.

Paa denne Tid hendte i Nidaros en stor Ulykke. Den pragtfulde Kathedralkirke, Christkirken, afbrændte den 4de April 1328, som var 2den Paaschedag. Ikke alene alt Træverket i den brændte, men ogsaa meget af Murverket, Steenpillarer og Steenbuer baade foroven og forneden, tog Skade, ligesom Klofter og mange andre Klenodier ødelagdes. Erkebiskop Gilif udstedte den 12te August fra Nidaros Rundskrivelser til alle sine Lydbiskopper, hvori han forkyndte dem denne Ulykke. Christkirken — siger han derti — kunde kaldes en Krone og Prydelse ikke alene for Norge men og for flere Lande, paa Grund af den hellige Olafs Anseelse, „der hædrede den ved sin Nærværelse, og med sine herlige Tærtegn og sit Forbønsord (árnadarord)“. Han skilbrer Ødelæggelsen paa Murene som saa stor, at man kunde vente sig end større Skade, hvis de ei snartligen bleve istandsatte. Men her til havde han ei selv Tvivl. Derfor henvendte han sig til alle „Guds, den hellige Olafs og sine Venner“ med Bøn om Hjælp til Kirkens Genopbyggelse, idet han mindede om den Ære og Sjælehjælp, hvori de derved kunde vorde deelagtige, og særligen om de Indulgenser, som Haven havde forundt alle dem, der bidroge til dens Opførelse¹⁾. Dette Erkebiskoppens Opraab havde til Følge, at der overalt i Provinsen blev bedet for Nidaros's Kirke, og at store Gaver til den bleve samlede²⁾.

Biskop Audfinn af Bergen havde, samtidigen med sin ovenomtalte Tvist med Drotseten og Raadet, mange andre vigtige Sager at tage Bæne paa, og hans Adfærd med Hensyn til disse vidner, ligesom alt hvad før om denne Prælat er berettet, om hans Virksomhed og Nidkjærlighed for sin Biskopsstols Ære og Ære.

I 1325 kom for Audfinns Domstol i Bergen en Heresag. Den for Anvendelse af Trolddom beskyldte var en Enke, Ragnhild med Ægenavnet Tregagaas. Hun havde allerede i sin Mand's levende Live havt utilladelig Omgang med en vis Baard, skjønt hun var beslegtet med ham i forbudne Led. Af Kjærlighed til ham og for at forstyrre hans ægteskabelige Forbindelse med en Bergliot havde hun nu indladt sig paa at øve overtroiske Trolddomsgjerninger og fremsige visse „fjetterste“ Besvergelses, hvilke hun havde lært i sin Ungdom. Da Nygtet herom blev meer og meer udbredt, stævnedes Biskoppen hende for sig den 28de Januar, men kunde da ingen Tilstaaelse faa af hende. Hun blev imid-

¹⁾ Sml. V. 561—563; Bp. Laur. S. c. 57; Isl. Ann. 224. ²⁾ Bp. Laur. S. c. 57. At dette ikke alene skeede paa Island, følger af sig selv.

lertid fængslet, og tilstod endelig ved et nyt Forhør den 8de Februar stræmmet ved Sysselmanens Trudser, alle de mod hende gjorte Beskyldninger. Da hun imidlertid siden yttrede overordentlig stor Anger og det desuden erfarede, at hun under Udøvelsen af sin Forbrydelse ikke havde været ved sin fulde Forstand, saa dømte Biskoppen hende efterat hun havde affvoret sin Bildfarelse, til en meget streng livsvarig Pönitense i Faster, samt til en syvaarig Pilegrimsfærd til hellig Steder udenfor Norge¹⁾.

Under Audfinns Biskopsstyrelse — Aaret vides ikke — kom Forlig og en Overenskomst i Stand mellem Bergens Prestestab og Prædikebrødrene sammesteds, der sigtede til at gjøre en Ende paa mange forargelige Tvistigheder, som næsten uafbrudt i en lang Række af Aar havde været yppede fra begge Sider. Overenskomsten sluttedes ved en Boldgift, i det Sagens Afgjørelse overgaves visse og blandt begge de stridende Parter udvalgte Mænd; — paa Prestestabets Side: Biskop Audfinn og tvende af hans Chorsbrødre, paa Prædikebrødrenes Side: Prioren Olaf og tvende Ordensbrødre, alle Conventet i Bergen. Blandt Overenskomstens Artikler maa udhæves: — at Prædikebrødrene skulde beholde et omtvistet Legat af Biskop Narve; — at Chorsbrødrene og Prædikebrødrene ikke skulde forstyrre hinandens Begravelser og Sjælemesser, men holde disse i en vis bestemt Orden; — at Prædikebrødrene skulde strengeligen agte de Basesættelser, som ved Bergens Biskop eller hans Official forkyndtes, og ikke styrke eller hjælpe den bergenske Kirkes Fiender eller arbejdes Skade, saalænge ingen Uret øvedes mod dem af Biskoppen eller hans Kapitel; — at Prædikebrødrene i sine Skriftemaal og sine Tal skulde formaa Folket til retteligen at yde Tiende; — endelig at alle forhenværende Tvistigheder hermed skulde være for evig glemte og nedysse, og at Prædikebrødrene skulde udvirke nærværende Overenskomst stadfæstet af sin Provinzialprior i Aarets Løb²⁾.

I 1328, i Begyndelsen af Aaret, havde Audfinn en Trætte med Abbed Arnald og Klostret i Halsna angaaende Forsømmelse i Udbringningen af Kathedraticum (den aarlige Afgift til Biskopsstolen) som visse Tiendeforholde. Efter nogen Brevverling i Marts og April endtes denne Trætte dermed, at Abbeden, som først havde vist sig noget stridig, lagde hele Sagen i Audfinns Bold, hvis Kjendelse af 24 April faldt meget lempelig for Modparten³⁾.

Siden efter afgav han den 8de Juni samme Aar Kjendelse i Trætte mellem Nonneklosteret i Bergen og Abbed Arne af Lysse om

¹⁾ Sml. V. 479—484. ²⁾ Barth. Mfr. E. 165—171; Langes Rth. 520—5

³⁾ Breve herom af 1ste og 21de Marts, 11—13, 24de April 1328 i Barth. Mfr. E. 228—231, jfr. Langes Rth. 571.

fareffte i Dø ¹⁾). Kjendelsen var til Nonneklosterets Fordeel. Abbeden var dog hermed utilfreds, appellerede den 12te Januar 1329 til Erkebiskoppen og forlangte Følgeskrivelse (apostolos) af Audfinn. Denne frevned ham for sig, men Abbeden erklærede, at han ikke havde at møde eller svare for Biskoppen ifølge sit Klosters Immunitet, og fortsatte med sin Appel. Audfinn gjendrev den 1ste Marts Appellen som ugyltig foruden af andre Grunde saa især af den formelle, at den forsilbig var indgivet, nemlig hele 7 Maaneder efter Biskoppens Kjendelse, istedet for at det skulde være skeet inden 10 Dage. Med saadan Følgeskrivelse kom Sagen for Erkebiskoppen, som den 26de Juni 1329 stadfæstede Biskop Audfinns tidligere Dom ²⁾.

Den sidste Trætte Audfinn vides at have haft var med selve Erkebiskoppen, og angif Besættelsen af Dals Kirke i Bergens Biskopsdømme ³⁾. Erkebiskop Gilif havde erfaret, at denne Kirke havde staaet saa længe ledig (over et halvt Aar?), at Bortgivelsen af den, ifølge det lateranske Conciliums Statuter, var lovligen gaaen over til Erkebiskoppen. Han gav den derfor den 6te October 1329, i Overvær af sine Chorsbrødre, til en af disse, Baard Einarsson, og meldte dette ved et Brev fra Nidaros af 10de samme Maaned til Biskop Audfinn med Begjæring, at Biskoppen vilde oplade Kirken til Baard, naar denne med det første indfandt sig ⁴⁾. Hermed var dog Audfinn ingenlunde tilfreds, helst da han allerede havde bortgivet Kirken til en af sine egne Klerker, og desuden efter hans Paastand Erkebiskoppen havde feilet i sin Fremfærd paa Grund af mangelfuld Underretning. Da han den 2den November havde modtaget Erkebiskoppens Brev, svarede han denne tilbage i en høflig Skrivelse, at han gjerne, af Hensyn til Erkebiskoppen, skulde have samtykket Kirkens Bortgivelse til Baard, hvis han ikke allerede længe i Forveien, nemlig den 27de September næst forleden, under sin Visitation paa Stedja i Sogn, havde bortgivet Dals Kirke til sin egen Klerk Arnfinn, som for Tiden studerede i Canterbury. Biskoppen kunde og vilde saaledes ikke berøve Arnfinn den Ret, han ved sin Bestikkelse havde erholdt. Hvad det angif — vedblev han — at Bortgivelsen af Kaldet, paa Grund af det halve Aars Forløb, skulde være tilfalden Erkebiskoppen, da medførte dette ikke Sandhed, om end saadant var berettet Erkebiskoppen af Folk, som ikke vidste ret Bested. Thi Formanden, Biskoppens Chorsbrøder, Hr. Haakon Thoresson, havde først indgivet sin Resignation den 13de August. Han beder Gud forlade dem, som ville sætte Splid

¹⁾ Breve herom af 8de Juni, Barth. Mfr. E. 255, 256.

²⁾ Langes Rth.

551—556. ³⁾ Der var i Bergens Biskopsdømme flere Kirker af dette Navn; her er rimeligvis meent den i Sogn, nemlig nuværende Lyster Kirke. Munchs Norg. Bestr. i Middelalderen 105.

⁴⁾ Barth. Mfr. E. 269.

mellem Erkebiskoppen og ham, og besværges Erkebiskoppen ikke at sætte sig i Bevægelse for denne Sags Skyld, da hans Tiltale, hvis Ret skal fremfare, lidet eller ingen Grundvold har. „Men hvis saa saa falde, siger han til Slutning, som I talede med os i Sommer i Tunsberg, at nogen af Eders Venner skulde ville tæffes et eller andet Beneficium hos os, for hvilket vi kunne raade, da ville vi gjerne heri opfylde Eders Billie, saavidt vi kunne efter Loven“¹⁾. Dog udstedte Audfinn ved Siden af dette saa forsonligt lydende Brev, i sit Confessorium i Bergen den 7de November en formelig Appel til det apostoliske Sæde, under hvis Beskyttelse han — som han siger — stiller sig, for at ikke Erkebiskoppen ved Excommunicationsdom eller anden Straf skal søge at indtrænge Hr. Baard i det omhandlede Beneficium; — og til denne Appel forlangte han Erkebiskoppens Følgestrivelse (apostolos)²⁾. Erkebiskoppen svarede ham herpaa fra Nidaros den 6te December, idet han opfasteede Tvivl, om Dals Kirkes Ledighed skulde netop regnes fra Hr. Haakons Resignation³⁾. Forresten er dette Brev affattet i en ligesaa forsonlig Tone som Biskoppens, saa at det lader som denne Sag, om hvis Gang intet videre findes, er bleven bilagt i Mindelighed⁴⁾.

Det følgende Aar 1330 døde Biskop Audfinn af Bergen. Der findes Breve af ham fra dette Aar af 15de Marts⁵⁾ og 24de April⁶⁾; han har altsaa overlevet den sidstnævnte Dag. Om hans Karakter, Virksomhed og høie Anseelse blandt de samtidige norske Biskopper er allerede tilstrækkelig talt i det Foregaaende.

Til hans Eftermand valgtes og, som det lader, indviedes i dette samme Aar Magister Haakon⁷⁾, maaskee den samme Chorsbroder af Bergen, Haakon Thoresson, der nævnes i Anledning af Striden mellem Audfinn og Erkebiskoppen angaaende Besættelsen af Dals Prestefald. Haakons Magistertitel viser, at han har studeret i Udlandet, og den Samling af Breve, der er levnet fra ham⁸⁾, og som for en meget stor Deel ere af privat Natur og i det norske Sprog, vidner om at han har været en meget skolelærd Mand, der dog ved Siden af det latinske Sprog ogsaa benyttede Modersmaalet i sin Skriftverling, og det med en Smag og Keenhed, som minder om dets bedste Tid.

I 1330 døde ogsaa den i det Foregaaende ofte omtalte Provst til Apostelkirken i Bergen og kongelig Kapelmagister Hr. Finn Halsdorsson⁹⁾, Biskopperne Arnes og Audfinns virksomme Modstander.

1) Barth. Mstr. E. 269—270.

2) Barth. Mstr. E. 271—72.

3) Barth.

Mstr. E. 272.

4) Jfr. Suhm D. S. XII. 199.

5) N. Dipl. I. 171.

6) Suhm D. S. XII. 218.

7) Jøl. Ann. 232.

8) I blandt Barth.

Mstr.

9) Jøl. Ann. 232.

Efter Bølgiftsdommen af 16de August 1320 ¹⁾ synes han at have holdt sig rolig og ikke oftere oppippet Tvisten med Bergens Biskopsstol. Han har uden tvivl følt, at de store Forhaabninger, der engang knyttede sig til Kapelmagisterens Embede, med Kong Haakon Magnussøn vare udslyttede, og at Stemningen hos den norske Rigsstyrelse ikke længere var for deres Gjenvækning. Hans Eftermand som Provst ved Apostelkirken var Guttorm Paalsøn. Titelen af kongelig Kapelmagister findes efter denne Tid sjældent anvendt, sandsynligvis et Tegn paa, at man nu ansaa den geistlige Embedsmyndighed, som den egentlig skulde betegne, for mindre betydningsfuld, end den fra først af var paaregnet at skulle blive.

Det følgende Aar 1331 døde Biskop Laurentius Kalfsøn af Hole paa Island den 16de April, 63 Aar gammel ²⁾. Som Beviis paa hans ualmindelige Skolelærdom (klerkdóm) anfører hans Saga, at han gjorde latinske Vers ligesaa let og hurtigt som den Flinkeste ellers taledede det latinske Sprog ³⁾. Om hans canonistiske Lærdom er tidligere berettet. Dertilmed havde han altid viist sig som en meget gudsfrygtig, retskaffen og i sin geistlige Stilling, baade da denne var underordnet og i sit Biskopsdømme, nidkjær Mand. Under sit Ophold i Norge havde han stiftet Bekjendtskab med en vis Thurid Amesdatter af Borgund og avlede med hende, skjønt allerede dengang forlangt Prest af Bielse, Sønnen Arne, som han vedkjendte sig, og som siden samtidig med Faderen gif ind i Thingøre Benediktinerkloster paa Island ⁴⁾. Den samme Thurid havde senere en Søn, Baard, med Presten Salomon, ganske vist den samme nidarøsiske Chorsbroder, som i 1322 blev Biskop af Oslo ⁵⁾. Dette, i Forbindelse med hvad før er fortalt om Biskop Ludun Raude ⁶⁾, viser hvorledes Celibatsloven overholdtes, og hvortil den ledede. Naar selv en Mand af Laurentius's almindelig prieste strenge Seder kunde vitterligen forsynde sig mod den, og saa høitstaaende Prælater som de tvende andre ovennævnte kunde gjøre sig skyldige i samme Overtrædelse, uden at dette findes at have lagt den mindste Hindring i Veien for deres videre Forfremmelse, eller endog skadet deres Rygte, saa indseer man let, hvor daarligt det i Almindelighed maa have været bevendt med Celibatets Sag, og hvor lemfældig den offentlige Mening baade i og udenfor Kirken maa have været i sin Dom om deslige Overtrædelser. Broder Arne, Laurentius's Søn, siges forresten at have slegtet sin Fader paa med Hensyn til Hoved og Lærdom; men trods sit Klosterløfte

¹⁾ S. o. f. II. 212. ²⁾ De fleste Annaler sætte hans Død til 1330, men de ældste, de saakaldte kongelige Annaler, til 1331, og disses Angivelse synes at burde gives Fortrinet. Isl. Ann. 228. ³⁾ Bp. Laur. S. c. 3. ⁴⁾ S. o. f. II. 215. ⁵⁾ Bp. Laur. S. c. 16. ⁶⁾ S. o. f. II. 170.

og Faderens Naamindelser forfaldt han til Drukkenstab og andre Udskeielser, der voldte hans Fader megen Sorg¹). Paa sit Iverste lod Biskop Laurentius skikke et Brev til Erkebiskop Gilif, hvori han foreskillede denne, hvormeget bedre det vilde være for Hole Kirke at have en islandsk Biskop end en norsk, fordi den første kjendte bedre til Landets Skik; og han anbefalede som sin Eftermand Presten Egil Eysolfsøn²). Denne reiste ogsaa samme Sommer til Norge, var Vinteren over der og blev virkelig valgt af Erkebiskoppen og hans Kapitel, ifølge Laurentius's Anbefaling. Han blev indviet paa Trinitatis Søndag, den 14de Juni 1332. Erkebiskoppen kunde ei selv paa Grund af Sygdom forrette Indvielsen, men denne blev udført af Biskop Haakon af Bergen, altsaa efter al Rimelighed i denne Stad. Samme Sommer for Egil til Island, hvor han ankom i August og holdt sin første Biskopsmesse den 8de September³).

Imidlertid var en vigtig Forandring foregaaet i den norske Rigsstyrelse. Endnu paa et Raadsmøde i Oslo den 9de August 1331, ved hvilket Erkebiskop Gilif og Biskop Salomon af Oslo udtrykkelig nævnes som tilstedeværende, finder man Hr. Erling Bidfunssøn optrædende som Kongens Drotsete ved Siden af bemeldte Biskopper „og det øvrige Rigets Raad, som her nu var samlet“, ved Udstedelsen af en Forordning om Udlændingers Handel og Ligegetid i Kjøbstæderne; og i Forordningens Slutning anvendes den siden 1327 almindelig vedtagne Formel: „Til sandt Bidnesbyrd om at vort (Kongens) Raad har saa samtykket med os, satte med vort Segl Hr. Erling Bidfunssøn, vor Drotsete i Norge, sit Segl for dette Brev Hr. Paal Baardsøn, vor Kansler, beseglede (satte Kongens Segl for Brevet), Paal Klerk skrev“⁴). Dengang var Drotseten altsaa endnu i fuld Udøvelse af sin Embedsmyndighed som Rigsstyrelsens Formand. Men i et Kongebrev af 24de April 1332, hvori Kongens Raad dog nævnes, omtales ei Drotseten, idet Paal Baardsøn, Kongens Kansler, alene nævnes ved Slutningen som den beseglende, og Paal Klerk som den

¹) Espot. Arb. p. I. c. 49. ²) Bp. Laur. S. c. 59; Espot. Arb. p. I. c. 50.

³) Isl. Ann. 234; Espot. Arb. p. I. c. 52. De Annales, som sætte Laurentius's Død i 1330, sætte Egils Indvielse i 1331, og dette antager baade Finn Johnson i sin Kirkehistorie (II. 182) og Espotin i sine Arbejder. I Tilfælde at Egils Indvielse virkelig er foregaaet i 1331, falder Trinitatis Søndag paa den 26de Mai. Er Egils Indvielse, som af mig antaget, foregaaet i 1332, da har den Sygdom, der hindrede Erkebiskop Gilif i at indvie ham, rimeligviis været den samme, af hvilken Erkebiskoppen mod Slutningen af 1332 døde. Er derimod Indvielsen foregaaet i 1331, maa Erkebiskoppen igjen have kommet sig af sin Sygdom, da man finder ham, som strax skal omtales, den 9de August dette Aar samlet med Drotseten og Rigets Raad i Oslo. ⁴) N. g. L. III. 157—159.

strivende ¹⁾, og efter denne Tid omtales Hr. Erling ingensteds meer som Drotsete, skønt hans Navn ellers i Brevskaber ofte forekommer. I Slutningen af 1331 eller Begyndelsen af 1332 maa han følgelig være aftraadt fra sin Stilling som Formynderstyrelsens Formand, og da ingen Anden findes at være kommen i hans Sted som saadan, men derimod alle kongelige Breve i de nærmeste Par Aar efter ere udstedte under Kongens Segl alene, maa man antage, at Erlings Aftrædelse er bevirket derved, at Kongen selv har overtaget Rigsstyrelsen som myndig.

Kong Magnus var født i 1316 ²⁾, følgelig fyldte han i Løbet af 1331 sit 15de Aar. Med denne Alder, det fyldte 15de Aar, indtraadte, ifølge den før Magnus Lagabøters Tid gjældende Lovgivning, i det private Liv Myndigheden ³⁾, og den samme Regel har vist nok ogsaa gjældt for Kongen, om ikke hans Myndighedsalder, i det mindste i den ældste Tid, endogsaa er indtraadt med det fyldte 12te Aar. Heri var nu vistnok ved Magnus Lagabøters Lovgivning gjort en Forandring, idet nemlig det fyldte 20de Aar opstilledes som Myndighedsalderen i det private Liv ⁴⁾, hvortil ogsaa Kong Haakon Magnusson havde holdt sig i Forordningen af 16de September 1302 ved at bestemme Kongens Myndighedsalder ⁵⁾. Men denne Forordning var, som vi have seet, allerede i saa mange andre Henseender tilside- sat, at man vel ei heller har anseet sig synderlig bunden ved dens Bestemmelse om Kongens Myndighedsalder, naar de mest raadende i Rigsstyrelsen fandt sig bedre tjent med at fravige den. Uagtet nu Drotseten, efter alle Mærker at dømmes, havde ført Rigsstyrelsen baade med Kraft og Klogskab, saa havde han, som forhen viist, mægtige Modstandere ikke alene inden Rigets store Raad i Biskopperne, i det mindste enkelte af dem, men ogsaa inden det mindre, saakaldte daglige Raad, i Kansleren. Desuden maa formodes, at Landsfolkene i Almindelighed har stundet efter at see sin Konge som selvstyrende saasnart som muligt; dette var et fremtrædende og betegnende Træk i Folke- aandens allerede fra ældgamle Tider. Alle disse Omstændigheder have ganske vist i høiere eller ringere Grad gjort sig gjældende til at virke den indtrædende Forandring i Rigsstyrelsen; og Drotseten maa have fundet sig opfordret til at vige for dem, hvad enten han nu har gjort dette selvskaldet, eller ifølge Fordringer, som han ikke har seet sig istand til at afvise. Spørger man, hvo der ved Forandringen vandt den største Indflydelse paa Rigsstyrelsen, da synes Svaret at maatte

¹⁾ Orig. Dipl. i det norske Rigsarkiv, indeholdende Kongens Stadfæstelse paa en ældre Lagmandsbom. ²⁾ S. o. f. II. 187. ³⁾ N. G. L. c. 190 (N. g. L. I. 69); N. G. L. IV. c. 34 (N. g. L. I. 168) o. fl. St. ⁴⁾ N. G. L. V. c. 22 (N. g. L. II. 90). ⁵⁾ N. g. L. III. 50; ifr. o. f. II. 112, 113.

blive: Kansleren. Han beholdt nemlig, som man seer af Kongebrevene for de næst følgende Aar, Kongeseglet i sit Berge, og maatte saalænge dette vedblev, unegtelig kaldes den mest raadende i den unge Konges daglige Raad, hvad enten Kongen selv var tilstede i Landet eller Raadet under hans Fraværelse i Sverige førte Rigsstyrelsen hans Navn.

Hvilken Virksomhed Erkebiskop Gilif har øvet ved denne Forandring, vides ikke med Sikkerhed; men da han som et Slags Rigsviskarius havde i sin Tid faaret Hr. Erling Bidkunsøn til Rigsformandskabet, maa man antage, at han ogsaa først og fremst maatte adspørges ved dette Rigsformandskabs Ophævelse, og at han dertil har givet sit udtryffelige Samtykke. Det er derfor ogsaa rimeligt, at Forandringen er besluttet og iverksat under hans Nærværelse i Oslo og paa Raadsmødet der i August Maaned 1331, ikke længe efter at den ovenomtalte Forordning af 9de August var udstedt.

Det er forøvrigt høist sandsynligt, at Kong Magnus, omtrent samtidig med sin Optræden i Norge som myndig Konge, ogsaa i samme Egenkab selv har overtaget Rigsstyrelsen i Sverige, hvor siden 1322, en Drotsete ligesom i Norge stod i Styrelsens Spids paa Kongens Begne. Dette maa slutes deels deraf, at den siden 1322 værende svenske Drotsete, Knut Johansøn, just ved denne Tid findes at have ophørt at bære Drotsetenavn, uden at nogen ny foreskommer i hans Sted, — deels deraf, at Kongen ved de i 1332 foresaldne Forhandlinger angaaende Erhvervelsen af Skaane, hvilke breves af ham udelukkende i Egenkab af Sveriges Konge, findes at handle selvstyrende uden at noget Raad nævnes¹⁾. Maa skee staar ogsaa i Forbindelse med hans ved denne Tid indtrædende Myndighedsalder et Brev af Pave Johannes XXII, udstedt i Avignon den 20de August 1331, hvilket indrømmer Kongen den Begunstigelse, at maatte af sin selvvalgte Skriftefader meddeles den fuldkomne Syndsforladelse i Dødstilfælde, hvilken Paven undertiden ved særligt Privilegium pleiede meddele høitstaaende Personer²⁾.

Erkebiskop Gilif overlevede ikke meer end et Aars Tid den omtalte Forandring i Rigsstyrelsen. Han døde den 2den November 1332³⁾ efter at have i 21 Aar, fra sin Indvielse at regne, og 2 Aar, fra sit Valg, forestaaet Nidaros's Kirkeprovins. Den norske Kirke synes under hans virksomme, kloge og milde Styrelse at have trivets vel baade i det Aandelige og i det Verdslige; der herskede fo det meste Fred i dens Indre, ligesom ogsaa dens Forhold til Staten det Hele forblev fredeligt, uagtet det, som vi have seet, eengang i de mindste, var temmelig spendt. Under Gilifs Styrelsestid synes den norske

¹⁾ Lagerbr. III. 262, 263.

²⁾ N. Dipl. II. 156.

³⁾ Isl. Ann. 236.

Kirke at have ſtaaet paa Toppunktet af indre Orden, og ydre Glands og Velvære, hvad den katholſke Tid angaar.

76.

Paal Baardſøn femtende Erkebiskop. Et pavelligt Sendebud i Norge. Erkebiskop Paals Virksomhed. Provincialconcillium i Nidaros 1334. Trætte mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbeden af Utstein.

I December Maaned var Giliſs Død bekiendt i Oslo, hvor Kong Magnus ved Aarets Udgang synes at have opholdt sig. Herfra udstedtes nemlig den 27de December 1332 et Brev i Kongens Navn, beseglet ved Kansleren, i hvilket alle de Friheder, som Kirkens „Tjenestemænd“ havde nydt af Kongedømmet i Erkebiskop Giliſs Tid, stadfæstedes for eet Aar ¹⁾. Derpaa synes Kongen lige i Begyndelsen af 1333 at være dragen til Nidaros i Følge med Kansleren. Man finder ogsaa, at nogle af Kongens Raad have været der tilstede, om ikke en større Raadsforsamling har været afholdt.

Man finder nemlig, at der i Nidaros den 29de Januar 1333 er blevet udstedt et Brev i Kongens Navn, beseglet ved Kansleren Paal Baardſøn, til Fordeel for Nidaros's Kapitel under Erkestolens Vedigt. Det siges heri, at Kapitel og Chorsbrødre havde beklaget sig for Kongens Raad over at forskjellige Personer efter Erkebiskop Giliſs Død vare blevne siddende i den nidarosiſke Kirkes Ombud, havde søgt dens Sager og opbaaret dens Indtægter, uden at være dertil særli- gen beſtiffede af Kapitelet. Da nu Kirkens Lov vidner, at ſaaſnart Erkebiskoppen dør, tilfalder al Kirkens Ret Kapitelet og Chorsbrødrene, ſaa forbyder Kongen Alle fra denne Stund at udføre Kirkens Ombud eller opbære dens Indtægt, førend de udtrykkeligen af Kapitelet dertil ere beſtiffede. De ſom i Mellemtiden kunne have opbaaret noget, ſulle have betalt det til Kapitelet inden een Maaned efter at have hørt nærværende Brev forkynde under Straf af Bod for Brevbrud (Overtrædelse af Kongens Forordninger) og desuden fuld Erstatning ²⁾.

Uagtet Kongens personlige Nærværelse ikke i Brevet udtrykkelig nævnes, ſaa er det dog ganſke ſandſynligt, at den unge Konge, ſom maaskee ſlet ikke i ſin Umyndighedstid havde været i Throndhjem, nu ſom myndig har villet viſe ſig for Thrønderne. Maaskee har man ogsaa havt for Die ved Kongens personlige Nærværelse i Nidaros at virke underhaanden til at det foreſtaaende Erkebiskopsvalg maatte falde i den Retning, ſom Kongens nærmeste Raadgivere ønskede.

Til Giliſs Eftermand valgtes Kansleren Paal Baardſøn, der uden tvivl ogsaa stod høieſt blandt Norges daværende Prælater i

¹⁾ N. Dipl. III. 154.

²⁾ Orig. i b. N. M. Dipl. C. fasc. 2 No. 12.

Lærdom og Anseelse. Valget er maastee foregaaet under hans Ophold i Nidaros, og hvis Kongen virkelig paa samme Tid har været tilstede, har Paal rimeligviis umiddelbar efter Valget overgivet de kongelige Segl i Magnus's egne Hænder. Det nys omtalte Brev af 29de Januar 1333 er nemlig det sidste, for hvilket han siges at have sat Kongeseglet. Endnu samme Aar for han til Kurien, modtog sit Pallium og blev indviet den 15de December¹⁾. I det næste Aar 1334 kom han hjem igjen til Norge og indtog sit Sæde.

- Imidlertid var atter et paveligt Sendebud (apostolicæ sedis nuntius) ankommet til Norge, nemlig Petrus Gervasii, canonicus Vivariensis (Bevay ved Genfer Søen i nuværende Kanton Waadt i Helvetien). Hans Erinde var det samme, som alle pavelige Nuntiers i den senere Tid havde været: at indfræve og bringe Nede i de pavelige Indtægter af Norge og Sverige. Pave Johannes den XXI's Fuldmagts- og Instructionsbreve for ham, sex i Tallet, bleve udfærdigede fra Avignon den 29de Januar 1332²⁾.

Man lærer af dem, hvilke de pavelige Indtægter vare, som de var ham paalagt at besørge indsamlede: — 1) Det endnu tilbagestaaende af den paa Conciliet i Vienne paabudne sexaarige Pavetiende til det hellige Lands Understøttelse. — 2) Det tilbagestaaende af den visse Skat (certus census) eller Peterspengen (denarius beati Petri) af Norge og Sverige til det apostoliske Sæde; herom skulde han foreløbigen underhaanden indhente de fornødne Underretninger. — 3) Det tilbagestaaende Beløb af de for tre Aar det apostoliske Skatkammer forbeholdne første Aars Indtægter af ledige Beneficier. — 4) Tilsvarende Beløbet af de samme, som senere vare Paven forbeholdne for tre Aar. — 5) Det tilbagestaaende Beløb af hvad frivilligen var skjenket Paven til Kirkens og den katolske Tro's Forsvar i Italien mod Oprørere og Rjettere. — 6) Det tilbagestaaende af forskellige andre de pavelige Skatkammer tilkommende Bidrag, hvorom Nuntien foreløbig i al Stilhed skulde indhente Oplysninger. Alt dette var det Peter overdraget at indfræve, idet han derhos fik Fuldmagt til, at fremfare mod de Trodsende med kirkelige Straffe (per censuram ecclesiasticam), al Appel tilsidesat.

Peter gif først til Sverige, hvor han fra Skara, den 13de Februar 1333, tilstrev de norske Biskopper, Kapitler, Kloster, Kirkeforstandere o. s. v. underrettende dem om sit Erinde og om den ham af Paven overdragne Myndighed³⁾. Da han ikke længe efter kom til Norge

¹⁾ Isl. Ann. 238. — Indvielsesdagen maa sluttes efter den Opgivelse (Scr. r. D. III. 616), at han var Erkebiskop 12 Aar 1 Maaned og 15 Dage, og død 1346 1ste Februar. ²⁾ N. Dipl. II. 158—164, 168—170; jfr. Suhm D. S. XII. 233. ³⁾ N. Dipl. II. 168—170.

maa han have optraadt med Strenghed og store Fordringer, hvorved han er kommen i ubehageligt Sammenstød med flere af Landets Biskopper. Man finder nemlig omtalt, at Biskop Salomon af Oslo blev sat i Interdikt af ham ¹⁾, og dette staar uden tvivl i Forbindelse med et retsligt Søgmaal, som Nuntius sees at have anlagt mod Oslos Kathedralkirkes Kapitel i Begyndelsen af 1333 i Anledning af Regnskabets for den serraarige Pavetiende. Dette Søgmaal blev imidlertid igjen hævet af Peter under hans Ophold i Oslo den 6te Juli samme Aar ²⁾, og ved den Leilighed er da sandsynligviis ogsaa Interdiktet over Biskoppen blevet tilbagetaget. Ligeledes findes omtalt, at han i 1333 excommunicerede Biskop Erik af Stavanger, eller i det mindste truede denne med Excommunication. Men Biskoppen søgte strax forlig med ham og opnaaede uden tvivl dette ³⁾. For de islandste Biskopsdommers Bedkommende overdrog han Biskop Haakon af Bergen sin Fuldmagt til Regnskabsopgjøret, og i denne Anledning bleve begge Biskopperne stevnedes til Norge, hvor ogsaa Jon Halvorsen af Staalholt indfandt sig i 1334, og Egil af Hole i 1335 ⁴⁾.

Det er saaledes aabenbart, at Petrus Gervasi ved sit Errende og den Myndighed, hvormed han udførte det, ikke har vaakt saa ganske lidet Rørelse i den norske Kirke og mellem dens Biskopper, der vist nok for største Delen ikke have været synderlig gunstigen stemte for de pavelige Udpresninger og Efterregninger. Maa skee har Erkestolens Ledighed under den udvalgte Erkebiskops just dengang indtræffende Ophold i Kurien givet Petrus en bedre Anledning til ret at bære sin Myndighed til Skue. Hvor længe han har opholdt sig i Norge vides ikke; maaskee har han allerede igjen forladt Landet i 1334.

I denne pavelige Nuntius's Sendelse og i de ham meddeelte Fuldmagter aabenbarer sig tydeligere end ved nogen tidligere den Pengesbegjærighed, som raadede i den pavelige Kurie under Johannes XXII's Regjering. Man sees, hvorledes det var Petrus Gervasi paalagt, at efterspore i Norge og Sverige alle Indtægtskilber for det apostoliske Skatkammer, paa hvilke det fra ældre eller nyere Tider kunde have noget Krav; og han skulde, om han fandt dem i nogen Henseende standsede, bringe dem ved sin virksomme Indsriden i fornyet Gang og til at flyde rigeligen. De tvende første avignonste Pavers Regjeringstid var, saavidt man kan skjønne, en haard Udpresningstid

¹⁾ Isl. Ann. 240, 242. Her er vistnok Salomons Interdikt ved Peter henført til 1335; men dette er rimeligviis en Feiltagelse, da Peter neppe opholdt sig saa længe i Norge eller Sverige, og desuden Interdiktet over Salomon rimeligviis stod i Forbindelse med hans Proces med Oslos Kapitel. ²⁾ Orig. i b. N. N. S. fasc. 62 No. 13. ³⁾ Langes Rth. 591, 593, jfr. Suhm D. 5. XII. 256, 257 ⁴⁾ Isl. Ann. 240, 242.

for den norske Kirke, og det er vel tænkeligt, at det ikke har været Billighedsbetynsyn alene, der bevægede Pave Johannes til i 1326 at del den serearige Pavetiende af den norske og svenske Kirke med Kongedømmet, — men ogsaa Forsigtighed. Han havde nemlig vistnok Grund til at frygte, at den norske og svenske Styrelse, hvis han ikke vandt den for sig ved en saadan Indrømmelse, ved en Deling af Byttet, kunde, ligesom den norske i Kong Erik Magnussons Tid, lægge kraftige Hindringer i Veien for den nævnte Tiendes Opbørsel, og i denne Henseende vel tilmed vinde den saa tungt statlagte Geistlighed for sine Anstuelser. Pave Johannes XXII døde ellers den 8de December 1334 i en Alder af over 90 Aar; og til hans Eftermand valgtes allerede den 20de i samme Maaned Benedictus XII. Dette var en redelig, velsindet Mand, der, skjønt fransk af Fødsel og valgt ved det franske Partis Indflydelse, dog havde Villie til at gjennemdrive Forbedringer. Men han formaede intet synderligt at udrette mod sine mægtige Omgivelses Ønske. Han skal imidlertid ved Sendebud til Norge i 1336 have tilbagefaldt et nyt Skattepaalæg paa Kirker og Kirkegods, hvilket hans Formand havde faaet i Stand under Paaskud at understøtte et Korstog, som den franske Konge vilde gjøre. Da der ikke blev mere af dette Korstog, end af tidligere forkyndte, har uden tvivl Pave Benedictus skammet sig ved yderligere at statlægge Kirken ¹).

Den nye Erkebiskop, Paal Baardsøn, synes strax at have udviklet megen Virksomhed i sin Metropolitanstyrelse. Allerede i September 1334 holdt han i Nidaros sit første Provincialconcilium, paa hvilket vare tilstede Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Erik af Stavanger. Om et større Raadsmøde dermed har været forbundet, vides ikke med Sikkerhed, kun seer man, at Ivar Dgmundsøn, som ved denne Leilighed kaldes Kongens Drotsete i Norge, og saaledes maa antages at have for Tiden repræsenteret Kongens Person, rimeligviis under dennes Ophold i Sverige, har samtidig med Conciliet været tilstede i Nidaros ²), — en Omstændighed, der synes hentyde paa, at idetmindste flere af Kongens Raad have været samlede

Conciliets Bestemmelser, der fornemmelig angaa Kirketugten, blev vedtagne og udfærdigede den 22de September:

1) Det paalægges Klerkerne at leve ærbart og afholdende; i den

¹) Jørl. Ann. 244. ²) Dom af 20de September 1334 i en Testamentstræ mellem Erkebiskoppen paa den ene Side og Biskop af Lyng paa den anden, hvilken Tvist, ifølge begge Parters Voldgift, afgjordes ved Biskopperne Hamar, Oslo og Stavanger samt Ivar Dgmundsøn „Kongens Drotsete i Norge“, Baard Petersøn, Tegner i Nidaros, og Olaf Hermansøn, Eftersmand sammesteds, som valgte Dommere. N. Dipl. III. 161.

Henseende stadfæstes tidligere Erkebiskoppers Bestemmelser, og navnlig Erkebiskop Gilifs paa Conciliet i Bergen udstedte, medens alle ældre Bestemmelser, der stride mod „canones“, sættes aldeles udaf Kraft.

2) Intet Kloster maa, mod Betaling eller paa nogetsombest Vilkaar, optages som „Præbendarier“ Mænd eller Kvinder uden vedkommende Biskops Samtykke. Skeer dette alligevel, da skal den, som optager dem, ved selve Gjerningen have forbrudt den hele Bestyrelse og sin Prælatverdighed, og baade de som give og samtykke skulle straffes efter Biskoppens Forgodtbeholdende. Abbeder og Abbedisser skulle i sin Indvielse, og Nonner idet de velsignes (in suis benedictionibus) aflægge corporlig Ed paa, at de ei ville samtykke saadant.

3) Alle Klerker af hvilkensombest Stand og Stilling, som misbruge det pavelige Sædes Privilegier, eller anmasse sig Sager, der af Biskopper eller Synoder ere forbeholdne Andre, eller af egen Myndighed eftergiver Pilegrimsløfter eller formilde Pönitenser, ere ved selve Gjerningen underkastede Excommunication.

4) Hvilkenombest Klerk, der hemmeligen eller aabenbare forstærker sig Beskyttelse af Kongen eller af den verdslige Magt for at undgaa Straf af sin geistlige Dommer, paadrager sig ved selve Gjerningen Excommunication.

5) Kardinal Vilhelms Statuter skulle nøie iagttages og aarligen fornydes paa Synoderne (Prestemøderne).

6) Under Straf af evig Forbandelse forbydes, at Nogen forkynder grundede Indulgenfer (indiscretas indulgentias).

7) Nonneklosterne skulle være under streng Bevogtning og fast Ruffelse, især om Natten, saaledes at det ei tillades hverken Geistlige eller Læge at komme derind efter Vesper (post earum vespervas), med mindre paatrængende Nødvendighed fordrer det.

8) Biskopperne, hver i sit Biskopsdømme, og Erkebiskoppen i den hele Provins kan fritage fra eller formilde Bestemmelser med Hensyn til Overholdelse af Faster og Helligdage.

9) Erkebiskop Gilifs Bestemmelse, at ingen Prest eller beneficeret Person maa stedes til Pönitens, med mindre han efterlader Kirken Riendebelen af det Guds, han ved Kirken har erhvervet, fortolkes derhen, at den blot skal forstaaes om Pönitens, hvorved han for den Sag erholder Absolution; for andre Synder kan han ligesuldt absolveres.

10) Ingen Prest eller Klerk, inden de hellige Ordensgrader (d. e. de høiere), hvilken befindes indtil sit Livs Slutning at have levet i aabenbart Frilleliv, maa begraves inden Kirkens Begge eller i dens Indgange, i hvor stor Pönitens han end har underkastet sig; den som

vidende tilsteder en saadan Begravelse, er derved suspenderet fra Embede og Indtægt.

11) Overensstemmende med de canoniske Forrifter skal der paa lægges samme Klerkers Friller Pönitens som for Hor og Helligdomsbrud (sacrilegium), hvis deres Samliv er lønligt; men hvis det er aabenbart, og de ikke aflade sin Synd, skulle de excommuniceres, og hvis de endnu fremture, skal deres Excommunication offentlig forkyndes i Kirken.

12) Biskopperne og deres Officialer skulle have edsvorne Klerker til Skrivere.

13) Proysteembede eller dermed forbundne geistlige eller verdslige Sager skulle ikke overdrages til nogen Lægmand.

14) Proysternes Ombudsmænd eller Indtrævere skulle ikke opbære nogen Pengebod uden Sogneprestens Vidende, saaledes at dennes skriftlige Bevidnelse om det opbaarne paa Biskoppens Forlangende kan fremlægges.

15) Det forbydes Biskopper, Abbeder, Abbedisser og Kirkers Bestyrere at overdrage eller indrømme Noget sine Kirkers Ejendomme; er dette nogensteds skeet, erklæres det for ugyldigt¹⁾.

Disse Conciliebestemmelser vise, at Celibatsloven maa have øvet en fordærvelig Indflydelse paa Geistlighedens Seder²⁾, en Indflydelse, som man nu ved strenge Lovbestemmelser søgte at betvinge, men som ligesuldt viser sig at være bleven større og større. Ligeledes give de anførte Bestemmelser Formodning om, at Tugten i Nonneklostrene har begyndt at komme i Forfald, siden deres Luffelse indskærpes. Ingen Bestemmelse kan siges at være ligefrem rettet mod den verdslige Statsmagt; det skulde være den 4de Artikel, som kanske kunde synes paa en vis Maade at berøre den. Det her omhandlede Provincialconcilium synes saaledes i Grunden at have blot kirkelig Betydning.

Bed denne Tid førtes en forargelig Trætte mellem Biskop Eri af Stavanger og Abbed Erik, Forstander for Augustinerklostere i Utstein i Stavangers Biskopsdømme, — en Trætte som lade os kaste et Blik ind i Klosterlivet i Norge paa denne Tid. Den 8d September 1333 indfandt Biskop Erik sig ved Utsteins Kloster i Abbedens Fravær, og da han fandt Klosteret omhyggelig luffet, hvilke Abbeden havde foranstaltet for ei at modtage Biskoppens Besøg, lod han Portene aabne med Magt og holdt Gudstjeneste i Klosterets Kirke. Grunden til Besøget maa antages at have været onde Rygter om Abbeden, hvis Sandhed Biskoppen ved en Visitation nærmere har ville

¹⁾ N. g. L. III. 277—281, hvor Bestemmelserne findes baade i latinsk Original og i norsk Oversættelse. ²⁾ Celibatstvangen underkastede vare de fire saakaldte ordines sacri eller majores, nemlig til og med Subdiaconer; nyere Borgth. Chr. c. 17 (N. g. L. II. 300).

ransage, hvorfor Abbeden nødigt saa hans Ankomst did. Abbeden undlod ikke at fremstille Biskoppens Fremgangsmaade som en ulovlig Bolshandling, hvorover han indgav Klage i Nidaros. Biskoppen forlangte Afstrift af Klagen, hvilken negtedes ham, og da Abbeden heller ikke paa Biskoppens Stevning hverken mødte selv eller ved Fuldmægtig, dømte Biskoppen ham den 21de October 1333 „in contumaciam“, til at have sin Ret forbrudt, om han end havde havt nogen, og paalagde ham bestandig Tausshed i denne Sag.

Men hermed lod ikke Abbeden sig nøie. Han appellerede til Erkebiskoppen, fremdeles uden at meddele Biskoppen nogen Afstrift af Appellen, og fremsatte en Deel Klagepunkter mod denne. Da han imidlertid ikke førte Beviis for sine Paastande, fandt Erkebiskoppen sig besejret til at dømme Appellen ugyldig og tom. Dette synes at være skeet under Biskop Eriks Ophold i Nidaros i 1334 i Anledning af Provincialconciliet der og en Stund for dets Afholdelse; og, som følge uden tvivl af Erkebiskoppens Dom, erklærede derpaa Biskoppen fra Nidaros Abbeden for excommuniceret. Nu ikke alene fornyede Abbeden sin Klage til Erkebiskoppen, men appellerede ogsaa den 29de October 1334 til Paven idet han indgav sine Besværinger over Biskoppen. Disse gik ud paa: — at Biskoppen, som før omtalt, havde brudt ind i Klosteret; — at han samme Dag havde holdt Gudstjeneste med Munke, som Abbeden havde excommuniceret, og det uagtet Biskoppen selv var excommuniceret af den pavelige Nuntius; — at han forholde Abbeden Klosterets Ejendomme m. m. — Til Forsvar for at han ei havde mødt for Biskoppen paa dennes Stevning, anførte han, at Biskoppen havde truet ham med Arrest, og at han derfor ei havde turdet indfinde sig. Han protesterede mod Biskoppen som sin Dømmer, idet han anraabte om, at hans Sag maatte blive paadømt af upartiske Mænd; og han paastod endelig Erstatning for Overlast og Tab.

Denne Abbedens Appel blev den 13de November næst efter forevist Biskoppen ledsaget af Begjæring om Følgestrivelse (apostolos). Biskop Eriq meddelte ogsaa den 12te December det forlangte, men som man let kan tænke, i Form af en Gjendrivelse, hvilken tillige indeholdt svære Klagemaal mod Abbeden. Biskoppen svarede paa de af denne fremsatte Ankæpster blandt andet: — at han, før han holdt Gudstjeneste med de af Abbeden bansatte Munke, havde absolveret dem, da han havde fundet deres Straf for haard; — at han selv ikke havde været excommuniceret af den pavelige Nuntius, da han paa dennes Trudsæl havde forliget sig med ham; — forresten benegtede han Sandheden af de øvrige Klagepunkter, som Abbeden havde fremsat mod ham. De Beskyldninger han derpaa fremsatte mod Abbeden gik ud

paa: — at Abbeden, efter egen Tilstaaelse i Nidaros for Erkebiskoppe og Biskopperne, havde i flere Aar ført et usømmeligt Levnet i natl. Svir med en fornem ung Pige; — at han havde overdraget den samme Kvinde Brugen af betydelige Klosterjorder; — at han var berøgtet for en ung Piges Mord; — at han havde behandlet sine Munk med umenneskelig Strengbed; — at han selv i Kapitlet havde aabenbaret for alle Brødrene hvad tvende af disse havde betroet ham i Skriftemaalet, og at han med Nis havde tvunget den Skriftefader, som Biskoppen havde beskiftet Munkene, til at aabenbare de Synder, som Munkene havde skriftet for ham, hvorpaa han offentligen og grusomt straffede flere af dem; — at han havde bortsløset meget af Klostersets Gods og forødet samme udenfor Klosteret i natlige Driffelag og anden Overdaadighed, medens Brødrene „der sad hjemme og tjente Gud“ knap havde anstændigt Livsophold. Om Alt dette, paastod Biskoppen, var Abbeden ved edelige Vidnesbyrd overbevist. Biskoppen paastod videre, at Abbedens senere Appel til Erkebiskoppen var ugjeldig, fordi han havde negtet Biskoppen Afskrift af den; og derhos gjorde han opmærksom paa, at Abbeden var excommuniceret i Nidaros, og skjønt dette var ham bekjendt to Maaneder førend han apellerede til det apostoliske Sæde, var dog ikke denne Biskoppens Bannedom nævnt i hans Appel.

Hvad Udfald denne Sag til Slutning har faaet, vides ei med Sikkerhed. Hvis Biskop Eriks Bestyldninger mod Abbeden have medført den rene Sandhed, maa den sidste have været en høist uverdige Prælat, hvem Kirken ikke burde eller kunde taale som et Klosters Forstander. Abbed Eriks findes ikke destomindre i flere Aar efter — endnu i 1341 — at have været i Besiddelse af sin Abbedverdigbed og fremdeles have Tvistigheder med Biskop Erik, der endogsaa kun med Pengetab for ifra dem ifølge en pavelig eller paa Pavens Foranstaltning fældede Dom. Dette lader formode, at Abbeden, skjønt vistnok i Grunden i Stand uverdige, dog er bleven forfulgt med haardere Bestyldninger end som Biskoppen, trods sin Paastand, kunde tilstræffeligen godtgjøre. Den hele Strid, som rimeligen fra Først af har havt sin Oprindelse fra Usikkerhed med Hensyn til Grændsen for den biskoppelige Myndighed over Klostrene, vidner for øvrigt baade om store Udskielser inden det daværende norske Klosterliv, — hvad enten nu disse Udskielser have været meer eller mindre almindelige, — og om en Trod og Hadstbed hos visse af den norske Kirkes Prælater i deres indbyrdes Tvistigheder, hvilken gjør deres Sindelag og deres Agtelse for kirkelig Sømmelighed liden (Se 1).

1) Om denne Sag see Langes *Rh.* 591—596, jfr. *Suhm D. S.* XII. 256—257.

77.

Provinsialconcilium i Tunsberg 1336. Raadsmøde og Forhandlinger i Oslo om Kirkens Forhold. Den bergenske Biskop Haakon's Indflydelse.

I 1336 i Juli Maaned holdt Erkebiskop Paal sit andet Provinsialconcilium i Tunsberg. Biskopperne Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Eriq af Stavanger nævnes som tilstedeværende, hvorimod paa Biskop Haakon af Bergens og hans Kapitels Begne tvende fuldmægtige Chorsbrødre mødte. Conciliets Bestemmelser bleve udfærdigede den 19de Juli og beseglede ikke alene af de tilstedeværende Biskopper, men ogsaa „til Vidnesbyrd“ af de bergenske Fuldmægtige „med Biskoppens og Kapitelets Segl“. De fleste af disse Bestemmelser gaa ifkun ud paa at stadfæste tidligere af Erkebiskopperne Jon, Torund og Gilif samt af Paal selv paa hans første Provinsialconcilium, idet dog tillige bestemte Bøder tilføies visse af dem for deres Overtrædelse eller Forsømmelse.

Som nye maa udhæves: — 1) Forbud mod Sogneprestere's Omstæffen udenfor deres Kirkesogne, saaledes at Sognefolket for længere Tid maatte undvære den dem tilkommende Tjeneste. Ingen Sogneprest maa fjærne sig fra sin Sognkirke saa lang Tid, at det kan bemærkes, uden sin Biskops Orlov, med mindre han stikker i sit Sted en anden antagelig Prest, der imidlertid kan forrette for ham. Men den Prest, som overbevises om at være en halv Maaned i Træk borte fra sit Kirkesogn uden antagelig Grund, skal bøde en halv Mark Norst, og har Biskoppen Ret til at straffe ham yderligere efter Omstændighederne.

2) Gjentagelse af ældre Forbud mod, at nogen Prest maa indlede „Handel eller Betingelser“ forinden han meddeler de hellige Saframenter. Hver den Prest, der om sliqt bliver overbevist, skal først miste den Betaling, hvormed han efter Stedets lovlige Sedvane hædres efter Saframenternes Uddeling, og dernæst ikke alene tilbagebetale hvad han uretmæssigen ifølge den forbudne Alford modtog, men ogsaa bøde til Biskoppen ligesaa meget af sit eget Gods.

3) De tidligere Bestemmelser om studerende Chorsbrødre's Ret til at opbære Indtægten af sine Præbender ubestaaen stadfæstes. Derimod gjenkaldes den Artikel i Erkebiskop Torunds Statut af 1306, hvorved paabydes, at af ethvert Kloster skulle nogle Personer, hvilke Biskoppen vælger, udsendes for at studere ¹⁾, — ligesom og en Bestemmelse af Erkebiskop Gilif, at de, som falde i Ban af selve Gjerningen, siden skulle aabenbare forkyndes bansatte med Kjerter's Udslutning og Klokkers Ringning.

4) De Chorsbrødre ved Biskopsstolene, som ere Sogneprester,

¹⁾ G. o. f. II. 106.

skulle selv synge Medse og prædike for sit Sognefolk, i det mindste een Gang om Aaret forfalbsløst, nemlig paa Marsdagen for Sognekirkens Indvielse (kyrkiudagr), eller paa Kirkepatronens Festsdag (d. e. den Helgens Dag, til hvem Kirken er indviet), eller paa en af de største Høitider.

Alle tidligere Provinzialstatuter, nemlig: Wilhelm af Sabinas, Erkebiskop Jons af 1280, Jorunds af 1290 og 1306, Gilifs af 1320 og 1327, Paals af 1334, skulle, tilligemed de paa nærværende Concilium udfærdigede, indføres i Statutbøger (skipanar bœkr) og oplæses offentlig i det mindste een Gang aarligen af selve Biskoppen, eller af dem som i hans Sted ere, i enhver Kjøbstads Hovedkirke, men af Provsterne eller deres Vikarier i andre større Kirker, og forklares for Læge og Lærde i alle de Artifler, som dem kunne vedkomme ¹⁾.

Man lærer af disse Conciliebestemmelser, blandt mere, hvilke Provinzialstatuter af samtlige norske Biskopper have været godkjendte som Regel for den hele Provinses Kirkestyrelse.

Der findes i de paa dette Provinzialconcilium fattede Bestemmelser, ligesaa lidt som i Paals tidligere af 1334, nogen Artikel, der kan siges ligefrem at være rettet mod den verdslige Statsstyrelse, — hvis man ikke vil søge det i den gjentagne Stadfæstelse af Erkebiskop Jons Bestemmelser af 1280. Heri kunde man imidlertid — det maa indrømmes — see en bestandig fornyet Protest fra de norske Biskoppers Side mod ethvert Skridt af den verdslige Styrelse, der kunde agtes stridende mod de i hine Bestemmelser umiddelbart eller middelbart udtalte Grundsætninger, — stridende mod hvad i dem umiddelbart eller middelbart opstilledes som Kirkens Friheder og Rettigheder. Det er ogsaa rimeligt, at Biskopperne med fuld Bevidsthed altid stræbte at holde sig denne Dør aaben, for muligen ved given Leilighed gennem den at gjøre et eller andet Udfald til Hierarchiets Bedste. Men dette Baghold havde uidentivl ogsaa Statsstyrelsen endnu aabne Dine nok til at see, og Kraft nok til nogenlunde at møde, naar Angreb derfra truede. Beviis herfor gav en mærkelig Forhandling, som fandt Sted i 1337.

Overeenskomsten af 14de September 1327 mellem Kongedømme og Biskopperne angaaende Christenretten var ingenlunde saa bestemt affattet, at den for en kommende Tid ganske kunde udestænge Tvivl og Twistemaal vedrørende Udstrækningen af Kirkens dømmende Omraade. Man maa derhos mærke sig, at siden hiin Overeenskomst sluttedes, var Kong Magnus's Myndighedsstyrelse indtraadt, der uidentivl har givet Biskopperne Haab om at kunne af den unge og svage Konge udvirke Fordele, som det ikke havde lykkets dem at gennemdrive, da de havde

¹⁾ N. g. L. III. 281—284.

med Formynderstyrelsen at gjøre. Det maa nu antages, at Erkebiskop Paal, stolende paa sin ophoiede Stilling i den norske Kirke og Stat, muligen ogsaa paa et forudsat velvilligt Sindelag hos Kongen, hvis Kansler han havde været i hans første Myndighedsaar, — har gjort visse Skridt til at udvide sit dømmende Omraade i Nidaros By, der stod i en saa nær Forbindelse med Erkestolen, og desuden laa i en affides Deel af Riget, hvor Kongen og hans Raad i senere Tider kun sjældent var tilstede. Men Erkebiskoppens Overgreb, hvori de nu end have bestaaet, vakte strax Kongens Raadgiveres Opmærksomhed, og bleve Gjenstand for Raadslagninger paa et større Høvdin- gemøde, der holdtes i August Maaned 1337 i Oslo, eller paa det tæt- ved liggende Slot Akersborg, det nuværende Akershus.

Her var — som det heder — tilstede hos Kongen Rigets Raad, og af Biskopperne nævnes udtrykkelig som nærværende, foruden Erke- biskoppen, Halvard af Hamar og Haakon af Bergen. Ved denne Leilighed blev paa en Sammenkomst paa Akersborg den 30te Au- gust handlet om den Uenighed, der var opkommen mellem Kongen og Erkebiskoppen med Hensyn til Paadømmelsen af Sager, for hvilke Bø- der vare bestemte i Christenretten, nemlig angaaende hvem af de nævnte Parter denne Paadømmelse tilkom i Nidaros. Og blev der da, med Raad og Mægling af de tvende ovennævnte Biskopper og med Sam- tykke af det hele tilstedeværende Rigets Raad, sluttet følgende Overens- komst og Anordning:

Alle de Bøder, som i Christenretten forekomme, skulle dømmes og kjendes i Kongsgaarden i Nidaros, saaledes at derved baade Erke- biskoppens Official og Lagmanden ere tilstede og affige Dom verel- viis, enten efter Dagstifte, eller paa den Maade, at de, den ene efter den anden, afgive lige mange Kjendelser i Raad. Men hvis saa vig- tige Sager kunne forekomme, at Officialen og Lagmanden finde, at de ikke paa egen Haand kunne afgjøre dem, da skulle Officialen, Fe- hirde¹⁾ og Lagmanden gaa til Erkebiskoppens Gaard, og skal da Er- kebiskoppen fælde Dommen i deres Overvær, paa begge (Kongedøm- mets og Kirkens) Vegne. Denne Anordning skal staa ubrødeligen ved Magt fra begge Sider, indtil Kongen kan komme til Nidaros, og han og Erkebiskoppen med deres bedste Mænds Raad faa fattet en varig Bestemmelse i denne Sag; og skal ved denne Overenskomst intet Skaar

¹⁾ Hermed menes Fehirde i Nidaros's Fehirdsle. Norge var paa denne Tid deelt i fem Fehirdsler eller Overophørselsdistrikter, nemlig: Nidaros's, Ber- gens, Oslos, Lunsbergs og Elvesfjels (Elsarsysla ok Ranriki), hvert under en Fehirde eller Skatmester (Munch Norg. Bestr. 9). Fehirde var en høitbetroet Embedsmand, og ved denne Leilighed er det tydeligt, at han paa en Maade har skullet repræsentere Kongen, og at han har været betragtet som høiinteressaaende end Lagmanden.

gjøres i den Ret, som hver af Parterne forud havde med Hensyn den omhandlede Domsaffigelse. — Kongens og Erkebiskoppens (bleve satte for Bestemmelsen ¹⁾).

Skjønt denne Overeenskomst er affattet i de mest forbeholdne tryk fra Erkebiskoppens Side og dertilmed erklærer sig for at blot midlertidig, — og skjønt den i Grunden synes at være Erkebiskoppens Dommermyndighed gunstig, idet den overlader ham Domsaffigelsen i de vanskeligste og vigtigste Sager, saa maa den dog utvivl have forekommet Erkebiskoppen at medføre en Indskrænkning i den Myndighed, han forud udøvede, eller efter den fane Ret burde udøve, og har derfor vaakt Betæneligheder hos Kongen med Hensyn til hans Ansvar i denne Anledning for Kirken. Kongen finder nemlig, at de tvende Biskopper, Halvard og Haakon, sin Afreise fra Oslo, der have den 4de September næst efter sendt et Brev, hvori de offentlig vedkjendes at have raadet Erkebiskop Paal til at indgaa omtalte Overeenskomst med Kongen „for Frøkjærligheds. og Holigheds Skyld og for at vise deres Herre, Kong Magnus, Hæder og Føielighed“ ²⁾. Erkebiskoppen synes altsaa have fordret en formelig Erklæring af de tvende Biskopper, at de bære hans Ansvar for den udviste Eftergivenhed mod Kongedømmet, ja endog ved sit Raad havde fremkaldt den.

Det er ogsaa høist rimeligt, at i det mindste Biskop Haakon Bergen ved denne Leilighed optraadte som en Megler mellem Kongedømmet og Erkebiskoppen, og ved sin Indflydelse hos begge væsentlig har virket til Overeenskomsten. Haakons egne Breve vise nemlig, han paa denne Tid ikke alene har staaet vel anstreden hos Erkebiskop Paal, men ogsaa at han har nydt Kong Magnus's og hans fra Dronnings særdeles Indest ³⁾. I 1335 havde den nittenaarige Kong Magnus egtet Blanca, eller som hun i Norge almindelig kaldes Blanka, en Datter af Greve Johan af Namur og fjærnt beslægtet med den da regjerende franske Konge, Philip VI af Valois, — smuk og aandrigh Fyrstinde, der snart fik stor Indflydelse paa sin Konges Regjering, dog, som det lader, ikke altid til det Gode. Hun kom med Kongen i Norge under det omtalte Høvdingemøde i 1337, og Erkebiskop Haakon synes ved denne Leilighed at være kommen i stor Begreb hos hende og hendes franske Damer, rimeligviis paa Grund af sine smidige Opførsel og sine flebne Seder. Thi Alt vidner om, at Erkebiskop Haakon foruden at være en lærd og dygtig Biskop, tillige har funnet optraadte som en fin Hofmand, der udentvivl ogsaa af sine Studier i Udlandet har høstet den Fordeel at være det franske Sprog fuldkommen mægtig.

¹⁾ N. g. L. III. 161. ²⁾ N. Dipl. II. 184. ³⁾ Bp. Haakons Breve, (i N. G. og S. V. 95—165.

Haakon stod tilmed i fortroligt Venstabsforhold og stadig Brevverling med næsten alle Norges daværende mægtigste og mest indflydelsesrige geistlige og verdslige Høvdinger, blandt andre med den forudsum Drotsete Erling Bidkunsøn, med hans Søn den unge Bjarne Erlingsøn, der lader til at have været en af Kongens og Dronningens særdeles Yndlinger, — med Brødrene Jon og Sigurd, Kongens Fætttere, Sønner af Hafthor Jonsøn († i 1320) og af Kong Haakon Magnussons uegte Datter Agnes, — med Brødrene Ivar og Finn Ogmundssønner, der lige siden Magnus's Antagelse til Norges Konge havde været blandt de første Mænd i Konges Raad, og af hvilke Ivar endog, skjønt vistnok kun for en ganske kort Tid, havde været Kongens Drotsete i Norge¹⁾. Haakon synes med Smidighed, og dog med Redelighed, at have bevæget sig mellem Hovedmændene for de forskjellige Partier, der utvivlsomt havde dannet sig i Kongens eller Rigets større Raad; og han har derfor været fortrinlig flittet til at virke som Megler, naar Partispendingen truede med at tage en alvorlig Retning.

Et Beviis paa Biskop Haakons Indflydelse ved denne Tid er hans Optræden i en slem Sag, der stod Biskop Halvard af Hamar og Ridderen Hr. Ulf Saresøn imellem. Denne Ulf var et uroligt Hoved. Han havde allerede tidligere deeltaget i voldsomme og, som det lader, oprørste Handlinger. Nu havde han groveligen forset sig mod Biskoppen af Hamar og dennes Kirke — hvori vides dog ikke — og var derfor bleven sat i Ban. Siden gav han efter, søgte Forlig med Biskoppen og blev af denne løst i Oslo, foran St. Halvards Kirkes Dør — rimeligviis under det sidst omtalte Høvdingemøde —, efterat han paa Forhaand havde svoret at ville lyde Biskoppens Dom. Til denne Ed havde Biskop Haakon været Bidne. Den Dom, Biskop Halvard derpaa fældede, var meget streng. Den paa lagde blandt andet Ulf at udrede til Kirken i Hamar 12 Markebol Jord og at gjøre en Pilegrimsfærd til den pavelige Kurie, begge Dele i Løbet af det følgende Aar. Ulf fandt Dommen ubillig og alt for tung, ja vel umulig at opfylde. Han tilskrev herom Biskop Haakon, der, som sagt, havde været Bidne til hans Forligsed, og forlangte Biskoppens Erklæring angaaende dennes Lydende, idet han — som det lader — lagde fortrinlig Vegt paa det Udtryk i Eden, at han skulde holde den hellige Kirkes og Biskoppens Dom „i Alt hvad der var ham muligt“. Han oversendte tillige Biskop Haakon en Fortegnelse over alt det, som Biskop Halvard havde paalagt ham i Skrift eller Pönitens for desangaaende at høre hans Mening.

Man har tvende Breve af Biskop Haakon, som han i denne An-

¹⁾ S. o. f. II. 246.

ledning udfærdigede fra Bergen den 20de December 1337, det ene til Ulf, det andet til Biskop Halvard, — begge vidnende om Haakon milde Sindelag og hans Lyst til at stifte Fred.

I Brevet til Ulf beklager han dennes ubehagelige Stilling, hvilken haønster af Hjertet at lindre; hvilket han og efter Evne skal stræbe, dog saaledes at det er den hellige Kirke til Ære og Ulf's Sjæl til Gavn. Han indrømmer, at Ulf's Ed virkelig indeholdt de Udtryk „i Alt hvad der var ham muligt“; men han maa alligevel ansee den paalagte Skrift for lovlig i det Hele, navnlig fordi deri ikke forbydes Ulf at fremkomme med lovligt Søgmaal, men kun at foretage uretfærdige Angreb paa den hellige Kirkes Gods, Ret eller Friheder. Han beder Ulf indstændigen ei at finde det formeget, som er ham paalagt i Bønner, Gudstjeneste, Faster, Offer og Almisseydelse; thi Heiligheden dermed er forkvarende og forbigaaende, men Belønningen og Fortjenesten evig velgjørende. Han finder, at det virkelig maa falde Hr. Ulf tungt at skaffe Jorder og Kostbarheder til Beie til samme Tid som han i Hast skal berede sig til en Pilegrimsgang, og derhos gøre alle den Ret, som have lovlige Kæremaal paa ham. Men Kurien har aldrig været og vil aldrig vorde mistundsløs mod dem, som Mistand ville søge. Han opfordrer Ulf til at søge Raad hos Kongen, Erkebiskoppen og sine øvrige Venner. Haakon skal gjerne gjøre Forbøn for Ulf hos Biskop Halvard i denne Sag; han haaber ogsaa, at Biskoppen vil vise sig desto søieligere, jo villigere Ulf viser sig til at lyde hans Bud i Alt hvad der er ham muligt: „det er vist — tilføier han — at Gud ei paabyder noget Umuligt, og end mindre skulle Menneskene gjøre det.“

I Brevet til Biskop Halvard yttre Haakon: at meget af hvad Halvard havde paalagt Ulf i Skrift er faderligt og ret, men hvad angaar Pilegrimsfærden og den store Udredelse af Jordegods til Hamar Kirke samt det øvrige, som dermed staar i Forbindelse, da tror han det vil falde Ulf tungt at opfylde begge Dele paa eet Aar. Han erindrer Halvard om, at Ulf svor, at lyde Kirkens og Biskoppens Dom „saavidt det var ham muligt“, og beder derfor Biskoppen indstændigen om lempe og udtyde de nævnte Artikler, ligesom og andre, hvilke Biskoppen selv maatte finde at kunne formildes, saaledes som det efter hans eget Skjøn er bedst for begge Parter, havende ham for Die, om hvor der er skrevet „hans Mistandhed overgaar alle hans Gjerninger“. Saaledes haaber han, at Biskoppen vil handle ¹⁾. — Biskop Haakon's Medling i denne Sag har vistnok ikke været frugtesløs; thi allerede den 7de April i det følgende Aar 1338 kan han i et Brev til Bjarne Ertingsøn fortælle, at Biskop Halvard og Hr. Ulf med deres Venner paa begge Sider nu vare fuldkommen forligte ²⁾.

¹⁾ Sml. V. 106—109.

²⁾ Sml. V. 117.

78.

Provincialconcilium tilfagt i 1338, men igjen affagt. Biduote med Rigdstyrelsen i Norge. Marsagerne hertil. Mangler ved Statsforeningen mellem Norge og Sverige.

I 1338 udstedte Erkebiskop Paal Kaldelse til et nyt Provincialconcilium, der skulde holdes i Nidaros den 20de August. Biskop Haakon af Bergen undskyldte sig paa Grund af Sygdom for at møde personligen, hvorimod han skulde sende Fuldmægtige. Han udnævnte ogsaa den 28de Juli tvende Chorsbrødre for at møde i sit og Kapitelets Navn. Erkebiskoppen affagde imidlertid igjen Conciliet, uvisst af hvilken Grund¹⁾.

I dette samme Aar overdrog Pave Benedictus XII Erkebiskop Haakon et Hverv vedkommende den svenske Kirke. Her var Uenighed staaet mellem Erkebiskop Peter Filippusson af Upsal og Minoriterne. Peter havde tidligere været Prior af Prædikebrødrenes Orden, synes som Prædikebroder ikke at have haft noget godt Nie til Minoriterne, hvilke han ved flere Leiligheder fornærmede i sit Biskops-næmme, ja endogsaa berøvede et Kloster i Upsal. Herover klagede Brødre af Stokholm, Genkjøping og Upsal til Kurien, idet de fremstillede mange Bestyldninger mod Erkebiskoppen og paastode, at denne paaagtet forfulgte dem. Paven tilskrev nu fra Avignon den 1ste September Erkebiskop Paal og gav ham Fuldmagt til at indkalde de stridende Parter for sig og afgjøre Tvisten²⁾. At han betroede Paal dette Hverv vidner udentvivl om den Agtelse han bar for denne Prælat.

Udtaa Høsten 1338 kom Biskop Jon Halvorsen af Skaalst til Norge ifølge Erkebiskoppens Kaldelse. Han var syg ved Ankomsten til Bergen, fristnede siden noget til, men blev atter syg og døde den 2den Februar 1339. Han blev begravet hos Prædikebrødrene i Bergen, til hvis Orden han, som før sagt, hørte³⁾. Anna-merne give ham, idet de anføre hans Død, det Bidnesbyrd, at han

¹⁾ Bp. Haakons Breve, Sml. V. 117, 119, 120, 123, 125, 126. Man seer af det sidstnævnte Brev, at Erkebiskoppen har i sit Brev ladet Haakon vide: „at han paa Grund af forskjellige Tilfælde, som man snarere kunde kalde Uheld“ ikke kunde holde det bestemte Concilium; og Biskoppen „beder Gud bøde og bedre alt hvad Erkebiskoppen tyktes mangelagtigt.“ Sigtes hermed til de i dette Aars senere Halvdeel udbrydende Uroligheder, hvorom senere? og have disse foranlediget Conciliets Affigelse? Ogsaa i et Brev til Biskop Salomon af Oslo (af 1338, Aarets senere Halvdeel), hvori Talen ligeledes er om Conciliets Affigelse, ønsker Haakon, „at Gud maatte bøde og bedre hvad Salomon endnu tyktes mangelagtigt“. Sml. V. 128. ²⁾ Sv. Dipl. IV. 622—624; jfr. Suhm D. 5. XII. 303. ³⁾ S. o. f. II. 214.

ledning udfærdigede fra Bergen den 20de December 1337, det ene til Ulf, det andet til Biskop Halvard, — begge vidnende om Haakon milde Sindelag og hans Lyst til at stifte Fred.

I Brevet til Ulf beklager han dennes ubehagelige Stilling, hvilken han ønsker af Hjertet at lindre; hvilket han og efter Gvne skal stræbe, dog saaledes at det er den hellige Kirke til Ære og Ulf's Sjæl til Gavn. Han indrømmer, at Ulf's Ed virkelig indeholdt de Udtryk „i Alt hvad der var ham muligt“; men han maa alligevel ansee den paalagte Skrift for lovlig i det Hele, navnlig fordi deri ikke forbydes Ulf at fremkomme med lovligt Søgmaal, men kun at foretage uretfærdige Angreb paa den hellige Kirkes Gods, Ret eller Friheder. Han beder Ulf indstændigt om ei at finde det formeget, som er ham paalagt i Bønner, Gudstjeneste, Faster, Offer og Almisseydelse; thi Uleiligheden dermed er forsvarende og forbigaaende, men Belønningen og Fortjenesten evig velgjørende. Han finder, at det virkelig maa falde Hr. Ulf tungt at skaffe Jorder og Kostbarheder til Beie til samme Tid som han i Hast skal berede sig til en Pilegrimsgang, og derhos gjøre alle den Ret, som have lovlige Kæremaal paa ham. Men Kurien har aldrig været og vil aldrig vorde mistundløs mod dem, som Mistand vil søge. Han opfordrer Ulf til at søge Raad hos Kongen, Erkebiskoppen og sine øvrige Venner. Haakon skal gjerne gjøre Forbøn for Ulf hos Biskop Halvard i denne Sag; han haaber ogsaa, at Biskoppen vil vise sig desto søieligere, jo villigere Ulf viser sig til at lyde hans Bøn i Alt hvad der er ham muligt: „det er vist — tilføier han — at Gud ei paabyder noget Umuligt, og end mindre skulle Menneskene gjøre det.“

I Brevet til Biskop Halvard yttreder Haakon: at meget af hvad Halvard havde paalagt Ulf i Skrift er faderligt og ret, men hvad angaar Pilegrimsfærden og den store Udbredelse af Jordegods til Hamar Kirke samt det øvrige, som dermed staar i Forbindelse, da tror han det vil falde Ulf tungt at opfylde begge Dele paa eet Aar. Han erindrede Halvard om, at Ulf svor, at lyde Kirkens og Biskoppens Dom „saavidt det var ham muligt“, og beder derfor Biskoppen indstændigt om lempe og udtyde de nævnte Artikler, ligesom og andre, hvilke Biskoppen selv maatte finde at kunne formildes, saaledes som det efter hans eget Skjøn er bedst for begge Parter, havende ham for Die, om hvem der er skrevet „hans Mistundhed overgaar alle hans Gjerninger“. Saaledes haaber han, at Biskoppen vil handle ¹⁾. — Biskop Haakon's Medling i denne Sag har vistnok ikke været frugtesløs; thi allerede den 7de April i det følgende Aar 1338 kan han i et Brev til Bjarne Erlingsøn fortælle, at Biskop Halvard og Hr. Ulf med deres Venner paa begge Sider nu vare fuldkommen forligte ²⁾.

¹⁾ Sml. V. 106—109.

²⁾ Sml. V. 117.

78.

Provincialconcilium tilfagt i 1338, men igien affagt. *Relatione med Rigdstyrelsen i Norge. Marsagerne hertil. Mangler ved Statsforeningen mellem Norge og Sverige.*

I 1338 udstedte Erkebiskop Paal Kaldelse til et nyt Provincialconcilium, der skulde holdes i Nidaros den 20de August. Biskop Haakon af Bergen undskyldte sig paa Grund af Sygdom for at møde personligen, hvorimod han skulde sende Fuldmægtige. Han udnævnte ogsaa den 28de Juli tvende Chorsbrødre for at møde i sit og Kapitelets Døds. Erkebiskoppen affagde imidlertid igien Conciliet, uvisst af hvilken Grund ¹⁾.

I dette samme Aar overdrog Pave Benedictus XII Erkebiskop Paal et Hverv vedkommende den svenske Kirke. Her var Uenighed staaet mellem Erkebiskop Peter Filippusson af Upsal og Minoriterne. Peter havde tidligere været Prior af Prædikebrødrenes Orden, og synes som Prædikebroder ikke at have havt noget godt Nie til Minoriterne, hvilke han ved flere Leiligheder fornærmede i sit Biskopsomme, ja endogsaa berøvede et Kloster i Upsal. Herover klagede Brødrene af Stokholm, Gentjøping og Upsal til Kurien, idet de fremstillede mange Beskyldninger mod Erkebiskoppen og paastode, at denne haardt forfulgte dem. Paven tilskrev nu fra Avignon den 1ste September Erkebiskop Paal og gav ham Fuldmagt til at indkalde de stridende Parter for sig og afgjøre Tvisten ²⁾. At han betroede Paal dette Hverv vidner udentvivl om den Agtelse han bar for denne Prælat.

Udtaa Høsten 1338 kom Biskop Jon Haldorsson af Skaalølt til Norge ifølge Erkebiskoppens Kaldelse. Han var syg ved Ankomsten til Bergen, fristnede siden noget til, men blev atter syg og døde den 2den Februar 1339. Han blev begravet hos Prædikebrødrene i Bergen, til hvis Orden han, som før sagt, hørte ³⁾. Anna-merne give ham, idet de anføre hans Død, det Vidnesbyrd, at han

¹⁾ Bp. Haakons Breve, Sml. V. 117, 119, 120, 123, 125, 126. Man seer af det sidstnævnte Brev, at Erkebiskoppen har i sit Brev ladet Haakon vide: „at han paa Grund af forskjellige Tilfælde, som man snarere kunde kalde Uheld“ ikke kunde holde det bestemte Concilium; og Biskoppen „beder Gud bøde og bedre alt hvad Erkebiskoppen tyktes mangelagtigt.“ Sigtes hermed til de i dette Aars senere Halvdeel udbrydende Uroligheder, hvorom senere? og have disse foranlediget Conciliets Affigelse? Ogsaa i et Brev til Biskop Salomon af Oslo (af 1338, Aarets senere Halvdeel), hvori Talen ligeledes er om Conciliets Affigelse, ønsker Haakon, „at Gud maatte bøde og bedre hvad Salomon endnu tyktes mangelagtigt“. Sml. V. 128. ²⁾ Sv. Dipl. IV. 622—624; jfr. Suhm D. 5. XII. 303. ³⁾ S. o. f. II. 214.

var en mærkelig Prædikanter, en stor Lærd og hæderlig i sit Levnet ¹⁾ I hans Sted blev samme Aar valgt Jon Eindridesøn, Abbed af Benedictiner-Klosteret i Selia, der modtog sin Indvielse den 25de Jun og kom til Island til sin Stol den 23de August ²⁾.

Annalerne fortælle, at i 1339 Biskopperne Salomon af Døl og Halvard af Hamar bleve fangne og ranede af nogle norske Høvdinger, blandt hvilke Ulf Saresøn nævnes som den ene ³⁾. Er dette rigtigt og ikke at henføre til et tidligere Aar og at sætte i Forbindelse med den foromtalte Tvist, der fandt Sted mellem Biskop Halvard og Hr. Ulf i 1337 ⁴⁾, — saa seer man, at Forliget mellem de to sidstnævnte ikke har været saa ganske alvorlig meent fra Ulf's Side, og at denne ved given Leilighed har kaldet gammel Fiendskab igjen til Live. Da flere Personer her udtrykkelig nævnes, end i Tvisten af 1337 — skjønt ogsaa der er Tale om begge Parter's Benner eller Tilhang —, er det ikke ganske usandsynligt, at en ny Volds handling af verdslige Høvdinger vedrørende Kirken kan have fundet Sted; men om denne gives i saa Fald ingen nærmere Oplysning. Voldsgjærningen maa, hvis den virkelig tilhører dette Aar, ganske vist have paa en eller anden Maade staaet i Forbindelse med den Gjæring i Norges Indre, som ved denne Tid spores, og som havde sin Grund i et, som de lader, almindelig udbredt Misnøie med Maaden paa hvilken Rigsstyrelsen fra Kongedømmets Side førtes.

Kong Magnus Eriksøn havde tilsyneladende en Magt at raade over, som ingen af hans Forgængere hverken i Norge eller Sverige gennem flere Aarhundreder havde eiet. Som spedt Barn var han bleven tvende Rigers Konge, og lige ved den Tid, da han som myndig — skjønt kun femten Aar gammel — selv tiltraadte Styrelsen i begge sine Riger, havde heldige Omstændigheder, for hvilke i Grunden hverken han eller hans Styresmænd raadede, ogsaa bragt det danske Landstabs Skaane under hans Herredømme (1332). Han skrev sig og var: Norges, Sveriges og Skaanes Konge (Noregs, Svias ok Skåne konungr). Men Magnus besad ikke de Egenstaber, der krævedes for rigtigheden at benytte og for at opretholde den Magt, hvilken Forsynet, man kan næsten sige ved den blinde Lykke, havde lag i hans Hænder.

Ældre svenske Historiefriivere have skildret Magnus's Karakter og Seder fra den allermørkeste Side. Fra den Stund af — sige de — da ha-

¹⁾ Jøsl. Ann. 246, 248; Sml. V. 134; Finn Joh. II. 65. ²⁾ Jøsl. Ann. 246 250. ³⁾ Jøsl. Ann. 250. Gjærningsmændene nævnes: Groar, Sigurd og Ulf. Det første Navn er maaskee feilstreket for Ivar og betegner da muligens Hr. Ivar Dgmundsøn; ved det andet forståes ganske vist Sigurd Halthorsøn og ved det tredje Hr. Ulf Saresøn. ⁴⁾ S. o. f. II. 255.

begyndte at raade sig selv, hengav han sig ganste til Forlystelser og Usedelighed, til Svir og Overdaad, ja til unaturlige Vaster. Han lagde sine ældre, flogere Raadgivere for Had, foragtede deres Adbarler og fjærned dem fra sig, medens han derimod omgav sig med og lod sig lede af unge Menneſter, ligesaa fordærvede som han selv. Af hans usedelige Forhold til dem har man villet ulede Dgenavnet *Smet*, hvilket i Sverige tillagdes ham, og maaskee betyder: den Eflende, Smidstende. For at tilfredsstille sin Ødselhed og Pragtlyst betyngede og udsugede han Landet. Han var desuden som Styrrer letfærdig, upaalidelig og taabelig. Hans Styrelse saavel som hans Levnet paadrog ham almindelig Uvillie og Foragt. — Saaledes udtale svenske Oldskrifter sig om Magnus.

Man har imidlertid al Grund til at tro, at disse Skildringer i mange Stykker, helst med Hensyn til hans Seder, ere farvede af Partihad, og tildeels have sin Oprindelse i ondskabsfulde Rygter, udsprede af herksesyge Stormænd, der søgte at nedværdige Kongen, og med ham Kongedømmet i den almindelige Mening, for selv desto lettere at kunne raade for Rigsstyrelsen. Der findes Antydninger til, at den svenske Almue har bedømt hans Karakter mildere, da den senere hen i Tiden, efterat have prøvet Kong Albrechts og hans Tydskeres Overmod og Haardhed, søstede sig „den ærlige og gode Herre, Kong Magnus“ igjen til Styrrer. Hvad Nordmændene angaar, da spores hverken i de gamle Annaler eller i de os levnedes samtidige Breve nogen Anklage fra deres Side mod Magnus's Seder, ei heller at de have tilslagt ham noget som helst vanærende Dgenavn. Man seer tværtimod, at der i Norge og paa Island fandtes Mænd, der betegnede ham med Tilnavnet: den Gode¹⁾, og at der endog gaves Samtidige, som efter hans Død ansaa ham for hellig²⁾, — en Omstændighed, der synes vidne om, at en skaansommere Opfatning af hans Karakter som Menneſte, ja en ikke ringe Hengivenhed for hans Person i disse Lande har været raadende.

Maaskee kommer man i sin Dom om Magnus Sandheden nærmest, naar man antager, at han, ved Siden af mange og store Brøst baade paa Land og Seder, har eiet et godmodigt og mildt Sindelag samt et blidt og indtagende Væsen. Ved de sidstnævnte Egenstaber, som mest traadte for Dagen i Magnus's offentlige Liv, hestede man i Norge fortrinsviis sin Opmærksomhed, idet man lod dem dække over hans private Livs, mere anede end vitterlige, Udskielser. I Sverige derimod blottede man netop disse, og gav dem for Almeenheden det mest hadefulde Anstrøg; og det gjorde de ærgjerrige Store af egennyttige Statsraed, for derved at modarbeide og udslette ethvert gunstigt Indtryk,

¹⁾ Flatsbogen; Fornald s. II. 15.

²⁾ Isl. Ann. 326.

som Kongen i sin offentlige Fremtræden kunde gjøre paa Folket ved sin Personlighed.

Men hvorledes det nu end i Virkeligheden kan have forholdt sig med Magnus's Seber, — vist er det, at han manglede den Aandens og Villiens Kraft, den Smidighed, Standhaftighed og Virksomhed, der kunde gjøre ham til en dygtig Styrer. Dette synes Nordmændene at have erkjendt ligesaavel som Svenskerne; og jo mere Styrke Erkjendelsen heraf efterhaanden vandt, desto lydeligere maatte ogsaa Misnoiet med den bestaaende Tingenes Orden yttre sig.

Alligevel tør man nok paastaa, at ikke Magnus's Karakterfeil eller Uforstand have været den eneste, eller endog den væsentligste Aarsag til Misnoiet med hans Styrelse. Dette havde uden tvivl sin dybere Grund i indviklede og vanskelige Forhold, hvilke Magnus ei fra først af havde fremkaldt, og hvilke rimeligviis en langt dygtigere Konge ikke havde magtet fuldkommen at betvinge, — nemlig i Norges og Sveriges gjensidige Stilling og i hvert enkelt Riges indre Forfatning.

Den fælles Konge var det eneste statsretlige Foreningsbaand mellem begge Riger, og dette Baand havde Tilfældighed snarere end Plan eller Statsklogt knyttet. Det var saa langt fra, at man fra nogen af Siderne tænkte sig Foreningen som et Gode, at man tværtimod fandt den at være et Onde, der for Diebliffet var nødvendig, men som man dog burde søge snarest muligt at blive af med. Aarsagen til denne Afskuelse var atter ingenlunde nogen hadff eller avindsyg Stemning mellem de tvende Folk, Nordmænd og Svensker, indbyrdes, — dertil findes ved denne Tid, og man kan sige under den hele Forening, ikke det minste Spor. Men Grundene laa i hvert enkelt Riges indre statsretlige Forhold og den ringe Udvikling disse endnu havde opnaaet.

I Sverige var Kongedømmet en ved Lov og Bedtægt erkjendt, uundværlig Statsmagt, den første i Rang og Hæder; og det besattes ved Valg: ved Folkets Valg, som det hed. Man havde dog derhos allerede vant sig til at fideordne denne første Statsmagt en anden: en selvsluttet Forening af Rigets geistlige og verdslige Stormænd, et Raad, hvad enten man nu benævnte det Rigets eller Kongens, og dette havde tiltaget sig den Ret at handle for Folket, endog ved Kongens Valg. Ifølge sin Stilling, paa den ene Side som en af det selv valgt Konges selvskrevne Raad, og paa den anden som Almuens Formyndere, var det den sande Sjæl i Sveriges Rigsstyrelse. Det maatte føle sig kaldet til ikke alene at vejlede og understøtte Kongen som Raadgiver, men ogsaa til at træde midlertidig ind i Kongedømmets Virksomhed,

naar tilfældige Omstændigheder maatte kræve dette, ja til at optræde mod Kongedømmet i eget og Folkets Navn, naar det selv maatte finde, at Kongen misbrugte sin Myndighed. Sverige kunde altsaa ikke siges ganske at mangle en styrende Statsmagt, om det end ikke havde en Konge i sin Midte.

I Norge derimod var Forholdet — som allerede oftere forhen paapeget — ingenlunde det samme. Kongedømmet var her, ikke alene i følge Lov og Bedtægt, men ogsaa i den almindelige Mening, baade i høvdingernes og Almuens, af endnu høiere Betydning end i Sverige. I Norge tænkte man sig vistnok ogsaa altid Kongen som styrende med gode eller de bedste Mænds Raad; og ved disse gode Mænd, der dannede Kongens Raad i videre Betydning, tænkte man sig fortrinsviis samtlige Rigets geistlige og verdslige Stormænd eller høiere Embedsmænd. Men dette Raad opfattedes aldeles ikke af den almindelige Mening, som en Folket repræsenterende, eller paa en Raade Folket umyndiggjørende, Statsmagt, der i sig Egenkab var Kongedømmet sideordnet. Det gjorde ikke engang selv Krav paa at opfattes saaledes. Det havde heller ikke den ringeste Indflydelse med Hensyn til hvov der skulde være Konge, saalænge nogen lovlig Kongedømmets Arving fandtes; thi Norges Kongedømme var, som vi vide, strengt arveligt efter visse i Loven forestrevne Regler. Raadet kunde hverken ifølge Lov eller Bedtægt handle uden i Forening med Kongedømmet, som raadende og styrkende samme, og det endda kun — saavidt skønnes — ifølge Kongens særlige Kaldelse. Det kunde, naar en lovlig og myndig Konge gaves, ikke med Retskraft træde i Kongedømmets Sted eller overtage dets Virksomhed, uden i alt Fald ifølge Kongens særlige Bemyndigelse. Det var, da det for største Delen bestod af Kongens haandgangne Mænd, indbefattet i hans Kongeed, og saaledes pligtigt til at understøtte ham med Raad og Daad ja vel og med Advarsler til hiin Eds Overholdelse — til Overholdelse af den deri besvorne Landets og Folkets lovhjemlede Ret; men det havde ingen ved Lov eller Bedtægt hjemlet Afgang til selvkalder at optræde ligeoverfor Kongedømmet i Egenkab af Folkets Repræsentant, eller endog i Folkets Navn bruge Tvangsmidler mod Kongen, om og Denne forsømte sin kongelige Skyldighed. I sin Tid, for et Par Aarhundreder tilbage, da Lendermandsverdigheden endnu var i sin fulde Kraft, og Kongens første selvstrevne Raadgivere vare Lendermændene, der væsentlig støttede sig til Folket, skjønt de tillige vare Kongens haandgangne Mænd og Medhjælpere i Landsstyrelsen, — da kunde man sige, at Lendermændene i Kongens Raad udtalte Folkets Ønsker og Billie, ligesom Bønderne selv udtalte den paa Thingene. Da vare Lendermændene virkelig Folkets stadige Repræsentanter ved Kon-

gens Side. Men denne Tingenes Stilling var først ved Lendermændenes næsten fuldkomne Overgang i Kongedømmets Tjeneste, og senest ved Lendermandsverbigheds endelige Ophævelse i 1308 ganske forrykket. Raadet i Norge var nu, hvad dets verbdlige Medlemmer angik, — især som Følge af Kong Haakon Magnussons Foranstaltninger — ifølge Retten ifkun at at ansee som en Deel af Kongedømmet, som en Medhjælp for dette i Rigsstyrelsen, som en Magt, der, udsprungen fra Kongedømmet, i dette alene havde sin Holdning, ikke i nogen Overdragelse eller udtryffeligg Erkiendelse fra Folkets Side, ligesaa lidt som i nogen heydet arveligg Selvstreenhed; den første fandt nemlig aldrig Sted, og den sidste forsvandt med den i Grunden arveligg Lendermandsverbighed. Alle de verbdlige Medlemmer af Raadet: Riddere, Hirdstyrere, Svende, Sysselemænd, Lagmænd, eller hvorledes de nu kunde nævnes, — vare blot selvstreenne til sine Raadspladse gjennem en Verbighed eller en Embedsstilling, som Kongedømmet, eller i de fleste Tilfælde endog Kongen i egen Person, alene kunde meddele dem. Ifkun Biskopperne kunde, som uomtvistelige Repræsentanter for en baade af Kongedømme og Folk erkjendt mægtigg Stand i Staten, siges at være fuldkommen selvstreenne, af Kongens Valg uafhængigg Raadsmedlemmer. Og deres Stilling i Kongens Raad var ikke alene paa Grund af dens fulde Selvstreenhed af høi Betydning. Kong Magnus Lagabøters Lov havde desuden, som tidligere omtalt, ved indtrædende Kongevalg hjemlet dem en afgjørende Stemme blandt Vælgerne, — noget som let kunde udtydes og virkelig ogsaa synes at have været udtydet som en Indrømmelse af deres bestandigg Forrang i Kongedømmets større Raad. Endelig havde lige fra Kong Magnus Erlingssons og Erkebiskop Eysteins Forhandlinger, ja vel endog fra ældre Tider, den Forestilling efterhaanden meer og meer rodfæstet sig hos Norges Almeenhed: at den helliggg Olaf var det norste Kongedømmes, ligesom den norste Lovgivnings og den norste Kirkes Ophav og Kilde, — samt at han, endog efter sin Død, fra sin Helligdom i Nidaros styrede Norge som dets usynliggg Overkonge. Den raadende jordigg Konge, Hellig Olafs Frænde, var hans nærmeste arveligg Repræsentant og Vikarius. Men fandtes ei denne, stod Kongedømmet af en eller anden Grund ledigg, saa var Nidaros's lovliggg valggte Erkebiskop midlertidigg Hellig Olafs Repræsentant ligesaa vel i Staten som i Kirken, og i sliigg Egenstabb selvstreen til øverste Rigsvikarius, ligesom altid til den Første i Kongedømmets Raad. Denne Anstueligg havde tydeligg aabenbaret sig og gjort sig gjældende, ja den var saa at siges bleven til en Kjendsgjernigg, først ved Underhandlingerne med Sveriges Raad i Anledning af Magnus Erikssons Valg til Sveriges

Konge, ved hvilke Underhandlinger Erkebiskoppen var første Mand fra norsk Side, — og senere end meer ved Bestikkelsen af en Formand for den norske Rigsstyrelse i Kongens Mindreaarighed, hvilken Bestikkelse eenstemmig overdroges Erkebiskoppen, og det upaatvivlelig som en Selvfølge af dennes Stilling ¹⁾). Skulde der altsaa for Norges Bedfommende paa denne Tid være Tale om en anerkjendt Statsmagt, der selvstreven kunde midlertidig træde i Kongedømmets Sted, maatte det være Ahdaros's Erkebiskop. Saaledes vil man ogsaa finde, at Sagen virkelig stillede sig senere hen i Tiden, da Norges Kongedømme gjentagne Gange maatte ansees for fuldkommen ledigt. Men herom kunde nu naturligtviis ikke blive Spørgsmaal, da en lovlig og myndig norsk Konge gaves, i hvis Hænder Kongedømmets hele Magtsfylde ubestaaeren hvilede. Man kan folgelig sige, at efter Norges da bestaaende Statsforhold Kongedømmet her ifølge Ret og Bedtægt ikke alene var en uundværlig Statsmagt, men meget meer den eneste i Lov og Folkemening erkjendte Kilde for al verdslig styrende Myndighed.

Sveriges og Norges indre Statsforhold vare altsaa for Tiden, i Forhold sammenstillede, følgende: — I begge Riger fordredes et Kongedømme og en Konge, styrende med Raads Raad, i Samfundsordenens Spids. Men i Sverige besattes Kongedømmet ved Valg, og Kongevalget var væsentlig i Raadets Hænder. I Norge derimod var Kongedømmet arveligt. I Sverige var Raadet voxet baade Kongedømme og Folk over Hovedet, saaledes at der blot udfordredes et Skyggekongedømme, for at Statslivet kunde gaa sin Gang, medens Raadet egentlig, og det ifølge godkjendt Selvtægt, havde Landsstyrelsen i sine Hænder. I Norge derimod var Kongedømmet Landsstyrelsens eneste Ijændehaber, for hvilket baade Raad og Folk var traadt i Skyggen. I Sverige repræsenteredes Rigets Selvstændighed nærmest ved Raadet; i Norge ved Kongedømmet. Man seer strax, i hvilket af Rigerne Kongedømmet lettest kunde udfyldes ved en anden Statsmagt, og i hvilket af dem derimod et kraftigt, selvstændigt, altid inden Landets egne Grændser værende Kongedømme mest udfrævedes.

Men skjønt i Sverige Kongedømmet, efter de indre Statsforholdes Natur, lettere end i Norge kunde, i det mindste for kortere Mellemrum, undværes, uden at derfor Statsverkets Gang stod Fare for at komme i Ulag, saa var man dog dengang, der ligesaavel som her, vant til at have en Konge inden Rigets egne Enemærker. Den svenske Almue satte endnu Pris paa, at vide en Konge altid i Statssamfundets Spids, hvem den kunde henvende sig til umiddelbart inden sit eget

¹⁾ S. o. f. II. 193, 216 f.

Land, naar vel undertiden Herrevældet forekom den noget trykkende; og Raadet, om det end fuldkommen var sig sin egen Magt bevidst, og gjerne i Et og Alt udøvede Kongedømmets Myndighed paa en saa selvstændig Maade som muligt, maatte for Almuens Skyld opretholde Skinet af en kongelig Styrelse. En Konge fordredes altsaa i begge Riger, og det helst en, der saa stadigen som det lod sig gjøre var inden hvert enkelt's egne Grændser. Vi have seet, at dette Krav allerede gjorde sig gjældende i Overeenkomsten mellem Rigerne i Anledning af Magnus Eriksøns Valg til Sveriges Konge. Thi dens væsentligste Bestemmelse gif ud paa at fordele Kongens personlige Nærværelse ligeligen paa begge Riger. Dette gif nu endda nogen lunde an under Kongens Mindreaarighed, da hans personlige Styrelse alligevel af Alle og Enhver maatte skjønnes at være et blot og bart Skin, og da hvert af Rigerne havde sin Formynderstyrelse, der, aldeles uafhængig den ene af den anden, ifølge lovlig Bemyndigelse, handlede i Kongedømmets Navn. Men allerede den før omtalte Paastydelse af Kongens Myndighed, skjønt dog Formynderstyrelsen i begge Riger synes at have opfyldt sin Skyldighed, hentyder paa et Savn, som begge Steder følte af Folket, især udentviol af Almuen; — og dette var Savnet af en selvstyrende Konge. Man fik det afhjulpet. Men nu kom ogsaa Foreningens Brøst ret tydelig for Dagen. Nu opstod aabenbart en Beddestrid mellem begge Riger, om hvilket af dem nærmest kunde tilegne sig Kongens Person, som nu meer end før hvert af dem tiltrængte i sin Midte.

Man finder, at der i Norge, meget kort efter Magnus's Optraeden som selvstyrende Konge, nemlig allerede i 1333 har reist sig Uroligheder. Anstifterne vare den afgangne Drotsete Erling Bidfunson, Kongens Systrunger (Fættene paa Mødrene), de unge Hafthorsønner Jon og Sigurd, samt den før omtalte Ulf Saxeson. Disse forholdt Kongen det faste Tunsberghus. Uroligheden blev dog dengang snart dæmpet, idet Erling og Hafthorsønnerne gave sig i Kongens Vold mod fuldkommen Tilgivelse, men den trodsige Ulf midlertidig forlod Landet, enten frivilligen eller til Følge en Fredløshedsdom ¹⁾. Maa skee har denne oprørste Bevægelse fundet Sted i Anledning af Kongens langvarige Ophold i Skaane og Sverige under Sommeren og Høsten i det nævnte Aar ²⁾, og er bleven stillet under Kongens Nærværelse i Oslo i Mai Maaned 1334, da Biskop Salomon og Kongens Raad ogsaa der var

¹⁾ Jøsl. Ann. 238. ²⁾ Suhm D. 5. XII. 235—238. Han var i Helsingborg den 10de Juli, i Lund 12te Juli, i Örebro 22de August, i Stockholm 20de September, i Sigtuna 29de September, i Skällvik 12te November og 6te December. Sv. Dipl. IV. 325, 326, 331, 333, 335, 342.

tilstede ¹⁾). Det er heller ikke usandsynligt, at ved sidstnævnte Veilighed ligeledes Hr. Ivar Dgmundssøns Bestikkelse til Kongens Drotsete i Norge har fundet Sted, nemlig for at Rigsstyrelsen under Kongens Fraværelse i Sverige ikke ganske skulde savne en Formand ²⁾); men Bestikkelsen har neppe været for længere Tid, end indtil Kongen atter indfandt sig i Norge, hvilket skede den følgende Sommer 1335 ³⁾). Dengang seer man, at han, før han forlod Sverige, udnævnte til sin Drotsete der Hr. Nikolaus Abjornssøn og bemyndigede ham til i Forning med Raadet at afgjøre alle Kongedømmet vedkommende Sager efter bedste Skjøn ⁴⁾).

I 1336 om Sommeren var Magnus igjen i Sverige, hvor han tiligemed sin Dronning Blanka blev kronet i Stokholm den 12te August ⁵⁾). Efter norske Beretninger skede dette „uden Erkebiskoppens og de øvrige Høvdingers Raad i Norge“ ⁶⁾), og Nogle lægge til, at Erkebiskoppen og de norske Høvdinger gjorde sig Umage for at afholde ham fra at drage til Sverige og der modtage Riget og Kronen ⁷⁾). Man skulde af disse Udlæbelse næsten slutte, at man dengang har træbt at beholde Magnus for længere Tid hos sig i Norge, ja vel endog overtale ham til ganske at opgive Sveriges Rige. Vist er det i alle Fald, at Nordmændene have været misnøiede med, at Kongen lod sig krone i Sverige; og udentvivl lededes de heri af en vis Frygt for, at han ved Kroningen knyttede sig fastere til Sveriges Rige end stemmende var med Norges Lærv. Erkebiskoppen og Raadet maa have gjort Kongen Forestillinger i denne Anledning, men som ikke have frugtet. Mærkeligt er det ogsaa, at det intet Sted, saavidt hidtil beskrevet, findes omtalt eller i mindste Maade antydet, at Magnus er bleven kronet i Norge. Maaskee har man anseet hans Kroning her, efterat han allerede var kronet i Sverige, for stridende mod det norske Riges Berdighed og derfor ganske ladet den fare. I alt Fald vidner den hele Forhandling om Misstemning i Norge, dog ingenlunde mod Kongens Person, men mod hans dobbelte Kongedømme.

¹⁾ Man har et Brev af Magnus af 1ste Mai 1334, givet i Oslo, (Dr. perg. i det norske Rigsarkiv), hvilket synes forudsætte hans og hans Raads Nærværelse sammesteds; af Raadet nævnes dog blot Biskop Salomon udtrykkelig ligesom en Hr. Gaakon Dgmundssøn har forsynet Brevet med Kongens Segl, altsaa fungeret som Kansler. ²⁾ Jfr. o. f. II. 246. ³⁾ Han har den 27de Aug. og 25de Septbr. 1335 udstedt Breve i Lunsberg, hvilke siges at være befeglede i hans Nærvær. ⁴⁾ Udnævnelses- og Fuldmagtsbrevet, der er udstedt „med hans fjære Raadgiveres eenstemmige Raad og Samtykke“, er givet i Stokholm den 18de Mai 1335. Sv. Dipl. IV. 440. ⁵⁾ Brev af denne Dag til Fordeel for Lübeckernes Handel i Sverige, hvori Kongens og Dronningens Kroning udtrykkelig nævnes, Sv. Dipl. IV. 514; Lappenberg II. 347. ⁶⁾ Isl. Ann. 242. ⁷⁾ Peder Clausens Norske Rgts. Krønike 836.

Om Sommeren 1337 var Kongen med Dronningen atter i Norge, og hele Raadet var, som forhen fortalt, samlet om ham i Oslo og paa Akersborg i August Maaned. Alt synes her at være løbet af i Enighed og Venstabs, uagtet de Forhandlinger, som førtes Kongen og Erkebiskoppen imellem angaaende Dommermyndigheden i geistlige Sager ¹⁾. Endnu den 27de September var Kongen i Oslo ²⁾, og den 10de Marts 1338 var han i Tunsberg ³⁾. Man maa saaledes tro, at han har opholdt sig hele Vinteren over i Norge. Lidt senere i Aaret 1338, nemlig den 12te April, drog han til Baahus ⁴⁾, og der var han endnu den 2den Juni ⁵⁾, skjønt i Norge, dog ved Grændsen af begge sine Riger. I September var han i Upsal og med Aarets Slutning i Skaane ⁶⁾. Den paafølgende Vinter 1338—1339 maa han have opholdt sig i Sverige, hvor han den 13de Februar 1339 var i Skara i Vester-Götland ⁷⁾.

Man seer, at Magnus, i de første syv Aar efter sin Optræden som myndig og selvstyrende Konge i Norge, virkelig har opholdt sig meget ofte i dette Rige; — om fuldkommen ligesaa megen Tid som i Sverige, kunne vi ikke afgjøre, men Forskjellen kan i ethvert Fald ikke have været betydelig, da der saagodt som er Bished for, at han har opholdt sig i Norge en Stund hvert Aar, eller i det mindste at ikke stort meer Tid end eet Aar kan have ligget imellem hver Gang han besøgte dette Rige. I saa Henseende kunde der selvfølgelig ikke være nogen synderlig Grund til Anke fra norsk Side over hans Forkjærlighed for Sverige. Men ligesuldt maa Nordmændene have fundet Kongens Besøg i deres Land sjældnere og forsvareligere end deres Larv frævede. Og saa ufuldstændig ordnet som Rigsstyrelsen dengang var, kunde de have fuldkommen Ret.

En Fællestyrelse for begge Riger ved Kongen med et Raad af begge Mænd stred ligefrem mod Foreningens Natur og hvert enkelt Folks Selvstændighedsfølelse. At Kongen under sit Ophold i det ene Rige havde visse Raadgivere af det andet hos sig og med deres særskilte Raad styrede dette skjønt fraværende, det var ogsaa ikke alene stridende mod Foreningens Aand i det Hele men tillige udtryffeligen hindret ved den Artikel i Overenskomsten, der bestemte, at det ene Riges Mænd ikke maatte følge Kongen længer end til det andet Riges Grændse. Om ingen af disse Styrelsesmaader kunde der altsaa

¹⁾ S. o. f. II. 253. ²⁾ Brev af denne Dag i N. Dipl. II. 187. ³⁾ Br. af d. D. Dr. perg. i A. M. Sml. fasc. 52 No. 3. ⁴⁾ Bp. Haakons Br. af 15de Mai, Sml. V. 117. ⁵⁾ Br. af d. D. Dr. perg. A. M. S. fasc. 2 No. 13. ⁶⁾ Brev af ham fra Upsal af 22de September, og fra Helsingborg af 15de November 1338. Sv. Dipl. IV. 627, 637; jfr. Suhm D. S. XII. 296; Lappenb. II. 357. ⁷⁾ Sml. V. 564; Sv. Dipl. IV. 649.

live Tale, saameget mindre, som de forudsatte en høiere politisk Udvikling end den, der endnu var bleven noget af de tvende Folk til Deel.

Der gaves imidlertid endnu andre Udveie at vælge mellem for Norges Befkommende. — En var, at Kongen, hver Gang han forlod Landet, overdrog sit Raad, eller et Udvalg af dette, eller en enkelt Mand som Rigsforstander med Raad ved Siden, en midlertidig Udøvelse af Kongedømmets fulde Myndighed i Kongens Navn og under hans norske Segl. Dette vilde da omtrent være den samme Styrelse, som fandt Sted i Kongens Mindreaarighed. Men en saadan Rigsstyrelse, naar en myndig Konge gaves, var, som forhen udviklet, ikke stemmende med den i Norge raadende Anskuelse af Kongedømmets Bæren og Verdighed. Styrelsen ved et Raad, hvorledes nu end dette var sammensat, uden nogen bestemt, med overveiende Myndighed udstyret Formand, havde allerede engang viist sig magtesløs, og vilde her heller ikke nu finde sin tilbørlige Støtte i Folkets Agtelse og Lydighed. En med fuld kongelig Myndighed udstyret Rigsforstander, hvad navn nu end denne bar, kunde maaskee noget bedre fyldestgjøre Folkets Ønske. Men var en saadan Mand, hvilket nødvendig udfordres, dygtig og Folket kjær, og var han saa dertilmed ikke ganske frit uergjerrighed, kunde han, saaledes som i Norge al styrende Myndighed engang var sammentrængt i Kongedømmet, let blive Kongens sets farlig. Han kunde, med Folkegunsten i Ryggen, sætte Raadet ganske tilside, udstrække sin Indflydelse ogsaa til den Tid Kongen selv var i Stiget, tilvende sig et afgjort Herredømme over ham og saa blive den sande Styret under Skyggen af en villieløs Konges Navn. Noget slikt synes Magnus og hans nærmeststaaende Indlinger at have frygtet; derfor synes han at have studt den fordums Drotsete, Erling Biskopsøn, der maatte synes nærmest selvskreven til en midlertidig Rigsforstanders Post, til Side, og den ene Gang, da han i 1334, vistnok kun for en ganske kort Tid, bestiftede en Drotsete i Norge, havde han dertil valgt en Anden. Kongen kunde have stillet en geistlig Kansler, som ansvarlig Seglbevarer og Medlem af Raadet, ved Rigsforstanderens Side, ligesom Tilfældet havde været i de sidste Aar af Formynderstyrelsen. Dette vilde have været et Baand paa Rigsforstanderens mulige Vilkaarlighed og Herseklyst. Men baade kan det være, at Kongens verbale Raadgivere, nu som tidligere, nødvendig have iet en saadan Magt i en Geistligs Hænder, — og desuden antyder der end een Omstændighed, at Magnus selv i det Hele ikke har ønsket nogen høiere staaende Seglbevarer, netop for at have Kongeseglet i saa meget friere Raadighed.

Efter Paal Baardsøns Fratrædelse fra Kanslerembedet i Anledning af hans Valg til Erkebiskop i 1333 findes nemlig i et Tidrum

for et Dieblig af sin Død. Der holdtes gjerne et større Raadsmøde, en eller anden Regjerings Sag blev afgjort, nogle Overlægninger fandt maaskee Sted om Rigsstyrelsens bedre Ordning, hvilke dog ikke ledede til nogen gennemgribende Forandring, — og derpaa, naar Kongen igjen forlod Riget, sank Alt tilbage i den gamle Søvn eller Forvirring.

Saaledes tør man vist, uden at gaa Sandheden for nær, forestille sig den indre Tilstand i Norge under den første Tid af Magnus's Selvstyrelse. Et stort Gode under denne Tingenes Forfatning var det, at dog den norske Kirke var vel ordnet, at dens Erkebiskop og Biskopper vare dygtige og redelige Mænd, og derhos at deres Stilling i Staten og Raadet var saadan, at de ved sin Indflydelse baade paa Hovdinger og Almue, ja paa Kongen selv kunde forhindre meget Ondt, om de end ikke for det første, udenfor sit egentlige Omraade, Kirken, kunde drive nogen væsentlige Forbedringer igennem. Erkebiskoppen, som Hellig Olafs kirkelige Repræsentant og den første Mand i Riget næst Kongen, frembød altid en Magt, som man saa op til med Frefrygt, og som var i Stand til at danne et Slags Samholdskraft i Statslivet, naar Kongedømmet aldeles glippede. Et stort Gode var det ogsaa under disse Omstændigheder, at den dommende Myndighed i Norge var selvstændig ordnet og ikke tiltrængte Kongedømmets stadige Indblanding for at gaa sin lovlige og ordentlige Gang; ligesom og at Loven for det private Livs Bedkommende, overhovedet synes at være holden i Agt og i Ære af de norske Stormænd, der endnu ikke havde vant sig til at stille sig over den, til at ansee den givne for at rette Bønder og Almuesmænd imellem, men ikke for sig, — noget der paa det nærmeste var blevet raadende Anstiftelse i Sverige og Danmark.

79.

Risikøiet i Norge med Rigsstyrelsen kommer til Udbrud, men dæmpes dog igjen tilsyneladende. Erkebiskop Paal og end mere Biskop Haakon af Bergen øve Indflydelse paa Statsverkets Gang i Norge. Provinzialconcilium i Ahdaros i 1341. Biskopsstifter.

Var nu den indre Tilstand i Norge saadan som den næst ovenfor er skildret, var Rigsstyrelsen saa slap og magtesløs, — maatte vistnok de dybere Tænfende blandt Folket med Grund frygte en mørk Fremtid, hvis der ikke snart blev raadet Bod paa den herstende Uorden. Men det var, som allerede udviklet, ikke saa let at finde en hensigtsvarende Maade, der paa eengang kunde fyldestgjøre baade Konge, Raad og Menigmand.

Vi have seet, at flere Udveie bleve forsøgte, men at Forsøgene,

der ledebes af en famlende Haand, stedse kun bleve halv gjennemførte, og derfor nødvendig maatte strande. Heri aabenbarede sig meer og meer Magnus's Mangel paa Styrekraft og Bestemthed. Det er klart, at han med en vis Jhærdighed holdt paa den udstrakte Kongedømmets Myndighed, som i Norge baade Lov og Folkemening tilkjendte ham; men han forstod ikke at benytte den til at indføre nogen stadig Styrelsesorden. At han ikke — hvad man i Norge i 1336 mest synes at have ønsket — opgav Sveriges Krone og Rige for ganske at offre sig til Norge, det kan af flere Grunde undstyldes. Han vilde nemlig paa den Maade ikke alene have sluppet sig af Hænder en Magt, som det maatte smigre hans Forfængelighed at eje, men han vilde ogsaa ligefrem have sveget sin Forpligtelse mod hiint Rige, som dog ved Balg havde betroet sit Kongedømme til ham, medens han endnu var et Barn, som endog havde i sin Tid mod Tro og Love opoffret Kongesønnen Magnus Birgersøn for at sikkre Magnus Eriksøn Kronen¹⁾. Men stod han fast paa at beholde begge Riger, saa maatte han ogsaa sørge for, at Norges billige Krav paa en ordentlig Styrelse bleve opfyldte. Dette ventede man, som det lader, forgjæves under Kongens Ophold i Norge i 1337—1338; han forlod igjen Riget uden at have gjort nogen Foranstaltninger for Rigsstyrelsen under sin Fraværelse.

Men havde man hidtil baaret over med Magnus's Vaklen og Raadvilthed med Hensyn til Rigsstyrelsens Ordning, saa gav sig nu endelig det ulmende Misnoie Luft, og det netop paa en Tid, da det var uroligt baade i Sverige og Skaane²⁾. Der var et Parti blandt de norske verdslige Høvdinger, der synes at have i Stilhed næret den samme Aand, som lod sig tilsyne i Urolighederne i 1333; og dette Parti satte sig nu i Bevægelse baade med Ord og Handling. Som dets Hovedmænd optraadte atter begge Hafthorsønsønerne, Jon og Sigurd, den sidstnævnte yngre Broder udentviol virksomst, og ved Siden af dem Brødrene Ivar og Finu Dgmundsønsøner. Erling Bidkunsøn synes derimod denne Gang at have holdt sig tilbage; men hans Søn, den unge Bjarne Erlingsøn, der ellers var Kongen meget hengiven, stillede sig paa de Misfornøiedes Side, dog rimeligviis mest for ved sin personlige Indflydelse hos Kongen at virke til Fred. Man seer ogsaa at Biskop Haakon af Bergen, hvis oprigtige Velvillie for Kongen fremlyser af alle hans Breve, ikke misbilligede Bjarnes Virksomhed, men anbefalede ham Klogskab og at have sin hæderlige Slegts Ære for Die³⁾. I Slutningen af

¹⁾ S. o. f. II. 190.

²⁾ I Brev af 15de Mai 1338 fra Biskop Haakon til Hr Erling Bidkunsøn siger Biskoppen, at han fra Biskoppen af Hamar har faaet sikker Underretning om, „at det staar meget ilde til i Sverige og end værre i Skaane.“ Eml. V. 117.

³⁾ Eml. V. 133.

August 1338 holdt de misfornøiede Høvdinger et Møde i Tunsberg, og derpaa for Bjarne Erlingsøn i Følge med en Gunnar Hvidt paa deres Alles Begne til Kongen, uidentviol for at gjøre denne alvorlige Forestillingen. Men dermed udrettebes Intet. Kongen synes endog at have optaget deres Andragende meget ilde; thi han lod Gunnar sætte i Fængsel, hvorfra dog Bjarne snart befriede ham ¹⁾).

Denne Kongens Afsærd maa have forøget den oprørste Bevægelse. De misfornøiede Høvdinger manglede ikke Hjælpemidler, og Sigurd Hafthorsøn havde det vigtige Slot Akersborg i sine Hænder. I Begyndelsen af 1339 maatte Kongen finde sig i at underhandle med dem, snarere som Ligemænd end som Undersaatter. Et Møde fandt den 13de Februar Sted i Skara i Vestergotland, mellem Kongen, som just da havde en Deel af sit svenske Raad samlet hos sig, og Sigurd Hafthorsøn. Her blev en Stilstand sluttet, ganske som mellem tvende Partier, der laa i aabenbar Feide. Kongen lovede den næstkommende 15de August at indfinde sig paa Baahus Slot, ligesom samtidig Ivar Dgmundssøn og Sigurd Hafthorsøn skulde komme til Konghella By; og da skulde de underhandle om at gjøre en Ende paa Fiendtlighederne dem imellem. Fra begge Sider skulde man ogsaa i Mellemtiden sørge for, at „alle Kongens Raadgivere og andre de Fornemste af Norges Rige, baade Pærde og Læge“ samledes til denne Underhandling. Det tilstedeværende svenske Raad var Forlover for Kongen ved denne Stilstands Afsluttelse, ligesom og for et Leide, Kongen samme Dag tilstod Ivar Dgmundssøn og Sigurd Hafthorsøn, hver med 30 Følgere, at indfinde sig hos Kongen, hvor og naar de selv vilde, for at underhandle med ham, hvilket Leide skulde gælde fra Udstedelsesdagen indtil næstkommende 29de September ²⁾).

I Marts Maaned 1339 drog Bjarne Erlingsøn til Kongen, som rimeligviis endda har opholdt sig i Sverige ³⁾). Bjarnes Hensigt hermed har maaskee været den, at hindre mulige Misgreb af den letfædige Magnus under de nuværende spændte og farlige Forhold. Længer ud paa Aaret finder man Magnus i Skaane, hvor han var i Helsingborg den 1ste Mai ⁴⁾). Sammestedsfra udstedte han den 9de Mai et Brev vedkommende Norge, nemlig et Bernebrev for sin Moders, Hertuginde Ingebjørgs, Gods i Bergens Fehirdsle. Dette er skrevet af en Nordmand, rimeligviis en af Kongens Klerker, og beseglet i Kongens Nærværelse. Altsaa maa Magnus dengang have havt sit norske Segl med sig udenfor Riget ⁵⁾).

¹⁾ Sml. V. 129 ifrt. m. 133; Udtrykkene i Biskop Haakons Brev ere dog noget dunkle. ²⁾ Sml. V. 564—567. ³⁾ Bp. Haakons Br. af 11te April 1339, Sml. V. 137. ⁴⁾ Sv. Dipl. IV. 657; Lappenh. II. 357. ⁵⁾ N. Dipl. II. 196; Sv. Dipl. IV. 659.

Imidlertid udgik, ifølge hvad aftalt var i Skara, Kaldelse baade fra Kongen og Ivar Dgmundsøn til Norges fornemste geistlige og verdslige Høvdinger, at de skulde indfinde sig til Underhandlingerne i Baahus den 15de August. Biskop Haakon af Bergen modtog Kongens og Hr. Ivars Kaldelsesbrev allerede den 12te Marts. Kongen yttrede i sit, at Mødet var berammet „til Almuens Gavn og Nytte,“ og han bad Biskoppen indstændigen at komme „saa fremt han vilde gjøre noget for Kongens og Rigets Skyld“. Dgsaa Ivar „bad og raadede“ ham i sit Brev til at møde¹⁾ Dertil opfordredes han ligeledes paa det mest indtrængende af Bjarne Erlingsøn, der var Biskoppen meget hengiven, ligesom denne igjen nærede stor Godhed for Bjarne²⁾. Det lader saaledes som om man fra alle Sider har bestemt sine Dine paa Biskop Haakon, og ventet sig meget af hans meglende Optraeden, da han besad Kongens særdeles Tillid og paa den anden Side stod i Venstabsforbindelse med de mest modvillige af Modstandspartiets Høvdinger. Bjarne Erlingsøn især, der selv var optraadt som en Fredsmægler, maatte ønske den indflydelsesrige Biskops personlige Medvirken. Den kloge Biskop synes imidlertid ikke at have lovet sig særdeles store Følger af det Hele, og nødig at have villet indblande sig i Sagen, skjønt han til Bjarne erklærede, „at han gjerne vilde indfinde sig, om han kunde stifte noget Gavn, Bjarne til Behag og Norges Rige til Ære“³⁾.

Kongen kom til Baahus til den bestemte Tid. I det mindste finder man, at han har været der tilstede den 23de August, da han derfra udstedte et Bernebrev for Chorsbrødrene i Nidaros, der er beseglet i hans Nærværelse⁴⁾. Man maa ogsaa antage, at det opsættelige Partis Høvdinger og flere Stormænd have indfundet sig, da det heber, at „Thingstevne“ holdtes paa Baahus fra 8de til 29de September (fra senere Mariemesse til Michaelsmesse)⁵⁾. Er den her opgivne Tid rigtig, da maa det store Raadsmøde være blevet udsat længer end først var bestemt; og Anledningen hertil har da igjen rimeligviis været, at hverken Erkebiskoppen eller Biskop Haakon naaede frem til den fastsatte Tid, men endnu den 28de August laa veirfaste i Nærheden af Lindesnæs⁶⁾. Hvorledes forresten Underhandlingerne paa Baahus løb af, vides aldeles ikke. At de have ført til noget fuldkommen tilfredsstillende Endemaal, derom maa man tvivle. Bi-

¹⁾ Bp. Haakons Brev af 29de Marts 1339, Sml. V. 136. ²⁾ Bp. Haakons Brev til Bjarne af 11te April 1339, Sml. V. 137. ³⁾ Sml. V. 137.

⁴⁾ Orig. perg. i A. M. Sml. fasc. 2 No. 2 C. ⁵⁾ Isl. Ann. 250. ⁶⁾ Bp. Haakons Brev af 28de August til Erling Vidkunson, Sml. V. 140. Biskoppen var da i Ulvenafund (ved Ulvø noget øst for Christianssand) og Erkebiskoppen i Seløerne (Selø, strax vestenfor Lindesnæs), begge finte ved Modvind.

stop Haakon synes, efterat være bleven paa Reisen noiere underrettet om Sagernes Gang, at have anseet sin Nærværelse overflødig og at have vendt om paa Veien. Den 21de September var han nemlig kommen hjem igjen til Bergen uden at have truffet sammen med Erling Bidfunson, der lader til at have overværet Mødet og i alt Fald var øster i Landet ¹⁾. Om Erkebiskop Paal kom der tilstede, er ikke sikkert, men dog ikke ganske usandsynligt ²⁾. Mødet maa forresten være hævet lidt før den 29de September, og Kongen umiddelbart efter dets Slutning være reist til Skaane. Den 30te September og 1ste October holdt han nemlig Rætterthing i Helsingborg i Anledning af Uroligheder, som den skaanske Herremand Jon Dffesson havde vaft ³⁾. Men den 18de November, rimeligviis under Kongens Fraværelse, holdtes en Overlægning (samtal) i Tunsberg, ved hvilken Hr. Erling og hans Søn Bjarne vare tilstede, men hvis Gjenstand vi ikke kjende og af Biskop Haakons Ytringer til den sidstnævnte mærkes, at den, efter hvad Biskoppen havde erfaret, var bekymret over sin Sags Stilling ⁴⁾. Gjæringen i Norge var saaledes sikkerligen ikke ganske dæmpet ved Underhandlingerne paa Baahus, om end disse kunne have ledet til en overfladisk Udsoning mellem Kongen og hans Modstandere. Med Ivar Dgmundson maa i det mindste en saadan være kommen i Stand; thi ikke længe efter ved Biskop Haakon at fortælle, at Kongen har tilskrevet Hr. Ivar ligesom og Erkebiskoppen „meget kjærligen“ ⁵⁾.

Hvad der uden tvivl for Diebliffet har mildnet noget de misnoiede norske Hovdingers Stemning mod Kongen, var en Bemyndigelse, som Kongen ved denne Tid meddeelte Erkebiskop Paal til at stille sig i den norske Styrelses Spidse for med „Rigets øvrige Raad og andre forstandige Mænd“ at anordne og ioversætte flere vigtige Regjeringsforanstaltninger, blandt andet sørge for Ordningen af Rigets Mynt. Erkebiskoppen skulde heri handle „som han saa rettest og nyttigst at være for Landets Mænd og Riget“; og Kongen erklærede, „at ville holde og fast iagttage alt hvad Erkebiskoppen i de opgivne Sager retteligen foretog til Rigets Gavn og Nytte“ ⁶⁾. Det er ganske rimeligt, at Forhandlingerne paa Baahus have middelbart eller umiddelbart fremfaldt dette Skridt af Kongen, og hvis Erkebiskoppen har været personligen tilstede ved hine Forhandlinger, kan muligen Fuldmagten allerede da have været ham mundtligen meddeelt. Rimeligere er det

¹⁾ Bp. Haakons Brev til Erling Bidfunson af 15de December 1339, Sml. V. 142. ²⁾ Bp. Haakons Brev til Arne Chorsbroder af Nidaros, Sml. V. 143. ³⁾ Sml. V. 568—572; Sv. Dipl. IV. 682—684; Suhm D. S. XII. 308. ⁴⁾ Sml. V. 143. ⁵⁾ Bp. Haakons Brev til Bjarne Erlingsson af 19de Januar 1340, Sml. V. 144. ⁶⁾ Bp. Haakons Brev til Erling Bidfunson af 11te Februar 1340, Sml. V. 145—147. ⁷⁾ Sml. V. Sfs.

g, at den først er ham meddeelt senere og skriftlig, og at det netop er været i Anledning af denne Sag, at Kongen skrev saa hørligen Erkebiskoppen og Ivar Dgmundsson, hvilken sidste han da uden tvivl har opfordret til at yde Erkebiskoppen virksom Medhjælp. Dette skridt af Kongen kunde ganske vist have banet Overgangen til en nye Tingenes Orden. Thi Erkebiskoppen af Nidaros var, som ovenfor er udtrykt, baade ifølge Landets Lov og Almeenhedens Anstuelse, den Rigtigs Høvdinger, som var nærmest selvskreven til at staa i Styrelsens Spids, naar Kongen personligen var hindret derfra. Stade-
 re er ogsaa denne Forholdsregel kun blev halv gennemført, som snart vil vise sig.

Erkebiskoppen satte sig strax i Virksomhed for at opfylde det ham over-
 sendte Hverv og raadførte sig i den Anledning med Biskop Haakon
 Bergen, Ivar Dgmundsson og Kongens Fehirde i Bergen, Gunnar.
 Dette var allerede før 11te Februar 1340, og maa have skeet skriftlig,
 Erkebiskoppen ved den Tid ikke var i Bergen. De Adspurgte ud-
 vandre sig Betænkningstid, saa meget meer som de hørte, at Flere ansaa
 det for vanskeligt at afgjøre saadanne vigtige Sager, førend „et større
 Møde af gode Mænd“, altsaa en større Raadsforsamling, var afholdt.
 Derom underrettede Biskop Haakon Hr. Erling, hvem man aabenbare
 kunde have med paa Raad i denne Sag ¹⁾).

Da Erkebiskoppens nærmere Bestemmelse med Hensyn til det fore-
 sendte Raadmøde maatte afventes, og en Udsættelse derved voldtes,
 sendte Fehirden Gunnar Tiden og drog til Kongen, som i April-
 måned maaskee har for en kort Tid opholdt sig i Oslo ²⁾, for at
 berette sig om hans Mening. Kongen paastyndte en endelig Af-
 sættelse af Myntsagens Ordning ved Hr. Erling, Gunnar og de
 andre Mænd, som man kunde faa samlet. Med denne Bested og
 Kongens Brev til Biskop Haakon kom Gunnar tilbage til Bergen.
 Omrent paa samme Tid indfandt ogsaa Erkebiskoppen sig der, og paa
 Gunnars Bøn, sammenkaldte han strax de „gode Mænd“, han kunde

¹⁾ Bp. Haakons Brev, Sml. V. 145—147. ²⁾ Man har nemlig et Brev af
 Magnus til Fordeel for Hr. Erling Gullesson, Provst til Marie-Kirken i
 Oslo, givet i Oslo den 23de April 1340, beseglet og skrevet af Kongens Klerk
 Paal Styrkaarsøn (N. Dipl. I. 212). Kongens Nærværelse ved Beseglingen,
 nævnes rigtignok ikke udtrykkeligen, men er dog rimelig, da en underordnet
 kongelig Klerk vel neppe kunde udfærdige et Brev under Kongens Segl, hvis
 denne et selv var tilstede. Imidlertid maa paa den anden Side mærkes, at
 der findes Breve i Kongens Navn af 15de og 19de Marts 1340 fra Selge
 og Stockholm, og af 6te Mai ligeledes fra Stockholm (Sv. Dipl. IV. 700
 —702, 712), hvilke gjøre Magnus's Nærværelse i Oslo den mellemliggende
 23de April høist tvivlsom. I Begyndelsen af Marts Maaaned senest seer man,
 at Gunnar har begivet sig paa Reisen til Kongen (Bp. Haakons Brev til
 Kongen af 1ste Marts 1340, Sml. V. 147).

naa, og blandt dem Biskop Haakon. Erling Bidkunsøn var blandt de Tilfaldte; men da han ikke kunde indfinde sig før ved den 2de Juli, fandt man det uhensigtsmæssigt at afvente hans Komme, og i Slutningen af Juni Maaned begyndte Erkebiskoppen Forhandlingerne om Mynten med de Raadgivere, som vare komne tilstede. En Forringelse af Mynten blev af Forsamlingen besluttet, „dog med Forbehold af Kongens høieste Afgjørelse“; og Beslutningen blev af Biskop Haakon ved Brev af 1ste Juli tilkjendegivet Kongen med Anmodning om dennes hastige Stadfæstelse. Biskop Haakon meddeelte ogsaa under samme Dag Erling den fattede Bestemmelse med et Slags Undskyldning for, at man ikke havde opbriet hans Komme. Det Hele var aabenbare en af den Tids daarlige Finansoperationer, nemlig ved Myntforringelse og tvunget Myntverd at drøie Pengene i Kongens Kasse. Biskoppen tilkjendegav selv dette i sit Brev til Kongen, ~~at~~ han lægger ham paa Hjerte at stadfæste Bestemmelsen: „ellers — ~~for~~ han — tro vi, at det vil falde Eders Fehirde vanskeligt at gjøre ~~for~~ Udbetalinger af liden Indtægt“ ¹⁾.

De her omtalte Forhandlinger oplyse godt Bestaffenheden af Kongens Fuldmagt til Erkebiskoppen og Maaden hvorpaa den er bleven fortolket af dem, der udentvivl vare bedst indviede i Kongens Ansættelser. Fuldmagten angik for det første ikke Rigsstyrelsen i Almindelighed, men blot Afgjørelsen af visse navngivne Styrelsesanliggender; og dernæst fortolkedes den som forbeholdende Kongen den endelige Stadfæstelse af de fattede Bestemmelser. Den var altsaa i tvende vigtige Stykker indskrænket. Man kan passende stille Kongens Fremgangsmaade heri ved Siden af hans ovenberørte Fremgangsmaade, naar han benyttede sit norske Segl udenfor Norge ²⁾, og deraf uddrage Kongens egentlige Mening med den Erkebiskoppen givne Fuldmagt: — Kongen skulde have Ret til, udenfor Norge, at udstede midlertidige Anordninger dette Rige vedkommende under sit norske Segl, dog saaledes at de kun fik blivende Gyldighed, naar hans norske Raad senere under hans Ophold i Norge samtykte dem; Raadet derimod, eller dets Formand eller enkelte af dets Medlemmer, skulde, dog kun ifølge Kongens særlige Bemyndigelse, og for de af ham opgivne Tilfælde, have en lignende Ret under Kongens Fraværelse, saaledes nemlig, at Kongens senere Stadfæstelse forbeholdtes, for at det Anordnede kunde faa varig Gyldighed. Man seer let, at denne Ordning af Rigsstyrelsen, om end et Skridt paa Forbedringens Bane, alligevel holdt Kongen Veien aaben til mangehaande Vilkaarligheder, ligesom den ingenlunde afgav

¹⁾ Bp Haakons Brev til Kongen og Erling, Sml. V. 148—151.

²⁾ S. o.

f. II. 269.

et tilstrækkeligt Forebyggelsesmiddel mod Slappelse og Standsning i Statsverfets Gang.

Skjønt Erkebiskoppen ved denne Veilighed egentlig var den, som Kongen i Navnet betroede Ledningen af Kongedømmets Anliggender, saa synes dog Biskop Haakon at have været den Mand blandt Norges Høvdinger, til hvem Kongen med størst Tillid henvendte sig, for at søge Raad og Understøttelse i Regjeringsager. Der synes ikke at have manglet avindsyge Personer, der stræbte at nedsætte Biskoppen i Kongens Omdømme. Men Kongen var — som det lader — i dette Stykke ikke saa let at besnakke, og Biskoppen vidste at forsvare sig. I et Brev til Kongen af 1ste Marts 1340 nævner Biskoppen udtrykkelig Guttorm Paalsøn, Provst til Apostelkirken i Bergen, som den der havde travlt med at sætte ondt for ham hos Kongen ved at fortælle denne meget og mangt om Uret, som Biskoppen og Kirken i Bergen skulde gjøre sig skyldig i. Biskoppen sigter imidlertid Provsten ligefrem for heri at vise Rognagtighed og Brangvished og ytrer, at Gud nok engang vil lade det komme for Dagen, hvorledes det egentlig staar til med den Trost, Guttorm hyffler mod Kongen og dennes Bemær¹). Magnus viste hvorlidet Indtryk Provstens Snak gjorde paa ham derved, at han længer ud paa Maret befalede denne, der maa have bestyret Bergens Fehirdsle, for Gunnar der blev Fehirde, at aflægge Regnskab for Indtægterne af nævnte Fehirdsle til visse af Kongen opgivne Mænd, saaledes at Biskop Haakon førte Overtilsyn med Opjøret, — noget som denne dog bad sig fritagen for, da han, som han sagde, var ufyndig i slike Sager, men vel egentlig ikke har villet have noget hermed at gjøre i dette Tilfælde paa Grund af sit Forhold til Provsten²). Senere undlod nemlig ikke Biskoppen at give Kongen gode Raad med Hensyn til de omtalte Indtægter, med hvis Opbørsel i det Hele det stod saare ilde til.

Under Bergens Fehirdsle laa flere Dele af Riget end netop Bergens Biskopsdømme, saaledes Haalogaland og de vestlige Skatlande; og de kongelige Indtægter af disse skulde selvfølgelig med Rette afgives til Kongens Fehirde i Bergen. Men nu var det Tilfælde, at Kongen, rimeligviis for at omgaa det Indseende, Raadet burde have med Kongedømmets Indtægters Anvendelse til Rigets eget Gavn, havde befalet de underordnede Opbørselsbetjente i hine Rigets Dele at bringe Indtægterne umiddelbart til ham selv og ikke aflægge Regnskab til nogen Anden. Og uagtet han saaledes unddrog Bergens Fehirdsle en Deel af de Indtægter, som burde tilflyde den, synes baade han og Dronningen at have gjort store Fordringer paa samme. Dette indsaa

¹) Eml. V. 147. ²) Bp. Haakens Brev til Kongen af 21de Juli 1340, Eml. V. 151—153.

Biskoppen var galt og til Skade for Kongen selv, som det ved en saadan Fremgangsmaade var let at bedrage. Allerede i sit Brev til Kongen af 1ste Juli 1340 angaaende Ordningen af Mynten bad han ham overveie, hvorledes en bedre Indretning kunde gjøres med Bergens Fehirdsle ¹⁾; og i et senere Brev af 8de August samme Aar udtalte han sig bestemtere om de Misgreb, som fandt Sted. Kongen — siger han — var uden tvivl af Gunnar (Fehirden) underrettet om hvorledes det stod til med de kongelige Indtægter i Bergens Fehirdsle. Næsten alle Opbørselsmænd, som komme baade nordensfra (fra Haabogaland) og vestensfra (fra de vestlige Skatlande), paastyde, at Kongen har budet dem at bringe det Opbaarne til ham selv og ikke staa noget Mand Regnskab eller Ansvar derfor uden ham. Dette finde de vistnok fortræffelig tjente med, da det jo er Kongen ubekjendt, hvor store Indtægter der falde paa hvert Sted og hvori de bestaa; man maa tro dem paa deres løse Ord, og da kommer det an paa, hvor redelige de selv ville være. Biskoppen skulde ansee det for langt tjenerligere, at disse Opbørselsmænd aflagde fuldt Regnskab for Fehirden og denne igjen bragte det Indkomne til Kongen paa hans nærmere Bud. Skal Fehirden ikke tage meer end som falder i Bergens Biskopsdomme alene, vil det falde ham vanskeligt at tjene Kongen og Dronningen som ret og sømmeligt kunde være. Brevet ender med den Ønske, at Kongen om dette og Andet vidste saa god Bested som maatte behøves ²⁾.

I samme Retning yttrede Biskop Haakon sig i et senere Brev til Kongen af 3die November 1340. Biskoppen skulde tro — heder det her — at det var bedst, at Indtægterne fra ethvert Sted afgaves til Kongens Fehird i Bergen, som derfor skulde gjøre fuld Rigtighed og Regnskab, saaledes at Kongen deraf kunde erfare, naar hans Indtægter minke eller vore. Fehirden skulde da siden lade det komme an paa Kongens nærmere Bestemmelse, hvorledes Indtægterne skulde anvendes. Biskoppen kan med Sandhed sige, at Gunnar (Fehirden) har vist sig i Kongens Trinder som en brav Mand, og han har et Kjendskab til Forholdene i sin Fehirdsle, som er Kongen nyttig. Derfor tror Biskoppen, at det vil være skadeligt at omstifte ham med en anden. Thi Kongen bør i dette Embede beholde een og samme Mand, saalænge han har Tiltro til denne, og Manden viser sig Tiltro verdig ³⁾.

Man seer altsaa, at Biskop Haakons Raad til Kongen i denne ganske vigtige Styrelsessag har været, at han skulde lade alle Opbørsler af Kongedømmets Indtægter nærmest gaa til vedkommende Fehirdsle, og lade Fehirden, som forstod samme, gjøre nøie Regnskab

¹⁾ Sml. V. 149—151.

²⁾ Sml. V. 153.

³⁾ Sml. V. 157.

for det Modtagne og derpaa besørge Anvendelsen efter Kongens Bud. Det vides ikke, om Maguus har fulgt Biskoppens Raad; men hvad enten han nu fulgte det eller ikke, saa var Raadet i sig selv godt, og Biskoppen viste deri et klarere Statsmandsskion, end da han tilraadede eller samtalte Myntens Forringelse. Og dog finder han ogsaa med Hensyn hertil sin Undskyldning i Tidsalderens vrangre Begreber om Myntens og Myntrettens sande Betydning.

Hvilken Indflydelse Biskop Haakon har ovet paa Landsstyrelsen, i det mindste inden sit Biskopsdommes Grændser, og hvilken overordnede Myndighed Kongen der maa have betroet ham, viser ogsaa visse Forhandlinger i det følgende Aar 1341. Lybekerne fandt, at deres ældre Handelsrettigheder i Norge ikke bleve ret overholdne, at de bleve betyngede med utilbørlige Afgifter, og at deres Handlende bleve forurettede af Kongens Mænd. De indgave Klage herover til Kongen under dennes Ophold i Sverige. Kongen svarede dem først ved et Brev fra Stokholm af 4de Mai 1341, at han intet herom kunde afgjøre, før han selv kom til Norge, hvor de da maatte henvende sig til ham ¹⁾; men senere under 10de Mai anbefalede han dem at sende to Fuldmægtige til Bergen ved næstkommende St. Hans, da Kongen skulde byde sin Ridder Hr. Erling Bidfunson og sin Fehirde i Bergen at træde sammen med dem for at underhandle og træffe Overenskomst med Hensyn til de indgivne Klagepunkter ²⁾.

De lybekske Sendebud indfandt sig ogsaa i Bergen ved den bestemte Tid med Anbefalingsbrev af 14de Juni fra Raadet i Lybek til Biskop Haakon ³⁾. Men hverken Hr. Erling eller Fehirden vare tilstede, og man skulde næsten tro, at de ei have modtaget nogen bestemt Befaling fra Kongen med Hensyn til Underhandlingen. Biskop Haakon, som ved Brev af 13de Juli underrettede Erling om Sendemændenes Ankomst, yttreer nemlig heri, at Erling selv maa vide Bested, om hvad der er ham paalagt i denne Sag. Han finder det passeligt for Kongens Skyld, at der blev handlet i Overensstemmelse med hvad han havde tilskrevet Lybekerne, eller at der i det mindste blev gjort en høflig Undskyldning, paa det at man ikke altfor meget skal klage over Kongens Glemsomhed ⁴⁾. For det første blev der saaledes intet af Underhandlingen.

Biskoppen meldte Kongen ved Brev af 23de Juli de lybekske Sendemænds Andragende, samt at hverken Hr. Erling eller Fehirden vare tilstede i Bergen, og udbad sig Kongens nærmere Bestemmelse ⁵⁾. Om nogen saadan senere er indløben, og om tilfølgende samme Underhandlingen er kommen i Gang, vides ikke. Men om saa har været, har den

¹⁾ Lappenberg II. 372. ²⁾ Sml. V. 572. ³⁾ Sml. V. 573. ⁴⁾ Sml. V. 162.

⁵⁾ Sml. V. 163.

neppe ledet til nogen endelig Afgjørelse af Sagen. Thi i 1342 findes der at have været aabenbar Fejde mellem Kongen og de nordtydske Stæder, blandt hvilke ogsaa Lybek¹⁾, og under samme Aar fortæller en Annal, at mange Tydskere i Bergen bleve dræbte af Hr. Bjarne, der neppe kan være nogen anden end den oftere omtalte Bjarne Ertingsøn²⁾. Fejden sluttede først ved en Fred til Helsingborg den 17de Juli 1343³⁾.

Ogsaa her aabnes os et Indblik i den norske Rigsstyrelses uordentlige Gang, og vel tillige i Kongens letsindige og skjodesløse Færd i de vigtigste Statsanliggender, — en Færd, som vi see Biskop Haakon gjerne efter Evne vilde dække.

I 1341, om Høsten, holdt Erkebiskop Paal atter et Provinzialconcilium i Nidaros. Biskop Haakon af Bergen modtog Kaldelse den 31te Juli, men synes ikke at have mødt personligen; i det mindste udnævnte han ved Brev til Erkebiskoppen af 20de August tvende af sine Chorsbrødre til at møde for sig, hvis det skulde blive umuligt for ham selv at komme⁴⁾. Ingen Bestemmelser ere levnede fra dette Concilium. Man ved kun, at det der blev afgjort, at Erkebiskoppen det næste Aar skulde visitere det hele Rige. Ved Brev af 27de Januar 1342 underrettede han Biskop Haakon af Bergen herom, samt om at han til Sommeren vilde visitere Bergens Biskopsdømme og begynde med Firdafylke, hvor han vilde indfinde sig den 1ste Mai. Haakon forkyndte igjen dette ved en Mundskrivelse til sin Geistlighed af 4de April og ved en lignende af 17de samme Maaned til Geistligheden i Firdafylke⁵⁾. Allerede forud, i 1341, havde Erkebiskoppen afsendt en af sine Chorsbrødre ved Navn Aslak til Island for at visitere begge dets Biskopsdømmer, og denne kom tilbage fra sin Visitation i 1342⁶⁾.

I Forbindelse med sin Visitationsreise satte Erkebiskoppen uden tvivl et nyt Provinzialconcilium, hvilket han ved Kaldelse fra Nidaros af 18de Januar 1342 sammenkaldte til Bergen den 1ste August, ved hvilken Leilighed ogsaa den udvalgte Biskop til Staalholt skulde indvies⁷⁾. Men hverken kom Visitationsreisen til at gaa for sig, eller Conciliet til at afholdes saa tidlig som bestemt var. Den 4de Mai var nemlig Erkebiskoppen endnu i Nidaros, hvorfra han udstedte en Skrivelse, der udsatte Tiden for Conciliet til omkring samme Aars 15de August, og bestemte Konghella til Samlingssted. Dette skede — som i Brevet siges — af Hensyn til Kong Magnus's Dufte, paa samme Concilium at forhandle adskillige vigtige Sager Norges Rige

¹⁾ Suhm D. S. XIII. 66. ²⁾ Isl. Ann. 260. ³⁾ Lappenb. II. 373.

⁴⁾ Bp. Haakons Breve af 13de og 20de August 1341, Sml. V. 163, 164.

⁵⁾ Suhm D. S. XIII. 59 (eft. Barth. Mfr. E. 488). ⁶⁾ Isl. Ann.

256, 258. ⁷⁾ Suhm D. S. XIII. 60 (efter Barth. Mfr. E. 493).

vedkommende. Forresten tilfagdes Biskopperne at møde personligen, og deres Kapitler ved Fuldmægtige, og paamindedes de særligen om at indfinde sig, som havde forestaaet Indsamlingen af Peterspenningen, for at aflægge Regnskab. Kaldelsesbrevet til Biskop Haakon af Bergen er bevaret i den Meddelelse af paafølgende 28de Mai, hvilken om derom gjorde sit Kapitel ¹⁾).

Ved denne Tid indtraf igjen Biskopskifte ved flere af de under Nidaros's Provins hørende Biskopsstole. -- I 1341 den 16de Marts døde Biskop Jon Eindridesøn ²⁾ af Staalholt efter en kort Emsidsforelse, under hvilken intet synderlig mærkeligt findes at være foretaget ³⁾. I hans Sted valgtes det følgende Aar 1342 en Klostermand, Broder Jon Sigurdsøn, der synes at have været en Islænding, og altsaa vel paa en eller anden Maade har været anbefalet fra sin Ordrenes til at blive den afgangne Biskops Eftermand ⁴⁾. Det var denne Jon Sigurdsøn, hvis Indvielse Erkebiskoppen havde bestemt at skulle foregaa paa det tilfagte Concilium i Bergen ⁵⁾. Dog maa med Conciliet ogsaa Indvielsen være bleven udsat; thi den findes først at være foregaaet det følgende Aar.

Ligeledes i 1341, den 12te August, døde Biskop Egil Eyolfsson af Hole ⁶⁾. Annalerne give ham det Bidnesbyrd, at han var en forstandig Mand baade i aandelige og verdslige Anliggender, streng i Sæder og Levemaade, samt omhyggelig for at berige sin Kirke uden dog derfor at betynge sin underordnede Geistlighed. Der bemærkes endog udtrykkelig om ham, at han paa sine Visitationsreiser ingen Sted vilde modtage, hvilket ellers var Biskoppernes Sedvane og tilskilt ifølge Kirkens Lov. Til hans Eftermand valgtes, naturligviis af Erkebiskoppen og Nidaros's Kapitel, i 1342 Orm Aðlafsson, Thorsbroder af Stavanger ⁷⁾, hvis Indvielse heller ikke foregik før i det paafølgende Aar. Ved Biskopperne Jons og Egils Død i eet og samme Aar blev Island aldeles biskopsløst, og det netop som Erkebiskoppens Bisitator, Aðlaf, ankam did ⁸⁾. Derfor skal der heller ikke være blevet noget af dennes Bisitation, og han drog som før fortalt allerede i 1342 igjen tilbage til Norge ⁹⁾.

I 1342 døde den i mange Henseender mærkelige Biskop Haakon af Bergen ¹⁰⁾. I ham tabte hans Kirke en lærd og nidkær Forstander, ligesom Kongen en tro, oplyst og dygtig Raadgiver. Hans ofte anførte Breve have i det sidste Marti afgivet en uvurderlig Kilde til

¹⁾ Barth. Mstr. E. 293—295, ifr. Suhm D. S. XIII. 60. ²⁾ S. o. f. II. 258. ³⁾ Isl. Ann. 252; Finn. Joh. II. 97—99. ⁴⁾ Isl. Ann. 256, 260; Finn. Joh. II. 99. ⁵⁾ S. o. f. II. 280. ⁶⁾ S. o. f. II. 240; Isl. Ann. 256; Finn. Joh. II. 194. ⁷⁾ Isl. Ann. 250; Finn. Joh. II. 196. ⁸⁾ S. o. f. II. 280. ⁹⁾ Finn. Joh. II. 97, 194. ¹⁰⁾ Isl. Ann. 258.

Landets og Kirkens Historie, som de ogsaa afpræge Forfatterens egen Karakter, i hvilken Mildhed, Overbærenhed, Forligelighed og Oprømt-
hed synes at have udgjort Hovedtræk. Hans Dødsdag kjendes ikke. Det sidste Brev af ham, som er bevaret, er af 28de Mai 1342¹⁾; den Dag har han altsaa overlevet. Til hans Eftermand valgtes, rimeligviis inden det bergenske Kapitels Midte, en vis Magister Thorstein, om hvis foregaaende Levnetsomstændigheder intet vides, undtagen at han ifølge sin Magistertitel maa have studeret i Udlandet²⁾. Tiden for hans Valg kjendes ikke, hvad enten det nu er foregaaet i 1342, eller først i det følgende Aar, i hvilket sidste han blev indviet.

I samme Aar 1342 døde ogsaa Biskop Erik af Stavanger. Til hans Embedsvirksomhed kjendes lidet foruden hans tidligere omhandlede Strid med Abbed Erik af Utstein, hvilken stiller Biskoppens Karakter i et noget tvetydigt Lys³⁾. Til hans Efterfølger valgtes i samme, eller i Begyndelsen af det næstfølgende Aar, den oftere for omtalte Guttorm Paalsøn, Provst til Apostelkirken i Bergen.

Med denne samme Tid maa ogsaa Færøernes Biskopsstol have været ledig, rimeligviis ved Biskop Signars Død⁴⁾. Men Aaret for denne vides ikke. Kun finder man, at i 1342 eller 1343 en vis Halvard⁵⁾, til hvem man forresten intet kjender, maa være valgt til Færøernes Biskop, eftersom han regnes blandt de Biskopper, som i sidstnævnte Aar indviedes.

I 1343 foregik nemlig, som allerede antydet, alle de ovennævnte fem nye Biskoppers Indvielse, uden at dog Tiden eller Stedet opgives⁶⁾. Ogsaa en sjette Biskop blev dette samme Aar valgt og indviet, nemlig til Garde paa Grønland, en vis Jon Eriksøn med Tilnavnet Skalle, som maa have tilhørt en eller anden Klosterorden, da man senere finder, at han kaldte sig: „Broder Jon“. Med denne sidste indtraf dog et ganske underligt Tilfælde. Da han indviedes troede Erkebiskoppen, naturligviis paa Grund af Underretninger, som han ansaa for fuldkommen paalidelige, at Biskop Arne, der i 1314 indviedes til Grønlands Biskopsstol⁷⁾, var død. Men siden spurgtes det, at Arne endnu levede⁸⁾. Jon Skalle kom saaledes ikke for det første i Besiddelse af den Biskopsstol, til hvilken han var valgt og viet, men forblev i Norge.

¹⁾ S. o. f. II. 281. ²⁾ Jsl. Ann. 260. ³⁾ S. o. f. II. 248—250. ⁴⁾ S. o. f. II. 173. ⁵⁾ I den gamle Biskopskræfte i Langes Tidstr. V. 44 nævnes Signars Efterfølger: Gafuardr, men rimeligviis er dette kun en Feilskrivning for Halvardr, hvilket sidste har Annalerne for sig (Jsl. Ann. 260). Naar forøvrigt her nævnes blandt de i 1342 døde Biskopper ogsaa en Halvard, saa er dette ubestvigeligt feilagtigt. I ethvert Fald kan dermed ei være meent Halvard af Hamar; thi ham finder man nævnt i sikkre Breve lige til 1349. ⁶⁾ Jsl. Ann. 260. ⁷⁾ S. o. f. II. 172. ⁸⁾ Jsl. Ann. 260.

Om de tvende norske Biskoppers, Haakons og Eriks, Død eller andre mellemkommende Hændelser kan have bevirket en Udsættelse af det til 15de August 1342 berammede Provinzialconcilium i Konghella, lader sig ikke afgjøre. Men at en Udsættelse har fundet Sted, bliver høist rimeligt, da man ingensomhelst Oplysning finder om dets Afholdelse, eller om hvad der er blevet forhandlet, uagtet det, som ovenfor sagt, hed sig, at Kongen paa Conciliet vilde foredrage vigtige Sager. Den lange Henstaaen ikke alene med den nye staalholtske Biskops, men med alle de senest valgte Biskoppers Indvielse gjør ogsaa en saadan Udsættelse trolig. Man ved heller ikke den ringeste Bested om, hvorvidt Erkebiskoppens almindelige Visitation er kommen til at gaa for sig, og om han i den Anledning om Sommeren 1342 har været syd i Landet. Den paafølgende Vinter er det sikkert, at Paal var været nord i sit eget Biskopsdømme; thi den 1ste December 1342 (1ste Søndag i Advent) finder man, at han har visiteret Steins Kirke i Orkdala-Fylke. Han var ved denne Leilighed i Følge med tvende Ehborsbrødre af Nidaros, Thorstein Eriksøn og Sigurd Andresøn, samt havde en Notarius eller Skriver, Thorer Gunnarsøn, med sig. Erkebiskoppen spurgte „efter gammel Sedvane“ de Bønder, som vare lønne til Kirke og med deres Børn til Firmning eller Confirmation, om de havde nogen Ting at klage paa „Provster, Prester, Klerker eller andre hans Tjenestemænd,“ da han i saa Fald vilde gjøre Ret for, hvad de kunde have forset sig, og straffe den Skyldige. Men Bønderne svarede, at de ei havde paa Noget at klage, og havde ei heller klaget paa Noget, „hverken de som paa Frostathing vare i Sommer, eller andre,“ men Alle takkede Erkebiskoppen og sagde, „at hans Prester og Mænd vare dem til Hjælp i alle gode Ting“¹⁾. Man lærer her at kjende en ikke uvigtig Forretning, som „ifølge gammel Sedvane“ paa Biskopperne ved deres Kirkevisitationer, nemlig offentlig at indhente Sognemændenes Erklæring om, hvorvidt de havde noget at klage paa de geistlige Embedsmænds Fremfærd imod dem.

Hvad forresten angaar Provinzialconciliets videre Udsættelse, da er den i sig selv ganske rimelig ifølge de i 1342 stedfindende Forhold. Gjæringen truede nemlig paa den Tid baade i Norge og Sverige med et Udbrud, uden at dog endnu i August Maaned, da Conciliet var samlet, Alt synes at have været ganske forberedt fra Hovdingernes Side til det afgjørende Skridt. Under en saadan Spænding har vel neppe Kong Magnus fundet sig oplagt til at forhandle med de norske Biskopper, og disse fra sin Side kunne vel ogsaa have ønsket at see

¹⁾ Rundgjørelse, udstedt af de tre førstnævnte Mænd samt ni andre, Dr. perg. N. M. S. fasc. 10 No. 5.

en mere bestemt Bending af Sagernes Gang, især i Sverige, før de valgte sit Parti i Norge. Det forventede Udbrud lod imidlertid ei længe vente paa sig.

Misnøiet med den bestaaende Tingenes Orden havde, som det lader, i de seneste Aar været i stadig Tilvæxt baade i Norge og i Sverige, og i begge Riger synes de mest raadende Høvdinger efterhaanden at være komne til den Overbeviisning, at det ikke var Kong Magnus's Uduelighed alene, som voldte Styrelsens uordentlige Gang, men ogsaa selve de tvende Rigers Forening, idet denne, under de stedfindende Forhold og Statsindretninger, ikke tillod Kongedømmet at indtage sin rette Plads i noget af dem. Og saaledes kom omsider det Forsæt til Modenhed i begge Lande, at udvirke eller i det mindste forberede en Ophævelse af Foreningen.

80.

Norges og Sveriges Adskillelse forberedes og fastsættes, idet Kong Magnus's yngre Søn Haakon tages til vordende Konge i Norge, og hans ældre Søn Erik vælges til Faderens Eftermand i Sverige.

Vi have seet, at den Styrelsesforanstaltning Magnus i 1339 eller 1340 traf for Norges Bedkommende, idet han paa en Maade stillede Erkebiskop Paal i Landsstyrelsens Spidse, hverken i sit Anlæg eller i sin Udførelse rammede Maalet, skjønt maastee selve Tanken, som laa til Grund, kan have været rigtig. Foranstaltningen, som den fremtraadte for Dagens Lys, var en halv Forholdsregel, hvilken, utilstrækkelig som den var i sig selv, Kongen ovenikjøbet hverken forstod eller magtede at gennemføre. Den opgaves uden tvivl ogsaa næsten ligesaa snart, som den var traadt i Virksomhed, og det er blot i 1340 man finder det enkelte svage Spor af den, som tidligere er paapeget ¹⁾.

Det er ovenfor yttret, at Kong Magnus muligen i April Maaned 1340 for en ganske kort Tid har været i Oslo ²⁾; men naar dette undtages, saa findes intet Tegn til at han har besøgt Norge, hverken i det nævnte Aar, eller i de tvende paafølgende. Han synes i denne Tid uafslædelig at have opholdt sig deels i selve Sverige, deels i Skaane og deels i Nørre-Halland, hvilket sidste Land egentlig var en Arv efter hans Fader, et oprindelig dansk Len, som ikke kunde regnes hverken til Norge eller Sverige, men hvor han var ganske nær Grændsen af begge. Under denne hans lange Fraværelse fra Norge finder man ingen ordentlig indrettet eller fuldkommen bemyndiget almindelig Rigsstyrelse i Norge, der kunde paa Kongedømmets Vegne endelig afgjøre foresaldende Regjeringsager, meget mindre handle i Kongens Navn,

¹⁾ S. o. f. II. 274—277. ²⁾ S. o. f. II. 275.

ler, hvad der var det samme, udstede Anordninger under hans norske Regl. Dette synes tværtimod Kongen den hele Tid selv at have havt Forvaring, og at have benyttet det udenfor Norge i norske Anliggender med større Frihed og Egenraadighed end nogensinde før. I 1341 finder man ham den 29de Juni i Stokholm udstede tvende Breve: den nederlandske Stad Kampen angaaende dens Borgere's Hansfriheder i Norge, hvilke maa have været beseglede med hans norske Regl, uden at dog hverken norsk Kansler eller norsk Raad nævnes ¹⁾. I 1342 den 18de Januar forordnede han ved et Brev fra Kalmar Ritideligholdelsen af den hellige Eriks Fests ved Marietirken i Oslo; hans Klerk Sira Arne Aslaksøn beseglede i Kongens Overvær Brevet, hvilket en anden Klerk Helge Ivarssøn havde skrevet ²⁾. Den 9de Januar 1343 udfærdigede han fra Bardberghus Brev angaaende en Rejse til Marietirken i Oslo; Brevet var beseglet i hans Overvær ³⁾. Den 21de Mai samme Aar gav han ligeledes fra Bardberg en Forordning Bergens Byvæsen vedkommende, beseglet af den fornævnte Klerk Arne Aslaksøn ⁴⁾. I ingen af disse Kongebreve, af hvilke det første og det sidste ere temmelig vigtige, gjøres, som tidligere ⁵⁾, noget Forbehold med Hensyn til det norske Raads senere Samfund. At heller ikke den som Seglbevarer handlende Arne Aslaksøn den Tid var Kansler og som saadan Medlem af Raadet, viser noksom den Omstændighed, at han kun nævnes paa den for Presterne almindelige Raade: Sira, — ikke som Kansleren tilkom: Herre. Han er altsaa høiest taget været Viceskansler, og i denne Egenkab kunde han neppe ansees som kongelig Raadgiver i Navnets høiere Betydning. En saadan Styrelsesmaade kunde ikke andet end nære og forøge Misnøiet i Norge.

I hvilket af begge de forenede Riger Ønsket om Adskillelsen først er givet sig Luft i offentlig udtalt Ord, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre. Vel synes det utvivlsomt, at Magnus for sin Person er meer forhadet i Sverige end i Norge; men denne Omstændighed er her ikke den, der gjorde Udslaget. Norge var det af Rigerne, der ifølge sin Statsforfatning og Folkets gamle Anskuelse mest savtede Kongens stadige Ophold inden Landets egne Grændser, — det lige, som altsaa led, eller troede sig at lide mest ved Foreningen; i Norge maa man derfor snarest gætte, at dens Ophævelse er først kommen paa Tale. En Udvei til at hæve den paa en nogenlunde lempelig Raade tilbød sig. Kong Magnus havde allerede i sit Egtteskab med dronning Blanka tvende Sønner. Den ældre, Erik, var udentvivl

¹⁾ Lappenb. II. 367.

²⁾ N. Dipl. I. 221.

³⁾ Orig. perg. i A. N. S.

fasc. 53 No. 4.

⁴⁾ N. g. L. III. 162.

⁵⁾ S. o. f. II. 269.

en mere bestemt Bending af Sagernes Gang, især i Sverige, før de valgte sit Parti i Norge. Det forventede Udbrud lod imidlertid et længe vente paa sig.

Misnøiet med den bestaaende Tingenes Orden havde, som det lader, i de seneste Aar været i stadig Tilvæxt baade i Norge og i Sverige, og i begge Riger synes de mest raadende Høvdinger efterhaanden at være komne til den Overbeviisning, at det ikke var Kong Magnus's Uduelighed alene, som voldte Styrelsens uordentlige Gang, men ogsaa selve de tvende Rigers Forening, idet denne, under de stedfindende Forhold og Statsindretninger, ikke tillod Kongedømmet at indtage sin rette Plads i noget af dem. Og saaledes kom omsider det Forsæt til Modenhed i begge Lande, at udvirke eller i det mindste forberede en Ophævelse af Foreningen.

80.

Norges og Sveriges Adskillelse forberedes og fastsættes, idet Kong Magnus's yngre Søn Haakon tages til vorbende Konge i Norge, og hans ældre Søn Erik vælges til Faderens Eftermand i Sverige.

Vi have seet, at den Styrelsesforanstaltning Magnus i 1339 eller 1340 traf for Norges Bedkommende, idet han paa en Maade stillede Erkebiskop Paal i Landsstyrelsens Spidse, hverken i sit Anlæg eller i sin Udførelse rammede Maalet, skjønt maaskee selve Tanken, som laa til Grund, kan have været rigtig. Foranstaltningen, som den fremtraadte for Dagens Lys, var en halv Forholdsregel, hvilken, utilstrækkelig som den var i sig selv, Kongen ovenikjøbet hverken forstod eller magtede at gennemføre. Den opgaves uden tvivl ogsaa næsten ligesaa snart, som den var traadt i Virksomhed, og det er blot i 1340 man finder det enkelte svage Spor af den, som tidligere er paaapeget ¹⁾.

Det er ovenfor yttret, at Kong Magnus muligens i April Maaned 1340 for en ganske kort Tid har været i Oslo ²⁾; men naar dette undtages, saa findes intet Tegn til at han har besøgt Norge, hverken i det nævnte Aar, eller i de tvende paafølgende. Han synes i denne Tid uafslædig at have opholdt sig deels i selve Sverige, deels i Skaane og deels i Nørre-Halland, hvilket sidste Land egentlig var en Arv efter hans Fader, et oprindeligt dansk Len, som ikke kunde regnes hverken til Norge eller Sverige, men hvor han var ganske nær Grændsen af begge. Under denne hans lange Fraværelse fra Norge finder man ingen ordentlig indrettet eller fuldkommen bemyndiget almindelig Rigsstyrelse i Norge, der kunde paa Kongedømmets Vegne endelig afgjøre foresaldende Regjeringsager, meget mindre handle i Kongens Navn,

¹⁾ S. o. f. II. 274—277.

²⁾ S. o. f. II. 275.

eller, hvad der var det samme, udstede Anordninger under hans norske Segl. Dette synes tværtimod Kongen den hele Tid selv at have havt i Forvaring, og at have benyttet det udenfor Norge i norske Anliggender med større Frihed og Egenraadighed end nogeninde før. I 1341 finder man ham den 29de Juni i Stokholm udstede tvende Breve for den nederlandste Stad Kampen angaaende dens Borgere's Handelsfriheder i Norge, hvilke maa have været beseglede med hans norske Segl, uden at dog hverken norsk Kansler eller norsk Raad nævnes ¹⁾. I 1342 den 18de Januar forordnede han ved et Brev fra Kalmar Høitideligholdelsen af den hellige Eriks Fests ved Mariekirken i Oslo; hans Klerk Sira Arne Axlaksson beseglede i Kongens Overvær Brevet, hvilket en anden Klerk Helge Ivarsson havde skrevet ²⁾. Den 9de Januar 1343 udfærdigede han fra Bardberghus Brev angaaende en Bave til Mariekirken i Oslo; Brevet var beseglet i hans Overvær ³⁾. Den 21de Mai samme Aar gav han ligeledes fra Bardberg en Forordning Bergens Byvæsen vedkommende, beseglet af den fornævnte Klerk Arne Axlaksson ⁴⁾. I ingen af disse Kongebreve, af hvilke det første og det sidste ere temmelig vigtige, gjøres, som tidligere ⁵⁾, noget Forbehold med Hensyn til det norske Raads senere Samtykke. At heller ikke den som Seglbevarer handlende Arne Axlaksson den Tid var Kansler og som saadan Medlem af Raadet, viser noksom den Omstændighed, at han kun nævnes paa den for Presterne almindelige Maade: Sira, — ikke som Kansleren tilkom: Herre. Han har altsaa høiest taget været Vicekansler, og i denne Egenkab kunde han neppe ansees som kongelig Raadgiver i Navnets høiere Betydning. En saadan Styrelsesmaade kunde ikke andet end nære og forøge Misnøiet i Norge.

I hvilket af begge de forenede Riger Dusstet om Adskillelsen først har givet sig Lust i offentlig udtalt Ord, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre. Vel synes det utvivlsomt, at Magnus for sin Person var meer forhadet i Sverige end i Norge; men denne Omstændighed var her ikke den, der gjorde Udslaget. Norge var det af Rigerne, der ifølge sin Statsforfatning og Folkets gamle Anskuelser mest savnede Kongens stadige Ophold inden Landets egne Grændser, — det Rige, som altsaa led, eller troede sig at lide mest ved Foreningen; i Norge maa man derfor snarest gjætte, at dens Ophævelse er først kommen paa Tale. En Udvei til at hæve den paa en nogenlunde lempelig Maade tilbød sig. Kong Magnus havde allerede i sit Egteskab med Dronning Blanka tvende Sønner. Den ældre, Erik, var udentvivl

1) Lappenb. II. 367.

2) N. Dipl. I. 221.

3) Orig. perg. i A. N. S.

fasc. 53 No. 4.

4) N. g. L. III. 162.

5) S. o. f. II. 269.

født 1338, den yngre, Haakon, 1340¹⁾). Her havde da hvert af Rigerne sin egen vordende Konge, hvis de derom kunde enes; og saa fremt begge Kongesønner naaede Myndighedsalderen, og hver af dem overtog sit Riges Styrelse, da var dermed Foreningen mellem Norge og Sverige paa en fredelig Maade opløst. Man skulde næsten tro, at en saadan Tanke er opstaaet i Norge strax efter Haakons Fødsel, at Kong Magnus, meer eller mindre frivillig, har indgaaet paa den, og derfor har sendt Haakon i hans spedeste Alder til Norge for der at opfores. Thi man seer, at de norske Høvdinger, da de — som vi strax skulle see — kort efter udtalte som et forud næret Ønske, og gav sit Samtykke til, at Haakon bestemtes til Norges Konge, anførte som en Grund: „at samme Haakon har været opdragen hos os i Norges Rige“²⁾).

Før imidlertid et saadant Forsæt fra Nordmændenes Side kunde iværksættes, udfordredes naturligviis Overlægninger med Svenskerne. Thi ikke at tale om mange andre Spørgsmaal, som kunde fordre en foreløbig Afgjørelse, saa var det jo aldeles nødvendigt at erfare, hvilken af Kongesønnerne man i Sverige vilde udsee til sin vordende Konge. Sverige var nemlig et Valgrige, Norge et Arverige. Skulde Norge strengt holde sig til sin Kongearvesfølge, da maatte den ældste Søn blive Faderens Eftermand i Kongedømmet; og kun en foreløbig Sikkerhed om at Sverige netop vilde vælge den ældste, kunde berettige Nordmændene, naar de vare bestemte paa at ville have sin egen Konge og see den hidtil bestaaende Forening opløst, til at fravige den i Loven opstillede Arvesfølgeorden. Naar hine Overlægninger først have taget sin Begyndelse, hvor og paa hvad Maade de have været drevne, samt naar de endelig have frembragt en endelig Beslutning, — derom vides intet paalideligt³⁾. Man maa imidlertid antage, at Nord-

¹⁾ Dette tør man med temmelig Sikkerhed slutte deraf, at Biskop Haakon af Bergen i et Brev af 11te April 1339 til Bjarne Erlingsøn omtaler Underretninger, han fra denne har modtaget, om Dronning Blanka og hendes Søn, Junker Erik, hvem han ønsker, at Gud vil give Lykke (Sml. V. 137). Erik maa altsaa være født en Stund forud. Derimod kan Haakon neppe dengang have været født; thi ellers vilde der ganske vist ogsaa have været Tale om ham ved samme Leilighed. Men paa den anden Side skal Haakon, ifølge temmelig gamle svenske Efterretninger, have været omtrent eet Aar yngre end sin Broder (Nlaus Petri svenska Chron. i Scr. r. Sv. I. 2. 269), og hans Myndighedsalder (15de Aar) synes at være indfalden i Aaret 1355 (da han nemlig i eget Navn overtog Kongedømmet i Norge). Disse Omstændigheder sammenstillede maa lede til den Slutning, at Erik ei kan være født før end i Slutningen af 1337 eller 1338, og Haakon ikke før i Slutningen af 1339 eller, hvad der er rimeligst, i 1340. ²⁾ Sml. V. 576. ³⁾ Fortællingen om en svensk Rigsdag til Skenninge i November 1342 (Lagerbr. III. 293; Suhm D. G. XIII. 63. jfr. Werlauff i Nord. Tidssk. III. 537), paa hvilken

mændene inden Udgangen af 1342, eller senest inden August Maaned 43, have erhvervet sig den fornødne Bished om Svenskernes Hensigter, at de nemlig agtede at vælge Eric til Faderens Efterfølger i Sverige, — og at derpaa Nordmændene og Kong Magnus ere frede Sagens endelige Afgjørelse for Norges Bedkommende.

Man finder, at Kong Magnus først har raadført sig særskilt med Norges Prælater, hvilket vel vil sige, med Norges Biskopper og Kapitlernes Fuldmægtige forsamlede paa et Concilium. Men hvor og hvor denne Overlægning har fundet Sted, derom gives i de gamle historiske Kilder ingen Oplysning. At den skulde ligge saaa langt tilbage som i August Maaned 1342 og have foregaaet paa det den Tid kaldede Concilium i Konghella, som da virkelig skulde have et afholdt ¹⁾, — dette er ingenlunde sandsynligt, da i saa Fald et saadant Aar maatte være henledet fra den Tid Kongen med Prælaterne indvandede sin endelige Beslutning og indtil han forelagde samme sine verdslige Raadgivere. Rimeligere er det, at et nyt Concilium har været tilfaldt til Midten af 1343 eller henimod den Tid, og et afholdt enten i Konghella, eller et andet Sted ganske nær Rigsbyen, hvor Kongen med Lethed kunde indfinde sig fra Bardberg, som paa den Tid synes at have været hans stadige Opholdssted. Ved denne Overlægning blev da besluttet, at Kongen skulde give sin yngre søn, Junger Haakon, Norges Rige, og et Brev blev udfærdiget af Kongen og Prælaterne, hvilket kundgjorde Kongens Beslutning og de samme tilføiede nærmere Bestemmelser.

Dette Brev, der maatte have kunnet oplyse meget, er desværre nu, som vidt vides, ikke længer til ²⁾; men det blev fremlagt ved det Raadsforbundsde, som Kongen senere, den 15de August 1343, holdt paa Bardberg og i Nørre-Halland, med Norges fornemste verdslige Høvdinger, ved hvilket ingen Biskopper eller andre Geistlige nævnes som tilstedeværende. De her optrædende Høvdinger, der navngives, ere elleve Tallet, nemlig Ridderne (milites): Erling Vidkunson, Ivar Dg-

skal være bestemt, at Eric skulde blive Sveriges og Haakon Norges Konge, er meget mistænkelig; den findes først omtalt hos en nyere svensk Historikskriver (Messenius). Snarere skulde man tro, hvis det forresten forholder sig ganske rigtigt, hvad vedkommende Dokument udsiger, at nemlig ved Fredens Afsluttelse med Hansestæderne den 13de Juli 1343, „Kongens Raadgivere af Sverige, Norge og Skaane“ vare tilstede (Sv. Brings Saml. I. 186—189), — at da ogsaa noget mellem Norges og Sveriges Raad kan være forhandlet angaaende de tvende Kongesønners Valg til vorde Konger, og at ved den Leilighed det norske Raad har modtaget det svenske Raads Forsikring om hvilken af dem det agtede at vælge. Usikkerheden ved sidstnævnte Dokuments Udsagn ligger egentlig deri, at ingen af de svenske, norske og skaanske Raadgivere nævnes ved Navn undtagen Erkebiskoppen af Lund. ¹⁾ S. o. f. II. 280, 283. ²⁾ Werlauff i Nord. Tidskr. III. 521, 537.

mundsøn, Jon Hafthorsøn, Haakon Dgmundsøn, Dgmund Guttormsøn, Ulf Saresøn; og Svendene (armigeri, Bæbnere): Sigurd Hafthorsøn, Bjarne Erlingsøn, Dgmund Finnsøn, Gerd Smidsøn og Eilif Eilifsøn. Muligen har Hr. Finn Dgmundsøn, den nævnte Ivars Broder og Dgmund Finnsøns Fader, skullet være den tolfte i Raadet, men er fort forud afgaaen ved Døden, eller ved sin Sygdom bleven forhindret fra at møde. Annalerne henseer nemlig hans Død netop til dette Aar ¹⁾).

Ifølge deres egen Kundgjørelse, erfarede de, da de paa Bardberg Slot samledes til Raadslagning med Kong Magnus, at denne efter eget Overlæg havde besluttet at udføre, „hvad de i Forveien havde i Sinde indstændigen og samdrægtigen at bede ham om“. Han vilde nemlig gjøre sin yngre Søn, Junker Haakon, til Konge over Norges Rige, „noget hvortil de høieligen stunde“. Ifølge heraf „for at fastere Fredens Pagt mellem hans Sønner og mellem Sveriges og Norges Rige sikkrere kan vedligeholdes“, bestiftede han i deres Overvær samme Haakon til Konge over Norges Rige med tilliggende Lande, og gav ham Kongenavn „med al Hæder og alt Herredømme, alle Rettigheder og Fordele, al Tjeneste og Lenshøihed, som ifølge Ret og Sedvane tilhører Norges Konge“. De indgif med Glæde paa denne Foranstaltning, overensstemmende med „hvad Kong Magnus's og Norges Riges Prælaters Brev herom fuldstændigere udviser“, og toge strax paa samme Tid og Sted, paa egne og Arvingers, paa Benneres og Tilhængeres Begne, Junker Haakon „sig til ret Konge“, med Løfte om troligen at ville tjene ham, saameget mere som den samme Kong Haakon var opdragen hos dem i Norges Rige. Dog forbeholdtes Kong Magnus Ret til at foreskrive, forordne og beslutte med Hensyn til dem, hans Undersaatter, og Rigets Anliggender, hvad han fandt tjenligt for Riget og sin Søn, „indtil denne var kommen til Skjels Aar og Alder“. De lovede, aldrig at tillade, at nogen anden, saalænge Haakon levede, toges til Norges Konge imod hans Billie. Skulde Junker Erik, hans Broder, som ældre Søn, tvertimod Faderens Foranstaltning ville tilrive sig Norge, da forpligtede de sig til at modstaa ham af yderste Evne, ligesom de ogsaa haabede at Sveriges Riges Høvdinger og Herrer vilde love i saadant Tilfælde ikke at tjene ham. Skulde det paa den anden Side hende, at Haakon vilde trænge sig ind i Sveriges Rige, medens Erik og hans Børn levede, saa forpligtede de sig til deri ikke at hjælpe ham. Skulde det endelig hende, at begge Brødrene, eller een af dem vilde handle imod den nu af deres Fader gjorte Bestemmelse, og dertil benyttede udenlandst Hjælp, da skulde begge Riger eendrægtigen og af al Magt mod-

¹⁾ Isl. Ann. 262.

maa saadant Foretagende, hvilket af dem saa først kunde komme i dette Tilfælde. De lovede derhos, at hvis Kong Magnus herefter fik flere Børn, der da skulde blive sørget for disse overensstemmende med begge Rigers Lov og Sedvane. Alt dette ovennævnte skulde endnu kraftigere fastsættes, naar begge Rigers, Norges og Sveriges, Raad kom sammen, „da de Bedste og Klogeste“ i begge saameget modnere kunde overveie og bestemme, hvad der var mest heldbringende for Kong Magnus's Børn og for begge Riger, „paa det at sand Enighed kunde trives mellem Brødrene og stadig Fred befæstes mellem Rigerne.“ — En Rundgjørelse om denne Forhandling blev paa samme Sted og Dag (Bardberg Slot den 15de August 1343) udfærdiget under de elleve ovennævnte norske herskers Segl¹⁾.

At den i Rundgjørelsen omtalte forestaaende Sammenkomst mellem det norske og svenske Raad virkelig har gaaet for sig, er der ingen antagelig Grund til at omtvile, helst da den Samstemmighed, der finder Sted i alt Væsentligt mellem de af begge Riger fattede Beslutninger, bestemt antyder en forudgaaende fælles Overlægning, ved hvilken det svenske Raad for Sveriges Bedkommende maa have i Hovedsagen gaaet ind paa de i den bardbergske Rundgjørelse opstillede Artikler, og med de Tillemplinger, som de særegne svenske Forholde nødvendig krævede. Men hvor og naar dette Samtræde mellem Raadene har fundet Sted, vides ikke. Sandsynligt er det imidlertid, at det er gaaet forud for den bekjendte Rundgjørelse fra Bardberg af 18de November samme Aar, hvorved Sveriges og Skaanes Prælater med Erkebiskopperne af Lund og Upsal i Spidsen erklærede Sveriges og Skaanes Forening til eet Rige for fuldkommen afsluttet. Thi i det herom udfærdigede Brev indeholdes tillige en Erklæring, at de samme Prælater vælge Erik, Kong Magnus's ældste Søn, til Sveriges og Skaanes Konge, samt love ham al Lydighed og Trostøb, dog med det Forbehold, at Kong Magnus, saalænge han lever, skal føre Rigets Styrelsen. Døde han forinden Erik blev myndig, skulde en Indfødt vælges til Formynder. Forresten indeholder Brevet netop de samme Bestemmelser, som den norske Rundgjørelse, for det Tilfælde at den ene af Brødrene, Haakon eller Erik, skulde ville indtrænge sig i den andens Rige, eller begge skulde ville omstyrte Kong Magnus's Foranstaltning ved udenlandst Hjælp, — ligesom og det samme Løfte om at ville forsørge Kong Magnus's øvrige Børn, hvis han fik flere, overensstemmende med Rigets Lov og Sedvane. Til Slutning gjøres det Forbehold, at ved den gjorte Foranstaltning Sveriges og

¹⁾ Denne Rundgjørelse findes aftrykt efter Origin. i N. Dipl. II. 215—217; jfr. Sml. V. 575—579; Suhm D. G. XIII. 96, 788—791.

Staaens gamle Ret til at vælge Konge skulde blive ufortrødet og træde igjen i fuld Kraft efter Kong Eriks Død ¹⁾.

Denne de svenske og staaenske Prælaters Kundgjørelse synes — som den bestemt forudsætter en Godkjendelse af den norske Beslutning af 15de August — ogsaa at lade slutte til en lignende særskilt Kundgjørelse fra det svenske Raads verdslige Medlemmers Side. At en stor Deel af disse netop til samme Tid vare tilstede hos Kong Magnus i Bardberg, beviser det Fredsdocument, som samme 18de November fra Bardberg blev udfærdiget af Magnus, i Anledning af den da sluttede Fred med den danske Konge, Baldemar Christoffersøn, og som er medbeseglet, foruden af en Deel Prælater, ogsaa af nitten svenske og staaenske verdslige Herrer ²⁾. Hvorfor man isvrigt ved denne Leilighed baade i Norge og Sverige har brugt den ellers, som det lader, paa den Tid usædvanlige Fremgangsmaade, at Raadets geistlige og verdslige Medlemmer have udstædt hver sit særskilte Erklærings- og Forpligtelsesbrev, — lader sig nu neppe afgjøre; maaske har dette været anseet for meer bindende og betryggende i en saa vigtig Sag.

Prælater og Raad i begge Riger havde nu vedtaget den Foranstaltning af Kong Magnus, hvorved hans tvende Sønner erklæredes for Konger hver i sit Rige, og hvorved saaledes Norges og Sveriges fuldkomne Adskillelse i en ikke fjærn Fremtid udtaltes. Endnu mangede imidlertid i begge Lande Folkets Vedtagelse af det gjorte Skridt, uden hvilken ei dette havde den fulde Lovligheds Præg. I Norge maatte denne Vedtagelse fremtræde under Formen af Haakons høitidelige Antagelse eller Hylgning, i Sverige ved Eriks Valg. Begge Dele fandt Sted i Løbet af det følgende Aar.

I Norge var dog Fremgangsmaaden ved denne Leilighed, som det synes, noget usædvanlig. En Konges Antagelse skulde der foregaa paa et af de større Thingsteder, hvor den vordende Konge personlig fremstillede sig. Her tildømtes Riget ham efter Arveloven, og en af de anseligste tilstedeværende Mænd, geistlig eller verdslig, meddeelte ham nu høitideligen Kongenavn paa alt Folkets Vegne, hvorpaa de gjensidige Ede bleve aflagte. At denne gamle Sedvane ved Haakons Antagelse blev iagttaget, siges ingensteds; og muligen har den paa Grund af de særegne Omstændigheder været tilfidesat. Hvad vi med Sikkerhed vide er, at Bymændene af Norges fire vigtigste Riksstæder, Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg, samt Bønder og Almue af Stjorðolafylke, Gauldølafylke, Naumdølafylke, Sunnmøre og Gulathingslagen under sine Stads- og Bygdesegl udstædte et Brev paa

¹⁾ Man har, saavidt vides, kun Hvidtfelbs Oversættelse af denne Statsakt, see *Suhm D. S. XIII. 78—83.* ²⁾ *Suhm D. S. XIII. 73—75.*

Baahus den 17de Juli 1344, i hvilket de erklærede: — at paa Grund af, at deres Herre Kong Magnus „med Rigets Raads Samtykke“ har givet sin yngre Søn Haakon Kongenavn „med en Deel af Norges Land“ paa saadan Betingelse, som nævnes i de desangaaende udstedte Breve, — saa love de alle „paa sin Tro, Sandhed og Æder“, at de skulle være sin Herre Kong Haakon „tro Tjenestemænd i al Hæder, Lydighed og Føielighed, som de skyldte sin rette Norges Konge, saasnart som han selv modtager Rigetsstyrelsen i Norge efter sin Faders Anordning, forbeholdt og ufrænkset indtil den Stund alt deres førnævnte Herres, Kong Magnus's, rette Bælde og Styrelse baade over Land og Hægrer i Norge“. Skulde Kong Haakon falde fra uden egtesødt barn, da „fare efter ret og gammel Kongearv i Norge.“ De love derpaa det samme, som Raadet i sit Brev havde lovet, for Tilfælde, at „Junker Erik, hans Broder, som efter sin Faders Anordning og alt Rigets Raads i Sverige dets Samtykke der skal vælges til Konge efter sin Faders Fralid“, skulde ville indtrænge sig i Norges Rige, medens Haakon eller hans egtesødte Søn lever, — eller Haakon skulde ville indtrænge sig i Sverige, — eller de begge eller een af dem skulde ville bryde deres Faders Anordning ved Udlændingers Hjælp, — nemlig da at ville udfaa af al Magt. De love endelig, hvis Magnus funde faa flere søn, at skulle forsørge disse „efter som Lov og Landsret anviser og viser god og samtykket Forordning og Sedvane.“

Der er med Hensyn til dette Hyldingsbrev flere Dunfelheder: først deri, at langt fra ikke alle norske Landstavers Bønder ere nævnte som Udstædere, — og dernæst deri, at der er Tale om „en Deel af Norges Land“, som med Kongenavnet er Haakon givet. Det første kan man muligens forklare deraf, at flere lignende Hyldingsbreve ere udstædte til forskjellige Tider, eftersom Almuens Fuldmægtige komne til Baahus, eller maaskee endog fra forskjellige Steder; — det andet deraf, at maaskee visse Dele af Norge ere blevne den unge Haakon anviste, for at Indtægterne af dem funde anvendes til hans udfulgte Hofhold i Norge, medens Indtægterne af det øvrige Rige enddeles skulde opbæres af Magnus for at komme den almindelige Rigetsstyrelse til Gode, saalænge som han vedblev at forestaa denne. Man kan ikke heller andet end sætte nogen Opmærksomhed ved den Betingelse i nærværende Hyldingsbrev, som ikke findes i Raadets: at der, hvis Haakon dør uden at efterlade egtesødt Søn, da skal fremfares efter ret og gammel Kongearv. Heri ligger nemlig et tydeligt Binf om, at den norske Almue ingenlunde har luffet sinene for det Uovmæssige i den her anvendte Fremgangsmaade, i

det den yngre Søn fremdroges for den ældre til Norges Konge. Den har derfor gjort det nævnte Forbehold, paa det at ikke det nu foretagne Skridt senere skulde kunne paaberaabes som en Ophævelse af den gamle Arvesølgelov, eller endog som en Anordning, hvorved Norge for Fremtiden gif over til at være et Balgrige istedetfor et Arverige, — en Forandring, som Almeenheden i Landet baade nu og længe hen i Tiden slet ikke vilde indgaa paa. Men i hvorledes end med alt dette kan have forholdt sig, saa maa man betragte Foranstaltningen til Norges og Sveriges fremtidige Adskillelse som fuldbragt for Norges Bedkommende i Haafons Hylbning.

Den fuldbragtes ogsaa for Sveriges Bedkommende, da Magnus's Søn Eric den 6te December 1344 i Upsal formelig valgtes til dette Riges Konge ¹⁾. Man maa tro, at Balget her er steet under samme Forbehold, som i det ovenomtalte de svenske og skaanske Prælats Brev indeholdes, — nemlig, at Kong Magnus saalænge han levede, skulde vedblive at føre Rigsstyrelsen.

Der var altsaa den væsentlige Forskiel mellem Foranstaltningen i begge Riger: — at i Sverige Eric i Grunden kun valgtes til sin Faders Efterfølger, i det der dog, for des kraftigere at betegnede dette, tillagdes ham Kongenavn, noget der var stemmende med Landets ældre Brug; — i Norge derimod toges Haafon til Konge under den Forudsætning, at han, saasnart han blev myndig, skulde overtage den hele Rigsstyrelse i Faderens Sted. Forresten fremgaar af de anførte Aktstykker tydelig nok, hvor alvorligt det fra begge Sider har været meent med Rigerens Adskillelse, da man gjensidigen har forpligtet sig til at modstaa med al mulig Kraft ethvert Forsøg af de unge Konger paa at omstyrte den vedtagne Anordning.

De ældste svenske Historiefrivere ere uvisse om, enten Kong Magnus gjorde det her omtalte Skridt for Sveriges Bedkommende frivillig, eller tvungen dertil af sit svenske Raad, der følte sig oprørt over hans lastefulde Levnet ²⁾. Hvad Norge angaar, da viser Raadets Kundgjørelse tydelig nok, at Magnus har givet efter for et af Landets Stormænd eendrægtigen udtalt Ønske, men at man dog for Høfligheds Skyld har givet Sagen en Bending, som om Tanken var udgangen fra Kongen selv, fra hans Omsorg for sine Rigers og for sine Børns Bedste. Ganske frivillig har altsaa her Magnus neppe handlet; han har uden tvivl kun grebet Initiativet, da ingen anden Udvei stod ham aaben, og forresten gjort gode Miner til slet Spil. Men er nu, hvad der formeentlig har stor Sandsynlighed for sig, Tanken om Rigerens

¹⁾ Wisb. Ann. i Script. r. D. I. 258; jfr. Suhm D. G. XIII. 121; Lagerbr. III. 370, 371. ²⁾ Ericus Olaf, Olaus Petri, i Scr. rer. Svœc. I. 1. 104, II. 2. 269.

Abskillelse først udgangen fra Norge og derfra forplantet til Sverige, og er den bleven billiget af dette Riges Stormænd med særdeles Hensyn til Nordmændenes Ønske, saa er det ganske rimeligt, at kong Magnus, da han først havde fundet sig nødsaget til at komme nordmændenes Krav imøde, virkelig for Sveriges Vedkommende har handlet meer frivilligen. Hans Fremgangsmaade i det ene Rige, drog nemlig en lignende i det andet paa en Maade med Nødvendighed efter sig. Den af de svenske Historiefriivere antagne Bevæggrund hos Sveriges Store til at tvinge ham i dette Stykke falder saaledes bort, eller bliver i alt Fald overflødig for at forklare Kongens og deres Handlemaade ved nærværende Leilighed. At forresten Nordmændene, ved det her gjorde, skulde have tilfigtet nogen personlig Fornærmelse mod Magnus, er ikke sandsynligt, end mindre beviseligt.

Det er verd at lægge Mærke til, at Kong Magnus, den Tid Handlingerne dreves paa det ivrigste om hans Søners Udnævnelse til Konger, nemlig fra Udgangen af 1342 til Midten af 1344, stadiet synes at have havt sit Sæde paa Bardberg Slot i sit fædrenevelen Nørre-Halland. Dette har neppe været uden Hensigt. Her var han nemlig, som allerede før bemærket, udenfor baade Norge og Sverige, paa en begge Riger uvedkommende Grund, men dog lige ved deres begges Grændse. Han har uden tvivl her følt sig tryggere end midt inde i selve Gjæringen, meer udenfor de raadende norske og svenske Stormænds umiddelbare Paavirkning; medens denne Stilling fra den anden Side gav hans fattede Beslutninger et Udseende af Frihed, der maatte forvisse dem, han underhandlede med, om hans Tilgang til Oprigtighed og derhos tilfredsstille hans egen Verdighed. Han blev ogsaa, medens Folkets Stadfæstelse af den besluttede Foranstaltning endnu ikke var udtalt, fra Bardberg at afgjøre Styrelsesanliggender for Norge vedkommende med fuld kongelig Myndighed og under sit norske kongelige Segl. Saaledes finder man, at han i Bardberg den 9de September 1343 udstædte under Norges Riges Segl en Forordning om de østlige Hansesteders Told i Norge ¹⁾. Den 21de September samme Aar modtog han sammesteds Regnskab af Sigurd Gautsøn for Indtægter af Tunsbergs Fehirdsle ²⁾. Den 28de September s. A. udstædte han der et Brev vedkommende Mariakirke i Oslo, hvilket hans Klerk Sira Arne Aslaksøn beseglede i Kongens eget Overvær ³⁾. Den 3die Januar 1344 gav han, ligeledes i Bardberg, en Forordning om de udenlandske Haandværkere og Kjøbmænd i Bergen, hvilken ogsaa Arne Aslaksøn, Kongens Klerk, beseglede ⁴⁾. Og ved ingen af

¹⁾ Dreyer. spec. jur. publ. Lub. 104, jfr. Lappenb. II. 373. ²⁾ Orig. perg. i A. N. S. fasc. 65. No. 1. ³⁾ Orig. perg. Transkr. A. N. S. fasc. 53 No. 5. ⁴⁾ N. g. L. III. 163.

disse Magnus's Regjeringshandlinger er der med et eneste Ord Tale om hans norske Raads Nærværelse, eller om nogetsombest Forbehold af dettes senere Samtykke.

81.

Den foretagne Forandrings Indflydelse paa Norges Statsstyrelses Gang. Uenighed mellem Erkebiskop Paal og Erkebiskoppen af Upsal. Ny Pavetiende paabydes. Erkebiskop Paals Død. Et mærkeligt Brev af ham.

I 1344, da det norske Folk havde stadfæstet Haakon's og det svenske Folk Erik's Udnævnelse til Konge, — var da endelig Rigerne's Adskillelse en fuldkommen afgjort Sag. Spørger man nu om, hvilken Indflydelse den trufne Foranstaltning havde paa Rigsstyrelsens Gang i Norge, saa maa man, naar man seer hen til de forhaandenværende Rikder, vistnok ved et løseligt Diefast svare, at denne Indflydelse for det første ikke synderlig mærkes. Alle Regjeringshandlinger vedblev at gaa i Kong Magnus's Navn, og Haakon nævnes neppe engang som Konge. Men undersøger man Tingen lidt nøiere, vil man dog uden tvivl finde Antydninger til, at en noget bedre Orden maa være kommen i Styrelsen.

Samme Dag, som Magnus's Søn Erik blev valgt til Sveriges Konge i Upsal, nemlig den 6te December 1344, udstædte Magnus i samme Stad en Kundgjørelse, hvorved han, efter Overlæg med sit svenske og skaanske Raad, indsatte Erkebiskoppen af Upsal og tre verdslige svenske Herrer til at føre Landsstyrelsen i Sverige, medens Kongen opholdt sig i Norge, hvorhen han agtede at reise for at ordne dette Riges Anliggender ¹⁾. Dette tyder hen paa, at Magnus agtede at træffe Foranstaltninger i Norge, til hvilke et længere Ophold da muligen udfordredes. I Begyndelsen af 1345 findes han ogsaa vistnok feligen at være dragen til Norge, hvor han troligen endnu i Vintertiden har havt et Sammentræde med sine norske geistlige og verdslige Høvdinger, rimeligviis i Oslo. Der seer man nemlig, at Erkebiskop Paal har været tilstede den 25de Januar ²⁾; og den 9de Marts gaves sammesteds et Kongebrev, der er beseglet af „Hr. Arne Aslafs-son, vor Kansler“ ³⁾. Her træffer man altsaa atter, efter meer end ti Aars Mellemrum, en Kongens Kansler, som Magnus's norske Seglbevarer. Rimeligviis er Arne, som allerede i flere Aar sees at

¹⁾ Gaborffs Rimkrøn. II. 30—31, jfr. Suhm D. G. XIII. 121, Lagerbr. III.

371—373. ²⁾ Erkebiskoppens Brev af denne Dag i N. Dipl. I. 232. Den 2den April var Erkebiskop Paal hjemkommen igjen til sit Sæde, da han ved Brev fra Ribaros af denne Dag kundgjør, at Biskop Guttorm af Stavanger, ved sin Chorsbroder Andres Aslafsøn, har besøgt (visitasse) Ribaros Kirke og Erkebiskoppen. Orig. perg. A. N. S. fasc. 34 No. 9. ³⁾ Transskr.

paa Papir i d. N. Rigsarkiv.

have forrettet en Slags Vicekanslers Tjeneste, under det ovennævnte Raadsmøde i Oslo bleven udnævnt til virkelig Kansler og Medlem af Raadet, i hvilket man herefter stadigen finder ham. Heraf maa vi igjen slutte, at det norske Raad ved samme Leilighed har modtaget en meer udvidet Bemyndigelse, og at Kongen har givet Kansleren sin fuldmagt til at besegle Forordninger, udstedte af Raadet i Kongens Navn under hans Fraværelse, med Rigets store Segl.

Naar Styrelsen først saaledes var nogenlunde fast ordnet, naar Raadet med en Kansler i sin Midte kunde handle med fuld kongelig Myndighed, havde man lettere for i Norge at undvære Magnus's stadige Ophold der; og han synes ogsaa, kort efter at dette var afgjort, igjen at have forladt Landet, idet han over Samteland drog tilbage til Sverige. I Samteland finder man, at Magnus har udstedt Breve vedkommende dette Landstabs den næstfølgende 15de og 16de Marts, hvilke ere beseglede i Kongens Overvær, og det ene skrevet af hans Klerik Helge Ivarsson, der altsaa har fulgt Kongen paa hans Reise¹⁾. Lægges man Mærke til disse Dateringer, maa man formode, at de to sidstnævnte Breve ere forseglede med Kongens mindre norske Segl, hvilket Helge har forvaret, medens det førstnævnte Brev af 9de Marts har været beseglet efter Kongens Afreise fra Oslo med det store Segl, hvilket Kongen da har efterladt i Kanslerens Berge. Af senere endaa tilværende Kongebreve, beseglede ved Arne, maa man ogsaa tro, at enkelte ere udstedte i Kongens Fraværelse²⁾. — Saaledes sporer man virkelig paa denne Tid en bedre og fastere Ordning af Rigsstyrelsen i Norge, end i de sidste ti Aar havde fundet Sted. Foranstaltningerne af 1343 og 1344 vare følgerigen ikke ganske uden gode Virkninger for sidstnævnte Rige.

Der findes intet sikkert Spor til, at den norske Kirke i væsentlig Møn er bleven forstyrret eller har lidt ved de Rørelser i Norges Indre, som senest ere omhandlede. Thi hvad angaar Boldshandlingerne mod Biskopperne Halvard og Salomon i 1339, bliver det, som ovenfor berørt³⁾, altid høist uvist, hvorvidt disse have staaet i nogen Forbindelse med de større Anslag til Rigernes Adskillelse. Det er imidlertid, af hvad der nu om hine Rørelser er fortalt, tydeligt nok, at Geistligheden ikke ved den Leilighed har været ganske uvirksom, men at Biskopperne tvertimod have spillet en vigtig Rolle, og det ubestrikt fortrinsviis som en meglende Magt mellem Kongen og de verdslige Store. Vi see jo Biskopperne forene sig med Kongen i dennes første

¹⁾ Brev fra Berg af 15de Marts, og fra Brekke af 16de Marts (begge Steder i Samteland), det første i de Beringskølbste Samlinger VII. E. 10. i d. Sv. Rigsark. i Stokk. og det andet Orig. perg. Sfs. ²⁾ Saaledes bestemt et af 10de April 1350 fra Oslo, om hvilket senere vil blive Tale. ³⁾ S. o. f. II. 258.

Erklæring om Haakons Udnevnelse til Norges Konge, hvilken Erklæring lagdes til Grund for det verdslige Raads Kundgjørelse af 15de August 1343, som atter denne sidste for Almuens Hylдинг af 17de Juli 1344. Man kan vanskelig forklare sig dette anderledes, end paa den Maade, at Biskopperne, da de havde overtydet sig om Gjæringen i Landet og de verdslige Stores Dnske, samt havde fundet dette retmæssigt, — først have taget Bladet fra Munden og ved sine Forestillinger bevæget Kongen til at foregribe Høvdingerne i deres Hensigter, og til at gjøre det Skridt tilsyneladende frivillig og uopfordret, som han ellers meget snart vilde blive tvungen til at gjøre. Og forholder dette sig saa, da havde Folket og Kongen utvivlsomt Biskopperne at takke for, at Alt gik fredeligen af, og at Kongen staaedes for store Krænkelser, som ellers neppe havde funnet undgaas.

Der herskede paa denne Tid nogen Uenighed mellem Biskopsstolene i Nidaros og Upsal i Anledning af de Svenskes Gaver til Hellig Olaf. Sammenhængen hermed var, som det lader, følgende. I de nordlige Dele af Upsals Biskopsdømme, til hvilket, som forhen omtalt, ogsaa det norske Landstabs Amteland hørte, havde det fra ældgammel Tid været Skik, at Indbyggerne hyppigen gjorde Løfter til den hellige Olaf i Nidaros; og som Følge heraf kom jævnlig betydelige Gaver fra disse Kanter til Helgenens Grav. Dette var blevet saa almindeligt, at de nidarosiske Erkebiskopper i Tidens Løb synes, ligesom Tilfældet var mange Steder i selve Norge, at have faaet forvandlet disse oprindeligen aldeles frivillige Gaver til en aarlig Skat, kaldet Olafsskat. Denne udrededes, ifølge den nidarosiske Kirkes Paastand, i flere Egne af Sverige, og navnlig i Angermanland og Helsingeland, som begge laa under Upsals Biskopsstol, i Form af en personlig Skat deels i Penge deels i Varer, hvilken af Indbyggerne bragtes til Nidaros som en Skyldighed.

Da Sagen først havde taget denne Vending, var det ganske naturligt, at den vakte den upsalske Kirkes Uvillie, ja betragtedes som et Indgreb i denne Kirkes Indtægter. Upsals Erkebiskop og Kapitel fik da oprettet et eget Alter ved sin Kathedralkirke for St. Olaf og St. Erik, ansatte derved en tjenende Prest, og paastod, at Olafsskatten af de svenske Landstaber skulde henlægges til hans Underholdning. Som Følge heraf blev der lagt Hindringer i Veien for den omtalte Skats fremtidige Udredelse til Nidaros, og flere baade geistlige og verdslige Personer viste sig herved fra svensk Side virksomme.

Dette synes at have taget sin Begyndelse ved den Tid da Paal tiltraadte Nidaros's Erkestol. Han biede et længe med at indgive Klage herover til den pavelige Kurie, og Benedictus XII udstædte den 8de Januar 1336 fra Avignon en Bulle til den nidarosiske Kirkes

fordeel, idet han forbød, at lægge nogensombest Hindring i Veien for at denne Kirke kunde komme i Besiddelse af hiin Indtægt¹⁾. Denne pavelige Bulle maa imidlertid ikke have øvet forønsket Virkning paa Upsals Erkebiskop og Kapitel; thi man finder, at Erkebiskop Paal's Skrivelse fra Nidaros af 25de Marts 1344 har henvendt sig til den daværende Erkebiskop af Upsal, Heming (1342—1351), med Forskninger om den samme Sag, ja endogsaa, skønt i høflige Udtryk, net med en Rettergang, hvis ikke hans Anke blev afhjulpen²⁾. Dog da Nidaros's Kapitel satte sig i Bevægelse og tilskrev det upsalske Kapitel dette Anliggende. Men baade Erkebiskop og Kapitel i Upsal gjensvarede med Modforestillinger, Kapitelet i Brev af 21de og Erkebiskop Heming i Brev af 22de April samme Aar. Kapitelet gjorde i sit Brev iblandt andet mærksom paa, at det netop var til den hellige Olafs Ære, jo videre hans Dyrtelse strakte sig, og at det var i sin rette Orden, naar et Alter var oprettet for ham ved Upsals Kathedralkirke, at da den Skat, som betaltes til ham i Sverige, dertil henlagdes. Erkebiskoppen udvæbte, at naar man gjorde Løfte om at hædre en eller anden Helgen med Gaver, da forpligtede man sig ei derved til at bringe denne just paa det Sted, hvor Helgenen hvilede, hvis ikke saadant udtrykkelig i Brevet indeholdtes³⁾.

Det er vanskeligt, af de Breve, som i denne Sag ere os levnede, at gøre sig en fuldkommen klar Forestilling om, paa hvis Side den strenge Ret var. Fra Upsals Side paastodes dog ingentunde, at man skulde have at bringe sine frivillige Gaver til det Olaf til Nidaros; det var kun den aarlige faste Skat til den af Landslæber i Upsals Biskopsdømme, som paastodes henlagt til det Olafs Alter i Upsals Kathedralkirke; og herfor kan vel ei negtes, at i det mindste Billigheden sterkt talte. Maa skee har ogsaa Nidaros's Erkebiskop og Kapitel til Slutning selv følt dette og derfor opgivet Sagens videre Forfølgelse. Nidaros's Kirke synes i alle Fald ikke at have faaet drevet sin Paastand paa Staten igjennem.

Medens Pave Benedictus XII indtog det apostoliske Sæde, synes der at have været en Stands i Kurien's Udpresninger af den norske Kirke. Men Benedictus døde den 25de April 1342, og til hans Eftermand valgtes den næstpaafølgende 7de Mai Clemens VI, ogsaa en Fransmand, af mindre strenge Grundsætninger end Benedictus, men sin og verdensflog. Han begyndte strax at sætte de gamle Drivhjul i Bevægelse for at skaffe Penge i det pavelige Skatkammer, og valgte til Paastud et forehavende treaarigt Korstog mod Tyrkerne, hvilket skulde udføres af Paven i Forening med Kongen af

¹⁾ N. Dipl. I. 189. ²⁾ N. Dipl. III. 192. ³⁾ N. Dipl. III. 193—196; se om denne Sag Suhm D. S. XIII. 115.

Cypern, Johanitter-Ridderne, Benetianerne og flere. I den Anledning gik i 1343 Skrivelse om til Erkebiskopperne, hvorved Korstogsprædiken, forbunden med Løfte om Syndsforladelse for dem, der lode sig betegne med Korset, paabødes, og Indsamling af frivillige Bidrag aabnedes ¹⁾.

I Forbindelse hermed sattes siden en treaarig Tiende af alle geistlige Indtægter. Et paveligt Mandat med Hensyn til denne for Nidaros's Provinses Bedkommende indløb ogsaa til Erkebiskop Paal, og blev tagen under Derveielse paa et Provinzialconcilium i Bergen den 15de September 1345, ved hvilket nævnes som tilstedeværende foruden Erkebiskoppen: Biskop Thorstein af Bergen og Biskop Gutorm af Stavanger. Biskopperne Halvard af Hamar og Salomon af Oslo maa have ladet møde ved Fuldmægtige. Man fandt, at Mandatet i dets enkelte Punkter umuligen kunde bringes i Udførelse i den nidarossiske Provins, og besluttede derfor nærmere at raadføre sig med det apostoliske Sæde. Til Bestridelse af de hermed forbundne Omkostninger vedtoges en Udredelse af Biskopsstolene, Abbedierne og Domkapitlerne, saaledes at Nidaros's Erkebiskop skulde udrede sex Pund Sterling, Biskoppen af Hamar tre P. St., Biskoppen af Oslo sex P. St., de øvrige Biskopper i Nidaros's Provins (de af Garde paa Grønland og Færøerne undtagne) hver fire P. St., Abbeder, Abbedisser og Domkapitler hver ti Skilling St. ²⁾. Man kan af denne Bestemmelse see, hvorledes de forskjellige norske Biskopsstole indbyrdes taxeredes med Hensyn til Rigdom.

Det følgende Aar 1346, den 1ste Februar, døde Erkebiskop Paal ³⁾, efterat have bestyret Metropolitanembedet i noget over tolv Aar ⁴⁾. Han synes at have været en virksom Metropolitan, der jævnlig samledes med sine Lydbiskopper paa Provinzialconcilier og holdt god Orden i sin Kirkeprovins. Man har af Erkebiskop Paal, foruden de allerede omtalte Conciliebestemmelser, vedtagne under hans Forsæde, ogsaa en mærkelig Forordning, eller snarere et Slags Hvrdebrev for den hele Provins, uden Angivelse af Udfærdelsesdagen.

Brevet aabnes med en kort og fattelig Trosbekjendelse, ved hvis Slutning det heder: „Hvo som anderledes tror, og ei holder denne Tro, som nu er fremsagt, foruden Tvivl, han farer til Helvedes Aavaler“. Der tilføies følgende Bemærkning: „De eenfoldige Mennesker, som ei kunne saa nøiagtigen opfatte og gjøre Rede for denne Tro, og

¹⁾ Clemens VI's Brev af 30te September 1343 fra Villeneuve ved Avignon til Erkebiskoppen af Lund og hans Lydbiskopper. Suhm D. S. XIII. 87. ²⁾ Kundgjørelse af ovenn. Dag og Sted, Orig. perg. A. M. S. fasc. 34 No. 8. ³⁾ Jørl. Ann. 268. ⁴⁾ 12 Aar, 1 Maaned og 15 Dage, Scr. rer. Dan. VI. 616.

n ei ere skyldige dertil paa Grund af sin Bielse eller af sine Runder, have nok med at tro, hvad den hellige Kirke tror; og om de tro anderledes end de skulle tro, da ere de ei derfor Kjettere, hvis tro det i den Formening, at Kirken tror det, og de have det faste rsæt at ville tro, hvad den tror."

Der advares mod de syv Hovedsynder: Hovmod, Gjerrighed, Leems Belyst udenfor Egteskab, Had, Overnydelse af Mad og Drikke, Stund og Ulyst til Gudstjeneste; „hvo som lever i nogen af disse synder uden at striftbære eller bøde dem, skjønt han dertil har Frist Kraft, og dør i dem, han farer til Helvedes evige Kvaler."

Der advares videre mod Trolddom (lyf), Runer og Galdre; „thi t er ikke uden Djævelens Forvildelse."

Eigesaa advares mod Ager, af hvilken Synd ingen kan løses, d mindre han fuldkommen erstatter hvad han har taget i Ager. m ikke Erstatning foregaa til den Skabelidte, da anvendes den til misser efter Biskoppens Bestemmelse; „thi ingen mindre Mand end skop har Magt til at gjøre Forandring heri, eller at løse fra denne ynd."

Dernæst opregnes omstændeligen alle de Tilfælde af Overtrædelser, i hvilke ingen Prest eller Broder magter at løse, med mindre Biskoppen meddeler ham dertil særlig Fuldmagt. Hvis saadanne Synder alle striftbæres for selve Biskoppen, men Skriftefaderen udvirker, dennes Orlov til at afløse dem, da er det bedst, „at Skriftefaderen beber sig Tilladelse af Biskoppen uden at nævne Manden." Til Lettelse d saadanne Skriftemaal skal ved hver Biskopsstol være bestiftet en nuntentarius, som af Biskoppen er bemyndiget til at afløse i de ste af saadanne Tilfælde.

Herpaa følger Advarsel mod at spille det aandelige (det ved aben eller Confirmationen stiftede) Frændskab (guðsiflar); „thi tte er ligesaa farligt og farligere end at spille det naturlige Frændskab." Alle saadanne aandelige Slegtsskabsforhold (tyve i Tallet) opregnes, og nærmere Bestemmelser tilføies vedkommende Daab og Confirmation. Saa faa som muligt burde (som Faddere) holde Barn til aab eller Confirmation (under Biskops Haand) for det aandelige legtskabs Skyld, som derved stiftedes; og der bemærkes, at der efter Kirkens Lov udfordres ikke flere til at holde Barnet end een Mand ; een Kvinde. Det kunde til Nød taales, at den samme holdt Barst baade til Daab og Confirmation. Det maatte iagttages, at ont Egteskab spildtes ved aandeligt Slegtsskab, som var før det sluttedes, saa ophævedes dog ikke Egteskabet, fordi et aandeligt Slegtsskab indtraadte efter dets Afsluttelse, hvad enten dette skeede mod eller ed Vidende; dog skulde de underkastes Skrift, som gjorde det vidende,

eller uvidende paa Strømt. Dør Barn før det bliver confirmeret, da tage Forældrene Skrift, som om det var døet udøbt, hvis deres Forsømmelse er Grunden. Børn skulle ei døbes uden i Kirke, hvor der er Funt til Daaben; Kongebørn og andre Storhøvdingers Børn kunne dog faa Tilladelse til at døbes hjemme. Fire Slags Mennesker maa ei være Faddere, nemlig: Klosterfolk (alskyns reinlisis fólk), Hedninger eller Udøbte, Uconfirmerede eller som ei kunne Credo og Paternoster, fordi Gudfaderen skal lære den han holder Credo og Paternoster og andre christelige gode Ting (góðindi), og det kan hverken Hedningen eller den Uconfirmerede, hvilken sidste ikke kan kaldes fuldkommen Christen, — endelig to Egtefolk. Ingen Mand, som er 14 Aar eller ældre, og ingen Kvinde, som er 12 Aar eller ældre, modtage Confirmationen uden fastende og skriftet; thi intet Sacrament skal meddeles, uden at baade den som giver og modtager er fastende. Et Karl eller Kvinde tilstede, hvor Kone pines i Barnefødsel, og det sees ud til, at hun ei skal blive forløst, men et eller andet Lem af Barnet kommer tilsyne og viser sig af menneskelig Skabning og levende, da skal den Tilstedeværende for Sikkerheds Skyld øse Vand paa det Lem og sige: „Jeg døber dig, Guds Skabning! i Navn Faders, Søns og Helligaands“. Kommer Barnet da levende til Verden, skal det døbes og gives Navn som andre Børn, om hvis Daab der er Tvivl.

Det paabydes videre, at hvert Menneske, som er kommet til Sjæls Aar og Alder, skal skrifte sine Synder mindst een Gang om Aaret for sin Sogneprest, opfylde den Skrift, som bliver ham paalagt, og tage saa Herrens Legeme og Blod hver Paaste, med mindre hans Sogneprest af en eller anden antagelig Grund raader ham til at holde sig fra „dette Guds Embede“ nogen Tid; ellers skal han ubelukkes af Kirken.

Ingen maa tage Guds Legeme, Salvelse eller Egtevielse af nogen anden end af sin Sogneprest, med mindre han har dennes særlige Tilladelse. Men hvis nogen Broder eller Klostermand meddeler Nogen disse Sacramenter uden Sogneprestens Orlov, da falder han i Ban af selve Bertet, og Paven kan kun deraf løse ham. Den som modtager saadant af ham, er heller ikke uden Fare for at falde i samme Straf, især naar Forbudet forud er bekjendtgjort.

Paven forbyder under Trudsel af evig Forbandelse alle Brødre at tale ilde om Kirkens Formænd i sine Prædikener, eller forlede Lægmænd til at vanrøgte sine Sogneskirker og derimod komme til dem, eller at bekjendtgjøre urimelig Afsad, eller, naar de ere tilstede ved Testamenteres Afsluttelse, at overtale den Testamenterende til at gjøre Gaver til Brødrenes Kirke og Convent, Andre til Skade. De skulde ei heller *annabse sig at høre noget Skriftemaal videre end Sognepresten er*

tilladt; og selv dette kun paa den Maade, at Præbibebrødrenes Provinzialpriorer og Barfodbrødrenes (Minoritternes) Ministre, eller hines Bifarier og vises Custodes, henvende sig til Biskopperne med ydmyg Begjæring for sig selv eller for de Brødre, som de ansee dertil stiftede, at de, naar de blive dertil valgte i deres Biskopsdømmer, maa høre Striftemaal og sætte Strift.

Det forbydes baade Brødre og Prester at forlede Noget ved Løfter eller Trudsel til at vælge Begravelse ved anden Kirke end sin Sognekirke. Gjør Noget det, erklærer Paven Valget ugyldigt. Men hvis de samme Geistlige eller Klostermænd driste sig til at begrave dem, som kun ifølge deres Løffelse valgte saaledes, i sine Kirker eller Kirkegaard, da paalægger Paven dem at udløse de begravede Leegemer, hvis det forlanges, inden ti Dage fra Begravelsesdagen, ligesom og alt det, som de i Anledning af Begravelsen have modtaget. I andet Fald lægger Paven Interdikt paa Kirke og Kirkegaard, saaledes at der hverken maa synges eller begraves.

Formel gives til Lysning for Egtteskab: „I Guds Navn, Amen. Det være alle Mænd vitterligt, at den Mand N. agter at søge sig lovligt Egtteskab med den Mø (eller Kone) N. efter Guds og den hellige Kirkes Lov. Men hvis der; er Noget, som veed Hindring (einhveria meinbúgi) for, at dette Egtteskab dem imellem lovligt maa sluttes, da have han aabenbaret det og lovligt viist det for Kirkes Dommere inden saa mange Dage. Give Jesus Christus disse gode Folk (sit Egtteskab) saaledes at slutte, fuldkomme, fremholde og ende, at det vorder Gud til Hæder og Ære, dem selv til Gavn og Nytte, deres Venner og Frender til Glæde og Hygge“.

Endelig gives visse omstændelige Regler for Udfærden ved Confirmation (ferming): — Ingen maa holde eget Barn eller Stifbarn under Biskops Haand. Ingen skal holde til Confirmation, som ei selv er confirmeret. Ingen tage Confirmation meer end een Gang. De, som holde Børn eller Borne til Confirmation skulle vel agte paa hvo disse ere paa Grund af det aandelige Slegtsskab (gudsiviar), som derved stiftes ligesom i Daaben. De skulle nøie huske Bedkommendes Døbenavn, og nævne dem, naar de holdes under Biskoppens Haand, med det samme Navn, med mindre Noget ved denne Veilighed vil stifte Navn; thi efter Confirmationen maa Navnet ei forandres. Alle som ere tolv Aar ¹⁾ eller ældre skulle modtage Confirmationen fastende med stor Ærefrygt og Guds frygt; „thi dette er Christningens Stadsfastelse mod Dævelens Anfald“. Confirmationen maa ei meddeles uden af den, som retteligen har Biskops Vielse. Ingen skal fordriste sig til at fremgaa til Confirmation, som veed sig at være i Ban eller behæftet

¹⁾ Jfr. hvad strax ovenfor (S. 300) er sagt herom.

med nogen dødelig Synd. Først skulle Mænd fremgaa, siden Kvinder. De som lede Børnene skulle have i sin høire Haand et reent, passelig langt Baand (dregill), og saasnart de komme frem for Biskoppens Kneæ, skulle de give dette Baand til den, som skal binde det om Barnets Pande, hvor den hellige Chrisma er paalagt. Disse Baand skulle være om Børnenes Hoveder i tre Dage og tre Nætter. Siden skulle Mænd løse dem af Drengebørnene, Kvinder af Pigebørnene, to Panden i varmt Vand og derpaa faste baade Baand og Vand i Ilden. Den ene maa ved Confirmationen ikke trænge sig frem foran den anden. Saasnart Barnet er confirmeret, skal det ledes ud gjennem Chorsdøren og ind igjen i Kirkens ydre Deel, hvor de alle skulle bie indtil de have modtaget Biskoppens Belsignelse ¹⁾).

Dette er Hovedindholdet af Erkebiskop Paals Brev, der synes at have været en Dingskrivelse, som baade har gjældt Lærde og Læge, skjønt maaskee nærmest de første, og rimeligviis har været bestemt til at oplæses i Sognekirkerne.

82.

Arne Einarsson Både sextende Erkebiskop. Urdener paa Island. Eudersens Biskopsstol stilles fra den norske Kirkeprovins. Kong Magnus kriger mod Russerne. Erkebiskop Arnes Hyrdebrev. Den store Mandedød raser i Norge 1349 og 1350. Erkebiskop Arnes Død.

Til Erkebiskop Paals Eftermand udvalgtes Arne Einarsson med Tilnavnet Både, en Søn af Erkebiskop Eilifs Søster Ingebjørg ²⁾. Han havde i længere Tid været Chorsbroder af Nidaros, og stod, medens han var i den Stilling, i fortrolig Brevverling med Biskop Haakon af Bergen. Han reiste efter sit Valg om Sommeren 1346 til Kurien ³⁾, og blev, som det lader, endnu samme Aar, i Slutningen af Aaret, der indviet og modtog sit Pallium ⁴⁾. Han kom tilbage igjen til Norge henimod St. Hans Tid 1347 ⁵⁾.

Kort efter sin Hjemkomst var Erkebiskop Arne tilstede i Lødöse i Bister-Gotland, da Kong Magnus og Dronning Blanka der, den 15de Juli 1347, gjorde sit Testamente for Norges Bedkommende. Et større norsk Raadsmøde synes ved denne Leilighed at have været afholdt, uden at man kjender Anledningen til, at det samledes udenfor Norges

¹⁾ N. g. L. III. 284—294.

²⁾ N. Dipl. III. 164.

³⁾ Isl. Ann. 268

⁴⁾ De fleste Annaler, og blandt dem Flats-Annalerne, sætte hans Indvielse til 1347; kun een sætter den til 1346 (Isl. Ann. 272). At det sidste imidlertid er det rigtigste, synes at kunne sluttes deraf, at der tillægges Erkebiskop Arne en Embedstid af 3 Aar 1 Maaned og 1 Dag (Scr. r. D. VI. 616), og han bøde i Slutningen af 1349.

⁵⁾ Isl. Ann. 272.

ændser, i en svensk By, der rigtignok laa Norge ganske nær¹⁾.
 Erkebiskop Arne vare alle de norske Biskopper: Salomon
 Oslo, Halvard af Hamar, Thorstein af Bergen og
 Guttorm af Stavanger tilstede, og beseglede tilligemed Kon-
 og Dronningen Testamentet. Det samme gjorde Hr. Arne (Als-
 søn, Kansler?), Chorsbroder ved Hamars og Oslos Kirker, samt 6
 Riddere: Hr. Erling Vidkunson, Jon Hafthorsen, Ivar Dgmunds-
 son, Dgmund Guttormson, Dgmund Finnsen, Halstein Simonson,
 7 Svende: Bjarne Erlingsen, Sigurd Hafthorsen, Eilif Eilifs-
 son, Dm Eysteinson, Gunnar Hvit, Olaf Alfson, Thord Kra-
 son. Til Testamentets Executorer udnævntes: Erkebiskoppen, Bi-
 skopperne af Oslo og Hamar, to Riddere, Ivar Dgmunds-
 son og Dgmund Guttormson, og to Svende Bjarne Erlingsen og Dm Eys-
 tinson²⁾. Den 14de August samme Aar var Erkebiskop Arne kom-
 met til Nidaros³⁾.

I 1348, i Februar Maaned holdt Kong Magnus atter et Raads-
 møde i Oslo, ved hvilket Erkebiskop Arne, samt Biskopperne
 af Hamar og Oslo vare tilstede. En Dom blev ved denne Leilig-
 hed, paa Kong Magnus's Opfordring, den 16de Februar fældet af de
 nævnte tre Biskopper, tolv Riddere, (hvoriblandt Kansleren nævnes)
 og tre Svende mellem Kongen og Almuen af Heidmarken og Rauma-
 rke angaaende Jdelsesmaaden af Bisøre og Leding af de nævnte Land-
 ber⁴⁾. Flere vigtige Forordninger og Breve bleve desuden givne⁵⁾.

Paa Island var der paa denne Tid uroligt som Følge af Folkets
 Misnøie med de tvende norske Biskopper der. Baade Jon Sigurds-
 son i Skaalholt og Dm Aslaksen i Hole viste sig strax ved
 at komme til Landet i 1343 haarde saavel mod Lærde som Læge.
 Biskop Jons Strenghed mod tre Munke i Tykkvabs Kloster, blandt
 dem den berømte Skald Eystein Asgrimsen⁶⁾, lader sig ret-

¹⁾ I Begyndelsen af samme Aar, den 12te Januar, synes et Raadsmøde at have været afholdt i Oslo, hvorved Biskop Salomon, Kansleren Arne Aslaksen, ni Herrer og tvende Lagmænd have været tilstede. Dom af 12te Januar 1347, N. Dipl. I. 240, Sml. V. 588. ²⁾ Sml. V. 579—588. ³⁾ Kvittering af nævnte Dag og Sted for Romerskatten af Stavangers Biskopsdømme for Aarene 1345 og 1346. Orig. perg. N. N. Sml. fasc. 34 No. 13. ⁴⁾ N. g. L. III. 171. ⁵⁾ Nemlig: den 18de Januar Stadfæstelsesbrev paa Mariekirkes Friheder, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. II. 240); af samme Dag en Forordning om Handelen i det nordlige Norge og Skatlandene, beseglet i Kongens Overvær (N. g. L. III. 170); af samme Dag en Forordning med Raadets Samtykke om Meened, Snigmord og Rytsting (N. g. L. III. 172); af 19de Febr. et Brev om Betaling af Skyld til Tunsbergs Provstedømme, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. I. 246); af 20de Febr. et Brev for Marie Kirke i Oslo, beseglet i Kongens Overvær (N. Dipl. II. 240). ⁶⁾ Forfatter af det bekjendte endnu tilværende Digt *Lilla*.

færdiggjøre, hvis det er sandt, at de havde banket sin Abbed, Thø samt at de vare overbeviste om løsagtigt Levnet. Biskoppen lod i 1343 tage til Fange og sætte i Jærn. Det samme gjorde Birm med tre Brødre i Mødruvolds Kloster i Hole Biskopsdomme bog, som det lader, paa mindre grundede Bestyldninger. D Strenghed var det dog neppe, som vakte den største Uvillie mod stopperne; det var deres Pengebegjærighed og Udpresninger man dablede. Klagerne over Biskop Birm af Hole vare især hæftige, man tillige bestyldte ham for at bortødsle sin Kirkes Gods ¹⁾. Birkernes Udpresninger vare saameget meer utaalelige, som der paa Tid var Uaar og megen Elendighed paa Island. Biskop Birm si at have staaet sig godt hos Kong Magnus, og han troede maaste kunne saameget tryggere udsuge sit Biskopsdommes Bønder, da h 1346 havde udvirket af Kongen et strengt Vernebrev for sig og Tjenere, givet i Oslo den 10de Marts 1346 og beseglet af Karren Arne Aslafsson i Kongens Overvær ²⁾. Men Nordlænding tabte omsider Taalmodigheden, og i 1347 gjorde de Opstand mod stoppen og indgave Klage over ham til Kongen. Birm nødsagedes samme Aar at drage til Norge for der at tale sin Sag, og Birkon af Skaalholt, der ikke var synderlig meer afholdt i sit Omra gjorde Følge med ham, saaledes at Landet Vinteren over var u Biskop. Birm synes ikke for det første at have voyet sig tilbage sit Sæde. Jon derimod kom igjen til Island den følgende Som 1348. Han forsøgte under Birms Fraværelse at megle for ham Nordlandets Bønder og drog i denne Hensigt til Hole. Men maatte vende tilbage til Skaalholt med uforrettet Sag og døde efter, strax før Jul 1348. Island var nu atter for en Stund u Biskop ³⁾. Dette Aar døde ogsaa Biskop Haavard af Færøerne

Paa Sudersøerne havde siden Biskop Markus's Død i 1303 ⁴⁾ været fire Biskopper: Alan af Galovay, der døde 1320, Gilbert de Lelan, ligeledes af Galovay, der styrede 2½ Aar, Bernhard Skotter, der styrede 4 Aar, og endelig Thomas, ogsaa en Skotter styrede i 18 Aar. I 1348, den 20de September, døde Birkon Thomas, og i hans Sted valgtes af Mans Geistlighed, i St. Cemanus's Kathedralkirke der paa Den, William Russel, Abbet Cistercienserklosteret i Rusin paa Man. Han drog til Avignon blev her indviet af Pave Clemens VI ⁵⁾. Forholdet mellem Sudsøernes Biskopsdomme og Nidaros's Erkestol synes altid at have været

¹⁾ Isl. Ann. 262, 264.

²⁾ Finn Joh. I. 431.

³⁾ Isl. Ann. 272,

276; jfr. Espol. Aarb. p. I. c. 58—62; Finn Joh. II. 99—102, 196—

⁴⁾ Isl. Ann. 276.

⁵⁾ S. o. f. II. 104.

⁶⁾ Johnstone: antiquit

celto-normannicæ (Chronicon Manniæ) 46.

løst og noget ubestemt ¹⁾). At dette blev værre og ikke bedre, efterat den norske Overhøihed over Nerne afstodes til Skotland i 1266, var naturligt, uagtet rigtignok ved denne Leilighed Nidaros's Erkestols Metropolitanrettigheder udtryffeligt forbeholdtes ²⁾, og uagtet man seer, at Nidaros's Erkebiskop og Kapitel endnu i 1297 regnede Balget og Indvielsen af Sudersørnes Biskop for en sig tilkommende Ret ³⁾. Vi have seet, at i 1280 den sudersøiske Biskop Marcus var i Norge tilstede ved Kong Eric Magnus's Kroning ⁴⁾; men dette er ogsaa den første Gang, at nogen sudersøisk Biskops Nærværelse i Norge findes nævnt i norske Kilder. Alligevel bemærker en gammel Biskopskrønike, at ovennævnte William Rusfel var den første udvalgte sudersøiske Biskop, der blev stadfæstet og indviet af det apostoliske Sæde (per sedem apostolicam); „thi alle hans Forgængere vare vante til at stadfæstes og indvies af den nidarosiske Metropolitan“ ⁵⁾. Heraf synes man at maatte slutte, at de fire sudersøiske Biskopper, som nævnes mellem Marcus og William, endnu ere blevne indviede i Nidaros. Men efter Williams Indvielse ved Paven selv, antages Nidaros's Kirke at have tabt sin Metropolitanhøihed over den sudersøiske Biskopsstol. Thi ogsaa Williams Eftermand, Jon Donkan, blev i 1375 indviet i Avignon af Pave Gregorius XI ⁶⁾, og sidenester regnedes Sudersørnes Biskopsdomme til Yorks Kirkeprovins, hvis Erkebiskop vi have seet allerede tidligere gjorde Erkebiskoppen af Nidaros hiin Høihed stridig ⁷⁾. Noget Pavebulle i Anledning af denne Formindstelse i den nidarosiske Erkebiskops Omraade kjendes ikke, ei heller vides nogen Indsigelse eller Forestilling fra hans Side derimod at være gjort. Den norske Kirke var, som vi snart skulle see, efter Midten af det fjortende Aarhundrede, i en stadig Tilbagegang, og den Afmagt og Uvirksomhed, i hvilken den snart hensank, forklarer vel rigtigst dens Mangel paa Iver i at forsvare sin Ret med Hensyn til Sudersørne.

Optrædningen i Norge af den treaarige Pavetiende, der rimeligviis er bleven noget udsat paa Grund af den i 1345 besluttede Forestilling til den pavelige Kurie ⁸⁾, var nu kommen i Gang, men vakte nogen Spending mellem Kongen og Indsamlerne. Hvilke disse fra Begyndelsen have været vides ikke med fuldkommen Sikkerhed, men rimeligviis var det de samme Personer, der senere omtales som Indsamlere, nemlig Johannes Guilaberti ⁹⁾, Decanus af Dørpt eller Dor-

1) S. o. f. I. 414 f. 2) S. o. f. II. 5. 3) S. o. f. II. 79. 4) S. o. f. II. 35. 5) Johnst. 46. 6) Johnst. 47. 7) Jfr. om denne Forandring: Sc. r. D. III. 238. not. 1.; Usserii Britann. eccl. primordia 645; Pontoppidan II. 171; Suhm D. S. XIII 201; Munter Rgsch. II. 99. 8) S. o. f. II. 298. 9) Saaledes læses Navnet overalt i Norsk Dipl., hvorimod Suhm og Lagerbring læse det: Giulaberti.

pat (decanus Tarbatensis), det apostoliske Sædes Nuntius i Danmark, Sverige og Norge, og hans Fuldmægtige for sidstnævnte Riges Vedkommende, Arnulf, Abbed af Hoveds, og Ingjald, Munk i samme Kloster. De fordrede Pavetienden, under Trudsel af kirkelig Straf, ligesaavel af Bestyrerne for de kongelige Kapeller, som af andre med Beneficier udstyrede Klerker. Kapelforstanderne besværede sig herover for Kongen og denne henvendte sig igjen først mundtlig til Erkebiskoppen samt Biskopperne af Oslo og Hamar med sin Anke, siden til Indsamlerne med en skriftlig Forestilling, udstædt paa Baahus Slot den 13de April 1349. Heri paastod han, at det pavelige Mandat angik Indtægterne af reentirkelige Beneficier og ikke vedkom de kongelige Kapeller. Disse vare stiftede af Kongens Forfædre, og de Indtægter, som de ved dem ansatte Klerker nøde, vare kun at anses som en Løn for deres Tjeneste, anvist af Kongen efter hans Godefindende, i det nemlig den egentlige Ejendomsret til Kapellernes Gode var Kongen og Norges Riges Krone forbeholdt, ligesom Balget af deres Prælater og Provster tilhørte Kongen. Derfor har han udtrykkelig forbudt alle Provster og Klerker ved sine Kapeller, under Straf af Verdigheds og Indtægts Fortabelse, at betale den omhandlede Tienende og derved gjøre Kapellerne statskyldige, da han ligesom hans Forfædre vil have dem frie for al saadan Skat. Han bad Indsamlerne at lade alt Krav i denne Henseende fare, og agte den norske Krones Rettigheder og Friheder; han ventede, at det apostoliske Sæde i saa Maade vilde imødefomme hans Ønske, hvortil han som en lydig Søn vilde gjøre sig fortjent ¹⁾).

Man maa vel antage, at Kong Magnus i denne sin Indsigelse har fulgt ældre Exempler fra sin Morfaders, Kong Haakons, og fra Formynderstyrelsens Tid. Hvorvidt Forestillingen har frugtet, vides ikke; men til nogen større Uenighed med Kurien kom det sikkert ikke denne Gang. Man finder nemlig, at Pavens Sendebud omkring denne Tid eller lidt senere har tilstaaet Kong Magnus et betydeligt Laan af de i hans Riger faldende apostoliske Indtægter til Hjælp i Krigen mod Russerne ²⁾; og det vidner om, at det venstabelige Forhold mellem Kongen og Kurien, trods hins Anker over Kapellernes uretmæssige Beskatning, er blevet uforstyrret for det første.

Kong Magnus var som sagt ved denne Tid kommen i en ny Krig med Russerne, hvilken saameget meer havde Krav paa det apostoliske Sædes Understøttelse, som Magnus skal have begyndt den tildeels i Haab om at „christne Folket i Rusland“, det vil sige: tvinge dem under Pavens kirkelige Overherredømme. Det var Magnus's

¹⁾ Orig. Berg. A. N. Sml. fasc. 53 No. 11. D. S. XIII. 200.

²⁾ Lagerbr. III. 393; Suhm

Plan at angribe det novgorodfke Rige ifra Østersøens Kyster. Nordnænderne skulle have gjort Banfeligheder ved at følge ham „til Anreb paa en anden Konges Rige“. Men dog synes de at have ydet en Understøttelse til Krigen, da denne fik Udseendet af en hellig krig¹⁾. Magnus foretog Toget ved Midsummers Tid 1348 med en Hær af Svenske og af tydske Reietropper. At han benyttede de sidste Rester mod Svenskernes Ønske, og skal have givet Anledning til Uenighed inden Hæren selv, hvilket igjen virkede, at Kongen ingen synderlig Fremgang gjorde, uagtet Lykken i Førstningen var med ham. Efterat Magnus om Høsten havde forladt Rusland, tog Russerne alt det tabte tilbage og fore meget grumt afsted i de nærmeste Dele af Finnland. Det næste Aar 1349 fik ogsaa Norge sin Lod af Krigenes Under; da faldt Russerne ind i de nordlige Dele af Riget og herjede ialogaland lige syd til Bjarkø²⁾. Krigen, som Magnus begyndte med store Forhaabninger, ledede ikke til andet, end at norske og svenske Landstæder bleve haardt hjemsogte af Russerne, og Magnus selv blev uerkehørd i Sverige, end han før havde været³⁾.

At Erkebiskop Arne under sin Metropolitanstyrelse har udfærdiget et Statut, eller en Samling af kirkelige Bestemmelser, hvori alle tidligere saadanne vare optagne i en forkortet Form, eller — som det her — med Bortskjærelse af hvad der var overflødig, dette vide vi af hans Eftermands Udsagn⁴⁾; men hverken er hiint Arnes Statut kendt, eller det er bekjendt, hvor det Provincialconcilium har været holdt, paa hvilket Statutet har været udstædt. Derimod er os levnet af Erkebiskop Arne en Forordning eller et Hyrdebrev af samme Slags som det senest omtalte af Erkebiskop Paal, men hvis Udstædelsestid ikke er kjendt.

Dette Skrift aabnes med et Slags Indledning, hvori læses, at der er tre Slags Folk i Christenheden, hvilke Gud har udvalgt sig til at leve „under Kirkens Lydighed og under usvigeligt Haab om evig Salighed“. Den første Klasse er de Mænd og Kvinder, som ugifte alle sine Dage bevare sit Legeme og sit Hjerte reent fra al Besmittelse. „Denne Klasse er Gud den velbehageligste, saasom den ligner Englene i al Skønhed“. Den anden er de som leve i Enkedom, „i Afholdenhed efter sin legemlige Besmittelse sig til Anger og Bod“. Til en af disse tvende Klasser hører Mængden af dem, som have bun-

1) Jøsl. Ann. 276, 284

2) Jøsl. Ann. 280.

3) Om denne Krig se Suhm

D. H. XIII. 200, 201, 218; Lagerb. III. 388—400. Her er imidlertid hos begge en Bidsfarelse med Hensyn til Fredsslutningen. Den Fred som der omtales, tilhører den tidligere Russerkrig og Aaret 1326. Naar nærværende Krig endtes, vides neppe med Sikkerhed.

4) Erkeb. Nafs Statut, R.

g. L. III. 303.

det sig under Klosterlevnet, i Guds og Kirkens Tjeneste. Den tredie Klasse er Folk, „som leve i Egteskab med Kjærlighed til Gud og sine Medchristne, i Lydighed mod den hellige Kirke og sine lovlige Overmænd baade aandelige og verdslige, og navnlig overholde ubrødelig egteskabelig Trostid indbyrdes, idet de forresten tilbringe sit Liv med Almissedybelse og andre Missundhedsgjærninger“. Til disse er det Erkebiskoppen især henvender dette Brev, idet han minder dem paa Guds Begne om at holde de ti Guds Bud og vogte sig for de syv Hovedsynder og alt det, som den hellige Kirke og dens Formænd forbyde og have forbudt. „Nu hvo, som lever udenfor noget af disse trede Slags Levnet, han er uden Guds Naade“.

Brevet handler nu først om Egteskabet og hvad dermed faar i Forbindelse: Frieri, Fæstemaal, Lysning, Egtevielse (püsan) i Kirke ved Presten og Bryllupsgjæstebud. Ingen, som engang har været gift, maa vies oftere af Presten, men denne maa vel synge en Messe paa Bryllupsdagen. Vielsen gjør saa meget, at om senere nogen Hindring for Egteskabets Samliv kommer for Dagen, saaledes at de maa skilles, da ere dog deres Børn arveberettigede og de selv frie for Straf, naar ordentlig Lysning i Forveien har fundet Sted. Ingen Prest maa være ved et Bryllup, som holdes uden forudgaaende Lysning.

Dernæst handler Skriftet om Barnefødsel, Daab og Confirmation. Den frugtsommelige Kvinde skal ti eller tolv Dage før hun venter sin Nedkomst gaa til Skrifte og anbefale sig Guds Naade og Jomfru Marias Forbøn. Ved Fødselen skal sørges for, at Vand er tilstede, saa at Barnet strax kan blive døbt, hvis det fødes meget svagt. „Thi Ingen — heder det — kommer i denne Sorgedal uden Smerte, Graad og Glendighed, saaledes at mange dø baade til Liv og Sjæl, førend de naa Christendommen og den hellige Daab, uden hvilken ingen kan frelles fra Helvedes Pine formedelst vore første Forældres Synd og Ulydighed“. Faderen maa døbe Barnet, hvis ingen anden er til, ja Moderen maa gjøre det, heller end at Barnet skal dø udøbt; og Egteskabet skal ikke hæves paa Grund af det aandelige Slegtsskab, i hvilket Egteskabet derved komme til hinanden ¹⁾. I ingen anden Bædste maa døbes end i Vand ²⁾. Fødes Barnet saa sterkt, at man ei behøver at døbe det hjemme, da føre Fadderne det til Kirke, en Karl og en Kvinde i det mindste, og Presten skal døbe det, som hans Embede medfører.

Man skal lade Barnet confirmere (ferma), saasnart man kan komme til Biskoppen ³⁾; „thi i denne hellige Forretning gives Styrke mod Djævelen og hans Svig; den er en Fuldbyrkelse og Stadfæstelse

¹⁾ Jfr. o. f. I. 232.

²⁾ S. o. f. I. 414.

³⁾ Jfr. o. f. II. 301.

af Daaben, og den, som ei har modtaget den, kan ei hjælpes". Derpaa udvifles det aandelige Slegtstak, som ved Daab og Confirmation istes, med Advarsel mod at krænke det. Afsnittet slutter med de Ord: "Dette er Kirkens Lov og de hellige Fædres Forordning, hvilket I skulle overholde som de ti Guds Budord".

Næst efter følger Forrifter for, hvorledes man retteligen skal gøre Gudstjeneste. Man skal ideligen besøge sine Sognkirker; "thi det er Ens Pilgrimsfærd". Man skal berede sig til Kirkegangen i sinnet ved at bortlægge alt Had, al Ondskab og Alvind. Naar man træffes ved Kirken, maa man vel tale med hinanden om sine Angerender, men ei komme frem med noget Gjældskrav eller nogen Besøgning. Naar man kommer til Kirke, skal man først falde paa Knæ foran Kirkedøren og kysse den, siden gaa omkring Kirken og saa sig i den og besprenge sig med viet Vand. Derpaa knæle man for det hellige Kors, bede om Guds Naade og mindes hans Pine, hvorved han løste de fortabte Mennesker fra Djævelens Bold; fremsige Pater noster og hilse Jomfru Maria med Marie-Vers (Ave Maria), og hvis man ei kan saa meget, da slaa man sig for Brystet og sige: "Herrens Almægtige være mig syndige Mand naadig og miskundelig; dog, lægges der til, er hver Mand skyldig at kunne Credo, Pater noster og Marie Vers. Man skal derpaa signe sig med Korsets tegn og sige: "jeg signer mig i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands". Hvis Presten ei er kommen eller endnu ei ferdig med Messen, da er det smukt, at hver, idet han gaar omkring Kirken, sigter sine Frænders og Benners Grave og der fremsiger sit Pater noster, og gør det samme efter Messen, før han forlader Kirkegaarden.

Nu begynder Presten den hellige Messe; da falde Alle paa Knæ. Siden maa de staa, indtil Gloria in excelsis begynder; da skulle Alle igen falde paa Knæ og slaa sig for Brystet, saa ofte som de i Messen høre de Ord læste eller sjungne: Jesus, Christus, Maria. Siden kunne de siddende høre Messen, indtil Evangeliet begynder; da skulle Alle staa op, blotte sine Hoveder og blive barhovedede, medens det oplæses. Dernæst bringe man sit Offer til Alteret "og hædre dermed det hellige Messeembede". Men naar Presten opløfter "Guds Rødgeme og dernæst hans Blod", da falde hver christen Mand paa Knæ med blottet Hoved og oprakte Hænder, og slaa sig tre Gange for Brystet; "thi paa tre Maader synder man mod Gud: i Tanke, Ord og Gjærning". Man skal erkjende, at det er den samme vældige Gud, som skabte Himmel og Jord og Alt hvad imellem er, baade over og under, og som løste alle sine Benner af Djævelens Bold, og som skal omme hele Menneskeslegten paa den yderste Dag, enhver efter hans Gjærninger. "Det er og alle christne Menneskers usvigelige Tro, at

medens Guds Legeme helliges, opløstes og nydes i den hellige Messe, at da, ved de guddommelige Ords Kraft og Prestens Forretning, Himlene opluffes, og Guds Engle fare ned at bøie sig for sin høie Skaber, saaledes at da samles de himmelske og jordiske Skabninger i al Ydmyghed og Glæde for at tjene den sande Gud, skjønt vi syndige Mennesker fornedelst vor mangfoldige Usselhed og Legemsfrøbelighed ei formaa at see det med legemlige Dine".

Man skal med Frefrygt gaa at tage Guds Legeme paa Paastedag, og ved den Leilighed iagttage god Orden. Man skal staa i Kirken eller ligge paa Knæ, medens Paternoster synges. Naar „Pax“ er given fra Alteret, da skal Mændene kysse hinanden og ligesaa Kvindene indbyrdes; „og dette Kys skal være af fuld Kjærlighed; hvo som giver det med Svig eller ond Villie er Judas's Medskyldige“. Dernæst skal man med Knæfald tage Guds Belsignelse under Prestens Haand, og fare saa med Fred, hver til Sit.

Man skal af Agtelse for Gud selv være velvillig mod sine Sogneprester, især saalænge de ere retfærdige i Levnet og lydige mod Gud og Biskoppen; thi Presten er skyldig at give dem aandelig Hjælp, naar de komme i Verden, medens de ere her, og naar de fare herfra; det er og Presterne paalagt at være dem hjælpsomme og velvillige som sine aandelige Børn. De maa dog ikke modtage nogen Prest, der siger sig at være nybestiftet, med mindre han forud i Kirken har forkyndt og oplæst sit aabne Bestikkelsesbrev med Biskoppens hængende Segl.

Alle Fuldvorne skulle komme fastende at høre den hellige Messe, være stille i Kirken og paa Kirkegaarden, og mindes hvilken Sjælefare det er at begaa Synder der, hvor man skal sine Synder bøde.

Man vogte sig for bansatte Mænd „som for de værste Edderorme“; ligesaa for Runer, Galder og Trolddom, for al Dvertro og Tro, som den hellige Kirke eller dens Formænd og Tjenere ei lære. Hvo som anderledes gjør, han er som en Kjætter i Guds Ban.

Hver som er kommen til den Alder, at han kan synde, og ved sig at være falden i nogen, navnlig dødelig Synd, han skrifte med Anger. Især skal man gaa til Skrifte i Lengefasten; „thi hver Fastedag, Bøn, Almisse og Godgjørenhedshandling er det retskriftede Menneske til Sjælehjælp“, men alle disse Ting komme ei dem til nogen Hjælp, som ikke med Anger og Bøn ville skrifte sine Synder og i Fremtiden vogte sig for dem. I Sygdom tilfalde man betimeligen Presten, skrifte og tage Guds Legeme og den hellige Salvelse, „for at man kan være forligt med Gud og Menneskene, og med god Samvittighed skilles fra dette Liv“. Man skal da og helst gjøre sit Testamente: give Gud sin Sjæl, den hellige Kirkegaard sit Legeme, mindes Sognepresten, sine Frænder og Venner med nogen Trøst efter Evne;

„men ingen fattig Mand egges dertil, naar han ejer saa lidet, at det neppe er nok til Børnenes, navnlig de egtesødtes Underhold“.

Man skal for Guds Skyld vogte sig for Tyveri, Mager og ulovligt Erhverv, betale redeligen sin Tiende af alt ret Erhverv baade paa Sø og Land, saa og anden ret Skat og Told efter Lov og Landskif.

Endelig opfordrer Skriftet til at vise de Døde Agtelse. Man skal vise kristelig Kjærlighed mod de døde Menneskers Legemer og følge dem med Bevillie til deres hellige Leiested, ligesaavel de Fattiges som de Riges; „thi Alle ere da fattige“. Og man skal mindes det, „at skjønt Menneskets Legeme nu i sin Død er noget frastødende at skue, da have dog Menneskenes Legemer det forud for andre Dyr, at i dem skal Sjælen komme tilbage paa Dommедag til evig Dplivelse efter Guds Dom, og siden skulle de aldrig skilles“.

Brevet sluttet med det Ønske: „Give Gud den Alvældige, at I maatte agte paa dette Brev, saa at I derved kunne erhverve Eder Guds og Fred, gode Aaringer og Glæde, Lykke i denne Verden og evindeligt Fryd med selve Gud i Himmerige. Amen“¹⁾.

Pave Clemens VI havde allerede i sit Pavedømmes første Aar, nemlig 1343 den 27de Januar, udstedt den bekyndte Bulle, som efter Begyndelsesordene kaldes: „Unigenitus dei filius“, hvorved han forlorte den af Pave Bonifacius VIII fastsatte Tid mellem Jubelaarene fra 100 til 50 Aar, og følgelig paabød et saadant Jubelaar til 1350. Alle troende Christne, som i dette Aar bekyndende og angrende sine Synder indfandt sig i Rom ved Petri og Pauli Kirker og ved den lateranske Kirke, og søgte disse Kirker dagligen, i det mindste i 15 Dage, skulde erholde den fuldkomneste Tilgivelse for alle sine Synder. Da nu Jubelaaret nærmede sig, udstædte Clemens Skrivelser til alle Kanter, for at bringe i Erindring den store Fest, der var beregnet paa at drage Skarer af Pilegrimme og med dem en Masse af Penge til Rom og det pavelige Skatkammer. En saadan pavelig Skrivelse, given i Avignon den 18de August, blev ogsaa affendt til Erkebiskop Arne og hans Bysbiskopper. Bullen Unigenitus var deri indtagen, og det paalagdes Erkebiskoppen og Biskopperne at offentliggjøre den og forklare den for Værde og Væge, paa det at man med Guds Bistand skulde gjøre sig rede til at fortjene den store Indulgens²⁾. Pavens Brev maa man antage at være kommet til Norge henimod Slutningen af Aaret 1349. Hvad Virkning det her har øvet, vides ikke. Alles Opmærksomhed var ellers ved denne Tid fortrinnsviis heftet paa den store Landeplage, som netop da rasede.

I 1349 kom nemlig „den store Mandedød“ til Norge, efterat den i et Par Aar forud havde herjet det sydligere Europas Lande. Et

¹⁾ N. g. L. III. 295—301. ²⁾ N. Dipl. I. 251.

sterkt bemandedt Handelsffib fra England, der lagde ind paa Bergens Baag, førte Smitsotten med sig. Før det fik udloffet sin Ladning, døde alt Mandstabet; og da Barerne bleve opførte i Byen, begyndte Dødeligheden ogsaa der med en rasende Hurtighed at gribe om sig. Siden gik Sotten over hele Norge, og udryddede efter de gamle Annalers Udsagn de to Trediedelev af Landets Befolkning. I Bergen — heber det — rasede den saa frygtelig, at der paa een Dag ikke kom mindre end 80 Lig til een Kirke, og deriblandt 14 Prester og 6 Diaconer. Handelsffibene paa Havnen kunde ikke blive losfede, og mistede sit Mandstab; og flere af dem sank med Ladningen eller dreve om, uden at nogen skjattede dem. Paa Agder skulle syv Kirkesogn paa en ganste kort Tid være blevne ødede, og de Geistlige, som Biskoppen af Stavanger sendte derhen, døde alle af Sotten. Den gik ogsaa over Hjalmland, Orknøerne, Suderøerne og Færøerne; men den kom ikke til Island. Den var af en saa voldsom Natur, at Folk, som angrebtes af den, ikke levede meer end et halvt eller heelt Døgn; de havde først svært Sting, og derpaa fulgte en Blodbræfning, der medførte Døden. Geistlige synes imængdeviis at være blevne borttryffede; — uidentviol et hæderligt Bidnesbyrd om, at de ei ved Smittens Færløbe sig afholde fra sin Skyldighed som Sjælesørgere. Erkebiskop Arne døde af Sotten, og som der siges alle hans Chorsbrødre paa een nær. Ligesaa døde ved denne Tid Biskopperne Thorstein af Bergen, Guttorm af Stavanger og Halvard af Hamar, saaledes at af Norges Biskopper ifkun den gamle Salomon i Oslo overlevede Plagen. For at standse Sygdommen, fortælles der, indførtes en ny Messe og en ny Bøn, hvilke Pave Clemens selv havde forordnet og sammensat; og fra den Stund astog den ¹⁾. Hvor længe Sotta har raset, opgives ikke, men rimeligviis har den været ind i det følgende Aar 1350, da den ogsaa gik over Sverige og Danmark med lignende Ødelæggelse.

Det er ikke alene de noget nær samtidige islandste Annaler, der have bevaret Mindet om denne skræffelige Farsots Rase i Norge; Sagnet rundt om i Landet ved endnu at fortælle, hvorledes i den store Mandedød hele Bygdelag bleve ødede for Mennesker, og velbyrftet Land i Tidens Løb overgroet med Skov, hvorledes Kirker længe efter gjenopdagedes skjulte i Bilsnis, og hvorledes endnu Hustonter og Agerrener sees i mange Afdale og Fjeldheider, som efter Mandedøden ei have været nyttede uden til Betesmark og Sætergang. Meget er nu vistnok heri, ligesaa vel som i de samtidige Optegnelser, overbrevet, og det i Annalerne angivne Forhold mellem de af Farsotten bortrevne og de Gjenlevende faar staa ved sit Verd, som noget Sam-

¹⁾ Isl. Ann. 278, 280.

iden med sine ufuldkomne statistiske Kundskaber umuligen kunde beregne, og vor Tid end mindre udgrandske. Men isinefaldende ere ligefuldt de fordærvelige Følger, som Landeplagen drog efter sig for Norge, ikke alene i en nær, men ogsaa i en fjernere Fremtid. Den rammede nemlig her et Land, der af Naturen var sparsomt udstyret med Hjelpekilder, og desforuden, hvad der var meget værre, allerede befandt sig i en fiendelig Stillestaaen eller rettere Tilbagegang baade i aandelig og materiel Retning. Folkeanden var begyndt at svækkes, Folkelivet at henrygne, Samsfundsordenen at slappes, og Landsstyrelsen at forvirres. Folkets livlige Søfart og friske Handelsrørelse var begyndt at synke i Dvale, medens et udenlandsk Handelsaag sluttede sig tættere og tættere om dets Skuldre, og fremmed Kjøbmandsgridskhed begyndte at binde dets næringsdrivende Hænder og tære paa dets Marv. Dets Foretagelsesaaend var svunden, og dets Selvtillid paa Veien til at følge den. Paa et Land og et Folk, der forud befandt sig i en saadan Forfatning maatte naturligtvis en Plage som den store Mandebød virke høist fordærvelig.

Bist er det, at fra Midten af det fjortende Aarhundrede, eller man kan gjerne sige fra 1350 af, skyder Norges allerede før indtraadte jagte Dalen en ganske forunderlig Fart, der for menneskelige Dine hvide synes at varsle dets Selvstændigheds fuldkomne Undergang. Og med den norske Stat gaar den norske Kirke Haand i Haand i dens Dalen. Ogsaa for Kirken er Aaret 1350 et sørgeligt Vendepunkt.

83.

Øversigt over den norske Kirkeforfatning i det tredje Tidsrum.

Den norske Kirkeforfatning havde allerede inden Udgangen af næst foregaaende Tidsrum — det vi her have betegnet som det andet — i de fleste Stykker, navnlig i indre Styrelse og Embedsvæsen, vundet en Fasthed, der gjorde videre gennemgribende Forandringer overflødige. Det Nye, som kan siges under det tredje Tidsrum at være indført, er bygget deels paa de Anstuelser, som Erkebiskop Jon gjennem sin ofte nævnte Christenret søgte at gjøre gjældende, og som fra den tildeels, dog under flere Afændringer, gif ind i de, egentlig ældre, Christenretter, der sattes i Forbindelse med den af Magnus Lagabøter omarbejdede almindelige Landslov, — deels paa Bestemmelser af Provincialconcilierne, hvilke Forsamlinger i det her omhandlede Tidsrum spillede en saa vigtig Rolle, og ved hvilke vi derfor i den forudgaaende historiske Fremstilling have dvælet med Udførlighed.

I. En af de vigtigste Nyheder med Hensyn til den norske Kirkes Embedsmænds Stilling er Cølibatets lovlige Bedtagelse. Vi have seet det indført ved Pavebud allerede i foregaaende

Tidrum ¹⁾). Men først i det her omhandlede finde vi det udtrykkeligen foreffrevet i de norske Christenretter, og det i Overeensstemmelse med den canoniske Ret, for alle Geistlige inden Kirkens høiere eller saakaldte hellige Bielsesgrader (ordines majores v. sacri), nemlig til og med Subdiaconus ²⁾). Hermed var Geistlighedens Standsafflutning fuldendt.

At Presternes Bestikkelse til Norges Kirker skulde stee ved Biskoppen alene, var nu at ansee som en afgjort Sag. Iffun med de kongelige Kapeller fandt en Undtagelse Sted, som forhen udførligen er berørt ³⁾). Jons Christenret byder: „Biskop skal raade for Kirker og Christendom og tilsætte de Prester, han vil; og som han seer kan udføre Tjenesten“ ⁴⁾); og hermed stemmer i det Væsentlige alle øvrige den Tids Christenretter ⁵⁾). Thi naar disse udtrykke sig lidt vidløftigere: „Vor Biskop skal raade for Kirkerne, eftersom den hellige Kong Olaf indrømte Biskop Grimkel paa Moster Thing, og som vi siden bleve forligte om. Vor Biskop skal sætte til alle Kirker saadanne Prester, som han ved kunne forrette Gudstjeneste og anden Tjeneste rigtig for Gud og Menneffene“, — saa ere Tillæggene egentlig kun Talemaader fra en ældre Tid, hvilke ingen Hindring lagde i Veien for en Udtydning ganske i Erkebiskop Jons Land. Endogsaa paa Island blev nu ved Biskop Arne Thorlaksøn den samme Grundsaetning gjort gjældende, idet hans Christenret siger: „Prester og Geistlige skal Biskoppen bestikke til Kirkerne overeensstemmende med disses Kontraktsforhold (svá sem máldagar standa til)“ ⁶⁾). Thi det sidste Tillæg sigter ganske vist iffun til de Indtægter, som ifølge gammelt Kontraktsforhold laa til de enkelte Kirker, og af hvilke Presten ifølge den nye Bestikkelsesmaade for en Deel skulde tage sit Underhold. Ogsaa paa Island ophørte saaledes fra nu af Prestens Bestikkelse og Underhold ved Kirkeejeren, idet den første gif over i Biskoppens Haand, og det andet udrededes af Kirkens Ejendom og Indtægter.

Hvad der i dette Tidrum fordredes af Sognepresten som Sjælesørger: baade som Almuens Lærer og Udfører af de gudstjenstlige Handlinger, var uidentvivel noget mere end tidligere. Derom synes forskjellige Conciliebestemmelser, og navnlig de af 1320 ⁷⁾), tydeligen at vidne. Der var ganske vist ogsaa nu aabnet fuld Afgang for de unge Klerker til at lære ved Kathedralkirkernes Skoler alt hvad man fordrede, at en Prest skulde vide til sit Embede.

Det viser sig ogsaa af samme Conciliebestemmelser, at Sognepresterne i Norge nu havde Prestegaarde (prestaból), og at der var sørget for, at disse ikke skulde misbruges eller den dertil hørende Ejendom

¹⁾ S. o. f. I. 459. ²⁾ N. g. L. II. 300, 320, 333; Bp. Arnes Isl. Chr. c. 17.

³⁾ S. o. f. II. 120—122, 150—152. ⁴⁾ N. g. L. II. 346. ⁵⁾ N. g. L. II.

296, 313, 329. ⁶⁾ Bp. Arnes Chr. c. 4. ⁷⁾ S. o. f. II. 66, 199—207, 223.

forøbes" ¹⁾). Der blev ogsaa ved flere og gjentagne Bestemmelser paa Provincialconcilierne indskærpet, at hver Sogneprest strengt skulde holde sig til sit Sogn og ikke ufaldet forrette i nogen Andens og derved gjøre Indgreb i dennes Myndighed eller Indtægter ²⁾). Ligeledes stræbte man saameget som muligt at hindre de med Prædikeret udstyrte Munkeordener fra at falde Sognepresterne til Besvær og utilbørligt indtrænge sig i deres Rettigheder ³⁾).

En saare gavnlig Indflydelse paa den hele norske Prestestands Embedsfærd og Dannelse maatte nødvendig Prestemøderne eller Diocesansynoderne (prestamøt) have, helst naar disse afholdtes med den Orden og paa den Maade, som i Conciliebestemmelserne af 1320 foreskrives ⁴⁾). Man seer af disse, at Prestemøderne have været holdte aarligen, enten paa en vis Tid eller maaskee saaledes at vedkommende Biskop nærmere bestemte Tiden; — at de have været holdte, istedetfor tidligere, som det synes, i Forening med Lægtingene ⁵⁾, nu ved Kathedralkirkerne i disses Chor og i Regelen under selve Biskoppens Forsæde; — at Hovedpresterne (d. e. Fylkespresterne, hvor saadanne fandtes, eller de Prester, som indtog en lignende Stilling) ⁶⁾ have havt mest at sige paa Mødet, og at de have været paa en Maade selvstrevne til at indfinde sig der, medens af de ringere Prester (Høgendepresterne og uden tvivl ogsaa Heredspresterne) kun de mødte, som dertil af Hovedpresterne udnævntes, og da paa Mødet havde Plads hver hos sin Hovedprest; — at hvilken Hovedprest, som var hindret fra at møde personligen, skulde nævne en Høgendeprest til Mødet i sit Sted; — at de Prester, som ifølge Hovedpresterne's Bestemmelse leve hjemme, skulde besørge de Mødendes Forretninger under disses Fraværelse uden særegen Beføstning for Sognefolk; — at Hovedpresten havde at modtage af sine underordnede Prester og medbringe til Mødet Komerskatten af hele sit Omraade; — at der paa Prestemødet undersøgtes, hvorledes Sognepresterne i Aarets Løb havde bestyret sine Embeder, og forordnedes hvad der for dem var nødvendigt at vide for det kommende Aar; — at Kirken eller Geistligheden vedkommende Sager der færedes og rimeligviis ogsaa paakjendtes; — endelig at de paa Mødet tilstedeværende Hovedprester, naar de kom hjem igjen, skulde inden syv Dage efter Hjemkomsten underrette alle de hjemmesiddende Prester om hvad der paa Mødet var forhandlet og besluttet; og var dette noget, som ogsaa vedkom Lægfolk, da skulde hver Prest lyse det i Kirkedøren for sit Sognefolk inden en halv Maaned. — Af Forhandlingerne i Striden mellem Erkebiskop Torund og hans

¹⁾ S. o. f. II. 204 f. ²⁾ S. o. f. II 66, 201, 203. ³⁾ S. o. f. II. 300 f.

⁴⁾ N. g. L. III. 307—319; ifr. o. f. II. 207—209. ⁵⁾ S. o. f. I. 207.

⁶⁾ S. o. f. I. 172—175.

Kapitel sees, at naar Biskoppen ikke var tilstede, forestod Kapitlet Prestemødet ¹⁾; og at Kapitlets Chorsbrødre altid have været selvskrevne Medlemmer af dette og paa sammes Forhandlinger øvet en stor Indflydelse, viser sig af hvad før er fortalt om Striden i Bergen mellem den verdslige Geistlighed og Prædikebrødrene under Norges Biskopsdømme ²⁾, ligesom det forøvrigt af Forholdene maa slutes.

Biskoppernes tidligere Anseelse og Indflydelse, baade som Kirkens Forstandere og som Kongedømmets selvskrevne Raadgivere, blev i dette Tidrum ikke alene befæstet, men ogsaa udvidet. Erkebiskop Jons høitstræbende Planer strandede vistnok paa den verdslige Styrelses kraftige Modstand; men den hierarchiske Kirkeorden fremtog ligesuldt frem i Udvikling og Fasthed, og med den Biskoppernes Magt.

Biskopsvalgenes Uafhængighed af den verdslige Styrelse var en ubestridt Kjendsgjerning, og man sporer ikke, at Kongedømmet under Tidrummets Løb har øvet eller fordret at øve nogen umiddelbar Indflydelse heri. Paa den anden Side var vedkommende Domkapitlers Ret til at vælge Biskopperne fuldkommen erkjendt fra alle Sider, og den Tid var endnu ikke kommen, da Pavedømmet selv undergrov denne Ret. Vi have set, at Kapitlerne vidste at benytte sin Stilling som Balgkollegier til at udvide sin egen Magt og Selvstændighed, og at deres Indblanding i den biskoppelige Embedsmyndigheds Udøvelse til en Tid afstedkom Spending og Uenighed inden Kirkens egne Egmærker mellem enkelte af dem og deres Biskopper. Men dette var dog iffun forbigaaende; og ved en nærmere Bestemmelse af Kapitlernes Rettigheder ligeover for Biskopperne bragtes Ro og Orden i denne Henseende igjen tilveie. Tidrummets senere Halvdeel frembyder ingen isinesfaldende Exempler paa en saadan forargelig Tvist som den, der ved Overgangen fra det 13de til det 14de Aarhundrede opblusfede ved Nidaros's og Stavangers Kathedralkirker.

Domkapitlerne indesluttede utvivlsomt paa denne Tid i sig den norske Kirkes bedste aandelige Kræfter, og for deres Medlemmers videnskabelige Uddannelse til Kirkens høieste Embeder var sørget derved, at der gaves dem Understøttelse til at fortsætte sine Studier ved udenlandske Høiskoler ³⁾. Biskopperne, som paa ganske faa Undtagelser nær, selv udgif fra dem, maatte indsee, at Enighed og oprigtig Samvirken fra begge Sider til Kirkens almindelige Bedste og navnlig til den hierarchiske Ordens Opretholdelse var begges naturlige Opgave. Derfor sluttede de sig vistnok i Almindelighed til hinanden. Biskoppen søgte sin fornemste Støtte i sit Raad, ligesom dette igjen hentede Glands og Magt fra sin Formands høie Verdighed. Det var kun en Jorunds og en Arnes Egenraadighed og Havesyge, der gjorde dem

¹⁾ S. o. f. II. 73.

²⁾ S. o. f. II. 69.

³⁾ S. o. f. II. 224.

blinde for deres eget og deres Biskopsstoles sande Liv, og skilte dem fra deres Chorsbrødre. Ved deres Afgang indtraadte igjen Rigevegt og Enighed ved Biskopsstolene. Den biskoppelige Magt straalende atter i sin fulde Glans, og den Fare for Hierarchiet var bortffjernet, som med Grund maatte frygtes, saafremt lignende Stridigheder mellem Biskopperne og deres Domkapitler havde oftere gjentaget sig og vare komne til at blive Dagens Orden.

Et Vidnesbyrd om ikke alene den norske Kirkes men og den biskoppelige Magts fremstribende Udvikling i dette Tidsrum afgive de temmelig jævnt holdte Provinzialconcilier eller Biskopsmøder (biskupamót) under den nidarosiske Erkebiskops Forsæde. Disse Forsamlinger dannede nemlig et Middelpunkt for Landskirkens Styrelse og et Organ for den kirkelige Lovgivningsmyndighed; begge Dele vandt herved Eenhed. Men det var de tilstedeværende Biskopper, som her egentlig vare de besluttende, og i hvis Navn Conciliebestemmelserne udstædtes, medens de øvrige tilstedeværende Geistlige, hvoriblandt maa udhæves Domkapitlernes Fuldmægtige, paa en Maade kun vare at betragte som Forsamlingens raadgivende Medlemmer, der tillige skulde stadfæste og bevidne de fattede Beslutninger. Ikke engang de Fuldmægtige, som en Biskop kunde sende i sit Sted, naar han selv var lovligen forhindret fra at møde paa Provinzialconciliet, og som almindelig vare Chorsbrødre af hans Kapitel, synes strengt taget at have havt nogen besluttende Stemme. Thi kun de Biskopper, som personligen mødte, nævnes i Conciliebestemmelserne eller Statutterne som disse Medudstædere ¹⁾. Statutterne tillægges forøvrigt fortrinsviis den paa Conciliet ordførende Erkebiskop og benævnes efter ham. Rimeligviis har ogsaa Erkebiskoppen havt Forslagsretten med Hensyn til de kirkelige Bestemmelser, som kom under Derveielse paa Provinzialconciliet; men fuldgyldige for den norske Kirkeprovins bleve de sikkert ikke uden de tilstedeværende Biskoppers udtrykkelige Samtykke og Bedtagelse, — men da ogsaa, saavidt skjønnes, i alle Provinsens Biskopsdommer, ligesuldt om disse havde været repræsenterede paa Conciliet eller ikke. Hvad Islands Biskopsdommer angaar, synes dette aldeles klart, da næsten alle de norske Provinzialconciliers Statuter, — og deriblandt visse, om hvilke man med Sikkerhed ved, at ingen islandsk Biskop personlig var derved tilstede, — findes optagne i de udførligere Haandskrifter af den islandske Lovbog. Om Sudersøernes Biskopsdomme kunde Tvivl i denne Henseende med størst Grund reises; men dette Biskopsdommes nærmere Forhold til Nidaros's Metropolitanæde er i mange Stykker dunkelt. Mod Tidsrummets Slutning udgif det, som tidligere fortalt, af den norske Kirkeprovins ²⁾. Hvorvidt Provin-

¹⁾ S. o. f. II. 107.

²⁾ S. o. f. II. 304 f.

provincialconciliernes lovlige affattede Statuter ogsaa trængte til Kongedømmets Stadfæstelse for at blive fuldgyltige i den norske Kirke, er ikke ganske klart. At saadant har været paastaet fra Kongedømmets Side, aabenbarer sig i de kongelige Raadgiveres Færd i Anledning af Conciliet i 1280. Men her var der ogsaa Tale om Gjenstande, der paa det føleligste berørte Kongedømmet og derhos dybt grebe ind i den almindelige Lov og Landsret. Naar derimod Provincialconcilierne i sine Forhandlinger og Bestemmelser holdt sig inden sit reenkirkelige Omraade, naar de holdt sig ved Ordningen af det kirkelige Embedsvæsen og Politi samt af Troslæren og Kirkestiftene, — da synes ikke Kongedømmet at have fordret nogen Stadfæstelsesret; eller maaskee rigtiggere udtrykt: da betragtedes dets Stadfæstelse som forud stiltiende givet, og dets Hjælp til Bestemmelsernes Opretholdelse, for saavidt saadan Hjælp behøvedes, som noget, der simpelt hen fulgte af dets Stilling og Skyldighed som øverste styrende Statsmagt og Landskirkens naturlige Berge. Saaledes indseer man, hvorledes en selvstændig lovgivende Myndighed i kirkelige Sager kunde, i en ikke ringe Udstrækning, af Kongedømmet indrømmes Provincialconcilierne, uden at derfor disses Myndighed til eensidig at bestemme Landets Christenret i dens Heelhed erkjendtes.

Om de norske Biskoppers store verdslige Magt og deres virksomme Indflydelse paa Norges hele Statsudvikling, derom vidner klart nok det hele Tidrumets Historie. Det var inden Tidrummets Slutning kommet dertil, at Biskopperne noget nær vare at ansee som de mest formaaende Medlemmer af Kongens Raad, i hvilket fra Kong Haakon Magnussons Tid de verdslige Stormænds Stilling var langt mindre fast og selvstændig end Biskoppernes. Den afgjørende Stemme, som Magnus Lagabøters Landslov indrømmede disse i Tilfælde af et indtrædende Kongevalg ¹⁾, var en vigtig Udmærkelse, der nødvendig maatte brede Glæde over deres Forhold til Staten i Almindelighed. Høist betegnende var det ogsaa, at Kongevalget, hvis et saadant maatte udcræves, ved samme Lov stilledes under Landets første Biskop, Erkebiskoppens, St. Olafs Repræsentants, umiddelbare Bestyrelse ²⁾. Endnu vigtigere var den Følgeslutning, som heraf let maatte kunne udbrages og virkelig uddroges: at Nidaros's Erkebiskop, naar Kongedømmet var ledigt, efter Loven var dets selvstændige Vikarius og Rigets øverste midlertidige Forstander, indtil Kongedømmet var atter besat ³⁾. Biskopperne vare altsaa paa en Maade, baade ifølge Lovens Ord og ifølge dens virkelige Anvendelse, erkjendte for en Magt i Staten, og det den Magt, som kom Kongedømmet nærmest. Hvad dette havde at sige, sees let. Norges Ve og Vel hvilede meer end eengang, næst i

¹⁾ S. v. f. II. 8, 9.

²⁾ Sfs.

³⁾ S. v. f. II. 193, 216, 262.

Guds, i de norske Biskoppers Haand. Det fuldenbte Tidrum har allerede antydet dette; i det følgende vil det klarere vise sig.

I Forhold til den verdslige Magt og Indflydelse, som Norges Erkebiskop og Biskopper nu vare sig bevidste at øve, udviklede de ogsaa en stedse stigende verdslig Pragt i al sin Optræden. Deres Leve- maade og Folkehold var som Fyrster egnede. Man seer af den tungs- bergste Overeenskomst, at Erkebiskoppens Tjenere vare mindst hundrede, og at de fornemste af disse, i Lighed med hvad Tilfældet var ved Kongens Hird, benævntes Stutilsvende¹⁾. Hver Biskop havde i Re- gelen mindst fireti Svende²⁾. Og ved disse Erkebiskoppens og Biskoppernes Mænd forstodes egentlig Vaabensføre og Bæbnede, saa- ledes at deres talrige geistlige Betjening ikke deri var medregnet, lige- saalidet som ringere Arbeidsfolk i deres Tjeneste. Deres mange For- retninger og deres store Husholdning krævede Hjælp i Bestyrelsen af begge Dele. I dette Tidrum er ogsaa hyppig Tale om tvende over- ordnede Embedsmænd ved Biskopsstolene, som skulde være Biskoppen til Rettelse, nemlig Officialen (officialis) og Raadsmanden i Biskoppens Gaard (rædismadr i biskupsgardi). Officialen gif Biskoppen til Haande i Udøvelsen af hans kirkelige Dommermyndighed; Raadsmanden var hans Hushovmester og Bestyrer af Biskopsgaardens økonomiske Anliggender. Hertil kom endnu den saakaldte Penitentia- rius, der udførte Biskoppens Forretninger i Skriftemaalsager, og havde Opsyn med de deraf flydende Indtægter. Disse Embedsmænd vare Prester eller Geistlige. Biskopperne vare dog ikke eneraadende ved deres Bestikkelse, men maatte heri høre sine Kapitler³⁾. Officialen synes ogsaa oftest at have været en af Kapitlets Chorsbrødre. En Officials og en Penitentiarus's Ansættelse ved hver Biskopsstol findes forestreven ved Provincialconciliers Bestemmelser⁴⁾.

Det var Tidsaanden i Forening med tiltrædende gunstige ydre Omstændigheder, der væsentlig hævede den biskoppelige Magt i Norge til hiin Høide. Kongedømmet rakte imidlertid ogsaa Haanden til dens Forherligelse, om end, som vi have seet, oftest kun henrevet af Strøm- men, eller endog sterkt modstræbende og med fjendelig Følelse af den Fare for dets egen Myndighed, der laa truende i Baggrunden. Kon- gedømmets Modstand paa en Kant var gjerne ledsaget af Eftergiveness- hed paa en anden. Havde det stridt imod, ja endog maaskee vundet Seier over en farlig Grundfætning, saa vilde det igjen gjerne ved en eller anden Opoffrelse forsonc eller vinde en agtet og dygtig Person- lighed, der havde lidt under Kampen. Havde det viist sig paaholdende paa sin egen lovhjemlede Ret ligeover for Biskopsdømmets anmassende

1) S. o. f. II. 21, 118. 2) S. o. f. II. 118. 3) S. o. f. II. 73. 4) S. o. f. II. 107, 223, 299.

Fordringer, vilde det siden gjerne lægge for Dagen, at det ikke var fattig i sine Pengegaver og sin ydre Uerbødighed mod Kirkens Forstandere. Kongerne frygtede overhovedet hvert Skin af Ulydighed mod Christendommen og den christelige Kirke, hvis sande Bæsen dog kun dunkelt foresvævede dem, idet de sammenblandede Christi Bud med Paven's, og den sande Kirke med den Indstiftelse, som udgik fra Roms Biskop. Og denne Frygtsomhed vidste de i den romerske Statsklogt oplærte Biskopper mesterlig at benytte for at lamme selv de dristigste og bedst beregnede Skridt af Kongerne til den geistlige Magts Indskrænkning. Paa den anden Side følte Kongerne hvert Dieblif, at de trængte til Raad og Hjælp af Biskoppernes høiere videnskabelige Dannelse baade i den indre og i den ydre Rigsstyrelse, og bødte sig her for deres aandelige Overlegenhed. Lægger man nu til alle disse Omstændigheder endnu den, at Tidrummets norske Biskopper for største Delen vare, baade som Kirkestyrere og som Kongedømmets Raadgiver, nidkjære, virksomme og dygtige Mænd, der nød Almeenhedens Agtelse, og at de, opdragne i den romerske Kuries Grundfætninger, ikke vare bange for at benytte sin egen anseede Stilling og den store Mængdes religiøse Overtro til at befordre hvad de ansaa for Kirkens Lære, — saa begriber man let, at Kongedømmet i sine Kampe mod den biskoppelige Magt, trods al Kraft og Forsigtighed, dog endnu til Slutning oftest maatte drage det kortere Straa. Hvad der imidlertid i denne betænkelige Stilling støttede det norske Kongedømme, og frelste det fra ganske at bukke under, ja endog, sammenligningsviis med hvad der fandt Sted i mange andre af Europas Riger, lod det endnu vedligeholde en vis ikke ganske ringe Selvstændighed, endog i visse kirkelige Anliggender, ligeover for Biskopperne, — var deels Kongernes og deres verbøslige Raadgiveres Agtelse for og Vedhængen ved Sverrers Grundfætninger, deels den dermed i Forbindelse staaende Sammentrængen af al verbøslig Statsmagt i Kongedømmet, hvilket saaledes blev stærkere til at møde Kirkehøvdingeres aabenbare og hemmelige Angreb.

Blandt Kongedømmets Planer til den biskoppelige Magts Indskrænkning er der ingen, som tildrager sig større Opmærksomhed, end den af Haakon Magnusson istandbragte Dannelse af en kongelig Kapelgeistlighed, hvilken under en egen af Biskopperne uafhængig og dem paa en Maade sideordnet Formand, Kapelmagister (magister capellarum regis), skulde gaa Kongedømmet til Haande med sine geistlige Kundskaber, — af hvis Midte det vigtige Kanslerembede skulde besættes, — og som skulde gjøre Biskoppernes Indblanding i Rigsstyrelsens Anliggender mindre nødvendig, ja vel endog med Tiden overflødig. Vi have seet, hvorledes den Sag dreves, hvorledes Planen til en vis Grad lykkedes, idet Kapelgeistligheden og Kapel-

magisteren virkelig fik Pavens Stadfæstelse; — men vi have ogsaa set, hvorledes Bergens Biskop modarbejdede den hele Indstiftelse, og hvorledes det lyffedes den biskoppelige Magt at afstumpe dens Brod og gjøre Indretningen i det Væsentligste uskabelig for sig ¹⁾. Men hønt den kongelige Kapelgeistlighed ingenlunde tilfulde blev hvad Kongen havde tilsigtet, saa er det dog klart, at den i meer end een henseende støttede Kongedømmet og ikke var et ganske uvigtigt Led i et norste Statsverk og i den norste Kirke.

Hvad de norste Lydbiskoppers Forhold til sin Metropolitan, Erkebiskoppen af Nidaros, og til Paven angaar, er blev dette i nærværende Tidrum i alt Væsentligt uforandret. Pavenes Indflydelse paa den norste Kirke maa ansees for at have været stigende gennem hele Tidrummet, og Geistligheden fik den at føle de Pengeudpresninger til det pavelige Skatkammers Fordeel, der nu begyndte at høre til Dagens Orden, og som breves under forskjellige Laastud og paa forskjellige Maader ²⁾.

I dette Tidrum omtales ofte Provsterne som Embedsmænd i Kirken. Om Betydningen i Norge af Navnet Provst have vi tidligere talt ³⁾, og viist, at tvende forskjellige Slags kirkelige Embedsmænd derved forstaaes, nemlig deels Forstandere for Kollegiatkirker, saadanne Provster vare i dette Tidrum Forstanderne for flere af de kongelige Kapeller ⁴⁾, — deels Biskoppernes Ombudsmand. Dette sidste Slags Embedsstilling synes, som tidligere yttret, egentlig først ved denne Tid at have antaget sin bestemte Karakter som gejstlig eller kirkelig, idet Biskopperne nemlig i Hierarchiets Land sigtede at fjerne Lægfolk fra Bestillinger vedkommende Kirkens Retsområde, Ejendomsbestyrelse og Opbørser, hvilke Bestillinger alle stode under deres Overtilsyn, og derimod besatte samme med sine underordnede Geistlige ⁵⁾. En saadan af Biskoppen bestikket gejstlig Ombudsmand fik sin Embedskreds, omfattende flere Kirkesogne, i hvilken han, foruden at besørge de nævnte meer verbøslige Forretninger, ogsaa uden tvivl paa Biskoppens Vegne førte et Slags Tilsyn med Sognepresterens Embedsførelse. Som foresat denne Kreds af Biskoppen førte han Embedsnavnet: præpositus, hvoraf prófastr, Provst, er dannet. Hans Embede og Omraade benævntes Provstedømme (prófastdæmi, Provsti). En bestemt Inddeling af hvert Biskopsdømme i visse Provstier maatte synes med Tiden at skulle følge af denne Indretning. Man veed ogsaa med Bestemthed at en saadan Inddeling ved det 14de

¹⁾ S. o. f. II. 120—122, 150—153, 177—179, 196, 212, 239. ²⁾ S. o. f. II. 22, 156, 165—168, 220, 234, 244—246, 298, 305. ³⁾ S. o. f. I. 450. ⁴⁾ S. o. f. II. 121. ⁵⁾ Erkebiskop Paals Forbud mod, at provstelig Embede eller Forretning maatte overdrages Lægmand. S. o. f. II. 248.

Aarhundredes Udgang fandt Sted for Oslos Biskopsdømmes Bedkom-
 mende, da dette var deelt i ti Provstedømmer. Men man veed ikke
 hvorvidt den har været gennemført i hele Norges Land ¹⁾. Da
 Provsten i flere Henseender skulde være Sognepresterne overordnet, var
 det i sig selv ganske rimeligt, at Biskoppen udvalgte ham blandt disse;
 han var da egentlig kun den første blandt sine Lige og kunde ved Si-
 den af sit Provsteembede tillige bestyre og nyde Indtægterne af sit
 Prestefald, saaledes at ingen særegen betydelig Løn udfordredes. Men
 som det geistlige Provsteembede i det Hele var ilde anseet af den
 norske Statsstyrelse, der endog til en Tid talte Mænd i sin Midte,
 hvilke ligefrem vilde have det afføjet, — saa var det især dets Be-
 sættelse med Sogneprester, der vakte Paatale. Man seer nemlig, at
 det i Kong Erik Magnussons Tid var en af Raadets Fordringer, at
 ingen Prest, der var Sogneprest og som saadan Sjælesørger, maatte
 tillige have Provstedømme ²⁾; et Forbud herimod kom ogsaa ind i Kong
 Erik Magnussons store Ketterbod, og det samme fastsatte ligeledes
 senere Kong Haakon Magnusson for det nordligste Norges Bedkom-
 mende ³⁾. Man veed dog ikke om Forbudet i Tidens Løb blev agtet.
 Det var Sogneprestens Stilling som Skriftefader, der især vakte Be-
 tænkelse ved at forene hans Embede med Provstedømmet. Da der
 nemlig var Anledning til i Skriftemaalet at øve Indflydelse paa den
 Skriftenes Samvittighed, forsaavidt Tvivl kunde raade om Lovligheden
 af visse Fordringer, som det netop tillaa Provsten paa Biskoppens
 Begne at inddrive, — og da desuden den i Skriftemaalet paalagte
 Pönitens kunde bestemmes afgjort ved Pengebøder til Kirken eller dens
 høiere Foresatte, — saa har man uden tvivl frygtet, at hiin dobbelte
 Stilling kunde give Biskoppernes, og vel ogsaa Provsternes egen, Be-
 gjærlighed for stort Spillerum. At det overhovedet var Provsternes
 Strenghed og Nærgaaenhed i Egenkab af biskoppelige Sagsøgere og
 Dødsbødsbetjente, der gjorde dem saa ilde anskrevne hos Rigsstyrelsen
 og uden tvivl hos Lægfolk i det Hele, er tydeligt ⁴⁾. Men herved
 paatrænger sig med det Samme uvilkaarligen den Tanke, at muligen
 Kirkens og Biskoppens tidligere Bestillingsmænd, medens disse vare
 Lægfolk, igjen paa sin Side have været alt for ligegyldige i Hen-
 seende til Kirkens Lær, og derhos ikke heller frie for Egennytte, samt
 for at begunstige til Kirkens Skade de verdslige Stormænd, der over
 dem kunde have noget at sige.

Klostergeistlighedens Stilling i Norge undergik i dette
 Tidrum ingen mærkelig Forandring. — Af de ældre i Landet væ-
 rende Klosterordener, oprettedes i dette Tidrum kun saa nye Kloster,

¹⁾ Munch, *Norg. Befr.* 14. ²⁾ *S. o. f. II.* 39, 43. ³⁾ *S. o. f. II.* 168.

⁴⁾ *S. o. f. II.* 118, 119, 248.

disse næsten alle i dets Begyndelse. Augustiner-Klosteret i Utstein i Stavangers Biskopsdømme er muligens stiftet efter 3¹⁾). Minoriternes Kloster i Oslo blev oprettet omkring 1200²⁾); og sandsynligvis bleve den samme Ordens Klostere i Nidaros og Marstrand heller ikke stiftede førend i Begyndelsen af det omhandlede Tidrum³⁾). Oprettelsestiden for Prædikebrødre-Kloster i Hamar kendes aldeles ikke; det kan være ældre end Tidrum, men maaskee ogsaa først blevet til i det næste⁴⁾). Paa Isøen oprettedes omkring 1295 i Hole Biskopsdømme ved Biskop Jørgen Thorsteinsøn et Kloster for Augustinermunke paa Mødrudd⁵⁾), og et Nonnekloster af St. Benedictus's Regel paa Snarønes⁶⁾).

Den eneste nye Klosterorden, der synes i dette Tidrum, og dets første Begyndelse, at have fundet Indgang i Norge var Johannerordenen. Denne Orden, oprindelig Hospitalbrødrenes Munkeorden i Jerusalem, var stiftet allerede i 1048; men den ombandedes under Stogene 1113 til en geistlig Ridderorden, der dog ogsaa overtog grimes og Syges Pleie, og forresten iagttog St. Augustinus's Regel, vilken Orden den altsaa egentlig var en Congregation. Johannerordenens Medlemmer vare deelte i tre Klasser: Riddere, hvis Vigtighed egentlig var Kamp mod de Bantro, Prestmunke, der havde Religionstjenesten samt Hospitalerne, og tjenende Brødre, og de tvende høiere Klasser tilhaande. Ordenens Overhoved var Stormester, der først havde sit Sæde i Jerusalem, siden paa Rhodus og fra 1309 af paa Rhodus. Ordenen udbredte sig snart om i Europa, og inddeeldes efter Nationaliteterne i otte Tunge (lingvæ). En af disse var den tydske Tunge (lingva allemanica), der igjen deeldes i fire Priorater (prioratus, ogsaa kaldte Provinser, provinciæ) hvert under Forstanderskab af en Prior eller rettere generalprior. De enkelte Klosters Munke havde til Forestander en Prior (prior domus hospitalis). Blandt den tydske Tunges 4 Priorater var Dacia (prioratus Daciæ), der omfattede Danmark, Sverige

¹⁾ Jfr. o. f. I. 451. ²⁾ Jfr. o. f. II. 90. ³⁾ Langes Klh. 2den Udg. 45.

⁴⁾ Langes Klh. 2den Udg. 50. ⁵⁾ Finn Joh. IV 97. ⁶⁾ Finn Joh.

IV. 106. — Jeg benytter her Anledningen til at berigtige et Par Feil, som have indsneget sig i 1ste Deel, i Beretningen om Klostrene i Norge. S. 451, hvor Talen er om Augustinerordenen siges, at dens Klostere forestodes af Priorer. Det bør istedet herfor hebe: af Abbeder eller Priorer. Halsna, Jonskloster og Utstein havde Abbeder; Elgesæter og Kastelkloster derimod forestodes af Priorer. — S. 453, hvor Talen er om de Stæder i Norge, hvor Prædikebrødrene havde Klostere, bør Hamar tilføies; og S. 454, hvor de Kjøbstæder opregnes, i hvilke Minoriterne havde Klostere, bør Nidaros tilføies, men Stavanger udgaa.

og Norge. Ethvert Johanniterkloster behøvede imidlertid ikke at have Medlemmer af alle de tre ovennævnte Klasser. I mange Klosters synes ingen Riddere at have været, men kun Munke og tjenende Brødre; og af dette Slags var uden tvivl det eneste Kloster af denne Orden, som fandtes i Norge.

Det var Klosteret eller Hospitalet paa *Barna* (*Bærne*) i *Borgarsyssa* under *Oslos* Biskopsdømme. Det blev sandsynligviis oprettet af Kong *Magnus Haakonson* ved *Tidrummets* Indgang, og, som det lader, fortrinsviis til et Hospital eller Tilflugtssted for udtjente, fattige og svagelige Medlemmer af Kongens Hird ¹⁾.

De norske Klosters gif forresten ogsaa i dette Tidrum fremad i Rigdom. Det er imidlertid nu ligesom tidligere yderst sjælden, at vore gamle historiske Efterretninger nævne Klosterforstandere, der spillede nogen ret fremtrædende Rolle i Kirken eller Staten. Man seer ligeledes, at Biskopsstolene, i det mindste i Norge selv, kun undtagelsesviis bleve besatte med Klostergeistlige, uagtet der dog paa *Provincialconciliet* i 1306 fattedes Bestemmelse for at deeltagiggjøre disse i den høiere videnskabelige Dannelse, som maatte søges ved Udlandets Høiskoler ²⁾. Berdsliggeistligheden var fremdeles den indflydelsesrigeste i den norske Kirke, og selv de andensteds saa virksomme og magtige Tiggerordener synes i Norge ikke at have kunnet maale sig med Prestestanden, der havde sit stadige Vern i Biskopperne og Domkapitlerne, — noget som den forudgaaende Historie paa mange Steder viser. Om Klostartugtens og Ordenens Forfald i flere af den Tids Klosters vidner hvad der er fortalt om Tvistighederne mellem Forstanderne for *Halsø* og *Utstein* Klosters paa den ene Side og vedkommende Biskopper paa den anden ³⁾, ligesom og enkelte Bestemmelser af *Provincialconcilierne* ⁴⁾.

II. Saa fast som den norske Kirke nu var indlemmet i den almindelige romerske, saa levende som Samfærsele var bleven mellem den norske Kirkeprovinsses Erkebiskop og Biskopper paa den ene Side og deres anerkjendte Hoved, Paven, paa den anden, og saa ivrigen endelig som den romerske Stol fremdeles vedblev at virke for den hele Kirkes ydre Eenhed, — begribes let at der næsten ikke meer kan blive Tale om Ejendommeligheder i nogen enkelt under Rom lydende Kirke, — ikke at nævne med Hensyn til Troslære, hvilken man uden Indsigelser modtog saadan som den romerske Kirke havde stemplet den; men ikke engang med Hensyn til religiøse Skikke, endog saadanne, som maatte agtes for mindre væsentlige. Kirkelære og Kirkesikke — Alt

¹⁾ Om Johanniterordenen se *Langes* *Ab.* (Udg. 1) 85—90, 702—718; jfrt. Udg. 2. 35—39. ²⁾ *S. o. f.* II. 106. ³⁾ *S. o. f.* II. 133—136, 248—250. ⁴⁾ *S. o. f.* II. 107, 198, 247.

vise sig nu i Norge at være støbt i den egte romerske Form, der ingen Afvigelse tillod.

Der findes i de Udkast til norske Christenretter, som i dette Tidrum udgik under Kong Magnus Lagabøters og Erkebiskop Jons Ledning, flere Bidrag til at lære den norske Kirkes Opsatning af Sakramenterne noget nærmere at kjende.

Om Daaben udtrykke hine Christenretter, især Erkebiskop Jons, sig i flere Dele bestemtere end de ældre. De forbyde al Daab undtagen i Vand, „hvad enten det er Sø eller andet Vand“. Der tilføies: „Spyt gjør ingen Daab, heller ikke Is eller Sne, med mindre det optøes, saa at deraf bliver Vand“. Det paalægges udtrykkelig Børns Faddere som en Pligt at lære det „Credo og Pater noster;“ og Jons Christenret byder, at Enhver syv Aar gammel eller ældre skal kunne Credo, Pater noster og Ave Maria“. Bliver Noget femten Aar gammel uden at kunne det, og Aarsagen er Skjodesløshed og ikke Rangel paa Forstand, da er han skyldig Bod til Biskoppen ¹⁾. Det er denne samme Børnelærdom, som vi have seet, at Provincialconci-erterne efter Erkebiskop Jons Dage idelig omtale, idet de indskærpe Sognepresterne nøie at prøve sit Sognefolk deri ved Skriftemaalet ²⁾. Om Daab af Børnet, før det endnu er kommet heelt af Moders Liv, hvilken i Nødsfald kunde tillades, indeholdes Bestemmelse i Erkebiskop Paals Hyrdebrev, som ovenfor er omtalt ³⁾.

Om Confirmationen udtaler Jons Christenret sig med følgende Ord: „Næst Daaben er det Sakrament (helgan, eg. Hellig, hellig eller helligende Handling), som hedder Firming, og nogle kalde: Biskupan (d. e. Confirmation). Det er Stadfæstelse i den modtagne Tro. Alle Christne skulle efter Daaben i denne Stadfæstelse modtage den hellige Aand ved Biskoppens Haandspaalæggelse med Chrisma. Disse Sakramenter (helganar): Daab og Confirmation, ere saaledes sammenbundne, at det ene ei kan undvære det andet, uden Døden kommer imellem. Thi som den hellige Aand, der falder fra Himmerige ned over Mennesket med heldbringende Tilkomst, giver fuld Renselse fra Synderne i Funten (Døbefadet), — saa er for Alle i denne Troens Stadfæstelse en fortsarende Styrkning til Naaden. Og skjønt Christningen (kristnin d. e. Daaben) er tilstrækkelig for den, der bør uden at have syndet (nøgezt meinlausum framsarande), til den evige Salighed, saa er dog dette Sakramentes Hjælp nødvendig for de levende Mennesker til Bestyrkelse og Kamp mod Djævelen, da det væbner os med den syvfoldige Dyds ⁴⁾ Naade. Skulle alle Christne,

¹⁾ N. g. L. II. 341, 342, jfrt. m. 294, 311, 327, 327, og med de ældre Bestemmelser. S. o. f. I. 189, 232, 454, 455. ²⁾ S. o. f. II. 86, 223.

³⁾ S. o. f. II. 300. ⁴⁾ Modsat de 7 Govehsynder. S. o. f. II. 299.

som dertil have Skjønksomhed og Alder, fastende og skiftede modtage dette Sakrament med stor Ærefrygt, og ikke oftere end een Gang. Det kan ikke meddeles af Noget uden af Biskoppen" ¹⁾).

Med Hensyn til Nadværen og Skriftemaalet blive dette Tidsums Christenretter i Hovedsagen staaende ved det, som allerede i foregaaende Tidrum var vedtaget, og som i den ældre Frostathingslovs Christenret var indført ²⁾. Begge Sakramenter sættes fremdeles i den nærmeste Forbindelse, saaledes at det sidstnævnte altid maa gaa forud for det første, og med Skriftemaalet skal desuden Betalingen af Romerskatten eller Peterspengen følge, saaledes at hver, der gaar til Skifte, med det samme erlægges denne til sin Sogneprest ³⁾. At Nadværens Meddelelse til Lægfolk blot i een Skikkelse, nemlig i Brødet, nu har været gjældende i den norske Kirke, derom findes vel, saavidt vides, hverken i norske Christenretter eller norske Conciliebestemmelser noget udtryffeligt Paabud; men det lader sig dog middelbart slutte af flere enkelte Forrifter i de sidste angaaende den Ærefrygt, man skal vise Nadværens Sakrament og den Omhu hvormed det skal behandles ⁴⁾. Om Bannet og dets Anvendelse i nærværende Tidrum have vi under selve Fremstillingen af Begivenhederne og ved at omhandle de forskjellige Provincialconciliers Beslutninger hyppigen havt Anledning til at tale ⁵⁾. Paa Grund af Misbrug i dets Anvendelse begyndte ganske vist dets Kraft allerede nu meget at tabe sig.

Ordinationens Sakrament er ligesaa lidet i dette Tidsums Christenretter som i de ældre omhandlet. Heller ikke finder man derom Forrifter i Provincialconciliernes Statuter. Aarsagen er vel, at dette Sakrament agtedes for at være saa udelukkende Geistligheden vedkommende, at ingen af de derom gjældende Forrifter behøvede at komme til Almenhedens Kundskab gennem nogensomhelst Lov.

Egteskabet er endnu i Magnus Lagabøters Landslov betragtet fra den blotte borgerlige Side, idet ikke kirkelig Indvielse opstilles som nogen Fordring med Hensyn til dets Lovlighed. I alle dette Tidsums Christenretter derimod sporer man en bestemt Stræben efter at faa det opfattet af Almeenheden i dets religiøse Betydning, at faa det betegnet som Sakrament og indbragt under Kirkens Omraade. Egteskabet, — heder det — er, hvis det ret overholdes, Tagttagelse af en hellig Regel (heilagt regluhald eg. helligt Regelhold); thi Gud

¹⁾ N. g. L. II. 344; jfr. Bp. Arnes isl. Chrr. c. 3, hvor hele denne Betragtning ogsaa findes. ²⁾ S. o. f. I. 455, 456. ³⁾ N. g. L. II. 384, jfr. m. 299, 318, 332, jfr. o. f. II. 201. ⁴⁾ S. o. f. II. 66, men især Conciliebestemmelserne af 1320, der ogsaa ere meget oplysende med Hensyn til Skriftemaalet. S. o. f. II. 201—207 (navnl. 206). ⁵⁾ S. o. f. II. 37, 38, 107, 165, 199, o. fl. St.

selv forordnede det i Paradis mellem Mand og Kvinde, før end de faldt i Synden. Derfor synder den saare, der ikke farer rettelig med det og overholder det omhyggeligen". Egteskabet skulde forberedes ved et ordentligt Frieri og derpaa følgende Fæstemaal, hvorved Kvinden selv i Vidners Overvær skulde give sit lydelige Samtykke til Forbindelsen, „efterdi det af Gud er forbudet, at nogen Mand fæster en Mo eller Kone mod hendes Villie". Derpaa skulde Presten tre Søndage lyse Fæstemaalet i Sognekirken, for at de, der maatte vide nogen Hindring for Egteskabet kunde anmeldte dette. Først herefter skulde Brylluppet holdes ¹⁾. Et Egteskab, ved hvis Afsluttelse ikke de anførte Formaliteter og fremfor alt Eysningen var iagttaget, betegnes i Christenretten som et lønligt Egteskab (leynilegr hiuskapr) og som ulovligt ²⁾. Den egentlige Vielse paabydes kun i Erkebiskop Jons Christenret og i Biskop Arnes islandste, hvilken sidste næsten i Et og Alt stemmer med den første. Det heber nemlig: „Før Brylluppet skulle de (Brudfolkene) fare til Kirke og lade sig vie (püsa, af det latinske sponsare gjennem det Franste épouser) og tage med god Villie og Ydmyghed høitidelig Velsignelse (blessan) af Presten". Dette gjaldt dog kun det Egtepar, af hvilket hverken den ene eller anden før havde været viet og velsignet ³⁾. Et andet Egteskab var det Presterne forbudet at velsigne, skjønt det vel var dem tilladt at synges en Messe paa Bryllupsdagen ⁴⁾. Var Egteskabet overensstemmende med Kirkens Lov i alle Henseender fuldbyrdet, da erklæredes det for uopløseligt, undtagen i det Tilfælde, at en af Egtefællerne, forinden de havde havt legemlig Dmgang, gif i Kloster, da det var den anden tilladt at indgaa et nyt Giftermaal; — eller og paa Grund af Hor, da vel den Part, som var uskylbig, havde Ret til at fordrø Skilsmisse, men ikke til at gifte sig igjen. Biskoppen skulde i alle saadanne Sager være Dommer, og alene ifølge hans Dom kunde Skilsmissen efter Kirkens Anskuelse lovligen foregaa ⁵⁾. Dispensationer kunde imidlertid i enkelte saadanne Tilfælde erholdes enten hos Biskoppen eller hos Paven. Med Hensyn til legemligt og aandeligt Slegtsskab som Hindring for Egteskab bleve fremdeles de gamle Regler staaende ved Magt, kun at det femte Slegtsskabs- og Svogerkabsled nu i alle Christenretterne opstilles som det første, i hvilket Egteskab var tilladt, i Overensstemmelse med det fjerde lateranske Conciliums Bestemmelse ⁶⁾. Christenretterne nævne nu udtrykkelig de Mænd,

¹⁾ N. g. L. II. 299, 318, 333, 367; Bp. Arnes isl. Chr. c. 16. ²⁾ N. g. L. II. 369, 370; jfr. o. f. II. 301. ³⁾ N. g. L. II. 369; Bp. Arnes isl. Chr. c. 16. ⁴⁾ S. o. f. II. 205. ⁵⁾ N. g. L. II. 301, 320, 334, 371; Bp. Arnes isl. Chr. c. 18. ⁶⁾ N. g. L. II. 302, 322, 334, 372; Bp. Arnes Chr. c. 20; jfr. o. f. II. 336, 456.

som efter Kirkens Lov ikke maatte indgaa Egetskab, nemlig: Klostermænd, Prester, Diaconer, Subdiaconer, Banvittige, Gildinger, Forgjorte og Saadanne, som ere udygtige til legemlig Dmgang med Kvinder; heller ikke maatte Hedninger faa christne Koner ¹⁾).

Angaaende den sidste Salvelse findes ingen nye Bestemmelser fra dette Tidrum.

Kirkernes og Kirlegaardenes Fredhellighed indstærkes i dette Tidrums Christenretter end yderligere end i de tidligere, idet deres Asylret som Tilflugtssteder, der beskyttede Forfulgte, udhæves. „Efter hellige Fædres Forordning og de guddommelige og menneskelige Loves Bud — heder det i Erkebiskop Jons Christenret — skulle vi skaane Kirker og Kirkegaarde, saaledes at, hvad end En har gjort, naar han for sin Hedning flygter til Kirke eller Kirkegaard, skal han fredhellig være for hver Mand, medens han er der; dog ere de her fra undtagne, som dræbe Folk for at vinde Gods, eller begaa Drab, eller tilføie Saar i Kirke eller Kirkegaard Men den Prest, som forretter ved Kirken, skal hjælpe den, der søger Fristed, saa at han ikke dør af Frost eller Hunger, hvis Frender eller Venner ei formaa at hjælpe ham. Men hvo som hindrer Presten eller Andre at yde ham denne Hjælp, eller drage ham ud af Kirke eller Kirkegaard med List eller Magt eller nogensombest Svig, skal være skyldig som om han havde dræbt ham i Kirken, og være i Ban, indtil han bliver løst efter Biskoppens Raad. Biskoppen eller andre den hellige Kirkes Styrere skulle erholde for den, som flyr til en Kirke, Fred paa Liv og Lemmer, medens han isvrigt skal bøde for sine Misgjerninger efter Lovene“ ²⁾).

Efter Jons Christenret udfordres Biskoppens Tilladelse til Opførelsen af nye Kirker, og den som agter at opføre en saadan, skulde forud bestemme den et saadant Udstyr, som Biskoppen fandt tilstrækkeligt for dens og dens Tjeneres Underhold. Biskoppen skulde derpaa mærke Tomten og reise Kors paa den og lægge den første Steen til Bygningen. „Til Gud — tilføies der — og hans Helgene skal man bygge enhver Kirke ei sig selv til Fordeel eller nogensombest Raadighed“ ³⁾. Der skulde saaledes affjæres Enhver, som byggede en Kirke, Udgang til at indblande sig i dens og dens Indtægters Bestyrelse. Til visse Kirkers Opkomst anvendtes ellers i dette Tidrum hyppigen de saakaldte Indulgenser (indulgentiæ) eller Benaadninger, nemlig et Slags Aflad, som tillagdes dem af Biskopperne eller

¹⁾ N. g. L. II. 300, 320, 333; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 17. At Forbudet mangler i Jons Chrr. maa hidrøre fra en Forglemmelse af Conciptst eller Afkriwere.

²⁾ N. g. L. II. 347, ifrt. m. 296, 314, 320; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 6.

³⁾ N. g. L. II. 345.

Paven. Disse bestode i Befrielse for et vist Antal Dages (f. Ex. hundrede Dages) paalagt Faste eller anden Kirkebod for dem, der paa visse Fester besøgte den begunstigede Kirke, hørte Gudstjeneste i den, og i Forbindelse hermed offrede til den. Dette gav vedkommende Kirke Anseelse, og var derhos i Regelen en god Indtægtskilde for den.

Kirketjenestens Pragt maa antages at have været fremdeles i Tilværelse, i samme Forhold som de enkelte Kirker gif fremad i Rigdom, og Antallet af de ved dem tjenende Geistlige i det Hele forøgedes. At Biskopperne viste Omhu for Gudstjenestens verdige Udførelse og de Kirkesøgendes sømmelige Forhold, — derom vidne flere Forskrifter baade i Concilienstaterne af 1320 og i Erkebiskop Arnes Hvrdebrev ¹⁾. Forøvrigt blev Kirketjenestens Skikke, saavidt vides, aldeles indrettede efter de Forskrifter, som fra gammel Tid vare udgaaede og senere Tid efter anden udgif fra den romerske Biskop, og som vare temmelig eenstemmig vedtagne i den hele vestlige Kirke.

Nu som før lagde den romerske Kirke særdeles Vægt paa saakaldte gode Gjerninger, som virkende til Lykke her i Verden og evig Salighed hijsket ²⁾. Løfter om slige Gjerninger bleve hyppig aflagte ved vanstelige Foretagender og i farlige Tilfælde. „Løfter (heit) — siger Jons Christenret — ere af tvende Slags. De som Alle love i Daaben: at forsvare Djævelen og holde den Christelige Tro, iagttagende Guds Bud; — og de som man lover af fri Villie: at give eller gjøre de Ting, som man ikke forud var skyldig til, f. Ex. Indtrædelse i Kloster, eller Pilegrimsfærd, eller andre Gjerninger for Guds Skyld, som Almisser. Skjønt det staar til Alles fri Villie at gjøre disse løfter, saa er det dog nødvendigt at holde hvad der er lovet, og det er Ingen tilladt selv at bryde eller forandre det. Thi derved sætter han sin Sjæls Salighed paa Spil; med mindre det skeer med Orlov af Biskoppen, hvem det tilkommer at overveie Nødvendigheden og Aarsagen, om han nemlig maatte finde, at Løsningen er bedre og Gud behageligere end selve Løftet“ ³⁾.

Almissefyndelse (Ölmosogerö) anbefaler samme Christenret i sterke Udtryk. „Almissefyndelse — siger den — er den største Miskundhedsgjerning (miskunnarverk). Skeer den retteligen og med god Villie, da nedbeder og nedbetler den af Gud Naade over Giveren, og slukker hans Synder, som Vand slukker Ild“ ⁴⁾. Almisserne kunde gives deels til Fattige, deels til Kirken eller kirkelige Stiftelser.

I den nærmeste Forbindelse med Almissefyndelsen fattes Testamenter, til hvilke ogsaa Erkebiskop Jons Christenret høieligen opmuntret. „Den Anordning — heder det — som man gjør i sine

¹⁾ C. o. f. II. 205—207, 309. ²⁾ Jfr. I. 198, 199. ³⁾ N. g. L. II. 365 f.

⁴⁾ N. g. L. II 366.

sidste Levedage, kaldes Testamente. Det er Aabenbarelse af og Vidnesbyrd om hvad der skydes En i Hu (hugskotsens); og det er befalet af de hellige Fædre i Guds Lov, ligesom af Keiseren og Kongerne i den verdslige Lov, saa vide som Christendommen strækker sig, at Ens sidste Villie skal være fri og i alle Henseender overholdes. Og efterdi Sjælen er verdifuldere og herligere end alle verdslige Ting, bør den ikke berøves sit Gods, — og efterdi intet er Mennesket meer magtpaaliggende, end at han frit faar sørget vel for sin Sjæl med Gæmildheds Berter, — saa er det fastsat, at den Bestemmelse, som man i sine sidste Dage gjør for sig lovligen, i Overvær af to eller tre skjonsomme Mænd, for Presten, hvis han kan være tilstede, det skal fra nu af staa ved Magt og ubrødeligen holdes ligesom et Lovbud¹⁾. Det var altsaa Erkebiskop Jons Mening, at Retten at gjøre Testamente, skulde, i Medhold af den canoniske og civile romerste Ret, og navnlig til Kirkens Fordeel, gøres saa fri som mulig, og at følgende den ældre Lovbestemmelse fra Kardinal Nikolaus's Ophold i Norge, der først indførte Testamenter, dog med den Begrændsning, at ei mere maatte borttestamenteres end en Trediedeel af arvet Gods og en Fjerdedeel af erhvervet²⁾, — den skulde ophæves. Noget Indskrænkning vilde Jon vistnok tilstæde i Testamentsretten, nemlig ved nærmere at bestemme deels hvo der havde den, deels hvorvidt den maatte strække sig i Forhold til den Testamenterendes Arvinger; men Indskrænkningen var dog høist ubetydelig i Sammenligning med den som tidligere i Loven var vedtagen. Udelukkede fra Testamentsretten skulde, overeensstemmende med den canoniske Lov, følgende være: „Trælle, Banvittige, Døvstumme, Umyndige, Sønner, som ei vare udløste af Fædrenehuset og Klostermænd“, om hvilke sidste det heber, at „de har givet Alt, som har offret sig selv til Gud“. Alle andre derimod „Frie og Myndige og som ere ved sin fulde Forstand“ kunde i sine sidste Dage gjøre Bestemmelse om sin Formue, „hvad enten han vil gjøre eller give sin Hovedtiende, eller paa anden Maade vil skifte den til Kirker, Klostere, Frender eller Fattige“. Med Hensyn til de lovlige Arvinger, hvis saadanne fandtes, var Indskrænkningen følgende: — Var Arvingerne fem eller flere egne Børn, maatte kun Halvdelen af Formuen borttestamenteres, den anden Halvdeel skulde tilfalde dem; var det fire eller færre, da maatte de to Tredieparter borttestamenteres, og Børnene skulde nøies med den ene Trediepart; var der ingen Børn, men kun fjærnere Arvinger, da kunde de tre Fjerdeparter borttestamenteres og Arvingerne beholde een Fjerdepart. Trods mod lovligt Testamentets Udførelse og Brud paa dets Bestemmelser, skulde ifølge Paven's Bud drage Ban til Følge, og Biskoppen, paastodes der ifølge

¹⁾ N. g. L. II. 349 f.; Bp. Arnes isl. Chrr. c. 9. ²⁾ S. o. f. I. 225, 350

den canoniske Ret og Overenskomsten i Tunsberg, var Dommer i alle Testamentsager ¹⁾). Saadan var den Anskuelse af Testamentsretten og den Lov om sammes Udstrækning, som Erkebiskop Jon vilde faa gjort gjældende, idet han fuldkommen indsaa, hvor umaadelig en friere Testamentsret vilde bidrage til Kirkens Berigelse. Men hans hierarchiske Stræben mislykkedes i dette som i flere Stykker. Hans Bestemmelse om Testamenter findes ikke optagen i nogen af de tillempeede Christenretter; den forekommer kun i selve Jons Udfast og i den dermed i alt Væsentligt ligelydende Arnes islandske Christenret. Den kunde heller ikke paa nogen Maade staa ved Magt, med mindre den verdslige Lovs Bestemmelse om samme Gjenstand forandrede; og dette skeede aldrig. Tværtimod bød Kong Haakon Magnusson i sin Forordning angaaende Kirkens og Geistlighedens Ret udtrykkelig: at Testamenter, om ogsaa gjorte til Fordeel for Kirker og Klosters, ei skulde holdes videre end Lovbogen vidner ²⁾). Retten og Lysten til at berige Kirken med Gaver for Ens egen og Andres Sjæls Salighed var stor; den trængte ei til at udvides og anspores ved nye Lovbud.

III. Den norske Kirkes Styrelse og statsretlige Forhold i det her omhandlede Tidrum er i den forudgaaende historiske Fremstilling allerede skildret. Thi alle de Bevægelser i Kirken, som udgjøre denne Fremstillings Gjenstand, ere netop i større eller mindre Grad rettede paa hine Forholds Udvipling. Man kan ogsaa sige, at den norske Kirke i nærværende Tidrum naaede sit Høidepunkt af hierarchisk Orden og statsretlig Selvstændighed. Det som endnu i begge Henseender muligen kunde fattes, lykkedes det den neppe senere at udfylde.

1. Geistlighedens Stilling som affondret Stand med Embedsmænd, i hvis Valg ikke nogen verdslig Statsmagt indblandede sig, var opnaaet. Biskopsdommerne besattes paa fuldkommen canonisk Maade, ved Domkapitelets fri Valg, hvor saadant gaves, eller ved Erkebiskoppens og hans Domkapitels, hvor Biskopsstolen selv intet eget Kapitel havde. Biskoppen beskiftede Sogneprester og ringere Geistlige i sit Omraade, og styrede dette i kirkelig Henseende med al den Myndighed, som den canoniske Ret tillagde ham, og hvori ikke den pavelige Magtfuldkommenhed selv gjorde Undtagelser. Lydighedsforholdet til Paven blev iagttaget, og den romerske Kuries Land havde gennemtrængt det hele Kirkesamfunds Geistlighed fra den Øverste til den Nederste. I dette Stykke var saaledes Alt som det efter Hierarchiets Krav burde være.

2. Kirkens Uafhængighed i sin Formues Bestyrelse var ligeledes fuldstændiggjort, og det ikke alene i Norge selv men og-

¹⁾ N. g. & II. 349, 350 (see Not. 30), 354 (Not. 1); Bp. Arnes isl. Chr. c. 9, 10. ²⁾ S. o. f. II. 118.

faa paa Island, hvor de i Begyndelsen af Tidrummet endnu bestaaende Uregelmæssigheder efterhaanden synes at være blevne hævede.

3. Hvad Kirkens Lovgivningsmyndighed angaar, da er det ikke let at afgjøre med fuldkommen Sikkerhed, hvorvidt de ivrigste Hierarchers Paastand eller Dnsfer egentlig strakte sig. Biskop Arne Thorlaksøn af Staalholt udtalte i sin islandste Christenret den Grundfætning, hvilken han paastod var bleven lovligen erkjendt paa Island: „at der hvor Guds Lov og Landets Lov ikke stemmede med hinanden, der skulde Guds Lov raade“¹⁾. Grundfætningen havde sin Berettigelse, hvis man ved Guds Lov forstod Christi Lære. Dette var dog ikke Tilfælde; thi ved Guds Lov forstodes den canoniske Ret, den af Paven stadfæstede almindelige Kirkelov. Altsaa skulde ifølge hiin Grundfætning al Lovgivning, den verdslige ligesaa vel som den geistlige, udgaa fra den canoniske Ret; alt hvad der i de ældre Love ikke stemte med denne maatte bortstrijeres, og ingen ny Lov gives, uden at den i Forveien var raadspurgt. Nu var Fortøllningen og Fuldstændiggjørelsen af den canoniske Ret Paven forbeholdt, og hans Bud udgik igjen til de forstjellige Statskirker gjennem Biskopperne. Følgelig maatte disse, hvis Grundfætningen skulde følgerigtig gennemføres, i al Lovgivning have den afgjørende Stemme, og i alt, hvad der efter deres Dom paa nogen Maade angik Kirken, være de ene raadende, kun at Pavens Stadfæstelse indhentedes. En saadan Tanke udtalte sig virkelig ogsaa under den norske Lovforandring i Erkebiskop Jons hele Udfærd ligeover for Kongedømmet, om man end ikke finder hiin Grundfætning opstillet med klare Ord i den af ham udfæstede Christenret. Men antog man den nævnte Grundfætning, saa var jo i Virkeligheden baade Kongedømmets og Folkets Lovgivningsmyndighed derved berøvet al Selvstændighed og gjort afhængig af Biskoppernes og Pavens Indvilgelse. Det var da ikke nok, at Lovene skulde stemme med Christendommens Lære og intet Uchristeligt indeholde, hvilket naturligviis laa i Begrebet: christelig Lov; — de skulde ogsaa stemme med det af Paven anordnede Forhold mellem Kirke og Stat, baade som dette allerede var opstillet, og som det i Tiden kunde blive. Paven var da i Grunden den øverste og eneste Lovgiver baade i Stat og Kirke, og Biskopperne Bogtere af denne hans Ret. Til en saadan Høide formaaede imidlertid ikke det

¹⁾ Bp. Arnes S. c. 28; Bp. Arnes isl. Chr. c. 9. Man har tillagt Islands første indfødte Biskop, Isleif, Gjennemdrivelsen af denne Bestemmelse (Flin Joh. I. 133, 263), men neppe med tilstrækkelig Hjemmel. Bp. Arnes Christenret og ligesaa hans Saga paa de oven citerede Steder anføre Aaret 1253 som Tiden, da denne Grundfætning blev lovtagen, altsaa medens Sigurd Thetmarsøn var Biskop i Staalholt og Henrik Biskop i Høle.

romerſte Hierarchi at opſvinge ſig. I hvor megen Vegt end Tidsalderen lagde paa den ydre Kirke og paa den romerſke Biſkops Stilling ſom Kirkenes ſynlige Hoved, ſaa var dog ikke den ſunde Sands ganſte udſlukt hos Folkene, ſom tilſagde dem, at Biſkopperne ſa ſelve Paven, hele ſin udmærkede Stilling uagtet, dog kun vare Menneſter, — at Gud ikke havde lagt Folkeneſ Styrelſe ubeluktende i deres Hænder, men at den verdslige Samfundorden ogſaa var en Indſtiftelſe af Gud og ſom ſaadan havde ſin Ret uafhængig af Pavenſ Bud, — endelig at Kirkenes Maal var et aandeligt, hvorfra dens Styrelſe fjærne ſig ved altfor meget at indblande ſig i det Verdslige, ſom Staten af Gud var ſat til at ſjotte gjennem ſine Styrelſe. Dette var ogſaa i Hovedſagen hvad den nye norſke Lov udtalte i Afſnittet om de to af Gud indſtiftede fideordnede Magter: den kongelige og biſkoppelige ¹⁾. Erkebiskop Jon maatte, ſom vi have ſeet, for nogenlunde at opnaa ſit Niemed, Kirkenes Frigiørelſe fra Statens Lovgivningsmyndighed, ſlaa ind paa den almindelig-nyttede Bei, forſt at iſtandbringe en Overeenskomſt mellem Stat og Kirke, mellem Kongedømme og Biſkopper, angaaende hvilke Sager, iſølge den canoniske Ret, hørte under hver af diſſe Magters Omraade; og naar dette var afgjort, da at tilvende Kirken fuld lovgivende Myndighed i Alt, hvad den var tildømt. Overeenskomſten blev, ſom vi vide, ſluttet. Men vi vide ogſaa, at juſt ſom Kirken paa den ſkulde til at bygge ſin ſelvſtændige Lovgivning, faldt hele Grundvolden ſammen, — Overeenskomſten frafjendtes al Kraft og Gyldighed, og Kirken henviſtes atter i dette Stykke til de ældre Forhold. En ſelvſtændig Lovgivningsmyndighed i den Betydning og det Omfang, ſom Erkebiskop Jon havde tilſigtet, fik den ikke, men maatte fremdeles ſinde ſig i at lyde de af Staten givne Love i alle Dele, hvor Stat og Kirke berørte hinanden, kun at maatte Biſkoppernes raadgivende Stemme heri vandt ſtørre og ſtørre Vegt. Imidlertid have vi ogſaa ſeet, at den lovgivende Myndighed, ſom de norſke Biſkopper gjennem Provincialconcilierne øvede i kirkelige Anliggender, ikke var ringe, helſt da den verdslige Statsmagt afholdt ſig fra al Indſtriden paa hine Forſamlingerſ naturlige og lovlige Omraade, — nemlig Ordningen af Kirkenes indre Anliggender, dens Embedsvæſen, Lære og religiøſe Skikke. Nød alſaa Kirken i nærværende Tidrum fuld Lovgivningsmyndighed i alle de ſidſtnevnte Stykker, og havde den en vegtig om end ikke afgjørende Stemme i Alt hvad ſom angik dens Forhold til Staten, — ſaa maa man viſt erkjende, at den i ſin Lovgivning ejede al den ſelvſtændighed, ſom Statsſamfundet, uden ligefrem at arbeide mod ſin Oploſning, kunde indrømme den.

¹⁾ S. o. f. II. 6.

Alligevel følte den sig ikke hermed fyldestgjort, og kunde heller ikke dette med de overspændte hierarchiske Ideer, som dens Forstandere fremdeles vedbleve at nære. Man sporer dette især deri, at det ei vilde lykkes at faa istandbragt en ny, almindelig norsk Christenret, der kunde svare til Tidens Fordringer, uagtet Trangen til en saadan maatte være indlysende baade for Lærde og Læge. Geistligheden foresatraf den svævende Stilling, hvori Kirkelovgivningen befandt sig, fremfor en bestemtere Retstilstand, hvorved den rimeligviis vilde blive nødt til at indrømme den verdslige Statsmagt meer, end det hierarchiske Ideal, der foresvævede den, tillod ¹⁾.

4. Med Hensyn til Kirkens Dommermyndighed raadede en ligesaa stor Usikkerhed. Man havde vistnok for sig de canoniske Bestemmelser om de kirkelige Retsinstanfer: Biskoppen, Erkebiskoppen, Paven ²⁾. Man havde Kardinal Vilhelms Brev for, at disse Instanser vare vedtagne i Norge ³⁾. Man havde endelig i den tunsbergste Overenskomst udtrykkelig opgivne alle de Sager, som ifølge den canoniske Ret hørte under Kirkens Domstol, og i hvis Afgjørelse den verdslige dømmende Magt ikke maatte indblande sig ⁴⁾. Men Ulykken var, at den tunsbergste Forening i dette Stykke, var, som i alle dens øvrige Artikler, sat ud af Kraft under Begivenhederne i 1280 og 1281; og Mængden af de der, som geistlige, opregnede Sager var igjen dragen ind under de verdslige Domstole ifølge ældre Retssevaner og Lovbestemmelser. Kongerne Eriks, Haakons og Magnus's Forordninger af 1283, 1290, 1316 og 1327, om den ældre Christenrets Gyldighed ⁵⁾, vise alle, at en stor Deel Sager Kirken vedkommende endnu paafjendtes af Lagmændene, altsaa for verdslig Domstol, og at Kongerne tilstyrkede denne Fremgangsmaade. Den midlertidige Overenskomst mellem Kong Magnus Eriksson og Erkebiskop Paal af 1337 leder til samme Slutning, om end ved den tilsyneladende Indrømmelse gjøres Erkebiskoppen for hans Vedkommende ⁶⁾. Rettergangen mellem Biskop Ketil af Stavanger og Klosteret i Halsna viser, at selv Retsfager geistlige Stiftelser mellem, naar de angif verdslig Gjenstand, stundom ifølge den ene Parts Paastand afgjordes ved Lagmands Dom, endog uagtet den anden Parts Indsigelse ⁷⁾. I de store Kirkesager mellem Erkebiskop Jorund og hans Kapitel, og mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapitel, seer man vel ogsaa undertiden den verdslige Magt optræde, — dog her vistnok, naar det skeer, ikke som Dommer, men som tilkaldt Boldgiftsmand, eller som Fuldbyrder af en allerede fældet geistlig Dom.

¹⁾ S. o. f. II. 176, 177. ²⁾ S. o. f. I. 209. ³⁾ S. o. f. I. 382 ⁴⁾ S. o. f. II. 20, 27; jfr. Jons Chr. i N. g. L. II. 377. ⁵⁾ S. o. f. II. 47, 63, 176, 226. ⁶⁾ S. o. f. II. 253, 254. ⁷⁾ S. o. f. II. 173.

Hine Sager førtes forøvrigt i det Hele taget for geistlig Domstol ¹⁾. Ifølge Boldgift var det ogsaa, at blandede geistlige og verdslige Dommere afgjorde Testamentstviisten mellem Erkebiskop Paal og Biskop paa Lyng ²⁾. Sagen derimod mellem Biskop Erik af Stavanger og Abbed Erik af Utstein førtes for Kirkens Dommere ³⁾. At der gaves Sager, og det ikke ganske faa, hvilke erkjendtes at høre ubelukkende under Kirkens Dommersmyndighed, som f. Ex. geistlige Personers Forbrydelser mod Kirkeordenen (som Eolibatsovertrædelser, uforsvarlig Udførelse af Gudstjenesten, skjedesløs Omgang med Sakramenterne, Underlæb med Kirkens Gods o. s. v.), Pönitense- og dermed forbundne Banssager, Egtelabs- og Skilsmisfesager, i det mindste naar Egtelabet var af Kirken indviet, og flere lignende, — derom kan ikke tvivles. Men overhovedet raadebede ganske vist en stor Usikkerhed med Hensyn til Grændsen mellem den kirkelige og verdslige Dommersmyndighed; og i mange Tilfælde, især hvor Sagen, skjønt geistlig eller Kirken vedrørende, angik Ejendomsstvist, der skulde man næsten tro, at det har kommet meget an paa Parternes eget Valg, for hvilken Domstol, verdslig eller geistlig, de vilde have Sagen indstævnet, — eller at man manges Gang har redet sig ud af Banffeligheden ved at lade Sagen paafjende af en blandet Boldgiftsret. Kirken undlod rimeligviis ikke i saadanne Tilfælde, eller overhovedet hvor dens efter egen Mening canonisk-grundede Dommersmyndighed tilfidesattes, at puffe paa sin Ret og at fremkomme med sine formelle Indsigelser, — men Enden blev ligesuldt som oftest, at den i Gjærningen gav efter, om den end erklærede, at dette skede „for Frelsens Skyld“, og „dens Ret i Fremtiden forbeholdt“, eller andre lignende Reservationer. Saalænge Kongedømmet stod fast paa sine gamle nedarvede Grundfætninger, havde Biskopperne saare vanskeligt for at skaffe Kirken dens fulde canoniske Dommersmyndighed, men maatte finde sig i, at gammel Retsfædvane fra Tiden før Magnus Lagabøter og Erkebiskop Jon i det Væsentligste fulgtes. At Kirkens Dommersmyndighed under Tidrummets Løb i visse Retninger udvidedes, er høist sandsynligt; men nu at fremstille en nogenlunde skarp Grændse mellem dens og den verdslige Dommersmyndigheds Omraade, er, som jeg tror, en Umulighed, saameget mere som Samtiden selv neppe var sig nogen saadan Grændse klart bevidst.

5. Hvad endelig angaar Kirkens Fritagelse fra de almindelige Statsbyrder i det sidst omhandlede Tidrum, da herster i dette Stykke stor Dunkelhed. At Kirken med Hensyn til hine Byrder burde og skulde have nogen Lettelse, — det var almindelig erkjendt. At dens geistlige Embedsmænd, eller overhovedet Geistlige af

¹⁾ S. o. f. II. 72—80, 83—90, 92—103.

²⁾ S. o. f. II. 246, Not. 2.

³⁾ S. o. f. II. 248—250.

de høiere eller hellige Bielsesgrader, skulde gjøre personlig Krigstjeneste, eller deeltage med personlig Haandræfning i alle Arbeider, som Staten af sine verdslige Medlemmer havde Ret til at fordre, — faldt det vistnok ikke nu, meer end i lange Tider forud, Noget ind at paastaa. Neppes tænkte heller Noget paa at berøve Geistligheden den Frihed, som allerede forlængst var indrømmet dens Personer ogsaa med Hensyn til Ledings Udredelse som Skat. Men ved den Forandring, som i dette Tidrum foregik med Statteydelsens Grundlag, idet samme blev Jordebrug og Formue, istedet for at det før havde været Mandtallet, kunde der, som vi have seet, nu blive Spørgsmaal, enten om at lade Kirkens Indtægter af Jordebrug og Næringsdrift skatte til Staten, i Righed med hvad der i Almindelighed fandt Sted, eller om at erklære al Kirkens Ejendom skattefri. Unegtelig var Spørgsmaalet af største Bigtighed for Kirken, med Hensyn til dens ydre Velvære, ligesom det var for Staten, med Hensyn til dennes Hjælpemidler. Vandt Kirken Skattefrihed for alt sit Jordegods, havde den derved opnaaet en uberegnelig Fordeel, idet Kirkens Leilændinger da, naar de ingen Skat ydede Staten, kunde sættes i desto høiere Landsskyld til Jordbrotten, nemlig Kirken, og Bortbygslingen af Jorden blive saameget meer indbringende. De Geistlige, som forhen havde nydt Ledingsfrihed for sin Person, kunde desuden da gjøre sig Haab om muligen at faa samme Frihed overført paa sin private Ejendom. Men paa den anden Side vilde Staten, ved en saadan Indrømmelse til Kirken, give Slip paa en stor Indtægt, som i modsat Fald var at vinde. Vi have seet, at Spørgsmaalet indtog sin fremtrædende Plads blandt Twistepunkterne mellem Stat og Kirke i Tidrummets Begyndelse; men hvorledes det er blevet endelig afgjort, vide vi ikke med fuld Sikkerhed. At Spørgsmaalet stod paa en Maade svævende i Kong Eriks Tid, ligesom og i Kong Haafons tidligere Styrelse, synes rimeligt. I den første Retterbod af 1280 heder det, at Prester og Biskopsmænd skulle gjøre Udfareleding som Andre (d. e. efter Jordebrug og Formue)¹⁾, og det samme forudsætter Kongens og Hertugens senere strenge Brev²⁾. I Kong Haafons Forordning Geistligheden vedkommende af 1308 eller 1309 heder det ogsaa, at Alle skulle gjøre Leding efter Jordebrug og Formue overensstemmende med Loven³⁾. Derimod tilføjer denne sidste Forordning Erkebiskoppen og Biskopperne Ledingsfrihed for et vist Antal Tjenestemænd, svarende til det i Tunsbergforliget fastsatte⁴⁾; og i samme Konges Forordning af 1311 vedkommende Ledingen heder det, at Kongen vist nok ikke vil taale, at „Geistlige og Biskopsmænd“, unddrage sig Ledingspligten for sine Jorders Vedkommende, men at han

¹⁾ S. o. f. II. 39.

²⁾ S. o. f. II. 44.

³⁾ S. o. f. II. 118.

⁴⁾ Sfs.

ved at de vil indskrænke deres gamle Frihed, og at derfor hver Prest
 for egen Person og for den Person (sly) skal være
 forpligtet paa sin paaboende Gaard, men forøvrigt udrede
 af Skattefrihed (nemlig af sit Forbrug og sin Formue) til Kronen¹⁾.
 Men man nu med Opmærksomhed disse Forordningers Ud-
 sætelse, synes mig, komme til den Slutning, at det af
 Kong Haakon opstillede og godkendte Forhold var følgende: — For-
 kongen og Rædning til Kongedømmet skulde udredes af og efter For-
 brug og Rædning, gjældt ligesaavel de Geistlige som
 alle andre Medlemmer; men de førstnævnte, der, i Lighed med
 alle andre, fra ældre Tid, da Rædningen udrededes efter Stands-
 ret, var i denne Henseende en Frihed for visse Personer, skulde
 dog i gammel Udstrækning, saaledes nemlig, at et til de
 nævnte Personers Antal svarende Fradrag skulde i deres Rædning af
 Forbrug og Rædning. Kirkenes Forbrug eller Ejendom der-
 for saavidt samme ikke brugtes af Geistlige paa Grund
 af Embedsstillning, men bortbygledes eller bortleiedes, kan neppe,
 som det Anførte at slutte, have været tilkjendt nogensomhelst Rædning-
 eller Rædningsslettelse, da det var Benyttelsen, der ved Ræ-
 dningen skatlagdes, og Stattens Udredelse saaledes nærmest hvilede
 paa Brugeren eller Leieren, ikke paa Ejeren eller Odelsman-
 nen. Er den her fremsatte Anskuelse rigtig, saa skattede Kirken umid-
 ledbart til Staten af det Gods, den selv brugte, dog med en
 personlig Lettelse for de geistlige Brugeres Bedkommende;
 mens den af al Leilændings- eller Bygselford, samt af al anden bort-
 leiet Ejendom, i Lighed med alle andre Ejendomsherrer, kun skattede
 skattebart, nemlig gjennem Leilændingen eller Leieren (d.
 s. v. ved den Formindskelse i Leiens Beløb, som var en naturlig Folge
 af den Leietagerens paaliggende Forpligtelse at statte til Kongedømmet
 i Forhold til Storrelsen af hans Brug), — men i dette Tilfælde heller
 ikke med nogen særegen Lettelse. Saaledes synes Forholdet med Kir-
 kens Skattefrihed ligeover for Staten at stille sig under Kong
 Haakon Magnussons Regjering, og er det rigtig opfattet, da kan Kir-
 kens Fremskridt i dette Stykke neppe regnes for at have været synder-
 lig stort, eller paa langt nær at have svaret til dens Forstanderes
 Ønsker eller de af Erkebiskop Jon muligen i sin Tid nærede Forhaab-
 ninger²⁾. Om nogen Forandring i det under Kong Haakon Be-
 staaende har været udvirket til Kirkenes Bedste under hans Eftermand,
 vide vi ikke; bestemte Antydninger til noget saadant ere i det mindste
 neppe endnu bragte for Dagen. — Hvad hidtil er sagt gjælder imidler-
 tid kun Kirkenes faste Formue. Hvad dens øvrige Indtæg-

¹⁾ S. o. f. II. 175.

²⁾ S. o. f. II. 31—33.

ter angaar, som Tiende, Offer, Bøder og saadant lignende, hvilke udgjorde meget store Summer, da sees Statsstyrelsen vist nok at have arbejdet paa at sætte en Grændse for disses altfor ubillige Udvidelse: men intet Spor findes til, at det har faldet den ind, uden i alt Fald med Biskoppernes fri Indvilgelse, eller ifølge Pavenes særlige Bemyndigelse, umiddelbart at statlægge dem til Statens Fordeel. Disse Indtægter bleve desuden, som vi have seet, idelig statlagte af den romerske Kurie, som det hed, til den almindelige Kirkes Bedste; og ofte var sikkerligen denne Skat for den norske Kirke saare byrdefuld. Saaledes som Forholdene i Europa for Tiden vare ordnede, formaede ikke den norske Statsstyrelse at hindre saadan Udpresning fra Kurien Side. Den søgte kun, hvor nogenlunde antageligt Paastud gaves, at faa Deel med i Udbyttet, og glædede sig da ganske vist over den Udvei, som paa den Maade aabnedes den til engang imellem at faa aftrængt Geistligheden lidt af dens Overflod¹⁾. Den norske Statsstyrelse fulgte heri andre Regjeringers Exempel. Denne Fremgangsmaade hørte med til Tidens, i saa mange Stykker uretvis og usunde, Statsføgt.

¹⁾ S. o. f. II. 218 f., 220, 234, 306.

Den hierarchiske Kirkeordens Forsald efter den store Mandebød og under Kalmar-Foreningen. Dens Omstyrkelse ved Reformationen.

Sjerde Tidrum.

Den hierarchiske Kirkeordens Forsald efter den store Mandebød og under Kalmar-Foreningen. Dens Omstyrkelse ved Reformationen.

84.

Den norske Kirkes fette Tilstand ved Mandebødens Ophør 1250. Olaf syttende Biskop. De øvrige ledige Biskopskole besattes. Provincialconcilium i Nidaros 1251, i Bergen 1252.

Vi have seet den norske Kirke udvikle sig til et høit Trivsel og Orden. Vi have seet den ved Midten af det 12te Aarhundrede indtage sin Plads i det romerske Hierarchies Kredse, ved Midten af det 13de at vinde en fast og selvstændig Stilling, — i den første Fjerdedeel af det 14de at naa sin Glandses Høidepunkt, og at holde sig paa dette endnu ved den Tid, hvorom nærmest forud har været Tale. Men skjønt den norske Kirke under sin Velmagt, saavidt vi kunne skjønne, arbejdede sig frem til en fastere Styrelsesorden end den norske Stat, saa manglede den dog meget af den indre aandelige Kraft, som skulde give dens ydre Ordning Varighed. Den havde megtelig Rom meget Godt at takke, men den kunde heller ikke være gangen ganske fri af den Fordærvelsens Smitte, som derfra, og det især siden det 14de Aarhundredes Begyndelse, udbredte sig over hele det romersk-katholske Europa. Den romerske Kuries Pengebegjærighed og Udpresninger af Kirkens Personer opfordrede disse kun alt for meget, til at tage sin Mon igjen af Løgsfolket og til at anvende sin Skarpsindighed for at udfinde Naastub, under hvilke dette kunde skee uden for stort Anstød. Og den Sedernes Ryggesløshed, der vitterligen herskede ved Pavernes Hof og mellem deres nærmeste Omgivelser, blandt de avignonste Kardinaler og høie Prælater, og som man næsten ikke engang længer brød sig om at bæffe ved en ydre Anstands Raabe, afgav Exempel og Undskyldning for lignende Udfælsker i Kirkens lavere Kredse. Hertil kom, at den norske Kirke kun altfor vel havde tilegnet sig de romerske Anstuelser med Hensyn til de ydre Kirkeformers Bigtighed, for hvilke Christenlæren maatte

staa ganske i Skyggen. Kirkeloven, det vil sige den canoniske Ret, var Kirkens Forstandere et vigtigere Granskningsemne end Evangeliet, og vi have allerede før haft Anledning til at bemærke, at canonistiske Kundskaber langt mere end theologiske banede Veien til den norske Kirkes høiere Embeder. Formen havde saa at sige dødet Manden, og den hele Kirkebygning skjulte under et glimrende, vel samstemmende Ydre en stor indre Svaghed og en Mængde farlige Brøst.

Alligevel, som den norske Kirke havde hidtil skredet fremad under Ledning af flere christeligsinde, begavede, dannede og virksomme Forstandere, hvis Exempel og Bestræbelse havde virket nedad, og indgydt den norske Geistlighed paa dens forskellige Trin Sands for kirkelig Orden, for Kundskaber efter Tidens Maalestok, og for Embedsnidkærhed, — saa holdt den sig endnu opret under en lignende Indflydelse af verdige Erkebiskopper og Biskopper, Efterleverere fra en ældre og bedre Tid, dog med et vist Præg af Stillestaaen, der lod frygte en Tilbagegang. Men nu kom den store Mandes død og bortrev, som vi have seet, hine levende Kræfter i den norske Kirke, hine Støtter for den ydre Bygning: Mængden af Landets Biskopper, Mængden af dets Domkapitlers Medlemmer, Mængden endelig af dets ældre Prester og Geistlige, — fast alle de Kirkens Formænd og Tjenere, hos hvem Mindet om den gamle Tingenes Orden endnu var levende, og i hvem den var indtrængt med Opdragelsen. En Skare af yngre Geistlige traadte med eet i de Aflednes Sted. Ifølge den canoniske Ret maatte i Regelen Ingen vies til Prest før end han havde fyldt sit 30te Aar, og kun i Nødsfald maatte det ske tidligere, dog ikke under det fyldte 25de ¹⁾. Men ved denne Tid, sige Annalerne udtrykkeligen, bleve attenaarige Mænd viede til Prester ²⁾. Trangen til Prester omkring i Landet, nærmest efter Mandedødens Ophør, har altsaa været overordentlig stor, siden Biskopperne i den Grad nødtes til at overskride de canoniske Bestemmelser. Og hvad prestelige Kundskaber kunde man nu vel i hine Tider vente af attenaarige Unglinger, som i Hast vare forfremmede gjennem de lavere geistlige Ordensgrader? eller hvad presteligt Væsen, eller hvilken Karakterens Fasthed, eller hvilken Indflydelse paa Sognefolket kunde man vente af saadanne unge Mennesker, hvis Opdragelse lige saavel med Hensyn til Livet som med Hensyn til Skolen maatte agtes aldeles ufuldendt? Den pludselige Forfremmelse af saadanne Personer til gode Indtægter og en fri Livsstilling maatte nødvendig lede dem i mangehaande Fristelser, og, naar det behørigt strenge Indseende fra oven manglede, hvilket nu netop var Tilfældet, da ogsaa Biskopsstolene og Chorsbrødrepladsene for største Delen vare blevne ledige og

¹⁾ *Doctr. I. Dist. LXXVIII.*

²⁾ *Isl. Ann. 282.*

besattes med nye Mænd, uvante med Forretningernes Gang, — blev naturligtvis Anledningen saameget større for hine unge Prester til at tage sig sine geistlige Forretninger let og til at slappe Kirketugten baade for eget og Sognefolkets Bedkommende. I det saaledes Mandedøden berøvede Kirken dens mest erfarne Forstandere og Tjenere, fra de bedste ned til de laveste, og med det samme bragte nye, uprovede, i hast sammensøgte Personer ind i hines vigtige og ansvarsfulde Stilling, maatte nødvendigvis den ydre Kirkens Orden lide et høist forbærreligt Anse. Men forenede sig først Uorden i Kirkens ydre Liv med Svagheden i dens indre aandelige, tilfidsattes Loven ligesaameget som Evangeliet forsømtes, da maatte almindeligt Forsald og Hensynen blive dens uundgaaelige Lod. Vel var det saa, at den maaffee nu, meer end nogensinde før, berigedes ved Overtroens Gaver, ved Offer og Testamenter af Folk, der tænkte sig det muligt paa den Raade at kobe sig Redning fra den overhængende Død, eller hvis de buffede under for denne, Sjælens Salighed. Men den forsøgte Redning var saa langt fra at være Kirken i dens daværende Forfatning til Baade, at den tværtimod tjente til dens yderligere Fordærv; den fremkaldte legemlig Læthed og aandelig Søvn der hvor just et værdigt Liv, og en Opvaagnen til anstrengt Virksomhed saa høieligt berøvedes.

Saaledes var Forholdet inden den norske Kirkes egen Kreds, uden den udenfra kun lidet havde at vente til Stødning i sin Svaghed eller til Raad og Trøst i sin Ulykke. Den norske Stat var, som vi have seet, selv et Bytte for al den Asmagt og Raadløshed, som det Landstyre og et hensynende Folkeliv medfører; den havde nok med at holde sig uogenlunde vpret efter Garsottens haarde Slag. Og den romerske Kurie, verdsligsinde som den da var og klattet for sand kristelig religiøs Kraft, kunde ingen anden aandelig Trøst meddele end nye Messer og nye Bonner¹⁾, der saa langt fra at vække noget friskt kristeligt Liv, kun nærede Overtroen. Et Sammenstød af mislige Omstændigheder gjorde saaledes den store Landsforfot dobbelt fordærvelig for den norske Kirke. Den sank under Ulykkens Bøgt, og indhylledes hastigen i et tæt og trykkende Mørke, der længe blev hvilende over den.

Under den store Mandedød bleve, som allerede fortalt, Erkestolen i Nidaros og tre norske Biskopsstole ledige. Det lader, som om Thorstein, Biskop af Bergen, er død først, og som hans Eftermand Galsbrift eller Gisbrift er bleven valgt i 1349 inden Erkebiskop Arnes Død, og Valget stadfæstet af denne. Gisbrift skal have været en Engelstemand af Fødsel, men var dog uidentvivel Chorsbroder i

¹⁾ S. o. f. II. 312.

Bergen, da han valgtes. Erkebiskop Arne havde ogsaa valgt Gyrð Svartsøn, Abbed af Jonskirken i Bergen, til Biskop i Staalholt efter Jon Sigurdsøn. Ingen af disse Biskopper kom han imidlertid til selv at indvie, men han skal før sin Død have truffet Foranstaltninger til at deres Indvielse kunde skee ved en af hans Lydbiskopper. Den blev udført, dog sandsynligviis ikke før langt ude i det paafølgende Aar 1350, ved Biskop Salomon i Oslo, og i Overvær af Biskopperne Orm af Hole og Jon Skalle, som var viet i 1343 til Garde paa Grønland. Disse vare, heder det, de eneste Biskopper i Norge, som havde overlevet Landfarsotten ¹⁾. Hvad Erkebiskop Arnes Dødstid angaar, da veed man kun, at han gjorde sit Testamente den 23de September 1349, og at han endnu levede den 17de October samme Aar ²⁾. Hans Død falder følgelig henimod Aarets Slutning. Han havde været Erkebiskop i 3 Aar, 1 Maaned og 1 Dag ³⁾, regnet fra hans Indvielse. Som allerede nævnt skulle alle Chorsbrødre af Nidaros's Kapitel ligesom Erkebiskoppen være blevne bortrevne af Sotten paa een nær. Denne hed Lodin, og han skal som Repræsentant for Kapitlet have valgt til Arnes Eftermand: Olaf, Abbed af Holms Kloster ⁴⁾.

Hvorledes det end kan have forholdt sig med dette Erkebiskopsvalg, der i alt Fald ikke kan have været andet end en Postulation, eftersom den Valgte var Klostermand, — saa er det sikkert, at Pave Clemens VI betragtede det som ugjort. Aarsagen hertil har dog ikke været hverken Formfeil eller den Udvalgtes Uverdighed, men en tidligere af samme Pave truffen Foranstaltning. Clemens havde nemlig, som han selv sagde, medens Arne endnu forestod Nidaros's Kirke, forbeholdt sig, naar denne Kirke igjen blev ledig, at skaffe den en dygtig Forstander ved det apostoliske Sædes Forsorg, eller med andre Ord, ved pavelig Provision; og derfor havde han paa Forhaand erklæret ethvert paa anden Maade udført Valg, af hvemsomhelst dette foretoges, eller ifølge hvilkensomhelst Autoritet, Pavens Foranstaltning bekjendt eller ubekjendt, — for magtesløst. Nu, da den nidaros'ske Erkestol virkelig var bleven ledig, kunde altsaa ingen uden Paven selv igjen besætte den. Efter noie at have overlagt Sagen med sine Brødre (Kardinalerne) har han endelig, som han udtrykker sig, kastet sine Øine paa Olaf, Abbed af den hellige Marias Kloster af Holm, om hvis Sedelighed, Klogskab i aandelige og verdslige Ting, og mangfoldige andre store Dyder han har tilforladelig Underretning, og forsørger af apostolisk Myndighed Nidaros's Kirke med hans Person, som dens Erkebiskop og Hyrde. Vi see, at Paven saa-

¹⁾ Jøl. Ann. 280.

²⁾ N. Dipl. II. 250.

³⁾ Scr. r. D. VI. 616.

⁴⁾ Jøl.

Ann. 280.

ledes vistnok tilintetgjorde ethvert Valg, forsaavidt noget saadant havde fundet Sted, men at han dog ved sin Provision bestilte den samme Mand, om hvem det i vore Annaler siges, at han var bleven valgt eller postuleret af det eneste tilbageværende Kapitalsmedlem. Pave Clement VI's Brev, hvori han forkynder Olaf dennes Bestielse, er givet i Avignon den 3die November 1350. Af samme Dag ere ogsaa Pavens Anbefalingsbreve for Olaf til Kongen, det nidaroske Kapitel, den nidaroske Kirkes Lydbiskopper, Geistligheden i Nidaros's Stad og Biskopsdomme og Folket sammesteds ¹⁾). I alle disse Breve kaldes imidlertid Olaf ifkun „Electus“. Denne Omstændighed hentyder paa, at han den Gang ikke har været tilstede ved Kurien, eller i alt Fald at hans Indvielse først er foregaaet senere, og da muligen ikke før end det paafølgende Aar 1351. Men i Begyndelsen af dette maa den i det siddigste have fundet Sted; thi den 10de April 1351, Patten estet Palmesøndag, kom Olaf fra Kurien til Norge med Pallium. Da var i Følge med ham Hr. Erling Bidkunsøn, der havde rebet til Rom med to Svende, ganske vist i det foregaaende Aar for at nyde godt af Jubelafsladen ²⁾).

Hvor snart Hamars og Stavangers ledige Biskopsstole ere bleve besatte, vides ikke med Sikkerhed. - En gammel Biskopskræfte nævner som Halvards nærmeste Eftermand paa Hamars Stol en Olaf ³⁾); men han findes ikke andenseds omtalt, og hvis det med ham forholder sig rigtigt, og han virkelig har været indviet, maa hans Biskopsdomme have været af ganske kort Varighed. Thi sikkert er det, at i August Maaned 1351 var Haavard Hamars Biskop og deltog som saadan i et Provinzialconcilium i Nidaros, hvorom strax nedenfor skal tales.

Biskop Guttorms Eftermand paa Stavangers Stol var Sigfrid. Han synes endnu ikke at have været Biskop i August 1351, da han ikke nævnes som nærværende paa det da afholdte Provinzialconcilium og ei heller som repræsenteret der ved nogen Fuldmægtig. Men at han var indviet før 1ste Juni 1352, sees af et Brev udstædt denne Dag af Erkebiskoppen, hvorved Sigfrid i Egenkab af Stavangers Biskop kaldes til et Provinzialconcilium i Bergen. Han findes imidlertid ikke opført blandt de stavangerke Biskopper i den ovennævnte gamle Biskopskræfte ⁴⁾), hvortil vel Grunden maa søges deri, at han kun beklædte denne Biskopsstol en kort Tid, og fra den blev overflyttet til en anden, hvilket senere skal omtales.

Samme Aar som Erkebiskop Olaf kom fra Kurien til sit Sæde holdt han i Nidaros et Provinzialconcilium, ved hvilket vare tilstede

¹⁾ N. Dipl. I. 254—256.

²⁾ Isl. Ann. 282.

³⁾ N. Tidkr. V. 44.

⁴⁾ Smst.

Biskopperne Gisbrikt af Bergen, Haavard af Hamar og Jon Eriksøn Skalle af Garde paa Grønland, samt, som Fuldmægtig for Salomon af Oslo, Arne Ketilsøn. Conciliets Bestemmelser bleve udfærdigede den 23de August 1351 og beseglede foruden af Erkebiskop Olaf og de ovennævnte Biskopper og Biskop Salomons Fuldmægtig, tillige af Fuldmægtige fra alle de norske Kapitler: to fra det nidarøfiske, een fra det oslofke, to fra det bergenske, to fra det stavangerfke og een fra det hamarfke. Noget i disse Bestemmelser er Nyt; men det Meste Gjentagelse af hvad paa ældre Concilier var besluttet:

1) Klerkerne skulle udmærke sig ved Rydsfthed, Beskedenhed, Uerbarhed, Uebruelighed, Maadehold og alle øvrige Dyder; de skulle hengive sig til Betragtning og Prædiken, men ei befatte sig med Strid, Retsfager og Trætter, paa det at de verdigen kunne tjene Gud. En forbryderf Sebvane maa med Sorg omtales: at nemlig den norske Provinses Prester og andre Klerker forglemme sit eget Vel og sin Ed, idet de ikke alene antage Husholderfcer (focarias) og holde dem offentlig i sine Huse, men endogsaa, „hvad der er end affkyetigere og fordømmeligere, paa Lægfolks Bids, forene sig med dem ved Overeenskomster, Gaver og Trostabsløfter i Overvær af Kvindernes tilkaldte Frænder.“ Tidligere Erkebiskopper have ved Advarsler og paa anden Maade søgt at modarbeide og affstafte dette, „men uden at nogen synderlig Frugt af deres Arbeide viser sig.“ Man vil desuagtet atter gaa „denne indgroede Ondskab“ imøde med nye Midler, og derfor bydes: at hvilkensomhelst Prest eller Klerk inden de hellige Bielsesgrader (in sacris ordinibus constitutus), især naar han har kirkeligt Beneficium (beneficium ecclesiasticum), efterat være mindet af sin Biskop, alligevel holder i sit Hus eller paa sin Befostning en Frille, — han skal, overeensstemmende med Erkebiskop Gilifs Statut, straffes med en Pengebod, og hvis han ei retter sig, med Suspension, Excommunication eller Affættelse fra Beneficiet (privatio). Men de, som forbinde sig med sine Friller ved Overeenskomster eller Gaver (pactis vel donationibus), skulde bøde Halvdelen af sine aarlige Indtægter af Beneficierne, og straffes end haardere, hvis det saa synes Biskoppen.

2) Afdøde Beneficiaters Gods, naar det ei er adskilt fra Kirkens, skal noie bevares af Biskoppen eller hans Fuldmægtige, indtil en reffærdig Deling mellem Kirken og den Afdødes Arvinger kan finde Sted. De Lægmand, som støttende sig til verdslig Domstol ville tilægne sig saadant Opsyn, skulle, hvis de ei inden en Maaned efter Biskoppens Opfordring aflade slikt, være forbudne Indgang i Biskoppens Huse, og hvis de endda fremture, være forfaldne i Excommunication.

3) **Prester**, der have Sjælesørgertald (d. e. Sogneprester), forbydes at forlade sit Sogn for længere Tid end fem Dage uden sin Biskops tilladelse, med mindre den Bortreisende har en anden duelig Prest af samme Biskopsdømme til at forrette for sig. Overtrædelse heraf straffes med Bod af 1 Mark norst. Reiser han under samme Omstændigheder udenfor Biskopsdømmet, bøde han 1 Mark reent Sølvs.

4) Alle Klerker forbydes at bære offentlig „sribede eller flerfarvede Klæder.“

5) „Da der i disse Tider, hvilket er sørgeligt at omtale, paa Grund af Mangel paa geistlige Personer, ofte tages til Sjælesørgere ufaldige og Uvidende (simpliciores et ignari),“ saa paalægges det de høiere staaende Prester (superiores presbyteros, Hovedpresterne?) at undervise de yngre i deres Embedsforretninger og især om Messens Regel (de canone missæ), om Daabens og den sidste Salvelses sakrament, om Begravelsens Forretning og om andet henhørende til restens Embede, samt oftere nøie examinere dem i disse Ting.

6) Erkebiskop Arnes Statut bekræftes, „i hvilket saa at sige alle de foregaaende Erkebiskoppers Statuter ere samlede med Bortstjærelse af det Overflødige.“ Dog vil Erkebiskoppen forsøge enkelte Artikler af et med et og andet nyttigt.

7) Det paalægges Presterne nøie at undervise Klerker og Lægesølle om den Hrefrygt, de skylde at vise Naveren (eucharistia).

8) Ingen Prest eller Klerk af de hellige Grader, der har levet i Skilleliv, maa begraves inden Kirkens Mure uden Biskoppens Dispensation.

9) De Prester, som have Sjælesørgertald, skulle undervise eller lade undervise sine Sognemænd i Trossartiklerne, Fadervor, Marias Hilsen, om Daaben og dens Virkninger, om de øvrige Sakramenter, om de syv Døds synde og om Helvedes Straffe.

10) Hvilken som helst Klerk, der søger Beskyttelse af verdslig Magt for at undgaa Straf af sin geistlige Dommer, er af selve Biskopet excommuniceret.

11) Hvilken som helst Klerk, der imod Kirkens Ret og Frihed paatalder verdslig Magt (advocaverit?) eller conspirerer, falder i Excommunication.

12) Nonneklostrene skulle være strengt lukkede.

13) Ufornuftige Indulgenfer maa ikke forkyndes.

14) Præbendarier maa ikke optages i Klostrene uden vedkommende Biskops Samtykke.

15) Lægmand, der vidende, „mod den Overenskomst, som forud (olim) mellem Kongedømmet og Kirken er indgangen og fra begge Sider besvoren“ (den tunsbergste af 1277), tiltager sig Behandling

og Afgjørelse af Sager, der høre under den geistlige Domstol (*causas ad ecclesiasticum forum spectantes*), eller drager Klerk, imod hans Billie, for verdslig Domstol, eller dømmer angaaende Klerkers eller Kirkers Ejendom uden vedkommende Geistliges Opfordring eller mod deres Forbud, — falder i Excommunications Straf af selve Bertet.

16) Den som lægger eller lader lægge voldsom Haand paa Klerk eller Klostermand, og den som adlyder Bud om saadant, er falden i samme Straf.

17) Ligesaa den, der ei forsvarer Klerk under saadanne Omstændigheder.

18) Ligesaa de Embedsmænd, der paalægge Kirker, Klerker eller deres Ejendom utilbørlige Byrder (*angarias et exactiones indebitas*).

19) Ligesaa disse Eftermænd, hvis de ikke inden to Maanedes rette Forgængernes Feil.

20) Ligesaa de, der udstede Forordninger imod Kirkens Frihed, med mindre de inden to Maanedes tilbagekalde dem.

21) Ligesaa de, der føre saadanne Forordninger i Pennen, og de Embedsmænd, som dømme efter dem.

22) Hemmeligt Egteskab paadrager treaarig Penitens; Presten, som ei forhindrer det, suspenderes for tre Aar.

23) Den som i sin Egteskæles levende Live vidende indgaar Forbindelse med en anden, falder i Excommunication af selve Bertet, og kan ei løses, med mindre der bødes som for Hor.

24) Andet Egteskab skal ikke velsignes af Presten under Suspensions Straf for denne.

25) Klerker, der have Beneficium, skulle testamentere Kirken den tiende Part af det ved Kirken erhvervede Gods.

26) Chorsbrødre, der studere i Udlandet (*existentes in studio*), skulle nyde Indtægterne af sine Præbender ubestaaene; Vikarieringen lønnes af det fælles Bords Indtægter.

27) De canonisk bestemte Sager, hvorved En falder i Excommunications Straf af selve Bertet, skulle eengang om Aaret forkyndes i Modersmaalet (*in vulgari*) i Kathedralkirkerne og andre større Kirker, og derpaa skulle de, som maatte være faldne i saadanne Sager, i Almindelighed erklæres excommunicerede med slagne Klokker og tændte (men derpaa slukkede) Lys.

28) Klerk, som yder Noget Bestyttelse mod Kirken, eller understøtter dens Fiender, er falden i Excommunications Straf.

29) Ligesaa hver den, som ved Tyveri eller Ran borttager hvad der i Kirke eller paa Kirkegaard er hensat i Forvaring, eller paa anden Maade forgriber sig paa Kirkens Immunitet¹⁾.

¹⁾ N. g. L. III. 301—306.

Hvad der i disse Conciliebestemmelser fortjener at udhæves er især følgende. — Man seer af deres første Artikel, hvor ilde det fremdeles blandt den norske Geistlighed stod til med Overholdelsen af Celibatsloven, og hvorledes det endog var Sedvane, at Klerker, der ifølge sin Vielsesgrad vare hiin Lov underkastede, indgik ordentlige vidnesfaste Overeenskomster med sine Friller, saaledes at deres Forbindelse fik et for den verdslige Ret nogenlunde lovligt Præg og blev et Slags borgerligt Egteskab, medens den i kirkelig Henseende ved sin Bitterlighed netop blev desto meer afstyelig og fordømmelig. Tingen var, uagtet den ei udtrykkelig omtales i ældre Conciliebestemmelser, ingenlunde ny. Mangen Biskop, hos hvem en finere moralisk Følelse overbøvede den slaviske Lydighed mod Pavedømmets Bud, kan vel antages i sit stille Sind at have dømt Forbindelser som de her omtalte mildere end de meer uordnede men mindre vitterlige, og derfor at have seet faa meget som muligt gennem Fingre med en sliq Sagens Gang, uagtet de vare nødte til offentligen at fordømme den. Men om end i Birkeligheden saaledes et mindre Onde afløste et større, saa var det dog aabenbart, at den hele Celibatslov derved blev et reent Spilfegteri. At Erkebiskop Olaf nu optraadte skarpt imod hiin saakaldte „afstyelige og fordømmelige Sedvane“ i Særdeleshed, nyttede ligesaa lidet som tidligere Biskoppers Bestræbelser for at hindre Celibatsovertrædelser i Almindelighed. De ovenomtalte Forbindelser vedbleve at have sin Gang og bleve i det følgende Aarhundrede, som det lader, snarere almindeligere end sjældnere.

Man finder videre i femte Artikel en Bekræftelse paa hvad ovenfor er sagt om Sjælesørgerembedets mislige Bestyrelse nærmest efter Mandebødens Ophør. Det var tildeels — som Erkebiskoppen selv erkjender — lagt i Hænderne paa „enfoldige og uvidende“ Personer; om disse ved hans vistnok velmeente Foranstaltning bleve forvandlede til bygtige og oplyste Prester, er der al Grund til at tvivle.

Mærkelig er endelig den Maade, paa hvilken i den femtende Artikel den tunøbergste Overeenskomst omtales; thi at den og ingen anden menes, er aabenbart. Den omtales nemlig som værende ved fuld Magt og Gyldighed. At den ikke var dette i 1337, viser noksom de ovenomtalte Forhandlinger i nævnte Aar mellem Kongen og Erkebiskop Paal ¹⁾. At den i Mellemtiden mellem 1337 og 1350 skulde være bleven anerkjendt og stadfæstet af Magnus, dertil findes ingensteds noget Bink. Der er saaledes Grund til at antage, at Erkebiskop Olaf, idet han paaberaaber sig hiin Overeenskomst som gjældende, ikke har støttet denne Paastand paa nogen af Kong Magnus formelig udtalt Stadfæstelse af Overeenskomsten, men kun anvendt

¹⁾ S. o. f. II. 253.

den nidarøfste Erkefols gamle Fremgangsmaade i den Sag: aldrig at erkjende Overeenskomstens Ophævelse — noget den faameget mindre behøvede at gjøre, som Kongedømmet virkelig aldrig ved nogen Forordning udtryffeligen havde ophævet den i dens Heelhed —, men tage sig dens Bestemmelser til Indtægt i den største Udstrækning, som Tidsforholde og Omstændigheder maatte tillade. Nu var aabenbare den norfke Kirkes Stilling ligeoverfor Kongedømmet gunstigere under den svage Kong Magnus's Styrelse end i lange forudgaaende Tider, under kraftigere Konger og en kraftigere Rigsstyrelse. Det maa derfor betænktes, at mange af den tunsbergfke Overeenskomsts enkelte Bestemmelser i Tidens Løb, med større eller mindre Afændringer, og med Kongedømmets, stiltiende eller udtryffelige Samtykke, virkelig vare indgangne i den norfke Kirkes Ret. Man tør maaffee endogsaa fige, at Erkebifkop Jons Christenretsudfæst, der jo heel igjennem var bygget paa Overeenskomsten til Tunsberg, ved denne Tid gjaldt mere i den virkelige Brug i Norge, uagtet den ikke var formeligen vedtagen af Folket eller samtykket af Kongen, end de ældre Christenretter, der vare godkjendte ved gjentagne kongelige Forordninger. Dette var en naturlig Folge deels deraf, at Jons Christenret i Hovedsagen var tidsfsvarende, medens de andre i mange Stykker vare forældede og nødvendigviis maatte fuldstændiggjøres af hiin, — deels deraf, at Provinzialconcilierne stedse havde meer eller mindre aabenlyst anerkjendt Erkebifkop Jons i Overeenskomsten og i Christenretten udtalte Grundsætninger som noie stemmende med den canoniske Ret, og ved en fløg og tildeels maadeholden Anvendelse af dem i sine egne Bestemmelser havde gjort dem efterhaanden meer og meer smagelige for den norfke Almeenhed og ved sin Anfeelse uformærket givet dem næsten Lovlighedens Præg. Under faadanne Omstændigheder kunde nok Erkebifkop Olaf vove, faagodtsom ligefrem og i tydelige Ord, at paaberaabe fig den tunsbergfke Overeenskomst som gjældende Retstilbe. Og han har rimeligviis ikke gjort det uden Virkning. Thi efter alt Udfeende udvidede den norfke Kirke virkelig fra denne Tid af sin Myndighed i den Retning, for hvis Skyld Overeenskomsten her paaberaabes, nemlig med Hensyn til de geistlige Domstoles Omraade.

Forøvrigt synes de her fattede Conciliebestemmelser i det Hele at vidne om Erkebifkop Olafs Iver for igjen at bringe nogen Orden i den ved Mandebøden haardt rystede norfke Kirke, samt især for at indprente de nye Bifkopper og Kapitler de hierarchiske Grundsætninger, de i sin Kirkestyrelse havde at følge.

Bifkop Salomon af Oslo var, som allerede anført, ikke selv per=

sonlig tilstede paa Provinzialconciliet i Nidaros, men lod møde ved Fuldmægtig. Årsagen hertil har rimeligviis været hans Alderdomssvagbed; thi han maa paa denne Tid have været betydelig gammel, eftersom han allerede i 1305 var Chorsbroder i Nidaros, hvilket synes forudsætte, at han har været født mellem 1270 og 1280. Han døde i Slutningen af 1351 eller i Begyndelsen af 1352, efter at have i henved 30 Aar forestaaet Oslos Biskopsdomme. Til hans Eftermand valgtes af Kapitelet Gyrð eller Giurð, Chorsbroder ved Oslos Kathedralkirke, ganske vist den samme, som i Brev af 5te November 1351 benævnes Giurð Aslesøn (Giurderus Aslonis), Officialis og Canonicus ¹⁾. Gyrd's Indvielse maa være foregaaen inden 21de September 1352; thi i et Brev af denne Dag benævnes han: med Guds Raade Biskop i Oslo ²⁾.

At Erkebiskop Olaf havde et aabent Møde for Provinzialconciliernes Bigtighed, viser den Omstændighed, at han allerede det næste Aar 1352 sammenkaldte et nyt til 16de August samme Aar, og denne Gang i Bergen. Man har hans Kaldelsesbrev til Biskop Sigfrid af Stavanger, givet den 1ste Juni. Han paaberaaber sig her „de hellige Fædres Decreter,“ der forpligte Metropolitanerne til „hvert Aar“ at holde Provinzialconcilier med sine Lydbiskopper; og han opfordrer Biskoppen til ogsaa at lade sit Kapitel og sine Chorsbrødre møde ved Fuldmægtige (syndicos vel procuratores) til den bestemte Tid, under den Straf, som den canoniske Ret bestemmer for dem, der paa Kaldelse ei indfinde sig til Provinzialconcilium ³⁾. Conciliet er ogsaa ganske vist blevet afholdt paa det bestemte Sted om end maaskee lidt senere end i Kaldelsesbrevet var antydnet. Man finder nemlig, at i September Maaned 1352 Erkebiskop Olaf og de fleste norske Biskopper: Haavard af Hamar, Gisbrikt af Bergen og Gyrð af Oslo, have været tilstede i Bergen. Af Biskop Haavard af Hamar har man Brev af 3die September fra Bergen ⁴⁾, af Erkebiskoppen af 19de September sammestedsfra ⁵⁾, og Biskop Gyrð af Oslo nævnes tilligemed sin Chorsbroder Arne Ketilsøn som nærværende der den 21de September ⁶⁾. At Bergens egen Biskop Gisbrikt ogsaa har været tilstede, kan man saa meget mindre betvivle, som man af et Brev ser, at han den næstforegaaende 30te Juni var ved sit Sæde ⁷⁾. Den eneste norske Biskop, om hvis Nærværelse paa Conciliet man kan tvivle, er Sigfrid af Stavanger, der muligen paa denne Tid kan have

¹⁾ N. Dipl. I. 259. Af dette Brevs Udtryk maa man slutte, at Biskop Salomon endnu paa Udstedelsesdagen, den 5te Novbr., var i Live. ²⁾ N. Dipl. II. 256. ³⁾ Brev af 1ste Juni givet „in Capelluvaghom.“ Dr. perg. A. N. Sml. fasc. 35. No. 3. ⁴⁾ N. Dipl. I. 261. ⁵⁾ N. Dipl. I. 263. ⁶⁾ N. Dipl. II. 256. ⁷⁾ N. Dipl. I. 261.

været bortreist til den pavelige Kurie. Der er forresten ingen Bestemmelser levede fra dette Concilium i Bergen; man finder kun, at flere Biskopper og Kapitler under den Sammenkomst have gjort Regnskab for den treaarige Pavetiende.

85.

Pavens Indblanding i de norske Biskoppers Valg ved Anvendelsen af sin Provisioneret. Pavetienden opkræves, og Kongen faar et Raad af den til Krigen mod Russerne. Uordener i Kirke- og Landstyrelsen paa Island.

Det havde nu i henved halvandet hundrede Aar gaaet meget regelmæssigt til ved de norske Biskopsstoles Besættelse, idet overhovedet Kapitlerne frit og uden fjendeligt Indgreb fra Pavens eller Kongedømmets Side øvede sin Valgret overensstemmende med de canonske Regler. De enkelte Undtagelser, der for Erkestolens Vedkommende havde fundet Sted, vare for Ubetydeligheder at regne og havde desuden for det meste sin Grund i særegne Omstændigheder, som næsten gjorde en Afvigelse fra Regelen nødvendig. Men ved denne Tid begyndte Paven selv at forstyrre den gode Orden i Biskoppernes Valg.

Allerede Pave Clemens VI's Fremgangsmaade ved Biskopsstiftet paa Suderøerne i 1348, da han selv indviede den nye Biskop William¹⁾, og derved gav Anledning til at Suderøernes Biskopsdomme unddrog sig Nidaros's Metropolitanhøihed, var et vilkaarligt og forstyrrende Indgreb i sidstnævnte Erkestols Ret, hvilket dog maastes i Omstændighederne, i de forandrede Statsforhold mellem Norge og Suderøerne, kan finde en Undskyldning. Værre var det med Erkebiskop Olafs Bestikkelse. Pavens Afdærb i denne Anledning tydede åabenbar ikke paa noget godt. Idet han nemlig, medens Erkebiskopsstolen endnu var beklædt af Erkebiskop Arne, erklærede, at han havde forbeholdt sig naar den blev ledig, at besætte den ved Provision, altsaa uden at lade Kapitelet øve sin Valgret, og han derpaa ifølge dette Forbehold bestikkede Olaf, -- saa gav han derved temmelig utvetydig tilkiende, at en saadan Bestikkelsesmaade vel for Fremtiden kunde blive Regelen med Hensyn til Nidaros's Erkestol.

Men endnu langt videre gik Pave Clemens, idet han forbeholdt sig Provision og Disposition af alle ledige og ledigblivende Biskopsdomme, og forordnede, at enhver Besættelse, som paa anden Maade iverksattes, skulde være ugyldig. Man finder vel ikke, at dette Forbehold er blevet gjort gjældende ved Besættelsen af de første under Mandedøden ledigblevne norske Biskopsstole:

¹⁾ S. o. f. II. 304—305.

ergens, Hamars og Stavangers; men da Dølos blev ledig efter Alomon, skede det. Gyrd blev, som vi have seet, regelmæssigen valgt Dølos Kapitel og modtog ligesaa regelmæssig sin Stadfæstelse og Udvielse af Erkebiskop Olaf. Om alt dette blev Pave Clemens urettret. Uagtet han nu maatte indrømme, at det maaskee var foretaget uden at hverken Kapitel eller Erkebiskop kjendte hans Forbehold, at Kapitel og Erkebiskop altsaa rimeligviis havde gjort hvad de kunde i den Formening, at de handlede fuldkommen canonisk, — saa derkjendte han dog ligesuldt Valget, fordi det, som han paastod, i Irkeligheden var ucanonisk. Denne Kjendelse af Pave Clemens blev veligviis afgiven om Høsten 1352. Biskop Sigfrid af Stavanger var da netop tilstede i den pavelige Kurie, uvist i hvilket Erinde; og man udnævnte nu Paven med sine Kardinalers Raad til at beklæde Dølos ledige Biskopsstol.

At Sigfrid selv paa en eller anden Maade har virket til denne Gyrdens Afgørelse, omtales vel ingensteds, men er dog ikke ganske sandsynligt. Dølos Biskopsstol var langt rigere end Stavangers, og Sigfrid stod sig saaledes vel ved Byttet. Man finder ikke, at hverken Kapitel Gyrd, eller Dølos Kapitel, eller Erkebiskop Olaf har nedlagt nogen Indsigelse mod den pavelige Foranstaltning; og de kunde vel heller godt gjøre det, skjønt den aabenbar greb ind i deres altes canoniske Ret. Gyrd veg, som det lader, uden Modsigelse sit Sæde for Sigfrid, og denne havde allerede den 6te Mai 1353 taget Dølos stol i Besiddelse ¹⁾, medens Gyrd i et Brev af 18de Juli samme Aar benævnes: fordom udvalgt til Dølos Biskop (olim in episcopatu loensem electus) ²⁾. Imidlertid var Clemens VI død i Avignon den 6te December 1352, og den 18de i samme Maaned blev Junonius VI, ogsaa en Franskmænd, valgt til Pave. Innocentius havde som Cardinal taget Deel i Sigfrids Udnævnelse; men han havde dog Medynd med den haardt behandlede Gyrd, om hvis Dygtighed han var overbevist, og beskikkede ham den 8de Januar 1354 ved sine Kardinalers Raad til Stavangers ledige Biskopsstol ³⁾. Innocentius godkjendte saaledes sin Formands Fremgangsmaade og tilgav den. Det stavangeriske Kapitel maatte naturligviis, uden at man evede sin Valgret, modtage Gyrd som sin Biskop.

Hvor forstyrrende saadanne pavelige Provisioner maatte virke paa

¹⁾ R. Dipl. II. 261.

²⁾ R. Dipl. I. 268.

³⁾ Sele denne Sags Gang findes oplyst i Pave Innocentius VI's Udnævnelsesbrev for Gyrd, givet i Avignon den 8de Januar 1354, bevaret i Transskript paa Pergam. ved „frater Johannes ep. Gardensis (Jon Stalle)“ dat. Dølo in vigilia ascensionis Domini (21de Mai) 1354 R. N. Sml. fasc. 35. No 4. Allerede før den Dag var altsaa Pavens Brev af 8de Januar kommet til Norge, og Gyrd bleven beskikket med sin Beskikkelse til Stavanger.

Kirkeordenen, er let at indsee, ligesom ogsaa hvilken Afgang herved aabnedes for ærgjerrige Prælater til at indsnige sig paa ulovlige Bete, ved Hjælp af Bestikkelser og Smiger, i Biskopsembederne. Men Provisioner vare nu engang komne i Mode ved den pavelige Kurie, holdten ved denne Besættelsesmaade af Biskopsstolene udentvivl især tilføjtede tvende Ting: først at lægge den pavelige Magtfuldkommenhed i Kirken ret klarligen for Dagen; og dernæst at skaffe det apostoliske Skatkammer en Indtægt. Thi enhver Biskops umiddelbare Afhængighed af Paven blev ved Provisionen paa det haandgribeligste tydeliggjort, og Provisionen gaves dertilmed sjelden gratis. Forresten gik Paverne med Hensyn til den norske Kirke samme Bete som med de øvrige Rom undergivne Kirker. De løste først Metropolitanforholdet i selve Kirken, idet de formindskede Metropolitanens Ret over hans Ekebiskopper, naturligtviis for at han ikke skulde blive for selvstændig i et Metropolitanomraade til Skade for deres egen Myndighed. Dernæst understøttede de Kathedralkirkernes Kapitler mod deres Biskopper og tillod dem paa en Maade at sibeordne sig disse i Biskopsdømmets Bestyrelse, — dette var for at give Biskoppernes Myndighed i deres Omraade en Modvegt, som Pavedømmet, naar det gjaldt at ydmyge en opsætsig Biskop, kunde benytte til sin Fordeel. Endelig indtrængte de sig i Kapitlernes Valgret for ogsaa til egen Fordeel at svække disse betydningsfulde Kollegiers Indflydelse, der vel kunde tænkes under visse Omstændigheder at kunne blive Pavedømmet farlige. Ved denne Afsærd troede vistnok Paverne at befordre Pavedømmets Magtfulde, det de indordne under den umiddelbart alle Kirkens Kræfter. Men uden viste, at de høieligen bedrog sig, og at de ved egenmægtigen at gribe forstyrrende ind i den fra gamle Tider grundlagte, og af ældre Tider med saa stort Skarpsind og med saa megen Omsigt uddannede hierarchiske Kirkeorden, netop undergrove Hierarchiets Grundvold og fremkaldte Pavedømmets Fornedrelse og Afmagt.

Hvad den norske Kirke angaar, da tør man vel ikke paastaa, at dens Biskopsstoles Besættelse ved pavelig Provision fra denne Tid af blev Regelen; thi ogsaa senere synes dog Kapitlerne at have faaet benytte sin Valgret. Men allerede den uafviselige Kjendsgjerning, at Paven, uden canonisk Grund, blot ved en vilkaarlig Anvendelse af sin kirkelige Magtfulde, tillod sig, naar ham saa lystede, at omstyrte Kapitlernes Valg og sætte sin Provision i Stedet, — allerede denne Kjendsgjerning maatte fratage det saa vigtige Valgsystem en stor Deel af dets Holdning og gøre Kapitlerne lunkne i Opfyldelsen af deres Valgerkald.

Imidlertid dreves Indsamlingen af den treaarige Pave-tiende i Norge med Iver. Den pavelige Nuntius i de tre nordiske Riger for

dette Helligendes Cyrd, Overindsamleren, Johannes Guilberti, De-
 tatus af Dorpat, var personlig tilstede i Sverige i Slutningen af
 1350¹⁾, og under hans Overoplygt drev Abbed Arnulf af Dødsbo
 og Broder Ingjald af samme Kloster som hans fuldmægtige Under-
 indsamlere (subcollectores) Sagen i Norge, saaledes at de ogsaa
 modtog Peterspengen. Biskopperne samt Kapitterne besvarede den
 nødvendige Indkrævning af begge Dele i de forskjellige Biskopsdom-
 mer og afgave igjen det Opbaarne under Regnskab til sine Indsam-
 lere. Den 20de August 1351 vare de to Indsamlere i Bergen og
 modtog her af Kapitlet en Deel af hvad dette havde opbaaret, nem-
 lig 451 Mark norsk Mynt, 50 Pd. Sterk. og noget meer i anden
 Mynt. At havde ikke kunnet inddrives paa Grund af den store Dø-
 delighed, som havde raaset²⁾. Den 31te October næst efter modtog de
 i Oslo 500 Mark norsk Mynt af den stavangerste Biskop Sigfrids og
 hans Kapittels Fuldmægtige paa Stavangers Biskopsdommes Begne³⁾.
 Den paafølgende 5te November udbetattes dem ligeledes i Oslo, paa
 Oslos Biskopsdommes Begne, den betydelige Sum 4757 Mark norsk
 Mynt i Havelende og 478 Mark i Peterspenge⁴⁾. I 1352 den
 20de September modtog de i Bergen af Biskop Haavard af Hamar
 paa Hamars Biskopsdommes Begne 750 Mark norsk Mynt i Have-
 lende, men kun 15 Mark i Peterspenge⁵⁾. Den næstfølgende 18de
 September modtog de af Bergens Kapitel i yderligere Afbetaling 250
 Mark norsk Mynt, 11 Pd. St. og noget mere i andre Myntloster
 samt lidt over 27 Mark norsk i Peterspenge; dette var med Bønne-
 lighed indbrevet paa Grund af den store Dødelighed, som havde bet-
 rækket Endelig Dagen efter, den 19de September, betalte Erkebiskop
 Olaf, som det lader ogsaa i Bergen, til Kong Magnus's Bøndskab,
 ifølge de tvende Indsamleres Forlangende, for sig og sin Kirke i Ha-
 velsende 2100 Mark norsk Mynt, hvilket Kongen skulde modtage til
 sit Brug ifølge Overeenkomst mellem ham og den pavelige Nuntius⁶⁾.
 Det følgende Aar 1353, den 18de Juli, i Oslo, afslagde Indsamlerne
 Abbed Arnulf og Broder Ingjald for selve Nuntius, Johannes Guila-
 bert, i flere Bidners Overvær, blandt hvilke Biskop Sigfrid af Oslo
 og Cyrd, fordam Electus til Oslo, — sit Hovedregnskab for Alt det
 i Norges 5 Biskopsdommer Indsamlede, Peterspengen med beregnet.
 Det udgjorde: for Nidaros's Biskopsdomme 2100 Mark, for Oslos 5286
 Mark, for Bergens 1396 Mark, for Stavangers 531 Mark, og for
 Hamars 765 Mark, tilsammen 10028 Mark, alt norsk Mynt, af hvil-
 leu 7½ Mark gik paa 1 Pund Sterling, folgelig 1337 Pd. (el. Mark?)

¹⁾ Sam. D. 6. XHI. 245. ²⁾ N. Dipl. I. 258. ³⁾ N. Dipl. I. 259. ⁴⁾ N.
 Dipl. I. 259—260. ⁵⁾ N. Dipl. I. 261. ⁶⁾ N. Dipl. I. 262. ⁷⁾ N.
 Dipl. I. 263.

Sterling d. e. godt Sold. Men hele denne Sum havde Indsamlerne, ifølge den pavelige Nuntius's udtrykkelige Befaling, overgivet Kong Magnus eller hans Fuldmægtige, og derfor modtaget Tilstaaelseshævet med Kongens Segl. Over det Hele blev et Notarialinstrument udfærdiget¹⁾.

Forholdet mellem Pavetienden af de forskellige Biskopsdømmer er paafaldende: af Oslos meer end dobbelt saa stor som af Nidaros's, meer end tre Gange saa stor som af Bergens, omtrent sex Gange saa stor som af Hamars og næsten ni Gange saa stor som af Stavangers. 3 Oslos Biskopsdømme maa altsaa have været en forholdsviis stor Mængde rige Beneficier, ligesom vi have seet før, at Oslos Biskopskol vurderedes lige med Nidaros's i Rigdom²⁾. Af Peterspengens Størrelse kunne vi med mindre Bestemthed slutte noget, da vi ikke vide for hvor mange Aar den var samlet; men er de 478 Mark for Oslos Biskopsdømme Peterspengen for samme Tid som den for Bergens Biskopsdømme var 143 Mark og for Hamars kun 15 Mark³⁾, saa saa vi ud, at Oslos Biskopsdømme efter den store Mandedsød har haft en tre Gange saa stor Befolkning som Bergens, og en meer end tredive Gange (!) saa stor Befolkning som Hamars; thi Peterspengen udrededes efter Mandtallet. Udentvivel maa Oslos Biskopsdømme have lidt forholdsviis ringe ved Mandedsøden, uagtet dog ogsaa der ved Sygdommens Slutning, eller strax efter dens Dødhed i 1350 (om Aarsen), klagedes over Folkemangel, „saaledes at man ei kunde faa Folk til at trefte Tiendefornet“⁴⁾. Hamars Biskopsdømme (Dplandene) skulde derimod have lidt mest. Ellers er der fra Bergens Biskopsdømme alene udtrykkelig klaget over Banffeligheden ved at inddrive Pavens Tilkommende paa Grund af den Udelæggelse, Farsotten havde voldet⁵⁾.

Det er allerede antydet, at de Penge Johannes Guilaberti indbrev i Norge for det pavelige Skatkammer, bleve overdragne Kong Magnus, og det samme var ganske vist ogsaa Tilfælde med de Summer, han samlede i Sverige og Skaane. Grunden hertil var, at Magnus fremdeles laa i Krig med Russerne, og da Krigen sagdes at gjælde disses Omvendelse fra deres schismatiske og fjætterske Tro til den romerske Kirkes Lære, paafaldte han Pavens Hjælp. Efter Krigsbegivenhederne i 1348 og 1349, hvilke ovenfor ere berørte⁶⁾, indtraadte, som det synes, en Stands i Krigens Førelse, bevirket ved

¹⁾ N. Dipl. I. 264—268.

²⁾ S. o. f. II. 298.

³⁾ N. Dipl. I. 266, 267.

⁴⁾ Kongebrev af 3die Aug. 1350 fra Lunsberg, i Anledning af Biskoppen af Oslos Klage over Folkets Skjædesløshed i at udrede Tiende. Dr. perg. i A. N. Sml. fasc. 35 No. 13.

⁵⁾ S. o. f. II. 353.

⁶⁾ S. o. f. II.

Landebøden, der ikke alene herskede Norge og Sverige, men ogsaa udbredte sig med al sin Udelæggelse til Rusland, og saaledes lammede begge de skibende Magter. Magnus havde imidlertid ei opgivet sin Plan, at udvide sit Rige og derhos den romerske Kirkes Omraade mod Osten og paa de novgorodske Russers Betøfning, og han synes fra sit første Tog at have vedligeholdt sine Forbindelser med de til det svenske Rige nærmest grændsende Kareler og Ingrer. Nu var der saa meget større Grund til at søge Paven's Hjælp, som Pesten havde svækket hans Riger og sat ham ud af Stand til at modstaa med Kraft Russernes Indfald og Udelæggelser i de ved hans tidligere Tog vundne Landstaber. Han lod Pave Clemens VI dette vide; og Clemens tilstrev den 15 Marts 1351 fra Avignon Erkebiskopperne af Lund, Upsal og Nidaros samt deres Byskopper med Opmuntring til at lade prædike Korstog mod Russerne i de tre nordiske Riger, og formaar Nordmændene og Danerne at komme Sverige til Hjælp, der ved Pesten var udtømt for Folk ¹⁾.

Før denne pavelige Skrivelse blev udstædt, havde allerede Magnus sat sig i Bevægelse og var dragen til den russiske Grændse med en Hær, til hvilken ogsaa Norge gav Bidrag. Han skal efter de norske Annaler i 1351 have vundet nogle Fordele, dog ikke af Betydning ²⁾. Magnus var, som af Breve viser sig, den 17de Februar 1351 i Riga og den næste 2den April i Hapsal i Lifland ³⁾. Paa denne Tid maa altsaa ganske vist Toget have fundet Sted, og er maaskee paabegyndt allerede i Slutningen af foregaaende Aar. Men den 15de Mai 1351 var han igjen i Aabo i Finland og den 8de Juni i Stofholm ⁴⁾. Toget var da, som det lader, allerede til Ende, og det før Virkningerne af den pavelige Korstogsopfordring kunde have vist sig. Rimeligviis bleve disse Virkninger heller ikke store, da de nordiske Rigers Lande endnu altsor meget maatte føle det haarde Slag, Pesten havde tilføiet dem. Magnus's sidste Tog havde desuden, efter alt Udseende, ikke havt et Udfald, der kunde opmuntre Folk til at stunde efter et nyt.

Men Sveriges Stilling var farlig: Russerne kunde ville hevne sig; Forsvarsmidlerne mod dem vare ganske vist daarlige, og Kongens Skatkammer tomt. Da nu just Indsamlingen af Pavetienden var i fuld Gang, og den pavelige Nuntius personlig tilstede i Sverige, saa var det, under de forhaandværende Omstændigheder ganske naturligt, at Magnus henvendte sig til ham om Pengehjælp. Pavetienden var jo bestemt til Christenhedens Forsvar; om den anventes mod Tyrkerne eller Russerne kunde gjælde lige meget, da begge vare Paven's, søl-

¹⁾ Sæhm D. S. XIII. 259; Lagerbr. III. 397—398. Den sidste henfører Paven's Brev rigtigten til 1350. ²⁾ Isl. Ann. 284. ³⁾ Lagerbr. III. 413, 414. ⁴⁾ Lagerbr. III. 414; Rappenh. II. 412.

Sterling d. e. godt Sølvs. Men hele denne Sum havde Indsamlerne, ifølge den pavelige Nuntius's udtryffelige Befaling, overgivet Kong Magnus eller hans Fuldmægtige, og derfor modtaget Tilstaaelsesbrev med Kongens Segl. Over det Hele blev et Notarialinstrument udfærdiget ¹⁾).

Forholdet mellem Pavetienden af de forskellige Biskopsdømmer er paafaldende: af Oslos meer end dobbelt saa stor som af Nidaros's, meer end tre Gange saa stor som af Bergens, omtrent sex Gange saa stor som af Hamars og næsten ni Gange saa stor som af Stavangers. 3 Oslos Biskopsdømme maa altsaa have været en forholdsvis stor Mængde rige Beneficier, ligesom vi have seet før, at Oslos Biskopsstol vurderedes lige med Nidaros's i Rigdom ²⁾. Af Peterspengens Størrelse kunne vi med mindre Bestemthed slutte noget, da vi ikke vide for hvor mange Aar den var samlet; men er de 478 Mark for Oslos Biskopsdømme Peterspengen for samme Tid som den for Bergens Biskopsdømme var 143 Mark og for Hamars kun 15 Mark ³⁾, saa saa vi ud, at Oslos Biskopsdømme efter den store Mandedød har haft en tre Gange saa stor Befolkning som Bergens, og en meer end tredive Gange (!) saa stor Befolkning som Hamars; thi Peterspengen udrededes efter Mandtallet. Udentvivel maa Oslos Biskopsdømme have lidt forholdsvis ringe ved Mandedøden, uagtet dog ogsaa der ved Sygdommens Slutning, eller strax efter dens Dødhør i 1350 (om Baaren), klagedes over Folkemangel, „saaledes at man ei kunde saa Folk til at trefte Tiendefornet“ ⁴⁾. Hamars Biskopsdømme (Opplandene) skulde derimod have lidt mest. Ellers er der fra Bergens Biskopsdømme alene udtryffeligt klaget over Banffeligheden ved at inddrive Pavens Tilkommende paa Grund af den Udelæggelse, Farsotten havde voldet ⁵⁾).

Det er allerede antydet, at de Penge Johannes Guilaberti indbragte i Norge for det pavelige Skatkammer, bleve overdragne Kong Magnus, og det samme var ganske vist ogsaa Tilfælde med de Summer, han samlede i Sverige og Skaane. Grunden hertil var, at Magnus fremdeles laa i Krig med Russerne, og da Krigen sagdes at gjælde disses Omvendelse fra deres schismatiske og fjætterske Tro til den romerske Kirkes Lære, paakaldte han Pavens Hjælp. Efter Krigsbegivenhederne i 1348 og 1349, hvilke ovenfor ere berørte ⁶⁾, indtraadte, som det synes, en Stands i Krigens Førelse, bevirket ved

¹⁾ N. Dipl. I. 264—268. ²⁾ S. o. f. II. 298. ³⁾ N. Dipl. I. 266, 267.

⁴⁾ Kongebrev af 3die Aug. 1350 fra Lunsberg, i Anledning af Biskoppen af Oslos Klage over Folkets Skjædesløshed i at udrede Tiende. Dr. perg. i N. M. Sml. fasc. 35 No. 13. ⁵⁾ S. o. f. II. 353. ⁶⁾ S. o. f. II.

Ranbeobden, der ikke alene herskede Norge og Sverige, men ogsaa udbredte sig med al sin Obelæggelse til Rusland, og saaledes lammede begge de skribende Magter. Magnus havde imidlertid ei opgivet sin Plan, at udvide sit Rige og derhos den romerske Kirkes Omraade mod Osten og paa de novgorodske Russers Beføstning, og han synes fra sit første Tog at have vedligeholdt sine Forbindelser med de til det svenske Rige nærmest grændsende Kareler og Ingrer. Nu var der saa meget større Grund til at søge Paven's Hjælp, som Pesten havde svækket hans Riger og sat ham ud af Stand til at modstaa med Kraft Russernes Indfald og Obelæggelser i de ved hans tidligere Tog vundne Landstaber. Han lod Pave Clemens VI dette vide; og Clemens tilskrev den 15 Marts 1351 fra Avignon Erkebiskopperne af Lund, Upsal og Ribaros samt deres Bysbiskopper med Opmuntring til at lade prædike Korstog mod Russerne i de tre nordiske Riger, og formaa Nordmændene og Danerne at komme Sverige til Hjælp, der ved Pesten var udtømt for Folk ¹⁾.

Før denne pavelige Skrivelse blev udstædt, havde allerede Magnus sat sig i Bevægelse og var dragen til den russiske Grændse med en Hær, til hvilken ogsaa Norge gav Bidrag. Han skal efter de norske Annaler i 1351 have vundet nogle Fordele, dog ikke af Betydning ²⁾. Magnus var, som af Breve viser sig, den 17de Februar 1351 i Riga og den næste 2den April i Hapsal i Lifland ³⁾. Paa denne Tid maa altsaa ganske vist Toget have fundet Sted, og er maaskee paabegyndt allerede i Slutningen af foregaaende Aar. Men den 15de Mai 1351 var han igjen i Aabo i Finland og den 8de Juni i Stofholm ⁴⁾. Toget var da, som det lader, allerede til Ende, og det før Virkningerne af den pavelige Korstogsopfordring kunde have vist sig. Rimeligvis bleve disse Virkninger heller ikke store, da de nordiske Rigers Lande endnu altfor meget maatte føle det haarde Slag, Pesten havde tilføjet dem. Magnus's sidste Tog havde desuden, efter alt Udseende, ikke havt et Udfald, der kunde opmuntre Folk til at stunde efter et nyt.

Men Sveriges Stilling var farlig: Russerne kunde ville hevne sig, Forsvarsmidlerne mod dem vare ganske vist daarlige, og Kongens Stakkammer tomt. Da nu just Indsamlingen af Pavetienden var i fuld Gang, og den pavelige Nuntius personlig tilstede i Sverige, saa var det, under de forhaandværende Omstændigheder ganske naturligt, at Magnus henvendte sig til ham om Pengehjælp. Pavetienden var jo bestemt til Christenhedens Forsvar; om den anvendes mod Tyrkerne eller Russerne kunde gjælde lige meget, da begge vare Paven's, søl-

¹⁾ Suhm D. S. XIII. 259; Lagerbr. III. 397—398. Den sidste henfører Paven's Brev urigtigen til 1350. ²⁾ Isl. Ann. 284. ³⁾ Lagerbr. III. 413, 414. ⁴⁾ Lagerbr. III. 414; Lappenb. II. 412.

gelig ogsaa Christendommens Fiender. Johannes Guilaberti havde ikke godt ved ganske at afvise Kongens Ansøgning, og bevilgede ham, rimeligviis efter nærmere Overlæg med Kurien, en Sum af 15000 Florener eller Gylden, dog kun som et Laan, hvilket Kongen senere skulde tilbagebetale det apostoliske Skatkammer ¹⁾. Denne Sum har rimeligviis været Udbyttet af den hele Pavetiende af Norge, Sverige og Staare, og den har, som det lader, gaaet i Kongens Kasse efterhaanden som den blev indkrævet.

Laanet blev dog neppe anvendt efter Bestemmelse. Man finder nemlig ikke Spor til at Magnus har foretaget flere Tog mod Russerne end de allerede gjorde; og Pengene ere rimeligviis blevene for største Delen bortødslede af den letsindige Konge paa andre Foretagender, som ingen Betydning havde for den romerske Kurie. Krigen med Rusland synes at være døet hen af sig selv paa Grund af det russiske Riges daværende Afmagt, og Kong Magnus's Egegyldighed. Men vi skulle senere see, i hvilken Forlegenhed Kongen kom, da Laanet efter flere Aars Forløb fordredes gjenbetalt.

At der ved denne Tid ikke overalt var den bedste Orden i den norske Kirke, viste sig især paa Island. Vi have seet, hvor forhadte de tvende norske Biskopper Jon Sigurdsøn og Orm Aslaksøn der havde gjort sig ved deres Strengthed og Udsugelser, og hvorledes Orm, da Nordlænderne gjorde aabenbar Opstand mod ham, i 1347 havde maattet ty til Norge for at søge Beskyttelse hos den mod ham gunstig stemte Konge ²⁾. Orm trøstede sig i flere Aar ikke til at vende tilbage til sit Sæde, og da imidlertid Jon Sigurdsøn af Staalholt døde i 1348, og hans Eftermands Indvielse forsinkedes ved Mandebøden ³⁾, var Island i over to Aar uden Biskop. I 1350 lykkedes det Biskop Orm at udvirke af Kongen, under dennes Ophold i Bergen, et nyt Vernebrev af 2den Juni, (en halv Maaned før Botulsmesse) beseglet af Kansleren Arne Aslaksøn i Kongens Overvær. Det var endnu strengere end det tidligere af 1346, indeholdt truende Ord mod de opsætsige Bønder og styrede otte af disse Formænd, alle anselige Hovdinge til Norge for der at forsvare sin Sag for Kongen eller hans Drotsete ⁴⁾.

Korfynt med dette Vernebrev drog endelig Orm den følgende Sommer 1351, efter henved fire Aars Fraværelse tilbage til sit Biskopsdomme, uden tvivl noget tryggere derved, at den nye Biskop af Staalholt, Gyrð Jvarksøn, samtibigen for til Island og indtog sit Sæde. Men Orm fandt den gamle Opsætsighedsaand hos Nordlænderne endnu i fuldt Liv, og han dæmpede den ikke ved at banskette

¹⁾ Regr. III. 393, 394. ²⁾ S. o. f. II. 303 f. ³⁾ S. o. f. II. 304, 342.

⁴⁾ Finn Joh. I. 433—435.

i 1352 en af sine Hovedmodstandere, Benedikt Kolbainsson, og fængsle demmed Svenske for at paatvinge dem en streng Penitens ¹⁾. Hans Modstandere gave dog for saavidt efter, at de ablade Kongens Stenning og drage til Norge for at tale sin Sag. Denne tog en bedre Besending for dem, end Biskoppen rimeligviis havde ventet. De indfærdede Bønder skulle nemlig i 1353 være komne tilbage til Island med Kongebreve, der bøde Biskopperne at aflade alle nye Fordringer, og Biskop Orm at løse dem af sine Modstandere, som han havde bannet ²⁾.

Men Biskop Orm synes ikke at have været tilfreds med dette Sagens Udfald. Han vilde atter prøve sin Indflydelse hos Kong Magnus og for i 1354 paa ny til Norge ³⁾. Hans Stræben synes denne Gang især at have gaaet ud paa at udvirke en kongelig Beskæmmelse for, at den Christenret, som gjaldt i Staalholts Biskopsdomme, ogsaa skulde gjælde i Holes, navnlig med Hensyn til Titulære og Biskoppens Visitations-Rettigheder. Dette lykkedes ham ogsaa. Thi den 19de October 1354 blev af Kong Magnus, eller i hans Navn, i Bergen udstedt et Brev, besejlet af Hr. Orm Eysteinson, der her kaldes Kongens Sekretar, hvori bødes, at den Christenret, der gjaldt paa Islands Sydland, ogsaa skulde gjælde paa Nordlandet, og at ingen Sag skulde søges efter nogen anden ⁴⁾.

Denne Forordning har almindelig været forklaret saaledes, at Biskop Arne Thorlakssons Christenret af 1274, hvilken i Hovedsagen var den samme som Erkebiskop Jons, derved fik kongelig Stadfæstelse som den enegjældende paa Island, da den tidligere kun havde gjældet for Staalholts Biskopsdomme ⁵⁾. I Forordningen nævnes dog ingen Christenret udtrykkeligen, og Gyldigheden af Arne Thorlakssons for Staalholts Biskopsdommes Vedkommende kan neppe med Rette paastaaes at have været nogenstunde tidligere godkendt af Norges Konge. Naastor forklarer man rettest Forordningen saaledes, at den Christenret, som i Brugen havde vundet Hevd paa Sydlandet, nu ogsaa skulde gjælde paa Nordlandet; og dermed mentes udenvivst i Grundten den ældre, Thorlaks og Ketils Christenret, hvilken dog nu i Brugen var bleven betydelig ændret efter Arnes. Det er da gaaet til paa Island med Arnes Christenret ligesom i Norge med dens Forbilleder, Erkebiskop Jons, — at den uden nogen egentlig kongelig Stadfæstelse, ved at anvendes til Berigtigelse og Fuldstændiggjørelse af den forældede og utidsvarende ældre, egentlig lovbekræftede og stadfæstede, efterhaanden og saagodt som uformærket har overfriet den og vundet Hevd i Brugen.

¹⁾ Isl. Ann. 284, 286. ²⁾ Isl. Ann. 286. ³⁾ Samst. ⁴⁾ Finn. Joh. I. 436. ⁵⁾ Finn. Joh. I. 539, 540.

Hvad forresten Biskop Orm angaar, da vendte han, som det la-
der, ei meer tilbage til sit Sæde i Hole, men døde i Norge den 1ste
November 1356¹⁾. Islænderne sørgede ikke over hans Død. Af
de 14 Aar, han havde været Biskop, havde han tilbragt henved Halv-
delen udenfor Island, sysselsat med de Stridigheder, han havde med
sine Undergivne, og der bemærkes om ham, at man ei finder Spor
til at han paa nogen Maade har ophjulpet sit Biskopsdomme enten i
aandelig eller i materiel Henseende²⁾.

Desværre bleve Biskopper som Orm efter denne Tid ikke længer
nogen Sjælbenhed paa Island, og Misgreb fra den geistlige og verds-
lige Styrelses Side forenede sig med Uaar og Landplager til Folkets
Fordærvelse. Saalænge Biskopperne der vare indfødte Mænd, der
noie kjendte Landets og Folkets Leilighed, og desuden tildeels i Slegt-
forbindelse med dets verdslige Høvdinger, vare de mægtige Støtter
for den indre Orden og Talsmænd for det almindelige Bedste baade
i Hjemmet og hos Norges Konge. Flere af de tidligere norske Bi-
skopper der vare ogsaa Mænd af Duelighed og god Villie, der stræbte
at opfylde sin Skyldighed, om de end ikke altid havde Indfødtes
aabne Blik for Landets Larm og Landets Brøst. Men Jon Sig-
urdsøn af Skaalholt og Orm Aslaksøn af Hole vare
Forløbere for en lang Række af Biskopper, der med Udlændingers al-
mindelige Ukyndighed om Landets Skik forenede verdsligt Sindelag,
Eigegyldighed for sit geistlige Kald og for sine Undergivnes Larm,
samt som oftest en høi Grad af Egennyttighed. Fra nu af seer man
sævnligen de islandiske Biskopper kappes med Landets verdslige Høvdin-
ger i Herstelyst, Trættekærhed og Almuens Udsugelse. Og den norske
Styrelse gav dem heri ved sin Eigegyldighed og Kortsynthed sine
Hænder. Norges Konger begyndte nu og vedbleve i lang Tid at
anse Island som et Skatland i Ordets egentligste Betydning, som et
Land, der lod under Norges Kongedømme blot for at skaffe dets
Indtægter en Smule Forøgelse, ikke for at nyde dets kraftige Bem
til indre Freds og Ordens Opretholdelse. Det bedste Bevis paa
Kong Magnus's Anskuelse af sit Forhold til Island og paa hans Ei-
gegylldighed for dets sande Vel er det Skridt, han i 1354 gjorde,
idet han bortleiede alle kongelige Indtægter af Den, faste og uvisse,
ligesaavel Skat og Skyld som Sagore, for tre Aar til en vis Jon
Bjufusson Holm, hvem han for samme Tid udnævnte til Hirdstyrer

¹⁾ Baade Finn Jonsøn (II. 199) og Espolin (p. 1 c. 56) antage, at han er
død i Norge; de islandiske Annalers Udtryk (288) er imidlertid utydeligt og
kunne vel forklares som om Meningen var, at han døde i Hole, hvilket dog
igjen deres senere Beretning (290) synes at modsigge. ²⁾ Finn Joh. II.
199, 200; Espol. Aarb. p. 1. c. 56.

eller Befalingsmand over Landet ¹⁾). Denne Fremgangsmaade blev senere mange Gange gjentagen, og man kan let tænke sig til hvilke Udføgelser og Billaarligheder den maatte give Anledning. Og med alt det synes Islændingerne dog at have baaret Godhed for Magnus og at have tilskrevet ikke hans Udygtighed eller Mangel paa god Bille, men sine egne Stormænds Egemytte de Fidsler, de maatte udstaa.

86.

Styrelsesforandring i Norge i 1350. Drm. Eysteinsøn bliver Drotsete. Rigets indre Historie 1350—1355.

Vi maa nu igjen kaste et Blik paa Norges verdslige Styrelse og see hvilken Bending den havde taget i de senest omtalte Aar. Det er ovenfor paavist, hvorledes Forandringen af 1343 og 1344, hvorved Norges og Sveriges fremtidige Adskillelse under hver sin Konge vedtoges, synes at have virket til mere Orden i den norske Rigsstyrelse, navnlig derved at Kanslerembedet efter flere Aars Forløb igjen blev besat, Raadsmøderne hyppigere, og Raadets Myndighed til at handle i Kongens Navn og ved Kansleren benytte hans norske Segl i hans Færværelse fra Norge udvidet ²⁾). I Tiden fra 1345 til 1350 maa Kansleren, Hr. Arne Aslafsson, antages at have været den ledende Kraft i Styrelsen, som den der, i Egenkab af det norske Kongesegl Bogtes, paa en Maade repræsenterede Kongen, naar denne ei selv var tilstede. Men i 1350 foregik atter en Forandring i Rigsstyrelsen, der ikke synes at have været af ganske ringe Betydning. En Drotsete blev nemlig i dette Aar atter udnævnt for Norge, og det norske Kongesegl givet ham i Berge.

I Begyndelsen af 1349 var Kong Magnus i Norge, hvorhen han maa være dragen ikke længe efter sin Tilbagekomst til Sverige fra det russiske Tog ³⁾). Fra Oslo udstedte han den 27de Februar 1349 et Brev, hvori han stadfæstede Nidaros's Kirkes Privilegier og Friheder, hvilket Brev blev beseglet i hans eget Overvær ⁴⁾); og den 1ste Marts udstedte han sammestedsfra tvende Breve: det ene angaaende en Almenning i Gudbrandsdalen, beseglet med hans Sekret (mindre Segl) i hans eget Overvær ⁵⁾, det andet angaaende Mariæ Kirken i Oslo, beseglet af Kansleren Arne Aslafsson, ligeledes i Kongens Overvær ⁶⁾. Den 13de April s. A. var han paa Baahus Slot, hvorfra han udstedte det før omtalte Brev angaaende de kongelige

¹⁾ Isl. Ann. 286. ²⁾ S. o. f. II. 294 f. ³⁾ S. o. f. II. 307. ⁴⁾ N. Dipl. II. 246. ⁵⁾ Dr. perg. i Bergens Museum. ⁶⁾ Dr. perg. i N. N. S. fasc. 53 No. 10.

Hvad forresten Biskop Orm angaar, da vendte han, som det la-
der, ei meer tilbage til sit Sæde i Hole, men døde i Norge den 1ste
November 1356¹⁾. Islænderne sørgede ikke over hans Død. Af
de 14 Aar, han havde været Biskop, havde han tilbragt henved Halv-
delen udenfor Island, sysselsat med de Stridigheder, han havde med
sine Undergivne, og der bemærkes om ham, at man ei finder Spor
til at han paa nogen Maade har ophjulpet sit Biskopsdomme enten i
aandelig eller i materiel Henseende²⁾.

Desværre bleve Biskopper som Orm efter denne Tid ikke længer
nogen Sjælbenhed paa Island, og Misgreb fra den geistlige og verds-
lige Styrelses Side forenede sig med Uaar og Landeplager til Folkets
Fordærvelse. Saalænge Biskopperne der vare indfødte Mænd, der
nøie kjendte Landets og Folkets Leilighed, og desuden tildeels i Slegt-
forbindelse med dets verdslige Høvdinger, vare de mægtige Støtter
for den indre Orden og Talsmænd for det almindelige Bedste baade
i Hjemmet og hos Norges Konge. Flere af de tidligere norske Bi-
skopper der vare ogsaa Mænd af Duelighed og god Villie, der stræbte
at opfylde sin Skyldighed, om de end ikke altid havde Indfødtes
aabne Blik for Landets Larm og Landets Brøst. Men Jon Sig-
urdsøn af Skaalholt og Orm Aislaksøn af Hole vare
Forløbere for en lang Række af Biskopper, der med Udlændingers al-
mindelige Ukyndighed om Landets Skik forenede verdsligt Sindelag,
Eigegyldighed for sit geistlige Kald og for sine Undergivnes Larm,
samt som oftest en høi Grad af Egennyttighed. Fra nu af seer man
sævnligen de islandste Biskopper kappes med Landets verdslige Høvdin-
ger i Herstelyst, Trættekærhed og Almuens Udsugelse. Og den norske
Styrelse gav dem heri ved sin Eigegyldighed og Kortsynthed sine
Hænder. Norges Konger begyndte nu og vedbleve i lang Tid at
anse Island som et Skatland i Ordets egentligste Betydning, som et
Land, der lod under Norges Kongedømme blot for at skaffe dets
Indtægter en Smule Forøgelse, ikke for at nyde dets kraftige Bem-
til indre Freds og Ordens Opretholdelse. Det bedste Bevis paa
Kong Magnus's Anskuelse af sit Forhold til Island og paa hans Ei-
gegyldighed for dets sande Vel er det Skridt, han i 1354 gjorde,
idet han bortleiede alle kongelige Indtægter af Den, faste og uvisse,
ligesaavel Slat og Skyld som Sagore, for tre Aar til en vis Jørn
Bjulfusson Holm, hvem han for samme Tid udnævnte til Hirdstyrer

¹⁾ Baade Finn Jonsøn (II. 199) og Espolin (p. 1 c. 56) antage, at han er
død i Norge; de islandste Annalers Udtryk (288) er imidlertid utydeligt og
kunne vel forklares som om Meningen var, at han døde i Hole, hvilket dog
igjen deres senere Beretning (290) synes at modsigge. ²⁾ Finn Joh. II.
199, 200; Espol. Aarb. p. 1. c. 56.

eller Befalingsmand over Landet¹⁾. Denne Fremgangsmaade blev senere mange Gange gjentagen, og man kan let tænke sig til hvilke Udfølgelser og Ulfkaarligheder den maatte give Anledning. Og med alt det synes Islænderne dog at have baaret Godhed for Magnus og at have tilskrevet ikke hans Udygtighed eller Mangel paa gode Bolk, men sine egne Stormænds Egemytte de Eidsler, de maatte udfaa.

86.

Styrelsesforandring i Norge i 1350. Dr. Espelundson bliver Drotsete. Rigets indre Historie 1350-1355.

Vi maa nu igjen kaste et Blik paa Norges verdslige Styrelse og se hvilken Bending den havde taget i de senest omtalte Aar. Det er udenfor paavist, hvorledes Forandringen af 1343 og 1344, hvorved Norges og Sveriges fremtidige Adskillelse under hver sin Konge vedtoges, synes at have virket til mere Orden i den norske Rigsstyrelse, navnlig ved at Kanslerembedet efter flere Aars Fortab igjen blev besat, Raadsmændene hyppigere, og Raadets Myndighed til at handle i Kongens Navn og ved Kansleren benyttede hans norske Segl i hans Rigsstyrelse for Norge udvidet²⁾. I Tiden fra 1345 til 1350 maa Kansleren, Dr. Arne Aolafson, antages at have været den ledende Styrelse, som den var, i Egenkab af det norske Kongesegls Bærer, paa en Maade repræsenterede Kongen, naar denne et selv var tilstede. Men i 1350 foregik atter en Forandring i Rigsstyrelsens bestaaelse, som synes at have været af ganske ringe Betydning. En Drotsete blev nemlig i dette Aar atter udnævnt for Norge, og det norske Kongesegl givet ham i Berge.

I Begyndelsen af 1349 var Kong Magnus i Norge, hvorhos han maa være brugen ikke længe efter sin Tilbagekomst til Sverige fra det russiske Tog³⁾. Fra Oslo udstedte han den 27de Februar 1349 et Brev, hvortil han fastsættede Nidaros's Kirkes Privilegier og Friheder, hvilket Brev blev beseglet i hans eget Overvær⁴⁾; og den 1ste Marts udstedte han sammestedsfra tvende Breve: det ene angaaende en Almennyng i Gudbrandsdalen, beseglet med hans Sekret (mindre Segl) i hans eget Overvær⁵⁾, det andet angaaende Mariæ Kirken i Oslo, beseglet af Kansleren Arne Aolafson, ligeledes i Kongens Overvær⁶⁾. Den 13de April s. A. var han paa Baahus Slot, hvorfra han udstedte det før omtalte Brev angaaende de kongelige

¹⁾ Isl. Ann. 286. ²⁾ S. o. f. II. 294 f. ³⁾ S. o. f. II. 307. ⁴⁾ N. Dipl. II. 246. ⁵⁾ Dr. perg. i Bergens Museum. ⁶⁾ Dr. perg. i N. N. S. fasc. 53 No. 10.

Apellers Frihed for Pavetienden¹⁾. Senere paa Aaret, maatte de den store Mandedød var udbrudt i Bergen, synes han at være dragen til Sverige og at have opholdt sig der, medens Farsotten resten som vænst i Norge. Han var i det mindste i Westeraas i Begyndelsen af Fasten, den anden Uge i Februar 1350, da han derfra forordnede Afsked for sig i Jamteland, hvor han vilde opholde sig udover Paasken paa en Reise til St. Olaf. Brevet blev beseglet med hans Sekret i hans eget Dvervær²⁾. Men medens Kong Magnus maa antages at have været paa Reisen over Jamteland til Nidaros — thi Paaske faldt dette Aar den 28de Marts —, udstedtes i Oslo den 10de April et Brev i Kongens Navn (Stadfæstelse af en privat Gave), beseglet af Kansleren Arne Aslaksson³⁾. Denne Omstændighed bekræfter, hvad ovenfor er sagt⁴⁾, at Kansleren havde Kongens store norske Segl i Forvar og benyttede dette for Breve udfærdigede i Kongens Navn i hans Frædterelse, medens Kongen selv havde sit norske Sekret eller mindre Segl med sig under sit Ophold udenfor Riget.

Altsælgelig har Magnus's Reise til St. Olaf været en Pilgrimsfærd i Anledning af den store Farsot, der nu identvis havde naaet Sverige og der var ved at udbrede sig, medens den i Norge begyndte at aftage, eller vel endog i Landets vestlige og nordlige Del, som den først synes at have angrebet, allerede var ophørt. End Kongen forresten under sit Ophold i Throndhjem har foretaget, vides ikke; man har ingen Breve af ham, som derfra ved denne Leilighed er udstedte. Ud paa Sommeren drog han til Bergen, hvor han var ved Begyndelsen af Juni Maaned og havde da sin Kansler hos sig. Thi den 1den Juni (en halv Maaned før Høstfæstelse, som er 17de Juni) udstedte han fra Bergen det før omtalte Brev for Biskop Orm af Hole, hvilket blev beseglet af Kansleren i Kongens Dvervær⁵⁾; og den 7de Juni udstedte han sammestedsfra et Frihedsbrev for Medlemmene af den tydske Hanse, ligeledes beseglet i hans eget Dvervær⁶⁾.

At under dette Kong Magnus's Ophold i Bergen noget meget vigtigt er foretaget, antyder i de gamle Annaler. Her heber vi nemlig under Aaret 1350: Kong Magnus og Dronning Blang kom til Bergen; gav han sin Son Erik Sverige, men Haakon Norge med Hændering (mod: handlögun) og satte dem i Kongesæde og før udbrøde dem Land; men sig seke forbeholdt han (en sialsum ser ætli hant til rikin) Haalogaland, Island, Færøerne og Hiattland. Og

1) S. o. f. II. 306. 2) Br. til Folket i Rasund og Hambrudal. Dr. perg. i den perlagskoldste Samling. i det svenske Rigsarkiv. 3) Dr. perg. i A. M. S. fasc. 53 No. 11. b. 4) S. o. f. II. 295. 5) S. o. f. II. 356. 6) N. Dipl. III. 225 (af Andre urigtigen henført til 1357).

ort efter siges der: „Orm Eysteinsøn blev Drotsete i Norge, effikket af Hr. Haakon den Uge“¹⁾).

Man seer, at de gamle islandste Annalstvivere, der ikke tale noget om Forhandlingerne i 1343 og 1344, ved hvilke egentlig Eirik og Haakon antoges til vordende Konger i Sverige og Norge, — have roet, at denne Sag først blev afgjort i Bergen 1350, og at Dronning Blanka og begge Kongesønnerne derved have været tilstede. Hvad det sidste angaar, da har man ingen særlig Grund til at tvivle paa Rigtigheden deraf. Har Rejsen til Norge fra først af havt et religiøst Formaal, været en Pilegrimsreise til St. Olaf, og har den endogså været foretagen for at fly Smitsotten, der nu rasede i Sverige, nedens. den var ophørt i det nordlige og vestlige Norge, — saa er et i sig selv ganske sandsynligt, at Magnus har taget sin Dronning og sine Børn med sig. Men hvad Forhandlingerne i Bergen angaar, da maa Annalstriverne uden tvivl have tillagt dem en noget større Betydning, end de virkelig havde. Sagen angaaende Eiriks og Haakongs Kongedømme var som sagt allerede for flere Aar tilbage afgjort, men end Liden for Norges Riges virkelige Overdragelse til Haakon endnu ikke var kommen, eftersom han ei havde naaet Myndighedsalderen. At en saadan Overdragelse heller ikke ved denne Leilighed har fundet Sted, viser noksom den Omstændighed, at Haakon først fem Aar senere optræder som styrende og med Kongenavn.

Noget sandt ligger ikke desto mindre vist nok til Grund for Annalstivernes Udsagn, kun at den rette Sammenhæng er bleven misforstaaet. Magnus har uden tvivl, da han med sin hele Familie var i det nordnordligste Norge, der paa en høitidelig Raade fundgjort og stadfæstet den i 1343 fastsatte Beslutning med Hensyn til sine Sønner. Maaſtee har han først gjort dette i Nidaros paa Drething, skjønt herom intet er berettet. Men i Bergen, hvor rimeligvis et Raadsmøde med det samme er blevet holdt, er Stadfæstelsen foregaaet med størst Høitidelighed, og der har Magnus, for ret at udhøve sine Sønners Verdigbed, sat dem ved sin Side i det kongelige Høisæde, medens han lod de tilstedeværende Raadgivere og Hirden med Haandtag forpligte sig til Overholdelse af den tidligere Beslutning. Hvad de Lande angaar, som han siges at have forbeholdt sig selv, da kan dette ogsaa gjerne være rigtigt, for saa vidt som Forbeholdet henføres til Bestemmelsen i dens Heelhed. Det er nemlig ganske rimeligt, at visse Dele af Norges Rige kunne have været udtrykkelig hjemlede Kong Magnus til hans særlige Underhold, naar han engang overgav Rigsstyrelsen til Haakon; og Skotlandene, til hvilke Haalogaland den Tid begyndte at henregnes, uden tvivl paa Grund af dets Forbindelser med det virkelige

¹⁾ Isl. Ann. 282.

Skotland Finmarken, ere fortrinsviis blevene valgte, fordi de ikke ansaaes henhørende til Rigets egentlige Kjerne, hvilken man ikke vilde splitte. Om nu forresten dette Skridt af Magnus er gjort fuldkommen frivilligt, eller paa Raadets Tilskyndelser, hvilket derved kunde tænkes at have villet yderligere stikke den vordende fuldkomne Adskillelse mellem Norge og Sverige, og derhos give Rigsstyrelsen i Norge en forøget Fasthed, — dette er noget, som umulig lader sig afgjøre.

Udnævnelsen af en norsk Drotsete ved samme Tid staar aabenbare i Sammenhæng med Magnus's Stadfæstelse af Beslutningen fra 1343. Vi have for seet, at de verdslige Medlemmer af Kongens norske Raad heller vilde have en verdslig Drotsete i sin Spids, som Kongens Repræsentant, end ledes af en geistlig Kansler. Dette viste sig jo klart under Formynderstyrelsen, først da Kansleren Ivar Olafson stødtes tilside for Drotseten Erling Bidfunson ¹⁾, og senere da Kansleren Paal Baardsøn, der paa en Maade af Biskopperne var Erling paatvungen som Sidemand, havde heel vanskeligt for at holde sig i Raadet mod Drotsetens og de verdslige Raadgivers Angreb ²⁾. Kongen paa sin Side synes, som før er udhævet, ikke egentlig at have yndet noget af de tvende Embeder ³⁾; men naar han nødvendig maatte vælge en af to, have vi seet, at han foretrak at bestikke en Kansler; og en saadan, der, efter Alt at dømmes, var Kongen fuldkommen tro og hengiven, stod nu i Raadets Spids. Men heri kunde Raadet ønske en Forandring, og maaskee fandt det ved nærværende Tid Leiligheden dertil gunstig.

Man maa stille sig for Die hvorledes det i 1350, strax efter den store Mandebøds Dødhjør, forholdt sig med Norges Biskopper. Erkebiskoppen og tre Lydbiskopper vare bøde under Sotten; Oslos gamle Biskop Salomon var den eneste overlevende Biskop i Norge, og han havde endnu neppe dengang, da de ovenomtalte Begivenheder foregik i Bergen i Juni Maaned, indviet Biskop Gisbert ⁴⁾. Har der nu ved denne Tid, som formodet, været holdt et Raadsmøde sammesteds, saa er det aabenbart, at de verdslige Raadgivere, hvilke disse nu have været, ingen overveiende geistlig Modstand have havt at frygte, og derfor vel kunne have gaaet den svage Magnus paa Livet for at faa sit Ønske om en verdslig Formand brevet igjennem. Annalernes Udsagn, at „Drotseten bestilledes af den unge Haakon,“ synes ogsaa at tyde her paa, at dennes Stilling som snart vordende Konge, er bleven udhævet til Forsvar for Nødvendigheden af en Drotsete, da Haakon maatte selvstændig repræsenteres i Raadet, og hans Repræ-

¹⁾ S. o. f. II: 217, 227. ²⁾ S. o. f. II: 231. ³⁾ S. o. f. II: 267. ⁴⁾ S. o. f. II: 342.

tant var nærmest til at være Bestyrelsens Formand, naar Kong Magnus var tilstede. Alt dette giver vistnok nogen Anledning til at formode, det senest omtalte Stridt af Kong Magnus ikke har været saa ganske Alligt, og navnlig at Bestikkelsen af en Drotsete i Grunden ikke har været efter hans eller Kanslerens Sind.

Men om det end muligen saaledes forholder sig med Styrelsesforanstaltningen i 1350, at Kong Magnus's Medvirken til samme har havt sin Grund i en ikke fuldkommen frivillig Kædelighed mod det norske Raad, — savnes der paa den anden Side ikke ganske Grund for den Gætning, Personen, der udnævntes til Drotsete, har været Magnus's elskede Valg, har været en Yndling af Kongen, om hvilken denne har haabet, at han som Kongedømmets Repræsentant i Raadets Fulde i Gæt og Alt tjene Kong Magnus's Sag, uanseet at Raadets Tanke med hans Udnævnelse muligen kunde have været, at han i dets Formand nærmest skulde træde i Stedet for Junger Haakon. Hvad der taler for den sidste Gætning, skal strax nedenfor udvikles, og vi komme til at omtale den Udnævntes Personlighed og Stilling. Hvad der imidlertid i al denne Usikkerhed og Famlen er ganske sikkert er: at en Drotsete blev udnævnt. Dette maa være enten før eller idetmindste foreløbigen bestemt, allerede før den 2den Juni, idet da Bernebrevet for Biskop Orm af Hole blev udstedt; thi heri nævnes Biskoppens Modstandere til at møde „for os (Kongen) her vor Drotsete i Norge“ og til at svare „for Kirkens Formand i Nidaros og for vor Drotsete og Rigets Raad, hvis vi selv ere indenlands“¹⁾. Kansleren Arne Aslaksøn har imidlertid besejlet dette Brev, ligesom ogsaa et andet givet af Kongen den 14de Juni i Karmsund (Karssund), altsaa efter at Forordningerne i Bergen vare sluttede, og paa Kongens Reise derfra er i Landet²⁾. Følgelig har ikke Udnævnelser af en Drotsete strax afviklet Kanslerens Fratræden. Men denne maa have fulgt snart efter; thi det nævnte Brev af 14de Juni er det sidste, der kendes, hvilket Arne Aslaksøn som Kansler har sat Kongens Segl³⁾, senere finder man, at Seglet har været i Drotsetens Hænder, — Kansleren følgelig har været funden overflødig. Arne Aslaksøn svinder efter den Tid af vore gamle Kilder. Han maa enten have trukket sig ganske tilbage fra det offentlige Liv, eller snart efter sin

¹⁾ Finn Joh. I. 434. ²⁾ N. Dipl. II. 252. ³⁾ J. N. g. L. III. 175 findes rigtignok en Forordning af Magnus dat. den 8de Jan. „á átiánda are ok xx rikis vars“ d. e. 1357, besejlet ved Hr. Arne Aslaksøn; men heri er tydelig aabenbar en Feilskrift og „áttánda“ maa læses for „átiánda,“ altsaa „otte og tyvende“ for „atten og tyvende,“ hvilket giver 1347; og her passer Arne Aslaksøns Navn.

[REDACTED]

Afgang som Kansler være død. Der findes ligesaa lidt med Hensyn til ham som med Hensyn til Paal Baardsøn i hans Tid ¹⁾ nogen Antydning til, at han med Kanslerembedet har forbundet Provstiet ved Marielirken i Oslo. Arne benævnes, selv efter at han var bleven Kansler: Chorsbroder ved Hamars og Oslos (Kathedral) Kirker ²⁾.

Den som i 1350 udnævntes til Kongens Drotsete i Norge, var Hr. Drm Eysteinsøn. Han nævnes, saavidt vides, første Gang blandt Kongens Raadgivere i en Dom af 12te Januar 1347 ³⁾, og i Kong Magnus's og Dronning Blankas norske Testamente af 16de Juli samme Aar ⁴⁾. I det sidste nævnes han endnu Svend eller Bøbner, men dog blandt Testamentets Executorer ⁵⁾. Det paafølgende Aar derimod, 1348 den 16de Februar, nævnes han: Ridder ⁶⁾. Han har saaledes efter alt Udseende hørt til de yngre af Raadsmedlemmerne, og maaskee været omtrent jævnaldrende med Bjarne Erlingsøn; ved hvis Side han flere Gange nævnes, og samtidigt med hvem han synes at være bleven Ridder. Den Omstændighed, at Drm, skønt blandt de Yngre i Raadet, udnævntes af Kongen og Dronningen til een af deres Testaments Fuldbyrdere, synes antyde, at han allerede dengang, i 1347, har staaet høit i Yndest hos Magnus og Blanka; og denne Yndest har, som nys ovenfor gjetningsvís er yttret, muligens tre Aar senere væsentlig hjulpet ham til Drotseteverdigheden ⁷⁾.

Det første Brev, hvor, saavidt hidtil bekjendt, Drm Eysteinsøn nævnes: Drotsete, er fra Lunsberg af 3die August 1350 og angaar Riken. Anledningen er nemlig en Klage fra Biskoppen af Oslo (Salomon) over at Føll undlød at gjøre sin rette Tiende, idet man paastjød som Grund, at man ei kunde faa Føll til at tørste Korn. Og alligevel førte man dagligen Korn til Salgs i Kjøbstaden, og i forresten i mere Druffenstab, end før havde været Tilfælde. De glemme — heber det — derover Guds Ret og den hellige Skat i sine Tiendeydelfer, foruden at Landet lægges øde, upløiet og utilføet paa Grund af Følls Uvornhed og mangfoldige Ufødelighed. Det

¹⁾ S. o. f. II. 228.

²⁾ Sml. V. 587; ifr. o. f. II. 303.

³⁾ N. Dipl.

I. 240.

⁴⁾ Sml. V. 585, 587.

⁵⁾ S. o. f. II. 303.

⁶⁾ N. g. L.

III. 171.

⁷⁾ Det er ellers vel verb at mærke, at Drm Eysteinsøns Ophøielse i Norge var paa det nærmeste samtidigt med den bekjendte Benedikt Algotssøns Ophøielse i Sverige, hvilken der vakte saa stor Uvillie mod Kongen og Dronningen, og gav, som vi senere skulle see, Anledning til saa mange Krænkelser for dem begge. At der har været en vis Lighed mellem Drms og Benedikts Stilling, og at disse Mandes senere Skjebne ikke har været uden gjensidig Indvirkning, — dette er en Gætning, der har tilvunget sig Indgang hos mig, og som jeg never at fremsætte, uden at jeg dog formaar at belægge den med noget som helst Bevis.

ter i denne Klage de onde Birktvinger, Mandedsøden efterlod, baade i rets og økonomisk Henseende. De samme Klager lyde her fra rge, som ogsaa lode fra andre Lande: at Folket, istedetfor ved den skellige Pest at kaldes til Eftertanke og Forbedring, tværtimod, baade før den og næst efter den, overlod sig til et toiledløst og usebdeligt Rævnens end nogenstunde før. Der erklæres i Brevet, at Kongen vil vide af nogen saadan Ustift, hvorved Kirkenes Ret bliver Staaet; Bøder og Straf sættes for dem, som ikke yde sin Tiende ordentligt, samt for de kongelige Sysselmænd, som vise sig luntne i at staffe den Ret. Brevet er udfærdiget i Kong Magnus's Navn og be-
 let af „Hr. Orm Eysteinsøn vor Drotsete“¹⁾. Kongen var, da
 det Brev udfærdigedes, i Stockholm²⁾. Vi see altsaa her Orm i Kon-
 gens Fraværelse som Drotsete forordnet i hans Navn og selv befegle-
 det med Kongens norske Segl.

Fra denne Tid af og indtil Midten af 1355 finder man en Række Kongebreve vedkommende indre Anliggender udfærdigede paa samme Maade fra forskjellige Steder i Norge³⁾, medens man kun har et enkelt udfærdiget fra Baahus, befeglede i Kong Magnus's eget Over-
 bevis, uden at Drotseten nævnes⁴⁾. Større Raadsforsamlinger holdtes
 undertiden, ved hvilke Magnus selv var tilstede, men hvor ogsaa Orm
 Eysteinsøn nævnes først blandt de verdslige Raadgivere. Et saadant
 Raadsmøde omtales som afholdt i Baahus i Mai Maaned 1353, da
 Magnus den 6te Mai „med sin Søn Haakon og alt sit Rigets Raad
 i Norge, dets Samtykke“ ombyttede Dronning Blankas Morgengave,
 i Tunsbergs Fehirdsle, med Landskaber paa Foldens østlige Side ved
 den norske og Sveriges Grændse. Brevet herom blev befeglet af
 Magnus og Haakon, samt af Erengisle Jarl af Orknøerne, Erkebiskop
 af Nidaros, Biskopperne Sigfrid af Oslo, Bisbrift af Bergen, og Haavard
 Hamar, Arnulf Abbed af Hovedø, Orm Eysteinsøn, Erling Bød-
 valdson, Jon og Sigurd Hafthorsønner, Ogmund Finnsøn, Gutt-
 kalfsøn, Jon Bryniulfsøn, Peter Eriksøn, Provst til Mariestue i
 Oslo, og tre Andre, som Forlovere⁵⁾. Ligeledes vare i August 1354
 tre gejstlige og verdslige Stormænd samlede i Baahus med Kong
 Magnus, uden tvivl ogsaa til et Raadsmøde, og her foregik et Klage-
 sprog af en Deel Jordegods mellem Kongen og Erkebiskop Olaf. 3

¹⁾ Dr. perg. A. M. S. fasc. 53 No. 13.

²⁾ Brev af ham fra Stockholms

Slot dat. 4de Aug. 1350, Sagbr. III. 596.

³⁾ 1352 u. D. Tunsberg.

Org. perg. Deichm. Sml.; 1353. 10. Septbr. Throudhjem. Org. transcr.

perg. A. M. S. fasc. 11 No. 1; 1354. 19. Octbr. Bergen. Finn Joh. I. 436;

1355. 21. Jan. Oslo. N. Dipl. II. 269; 1355. 19. Juni. Agvaldsnes N. g. L.

III. 174. not. 6. ⁴⁾ 1352. 23. April. Baahus. Dr. perg. A. M. S.

fasc. 54. No. 1; 1354. 27. Juli Baahus. Dr. perg. A. M. S. fasc. 54 No.

2 a. ⁵⁾ N. Dipl. II. 260.

ket hans Død, og at Orm saaledes, om end maaskee tidligere høvet ved Magnus's Indbød, under sin Drotsetestyrrelse maa have forspildt denne og af Kongen være givet til Pris.

Omrent samtidig med Orms Afgang som Drotsete maa Kong Haakon have overdraget sit Segl til Hr. Peter Eriksson, Provst til Marielirken i Oslo, som man finder at have beseglet et Brev af Kong Haakon udstedt i Oslo den 3die Januar 1358, og som siden i en Række af Aar benævnes: Kongens Kansler. Provstiet ved Marielirken i Oslo og Kanslerembedet bleve saaledes nu atter for- tede overensstemmende med den ældre Kong Haakon Magnussens Bestemmelse af 1314, noget som ikke kan paavises at have været Tilfælde hverken da Paal Baardsøn eller da Arne Aulaksøn vare Kanslere ¹⁾.

Man sporer i det Hele fra Haakons Regjeringsstiltrædelse i 1355 en langt anden og bedre Orden i den indre Styrelses Gang, end man havde fundet Sted under Magnus's Regjering. Med Hensyn til de ydre Forholde derimod, paa hvilke Magnus fremdeles, som allerede sagt, vedblev at øve megen Indflydelse, da hvilede over dem den samme ulykkelige Stjerne, der fra nu af endnu meer end før syntes at ledsage hvert af denne svage Konges Skridt. Og de uheldbringende Forvillinger, i hvilke han deels ved egen Skyld deels ved Andres Fedring bragtes, forspildte ikke alene hans egen og Sveriges Håb og Lykke; — deres Følger rammede ogsaa Kong Haakon paa en saare følelig Maade, og berøvede Norge den Fordeel, dette Rige kunde have haft ved at nyde Fred og sanke Kræfter under en Konge, der snart blev Folket kjær, og som med den bedste Villie synes at have forenet ikke ringe Evner. Vi maa i en kort Oversigt opfatte hine Forvillingeres Gang, der uden Jæst umiddelbart at virke paa den norske Rigs Tilstand, dog maaskee middelbart, især gennem deres endelige Ud- ning, have virket ikke lidet til dens yderligere Forsald.

Den Forandring, som i 1355 fandt Sted i Norge, var en fuld- stændig Birkeliggjørelse af hvad der i 1343 var besluttet for det Riges Bedkommende. Magnus havde overdraget sin Søn Haakon Kongedømmet, da denne naaede den myndige Alder; dermed var Nord- mændenes længe nærede Ønske opfyldt, og deres Uvillie mod Mag- nus, om de end forud med Grund havde næret nogen Saadan, udslet- tet. Haakon, der maa antages at have været opdragen i Norge, hv som nu har forestaaet hans Opdragelse, havde her sjensynligen i sin Barndom og Ungdom kun lært at elske og agte sin Fader, og dette sønlige Sindelag svigtede ham neppe nogensinde i hans senere Liv, — maaskee det sikreste Bevis for at Magnus aldrig har været alminde- lig hadet og foragtet i Norge.

¹⁾ *Fr. o. f. II. 228, 364.*

Med Magnus's ældre Søn, Erik, der var opdragen i Sverige, forholdt det sig derimod anderledes. Han var ingeniunde kjærlig og sønlig stemt mod sin Fader; og dette kan man neppe forklare sig anderledes end deraf, at han tidlig faldt i svenske Stormænds Hænder, der indpøbede ham det samme hæbefulde Sindelag, hvilket de selv nærede mod hans Fader, den samme Opsættheds, Ustyrligheds og Uergjerrigheds Aand, hvoraf de selv bestoedes. I Sverige blev det, som før fortalt, saavidt man af de os levende Aftstykker kan slutte, ved Foranstaltningerne i 1343 ikke gjort den Bestemmelse, at Magnus skulde overdrage Erik Riget, saasnart denne kom til sine Myndighedsaar. Erik valgtes kun der til Sveriges vorde Ronge med Forbehold, at hans Fader skulde vedblive at føre Rigsstyrelsen for sine Levedage. Magnus var altsaa ingeniunde skyldig til i Sverige at gjøre det samme med Hensyn til Erik, som han i Norge havde gjort for Haakon. Hermed synes imidlertid Erik at have været utilfreds, og en Spending mellem Fader og Søn indtraadte, der snart ledede til sørgelige Optrin.

hvad der fremstyndede Udbrudet var den overordentlige Indest baade Kong Magnus og Dronning Blanka paa denne Tid viste en først Herre, Benedikt Algotsøn, der i 1353 var bleven ophøiet til Hertug af Halland og Finnland, og tilmed havde faaet Bestyrelsen af Staane. Man talte om, at Magnus og Blanka elskede ham høiere end sin egen Søn, og at det vel kunde hende, at Magnus vilde gjøre ham til Sveriges Ronge med Forbigaaelse af Erik. Dette var nu ganske vist et ondskabfuldt og tomt Rygte, opspundet af Kongens Fiender og Benedikts Misundere; men det fandt let Indgang hos de rolige Stormænd, udspreddes blandt Almeenheden og hvistedes uden tvivl ogsaa den unge Erik i Øret.

Endnu i Februar Maaned 1356, da Magnus var samlet med begge sine Sønner i Stokholm¹⁾, synes alt at have været roligt. Men noget længer ud paa Aaret blev Uenigheden mellem Fader og Søn aabenbar, efterat Erik havde besøgt Kong Baldemar Kristofferssøn af Danmark i Kjøbenhavn. Erik havde noget i Forveien egtet dennes Søsterdatter, Beatrix af Brandenburg, og de Indstydelser, han af Baldemar under Besøget modtog, have neppe tjent til det Gode, skjønt den underfundige danske Ronge vidste at forstille sig som Magnus's Ven og som den der arbejdede til hans Bedste. Da Erik var kommen tilbage til Sverige, udstedte han den 19de October 1356 fra Kalmar et yderst fiendtligt Brev mod Benedikt Algotsøn, hvori han kaldte sig Sveriges Ronge, anklagede Benedikt for det hele Folk som

1) Br. af 23de Febr. 1356, udstedt i Stokholm af Magnus og beseglet tillige af hans Sønner Erik og Haakon. Dr. perg. A. N. S. fasc. 54 No. 4.

Rigets Fiende, opfordrede Alle til at staa sig bi mod ham og undsagde ham med samt hans Hjælpere. Erik gav saaledes sin første Reising Udseende af at være rettet mod Hertug Benedikt. Men den var i Grunden ligesaavel rettet mod Kong Magnus, der for det første ikke kunde overtale sig til at lade sin Yndling i Stikken og derhos synes at have stølet paa Hjælp baade fra Norge, og fra Kong Baldemar i Danmark. Annalerne omtale ogsaa i 1356 et Ledingsstog af Magnus fra Norge til Gautelven ¹⁾, hvilket antyder, at han med en norsk Hær har søgt at komme Benedikt til Hjælp; og den underfundige Baldemar har ganske vist gjort Miner, som om han helvede til Magnus's Side, skjønt i Grunden intet var ham kjærere og for hans listige Planer meer tjenligt, end at puste til Striden mellem Søn og Fader og vedligeholde den saa længe som muligt. Erik paa sin Side forbandt sig med Greverne af Holstein og Hertugerne af Mecklenborg, og drog tydske Leietropper til sig, med hvis Hjælp han bemægtigede sig Hertug Benedikts Slotte. Den almindelige Stemning i Sverige synes ogsaa at have været Erik gunstig, og saaledes fik hans Parti snart Overhaand. Den 28de April 1357 kom i Jönköping et Forlig i Stand mellem Fader og Søn, hvorved Sveriges Rige deelttes mellem dem, og Magnus forpligtede sig til ikke igjen at indkalde den under Krigen fordrevne Benedikt Algotsson.

Der indtraadte nu en kort Rolighed i Sverige, og Magnus var den næstfølgende 18de Mai samlet med begge sine Sønner i Lund ²⁾. Men endnu inden Aarets Slutning synes nye Uroligheder fra Eriks Side at have været i Gjære, hvis Udbrud dog forebyggedes ved Magnus's Eftergivenhed, da han den 27de November opgav til Erik paa to Aar en betydelig Deel af hvad der var ham selv tilkjendt ved Forliget i Jönköping ³⁾.

Paa en oprigtig Fortrolighed mellem Begge var imidlertid ikke at tænke, saa meget mindre som Magnus og Dronning Blanka stedse sluttede sig nærmere til Kong Baldemar af Danmark; medens Erik i 1358 erklærede denne Krig og forenede sig mod ham med flere tydske Fyrster. Magnus mistænktes for at have hemmelig lovet Baldemar at spille Skaane i dennes Hænder imod at faa Understøttelse imod sin Søn. Om Mistanken havde fuld Grund, lader sig vanskeligt afgjøre; men den vandt visse Styrke ved Magnus's Udfærd. Thi tidlig i 1359, medens hans Søn Erik, som det lader, var paa en Reise i den nordlige Deel af Sverige, gjorde han fra Skaane i Følge med Dronning Blanka og sin Søn Haakon et Besøg hos Kong Baldemar i Kjøbenhavn, og ved denne Leilighed blev en Trolovelse istandbragt

¹⁾ Isl. Ann. 288.

²⁾ Suhm D. 5. XIII. 344.

³⁾ Suhm D. 5.

mellem den nittenaarige Haakon og Baldemars seraarige Datter Marreta. Og, hvad der var endnu mistænkeligere, — svar efter dette besøg gjorde Baldemar et Indfald i Skaane, som egentlig hørte til Eriks Deel af Riget, og indtog der flere Slotte. Rigtignok besatte man disse i Magnus's Navn, men Sagen blev i Grunden kun berøvet af meget mistænkeligere. Baldemar lader nemlig til at have villet paa sine Maade gjøre Brudet mellem Fader og Søn fuldstændigt, imedens man til samme Tid vandt fast Fod i det Landskab, som han saa gjerne vilde lensforene med Danmarks Rige. Erik samlede imidlertid paa Kygget etrom i største Skynding en betydelig Hær i Sverige, og var allerede i April Maaned i Skaane, som Baldemar da atter forlod. Et nyt orrlig skal nu efter Nøgles Sigende være sluttet mellem Fader og Søn; men om dette saa har forholdt sig er usikkert, og i alt Fald er Forliget neppe fra nogen af Siderne været oprigtig meent.

Kong Eriks Bane tog en hastig Ende. Samme Aar 1359, rimeligviis i Juli eller August Maaned, døde han uventet ikke meer end 2 Aar gammel, og hans Dronning Beatrix og deres tvende Børn fulgte ham inden ganske kort Tid i Graven. Der opstod et Rygte om Forgiftning, hvilket dog ikke de ældste svenske Efterretninger stadfæste. Man hændede endogsaa senere Eriks Forældre ind i denne Sag. Man talte om, at Blanka havde raakt Erik Giftbægeret, og at han i sin sidste Sygdom, der og varede i 20 Dage, selv skulde have udsagt, at det var hans Forældre, som voldte hans Død. Men saadan skrækkelig Beskyldning blev dog ikke udført af Magnus's Fiender, da de nogle Aar senere samlede sammen alle de Anker, de kunde finde imod ham, for at retfærdiggjøre sit Frasald; og man maa saaledes tro, at det Hele kun har været løst Folkesnak, som et Aarhundrede efter har fundet Indpas i de svenske Historiekrifters Optegnelser ¹⁾.

Magnus tilegnede sig efter sin Søn's Død igjen hele Sveriges Rige, og Tugen vovede sig for det Første til at gjøre Indsigelser hermed. Stemningen i Landet var imidlertid ikke Magnus gunstig, trods de gode Løfter han fra Søderfjøping den 18de November 1359 gjorde. Deriblandt var ogsaa, at han skulde fjærne Benedikt Algotsøn, — noget som forudsætter, at han kun slet havde overholdt sit tidligere Løfte om, eller at han i det mindste senere havde ladet ham igjen nærme sig. Denne forhadte Kongegunstling var ved denne Tid i Skaane og synes ogsaa at have været synderlig lystet paa at forlade Magnus's Rige. Men hans Avindsmænds Hevn rammede ham uventet. Nogle svenske Herrer af Kong Eriks fordums Venner og Tilhængere, overfaldt i 360 Benedikt paa Rygnaholm (Konneholm i Skaane) og dræbte ham, uden at mindste Bod eller Straf derfor synes at have rammet

¹⁾ Hos Ericus Olai og i Rimkrøniken.

dem. En saadan Handling af Had og Selvtægt viste, at Opsættighedsaanden hos Sveriges Store ikke var udslukt ved Eriks Død, og at Magnus endnu havde megen Modstand at frygte af dem.

Hvad der end mere forværrede hans Stilling var det mislige Forhold, hvori han var kommen til den pavelige Kurie. Det er forhen fortalt, at han under Krigen med Russerne havde af den pavelige Nuntius og Tiendeindsamler Johannes Guilaberti modtaget til Laan 15000 Gylden af de for Pavenes Skatkammer indsamlede Penge¹⁾. Dette Laan vilde Pave Innocentius VI. efter nogle Aars Forløb have tilbagebetalt og sendte tildeels i den Anledning Johannes Guilaberti atter som sin Nuntius til de nordiske Riger²⁾. Paven skrev ogsaa for ham et Anbefalingsbrev af 24de Februar 1356 til Dronning Blanka med Begjæring om, at hun vilde tage sig af ham og anvende sin Indflydelse hos Kongen, for at han kunde faa sit Ervende udført³⁾. Dette mødte imidlertid Banffeligheder, maaskee dog mindre i Magnus's Uvillie til at betale sin Gjæld, end i hans Pengemangel, der gjorde ham det umuligt, helst i saa korte Terminer, som Guilaberti synes at have fordret. Følgen blev, at den pavelige Nuntius erklærede Kongen for at være falden i Interdikt ved sin Forsømmelighed. Paven tog imidlertid ikke Sagen saa strengt. Thi paa Kongens Ansøgning blev Interdiktet ved Pave Innocentius's Skrivelse af 18de Mai 1360 udsat til det følgende Aars Paaste, under den Forudsætning, at Kongen inden den Tid gjorde Rede for sig. Og skjønt dette vistnok ikke skede, saa synes dog ingen høitidelig Bansættelse nogensinde at være bleven forkyndt⁴⁾. Sagen var saaledes ikke i sig selv saa meget farlig; men af Kongens Fiender i Sverige blev den fremstillet fra den mørkeste Side. De paastode nemlig, og anførte senere som et Hovedanflagepunkt mod ham, at han i hele fem Aar stod i Interdikt uden at bryde sig derom og uden at afholde sig fra Deeltagelse i Gudstjenesten, — noget som naturligviis, naar det troedes af Almeenheden, maatte nedsette Kongen i dens Dine, ja vække Afsty for ham som en Kjætter, der var falden fra Kirken.

Men det, som satte Topmaalet paa de svenske Stormænds Had mod Magnus og Misnoie med hans Styrelse, og det, som bragte den ulmende Oprørsild til nyt Udbrud, var Tabet af Skaane. Dette for Sverige saa vigtige og med store Pengeopofrelser erhvervede Landskab blev i Sommeren 1360 indtaget af den danske Kong Valdemar, og det, som det lader, i stor Hast, og uden at han mødte nogen al-

¹⁾ S. o. f. II. 356. ²⁾ Pave Innocentius's Brev for ham er udstedt i Avignon den 21de Decbr. 1355. N. Dipl. III. 236. ³⁾ Egbr. III. 444, 445 Not. 5.; Suhm D. S. XIII. 320. ⁴⁾ Egbr. III. 459—461, 620—623; ift. Suhm D. S. XIII. 404.

vorlig Modstand. De Svenske paaftode, at dette var steet med Magnus's Vidende og ifølge hemmelig Aftale mellem ham og Baldemar; og denne Bestyldning blev ganske vist almindelig troet. Det følgende Aar 1361 bemægtigede Baldemar sig om Sommeren ogsaa Island og Gotland, samt indtog og ødelagde den rige Stad Visby. Og saa heri saa de Svenske et Forræderi af Magnus, skønt han virkelig findes at have truffet Foranstaltninger til Gotlands Forsvar. Hvorledes den rette Sammenhæng med disse store Tab for Sverige har været: om Magnus virkelig paa en landsforræderisk Maade har spillet under Dække med Baldemar for at hevne sig paa det svenske Rigsraad og de svenske Store for alt det Onde, han af dem havde døiet, — eller om det kun var hans Udygtighed, hans Mangel paa Omsigt og Rasthed, som her gjorde ham til et Offer for Baldemars Underdighed og Snarraadighed, — det er noget, som nu er fast umuligt at afgjøre med Sikkerhed. Det første har stedse havt den almindelige Mening for sig; og vist er det, at meget findes til Støtte for en saadan Mistanke. Men paa den anden Side, hvo borger vel ogsaa for, at de svenske Store understøttede Magnus kraftigen til Skaanes og Gotlands Forsvar? Det Modsatte synes virkelig at have været Tilfældet. Stemningen var allerede saa slet i Sverige, at Magnus intet Skridt meer kunde gjøre, uden han af de Store mødtes med Mistanke og Brangvillie; og vel kan det hende, at mangen svensk Stormand i sit stille Sind glædede sig over hvert politisk Feiltrin, Magnus gjorde, fordi han deri fandt en ny Grund til at besmykke sin egen Selvrådighed og sit eget Frafald med.

Vist er det, at fra den Stund Skaane og Gotland gik tabt for de Svenske, var Fordømmelsesdommen i Sverige uigjenskelig fældet over Magnus, idetmindste af Raadet og de Store. Forgjæves stillede hans Søn Haakon sig ved hans Side for at hjælpe ham med Raad og Daad; forgjæves søiede de det svenske Raads Ønske og sluttede i Gripswald den 9de September 1361 et Forbund med Hansestæderne mod Baldemar af Danmark, — et Forbund, til hvilket ogsaa det norske Raad for Norges Bedkommende gav sit Samtykke i Slutningen af samme September Maaned paa et Raadsmøde i Baahus, hvor foruden de to Konger og Dronning Blanka, ogsaa Erkebiskop Olaf, de fire norske Biskopper samt Jon og Sigurd, Hafthorsønner, og Dgmund Finnsøn vare tilstede¹⁾; — det svenske Raad troede ikke, eller lod som det ikke troede, mere paa Magnus's Oprigtighed i noget af hvad han foretog. Fra Haakon bortvendte dog de svenske Herer sig endnu ikke ganske, ubestvivt fordi de haabede at

¹⁾ N. Dipl. II. 293 viser, at alle de nævnte vare samlede paa Baahus den 29de September.

kunne drive ham til den samme Afsærd mod sin Fader, som Eric før havde vist. Det syntes ogsaa som om det skulde lykkes dem. Haakon lod sig virkelig bevæge af det svenske Rigsraad til at tage sin Fader fangen i Kalmar den 11te November 1361 og derpaa optræde som Sveriges Fyrste og Styrrer. Dog dette Skridt, der var saa uligt Haakons øvrige Færd mod sin Fader, gjorde han rimeligvis meer for at bringe Magnus i Sikkerhed end for at fyldestgjøre sin egen Herstelyst. Det førte ham imidlertid til Sveriges Kongedømme. Hans Valg hertil foregik med Jagttagelse af alle lovlige Former, i Magnus's og det svenske Raads Overvær, i eller ved Upsal, den 15de Februar 1362, og fra den Tid kaldte Haakon sig i sine norske Breve: Norges og Svearnes eller Svealriges Konge.

Snart kom de svenske Herrer under Veir med, at Haakon ei behandlede sin Fader som Fange og som affat, men tværtimod viste ham al sønlig Hengivenhed og lod ham raade med sig. Og for at gøre Ende paa de voldsomme Optrin, der endnu fandt Sted mellem de tvende Partier i Sverige, Magnus's Tilhængere og hans Modstandere, hvilke sidste nys havde hævet Haakon til Kongedømmet, — offentliggjorde Fader og Søn ved et Brev, udstedt i Lødöse den 27de April 1362, at de havde indgaaet et Forlig, der sømmede deres naturlige Kjærlighed, og derfor forbød sine Undersaatter herefter at røre og fange hinanden¹⁾. Dette var ganske vist ikke efter de svenske Stormænds Sind; men de synes dog for det Første at have tiet dertil, helst maaskee fordi Krigen med Baldemar af Danmark just nu var ved at komme i fuld Gang fra Hansfestædernes og begge Kongernes Side, og det svenske Raad har frygtet, at en ny Indskriden mod Magnus fra dets Side, kunde gjøre Haakon og Magnus lunkne med Hensyn til Krigsførelsen. Derimod gjorde Raadet sig, da det bestandig mistænkte Magnus for at staa under Baldemars hemmelige Indflydelse, al Umage for at faa udvirket et fuldkomment Brud mellem disse. Midlet hertil skulde være Tillintetgjørelsen af den i 1359 sluttede Egetestabspagt mellem Kong Haakon og Baldemars Datter Margreta, ved at bringe et Egetestab istand mellem den første og Elisabet, den holsteinske Greve Henriks Søster.

Det kom ogsaa virkelig dertil, at tolv svenske Herrer, de fornemste Mænd af Raadet, med Magnus's Fuldmagt, drog til Holstein for at underhandle om det sidstnævnte Giftermaal. Trolovelsen blev sluttet paa Slottet Pløn i Sommeren 1362 under strenge Betingelser fra begge Sider, dog helst for Kong Magnus's Vedkommende. Brod Henrik den indgangne Egetestabsovereenskomst — siges der — skulde han bøde Kalmar Slot, som han havde i Pant, og 60,000 Mark;

¹⁾ Suhn D. S. XIII. 461.

brød derimod Magnus den, skulde hans Undersaatter være løste fra sin Troffabsed og Sveriges Rige tilhøre Grev Henrik. Saaledes heber det i gamle tydske Skrifter ¹⁾, der udførligt vide at berette herom. Men de tale ikke med et eneste Ord om Haakons Fuldmagt, om hvilken der dog nærmest maatte blive Spørgsmaal. Der siges kun, at en blandt de Udsendte, Ridder Herman von Bigen, forestilte ved Kongens Berling Kong Haakons Person. Hvad Deel Haakon selv har taget i disse Forhandlinger, vides saaledes aldeles ikke, ligesaa lidt som hvorledes det egentlig har været fat med Magnus's paaberaabte Fuldmagt, eller hvorvidt de svenske Udsendinge have holdt sig troligen til den. Det Hele har et mistænkeligt Udseende og tyder i hvert Fald paa et Hastverk fra Sendemændenes Side, der uden tvivl var beregnet paa strax at gjøre det foretagne Skridt ugjensideligt for Magnus og Haakon.

Men hvor klogt nu end Alt syntes anlagt fra de svenske Stormænds Side, saa gik dog deres Planer op i Røg. Efterat Krigen med Baldemar i Sommertiden 1362 var ført med velende Held og uden noget egentlig afgjørende Udfald, blev i November Maaned en Stillstand sluttet mellem ham og Hansestæderne, og Kongerne Magnus og Haakon i den optagne. Kort efter, skjønt det var Vintertid, gik Elisabet den 17de December til Søs fra Traven for at drage til Sverige. Men Skibet drev i Storm ind paa den skaanske Kyst, paa den landste Erkebiskops Grund. Erkebiskop Niels, som stod sig godt med Kong Baldemar, og som desuden skal have misbilliget Brudet paa Haakons tidligere Trolovelse med Margreta, fandt sig opfordret til at anholde Elisabet og tage hende under sin Bevogtning i et Slags sammeligt Fangenskab. Denne heldige Omstændighed vidste den slu Baldemar mesterligen at benytte. Medens Elisabet holdtes fangen, indledede han Underhandlinger med Magnus, Blanka og Haakon om en Sammentomst. De fulgte alle tre Baldemars Indbydelse, og fore i Begyndelsen af 1363 til Sjælland, hvor en stor Festslighed var beredt i Roskilde. Under Opholdet her maa man antage, at den gamle Forbindelse mellem Kong Haakon og Margreta er bleven fornyet. Derpaa drog de alle til Kjøbenhavn, og her stod Haakons og den elleveaarige Margretas Bryllup den 9de April i Overværelse af Erkebiskoppen af Lund, flere danske Biskopper og mange andre geistlige og verdslige Stormænd. Først en Tid efter blev Elisabet løsgiven og gik siden i Kloster. Under Bryllupshøitidelighederne i Kjøbenhavn bode Dronning Blanka og blev begravet i Ringsted. Et Rygte om Forgiftelse kom ogsaa ved denne Leilighed i Gang og nåede lige til Island; men hvem Udaaden tillagdes, nævnes ikke. At Baldemar

¹⁾ Corner og Granzius.

skulde have været Ophavsmanden, er kun en Gjetning fra langt nyere Tider. Rimeligviis har det hele Rygte havt sin Rilde i løst Folkesnak, som reiste sig af det Uventede ved Dødsfaldet, maastee ogsaa af den Omstændighed, at en fornem norsk Frue i Blancas Følge, Hertigs Thorvaldsdatter, døde paa den samme Tid som Dronningen ¹⁾.

Saaledes kom da ved Baldemars Sluhed Egteskabet istand mellem Haakon og Margreta, hvilket drog saa store Følger efter sig for Nordens tre Riger. Det er Kjendsgjerningerne, som her ere givne, saadanne som de lade sig opstille efter de dunkle og ufuldstændige Rilder; Bevæggrundene, der ledede de handlende Personer, kunne blot løseligen gjættes. Om Baldemar skulde man tro, at han saa dybest i Sagen; men alligevel bliver det et Spørgsmaal, om han i ringeste Maade anede, hvor skjæbnesvanger for Norden den Forbindelse var, som han fik istandbragt, eller om han, da den affluttedes, havde nogensomhelst Tanke paa, at den kunde blive Middelet til de nordiske Rigers Føring; — om han derimod ikke snarere fremstyndede den blot for at splitte et mægtigt Forbund, der truede hans Rige med Undergang, og for med det samme at knytte to af Forbundets Medlemmer til sig med det nærmeste Svogerstabs Baand. Hvilke Fordele han kan have forespeilet, og hvilke Løfter han har kunnet gøre den svage, vægelsindede og lettroende Magnus, samt den rimeligviis baade forfængelige og mod det svenske Raad hadefulde Dronning Blanka, — derom er sagt og kan siges meget, men som dog i Grunden kun bliver Gissninger, for største Delen grebne af Lysten, som f. Ex. den, at Staane skulde være lovet i Medgift med Margreta. Haakons Afsærd har man allervansteligst for at tyde; thi ham kan man, efter det Kjendskab til ham, som Historien ellers giver, hverken tiltro Taabelighed eller Samvittighedsløshed. Man maa fristes til at antage, at den hele Trolovelse med Elisabet af Holstein har været et underfundigt Spil af det svenske Raad, hvortil dette maastee har tvunget eller loffet Magnus at laane sit Navn, men som har været udført Haakon uafvidende, eller i alt Fald uden at han dertil gav sit Samtykke, og uden at han kjendte de Betingelser, som de svenske Underhandlere gave sig Udseende af at antage ifølge høiere Fuldmagt. De svenske Underhandlere bestyldtes senere, og det uden tvivl med god Grund, for at have gjort sig skyldige i en Overstriden af sin Fuldmagt og Misbrug af Kongernes Segl ved Afsluttelsen af Forbundet med Hansestæderne i 1361;

¹⁾ Isl. Ann. 312. Naar det norsk-islandske Rygte ogsaa indbefatter Hertug Kristoffer, Baldemars Søn, i de ved denne Leilighed forgiftedes Tal, da maa dette strax vække Mistanke mod Rygtets Paalidelighed; thi Blancas Død maa være indtruffen i April Maaned, og Kristoffer døde først den 18de Juni samme Aar (Suhm D. S. XIII. 495).

en lignende Uredelighed have de troligen ogsaa øvet ved Afsluttelsen af Ekteffabsovereenskomsten mellem Haakon og Elisabet, og muligen har den slu Baldemar aabnet begge Kongers Dine for Raadets falste Spil. Har dette været Tilfældet, da har Haakon ved at egte Margareta kun holdt sig sin ældre Forpligtelse tro, og med det samme erklæret det svenske Raads hele Giftermaalstilstelning for et uberettiget og forbryderisk Stridt. Haakons Adfærd kan paa den Maade, i det mindste fra Uredelighedens Side, nogenlunde retfærdiggjøres, om end altid et sterkt Skin af Svaghed og Kortsynethed bliver flæbende ved den.

Hvad der end meer maa bestyrke Formodningen om det svenske Raads uredelige Færd ved den omtalte Feilighed, er den Forfølgelse, som netop nu brød løs mod det fra Kongernes Side. Magnus drev nemlig 24 af Sveriges Stormænd, hvoriblandt flere, som udtrykkelig nævnes mellem Underhandlerne ved den holsteinske Giftermaals sag, i Landflygtighed. Efter de svenske Beretninger blev det især lagt dem til Skyld, at de i sin Tid havde foreholdt Magnus hans flette Styrelse, og overtalt Haakon til at tage sin Fader fangen; men det kan vel være, at de meer fældende Bestyldninger mod dem, nemlig at de havde overstredet Kongernes Fuldmagt og misbrugt deres Segl baade ved Underhandlingerne med Hansestæderne og ved Afsluttelsen af den holsteinske Giftermaals sag, ere af de mod Magnus partiske Historie-skrivere fortiede. Dog dette Stridt af Magnus, om det end muligen kan have været retfærdigt, vendte sig til hans yderligere Ulykke. Thi de landflygtige svenske Herrer droge om Vaaren 1363 til Mecklenborg, til Hertug Albrekt, der var gift med Magnus's Søster Eufemia, og tilbød deres anden Søn, der ogsaa hed Albrekt, Sveriges Krone. Tilbudet blev modtaget. Et Forbund blev sluttet mellem Hertugerne af Mecklenborg og Greverne af Holstein samt flere tydske Fyrster for at hjælpe den unge Albrekt til Sveriges Rige. Hansestæderne vare Forretagendet gunstige, og de landsforviste Herrer's mægtige Venner i Sverige sørgede for at holde Oprørerne Afgang aaben. Saaledes kunde Albrekt den 29de November 1363 drage ind i Stokholm, hvor han den følgende Dag af de der forsamlede Raadsmedlemmer foreløbigt valgtes til Sveriges Konge. Den ordentlige Valgdag fastsattes til Begyndelsen af det følgende Aar i Upsal. Til den skal Kong Magnus være bleven indstævnet for at forsvare sig. Men da han ikke mødte, blev han erklæret assat, og Albrekt den 17de Februar 1364 valgt og hylbet.

Begyndelsen var for Albrekt heldig; men dermed var ei Sveriges Rige vundet. Kongerne Magnus og Haakon havde endnu mægtige Tilhængere der, de fleste Slotte synes at have været i deres Hænder,

Almuen, i det mindste i nogle Landstæder, lader ikke til at have været ugunstig stemt for dem, og Nordmændene vare villige til at understøtte hvad de holdt for at være sine Kongers Ret. Disse bragte saaledes i Begyndelsen af 1365 en anseelig Hær paa Fode, bestaaende af Nordmænd, Vest-Gøter og Danske, med hvilken de rykkede ind i Svealand imod Stofholm. Men Albrekt, der ogsaa havde samlet en Hær af Svensker, Ost-Gøter og Tydskere, mødte dem uventet i Nærheden af Entföping og angreb dem den 3die Marts, før de havde faaet samlet sine under den hurtige Fremrykning spredte Krigsmænd. Slaget var blodigt, men tog snart en uheldig Bending for Magnus og Haakon. Den første blev fangen og sat i Stofholms Slotstaarn; men Haakon undkom ved Flugten.

Dette var et haardt Slag; dog var ei derfor Magnus's Sag ganske haabløs. Haakon havde endnu Tilhængere i Sverige og svenske Slotte i sin Magt; han havde desuden Norge at støtte sig til og en Forbundsfulde i Baldemar af Danmark. Han var saaledes endnu Albrekt fuldkommen voren og for den Sags Skyld vel i Stand til at vove en ny Kamp for sin Faders Befrielse. Men Ulykken var, at Hansesæderne nu, af Had til Baldemar, sluttede sig fastere til Kong Albrekts Sag. De overvældede næsten aldeles Danmark, saa at Baldemar endog for en Tid fandt det raadeligt at forlade sit Rige. Alt Haab om Hjælp fra Danmark blev derved Haakon affaaet. Og det var ikke nok hermed; Hansesæderne behandlede selve Norge som et fuldkommen fiendtligt Land, herjede i 1368 dets Kyster paa flere Steder og anrettede skrækkelige Ødelæggelser. Til Gjengæld bleve vel de tydske Ridsmænd udjagede fra Bergen; men en langvarig Kamp mod Hansesæderne oversteg paa den Tid Norges Kræfter. Haakon maatte i 1369 søge en Vaabenstilstand hos dem, hvilken ogsaa kom istand til Lykke den 3die August. Nu kunde han med større Alvor tænke paa sin Faders Befrielse. Han indlob sig først i Underhandlinger med Kong Albrekt. Men da disse glippede, gjorde han om Sommeren 1371 et Tog ind i Sverige, trængte med en sterk Hær frem lige til Stofholm og slog sin Leier for Staden.

I Sverige var Folket allerede forlængst kjed af Kong Albrekts og hans Tydskeres Udsugelser og overmodige Færd. Opsvearne havde endogsaa reist sig i Masse, negtet Kong Albrekt Lydighed og forlangt „den ærlige, gode Kong Magnus“ igjen til sin Herre. De havde opfordret Sveriges Almue til at gjøre det samme og Raadet til at sætte sig i Spidsen. Hvis Raadet havde fulgt Opsfordringen, vilde det utvivlsomt have været forbi med Albrekts Kongedømme. Men det foretrak at handle som Megler og at benytte Albrekts Forlegenhed til at bringe Rigsstyrelsen fra hans i sine egne Hænder. Medens

Haakon med sin Hær laa leiret for Stofholm, blev i Staden selv en Overeenskomst sluttet den 9de August 1371 mellem Albrect og Raaret, idet den første lovede en bedre Styrelse for Fremtiden, og opgav saagodt som hele den kongelige Myndighed i Raadets Hænder. Da nu dette uden tvivl allerede i Forveien havde vidst at berolige Almuen, saa bleve Udsigterne for Haakon atter tvivlsomme. Dog Hovedsagen var ham synes denne Gang at have været hans Faders Befrielse for vilkensomhelst Pris, og han indlod sig i Underhandlinger istedet for at lade det komme an paa Vaabenlykken. Den 15de August blev et Forlig sluttet, hvorved Magnus efter 7 Aars Fangenskab frigaves mod en Løsepenge af 12000 Mark lødigt Sølvs. Han og Haakon traf sig Sveriges Krone, men Magnus skulde have de kongelige Indkomster af Vester-Gotland, Vermeland og Dal til sit Underhold. Fader og Søn drog derpaa begge til Norge. De vedbleve, saalænge de levede, at bruge Titelen: „Norges og Sveriges Konge,“ uden dog, saavidt skønnes, derpaa at grunde nogen Fordring mod Albrect.

Haakon behandlede fremdeles sin Fader som sin Medregent i Norge de saa Aar, denne endnu levede. Kong Magnus Eriks søn døde den 1ste December 1374 paa Bumlfiord i Sunnhordaland nær ved Lyngholm. Han var da 58 Aar gammel, og havde baaret Kongenavn i 55 Aar.

SS.

Det næstforløbne tyveaarige Tidrumms uheldbringende Indflydelse paa Norges Stat og Kirke. Begivenheder i Kirken mellem 1375 og 1390. Uordener paa Island. Biskopsstifter. En pavelig Nuntius, Guldø, i Norge. Erkebiskop Olaf Død i 1378. Thronatende Erkebiskop. Kong Haakons seneste Regjeringsaar. Hans Søn, Olaf, bliver Danmarks Konge. Haakon Magnussons Død 1390.

Af den korte Udsigt, som er given over Statsbevægelserne i Norden i Tidrummet fra 1355, da Haakon Magnusson tiltraadte Norges Kongedømme, indtil 1374, da hans Fader Magnus Eriks søn endte sit urolige Liv, vil man allerede kunne slutte, at dette tyve Aars Tidrum ei just var nogen gylden Alder for Norge. Vistnok er det saa, at Norge paa langt nær ikke led, hvad Sverige maatte lide ved indre Splid, ved de Stores Oprørsaad og Herksesygge, ved Almuens Undertrykkelse, ved Fremmedes Inddragelse i Landet, ved ustyrlige Krigerskiftes Færd igjennem det fra den ene Ende til den anden, fort ved Lovløshed og Selvtægt i mangfoldige Retninger. I Norge raadede, saavidt vides, i al denne Tid fuldkommen Enighed mellem Folk og Konge; ingen Undertrykkelse af de Store omtales at have fundet Sted mod Almuen, heller ingen Menker fra deres Side at være spundne mod

Kongedømmet; ingen Klager føres over, at Loven jo har været holden i Agt og Ære ligesaavel af Høvdinger som af Bønder; ingen Antydning findes til, at de første, som en egen Stand i Staten, har tilegnet sig Særrettigheder paa de sidstes Beføstning; Landsstyrelsen synes at have gaaet sin regelmæssige Gang, Kongen styrede med Raads Raad, og i hans Forsald Raadet med Kansleren eller stundom en Drotsete i sin Spidse; Rettergangen havde, efter alt hvad man kan domme, sit lovlige Gjænge; — Alt stod i disse Forholde, som det lader, ganske vel til. Men ved Siden heraf medførte Haakons Stræben for at hjælpe sin Fader mod dennes Fiender i og udenfor Sverige, og for at opretholde sig selv som Konge i sidstnævnte Rige, da han dertil var bleven valgt i 1362, siensynlige store Anstrengelser og Opoffrelser fra Norges Side baade i Leding og i overordentlige Pengetilskud, hvilket alt, omendstjont det lader til at have været godvilligen givet af Kjærlighed til Haakon, nødvendigviis maa have faldet Landsfolket til stor Byrde, og hemmet dets Velstands og Næringsveies Udvikling. Saa kom hertil Krigen med Hansestæderne, — den heraf følgende Forstyrrelse i Landets Handelsforholde og Herjning af dets Kyster, — Fredens Kjøb ved Gjentakelse af ældre og Tilstaaelse af nye Handelsforrettigheder for Hansen, — hvilket tilsammen efterhaanden aldeles lammede Nordmændenes egen Handel og Søfart. Videre maatte Røsesummen for Magnus's Frigivelse udredes af Norge, og man finder, at Kongerne i den Anledning have i 1371 henvendt sig til Bønderne med Begjæring om et droit overordentligt Tilskud, nemlig fem Mark (naturligviis norsk Mynt) af hver fuld Bonde og tre Mark af hver Halvtillesbonde, at udrede inden Jul¹⁾. Saadanne Tyngsler paa et Land af indskrænkede Hjælpemidler, og som nys forud paa det stræffeligt var blevet herjet af Pesten, efter at det i en Række af Aar havde vantrivets under en uordentlig, slap og ødsel Styrelse, — kunde umuligen andet end virke nedtrykkende, ja næsten ødelæggende.

Men det værste af Alt var dog den Hendsen af Folkeanden, den Stillestaaen i Statslivet, som stærkere og stærkere spores, og det maaste ikke mindst netop i den døstige Kiolighed, der hvilede over Land og Folk, ret som et Forbud paa den sig nærmende Dødssovn. Bønderne, tilfreds med at see sin huslige Virksomhed hver i sin nærmeste Kreds nogenlunde beskyttet af en mild og veltænkende Konge, tabte Staten ganske af Sigte; de gjorde sig neppe engang den Røle at iagttage de Former for en friere Selvstyrelse, som Loven fremdeles hjemlede dem, men de overlode Alt til de kongelige Embedsmænd. Bymændene fandt sig som oftest med Taalmodighed i det

¹⁾ Salm D. S. XIII. 690 (Br. af Magnus og Haakon til Bønderne af Hærbænger og Børs af 10de Septbr. 1371).

fremmede Handelsaag, der vistnok tyngede haardt paa deres Skuldre, men som de manglede Kraft og Bestemthed til at afkaste, selv naar gunstig Feilighed syntes at tilbyde sig. Hos Hovdingerne, de geistlige som de verdslige, der dannede Kongens og Rigets Raad, viste sig sjælden eller aldrig nogen alvorlig og kraftig Fremadstræben, ikke endog nogen personlig Egerserrighed eller Herseleyst; de lagde, naar Kongen ikke saa at sige tvang dem frem paa Statslivets Tumleplads, Hænderne i Skjødet og foretrak at nyde sin Overflod i Ro fremfor at uleilige sig med en selvstændig Statsvirksomhed, hvortil dog deres Livsstilling og Tidens almindelige Anskuelse kaldte dem. Litterær eller videnskabelig Virksomhed spores næsten ikke meer, hverken i national norsk, eller i almindelig europæisk Retning; og ikke nok med, at den frembringende Kraft i saa Henseende lidt efter lidt gik til Grunde, — ogsaa Sanden for at nyde og bevare Forsædrenes aandelige Frembringelser, tabte sig. Selv det saa herligt udviklede og i Gang saa flittig dyrkede Landsprog begyndte sterkt at forvantes, og det netop i de høiere Kredse, hvor Skriftsproget især skulde finde sin Støtte.

Fæster man alt dette skarpt for Die, saa vil man vel neppe prise Norges Tilstand ved denne Tid, trods den indre Ro og Orden, der synes at have raadet i Landet, som nogen lykkelig og for Fremtiden lovende. Neppe vil man kanstee engang, vel overveiet, regne den for herligere end Sveriges Tilstand med al dennes Splid og Forvirring. Thi i Sverige seer man dog Livskraft, skjønt denne udtreder sig paa en vild, lovlos, næsten statsoplosende Maade; — der seer man dog Virken, skjønt denne viser sig uordnet, selvraadig, oprørt, usamdrægtig, blottet for sand Statsklogskab og, hvad værre er, ogsaa ofte for Retfærdighed og Sandhedskjærlighed; — der seer man, skjønt Folket selv sjælden fremtræder, dog en Hovdingestand, udsprunget af Folket, der handler i Folkets Navn, og er Rigets Raad, der er nidkær, som oftest kanstee meer end tilbørligt, for sin Stilling som Magt i Staten, og for sit Lands Opretholdelse som selvstændigt Rige, om end med saare egennyttige Sidehensyn. For Staten er dog altid Liv og Virken, om end i visse Retninger udskeiende, at foretrække for en døblignende Søvn. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, som aldrig maa forglemmes, at i Sverige, ret modsat af hvad der fandt Sted i Norge, just paa denne Tid, da saamegen Tummel og Uorden herskede i Landets Indre, den aandelige Virksomhed først begyndte at fremtræde i en national Litteratur, der benyttede Folkets Sprog, uddannede dette og gav det den Karakter, som det indtil denne Dag har vedligeholdt.

Men spores en Hensøen i den norske Stat, saa spores en

ikke mindre Hensyn i den norske Kirke. Hvad enten man vender sig til Tidens Aarbøger eller til dens Brevstaber, da finder man ligehdet Tegn til Liv og Kraft i Kirken. Underretningerne om dens Anreiser blive meer og meer magre; Provincialconcilier omtales saa godt som aldrig, endnu mindre ere Bestemmelser af saadanne Levnedes- og ogsaa Biskopsrækkerne lade sig kun med Banffelighed fuldstændiggjøre, og med end større Banffelighed lader de enkelte Biskoppers Synsrettid sig bestemme. Man begynder at samle i et næsten ugfæmmentrækkeligt Mørke, og splittes dette stundom af en Lysstraale, da er det man seer sjældnen eller aldrig opmuntrende.

De første Efterretninger Kirken vedkommende, der møde os i Tidrummet efter Kong Haafons Regeringstiltrædelse i 1355, angaa Begivenheder paa Island, hvilke tydelig vise, at der nu i den norske Kirke, og navnlig i den islandste, skortede baade paa god Kant og god Orden. Da den oftere omtalte Hole-Biskop Orm Aslaksøn drog til Norge i 1354¹⁾, satte han Arngrim, Abbed af Thingøre Kloster, hvem han et Par Aar i Forveien havde indviet som saadan, til Official i Hole Biskopsdomme under sin Fraværelse. Denne Abbed Arngrim var en ilde berygtet Mand; og Presterne i Hole Biskopsdomme negtede ham Lydighed paa Grund af de mange stemme Klager, som førtes mod ham. Det gif ogsaa paa et Prestemøde i Skagafthorpe i 1357 saa vidt, at Arngrim maatte frasige sig Officialembedet, og hvilket en Prest, Thorstein Hallsson, blev bestiftet i hans Sted. Arngrim blev ligeledes affat fra sin Abbedsverdighed²⁾.

Imidlertid døde, som allerede fortalt, Biskop Orm imod Stanningen af 1356 i Norge³⁾. Dengang opholdt sig endnu der Jon Eriksøn Skalle, som i 1343 var ved en Feiltagelse bleven valgt til Biskop paa Grønland, medens Biskop Arne der endnu levede. Senere var vel Arne død omtrent ved 1350⁴⁾; men hvad enten hans Dødsfald ikke var blevet bekjendt i Norge, eller Jon Eriksønnen lyst havde til at fare til Garde Stol, — nok er det, Jon eftertragtede nu den ledige Hole Biskopsstol. Det lader til, at Erkebiskop Olaf ikke har havt noget mod den af ham attraaede Skiftelse; men da Jon allerede var indviet til en anden Biskopsstol, stod det ikke i Erkebiskoppens Magt at opløse det Bånd, som bandt ham til denne, og derfor maatte Sagen overlades Paven's Afgjørelse. Jon reiste da i 1357 til Kurien i Avignon, udvirkede, som han i det mindste selv paastod, Innocentius VI's Løfte om Hole Stol, og vendte derpaa tilbage, uden dog at have kunnet erholde sit Bestillelsesbrev,

1) S. o. f. II. 357.

2) Isl. Ann. 290.

3) S. o. f. II. 358.

4) S.

o. f. II. 282.

5) Isl. Ann. 318, hvor det heder, at i 1368 havde Grønland i 19 Aar været uden Biskop.

hvilket skulde sendes efter ham til Flandern, og der udløses af ham med en bestemt Pengesum. Et Pavebrev indløb ogsaa efter Tilsagn, hvilket Jon hjembragte til Norge. Men, at domme efter det Stykke af Brevet, hvis Indhold er os levnet, har det neppe været et egentligt Bestiftelsesbrev for Jon, men kun et Fuldmagtsbrev til Erkebiskoppen at bestille Hole Biskopsstol en verdig Forstander, om han end dertil valgte en, der allerede før var Biskop ¹⁾. Da imidlertid Erkebiskop Olaf, ifølge denne pavelige Fuldmagt, skal have valgt Jon, saa synes i Grunden Bestiftelsen at have været i sin Orden, og Jon Holes lovlige Biskop.

Efterretningen om Jons ordentlige Bestiftelse naaede til Island allerede i 1358 ²⁾, men han selv drog først derover i 1359. Han led Skibbrud ved Kysten, og Skibet ødelagdes; dog reddedes hele Besætningen. Da Jon kom til Hole, opgav Presten Thorstein strax, uden at raadsføre sig med Prestestabet, sit Officialembede i hans Hænder; alle Nordlændinger, læge og lærde, gave sig under ham uden Indsigelse, og da han den 1ste November holdt sin første Biskopsmesse i Hole, modtog han et rigt Offer. Det synes dog snart at have vakt nogen Opmærksomhed, at de Breve, som skulde bevise hans Udnævnelse, ei efter Sedvane bleve oplæste i Choret; og det varede ei længe før det Rygte udbredte sig i Biskopsdommet, at Jon ei var paa lovlige Raade kommen til sit Embede, og at han ingen Bevisligheder fra Paven havde at fremlægge ³⁾. Jon synes virkelig at have manglet saadanne, hvad enten han nu aldrig havde erhvervet dem, eller han havde tabt dem i Skibbrudet.

Da den forrige Official, Thorstein Hallsson, kom under Beir hermed, bragte han i 1361 alle Prester i Biskopsdommets østlige Deel i Oprør, og drog med dem og mange Lægmand til Hole for at affordre Biskoppen hans Bevisligheder. Ved deres Komme vilde Biskoppen ikke tale med dem; de derimod paa sin Side yttrede, at han var Grønlands men ikke Holes Biskop, og Thorstein krævede tre Gange Bevisligheder af Jon for at han var Holes lovlige Biskop, uden at Jon besvarede Kravet. De oprørste Prester toge da alt Stolens Gods i den østlige Deel af Biskopsdommet under sit Forvar. Biskoppen, som havde en Deel af de vestlige Prester paa sin Side, erklærede de Opsættelige for affatte fra deres Embede. Men Thorstein og hans Parti brød sig ei herom, forrettede ligesuldt Tjeneste i sine Kirker, og tillod sig adskillige Voldsomheder mod Jons Undergivne ⁴⁾. Et Forligsforsøge om Vaaren 1362 i Hole løb frugtesløst af ⁵⁾, og da Oprøret mod Jon greb om sig, fandt denne det sikkert endnu samme Høst at

1) Isl. Ann. 288—290. 2) Isl. Ann. 292. 3) Isl. Ann. 294. 4) Isl. Ann. 300. 5) Isl. Ann. 302.

ty til Norge for at søge Hjælp hos Erkebiskoppen. Han opholdt sig hos Olaf om Vinteren, men fik, som det heder, ingen Trøst hos ham ¹⁾, — en Omstændighed, der, hvis den forholder sig rigtig, gjør Jons Sag mistæntelig.

Medens der saaledes i Hole Biskopsdomme herskede en fuldstømen kirkelig Uorden, stod det ogsaa i Staalholts Biskopsdomme ved misligt til. Biskop Gyrd Jvansson, som i 1351 havde taget Staalholts Stol i Besiddelse ²⁾, synes at have været en ganske virksom Mand, dog gif hans Virksomhed, som det lader, mest ud paa verdslige Ting, paa at sikke og brugbare Biskopsstolens Gode og Rettigheder ³⁾. I de første Aar af sin Embedsforretning synes han at have staaet paa en venstabelig Fod med den før nævnte høit begavede og anseede, men derhos urolige og opsettsige Augustiner-Munk af Lykkhavs Kloster, Eysteinn Asgrimsson ⁴⁾, og at have benyttet ham Hjælp i Embedsantliggender. Siden reiste sig derimod Uenigheden mellem dem, som skulle have voldet Biskoppen megen Ærgrelse og meget Bryderi. I Aarene 1355—1357 var Gyrd i Norge samtidig med Broder Eysteinn ⁵⁾, og under dette Ophold synes den sidste at have indyndet sig hos Erkebiskop Olaf og Kapitlet i Nidaros. I 1358, Aaret efter at Gyrd var kommen tilbage til sin Biskopsstol, indsendt Broder Eysteinn sig paa Island i Følge med en vis Gylf Brandsson, Chorsbroder af Nidaros; de vare bestillede til Biskopper paa Erkebiskoppens Begne. I denne Egenkab fore de meget egenmægtigen frem, indsatte blandt andet den før nævnte, i forrige Aar affatte Abbed Arngrim igjen i hans Verdighed i Thingøre Benedictiner-Kloster; trods alle de Klager, der førtes mod ham, og uagtet han havde svoret sig ind i Prædikebrødrenes Orden i Bergen. De udpressede ogsaa Penge af Læge og Lærde paa alle mulige Maader. Herved opstod der Spending mellem dem og Biskop Gyrd, og det fortælles, at Broder Eysteinn skal have digtet Rid om Biskoppen, som denne tog sig meget nær. Twisten mellem dem gif saa vidt, at Eysteinn stevnedes Gyrd for Erkebiskoppen, men Gyrd satte Eysteinn i Ban. Begge beredte sig i 1359 til at fare til Norge; dog kom før Afreisen et Forlig i Stand, og Broder Eysteinn modtog af Biskoppen Officialembedet i Islands vestlige Fjerding. Eysteinn erkjendte, heder det, den Brode, han havde begaaet ved at digte Rid om Biskoppen, og for at udsone den digtede han det berømte religiøse Kvad Lilia (Lilien), som endnu er levnet; og med Rette holdes for et af den norrøne Staldekunsts fortrængligste Frembringelser. I 1361 gif endelig Begges Reise til Norge for sig. Det Skib, paa hvilket Biskop Gyrd var,

¹⁾ Isl. Ann. 308.

²⁾ S. o. f. II. 356.

³⁾ Finn Joh. II. 103.

⁴⁾ S.

o. f. II. 303.

⁵⁾ Isl. Ann. 288.

forgit med ham og hele den øvrige Besætning. Broder Eysteinn døde med ham til Norge og drog til Helgefeter Augustiner-Kloster ved Nidaros, til hvis Broderstab han i den senere Tid synes at have hørt, men døde der henimod Paaske 1362 ¹⁾.

Udpressningerne, der paa denne Tid øvedes af Biskopper og Bisitatorer, maatte falde Islændingerne saa meget tungt, som de vilde liges ubrugedes af de kongelige Embedsmænd, til hvilke Landets Indtægter bortleiedes. Vi have allerede omtalt, at denne Sit indførtes af Kong Magnus Eriksson i 1354, da han bortleiede Landet paa tre Aar til Ivar Bigfussen Holm. Efter ham kom i 1358 fire Hirdstyrere, der atter havde leiet alt Landet af Kongen paa tre Aar, og disse sig ligesaa anmasseude som til samme Tid de tvende kirkelige Bisitatorer ¹⁾. Nordlændingerne gjorde Opstand mod den af Hirdstyrerne, der synes at have været den værste, Jon Guttormsson med Tilnavnet Straaveifa, mødte ham mandsterke og drev ham i 1360 bort fra den nordlige Fjerding ²⁾. Selve Hirdstyrerne vare indbyrdes uenige, og i 1361 sloges deres Mand paa Althinget ³⁾. Bedre blev det ikke, da de fires Embedstid var forbi, og Kongen i næstnævnte Aar udnævnte Smid Andresen, en Nordmand, til Hirdstyrer over hele Landet, atter for tre Aar, med Bortleining af alle kongelige Indtægter. Smid vilde i Forening med Jon Guttormsson straffe Nordlændingerne for deres Opstand, og de drog i 1362 med en Flot fra Sydlandet nord i Gysafjorden. Men her mødte Nordlændingernes dem ved Gaarden Grund, og det kom den 8de Juli til en blodig Kamp mellem begge Flokke. Nordlændingerne seirede, og baade Smid og Jon Guttormsson med mange flere bleve dræbte ⁴⁾. — Man ser, hvorledes Uordenen i den verdslige Styrelse paa Island gik Haand i Haand med Uordenen i Kirken; og naar man hertil regner de Aar og Landeplager, som samtidigen rammene Landet, saa maa man indse Sandheden af Islændingernes Paastand, at Kong Magnus Erikssons Regjeringstid var en af de værste Ulykkesperioder for Island ⁵⁾.

Efter Gyrð Ivarsson blev Thorarin Sigurdsson, der troes at have været norsk, valgt og indviet til Staahtolt. Da han i 1363 drog over til sit Sæde, fulgte Biskop Jon Eriksson med ham og søgte at komme i fuld Besiddelse af Hole Stol. Men da Jon ingen Bevistligheder havde at fremlægge nu meer end tilforn, mødte han den samme Modstand af Gysfirdingerne som tidligere ⁶⁾, men erkjendtes dog af de fleste i Biskopsdommeis bestlige Hereder, uagtet

¹⁾ Jøf. Ann. 292, 294, 296, 298, 302. ²⁾ Jøf. Ann. 292. ³⁾ Jøf. Ann. 296. ⁴⁾ Jøf. Ann. 298. ⁵⁾ Jøf. Ann. 304—310; Gysol. Aarb. I. p. c. 70—72. ⁶⁾ Gysolin Aarb. p. 1. c. 73. ⁷⁾ Jøf. Ann. 310.

givet i Oslo den 26de April 1365, hvori han indstjærper den ordentlige Udredelse af den aarlige Stat til St. Olaf og St. Halvard — „een tællt Pening af hvert Kreatur, der synes i Boet bedre at have end at undvære“ —, hvilken i hans Forfædres Dage frivilligen paa Alles Begne var lovet under Navn af Olafsstot, men som i seneste Tid tilbageholdtes eller betaltes forsømmeligen; en Bod til Kongen af 6 Orer bestemmes for den som ikke rettede sig efter dette Kongens Brev og udredede den omhandlede Stat hvert Aar ¹⁾).

Tegn til det apostoliske Sædes Virksomhed i Norge paa denne Tid see vi kun i dets Pengetrav. Den 31te August 1361 bestilte Pave Innocentius VI fra Avignon Biskop Bertrand af Lybel til sin Nuntius i Danmark, Sverige og Norge med Fuldmagt til at modtage og kvittere for alle den romerske Stol tilkommende Penge ²⁾. Hans Fuldmagt har rimeligviis ogsaa omfattet Tilbagebetalingen af det Kong Magnus tilstaaede Laan, hvilken dog neppe paa den Tid har kunnet fyldestgøres. Den 12te September 1362 døde Innocentius VI, og til hans Eftermand valgtes i Avignon, den 23de i samme Maaned, Urbanus V. Denne udnævnte den 6te August 1363 fra Avignon Guido de Cruce af Airepoir's Biskopsdømme til sin Nuntius i de tre nordiske Riger ³⁾; men ogsaa hans Erinde var, som af Udnævnelsesbrevet erfares, at vpbære det pavelige Tilgodehavende. Den 25de Juni 1364 var Guido i Stavanger, hvor han kvitterede Biskop Botolf for Peterspengen af Stavangers Biskopsdømme for de afsluttede 7 Aar, samt for Resten af den ved Pave Clemens VI paalagte fireaarige Pavetænde ⁴⁾. I Bergen var han den næstfølgende 20de Juli, da han indsatte Ivar Holm til Underindsamler af de pavelige Indtægter af Islands Biskopsdømme ⁵⁾. Denne Gang gjaldt hans Sendelse forresten ogsaa en ny treaarig almindelig Pavetænde ⁶⁾. Kong Haakon paastod ved denne Leilighed, efter ældre Skik, Frihed for de kongelige Kapeller og deres Bestyrere og Klerker, hvilken ogsaa den pavelige Nuntius ved deres Sammenkomst i Tunsberg indrømmede. Men alligevel maa Indsamlerne i Bergens Biskopsdømme, Abbederne Mathias af Munkeliv og Peter af Lyse, have forsøgt at opdrive Tienden ogsaa af de derværende kongelige Kapeller. Dette Skridt fremfaldte et Brev af Kongen, givet i Aalborg i Danmark af 8de Juni 1365, hvori han strengeligen forbyd Indsamlerne at fordre noget af hans Kapeller og Kapelgeistlige, samt underrette

¹⁾ N. g. L. III. 186.

²⁾ Suhm D. S. XIII. 447.

³⁾ N. Dipl. III -

262. ⁴⁾ Notarial-Transscr. perg. A. M. S. fasc. 35 N. 13. ⁵⁾ N. Dipl. -

III. 266.

⁶⁾ Br. af 14de Jan. 1365 af tvende Chorsbrødre i Stavanger — „generales collectores decime triennalis“ i dette Biskopsdømme. Dr. perg. - A. M. S. fasc. 35 No. 15.

n om Runkvisens Indrømmelse i denne Henseende ¹⁾). Sagen om-
 es ikke videre, og Kongen har saaledes rimeligvis brevet sit Driste
 maem. Urbanus V døde den 19de December 1370, og den 30te i
 sine Maaned valgtes Gregorius XI til hans Eftermand. Gre-
 gorius skænkede ved et Brev fra Avignon af 3die December 1371
 tre Indulgenfer og Aflad til Nidaros's Kathedralkirke i Anledning
 en befoftelig Istandsættelse, som den tilstrængte, og skulde denne
 vens Gave gjælde i det mindste i tyve Aar ²⁾).

Efterat have i meer end tyve Aar forestaaet Nidaros's Kirke døde
 Erkebiskop Olaf, rimeligst i Slutningen af 1372 ³⁾). Til at bedømme
 hans Karakter som Metropolitan og Menneſte faanes tilstrækkelige Op-
 tænkninger; kun saameget kan man sige, at ingen større Splid inden den
 Kirke selv, eller mellem den og Kongedømmet i hans Styrel-
 se synes at have fundet Sted, — noget der muligen kan antages
 i Beviis paa hans maadeholdende og fredelige Sindelag.

Til Olafs Eftermand valgtes Thronb, om hvis tidligere Stll-
 gaaet videt. Han er rimeligvis indviet i Avignon af Pave Grego-
 rius XI. Tiden for hans Valg og Indvielse er ligesaa lidet sikker, som
 den for hans Formands Død. Den første Gang Thronb nævnes
 som Metropolitan er i Anledning af en Dom, affaagt i Bergen den
 12de Juli 1373 af ham, Dgmund Finnsøn og Haakon Jonsøn, til-
 stede af Kong Magnus ⁴⁾). Han kalder sig ved denne Keilighed:
 "Guds Naade Erkebiskop i Nidaros", hvilket viser, at han alle-
 rede var indviet; thi ellers maatte han efter almindelig Brug have
 kaldt sig Electus, Postulatus eller Erkebiskopsæmne. Hans Indvielse
 i Kurien kan altsaa ikke være foregaaet senere end i Begyndelsen af
 73. Den 9de October 1374 finder man, at han har været i Lunds-
 borg, da han skænkede Indulgenfer til St. Laurentius's Kirke sam-
 med ⁵⁾).

Ved sin Fader Magnus's Død i December 1374 var Haakon
 Magnusson bleven Enestyrer i Norge med alle tilliggende Lande;

¹⁾ N. Dipl. I. 296. ²⁾ N. Dipl. I. 316. ³⁾ Hans Dødsaar opgives for-
 skjelligt i forskjellige Annaler, nemlig 1371, 72 og 73, men efter alle i et
 Aar, da en stor Mandedød herskede i Norge (Zöl. Ann. 324). Efter en gam-
 mel Biskopsrelle skal han have været Erkebiskop i 23 Aar (Scr. r. D. VI. 616).
 Denne Angivelse kunde nogenledes passe paa Dødsaaaret 1373, og dette Døds-
 aar har ogsaa Flats. Annalerne, der ere skrevne før 1400. Alligevel maa
 han ganske vist være død tidligere. Sidste Gang han nævnes er ved det
 foromtalte Raadsmøde i Marstrand den 19de Juli 1370 (f. o. f. II. 389);
 men ved Midsommers Tid 1373 maa, som vi strax skulle see, hans Efter-
 mand allerede være indviet i Kurien og hjemkommen derfra. Denne sidste
 Omstændighed synes bestemt at antyde Olafs Død som Indtruffen senest mod
 Slutningen af 1372. ⁴⁾ N. Dipl. III. 294. ⁵⁾ N. Dipl. I. 324.

og med Aaret 1375 kan man sige, at et nyt Vendepunkt indtraadte i Udviklingen af Norges Statsforhold, ligesom og i Retningen af Haafons Styrrerpirksomhed. I dette Aar begyndte nemlig først de politiske Følger af hans Giftermaal med Margreta, Baldemars Datter af Danmark, for Alvor at fremtræde.

Da deres Egtekab i 1363 sluttedes, var Margreta 11 Aar gammel, og i denne Alder kunde hun naturligtvis ingen Indflydelse øve paa sin Egteherre eller paa hans Rigers Anliggender. Men da hun naaede en modnere Alder, vidste snart hendes kraftige og flu Aand, en Aand, der fuldkommen betegnede hende som Baldemars Datter, at gjøre sig gjældende i begge Retninger. Maaſkee kan hendes Indflydelse allerede regnes fra 1370 eller 1371, da hun i Oslo fødte Haafon Sønnen Olaf ¹⁾: og det er ikke usandsynligt, at den ved den Tid lod sig tilsyne i den danske Jakobs Befordring til Bergens Biskopsstol ²⁾. Men i 1375 aabnede sig en videre Kreds for hendes Virksomhed. Den 24de October i dette Aar døde nemlig hendes Fader, Kong Baldemar Kristoffersøn, paa Gurre Slot i Sjælland uden at efterlade sig nogen Søn. Vel var Danmark et Valgrige; men i Valget holdt man sig dog der, ligesom i Sverige, helst inden den kongelige St. Baldemars tvende Døttres Afkom stod saaledes nu nærmest. Den ældre Datter, Ingebjørg, der havde været gift med Henrik af Meklenborg, Søn af Hertug Albrect den ældre og Broder til Kong Albrect af Sverige, var død, men efterlod en Søn Albrect. Den yngre Datter var Margreta, som ogsaa havde en Søn, Olaf.

Den unge Albrect af Meklenborg, ansaa, som Søn af den ældre Datter, sit Valg for sikkert, kaldte sig strax Danmarks Konge, optog det danske Rigsvaaben og lod sig i Wismar den 6te November af Keiser Karl IV meddele et Anbefalingsbrev til det danske Riges Stænder. Haafon og Margreta derimod tillode sig ingen saadanne foreløbige Anmasselser, men droge med deres Søn Olaf saa hastig som mulig selv til Danmark og vare der tilstede i Kallundborg allerede den 10de November. Paa det danske Rigsraad kom Kongevalgets Udfald an; og hos dettes vigtigste geistlige og verdslige Medlemmer vidste Margreta nu at indvinde sig, især hos de geistlige, samt hos Rigets Drotsete og Forstander, den mægtige og af Baldemar høit fortroede Henning Putbusch eller Podebusch. En Herredag til Odense, der holdtes inden Aarets Udgang, løb frugtesløs af paa Grund af de forskellige Meninger, der søgte at gjøre sig gjældende. Et Parti ønskede nemlig Olaf til Konge, et andet Albrect af Meklenborg, et tredie endelig paa-

¹⁾ Jsl. Ann. 320, 322; Lagerbr. III. 685, 686; Suhm D. S. XIII. 679.

²⁾ S. o. f. II. 388.

Job, at da Kongerættens Mandolinie nu var uddød, en indfødt dansk Adelsmand burde vælges ¹⁾. Kongevalget blev saaledes udsat.

I Mellemtiden arbejdede de forskellige Partier hvert for sin Sag; og synes det tredie hastigen at være traadt i Skyggen for de tvende Forstærkede. Disser Virksomhed yttrede sig dog paa en høit forskjellig Maade. Mellenborgerne søgte at styrke sig ved Forbund med Greverne af Holstein, hvem de paa Forhaand lovede betydelige Dele af det danske Rige; derved stødte de imidlertid ganske vist mange af de mere danskfædede Rigsraader bort fra sig, hvilke frygtede, at Lybskhedens Overvegt i Danmark, der allerede var stor nok, under et mellenborgsk-holsteinsk Herredømme skulde blive fuldkommen afgjørende. Margreta derimod søgte under sin personlige Nærværelse i Danmark at vinde den almindelige Stemning i Landet selv for sig og sin Son. Til Hansfestædernes Bistand beilede begge Parter; men de kloge Røbmænd fandt det sikkest at see Tiden an, og udsatte under forskjellige Paastud sin Erklæring.

Det viste sig snart, at Margreta havde slaaet ind paa den rette Vej; og skjønt hendes Fader, Baldemar, havde været mindre end elsket af Folket og de Store i Danmark, saa begyndte dog meget snart den almindelige Mening, oprørt uden tvivl ved Mellenborgernes Annæksler, at træde paa hendes Side. Zyderne erklærede sig først for Olaf og indbød Skaaningerne til at forene sig med dem for at vælge ham. Skaaningerne gif den 4de Marts 1376 ind derpaa, og snart tiltraadtes denne Forening af flere danske Landstaber. Forgjæves stræbte det mellenborgske Parti imod denne Beslutning, og forgjæves lovede Keiseren den unge Albrect sin kraftigste Bistand. Paa en Rigsdag i Slagelse valgtes Olaf Haakonson den 3die Mai 1376 til Danmarks Konge og vedtog den ham forelagte Haandfæstning, for hvis Overholdelse hans tilstedeværende Forældre, Haakon og Margreta, erklærede sig som Forlovere ²⁾. Den næstfølgende 14de August holdt Kong Haakon med sine norske Raadgivere — 4 Riddere og 5 Svende — et Møde med Hansfestædernes Fuldmægtige i Kallundborg, og her blev en endelig Fred sluttet mellem Norge og Stæderne ³⁾, medens samme Dag i Korsør mellem Stædernes Fuldmægtige og det danske Raad blev afgjort, at den Fred, som allerede mellem Baldemar og Stæderne var sluttet, skulde af Kong Olaf og det danske Rigsraad stadfæstes ⁴⁾.

Ganske vist var det egentlig Meningen, at begge Olafs Forældre skulde føre et Slags Formynderskab for ham som Danmarks Konge i hans Mindreaarighed; men saavidt man kan skjønne, overlod Haakon

¹⁾ Suhm D. S. XIV. 2—7.

²⁾ Suhm D. S. XIV. 11—20.

³⁾ Suhm

D. S. XIV. 22—24.

⁴⁾ Suhm D. S. XIV. 24.

denne Virksomhed ganske til Margreta, der ogsaa nu saagodt som stadigen synes at have opholdt sig med sin Søn i Danmark, medens Haakon i Norge sysselsatte sig med dette Riges Anliggender. Her fulgte han baade Klogskabs og Billigheds Fordringer, og de Danske kunde ei andet end dermed være høist tilfreds, helst da Margreta fuldkommen var sit Kald voren.

I Haakons seneste Regjeringsaar finder man, at Samtelands kirkelige Tilstand har paataldt hans Opmærksomhed. Vi have før oftere omtalt Samtelands særegne Stilling, idet Landet udgjorde en Deel af Norges Rige og i alt Verdsligt lod under Norges Lov og Styrelse, men dog i kirkelig Henseende hørte til Upsals Biskopsdomme og under den upsalske Erkebiskops geistlige Omraade. Vi have ogsaa ovenfor seet, at dette indviklede Forhold i 1303 havde fremkaldt en Overenskomst mellem Erkebiskop Olaf Allesøn af Upsal og den ældre Kong Haakon Magnussons Fuldmægtige, Presten Erlend Styrfaarssøn, hvilken samme Kong Haakon i 1305 ved sit Brev havde midlertidigen stadfæstet ¹⁾. Ved denne Overenskomst var det, saavidt vides, siden forblevet. Men nu i den yngre Kong Haakons senere Dage maa Klager være ham forebragte fra Samterne over Krav fra Geistlighedens Side, hvilke ingen Hjemmel havde i den omtalte Forening. I denne Anledning udstedte Kongen den 16de Juni 1378 fra Bergen et Brev til Samterne, hvori han erklærer, at han, efterat have med sit Raad gransket den Overenskomst mellem dem og Erkebiskop Nikolaus, hvilken hans Oldefader Kong Haakon havde samtykket, nu byder, at denne stadigen skal overholdes, indtil han selv og hans Raad kan anordne noget bedre. Han forbyder navnlig Provsten hos dem og andre lærde Mænd at betynge dem over hvad bestemt er i Overenskomsten, og paalægger Samterne ikke at underkaste sig nogen Tvingel, der gaar ud over den Ret, de hidtil have havt i kirkelig Henseende ²⁾.

I 1378 døde Biskop Alf af Garde, og saa ringe var Forbindelsen dengang mellem Norge og Grønland, at hans Død først 6 Aar efter, nemlig i 1383, blev bekendt i Norge ³⁾. Efter Alfs Død hengik saaledes flere Aar før Gardes Stol igjen besattes. Men Aaret efter 1379 omtales for første Gang et større Herjetog af Eskimoerne, hvilke Nordmændene kaldte Skrælinger, paa Grønland, hvorved atten af de norske Indbyggere siges at være blevne dræbte og to Drenge at være bortførte i Trældom ⁴⁾. For den Gang synes Angrebet ikke at have havt videre Følger; men siden gjentoges disse Skrælingetog oftere og ledede endelig til de norske Indbyggers Udryddelse.

I 1378 tog den langvarige Splittelse (det store Schisma) i Pa-

¹⁾ S. o. f. II. 103.

²⁾ N. g. L. III. 201.

³⁾ Isl. Ann. 330, 334; jfr.

o. f. II. 387.

⁴⁾ Isl. Ann. 330.

edømmet sin Begyndelse, en Splittelse, der forargede Christenheden og undergrov det apostoliske Sædes Bælde. Fra mange og forskellige Sider havde allerede længe yttret sig stort Misnoie med Pavernes Ophold Avignon og Fjærnelse fra deres rette Sæde i Rom. Urbanus V havde tvet efter for den almindelige Stemme og var i 1367 flyttet til Rom; men allerede i 1370 lod han sig af sine Kardinaler bevæge til at ende tilbage til Avignon, hvor han, som før fortalt, samme Aar døde. Hans Eftermand, Gregorius XI, kunde heller ikke i Rængden modstaa de Opfordringer, som stormede ind paa ham, og drog i 1377 til Rom for der at tage sit stadige Sæde; men han døde den 27de Mars 1378. De i Rom tilstedeværende Kardinaler valgte nu den 9de April Urbanus VI, en Italiener. Han vakte imidlertid snart ved sin Strenghed Misnoie hos et stort Parti af Kardinalerne, især hos de franske, der udgjorde Kardinalkollegiets overveiende Deel; disse fjærnede sig til Fondi, gjorde her en høitidelig Indsigelse mod Urbanus's Valg, om fremtvinget, efter deres Foregivende, ved Romernes Trubler, og valgte den 21de September samme Aar, 1378, Clemens VII, en Fransmand, som det følgende Aar med sit Anhang af Kardinaler flyttede til Avignon. Det lykkedes Clemens at blive anerkjendt af en Deel europæiske Staters Styrere, i Frankrige, Spanien, Skotland, Sicilien, og flere mindre, medens dog den overveiende Deel erkjendte Urbanus, og blandt dem de nordiske Riger. Kong Haakon af Norge hjælpede ham med en Lykensningsbrev (1). Saaledes var da den romersk-katholske Christenhed splittet mellem tvende Paver, der gjensidigen banlyste hinanden, og i hele 40 Aar fandtes ingen almindelig anerkjendt Pave. Urbanus's Bansbrev over Clemens kom ogsaa til Norge og blev der oplæst i Kirkerne overalt omkring i Landet (2). Man kan let tænke sig hvad Indtryk slikt maatte gjøre paa Færde og Fæge, og hvorledes Troen paa Pavens Hellighed og Ufeilbarhed derved hos de mere Tænkende maatte svækkes.

Om Erkebiskop Thronds Virksomhed vides kun meget lidet. Han holdt et Provinzialconcilium i Bergen, rimeligvis om Høsten 1376, og han var endnu tilstede der i Byen den 4de December dette Aar (3). Et andet Provinzialconcilium skal han have holdt i Hamar i Midten af Aug. Maaned 1380 (4). Men ingen Efterretning findes om hvad der paa disse Concilier er forhandlet, og end mindre ere Statuter fra dem levnede.

Kong Haakon Magnusson den Yngre, eller, som han og-

1) Samh. D. S. XIV. 64 (efter Bjovll Annaler). 2) Sol. Ann. 334. 3) Br. af-denne Dag, hvor Erkebiskoppen nævnes som nærværende i Bergen, og et Concilium omtales, for nylig holdt sammesteds. N. Dipl. I. 332. 4) Br. skal være udfærdiget af ham den 17de Aug. i Hamar under bemeldte Concilium. Samh. D. S. XIV. 92.

faa kaldes: den sjette, overlevede sin Fader kun i noget over fem Aar. Døden bortrev ham i 1380 i hans bedste Alder, ikke meer end 40 Aar gammel. Han døde i Oslo ¹⁾, men Dødsdagen vides ikke. Saameget er kun sikkert, at han den 11te Juni endnu var i Live, og da opholdt sig i Lunsberg ²⁾, hvorimod hans Død ved Mittelmeers Tid d. e. den 29de September var almindelig bekendt ³⁾. Bist er det ogsaa, at et Par gamle Breve findes, hvilke ere daterede fra hans 26de Riges Aar, som først begyndte efter Midten af August 1380 ⁴⁾. Man kunde heraf ledes paa den Formodning, at han ikke er død før i Slutningen af August eller Begyndelsen af September det nævnte Aar ⁵⁾.

Gamle og troværdige Efterretninger give Haakon et meget godt Lov. De næsten samtidig nedskrevne islandske Flats-Annaler sige, at de omtale hans Død: „man holder ham for en god (hellig) Mand“ ⁶⁾; og den vel underrettede Historiestriver Aeneas Sylvius Piccolomini (Pave under Navnet Pius II fra 1458—1464) yttre om ham, at „han skal have været en guddommelig (d. e. hellig) Mand, overordentlig elsket og afholdt af sine Undersaatter“ ⁷⁾. Hvad vi af norske Kilder vide om ham, synes at bestyrke disse rosende Billedbyrd. Det betegner ham som en kjærlig Son og som en Konge, der vilde sit Folks Vel, om han end ikke formaaede at vække dets hændende Kraft til et fornyet Liv.

89.

Olaf Haakonsson Norges Konge. Hans Moder, Margreta Valdemarsdatter af Danmark. Ogmund Finusson Drotsete. Biskopskifter. Erkebiskop Thrond dør 1381. Nikolous nittende Erkebiskop. Binalde Henriksson tyvende Erkebiskop.

Kong Haakon efterlod, saavidt vides, ikke andre Børn end Sønnen Olaf, henved 10 Aar gammel, allerede siden 1376 ved Bølg Danmarks Konge og nu ved sin Faders Død lovlig Arving til Norges Rige. Baa de han og hans Moder Margreta vare ubestvigel ved Haakons Død i Danmark; og det er en mærkelig Omstændighed, at

¹⁾ Bishops Annaler i Sc. r. D. I. 260; Ericus Olaf i Sc. r. Sv. II. 112.
²⁾ N. Dipl. II. 360, 361. ³⁾ N. Dipl. III. 327. ⁴⁾ N. Dipl. I. 345, III. 326. ⁵⁾ Saameget er i ethvert Fald fuldkommen sikkert, at den Dødsdag, som Gyttfeldt angiver, og som flere efter ham have antaget, nemlig 11te Mai 1380, ikke er rigtig. ⁶⁾ Isl. Ann. 330—332. ⁷⁾ Aeneas Sylvius's Ord i hans Cosmographia c. 83 ere følgende: „In hac terra (Dania) patrum nostrorum memoria Valdemarus regnavit, in Svecia Magnus, Aquinus in Norvegia, quem ferunt divinum fuisse hominem, miro provincialium amore et obsequio cultum, huic conjux Margarota fuit Valdemari filia.“ Jfr. Egbr. III. 412 Not. 1, Suhm D. G. XIV. 82 (paa sidste Sted citeres urigtigen Aeneas Sylvius's Skrift de Frederico III. c. 25).

is Oplysning endnu af Afgang savnes, — at uagtet Haakon maa være d feneft i Begyndelsen af September 1380, alligevel hverken Margreta eller Olaf findes at være optraadt i Norge før i Begyndelsen af det gende Aar, og da er det først Margreta alene, som der viser. Den 11te Januar 1381 var hun nemlig paa Akershus, hvor hun ved sit Brev kundgjorde, at han, „efter sin kjæreste Herred, Kong Hakons, Død og Grafald ifølge Guds Billie, med Rigets Raads Raad og Samtykke, paa sin kjære Søn, Kong Olafs, og paa sine andre Begne,“ havde stadfæstet alle Marie-Kirkens Privilegier, „indtil ud af sin Raade har forundet hende, at hendes kjære Son, Kong Olaf, selv kommer.“ Hun kalder sig i dette Brev: „Norges og Sveriges Dronning,“ altsaa med den Titel, der tilkom hende som den afdøde Konges Hustru ¹⁾. Olaf var den Tid endnu i Danmark, hvor den 19de Januar findes at have holdt Rettefærding i Slagelse ²⁾. Først længer ud paa Aaret kom han til Norge, hvor han i Nidaros paa Drethingen den 29de Juli, St. Olafs Dag, blev tagen til Norges Konge, ved hvilken Leilighed „hans Drotsete Digmund Finnsøn og flere gode Mænd af Rigets Raad, paa hans Begne, tilsvore muen over hele Norge gammel Ret og Lov at holde og holdes re.“ Blandt dem, som her vare tilstede, nævnes udtrykkeligen „Kongens Frænde, Hr. Sigurd Hestborsøn,“ der tilligemed Drotseten har et sit Segl under et Bernebreve for Indbyggerne af Jamteland ³⁾, udstedt samme Dag i Kongens Navn og med hans Segl. Olaf kalder sig i dette Brev, som i alle sine senere norske Breve: Norges, Daners og Goters Konge (Noregs, Dans og Gota konongr). Dronning Margreta kan ikke have været tilstede ved Olafs Antagelse til Konge i Nidaros; thi man har Brev af hende udstedt paa Bardberg Slot den 28de Juli ⁴⁾. Rimeligviis har Underhandling og Frygt for Angreb fra den svenske Konges Side gjort Margretas Ophold nærheden af Gøtelveu nødvendig.

Allerede før Olafs høitidelige Antagelse til Norges Konge har rimeligviis Bestemmelse været fattet af Rigets Raad angaaende Styrelsen i Norge under Olafs Mindreaarighed. Man finder, at den var været ordnet omtrent paa samme Maade som under Magnus Erikssøns Mindreaarighed i Aarene 1323—1332, idet nemlig Hr. Digmund Finnsøn, med Titel af Kongens Drotsete, stod i Styrelsens Spids og satte sit Segl med Kongens under de i dennes Navn udfærdigede Breve, medens Provsten ved Mariekirken i Oslo, Hr. Henrik Henrikssøn, Kongens Kansler ⁵⁾, havde hans norske Segl i Forvår og svarede for dets Benyttelse. Ved begges Side

¹⁾ Dr. perg. i N. N. S. fasc. 54 No. 2 d.

²⁾ Salm D. S. XIV. 93.

³⁾ N. g. L. III. 213.

⁴⁾ Salm D. S. XIV. 95.

⁵⁾ Nr. s. f. II. 368.

stod Kongens eller Rigets Raad, af hvis Medlemmer idetmindste nogle vare tilstede ved alle vigtigere Regjeringsfagers Afgjørelse. I Raadet sad endnu mægtige verdslige Høvdinger fra den ældre Tid, som Bre-drene Jon og Sigurd, Hafthorsønner, Kongens Frænder, hvorhos Erkebiskoppen og Biskopperne der indtog sin ældre Plads, ligesom og Provsten ved Apostelkirken i Bergen, nu den fornævnte Binalde Hen-ricksøn ¹⁾ oftere nævnes blandt dets Medlemmer, og det under den fra ældre Tider bekjendte Titel: kongelig Kapelmagister (Magister capellarum regis). I Formen var der, saavidt skjønnes, ikke levnet Dronning Margreta nogen bestemt Plads i Norges Styrelse; men hendes Indflydelse paa samme spores dog visselig i meer end en Retning, og det ikke alene i de udenrigste Forhold, hvor hun altid viser sig som den ledende Kraft, men ogsaa ofte i de indenrigste ²⁾.

Omtrent samtidigen med Kongestiftet i Norge, indtraf ogsaa for Biskopsstifter i den norske Kirke. — I 1380 døde Biskop Magnud af Hamar ³⁾ og havde til Eftermand Sigurd. — I samme Aar døde ogsaa Biskop Botolf af Stavanger ⁴⁾. Til hans Eftermand valgtes Halgeir Asmundsøn og blev, som det heder, indviet af Erkebiskop Thronb. Men kort efter kom en vis Olaf fra Kurien i Rom, og havde der opnaaet at blive indviet til Stavanger. Han maa uidentvivl have havt formaaende Anbefalinger hjemmefra, maaskee Dronning Margretas, og benyttet de schismatiske Forhold for at drive sit Onske igjennem hos Pave Urbanus, som kun behøvede at nytte sin Provisionsret. Den lovlig valgte og viede Halgeir maatte naturligvis vige for sin af Paven Stavanger Stol paatrængte Medbeiler ⁵⁾; men han beholdt dog sin Biskopstitel og synes en Tid at have været Biskop Olaf paa en Maade tilforordnet som Vicarius ⁶⁾.

Ved denne Tid døde ogsaa Biskop Oddgeir Thorsteinsøn

¹⁾ Jfr. o. f. II. 388.

²⁾ Det er saaledes urigtigt, naar nyere Historikere (f. Ex. Suhm D. S. XIV. 199) omtale Margreta, som den, der efter Kong Haakons Død styrede Norge i Egenkab af sin Søn Olafs Formynderske.

³⁾ Jørl. Ann. 332. Om Magnus's Udvælgelse f. o. f. II. 387.

⁴⁾ S. o. f. II. 386. Aaret angives forskjellig: 1379, 80, 81, Jørl. Ann. 332; det andet af disse Aar synes at have mest Almelighed for sig, da Botolfs valgte Eftermand skal være indviet af Erkebiskop Thronb, der, som snart skal sees, døde i 1381.

⁵⁾ Jørl. Ann. 332.

⁶⁾ Brev af 1392 i den N. N. S. fasc. 38 No. 2; ligeledes kalder han sig selv: „med Guds Raade Biskop“ i et Transcript, som han i Forening med Abbed Mathias af Tautra udstedte i Ribaros den 14de Juni 1384. N. Dipl. III. 343. Det er vel ogsaa han som nævnes sidst blandt Biskopperne, uden at noget Sæde tillægges ham, i 1388 den 16de Febr. ved Raadsforsamlingen i Oslo, da Erik af Pommern erklæredes for Margretas Arving (Paludan Müller, observ. crit. 105—108). Muligen er det ogsaa ham som i 1392 bliver nævnt: „Halgeir Biskop i Færøerne“ (Suhm D. S. XIV. 568).

Staalholt¹⁾. Han synes at have været en af de bedre og sommere Biskopper paa Island i den senere Tid. Han var i 9 dragen til Norge og døde der i Bergen 1381 den 18de August et Ulykkestilfælde, idet han nemlig, rimeligviis under Forberedelse til sin Tilbagereise, faldt fra Skibsdækket ned i det dybeste af bølrummet og slog sig ihjæl. Han blev begravet i Christkirken i Bergen²⁾. Staalholts Stol stod efter Oddgeirs Død ledig i et Par og blev i denne Mellemtid bestyret af en Prest Paal som Offi-³⁾.

Det mærkeligste Dødsfald blandt den norske Kirkes Biskopper var Nertid Erkebiskop Thronds. Han døde i 1381; Dødsdagen des ikke, kun saameget veed man, at han endnu levede den 18de mår i det nævnte Aar⁴⁾. Af hans Metropolitanvirksomhed ere, allerede antydet, faa Spor levnede. Til Thronds Eftermand gaves af samtlige Chorsbrødre Presten Haakon Ivarsson, uden en af Kapitelets egne Medlemmer. Haakon begav sig i 1382 Veien til Kurien for at søge sin Stadfæstelse og sit Pallium. Da da han kom i Tydskland, fik han vide, at en dansk Mand ved den Mikolaus allerede var indviet i Kurien til Erkebiskop af aros⁵⁾.

Dette var Mikolaus Jakobsøn Finkenoghe, ogsaa kaldet Kjer eller Kufare, en dansk (maaskee egentlig tydsk?) Adelsmand,

¹⁾ S. o. f. II. 386. ²⁾ Finn Joh. II. 122, 123; Isl. Ann. 332. Dødsaaaret 1381 antages af Finn Jonsøn; Annalerne vakle mellem 1379, 80 og 81. ³⁾ Isl. Ann. 336; jfr. Finn Joh. II. 123. ⁴⁾ Br. af 18de Febr. 1381, hvori Thronb nævnes som værende i Live, i N. Dipl. II. 364; Isl. Ann. 332. Annalerne vakle mellem 1379, 80 og 81; men at det sidste er det rigtige, viser det anførte Brev. Naar en gammel Biskopsstole siger om Thronb, at han var Erkebiskop i 13 Aaar mindre end 2 Maaneder, 2 Uger og 3 Dage (Sc. r. D. VI. 616), saa stikker heri ganske vist en Bildfarelse eller Feilskrivning. Er han, som rimeligt er (s. o. f. II. 391) bleven indviet i Begyndelsen 1373 og død tidlig i 1381, saa har hans Styrelsestid været omkring 8 Aar, og en Feillæsning af XIII for VIII kunde da tænkes mulig, skjønt de manglende 2 Maaneder icke vanskelig i saa Fald lade sig forklare, da Tiden snarere synes at overstige 8 Aar end modsat. Turde man maaskee gætte, at i den nævnte Biskopsstole ikke alene XIII var en Feillæsning for VIII, men ogsaa „minus“ indkommet urigtigt, saaledes at Stedet i sin Heelhed skulde lyde: Thronderus annis VIII, duobus mensibus, duabus septimanis et tribus diebus, d. e. Thronb i 8 Aar, 2 Maaneder, 2 Uger og 3 Dage? ⁵⁾ Isl. Ann. 334, hvor der dog vakles mellem Aarene 1380, 81 og 82. Før i 1381 kan umulig Haakon Ivarssøns Valg være foregaaet, da Erkeb. Thronb, som ovenfor sagt, først døde efter 18de Febr. i dette Aar. Da Mikolaus, som strax vil sees, i November 1382 var i Danmark, rimeligviis paa Tilbageveien fra Kurien, saa synes sidstnævnte Aar at maatte have Fortrinet, hvilket Aar ogsaa de fladeste Annaler antage.

der synes at have været vel anskreven baade hos Kong Baldemar Kristoffersen, medens denne var i Live, og siden hos Dronning Margretha. Det maa nemlig ganske vist være denne samme Nikolus Ruzer, til hvem i Forening med hans Broder, Peter Ruzer, Baldemar i sine senere Regjeringsaar havde overladt Slottene paa Den Als at bestyre¹⁾. Dengang skulde man tro, at Nikolus endog var Præst. I 1379 nævnes han i et Brev: Nikolaus Ruzer, Canonicus af Roskilde²⁾, og maa da selvfølgelig være gaaet ind i den geistlige Stand. Af et senere Brev, som nedenfor nærmere skal omtales, sees man, at han af Kong Olaf paa Livstid havde faaet et Par Gaarde og en Rolle i Danmark. Da denne Kong Olafs Dødsmaa antages gjort paa Dronning Margretas Tilskyndelse eller ved hende, lader sig deraf slutte, at Nikolus paa en eller anden Maade har gjort sig fortjent af Dronningen. Naar man nu lægger alle disse Omstændigheder tilsammen, kan den Gætning neppe synes overilet, at Margretha har havt en virksom Haand med i Spillet ved Nikolus' Udvælgelse til Nidaros's Erkesæde, og at hun, da hun ei har formaet at faa ham valgt paa lovlig Maade ved Nidaros's Capitul, har uden dettes Vidende skyndsomt sendt ham til Paven med sin Befaling og udvirket hans Bestikkelse ved pavelig Provision, før Haakon Ivarssons Valg rygtedes til Kurien. Da Urbanus VI i Rom var den Pave, hvem Kong Haakon før sin Død paa Norges og Danmarks Vegne havde erkjendt³⁾ maa Nikolus's Provision og Indvielse være steet ved ham, og det vel tildeels af statskloge Hensyn, for nemlig ved Føielighed i slige Dele, der intet kostede ham, at holde Dronningen fast ved sin Sag⁴⁾. Hvorledes det senere er gaaet med Haakon Ivarssen, vides ikke. Nikolus derimod kom som Erkebiskop af Nidaros tilbage til Danmark, hvor han var den 8de November 1382 da han ved sit Brev aftraadte til Dronning Margretha de Ejendomme, som Kong Olaf tidligere havde skænket ham. Han kalder sig i dette Brev: „Nikolus af Guds og det apostoliske Sædes Naade Erkebiskop af Nidaros (Dei et Apostolicæ sedis gratia Archiepiscopus Nydrosiensis)“, og Hr. Johan Rut, Ridder, samt hans egen Broder, Peter Jacobsen „kaldet Finkenoghe“ beseglede med ham til Bitterlighed⁵⁾. Naastor

¹⁾ Suhm D. S. XIV. 11.

²⁾ Suhm D. S. XIV. 65.

³⁾ S. o. f. II.

395.

⁴⁾ Finn Jonsson i sin Kirkehist. I. 454 siger rigtig nok, at Nikolus var indviet i Avignon; men i de islandske Annaler nævnes kun „páfagarðr“ d. e. Kurien, hvorved ganske vist den i Rom er meent.

⁵⁾ Brevet paa Latin findes aftrykt i Suhm D. S. XIV. 529; Udstedelsesstedet nævnes ikke, men kan neppe betvivles at have været i Danmark, jfr. Suhm D. S. XIV. 113. Denne hans Broder Peter Jacobsens Finkenoghe er da ganske vist den samme, som tidligere kaldes Peter Ruzer.

er Nikolas ved denne Overdragelse skullet vise Dronningen sin Er-
nædighed, fordi hun havde hjulpet ham til Erkebiskopsverdigheeden.

Historien om Nikolas's Valg er blevet optaget af den norske Geistes-
historie og det norske Raad, siges intet Sted udtrykkelig; men Naa-
de-hvortpaa Annalerne udtale sig herom lader en vis Forargelse skimte
sikkert, der sikkert er en Gjenklang af den daværende almindelige
Mening i Norge. Flere af dem sige nemlig, at han var en dansk
ægmand¹⁾, og at han ved Ankomsten til Norge ikke havde
et Udmærkelse²⁾. Tungen af Detene synes at medføre Sandhed; thi var
han norsk, som vi have seet, Canonikus i Roskilde, maa han
ikke have været giftig, — og var han, som Annalerne selv indrømme,
helt i Kurien, maa han vel ogsaa med det samme have modtaget
et Udmærkelse. Men Udmærkelser tjener dog til at vise, hvor højt anset
dette Nordmændene hans Valg og hans Personlighed har været.

I 1383 kom Erkebiskop Nikolas til Norge³⁾, og samme
Aar i August Maaned finder man ham i Tunsberg samlet med alle
Norges daværende Biskopper: Jon i Oslo, Jakob i Bergen,
Laf i Stavanger og Sigurd i Hamar. En Raadsforsamling
blev nemlig paa nævnte Tid og Sted afholdt; ved hvilken Kong Olaf
blev synet at have været tilstede, og en Forordning angaaende Han-
delsloven blev udstedt den 2de August. Af Raadet nævnes efter Sed-
vane Erkebiskoppen og Biskopperne først, dernæst blandt de Verdslige
nævnte Herrer: (Riddere) Digmund Skinsøn (Drotseten) og Sigurd
Skjoldson og endelig fem Andre (Svenne) med Haakon Jonsøn i
Spidsen⁴⁾. At det nærmest har været i Egenkab af Raadsmedlem-
mer, at alle disse Biskopper denne Gang vare forsamlede, maa an-
siges; men om de tillige have ved samme Leilighed holdt et Pro-
vincialconcilium, lader sig ikke afgjøre. Dog er dette mindre rimeligt
at sige hvad der senere vil blive anført om Erkebiskop Nikolas's Metro-
politansvirkning.

Sætter Nikolas's Bestikkelse til Nidaros's Erkestol den Tids
Kirkeforhold i et uforbeholdt Lys, saa er det ikke mindre Tilfælde
med Besættelsen af en anden Biskopsstol inden den norske Kirke. Vi
have seet, at Skalholt's Biskopsstol paa Island i 1381 blev ledig
ved Biskop Oddgeirs Død⁵⁾. Hvad der er blevet gjort af Nid-
aros's Kapitel til dens Gjenbesættelse, vides ikke; rimeligvis har Ka-
pitlet, under Erkestolens Ledighed, intet Valg kunnet foretage. Af
denne Henstand synes en dansk Mand, ved Navn Mikael, der se-
nere skal have været Penitentiarius i Rom, at have benyttet sig. Han
indvirkede i 1383, at han i Kurien blev udnævnt og indviet til Biskop

1) Isl. Ann. 334.

2) Isl. Ann. 336.

3) Sfs.

4) N. g. l. III.

216—218.

5) S. o. f. II. 398.

af Staalholt ¹⁾. Man maa antage, at dette er steet deels ved hans Forbindelser med indflydelsesrige Personer af Paven's Omgivelse, deels, paa Grund af Landsmandsskabet, ved Dronning Margretas Anbefaling. Her blev da atter Nidaros's Kirkes Ret tilfidesat ved en pavelig Provision, og en Mand valgt til Biskop, der som dansk maatte forudsees at have endnu mindre Kjendskab til de islandste Forhold end en Nordmand, for ikke at sige en Islænding, kunde have. Mikael synes ikke at være kommen til sit Sæde før i 1385 ²⁾.

Denne uordentlige Befættelse af den norske Kirkes Erkestol og flere af dens Biskopsstole i Løbet af ganske faa Aar har, som allerede antydet, neppe gaaet for sig uden Dronning Margretas hemmelige eller aabenbare Indflydelse; thi hvorfor skulde det ellers netop være danske Mænd, der bleve fremdragne og indtrængte, da dog tidligert den norske Kirke og den norske Styrelse havde viist sig omhyggelig for at see Kirkens vigtigste Embeder i Indfødtens Hænder? Sagen har ganske vist været den, at den kloge og herskesyge Margreta gjerne har villet tilvende sig en Indflydelse paa Norges Regjering, som den bestaaende Styrelsesform ikke egentlig hjemlede hende. Hun har fuldt vel indseet de Brøst, der fandtes ved det norske Raad, — hvor lidt grundfæstet de verdslige Raadgiveres Stilling i Birkeligheden var, hvor liden Kraft, der i Grunden fandtes hos dem til at opretholde Rigets Selvstændighed i Egenkab af Folkets Repræsentanter, og hvor let det lod sig gjøre at overfløie deres fædrelandste Bestræbelser, om de med Barme nærede nogen saadanne, ved at indbringe fremmede, hende hengivne og af hende afhængige Personer i Raadet, hvilke kunde arbejde for hendes Hensigter, der utvivlsomt allerede dengang gif ud paa en fastere og varigere Sammenknytning mellem Norge og Danmark. Men at bringe verdslige danske Høvdinger ind i det norske Raad, det var endnu en vanskelig Sag. Saamegen Kraft og Selvfølelse var vel endnu levnet hos de norske Stormænd, i det mindste hos nogle af dem, at de med al Magt vilde have stredet herimod. Mænd som Dgmund Finnsøn og begge Hasthørsønnerne, Jon og Sigurd, mindedes endnu bedre og ærefuldere Tider, og følte sig ved sin høie Byrd saa fast knyttede til Norges Selvstændighed, at de ei vilde lade sig paatrænge som Sidemænd i Raadet verdslige udenlandske Herrer, der vare fremmede for Norges ejendommelige Tarv. Med Raadets geistlige Medlemmer forholdt det sig derimod anderledes. Under den Slaphed, som for Tiden raadede i alle kirkelige For-

¹⁾ Isl. Ann. 334; dog er ikke fuldkommen Enighed med Hensyn til Aaret, idet nogle Annaler ogsaa angive 1381 og 1382. Finn Jonsøn antager 1383, II. 132. ²⁾ Isl. Ann. 336; nogle angive 1383 og 1384; det sidste antager Finn Jonsøn II. 132.

ld, lige fra det splittede Pavedømme af og ned til de laveste kirke-ge Embedsstillinger, — kunde hun virke for de norske Biskopsstoles esættelse med Mænd efter sit Sind, ligemeget om danske eller norske; i ligesaamange af sine Tilhængere som det kunde lykkes hende at a indtrængt paa Biskopsstolene, ligesaamange vægtige Stemmer havde m med det samme vundet i Rigets Raad, til hvis Medlemmer de m Biskopper vare selvstrevne. Denne Bei valgte hun altsaa for terhaanden at gjøre det norske Raad til et Medskab for sine Planer; i den kunde allerede nu siges at aabne de mest lovende Udsigter for ndes Uergjerrighed. I den danske Biskop Jakob af Bergen havde m fra ældre Tid, som det lader, en varm Tilhænger; det samme ra antages om Biskop Olaf af Stavanger, der, om han end ikke r dansk, dog efter al Rimelighed var befordret efter hendes Anstif- se; saa kom dertil selve Nidaros's Erkebiskop, hvis umaadelig vig- re Stilling i Norge ogsaa i verdslig Henseende allerede oftere er mnhævet; og endelig fik hun ogsaa i Mikael en dansk Biskop paa Island, som der kunde befordre hendes Dnsster. Saaledes var aaben- re den herskende Uorden i den norske som i den hele romerske Kirkes tyrelse Margreta til stor Hjælp i hendes Plan: først at skaffe sig o Indflydelse i Norges Regjering og derpaa at udvirke en stadig rening mellem dette Rige og sit Fædreneland Danmark.

I 1383 blev paa Orknoerne øvet en stor Ugjerning, idet Biskop- n der, Bilialm, blev dræbt ¹⁾; men hvad Aarsagen var til Drabet, hvo Gjerningsmanden var, siges ikke.

I 1385 døde Biskop Jon af Oslo ²⁾. Ogsaa ham synes Dron- ig Margreta at have regnet blandt sine Tilhængere, eller idetmindste have gjort sig Umage for at vinde. Man finder nemlig, at hun, dens hun i Vinteren 1384—1385 med sin Søn Kong Olaf opholdt paa Akershus og i Oslo ³⁾, ved et Brev givet i denne Stad den de Januar 1385 skænkede „den hæderlige Herre, vor gode Ben-“ istop Jon af Oslo, Frihed for hans Landbo paa hans Gaard Folke- d i Bettahered (i Ranrike) fra al Slags Peding, Skat og Told i istoppens Levetid ⁴⁾. Jon nød dog ikke længe godt af denne Dron- ngen's Gave; thi han døde, som sagt, endnu samme Aar. Han aa mod Slutningen af sine Dage have været svagelig og udygtig l at opfylde sine Embedspligter, eftersom man seer, at en Coadju-

¹⁾ Isl. Ann. 336. Ogsaa her finder Usikkerhed Sted med Hensyn til Aaret, idet nogle Annaler anføre 1383, andre 1382 og atter andre 1381. Jfr. Suhm D. 5. XIV. 130. ²⁾ Jfr. o. f. II. 398. ³⁾ Et Brev af Kong Olaf til Fordeel for Marie Kirke i Oslo, givet den 6te Decbr. 1384 paa Akershus og beseglet i hans eget Overvær, findes i N. Dipl. II. 378. ⁴⁾ N. Dipl. II. 379.

tor eller Medhjælper har været ham tilforordnet, hvis Navn dog ikke opgives, og at denne i Forening med Biskopsstolens Official har bestyret den oslofte Kirkes Anliggender ¹⁾. Han døde i September Maaned 1385 ²⁾. Hans Eftermand var Eysteinn Aslafs søn, der allerede i 1371 omtales som Chorsbroder i Oslo ³⁾, og 1383 som Provst i Oslos Provstedsømme ⁴⁾. Det er et usandsynligt, at han netop har været sin Formands Hjælpebiskop, og i saa Fald allerede for denne Stilling har modtaget biskoppelig Indvielse uden dog at bruge den biskoppelige Titel. At han er bleven indviet af Erkebiskop Nikolaus, kan ikke antages, ifølge hvad strax nedenfor om denne vil blive fortalt. Rimeligviis er han enten indviet af en norsk Lydbiskop ifølge Erkebiskoppens Fuldmagt, eller ogsaa i Rom. Af 22de September 1386 har man Brev udstedt af ham i Oslo som Biskop ⁵⁾; man ved altsaa med Sikkerhed, at han før den Tid har tiltraadt sit Embede.

Om Erkebiskop Nikolaus's Embedsvirksomhed give de gamle Annaler et høist ufordeelagtigt Bidnesbyrd. Han udførte, siges der, medens han var i Norge, ingen biskoppelig Forretning, ingen Vielse og ingen Confirmation ⁶⁾. Og dog var han i fire Aar Erkebiskop. Naar undtages den ene Veilighed, Raadsmødet i Tunsberg i 1383, da han omtales som nærværende ⁷⁾, finder man ikke det ringeste Spor til hans Ophold eller Virken i Norge, saaledes at vi ikke engang vide, om han nogensinde har besøgt sit Sæde i Nidaros. I 1386, fra 15de til 29de Juli, var han i Danmark og der tilstede paa den af Kong Olaf og Dronning Margreta holdne Rigsdag i Nyborg, hvor han, med Erkebiskoppen af Lund og flere danske Biskopper, deltog i Forhandlinger det danske Rige alene vedkommende ⁸⁾. Ved denne Veilighed blev af de forsamlede Biskopper Indulgenser givne til forskellige danske Kirker, og blandt Udstederne nævnes sidst ogsaa en Biskop

¹⁾ Br. af 18de og 23de Aug. samt af 19de Septbr. 1385 i N. Dipl. II. 381, 382, III. 348. ²⁾ Ifølge Indskriften paa hans Ligsteen, som ikke for meget lang Tid tilbage endnu fandtes udenfor et Hus i Oslo. De la Gardiffa Archivet III. 8, ifrt. med Sjøborgs Sml. I. 131. ³⁾ Br. af 25de Novbr. 1371,

N. Dipl. II. 328; ligesaa i Br. af 14de Marts 1372, N. Dipl. III. 290; af 23de Marts 1374, sammest. II. 334; af 5te Novbr. 1376, sammest. II. 344; af 7de Aug. 1377, sammest. II. 347. ⁴⁾ N. Dipl. III, 341 (Br. af 23de Novbr. 1383). ⁵⁾ N. Dipl. II. 384, ligesaa af 3die Decbr. f. A. samst.

I. 369. ⁶⁾ Isl. Ann. 838. Naar Finn Jonsøn i sin Islands Kirkehistorie (I. 454) ved at berette dette lægger til: „utpote omnino indoctus et literas

ignorans,“ saa er Tillægget uden tvivl hans egen Slutning deraf, at han antager de Annalers Udsagn for fuldkommen rigtigt, der kalde Nikolaus en Lægmand. ⁷⁾ S. o. f. II. 401. ⁸⁾ Suhm D. S. XIV. 159—162, 172.

Blandt andet forlenedes paa denne Rigsdag Grev Nikolaus af Holstein og hans Brodersønner, Gerhard, Albert og Henrik arveligen med Hertugdømme i Sønderjylland, som kort forud var hjemfaldet til den danske Krone.

erik af Garde¹⁾. Den grønlandste Biskopsstol var altsaa da
 n besat, efter at have staaet ledig siden Biskop Alfs Død²⁾; men
 rledes det er gaact til med denne Besættelse, fortælles ingensteds.
 s Død blev, som før sagt, just bekjendt i Norge i 1383, altsaa
 rat Nikolaus var bleven Erkebiskop. Men nu heder det om ham,
 han, medens han var i Norge, ingen Bielse forrettede. Spørgs-
 alet bliver da, hvor og af hvem denne Henrik er bleven viet til
 top af Garde. Da han just nu var tilstede med Nikolaus i Dan-
 rk, ligger den Formodning nær, at han under den omtalte Sam-
 komst af Biskopper er bleven indviet af Nikolaus, skjønt udenfor
 nes Provins. Dette var vistof en stor Uregelmæssighed, men som
 Nikolaus, hvis hele biskoppelige Forhold selv synes at have været
 Uregelmæssighed, ikke befymrede sig synderlig om³⁾. Hvor længe
 resten Nikolaus den Gang havde været i Danmark, veed man ikke;
 i man veed, at han havde med sig en heel Deel Sager, Bohave
 kostbare Klenodier Nidaros's Biskopsstol tilhørende, ja endog dens
 re og mindre Segl⁴⁾. Deraf skulde man næsten slutte, at han
 ot sig bedre tilfreds i Danmark end i Norge, og at han agtede i
 nævnte Land at tage sit stadige Ophold og fortære sine rigelige
 komster, medens han derfra styrede sit Biskopsdomme og sin Pro-
 s. Skjønt slikt hidtil var uhørt i Norge, var det ikke sjældent an-
 steds i den romerske Kirke; og Paverne havde jo selv givet Exem-
 paa det samme Lovbrud ved i en lang Række at tage sit Op-
 d i Avignon og aldrig engang besøge deres egentlige Sæde i Rom.
 Naar man ret overveier de Træf, der ere os bevarede og oven-
 fremstillede af Erkebiskop Nikolaus's Færd, kan man umulig
 et end i ham see en uverdigg Prælat og en for sin Provins for-
 vellig Metropolitan, der visseelig havde mange Sidesstykker blandt
 attdige Biskopper andensteds i Europa, men hvis Røge ei hidtil
 de beklædt Nidaros's Erkestol. Det bedste var, at hans Styrel-
 tid kun varede kort. Han døde i 1386⁵⁾, under Opholdet i Dan-
 rk.

¹⁾ Suhm D. S. XIV. 172. ²⁾ S. o. f. II. 394. ³⁾ Henriks Indvielse til
 Grønland henføres rigtignok i Annualerne til 1387, 88 eller 89 (Isl. Ann.
 344, jfrt. m. Grøn. hist. Mindesm. III. 34, 62, 127—130); men de omtalte
 Indulgensbreve af 1386 vise formeentlig tilstrækkelig, at dette er en Wildfa-
 relse; havde han dengang blot været Electus, vilde han ikke uden at dette
 var tillagt være opregnet blandt Biskopperne. ⁴⁾ Br. af 8de Septbr. 1387
 i R. Dipl. I. 371. ⁵⁾ Isl. Ann. 338; at de øvrige i dem opgivne Aar,
 1384 og 1385 ere urigtige, viser det næst ovenfor anførte. Naar Erkebiskops-
 fortegnelsen i Scr. r. D. VI. 616 siger, at han indehavde sit Biskopsæde i
 fem Aar, saa er dette usiagtigt; thi hans Styrelsestid kan kun regnes for
 omtrent fire Aar, hvis han ikke maaste skulde være indviet til Erkebiskop,
 medens Thronen endnu levede?

Endnu samme Aar valgtes til Nikolaus's Eftermand Binalde Henriksøn. Denne skal efter en gammel Opgivelse have været svensk af Fødsel ¹⁾, hvilket Nogle have troet burde egentlig forklares saaledes, at han var fra det Sydligste af Bifen eller Baahus Len, altsaa fra en af de norske Bygder paa Sveriges Grændse ²⁾.

Men om han ogsaa virkelig var født i Sverige, saa er det alligevel klart, at han i en saa ung Alder er kommen til Norge og bleven optagen i den norske Kirke, at han ikke kunde regnes for en Udlænding. Det tidligste, man ved om ham, er, at han af Biskop Salomon (1322—1352) bestilledes til Prest paa Thjorn, og at han strax efter den store Mandedød, da der var saa stor Mangel paa Prester, ifølge samme Biskops Foranstaltning bestyrede flere nærliggende Kirkesogn. Imellem Aarene 1365 og 1375 nævnes han oftere i Breve som Chorsbroder i Oslo, hvilket vil sige: ved Oslos Kathedralkirke; men tillige finder man, at han i Aarene 1365 og 1366 har været Kong Haakons Klerk og Seglforvarer samt forrettet som hans Vicekansler, skjønt han ei udtrykkelig nævnes saa ³⁾. I 1375 kaldes han Chorsbroder i Nidaros og Oslo. I 1381 var han Provst til Apostelkirken i Bergen og Kapelmagister samt Medlem af Raadet ⁴⁾, altsaa i en af de høieste Stillinger, som den norske Kirke og Stat havde at frembyde. Af alt dette maa man med Grund slutte, at Binalde Henriksøn har været en af den norske Kirkes daværende dygtigste og virksomste Prælater, samt at han har nydt Kong Haakons og vel ogsaa Dronning Margretas særdeles Tiltro. At han var denne sidste hengiven synes hans senere Færd som Erkebiskop at vise, og man tør saaledes maaskee antage, at hendes Indflydelse har virket med til hans Valg, skjønt Binaldes Stilling vistnok alligevel var saa fremtrædende, at neppe Nogen kunde synes mere egnet til den norske Kirkes høieste Verdighed end han. Han kan, efter hvad allerede er sagt om hans tidligere Forfremmelse, ikke være født senere end i 1330, og var saaledes ved sin Udnævnelse mindst omkring 60 Aar gammel ⁵⁾.

Da Erkebiskop Nikolaus først kan være død i den senere Halvdeel af 1386, og nogen Tid maatte hengaa, inden hans Død i Danmark kunde blive forkyndt i Nidaros, saa maa Binaldes Valg, forudsat at Alt dermed gik lovligt og ordentligt til, være foregaaet henimod Aarets Slutning, og han har vel neppe givet sig paa Reisen til Kurien for at modtage sin Indvielse og sit Pallium før i Begyndelsen af 1387. Det maa antages, at han er bleven indviet i Rom ved Pave Urbanus VI. I August Maaned samme Aar finde vi Binalde i Danmark

¹⁾ Scr. r. D. VI. 616. ²⁾ Sml. IV. 580. ³⁾ S. o. f. II. 388. ⁴⁾ R. Dipl. I. 347.—48. ⁵⁾ Om Binalde Henriksøns tidligere Levetid see Sml. IV. 579—582 Not.

a Hjemreisen, just ved den Tid, da den unge Kong Olafs Død straf, — en Begivenhed, der truede med at fremkalde nye Forvilder i Norden, og som for Norges Selvstændighed havde de vigtigste Følger.

Vi have seet, hvorledes Styrelsen i Norge ordnede sig ved Olafs Istærelse, som en Formynderstyrelse ved Rigets Raad med en Drotsete og en Kansler i Spidsen, hvilke tvende, og først og fremst Drotseten, vare de egentlige Udøvere af Kongedømmets Myndighed i den unge Konges Navn, hvad enten denne selv var tilstede i Norge eller ikke. Da Kong Olaf var født i 1370 eller 1371¹⁾, maa han antages at have allerede i 1385 eller 1386 naaet den Alder af 15 Aar, i hvilken baade hans Fader og Farfader synes at have tiltraadt Rigsstyrelsen i Norge som myndige. Til nogen Forandring ved denne Tid i den ovenfor skildrede Styrelsesorden viser sig dog intet bestemt Spor. Man finder idetmindste Hr. Digmund Finnsøn endnu den 8de Oktober 1386, som „Kongens og Rigets Drotsete i Norge“ handle i Rønting med Raadet paa Kong Olafs Begne²⁾. Efter den Tid maatte altsaa Forandringen være foregaaet, og da rimeligviis under Kong Olafs personlige Ophold i Norge. At han har været der til den 13de Marts Maaned 1387, er ikke usandsynligt, skjønt et Stevningsbrev af 13de Marts udstedt i hans Navn i Oslo og beseglet af Kansleren Hr. Henrik Henriksøn ikke er fuldkommen tilstræffeligt Bevis paa Olafs personlige Nærværelse³⁾. Saadanne Breve kunde Kansleren udøve sin Embedsmyndighed udstede i Kongens Navn og med hans Tilstedeværelse ogsaa i hans Fravær. Endskjønt det saaledes kan synes paalideligt, og ikke let lader sig forklare, at Kong Olafs Mindreaarigtid uddroges længer end Tilfældet havde været med de tvende næstfølgende norske Konger, saa maa man dog indrømme, at den Omstændighed, at der ingen Breve af 1387 nu findes, udstedte af Digmund Finnsøn som Drotsete, eller hvori han nævnes som saadan, meget vel kan være en reen Tilfældighed, og at der intet egentligt Bevis gives for at Olaf nogensinde har overtaget Selvstyrelsen i Norge som myndig Konge. Neppe lader dette sig heller godtgjøre om ham

1) Jørl. Ann. 320, 322; Fornald. Sög. II. 15; jfr. Suhm D. G. XIII. 679.

2) Brev af denne Dag, givet i Bergen. N. Dipl. I. 366. 3) N. Dipl.

II. 386. Tilgives liden Sikkerhed har man deri, at Pontoppidan i sin Kirkehistorie omtaler i 1387 et Concilium i Lunsberg af alle Norges Biskopper, paa hvilket Kong Olaf var tilstede (II. 231). Pontoppidan anfører ei sin kilde, og til et saadant Concilium findes ellers, saavidt hidtil bekjendt, intet Spor. Hvad mere er, det kan ikke have været noget egentligt Concilium (Provinzialconcilium), da dengang ingen Erkebiskop var i Landet; det maatte have været et Raadsmøde, ved hvilket alle Landets Biskopper vare samlede. Rimeligviis er dog hele Beretningen en Bildfarelse.

Endnu samme Aar valgtes til Nikolaus's Eftermand Binalde Henriksøn. Denne skal efter en gammel Dypgivelse have været svenst af Fødsel ¹⁾, hvilket Nogle have troet burde egentlig forklares saaledes, at han var fra det Sydligste af Viken eller Baahus Len, altsaa fra en af de norste Bygder paa Sveriges Grændse ²⁾.

Men om han ogsaa virkelig var født i Sverige, saa er det alligevel klart, at han i en saa ung Alder er kommen til Norge og bleven optagen i den norste Kirke, at han ikke kunde regnes for en Udlænding. Det tidligste, man ved om ham, er, at han af Biskop Salomon (1322—1352) bestilledes til Prest paa Thiorn, og at han strax efter den store Mandedød, da der var saa stor Mangel paa Prester, ifølge samme Biskops Foranstaltning bestyrede flere nærliggende Kirkesogn. Imellem Aarene 1365 og 1375 nævnes han oftere i Breve som Chorsbroder i Oslo, hvilket vil sige: ved Oslos Kathedralkirke; men tillige finder man, at han i Aarene 1365 og 1366 har været Kong Haakons Klerk og Seglforvarer samt forrettet som hans Viceskansler, skjønt han ei udtrykkelig nævnes saa ³⁾. I 1375 kaldes han Chorsbroder i Nidaros og Oslo. I 1381 var han Provst til Apostelkirken i Bergen og Kapelmagister samt Medlem af Raadet ⁴⁾, altsaa i en af de høieste Stillinger, som den norste Kirke og Stat havde at frembyde. Af alt dette maa man med Grund slutte, at Binalde Henriksøn har været en af den norste Kirkes daværende dygtigste og virksomme Prælater, samt at han har nydt Kong Haakons og vel ogsaa Dronning Margretas særdeles Tiltro. At han var denne sidste hengiven synes hans senere Færd som Erkebiskop at vise, og man tør saaledes maaskee antage, at hendes Indflydelse har virket med til hans Valg, skjønt Binaldes Stilling vistnok alligevel var saa fremtrædende, at neppe Nogen kunde synes mere egnet til den norste Kirkes høieste Verdighed end han. Han kan, efter hvad allerede er sagt om hans tidligere Forfremmelse, ikke være født senere end i 1330, og var saaledes ved sin Udnævnelse mindst omkring 60 Aar gammel ⁵⁾.

Da Erkebiskop Nikolaus først kan være død i den senere Halvdeel af 1386, og nogen Tid maatte hengaa, inden hans Død i Danmark kunde blive forkyndt i Nidaros, saa maa Binaldes Valg, forudsat at Alt dermed gik lovligt og ordentligt til, være foregaaet henimod Aarets Slutning, og han har vel neppe givet sig paa Reisen til Kurien for at modtage sin Indvielse og sit Pallium før i Begyndelsen af 1387. Det maa antages, at han er bleven indviet i Rom ved Pave Urbanus VI. I August Maaned samme Aar finde vi Binalde i Danmark

¹⁾ Scr. r. D. VI. 616. ²⁾ Sml. IV. 580. ³⁾ S. o. f. II. 388. ⁴⁾ R. Dipl. I. 347.—48. ⁵⁾ Om Binalde Henriksøns tidligere Levnetsløb see Sml. IV. 579—582 Not.

paa Hjemreisen, just ved den Tid, da den unge Kong Olafs Død indtraf, — en Begivenhed, der truede med at fremkalde nye Forvillinger i Norden, og som for Norges Selvstændighed havde de vigtigste Følger.

Vi have seet, hvorledes Styrelsen i Norge orduede sig ved Olafs Tiltrædelse, som en Formynderstyrelse ved Rigets Raad med en Drotsete og en Kansler i Spidsen, hvilke tvende, og først og fremst Drotseten, vare de egentlige Udøvere af Kongedømmets Myndighed i den unge Konges Navn, hvad enten denne selv var tilstede i Norge eller ikke. Da Kong Olaf var født i 1370 eller 1371 ¹⁾, maa han antages at have allerede i 1385 eller 1386 naaet den Alder af 15 Aar, i hvilken baade hans Fader og Farfader synes at have tiltraadt Selvstyrelsen i Norge som myndige. Til nogen Forandring ved denne Tid i den ovenfor skildrede Styrelsesorden viser sig dog intet bestemt Spor. Man finder idetmindste Hr. Digmund Finnsøn endnu den 8de October 1386, som „Kongens og Rigets Drotsete i Norge“ handle i Forening med Raadet paa Kong Olafs Begne ²⁾. Efter den Tid maatte altsaa Forandringen være foregaaet, og da rimeligviis under Kong Olafs personlige Ophold i Norge. At han har været der tilstede i Marts Maaned 1387, er ikke usandsynligt, skjønt et Stevningsbrev af 13de Marts udstedt i hans Navn i Oslo og beseglet af Kansleren Hr. Henrik Henrikssøn ikke er fuldkommen tilstrækkeligt Bevis for Olafs personlige Nærværelse ³⁾. Saadanne Breve kunde Kansleren ifølge sin Embedsmyndighed udstede i Kongens Navn og med hans Segl ogsaa i hans Fravær. Endskjønt det saaledes kan synes paa-faldende, og ikke let lader sig forklare, at Kong Olafs Mindreaarighed uddroges længer end Tilfældet havde været med de tvende næst foregaaende norske Konger, saa maa man dog indrømme, at den Omstændighed, at der ingen Breve af 1387 nu findes, udstedte af Digmund Finnsøn som Drotsete, eller hvori han nævnes som saadan, meget vel kan være en reen Tilfældighed, og at der intet egentligt Bevis gives for at Olaf nogensinde har overtaget Selvstyrelsen i Norge som myndig Konge. Neppe lader dette sig heller godtgjøre om ham

1) Jørl. Ann. 320, 322; Fornald. Sög. II. 15; jfr. Suhm D. 5. XIII. 679.

2) Brev af denne Dag, givet i Bergen. N. Dipl. I. 366. 3) N. Dipl.

II. 386. Elgesaa liben Sikkerhed har man veri, at Pontoppidan i sin Kirkehistorie omtaler i 1387 et Concillium i Tunsberg af alle Norges Biskopper, paa hvilket Kong Olaf var tilstede (II. 231). Pontoppidan anfører et sin Kilde, og til et saadant Concillium findes ellers, saavidt hidtil bekjendt, intet Spor. Hvad mere er, det kan ikke have været noget egentligt Concillium (Provincialconcillium), da dengang ingen Erkebiskop var i Landet; det maatte have været et Raadsmøde, ved hvilket alle Landets Biskopper vare samlede. Rimeligviis er dog hele Beretningen en Bildfarelse.

med Hensyn til Danmark, hvor Dronning Margreta uden tvivl har forestaaet Styrelsen paa hans Vegne ligetil hans Død.

Kong Olaf døde paa Falsterbod Slot i Skaane den 3die August 1387 ¹⁾. Dødsdagen er maaskee mindre sikker, men ganske paalideligt synes det at være, at hans Lig den 4de August blev ført til Sors, hvor Legemet blev begravet, medens Indvoldene bleve jordede i Lunds Kathedralkirke ²⁾. Han var da 16 eller 17 Aar gammel ³⁾, altsaa endnu i en saa ung Alder, at man vel vanskeligt kan have fældet nogen sikker Dom om hans Karakter og Dygtighed, helst da han liden eller ingen Anledning synes at have havt til personligen at udøve Kongedømmets Skyldighed. Naar derfor Hvitfeld siger om ham, at „han var en god og from Konge, stille og dydelig“, saa er dette vel snarere en Mening, han selv har dannet sig om Olaf, end en Dom, han har fundet udtalt i sine Kilder. Naar han lægger til, at „Olaf holdt god Fred i sin Tid, holdt hver Mand ved Lov og Ret, og havde gjerne nogen af sit Raad med sig hvor han fór frem, samt hørte gjerne Sager“, — saa kan dette for Norges Bedkommende gjælde forsaavidt den indre Fred i Olafs Tid ikke vides at have været i nogen mærkelig Maade forstyrret; hvorimod Landets nordlige Dele i Aaret 1385 eller 1386 paa ny bleve hjemsøgte af Russerne, der „dræbte Mandfolket, fangede Kvinder og Børn og ranede Gods“ ⁴⁾. Hvad Island angaar, da var neppe den indre Fred der synderlig at rose; thi det heder udtrykkelig i Annalerne ved 1382, at „Ufredsflokk og Usikkerhed der tiltog“ ⁵⁾. For Danmarks Bedkommende synes vistnok paa nogle Bondeuroligheder nær i Skaane,

¹⁾ Scr. r. D. I. 135, VI. 229. Olaf sees den 29de Juli at have været i Skaane, nær ved Falsterbod; der gives nemlig et Brev, udstedt i Østad i hans Navn paa St. Olafs Dag. H. G. Behrmann: Beretn. om R. Oluf Hagensens Død 2c. Kbh. 1846. S. 3—4. ²⁾ Ifølge en omtrent samtidig latinisk Annual Scr. r. D. VI. 534, jfr. Hvitfeld ved 1387 og Suhm D. H. XIV. 180—183. Naar Behrmann i sit ovennævnte Skrift S. 6—7 forklarer den paa alle hine Steder opgivne Begravelsesdag „dominica ante festum beati Laurentii,“ d. e. Søndagen før St. Laurentii Dag, ved den 7de August, da maa han, trods den Sikkerhed, hvormed han fremsætter sin Forklaring, dog nok have feilet; thi baade efter Beregningen i „L'art de verifier les dates“ og i „Pilgrims Calendarium“ falder bemeldte Søndag i 1387 paa 4de August, ligesom Aarets Søndagsbogstav er F, ikke som Behrmann angiver B. Olafs Dødsdag den 3die Aug., hvis Dagen er fuldkommen rigtig, bliver altsaa Tøverdagen, den næste Dag før Begravelsesdagen, ikke som Behrmann antager: Onsdagen, fire Dage før. Det Paafaldende ved den skyndsomme Begravelse, saafremt Dødsdagen ellers er rigtig, er selvfølgelig ikke bortryddet ved Behrmans Paastand. Denne Behrmanns Feiltagelse er forresten ikke bemærket i Langes Anmeldelse af Skriftet i Literaturtidende 1845—1846 No. 17 og 19, S. 298—304 og 317—320. ³⁾ Jfr. hvad strax ovenfor er sagt om hans Fødselsaar. ⁴⁾ Isl. Ann. 338. ⁵⁾ Isl. Ann. 334.

ikke med Strengbed blev dæmpede; Fred og indre Retsfærdighed i Olafs Tid at have været god i Sammenligning med hvad den var i Kong Baldekar Kristoffersens stormfulde Dage. Men dette var dog næppe ganske lidet den unge Olafs personlige Egenskaber og Dygtigheder at tilregne.

Imidlertid, hvilke meer eller mindre glimrende Forhaabninger Nordmændene end have fæstet ved Kong Olafs Person, er det sikkert, at hans Død kom dem heel uventet; og ganske vist voldte den hos Mængden af Folket en ustrømtet Sorg. Thi Nordmændene hang med inderlig Hengivenhed ved det arvelige Kongedømme og ved sin gamle Regering. Gengang var dennes mandlige Stamme i Løbet af Aarhundreder uddøet; men gennem et kvindeligt Led var en ny Greenlandske fremstødt, hvilken man havde faaet kjær, og med hvis fremtidige Røst man forbandt Haabet om Fædrelandets Selvstændighed, og Lykke. Nu var denne nye Greens mandlige Linie igjen uddøet, og det kunde være tvivlsomt, om nogen lovbestemt Kongedømmes Arving gaves, med hvem Folket kunde finde sig tjent. En Misstemning hos Nordmændene viste sig unegtelig i deres Tvivl om Kong Olafs virkelige Død. I de samtidige islandiske Annaler gives den ved 1387 med det korte og utydelige Udtryk: „Kong Olaf Haakonsens Forsvinden (hvarf)“¹⁾; senere hen under 1393 anføres: „da sagde somme Mænd, at Olaf, Margretas Søn, var dragen til Island (helði úlgengit, var dragen i Pilegrimsfærd?)“²⁾; og i Flatøgen, en Sagasamling, der er fuldbendt før 1395, hedder det ved slutningen af en Fortegnelse paa Norges Konger fra Olaf tilbage til Harald Haarfager: „Et Aar senere end før er sagt (1387) forsvandt (varf) Kong Olaf Haakonsen. Danerne sagde, at han var død, men Nordmændene vilde ei tro det“³⁾. Man tror nødvendig paa Tabet af det, man ugjerne vil miste; saa gif det ved denne Leilighed Nordmændene, ligesom det i langt ældre Tider var gaaet dem, da Kong Olaf Trygvesson faldt ved Svolder.

Der maa have været visse særegne, gaadefulde Omstændigheder forbundne med Kong Olaf Haakonsens Død, hvilke ikke alene have kunnet befordre hin Mistro blandt Nordmændene med Hensyn til dens Rigtelighed, men som ogsaa have kunnet vække og vedligeholde den andenledes, samt netop udenfor Norge gjøre det muligt for en Bedrager 15 Aar efter at udgive sig for Olaf og, som det lader, finde Tiltro hos Mange i sin Paastand⁴⁾. Nogle have gjættet paa en Hemmelighol-

1) Isl. Ann. 340. 2) Isl. Ann. 358. 3) Fornald. Sög. II. 16. 4) Den svenske Ericus Olaf, der skrev sin Sveriges Historie kort efter Midten af det 15de Aarhundrede, udlader sig om Olafs Død paa følgende Maade: „Hvor der blev af hans (Haakons) Søn Olaf, eller hvor og paa hvad Maade han

delse af Olafs Død i nogen Tid, for at Stehningen imedens kunde bearbejdes til Fordeel for Margretas Udnævnelse til Rigerne's Bestyrerinde ¹). Andre have tilladt sig at udtale den høist ærefræntende Mistanke mod Margreta, at hun af Herksesygge skulde have ryddet sin Søn afveien, enten ved strax hemmeligen at lade ham dræbe, eller ved i lang Tid at holde ham fangen, medens hun udgav ham for død, og derpaa, da han kom løs og fremtraadte med sit Krav paa Riget, lade ham brænde som en Bedrager ²). Den sidste Gætning forudsætter hos Margreta en saadan Blanding af Umoderlighed, Grumhed og Herksesygge, som man ikke bør og ikke kan antage uden ifølge de haandgribeligste Beviser; og disse ere her aldeles ikke forhaanden. Men negtes kan det forøvrigt heller ikke, at den Omstændighed, at en foregiven Olaf senere kunde vove at fremstaa, og at han kunde finde Tiltro hos Mange baade i og udenfor Norges Rige, vidner om, at Margretas Rygte hos hendes Samtidige ikke har været det bedste, og om at man almindelig nærrede Mistro til hendes Rakters Keenhed og hendes Statsklogts Redelighed.

90.

Dronning Margreta vælges til Norges Riges Forstanderke, og derpaa Erik af Pommern til Norges Konge i 1389. De norske Biskoppers Virksomhed herved.

Strax Kong Olafs Død var bleven bekjendt, satte Margretas i Skaane tilstedeværende Venner sig i Bevægelse for at sikkre hende Rigsstyrelsen i Danmark, og allerede den 10de August 1387, altsaa ikke meer end 6 Dage efter at Olafs jordiske Levninger vare førte til Graven, blev Margreta i Lunds Kathedralkirke og paa Lunds Lands-thing valgt til „fuldmægtig Frue og Husbonde og det ganske Danmarks Riges Formynder“, saaledes at man ikke skulde vælge nogen til Konge, som var hende imod, eller uden hendes Raad og Billie ³).

bøde, vides ikke; undtagen at hans Moder har ladet en vis Olaf, der kaldte sig hendes Søn, opbrænde.“ Ericus Olaf i Scr. r. Sv. II. 112. I Preussen og maaskee ogsaa andensteds maa det Rygte have været udbredt, at Olaf var omkommen paa Søen i en Storm, medens dog flere af Skibsmandskabet redede sig, og nogle ogsaa paastode, at Kongen var sluppen derfra med Livet (den preussiske Skribent Henneberger fra det 16de Aarh. fortæller dette i Anledning af den foregionne Kong Olaf, sfr. Suhm D. 5. XIV. 181, Behrman 16—18. ¹) Gram, Suhm, Lagerbring og fl. sfr. Suhm D. 5. XIV. 180, Egbr. III. 695. Behrman har i sit ovenn. Skrift S. 9—11 anført vigtige Grunde mod en saadan Hemmeligholdelse; dog svekkes disse noget ved den Felt han har begaaet med Hensyn til Bestemmelsen af Begravelsesdagen s. o. f. ²) Den svenske Messenius og flere efter ham. ³) Suhm D. 5. XIV. 189, 190.

I det Brev, som ved denne Leilighed udstedtes, nævnes: „Erkebiskopper og Biskopper, Riddere og Svende, og flere Rigets Mænd og Menighed af alle Danmarks Lande“ som nærværende ved og samtykkende Valget; men som Brevets Udstedere nævnes kun: Binalde Erkebiskop af Nidaros, Peter Biskop af Aarhus, Henning Podesbust, Danmarks Riges Drotsete og 10 Riddere og Svende¹⁾. Det er ligesaa paafaldende, at her Erkebiskop Magnus af Lund ikke nævnes, som at den norske Erkebiskop Binalde nævnes i Spidsen, hvilken sidste dog intet havde med Danmarks Riges Anliggender at sasse. Ihvordan man forklarer sig den første Omstændighed, saa er den sidste et haandgribeligt Bevis paa Binaldes Hengivenhed for Margreta og Billigelse af hendes, ham ganske vist vel bekendte Planer til Danmarks og Norges nærmere Forening; thi uden dette vilde han vel aldrig være optraadt i det danske Rigsraads Midte. Man maa forsvrigt formode, at Erkebiskop Binalde har været det vigtigste Drihvjul i dette hele Skridt til Margretas Fordeel, og at det har været det lille Parti af det danske Rigsraad, som her saa dristigen synes at være optraadt, om at gjøre, at saa en Valgbeslutning i Stand til Fordeel for Margretas Rigsformynderskab i Danmark, før den meklenborgske Albrekt, hendes Søstersøn, der tidligere havde været paa Valg til Danmarks Konge, kunde saa fremsat sit Krav og muligen dannet et Parti for sig blandt de danske Stormænd.

Det Hele var aabenbar et Hastverkskridt, hvis Gyldighed uden tvivl let paa Grund af Formen kunde have blevet benegtet. Men Margretas Parti i Danmark var sterkt, og det varede ikke længe før det skee Valg blev tiltraadt af andre danske Landstaber. Den 21de August blev Margreta valgt, med samme Udtryk som i Lund, paa Sjællands Landsting i Ringsted, under Ledning af Henning Podesbust, og den 26de October næst efter i Odense, paa Fyens Landsting. Dagen for hendes Valg i Jylland vides ikke; men hvad enten det er foregaaet før eller efter hendes Valg i Fyen, saa skee det utvivlsomt inden Arets Udgang. Ved alle angaves som Grund: at hun var Kong Baldemars Datter og Kong Olafs Moder, samt at man i mange Maader havde prøvet hendes gode Billie, Yndest og Belgjerninger²⁾. Man seer let, at disse Valg lagde Kongedømmet og Rigsstyrelsen i hendes Hænder, uden at derfor Navnet af Danmarks Dronning tillagdes hende. Den Titel, hun fra nu af brugte var: „Margreta med Guds Raade Norges og Sveriges Dronning (hvilken Titel hun bar efter sin Mand), og Danmarks Riges rette Arving og Fyrstinde“.

¹⁾ Brevet findes paa Dansk hos Hvitfeld IV. 45—47.

²⁾ Hvitfeld IV. 47—

50; jfr. Suhm D. S. XIV. 190—192.

delse af Olafs Død i nogen Tid, for at Stemningen imedens kunde bearbejdes til Fordeel for Margretas Udnævnelse til Rigernes Bestyrerinde ¹⁾. Andre have tilladt sig at udtale den høist ærefræntende Mistanke mod Margreta, at hun af Herksesygge skulde have ryddet sin Søn afveien, enten ved strax hemmeligen at lade ham dræbe, eller ved i lang Tid at holde ham fangen, medens hun udgav ham for død, og derpaa, da han kom løs og fremtraadte med sit Krav paa Riget, lade ham brænde som en Bedrager ²⁾. Den sidste Gætning forudsætter hos Margreta en saadan Blanding af Umoderlighed, Grumhed og Herksesygge, som man ikke bør og ikke kan antage uden ifølge de haandgribeligste Beviser; og disse ere her aldeles ikke forhaanden. Men negtes kan det forøvrigt heller ikke, at den Omstændighed, at en foregiven Olaf senere kunde vove at fremstaa, og at han kunde finde Tiltro hos Mange baade i og udenfor Norges Rige, vidner om, at Margretas Rygte hos hendes Samtidige ikke har været det bedste, og om at man almindelig nærrede Mistro til hendes Rakters Keenhed og hendes Statsklogts Redelighed.

90.

Dronning Margreta vælges til Norges Riges Forstanderke, og derpaa Eric af Pommern til Norges Konge i 1389. De norske Biskoppers Virksomhed herved.

Strax Kong Olafs Død var bleven bekjendt, satte Margretas i Skaane tilstedeværende Venner sig i Bevægelse for at sikke hende Rigsstyrelsen i Danmark, og allerede den 10de August 1387, altsaa ikke meer end 6 Dage efter at Olafs jordiske Levninger vare førte til Graven, blev Margreta i Lunds Kathedralkirke og paa Lunds Lands-thing valgt til „fuldmægtig Frue og Husbonde og det ganske Danmarks Riges Formynder“, saaledes at man ikke skulde vælge nogen til Konge, som var hende imod, eller uden hendes Raad og Billie ³⁾.

bøde, vides ikke; undtagen at hans Moder har ladet en vis Olaf, der kaldte sig hendes Søn, opbrænde.“ Ericus Olaf i Scr. r. Sv. II. 112. I Preussen og maaskee ogsaa andenseds maa det Rygte have været udbredt, at Olaf var omkommen paa Søen i en Storm, medens dog flere af Skibsmandskabet redede sig, og nogle ogsaa paaføde, at Kongen var sluppen derfra med Livet (den preussiske Skribent Henneberger fra det 16de Aarh. fortæller dette i Anledning af den foregionne Kong Olaf, jfr. Suhm D. 5. XIV. 181, Behrman 16—18. ¹⁾ Gram, Suhm, Lagerbring og fl. jfr. Suhm D. 5. XIV. 180, Egbr. III. 695. Behrman har i sit ovenn. Skrift S. 9—11 anført vigtige Grunde mod en saadan Hemmeligholdelse; dog svækkes disse noget ved den Sæll han har begaaet med Hensyn til Bestemmelsen af Begravellesbagen s. o. f. ²⁾ Den svenske Messenius og flere efter ham. ³⁾ Suhm D. 5. XIV. 189, 190.

I det Brev, som ved denne Leilighed udstedtes, nævnes: „Erkebiskopper og Biskopper, Riddere og Svende, og flere Rigeets Mænd og Menighed af alle Danmarks Lande“ som nærværende ved og samtykkende Valget; men som Brevets Udstedere nævnes kun: Binalde Erkebiskop af Nidaros, Peter Biskop af Aarhus, Henning Podesbust, Danmarks Riges Drotsete og 10 Riddere og Svende¹⁾. Det er ligesaa paafaldende, at her Erkebiskop Magnus af Lund ikke nævnes, som at den norske Erkebiskop Binalde nævnes i Spidsen, hvilken sidste dog intet havde med Danmarks Riges Anliggender at sasse. Ihvordan man forklarer sig den første Omstændighed, saa er den sidste et haandgribeligt Bevis paa Binaldes Hengivenhed for Margreta og Billigelse af hendes, ham ganske vist vel bekendte Planer til Danmarks og Norges nærmere Forening; thi uden dette vilde han vel aldrig være optraadt i det danske Rigsraads Midte. Man maa forsvrigt formode, at Erkebiskop Binalde har været det vigtigste Drihvjul i dette hele Skridt til Margretas Fordeel, og at det har været det lille Parti af det danske Rigsraad, som her saa dristigen synes at være optraadt, om at gjøre, at saa en Valgbeslutning i Stand til Fordeel for Margretas Rigsformynderstab i Danmark, før den meklenborgske Albrekt, hendes Søstersøn, der tidligere havde været paa Valg til Danmarks Konge, kunde saa fremsat sit Krav og muligen dannet et Parti for sig blandt de danske Stormænd.

Det Hele var aabenbar et Hastverksstridt, hvis Gyldighed uden tvivl let paa Grund af Formen kunde have blevet benegtet. Men Margretas Parti i Danmark var sterkt, og det varede ikke længe før det skee Valg blev tiltraadt af andre danske Landstaber. Den 21de August blev Margreta valgt, med samme Udtryk som i Lund, paa Sjællands Landsting i Ringsted, under Ledning af Henning Podesbust, og den 26de October næst efter i Odense, paa Fyens Landsting. Dagen før hendes Valg i Jylland vides ikke; men hvad enten det er foregaaet før eller efter hendes Valg i Fyen, saa skee det utvivlsomt inden Aarets Udgang. Ved alle angaves som Grund: at hun var Kong Waldemars Datter og Kong Olafs Moder, samt at man i mange Maader havde prøvet hendes gode Billie, Yndest og Velgjerninger²⁾. Man seer let, at disse Valg lagde Kongedømmet og Rigsstyrelsen i hendes Hænder, uden at derfor Navnet af Danmarks Dronning tillagdes hende. Den Titel, hun fra nu af brugte var: „Margreta med Guds Raade Norges og Sveriges Dronning (hvilken Titel hun bar efter sin Mand), og Danmarks Riges rette Arving og Fyrstinde“.

¹⁾ Brevet findes paa Dansk hos Gyttfeldt IV. 45—47.

²⁾ Gyttfeldt IV. 47—

50; jfr. Suhm D. 5. XIV. 190—192.

Ligesom Erkebiskop Binalde i Danmark var virksom for at hjælpe Margreta til Rigsstyrelsen, saaledes maatte man vente, at han ogsaa i Norge vilde arbejde for hendes Sag. Det kan vel neppe heller være nogen Tvivl underkastet, at han var Manden, som Dronningen særligen havde udseet til at bane sine Planer der Veien. Men før han forlod Danmark, havde han et Anliggende sin Erkestol vedkommende at udrette, og det var at sammensamle og tilbageføre det den tilhørende Pössere, hvilket, som før sagt, Erkebiskop Nikolaus, hans Formand, havde flæbt med sig til Danmark. Dette mødte imidlertid ingen Banffelighed. Ridderen Johan Rut, Dronningens Embedsmand paa Bordingborgs Slot, havde paa hendes Begne taget Godsset under Forvar og oplod det paa hendes Bud til Binalde imod dennes Kvittering for de modtagne Sager, givne i Bordingborg den 8de September 1387. Kvitteringen er i det nedertydske Sprog, som den Gang brugtes meget i Danmark, og stilet til Dronning Margreta og den menige Danmarks Rige; og Erkebiskoppen lover deri, at han ogsaa skal skaffe sit Kapitels Kvittering for Modtagelsen, hvilken enten skal overdrages Dronningen, „saasnart hun kommer med ham til Norge“, eller, hvis dette ikke skeer, blive tilsendt den Hovedsmand paa Bordingborg, som da er ¹⁾. Sagerne, som i Kvitteringen opregnes, ere forresten af meget forskjelligt Slags og for det meste verdifulde, helst efter den Tids Maalestok.

Om Dronning Margreta har begivet sig i Følge med Erkebiskop Binalde til Norge, eller den sidstnævnte er dragen i Forveien for at bearbejde Stemningen til hendes Fordeel, det vide vi ikke; men i Begyndelsen af det følgende Aar 1388, allerede i de første Dage af Februar, finde vi dem begge i Oslo eller paa Akershus Slot, samlede med det norske Raad og ivrigt sysselsatte med Ordningen af Norges Anliggender i Overensstemmelse med Margretas Planer.

At Dafs Død maatte være kjendt i Norge længe før Udgangen af 1387, lader sig ikke betvivle; thi om det ogsaa maaskee varede en god Stund, før den der blev formelig kundgjort; saa var det neppe muligt andet, end at et Nygte om, hvad der inden August Maanedes Midte var kjendt over hele Danmark, ogsaa maatte naa til Norge senest i Løbet af September Maaned. Men dette Nygte modtoges uden Tvivl, efter hvad før er sagt, med Mistro; og rimeligviis har Margreta ikke fundet det tjenligt for sine Hensigter at sprede Mistroen for hastig, paa det at ikke Raadet i Norge muligen skulde tage noget afgjørende Skridt, førend hun selv eller Erkebiskop Binalde kom tilstede. Hermed havde det dog, som det lader, i Grunden ingen synderlig Fare; thi neppe var det norske Raad dengang besjælet af nogen virk-

¹⁾ N. Dipl. I. 371—373.

som Foretagelsesaaend, og desuden traf det sig for Margreta saa heldigt, at Erkebiskoppen af Nidaros, der her skulde optræde som Rigsvitar¹⁾, var hos hende i Danmark og under hendes personlige Paa-
virkning. Drotsetens Embedsmyndighed, som udgangen fra Kongedømmet, tænktes ganske vist ophørt ved Kongens Død, og det maatte synes stemmende med Loven, at i nærværende Tilfælde, hvor der aabenbare kunde blive Spørgsmaal om et Kongevalg i egentligste Betydning, Erkebiskoppens Komme maatte afventes, da han ved et saadant skulde være den ledende Formand, eller paa en Maade Hellig Olafs Repræsentant. Intet Spor findes heller til nogen offentlig Bevægelse i Norge under den Mellemtid, da Landet var uden nogen overste Styrelse; baade Høvdingerne og Folket synes i Stilhed, om end ikke uden Ængstelse, at have ventet hvad der vilde indtræde, naar Erkebiskoppen kom i Landet.

Da Norge var et Arverige med en i Loven bestemt Arvefølge, saa blev naturligviis der det første Spørgsmaal, om der fandtes nogen saa nær Frænde efter den uden Børn afdøde Konge, at han ifølge Frændskab kunde kaldes Kongedømmets lovlige Arving. Der gaves, som allerede forhen berørt, tvende Love for Kongearvefølgen i Norge: Magnus Lagabøters, der ikke synes formeligen at være sat ud af Kraft, men havde beholdt sin Plads i de fleste Afskrifter af Lovbogen, — og Haakon Magnussons af 1302. Ifølge begge disse skulde Arveretten regnes efter Frændskabets Nærhed med den sidst afdøde Konge, dog i Grunden med den Indskrænkning, at Arvingen altid skulde være af Kongeætten, enten gjennem Mand eller Kvinde²⁾.

Den afdøde Olafs nærmeste Frænde var hans Systrung (d. e. Møsters Søn), den unge Albrekt af Mecklenborg, Søn af Henrik af Mecklenborg og Ingebjørg af Danmark, Olafs Moders, Margretas, ældre Søster, den samme Albrekt, som havde været paa Valg til Danmarks Konge med Olaf efter Baldemars Død. Systrung var udtrykkelig nævnet i begge Arvefølgelovene, i Magnus Lagabøters i 12te, i Haakon Magnussons i 11te Art. Begge Steder gjordes dog de Betingelser, at Mødrene skulde være samfædre, egtesødre og komme af ret Norges Kongeæt³⁾. Den sidste af disse Betingelser kunde vistnok ikke siges med Hensyn til Albrekts Moder at være forhaanden; thi Ingebjørg var ligesaa lidt som hendes Søster, Dronning Margreta, af Norges Kongeæt. Men af denne var dog virkelig Albrekt selv paa fædrene Side, skjønt gjennem tvende Kvindeled: nemlig sin Farmoder Eufemia og hendes Moder Hertuginde Ingebjørg, den ældre Kong Haakon Magnussons Datter; og denne Omstændighed kunde bøde paa Mangelen ved hans Moders Byrd.

1) S. o. f. II. 318.

2) R. g. L. II. 27, III. 48.

3) Smsts.

haabe af hende, — have eendrægteligen med god Billie udvalgt og antaget hende til sin og det ganske Norges Riges „mægtige Frue og rette Husbonde“. Hun skal være bemyndiget til at „forestaa og raade Riget i Norge“, baade Land, Slot, Fæste og Tegner, „baade sydlig og nordlig over hele Norge og dets Statslande, i alle hendes Livsdage“. De have paa sine egne og paa alt Norges Riges Begne tilfagt, lovet og svoret hende „huldt Mandskab og tro Tjeneste, imedens hun lever“. De have samtykket iffe at holde flere Huskarle og faste Svende (setosveina) end som Lovbogen og Hirdskraa vidne. De have samtykket, at Almuen over hele Norge skal, paa Grund af Rigets Krav, udrede for et Aar fuld Almenning. Hun har lovet dem og Folket, at hun i alle sine Levedage skal holde dem Lov og Landsret. Derfor bede og raade de, at Almuen skal gjøre Dronningen den samme Trostabsed, og at hver Sysselmand i sin Syssel skal modtage denne Ed, samt at man skal være hendes Ombudsmænd hjælpsomme og lydige i Alt hvad der efter Lov og Landets gamle Sedvane skyldes Rigets rette Hovding ¹⁾).

Saaledes var da ved en Raadsbeslutning Norges øverste Styrelse og Kongedømmets fulde Myndighed for første Gang lagt i en Kvindes Haand. Om Raadet herved har fortrinsviis støttet sig til den private Arvelov, ifølge hvilken Moder i tredje Arv tog Arv efter egtesødt Søn ²⁾, eller det har betragtet sin Handling som et frit Valg, ved hvilket det nærmest tog Hensyn til Margretas prøvede Styrerdygtighed, — lader sig ei med Bestemthed ulede af Ruds-gjorelsesbrevets Ord. Disse hentyde virkelig paa begge Betragtningmaader, og Grundene for Valget ere saa ubestemt udtalte, at det synes, som om man med Forsæt har villet undgaa en nøiere Udvisning, der muligen iffun vilde have gjort deres Uholdbarhed indlysende. Thi vanskeligt kunde det følges, at hvis man støttede sig til Margretas Arveret som Moder, da var baade hendes Fortrin for begge de ovennævnte meklenborgske Fyrster høist tvivlsomt for iffe at sige ubevisteligt, og desuden manglede den da en for Kongearven uundværlig Betingelse, nemlig den, at hun skulde være af den rette Kongeæt. Men paa den anden Side, hvis man erklærede Margreta faaret til Rigsstyrelsen ved et fuldkommen frit Valg, da opstod Spørgsmaalet, om de i Loven for et saadant Valg foreskrevne Former vare i Gæet og Alt iagttagne ³⁾, hvilket man neppe turde paastaa. Man fandt sig derfor uden tvivl bedst tjent med at

¹⁾ N. Dipl. III. 357. ²⁾ Magn. L. L. V. c. 7, N. g. L. II. 81. ³⁾ Magn. L. L. II. c. 6, N. g. L. II. 27—28, ifrt. m. Haakon Magnussons Forordn. af 1320, N. g. L. III. 47.

lade Grundene for det første hvile i Dunkelhed, og prøve hvorvidt det gjorte Valg vilde tale for sig selv.

Keppe har dog dette, da det blev videre bekendt, vundet den norske Almenheds udeelte Bifald. Nordmændene vare fra ældgamme Tid vant til at vide en Konge, om det saa end var blot i Navnet, som Rigets Hoved, og det er høist rimeligt, at den store Mængde ikke har fundet sig fyldestgjort ved den mægtige Frue og rette Husbønde, som Raadet havde givet dem i Steedet. Ytringer af en saadan Stemning omkring i Landet have uden tvivl snart trængt frem til Dronningens og Raadets Øren, og det er dertilmed høist sandsynligt, at den unge Hertug Albrect af Mecklenborg og muligens ogsaa Haakon Jonsson have været nævnte af de Wisnoiede som Mænd, der egnede sig til Kongedømmet. Dette har da opfordret Dronningen og det fremdeles i Oslo forsamlede Raad til et andet Strid, som skulde forsonne Almenheden i Norge med Margretas Valg, derved at Udsigten aabnedes til at erholde en Konge, der baade var af hendes Slegt og tillige kunde siges at stamme fra den gamle norske Kongeæt, og saaledes passende kunde danne Udgangspunktet for en ny Kongerekke.

Allerede den 16de Februar samme Aar 1388, paa Afershus, udsædte Erkebiskop Binalde, Biskopperne Eystein i Oslo, Olaf i Stavanger, Sigurd i Hamar og Halgeir (der i sin Tid havde været valgt og indviet til Stavanger Stol men havde maattet vige for Olaf¹⁾), Henrik, Provst til Marielirken i Oslo samt tretten Berdslige, blandt hvilke Haakon Jonsson nævnes først, og som ellers alle paa to nære ere nævnte blandt Udstederne af Kundgjørelsen af 2den Februar, — i Egenkab af „Norges Riges Raadgivere“ en ny Kundgjørelse af følgende Indhold: — Efterat de havde udvalgt og antaget Dronning Margreta „til deres og hele Norges Riges kjære og rette Frue og mægtige Fyrstinde, at raade, styre og forestaa Riget i Norge alle hendes Livsdage“, da spurgte hun dem alle „og Rigets Mænd i Norge“, hvo der var næst Arving til Norges Riges Kongedømme, naar hun forlod dette Liv. Hun nævnte Hertug Albrect af Mecklenborg, sin Søstersøn, som den hun helst havde seet som sin Eftermand i Norges Rige. Men da viste Raadet „skjelligt og retteligt med Loven“, at Hertug Albrect og hans „fædrene Forældre“ havde været imod Norge og dets Konger, og med ingen Ret kunde blive dette Riges Arvinger. Derimod var „Kong Olafs Moders, Dronning Margretas, Søsterdatters ældste Søn, som er Hertug Bratislav af Pommerns Søn“, den retteste Arving til Riget, og skulde være dets Konge, og efter hans dødelige Afgang hans rette

¹⁾ S. o. f. II. 398.

Arvinger: hans Søn, om han er til, dernæst hans Broder, og dernæst hans fædrene Frænder, „hvilke førnævnte, den ene efter den anden, skulle være rette Arvinger og Konger i Norges Rige efter det Kongetal, som nu begynder med denne Kong Olafs Moders, Dronning Margretas, Søsterdatters Søn“. Og skulde denne hendes Søsterdatters Søn og hans Benner af hende fortjene, at hun vilde have ham til Konge i Norge i sit levende Live, da er det Udstedernes gode Villie, at det bliver fuldbyrdet med Dronning Margretas Raad og Villie, — dog med det Vilkaar, at hun skal være „fuldmyndig i al Maade, som før er sagt, at raade, forestaa og styre Norges Rige alle sine Levedage“. Alt dette havde de besluttet paa egne og paa Norges Riges Mænds Begne og bekræftet ved at forehænge Brevet sine Segl¹⁾.

I den nærmeste Forbindelse med denne vigtige offentlige Handling staar en anden kun to Dage efter følgende. Den 18de Februar indstodtes atter paa Akershus en Kundgjørelse, hvorved Erkebiskop Binalde, Biskopperne Olaf af Stavanger og Sigurd af Hamar samt sex verdslige Medlemmer af Raadet vidnede: — at de samme Dag og Sted havde været nærværende, seet og hørt, at Haakon Jonsøn for Dronning Margreta, for dem og for andre Norges Riges Raadgivere personligen var tilstede og med Haand paa Bogen (Evangeliet) aflagde den Ed: „at han aldrig har stræbt efter at blive Konge i Norges Rige“, og erklærede: „at han ingen Ret eller Paatale havde til Norges Rige i nogensombest Maade, og aldrig vilde trage dernæst efter og aldrig paa nogen Maade indtrænge sig deri“. Men han svor og erklærede uden Tvang, fuldkommen frivillig: „at han aldrig i sit Livs Dage vilde blive Konge i Norge“. Udstederne bekræftede sit Vidnesbyrd ved at forehænge sine Segl²⁾.

Dronning Margreta havde saaledes af det norske Rigsraad faaet en fornyet Bekræftelse paa sin egen livsvarige styrende Myndighed, medens tillige Arvesølgen efter hende fradømtes den hende forhadte Albrekt af Mecklenborg, — som forresten ved denne Tid, i Slutningen af 1387 eller Begyndelsen af 1388, døde barnløs³⁾, — og derimod tildømtes en Fyrste, som endnu var et Barn, og for hvis personlige Indblanding i Regjeringsanliggenderne hun saaledes for lang Tid kunde vide sig sikret. Hun havde ogsaa faaet et fuldstændigt og, som det lader, aldeles oprigtigt Afkald paa alt Medbejlerstab til Kongedømmet af Haakon Jonsøn, en Mand, som ganske vist havde et stort Parti blandt sine Landsmænd, og som, hvis han havde havt Uergjerrighed, let kunde blevet hendes Herredømme farlig.

¹⁾ Paludan-Müller: observationes criticæ 105—108.

²⁾ N. Dipl. III.

Men naagtet alt dette befæstede Margreta i Magten, saa maa dog, efter hvad man kan slutte, Folkets Driste om en Konge et derved være forstummet; og den floge Margreta maa have fundet det sikkest at indestemme det, saameget mere som Raadets Erklæring af 16de Februar paa en Maade opfordrede hertil. Den Mand, der var fremhævet som lovlig Arving til Norges Rige efter Margreta, og hvilken hun selv maa antages at have udseet, idet hun lod Raadet udtale hendes egen Villie som dets og Folkets Dom, — var den ser Mars gamle Erik, en Søn af Hertug Bratislav af Pommern med Maria, en Datter af Margretas ældre Søster Ingebjørg og Henrik af Mecklenborg, altsaa en Søstersøn af den forbigaaede og imidlertid afdøde Albrekt af Mecklenborg.

Denne Erik blev da det følgende Aar 1389, uvist paa hvilken Dag og paa hvilket Sted, af det norske Raad formelig tagen til Norges Konge. Kundgjørelsesbrevet herom er udstedt af Erkebiskop Binalde, Henrik Sinkler, Jarl i Orknøerne, Biskopperne Jakob af Bergen, Eysteinn af Oslo og Olaf af Stavanger, Ridder Malis Sparre (af Orknøerne) og fjorten andre verdslige Mænd, blandt hvilke Haakon Jonsøn nævnes først. De have — heder det — nøie graaffet Norges Lovbøger og af dem udfundet, at Erik, Hertug Bratislavs Søn af Pommern, er ret Arving til Norges Kongedømme, og efter hans Død bør hans Søn arve Riget, eller hans Brøder, hvis Søn ei er til, eller hans Farbrøder, hvis hverken Søn eller Brøder gives, eller, hvis ingen af de førnævnte leve, da den som er den nærmeste Frænde efter Kong Erik af hans Slegt og fra ham at regne. Ifølge heraf tage de, paa egne og paa hele Norges Riges Begne, førnævnte Erik, „og hans rette Arvinger efter ham, som før skrevet staar“, til sin og Norges Riges Konge og rette Herre. Dog skal Dronning Margreta ubestaaet nyde al sin Ret inden Norges Rige, og navnlig sin Morgengave, som er Baabus med Alt hvad dertil ligger, og skal hendes Testamente holdes, og skal hun raade over alt Riget Norge, haade Hus og Fæste og Land, Fogeder og Syselmænd ind- og affætte og Riget styre efter sin Villie „uden alt Regnskab, indtil Kong Erik eller hans rette Arving kommer til Myndighedsalder“. Til Bekræftelse herpaa have de paa egne og paa Norges Riges Begne med god Villie hængt sine Segl for dette Brev ¹⁾.

¹⁾ Original paa Norsk astr. i Paludan-Müllers observationes 108—111; — den latinske Original, astr. i N. Dipl. III. 362—364, indeholder blot Eriks Autagelse til Konge, men ikke Slutningsartikelen vedkommende Dronning Margreta. I begge mangler Dag og Sted. Malis Sparre findes i det latinske Brev ikke nævnt blandt Udstederne.

Man seer, at ved denne Raadsbeslutning. ikke alene Erik toges til Norges Konge, men ogsaa Margretas Rigsstyrelse indskrænkedes til hans Umyndighedsaar, medens den efter Erklæringen af 16de Februar 1388 burde, selv om Erik toges til Konge, vedblive alle hendes Levedage. I denne vigtige Wendring tør man vel see en ny Estergivelse fra Dronningens Side for Almenhedens Dnske. Om den har været aldeles frivillig, lader sig nu ikke afgjøre; men tilfagt af Statsklogt var den ganske vist, hvad enten den nærmest udgik fra Dronningen eller fra Raadet, hvilket sidste dog synes ganske at have ladet sig lede af Margreta. Høist rimelig har denne skarpsynte Kvinde ved nærmere at prøve Stemningen blandt Nordmændene fundet, at det vilde falde hende høist vanskeligt, om ikke umuligt, at udøve Kongedømmets Myndighed over dem i sit eget Navn alene. Hun har derfor foretrukket den sikkrere Veie, at udvære den i en umyndig Konges Navn, understøttet af paalidelige Hædere og Haandlangere. Og da hun først havde slaaet ind i denne Retning, blev hun ikke staaende paa Halvveien, men søgte at gjøre Eriks Kongedømme i Norge saa lovligt, almenerkjendt og folkeligt som muligt. Hun hentede den unge Erik til sig i Danmark og behandlede ham der som Norges Konge, idet hun lod ham sætte sit Segl med hendes for et Brev, som hun den 29de Juni 1389 i Helsingborg udstedte til Fordeel for Biskop Jakob af Bergen ¹⁾. Derpaa lod hun ham føre op til Norge, hvor han i samme Mars September Maaned blev efter gammel Skik høitidelig tagen til Konge paa Drething i Throndhjem, og det var den oftere nævnte Haakon Jonsøn, som her gav ham Kongenavn ²⁾. Saaledes havde nu Norge atter sin Konge efter at have været kongeløst i to Aar.

Eriks Valg og hele Margretas Udfærd ved denne Feilighed var dog endnu langt fra at fyldestgjøre den norske Almenheds Dnske og Anskuelser. Herom vidne de mærkelige Udtryk, hvori de samtidsige flatiske Annaler fortælle Sagen. Efter nemlig at have fortalt, at „den

¹⁾ N. Dipl. II. 395.

²⁾ Isl. Ann. 350. Annalerne vakle med Hensyn til Aaret (1388—91); men at dette er virkelig 1389, og at Antagelsesdagen ligger mellem 11te og 25de September (maaſtee 14de September, Korsmesse?), lader sig tilfulde bevise af en Mængde gamle norske Breve, der alle regne Eriks Riges Aar fra den Tid. N. Dipl. I. XXXI. At Erik personlig var tilstede i Throndhjem, da han der toges til Konge, viser sig utvilsomt af et Brev af 3die Septbr. 1440 udstedt af Erkebiskop Aslak Bolt til Bevidnelse af et Frihedsbrev for Almuen i Dypdal, givet af Erik med Rigets Raad paa Reisen til Throndhjem for der at antages til Konge. Man seer af dette Brev ogsaa, at Erik dengang ledsagedes af Erkebiskop Binalde, Biskopperne Gystein af Oslo og Sigurd af Hamar, Haakon Jonsøn, Hr. Amund Bolt, Hr. Alf Haraldsøn, Haakon Stumpe og andre flere af Rigets Raad i Norge. N. Dipl. III. 549.

Mand, som hedder Erik, Barn af Alder" blev tagen til Konge, lægge de til: „om denne Mand blev sagt, at han var en Søstersøn (Søsterbatters Søn) af Dronning Margreta, men at hans Fader var i Tydskland. Alle Norges Mænd syntes lidet om denne Adfærd (um på breitni), og især Folket i Skatlandene" ¹⁾. Her fremstimer aabenbare ikke alene Misnoie med den Forandring, som var foregaaet i Norges Statsforhold derved, at under Margretas Ledning et Barn og dertilmed en Udlænding var hævet til Kongedømmet, men ogsaa den samme Mistillid til Margretas Redelighed, som spores i de før omtalte Yttringer med Hensyn til Kong Olafs Død ²⁾. Det lyder som om Fortælleren paa en forblømmet Maade vil bestynde Dronningen for at have paaløst Nordmændene Erik til Konge under den falske, eller i det mindste tvivlsomme Paastand, at han var hendes nære Frænde; og dette skulde da vel igjen være gjort for ganske at stænge Veien til Norges Kongedømme for hendes egen Søn Olaf, hvis denne atter kunde fremstaa fra sin Forsvinden. Alt viser, at underlige og høist ufordelagtige Rygter have været i Omløb blandt Nordmændene om Margretas Færd; men de gamle Efterretninger ere alt for sparsomme til at man af dem skulde formaa at udrede den sande Sammenhæng med hine Rygters Indhold og Oprindelse. Paa en Misstemning mod Dronningen kunde maastee ogsaa den Omstændighed hentyde, at i de Forhandlinger, der angaa hendes Ophoielse til Rigsstyrelsen og Eriks Antagelse til Konge, hverken Kong Olafs Drotsete, den høit formaaende Hr. Dgmund Finnsøn, eller de højeættede Brødre Jon og Sigurd Hafthorsønner nogensinde nævnes som deeltagende, uagtet de dog alle endnu dengang vare i live. Dgmund vides af gamle Breve at have levet den 14de April 1388, men at være død inden den 1ste August 1392 ³⁾; Sigurd Hafthorsøn levede uden tvivl endnu i 1391, og hans Broder Jon synes endog at have levet efter 1395 ⁴⁾. Var det virkelig af Mistillid til Margreta og Misnoie med Sagernes Gang i Norge at disse høibyrdiske, anseede og med Norges politiske Forholde gjennem et langt og virksomt Statsliv fortrolige Høvdinger ved denne Leilighed holdt sig tilbage, saa maa ganske vist Dronningens Foretagender have havt et stort og mægtigt Parti imod sig blandt Nordmændene. Hvad Haakon Jonsøn angaar, der i alle hine Forhandlinger optræder som en søielig Understøtter af Margretas Sag, og som synes at have godvilligen opgivet sine egne glimrende Udsigter til Magten for at tjene hendes Planer, — da siige Annalerne om ham, idet de fortælle, at

1) Isl. Ann. 350.

2) S. o. f. II. 409.

3) Utrykte Breve.

4) Sml.

han paa Drething gav Eric Kongenavn, at han fort efter døde¹⁾; ligesom om Forfatteren skulde ville have antydnet, at han i Grunden fortrød den Rolle, han havde spillet, og at Græmmelse forfortede hans Liv.

Men har der end blandt en stor Deel af Nordmændene herflet en ugunstig Stemning mod Margreta og den af hende opstillede Konge og nye Kongeæt, og har end denne ugunstige Stemning maastee strakt sig til enkelte af Norges anseligste og høibyrdigste Hovdinge, saa synes det dog utvivlsomt, at Mængden af det daværende Raads Medlemmer, blandt hvilke vistnok en heel Deel nye Navne vise sig, villigen har tjent hendes Onsker og arbeidet for hendes Planer. Og fortrinsviis gjælder dette om Erkebiskop Binalde, de øvrige norske Biskopper og Kansleren Henrik Henriksson, hvilke alle, og især Erkebiskoppen med sin umaadelige Indflydelse, synes at have virket efter yderste Evne for at hæve hende til Rigsstyrelsen og hendes unge Frænde til Kongedømmet. Margretas Gave af 100 Mark Sølv til Kathedralkirken i Oslo den 6te Marts 1388²⁾, hendes Bekræftelse af Marielirkens Privilegier af 13de Marts samme Aar³⁾, og hendes Brev udstedt i Helsingborg den 29de Juni 1389 til Fordeel for Biskop Jakob i Bergen⁴⁾, vidne ogsaa om, at hun i den mest farlige Tid ikke undlod at opfriske de høie geistlige Herrer's Hengivenhed for sig ved Gaver og Gunstbevisninger. Af det sidstnævnte Brev fremgaar desuden, at hun i sit allerede tidligere gjorte Testament⁵⁾ havde betænt Bergens Kirke med 100 Mark Sølv; og hvis hun i samme Forhold — hvorom neppe kan være nogen Tvivl — havde betænt de øvrige norske Kathedralkirker og større geistlige Stiftelser efter sin Død, saa laa ogsaa heri en kraftig Opfordring for de norske Prælater til at antage sig hendes og hendes Slegts Ophøielse med Barm. At hun og Kong Eric, uvist paa hvilken Tid, overlod Erkebiskop Binalde Sparbyggia Fylke som Len paa Levetid⁶⁾, skulde vel ogsaa betragtes som en Gunstbevisning, dog meer personlig, mod Erkebiskoppen for udviste politiske Tjenester. Man tør saaledes vistnok uden Betænkning sige, at Norges Biskopper og høie Geistlighed ved sin Indflydelse har givet det kraftigste Stød til den vigtige, gennemgribende Forandring, der ved Margretas Antagelse til Rigsforstanderske og Eric af Pommern's Antagelse til Konge foregik i Norges Statsforhold.

¹⁾ Isl. Ann. 350. Haakon Jonsson troes at være død 1391 eller 1392. Sml. IV. 589. ²⁾ N. Dipl. I. 373. ³⁾ Orig. i Arn. Magn. Sml. ⁴⁾ N. Dipl. II. 395, jfr. o. f. II. 420. ⁵⁾ S. o. f. II. 419. ⁶⁾ Dette ophyses af Dronningens Instruktion for Kong Eric paa hans Rejse til Norge i 1405 (Ny. D. Mag. VI. 259), hvorom senere skal tales.

91.

Dronning Margreta vinder ogsaa Indflydelse i Sverige, især efter at have fanget Kong Albrett. Rigstypelsen i Norge. De norske og islandske Biskoppers Birkfømhed i de sidste ti Aar af det fjortende Aarhundrede. Theodorik af Niems Bidnesbyrd om Norges Geistlighed ved den Tid. St. Birgitta i Sverige og Birgittinerues Klosterorden.

Endnu før Eric af Pommern var formelig antagen til Norges Konge, var det lykkets Margreta at ydmyge sin farligste Fiende, Kong Albrett af Sverige, og at udstrække sin Indflydelse ogsaa over dette Rige.

Albretts Kongedømme havde længe staaet paa svage Fødder. Hans og hans tydske Rødsfageres Overmod, Dødselighed og Foragt for det svenske Følk havde tidlig reist et stort Parti mod ham blandt dette. En næsten uafslædelig Spending fandt Sted mellem ham og Raadet. Undertiden nødtes han ved dettes truende Stilling til at ydmyge sig og gjøre store Intrommelsler; men aldrig saa snart troede han sig uden Fare, før han fortfor med sit gamle Uvæsen og ophidsede Sveriges Stormænd mod sig paa ny. I Riget herskede den største Lovløshed og Undertrykkelse, og Følket led frygtelig. Efter de Svenskes Fremstilling laa al Skylden herfor paa Kongens Side. Der er imidlertid Grund til at tro, at denne Fremstilling ikke er ganske upartist. Opsættighedsaanden hos de svenske Store, deres egen Lovløshed og indbyrdes Splid var ogsaa tiltaget i en mærkelig Grad; og det er ikke usandsynligt, at det herskesyge og utaalige Sindelag, der forðum havde reist dem mod Magnus Eriksson og Haakon Magnusson, og bragt dem til at gjøre disse Konger mange overdrevne og usandfærdige Bestyrlinger, ogsaa kan have ladet dem male Kong Albrett med mørkere Farver, end han i Virkelighed fortjente. Albrett var ganske vist ligesaa lidt en Klog som en kraftig eller god Konge, og han synes ikke at have vist det svenske Følk hverken den Agtelse eller den Omhu, som han skyldte sine Undersaatter; men Raadet paa sin Side synes heller ikke at have gjort sig oprigtig Umag for at opflare hans feilagtige Forestillinger eller vise ham den rette Vej til at vinde Svenskerne Kjerlighed. Det synes tværtimod ikke ugjerne at have seet Kongens Feiltrin, hvilke gav det Anledning til at klage, og med det samme tilrive sig selv den hele styrende Myndighed, — den det dog, for medelst indre Usamdrægtighed og egen Foragt for Almuens Ret og Bedste, ikke formaade at øve til det Heles Gavn. Men hvad ondt de Store selv deels anrettede deels medvirkede til, derfor fastede de Skylden paa Kongen alene, idet de med det samme satte denne ganske ud af Stand til at afhjælpe det. Den Konge maatte næsten være et

Vidunder af Kraft og Klogskab, som dengang skulde have kunnet styre Sverige til en nogenlunde almindelig Tilfredshed.

Den slu Margreta holdt Die med disse Forhold og var beredt til at fiske i det rørte Vand. Hun knyttede Forbindelse med de opfættelige svenske Store, smigrede dem med gyldne Løfter, lovede dem sin Hjælp, og bragte det endelig saavidt, at et Parti af de mægtigste svenske Herrer den 20de Mai 1388 fra Nykjøping formelig tilfagde hende sin Tjeneste. Følgen af dette Skridt var naturligviis en aabenbar Krig mellem Albrekt og Margreta. Man rustede sig paa begge Sider, og den 24de Februar 1389, medens Dronningen opholdt sig i Norge paa Baahus Slot, kom det i Nærheden af Falkjøping i Vester-Gotland til et Slag mellem Margretas Hær, bestaaende af Nordmænd, Danske og Svenske, hver som det lader under sin Anfører, og Kong Albrekts, bestaaende af Svenske og Tydske. Albrekt blev fangen og selv fangen med sin unge Søn Erik og flere fyrstelige og høje geistlige Personer, der fulgte hans Hær. Efter at være blevne fremstillede for Margreta paa Baahus, bleve Fader og Søn førte i et haardt Fængsel paa Lindholm Slot i Skaane.

Efter denne Seier fik Margretas Parti Overhaanden i Sverige. Men flere Slotte vare dog besatte af Albrekts Tilhængere, der fik Understøttelse fra Mecklenborg; og Stokholm især blev med Kraft og Udholdenhed forsvaret af Tydskerne. Margreta havde saaledes i den nærmeste Tid efter Eriks Antagelse til Norges Konge nok at gjøre med de svenske Anliggender samt Underhandlinger med de tydske Magter, der arbejdede for den fangne Albrekts Sag. Hun maatte oftest opholde sig i Danmark og Sverige og synes sjældent at have besøgt Norge.

Dette Rige styredes imidlertid i Kong Eriks Navn. Ingen Drotsete findes at være tilstiftet, men Kansleren synes at have staaet i Spidsen for den indre Styrelse, naturligviis med Raadet ved sin Side. Om den unge Konge er forbleven i Norge efter sin Antagelse i Nidaros, eller om Margreta siden har ladet ham føre til sig igjen i Danmark, vides ikke. Thi at Breve, norske indre Anliggender vedkommende, udstedtes i Norge i hans Navn og med hans Kongesegl, beviser ikke hans personlige Nærværelse; Kansleren som Seglbevarer kunde gjøre dette. Kansleren Hr. Henrik Henriksøn nævnes saavidt vides ikke senere end i 1388; rimeligviis er han ved den Tid død. I hans Sted kom, baade som Provst ved Marie Kirke i Oslo og som Kansler, Hr. Arne Sigurdsøn, der findes at have haft Kongens Segl i Forvar allerede den 12te Juni 1390¹⁾. Men uagtet den indre Styrelse saaledes i Regelen førtes uden at Margretas Navn derved nævntes, viser hun sig dog selv optrædende og hand-

¹⁾ N. Dipl. III. 367.

lende i eget Navn ved vigtigere Bestemmelser. Saaledes finder man, at hun den 29de Marts 1392 var i Oslo tilstede paa en Raadsforsamling, hvor en vigtig Forordning udstedtes. I denne Forordning nævnes hverken Kong Erik eller Kansleren, men blot Margreta med Titelen: „af Guds Raade Sveriges og Norges Dronning og Danmarks - rette Arving og dets Fyrstinde.“ Som Samtykkende nævnes: Erkebiskop Binalde, Biskopperne Jakob af Bergen, Eysteim af Oslo, Sigurd af Hamar og Halgeir af Færøerne, samt tretten Verdslige ¹⁾. De udenlandste Anliggender synes hun fremdeles ganske at have ledet ligesaa vel for Norges som for de tvende andre Rigers Vedkommende.

Med Hensyn til de norske Biskoppers Virksomhed ved denne Tid nærmest efter Eriks Antagelse til Konge, vides kun om Jakob af Bergen og Eysteim af Oslo noget, der fortjener særlig Opmærksomhed.

Biskop Jakob sees skarpt at have talt mod Bergensmændenes ryggesløse Levnet. I et Brev af 11te Marts 1390 til alle Mænd i Bergen „indenlandste og udenlandste“ besværer han sig over det letfærdige og syndige Liv, „som nu der føres meer end nogensinde tilforn.“ Frillelevnet gaar — siger han — i den lille Stad meer i Svang end i nogen anden af samme Størrelse i den hele Christenhed. Jomfruer, gode Mænds Døttre, vancæres og fræntes, og Egtteskabets Sakramente, som Gud stiftede i Paradis mellem Mand og Kvinde, foragtes. Men derfor komme ogsaa utallige Mænd til Skade baade paa Sø og Land, idet Ulykken ikke alene rammer de Skyldige, men og Ukyldige med dem; Herredet lægges øde, og Landet kommer i stort Banrygte. Biskoppen gjør nu i Kraft af sit Embede en tredobbelt Paamindelse, med otte Dages Frist mellem hver, om at aflade dette syndefulde Levnet; og de, som ikke ville lyde Paamindelsen, forbyder han at modtage Guds Legeme, ligesom han ogsaa forbyder alle Sogneprester i Bergen at meddele dem, som ligge i et saadant Levnet, Herrens Legeme til næstkommende Paaste, da de ei kunne gjøre fuld Strift eller Bedring. Dette Brev var bestemt til at oplæses i Byens Sognkirker af vedkommende Prest hver Søndag indtil Paaste ²⁾. — Hvorvidt Biskop Jakobs Advarsler og Trusler have virket til Sederens Forbedring, vides ikke.

Biskop Eysteim lod mellem Aarene 1388 og 1401 optage en fortegnelse over Kirkerens Jordegods i Oslos Biskopsdomme, hvilken fortegnelse endnu i Original er til og kjendt under Navnet: den røde Bog, saa kaldet af Bindets Farve. Man har ogsaa af ham en vidløftig

¹⁾ Suhm D. S. XIV. 293, 566—569. ²⁾ N. Dipl. III. 365. Paaste falder dette Aar paa 3die April; der var altsaa netop 3 Søndage mellem Udstedelsen og første Paastedag.

Vidunder af Kraft og Klogskab, som dengang skulde have kunnet styre Sverige til en nogenlunde almindelig Tilfredshed.

Den slu Margreta holdt Die med disse Forhold og var beredt til at fiske i det rørte Vand. Hun knyttede Forbindelse med de opsætsige svenske Store, smigrede dem med gyldne Løfter, lovede dem sin Hjælp, og bragte det endelig saavidt, at et Parti af de mægtigste svenske Herrer den 20de Mai 1388 fra Nykjøping formelig tilfagde hende sin Tjeneste. Følgen af dette Stridt var naturligviis en aabenbar Krig mellem Albrekt og Margreta. Man rustede sig paa begge Sider, og den 24de Februar 1389, medens Dronningen opholdt sig i Norge paa Baahus Slot, kom det i Nærheden af Falkjøping i Vester-Gotland til et Slag mellem Margretas Hær, bestaaende af Nordmænd, Danske og Svenske, hver som det lader under sin Anfører, og Kong Albrekts, bestaaende af Svenske og Tydskere. Albrekt blev fangen og selv fangen med sin unge Søn Erik og flere fyrstelige og høi geistlige Personer, der fulgte hans Hær. Efter at være blevne fremstillede for Margreta paa Baahus, bleve Fader og Søn førte i et haardt Fængsel paa Lindholm Slot i Skaane.

Efter denne Seier fik Margretas Parti Overhaanden i Sverige. Men flere Slotte vare dog besatte af Albrekts Tilhængere, der fik Understøttelse fra Mecklenborg; og Stokholm især blev med Kraft og Udholdenhed forsvaret af Tydskerne. Margreta havde saaledes i den nærmeste Tid efter Eriks Antagelse til Norges Konge nok at gjøre med de svenske Anliggender samt Underhandlinger med de tydske Magter, der arbejdede for den fangne Albrekts Sag. Hun maatte oftest opholde sig i Danmark og Sverige og synes skælden at have besøgt Norge.

Dette Rige styredes imidlertid i Kong Eriks Navn. Ingen Drotsete findes at være tilstiftet, men Kansleren synes at have staaet i Spidsen for den indre Styrelse, naturligviis med Raadet ved sin Side. Om den unge Konge er forbleven i Norge efter sin Antagelse i Nidaros, eller om Margreta siden har ladet ham føre til sig igjen i Danmark, vides ikke. Thi at Breve, norske indre Anliggender vedkommende, udstedtes i Norge i hans Navn og med hans Kongesegl, beviser ikke hans personlige Nærværelse; Kansleren som Seglbevarer kunde gjøre dette. Kansleren Hr. Henrik Henriksøn nævnes saavidt vides ikke senere end i 1388; rimeligviis er han ved den Tid død. I hans Sted kom, baade som Provst ved Marie Kirke i Oslo og som Kansler, Hr. Arne Sigurdsøn, der findes at have haft Kongens Segl i Forvar allerede den 12te Juni 1390¹⁾. Men uagtet den indre Styrelse saaledes i Regelen førtes uden at Margretas Navn derved nævntes, viser hun sig dog selv optrædende og hand-

¹⁾ N. Dipl. III. 367.

lende i eget Navn ved vigtigere Bestemmelser. Saaledes finder man, at hun den 29de Marts 1392 var i Oslo tilstede paa en Raadsforsamling, hvor en vigtig Forordning udstedtes. I denne Forordning nævnes hverken Kong Eirik eller Kansleren, men blot Margreta med Titelen: „af Guds Raade Sveriges og Norges Dronning og Danmarks-rette Arving og dets Fyrstinde.“ Som Samtykkende nævnes: Erkebiskop Binalde, Biskopperne Jakob af Bergen, Eysteinn af Oslo, Sigurd af Hamar og Halgeir af Færøerne, samt tretten Verdslige ¹⁾. De udenlandske Anliggender synes hun fremdeles ganske at have ledet ligesaa vel for Norges som for de tvende andre Rigers Vedkommende.

Med Hensyn til de norske Biskoppers Virksomhed ved denne Tid nærmest efter Eiriks Antagelse til Konge, vides kun om Jakob af Bergen og Eysteinn af Oslo noget, der fortjener særlig Opmærksomhed.

Biskop Jakob sees skarpt at have talt mod Bergensmændenes ryggesløse Levnet. I et Brev af 11te Marts 1390 til alle Mænd i Bergen „indenlandske og udenlandske“ besværer han sig over det letfærdige og syndige Liv, „som nu der føres meer end nogensinde tilforn.“ Frillelevnet gaar — siger han — i den lille Stad meer i Svang end i nogen anden af samme Størrelse i den hele Christenhed. Jomfruer, gode Mænds Døttre, vanæres og krænkes, og Egtteskabets Sakramente, som Gud stiftede i Paradis mellem Mand og Kvinde, foragtes. Men derfor komme ogsaa utallige Mænd til Skade baade paa Sø og Land, idet Ulykken ikke alene rammer de Skyldige, men og Ukyldige med dem; Herredet lægges øde, og Landet kommer i stort Banrygte. Biskoppen gjør nu i Kraft af sit Embede en tredobbelt Paamindelse, med otte Dages Frist mellem hver, om at aflade dette syndefulde Levnet; og de, som ikke ville lyde Paamindelsen, forbyder han at modtage Guds Legeme, ligesom han ogsaa forbyder alle Sogneprester i Bergen at meddele dem, som ligge i et saadant Levnet, herrens Legeme til næstkommende Paaste, da de ei kunne gjøre fuld Strift eller Bedring. Dette Brev var bestemt til at oplæses i Byens Sognkirker af vedkommende Prest hver Søndag indtil Paaste ²⁾. — Hvorvidt Biskop Jakobs Advarsler og Trusler have virket til Sederens Forbedring, vides ikke.

Biskop Eysteinn lod mellem Aarene 1388 og 1401 optage en fortegnelse over Kirkerens Jordegods i Oslos Biskopsdomme, hvilken fortegnelse endnu i Original er til og kjendt under Navnet: den røde Bog, saa kaldet af Bindets Farve. Man har ogsaa af ham en vidløftig

¹⁾ Suhm D. S. XIV. 293, 566—569. ²⁾ N. Dipl. III. 365. Paaste kaldt dette Aar paa 3die April; der var altsaa netop 3 Søndage mellem Udstedelsen og første Paastedag.

Skrivelse, et Slags Hvrdebrev, til Bønderne i den Deel af Dvreschelemarken, som lød under Dslos Biskopsdomme: Hvitesøids Sogn, Tyresdal, Nissesdal, Fyresdal, Skaffe og Mo. Brevet er udstedt fra Gimsø, den 11te November 1395. Det er mærkeligt baade for dets gode Stil og rene norske Sprog, og tillige for det Lys, det kaster over de kirkelige Forhold i hine affidesliggende Fjeldbygder.

Sidst da Biskoppen var hos dem — heder det — for ni Aar siden fandt han meget mangelagtigt hos dem i flere Henseender, til Fare for deres Sjæle: — baade Mangler med Hensyn til deres Sæder, og forffjellige Tvivlspuncter saavel i deres Forhold til Biskoppen som i Presternes Forhold til Almuen. Det er Biskoppens Pligt at rette paa Alt hvad angaar Christendommen hos dem, og han fornyer derfor nu den Bestemmelse, som han gjorde med Raad og Samtykke af sine Chorsbrødre, og de bedste og ældste Bønder, som da var hos ham, — en Bestemmelse, som desværre hidtil kun lidet har frugtet.

Først fandt han hos dem Mangel i hvad der er det vigtigste, i deres Kjærlighed til hinanden indbyrdes. Thi Manddrab øves meere end i noget andet Bygdelag, og deraf kunde mærkes, at Kjærligheden var tynd mellem dem. Bøder betales efter dræbte Frænder; men desuagtet hevner man sig ligesuldt. „Dg dog er det den værste Ugjerning, som være kan, at love Fred og Grib, og siden bære Avind og ond Villie i sit Hjerte til den, som man før forligte sig med“. Saadanne maa kaldes Gribnibinger og fuldfomne Herrensfigere, deelagtige i Helvedes evige Pine med selve Djævlene, der ere fulde af Avind og Ondskab, og med den fule Judas, der svog sin Hærr med et Kys, som skulde være Fredens Mærke.

Biskoppen fandt ogsaa, at de ei noksom varede sig for Dmgang med bansatte Mænd, eller for dem, som ere i Kirkens Forbud. Saadanne maatte de for Fremtiden sty som de værste Ederorme. Som disse skade Legemet, saaledes hinc Sjælen. Thi hver den, som omgaaes Bansmand, falder i Ban med ham.

Den Kirkens Tjeneste, som de have at tage i Paasten, skulle de modtage med al Idmyghed og Ærefrygt een Gang om Aaret. Thi hver den, som i tre Aar forsømmer dette, han er ifølge Christenretten fredløs (útlægr). De skulle ei modtage den af nogen anden end sin Sogneprest, uden med dennes Tilladelse; og ei modtage den, naar de ere i Forbud, thi dette er værre end ikke at modtage den.

De skulle alle være lydige mod Gud og Biskoppen; men forbryder nogen sig, da bøde han snarest muligt. Kirken, og Biskoppen paa dens Begne, tager gjerne Alle til Raade, som til Raade ere verdige.

Efterdi Biskoppen sjælden har fareet paa Bisitats hos dem, cre Mange i Tvivl om, hvorledes de skulle udrede ham hans Tilkommende.

Den Anledning maa de vide, „at der hvor Tjender udredes, (de Presterne tage mod sin Biskop, saaledes at Kirken af sit Guds pheldis gotse) dertil ikke understøtter dem. Men der hvor Tjendestikke ydes, skulle Bønderne udrede Biskoppen Kost og Hestefoder, uden at noget tages af Kirkens Gods“. Og efterdi Bønderne Helemarken have forpligtet sig til at gøre Biskoppen Stat hvert Aar, og Reide (reidu), naar han farer at confirmere Børn, og Prestes Reide for de to Dele af Tjenden, og med den tredje holde sine Hænder i stand, — saa skulle Bønderne erlægge hiin Reide (nl. den som kommer Biskoppen) til dem, som sørge for Biskoppens Underholdning; rækker det ei til, da skulle de tillægge saa meget, at Modtagere (viðrlökumenn) ere stadesløse. Kirkerne maa nemlig ingenlunde gaa. Den som ikke vil rette sig efter dette, ham vil Biskoppen den Tjeneste negtet af den hellige Kirke. Biskoppens Reide skal, den Tid Biskoppen byder, leveres med Presternes Bidende til de nævnte Modtagere, to eller tre Kirkeverger (kirkiufárhaldsmenn) og Andre, som Bønderne dertil vælge, og den skal leveres til dem i den Kirken nærmeste Gaard, hvor sammelige Huse findes, saaledes at de kan være samlet, naar Biskoppen kommer til Gaarden. Han overlever det da til den, som videre skal sørge for Bevertningen. Bliver der noget tilovers af det til Kosthold leverede, naar Biskoppen forlader Gaarden, da skulle Bønderne selv have det tilbage, — dog saaledes at Biskoppen deraf først under Modtagerne saa meget for deres Behov, som ham synes passeligt. Men rækker det leverede ei til, da skulle Bønderne skyldige at tilstyre det fornødne. Biskoppen vil dog fare af med Overbærenhed, naar han blot sporer god Villie baade hos Modtagerne og hos Almuen. Naar blot Provsten farer paa Biskoppens Reide, da skal han have Tilhold hos Presterne og være paa deres Kost, og de have Sæde; men hvor dette ikke er Tilfælde, der udrede Kirkevergerne (kirkiufárhaldsmenn) ham sammelig Kost og Hestefoder efter gammel Sedvane, saaledes at Kirken ei bliver tynget.

Biskoppen vil, at for Fremtiden hver Prest for fuld Udfærd (fulla lærð d. e. Begravelse og de dermed forbundne religiøse og kirkelige ceremonier) lader sig nøie med en Ko eller Kosverd. Ere Mænd eller Egenfærdige, at de ei ville sende Bud efter Presten, eller ei tage den hellige Salvelse, saa skal derfor ei Prestens Ret minke. Men er de ingen uformuende, da skal Presten uden Løn, for Guds Skyld betjene dem; og de, som ei formaa at give fuld Udfærd, give halv eller mindre, efter Evne. For hvert Barne-År under tre Aar skulle de ei give Presten „en Ugemad Smør“ (vikumat smörs), men siden indtil det er tolv Aar: „en halv Løp“, og siden, indtil en Mand kommer i den endelige indstilling (i bonda lög): „een Løp eller to forngilte Drer“, efter-

som hidtil har fundet Sted i alle Bygdelag. I Indergang (i innar-göngu d. e. Barselkvinders Indledning i Kirken ved Presten) gives „en Ugemad Smør“, eftersom brugeligt har været over hele Thelemarken efter Storebøden, om end i andre Bygdelag, hvor Tiende udredes og „anden Offerdag“ iagttages, gives mindre. Omendkjønt Presten er skyldig at yde dem al Tjeneste frit, saa ere de dog pligtige at holde ham dette. Men er der Nogen, som ei vil udrede Presten dette, efterat Presten har ydet sin Tjeneste, eller som forholder Presten hans Reide, da maa Presten gaa i Kirkebøden og sætte ham tre Femter (sint d. e. Tid af fem Dage) til at gjøre sin Skyldighed, og sidder han disse overhørig, da maa Presten forholde ham al Kirkens Tjeneste. Dog vogte ogsaa Presterne sig vel for at negte Nogen vrangeligen Tjeneste; thi derfor skulle de staa til Rette og betale Biskoppen Bøder og desuden vente sig stor Nøvselse.

Biskoppen opfordrer alle Prester til at være velvillige mod sine Sognemænd, ligesom disse til at hædre sine Prester som sine Fædre for Guds og deres Embedes Skyld, at være dem lydige og føielige, optage deres Lærdom med Kjærlighed, holde de ti Guds Bud med ret Tro og vogte sig for de syv Hovedsynder. De skulle hædre Gud og elske sine Medchristne, paa det at Gud kan elske dem i denne Verden og i hiin hædre dem med Himeriges Løn.

For at lade dem alle nyde godt af Biskoppens Komme til dem, vil han hædre deres Kirker med Aflad (afgiftum, Indulgenser), dem og deres Efterkommere til Sjælehjælp og alle retskristede Mænd til Syndsafløsning, naar de besøge Kirkerne paa visse Dage eller hjælpe dem med sine Almisser: til Hvitesøids Kirke 40 Dages Aflad (aflát), til Bø Kirke 20 Dages, til Thveita Kirke 20 Dages, og til Kirken paa Roholt, og den i Thridiungen hver 10 Dages Aflad, paa hver Juledag, Ottendedag (Nyaarsdag), Trettendedag (Helligtrekonger), fire Mariemessedage, Paasfedag, Helligthorsdag (Christi Himmelfartsdag), Pinsedag, Trinitatismessedag, Jonsmessedag, begge Olafsmessedage, Michaelsmessedag og Allehelgensmessedag, „Kirkemessedage og Kirkebrottensdage“ (kirkiumessudaga ok kirkiudróttinsdaga d. e. Aarsdagene for vedkommende Kirkes Indvielse og Kirkens Skjøtselgens Festsdage?), — saa ofte som Guds Ord bliver dem foredraget ved Prædiken, og saa ofte som de hjælpe Kirkerne med Almisse. Men alle de, som paa hvilkensomhelst Maade fratage Kirken dens Gods, løst eller fast, eller tillegne sig hvad der er lagt til Prestebordet (prestbordens, Prestens Underhold) eller til Kirkens Forbedring, eller og forholder Biskoppen hans Skat, — de skulle vide sig at være i Ban og under Guds, St. Peters og St. Paals Brede, og snart at ville blive straffede baade i denne og hiin Verden.

Alle skulle de og omhyggeligen iagttage, at yde Romerskat (Peterspøngen), „en tallet Pening, den mindste, som falder af Kongens Mynt,“ hver Mand, som Tjeneste (embele) tager. „Disse Penge ejer St. Peter i Rom, derfor kaldes de Romerskat“.

Efterdi det er Biskoppen sagt, at Bønderne i Molands Sogn og i Mo byde sig til Bedring og Bod for det Dplob, de gjorde sidst Biskoppen visiterede, saa vil han gjerne tage dem til Raade, naar de komme for ham, og han vil hædre deres Kirker med 20 Dages Aflad til hver af dem paa de ovennævnte Dage. Men Bønderne af Stasse have selv gjort sig uverdige til nogen Raade, da deres Trods og Dabflab vorer istedetfor at aftage.

Saa byder Biskoppen dem og Alle at holde helligt paa Hellig Legems Dag (festum corporis Christi) og faste forud „med hvid Mad“ (den ringere Faste, da Nydelse af Mellemad var tilladt). Den Dag er Treugersdagen efter Helligthorsdag (Christi Himmelfartsdag) om Baaren, og paa den Dag vil Biskoppen unde hver af deres Kirker Aflad som paa de tidligere nævnte ¹).

Man seer af hele Brevets Tone, at fra Biskoppens Side udfordredes baade gode Ord og Trudser, baade Mildhed og Strengbed for at holde hine stridige Fjældbønder under Kirkens og Geistlighedens Nag. Man seer, at Tienden i Thelemarken langt fra endnu ikke overalt var i fuldkommen Orden og Gang, — at visse Afgifter og Godtgjørelser efter ældre Skik ²) i flere Bygder endnu gif istedet for Tienden, og at Thelerne ikke vare rædde for at gjøre Dplob, endog i Biskoppens Nærværelse, naar de af Kirken paalagte Byrder syntes dem for tunge. Brevet synes forøvrigt at karakterisere Biskop Gysstein som en kraftig og flog Mand, og efter Tidens Maalestok nidkær for sin Kirkes Tary baade i det Aandelige og Verdslige.

Dette er det Vigtigste vi vide om Kirkens Tilstand i selve Norge i det sidste Aarti af det 14de Aarhundrede. Hvad Island angaar, da ere heller ikke Efterretningerne synderlig rige.

Da den danske Biskop Mikael i 1385 var kommen til sit Sæde i Staalholt ³), begyndte han snart med en heel Deel Forandringer, som ikke fandt Landsfolkets Bifald. Mange Prester mistede sit Embede ⁴), naturligviis ved Biskoppens Medvirkning, og dette blev ham, som det lader, regnet til Last, — om med Rette eller ei, er nu umuligt at afgjøre. At i 1388 Pallieshælp (Subsidium pallii) blev krævet paa Island ved Thorkel Prest og Hall Magnusson paa Erkebiskoppens Begne, har rimeligviis ei formildet den utilfredse Stemning blandt Presterne, over hvem det til Slutning gif ud, især da dette

¹) Munchs og Ungers oldnorske Læseb. 133—136; Pontoppid. Ann. II. 244—248.

²) S. o. f. I. 160, 176.

³) S. o. f. II. 401.

⁴) Isl. Ann. 340.

Krav synes at have været usædvanligt der paa Den ¹⁾. Den følgende Sommer 1389 brød Misnøiet mod Biskop Mikael ud paa en høist alvorlig Maade, idet der paa Althinget blev læst et Oprørsbrev mod ham, hvori mange Bestyldninger fremførtes, hvis Rigtighed i Et og Alt dog synes at have været tvivlsom, selv efter visse Islændingers Skjøn. Foretagendet havde imidlertid den Virkning, at Mikael samme Aar forlod Landet, og da det tillige heder, at mange Prester af Skaalholts Biskopsdomme gjorde det samme, saa maa man antage, at Urolighederne have været alvorlige, og at baade Biskoppen og hans Modstandere have agtet at føre sin Sag for en høiere Domstol: enten Erkebiskoppens eller Kongens. Mikael forordnede for sin Afreise Presten Are Gunløgsson til Official og Bestyrer af Skaalholts Biskopsdomme; men da denne samme Aar døde, var Biskopsdommet overladt til sig selv ²⁾.

Tilstanden der i 1390 beskrives som meget daarlig. Der var hverken Biskop eller Official, al Christendom stod paa flette Fødder, mange Prester døde, mange vare drevne bort fra Landet, og de fleste, som vare tilbage, vare berøvede sine Embeder ³⁾. Mikael synes for det første at have havt i Sinde at styre sin Biskopsstol fra Danmark, og da han der havde indviet en vis Thorstein Snorressøn til Abbed af Helgafell, skikkede han denne til Official over hele Skaalholts Biskopsdomme ⁴⁾. Thorstein viste sig heller ikke sit Kald uverdigt. Han gjorde sig ved sin Hjemkomst Umag for, saavidt muligt, at skaffe dygtige Prester til de ledige Kirker, og disse bleve indviede af Holes Biskop ⁵⁾. Mikael kom ikke meer tilbage til Island; han resignerede samme Aar som han havde udnævnt Abbed Thorstein til Official ⁶⁾. Om det er skeet godvilligen eller nødtvunget, siges ikke; heller ikke kan man af de islandste Annalers korte Beretninger fuldkommen skjønne, hvorvidt Dadelen for den i Skaalholts Biskopsdomme i Mikael's Styrelsestid herstende Uorden alene bør falde paa ham, eller om ikke den underordnede Geistlighed har havt sin betydelige Andeel deri. Hovedsagen har maaskee været, at Mikael, som fremmed for Islands Indretninger og Skikke, har stødt an mod disse og derved paadraget sig en Uvillie baade fra Geistligheds og Lægsfolks Side, hvilken ikke i alle Henseender har været fortjent ⁷⁾.

Efter Mikael's Frasigelse stod Skaalholts Biskopsstol, som det lader, en lang Stund ledig, indtil en vis Bilkin blev hans Efter-

¹⁾ Isl. Ann. 340, jfr. Finn Joh. I. 454, II. 133. ²⁾ Isl. Ann. 342; Finn Joh. II. 133. ³⁾ Isl. Ann. 344. ⁴⁾ Isl. Ann. 348. ⁵⁾ Finn Joh. II. 133. ⁶⁾ Isl. Ann. 350. ⁷⁾ Finn Jonsøn siger om ham: „episcoporum inutilissimum fuisse certum est“ (II. 133); dette kan være sandt, om end ikke Mikael derfor erklæres for nogen aldeles uverdigt Biskop.

mand. Han skal ogsaa have været dansk af Fødsel, men var nærmest forud Prior for Prædikebrødrenes Kloster i Bergen ¹⁾. Nogle Annaler sige, at Biskop blev viet til Staalholts Stol i Rom ²⁾, altsaa af Pave Bonifacius IX, som i 1389 havde fulgt Urbanus VI; — andre, at han blev indviet af Erkebiskop Binalde ³⁾. Maaſtee kunne disse Udsagn forenes saaledes, at Paven ved Provision har valgt ham, men alligevel overladt hans Indvielse til hans lovlige Metropolitan. Biskop kom til Staalholt i 1394 og holdt sin første Biskopsmesse samme Aars 14de September, Korsets Ophvielsesdag, og Annalerne omtale med et Slags Berømmelse, at han i denne Anledning gjorde et overordentligt stort og pragtfuldt Gjestebud, ved hvilket de fleste af Dens verdslige og geistlige Stormænd vare tilstede ⁴⁾. I Biskop fik Staalholts Stol en dygtigere og virksomere Biskop, end den i lang Tid havde havt.

I Hole Biskopsdomme sad Biskop Jon Eriksøn Skalle i Holighed, efterat han endelig i 1372 var af alle Nordlændinger erkjendt som lovlig Biskop ⁵⁾. Ved 1390 maa han have været en meget gammel Mand. Naar man nemlig betænker, at 47 Aar allerede vare ledne, siden han i 1343 modtog Biskopsvielsen til Grønland, og at han da vel maa have været mellem 30 og 40 Aar gammel, saa maa han nu have været i en Alder af 80 til 90. Dette gjorde, som det lader, at man regnede hans Embede for saa godt som allerede ledigt, og at der fandtes Folk, der uden at afvente Jons Død lagde sig ud for at erholde det. Det lykkedes en dansk Prest eller rettere Munk, Peter Nikolausøn ⁶⁾, at blive udnævnt til Holes Biskop i den romerske Kurie, af Bonifacius IX, og sammesteds at blive indviet. Annalerne synes at misbillige, og det med Rette, denne Besættelse af Biskopstolen, før den endnu var bleven ledig. Men Jon Eriksøn overlevede ikke længe sin Eftermands Valg. Han døde den 10de August enten 1391 eller 1392, efterat han i 33 eller 34 Aar havde forestaaet Hole Stol, og været Biskop i 48 eller 49 Aar ⁷⁾.

Hans Eftermand Peter kom til Island i 1392 med en heel Deel Danske, Geistlige og Verdslige, i sit Følge. Han foretog dog ingen Forandringer af Betydenhed i Hole Biskopsdomme; det bemærkes tværtimod udtrykkelig, at han lod alle Prester forblive i deres Em-

¹⁾ Finn Joh. II. 134; Isl. Ann. 378. ²⁾ Isl. Ann. 350. ³⁾ Isl. Ann. 364. ⁴⁾ Smst. ⁵⁾ S. o. f. II. 386. ⁶⁾ Annalerne kalde ham Prest, men i Breve, der ere levne fra ham, kalder han sig selv: Broder (Finn Joh. II. 219, 220). Han maa sølgelig have været Ordensgeistlig, rimeligvis Augustiner eller canonicus regularis med prestelig Vielse. ⁷⁾ Isl. Ann. 348. Her angives 1391 som Jons Dødsaar; men der skal findes et Brev, som viser, at han endnu levede i Naastengen 1392, i hvilket Fald dette Aar maa være Dødsaaet. Finn Joh. II. 205; Geopol. Arb. p. I. c. 85.

beder, og beholdt den samme Raadsmand ved Hole Stol, som hans Formand havde havt. Det bemærkes ogsaa, at Biskopsdommet da holdtes for at staa sig meget godt, — en Bemærkning ¹⁾, der viser, at Jon Skalles Styrelse ikke har været uden Fortjeneste, og at dette har været erkjendt af hans Efterfølger. Biskop Peter maa være kommen til Island seent paa Aaret 1392; thi der siges, at han sang sin første Messe Mikaelssdag (29de September) 1393 og fettede ved samme Keilighed sin Tiltrædelse ved et herligt Gæstebud ²⁾. Han viste strax en rosverdig Virksomhed ved at sætte Skolen i god Gang og tilstifte den en Skolemester; og da Staalholts Stol dengang var ledig, udførte han ogsaa ved den de Bielser, som udfordredes, indtil Biskop Bilkin det følgende Aar ankom og tiltraadte sit Embede. — Peters Biskopsdomme begyndte ellers med en stor Ulykke, idet nemlig, 1393 4de Juledag, Hole Kathedralkirke nedstyrtede aldeles; dog omkom ved dette Tilfælde kun eet Menneſte, en Diaconus ³⁾. Biskoppen var siden virksom for atter at faa den opbygget. Paa sin første Visitationstæise i 1394 sørgede han for, at Fortegnelse over Kirkerneſ Ejendomme blev optagen ⁴⁾.

Island havde saaledes i Begyndelsen af Kong Eriks Regjeringstid faaet tvende Biskopper, der, skjønt Udlændinger, dog synes haade at have været sit Kald vorne, og at have havt fuld Villie til at regte det tilbørligen. At Islændingerne ikke fuldkommen have likt dem, paa Grund af at de vare danske, fremlyser af Annalernes Udtryk. Men dette var dog maaskee helst Tilfælde lige i Begyndelsen af deres Embedstid; siden synes man at have fundet sig ganske vel tjent med deres kirkelige Styrelse.

Med den verdslige Styrelse derimod herstede der paa Island Misnoie, og det er af Annalerne klart, at Dronning Margreta der paa Den slet ikke var yndet. Det omtales, at hun i 1392 paabød en svær Skat: at nemlig hver Mand (hvorved naturligviis vel maa forstaaes: hver Bonde) skulde betale hende en halv Mark efter gammel Beregning (halfmörk forngilda d. e. $\frac{1}{2}$ Mark godt Sölv eller Sterling?). Hertil blev i Forstningen svaret med Uvillie; men siden, heber det, gif mange af Landets bedre Mænd ind derpaa ⁵⁾. Dog lader det som om Dronningen ikke fik drevet sit Dnske igjennem i fuld Udstrækning. Thi da Hirdstyreren Vigfus Jvarsson det følgende Aar 1393 fremførte Dronningens Forlangende paa Althinget, blev af de bedste Mænd blot indrømmet hende 8 Alen Badmel. af hver, og det ovenikjøbet, som det udtrykkelig tillagdes: for Vigfus's Skyld og paa den Betingelse, at det ei skulde kaldes Skat og ikke oftere træ-

¹⁾ Jøsl. Ann. 352.

²⁾ Jøsl. Ann. 356.

³⁾ Jøsl. Ann. 362.

⁴⁾ Finn

Joh. II. 217; Espol. p. I. c. 92.

⁵⁾ Jøsl. Ann. 352.

8. Eysirbingerne afflog det ganske, og synes at være blevne staaende af sit Afflag ¹⁾). Maaskee kan den Uvillie mod Dronningen, som ved sine Feilighed lod sig tilsyne, tildeels være bevirket ved det Rygte, at just dengang sees at have været i Dmløb, nemlig, at Kong Olaf som levede, men var dragen af Landet ²⁾).

Vi besidde en Ublændings Bidnesbyrd om den norske Geistligheds Sæder og Seder, hvilket maa antages nærmest at sigte til Tiden ved det 14de Aarhundredes Slutning, og derfor mest passende omtales her. Forfatteren er den lærde Geistlige Theodorik eller Didrik af Bremen, der mellem 1378 og 1410 var Abbreviator eller Sekretær i Romerske Pavers Kurie, siden Biskop af Verden, og endelig Biskop af Cambrai, død i 1417. I sit Verk kaldet *Nemus unionis* ytrer sig et Sted om Geistligheden i Norge og paa Island, hvilke Lande han omtaler under Et som de yderste mod Norden og mod Oceanen; saaledes: — „Geistligheden der er i Almindelighed tarvelig i Klæder og Pynt og forretter Gudstjenesten med faa Ceremonier og uden Pomp; den er just heller ikke i nogen udmærket Grad videnskabelig uddannet. Men i Norge drikke efter Skik og Sedvane Alerker og Vægge lige sterkt, og hvis En ikke over Maal og Maade kan beruse sig med Vin tror han sig ikke lykkelig. Den Ene fordrer af den Anden, at den skal gjøre ham Bæst ved at drikke ligesaameget som han; og den anden, som ikke saa det, skulde tro, hvormeget begge Rion der kunne drikke paa en Gang; og man gjentager dette, indtil man falder drukkent paa Jorden. Den som bedst kan tomme sit Væger, ansees for at være den bedste og de Andre i legemlig Styrke og i Kraft. I de samme Egne, Island og Norge, er det tilladt Biskopper og Prester offentlig at holde Friller (*concupinas*); og naar Biskoppen to Gange om Aaret visiterer de ham undergivne Prester, og Sognetirsers Bestyrere, fører han sin Elskede med sig til samme Presters Huse. Frillen selv tillader ikke sin biskoppelige Elsker at visiterere uden hun er med ham, deels fordi hun da lever høit hos Presterne i Selskab med disses Friller og ovenikøbet faar Gaver af de Visiterede, deels fordi hun vil passe paa sin Elsker, at han ikke skal forelske sig i nogen Anden, som han maatte finde smukkere, og saaledes forurette sin egen Elskede. Om Nærdigvidts nogen af de visiterede Prester ingen Frille har, da betragtes han som en Forræder mod nedarvet Skik og maa udrede den nævnte Biskop dobbelt Kosthold. Saa er det og Tilfælde, at Presteres Friller eller Hustruer i hine Lande nyde Forrangen i Kirke og til Hørs, i Gang og i Sæde fremfor andre Fruer, endogsaa Alderes“ ³⁾).

Skilbringen er ikke gunstig; men dog udentvivl — muligens paa

¹⁾ Jsl. Ann. 362.

²⁾ S. o. f. II. 409.

³⁾ *Nemus Unionis Tract. VI.*

c. 35, ifr. *Pontoppidan II. 26.*

lidt Overdrivelse nær — sand for Norges Bedkommende. Theodorik havde ogsaa i sin Stilling som Sekretær i den romerske Kurie den bedste Anledning til at øse sin Kundskab fra baade mundtlige og skriftlige Beretninger af Folk, der nøie kjendte Forholdene. Man seer, at det er tvende Udyder, som her bebreides den norske Geistlighed: Druktenstab, hvilken Last den deelte med Folket i det Hele; — og Ringagt for Colibatsloven. Hvorledes denne, allerede ligesom dens første, vistnok ikke ganske lette, Indførelse i Norge, blev omgaaet, og hvorledes hermed maatte sees gjennem Fingre, naar kun altfor stort offentligt Anstød undgikkes, — er ovenfor paaapeget ¹⁾. Men, efter Theodoriks Beretning at domme, maa imod Slutningen af det 14de Aarhundrede den ældre Omhu fra Biskoppernes Side for Overholdelsen idetmindste af den ydre Anstand meget være slappet. Her fremstilles Biskopperne selv som de, der foregik sine underordnede Præster med Exemplet, ja endog paa en Maade opmuntrede til Brud; og Præsternes Samliv med deres Friller fremstilles som noget, der ikke meer vakte nogen Forargelse eller fastede nogen Bancære paa de sidste. Dette kom uden tvivl deraf, at man meer og meer begyndte at betragte slige Forbindelser som et Slags borgerlige Efteskaber. Men disse vare de eneste, som den verdslige Landslov udtrykkelig omtalte, idet den ingensteds gjorde Kirkens Indvielse til Betingelse for Efteskabets Fuldgylldighed efter den almindelige Ret. En Kvinde, der med sine nærmeste Frænders Samtykke og ifølge lovlige Overenskomst indtraadte i en saadan Forbindelse med en Præst eller anden, ikke regelbunden, Geistlig, kunde saaledes i borgerlig Henseende vanskeligt siges at have begaaet noget, der gjorde hende Skam. Og naar det nu ovenikjøbet var Tilfælde, at Forbindelsen, paa Grund af den Geistliges hæderlige Stilling og rigelige Udfomme, ansaas for fordeelagtig, og følgelig attraades selv af bedre og fornemmere Kvinder, — saa begribes let, at det snart, under Kirketugtens tiltagende Slappelse, maatte komme dertil, at de høiere Geistliges Friller kunde indtage en Plads i det selskabelige Liv, der svarede til deres Elskeres Stilling eller deres egen Byrd. Kirken eller rettere Paven maatte naturligviis i sine almindelige Forordninger, for Konsekvensens Skyld, paa det strengeste fordømme det hele Væsen, og de enkelte Biskopper maatte embedsmæssig gjøre det samme; men i det Private saa de gjennem Fingre baade med sig selv og sine Underordnede, — ofte vistnok af Svaghed og moralsk Slappelse, men ofte maastee ogsaa af den indre Overbevisning, at det mindre Onde maatte taales for at større kunde undgaaes.

Angaaende den norske Kirkes Forhold til Paven mod det 14de

¹⁾ S. o. f. II. 347.

Marhundredets Slutning. Vede vi kun meget lidet, at Norge, med de tvende andre nordiske Riger under Pavedømmets Splittelse underordne sig den Pave, som var i Rom, er allerede ovenfor vist. Pave Bonifacius IX (1389—1404) var hverken en flog eller verdig Kirkes Forstander, men desto mere berygtet for sin Iver og Ublubed i at udpresse Penge af de Lande, som erkjendte ham. Han indbrev Annaterne paa Forhaand af dem, han gav Løfte paa høie geistlige Embeder, naar de bleve ledige, og han besyldtes for ligesuldt at have bortgivet dem til Andre. Vi see udentviol Spor til denne Fremgangsmaade i hvad ovenfor er fortalt om de islandiske Biskopsstoles Besættelse med Bilkun og Peter Mikolaussøn. Aaret 1390 var bestemt til Jubelaar, og i den Anledning udsendte han til alle Ranter Afladskæmmere, der skulle have folgt Afladen for den blotte Betaling af hvad Reisen til Rom vilde have kostet, og ikke engang have gjort Positivens til Betingelse for Syndsforladelsen. Hans Sendebud kom ogsaa til de nordiske Riger og skulle der af de enfoldige Indbyggere have udloftet store Pengesummer. Det fornemste af disse Sendebud var en Benediktiner, Antonius af Rom, der efter sin Hjemkomst hængte sig i Bologna. Rimeligviis frygtede han for at blive dragen til Regnskab for begangne Underløb, hvilke, som man let kan tænke sig, deligen fandt Sted. I 1398 sendte Pave Bonifacius en Rjebmand fra Perugia, Ludovicus de Bakkionibus, for sin Begjærlighed kaldet den perusinske Jæger (venator perusinus), som sin fuldmægtige Pengesindtræver til de nordiske Riger. Han var samme Aar den 1ste September i Kjøbenhavn, hvor just dengang en stor Raadsforsamling af alle tre Riger holdtes, ved hvilken fra Norge Erkebiskop Binalde og Biskopperne Olaf af Stavanger og Eysteinn af Oslo samt Anbjørn Provst af Bergen og Arne Sigurdsøn (Arold, den samme, som andensteds ogsaa kaldes: Arnt) Provst af Oslo vare tilstede. Man finder, at en Hr. Svein, Chorsbroder af Stavanger, blev beskiftet af Ludovicus til at indsamle de pavelige Penge i Stavangers Biskopsdømme: mod selv at beholde Trediebelen for sin Umag. Han skulde inddrive saa meget som muligt i Guld og Sølv, dog heller ikke foragte andre Bæret; og Beløbet skulde han sende til Lybel, Stralsund eller Brügge. Saadanne Udpressninger sysselfatte dengang fortrinsviis den romerske Kurie, og Norge fik, som vi see, yde sin Skjery med ¹⁾.

Før vi forlade dette Marhundredes norske Kirkeforholde, maa vi i Korthed omtale en ny Klosterorden, som i Marhundredets senere Halvdeel opstod, og som er mærkelig, fordi den var den eneste, som udgik fra det scandinaviske Norden, og som, skjønt Norge ikke var dens egentlige

¹⁾ Pontoppid. II. 18, 19, 254; Suhm. D. 6. XIV. 464, 466.

Fosterland, dog yttrede sin Virksomhed i dette Rige ligesaa vel som i Sverige og i Danmark. Denne Orden var Birgittinernes.

Dens Stifter var den hellige Birgitta, eller, som Svenskerne almindelig kalde hende: Brita, en svensk Frue, der levede paa Kong Magnus Erikssons Tid. Hun stammede fra Sveriges høibyrdigste Vætter. Hendes Fader, Birger Persson af Finnstad, var Lagmand i Upland og hørte til den Vætt, som senere benævntes Bræbe; hendes Moder, Ingeborg Bengtsdatter, var af Fokunge-Vætt, og paa denne Side var Birgitta i Frændskab med Kong Magnus. Hun var født 1303 eller 1304 og blev allerede i sit 13de Aar gift med Ulf Gudmarsøn af Ulfasa, Lagmand i Nerike, som kun var 18 Aar gammel. Allerede fra Barndommen af skal Birgitta have udmærket sig ved Gudsfrugt, som efter Tidens Skik især yttrede sig i strenge Andagtsøvelser, og hun skulde, som det senere hed, allerede da have været benaadet med hellige Aabenbaringer. Med sin Mand, der ogsaa roses for Gudsfrugt, levede hun i et lykkeligt Egtekab, og havde fire Sønner og fire Døttre. Egtefællerne gjorde begge tilsammen en Pilgrimsfærd til St. Jakob i Compostella. Paa Tilbageveien blev Ulf syg i Arras i Frankrige og gjorde i sin Sygdom det Løfte at ville gaa i Kloster. Dette opfyldte han ogsaa med Birgittas Tilskyndelse efter sin Hjemkomst, idet han gav sig ind i Alvastra Kloster, hvor han ikke meget længe efter døde i Aaret 1344. Som Enke overgav Birgitta sig meer end nogensinde før til Bøds- og Andagtsøvelser, og troede sig nu hyppigen at have guddommelige Aabenbaringer, Samtaler med Christus og Jomfru Maria, — noget, hvorom Mængden af hendes Samtidige ikke heller synes i ringeste Maade at have tvivlet. Hendes Byrd og glimrende Rygte satte hende i Forbindelse med Hoffet, og hun skal en Tid have indtaget en høi Stilling der i Dronning Blankas nærmeste Omgiwelse. Hun kunde, heder det, ikke fordrage den Daarflab og de Laster, som ved Hoffet gik i Svang, og holdt skarpe Straffetaler for Kongen og hans Mænd, idet hun tillige fortalte, hvad der var hende aabenbaret om de Lasterfuldes Nærsæle. Kong Magnus skal have drevet Spøg med hendes Tale og ofte spurgt hvad hans Frænte vel havde drømt om ham i Nat. Men desto meer fandt uden tvivl hendes Ord Indgang hos Andre, og der er stor Sandsynlighed for, at Birgitta, maaskee sig selv ubevidst, har været et virksomt og farligt Medskab i de urolige og misnøiede Stores Hænder til at nedbryde Kong Magnus's Rygte i Sverige, stemme Almenheden mod ham og nære Oprørsaanden i Landet. Da hun mærkede, at hendes Advarsler ikke frugtede paa Kongen og hans Omgiwelse, trak hun sig tilbage fra Hoffet til sine Ejendomme, hvor hun en Stund levede under de strengeste Bødsøvelser, men ogsaa under Udøvelsen af mange

Belgiørenhedsbandlinger¹⁾. Hun blev imidlertid kun to Aar efter sin Mand's Død i Sverige. Ifølge en Aabenbaring, hun troede sig at have havt, forlod hun i 1346 sit Fædreland for at drage til Rom. „Der var — som Christus skulde have sagt hende — Gaderne belagte med uforgjængeligt Guld, nemlig de hellige Martyrers Blod; der kunde man gennem Helgenernes Fortjeneste og Paven's Aflad komme den gjenneste Vej til Himmelen.“ Siden gjensaa hun ei mere Sverige. I Rom overvar hun Jubelaaret i 1350, og levede der siden i mange Aar. Hun gjorde derfra Balfarter omkring til hellige Steder, og tilbrog sig overalt Dymærksomhed ved sin Guds frygt, Gæmildhed og strenge Levevis. Hun skal have ivret meget for Paven's Tilbageflytning fra Avignon til Rom, og da Urbanus V havde opfyldt dette almindelige Ønske i 1367, men derpaa i 1370 af Eftergivenhed mod sine Kardinaler igjen lavede sig til at drage til Avignon, skal Birgitta ved sin Skriftefader, Spanieren Alfonsus, have ladet ham sige, at Jomfru Maria havde aabenbaret hende, at Urbanus, hvis han iverksatte sit Forehavende, snart skulde dø. Paven reiste alligevel til Avignon, men døde samme Aar, — en Omstændighed, der i høt Grad skal have bidraget til Birgittas Anseelse. I 1372 tiltraadte hun, som det hed paa guddommelig Befaling, en Pilegrimsfærd til Jerusalem, ledsaget af sine tvende Sønner, Birger og Karl, sin Datter Katharina samt adskillige geistlige Personer. Hun naaede sit Bestemmelsessted og kom igjen tilbage til Rom. Men paa Rejsen var hun bleven syg og døde ikke længe efter sin Tilbagekomst til Rom den 23de Juli 1373. De hellige Aabenbareelser, hun troede sig at have havt, skal hun Tid efter anden have opstrevet eller dikteret paa Svensk og ladet en af de hende omgivende Geistlige oversætte paa Latin. De ere endnu til under Navnet: *revelationes Sæ Birgittæ*. I 1391 blev hun af Pave Bonifacius IX med megen Høitidelighed erklæret for en Helgen, og Dagen, da dette skede, den 7de October, blev siden hendes Festsdag²⁾.

Denne Birgitta havde tidligen fattet Tanken om at oprette et Kloster med en egen Regel, der nærmede sig den hellige Augustins, men dog ogsaa i væsentlige Stykker skielnede sig fra den. Hun troede, at Kristus selv havde aabenbaret hende Regelen, og Ordenen skulde derfor hede *Frelserens* (*sancti salvatoris*). Den kaldtes imidlertid senere i Almindelighed efter Stifterinden: *Birgittinernes Orden*. Det mest ejendommelige ved den var det, at Klosteret skulde omfatte

1) Beretningerne om Birgittas Ophold ved Kong Magnus's Hof have neppe Støtte i de ældste Kilder; hendes Uvillie mod Kongen og hans Ibsagtige Sæder er udtalt i hendes Aabenbaringer, om hvilke strax nedenfor skal handles. 2) Egbr. III. 626, 641; Fryxells Berätt. I. 7de Ber.

baade Munk og Nonner, hvilke skulde bo under samme Tag og dog naturligviis i den strengeste Afsondring. Nonnernes Antal skulde være 60 (sorores), dertil kom 13 Prest-Munk (d. e. Munk med prestelig Bielse, fratres presbyteri), 4 Diacon-Munk (fratres diaconi) og 8 Lægbrødre (fratres laici). De 13 Prester skulde være et Billede paa de 13 Apostle (Paulus medregnet), og de 4 Diaconer paa de 4 Hovedkirkefædre: Ambrosius, Augustinus, Hieronymus og Gregorius. Disse sidste i Forening med de otte Lægbrødre og de 60 Nonner udgjorde 72, og skulde være et Billede paa Jesu 72 Disciple. Det hele Personale skulde være afhængigt af en Abbedisse, den hellige Moders Billede. Nonnerne skulde altsaa være Klosterets egentlige Kjerne, Munkene skulde være der for hines aandelige Pleie, for at besørge Gudstjenesten, samt for at passe Klosterets ydre Anliggender. Blant Prest-Munkene valgte det hele Convent en Confessor generalis, en Skriftefader, som tillige var Abbedissens Raadgiver og Sekretær. Nonnerne deelttes i 2 Klasser, af hvilke den ene (sorores ad infra) havde fortrinsviis at syse med Andagtsøvelser og Læsning, den anden (sorores ab extra) havde tillige at arbejde for Klosteret. I den sidste kunde høitstaaende Kvinder, der havde gjort sig fortjente af Ordenen, optages uden derfor at blive klosterbundne eller underkastede Klosterreglen. Ligeledes kunde Ordenen under lignende Omstændigheder optage i sit Broderskab og i Nydelsen af sine Fortjenester enkelte udenfor Klosteret staaende Lægmand, hvilke da kaldtes: fratres ab extra. Ordensdragten skulde være graa, lignende Minoriternes; men de forskellige Klasser af Medlemmer skulde derhos udmærkes ved et eget Ordensstegn. For Søstrene var dette et Slags Hovedbind eller Krone, som skulde betegne dem som Christi Brude. Klausuren eller Indestængelsen fra den øvrige Verden skulde være meget streng, og ingen Gæster eller Fremmede maatte bevertes i Klosteret uden undtagelsesviis og ifølge høiere Tilladelse. Selv i Kirken skulde Søstre og Brødre have fuldkommen affondrede Pladse. Derimod vare Reglerne for Faste og Levemaade ikke overdrevet strenge. Biskoppen i det Biskopsdømme, hvor Klosteret var beliggende, skulde have Overopsynet med det og regelmæssigen visiteret det, dog uden at betræde Søstrenes Boliger.

Dette er Grundtrækkene af den hellige Birgittas Klosterregel, hvilken hun ganske vist havde udkastet før sin Afreise fra Sverige i 1346, ligesom ogsaa allerede da Kongsgaarden Vadstena i Linköpings Biskopsdømme i Øster-Götland maa have været udseet og indrømmet til Oprettelsen af det første Kloster. Forberedende Skridt til de fornødne Klosterbygninger maa derhos tidlig være gjorte, og en Deel Søstre og Brødre synes at have samlet sig ved Indretningen en god Stund førend Regelen endnu ved pavelig Stadfæstelse fik sin Gyldig-

hed. Dette skede først ved Virgittas Bestræbelser hos Pave Urbanus V i Rom; idet han nemlig gav sit Samtykke til, at et Kloster for Nonner og Munkke oprettedes i Badstena, og i 1370 stadfæstede den af Virgitta ham forelagte Regel for dette Kloster. Men hverken Badstena Kloster eller Ordenen i det Hele kom i fuld Stand og Virksomhed i Virgittas levende Tve. Først i 1379 blev Ordenen, som almindelig Klosterorden, stadfæstet af Pave Urbanus VI, og i 1384 fandt Søstrenes og Brødrenes høitidelige Indsættelse i ~~Badstena~~ ~~Stad~~ ved Biskop Nikolaus af Linköping i Övervær af Erkebiskop Henrik af Upsal og Biskop Thord af Strengnæs. Den Gang ~~stod~~ imidlertid endnu ikke det bestemte Antal af Søstre og Brødre at have været til, og denne Omstændighed har maaskee forarsaget, at ~~den~~ ~~førend~~ i 1388 den første Abbedisse blev indvotet, nemlig Ingegerd Svantsdatter, en Datterdatter af den hellige Virgitta.

Badstena Kloster, ved hvilket Virgittas Lig hvilede, blev ~~afset~~ som den hele Ordens Moderkloster, fra hvilket meget snart flere Virgittiner-Klostere stiftedes baade i og udenfor de nordiske Riger. ~~Det~~ Usædvanlige ved Ordenens Indretning og Stifterindens Helgen-~~skabs~~ bragte den nemlig snart i Ry baade fjærrt og nær, saaledes at man oversaa baade det Banffelige i at vedligeholde det talrige Personal, som Regelen fordrede for et fuldstændigt Kloster, og den for-~~nylige~~ Glæder, hvortil Munkenes og Nonnernes Samliv altfor let ~~kunne~~ give Anledning. Til Norge kom først Ordenen i det følgende ~~Århundrede~~ og dens Skjebne her i Riget vil senere blive omtalt ¹⁾.

93.

Foreningen mellem Norge, Sverige og Danmark til Kalmar 1397.

Inden det 14de Aarhundrede var ledet til Ende havde Dronning Margreta naaet det store Maal, hvortil hun i længere Tid havde stræbt, nemlig at forene de tre nordiske Rigers Styrelse i sin Haand og deres Kroner paa sin Fostersøns Hoved. Efter Kong Albrechts og hans Søns Fangetagelse havde vel Margreta afholdt en afgjort Overvegt i Sverige; men den fangne Konges Tilhængere gjorde hende dog endnu en Stund, med Hjælp fra Mecklenburg, Rigets fuldkomne Besiddelse stridig. Den stærkt befæstede Stad Stockholm var endnu i deres Hænder, og Albrekt var trods sit Fangenskab ikke at formaa til en fuldkommen Afsigelse af Sveriges Kongedømme. Hansfestæderne i Almindelighed vilde ikke for Albrechts Skyld indlade sig paa en Krig mod de nordiske Riger, og deres Bestræbelser

¹⁾ Egbr. III. 655—661; Reuterbahl Sv. kyrk. hist. II. 2. 519—529; Langes Rth. 112—120, 2den Udg. 53—65.

til Bedste for den fangne indskrænkede sig til gjentagne Mæglingsforsøg. Men de tvende Steder af Forbundet Kostof og Bismar, der erkjendte meklenborgsk Landskøbe, undlode ikke paa egen Haand at understøtte de meklenborgske Fyrster. I disse Stæder udrustede sig de saakaldte Vitaliebrødre eller Vitaliner, der i Egenkab af et Slags privat Selskab forsynede de Tydske i Sverige med Levnetsmidler, og snart udstrakte sin Virksomhed til et ødelæggende Sørøveri i de nordiske Farvande. Deres kraftige Bistand var det fortrinlig at takke, at Stokholm År efter År kunde holde sig mod alle Angreb og en streng Beleiring. Men de hjemføjte ogsaa fjærnere Dete af Margretas Riger. I 1393 i April Maaaned gjorde deres Flaade et uventet Overfald paa Bergen og anrettede der en ubodelig Skade ¹⁾).

Vitalinernes Sørøverier faldt imidlertid snart Hansestæderne selv ligesaa besværligt som Margretas og Eriks Undersaatter, og desto stærre Umage gjorde hine sig for at bringe et Forlig mellem Dronningen og Albrect i Stand. Det lykkedes ogsaa i 1395 den 8de September at faa en Baabenstilstand paa tre År sluttet til Helsingborg, ved hvilken Albrects og hans Søns Befrielse blev lovet, imod at de inden tre Års Forløb skulde opgive Stokholm og al Ret til Sverige, eller betale den uhyre Løsesum: 60,000 Mark Sølv. Den fangne Konge gif ind derpaa, Hansestæderne erklærede sig som hans Forlovere, og han drog med sin Søn til Tydskland.

Margreta indsaa, at hun hermed havde vundet Spil, da Løsesummens Udredelse inden den bestemte Tid vilde være Albrect en Umulighed. Hun oppebiede derfor ikke Stokholms Overgivelse, men satte sig strax i Bevægelse for at berede Veien til de tre Rigers Forening. Lige i Begyndelsen af Året 1396 fik hun Eriks valgt og hylde til Konge i Danmark under sit Formynderskab. Derpaa drog hun til Sverige for her at bearbejde Stemningen, hentede saa Eriks til sig, fik ham i Skara den 11te Juni samme År valgt af Raadet til Sveriges Konge, og fik ham siden den 23de Juli hylde paa Monastene ved Upsal.

Imidlertid havde Margreta, især i Anledning af de Underhandlinger, som dreves om Albrects Løsgivelse, — Underhandlinger, hvilke naturligvis angik alle tre Riger, — stræbt at nærme disses Raad saameget som muligt til hinanden og vænne dem til, idetmindste ligeoverfor Ublandet, at virke tilsammen som en Heelhed. Saaledes var i August Maaaned 1394 ved en Herredag og Underhandling med Hansestæderne i Helsingborg Raadsmedlemmer af alle tre Riger nærværende. Af de geistlige nævnes i et Indulgensbrev af 10de August udtrykkelig: Erkebiskoppen af Lund, to danske Biskopper, to svenske og

¹⁾ Isl. Ann. 360—362.

tre norske, nemlig: Eysteinn af Oslo, Henrik af Drinverne og Birkhold af Færøerne¹⁾. Ved Forhandlingerne i Staane i Mai og Juni Maaneder 1395, hvilke ledede til Albretts endelige Eodgi- velse, vare ganske vist ogsaa Medlemmer af alle tre Rigers Raad til- stede; thi Dronning Margretas Brev fra Lindholm af 17de Juni er udstedt af hende i Forening med de tre Rigers Erkebiskopper, samt seks danske, tre svenske og to norske Biskopper²⁾.

Nu, da Kong Erik af Norge ogsaa var valgt til Danmarks og Sveriges Konge, samlede Margreta i 1397 den bekjendte Herredag eller Rigsdag til Kalmar, hvor Raadgivere af alle tre Riger mødte. Under dette fælles Raadsmøde blev den nu omtrent femten Aar gamle Erik paa Trinitatis Søndag, den 17de Juni, kronet til alle tre Rigers Konge af Erkebiskopperne Jakob af Lund og Henrik af Upsal, hvorom den næst paafølgende 13de Juli (Fredagen næst efter St. Knuts Konges Dag) et Vidnesbyrd blev udstedt af 67 geistlige og verdslige Raadgivere af Danmark, Sverige og Norge³⁾. Derhos blev forhandlet om en nærmere og stadig Forbindelse mellem de tre Riger, som nu vare komne under een Konge, og en Bestemmelse herom blev taget, hvis Hovedpunkter bleve skriftlig opsatte paa St. Margrete Dag (enten den 13de eller 20de Juli). Deres Indhold er i Korthed følgende:

1) De tre Riger skulle evindeligen have een Konge, og aldrig igjen adskilles. — 2) Denne Konge skal vælges eendragtigen af alle tre Riger. — 3) Efterlader den sidst afdøde Konge Sønner, skal man vælge een af dem. — 4) Efterlader han ingen, da vælge Rigerne Raadgivere og Mænd efter bedste Skjøn og Samvittighed. — 5) Alle tre Riger skulle staa som et Heelt ligeoverfor Udlandet, og hjælpe hinanden troeligen og af al Magt i Tilfælde af Krig. — 6) Hvert Rige skal derimod med Hensyn til sine indre Forhold være selvstændigt og styres af Kongen, hvert efter sin Lov og Ret. — 7) Paakommer der et af Rigerne Krig, skulle de tvende andre, paa Kongens Opbud, komme det til Hjælp, dog saaledes, at det egentlig krigførende Rige skaffer det af de andre opbudne Krigsfolk Kost og Foder. Ingen skal paastyde, at han et er tjenstpligtig udenfor sit eget Lands Grændser, men følge i hvilket af de tre Riger Behov gjøres, „efterdi de nu alle ere som eet Rige“. — 8) Al Feide og Tvedragt, som mellem Ri- gerne fordem har været, skal nedlægges. — 9) Bliver En i noget af

¹⁾ Pontoppid. II. 243, sfr. Suhm D. S. XIV. 332 og 357. Navnet Birkhold, eller Sigled, som Pontoppidan strax i Forveien nævner, er usikkert; Suhm gjør det til Birkhold; i en Afskrift i Diplom. Langeb. skrives han Birkhold. (Efter Langebets skulde Brevet være af 1395. ²⁾ Suhm D. S. XIV. 339.

³⁾ Suhm D. S. 406—409.

Rigerne fredløs, da skal han være det i dem alle. — 10) Hvis nogen Underhandling paakommer med fremmede Fyrster eller Stæder, eller og disses Sendebud komme til Kongen, da, i hvilket Rige han end opholder sig, have han og hans der tilstedeværende Raad, hvilket dog bør være „Nogle af hvert Rige“, Magt til derom at bestemme, hvad gavnligst synes for Kongen og de tre Riger. — 11) Alle disse opnævnte Stykker skulle holdes; og handler nogen derimod, da skal man af alle tre Riger understøtte Kongen og hans Embedsmænd med god Tro og af al Magt til „derover at rette, som ret og tilbørligt er“. — 12) Dronning Margreta skal ubindret i sine Levedage besidde og styre med al kongelig Ret efter egen Villie Alt hvad hendes Fader og Søn havde givet hende i levende Live og i deres Testamenter; ligesaa i Sverige sin Morgengave og hvad Andet Rigets Mænd have indrømmet hende; ligesaa i Norge sin Morgengave og hvad hendes Egteherre, Kong Haakon, og hendes Søn, Kong Olaf, have givet hende baade i levende Live og ved Testamente; ligesaa skal det Testamente, hun selv maatte gøre, holdes, dog saaledes at Land og Slotte igjen komme under Kongen ved hendes Død. — 13) Til større Sikkerhed for, at alle disse Artikler skulle ubrødeligen og evindeligen holdes, skulle de indføres i Breve, skrevne paa Pergament, af hvilke Breve to skulle gjemmes i hvert Rige, beseglede med Kongens og Dronningens samt Rigerens Raads, Mænds og Kjøbstæders Segl¹⁾.

Som tilstedeværende paa Norges Begne ved dette vigtige Møde i Kalmar nævnes i Bidnesbyrdet om Eriks Kroning kun tvende geistlige Raadgivere, nemlig Jon Biskop af Orknerne (der i et andet Brev kaldes: Broder Jon og altsaa har været af en Klosterorden)²⁾ og Arne Sigurdson, Provst til Marie Kirke i Oslo og Norges Kansler (Arnt, Provst i Oslo), derimod tolv Riddere, altsaa i det Hele fjorten af de 67 Udstedere. Følgelig har hverken Erkebiskop Binalde eller nogen af Biskopperne i selve Norge været tilstede, hvad nu Aarsagen dertil har været, da dog Biskopperne fra de øvrige to Riger findes at have mødt meget talrigen. Som Udstedere af Brevet om Rigerens Forening nævnes kun sytten af de forsamlede Raadgivere med Erkebiskopperne af Lund og Upsal, og Biskopperne af Nostilde og Linkjøping i Spidsen; og blandt disse sytten nævnes paa Norges Begne Provsten i Oslo og tre Riddere. Udstederne vare altsaa i det Hele fem geistlige og

¹⁾ Suhm D. G. XIV. 410—415, 630—634; Ny Danske Mag. III. 64 ff.; Paludan-Müller observ. crit. 53—62. ²⁾ Indulgensbrev af 23de Juni 1397, givet paa Parlamentet i Kalmar, Suhm D. G. XIV. 423; jfr. Dyrregningen af de tilstedeværende Biskopper i Diarium Vadst. Scr. r. Sv. I. 110.

tolv verdslige Herrer, af hvilke imidlertid kun ti findes at have beseglet Brevet.

Dette Brev er forresten i det danske Sprog, skrevet paa Papir, og de ti Segl ere nedenunder paatrykte, ikke, som ved Breve paa Pergament brugeligt, vedhængte i Remmer eller Snorer. Der er saaledes, efter det Idre at domme, al Rimelighed for, at Brevet blot er et Slags Udkast, for hvis Overensstemmelse med det, som under Mødet var mundtlig forhandlet og besluttet, Udstederne paa en Maade borgebe; ved at overføres paa Pergament, eftersom i den sidste Artikel bestemmes, og i sex Exemplarer besegles af alle rette Bedkommende, skulde Dokumentet erholde sin sande lovlige og bindende Form. Men dette sidste synes aldrig at have været bragt i Udførelse, og Brevet følgerig heller aldrig at have erholdt nogen strengt bindende Kraft som retsligt Dokument, — en underlig Omstændighed, som man hidtil ei har formaaet fyldestgjørende at forklare. At Margreta selv har villet det saa, derom kan neppe tvivles; men hendes Bevæggrunde hertil blive rimeligviis for stedse en Gaade, til hvis Løsning kun en og anden Gjetning lader sig anføre. Muligen har hun paa den ene Side frygtet, at naar Foreningsbrevet skulde vedtages og besegles paa den i sammes sidste Artikel foreskrevne Maade, Banstkeligheder og Indsigelser kunde reise sig, hvilke vare istand til at splitte Foreningen lige i dens Tilblivelse, — og paa den anden Side har muligen en Forening, som den Udkastet opstillede, ingenlunde tilfredsstillet hendes langt videregaaende Planer, og derfor har hun ikke villet lade Udkastet fremtræde i Form af en Lov, der bandt hende og Kong Erik for det Tilfælde, at senere indtrædende Omstændigheder kunde aabne dem Udgang til at lade Foreningen gaa op i en Sammensmeltning, hvilket maa ansees for at have været Margretas egentlige, om end uudtalte, Niemed. Hvad der er sikkert er, at Brevet i de nærmeste 28 Aar kun var kjendt af Faa; og det er derfor ogsaa høist sandsynligt, at de deri indeholdte Bestemmelser slet ikke, eller i det mindste kun faare ufuldstændigt ere komne til Almenhedens Kundskab i de tre Riger. Man har uden tvivl vidst, at en nøiere Forening mellem disse i Kalmar var affluttet; men nogen ret Rede paa Betingelserne har man ikke havt.

Statsforeningen selv var nu imidlertid en Kjendsgjerning, og Dronning Margretas paafølgende Styrelsesvirksomhed gif ligefrem ud paa at styrke den. At hun heri, som det virkelig lader, netop har fulgt den Retning, som det skriftlige Udkast paapeger, var uden tvivl en Fremgangsmaade, som hendes Rlogstab tilfagde hende at anvende i Foreningens første Tider. Ufuldkommenhederne ved Foreningsudkastet falde let i Dinene; men umistkjendelig er ligefuldt en for den Tid ual-

mindelig stærk politisk Omtanke hos den Person, der var det drivende Hjul i Verket, hos Dronning Margreta nemlig, — og det især, hvis man tør antage, at det hele i Indhold som i Form saa ubestemte og ufuldkomne Foreningsudkast iffun i hendes Dine var en Forberedelse til noget ganske Andet, end dets Ord udtalte ¹⁾).

Koret efter at den kalmarste Forening mellem de tre nordiske Riger var sluttet, kom Margreta i fuldkommen Besiddelse af Sveriges Rige, idet Stockholms Stad og Slot overgav sig til hende den 29de September 1398.

92.

Kong Erik bliver myndig. Erkebiskop Binalde dør 1402. Ustøl een og tyvende Erkebiskop. Stort Møde af Biskopper i Bergen i 1405. Biskopskifter. Dronning Margretas sidste Leveaar og Død 1412.

I 1397 var saaledes Norges Rige indtraadt i et nyt Statsforhold, — i et Statsforbund med Danmark og Sverige. Dette var skeet uden isinesfaldende og dybtgaaende Forberedelser, uden nogen foreløbig Indhentning af Almenhedens Billie i de tre Riger, og, som det lader, uden at endog Folket der, paa et ringe Antal mægtige Hovdinge nær, blev gjort bekendt med Forbundet eller dets Betingelser, selv efter dets Afsluttelse. Man feiler neppe ved at antage, at dette allermindst var Tilfældet i Norge. I de andre to Riger gif nemlig et Kongevalg, Eriks Valg, umiddelbart forud, hvilket nødvendigen maatte tilbrage sig, i det mindste i nogen Grad, Almenhedens Opmærksomhed; Norge derimod erkjendte allerede siden otte Aar Erik som sin Arvekonge, og da denne nu i et Par Aar havde været udenfor Rigets Grændser, lagde Nordmændene neppe syn-derlig Mærke til, at han under sit Fravær ogsaa blev Konge i Danmark og Sverige. At Erkebiskop Binalde af Nidaros ikke var tilstede ved hans Kroning i Kalmar, uagtet denne, som i Bidnesbyr det udtryffeligt siges, gjaldt alle tre Riger ²⁾, bliver altid en gaadfuld Omstændighed ligesom i det Hele den svage Repræsentation af den norske Kirke ved samme Leilighed. Men maaskee viser selv denne Omstændighed, hvor lidet Bøgt det norske Raads indflydelsesrigeste Medlemmer lagde paa Margretas Foretagende, og hvor lidet Indsigt de havde i dets egentlige og dybere Betydning. Havde den formelige Udstedelse af Forbunds-brevet virkelig gaaet for sig, maatte vel et noget klarere Lys have gaaet op for dem; men da denne

¹⁾ Om denne hele Materie jfr. fortrinsoflig Paludan-Müller: *observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam auspiciis Margarete reginæ icto*. Havn. 1840. ²⁾ *Erhm D. S. XIV. 408.*

udeblev, som det hele Statsforbund til at foresvæve dem i en vis Halvdunkethed, som ganske vist ogsaa den kloge Margreta for Tiden har fundet det hensigtsmæssigt at vedligeholde.

Uagtet Erik var kronet Konge til alle tre Riger, vedblev Dronning Margreta dog at betragte ham som umyndig og selv at lede Styrelsens Gang, om ogsaa hans Navn benyttedes. At hendes Plan var, for det første paa en Maade at sammensmelte Rigerne's Raad og saaledes danne en sand Fællesskyrrelse, er meer end sandsynligt. Dog gif hun heri frem med Forsigtighed og Lempe. Man seer, at hun om Høsten 1398 har havt alle tre Rigers Raad samlet om Kong Erik i Kjøbenhavn i Anledning af vigtige Forhandlinger med Udlandet. Men da det gjaldt en Fornæelse af Hans høfstedernes Privilegier i Norge, var det dog kun „Norges Riges Raadgivere og Mænd“ som derved optraadte. Kong Eriks Brev af 2de August, der tilfuger Stæderne deres gamle Rettigheder i Norge, er nemlig medforseglet af Erkebiskop Binalde, Biskopperne Olaf af Stavanger og Eysteinn af Oslo, Hr. Anbjørn Provst til Apostelkirken i Bergen, Hr. Arne (Arold) Provst til Marietirken i Oslo, fire norske Riddere og otte norske Svende, altsaa kun norske Raadgivere; og Margreta gav selv sin særegne Stadfæstelse paa Brevet, — et Tegn paa den Styrelsesmyndighed, som hun endnu tillagde sig selv, og som tilligedes hende baade af Udlændinger og Indlændinger ¹⁾. Freden derhos, som sammesteds den 1ste September sluttedes mellem Kong Erik og den tydske Ordens Høimester, blev medbeseglet af alle tre Rigers Raad, nemlig de tre Erkebiskopper, ti Biskopper, — hvoriblandt de ovennævnte to norske, — de tvende norske Provster, samt 63 Riddere og ti Svende af alle Riger ²⁾. Her gjaldt det nemlig et for Rigerne fælles Anliggende, hvorimod ved den første Sag Spørgsmaalet var om et for Norge særegent. Skjønt Rigerne's Raad saaledes vare samlede paa et Sted, skjeldnede man dog mellem Omraadet for deres fælles og hvert enkelt særskilt Virksomhed, ganske i det udskafte Statsforbunds Aand.

At denne Tilnærmelse mellem de tre Rigers Raad ogsaa maatte medføre en Tilnærmelse mellem deres Kirker, var en Selvfølge, imedens Biskopperne og de høie Prælater indtog en saa vigtig Plads i Raadet. At Margreta selv har havt dette Bihensyn er ingenlunde urimeligt, og at hendes isinesfaldende Bestræbelser for at bringe geistlige Personer af det ene Land ind i vigtige geistlige Embeder i det andet tildeels kan have havt sin Grund i et saadant Ønske, og ikke ubelukkende i hendes Forsjærlighed for de Danske, lader sig neppe rent ud negte. Gavnligheden af en nærmere Sammenlutning

¹⁾ Suhm D. 5. XIV. 447. ²⁾ Suhm D. 5. XIV. 447 f.

mellem de tre nordiske Kirker, naar den istandbragtes paa en fornuftig Maade, kunde ogsaa let fremstille sig for den dybere tænkende, især under hiin Tids splittede og forvirrede Kirkeforhold. Men om end noget saadant kan have foresvævet Margreta, saa har hun dog vist ikke deri været ledet af nogen sand Omhu for Bættelsen af det christelige Liv hos sine Undersaatter, — dertil synes hun i Gæt og Alt at have været for verdsligfindet, for meget behersket af sin Tids underfundige og dog fortsynede Statsfløgt. Har hun ønsket en nærmere Forening mellem de tre nordiske Kirker, har det vel især været af Statshensyn, deels for at styrke Forbundet mellem Rigerne, deels for at lette Kongedømmets Indblanding i og Indvirkningen paa de kirkelige Anliggender til Fordeel for dets egen Myndighed. Men hvorledes dette end kan have forholdt sig, — saameget synes vist, at den Tilmærmelse mellem de tre Kirker, som Kalmarforbundet fremkaldte, kun var en ydre Tilmærmelse, der ingen Forbedring i hver enkelt Kirkes indre Forhold drog til Følge. Tvertimod er det, i det mindste for Norges Bedkommende, aabenbart, at Kirken under Statsforbundet gik tilbage istedetfor fremad, og at den Smule religiøse og kirkelige Sands, som maastee endnu ved det 14de Aarhundredes Udgang kunde være levnet fra ældre og bedre Tider hos den norske Geistlighed, i Løbet af det 15de næsten ganske tabte sig i rastløs verdslig Stræben, der sjældnest endog dreiede sig om Standshensyn, men oftest blot om Tilfredsstillelsen af lav personlig Egennytte og Ærgjerrighed.

Omkring 1400 havde Kong Erik naaet en Alder af 18 Aar, var altsaa kommen til den Alder, da han, idetmindste for sine Undersaatters Dine, maatte optræde som selvstændig styrende. Han overtog virkelig mod Slutningen af 1400 Rigsstyrelsen i Sverige og gjorde det følgende Aar 1401 sin Hyltingsreise eller Eriksgata omkring i Landet ¹⁾. Hans Myndighed er uden tvivl ogsaa omtrent ved denne Tid bleven erkjendt i de to andre Riger, og sandsynligviis har den store Herrerdag, som i August Maaned 1401 holdtes for alle tre Riger, hermed staaet i Forbindelse. Man finder nemlig, at den 27de August 1401 de tre Rigers Naad have været forsamlede i Helsingborg og der med Kong Erik udstedt et Stadfæstelsesbrev paa Dronning Margretas Gaver til Kirker og Kloster i Danmark og Sverige. Som Medforsøgere nævnes i Alt 176 Naadgivere, nemlig Rigerne tre Erkebiskopper, 17 Biskopper, 2 Provster, 114 Riddere og Resten Svende. Af norske Geistlige nævnes: Erkebiskop Binalde, Biskopperne Eysteinn af Oslo, Sigurd af Hamar, Peter af Hole, Bilkin af Staalholt, Jakob af Bergen og Olaf af Stavanger, altsaa alle Norges og Islands Biskopper, og desuden Provsterne An-

¹⁾ Lagerb. IV. 8—9.

Bjørn af Bergen (til Apostelkirke) og Arne (Andarin) af Oslo (til Marielirke)¹⁾. En saa talrig almindelig Raadsforsamling forudsætter en vigtig Anledning, og denne har uden tvivl været Kong Eriks Hyliding til alle tre Rigers myndige og selvstyreende Konge. I det nævnte Brev er ogsaa han den, der stadfæster Margretas Bestemmelser, — det Modsatte af hvad vi for have seet: at hun stadfæstede hans²⁾. Men denne Myndighedserklæring nægtet vedblev dog Margreta, fremdeles som forud, at være den egentlige Sjæl i Rigsstyrelsen³⁾, kun at hun nu optraadte under det bestedne Navn af Kongens Moder og første Raadgiver istedetfor tilforn som hans Formynderse.

I Slutningen af 1401 eller Begyndelsen af 1402 døde Biskop Olaf af Stavanger⁴⁾. Til hans Eftermand valgtes Haakon, der synes at være indviet før 21 Juli 1402. Som indviet Biskop var han i Al i Haddingadal i Midten af August Maaned⁵⁾.

I 1402 døde Erkebiskop Binalde Henriksøn⁶⁾. Hans politiske Virksomhed har uden tvivl været af megen Betydning; hans kirkelige Virken har derimod ikke efterladt sig noget kjendeligt Spor. Til hans Eftermand valgtes den 20de December samme Aar Askel eller — som han ogsaa paa dansk Biiis kalder sig — Eskil, en Gudbrandsdøl⁷⁾, om hvis forudgaaende Livsstilling intet vides. Med hans Indvielse gif det i Langdrag, uvist af hvilken Grund. Endnu i Slutningen af Januar 1404 var han blot Electus⁸⁾; men senere samme Aar foregif hans Indvielse, uden tvivl i Rom ved Pave Bonifacius IX. Den 30te November 1404 var han hjemkommen til Nidaros og sang der sin første Biskopsmesse⁹⁾.

Biskop Peter Nikolausson af Hole¹⁰⁾ var omkring 1400

¹⁾ Ny Danske Mag. V. 1—8. Brevet nævner egentlig: Jakob af Stavanger, men dette maa vist være en Feilskrivning. Enten maa den daværende Biskop af Stavanger have været Olaf, eller og maa Stolen dengang ved Olafs Død have været ledig, og saaledes ingen Stavangers-Biskop tilstede paa Herredagen. ²⁾ S. o. f. II. 445. ³⁾ Dette siges ogsaa udtrykkelig i Diarium Vadstenense under Aar 1400: „ad illud tempus sicut et postea per reginam Margaretham . . . ista tria regna regebantur.“ Jfr. Egbr. IV. 8. I de islandske Annaler heder det: „héllt hun sinne rikistiörn til daudadægrs yfir Noreg, Svíaríki ok Danmörk.“ Jól. Ann. 336, jfr. Ny Danske Mag. VI. 246 Not. 2. ⁴⁾ Fra 1380, s. o. f. II. 398. ⁵⁾ Langes håndskr. Optegn. ⁶⁾ Bjørn af Starbsaas Ann. I. 12; fra 1387 s. o. f. II. 406; han skal, ifølge Fortegnelsen i Scr. r. D. VI. 616, have indtaget Nidaros's Stol i 17 Aar og 2 Maaned, hvilket dog neppe kan være rigtigt, om man end regner hans Erkebiskopsdømme lige fra hans Valg, der muligen er foregaaet i 1386; maaskee er her en gammel Feilskrivning eller Feillæsning, hvorved XV er blevet forvansket til XVII. ⁷⁾ Scr. r. D. VI. 616. ⁸⁾ Langes håndskr. Opt. ⁹⁾ Jól. Ann. 376. ¹⁰⁾ Fra 1391 s. o. f. II. 431.

dragen fra sin Stol til Udlandet og var i August 1401 tilstede, tillige med Biskop Bilkin af Skaalholt, paa den almindelige Raadsforsamling i Helsingborg. I 1401 var der saaledes biskopsloft paa Island. Om Biskop Peters senere Skæbne vides intet sikkert. Mogle tro, at han er kommen tilbage til sin Stol, og er død i 1402¹⁾; men muligt er det dog ogsaa, at han slet ikke har gjenseet sit Sæde, og er død i Udlandet, maaskee flere Aar senere. Der synes nemlig ingen Biskop at have været ved Hole Stol fra 1403 eller tidligere indtil 1418 eller endog 1419, uden muligen en vis Beiner, om hvem man dog intet sikkert ved. Derimod finder man, at Biskopsdommet i den største Deel af Mellemtiden har været bestyret ved Officialer og Biskarier. Den rette Sammenhæng med denne Hole Stols Ledighed kendes aldeles ikke²⁾.

Forresten blev Island, der havde gaaet fri for den store Mandsdød i Midten af det 14de Aarhundrede, nu i Begyndelsen af det 15de hjemsogt af en ligesaa frygtelig Smitsot. Den udbrod om Sommeren 1402, efterat Biskop Bilkin af Skaalholt var lykkelig kommen tilbage fra sin Udenlandsreise, og den rasede i de tvende følgende Aar 1403 og 1404 paa den mest ødelæggende Maade. Skaalhols Stol skal tre Gange af Sotten være bleven ganske ødet for Tjenestefolk, og en Mængde Memester døde over det hele Land³⁾.

Biskop Bilkin⁴⁾ overlevede dog Sotten og drog Aaret efter hans Dødhjør 1405 til Norge, efterat have overdraget sit Biskopsdommes Bestyrelse under sit Fravær til tre Officialer, een for hver af de tre under Skaalhols Stol hørende Fjerdinger. Han gjensaa ei meer Island; thi samme Aar døde han i Bergen og blev der begravet. Annalerne sige, at over hans Grav stod syv Lydbiskopper og Erkebiskop Askel. Bilkin sees at have været en dygtig og virksom Biskop. Han lod i sin Embedstid optage et Register over alle Kirkeejendomme og Kirkeindtægter i Skaalhols Biskopsdomme, og udstedte i 1396 et Synodal-Statut om Regnskab for Kirkegodsets Bestyrelse⁵⁾. Efter Bilkins Død stod Skaalhols Biskopsstol i omtrent 3 Aar ledig.

Hvad der fortælles om Biskop Bilkins Begravelse i Bergen viser, at der paa den Tid maa have været afholdt et talrigt Møde af norske Biskopper, da Erkebiskop Askel og ikke mindre end otte Lydbiskopper (Bilkin medregnet) var der tilstede. Man maa formode, at et Provinzialconcilium da har været holdet, efter forudgaaende Tilføjelse fra den nye Erkebiskop, og at dette har været Anledning til Biskop Bilkins Rejse til Norge. Hvad der paa dette Møde har været

¹⁾ Geopol. p. I. c. 97.

²⁾ Sam Joh. II. 572—74.

³⁾ Isl. Ann. 372

374, 376; Geopol. p. I. c. 97—99.

⁴⁾ Fra 1394 f. o. f. II. 430.

⁵⁾ Isl.

Ann. 378; Sam Joh. II. 134—137.

ret offentlig, vides imidlertid ikke, da ingen paa det udsærdigede Beskæmmelser ere levuede. Man seer af et gammelt Brev, at Erkebiskoppen har været i Bergen den 23de August ¹⁾; rimeligvis har altsaa Mødet omkring den Tid været holdt. Muligen har det staaet i Forbindelse med et større Raadsmøde, og dette igjen paa en eller anden Maade med Kong Eriks Ophold i Norge samme Aar og hans forventede Bryllup med Filippa, Kong Henrik IV's Datter af England, hvilket var bestemt at foregaa i Bergen om Sommeren 1405, men dog, paa Grund af en Udsættelse med Kongedatterens Reise fra England, først kom til at holdes mod Slutningen af det følgende Aar 1406 i Lund.

Det er, som før sagt, uvist hvor længe den unge Erik efter sin Antagelse til Norges Konge i 1389 har opholdt sig i Norge. Saa meget er vist, at der intet Spor findes til, at han i Tiden mellem 1394 og 1405 har været der. Norge havde saaledes ikke seet sin Konge siden han blev myndig, og det kunde i saa Fald være paa høj Tid, at han nu engang optraadte blandt Nordmændene. Dette skede i 1405, da han i Februar Maaned synes at være kommen fra Sverige paa norsk Grund, og den 8de Marts var paa Akershus ²⁾. For denne Reise medgav Dronning Margreta ham en skriftlig Instruction, som endnu er til, og som tydelig viser, hvor indskrænket han fremdeles holdtes af sin Fostermoder, skjønt han allerede var 23 Aar gammel. Der var forestrevet ham noie hvad han for visse Tilfælde skulde sige og handle; — det var forbudt ham at ytre noget Afgjørende om Norges Riges Anliggender, men han skulde henvise dem, som derom kunde spørge ham, til sin Moders snart forventede Komme, da hun kendte Sagerne bedre end han; — han maatte ikke engang modtage Regnskab eller give Kvittering for Sysler eller Pen ³⁾. Meningen har rimeligvis været, at Dronningen skulde komme efter Erik til Norge og der overvære hans Bryllup i Bergen og med det samme en større Raadsamling der. Men da Filippa ikke indtraf, og Brylluppet saaledes for denne Gang maatte udsættes, saa kom ikke heller Margreta, ligesaa lidt som hun i de nærmest følgende Aar synes at have besøgt Norge. Det seer forresten efter Instructionen ud, som om Kong Eriks norske Reise har skullet ansees som et Slags Hylingsreise gennem Landet. Det heder nemlig, at Kongen alle Steder, hvor han for frem, skulde lade Almuen hylde sig og sverge, at ville med Guds Hjælp holde ham for deres Konge af Guds Raade, og gjøre ham alt det, som dem bør deres Konge at gjøre; og han skulde sige dem igjen, der gjorde ham dette, at han vil holde dem ved Fred,

¹⁾ N. Dipl. I. 436, 437.

²⁾ N. Dipl. II. 342.

³⁾ Instructionen findes

trykt med en lærerig Indledning i Ny Dan. Mag. VI. 241—264.

Lov og Ret efter sin bedste Magt¹⁾. — Hvorvidt imidlertid. Reisen har strakt sig, om han er kommen til Bergen og der været tilstede ved noget Raadsmøde, eller i det Hele hvad han under sit Ophold i Norge har foretaget sig, vides ikke. At der har været paa den Tid nogen Afsættelse fra Nordmændenes Side over, at Rigets Segl ikke var inden Landet, og at Dronning Margreta har paatænkt en Forandring med Hensyn til Kansler, saaledes at dertil skulde bestiftes en anden end Provsten til Marielirken, og som det lader En der ventedes fra Ulandet, og maaskee en Lægmand, da han omtales som Foged, — dette er klart af den nævnte Instruktion, skjønt den nærmere Sammenhæng dermed ikke udvifles, ligesaalidt som vedkommende Personers Navne nævnes²⁾. Den 5te August 1405 var Kong Erik igjen med Margreta i Danmark i Helsingborg³⁾.

I 1407 døde Biskop Eysteinn af Oslo⁴⁾, og i samme Aar maa ogsaa den gamle Biskop Jakob af Bergen⁵⁾ enten være død eller have fratraadt sit Embede. Til Eysteins Eftermand valgtes og indviedes endnu i samme Aar Aslak Harniktsøn Bolt af en anseet norsk Hovdingæt⁶⁾; medens til Bergens Biskopsstol allerede tidligere maa være valgt eller udseet en vis Jakob Knutssøn, en dansk Mand, der rimeligviis forud (omtr. 1400) havde været Provst i Roskilde og Kong Eriks Kansler. Dronning Margreta istandbragte imidlertid strax en Omstiftning mellem disse to Biskopper, fordi — siges der — hun undte Jakob som Dansk det bedre Biskopsdomme⁷⁾. Maaskee kan vel ogsaa ved Siden heraf den Grund have gjort sig gjældende, at Jakob allerede var, eller idetmindste var udseet til at være, Kongens Kansler i Norge, og derfor ønskedes til Oslo, som paa den Tid fortrinsviis ansaas for den norske Styrelses Sæde, hvor paa Akershus Slot Rigets Katabur eller Arkiv var⁸⁾, og hvor man var vant til at Kansleren opholdt sig. Omflytningen maa være skeet i stor Hast; thi allerede den 14de Januar 1408 tiltraadte Biskop Aslak Bergens Biskopsstol, „efterat — som det heder — de tvende Biskopper Jakob havde fratraadt: den gamle af Prædikebrødrene Orden, og Jakob Knutssøn Biskop i Oslo“⁹⁾. Denne sidste findes baade

¹⁾ Ny D. Mag. VI. 248. ²⁾ Ny D. Mag. VI. 253—54. Arne Sigurdsøn vides ikke at være nævnt som Provst ved Marielirke senere end 24de Aug. 1402 (N. Dipl. II. 433). ³⁾ Ny D. Mag. VI. 244. ⁴⁾ Fra 1386 f. o. f. II. 404. Endnu den 25de Febr. 1407 var han i Live og paa Holten Præstegaard (Langes hdbst. Opt.) ⁵⁾ Fra 1372 f. o. f. II. 388. ⁶⁾ Om Aslak Bolts Aet see Sml. V. 333—351 og Ny D. Mag. L 1—8. Flere Unsiagtligheder paa sidste Sted findes berigtigede paa førstnævnte. ⁷⁾ Jøl. Ann. 382. ⁸⁾ Ny D. Mag. VI. 247. ⁹⁾ Bjergv. Kalfst. 6. Disse to Jakober have af Mangel feilagtigen været forverlede med hinanden og gjort til een Person.

i 1407, som Bergens Biskop, og 1408, som Oslo, at have været i Danmark ¹⁾, og som hans Foged i Oslo nævnes den 20de Januar 1408 Jesse Krabbe ²⁾. Den 21de Mai 1409 var han med Dronning Margreta som Raadgiver paa Baahus ³⁾. Den gjensidige forflytning af Biskopperne Aslak og Jakob viser med hvilken vilkaarlig Myndighed Dronning Margreta handlede i den norske Kirkes Anliggender, og hvor stor Indflydelse hun maa have haft i den pavelige Kurie i Rom, uden hvis Indrømmelse en Omstiftning som den ovennævnte ganske vist ikke kunde finde Sted.

Bed denne Tid blev Staalholts efter Biskops Død ledige Biskopsstol ⁴⁾ endelig igjen besat med Jon, tilforn Abbed i Munklifs Benediktiner-Kloster i Bergen. Han kom til Island i 1408 og sang sin første Biskopsmesse i Staalholt den 8de September ⁵⁾. Han besøgte det følgende Aar efter Løfte Hole Biskopsdomme, der endnu var uden Biskop, og blev vel modtagen. Efter Hjemkomsten til Staalholt skiftede han gjentagne Gange strax efter hinanden Stolens Raadsmand uden synlig Grund, noget der blev anseet for Tegn paa et ustadigt Sindelag ⁶⁾.

Den tidligere omtalte Biskop Henrik af Garde paa Grønland ⁷⁾ var død eller fratraadt, uden at man ved, om han nogensinde har besøgt sit Biskopsdomme. I disse Aar nævnes en Berthold som Grønlands Biskop. I 1407 visiterede denne paa Erkebiskop Asfels Begne i Herdalen, og i 1408 var han hos Erkebiskoppen og beseglede med ham et Afsladsbrev for en Kirke i Midaros's Biskopsdomme. Endnu i 1409 sees han at have været borte fra sin Stol, da man finder denne bestyret ved en Official. I 1411 maa han være fratraadt; thi imod Slutningen af dette Aar nævnes Jakob som Biskop til Garde „af Guds og det apostoliske Sædes Raade“, men tillige som forrettende i Danmark i Egenkab af General-Bitaris for Biskop Peter af Roskilde, i hvilken Stilling han endnu findes omtalt i Aarene 1417 og 1421, medens Biskop Berthold nævnes som Medubsteder af et Brev, givet i Midaros den 25de April 1420 af Erkebiskop Askel ⁸⁾. Man har ingen Rede paa, hvorledes egentlig Forholdet har været med disse tvende samtidige Biskopper til Garde. Kun saameget seer man, at rimeligvis hverken den ene eller anden har nogensinde været ved sin Stol. Man maa altsaa formode, at begge Biskopsdomme ikke har været stort andet end en tom Titel,

¹⁾ D. Mag. III. 179, 188, V. 38. ²⁾ N. Dipl. I. 443. ³⁾ N. Dipl. I. 449.

⁴⁾ S. o. f. II. 448. ⁵⁾ Isl. Ann. 382, jfr. Finn Joh. II. 465. ⁶⁾ Isl.

Ann. 382, 384. ⁷⁾ S. o. f. II. 405. ⁸⁾ Grøn. hist. Mindesm. III. 142—145, 146, 148—151, 154—155, 890—893, 909, 910.

og at den grønlandſke Kirke, i lang Tid berøvet alt biskoppeligt Tilſyn, maa have været i en høit ynſverdig Stilling.

Dronning Margreta var den egentlige Styrrer i de tre nordiſke Riger, ſaa længe hun levede, og Eric ſynes, ſkiønt han laante Kongedømmet ſit Navn, at have med Taalmodighed bøiet ſig under ſin Fostermoders ſtarpe Forſtand og kraftige Villie. Og ligesom han, endog i ſine myndige Aar, og eſterat han var erkjendt for ſelvſtyrende Konge, fandt ſig i hendes Formynderſtab, ſaaledes ſynes ogsaa Indbyggerne i alle de tre Riger, roligen eller i det mindſte uden aabenbar Modſtand at have adlydt hendes Styrelſe, om end denne undertiden kan have været trykkende og vilkaarlig. Det eneſte Spor til noget Forſøg paa at rokke Margretas Myndighed — hvad enten nu dette udgik fra miſnoide Underſatter, eller fra udenrigſke Fiender, eller maatte rindeligſt fra begge i Forening — viſer ſig i den foregionne Kong Olafs Optræden i 1402.

Nogle danſke og norſke Kjøbmænd havde i Begyndelſen af 1402 i en Flekke ved Graudens i Preuſen truffet en fremmed ſvagelig Mand, der forekom dem at have en paafaldende Lighed med den længe for død anſeede Kong Olaf. Paa deres Forſpørgſel, om han virkelig var denne, negtede han det i Forſtningen; men da flere kom til og erklærede at gjenſjende i ham Kong Olaf, og hilſede ham ſom ſin Herre, ſaa modſagde han ei længer deres ihærdige Paastand. Der udbrodte ſig nu den Tale, at Dronning Margreta for 16 Aar ſiden havde villet lade ſin Søn forgive; men en Anden var bleven Offer for Mordplanen, og Olaf var flygtet ud af Landet. Nu ſkulde han da være gjenfundet. Kjøbmændene førte ham til Danzig, og der viſte man ham ikke alene al kongelig Ære, men underſtøttede ham endog med de nødvendige Penge. Alt dette gjorde Manden djærvere. Han paastod nu ſelv at være Kong Olaf, lod ſig grave et Segl og udfærdigede under dette Brev, ſom han ved ſine Bud ſendte til Dronning Margreta. Han lod hende ſige, at han var hendes Søn; han vilde viſtnof gjerne have henlevet ſit Liv i Fattigdom, men Paven havde paalagt ham at vende hjem til ſine Riger og fordre diſſe tilbage. Dronningen blev forbauset over hans Foregivende, lod ſtrar optage et Vidnesbyrd af flere danſke Riddere og Stormænd om hendes Sønns Død og Begravelſe, hvorledes dermed var tilgaaet og hvor derved havde været tilſtede, og dette ſendte hun ved den danſke Ridder Folmar Jakobsſon, i hvis Arme Olaf erklæredes at være død, og den ſtralsundiſke Borgermeſter Wolf Wolſlam til Holmeſteren for den tydiſke Orden i Preuſen, med Bøn om, at han vilde udlevere hende Manden til nærmere Kanaſagelſe. Holmeſteren opfyldte hendes Begjæring og ſendte den Ulykkelige, ledsaget af nogle Ordensriddere og Sende-

bud fra Stæderne til Kalmar, hvor Dronningen selv saa ham. Men nu blev det ved noiere Kansagning oplyst, at han ingen Indlænding var og ei engang syndig i Landets Sprog. Han selv bekiendte ogsaa, at han var født i en Landsby ved Eger, at hans Fader hed Wolf og hans Moder Margreta, og at han først, da de danske og norske Kjøbmænd og siden Danzigs Borgere hilsede ham som Konge, var faldet paa at forestille Olaf. Flere Beretninger, som ikke omtale hans Ulykkeligthed i det danske Sprog, sige, at da han kom for Dronningen, vidste han at fortælle hende mange bemmelige Ting, som Ingen kunde kende uden at have staaet i det nærmeste Forhold til hende, ja Nogle læggendog til, at hun en Stund selv var i Uvisshed. Men til Slutning lod Dronningen undersøge, om der fandtes paa ham et Fødemærke, som hun paastod Olaf havde, en Borte mellem Arterne, eller efter Andre en Knude paa Navlen; og da dette ikke fandtes, blev han erklæret for en Bedrager. Hans Kendskab til Margretas Hemmeligheder og Kong Olafs Barndomstildragelser skulde da have strøvet sig derfra, at han var bleven oplært af Olafs Amme, eller endog var denne Ammes Son. Men hvorledes det nu egentlig hermed har hængt sammen, saa sit Lykkesøgeren — thi for andet kan man ei ansee ham — byrt undgælde sit Bedrageri. Dronningen lod ham nemlig føre fra Kalmar til Skaane, til det Sted, hvor de fleste Kjøbmænd vare samlede. Her blev han dømt til Døden og dervaa i Paasyn af alt Folket levende brændt mellem Skaaner og Falsterbød den 28de September 1402, efterat man til Spot havde sat ham en Krone paa hans Hoved og behængt Baalet med alle de Breve, han i Olafs Navn havde skrevet til Dronningen. Hans Kleinodier bleve givne til et Kloster; og hans Segl sonderbrudt ¹⁾.

Om den foregivne Olaf har havt Margretas Velde, da han kom til Danmark, og Dronningen saaledes ved hans Henrettelse har gjort sig skyldig i et stort Røstebud, — det er ikke klart af de gamle Kilder og Beretninger. At den tydske Ordens-Hoimester, der just paa den Tid stod paa en spædt Fod med Margreta, kan have havt en Fingert med i Bedragerens Optræden, er ikke saa ganske usandsynligt, heller ikke, at han kan have ladet sine Sendebud følge ham til Danmark, for, om muligt, at hjælpe ham; men det er vel ogsaa rimeligt, at disse Sendebud, da Bedrageren var faldet ved sin egen Tilstaaelse, have opgivet ham til Dronningens Hævn for ikke at blotte sin Herre.

¹⁾ Folgt: Geschichte Preussens VI. 227—230 efter de bedste gamle Kilder; se Behrmanns ovennævnte Skrift om Kong Olafs Død, Hvitfeldt under 1402, Albert Krants Dan. I. VIII., Jahn, Danmarks politisk-militære Historie under Unionstøngerne 39—40

Megen Dunkelhed hviler forresten, og vil vel altid blive hvilende, over denne Tildragelse.

Et Spil som det med den foregivne Kong Olafs Fremtræden kunde neppe have ladet sig drive saa vidt som skede fra Anstifternes Side, i hvis nu disse egentlig vare, med mindre en vis Mistillid til Margreta, en vis Uvillie mod hendes Styrelsesmaade havde lønligen ulmet hos en stor Deel af hendes Undersaatter. Umiskjendelige Spor hertil ere allerede paaviste hos Nordmændene; og at det ingenlunde var bedre hos Svenskerne, derom vidne tydelig de mange Anker mod hende, som efter hendes Død reistes i Sverige. At Aarsagen hertil for en Deel har ligget i hendes Forkjærlighed for sine Landsmænd Dánerne, og i en ilde fordulgt Bestræbelse for at bane Danmark Veien til en Overhøihed over de tvende andre Riger, eller idetmindste til den ledende Myndighed i Statsforbundet, — lader sig neppe nægte af den, der med Opmærksomhed og Upartisthed gransker Begivenhederne og Forholdene i Norden paa hendes Tid. Endnu meer har vel Aarsagen til Uvillien mod hende ligget i de vanskelige og indviklede Omstændigheder, under hvilke hendes Styrelse bevægede sig, — Omstændigheder, som ofte nødte hende til at paalægge sine Undersaatter tunge Skattebyrder og Udredsler, ligesom vistnok ofte til at handle egenmægtigen og fatte sine Bestemmelser uden tilbørligt forudgaaende Samraad med hvert enkelt Riges Mænd. Aller mest har den dog maaffee ligget i den Mangel paa sand Karakterens Elstverdighed, som altid fleber ved en mandhaftig, herskesyg, statsklog, haard og rænsfuld Kvinde, der saa at sige fornægter sit Køn for at spille Mandens Rolle, og om hvem man opfordres til at sige, hvad Kong Baldemar netop skal have sagt om sin Datter: „Naturen har faret vild med hende; hun skulde blevet en Karl, men blev et Kvindfolk“¹⁾. Margreta var ifølge sin Karakter neppe stiftet til at vinde hos sine Undersaatter nogen sand, paa Kjærlighed grundet Hengivenhed. Men hendes Virksomhed, Fasthed, Mod og Klogskab, forenet med Hensynsløshed i Valget af de Midler, hvorved hun fremmede sine Planer, — det var Alt Egenstaber, der formaaede at indgyde Folket en med Frygt blandet Agtelse, der opretholdt hendes Magt, hvor sand Hengivenhed stortede, og som bragte Uvillien eller Hadet, hvor det fandtes, til at forstumme i Uvirksomhed. Derfor indskrænkede ogsaa Misnøiet blandt Nordmændene sig til en dump Murren, der aldrig synes at have lagt Margretas Styrelse nogen alvorlig Hindring i Veien; og de svenske overmodige Herrer, som i meer end eet Aarhundrede hvert Dieblif, i Tide og Utide, havde reist sig med Mund og Haand mod sine Konger, boiede sig i taus Lydighed for den kraftfulde, strenge

1) Hvitfeld ved Slutn. af Margretas Historie.

Konst, ¹⁾ og hun vil først vove sig at have sine Klager, da hun ligger i sin Stue.

Endtøllers Forholdet mellem Margreta og Kong Erik angaar, da har man vistnok formodet, at i hendes sidste Leveaar Forstaaelsen mellem dem har været mindre god: at Erik har fundet sig trykket ved Dronningens Herstefyge, og at det navnlig har været for at give sit Misnoie med hende Lyst, at han i 1410 lod henrette Abraham Brodersøn, en svensk Herre, der stod høit i hendes Yndest. Men disse Gætninger have neppe nogen gyldig Grund, og hvad Abraham Brodersøns Henttelse angaar, da er der Beviser for, at han ved mangehaande Forbrydelser havde forskyldt sin Død, og at Erik kun opfyldte et Retfærdighedens Krav ved sin Handling, hvilken Margreta neppe kunde ganske misbillige, hvor meget hun end kan have yndet den henrettede ²⁾.

Dronning Margreta drog seenhøstet i Aaret 1412 til Flensborg, for, om muligt, at rede de Forvillinger, der vare opstaaede mellem Kong Erik og de holsteinske Grever i Anledning af disses Fordringer paa Hertugdømmet Sønder-Jylland, eller, som man nu begynder at kalde det, Slesvig, til arveligt Len. Efter et kort Ophold i Flensborg, hvor hun intet havde kunnet udrette i den omtvistede Sag, lovede hun sig til at vende tilbage og var allerede kommen ombord paa sit Skib i Havnen, da hun her hastigen døde Natten mellem den 27de og 28de October, 60 Aar gammel.

84.

Kong Erik Enkeltret. Landstyrelets haarlige Tilstand i Norge. Rædsel med Splittelse. Almindelige Conciller i Vise og i Rostads. Blisopper i den norske Kirke.

Han overtog da Kong Erik i sit trediste Aar den Rigsstyrelses Birkelighed, som han hidtil næsten kun havde ført i Navnet. Tre og tyve Aar vare allerede henledne, siden han antoges til Norges Arve-Konge, og siden alle norske Vrevstaber betegnedes efter hans Rikets Navn; men Norge havde i al denne Tid seet lidet til ham, og uden eller ingen Gavn havt af hans Kongedømme. Heri foregik, saavidt man kan skønne, ingen væsentlig Forandring i den nærmest følgende Tid. Erik vedblev saagodt som stadigen at opholde sig i Danmark, — noget som hans stedse vorende Strid med de holsteinske Grever og tildeels ogsaa med Hansesæderne paa en Maade gjorde nødvendigt. I Norge spores under hans stadige Fraværelse ingen almindelig styrende Magt, hvilken kunde træde i Kongedømmets Sted,

¹⁾ Sahn, Danmarks Historie under Unionskongerne 473—478.

at være af ham indsat. De kongelige Embedsmænd handlede hver i sit Omraade, paa hans Begne, uden noget inden Landet værende staaende Overhoved, hverken Drotsete eller Rigsforstander. Rigsraadet synes at have været uvirksomt og magtesløst, og til større norske Raadsmøder findes sjældent Spor. En Kansler lader der til at have været, den før omtalte danske Mand, Biskop Jakob Knutsen af Oslo. Han findes nemlig som Kansler i 1416 den 8de Mai paa Teige Biskopsgaard ved Tunsberg at have besejlet et i Kongens Navn udstedt Landsvistebrev¹⁾, og at dette er gjort i Egenstaaelse af norsk Kansler, maa sluttes deels af Brevets Bestaaelse, deels deraf, at Biskop Peter af Roskilde samtidig var dansk Kansler. Men om Biskop Jakob stadig har haft Kongens norske Segl i Forvaring, eller i hvad Udstrækning han var bemyndiget til at benytte det, vides ikke. Med Landsstyrelsen i Norge kan man saaledes vistnok med fuld Føje sige, at det paa denne Tid stod daarligt til.

I den romerske Kirke havde nu Forvirringen naaet en saadan Høide, at den umulig længer kunde taales. Den store Splittelse i Pavedømmet var, som forhen fortalt, indtraadt i 1378, da Paverne Urbanus VI i Rom og Clemens VII i Avignon af tvende stridende Partier i Kardinal-Kollegiet opstilledes mod hinanden. Urbanus var i 1389 bleven efterfulgt af Bonifacius IX, og Clemens, trods at den Umage man ved hans Død fra forskjellige Sider gjorde sig for at hindre et nyt Pavevalg af hans Parti, havde i 1394 faaet til Efterfølger Benedictus XIII. Denne sidste havde vel ved sit Valg gjort det edelige Løfte at arbejde af yderste Evne for Kirkefredens Gjenoprettelse, og til den Ende i Nødsfald at nedlægge sit Pavedømme. Han havde ogsaa senere, skjønt nødtvungen, gjentaget dette Løfte, med Tilføielse at ville fratræde, hvis Bonifacius døde før ham, eller ligeledes vilde fratræde. Men med disse Løfter var intet alvorligt meent. Da nemlig Bonifacius IX døde den 1ste October 1404, negtede Benedictus reent ud at opfylde sit tidligere Tilsvær. Følgen heraf blev, at de romerske Kardinaler stredt til nyt Valg, der faldt paa Innocentius VII, — og Splittelsen vedblev. Innocentius døde allerede i 1406 og havde til Eftermand den ottaarige Gregorius XII, hvem de romerske Kardinaler netop havde valgt paa Grund af hans høie Alder, da de troede ham fri for al Argjerrighed, som kunde være til Hinder for Kirkens Enhed. Men dette var ikke saa. Gregorius holdt ligesaa fast paa sit Pavedømme som Benedictus, deres Underhandlinger med hinanden vare frugtesløse, og ingen af dem vilde fratræde. Begges Kardinaler hvededes imidlertid ved deres Halsstarrighed, forlode dem for største Delen, og udstrevede i

¹⁾ Langes haandskr. Opt.

Endrøgtighed et almindeligt Concilium i Pisa til 1409 for at bringe den Orden tilbage i Kirken, som fra alle Sider med høj Røst fordreides.

Kaldelsen til Conciliet kom ogsaa til de nordiske Riger; men Ingen mødte herfra¹⁾. Forsamlingen, skønt temmelig talrig besøgt, udrettede heller ikke noget for det, som skulde have været dens Hovedsag: Kirkeform og Kirkefred. Den sammentraadte den 25de Marts 1409, indstevnede de tvende Paver for sig, og erklærede dem, da de ikke mødte, for affatte. Men istedetfor nu strax at tage fat paa Kirkeformen, skred man først til et nyt Pavevalg ved de tvende Partiers Kardinaler, og Valget faldt den 26de Juni paa Alexander V. Denne var imidlertid ingen Ven hverken af Kirkeformer eller Kirkesoder, og nyttede sin Myndighed til, saasnart som muligt og for nogen Reform kom i Stand, at høre Conciliet den 7de August under Paastud af nødvendige Forberedelser til et nyt, der skulde holdes om tre Aar. Ei heller Kirkefreden blev ved denne Forsamling gjenoprettet. Thi de tvende gamle Paver erklærede Conciliet's Affættelsesdom for ugyldig, og fandt begge hver for sig et Tilhang: Gregorius i Neapel, hvorhen han havde begivet sig, og i en Deel af Tydskland, — Benedictus i sit Fødeland Spanien, hvor han havde taget sin Tilflugt. Alden havde saaledes fun opnaaet at faa tre Paver for to; og alle kantsatte de hinanden gjensidig.

Alexander V havde vist nok den langt overveiende Deel af Europas Fyrster paa sin Side, men i mange Staters Kirker raadede dog en stor Usikkerhed med Hensyn til hvilken Pave det var rettest at adlyde. En saadan Usikkerhed spores ogsaa i de nordiske Riger, i det mindste er det vist, at den fandt Sted i Sverige. I det nemlig Kong Erik og Dronning Margreta, Erkebiskoppen af Upsal, flere svenske Biskopper og de fleste Kapitler, samt i det Hele Rigets Raad endnu erkjendte Gregorius XII, erklærede Linköpings Biskop og Kapitel samt Biskopperne af Skara og Westeraas sig ved Slutningen af 1409 for Alexander V, — hvilken Splittelse voldte megen Uorden²⁾. Hvad Parti den norske Erkebiskop og Kirke tog: Gregorius's eller Alexanders, vides ikke; man kan blot formode, at de have rettet sig efter Kongen og Dronningen, hvilket og de danske Biskopper synes at have gjort. Rimeligvis har dog snart Erik og Margreta, i Fighed med største Delen af Europas Fyrster, gaaet over paa Alexanders Side.

Alexander V var en gammel og yderst svag Mand, der ganske lod sig lede af den berygtede, ryggesløse og underfundige Cardinal Balthasar Cossa, hvem det lykkedes, da Alexander allerede den 4de Mai 1410 døde i Bologna, at blive den 17de i samme Maaned valgt

¹⁾ Egbr. IV. 286—287.

²⁾ Egbr. IV. 287—88.

til dennes Eftermand af de i Bologna tilstedeværende Kardinaler. Han antog Navnet Johannes XXIII. At denne Pave ogsaa erkjendtes af de nordiske Riger, og at altsaa Eric og Margreta efter 1409 maa have opgivet Gregorius XII, — det viser sig tydeligen deraf, at Pave Johannes ved sin Nuntius og Indsamler, den tidligere nævnte Ludovicus de Ballionibus, i 1413 opbar det Apostoliske Sædes Indtægter af Danmark, Norge og Sverige. Den 20de Januar i det nævnte Aar tvitterede Ludovicus's Underindsamler, Johannes Scunemann i Bergen Stavangers Bisshop Haakon og dennes Kapitel for Romerskatten af Stavanger Biskopsdømme ¹⁾. Længe stræbte Pave Johannes ved allehaande Møener at undgaa den sterkt paatrængte Indkaldelse af et nyt almindeligt Concilium, eller i det mindste at bringe det dertil, at Samlingsstedet blev Rom, hvor han bedst kunde øve sin Indflydelse. Men da han virkelig havde udfærdiget et almindeligt Concilium til 1412 i Rom, mødte kun nogle faa italienske Prælater, og det Hele betragtedes med Foragt. Han maatte da endelig finde sig i at udskrive et nyt til 1414 i Constans eller Kostnitz.

Hans Kaldelse til Erkebiskoppen af Lund udgik den 12te December 1413 ²⁾, og lignende Kaldelser maa samtidigt være udgaaet til Norges og Sveriges Erkebiskopper og til Kong Eric. Denne lod ogsaa møde paa Conciliet Repræsentanter for sine tre Rigers Kirker. Paa den danske Begne mødte Biskopperne Peter af Ribe og Johannes af Slesvig; paa den svenske derimod ingen Bisshop, men en Archidiaconus af Skara og en Canonicus af Linköping; paa den norske Begne endelig skal ifkun en Abbed have mødt. Denne Abbets Navn er forvansket i Fortegnelserne over Conciliets Medlemmer; men flere sammenstødende Omstændigheder gjør det utvivlsomt, at det har været den daværende Abbed ved Munklivs Benediktiner-Kloster i Bergen, Stein ³⁾.

Conciliet aabnedes den 5te November 1414. Det ene Hovedformaal, at hele Splittelsen i den romerske Kirke, lykkedes. Pave Johannes XXIII, der indfandt sig personlig paa Conciliet, blev først truet til at love Fratrædelse, og da han siden flygtede og gjenkaldte sit Løfte, blev der af Conciliet, som nu erklærede sig Paven overordnet, anlagt Sag mod ham, og den 20de Mai 1415 blev han ved Dom

¹⁾ N. Dipl. III. 444. ²⁾ Pontop. II. 510. ³⁾ Pontop. II. 511, Egbr. IV. 289, og især Grams Noter til Meursius 559. Det aabenbar forvanskede: „Abbas Stoxii pro rege Norvagiæ et monasterio suo et episcopo Linco-pensi,“ bør vel læses, som ogsaa Gram har formodet: „Abbas Steyn etc.,“ og da kan man neppe gjette paa nogen anden end den ovenfor nævnte, der ogsaa netop ved den Tid var borte fra sit Kloster og i Begyndelsen af 1414 findes at have opholdt sig i Danmark. Dette antager ogsaa Lange i sin *Alhist.* 2den Udg. 282—284.

affat. Gregorius XII aftraadte frivilligen under hæderlige Betingelser den 4de Juli næst efter. Den haardnakkede Benedictus XIII vilde ei godvilligen vige; men han forlod sig til Slutning af Alle og affattes af Conciliet den 26de Juli 1417. Hiadringen for at bringe Enhed tilbage i Pavebømmet var saaledes bortryddet. Mange vilde nu, at Conciliets andet Hovedformaal, en gjennemgribende Kirke-reformation, skulde istandbringes, før nogen ny Pave udvalgtes. Denne Mening vandt imidlertid ikke Overhaand, og Conciliets Fuldmægtige i Forening med Kardinalerne frede til Valget af en Pave, hvilket den 11te November 1417 faldt paa den kloge Romer, Martinus V. Denne var ganske besjælet af de ældre Pavers hierarchiske Aand. Han frygtede haade Kirke-reformationen og Conciliet. Derfor fik han listigen den første udsat og ilede derpaa med at hævde Conciliet den 2de April 1418.

Der findes intet Spor til, at man inden de nordiske Kirker nærede nogen særlig Interesse hverken for Conciliet eller for Kirkeforbedringen, ei heller ved man, at deres Fuldmægtige, der henregnedes til den tydske Nation, spillede nogen ivinesaldende Rolle paa Kirkesmødet. Umiddelbare Virkninger paa de nordiske Kirkers Stilling synes Conciliet heller ikke at have øvet. Det mindede dem om sin Tilværelse ved at opkræve det apostoliske Sædes Indtægter i sit eget Navn, medens ingen af det erkjendte Pave fandtes. Den før omtalte Ludovicus de Ballionibus sees nemlig i 1417 paa dets Begne at være optraadt som Indsamler i de tre nordiske Riger. Hans Underindsamler, Johannes Tiderici, kwitterede den 29de October i nævnte Aar i Bergen Biskop Haakon af Stavanger med Kapitel for Romerskatten af Stavanger Biskopsdomme ¹⁾).

Imidlertid var Biskop Jon af Slaaholt ²⁾ død i 1413 ³⁾, og da Hole Stol endnu ikke var besat, var Island atter uden Biskop. Men denne Gang varede ikke Slaaholts Stols Ledighed længe, ja Jon havde maaskee sin Eftermand bestillet i Danmark, før han var død. En Islænding ved Navn Arne Olafsson, der maa have hørt til en eller anden Munkeorden, da han altid kaldes: Broder Arne, opholdt sig omkring Aarhundredets Begyndelse i Norge, hvor han blev Kapellan hos Haakon Sigurdsson af Gilla, en Son af Sigurd Hafthorsson, Norges daværende rigeste, høfbyrdigste, samt for

¹⁾ N. Dipl. II. 480. ²⁾ Fra 1408, s. o. f. II. 454. ³⁾ Isl. Ann. 390; Finn Joh. II. 466. Fredagen efter Thorlaksmesse (hvorved her uden tvivl maa forstås den tidlige, neml. 20de Juli), den 21de Juli 1413 var han endnu i Live; men kort efter maa han efter al Rimelighed være død, da hans Eftermand bestemt var udnævnt og vel endog indviet før Karetts Afgang. Isl. Ann. 388, 390, jfr. Finn Joh. II. 227.

Dygtighed og Uegennyttighed mest anseede Hovdinge. Hos denne og hans Hustru Sigrid, Datter af den ligeledes høit agtede Hovding Erlend Filippusson af Rosna, om hvem der berettes, at han aldrig vilde blive Ridder, — synes Broder Arne i høi Grad at have indyndet sig. I 1404 eller 1405 ledsagede han Sigrid paa en Pilegrimsfærd i Udlandet (til Aachen?) og skal her have nydt den Udmærkelse at bestikkes til Pönitentiarius for alle Nordmænd. Da Haakon i 1407 døde — samme Aar som hans Svigerfader Erlend — forblev Arne i Sigrids Tjeneste, endogsaa efterat hun i 1410, paa Dronning Margretas Anstiftelse, havde egtet Magnus Magnusson, en velbaaren Svend eller Bøbner af Sverige, der havde tjent Margreta og stod høit i hendes Yndest. Arne blev ogsaa Magnus's Kapellan og fulgte denne i 1412, da han aflagde et Besøg hos Kong Eric i Helsingborg. Ved denne Leilighed er uden tvivl Arne bleven bekendt med Kongen. Arne var efter gamle islandste Udsagn en Mester i alle Tegemsfærdigheder, dygtig og rast i Alt hvad han foretog sig, og ligesaa pragtfuld og gavmild til Yderlighed, som han var driftig til at strabe Penge sammen. Han lader i det Hele til at have været en af hiin Tids saa hyppig forekommende smidige, verdsligsnædede og verdenskloge Geistlige, der gjorde sin Lykke i Kirken ved alt andet end sande kirkelige Dyder og Fortjenester. Saadanne Geistlige synes just at have faldet i Erics Smag, og han fattede en særdeles Yndest for Arne. Rimeligvis har denne allerede da faaet Røste af Kongen paa Skaalhøls Biskopsstol, naar den blev ledig. I 1413 drog Broder Arne til Kurien og traf om Sommeren Pave Johannes i Florens, da han var fordreven fra Rom ved Kong Ladislaus af Neapel. Paven har uden tvivl i Arne fundet en Aandsbeslegtet og derfor stadfæstet hans Udnævnelse til Biskop. Han blev imidlertid ikke indviet strax eller af Paven selv, men Indvielsen foregik først paa Hjemreisen, i Lybek, og ved denne Stads Biskop, dog ifølge Pavens Bud. Maaſtee har Pavens Bemyndigelse til hans Indvielse været betinget, saaledes at den ikke maatte foregaa før den værende Biskop til Skaalholt var afgang; men Arne har faaet Underretning om Jons Død i Lybek, og har da ikke dvælet et Dieblif med at gøre Brug af de Anbefalingsbreve, som Paven maa have medgivet ham. Han maa efter al Sandsynlighed have været indviet inden Aarets Udgang; thi den 30te Januar 1414 findes han som „Arne med Guds Raade Biskop af Skaalholt“ i Helsingborg, i Forening med Stein Abbed af Munklif i Bergen, at have udstedt Transcript af et vigtigt Brev ¹⁾. Kongen har aabenbare fuldkommen billiget hans Dphøielse og Fremgangsmaade; thi han gav Arne strax efter hans

¹⁾ N. Dipl. I. 462, jfr. Pontop. II. 612.

Tilbagekomst det mest isinefaldende Bevis paa sin Yndest, idet han udnævnte ham til Hirdstyrer over hele Island med Stat og Skyld og al kongelig Ret,

Før Biskop Arne var faren til sin Stol, blev ogsaa endelig det i lang Tid ¹⁾ ledige Hole Biskopsdomme besat med Jon Lovessøn. Hvad Landsmand denne har været vides ikke; men uden tvivl har han været en Yndling af Kongen, i hvis Tjeneste han rimeligvis har været før sin Udnævnelse til Biskop, ligesom han en Stund efter vedblev at være. Thi Kongen — heder det — beholdt Jon hos sig, hvorimod denne, som maa være bleven indviet, rimeligvis af Erkebiskop Askel, i 1414 eller ganske tidlig i 1415, overdrog Arne af Skaalholt sit biskoppelige Ombud over Hole Kirke og Stol.

Hvor uregelmæssigt det end synes at være tilgaaet med Biskop Arne Olafssøns Valg og Indvielse, saa maa dog Erkebiskop Askel have fundet det nødvendigt at gjøre gode Miner til slet Spil og bidrage Sit til den kongelige Yndlings yderligere Forfremmelse. Han bestilte nemlig denne ogsaa til Bisitator paa sine Begne over hele Island. Arne kom nu i 1415 til Island beklædt med den høieste baade geistlige og verdslige Embedsmyndighed, en Embedsmyndighed saa stor, som ingen før ham, hverken Lærd eller Læg der havde havt. Han var kongelig Hirdstyrer (d. e. Statholder) over hele Den, Biskop til Skaalholt og biskoppelig Vicarius til Hole, General-Bisitator i begge Biskopsdommer paa Erkebiskoppens Begne, og desforuden, heder det, var han Ombudsmand for Munklif Kloster med Hensyn til den dette tilhørende Tiende af Bestmannserne, og for mange bergenske Røbmænd med Hensyn til deres Tilgodehavende. Der var saaledes aabnet en vid Mark for ham, ikke alene for hans Virksomhed men ogsaa for hans Pengegridskhed og Herksesyge. Og han skal ikke have ladet den gode Leilighed unyttet.

Han kom til sin Stol den 29de Juni. Han red saa først til Althinget og lod der oplæse alle sine Fuldmagtsbreve i Lagretten. Alle baade Læge og Lærde af alt Landet tilfagde ham Lydighed. Da dette var gjort, sang han sin første Biskopsmesse i Skaalholt den 20de Juli. Derpaa drog han nord i Landet til Hole og blev der modtaget af Nordlænderne som deres retmæssige Biskop. Endelig vendte han tilbage til Skaalholt med en Mængde Gøds, som han havde strabet sammen paa sin Reise, deels i Penge deels i allslags Varer. Han lod siden foretage kostbare Bygningsarbejder paa Kirken og ved Biskopsstolen samt anstæffe kostbart Bohave. Han sparede ikke, og derfor gav man ham Tilnavnet: den Gæmilde. Men hvad han gav ud med rund Haand, det tog han igjen paa sine Bisitatsreiser over

¹⁾ Elge fra 1403? s. o. s. II. 448.

det hele Land, fra hvilke, det heber, at han altid vendte hjem med mange Penge. Islændingerne vare i hans Embedstid overvældede af Pengesfordringer. I Aaret 1417 opholdt sig en Broder af St. Antonius's Orden, en vis Jvent Sasse, paa Island og tiggede Penge paa den hellige Antonius's Begne, hvis Undergjæringer prises¹⁾; hans Bøn mødtes af Indbyggerne med Bevillie. Men i det næste Aar 1418 bleve Kravene flere. Da fremkom først Krav fra Kongen, ved Biskop Arne, saa Syssemands-Krav, saa Provste-Krav og mange andre Krav paa Almuen, hvilke for største Delen streve sig fra Biskoppen. Disse Krav fremkom alle i Form af Bøn; derfor kaldte man spotvis Aaret: Bønneaaret (bónar vetr). Og med alt det synes dog ikke Biskop Arne at have været i nogen høj Grad forhadet. Folket saa igjennem Fingre med hans Grisdshed paa Grund af hans Pragt, Gæmildhed, Virksomhed og mandige Færd. Arne Olafson var ret en Biskop i sin Tids Smag, hos hvem den verdslige Stormand fremskinnede i hvert hans Skridt, medens Kirkens Lærer og aandelige Forstander ganske traadte i Skygge. Han var — som Finn Jonsson udtrykker sig — en bedre Hofmand, Skattekræver, ja vel Rytter end Biskop. Neppe var han dog den eneste i sit Slags blandt den norske Kirkes daværende Biskopper.

I 1419 for Biskop Arne Olafson til Bergen og gjensaa ikke senere Island. Rimeligvis har han begivet sig til Kong Eirik for at aflægge denne Regnskab. I 1420 finder man, at Biskop Arne har været Kongen den betydelige Sum af 3000 Nobler skyldig, for hvilken Biskopperne Aslaf af Bergen og Anbjørn af Hamar samt nogle danske Herrer, i Brev givet ved Bestensfog Kirke paa Holland den 2de Juni, erklærede sig som Forlovere, og hvilke han skulde betale inden Michaels Dag samme Aar²⁾. Hvorledes han er kommen fra denne Gjæld, og om han er forbleven ved Eriks Hof, vides ikke. Naar og hvorledes han døde, er ogsaa høist usikkert. Nogle sige, at han under Opholdet hos Kongen døde i 1420 og lægge til, at han ved Gift eller paa anden svigfuld Maade blev myrdet af Kongens Hofmand, der bare Avind til ham. Andre derimod, og det vistnok med større Rimelighed, antage, at han har levet indtil henimod 1430, men borte fra sin Biskopsstol, af hvilken han kun opbar Indtægterne, medens han lod den bestyre ved sine Ombudsmænd. Vist er det, at indtil 1430 ingen

¹⁾ Om St. Antonius af Viennes Orden, en Congregation af regulære Kaniker, der tillige regnedes blandt Liggermunkene, see Langes Alhist. 2den Udg. 65 — 67. En Udsending af denne Orden ved Navn Theodorik, der gav sig ud for at helbrede Sygdomme og uddele Afsad ved Hjælp af St. Antonius's Been, kom for første Gang i 1403 til Norden og optraadte i Badstena i Sverige. En Underordnet eller Efterfølger af ham maa Jvent Sasse have været.

²⁾ Ny D. Mag. I. 2.

Biskop findes omtalt ved Staalholts Stol, men dens Anliggender bestyredes deels ved Official og Raadsmand, deels ved Holes Biskop ¹⁾.

Biskop Jon Lovessøn af Hole havde, medens Biskop Arne med Enemyndighed styrede Island, opholdt sig udenfor samme deels i Danmark hos Kong Erik, deels maaskee ogsaa andensteds. I 1415 den 5te September udstedte Kongen i Slagelse et Vernebrev for ham og Hole Kirke ²⁾. Først i 1419 beredte han sig at drage til sit Sæde, og var i denne Anledning i Bergen den Gang da Biskop Arne kom did. Begge de islandste Biskopper mødtes i al Venstabelighed, og Arne forærede Jon et prægtigt Kors, hvilket dog, som den gamle Fortæller bemærker, neppe kunde kaldes Gave. Jon naaede lykkelig Island med mange Danste i sit Følge og tiltraadte samme Aar sin Stol, men opdagede da, heder det, at Biskop Arne havde gaaet ham vel nær ³⁾.

I 1419 var Biskop Sigurd af Hamar ⁴⁾ død, og til hans Eftermand valgtes Anbjørn, om hvis tidligere Forhold intet vides. Den 22de Juni 1420 var denne, som før fortalt, i Egenstab af Hamars Biskop, altsaa allerede indviet, tilstede ved Vestenstog Kirke paa Holland ⁵⁾.

Bed denne Tid døde ogsaa Biskop Jakob Knutssøn af Oslo ⁶⁾. Sidste Gang han vides at være nævnt er 2den Juli 1419 ⁷⁾; dog er han neppe død før i 1420 eller Begyndelsen af 1421. Hans Eftermand var Jon (ellers almindeligere paa dansk Viis kaldet: Jøns, Jenes, Jens; paa Latin altid: Johannes), ligesom sin Forgjænger, en dansk Mand ⁸⁾. Udentvivel har han forud staaet i Kong Eriks Tjeneste, og været godt anstreven hos ham. Maaskee har dette hjulpet ham til Biskopsdommet, ligesom det maa antages for et Bevis paa Kongens Yndest og Tiltro, at denne, rimeligvis ved samme Leilighed, gjorde ham til sin Kansler i Norge, i hvilket Embede han synes at være forbleven saalænge som Eriks Styrelse varede. I de første Aar af sit Biskopsdomme lader dog ikke Jon til at have været — idetmindste ikke stadigen — ved sit Sæde, men derimod at have opholdt sig hos Kongen i Danmark. Den 23de Februar 1422 findes

¹⁾ Om Biskop Arne Olafssøn see Isl. Ann. 376, 378, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394; Finn Joh. II. 466—470; Espol. p. 2. c. 6—10. ²⁾ Finn Joh. II. 226. ³⁾ Isl. Ann. 394, 398; Finn Joh. II. 573—575. ⁴⁾ Fra 1381 s. o. f. II. 398. ⁵⁾ S. o. f. om den staalholtste Biskop Arnes Gjæld. Svittfeld i sin Biskopstrøike sætter hans Valg til 1419. ⁶⁾ Fra 1407 s. o. f. II. 450. ⁷⁾ Sml. V. 345. ⁸⁾ Sml. III. 513. I den gamle Biskopsstrelle for Oslo i Cod. Arn. Magn. No. 309 fol. nævnes han: Joon secundus (Jon den anden eller Yngre). Jon har uden tvivel været det Navn, med hvilket han af den norske Almue almindelig betegnedes, og hvilket derfor her sidenest er altid bruges, hvor Talen er om ham.

han at have i Helsingborg, som „Biskop i Oslo og Kongens Kansler“, beseglet et i Kongens Navn udstedt norsk Landsvistbrev ¹⁾); den 15de Juni 1423 var han, tilligemed Biskopperne Anbjørn af Hamar og Thomas af Orknerne, blandt mange andre geistlige og verdslige Herrer af Danmark og Sverige tilstede i Kjøbenhavn ved Afsluttelsen af et Forbund mellem Kong Erik og Hansestæderne ²⁾); den 7de September 1424 var han paa Gorgehus (Gurre) i Sjælland og beseglede som Kansler et norsk Landsvistbrev ³⁾). Den 11te September 1425 var han tilstede i Kalundborg ved Udstedelsen af en Gjenpart af det kalmarste Forenings-Udfast ⁴⁾). Først i 1426 finder man ham i Oslo, hvor han den 15de April affagde en Dom, og senere i Forening med sit Kapitel udstedte flere Breve ⁵⁾). Den 29de Juli samme Aar var han tilligemed Biskopperne Aslak af Bergen, Anbjørn af Hamar og Thomas af Orknerne, som Kongens fuldmægtige Sendebud, i Bergen ved Afsluttelsen af en fornyet Overeenskomst med Kongen af Skotland angaaende Afgiften af Suderøerne ⁶⁾); og den 19de December 1426 var han igjen i Oslo, hvor han som Kansler beseglede et i Kongens Navn udstedt norsk Landsvistbrev ⁷⁾). Omkring 1426 synes han saaledes først stadigen at have overtaget sine egentlige biskoppelige Forretninger og fæstet Sæde ved sin Kirke. I Mellemtiden, medens Jon opholdt sig i Danmark, findes en vis Biskop Severinus, at have været hans Generalvikarius ⁸⁾), hvilken ogsaa opføres i Biskopsfortegnelserne dels med Navnet Severinus ⁹⁾ dels med Navnet Sveri ¹⁰⁾). Han har rimeligvis været en af den Tids Titulær-Biskopper, hvilke almindelig anvendtes som Vikarier i de virkelige Biskoppers Forsaldstilsælde. Han kjendes forøvrigt ikke, med mindre han muligens kunde være samme Person som den Severinus eller Sofren, der senere, i 1434, var Biskop paa Færøerne.

Efter den Biskop Bilhialm af Orkno, som blev dræbt i 1383 ¹¹⁾), fulgte først paa denne Biskopsstol en Henrik, der nævnes i 1394 som tilstedeværende paa Mødet i Helsingborg ¹²⁾), og dernæst en Broder Jon, en Engelsmand, der var nærværende paa Rigsdagen i Kalmar 1397 ¹³⁾). Denne sidste sees at være død en god Stund før 25de October 1419 ¹⁴⁾). Hans Eftermand var Thomas af Tullak eller Tulloch, der troes at være bleven Biskop i 1418 ¹⁵⁾).

1) N. Dipl. I. 487. 2) Hvitfeldt under 1523. 3) N. Dipl. I. 500. 4) Paludan-Müllers overs. 61. 5) N. Dipl. I. 511, II. 511, 512, III. 492.

6) Hvitfeldt under 1426. 7) N. Dipl. III. 493. 8) Nævnes ifølge Langes haandskr. Sml. saaledes i et Brev af 4de Decbr. 1422 og tillige „episcopus Tranquillionsis.“ 9) Hvitf. Biskops-Kronike. 10) Sml. V. 345.

11) S. o. f. II. 403.

12) S. o. f. II. 441.

13) S. o. f. II. 442,

iffr. Hvitf. Biskopskronike.

14) N. Dipl. I. 478.

15) Munchs „Sym-

bolæ ad historiam etc.“ (Chr. 1850) 51.

omas maa rimeligvis ogsaa have været en af de Biskopper, som de ved verdslig Dygtighed at vinde Kong Eriks Indest; thi han er af denne udnævnt til et Slags Bestyrer af Ordnøerne, i hvilken ledning han ved sit Brev, udstedt ved Bestenstogs Kirke paa Laasø den 17de Juni 1420, forpligtede sig for det ham betroede Land Kong Eric og hans Efterfølgere, Norges Konger ¹⁾. Thomas længe Biskop og nævnes oftere som tilstedeværende ved vigtige Afsforhandlinger især Ordnøerne vedkommende, baade i Norge og Danmark ²⁾.

Biskop Haakon af Stavanger ³⁾ var bleven gammel og svag, saaledes at han ei vel kunde længer forestaa sit Embede. Dette medtog hans Kapitel til i 1424 at ansøge Paven om, at Aune Eivindsøn, Kong Eriks Kapellan, Kannik i Oslo og Provst i Osberg ⁴⁾, maatte blive bestiftet til hans Hjælpebiskop og vel til Eftermand ⁵⁾. Naar Biskop Haakon er død, vides ikke; men da Aune Eivindsøn var endnu i Martz 1427 iffun Electus ⁶⁾, først den 18de Mai samme Aar blev han indviet til Stavangers Biskop. Indvielsen foregik, uvist af hvilken Grund, i Badstena Kloster og udførtes af tre svenske Biskopper, nemlig af Linköping, Västerås og Veris ⁷⁾. Den 24de Juli samme Aar var han i sit Biskopsdomme, nemlig i Balderø paa Gaarden Kemmen ⁸⁾. Udentvivl er Biskop Haakon dengang død.

I 1426 skal Peter, en Danst, om hvis tidligere Stilling foretales intet vides, være bleven udvalgt til Biskop af Hamar ⁹⁾. Om ommanden Biskop Anbjørn ¹⁰⁾ dengang var død, eller om han havde ignoreret, er ikke sikkert.

95.

Erkebiskop Askel dør 1428. Askat Bolt to og tyvende Erkebiskop. Hans første Embedsvirksomhed. Christkirkens anden Brand. Kong Eriks Vilkaarlighed ved Biskopsstoles Besættelse. Hans Valg falder paa uverdige Personer.

Erkebiskop Askel ¹¹⁾ nævnes sjældent i Historien, og de Breve, som ere levnede fra hans Embedsførelse, angaa alle mindre vigtige Anlæb. Der findes ei Spor til, at han har holdet noget Provincialconcilium, med mindre det skulde have været i 1405 i Bergen,

¹⁾ N. Dipl. II. 489, jfr. Pontop. II. 531. ²⁾ Hvittf. ved 1423, 1426 og 1434; N. Dipl. II. 503, 512. ³⁾ Fra 1402 f. o. f. II. 447. ⁴⁾ Langes hdsfr. Sml. est. Brev i A. M. S. fasc. 40 No. 5. ⁵⁾ Pontop. II. 535. ⁶⁾ Langes hdsfr. Sml. est. Br. i A. M. S. fasc. 88 No. 7. ⁷⁾ Diarium Vadst. Scr. r. Sv. I. 146, 147. ⁸⁾ N. Dipl. II. 520. ⁹⁾ Hvittf. Biskopskronike. ¹⁰⁾ Fra 1419 f. o. f. II. 463. ¹¹⁾ Fra 1404 f. o. f. II. 447.

som ovenfor er berørt. Man maa af alt dette slutte, at Askel lige-
 saalidet i Kirken som i Staten har spillet nogen fremtrædende Rolle.
 Han døde den 11te Marts 1428 ¹⁾. Han var ved sin Død indvik-
 let i en Proces for den pavelige Kurie, foranlediget derved, at Erke-
 biskoppen vilde opretholde sin Chorsbroder, Sigvalde Jonsson, i Thron-
 darnes Præbende og Sognekald imod en vis Johannes Borsow, en
 pavelig Klerk, som der vilde indtrænge sig. Bersvein Nikolausson,
 ligeledes Chorsbroder af Nidaros, var i denne Sag Erkebiskoppens
 og Sigvaldes Fuldmægtig i Rom, men maa ikke have formaaget at ud-
 rette noget til deres Fordeel. Derimod nødtes han til at indgaa
 Forlig om en Erstatning til Johannes Borsow for det Tab, denne
 paastod at have lidt. Da imidlertid ikke Bersvein erholdt hjemmefra
 de til Erstatningen fornødne Penge, og følgelig ikke kunde opfylde
 Forligets Bilskaar, blev han sat i Ban. Men nu indtraf både
 Erkebiskoppens og Sigvaldes Død, og denne Omstændighed bevagede
 endelig Pave Martinus V til at overdrage, ved Brev fra Rom af
 9de Marts 1430, Biskop Audun af Stavanger at løse Bersvein af
 Bannet ²⁾. Man seer hvorledes Paven paa denne Tid i Norge lige-
 saavel som i andre Lande, vidste at indtrænge sine Følk i gode Præ-
 bender imod de nærmest Bedkommendes Ret og Dnske. Erkebiskop
 Askel var ogsaa, da han døde, i en ganske betydelig Gjæld til Kong
 Eirik, hvilken hans Eftermand i 1431 maatte betale ³⁾. Hvorledes
 denne Gjæld har været paadrægen, oplyses ikke. Muligen har det
 været tilbagestaaende Afgifter af verdslige Len, der have været Erke-
 biskoppen indrømmede. Man seer i det mindste, at i 1405 har Spar-
 byggia Fylke, som Erkebiskop Binalde tidligere havde havt i Forle-
 ning, været Askel tilbudet ⁴⁾; men man ved ei om han har modta-
 get det.

Man har al Grund til at tro, at blandt Norges daværende Bi-
 skopper, den i Bergen, Askaf Harniksson Bolt ⁵⁾, maa have
 været en af de dygtigste og af Almenheden mest agtede; og dette gode
 Domsomme har uden tvivl virket, at Nidaros's Kapitel allerede to Dage
 efter Askels Død, den 13de Marts, postulerede eller udbad sig af
 Paven Askaf til hans Eftermand ⁶⁾. Rimeligvis har Kapitlet ha-
 stet saa meget med denne Postulation, for at ikke Kong Eirik skulde
 komme imellem og paatrænge Nidaros's Stol en af sine Gunstlinger,
 hvilke man seer, at han altid vilde hjælpe til ledige Biskopsstole.
 Pave Martinus havde imidlertid ogsaa, medens Askel endnu levede,
 forbeholdt sig selv, at forsørge eller ved Provision besætte Nidaros's

¹⁾ Scr. r. D. VI. 616 ²⁾ N. Dipl. I. 523, 526. ³⁾ Ny Danffe Mag. I.
 35. ⁴⁾ Ny Danffe Mag. VI. 259; jfr. o. f. II. 422. ⁵⁾ Fra 1408, f.
 o. f. II. 450. ⁶⁾ Scr. r. D. VI. 616.

Erkestol, naar den næst blev ledig. Denne Omstændighed har uden tvivl forsinket Aslafs Udnævnelse. Endnu den 22de Februar 1429 kaldes han Biskop i Bergen og ifkun Postulatus til Erkesædet ¹⁾. Men endelig erklærede Pave Martinus ved sit Brev fra Rom af 27de Januar 1430, at han valgte den postulerede Aslaf til Erkebiskop, og derfor gav sit Samtykke til Løsningen af det Baand, som bandt denne til Bergens Kirke, idet han forflyttede ham til Forstanderskabet for Nidaros's ²⁾. Aslaf Bolt var den første Erkebiskop i Nidaros, som hidigen førte Navn af: „det pavelige Sædes Legat,“ hvilket blev almindeligt for hans Efterfølgere.

Skjønt det saaledes traf noget i Langdrag med den pavelige Stadfæstelse af Aslaf Bolts Valg til Erkebiskop, saa findes dog denne allerede i Begyndelsen af 1429 at have flyttet sit Gods fra Bergen til Nidaros ³⁾, og maaskee har han ogsaa allerede da foreløbig overtaget Erkestolens Bestyrelse. Dennes økonomiske Stilling synes ved Aslafs Tiltrædelse ikke at have været i den bedste Orden. Thi foruden den allerede omtalte Gjæld til Kongen, der heftede paa den, var der ogsaa, uvist af hvilken Grund, indtraadt hos Almuen en Uvillie i at udrede visse Ydelsler, som fra gammel Tid tilkom den, men som nu mangesteds vare standsede. Allerede i den gamle Frostatings Christenret findes vedtagen en aarlig Ydelse til Erkestolen under Navn af Dlafs Korn og en anden under Navn af Mikjals Korn, den sidste at udrede paa Mikaelsmessedag med en Skjeppe af hver fuld Bonde, en halv Skjeppe af hver Envirkesbonde (einvirki) og een Penning af hver løs og ledig Mand (einleypr). Bøder til Erkebiskoppen vare fastsatte for Undladelsen heraf. Det samme Paalæg findes gjentaget i Tons Christenret ⁴⁾. I disse tvende Ydelsler, ligesom og i en tredje, der kaldes: Erkebiskops-Gave (erkibiskups giöf), hvis Ælde ikke kjendes, var det, at der var kommet en Standsning, hvilken Aslaf lod sig det være meget magtpaaliggende hastigst muligt at bortrydde. Allerede i 1430 og 1431 var han virksom herfor i selve Throndhjem, i 1432 under sin Visitation paa Haalogaland i Mai og Juni Maaneder fik han Bønderne der til at undertaste sig den gamle Ydelse efter en vis Beregningsmaade i Fisk, og i 1433 synes han at have bragt Sagen i fuldkommen Orden for Throndhjems Bedkommende. Han sees at have taget sig af denne for Erkestolen uidentvivel vigtige Sag med Kraft og Raffhed, og han drev derfor ogsaa sit Dnske igjennem ⁵⁾.

I Forbindelse med Aslafs Stræben for at bringe de ovennævnte

¹⁾ Ny D. Mag. I. 3. ²⁾ N. Dipl. I. 521. ³⁾ Ny D. Mag. I. 3. ⁴⁾ N. g. 2. I. 142, II. 366. ⁵⁾ Aslaf Bolts Fordebog 1, 2; Ny Danske Mag. I. 33—38.

Erkestolens Indtægtskilder i deres gamle Gang stod ogsaa Optagelsen af et nyt Register over dens Jordegods. Ved hans Postulation fandtes ved Stolen ifkun en saadan Fortegnelse paa Papir, hvilken ovenikjøbet lader til at have være agtet for ufuldstændig. Men Aslaf begyndte strax at lade paa Pergament opskrive „Alt det Gods, han kunde opspørge, at Erkestolen før ejede,“ og ligesaa det, som kom til under hans Styrelse. Dette Register, almindelig benævnt: Aslaf Bolts Jordebog, er endnu til, og giver mange Oplysninger¹⁾.

I Begyndelsen af Erkebiskop Aslafs Metropolitanstyrelse indtraf Nidaros's Kathedralkirkes anden Brand lidt meer end hundrede Aar efter den første under Erkebiskop Gilif²⁾. Tiden sættes almindelig til den 2den eller 10de Juli 1431³⁾; men den nys omtalte Jordebog, der maa ansees som den ældste tilværende Kilde, synes at henpege paa 1432⁴⁾. Branden skal være foraarsaget ved Lynild. Hvor stor Ødelæggelsen har været, vides ikke. At Kirken skulde have brændt af til Grunden, som en Beretning udsiger, er aabenbare en stor Overdrivelse, skjønt forresten Staden kan have været følelig nok. Den dristige Erkebiskop har ganske vist truffet overordentlige Foranstaltninger til dens Istandsættelse, derfor borger hans øvrige Embedsvirksomhed. Men noget skriftligt Dokument til Oplysning herom findes ikke, saavidt hidtil kendt.

Paverne havde siden lang Tid foregaaet med det fletteste Exempel ved at indtrænge sig i Kapitlernes Valgret, og ved vilkaarligen at besætte Biskopsstolene gennem Provision, ikke alene uden at høre Kapitlernes Forslag, men endog tværtimod deres udtrykkelig udtalte Ønske eller mod deres bestemte Indsigelse. Det kan derfor ikke vække saamegen Forundring, at de verdslige Fyrster under den store Kirkesplittelses Forvirring fulgte Exemplet, deels ved ulovligen, Kapitlerne uafvidende, eller med Foragt for deres Fordring, at udvirke umiddelbart gennem Paven sine Indliger befordrede til Biskopper, — deels ved, baade Kapitel og Pave uadspurgte, at indtrænge paa Biskopsstolene dem, som de selv ønskede og for sine Statsøiemed fandt skikede. Vi have ogsaa allerede seet Spor til, at baade Dronning Margreta i sin Tid og ligeledes senere Kong Erik greb forstyrrende ind i de norske Kapitlers Valgfrihed. Allertydeligst viser det sig dog med Kong Erik netop ved denne Tid, deels i Anledning af Staalholts Stols Besættelse, deels i Anledning af en ny Biskops Bestikkelse til Bergen.

Paa Island stod, som før er sagt, Staalholts Biskopsstol, efter at Biskop Arne Olafsson var dragen af Landet, længe for-

¹⁾ Udgivet af Professor Munch efter Originalen i det norske Rigsarkiv. Christiania 1852. ²⁾ S. o. f. II. 235. ³⁾ Pont. II. 562; Høttf.; Finn Joh. II. 339; Schön. Domk. Befr. 314—316. ⁴⁾ Aslaf Bolts Jordeb. 1.

ladt ¹⁾; og til samme Tid stiftedes ved Hole Stol ideligen Biskopper. Jon Lovesson af Hole bode allerede 1423 ²⁾. Han fik til Eftermand en vis Jon Jonsson, der dog først i 1427 kom til Hole. Han skal være bleven, uvist af hvilken Grund, modtagen paa en ublid Maade af Nordlænderne, hvilket havde til Følge, at han ikke engang tog sin Stol i Besiddelse, men strax drog til Sønderlandet, hvor han skal have viet nogle Prester og Diaconer i det ledige Staalholts Biskopsdomme, og derpaa have seilet bort igjen fra Island endnu samme Aar som han var kommen did ³⁾. Efter ham fulgte i 1429 en Jon Bilhjalmsøn, der nærmest kom fra England, men derfor vel et bør antages for at have været engelsk. Han sang sin første Biskopsmesse den 15de August og forblev nogle Aar paa Hole Stol. Det lidet, man ved om ham, synes at betegne ham som en haard og begjærlig Mand ⁴⁾. Under alle disse Omstiftninger synes Forvirring og Lovløshed paa Island at have raadet baade i kirkelig og verdslig Styrelse. Paa Kysterne ranede engelske Vikinger, og ikke ort bedre synes de kongelige Lensmænd eller Hirdstyrere, Hr. Hannes Paalsøn og en Baltazar, at have faret frem fra sin Side, og disse vare ovenikjøbet indbyrdes uenige. I 1425 blev Klosteret og Kirken i Helgafell besmittet af Hr. Hannes Paalsøns Svende, der opbrøde med Bold baade Kloster og Kirke, vanhelligede begge ved Blodsudgydelse, og ihjelkjøde en Mand paa selve Kirkegaarden. Denne Boldshandling havde til Følge, at Kirken, paa Grund af at ingen Biskop var i Landet, stod uden Gudstjeneste i henved fire Aar, indtil Biskop Jon af Hole i 1429 rensede den. De Skyldige undslap fra Landet i samme Aar som Ugfjerningen blev begangen, da ogsaa begge Hirdstyrerne selv bleve fængne af Engelsemændene i Vestmænsøerne og bortførte til England ⁵⁾. Saadanne skræffelige Urdener skulde synes at maatte opfordre Kongedømmet til den alvorligste og kraftfuldeste Indstriden, og til at skjænke Landet og dets Kirke dygtige og velmenende Forstandere. Men istedet herfor stiftede Kong Eric Islænderne paa Halsen en Biskop, der beskrives som den værste og ryggesløseste, Island nogensinde har seet.

Blandt Eriks meget yndede Hofflerker var en Jon Geriksson (Johannes Jerechini), der skal have været af dansk adelig Slegt og en Tid Kongens Kansler. Denne indtrængte Eric i 1408, altsaa endnu i Dronning Margretas Levetid, paa Upsals Erkestol, tvertimod Kapitelets Billie, der allerede havde lovligen valgt sin Provst, An-

¹⁾ S. o. f. II. 462.

²⁾ Isl. Ann. 398.

³⁾ Isl. Ann. 400.

⁴⁾ Isl.

Ann. 402, jfrt. m. Finn Joh. II. 577—586. At Annalerne paa anførte Sted nævner ham Jon Jonsson, er maaskee blot en Skrivfeil; at han hed Jon Billhjalmsøn, vise de hos Finn Jonsson gjengivne Breve.

⁵⁾ Isl.

Ann. 398, 402.

spærngte ikke Kirkens Døre, men lettede ved Hjælp af store Træer Sommerbygningen op paa den ene Side, og gjennem den saaledes aabne Indgang trængte 50 af de raskeste Mænd. En vis Arne Magnussøn fra Dal i Gyaffjord var i deres Spidse. Biskoppen stod ubevægelig for Alteret med Oblaten i sin Haand; men Arne sagde kun: „her er stor Stads paa Færde“, og gif hurtig hen til Alteret, hvor hans Mænd strax lagde Haand paa Biskoppen for at lede ham ud. Biskoppen vilde ei følge, og da de omgivende Klerker tillige holdt fast i ham, blev han med Magt slæbt fra Choret og gjennem Kirken ud i Taarn-Indgangen. Klerkerne hængte sig fremdeles fast ved ham og bleve slæbte med lige til Indgangen; der slap de ham og traf sig tilbage til Choret. Den viede Oblat var falden af Biskoppens Haand midt i Kirken og laa der paa Gulvet; men Kirkepresten, som saa det, frøb hen og tog den op med Munden. Da de havde faaet Biskoppen ud i Taarnet tillod de ham at hvile et Dieblif og at læsse sig paa en Staal Njød; men derpaa førte de ham til sine Telte. Nu gjorde man Jagt paa Biskoppens Svende, dræbte og nedstjød dem, hvor man traf dem, om det ogsaa var i Kirken selv, og kastede siden en Steenhob sammen over deres Lig. Biskoppen bad for sit Liv, men man brød sig ei om hans Bønner. De fore med ham til den i Nærheden løbende Bruaraa, lode ham der i en Sæf, ved hvilken de bandt en Steen, og druknede ham i Aaen. Liget drev siden op og blev jordet i Staalholts Kirke.

Der var to Mænd, en Jon og en Olaf, som især viste sig virksomme ved Biskoppens Drab, idet de hjalpes ad at putte ham i Sæfken og kaste ham i Aaen; men om dem heder det, at de siden ingen Lykke havde med sig, og at de kun levede kort. Om den første var det Almuetro, at han efter sin Død gif igjen; og ikke fik man No for ham, før man havde opgravet hans Lig og sænket det med en Steen om Halsen i et Ferskvand, hvor da om Morgen efter al Fisken fandtes død opdreven. Disse Fortællinger vise, at Folket i Almindelighed, hvormeget det end kan have hadet Biskoppen, dog følte Gru ved den Gjerning, som var øvet mod en saa høitstaaende Kirkens Mand. Imidlertid omtales ikke, at nogen Straf fra Statens eller Kirkens Side har rammet dem, som vare Hovedmændene for Drabet, uagtet Kathedralkirken paa deres Anstiftelse var besmittet og en stor Kirkefest var forstyrret. Man maa vistnok tro, at Thorvard og Teit ikke have sluppet for Bøder og Pönitens; men man finder, at de begge have levet længe i stor Anseelse paa deres Fædrenes, og at Thorvard har faaet Margreta Vigfusdatter til Egte¹⁾. At Kong Eric ikke har med Kraft forfulgt Sagen, synes aabenbart, og kan maaskee bedst forklares af de Banffeligheder og Farer, som ved denne Tid begyndte at optaarne

¹⁾ Espol. p. I. c. 18, 22; Finn Joh. II. 471—475.

fig om ham hjemme i selve hans Hovedlande. Det kan vel heller ikke feile, at han maa have følt nogen Undseelse ved sin Gunstlings uverdige Fremfærd, og at han har maattet tilstaa for sig selv, at Biskop Jon Gerikssøns stræffelige Død ikke var ganske ufortjent.

Et Sidestykke til Jon Gerikssøn afgiver den Prælat, som Kong Erik vilde have til Uslaf Bolts Eftermand paa Bergens Biskopsstol; men om ham ere Efterretningerne noget meer forvirrede og dunkle. Arne Klemetsøn, ogsaa benævnt Arnt og Arnoldus, var ligeledes en af Eriks Kapellaner eller Hofklerker. Om han var dansk eller norsk af Fødsel vides ikke med Sikkerhed, men alt viser, at han har staaet høit i Kongens Indest, skjønt hans Seder skulle have været ryggesløse, og, ifølge den svenske Rimkrønikes Udsagn: „en argere Sjælm var ikke dengang Præst“¹⁾. Ogsaa ham søgte Kongen først at fremdrage til Upsals Erkebiskopsstol. Johan Haakonsøn, der i 1421 var bleven Jon Gerikssøns Eftermand paa denne, døde i 1431; og nu foreslog Kongen Upsals Kapitel at vælge Biskop Thomas af Strengnæs til Erkebiskop. Men uden at agte Kongens Forslag valgte Kapitelet sin Provst Olaf Larsøn, og denne drog lige til Kurien for at erholde Pavens Stadfæstelse, uden at oppebie Kongens Samtykke eller gjøre ham sin Opvartning. Over alt dette blev Kongen yderst forbittret, og nu var det, at han, som det synes næsten paa Trods, vilde paatvinge Kapitelet Arne Klemetsøn. Kapitelet gjorde imidlertid Modstand, og Olaf Larsøn blev i Begyndelsen af 1432 valgt af Eugenius IV, der efter Martinus V's Død den 20de Februar 1431 havde besteget Pavestolen den 3die Marts samme Aar.

Eugenius meldte Kongen i Brev af 7de Mai 1432 det skede Valg og anbefalede ham den nye Erkebiskop. Men Kongen fremtusede i sin Forbittrelse og formaaede Erkebiskoppen af Lund samt en Deel andre Biskopper, blandt hvilke ogsaa hans norske Kansler Biskop Jon af Oslo, til at skrive til Paven den 9de Juni 1432 mod Olaf, idet de tillige i sit Brev udviklede Kongens Rettigheder med Hensyn til Biskopsvalg paa en mindre sandfærdig Maade. Denne Fremstilling gjorde i Førstningen det Indtryk paa Paven og Kardinalkollegiet, at man næsten var til Ginds at forsørge Olaf med et andet Biskopsdomme; men Olafs egen Standhaftighed, det upsalske Kapitels gjentagne Forestillinger gjennem sine Fuldmægtige i Rom, og endelig det baselske Conciliums Indblanding i Sagen til Olafs Fordeel, — Alt dette gjorde, at dennes Valg blev staaende urokket, om det end varede en Stund før han kom i rolig Besiddelse af sit Sæde. Kongen var imidlertid ubøielig i sin Modstand mod Olaf; dog saa han

¹⁾ „argare bofwer var ei tha präst.“ Scr. r. Sv. I. 2, 65.

udentvivl tillige, at, som Sagerne stod, var det en Umulighed at fremtrænge Arne Klemetsøn, saa udstregen som hans Ryggesløshed var bleven i Sverige. Han opgav derfor ham og forsøgte paa at opstille mod Olaf en anden af sine Kapellaner, en Nordmand ved Navn Thorleif. Men da nu netop Uroligheder udbrod i Sverige, hvilke bragte Eriks Kongedømme der til at vakle, traf Thorleif sig i Tide tilbage fra den farlige Stilling, hvori Kongen havde sat ham, og forlod Sverige. Olaf Larsøn kom da endelig, begunstiget af hine Uroligheder, i Besiddelse af Upsals Erkesæde ¹⁾).

Imidlertid har vel Kongen fundet, at Arne Klemetsøn, da han gik Glip af Upsals Stol, maatte forsynes med et andet Biskopsdømme; og her tilbød sig Bergens, som endnu var ledigt efter Aslaf Bolts Forflyttelse til Nidaros's Erkestol. Hvad Midler Eriks har brugt for at drive Arnes Valg igjennem, vide vi ikke; men i 1432 maa det dog paa en eller anden Maade være lykkets. Den 28de October 1432 finder man nemlig Arne Klemetsøn, som Confirmeret til Bergen, i Kallundborg, hvor han med flere Danske og Svenske, paa Kongens Begne, underhandlede med den engelske Konges Sendemænd ²⁾). Da maa han altsaa have havt Stadfæstelse, dog muligen kun af Kongen, paa et forud foregaaet Valg til Bergens Biskop. Det følgende Aar 1433, den 1ste August var han, som Electus og Confirmatus til Bergens Kirke, i Kjøbenhavn, hvor han udstedte til Kongen et Gjældsbevis paa 100 engelske Nobler i Guld, at betale inden næstkommende Paaste ³⁾). At han næsten et Aar efter sin Stadfæstelse endnu ikke var indviet, synes antyde, at hans Tiltrædelse har mødt Vansteligheder, enten fra Erkebiskop Aslafs Side, hvem det egentlig tilkom at forrette Indvielsen, eller fra Paven, eller fra det baselske Conciliums; og hvis hans Seder vare, som de stildredes i Sverige, var saadant ingenlunde at undre. Det kan endog være nogen Tvivl underkastet, om Arne nogensinde er bleven indviet eller har tiltraadt sin Stol. Vel nævner Kongen ham i en Skrivelse til Paven af 1434, hvor hans Død omtales: Bergens Biskop ⁴⁾); men om han end var dette efter Kongens Begreb, er det ikke just sagt, at han ogsaa var det efter Kirkens. De Breve, som omhandle hans Eftermands Valg, nævne ham slet ikke, men udtrykke sig kun som om Bergens Biskopsstol længe havde staaet ledig: „i Enfestand og saa at sige forladt“ ⁵⁾). Arne døde, som det lader, tidlig i 1434, uvist hvor ⁶⁾).

1) Egbr. IV. 335—339. 2) Hvltf. 3) N. Dipl. I. 536. 4) N. Dipl. I. 541. 5) „utilitas diu viduatæ et qvasi desolatæ ecclesiæ Bergensis.“ N. Dipl. I. 540. 6) At han, som de svenske Historieskrivere sige (Nimkrøn. og en Biskopskrøn.), døde paa Arns Slot i Upland (jfr. Egbr. IV. 337), har kun liden Sandsynlighed for sig.

I Begyndelsen af Juli Maaned 1434 var allerede Arnes Eftermand paa Bergens Stol udvalgt, nemlig Olaf Nikolausson el. Nielsøn, i Forveien Kannik i Hamar, Sognepræst til Gran og Kong Eriks Kapellan. Med dette Valg gif det, saavidt skjønes, meget formeligt til. Kong Erik holdt for flere vigtige Stats- og Kirke-Anliggenders Skyld i Sommeren 1434 en stor almindelig Herredag i Danmark, der begyndte i Bordingborg, og, som det lader, fortsattes, i det mindste for Norges Bedkommende, i Kjøbenhavn. Den synes at være begyndt i Juni og at have varet lige ind i August. Ved denne Herredag vare, foruden en Deel danske, svenske og tydske Biskopper, næsten alle de daværende norske tilstede, nemlig: Erkebiskop Aslaf af Nidaros, Biskop Jon af Oslo, Peter af Hamar, Audun af Stavanger, Thomas af Orknerne og Severin (Søffren) af Færøerne; og under den foregif Olafs Valg. Det synes vistnok som Kongen allerede havde udseet sin Kapellan til Arnes Eftermand og i den Anledning tilskrevet Pave Eugenius IV for at udvirke hans Provision¹⁾; men Bergens Kapitel og Erkebiskoppen, om de end med Hensyn til Personen, vare villige til at føie Kongens Onske, vilde ikke — og kunde vel ikke heller paa Grund af Baseler-Conciliets Bestemmelse, hvorom senere skal tales — undlade de Former, der skulde betegne Valget som frit, og Erkebiskoppens Stadfæstelse som steet efter forudgaaende nsiagtig Kansagning.

Valget foregif ved et Slags Compromis, idet nemlig den i Bordingborg nærværende Olaf Jonsøn, Kannik af Bergen, handlede paa det hele Kapitals Vegne ifølge Bemyndigelse af Erkebiskoppen og vel ogsaa af Kapitlet selv. Denne Olaf Jonsøn indfandt sig den 4de Juli i St. Andreas's Kirke i Bordingborg og forkyndte, i Overvær af Biskopperne af Skara og Strengnæs, af de norske Biskopper Audun af Stavanger og Peter af Hamar samt af den keiserlige Notarius publicus, for Olaf Nikolausson, at han var valgt til Bergens Biskop, og udbad sig hans Samtykke til Valget. Olaf modtog det, idet han dog — naturligvis af Beskedenhed — erklærede sig dertil uverdigg og udygtig. Umiddelbart derefter blev et allerede færdigt aabent Brev, forsynet med Erkebiskoppens store Segl, og tillige understrevet og forseglet af Notarius publicus, opslaaet paa St. Andreas-Kirkens Dør, i hvilket Brev de, som havde noget mod Valget at indvende, opfordredes til at fremkomme med sine Indvendinger inden 9 Dage fra Opslaget.

Efter Jagttagelsen af denne Form og Udløbet af den bestemte Frist foregif den høitidelige Stadfæstelse ved Erkebiskoppen den 13de Juli i samme Kirke. Erkebiskop Aslaf sad i et Høisæde foran Høialteret, og til begge Sider af ham hans tvende Bysbiskopper Jon af

¹⁾ N. Dipl. I. 541.

Dølo og Audun af Stavanger. En Mængde Biskopper, Prælater, Klerker og Lægfolk omgave ham. Den Udvalgte indtraadte, ledet ved Haanden paa hver Side af Thorleif, Provst i Bergen (til Apostelkirken), og af den førnævnte Rannik, Olaf Jonsson, nærmede sig Altertrinnene og knælede. Olaf Jonsson oplæste nu en Begjæring om at Erkebiskoppen vilde stadfæste det gjorte Valg. Hertil svarede Erkebiskoppen først ved at lade læse sit aabne Barslingsbrev af 4de Juli. Derpaa efter et lidet Ophold sagde Erkebiskoppen: „Ifølge Bemyndigelse af den almægtige Gud og hans Apostle, den hellige Peter og den hellige Paal, samt ifølge det hellige almindelige baselste Conciliums Bestemmelse, da vi see, at eders Valg er lovligen og canonisk foregaaet, og ikke af Noget er blevet bestridt, stadfæste vi det i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands, og beslutte, at der skal strækkes videre, Hr. Electus! med Overdragelsen af Embedet.“ Nu modtog Erkebiskoppen den valgte og stadfæstede Biskop (electum et confirmatum) til Fredskys, hvilket strax efter de ovennævnte Herrer Eyd-biskopper ogsaa gjorde. Endelig blev et Notarial-Brev optaget over den hele Handling ¹⁾, som forresten udviser den strenglovformelige Fremgangsmaade paa den Tid ved et Biskopsvalgs Confirmation. Olafs Indvielse maa være foregaaet under Opholdet i Danmark og vel ogsaa paa en Maade i Løbet af den samme Herredag, i det mindste som norsk Raadsmøde betragtet. Thi da Kongen den næstfølgende 9de August, i Kjøbenhavn, høitidelig udnævnte William af Sinclair (de Sto Claro) til Jarl af Orknøerne, og denne udstedte sit Forsiffringsbrev til Kongen, nævnes blandt de derved tilstedeværende norske Raadgivere — nemlig Erkebiskoppen, fem Biskopper og syv Berdslige — ogsaa Olaf Biskop af Bergen ²⁾. Da var han selvfølgelig ikke længer blot „Electus et Confirmatus“ men allerede viet Biskop.

At Alt gik saa formeligt til ved Biskop Olafs Valg, har uden tvivl, som allerede antydtes, været en Følge af den Urefrygt, som det baselste Concilium i Begyndelsen af sit Samvære vidste at indgyde, og som gjorde, at dets Bestemmelser med Hensyn til Kirkestyrelsens Forbedring fandt et aabent Øre baade hos Fyrster og Biskopper vide om i Europa. Dette almindelige Concilium var lovet og tilsagt allerede af Pave Martinus V, men kom først til at træde sammen under hans Eftermand Eugenius IV. Det aabnedes i Basel den 22de Juli 1431 og udtalte, til Pavens store Uergrelse, meget snart den samme Grundsætning, som tidligere Concilierne i Pisa og Kostnits: at et almindeligt Concilium var Paven overordnet. Det vidste ogsaa en Tid lang med Dygtighed og Held at forsvare og opretholde denne Grundsætning. Kaldelse til at afgive Møde ved Conciliet udgik na-

¹⁾ N. Dipl. I. 540—542. ²⁾ Hvittfeld.

turligvis ogsaa til de nordiske Rigers Konge og Biskopper. Men det varede, uvist af hvilken Grund, længe, førend Nogen paa deres Begne mødte; Kongen maatte endogsaa paamindes ved en Skrivelse fra Conciliet, inden noget alvorligt foretoges. Endelig i 1433 eller 1434 mødte for Danmarks Bedkommende Biskop Peter af Ribe samt Johan Sværdføn, Archidiaconus af Aarhus, og for Sveriges: Nikolaus Ragnvaldsføn, Biskop af Veris¹⁾. Ingen nævnes paa Norges Begne ved den Leilighed; men senere, i 1437, var dog Johannes Krabbe, Rannik af Nidaros, og Alf (Abolfus), Rannik af Oslo, som Sendebud fra den norske Kirke ved Conciliet²⁾.

Udentviivl for hines Komme fattede Conciliet den 13de Juli 1433 en vigtig Bestemmelse om geistlige Embeders og navnlig Biskopsdømmernes Besættelse, hvorved de ældre, saa vilkaarligen tilfidesatte, canoniske Regler indskræpedes, og især Kapitlernes fri Valgret paabødes opretholdt i fuld Kraft³⁾. Denne Concilie-Bestemmelse er det, som man ved Biskop Olafs Valg til Bergen havde for Die, og hvis Autoritet Erkebiskop Aslaf paaberaabte sig ved sin Stadfæstelse af Valget. Conciliet i Basel var saaledes for Diebliffet ikke ganske uden Indflydelse paa Nordens og navnlig Norges Kirkeforhold. Men nogen vidstrakt og gennemgribende Kirkeforbedring, blev som bekjendt, ligesaalidet paa det som paa det tidligere i Kofmits udvirket. Paverne arbejdede det imod ved alle Slags Renker, fik først dets Kraft splittet ved sine Indsigelser og Forflyttelsesbud, og dernæst dets bedste Kræfter dragne over paa sin Side, indtil Conciliet saa at sige hændte af sig selv. Oplosningen af dets Levning i Lausanne den 16de April 1449 var ikke stort andet end en Form. Dets sidste egentlige Kraftyttring var, da det den 25de Juni 1439 affatte Pave Eugenius IV og den 5te November samme Aar valgte Modpaven Felix V i hans Sted. Men dette sidste Skridt formaaede man ei at forsvare med Eftertryk, og det levede saaledes til Conciliets eget Forfald og Undergang. Dets Pave blev kun af ganske Faa erkjendt. Man frygtede en ny Kirkesplittelse, og opgav efterhaanden meer og meer Conciliets Sag, idet man i samme Mon nærmede sig Pave Eugenius og hylbede ham i gammel Underdanighed. Pavedømmet gif ogsaa denne Gang feierrigt, om end ikke usvæffet, ud af Kampen mod Oplysningens og Religiositetens Fordringer.

¹⁾ Sagbr. IV. 317, 318; ifr. Pontoppid. II. 552. ²⁾ Pont. II. 568; Hvitt. under 1437. ³⁾ Decretet findes hos Pontop. II. 556—561.

Oslo og Audun af Stavanger. En Mængde Biskopper, Prælater, Klerker og Lægfolk omgave ham. Den Udvalgte indtraadte, ledet ved Haanden paa hver Side af Thorleif, Provst i Bergen (til Apostelkirken), og af den førnævnte Rannik, Olaf Jonsøn, nærmede sig Altertrinene og knælede. Olaf Jonsøn oplæste nu en Begjæring om at Erkebiskoppen vilde stadfæste det gjorte Valg. Hertil svarede Erkebiskoppen først ved at lade læse sit aabne Barlingsbrev af 4de Juli. Derpaa efter et lidet Ophold sagde Erkebiskoppen: „Ifølge Bemyndigelse af den almægtige Gud og hans Apostle, den hellige Peter og den hellige Paal, samt ifølge det hellige almindelige baselste Conciliums Bestemmelse, da vi see, at eders Valg er lovligen og canonisk foregaaet, og ikke af Noget er blevet bestridt, stadfæste vi det i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands, og beslutte, at der skal strides videre, Hr. Electus! med Overdragelsen af Embedet.“ Nu modtog Erkebiskoppen den valgte og stadfæstede Biskop (electum et confirmatum) til Fredskys, hvilket strax efter de ovennævnte Herrer Eybiskopper ogsaa gjorde. Endelig blev et Notarial-Brev optaget over den hele Handling ¹⁾, som forresten udviser den strenglovsformelige Fremgangsmaade paa den Tid ved et Biskopsvalgs Confirmation. Olafs Indvielse maa være foregaaet under Opholdet i Danmark og vel ogsaa paa en Maade i Løbet af den samme Herredag, i det mindste som norsk Raadsmøde betragtet. Thi da Kongen den næstfølgende 9de August, i Kjøbenhavn, høitidelig udnævnte William af Sinclair (de Sto Claro) til Jarl af Orknøerne, og denne udstedte sit Forsikringsbrev til Kongen, nævnes blandt de derved tilstedeværende norske Raadgivere — nemlig Erkebiskoppen, fem Biskopper og syv Berdslige — ogsaa Olaf Biskop af Bergen ²⁾. Da var han selvfølgelig ikke længer blot „Electus et Confirmatus“ men allerede viet Biskop.

At Alt gif saa formeligt til ved Biskop Olafs Valg, har uden tvivl, som allerede antydet, været en Følge af den Urefrygt, som det baselste Concilium i Begyndelsen af sit Samvære vidste at indgyde, og som gjorde, at dets Bestemmelser med Hensyn til Kirkestyrelsens Forbedring fandt et aabent Øre baade hos Fyrster og Biskopper vide om i Europa. Dette almindelige Concilium var lovet og tilfagt allerede af Pave Martinus V, men kom først til at træde sammen under hans Eftermand Eugenius IV. Det aabnedes i Basel den 22de Juli 1431 og udtalte, til Pavens store Uergrelse, meget snart den samme Grundsætning, som tidligere Concilierne i Pisa og Kostnits: at et almindeligt Concilium var Paven overordnet. Det vidste ogsaa en Tid lang med Dygtighed og Held at forsvare og opretholde denne Grundsætning. Kaldelse til at afgive Møde ved Conciliet udgif na-

¹⁾ N. Dipl. I. 540—542. ²⁾ Svittfeld.

turligvis ogsaa til de nordiske Rigers Konge og Biskopper. Men det varede, uvidt af hvilken Grund, længe, førend Nogen paa deres Begne møbte; Kongen maatte endogsaa paaminde ved en Skrivelse fra Conciliet, inden noget alvorligt foretoges. Endelig i 1433 eller 1434 møbte for Danmarks Bedkommende Biskop Peter af Ribe samt Johan Jvardsøn, Archidiaconus af Aarhus, og for Sveriges: Nikolaus Raggvaldsøn, Biskop af Veris¹⁾. Ingen nævnes paa Norges Begne ved den Heilighed; men senere, i 1437, var dog Johannes Krabbe, Kannik af Nidaros, og Alf (Abolfus), Kannik af Oslo, som Sendebud fra den norske Kirke ved Conciliet²⁾.

Udentvivl for hines Komme fattede Conciliet den 13de Juli 1433 en vigtig Bestemmelse om geistlige Embeders og navnlig Biskopdommernes Besættelse, hvorved de ældre, saa vilkaarligen tilfidesatte, canoniske Regler indskræpedes, og især Kapitlernes fri Valgret paabødes opretholdt i fuld Kraft³⁾. Denne Concilie-Bestemmelse er det, som man ved Biskop Olafs Valg til Bergen havde for Die, og hvis Autoritet Erkebiskop Absal paaberaabte sig ved sin Stadfæstelse af Valget. Conciliet i Basel var saaledes for Diebliffet ikke ganske uden Indflydelse paa Nordens og navnlig Norges Kirkeforhold. Men nogen vidstrakt og giennemgribende Kirkeforbedring, blev som bekjendt, ligesaa lidet paa det som paa det tidligere i Kofmits udvirket. Paa venen arbejdede det imod ved alle Slags Henter, fik først dets Kraft splittet ved sine Indsigelser og Forslyttelsesbud, og dernæst dets bedste Kræfter dragne over paa sin Side, indtil Conciliet saa at sige hendode af sig selv. Oplosningen af dets Levning i Lausanne den 16de April 1449 var ikke stort andet end en Form. Dets sidste egentlige Kraftyttring var, da det den 25de Juni 1439 affatte Pave Eugenius IV og den 5te November samme Aar valgte Modpaven Felix V i hans Sted. Men dette sidste Skridt formaaede man ei at forsvare med Eftertryk, og det levede saaledes til Conciliets eget Forfald og Undergang. Dets Pave blev kun af ganske Faa erkjendt. Man frygtede en ny Kirkesplittelse, og opgav efterhaanden meer og meer Conciliets Sag, idet man i samme Mon nærmede sig Pave Eugenius og hylde ham i gammel Underdanighed. Pavedømmet gif ogsaa denne Gang feierrigt, om end ikke usvækket, ud af Kampen mod Oplosningens og Religiøsitetens Forbringere.

¹⁾ Sagbr. IV. 317, 318; jfr. Pontopp. II. 552. ²⁾ Pont. II. 508; Hvitt. mæder 1437. ³⁾ Decretet findes hos Pontop. II. 556—561.

96.

Birgittinerordenens Udbredelse over de tre nordiske Riger. Munklifs Benedictinerkloster i Bergen omdannet til Birgittinerkloster. Anklager mod Birgittinerne. Kongen og Biskopperne tage sig af deres Sag.

Det omtalte store Møde i Bordingborg af Biskopper fra alle de tre nordiske Riger synes for en Deel, om just ikke nærmest, at være foranlediget ved Birgittinerordenens Stilling; i det mindste fandt paa Mødet vigtige Forhandlinger Sted angaaende den nævnte Orden. Denne havde nemlig nu udbredt sig til alle tre Riger, men havde ogsaa paa den anden Side fundet heftige Modstandere, som ivrede mod dens Grundvæsen og de deraf, som paaftodes, oprundne Uordener inden dens Samfund. Dog før vi gaa over til at berøre disse Anklageposter mod Ordenen, maa vi omtale dens Indførelse i Norge.

Dronning Margreta havde i sin Tid næret megen Indest for den hellige Birgittas Orden og for Badstena Kloster. Hun lod sig endog i 1403 optage i Ordenens Broderskab som soror ab extra ¹⁾. Baaede Kong Erik og Dronning Filippa fulgte senere sin Fostermoders Exempel og viste sig yderst gunstig stemte mod Ordenen; ogsaa Filippa lod sig optage som verdslig Søster i Badstena. Imidlertid varede det dog en god Stund, førend noget ret alvorligt Skridt blev gjort for at faa oprettet Klosters af St. Birgittas Regel i Danmark og Norge. En ejendommelig Banstælighed laa i det store Antal Medlemmer af begge Kjøen, der efter Regelen fordredes til et fuldstændigt Kloster, hvorved naturligvis Oprettelsen af ethvert saadant fra Ny af blev saare kostbart, især paa en Tid, da Svermeriet for Klosterlivet i det Hele var begyndt i høi Grad at kjølnes. Badstena Kloster i Sverige synes desuden længe selv at have tiltrængt de Gaver, som Ordenens Belyndere i alle tre Riger maatte ville yde. Dronning Margreta havde dog i sine sidste Levedage lovet et Birgittinerklosters Opførelse i Danmark og skænket Grund dertil i Skjæminge paa Laaland i Odense Biskopsdømme. Kong Erik gjentog dette Løfte under et Ophold i Badstena i 1413 ²⁾, og lagde strax kraftig Haand paa Verket ved at begynde de nødvendige Bygninger paa den af Margreta skænkede Grund, og ved i 1417 at opfordre i Christi Navn til at yde milde Gaver til Arbeidets Udførelse ³⁾. Saaledes opstod Maribo Kloster paa Laaland, der snart efterfulgtes af Mariager Kloster i Aarhus Biskopsdømme i Jylland. Udsendinge fra Klosteret i Badstena, Ordenens Moderkloster, forestod Indretningen af det i Maribo, og dannede dets første Befolkning; men det varede længe, før denne naaede det foreskrevne Tal, og før Klosterets Bygninger bleve fuldendte.

¹⁾ Diar. Vadst. i Scr. r. Sv. I. 116.

²⁾ Sammeft. 132.

³⁾ Pontop. II.

Det var ganske naturligt at Kong Erik, ved Siden af sin Omhu for Maribo Kloster i Danmark, ogsaa maatte tænke paa et Birgittinerklosters Oprettelse i Norge. Men hvad som nu end fra Først af dertil kan have været Aarsagen, — her arbejdedes ikke for Oprettelsen af noget Kloster fra ny af, men for Ombannelsen af et ældre Kloster til Bolig for Birgittinerne. Det Kloster, som man dertil udsaa, og som virkelig ogsaa blev ombannet, var Munklifs Benedictinerkloster i Bergen, et af Norges ældste og rigeste. Ganske uden Modstand skede imidlertid ikke denne Forandring, skjønt den længe i Stillehed synes at have været forberedt, og det med megen Slughed.

Da Jon Abbed af Munklif ved 1408 blev Skaabholts Biskop ¹⁾, fulgte en vis Stein ham i Abbedverdigheden, en, som det lader, klog og hos Kong Erik vel anstreven Mand. Denne Stein var uden tvivl selv en Ynder af Birgittinerordenen, og kan derfor muligens hos Kong Erik have fremkaldt den første Tanke om en Forandring med det Kloster, hvis Forstander han var, — en Forandring, til hvilken ogsaa Klosterets samtidige Forsald og flette Tilstand kan have givet yderligere Opfordring. I Januar Maaned 1414 var Stein i Danmark, i Helsingborg, og har der uden tvivl holdt Overlægninger med Kong Erik om det antydede Niemed. For samme Sags Skyld synes han fra Danmark at have begivet sig til Badstena, hvor han findes at have været i Marts 1414. Høist sandsynlig staar ogsaa i Forbindelse med Kongens og Steins Plan, at denne sidste netop blev udseet af Kongen til at møde for Norges Bedkommende paa Conciliet i Kostnits. Det heder nemlig, at han indfandt sig der „for Norges Konge, sit Kloster og Vinkjøpings Biskop“ ²⁾, hvilken sidste var Badstena-Klosterets Foresatte. Han maa altsaa antages at have været sat istand til at underhandle med Paven og Conciliet som Fuldmægtig for dem, som den paatænkte Forandring nærmest angik.

Imidlertid blev intet Afgjørende ved denne Heilighed udrettet, maaskee paa Grund af det indtrædende Pavestifte ³⁾, og i 1418 sees Abbed Stein atter at have været hjemme ved sit Kloster. Først omkring 1420 traadte Planen aabenlystere for Dagen. Ved den Tid seer man, at Birgittinermunke med Abbed Steins Indrømmelse havde Tilhold i Klosteret, og at de havde en Haand med i Bestyrelsen af dets Ejendomme. Ved samme Tid mærkedes det ogsaa, at Stein ikke alene ingen nye Benedictinermunke optog i Klosteret, men endogsaa arbejdede af al Magt paa at faa de ældre, som vare der tilbage, bortskjærnede, saaledes at han endog til Slutning kunde paastaa, at Benedictinerconventet der blot bestod af ham selv og een gammel og skrøbelig Broder. Da det nu ved Steins Slughed var bragt saa-

¹⁾ S. o. f. II. 451.

²⁾ S. o. f. II. 458 Not. 3.

³⁾ S. o. f. II. 559.

vidt, og Benedictinerconventets Forfald var blevet vitterligt, bragtes, som det lader, Sagen under nærmere Overveielse paa et Møde i Juni 1420 paa Vaaland, hvor Kongen havde samlet hos sig flere af den norske Kirkes Biskopper, og blandt disse Aslaf Bolt, der som Bergens daværende Biskop skulde have et Slags Tilsyn med Munklifs Kloster. Biskop Aslaf maa ved denne Leilighed være bleven indbragt i Kongens Plan, om han ikke allerede tilforn har været vunden for den. Fra nu af optræder nemlig han som en Hovedtalsmand for den paatænkte Forandring. Efter Hjemkomsten til Bergen tilfrem Biskop Aslaf den 10de September 1420 Pave Martinus V, at det norske Folks Hu stod til den hellige Birgittas Orden, og at det var et almindeligt Ønske at see den indført i Landet. Nu var Munklifs Benedictinerkloster, paa Grund af flere sammenstødende Uheld, næsten øde. Alles Dine, Kongens, Raadets og Almuens, vare henvendte paa dette som et passende Sted for Birgittinerne; to Munk af denne Orden fra Maribo, som Kongen havde ladet reise om i Norge, havde fundet det i alle Maader hensigtsmæssigt; Abbeden og den eneste i Klosteret gjenværende Benedictinermunk havde endelig med Glæde samtykket i at ville indtræde i Birgittinerordenen, naar Pavens Tilladelse dertil udvirkedes. Biskoppen ansøgte derfor Paven om, at Munklifs med sine Indtægter maatte overgaa til den nye Orden. Ansøgningen blev understøttet af Biskopperne Arne af Skaalholt og Anbjørn af Hamar, der vare nærværende paa den Tid i Bergen; og disse be- raabte sig ligeledes paa Nordmændenes eenstemmige Ønske samt paa Umuligheden af at opretholde Munklifs for Benedictinerne. Samtidig hermed gav Biskop Aslaf ligesom og Abbed Stein og hans Convent sit Samtykke til at Munklifs overdroges til Birgittinerne, saafremt Paven bifaldt dette.

Med disse Breve afreiste Abbed Stein samme Høst til Kong Eric, fik dennes Anbefalingsbrev for Klosterets Overgang til Birgittinerne og ligeledes, paa hans Anmodning, et lignende af Keiser Sigismund, hvorpaa han begav sig til Rom. Ansøgningen blev nu foredraget for Pave Martinus, og denne gav den 26de November 1421 et gunstigt Svar. Paven erklærede sig tilbøielig til at føie Kongens Ønske og paalagde vedkommende Biskop, nemlig Aslaf Bolt i Bergen, saafremt Benedictinerklosteret ikke ved Abbeden og Munkene kunde reformeres, da at forandre det til et Birgittinerkloster, hvilket det da siden bestandig skulde vedblive at være. Klosterets Abbed og Munk af Benedictinerordenen skulde, hvis de forlangte det, optages i Birgittinerklosteret, og dette skulde for Fremtiden nyde alle de Fordele, som vare Ordenens øvrige Kloster indrømmede ¹⁾.

¹⁾ Munklifs Brevbog Udg. af Munch 17—19.

Det var nu kommet til Alvor med Munkliffklosterets Omfobning. Men nu fremtraadte ogsaa Modstanderne af den forehavende Omformning med kraftige Modforestillinger. Der viste sig at være tvende Partier. Paa det ene, der ønskede Forandringen, stod Kongen, Biskop Aslaf og Abbeden Stein; paa det andet, der ønskede Benedictinerconventet opretholdt, stod Forstanderne for de ældre Klostre i Bergen og dens Omegn, hvilke rimeligvis med Skæve Dine have seet de nye Birgittinaeres Begunstigelse paa en ældre Ordens Befostning. Nærmest laa for Diebliffet Sagens Afgjorelse i Biskop Aslafs Haand; men han havde allerede erklæret sig for Omformningen. Han havde i sin Indstilling til Paven yttret, at da han personlig visiterede Klosteret, havde han der kun fundet Abbeden og een Broder, begge nedtyngede af Alrodum. Ved disse var det umuligt at reformere Klosteret, der allerede havde lidt meget baade i aandelig og verdslig Henseende ¹⁾. I Modsetning hertil erklærede imidlertid Abbed Thorkel af Lyse og hans Kistercienserconvent, Prædikebrødrenes Prior Johannes, og Minorernes Guardian Gerlaf samt begge disse Conventer, i et Bidnesbyrd af 20de Januar 1422, at Benedictinerklosteret Munklif var forsynet med alle fornødne Bygninger, dets Kirke med tilhørende hellige Bøger og Bøger, at det havde tilstrækkelige Indtægter af alle Slags, og at otte Munkke, der havde aflagt Løftet, „som oftest“ der opholdt sig. Men Abbeden gjorde sig, med Biskoppens Hjælp, al Umag for at faa disse Munkke ud af Klosteret og den hellige Benedictus's Regel afskaffet. Han havde indtrængt Munkke af Frelserens Orden i Klosteret, og paa mange Maader vist svigfuld Uvillie mod de derværende Brødre af Benedictus's Regel. Han havde endog bragt det dertil, at nogle af disse holdtes i Fængsel af Biskoppen, og de øvrige frygtede at berøves Klosteret, hvis de ei ved deres Ordens Fædres Hjælp kunde reddes ²⁾.

Biskop Aslaf havde dog, som sagt, Pavens Bemyndigelse og Kongens Dnsse at støtte sig til, og foretog Omdannelsen. Han løste, paa Abbed Steins Forlangende, denne fra hans Løfte til den hellige Benedictus's Regel, efterat han havde opgivet sin Abbedverdighed i Biskoppens Hænder; hvorpaa Stein af Biskoppen modtog Birgittinerordenens Dragt og aflagde nyt Løfte overensstemmende med den hellige Birgittas Regel. Og nu forandrede Biskoppen Klosteret til et St. Birgittas Kloster, idet han indførte Brødre og Søstre fra Maribo i virkelig Besiddelse af Klosteret med alle dets Ejendomme og Rettigheder ³⁾.

For at Forandringen kunde have fuld Gyldighed udtrævedes Pa-

¹⁾ Munklifs Brevb. 21.
Brevb. 21—22.

²⁾ Langes Rth. 1ste Udg. 776—777.

³⁾ Munkl.

vens endelige Stadfæstelse af hvad der var steet; og om denne anfogte nu Kong Eric. Men forinden den indløb, gjorde Modstanderne endnu et Forsøg paa, om muligt, at forstyrre Foretagendet. Prædikebrødrenes Prior, Peter Oldemarket, Minoriternes Guardian, Gerlaf Gruter, en Chorsbroder ved Apostelkirken, Johannes Streløv, og Johannes Pessardi, Prest til St. Peter, Alle i Bergen, udstedte den 5te Januar 1424, til Fordeel for en efter deres Paastand brøstholden Broder Johannes van dem Berge af Benedictinerordenen i Munckliif, en ny Erklæring, stilet til den tydske Geistlighed i Almindelighed og til visse Klosterforstandere i det nordlige Tydskland i Særdeleshed, — i hvilken Erklæring Abbed Stein og tildeels ogsaa Biskop Aslak paa det skarpeste angrebes. Stein, hed det, havde uretfærdigen udjaget hin Broder fra Klosteret, og da han af Frygt havde taget sin Flugt til Prædikebrødrene, havde Stein bansat baade ham og Prædikebrødrenes Prior, samt alle Andre, som hjalp den betrængte Broder. Prioren havde stevnet Abbeden for Biskoppens Domstol, men han havde ikke mødt. Forud havde Stein for Birgittinermunkenes Skyld, hvilke han forlængst havde indbragt i Klosteret, tilsat dette Guds og Alenodier; og han havde foretaget tre Udenlandsreiser, og engang endog været tre Aar borte for at bevirke Klosterets Ophævelse. Han havde i lang Tid ingen Broder villet optage, uagtet flere ærbare Prester havde ønsket at indlemmes i Ordenen; og af de otte Brodre, der fandtes ved Klosteret, havde han fordrevet nogle ved Løgn og Falskhed og kjøbt andre til at forlade det. Nogle havde han endog faaet Biskoppen til at fængsle, og han havde berøvet Munkene, der i ni Aar havde været i Regelen, deres Dragt. Alt dette havde han gjort for at udrydde Benedictinerne af Klosteret og gjennemdrive sin Bille med Hensyn til Birgittinernes Indflytning ¹⁾.

Det er meer end sandsynligt, at der i begge Parters Fremstilling findes store Overdrivelser, og at Abbed Steins Fremfærd ingenlunde i Et og Alt har været lovlig eller redelig, ligesaa lidet som Biskoppens. Pave Martinus selv maa ganske vist have næret nogen Tvivl, eftersom hans endelige Stadfæstelse paa Forandringen længe udeblev. Men omstøder seeredo dog Birgittinernes Parti, og den 15de Juni 1428 udstedte Martinus fra Rom sin Stadfæstelses-Bulle, hvorved Omstøringen af Munckliifs Kloster fuldkommen bekræftedes ²⁾.

Munckliif var da fra nu af et Birgittiner-Kloster. En Deel Brodre og Søstre vare allerede indflyttede fra Maribo, og flere kom efter fra selve Moderklosteret i Badstena. Det varede imidlertid endnu en Stund, før den nye Stiftelse kom i sin fuldkomne Orden.

¹⁾ Langes *Alb.* 1ste Udg. 777—780, 2den Udg. 288.
Brevb. 19—22.

²⁾ *Munckliifs*

1427 finder man, at en Generalconfessor allerede har været ansat af Brodrekonventet istandbragt. Men først i 1434 erkjendte Moderklosteret i Badstena Stiftelsen som fuldendt, idet nemlig Badstenas Martini siger: „i dette Aar begyndte Medlemmer af vor Orden at lade Munklifs Kloster i Bergen, hvilket før havde tilhørt Brodre af den hellige Benedictus's Orden“¹⁾. Først ved den Tid er da rimeligvis en Abbedisse bleven indviet til Klosterets overste Forstanderisse, og Søstrenes ligesaavel som Brodrenes Samsfund blevet indtælligt²⁾.

Men imedens Birgittinernes Orden saaledes, under Kong Eriks samme Beskyttelse, udbredte sig og slog Rod i alle de tre nordiske Riger, traaf sig, som allerede yttret, et Uveir sammen over den fra uden, hvilket truede Ordenens Tilværelse i det mindste i dens oprindelige Land. Samlivet mellem Søstre og Brodre, rigtignok under paahævet streng Afsondring, men dog i eet og samme Kloster, synes tidligt at have vaart Betæneligheder hos En og Anden, og at have sat de Tunger i Rørelse og onde Rygter i Omløb. Udentvivel har det meget bidraget den Omstændighed, at den første Abbedisse i Badstena, Ingegerd Knutsdatter, skjønt hun var den hellige Birgittas Datterdatter, dog ingenlunde viste sig det hende betroede Embede værdt, men tværtimod førte et saa letfærdigt Levnet, at man næstes til at tro hende astræde³⁾. Dette kan nemlig ikke andet end have vaart den Opsigt, og givet Anledning til at Mange drog Slutninger fra Ingegerds Afværelse til Livet i det hele Klostersamsfund.

En Augustinermunk ved Navn Johannes fremkom endelig med en offentlig Anklage mod Ordenen, idet han paastod, at Nonnernes og Munkenes Samvær i eet Kloster, trods den paabudne strenge Afsondring, foraarsagede et utugtigt Levnet, og at man derfor burde ivertsette en Adskillelse af Klostrene, saaledes at hvert Kjon fik sit særskilte. Denne Anklage virkede, at i 1428 en Stevning udgik fra Rom til Ordens Forstandere at møde i Lybel for at afgive Oplysninger for den i Sagen bestiftede Dommer, en Cardinal Johannes⁴⁾. Skjønt denne Stevning blev aflydt, og om Sagen i Lybel er bleven røget med Alvor, vides ikke; men saameget sees, at Ordenens Anklagere alle dengang ere blevne bragte til Taushed. Thi paa Conciliet i Basel hævede sig igjen Stemmer mod Ordenen, baade med Hensyn til de blandede Klostere og til den hellige Birgittas Aabenbaringer; og i

¹⁾ Scr. r. Sv. I. 152.

²⁾ Om hele denne Forandring see Ranges Rihist.

124—126, 458—472, 775—780, 2den Udg. 280—294. ³⁾ Egbr. III. 851;

ifrt. Diar. Vadst. Scr. r. Sv. 116, 131; i Digtet er imidlertid ikke talt om Aarsagen til hendes Resignation. ⁴⁾ Pontop. II. 550 f. under 1428; ifrt.

m. Diar. Vadst. Scr. r. Sv. I. 147.

1433 udgik fra Conciliet en Stevning til Confessor og Abbedisse i Badstena at møde i Basel. Dette vakte Forbauselse og Ungstlighed hos den Ordenen saa hengivne Kong Eric, og har ganske vist ikke bidraget lidet til, at han paa den før omtalte Herredag i Bordingborg, i Sommeren 1434, samlede om sig saamange Biskopper. Han behøvede nemlig disses Hjælp for at kunne optræde med Eftertryk som Birgittinerordenens Talsmand hos Conciliet, — og han fik den. Selv udstedte han den 3die Juli fra Bordingborg en Anbefalings- og Forsvars-skrivelse for Ordenen, og det samme gjorde tolv af de tilstedeværende Biskopper af alle tre Riger med Erkebiskopperne af Lund og Nidaros i Spidsen ¹⁾. Indholdet af begge Skrivelser var en Eerprisning af Ordenens Stifterinde, af dens egen Fortjeneste og af dens Medlemmers verdige og opbyggelige Levet. Hertil føiedes en Forsikring om at Afsondringen mellem begge Rion i Klostrene overvågetes med Strengbed og vernedes ved Bygningernes hensigtsmæssige Indretning, ved faste og vel vedligeholdte Mure, der adskilte Sosterne's Boliger fra Brødrenes; — noget som næsten alle Biskopper kunde bevidne og navnlig de, som vare Birgittinerklostrenes Visitatorer. Ogsaa den hellige Birgittas Aabenbaringers Bog anpristes paa det varmeste.

Disse tvende Skrivelser bleve foredragne for Kirkemødet den 26de Marts 1435. Mange af de forsamlede Fædre vare allerede forud gunstig stemte mod Ordenen, og da den nu saa varmt blev forsvaret af de nordiske Rigers baade geistlige og verdslige Dyrighed, ligesom og af de nordiske Kirkers fuldmægtige Sendebud til Conciliet, — saa gik Birgittinerne med Seier ud af Kampen. Ordensreglerne bleve uforandret bestaaende, og den hellige Birgittas Aabenbaringer erkjendtes for egte og guddommelige ²⁾.

Erkebiskop Nislaaf var efter den store Herredag endnu den 27de August 1434 i Danmark. Paa nævnte Dag udstedte han nemlig i Kjøbenhavn en Kvittering til Kong Eric for dennes Gave af 300 Kobler til Nidaros's Kathedralkirke, til Beføstning af en stadig Salmefang der. De 100 af hine Kobler udbetaltes Erkebiskoppen, medens de øvrige 200 afsvittedes paa Nislaafs Formands, Erkebiskop Nislaafs, Gjæld til Kongen ³⁾. Nislaaf Bolt har saaledes ikke vendt

¹⁾ Erkebiskopperne Peter af Lund og Nislaaf af Nidaros, af Guds og det apostoliske Sædes Raade, Biskopperne Rafne af Odense, Johannes af Roskilde, Jon af Oslo, Sigge af Skara, Audun af Stavanger, Thomas af Strengenes, Herman af Viborg, Peter af Hamar, Gerard af Børglum og Severin af Bergen. Egb. IV. 319, 584—588. ²⁾ Egb. IV. 318—321; Pont. II. 555 f. ³⁾ N. Dipl. II. 537; Ifr. o. f. II. 466.

mste tomhændet tilbage til sin Kirke fra sit her omtalte Ophold i Danmark.

97.

Erkebiskop Aslaf træder at gjenoplive Provinsialconcillierne. Concillium i Bergen 1435, i Oslo 1436.

Som et Bevis paa Erkebiskop Aslafs Sands for sit Kald som Metropolit og for den norske Kirkes Lære bør det regnes, at han søgte at bringe de norske Provinsialconcillier igjen tillive som Organer for Nationalkirkens lovgivende Myndighed. Der findes vistnok enkelte Spor til, at saadanne Concillier have været afholdte efter Erkebiskop Olafs Dage, og dette er ogsaa i det Foregaaende paavist; men baade havde de, saavidt skjønnes, været yderst sjældne, og ingen egentlige Conciliebestemmelser eller Statuter have paa dem været udarbejdede. Erkebiskop Olaf af 23de August 1351 fra Provinsialconcilliet i Nidaros ¹⁾ ere de seneste, som fra det 14de Aarhundrede gik af; og fra det 15de findes ingen for Erkebiskop Aslaf, hvilke aabenbarligen slutte sig til hine Olaf som de nærmest forudgaaende. Og mellem begge ligger et Tidsrum af ikke mindre end 85 Aar, i hvilke Kaa den lovgivende Myndighed, som det tilkom den norske Kirke i særlige Anliggender at øve gennem sine Provinsialconcillier, havde været ubenyttet. Det baselste Kirkemødes Forhandlinger have uden tvivl været en Spore for Aslaf til atter at sætte dem i Gang, og den Fare, der under Statsstyrelsens stedse tiltagende Forvirring i de omvendte Riger truede den norske Kirkes Selvstændighed, kan maaskee vel have virket Sit til, at han søgte ved Provinsialconcilliernes gjenoprettelse at give Landskirken en større Fasthed.

Erkebiskoppen bestemte sig til at afholde i 1435 et Provinsialconcillium i Bergen, og han havde foreløbigt talt herom med nogle af de Byskebiskopper, hvilke fandt Tingens hensigtsmæssig og gav den sit Kald. Erkebiskoppens Kaldelse udgik, og det ikke alene til Provinsens Biskopper og Kapitler men ogsaa til dens øvrige høje Prælater og løfterforstandere. Den for Mødet fastsatte Tid synes at have været august Maaned. Erkebiskoppen ventede sikkert, at de Biskopper, som havde vigtige Forhindringer ikke afholdt, skulde møde personlig. Men da ingen kom til Bergen, forled den bestemte Tid uden at nogen Biskop optraadte sig. Fra nogle kom vistnok Fuldmægtige, der fremsførte Undersøgelser, hvilke dog Erkebiskoppen ikke for alle fandt fyldestgørende; andre derimod sendte hverken Fuldmægtige eller Undersøgelse. I den samme Uøstflighed eller Gjenstridighed gjorde ogsaa flere Kapitler og nogle Abbeder og Prælater sig skyldige.

¹⁾ S. o. f. II. 343—347.

Om denne usømmelige Abfærd var forsættlig og forud overlagt, og saaledes en Ytring af visse Biskoppers og Prælaters Uvillie og Opsætsighed mod deres Metropolitan, — eller om den kun har været en Folge af den i længere Tid raadende Slaphed i Kirkestyrelsen, og Uvagheden med Provinzialconciller, — dette laader sig ikke med Sikkerhed afgjøre. Det første synes imidlertid ei ganske utroligt; og Erkebiskoppen maa med Hensyn til nogle af de Udeblevne virkelig have fortolket deres Opsætsel paa hin Maade. Han udstedte nemlig den 29de August 1435 fra Bergen en Kundgjørelse, hvori han bittert beklagede sig over den mod hans Kaldelse og Befaling udviste Foragt, og tillige, ifølge Overlæg med de tilstedeværende Geistlige og med deres enstemmige Samtykke, erklærede dem, som modvilligen eller uden at angive fyldestgjørende Undskyldning vare udeblevne, for at være faldne i Straf overensstemmende med de canoniske Forskrifter. Han henvendte dette til alle dem, som havde undladt at sende Jæbmægtige, men navnlig til Biskopperne Jon af Oslo, Thomas af Orknesserne og Peter af Hamar, hvilke han betydede, at de, ifølge visse opgivne canoniske Bestemmelser, selv havde udelukket sig af deres Medbrødres Samfund, indtil de paa en følgende Synode vare afløste og deri igjen optagne, — og til Solve Abbed af Halsna, hvilken han suspenderede fra Embedet, indtil han havde givet passende Dpreisning og var bleven løst af Erkebiskoppen¹⁾.

Man seer, at Erkebiskop Olaf tog Sagen ganske alvorligt, og at han ikke vilde lade dem, som han ansaa for mest skyldige af sine Lydbiskopper, slippe ganske urevsede fra deres Opsætsighed. Det er ellers mærkeligt nok, at de to for Modvillighed anklagede norske Biskopper netop ere de danskkøbte Jon af Oslo og Peter af Hamar. Har Erkebiskoppen maaskee især villet dem til Livs paa Grund af deres Nationalitet? eller fordi han ansaa dem som Formænd og Ledere for et danskt Parti i Norge, der arbejdede for Danernes Indflydelse i dette Riges Anliggender til Skade for dets Selvstændighed og dets egne Børns Ret? Ganske usandsynligt er det ikke, at slige eller lig-

¹⁾ Erkebiskoppens Brev, der giver Underretning om det her fortalte, findes hos Pontop. II. 563—565 (eft. Afskr. i Barthol. III. 844—847?). At Bp. Olaf af Bergen ikke var tilstede, havde sin gyldige Grund deri, at han tilligemed Thotleif Provst til Apostelkirken netop dengang, i August Maaned, vare med en heel Deel af det danske Rigstraad i Kongens Grinde i Stockholm for at underhandle med de Svenske i Anledning af Urolighederne i Sverige (Gadorf II. 91; Egkr. IV. 104). Bp. Jon af Oslo findes vist nok ogsaa i dette Aar at have været i Stockholm, uden tvivl i Kongens Grinde, og Bp. Olaf tilforordnet; men dette var senere, nemlig ved Midten af October, saaledes at dette neppe kunde undskyde hans Udeblivelse fra og Ringeaagt for det tilfagte Concilium i Bergen. Gadorf II. 98, 99; N. Dipl. II. 540.

nende politiske Bevæggrunde kunne have gjort sig gjældende hos Aslaf ved Siden af hans Omsorg for sin Kirkes Tarv. Man maa mindes, at Aslaf i sin Tid var bleven tilfidesat for Biskop Jons Formand paa Grund af Dronning Margretas Partisthed for sine Landsmænd ¹⁾. Den Omstændighed kan vel tænkes at have efterladt et Nag i hans Sjæl. Senere viste han sig, som man vil komme til at see, mindre end gunstig stemt for Bedligholdelsen af Norges Forbund med Danmark, og for Antagelsen af den Konge, de Danske eensidigen havde udvalgt.

Uagtet saaledes ingen af Nidaros's Bysbiskopper mødte personligen i Bergen, og uagtet Forsamlingen der synes at have været høist ufuldstændigen besøgt af Norges Geistlighed, saa betragtede Erkebiskoppen den ligesuldt som et lovligt Provinsialconcilium og lod den raadslaa om og fatte Bestemmelser i flere ganske vigtige Sager.

Blandt disse var en, som udgik fra det almindelige Concilium i Basel. Dette havde besluttet, at i Righed med hvad der var paalagt i de øvrige under den romerske Kirke hørende Lande, ogsaa i de nordiske Riger Halvdelen af Tienden, eller, som det ogsaa kaldtes, den tyvende Penge (vicesimus denarius), skulde afgives til Conciliets Underholdning og visse andre af det bestemte Diemed, og det havde i den Anledning under 19de Februar 1434 udstedt den fornødne Skrivelse, hvorved en Canonicus af Slesvig, Ericus Bundonis, udnævntes til Overindsamler ²⁾. Imod dette Valg af Overindsamler skede Indsigelse af de i Bordingborg i Sommeren 1434 samlede Metropolitaner, paa Grund af, at den Valgte, som Holsteiner var Kong Eriks og dennes Rigers Fiende ³⁾. Siden maa Sagen være bleven ordnet paa en anden Maade, og nu var for Norges Bedkommende Biskop Audun af Stavanger udnævnt til Hovedindsamler. Dennes Fuldmægtig, Gunnar Eriksøn, Chorsbroder af Stavanger, indfandt sig paa Mødet i Bergen, fremlagde der, den 22de August 1435, det baselske Conciliums Bulle, og udbad sig af Erkebiskoppen, efter Overlæg med det forsamlede Klerus, et afgjørende Svar med Hensyn til den i Bullen paabudne Halvtiende. Der blev besluttet, at hvad der allerede var samlet til Conciliets Bedste i den norske Provins skulde overleveres Indsamleren, og det tilbagestaaende være indkrævet inden Kyndelsmesse næstkommende (2den Februar 1436). Man besluttede derhos, at hele denne Sum, under Indsamlerens Opsyn, skulde deles i to ligestore Dele, hvoraf den ene skulde udbetales til Conciliet i Basel, den anden anvendes til Omkostningernes Dækkelse. Dette synes imidlertid at have gjældet en Collect, der var foranstaltet, før Bullen om Halvtienden endnu var kommen til den norske Kirkes Kundskab.

¹⁾ .S. o. f. II. 450. ²⁾ Afskr. i Babsena Brevbog, efter Lange. ³⁾ Smits.

Thi Erkebiskoppen og Klerus, heder det, fandt tillige, at ingen ny Collect burde paalægges den norske Kirke, førend den her omhandlede var kommen det hellige Concilium tilhænde; især da der i Bullen udtryffeligt var bemærket, at hvis nogen Collect forhen maatte være gjort i lignende Viemed, denne da skulde fradrages, — og det nu var rimeligt, at den omtalte Sum vilde findes at udgjøre ligesaa meget om ikke mere end den paabudne Halvtiende. Der maatte ogsaa tages Hensyn til de Krige, der havde uroet Norge, til hvad dette Land havde lidt ved Brænden, Ran og Pest, til de geistlige Beneficiers aarlige Afstagen og til Kirkens, Geistlighedens og den hele Menigheds ullykkelige Tilstand, der længe havde været og endnu varedede. Derfor bad Klerus Erkebiskoppen, at han i den Skrivelse, han snarest muligt udfærdigede til det hellige Concilium, vilde anføre disse Grunde og andre de kraftigste, han formaede at paapege, til Geistlighedens Undskyldning ¹⁾. — Man seer, at den norske Geistlighed har følt sig opfordret til at understøtte den almindelige Kirkeforsamling med Pengebidrag, som den rimeligvis selv har bestemt, men at den gjerne paa en god Maade vilde unddrage sig for en fast Stat i hint Viemed efter Kirkeforsamlingens Paabud. Denne Sag kom imidlertid, som vi senere skulle see, under fornyet Overlægning.

Tvende andre Sager kom under Raadslagning paa det heromhandlede Møde og afgjordes ved en Bestemmelse (statutum), som Erkebiskoppen udfærdigede i Skrivelse af 24de August.

Den første Sag angaar en overtroisk Helligholdelse af Løverdagen. Det var kommet Erkebiskoppen for Dre, at man paa forskellige Steder af Riget, „deels af Naturens Skrøbelighed, deels af Dævelens (pükans) Forvildelse og Tilskyndelse“, havde bristet sig til at optage og holde Helger, som hverken af Gud eller den hellige Kirke ere forordnede eller samtykte, men tværtom stride mod begge Bud, „navnligen Løverdags helg, som Jøder og Hedninger pleie holde, men ei Christne“. Det er strengeligen forbudet — heder det — i Kirkeloven, at Noget maa holde eller fra ny af optage Helligdage udenfor dem, som Paven, Erkebiskop eller Biskopper fastsætte. Søndagen helligede Gud selv paa mange Maader: da opstod han, efter at have frelst Menneskeheden ved sin Pine og Død; og paa Søndagen sendte han sine Apostle sin hellige Aand. De andre Helger, som ere opførte i Christenretten, have Guds Bønner siden forordnet i Kirken „Guds Hellige til Hæder og de syndige Mennesker til Retledning af deres Synder“, skjønt nu — lægges til — findes Exempler nok paa, at mange grove Synder, som alle Christne burde vogte sig for, be- drives paa disse Dage. Af den Grund har Erkebiskoppen, med de

¹⁾ Afstr. i Barthol. III. (D) 841—844.

paa Provincialconcilium i Bergen samlede Geistlige, fastsat, „at Es-
 verbagshelg herefter ingenlunde maa tilstedes videre end som Christen-
 retten byder“. Alle skulle vogte sig for denne store Ustif under Kir-
 lens Straf. Men er der Nogen, som paa den Dag heller end paa
 andre vil af Guds frygt gjøre godt, „da faste han, eller gjøre sin Na-
 tthedralkirke, Kloster eller Fattige Almisje af retfærdigt Erhverv, hvil-
 ket han paa Lovdagen vinder ved Udroning eller andet skjelligt Ar-
 bejde“. — Den her omtalte og forbudne Ustif antyder vel neppe no-
 gen farlig Fortjærlighed hos Nordmændene for Jødedommen, eller
 nogen egentlig Branglære, som blandt Almuen havde udbredt sig, men
 kun en Mistydning af Kirkelæren, hvilken let kunde give Fremmede
 Anstød og fremfalde ugunstige Domme fra deres Side om den norske
 Kirkes Rettroenhed.

Den anden Sag, der ved nævnte Skrivelse afgjordes, angaar
 uberettiget Bettleri navnlig af Munk. Erkebiskoppen —
 heder det — har ligeledes erfaret, at blandt Ustikke i hans Provins,
 hvilke bør udryddes, findes ogsaa den: „at Klostermænd og Andre
 hvilkesomhelst fare og tigge Almisjer hvor dem lyst, af det ene Bi-
 sopsdømme og i det andet, uden Biskops eller Kapitels Lov eller Vi-
 dende“. Heraf kan stor Avind opstaa mellem Klostrene, især deraf,
 „at det Kloster, som har mange Brødre, sender hver paa sit Sted og
 faar derved flere Penge, end det maaskee behøver, hvilket da unddra-
 ges dem, som god Ret have at betle (terminera, terminare) i Biskops-
 dømmet“. Denne Ustif forbydes aldeles. Ingen maa tigge Almisje
 i noget andet Biskopsdømme end det, hvori deres Kloster er, med
 mindre de have særligt Lov af Biskop eller Kapitel der, hvor de ville
 tigge. Men Brødre, som komme i denne Hensigt fra andre Lande,
 skulle have dertil særligt Lov af Erkebiskoppen og angjældende Biskop
 og Kapitel. Dem som anderledes tigge, skulle Klerkerne eller de som
 have Provsteombud deri hindre, og det af dem Indsamlede skal halvt til-
 høre Biskoppen og halvt Presten eller Provsten, som hindrer Indsam-
 lingen. Lægmand maa under Kirkens haardeste Straf ei hindre Al-
 misjeindsamling ¹⁾. — Nærværende Bestemmelse antyder de store
 Misbrug, som ved Munkenes, og vel især Tiggermunkenes Almisje-
 betten har gaaet i Svang, — Misbrug, som gjorde en særdeles Op-
 mærksomhed fra de Verdsliggeistliges og især Sognepresternes Side

¹⁾ Den Skrivelse af Erkebiskoppen, som indeholder de tvende her anførte Artik-
 ler, er paa Norsk og findes i Afskrift ved Arne Magnusson i Barthol. III:
 (D) 835—838. Det maa dog herved bemærkes, at Brevet her er dateret:
 St. Bartholomæi Dag (24de August) 1438 (M. C. D. XXXVIII). Men da
 i Brevets Indhold det af ingen Lybbiskopper besøgte Concilium i Bergen be-
 stemt antydes, saa maa Aarstallet 1438 grunde sig paa en Fellskrivning eller
 Fellsæstning og bør rettes til 1435 (M. C. D. XXXV).

nødvendig. Det kan imidlertid vel ogsaa hende, at heri disse sidste gamle Ræringsnid mod Tiggermunkene skifter en Smule igjennem.

Endelig indbragtes for Provincialconciliet den 25de August en Klage af Olaf Bjørnsøn, Chorsbroder til Apostelkirken i Bergen, angaaende Canonikat, Præbende og den hellige Olafs' Alter i Oslo Kathedralkirke, hvilket han i den romerske Kurie havde udvirket sig tildeelt, men som Oslos Biskop og Kapitel forholdt ham. Det oplystes, at Olaf havde utvivlsom Ret til det nævnte Canonikat, Præbende og Alter, og at han var uretsfærdigen behandlet ved at forholdes dem. Baade Erkebiskoppen og de øvrige paa Conciliet Tilstedeværende domte Olafs Paastand retmæssig, og at de i hans Sted indtrængte Personer skulde fjærnes, uanset de gjorde Indvendinger: at de nævnte Beneficier vare opgivne mindre end de virkelig vare, og at Præbenden var tillagt Erkeprestens Embede. Det paalagdes derfor i Erkebiskoppens Skrivelse af samme Dag Biskop Jon og hans Kapitel at optage Olaf i Oslo Kirke som Broder og Medcanonicus og overdrage ham de omhandlede Beneficier, indsætte ham eller hans Fuldmægtig i deres Besiddelse og forsvare ham deri. Skulde imod Formodning den fraværende Biskop (vester dioecesanus in remontis agens), eller hans Vikar undslaa sig for at bringe dette i Udøvelse, da skulde Kapitlets Medlemmer (capitulares) paa egen Haand udføre det paabudne inden een Maaned efter Modtagelsen af Erkebiskoppens Brev, under den Straf, som den apostoliske Skrivelse indeholdt. — Man finder, at det osloske Kapitel har adlydt. Ved Brev af næstpaafølgende Iste November erklærer det at have modtaget Olaf som Medbroder, tildeelt ham hans Sæde i Choret (stallum in Choro) og Stemme i Kapitlet ¹⁾.

De Banfæligheder, som vare indtrufne med Provincialconciliet i Bergen, affrættede ikke Erkebiskop Aslaf fra fort efter at sammenfalde et nyt, og dette blev holdt i Oslo, i December Maaned det følgende Aar 1436. Vel lader det ikke til at have været ret talrigt besøgt, men Metropolitanen var dog ikke som i Bergen den eneste tilstedeværende Biskop, og Forsamlingen har saaledes sit rette Prog. Foruden Aslaf nævnes Biskopperne: Audun af Stavanger, Olaf af Bergen og Peter af Hamar som nærværende. Denne sidste maa altsaa være falden til føie; hvorimod man bliver i Uvisshed om Biskop Jons Forhold, da han ikke var paa Conciliet, skjønt dette holdtes ved hans egen Kirke. Foruden Biskopperne vare tilstede fuldmægtige Kanniker fra alle de fem norske Kathedralkirkers Kapitler, nemlig to fælles for Nidaros's og Oslos, og to for hver af de tre øvrige Kir-

¹⁾ Det osloske Kapitals Brev, hvori Erkebiskoppens er indtaget, findes i Afr. i Barthol. III. (D) 838—841.

fers Vedkommende. Conciliets vedtagne Bestemmelser bleve denne Gang efter gammel Skik sammenfattede i Statutform, opsatte paa Latin og udfærdigede den 20de December under Biskoppernes og Raadherrens Segl. De udgjøre 21 Artikler af følgende Indhold.

Efter den sedvanlige Indledning og en Opfordring til alle Geistlige at være lydse, frederige og beskedne, flittige i Betragtning og Prædiken, bestemmes: 1) Den hellige Birgittas Fest skal høitideligholdes som dobbelt (som en af første Rang) i hele den nidaroske Provins. — 2) Ligesaa den hellige Annas Fest. — 3) De ældre Straffe indskræpes for den, der tilføier en Biskop af den norske Provins nogensombest Overlast. — 4) Hvo, som begaar nogen Volds handling mod en Kannik ved nogen Kathedralkirke, mod en Prælat ved nogen Kollegiatkirke, eller mod nogensombest Klerik af de hellige Højsesgrader, straffes efter forudgaaende Naamindelse ved Forbud og Ban. — 5) Rjøbores Tiende og Baretienne (varningstiend), Skibstiende og „Rudsagers“ (Nydningsagers?) Tiende i Nidaros's, Bergens og Stavangers Biskopsdømmer skulle retteligen erlægges overensstemmende med hvad der er fastsat i Foreningen mellem Kronen og Kirken (af 1277) samt i Christenretten (Tons) under Bod af to Skilling Sterling efter almindelig Burdering. — 6) Alle Rjøbmænd, af hvilketsombest Folkesærd, gifte og ugifte, naar de sidde Vinteren over, skulle betale personlig Tiende efter gammel Sedvane. — 7) Biskopstienden og Tienden til Kirkenes Bygning måa Ingen opkræve eller anvende uden vedkommende Biskops eller hans Provsters Samtykke og Befaling. — 8) Det tillades Alle og Enhver een Gang daglig at nyde Mellemad paa Onsdagene og Løverdage i Kvatembermåsten foran Trinitatismesse og Michaelismesse. — 9) Alle Sognemænd af begge Køn, gifte eller ugifte, som nære sig selv, skulle hvert Aar i sine Sognekirker offere paa Høialteret følgende Dage: Juledag, Omstjærelsens Dag (Nyårsdag), Epiphania (Helligtrekongersdag), Mariæ Højselses Dag, Mariæ Bebudelsesdag, Paaschedag, Himmelfartsdag, Pintsedag, Christi Regens Dag, Johannes den Døbers Dag, Apostlerne Petri og Pauli Dag, St. Olafs Dag, Mariæ Himmelfarts Dag, Mariæ Højselsdag, Allehelgens Dag, Kirkens Indvielsesdag, og Kirkens Skytshelgens Dag, — under Bod af to Skilling Sterling efter almindelig Burdering. — 10) Det forbydes under samme Bod at høitideligholde Løverdagen ved Afhold fra Arbeide paa Jodernes Vis. — 11) Ingen Mand eller Kvinde, som indtræder i andet Egteskab, bør modtage Kirkens Velsignelse, med mindre den ene af Egtesfolkene eller begge ikke i første Egteskab have modtaget Velsignelsen; thi da skal den meddeles dem i det andet. De Prester, som med Vidende velsigne det andet Egteskab, gjøre sig skyldige til Sæd-

pension fra Embedet og kunne kun løses ved sin Biskop. — 12) Hvo som uretmæssigen tilegner sig eller anvender afdøde Klerkers Gods, anderledes end fastsat i det af Erkebiskop Olaf afholdte Provincialconciliums Bestemmelser, han vide sig at være falden i den der opstillede Kirkestraf. De afdøde Klerkers uden Testamente efterladte Gods skal deles efter Rettens Medfør. — 13) Alle Manddrabere i Nidaros's Provins, af hvad Stand de end ere, falde i Ban ved selve Gjerningen, ligesom hidtil ifølge gammel Lov er iagttaget. De skulle indfinde sig ved Kathedralkirken for at modtage i Ydmyghed sin Pönitens af den almindelige Pönitentiarius og derhos betale sin Pengebod. Hverken de eller andre offentlig pöniterende skulle indledes paa noget andet Sted end i Kathedralkirkerne paa de bestemte Tider; og ingen Provst, Klerk eller Munk maa fordriste sig til at løse saadanne eller indføre dem i Kirken uden ifølge Biskoppens særlige Befaling. De som handle herimod falde ved selve Gjerningen i Bans Straf ifølge Erkebiskop Paals Statut, med mindre, paa Grund af Stedets Fjernhed, anderledes forordnes af vedkommende Biskop. Manddraberne skulle uopholdelig efter Drabet ile til Kathedralkirken for at erholde Afløsning. Men hvis Noget forsættlig og uden lovligt Forsald dvæler hermed, da skal den som løser ham, i samme Mon som Drabsmanden udfætter sin Færd, forsøge hans Pönitens. Ingen Munk eller verdslig Geistlig maa forresten paa nogen Maade meddele en Manddraber midlertidig (ad cautelam?) Afløsning, men henvise dem til deres Biskopper for at løses. — 14) Den canoniske Andeel (canonica portio) som kaldes „Utferd“ (Begravelse) eller med et andet Navn „Salagift“ (Sjælegave), hvilken hidtil er bevaret, ligesom og den Andeel, som pleier erlægges i Tiendens Sted, almindelig kaldet „Tidskaup“ (Messeskøb), tilligemed Dffring for Kvinders Indførelse i Kirken efter Barsel, kaldet „Innarganga“ (Indgang), og den anden Andeel, som kaldes „Nefreida“ (personlig Udredsel), — alle disse skulle redeligen betales Sognepresterne efter enhver Kathedralkirkes (ethvert Biskopsdommes) Sedvane, under Straf af Pengebod efter Biskoppens Forgodtbeholdende, dog i Rets Form, for den Ulydige. — 15) Egteskabsfager, og de der ere endnu større, som Sacrilegium, Simoni og lignende, skulle ikke behandles af Landsprovsterne (per præpositos rurales), men af Biskopperne og deres Officialer med Kapitlernes Tiltræde. — 16) Ubekjendte Almissefamlere af hvilken som helst Orden eller Stilling, som ikke have særlig Opfordring eller Tilladelse af vedkommende Biskop og Kapitel, eller af Biskoppens Official og Kapitel, naar Biskoppen ei selv er tilstede, skulle ikke gives Afgang, men af Provsterne og de øvrige Geistlige forhindres i sin Indsamling og arresteres. — 17) Den gamle prisverdige Sedvane inden Provinsen for

nyes og stadfæstes: at Erkebiskoppen og Biskopperne hver ved sin Kathedralkirke afholde de Kannikers og Klerkers Underholdning, som ere nærværende ved Kirken og deeltage i Gudstjenesten der, i Jul, Paaste og paa de øvrige Aarets store Kirkefester. — 18) De Afgifter, som benævnes „Dlafstold“ og „Mikaelstorn“ stadfæstes, og de skulle udrædes retteligen under Straf af Udelukkelse fra den hellige Communion i Paasten. — 19) Den hellige Halvards Fest skal høitideligholdes hvert Aar paa den oprindelig bestemte Dag, og den hellige Biskops og Befjenders Ludoenus's paa Dagen efter Bartholomæus, som dobbelt Fest ¹⁾. — 20) Erkebiskoppen og hver Biskop i Provinsen skal holde, efter Kirkerne's Evne, een, to eller flere indfødte, dertil skikkede Mærke ved de privilegerede Studier (Universiteter); og til Understøttelse heri, skulle de have Halvdelen af den Fjerdedeel af Tienden, der kaldes „Bondelodden“, og ellers ifølge Christenrettens Bud skal anvendes til de Fattige. „Efterdi de geistlige Beneficier, paa Grund af det ringe Antal af indfødte Klerker i Riget, indehaves af Udlændinger, til ikke liden Forurettelse og Byrde for Landets egne Børn, skal der af vedkommende Biskopper gjøres en kjærlig Forestilling til Menighederne og Almuen, at man indvilger og gunstigen anviser bemeldte Halvdeel af den nævnte Tiende til sine egne indfødte Sønner, der gaa til Studierne efter Biskoppernes skønsomme Bestemmelse.“ — 21) Hver Sogneprest i sit Kirkesogn skal tre Gange om Aaret advare med Navns Nævnelser alle de Ugifte af begge Køn, af hvilket sømhelst Folkesæd de end ere, der leve sammen i offentlig Frilleliv, om enten at adskilles eller egte hinanden. De som ikke adlyde denne gavnlige Paamindelse inden eet Aar, skulle udelukkes fra Deeltagelse i den hellige Nadver paa Paastedag ²⁾.

Ved at gennemgaa denne Concilie-Anordning, træffer man adskillige nye og ganske vigtige Bestemmelser, der ikke udelukkende have til Hensigt — hvad vistnok gjælder om mange af dem — at verne om Klerkerne's store Rettigheder og rigelige Indtægter. De to Artikler, der indeholde Forbud mod Løverdagens Helligholdelse og mod det uberettigede Almisstetiggeri, ere kun Gjentagelse af Bestemmelsen fra 1435, og ere i Anledning af denne ovenfor nærmere omtalte. Forresten maa udhæves Artiklen om Manddraberes Pönitens, hvilken ingensteds saa strengt paalægges som her, og hvilken man seer har været for-

¹⁾ Paa Dagen efter Bartholomæus, d. e. paa den 25de August, opføres i de almindelige Kalender Ludovicus, hvormed menes den hellige Ludvig IX af Frankrige, hvis Dødsdag det var; men Dagen var ogsaa fra ældre Tid helliget St. Ludoenus (St. Luen), der i det 7de Aarhundrede var Biskop af Rouen i Frankrige, og hvis Dødsdag den var. ²⁾ Ny. Danske Mag. II.

bunden med en særskilt Pengebød til Kirken. Særdeles mærkelig er Artikelen om Understøttelse for indfødte Klerker til at drive deres Studier ved Høiskolerne. Den medgiver nemlig udtrykkelig, at den norske Kirke den Tid led Mangel paa indfødte Personer, der ved Kundskaber vare skikkede til at indtage Kirkens Præbender, hvorved naturligvis menes de vigtigere og følgelig rigere, som Prælaturer, Canonikater og lignende, — hvilket igjen gav Anledning til, at Udlændinger indtrængte sig eller indtrængtes i disse til Nordmændenes Stam og Stade. At Erkebiskop Aslaf stræbte at afhjælpe hin Mangel, vidner om hans Skønsomhed, hans Stræben for sin Kirkes Tarv og Selvstændighed, og om hans Fædrenelandsfjnd. Hvorvidt den Fremgangsmaade kan ansees for rigtig, at han vilde afhjælpe Mangelen ved at angribe den Deel af Tienden, der var bestemt for de Fattige, er vist nok heel tvivlsomt, og Tvivlen lader sig nu vanskelig afgjøre, da man ei kjender de nærmere Omstændigheder, hvilke kunne have ledet ham til at vælge denne Udvei. Det paalaa vel, ifølge ældre Provincialconciliers Bestemmelser, Kapitlerne og andre geistlige Stiftelser at bidrage af egne Indtægter til sine Medlemmers høiere geistlige Uddannelse ved fremmede Universiteter; men muligen have disse ordentlige Bidrag været fundne utilstrækkelige for Tidens Krav, medens Erkebiskoppen maastee derhos har mødt en uovervindelig, om end lidet sømmelig, Uvillie hos sine Standsbrødre til at indvilge noget uoverordentligt Bidrag af deres egne Tiendeindtægter. At Erkebiskoppens Hensigt med Bestemmelsen skulde have været at vælte en Byrde, der retsligen paalaa Kapitlerne, fra disse over paa Bønderne, og det til de Fattiges Skade, er, saavidt skjønnes, mindre sandsynligt. Det vidner om Maadehold og Retsfølelse hos Erkebiskoppen, at han henstjød Indvilgelsen af det forlangte Bidrag til rette Bedkommende selv, nemlig til Menighederne; thi disse havde efter gammel Ret ved sine Udvalgte, i Samraad med Sognepresterne, at anvende de Fattiges Fjerpart af Tienden, hvorfor den ogsaa benævntes „Bøndernes Andeel.“ Det Hele staar forresten aabenbar i Forbindelse med de paa den Tid høitlydende Klager fra Almuens Side over udenlandske og navnlig danske Embedsmænds Indtrængen i Norge, — Klager, der endogsaa, som senere skal fortælles, gav Anledning til et stort Oplob og voldsumme Oprør netop strax før og under det her omhandlede Provincialconciliums Afholdelse.

Udarbejdelsen af den nys omtalte Anordning var ikke det eneste, hvormed Conciliet i Oslo sysselsatte sig. Den af den baselfke Kirkeforsamling forlangte Halvtiende, om hvilken der paa Conciliet i Bergen i 1435 tidligere var handlet, kom atter under Overveielse paa Provincialconciliet i Oslo. Man fandt dette Krav ogsaa her høit

byrdefuldt. Derfor besluttede man eenstemmigen for den norske Kirkes Betskommende at gjøre Forestillinger mod den fordrede Stat, baade „Halvtienden og de øvrige Bidrag“, og at udsende til Basel tvende Fuldmægtige, der skulde frembære den norske Kirkes Undskyldning for de samlede Fædre. Det blev med det samme bestemt, at hele den norske Geistlighed skulde bidrage til Omkostningerne ved denne Sendefærd. Da det hastede med Reisen, og man gjerne vilde have Sendebudene afsted med det første Skib, som afgik, saa synes de i Oslo tilstedeværende Biskopper at have forskudsvis gjort Udlægget, hver for sit Biskopsdomme, om ikke, hvad ogsaa kan være muligt, Biskop Audun af Stavanger, Baselerconciliets Overindsamler i Norge, har gjort det for dem alle. Man har nemlig Erkebiskoppens Brev, udstedt i Oslo den 18de Februar 1437, til Abbeden af Utstein og Geistligheden i Stavanger Biskopsdomme, hvori gjøres Rede for Provinsialconciliets Fremgangsmaade, og hvori det under Excommunications Straf paalægges at godtgjøre Biskop Audun hans Udlæg, saaledes at Abbeden skulde betale ham 4 Arnoldus-Gylden (gelderste Gylden), og hver Rannit og Prest i Biskopsdommet 1 Arnoldus-Gylden ¹).

De til Conciliet i Basel Udsendte vare Johannes Krabbe, Rannit af Nidaros, og Adolfus (Alf?), Rannit af Oslo, hvilke forelagde Conciliet den norske Geistligheds Undskyldningskrivelse. Den blev oplæst i et almindeligt Møde. Undskyldningen har utvivlsomt været bygget paa de af Provinsialconciliet i Bergen opstillede Grunde; men hvilke Virkninger den har havt, vides ikke. Man seer kun af en høflig Skrivelse til den norske Geistlighed, given den 16de September 1437 af Conciliets Præses, Kardinal Johannes af St. Angelo; at Sagen endnu ikke den Gang var kommen under Forsamlingens Overveielse, men at Præses vilde paastynde og understøtte den saa meget som muligt ²). Man seer, at de almindelige Concilier, ligesaavel som Pavedømmet, faldt Kirken kostbare.

98.

Misnøie med Kong Eriks Styrelse i alle hans tre Riger. Alager fra Norge i Karene 1420–1424. Opstand i Sverige 1432–1436. Uroligheder i Norge 1436–1437.

Conciliet i Oslo stod i Forbindelse med et stort Raadsmøde eller Rigs møde, som holdtes sammesteds i Slutningen af 1436 og Begyndelsen af 1437, i Anledning af de Uroligheder, som Misnøiet med Kong Eriks Styrelse ved denne Tid havde vaft i det sydlige Norge. Thi ogsaa herhen strakte sig den Gjæring, der allerede i nogle Aar

¹) Brevet findes i Ny D. Mag. I. 66. ²) Pont. II. 567 f.

havde yttret sig i de tvende øvrige forenede Riger, og som endte med Eriks Afsættelse. En udførlig Skildring af denne mærkelige Bevægelse kan vistnok paa en Maade siges at være vort Emne uvedkommende. Thi om end i den Biskopperne, de norske saavel som de svenske og danske, spillede en saare vigtig Rolle, saa var dette dog ikke saa meget i Egenstab af Kirkens Formænd, som i Egenstab af deres Stilling i hvert enkelt Riges Raad. Bevægelsen i det Hele var rent verdslig, og saa var og Geistlighedens Deeltagelse i den. Det var Statens, ikke Kirkens Forhold den angik; disse sidste berørtes i det mindste af den kun middelbart. Vi kunne dog ikke undgaa fortællingen at fortælle Hovedbegivenhederne, og forsaavidt de angaa Norge, endog opholde os lidt længere ved dem, efterdi det Indblik, som derved aabnes os i den norske Stats daværende indre Forhold, lader os om den norske Kirkes samtidige statsretlige Stilling, ligesom ogsaa Grundten til flere af de vigtige Skridt, Norges Rige og det nordiske Statsforbund vedkommende, hvori den norske Kirkes Erkebiskop og Biskopper senere virksomt deeltog.

Skjønt Kong Eriks Karakter, som fortrinsvis kjendes af svenske Skildringer, utvivlsomt i disse er malet med altfor mørke Farver, — saa kan man dog aldrig et Dieblif betænke sig paa at falde hans Rigsstyrelse i det Hele holdningsløs, slap og fordervelig. Hans forud skildrede Forhold til den norske Kirke er allerede tilstrækkeligt til at betegne den saaledes; og i det Verdslige viste den sig ingenlunde fra en fordelagtigere Side. De vanskelige Statsforhold, under hvilke han regjerede, kunne blot ubetydelig undskyldt hans Færd som Konge, aldrig retfærdiggjøre den, helst da han hverken synes at have savnet god naturlig Forstand, eller andre gode Anlæg, naar han kun havde givet og villet bruge dem paa rette Maade. Det Uheld, som hvilede over næsten ethvert af hans Foretagender, var saaledes ganske vist kun sjældnen ham selv utilregneligt, men oftest fremfaldt af det Betænd, den Bakken og den Mangel paa Udholdenhed og kraftig Villie, som idelig fremlyser af hans Handlinger, og som forstyrrer det Glimt af Statsflogt, der een og anden Gang aabenbarer sig i dem. Hans Styrelse var i denne Henseende et sandt Modstykke til hans Fostermoders.

De flensvig-holsteinske Forviklinger, der mødte Erik lige ved hans Regjeringsstiltrædelse, vare vistnok i sin Oprindelse ham utilregnelige; de havde sin Rod i en fjærn Fortid, i ældre danske Kongers og deres Raads politiske Kortsynhed. Men at disse Forviklinger forbleve uløste efter en femogtyveaarig blodig, høist kostbar Krig mod en i Alt, undtagen i Mod, Standhaftighed og Statsflogskab, underlegen Fiende, — dette kan man ikke andet end for en væsentlig Deel lægge Eriks urigtige Forholdsregler til Last. At denne Krig, uagtet den

kun angit Danmark, ogsaa maatte falde de tvende andre Riger til Byrde, var en Selvfølge af Statsforbundets Natur. Den maatte nødvendig fremkalde jævnlige Opbud af Krigsfolk baade i Sverige og Norge; den maatte derhos, og det vel endnu i høiere Grad, bevirke Forbruget af disse to Rigers Indtægter udenfor deres egne Grændser; den maatte endelig gjøre overordentlige Stattepaalæg der forudue; — og alt dette, som det kunde synes, til Danmarks eensidige Gavn. Den fiesvigfte Krig indvirkede endvidere de nordiske Riger ogsaa i Stridigheder med Hansfestæderne og kaldte Vitalinernes Plyndretog atter til Live, begge Dele til ubodelig Skade ligesaavel for Norges og Sveriges, som for Danmarks Handelsrørelse. En Stare Vitaliner, især fra Wismar, Rostok og Stralsund, under Anførsel af den berøgte Sørover Bartholomæus Boet, hjemføjte i Aarene 1428 og 1429 gjentagne Gange Bergen og gjorde der et stort Bytte, medens de næsten ødelagde Staden ¹⁾. Og til samme Tid, som den fiesvigfte Krig drog Norges Penge og Stridskræfter til Danmark og udsatte Landet for Overlast fra Syden af Hanseater og Vitaliner, holdtes dets nordlige Dele, Finnmarken og Haalogaland, i en bestandig Uro ved Russers og Hedningers idelige Indfald. Nordmændene der maatte leve paa en bestandig Krigsfod, og kunde dog, af Mangel paa Styrelsens kraftige Bistand, ikke afværge, at Landet blev herjet, og Mænd og Kvinder bortførte i Fangenskab. Almuen flagede, den lod endogsaa i Bergen den 5te September 1420 opsætte en Skrivelse om sin Nød, hvilken tvende udsendte Mænd overbragte Kongen ²⁾; men nogen Foranstaltninger fra dennes Side spores ikke. Han havde uden tvivl alt for meget at gjøre paa Tydslands Grændse til at kunne agte paa Haalogalands og Finnmarkens Nødraab.

Men endnu langt fordærveligere end den fiesvigfte Krig virkede identivul den fuldkomne Mangel paa en nogenlunde velordnet indre Rigsstyrelse. Kong Eric synes, som allerede tidligere paaapeget, stadigen at have opholdt sig i Danmark, tildeels vel paa Grund af de fiesvig-holsteinske Anliggender, dog ogsaa maastee fordi han der, blandt den temmelig fortydskede danske Adel, fandt sig bedst hjemme. Til Sverige kom han sjældent, efterat han alene havde overtaget Landsstyrelsen, og Norge synes han efter 1405 slet ikke at have besøgt, uden om det skulde have været i Mai Maaned 1425, da det heder, at han paa Akershus den 7de Mai udstedte en Forordning om Handelen paa det

¹⁾ Jahn 96—98. Dette Angreb er udsærligst fortalt i den samtidige Herman Corners Krønike, hvor det siges, at ved Angrebet i 1428 flygtede Bergens Biskop bort i en engelsk Baad, og at Biskopsgaarden blev plyndret og det derværende Bibliothek bortført. Sml. V. 633. Bergens Biskop maa dengang have været Aslak Bolt. ²⁾ N. Dipl. I. 482.

nordlige Norge ¹⁾. Hans Foragt for og flette Lanter om Nordmændene fremlyser i den Skildring han giver af dem i et Brev til Paven af 1420, hvor det hedder, at Folket er „tyngtet af sine Synders Byrde, i høi Grad raat, dyrist af Sind, vildt af Levemaade og af uslebne Seber“ ²⁾. Men uagtet Kongen lod Sverige og Norge saadigen savne sin personlige Nærværelse, saa fandtes der dog i intet af de to Riger nogen styrende Centralmagt bestillet, der for dets Bedkommende kunde indtage Kongedømmets Plads. Al verbøslig indre Styrelse var i Norge overladt til de kongelige Embedsmænd i de enkelte mindre Landsdele: til Hovedsmændene paa de faste Slotte, samt til Lensmænd og Fogeder, hvilke Embedsnavne nu begyndte at træde istedet for det ældre Sysselmanndsnavn. De havde at sørge for Kongens Opretholdelse og Indsamlingen af de kongelige Indtægter, uden at noget Overtilsyn gaves inden Rigets eget Omraade, og det uagtet de ofte ei engang vare Landets Børn, men Udlændinger, afvundne i Norges Forhold. Til et særskilt norsk Skatkammer, der kunde afholde Landets almindelige Behov, findes ikke Spor, ligesaakaldet som til nogen høiere Embedsmand, hvem det særlig paalaa at sørge for disse Behøvs Tilfredsstillelse. Rigets Raad som Statsmagt var synligt kraftløst, uden Indflydelse og Tilltro baade mod oven og mod neden. Havde Almuen Anser at fremføre mod Kongens Embedsmænd, var ingen Hjælp at søge uden umiddelbart hos Kongen selv, der dog var fjærr og fremmed og, hvad man vel tør paastaa, temmelig ligegyldig for den hele norske Styrelse, naar han kun fik flækkelige Indtægter af Landet. Og disse vare da ikke alene de ordentlige, engang for alle fastsatte, som Veding, Bissore, Landstyd, Told og lignende, — men ogsaa overordentlige, hvilke sidste for Norges Bedkommende synes at være opbrevede mindre ved egentlige almindelige Skattepaabud, end under Form af et Slags Gaver, som vel hed sig at være frivillige Gjælder paa Kongens Andragende eller Bøn gennem Embedsmændene, men som vist nok i Virkeligheden vare ligesaa tvungne som nogen vilkaarlig udfreven Skat, og ved hvilke desuden haarde og utroie Embedsmænd havde den bedste Anledning til at sørge for sin egen Pung fuldt saa godt som for Kongens. Ikke at sige, at hvad først udbedes som Gave eller frivillig Gjælder, efter nogle Gange at være udbredet under dette Navn, siden krævedes ligesom Kongens faste Ret ³⁾. Hvad ovenfor er berettet om Island ⁴⁾, giver et Fingerpeg paa hvorledes med alt dette er tilgaaet ogsaa i Norge. Om Anvendelsen af et særegent norsk Kongesegl kunde næsten ikke meer blive Tale. I alle udenrigske Anliggender stode de tre forenede Riger som

¹⁾ Hvitt. under 1425.

²⁾ Langes Rth. 2den Udg. 145.

³⁾ Brev af 12te

August 1424, R. Dipl. I. 499.

⁴⁾ S. o. f. II. 430, 462.

et, og der brugtes et fælles Kongesegl for dem alle. Det samme Segl benyttede nu ogsaa, som det lader, Kongen i hvert Nisges særskilte indre Anliggender, naar han derom udstedte Breve. Saa danne af Kong Eriks for Norges Bedkommende ere dog yderst faa. Ingen hidtilværende norsk Konge findes mindre at have bekymret sig for at opbylde Norge ved nyttige Retterbøder eller Anordninger end Eriks. Som allerede for omtalt var i den første Deel af Eriks Styrelsestid Biskop Jon af Oslo hans Kansler for Norge, og som saadan maa han antages at have haft det egentlige Kongesegl i Forvaring; men hans Benyttelse af dette synes blot at have indskrænket sig til Befeglingen af de saakaldte Landsvistbreve (Landsfredsbreve for Drabsmand, der erlagde sin Bod til Kongen og den Dræbtes Æt), hvilke efter gammel Skik Kansleren eller Bicekansleren udfærdigede paa egen Haand i Kongens Navn. En flattere Rigsstyrelse i det Hele end Norges ved denne Tid kan saaledes neppe tænkes; i Sammenligning med den maatte Forholdene under Magnus Eriksøn næsten anses for ypperlige.

Det er ikke forunderligt, at Misnøie hos Folket under saadanne Omstændigheder udviklede sig; meer er det at undres over, at der intet Spor til lydige Klager findes før 1420. Men Nordmændene skædede fra gammel Tid sit Kongedømme og sine Konger; de vare vant til at betragte Kong Eriks, ligesom han var et Barn, som sin lovlige Arvefonge; de havde hylbet ham som saadan, længe før han blev udvalgt til ogsaa at bære Danmarks og Sveriges Krone; de ansaa ham uden tvivl som tilhørende sig nærmere end noget af de tvende andre Folk, og drømte saaledes maaskee længe om en tilsvarende Forskjærlighed fra hans Side for Norge, hvilket han maatte betragte som sit Kongedømmes Bugge, — en Forskjærlighed, hvilken da ifkun uheldige Omstændigheder hindrede ham i at lade fremstikke i Handling. Men om nu ogsaa slige Drømme en Stund omgjølede Nordmændene, saa maatte de dog omsider vige for den sørgelige Virkelighed.

Den første Yttring og Klage over Styrelsens Vanmagt og Forsømmelse af sin Skyldighed finde vi i den ovennævnte Forestilling af 1420 fra Indbyggerne i Landets nordligste Egne. Snart fulgte flere efter. I 1424 den 1ste Juni udstedte ikke alene Kongens Landbønder i Staun (det nuværende Staffestad) men ogsaa den hele Almue sammesteds bittre Klagebreve til Kongen over hans Fogeds, Herman Moltkes, voldsomme og lovløse Udfærd mod dem, hvilken havde egget dem til at udjage ham af Venet¹⁾. Kongen maa ligesuldt have stræbt at indsætte ham igjen; thi den 15de Mai 1425 gjentog Almuen sin Klage og erklærede, at den vist vilde udrede til Kongen al sin

¹⁾ N. Dipl. II. 506, 507.

Styldighed; men heller end at modtage Herman igjen som sin Foged, vilde de forlade baade Fæderne og Møderne og flytte ud til et andet Len, hvor de kunde finde en bedre Dyrlighed ¹⁾).

Omtrent samtidigt med den første Klage fra Almuen i Skaun udgik ogsaa den 12te August 1424 fra Tunsberg Klage af Almuen i Tunsbergs Len. Den var rettet baade til Kongen og Dronningen og gik først ud paa det „Hesteløb“ (hestalop, Skydsferd eller snarere Hestehold²⁾); hvormed Kongens Foged besværede dem, og „som paaførtes dem med Bøn,“ men nu var udredet saalænge med god Billie, at Fogden krævede det „som vis Skat.“ Men for de vilde underkaste sig denne — erklærede de — vilde de „opgive til Kongen baade Havn og Plog og fly Lenet.“ Klagen berørte ogsaa det saakaldte „Bapnavite,“ eller Bod for manglende lovbestemte Baaben. Det hjalp dem ikke — yttrede de — at de havde sine Baaben; thi Boden krævedes ligesuldt af dem Aar efter Aar, uden at det blev undersøgt, hvorvidt Baabnene vare tilstede, naar undtages een Gang strax efter at Rigets Raad havde bragt deres Sag for Kongen ²⁾). De stjode sin Sag under Kongens Raade og Norges Lov, men forsikrede derhos, at hvis Kongen eller Dronningen vilde komme til Norge, vilde de gjøre dem al kongelig Ret efter Loven og sin fattige Evne ³⁾).

En mildere Stemning aander et Brev udstedt samme Aar 1424 i Oslo paa Eiers Almues Begne, hvori erklæredes, at samme Almue paa et almindeligt Thing i Eier den 12te August havde svaret til et Brev fra Dronning Filippa, som var blevet dem forelæst: — at de gjerne efter fattig Evne vilde gjøre hvad der var Kongen og Dronningen behageligt med Hensyn til Høstleding, Baarleding og andre Stykker, „som tilkom dem efter Loven, under hvilken de indstjode sig,“ og at de intet havde paa nogen Mand at klage, ei heller over nogen Uret, som var dem tilføiet ⁴⁾). Dette Brev antyder imidlertid ogsaa, om end ikke i rene Ord, at noget krævedes af Almuen udenfor Lovens Bydende, og at, om end Lidungerne for sin Deel ikke havde nogen bestemt Klage at fremføre, saa var dog ikke Alt som det burde være.

Man maa forøvrigt mærke sig, at paa denne Tid, fra Begyndelsen af 1424 til Begyndelsen af 1425 var Kong Erik fraværende fra Danmark paa en Udenlandsreise, hvis Hensigt hovedsagelig var ved personlig Nærværelse at faa udvirket af Keiser Sigismund en Dom i

¹⁾ N. Dipl. II. 509. ²⁾ Dette har maaskee været i 1423, da man finder, at i Juni og Juli Maaned et større almindeligt Raadsmøde har været afholdt i Kjøbenhavn, væsentligen i Anledning af et Forbunds Afsluttelse mellem Kongen og Hansesæderne, ved hvilken Leilighed de norske Biskopper Jon af Oslo og Arnbjørn af Hamar samt Biskop Thomas af Orknerne vare tilstede (Hvitf.; N. Dipl. II. 503). ³⁾ N. Dipl. I. 499. ⁴⁾ N. Dipl. II. 500.

Sagen mellem Kongen og de holsteinske Grever. I hans Fravær førte Dronning Filippa Rigsstyrelsen ¹⁾. Det er en bekendt Sag, at hun, overalt hvor hun formaaede det, søgte at rette paa sin Mand's Feiltrin, og at hun derfor nød en almindelig Høiagtelse og Kjærlighed i hans Riger. Denne Omstændighed har uden tvivl bidraget sit til, at Nordmændene netop nu, da de kunde vente at finde et aabent og velvilligt Øre for sine Klager, ere fremkomne med disse, og det i sterke Udtryk, — dog, som man let seer, med Jagttagelse af et vist Maadehold og især med Bevidnelsen af deres Hengivenhed baade for Kongens og Dronningens Person. Klagerne gif forresten, saavidt vides, ikke ud paa at bevirke nogen gjennemgribende Forandring i den hele Styrelsesmaade, eller i Rigsforfatningen, men kun paa Forbedring i enkelte Menigheders Kaar og paa at fremkalde et noiere Tilsyn fra Kongedømmets Side med dets Embedsmænds Udfærd. Hvorvidt Klagerne have frugtet, er ei bekendt. Ganske unyttige have de maaskee ikke været; i det mindste spores ikke deres Gjentagelse i de næstpaafølgende ti Aar. Sagerne gif i al denne Tid, som det lader, uden alvorlig Paatale, om end ikke til Folkets Tilfredshed, sin gamle Kjæve Gang.

Under denne tilsyneladende Ro fortsfor dog vistnok en indre Gjæring i Norge, hvilken snart vandt Styrke ved aabenbare Ittringer af en lignende i de tvende andre forbundne Riger, især i Sverige. Almenhedens Opmærksomhed maa ved denne Tid i et eller andet af Rigerne, om ikke i dem alle, være bleven henvendt paa deres Forenings Natur, og der maa have været reist Spørgsmaal om, hvilke Forpligtelser og Rettigheder for hvert enkelt denne Forening egentlig medførte. Man maa slutte dette deraf, at just nu det gamle Foreningsudkast af 1397, der var opsat i Kalmar, blev fremdraget af en otte og tyveaarig Forglemmelse, og en Notarialgjenpart deraf paa Pergament udfærdiget. Dette skede i Kalundborg den 11te September 1425. Kongens norske Kansler, Biskop Jon af Oslo, sees, mærkelig nok, herved at have spillet en fremtrædende Rolle. Thi ikke alene beseglede han med Biskoppen af Roskilde og flere Gjenparten, men det var en af hans Kirke, nemlig en Thoke Nikolausson, Kannik af Oslo, der i Kongens Navn fremlagde Originaldokumentet for Biskoppen af Roskilde og forlangte Notarialgjenparten. ²⁾. Det er ganske rimeligt, at deels de Bidrag til den slesvigiske Krig, som fordredes af Norge og Sverige; deels Misnøiet der med de af Kongen ansatte fremmede Embedsmænd kan have fremkaldt Tale og Spørgsmaal om, hvorledes det egentlig forholdt sig med den Forening, der var sluttet i Kalmar mellem Rigerne, — en Forening om hvis Tilværelse der var Syn for Sagen, men om

¹⁾ Jahn 81.

²⁾ Paludan-Müller observ. 53—61.

hvis bindende Kraft og nærmere Betingelser de fleste af Rigerne havde kun havde et saare dunkelt Begreb, og Almue, tør man vel sige, slet intet. Kong Erik, der ikke var stort meer end en Dreng da Foreningen sluttedes, og maaskee aldrig havde seet det skrevne Udkast for Betingelserne, fandt det nu fornødent at gøre sig bekendt med dette og at have det ved Haanden i en nogenlunde lovlig Form, om han maatte behøve det for at styrke sin Ret. Noget Offentliggjørelse eller videre Udbredelse af Dokumentet fandt imidlertid heller ikke nu Sted, og Almenheden vedblev fremdeles at være uvidende om dets Indhold, ja vel endog om dets Tilværelse.

Men en saadan Hemmeligholdelse, som Erik maaskee for Diebliffet fandt statsklog, virkede neppe uden til Skade for hans egen Sag og for selve Foreningen. Thi den gav hvert af Rigerne Anledning til at forklare den, som med dets særlige Løb bedst stemmede, og at betragte den, om det saa vilde, som en blot og bar Forening under samme Konge, eller endog kun for Eriks Levetid. Og var man først kommen til en saadan Anskuelse, da indsees let, at Anfæpsterne mod Eriks Styrelse fra Norges og Sveriges Side kunde mangfoldiggjøres fast i det uendelige, og at den hele Statsforening maatte fremstille sig som en Byrde for hvert enkelt af de tvende nævnte Riger, ligesom i ældre Tider Foreningen mellem Norge og Sverige under Kong Magnus Eriksøn.

Hertil kom en Omstændighed, som paa Stemningen i Danmark og Sverige havde stor Indflydelse, medens den for Norge var af mindre Bigtighed. Kong Eriks Egteskab var barnløst. Men døde han uden at efterlade Sønner, da skulde, selv ifølge Foreningsudkastets udtrykkelige Ord, et frit Valg af den fælles Konge foregaa. Erik sønskede imidlertid at bevare Kongedømmet i sin pommerske Ret og nærmest at oversføre det efter sine Dage paa sin Færbroders Søn, Hertug Bugislaw af Pommern. Han kaldte denne til sig i Danmark, og lagde sin Hensigt med ham aabenbare for Dagen allerede i 1420 og siden ved mange Leiligheder.

For Nordmændene medførte dette intet Anstød. Det norske Folk synes aldeles ikke at have haft noget Begreb om den Ting, at Norge ved Kalmarforeningen var forandret fra et Arverige til et Valgrige. Det havde i 1389 antaget Erik ifølge sin Kongearvesfølgetoy til sin Arvefonge; ja det var ved hans Antagelse endog udtrykkelig bestemt, at Kongearven skulde regnes fra ham efter de gamle lovbestemte Regler. Dette var gammel norsk Ret, og at der heri ved Norges Forening med Danmark og Sverige var foregaaet nogen Forandring, var ikke den norske Almenhed vitterligt. I Nordmændenes Dine var følgende Bugislaw efter Loven Eriks nærmeste

Arving til Kongedømmet, og at Erik søgte at fæfke ham dette efter sin Død kunde for dem ikke være i mindste Maade støvende.

Ganske anderledes forholdt det sig derimod med Danmark og Sverige, der begge før Foreningen havde været frie Valgriger, og for hvis Skyld utvivlsomt Bestemmelserne om Kongevalget vare indførte i det frevne Foreningsudkast. Selv om Almenheden i Danmark og Sverige kjendte Foreningsbetingelserne, maatte den betragte Eriks Bestræbelser for Bugislas som stridende mod Rigerens Valgret, hvilken her var indskrænket for det Tilfælde, at Kongen efterlod Son. Men kjendte den ikke Foreningsdokumentets Bestemmelser, da maatte Eriks Fremgangsmaade i endnu høiere Grad forekomme den som en Krænkelse af hvert enkelt Riges gamle Lov og Ret. Man finder ogsaa, at baade i Danmark og Sverige Eriks Fremfærd i dette Stykke har afgivet en af Hovedankeposterne mod ham, og hvad Danmark angaar kan man næsten sige, at den var den afgjørende. Thi skjønt man i Danmark maaskee meer end i Sverige underordnede sin Valgret visse Hensyn til Arveretten, saa kunde dette i nærværende Tilfælde kun lidet hjælpe. Da nemlig Loven ikke her som i Norge opstillede nogen bestemt Arvefølge, saa maatte man i at bestemme Arveberettigelsen, hvis man vilde tage Hensyn til denne, nærmest gaa efter Slegtstabsgraden, og da var Eriks Søstersøn, Kristoffer af Bayern aabenbare een Grad nærmere end Bugislas. Man mærker ogsaa, at det danske Rigsraad allerede omkring 1434, og maaskee langt tidligere, har fæstet sine Bine paa Kristoffer; og hans Besøg i Danmark i det nævnte Aar har neppe fundet Sted uden efter de danske Stormænds hemmelige Tilskyndelse ¹⁾. Men Erik sørgede den Gang for at faa ham fjærnet saa hastig som muligt.

Sammenfatter man i Korthed de Ankeposter, som fremførtes mod Kong Erik i alle tre Riger, da Misnøiet med ham brød ud til aabenbar Opstand, da ere de i Hovedsagen følgende: — 1) Rigegyldighed med Rigsstyrelsens Gang; — 2) Indgreb i Kirkens Rettigheder; — 3) Foragt for Rigerens Raads Forestillinger; — 4) Rigerens Indvikling i ødelæggende Krig; — 5) Rigerens Udsugelse ved overbrevne og ulovlige Skattebyrder; — 6) Indsættelsen af haarde, lønløse, rovgjerrige Embedsmænd, hvilke dertilmed jævnlig var Ublændinger i det Rige hvor de indfattes; — 7) Anslag mod Danmarks og Sveriges gamle Ret til frit Kongevalg; — og endelig 8) Krænkelse af hvert enkelt Riges Selvstændighed og derved bevirket Forstyrrelse af Statsforeningen. — Herved maa man dog vel mærke sig, at disse Ankeposter, skjønt de vare fælles for Sverige og Danmark, ingenlunde strax i Et og Alt tiltraadtes af Norge. Der holdt man sig

¹⁾ John 129.

nemlig væsentligen kun til Anker over Stattebyrderne, over Indsættelsen af udenlandske Embedsmænd, samt over de kongelige Embedsmænds Haardhed, og endelig over Tilfidesættelse af Rigets Lov og Selvstændighed.

Flere af disse Anker, i Almindelighed tagne, maa utvilsomt ansees for at have været vel grundede. Negtes kan det imidlertid heller ikke, at nogle af dem, naar man nøie og upartisk betragter Statsforeningens Natur og tager Hensyn til Stifterindens oprindelige Tanke med samme, tabe meget af sin Vægt i Anslagen mod Kong Erik. Margretas Tanke var åbenbare — som allerede ovenfor paapeget — at frembringe noget meget mere end hvad man skulde tro, naar man blot holder sig til det skrevne Foreningsudkast's Ord, og glemmer, at Margreta, ganske vist med velberaadet Hu, aldrig lod dette Udkast træde for Dagen i en Form, der gav det en skreven Lovs bindende Kraft. Udkastet antyder et løst knyttet Statsforbund; men Margretas Handlinger vise klart, at hendes egentlige Tanke skulde høiere, at den gik ud paa hverken meer eller mindre, end efterhaanden at sammensmelte alle tre Riger til eet, alle tre Folkfærd til eet eneste. Men var nu Erik fra sine tidlige Aar af indviet i denne Margretas hemmelige Plan, — var han af hende oplyst til at see i det stiftede Statsforbund en blot Indledning til de tre Rigers og de tre Folkfærd's Sammensmeltning, hvilken en Fortsættelse af Margretas Styrelsesystem skulde forberede og fremstjynde, — antog han endelig i god Tro, at denne Sammensmeltning var gavnlig ikke alene for Kongens Magt men ogsaa for Undersaatternes Selvære, og at den virkelig var gennemførlig ad den af Margreta anviste og betraadte Vej, — var alt dette Tilfældet, hvilket med Almindelighed kan tænkes, eller i alt Fald ikke reent ud kan negtes, da skiller sig formentlig meer end eet Anklagepunkt mod Eriks Styrelse i et mildere Lys, end det hvori hans Anklagere saa det eller fremstillede det.

Navnligen gjælder dette hans Bestræbelser for at faa Hertug Bugislaw, der var hans lovlige nærmeste Arving i Norge efter dette Riges Lov, antagen til sin Eftersølger ogsaa i de tvende andre Riger. Thi dermed sigtede han jo dog nærmest kun til at forhindre Statsforbundets Splittelse ved sin Død. Det gjælder ogsaa tildeels om Indfødtens Ansættelse af det ene Rige til Embedsmænd i det andet, — en Fretningangsmåade, som var begyndt af Dronning Margreta, og som dog væsentlig synes at have sigtet til en fastere Sammenknytning af Rigerne's Forening og til en Forberedelse af Folkene's Sammensmeltning. Det samme kan siges om den ringe Opmærksomhed, han bestjyldes for at have vist hvert enkelt Riges Raad. Thi allerede Margreta havde siensynligen stræbt at overføre de enkelte Rigsraads

Myndighed paa et større blandet Raad, for derved, som og ved at udvide det fælles Kongedømmes Magtsfylde, samt ved at udnævne saa saa høje Rigsembedsmænd som muligt i hvert enkelt Rige, at svække den særskilte, Sammensmeltningen naturligtvis ugunstige, Selvstændighedsfølelse, og bringe denne til at gaa op i en for Statsforbundet fælles.

I alle disse Stykker maa man indrømme, at Erik kun fulgte Margretas Tanke paa den af hende anviste Vej, idet han desuden neppe kunde siges derved at have krænket Foreningsudkastets udtrykkelige Ord, hvis man forresten derpaa vil lægge nogen særdeles Bøgt. En anden Sag er det, at Erik maastee i sine Bestræbelser for Bugislaaf bar sig mindre klogt og lempeligt ad; — at han i Bestikkelsen af Embedsmænd ikke holdt sig til de tre forenede Rigers Børn (hvilke han med et vist Skin af Ret, og idetmindste efter sit Begreb, kunde kalde Indfødte med Hensyn til Statsforbundet i dets Heelhed), men inddrog Tydskere, hvilket ei kunde forsvares, samt at han ikke udvalgte sine Embedsmænd med Skjønnsomhed og Samvittighedsfuldhed; — at han endelig maastee lod Rigerens Raad paa en utilbørlig og støvende Maade føle den Stræben mod Kongedømmets Selvstændighed, hvilken han ansaa for sin Pligt mod Foreningen. Alt dette gaar ind under Eriks personlige Feil: hans Ubefindighed og Selvkløgskab, hans Mangel paa alvorlig Opfatning af sit kongelige Kald og paa sand Omhu for sine Undersaatters Liv, endelig hans mindre dybe Blik i de ham undergivne Folks Ejendommeligheder ligesom i en høiere Statsklogts Fordringer; — det gaar ind under Anferne om slet Styrelse, uden at det nødvendig forudsætter noget troløst Brud paa indgangne Forpligtelser eller paa Foreningens klart opfattede og udtrykkelig udtalte Vilkaar, hvorfor man dog beskyldte ham. Imidlertid — Anferne imod Eriks Styrelse kunde, uden at gaa ud paa noget egentligt Foreningsbrud, alligevel i andre Henseender være fuldt grundede og vægtige nok; og at Erik hverken besad den fornødne oprigtige Villie eller moralske Kraft til at bekjæmpe og tilbagevise dem, det aabenbarede sig klart nok i det for ham saa uheldige og krænkende Udfald af den vakte Folkebevægelse.

Det var uden tvivl en stor Ulykke for Kong Erik, at han netop ved den Tid, da Misnoiet med hans Styrelse modnede sig til Opstand, tabte en Støtte, som hidtil ganske vist i meer end een Maade havde opretholdt hans Kongedømmes Anseelse. Hans Dronning, den ædle og kloge Filippa af England, døde i 1430. Hun synes at have efterladt et stort Savn hos de forenede Rigers Undersaatter, der oftere havde sporet hendes velgjørende Indflydelse paa Kongen. Ved hen-

des Død gif Eriks Lyffestjerne, der dog aldrig kan siges at have skinnet ret klart, under i et fuldkomment Mørke.

Det var i Sverige, at Misnoiet med Erik først gif over til aaben Opstand. I 1432 fremstod den berømte Engelbrekt Engelbrektsøn som Dalkarlernes Talsmand imod de kongelige Fogeders Haardhed, og da hans Klager ei tilbørligen agtedes, udbredte snart Gjæringen sig over Storstedelen af Sverige. Almuen fløttede sig overalt om Engelbrekt, og Folkets Reising under hans Ledelse gjorde saa rivende Fremfærd, at han i 1434 formaaede at tvinge det svenske Rigsraad til at sætte sig i Bevægelsens Spids, ja endog til i Badstena den 16de August at opsigte Kong Erik Lydighed. Dette sidste Strid havde nu vel ikke saameget at betyde som ved første Diekast kunde synes; thi det var tvunget, og et stort Parti i Raadet var Engelbrekt fiendt og misundte ham hans Indflydelse hos Almuen. Kong Erik kom seenhøstes, i November Maaned, til Stofholm, udnede her Underhandlinger med Raadet og euedes med dette om et Slags Boldgiftsafsjærelse i næste Aar ved tolv Rigsraader, fire af hvert Rige. Men da han efter et kort Ophold i Sverige vendte tilbage til Danmark uden at have anordnet nogen Styrelse for hint Rige i sit Fravær, brød Urolighederne, paa Engelbrekts Anstiftelse, atter ud i Begyndelsen af 1435, og Engelbrekt blev af sit Parti eensstemmig udraabt til Sveriges Hovedsmand. Kongen fik imidlertid atter Underhandlinger i Gang med Raadet og indrømmede dette, at til Rigets Bestyrelse paa Kongens Vegne skulde udnævnes en Drotsete og en Marsk, hvilke Embedsmænd ikke havde været i Landet siden i Kong Albrekts Dage. Til Drotsete udnævntes den gamle fridige Krister Nilsson af Basættten, til Marsk den unge duelige og virksomme, men høist ærgjerrige Karl Knutsson af Bondeættten. Men dette hjalp kun for et Dieblif. Karl Knutsson fremtraadte snart i Spidsen for det mod Kongen ildestemte Parti af Raadet, og da Engelbrekt for det første sluttede sig til Karl, vandt dennes Parti fuldkommen Overhaand i Sverige, og Karl selv blev i Begyndelsen af 1436 valgt til Rigets Hovedsmand eller Rigsforstander. Dette Valg fremkaldte vel en Splittelse mellem ham og Engelbrekt, der blot tilfyneladende hævedes derved, at Engelbrekt stilledes Karl ved Siden. Men den sidste blev snart befriet fra sin Medbeiler, da Engelbrekt den 27de April 1436 blev myrdet af en privat Fiende; og nu spillede Karl Mester i Sverige.

Imidlertid havde ogsaa Opsætsighedsaanden forplantet sig til Norge. Paa den Tid da det svenske Rigsraad i 1434 efter Engelbrekts Tilfyneladelse opsigte Kong Erik Lydighed, havde denne endnu

sit norske Raad samlet hos sig i Kjøbenhavn ¹⁾. Opfigelsesbrevet var, som før sagt, udstedt den 16de August. Allerede den 27de i samme Maaned tilskrev det norske Raad med Erkebiskop Aslaf i Spidsen, ganske vist dertil opfordret af Kongen, det svenske Raad fra Kjøbenhavn, forestille hvor utidig dets Opfigelse var, og hvilke ulykkelige følger deraf vilde komme, samt raadede til at gjentagde Opfigelsen, helst da Kongen gjerne vilde afhjælpe hvad man med Grund kunde klage over ²⁾. Det svenske Raad derimod eller en Deel af, samme, uden tvivl endnu under Engelbrefets Indflydelse, udstedte til Norges Raad og Almenhed en Forklaring over Tilstanden i Sverige og den der stedfundne Opstand. Brevet var givet i Stofholm den 12te September 1434 og var aabenbare beregnet paa at stemme Nordmændene gunstig for det gjorte Skridt. En Mængde Anker mod Kong Erik fremførtes, Landets Nød udmalede med de stærkeste Farver, og Brevet endte med en Bøn, at Nordmændene vilde hjælpe dem til at verges om Svenskernes Rettigheder ³⁾. Hvorledes dette Brev er blevet optaget i Norge, og hvilke dets umiddelbare Virkninger have været, vides ikke; men ganske uden Indflydelse paa den Røisning, som kort efter fandt Sted i Landets østlige Egne, har det dog neppe været.

Red Midsummerstid 1436 sees en voldsom Rørelse at være i fuld Gang blandt Almuen i en meget stor Deel af Østos Biskopsdomme, især i Kystegnene, ligesom Sveriges Grændse i Øst og ligetil Grændsen mellem Skida-Syssels og Agder i Vest. Naar den egentlig har taget sin Begyndelse, eller hvad der har været dens nærmeste Anledning, vides ikke. Kun saameget sees man, at Almuen har ført store Anker mod Rigsstyrelsen og mod Kongen, samt at den med væbnet Haand har villet give sine Klager Bøgt. Til sin „Hovedsmand og Forsvarer“ kaarede den en vis Amund Sigurdsøn, der maa have været en Mand af Æt og Anseelse, ja som det lader endog kongelig Lensmand. Omegnen af Folden var Middelpunktet for Urolighederne, Tunsberg og Oslo de Steder, som i Begyndelsen mest truedes.

Paa Tunsberghus var dengang Endride Erlendsøn ⁴⁾ Hovedsmand, en anseet Ridder og gammelt Medlem af Norges Raad. Paa Akershus var Hovedsmanden Svarte-Jones, ogsaa Ridder og Medlem af Raadet, men rimeligvis en Danskt af Fødsel. Disse to Riddere tilligemed fem andre verdslige Raadsmedlemmer samt desuden Lagmanden af Tunsberg og fire Væbnere optraadte som Forsvarere af Kongens Sag i Bifen. Dog frede de, som det lader, ikke strax til at møde Magt med Magt; hvad enten de nu dertil ikke have fundet

¹⁾ S. o. f. II. 475. ²⁾ Afskr. i Badsena Brevbog efter Lange. ³⁾ Gaborf II. 77. ⁴⁾ Søn af Erlend Filippusson s. o. f. II. 480.

des Død gif Eriks Lyffestjerne, der dog aldrig kan siges at have skinnet ret klart, under i et fuldkomment Mørke.

Det var i Sverige, at Misnoiet med Eriks først gif over til aaben Opstand. I 1432 fremstod den berømte Engelbrekt Engelbrektsøn som Dalkarlernes Talsmand imod de kongelige Sjægeders Haardhed, og da hans Klager ei tilbørligen agtedes, udbredte snart Gjæringen sig over Storstedelen af Sverige. Almuen flottede sig overalt om Engelbrekt, og Folkets Reising under hans Ledelse gjorde saa rivende Fremfærd, at han i 1434 formaæde at tvinge det svenske Rigsraad til at sætte sig i Bevægelsens Spids, ja endog til i Vadstena den 16de August at opsigte Kong Eriks Lydighed. Dette sidste Skridt havde nu vel ikke saameget at betyde som ved første Dristelse kunde synes; thi det var tvunget, og et stort Parti i Raadet var Engelbrekt fiendt og misundte ham hans Indflydelse hos Almuen. Kong Eriks kom seenhøstes, i November Maaned, til Stockholm, og nede her Underhandlinger med Raadet og euedes med dette om et Slags Boldgiftsavgjørelse i næste Aar ved tolv Rigsraader, fire af hvert Rige. Men da han efter et kort Ophold i Sverige vendte tilbage til Danmark uden at have anordnet nogen Styrelse for hint Rige i sit Fravær, brød Urolighederne, paa Engelbrekts Anstiftelse, atter ud i Begyndelsen af 1435, og Engelbrekt blev af sit Parti enstemmig udraabt til Sveriges Hovedsmand. Kongen fik imidlertid atter Underhandlinger i Gang med Raadet og indrømmede dette, at til Rigets Bestyrelse paa Kongens Begne skulde udnævnes en Drotsete og en Marsk, hvilke Embedsmænd ikke havde været i Landet siden i Kong Albrekts Dage. Til Drotsete udnævntes den gamle fridige Kristoffer Nilsson af Basættens, til Marsk den unge duelige og virksomme, men høist ærgjerrige Karl Knutsøn af Bondeættens. Men dette hjalp kun for et Dieblif. Karl Knutsøn fremtraadte snart i Spidsen for det mod Kongen ildestemte Parti af Raadet, og da Engelbrekt for det første sluttede sig til Karl, vandt dennes Parti fuldkommen Overhaand i Sverige, og Karl selv blev i Begyndelsen af 1436 valgt til Rigets Hovedsmand eller Rigsforstander. Dette Valg fremkaldte vel en Splittelse mellem ham og Engelbrekt, der blot tilsyneladende hævedes derved, at Engelbrekt stilledes Karl ved Siden. Men den sidste blev snart befriet fra sin Medbeiler, da Engelbrekt den 27de April 1436 blev myrdet af en privat Fiende; og nu spillede Karl Mester i Sverige.

Imidlertid havde ogsaa Opsættighedsaanden forplantet sig til Norge. Paa den Tid da det svenske Rigsraad i 1434 efter Engelbrekts Tilskyndelse opsigte Kong Eriks Lydighed, havde denne endnu

sit norske Raad samlet hos sig i Kjøbenhavn ¹⁾). Opfigelsesbrevet var, som før sagt, udstedt den 16de August. Allerede den 27de i samme Maaned tilstrev det norske Raad med Erkebiskop Aslaf i Spidsen, ganske vist dertil opfordret af Kongen, det svenske Raad fra Kjøbenhavn, forestilte hvor utidig dets Opfigelse var, og hvilke ullykkelige følger deraf vilde komme, samt raadede til at gjentagde Opfigelsen, helst da Kongen gjerne vilde afhjælpe hvad man med Grund kunde klage over ²⁾). Det svenske Raad derimod eller en Deel af, samme, uden tvivl endnu under Engelbrefets Indflydelse, udstedte til Norges Raad og Almenhed en Forklaring over Tilstanden i Sverige og den der stedfundne Opstand. Brevet var givet i Stofholm den 12te September 1434 og var aabenbare beregnet paa at stemme Nordmændene gunstig for det gjorte Skridt. En Mængde Anker mod Kong Eric fremførtes, Landets Nød udmalede med de stærkeste Farver, og Brevet endte med en Bøn, at Nordmændene vilde hjælpe dem til at verges om Svenskernes Rettigheder ³⁾). Hvorledes dette Brev er blevet optaget i Norge, og hvilke dets umiddelbare Virkninger have været, vides ikke; men ganske uden Indflydelse paa den Reising, som kort efter fandt Sted i Landets østlige Egne, har det dog neppe været.

Bed Midsommerstid 1436 sees en voldsom Rørelse at være i fuld Gang blandt Almuen i en meget stor Deel af Oslos Biskopsdomme, især i Kystegnene, ligesom Sveriges Grændse i Ost og ligetil Grændsen mellem Skida-Syssels og Agder i Vest. Naar den egentlig har taget sin Begyndelse, eller hvad der har været dens nærmeste Anledning, vides ikke. Kun saameget sees man, at Almuen har ført store Anker mod Rigsstyrelsen og mod Kongen, samt at den med væbnet Haand har villet give sine Klager Vægt. Til sin „Hovedsmand og Forsvarer“ saarede den en vis Amund Sigurdsson, der maa have været en Mand af Et og Anseelse, ja som det lader endog kongelig Lensmand. Omegnen af Folden var Middelpunktet for Urolighederne, Tunsberg og Oslo de Steder, som i Begyndelsen mest truedes.

Paa Tunsberghus var dengang Endride Erlendsøn ⁴⁾ Hovedsmand, en anseet Ridder og gammelt Medlem af Norges Raad. Paa Afershus var Hovedsmanden Svarte-Jones, ogsaa Ridder og Medlem af Raadet, men rimeligvis en Danst af Fødsel. Disse to Riddere tilligemed fem andre verdslige Raadsmedlemmer samt desuden Lagmanden af Tunsberg og fire Væbnere optraadte som Forsvarere af Kongens Sag i Biken. Dog strede de, som det lader, ikke strax til at møde Magt med Magt; hvad enten de nu dertil ikke have fundet

¹⁾ S. o. f. II. 475. ²⁾ Afskr. i Vadstena Brevbog efter Lange. ³⁾ Gaborf II. 77. ⁴⁾ Søn af Erlend Filippusson s. o. f. II. 480.

sig sterke nok, eller de først havde villet prøve lempeligere Midler. De indtode sig derimod i Underhandlinger med de Urolige og mødte i den Anledning Amund Sigurdsøn og 26 af hans Tilhæng, rimeligvis Hovedmændene for de misnøiede Bønder, paa Torsø udenfor Lunsberg. Her blev den 23de Juni 1436 en Stilstand sluttet mellem begge Parter, der skulde vare til næstkommende Martins Dag det 11te November. I Mellemtiden skulde Rigeets Raad og fem Løgmand, som Kongen derom havde tilskrevet, møde i Oslo til Midten af Oktober Maaned, og da skulde Ret affiges for Alle, som havde Kæremaal mod hinanden at fremsøre, Fattige som Rige. Herloff Pedersøn og Jusse Thomassøn skulde være indbefattede i denne Fred indtil Martinsdag, men „andre“ danske Mænd skulde kun have Fred til St. Olavs Dag (29de Juli) næstkommende; dog skulde „Ridderskabets Tjenestemænd og skjellige Arvingsmænd (Ublændinger, som var komne til Arv i Norge) frit blive i Norge saavel som indfødte Mænd, saalænge de fore med Skjellighed.“ To eenslydende Breve udfærdigedes om denne Stilstand: det ene forseglet af Amund Sigurdsøn og de 24 af hans Tilhængere, som lovede med ham, hvilket Brev „Rigesmændene“ skulde have, — det andet beseglet af de tolv „Rigesmænd,“ hvilket Amund skulde have¹⁾. — Man seer tydeligen af Brevet, at Oplobet har været rettet mod de udenlandske, navnlig den danske Embedsmænd, paa hvis Bortfjættelse i det Hele Almuen stod fast, om den end viste noget mere Rømppe mod de tvende Ravn-givne, der vel maa antages at have paadraget sig mindre Had end de øvrige.

Det norske Raad samlede sig ikke, og kunde det maaskee heller ikke paa Grund af nu ubekjendte Omstændigheder, saa hurtigt som i Stilstanden var tilsagt. Den 22de August 1436 var Erkebiskop Aslaf tilligemed Biskopperne Olaf af Bergen og Audun af Stavanger i Bergen²⁾; og har der muligen truffet foreløbig Aftale om Provinzialconcillet og Raadsmødet. Men muligen har Erkebiskoppen senere maattet i Kongens Erinder drage til Sverige ligesom ogsaa Hr. Endride Erlendsøn; i det mindste har man Formodning om, at begge disse Herrer, som ikke vel kunde undværes ved et norsk Raadsmøde, have været i Sverige i September eller Oktober Maaned strax før Rigsdagen i Söderköping, for i Samraad med svenske og danske Raadgivere at udfafte en ny Lov for Rigerens Forening³⁾. Den Omstændighed imidlertid, at Raadet ikke samlede sig i Oslo til 15de Oktober, har, som det lader, paany opirret Almuen og forøget Spændingen mellem den og det kongelige Parti. Der maa have været

¹⁾ N. Dipl. III. 525—527.

²⁾ N. Dipl. I. 548, 549.

³⁾ Lagbr. IV.

enhver, der paa denne Tid maa have bestyldt Hovedsmanden paa
 kerkhus, den før nævnte Svarte-Jones, for at gaa for lemfældigt
 værds mod de Opsætsige, ja vel for at spille under Dække med disse
 papste til Oprøret; thi han fandt det fornødent, at optage den 15de
 Maaned et Vidnesbyrd om sit Forhold, for at retfærdiggjøre sig hos
 kongen¹⁾. Han viste sig dog som fuldkommen tro imod denne, da
 han fra begge Sider mod Aarets Slutning atter greb til Vaaben.
 Dette skede rimeligvis dog først, efterat Stillsanden den 11te
 Maaned var udløben, uden at endnu noget Raadsmøde var kommet
 til. Amund Sigurdson bemægtigede sig, eller besad allerede fra
 tidligere, den faste Biskopsgaard i Oslo. I December Maaned
 kom Svarte-Jones med Sigurd Jonsen og Oslos Lagmand Si-
 gurd Bjørnsen i Spidsen for alle Oslos Borgere, der selvfølgelig have
 sig fast ved Kongens Sag, mod Biskopsgaarden og begyndte der at
 forfølg Amund. Denne kom herved i Forlegenhed og lyttede nu til
 de Modstanderes Opfordring, der gik ud paa, at han skulde vende til-
 bage til sin Lydighed mod Kongen og Rigets Raad. En Overens-
 komst blev sluttet den 13de December, hvorved de tre Hovedsmænd
 af det kongelige Parti lovede Amund, at ville udvirke for ham Kon-
 gens Raade, eller, hvis dette ikke kunde skee, sørge for hans Siffer-
 ty. Han opgav derpaa Biskopsgaarden til Svarte-Jones paa St.
 Olavs og Kongens Begne og lovede med sine tilstedeværende Til-
 hængere aldrig meer at skulle være Kongen, Riget eller Rigets Mænd
 mod, men tværtom for Fremtiden tjene Kongen efter bedste Evne,
 ligesom han gjerne vilde bede om Kongens Raade. Han udstedte her-
 over sit Brev, hvilket fem af hans Tilhængere med ham beseglede²⁾.
 Det vigtigste Skridt til Rolighedens Gjenoprettelse i Norge var
 allerede allerede gjort før Raadet traadte sammen i Oslo. Thi at
 dette ikke var skeet, eller i det mindste ikke Erkebiskoppen ankommen,
 og Overenskomsten med Amund Sigurdson sluttedes, synes fremlyse
 i, at Erkebiskoppen derved ikke nævnes, hvilket vilde være uforklar-
 ligt, hvis han dengang havde været tilstede i Oslo. Strax efter
 som han imidlertid have indfundet sig, og Conciliet i det mindste ta-
 et sin Begyndelse, eftersom dets Statuter, som tidligere sagt, ere ud-
 stredte den 20de December 1436³⁾. Raadet var længe samlet i
 Oslo uden tvivl af den Grund, at man haade fandt det nødvendigt at

1) N. Dipl. III. 528.

2) N. Dipl. III. 528—529. Det forekommer mig,

med Diplomatiets Udgiiver, at ved St. Magnus's Dag, her maa forståes
 den før Jul, eller Magni translatio, nemlig 13de December, ikke den al-
 mindelige Magnus-Messe, den 16de April. Hele Sammenhængen i Begiven-
 heberne synes mig tale for, at den førstnævnte her er meent.

3) S. o.

f. II. 491.

afvente nærmere Bestemmelser fra Kongen, hvis Brev Thorleif Dlafsson, Provst til Apostelkirken i Bergen endelig bragte, — og desuden maatte have indkaldt Almuens Fuldmægtige fra alle de Egne i Oslo Biskopsdomme, til hvilke Opstanden havde strakt sig. Denne Indkaldelse stede ved Erkebiskop Aslaf, Biskop Audun af Stavanger, Svanke Jones og Simon Bjørnsson, Lagmand i Oslo. Fire og tyve Fuldmægtige nævnes fra Bifen (Baahuslen), Borgasysfel, Solør, Bestfold, Skidasysfel, Næs, Tier, Oslo-Herred og Marker, saaledes at Almuen af Oslos Biskopsdomme virkelig kunde siges at være repræsenteret. Dertil var megen Almue fra mange andre Bygder af andre Biskopsdomme fremmødt. Paa den anden Side vare, foruden de ovennævnte, otte verdslige Raadgivere tilstede, blandt hvilke Hr. Endride Erlendsson, samt desuden fem Lagmænd, nemlig af Oslo, Bergen, Lundberg, Bifen og Skidasysfel. „Gud gav da — heder det — for den signede Raade til, at Rigets Raad fik bilagt den Tvedragt og Ubænhed, som var opstaaet.“

Förliget kom istand den 18de Februar 1437, og dets Hovedpunkter vare følgende: — 1) Almuen lovede med oprakte Hænder til Gud i Himmelen, at ville have Kong Erik til Konge alle hans Livsdage og tjene ham af al Evne efter den Ed, man havde svoret ham, og han Folket, dengang han blev tagen til Norges Konge; og ei skulde de faare sig nogen Hovedsmand uden med hans og Raadets Samtykke. Hvo som herimod handlede skulde være sand Landsforræder og have Liv og Guds forbrudt. Til Gjengjæld lovede Raadet paa Kong Eriks Begne, at denne skulde holde Folket ved Lov og Ret og have det, baade Lærde og Læge, i sin kongelige Kjærlighed. — 2) Raadet skulde med Almuen tilskrive Kong Erik med ydmyg Bøn, at Kongen vilde forlene Amund Sigurdsson med Færøerne med al kongelig Ret; hvorimod Amund med Knæfald havde lovet og paa Bog og Helligdomme svoret Rigets Raad paa Kong Eriks Begne fuld Trostøb for hele sit Liv, og for dette hans Løfte borgede Almuens Fuldmægtige paa den hele Almues Begne. — 3) Raadet skulde endvidere tilskrive Kongen med Bøn om, at han vilde unde Amund Sigurdsson Ledningen for indeværende Aar af fire Skibreder, samt desuden lade ham være kvit for Alt hvad han indtil nu havde opbaaret af Kongens Tilkommende; at Kongen vilde hjælpe Amund til andet Leu, om denne med Uret og Bold blev drevet fra Færøerne; endelig at Kongen vilde tage Amund til Raade og Venstøb og fuldkommen tilgive alle hans Medhjælpere ligesom den menige Almue, som i deres Oplob havde taget Deel. — 4) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han herefter ei skulde indsætte i Norges Rige nogen udenlandsk Embedsmænd (valdsmenn), hverken geistlige eller verdslige. „Thi de ere nu

af os og hele Almuen med Samtykke udviste paa alle vore Thing i Norge; og vi vilke dem aldrig oftere ind have til Embedsmænd for den store Uret og Byrde, de have gjort Klostre og Kirker, Lærde og Læge“. Dog undtages fra denne Forvisning „de Udlændinger, som nu ere gifte i Norge“. Dem vilde Almuen „lide og taale“ i deres Levedage „dog saaledes at de ingen Embedsmyndighed maatte have“, og forsvrigt under den Betingelse, at de svore Kongen og Rigets Mænd Huldstab og Trostab uden Svig. Kongen skulde paa „med de danske og andre udenlandske Mænd, som nu ere udborte“, at de ingen Fiendtligheder derfor sve paa Riget. — 5) Biskopene lovede Raadet at skrive til Kongen, at han skulde indsaette en Drøtsfete i Riget, og der indføre stadig Mynt, samt at han skulde lade Seglet atter komme tilbage til Norge, saa at Indbyggerne ei skulde tvinges til at løbe udenlands efter Seglet, „hvilket er kommet Landet og Rigets Raad til stor Skade og Byrde.“ — 6) Ligeledes vilde og Rigets Raad skrive til Kong Erik, at han for Guds Skyld maatte vise Raade mod Almuen i Bifen med Hensyn til de ulovlige, tunge Skatter, „som umilde Fogeder dem have paalagt foruden de rette gamle Skatter, paa det at den Landsende ikke skal aldeles lægges øde.“ — Raadet lyfte, efterat fornævnte Punkter vare antagne, med hele Almuens, Lærdes og Læges, Samtykke en evindelig Fred, og Grib, og Tilgivelse „over alt Norges Rige, som nu var i Opstand,“ og navnlig for hvad Amund Sigurdsøn og hans Medhjælpere havde gjort. Den som brød Forliget, i hvo han end var, skulde være sand Landsforræder og have Guds og Fred forbrudt. Disse Artifler skulde holdes over alt Norge „paa vor naadige Herres Kong Eriks og Norges Riges Raads Forbedring og yderligere Bestemmelse og Stadfastelse.“ Tre Breve om dette Forlig, alle enslydende, skulde udstedes; det ene skulde Kongen beholde, det andet Rigets Raad i Norge, det tredje „den menige Almue“ 1).

Samme Dag, den 18de Februar 1437, kundgjorde Erkebiskop Aslak, Biskop Audun, Endride Erlendsøn og Erlend Endridesøn, i Egenkab af Rigets Raad, ved sit aabne Brev, at det var lyffets dem i et Møde i Biskopsgaarden at bilægge hele den Tvist, som var reist af Amund Sigurdsøn og en Deel af Norges Almue, og at bringe en evig Fred og Forening istand, stemmende med Almuens beseglede Brev. Dette skulde de troligen fra sig sende og skrive til Kongen efter den trufne Aftale, med Bøn om, at han vil tage disse Anliggender, hvilke angaa baade ham selv og Raadet og Rigets menige Indbyggere, i alvorlig Betragtning, eftersom han vil staa til Ansvar for den øverste Konge og Dommer 2).

1) R. Dipl. II. 544—548.

2) R. Dipl. II. 548.

afvente nærmere Bestemmelser fra Kongen, hvis Brev Thorgeif Dlafson, Provst til Apostelkirken i Bergen endelig bragte, — og desuden maatte have indfaldt Almuens Fuldmægtige fra alle de Egne i Oslo Biskopsdomme, til hvilke Opstanden havde strakt sig. Denne Indfaldelse stede ved Erkebiskop Aslak, Biskop Audun af Stavanger, Svanke Jones og Simon Bjornsson, Lagmand i Oslo. Fire og tyve Fuldmægtige nævnes fra Bifen (Baahuslen), Borgafysfel, Solor, Bestfold, Skidafysfel, Næs, Tier, Oslo-Herred og Marker, saaledes at Almuen af Oslo Biskopsdomme virkelig kunde siges at være repræsenteret. Dertil var megen Almue fra mange andre Bygder af andre Biskopsdomme fremmødt. Paa den anden Side vare, foruden de ovennævnte otte verdslige Raadgivere tilstede, blandt hvilke Hr. Endride Erlendsson, samt desuden fem Lagmænd, nemlig af Oslo, Bergen, Lumborg, Bifen og Skidafysfel. „Gud gav da — heder det — for den signede Raade til, at Rigets Raad fik bilagt den Tvedragt og Ubænhed, som var opstaaet.“

Förliget kom istand den 18de Februar 1437, og dets Hovedpunkter vare følgende: — 1) Almuen lovede med oprakte Hænder til Gud i Himmelen, at ville have Kong Eric til Konge alle hans Livsdage og tjene ham af al Evne efter den Ed, man havde svoret ham, og han Folket, dengang han blev tagen til Norges Konge; og ei skulde de faare sig nogen Hovedsmand uden med hans og Raadets Samtykke. Hvo som herimod handlede skulde være sand Landsforræder og have Liv og Guds forbrudt. Til Gjengjæld lovede Raadet paa Kong Erics Begne, at denne skulde holde Folket ved Lov og Ret og have det, baade Lærde og Læge, i sin kongelige Kjærlighed. — 2) Raadet skulde med Almuen tilskrive Kong Eric med ydmyg Bøn, at Kongen vilde forlene Amund Sigurdsson med Færøerne med al kongelig Ret; hvorimod Amund med Knæfald havde lovet og paa Bog og Helligdomme svoret Rigets Raad paa Kong Erics Begne fuld Trostøb for hele sit Liv, og for dette hans Løfte borgede Almuens Fuldmægtige paa den hele Almues Begne. — 3) Raadet skulde endvidere tilskrive Kongen med Bøn om, at han vilde unde Amund Sigurdsson Ledningen for indeværende Aar af fire Skibreder, samt desuden lade ham være frit for Alt hvad han indtil nu havde opbaaret af Kongens Tilkommende; at Kongen vilde hjælpe Amund til andet Len, om denne med Uret og Bold blev drevne fra Færøerne; endelig at Kongen vilde tage Amund til Raade og Venstab og fuldkommen tilgive alle hans Medhjælpere ligesom den menige Almue, som i deres Oplob havde taget Deel. — 4) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han herefter ei skulde indsætte i Norges Rige nogen udenlandsk Embedsmænd (valdsmenn), hverken geistlige eller verdslige. „Thi de ere nu

af os og hele Almuen med Samtykke udviste paa alle vore Thing i Norge; og vi vilke dem aldrig oftere ind have til Embedsmænd for den store Uret og Byrde, de have gjort Klostre og Kirker, Herde og Læge“. Dog undtages fra denne Forvisning „de Ublændinger, som nu ere gifte i Norge“. Dem vilde Almuen „lide og taale“ i deres Levedage „dog saaledes at de ingen Embedsmyndighed maatte have“, og forsvrigt under den Betingelse, at de svore Kongen og Rigets Mænd Huldskab og Trostid uden Svig. Kongen skulde paa „med de danske og andre udenlandske Mænd, som nu ere ude“, at de ingen Fiendtligheder derfor øve paa Riget. — 5) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han skulde indsætte en Drotsete i Riget, og der indføre stadig Mynt, samt at han skulde lade Seglet atter komme tilbage til Norge, saa at Indbyggerne ei skulde tvinges til at løbe udenlands efter Seglet, „hvilket er kommet Landet og Rigets Raad til stor Skade og Byrde.“ — 6) Ligeledes vilde og Rigets Raad skrive til Kong Erik, at han for Guds Skyld maatte vise Raade mod Almuen i Viken med Hensyn til de ulovlige, tunge Skatter, „som umilde Fogeder dem have paalagt foruden de rette gamle Skatter, paa det at den Landsende ikke skal aldeles lægges øde.“ — Raadet lyste, efterat for nævnte Punkter vare antagne, med hele Almuens, Lærdes og Læges, Samtykke en evindelig Fred, og Gid, og Tilgivelse „over alt Norges Rige, som nu var i Opstand,“ og navnlig for hvad Amund Sigurdsøn og hans Medhjælpere havde gjort. Den som brød Forliget, i hvo han end var, skulde være sand Landforræder og have Guds og Fred forbrudt. Disse Artifler skulde holdes over alt Norge „paa vor naadige Herres Kong Eriks og Norges Riges Raads Forbedring og yderligere Bestemmelse og Stadsfæstelse.“ Tre Breve om dette Forlig, alle enslydende, skulde udstedes; det ene skulde Kongen beholde, det andet Rigets Raad i Norge, det tredje „den menige Almue“¹⁾.

Samme Dag, den 18de Februar 1437, kundgjorde Erkebiskop Absalon, Biskop Audun, Endride Erlendsøn og Erlend Endridesøn, i Egenkab af Rigets Raad, ved sit aabne Brev, at det var lykkets dem i et Møde i Biskopsgaarden at bilægge hele den Tvist, som var reist af Amund Sigurdsøn og en Deel af Norges Almue, og at bringe en evig Fred og Forening istand, stemmende med Almuens beseglede Brev. Dette skulde de troligen fra sig sende og skrive til Kongen efter den trufne Aftale, med Bøn om, at han vil tage disse Ualigheder, hvilke angaa baade ham selv og Raadet og Rigets menige Indbyggere, i alvorlig Betragtning, eftersom han vil staa til Ansvar for den øverste Konge og Dommer²⁾.

¹⁾ R. Dipl. II. 544—548.

²⁾ R. Dipl. II. 548.

afvente nærmere Bestemmelser fra Kongen, hvis Brev Thorleif Dlafsson, Provst til Apostelkirken i Bergen endelig bragte, — og desuden maatte have indfaldt Almuens Fuldmægtige fra alle de Egne i Oslo Biskopsdomme, til hvilke Opstanden havde strakt sig. Denne Indtællelse stede ved Erkebiskop Aslak, Biskop Audun af Stavanger, Svanhild Jones og Simon Bjørnsson, Lagmand i Oslo. Fire og tyve Fuldmægtige nævnes fra Bifen (Baahuslen), Borgafysfel, Solør, Bestfold, Skidafysfel, Næs, Tier, Oslo-Herred og Marker, saaledes at Almuen af Oslos Biskopsdomme virkelig kunde siges at være repræsenteret. Dertil var megen Almue fra mange andre Bygder af andre Biskopsdomme fremmødt. Paa den anden Side vare, foruden de ovennævnte, otte verdslige Raadgivere tilstede, blandt hvilke Hr. Endride Erlendsson, samt desuden fem Lagmænd, nemlig af Oslo, Bergen, Rumborg, Bifen og Skidafysfel. „Gud gav da — heder det — for den signede Raade til, at Rigets Raad fik bilagt den Tvedragt og Ubænhed, som var opstaaet.“

Forliget kom istand den 18de Februar 1437, og dets Hovedpunkter vare følgende: — 1) Almuen lovede med oprakte Hænder til Gud i Himmelen, at ville have Kong Erik til Konge alle hans Livsdage og tjene ham af al Evne efter den Ed, man havde svoret ham, og han Folket, dengang han blev tagen til Norges Konge; og ei skulde de faare sig nogen Hovedsmand uden med hans og Raadets Samtykke. Hvo som herimod handlede skulde være sand Landsforræder og have Liv og Guds forbrudt. Til Gjengjæld lovede Raadet paa Kong Eriks Begne, at denne skulde holde Folket ved Lov og Ret og have det, baade Lærde og Læge, i sin kongelige Kjærlighed. — 2) Raadet skulde med Almuen tilskrive Kong Erik med ydmyg Bøn, at Kongen vilde forlene Amund Sigurdsøn med Færøerne med al kongelig Ret; hvorimod Amund med Knæfald havde lovet og paa Bog og Helligdomme svoret Rigets Raad paa Kong Eriks Begne fuld Trostøb for hele sit Liv, og for dette hans Løfte borgede Almuens Fuldmægtige paa den hele Almues Begne. — 3) Raadet skulde endvidere tilskrive Kongen med Bøn om, at han vilde unde Amund Sigurdsøn Ledningen for indeværende Aar af fire Skibreder, samt desuden lade ham være kvit for Alt hvad han indtil nu havde opbaaret af Kongens Tilkommende; at Kongen vilde hjælpe Amund til andet Leu, om denne med Uret og Bold blev drevne fra Færøerne; endelig at Kongen vilde tage Amund til Raade og Venstøb og fuldkommen tilgive alle hans Medhjælpere ligesom den menige Almue, som i deres Oplob havde taget Deel. — 4) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han herefter ei skulde indsætte i Norges Rige nogen udenlandsk Embedsmænd (valdsmenn), hverken geistlige eller verdslige. „Thi de ere nu

af os og hele Almuen med Samtykke udviste paa alle vore Thing i Norge; og vi vilke dem aldrig oftere ind have til Embedsmænd for den store Uret og Byrde, de have gjort Klostre og Kirker, Lærde og Læge". Dog undtages fra denne Forvisning „de Ublændinger, som nu ere gifte i Norge". Dem vilke Almuen „lide og taale" i deres Levedage „dog saaledes at de ingen Embedsmyndighed maatte have", og forøvrigt under den Betingelse, at de svore Kongen og Rigets Mænd Husfæst og Trofæst uden Svig. Kongen skulde vækse paa „med de danske og andre udenlandske Mænd, som nu ere udkrøne", at de ingen Fiendskaber derfor øve paa Riget. — 5) Videre lovede Raadet at skrive til Kongen, at han skulde indsætte en Drotsete i Riget, og der indføre stadig Mynt, samt at han skulde lade Seglet atter komme tilbage til Norge, saa at Indbyggerne ei skulde tvinges til at løbe udenlands efter Seglet, „hvilket er kommet Landet og Rigets Raad til stor Skade og Byrde." — 6) Rigelede vilke og Rigets Raad skrive til Kong Erik, at han for Guds Skyld maatte vise Naade mod Almuen i Bifen med Hensyn til de ulovlige, tunge Skatter, „som umisde Føgebeder dem have paalagt foruden de rette gamle Skatter, paa det at den Landsende ikke skal aldeles lægges øde." — Raadet lyfte, efterat fornævnte Punkter vare antagne, med hele Almuens, Lærdes og Læges, Samtykke en evindelig Fred, og Guld, og Tilgivelse „over alt Norges Rige, som nu var i Opstand," og navnlig for hvad Amund Sigurdsøn og hans Medhjælpere havde gjort. Den som brød Forliget, i hvo han end var, skulde være sand Landforræder og have Guds og Freds forbrudt. Disse Artikler skulde holdes over alt Norge „paa vor naadige Herres Kong Eriks og Norges Riges Raads Forbedring og yderligere Bestemmelse og Stadsfastelse." Tre Breve om dette Forlig, alle enslydende, skulde udstedes; det ene skulde Kongen beholde, det andet Rigets Raad i Norge, det tredje „den menige Almue" ¹⁾).

Samme Dag, den 18de Februar 1437, kundgjorde Erkebiskop Absalon, Biskop Audun, Eubride Erlendsøn og Erlend Eubridesøn, i Egenskab af Rigets Raad, ved sit aabne Brev, at det var lykkets dem i et Møde i Biskopsgaarden at bilægge hele den Tvist, som var reist af Amund Sigurdsøn og en Deel af Norges Almue, og at bringe en evig Fred og Forening istand, fremmende med Almuens befeglede Brev. Dette skulde de troligen fra sig sende og skrive til Kongen efter den trufne Aftale, med Bøn om, at han vil tage disse Anliggender, hvilke angaa baade ham selv og Raadet og Rigets menige Indbyggere, i alvorlig Betragtning, eftersom han vil staa til Ansvar for den øverste Konge og Dommer ²⁾).

¹⁾ R. Dipl. II. 544—548. ²⁾ R. Dipl. II. 548.

Det fremlyser af den hele Forhandling, at det norske Raad langt fra ikke har faret frem med Haardhed og Trudsel mod den oprørske Almue og dens Hovdinger; tværtimod har det i Hovedsagen givet den Ret i dens Klager og gaaet i kraftig Forbøn for dens Anfører, hvis Skyld det saaledes efter al Rimelighed ikke har fundet i nogen væsentlig Grad stor. Raadets Fremfærd viser baade Mildhed og Kløgskab og Fædrenelandsfæd. Erkebiskop Aslaf og Hr. Endride Erlendsson have efter alt Udseende været Forhandlingernes egentlige Ledere; og begge disse Mænd have undentvivel i Nærheden og med Dyndssomhed betragtet Urolighederne i Sverige og af dem lært, hvilke uberegnelige Ulykker en Folkeopstand, forbunden med indre Splid mellem de styrende Hovdinger, kunde paaføre et Land. Forliget til Oslo var hæderligt for begge de underhandlende Parter og indeholdt i Grunden heller intet, som kunde være i mærkelig Grad støvende for Kongens Ære. Det skulde være den Strafløshed og de Fordelse, der foretoges for Opstandens Hovedsmand; men dette var dog for ubehageligt at regne i Sammenligning med, hvad Kongen allerede tidligere havde seet sig nødsaget til at indrømme Anførerne for Opstanden i Sverige. Det norske Raad har ligesaavel som Almuens følt Landsstyrelsens Brøst, og man er fra begge Sider kommet hinanden imøde for i Uerbødighed at foreslaa Kongen de onstelige Forandringer. Hvorledes Erik har optaget Forslaget, eller om han har gjort noget Alvorligt for at bringe det i Udøvelse, vides ikke. Det varede endnu en Stund, før han bestiftede en Drotsete for Norge; og dog var dette undentvivel en af de Fordringer, som lettest og snarest lod sig opfylde. Eriks Stilling i de tvende søvrige Riger var nu bleven saa indviklet og saa farlig, at han et ret vidste hvad han skulde gribe til; og i sin Raadvildhed lod han helst alt gaa sin skjæve Gang, saameget mere, som den Tanke vel allerede var kommen til en vis Modenhed hos ham, at overgive sine Riger og kun sørge for sin egen No. Under disse uheldige Omstændigheder har han rimeligvis ikke med noget synnerligt Alvor antaget sig Nordmændenes Klager og Forestillinger, skjønt disse i Grunden aandede en større Forsønlighed og Hengivenhed for hans Person, end han paa den Tid sporede hos sine Underfaatter i Sverige og Danmark.

Amund Sigurdsson forsvinder efter Forliget til Oslo af Historien, og hans senere Skjebne kjendes ikke. Men derved at han nedlagde Vaaben tilveiebragtes ikke strax en fuldkommen Rolighed i det sydlige Norge. Opsætsig Regtelse af Skat samt betydelige Volds handlinger fra Almuens Side mod visse Stormænd, der dog ikke synes at have været Udlændinger, fortsattes i flere Bygdelag. Især vare Thelerne og i det Hele Almuens i Skidassysfel længe i Oprør,

brillet Olaf Gut, Hovedsmand paa Akerhus efter Svarte-Jones, og Biskop Jon af Oslo gjorde sig al Umage for at stille. Hovedmanden for disse senere Uroligheder var en vis Halvard Graatop, der havde været blandt Amund Sigurdsøns Tilhængere¹⁾, og rimeligvis ei fandt sig fyldestgjort ved Forliget i 1437. Udentvivel har Halvard været en Mand af mindre fremragende Stilling i Samfundet, og hans Indflydelse derfor af ringere Omfang end Amunds; men netop af den Grund har maastee ogsaa hans og hans Tilhængeres ~~Uroligheder~~ været meer lovløs og voldsom. Man seer, at han ved et antageligt Dødsopløb, hvori Almuen i Akerfogn og Bergheims Hered (Bærum) synes at have deeltaget, havde til Hensigt at overfalde og ødelægge Oslo²⁾. Forresten vides ikke hvor længe hans oprørste Færd har været, eller hvad Ende det har taget med ham. Mange af hans Tilhængere maatte i 1438 og 1439 med haarde Bøder affone sin Ulydighed og den Bold, de havde svet under Opløbet³⁾. Dette skat først være blevet nogenlunde stillet i 1440, dog ikke saa fuldstømmen, at jo endnu to Aar senere kongelige Trudslar og Formaningar til Almuen i Thelemarken udfrævedes for at holde den i Lydighed⁴⁾.

99.

Kong Eriks Affættelse og Kristoffer af Bayerns Valg til Konge, først i Danmark, saa i Sverige, og endelig i Norge 1442. Tilbageblif paa den norske Stats og Kirkes Forhold under Erik.

Forliget til Oslo af 18de Februar 1437 lægger tydelig for Dagen, at man nu i Norge var kommen til den Overbevisning, at Rikets selvstændige Stilling i det indgangne Statsforbund maatte sikkes, deels ved Udlændingers Udelukkelse fra Landets Embeder, deels ved nærmere Bestemmelser af Forbundsvilkaarene. Til den samme Overbevisning var man ogsaa kommen i hvert af de to andre Riger, og fra Sveriges Side blev Kravet paa saadanne nøiere Bestemmelser lydelligst udtalt. En Forening mellem Rigerne som den, Margræta havde stræbt for, og Kong Erik i hendes Fodspor havde villet gjennemdrive, viste sig nu, da Almenheden i hvert af dem havde faaet Øinene op, som en Umulighed, som et Tankefoster, der ikke i Virkeligheden fandt Livsnæring. Men et Forbund mellem dem ligeover for

¹⁾ Maastee er han samme Mand som den Halvard Thoresøn, der baade i Overenskomsten paa Jersø og ved Opgivelsen af Oslos Biskopsgaard nævnes blandt Amunds Tilhængere; Graatop var utvivlsomt et Tilnavn eller Dgenavn paa ham.

²⁾ N. Dipl. III. 536.

³⁾ Breve, som oplyse dette,

findes i N. Dipl. II. 554, III. 535, 539—546.

⁴⁾ Sahn 195, som har

opgiver: efter Arkivdokumenter.

delig to Obelsbønder af hver Lagsaga ¹⁾; — af Danmark: Erkebiskoppen af Lund med Biskopperne af Roskilde og Ribe, Drotsete og Marst, alle Landsdommere, nemlig: af Jylland, Skaane, Sjælland, Fyen og Laaland, med 9 Riddere som „Medholdsmænd,“ nemlig to af hvert af de fire førstnævnte Landstaber og een af Laaland, een Borgermester af hver af følgende Steder: Ribe, Viborg, Aarhus, Randers, Aalborg, Odense, Roskilde, Kjøbenhavn, Kallundborg, Lund, Malmø og Naffov, endelig to Obelsbønder af hvert af følgende Landstaber: Jylland, Skaane, Sjælland og Fyen ²⁾; — af Norge: Erkebiskoppen af Nidaros med Biskopperne af Oslo og Bergen, Drotsete og Marst, Provsten af Marie Kirke i Oslo, Lagmændene af Thrøndelagen, Bergen, Tunsberg, Oslo, Borgasysjel og Biken, tolv oprste Riddere efter Drotsetens og Marstens Valg, een Raadmand af hver af følgende Steder: Nidaros, Oslo, Bergen og Tunsberg, endelig to Obelsbønder af Thrøndelagen, to af Bergens Biskopsdomme, to af Stavangers Biskopsdomme, to af Hamars Biskopsdomme, to af Borgasysjel og to af Biken ³⁾. Den, som disse 120 fuldmægtige Valgmænd endrægtigen vælge, han skal være alle tre Rigers Konge. — 10) Om Kongen efterlader een egtesødt Søn, da skal denne være Valget nærmest, hvis Valgmændene vide ham dertil skiftet. Efterlader Kongen flere Sønner, da vælge de den af dem, som de helst ville, hvad enten han er yngre eller ældre; de øvrige Sønner skulle da forses med „andet Herstøb og Pen i Riget,“ som sømmeligt er. Har Kongen egne Datter, skal man skaffe hende et passende Gifte. Efterlader Kongen ingen egtesødt Søn, da staa Valget frit til de 120 Valgmænd. — 11) Foretrække nu Valgmændene at faare en indenlandsk Mand fremfor en udenlandsk Herre, da skal først ved Lodkastning afgjøres, af hvilket Rige man skal vælge ham. Man skal skrive hvert Lands Navn paa en Sedel, og de tre Sedler, der alle maa være lige store, lægges for et syvaars gammelt Barn, og den Sedel, som Barnet tager, af det Rige skal man for den Gang faare Kongen. — 12) Naar de førstnævnte 120 Valgmænd komme sammen til Valget, da skulle først de tre Erkebiskopper aflægge Ed paa, „at de ville vælge uden al Partiskhed og Egennytte efter sin bedste Samvittighed til Rigerens og Indbyggernes Lær;“ og naar

¹⁾ Regner man Lagsagernes eller Lagdommernes Tal for ti, saa kommer ved denne Opregning Antallet 40 ud; nemlig: 3 Biskopper, Drotsete, Marst, 5 Lagmænd, 4 Riddere, 6 Borgermestere og 20 Obelsbønder. ²⁾ Altsaa:

3 Biskopper, Drotsete og Marst, 5 Landsdommere, 9 Riddere, 12 Borgermestere og 8 Obelsbønder; men disse giver tilsammen kun 39, hvilket er een forsked. Maafee er een Obelsbønde for Laaland glemt. ³⁾ Dette er:

3 Biskopper, Drotsete, Marst, Ransler, 6 Lagmænd, 12 Riddere, 4 Raadmand, 12 Obelsbønder, hvilket rigtig giver 40.

de have føret, skulle de foretage Eben og modtage Ordet af alle de øvrige Rødgere." — 13) Kan man ei komme overens om Balget, saa skal man ei derfor Konge miste." De 40 Balgmænd af hvert Rige skulle da af sin Midte udnævne fire de fornødigste, to Geistlige og to Verdslige, saa at de tilsammen blive tolv. Disse skulle derpaa strax gøre sin Ed paany og saa samles i eet Hus, og ei adskilles, før de ere bleve enige om Balget; og derved skal det da blive. — 14) Den som bliver „bilstog" i Sverige, „fredløs" i Danmark og „utlag" i Norge, han skal ingensteds Fred have i de tre Riger. — 15) Told og Mynt og andre saadanne Sager, hvorum det vilde blive for langt at handle i dette Skrift, henstodes til Kongen og hans Raad i hvert Rige, at de dermed styre og raade som de finde nyttigt for Rigerne efter bedste Samvittighed og efter som de ville svare for Gud ¹⁾).

Forfatterne til dette Document navngives, som allerede sagt, i dets Begyndelse, og man maa af visse Ord i Indledningen tro, at de have havt et Slags Bemyndigelse af Kongen; men om de ogsaa have havt en lignende af de enkelte Rigers Raad, siges ikke. To af dem: den danske Axel Pedersøn og den norske Endvide Erlandsøn havde været tilstede i 1397 paa Mødet i Kalmar og medbefeglet Vidnesbyrdet om Kong Eriks Krøning ²⁾; de maa altsaa have kendt nøie til de ved samme Leilighed mundtligtagne Beslutninger om Rigerne's Forening, skjønt ingen af dem nævnes blandt Udfæderne af det skrevne Udkast. Den svenske Kristier Nilsson nævnes vel ikke blandt de ved hint Møde nærværende; men han var en gammel Mand, som alligevel kan antages at have havt nøie Underretning om de der drevne Forhandlinger. Nærværende Opsats giver saaledes, sævnført med Udkastet af 1397, et godt Indblik i det Omflag, som i de mellemliggende 40 Aar var foregaaet i Følestemningen. Man var i 1397 indgaaet paa en svævende Forening, i hvilken Margareta lagde alt for meget, de forenede Folk næsten intet, — en Forening, hvilken man, om man vilde, kunde fortolke som Indledning til en fuldkommen Stats- og Folke-Sammensmeltning, eller hvilken man paa den anden Side, hvis man derved fandt sig bedre tjent, kunde paastaa var blot midlertidig, knyttet ved en Tilfældighed og opløselig ved en ny Tilfældighed. I 1436 var man af Erfaringen bleven belært med Hensyn til hin Forenings største Mangler, hvilke man troede laa i dens Ubestemthed, men man havde dog ikke vundet noget klart Blik med Hensyn til hvorledes en ny burde indrettes. Nu opstillede man en Forening, hvis Uopløselighed man stræbte at sikke ved de tydeligste

¹⁾ Hadorff II. 117—123; Hvitf. under 1436; Jahn 167—170.

²⁾ Suhm D.

Bestemmelser om Kongevalget, men i hvilken man derhos vilde strengt opretholde hvert enkelt Riges Selvstændighed, og forebygge det enes Fortrin for eller Overtænde over det andet. Det fælles Kongedømme, der dog skulde være det Rigerne sammenknyttende Bånd, blev ikke udført med nogen isinesfaldende stor Myndighed; snarere lod Udkastet anse, at man for at afværge Vilkaarlighed fra Kongens Side gjerne vilde høre Raadet og de høie Rigsembetsmænd i hvert af Rigerne paa Kongedømmets Beføstning, og gjøre dette til et Styggebillede. Derimod opstilledes flere smaalige, formelle Bestemmelser, hvilke, idet de tænktes at afværge alt Stin af Ulighed mellem Rigerne, i Grunden vansteliggjorde Foreningens strenge Overholdelse. Den sidste Forening blev imidlertid ligesaa lidet som den første til meer end et blot Udkast. Bindende Lovskraft fik den aldrig, skønt Grundfætningen, paa hvilken den var bygget, fastholdtes i de nærmeste Tider især fra Sveriges Side, med historisk givne Forhold den maaskee ogsaa kan siges bedst at stemme.

Hvor stor eller liden Andeel i Forfatterstabet af dette mærkelige og i flere Stykker fortjenstlige Udkast de tvende norske Deeltagere, Erkebiskop Aðlaf og Hr. Endride Erlendsøn, have havt, er det nu umuligt at bestemme. Hvad der sikkert maa tillægges dem er Bestemmelsen angaaende Kongevalget, forsaavidt Norge deri skulde deeltage. Og denne Bestemmelse, maa man indrømme, var vel afpasset efter de norske Forhold, — naar først Nordmændene for Alvor vilde opgive sit arvelige Kongedømme og gaa ind paa et Statsforbund med en af alle de forenede Riger i Fællesskab valgt Konge som Hoved. Men for Mængden af det norske Folk stod endnu denne sidste Tante langt fra ikke klart og bestemt udpræget.

Eriks Kongedømme blev imidlertid alt meer og meer undergravet og vaklende, baade i Sverige og Danmark. Hvad der endnu en liden Stand opretholdt det i førstnævnte Rige, var den indbyrdes Splid mellem selve de styrende Stormænd og den Misundelse, som mange af disse nærede mod Karl Knutsøn. Dette gjorde, at et Parti i Sverige fremdeles holdt sig til Erik, i det mindste i Navnet, og at Underhandlinger og Overenskomster mellem ham og hans Modstandere endnu af og til kunde istandbringes. Endnu den 9de Juli 1438 blev en Overenskomst sluttet til Kalmar mellem det svenske og danske Raad, hvorved man erkjendte Erik for begge Rigers fuldmyndige Konge, og vedtog en „evig Forening“ mellem Rigerne, omtrent paa den gamle Kalmar-Forenings Vilkaar. Men denne Fornæelse af Foreningen erkjendtes dog af begge Parter for ikke at kunne være nogen endelig Beslutning, deels fordi Fuldmægtige fra Norge ei vare tilstede, og deels fordi Tiden ikke tillod at opstille alle Vilkaarene udførligen. Man lod endogsaa indflyde en Slutningsartikel, hvori bestemtes, at i

Tilfælde af Kongevalg skulde det først afgjøres: om det var bedre at vælge en Konge over alle tre Riger, eller om hvert Rige skulde have sin egen Konge, dog med Forbehold, at ogsaa i sidste Tilfælde det gamle Forbund med Hensyn til gjenfærdig Hjælp skulde blive staaende ved Magt ¹⁾). Saaledes løsnedes Foreningen meer og meer, idet man nu næsten var kommen til det Punkt at betragte den blot som et Forsvarsforbund mellem Rigerne, hvilket ikke engang nødvendig krævede en fælles Konge.

Denne fornyede Erkjendelse af Eriks Kongedømme var dog neppe synderlig oprigtig meent fra det svenske og danske Raads Side; og Erik selv synes heller ikke at have sat stor Lid til den. Han var allerede led og træet af al den Lummel, som omgav ham. Han var i 1437 tyet til den afvædsiggende Ø Gotland for der i noget større No at afvente Tingenes Gang, og han skulde uden tvivl med Glæde have opgivet Kongedømmet, havde man kun i Danmark og Sverige søiet hans Dnske, at vælge Bugislaw af Pommern til hans Eftermand. Men dette vilde man ikke. Tværtimod da Erik fremturede i sit Stovsland og ved sin Hjernelse til Gotland syntes at have vendt Danmark ryggen, indlod det danske Raad sig i Underhandlinger med Hertug Kristoffer af Bayern og tilbød denne Rigsforstanderskabet i Danmark. Kristoffer modtog Tilbudet. I Lybel blev han i Juni 1439 mødt af det danske Rigsraad, og den 23de Juni antagen til Danmarks Rigsforstander, hvorpaa Raadet samme Dag udstedte og tilsendte Kong Erik sit Opsigelsesbrev, hvilket denne modtog en Maaned senere paa Gotland.

Saa snart man i Sverige spurgte dette det danske Raads Skridt ilde man med et lignende. Det svenske Raad samlede sig i September Maaned samme Aar 1439 i Telge, opfagde Erik Huldskab og Trofald og bekræftede Karl Knutsson i hans Stilling som Sveriges Rigsforstander.

Medens man saaledes i Danmark og Sverige ganske opgav Kong Erik, var det som om man i Norge netop stræbte at slutte sig fastere til ham, hvad enten dette nu har været fordi Nordmændene sølte sand Medynk med sin gamle Konge i hans Ulykke, eller fordi de frygtede for at indvikles i skadelige Uroligheder og forværre sin Stilling istedetfor at bedre den ved at følge Danernes og Svensternes Exempel. Erik havde ikke hidtil opfyldt Nordmændenes i 1437 yttrede Dnske om en egen Drotsete. Alligevel gjorde Nordmændene i Begyndelsen af 1439, under Anførsel af Jon Hammereise og Olaf But, et Indfald i Sverige for at understøtte Kongens Sag der, og belejrede Elfsborg ²⁾). Toget havde ingen synderlig Birkning, men maatte

¹⁾ Saborff II. 124—126; Sahn 177. ²⁾ Egbr. IV. 196 f.; Sahn 182.

dog overbevise Kongen om Norges Hengivenhed. Der kom fire Udsendinger fra Norge, to Riddere og to Lagmænd, indfandt sig hos ham i Bisby paa Gotland med fornyet Begjæring om, at han vilde bestikke en Drotsete for Norge, idet de forelagde ham Raadets Forslag paa tre Personer, nemlig Olaf Haafonsen, Erlend Endresen og Sigurd Jonsson, saa valgte han den sidstnævnte, der synes personlig at have været tilstede, og udstedte fra Bisby den 3die September 1439 sit Bestikelsesbrev for ham, hvilket satte ham, under Kongens Fraværelse, i Spidsen for Landskyrrelsen i Norge og gav ham Overopsyn over Kongedømmets Indtægter og Rettens Pleie. Han fik Fuldmagt til at tage Regnskab af alle Fogeder, og skulde sende de Indtægter, som tilkom Kongen, dithen hvor denne befalede. Alle Norges Mænd opfordredes til at være Sigurd lydige, helst fordi han havde stået „og gjort os her sin Ed“, at ville holde alle Norges Indbyggere i Lov og Ret og paa Opfordring hjælpe Enhver hertil i Kongens Fraværelse, — at ville styrke og ei i nogen Maade forringe Kongens og Kronens Ret, samt at ville holde dette Brev, som han vilde svare for Gud og bekjendt være for Kongen og hans Raad og menige Rigeets Indbyggere i Norge. Blandt det som i Brevet paalagdes Drotseten var ogsaa, at han, i Tilfælde af Kong Eriks Død, skulde for Hertug Bugislaf af Pommern gjøre det samme som for Kongen selv, i hans levende Live ¹⁾. At Erik vovede at indføre et saadant Paalæg i Drotsetens Bestikelsesbrev, viser noksom, hvor fuldt og fast han stode paa, at Nordmændene endnu hang ved sit Kongedømmes Arvelighed, og hvor lidet han tiltroede dem at have sat sig ind i Statsforeningens Hovedbetingelse: en fælles valgt Konge.

Der havde dengang i meer end 50 Aar ei været Drotsete i Norge, nemlig ikke siden Hr. Dgmund Finnsen var det i Kong Olafs Dage. Sigurd Jonsson var baade med Hensyn til Æt og Rigdom en af Norges anseeligste Mænd. Hans Fader, Hr. Jon Martensson til Sudheim eller Sorum, havde været Ridder og Medlem af Rigeets Raad, og hans Moder var Agnes, en Datter af Hr. Sigurd Hafthorsen og Ingebjørg Erlingsdatter. Han stammede saaledes gennem sin Moder baade fra Norges gamle Kongæt og fra Biskoppen, og han var ved Arv kommen i Besiddelse af det meste af denne sidste Æt's store Fordegs. Han havde desuden selv længe været Medlem af Norges Raad og var i 1437 bleven Ridder ²⁾.

I Forbindelse med Sigurd Jonssons Udneevnelse til Drotsete synes ogsaa en Forandring at være foregaaet med Kanslerembedet i Norge. Vi have seet, at siden Kansleren Arne Sigurdsens Død havde dette Embede været stift fra Provstiet ved Marielirken i Oslo, og overdraget tvende

¹⁾ Thorsel. Analecta 123.

²⁾ Sml. IV. 130, 597 ff.

efter hinanden følgende Biskopper i Oslo: Jakob og Jon. Men ved denne Tid finder man, at Biskop Jon har fratraadt hnt Embede, og at Andres Mus, der allerede længe forud var Provst til Marielkirk, har overtaget det i hans Sted. Sidste Gang Biskop Jon vides at have forrettet som Kansler, er ved Udstedelsen af et Landsvistbrev i Oslo den 26de Mai 1434¹⁾. Men Andres Mus, der allerede i 1424 nævnes som Provst til Marielkirk²⁾ og endnu i Juli 1437 bærer dette Embedsnavn alene, omtales, hvad strax efter skal sees, i Sommeren 1440 tillige som Kansler. I Mellemtiden mellem 1437 og 1440 er altsaa den Forandring foregaaet, hvorved Kanslerembedet i Norge atter sættes i sit gamle Forhold til Marielkirkens Provsti.

Om Kong Erik ved at tilfætte en Drotsete i Norge, og derved ~~gode~~ Landsstyrelsen her, under sin Fraværelse, større Fasthed og Selvstændighed, har havt fortrinsvis til Hensigt at komme Nordmændenes Allige Duster i Møde og sikkre sit ældste Riges Lær; eller om han ikke snarere har havt sin egen og sin Kets Fordeel nærmest for Dje, nemlig i det tro Norge muligen at sikkre sig og Hertug Bugislaw et Bern og en Modvegt mod de tvende andre frafaldne Riger, — dette er noget som vanskelig lader sig afgjøre. Det Sikkre er, at han dette Stridt uagtet, og uagtet den Hengivenhed Nordmændene endnu længe vedbleve at vise ham, dog ikke benyttede med Kraft og Klogskab de Fordele, som herved aabnedes ham, men tværtimod med sit sædvanlige Bantekmod strax igjen lagde Hænderne i Skjødets og selv opgav sin Sag.

Eriks Stjebne kunde nemlig ved hans Affættelse ingenlunde siges at være afgjort i Danmark og Sverige. I begge Lande fandtes Folk, der vare misnøiede med den nye Tingenes Orden, og som gjerne havde laant en Haand til Eriks Gjenindsættelse, hvis denne ifkun havde strebet ind med Bestemthed. Sel dvælede de Danske ikke længe med at vælge Kristoffer til Konge. Han blev som saadan hylbet allerede den 9de April 1440 paa Viborgs Landsting, efterat han i Forveien havde lovet at underskrive en Haandfæstning. Men at hans Valg ikke var fremkaldt ved nogen udeelt Almenvillie, det viste noksom den frygtelige Opstand, som kort efter udbrod mod ham i det nordligste Jylland, og som først i 1441 blev dæmpet ved Vaabenmagt, tildeels af Fremmede, og straffet med oprørende Strengthed. I Sverige vare Meningerne deelte, idet Nogle ønskede Foreningen med Danmark gjenoprettet ved Kristoffers Valg til Konge, Andre derimod understøttede Karl Knutsens ærgjerrige Hensigter, og talte for en fuldkommen Afskillelse fra Danmark ved at hæve Rigsforstanderen til Kongedømmet. Karl fandt det imidlertid ved nærmere Beregning fordelagtigere for

¹⁾ N. Dipl. I. 537. ²⁾ N. Dipl. I. 500, ifr. IH. 518, 531.

Diebliffet at selge sin Stemme til Kristoffers Balg saa dyrt som muligt; og Kristoffer selv lovede Alt hvad de Svenske og Rigsforstanderen forlangte af ham. Kristoffer blev saaledes om Høsten 1441 modtagen ogsaa som Sveriges Konge og kronet i Upsal den 14de September.

Men Eric, som fremdeles opholdt sig paa Gotland, benyttede ligesaalidet Bondeopstanden i Danmark og den indre Splid mellem Sveriges Store, som Nordmændenes Hengivenhed, til sin Fordeel. Følgen blev, at ved Udgangen af 1441 var de tvende førstnævnte Riger slupne ham ganske af Hænderne, og Norge derved fuldkommen afskaaret fra al umiddelbar Forbindelse med ham i den Afkrog af hans Riger, hvor han nu havde taget sit faste Sæde.

Det manglede imidlertid ikke paa Opfordringer til Nordmændene baade fra Sveriges og Danmarks Side, at tiltræde Opstanden mod Eric; men de vilde længe ikke indlade sig derpaa. Det norske Raad følte vistnok, i hvilken farlig Stilling det satte Norge ved at afflaa Naborigernes Forlangende; men man haabede endnu, at Eric skulde kunne opmande sig til et kraftigt Skridt. Om Sommeren 1440 var det norske Raad samlet i Oslo, og forblev der, som det lader, hele Juli og August. Der vare tilstede Erkebiskop Aslaf, Biskopperne Jon af Oslo, Peter af Hamar, Olaf af Bergen, Gotskalk af Hole og Gregorius af Grønland, Drotseten Sigurd Jonsøn, Kansleren Andres Mus, Provst til Mariekirken i Oslo, videre en Mængde verdslige Raadgivere og desuden en heel Deel af „Rigets Tjenestemænd“ (Embedsmænd). Man besluttede her at sende fire Fuldmægtige: tvende Geistlige, Biskop Jon af Oslo og Sigurd Bjørnsøn Provst til Apostelkirken i Bergen, og tvende verdslige Raadgivere, Jon Ummereise og Kolbjørn Gerst, — til Kong Eric for at foreholde ham Norges mislige Stilling; og man udfærdigede tvende Breve, som disse Mænd skulde overbringe, det ene af 4de Juli, det andet af 22de August, i hvilke man estede Kongens Raad og Bestemmelse, idet man tillige yttrede, at man, hvis Kongen ei kom dem til Hjælp, muligens kunde blive nødt til at opsigte ham sin Tjeneste og „see sig om efter andet Herskab“. Med denne Sendefærd gif det ubeldigt. Jon Ummereise døde før Afgangen fra Norge, og de tre øvrige Sendebud hverken naaede selv sin Bestemmelse eller fik de medgivne Breve afsendte til Kong Eric. De bleve nemlig anholdte i Drefund af Kong Kristoffers Udliggere, og Sigurd Bjørnsøn og Kolbjørn Gerst vendte i Slutningen af September tilbage til Norge, medens Biskop Jon derimod med Breve og Dokumenter blev i Danmark. Da de tvende Sendemænd vare komne hjem igjen til Norge, havde de i November Maaned en Sammenkomst med Drotseten Sigurd Jonsøn paa Akerø-

hus og maa her have ført Klage over Biskoppens Adfærd. Thi da en Indbydelse indtraf fra det svenske Raad til det norske at møde til en Overlægning i Rødøse i Begyndelsen af det følgende Aar, og Drotseten tilligemed Sigurd Bjørnsøn og Kolbjørn Gerst i denne Anledning den 25de November tilskrev Biskop Audun af Stavanger med indstændig Anmodning at samles med dem før at være en af dem, som skulde fare til Dagen i Rødøse, — saa lode de i samme Brev Ord falde om Biskop Jons Færd som „skadelig for Landet og dem Alle“ og „ikke gjort paa det Bedste“¹⁾. Biskop Jon blev imidlertid en Stund i Danmark og maa der uden tvivl have drevet hemmelige Underhandlinger med Kong Kristoffer. I nys nævnte Skrivelse omtales nemlig, at Biskoppen havde i Hænde et Brev fra Kristoffer til det norske Raad, hvilket han ei endnu havde villet meddele dette; og man seer af senere Forklaringer, at han aldeles ikke havde afsendt Raadets Breve til Kong Erik efter deres Bestemmelse. Først henimod Jul kom Biskop Jon tilbage til Norge, men var endda ikke at formaa til at aflevere de Brevskaber han havde i sit Forvar før den tolvte Dag Jul (den 5te Januar 1441)²⁾.

Mødet i Rødøse mellem de Norske og Svenske fandt Sted efter Aftale ved Kyndelsmesse (i Begyndelsen af Februar) 1441. Biskop Audun af Stavanger var ei, som paatænkt, der tilstede, men derimod Provst Sigurd Bjørnsøn, Kolbjørn Gerst og tvende andre Berdslige. Angaaende Kristoffers Balg blev intet afgjort, eftersom hans Sendebud til Mødet ei vare forsynede med behørig Fuldmagt. Derimod blev den 9de Februar et Forbund sluttet mellem Norge og Sverige³⁾. Strax efter Mødet, den 10de Februar, tilskrev de fire norske Sendemænd Kong Erik fra Baahus, underrettede ham om Sammenhængen med det norske Raads Sendebud og Breve til ham, forestilte ham Norges vanskelige Stilling og bad ham paa det indstændigste om at komme sine tro Undersaatter til Hjælp, eller i alt Fald tilskrive dem sin Billie⁴⁾. Man ved ikke om Brevet kom Kongen til Hænde. Sikkert er det, at hverken Undsætning eller Trøst fra hans Side blev Norge til Deel.

Et nyt Møde holdtes i Kalmar ved St. Hans Dags Tid 1441 mellem norske og svenske Fuldmægtige. Denne Gang mødte fra norsk Side Erlend Endridesøn, Provsten Sigurd Bjørnsøn, Kolbjørn Gerst og fem andre. Forbundet mellem Norge og Sverige blev fornyet, men intet angaaende Kongevalget afgjort⁵⁾.

I saadan pinlig Uvisshed henled hele Aaret 1441. Det norske Raad udsatte saa længe som muligt sin endelige Erklæring. Men da nu ogsaa om

¹⁾ Afskr. i Vadstena Brevbog, efter Lange.

²⁾ Jahn 519.

³⁾ Hadorf II.

141.

⁴⁾ Jahn 195, 517—520.

⁵⁾ Hadorf II. 143.

Høsten i det nævnte Aar Sverige, som før er sagt, havde antaget Kristoffer til Konge, og de mest paatrængende Opfordringer til Norge fra de tvende andre Riger fremdeles indkom, saa maatte Nordmændene omfider give efter for Nødvendigheden. Et stort Møde holdtes af alle tre Rigers Raad om Sommeren 1442 i Lodöse, ved hvilket Erkebiskopperne Johannes Barmand af Lund, Mikolaus af Upsal og Ablast af Nidaros vare tilstede, og desuden blandt de øvrige Biskopper for Norges Bedkommende: Jon af Oslo, Audun af Stavanger, Olaf af Bergen, Gotstall af Hole, Gunnar af Hamar og Hemming af Færøerne ¹⁾. Til dette Møde indfandt sig ogsaa paa foregaaende Kalbelse Almuens fuldmægtige Ombudsmænd fra Norges Fylker i stort Antal, hvilke den 1ste Juni udstedte sit Brev paa den norske Almues Begne, at denne var forsynet med hvad Norges Raad paa nærværende Møde bestemte med Hensyn baade til Kristoffers Antagelse til Norges Konge og andre Rigtets Anliggender ²⁾. Sammed var da Kristoffer af Bayern tagen til Norges Konge. Han drog strax efter til Oslo, hvor han blev kronet, og hvor han endnu opholdt sig den 10de Juli ³⁾.

Saaledes endte Kong Eriks Styrelse i Norge efter at have varet i noget over 52 Aar. Han var dengang da han mistede sit sidste Kongerige henved 60 Aar gammel. Han overlevede sin fuldkomne Affættelse i flere Aar, først paa Gotland til 1449 og siden i Rygenvalde i sit Fædreland Pommern, hvor han døde i 1459 i en Alder af 76 Aar.

At Kong Erik ikke omfattede Kirken med nogen Kjærlighed eller Omhu, ligesaa lidt i Norge som i sine tvende andre Riger, viser hans Historie tydeligen. For Norges Bedkommende have vi i det foregaaende seet tilstræffelige Prover derpaa. Blandt Svenskernes Klagepunkter til de Norske mod ham af 1434 heber det: „han har fordærvet Kirken og Christendommen, idet han satte uverdige og ulærte Skarnsmennester til Biskopper, saadanne som hverken agtede Gud eller Retfærdigheden, og overdrog dem den aandelige Biskopsmagt ret ligesom han var en Pave, hvilket leder til Kjetteri“ ⁴⁾; og flere lignende Bestyldninger tilføies, i hvilke der med nogen Overdrivelse kaa alt for megen Sandhed, — det viser en Jon Gerikssøns og en Arne Klemetsøns Bestikkelse til Biskopper ved Eriks Magtsprog. Ifkun visse Klosterordener findes han at have vist en varm Yndest. Hvorledes han fremdrog Birgittinerne og staffede dem Indgang i Danmark og Norge, er ovenfor udførligen fortalt. Ogsaa Carmeliternes Orden yndede han og indførte den fra Tydskland til Danmark, hvor

¹⁾ Ny D. Mag. I. 68.

²⁾ N. Dipl. III. 557; Jahn 200, 522.

³⁾ N.

Dipl. I. 566.

⁴⁾ Gaborff II. 78.

han i 1410 oprettede et Kloster for dem i Landskrone. Til Norge kom imidlertid denne Orden ikke ¹⁾).

Mærkeligere er det Forsæt Kong Eric engang havde, at oprette en Høiskole, eller som det paa Latin hed: studium generale, etsteds i sine Riger. Dertil udfordredes, efter Tidens Begreb, pavelig Tilladelse, og Kongen henvendte sig om en saadan til Pave Martinus V. Denne opfyldte hans Bøn, og tillod i en Bulle fra Florens af 26de Maj 1418, at et Universitet maatte oprettes etsteds i hans Riger efter Biskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilbes nærmere Bestemmelser (altsaa ganske vist i et af deres Biskopsdømmer), hvilket Universitet skulde nyde samme Friheder som Universiteterne i Paris og Bologna, dog maatte Theologi der ikke foredrages ²⁾. Det er rimeligt, at en Høiskole for Geistlige, der vilde uddanne sig til Kirkens høiere Embeder, netop var det som Kongen og hans Raadgivere ønskede, og at Pavens Tilladelse med den nævnte Indskrænkning syntes dem at være uden synderligt Verb. Deraf kom det uden tvivl for en stor Deel, at der under Eric intet Skridt blev gjort for at bringe det udtalte Forsæt til Udførelse. Det blev først igjen optaget meer end femti Aar senere.

Uagtet det ikke lykkedes dengang at faa oprettet en Høiskole inden de forenede nordiske Riger, saa indtraadte dog ved denne Tid en Forandring med Hensyn til Stedet, hvor den nordiske og navnlig den norske Geistlighed søgte sine høiere theologiske og kirkeretlige Kundskaber. I 1419 blev nemlig et fuldstændigt Universitet oprettet i Roskø, og dette drog snart, paa Grund af sin nærmere Beliggenhed og det lettere Samkvem, Studerende fra alle de nordiske Riger til sig. De norske Geistliges høiere Uddannelse ved Universiteterne i England og Frankrige ophørte fra nu af, som det lader, saa godt som ganske, medens det videnskabelige Baand derimod mellem Norge og Tydskland stedse droges fastere sammen, — noget som dog maaskee allerede kan siges at have været forberedt ved de tydske Hansesteders Optræden i de norske Handelsforhold.

Siden Harald Haarfager, det norske Riges Grundlægger, havde, paa Magnus Eriksson nær, Jugen siddet i Norges Kongedømme saa længe som Eric af Pommern. Men som Norge under Haralds Styrelse først fremtraadte i Staternes Række, saa syntes det under Eric at være paa god Vei til atter at udslettes af den. Hans Kongedømmes Tid var for Norge et halvt Aarhundrede af Ulykke og Nedverdiggelse. I de første tredive Aar synes Nordmændene ikke ret at have været sig sin mislige Stilling bevidste, ligesom de i det Hele

¹⁾ Dargaard om de danske Klostre 28. under 1418.

²⁾ Pontop. II. 521—528; Hvitfeldt

endnu lidet synes at have tænkt over den Statsforfatning, i hvilken de, saa at sige uvidende, vare blevene inddragne. Men fra 1420 af begyndte, som vi have seet, Utilfredshedsyttringer fra Nordmændenes Side at lade sig høre, der vidnede om, at de følte Mangler ved Landsstyrelsen; og allerede fra den Tid af udviklede sig uden tvivl den Gjæring i Folket, hvilken efter 1435 gav sig aabenbar Luft.

Norge som Statssamfund var imidlertid ved 1420 allerede nedfunktet i en Umyndighedstilstand, af hvilken det havde ondt for igjen at hæve sig. Naar Kongedømmet svigtede sin Pligt, fattedes Hovedbrødet i det norske Statsverk; og en Statsmagt, der midlertidig kunde med Kraft indtage Kongedømmets Sted, fandtes ikke. Norges verdslige Hovdinge, gave, i Egenkab af Rigets Raad, intet Bistegn fra sig, og den norske Kirkes Forstandere, der, ifølge de forhen oftere paapegede norske Statsforhold, egentlig dannede det daværende Rigsraads faste Kjerne, og vare bedst istand til at opretholde dens Anseelse, — ogsaa de vare forstummede. Den norske Kirke nemlig, der i den tidligere Halvdeel af det 14de Aarhundrede unegtelig var den bedst ordnede Indretning i det norske Statsamfund, havde efter 1350 Aar for Aar tabt i Virkekraft og var under Margreta og Eirik — som vi have seet — bleven en Bold for verdslig Vilkaarlighed, hvortil ogsaa dens Hjælpeleshed under Kongedømmets store Spillefunktion altfor meget maatte opfordre. Saalænge den var i en saadan Svaghedstilstand, var liden Støtte for Statsamfundet fra dens Side at vente.

Ikke desto mindre var det dog Kirkens Forstandere, der, da det norske Folk igjen kom til lidt Besindelse og Eftertanke, først grebe den faldefærdige Stat under Armene; og uden tvivl maa Rosen herfor især tillægges Erkebiskop Aslak Bolt. Vi have seet, hvortledes han stræbte at bringe Liv ind igjen i den norske Kirke ved at sætte Provincialconcilierne paany i Gang. Med Biskopsstolens Besættelse gik det ogsaa, da han var bleven nogenlunde fast i sin Metropolitansstyrelse, ordentligere til end i Eriks forudgaaende Regjeringstid. I begge Henseender fandt Erkebiskoppen en Støtte i den baselske Kirkeforsamlings gavnlige Virksomhed, der utvivlsomt lagde et ikke ganske svagt Baand paa Kongens tidligere Vilkaarlighed i Kirkens Sager. Men det var ikke i denne sin nærmeste og egentlige kirkelige Virkefreds alene Erkebiskop Aslaks Indflydelse aabenbarede sig. Det var uden tvivl ogsaa han, som igjen satte Liv i Norges Raad. Han viser sig som Hovedmanden i de Raadsforhandlinger, der i 1437 bragte Amund Sigurdson til at nedlægge Baanden; og i alle de senere Forhandlinger i Anledning af Misnøiet med Kong Eirik og med Statsforbindelsen mellem de tre Riger see vi ham blandt Hovedpersonerne. Den af Norges

Biskopper, som næst ham synes at have været virksomme i disse Statsfager, var Biskop Audun af Stavanger, hvis Navn idelig her nævnes med Erkebiskoppens. Den dansksødte Biskop Jon af Oslo derimod stod, som det lader, allerede nu i et spændt Forhold til sin Metropolitan ikke alene i geistlige men ogsaa i verdslige Forhold.

Sporer man saaledes i Eriks seneste Regjeringsaar atter noget Liv i det norske Riges Raad, sporer man hos det en Stræben efter at bringe nogen Orden i Norges forfaldne Landsstyrelse, efter at vælte Nordmændenes Selvstændighedsfølelse og bringe Norge til at indtage den det tilkommende Plads i det nordiske Statsforbund, — saa er der al mulig Grund til at tro, at dette væsentlig skyldtes Erkebiskop Aslafs og de med ham enige og ligesindede norske Biskoppers Indflydelse paa Raadets verdslige Medlemmer. At Erkebiskoppen og det norske Raad i det længste holdt paa Erik af Pommern, havde aabenbare sin Grund deri, at den almindelige Stemning hos Nordmændene var for deres gamle Arvefonge og i det Hele for Kongedømmets Arvelighed efter gammel Landslov og efter det Erik ved hans Antagelse gjorde Tilsagn. Raadet har for sit Bedkommende ganske vist paa denne Tid indseet den Modsigelse, hvori det norske Kongedømmes Arvelighed stod til Norges, som det hed „uopløselige“ Statsforbindelse med tvende Valgriger; det maa have indseet — og det viser jo ogsaa Udkastet til den fornyede Forbundslov, i hvis Affattelse Erkebiskop Aslaf og et af de mest anseede verdslige Raadsmedlemmer tog Deel —, at Norge for at kunne blive fast ved Forbundet maatte give Slip paa sit Kongedømmes Arvelighed. Men det norske Folks Almenhed havde ikke tænkt sig ind i hint Forhold, og dens Billie gjaldt endnu alt for meget, til at Raadet i et saa væsentligt Stykke turde uden Betænkelse gaa sin egen Vej. Det norske Raads Stilling har saaledes været høist vanskelig, og hvor meget det end — og især uden tvivl dets geistlige Deel — kan have været stemt for Statsforbundets Opretholdelse, saa var det kun de mest tvingende Opfordringer fra svensk og dansk Side samt Eriks fuldkomne Opgivelse af sin egen Sag, der formaaede det til at tage et afgjørende Skridt: opsigte Erik og vælge Kristoffer af Bayern, — og det endda først efterat Folket dertil havde givet sit udtrykkelige Samtykke. Ved Mødet i Rødøse, da det skede, finde vi alle de daværende Biskopper i selve Norge og desforuden Biskopperne af Høle og Færøerne tilstede, den norske Kirke var altsaa der sterkt repræs-

100.

Kristoffer af Bayern Norges Konge fra 1442—1448.

Kristoffer af Bayern, der i 1442 atter forenede de tre nordiske Riger, var dengang i sin kraftigste Ungdomsalder, 26 Aar gammel. Efter hvad Historien lader dømmes af hans Færd, var han en klog og sindig Mand, som vel havde sat sig ind i de forviklede Forhold, hvori han indtraadte, og som havde foresat sig at agte og overholde de enkelte Rigers Selvstændighed. Forbundet mellem Rigerne lader han til at have seet fra den Side, som den daværende almindelige Mening fordrerede: han opfattede det som et Forbund til fælles Forsvar og indrettede sin Styrelse derefter. Om ogsaa stundom under ham Klager lode fra Sverige, saa opretholdtes dog der den indre Rolighed; og de gjentagne Bøndeopstande i Jylland, lykkedes det ham med Baabenmagt at undertrykke. Den Omstændighed, at Kristoffer først lod sig krone i Danmark, efterat han var kronet baade i Sverige og Norge, og at han ved sin danske Koning, der foregik i Ribe den 1ste Januar 1443, blev — som det i vedkommende Notarialdokument heder — „indviet og salvet til Danmarks Riges Erkefonge (in Archiregem regni Daniæ)“¹⁾, — kunde vel vække Mistanke om en skjult Hensigt — dog snarere maaskee i saa Fald fra det danske Raads end fra Kongens Side — at udhæve Danmark som Hovedriget i Statsforbundet, og hans Verdighed i Egenkab af dansk Konge som den der ved sig selv gjorde ham til Forbundets lovlige Hoved. Men hvilken Mening man end kan have havt med det usædvanlige Erkefonge-Navn, eller hvilken Mening end deri kunde lægges, saa maa indrømmes, at i Virkeligheden, saavidt vides, intet Krav derpaa grundedes og ingen Klager derover høstes.

Norge havde unegtelig ved at vælge Kristoffer til Konge nærmet sig Valgrigets Form. Thi om end Kristoffer kunde siges at være ifølge Norges Lov arveberettiget til dette Rige som Kong Eriks Søstersøn, saa var han dog ikke den nærmest arveberettigede til Riget efter Erik; — det var nemlig, hvad før er sagt, dennes Farbroders Søn Bugislaaf af Pommern saavel efter Loven som efter Nordmændenes Erklæring i 1388 og 1389, — og Bugislaaf levede endnu, uden, saavidt man ved, at have gjort noget Afkald paa sin Arveret²⁾. Om derfor Kristoffer tidligere i et Brev til Sveriges Raad af 1438 lod sig forlyde med at have Arveret til Norge³⁾, saa er det dog ikke bekiendt, at denne Omstændighed blev i nogen særdeles Grad fremhævet ved hans Valg i Lodøse. Nordmændenes Kongevalg kunde saaledes ved denne Leilighed ansees som frit, og Norge som

¹⁾ Pontop. II. 587. ²⁾ Bugislaaf døde ikke før i 1447. Sml. t. N. S. III. 489. ³⁾ Egbr. IV. 580.

med det samme indtraadt i det nordiske Statsforbund i Egenkab af Valgrige, følgelig med samme Ret som Sverige og Danmark. Saaledes betragtede ogsaa ganske vist det norske Raad Sagen, og Kongen selv lader ikke til at have næret nogen anden Anskuelse. Et andet Spørgsmaal er det derimod, om Norges Almue var istand til at opfatte Kristoffers Valg ganske saaledes, hvor vel den end dertil gav sit udtryffelige Samtykke. Det norske Kongedømmes Arvelighed sees i det mindste senere endnu at staa de norske Bønder i Hovedet, ligesom det paaberaabtes af dem, der søgte at vinde Norges Krone.

Saasnart Kristoffer var antagen til Norges Konge, fratraadte Drotseten Sigurd Jonsson, saavidt skønnes, sit Embede, uden at nogen anden bestiftedes i hans Sted. Med Kanslerembedet overholdt Kristoffer den gamle Orden, idet han nemlig lod det være forenet med Provstiet til Mariekirke i Oslo. Andres Mus, der var Provst og Kansler i 1441, lader til at være død i Begyndelsen af Kristoffers Styrelse. Hans Eftermand i begge Embeder var Gunnar Holt, der som saadan nævnes allerede i 1444. Kong Kristoffer viste de norske Statsforhold den Opmærksomhed, der kunde ventes, og holdt Rigets Raad ved den Myndighed, som tilkom det i Styrelsesanliggender. I Anledning af de mange Klager over Hansfestædernes Overgreb udnævnte han ved Brev fra Kjøbenhavn af 4de November 1444 af sit norske Raad et Undersøgelsesudvalg bestaaende af tolv Mænd, fem Geistlige og syv Verdslige. De Geistlige vare: Erkebiskop Aslaf, Biskopperne Audun af Stavanger og Olaf af Bergen, Alf Thorgardsson Provst til Apostelkirken i Bergen og Svein Eriksson (Erkedegn) af Throndhjem¹). Samme Aar den 10de December bestiftede han, ogsaa fra Kjøbenhavn, et Udvalg af Raadet, bestaaende af otte Mænd, nemlig: Hr. Olaf Nilsson (eller Nilsson til Talgø) Ridder, hvem Kongen havde skiftet „at sidde i sit Sted (i vörn stad at silia)“, Biskop Audun af Stavanger, Gunnar Holt, Provst til Mariekirke i Oslo, Svein Eriksson, Degn af Nidaros, samt een Ridder, to Bæbnere og een Lagmand, — hvilke paa Kongens Begne skulde holde „Retterthing“ i Throndhjems, Bergens og Stavangers Biskopsdommer og søge at hjælpe paa den Retløshed, som i mange Aar havde fundet Sted i disse Dele af Landet, og hvorover Klage var ført²). Erkebiskoppen betragtedes paa gammel Vis som Raadets Formand. I 1442 den 20de September fra Bergen udstedte saaledes Erkebiskop Aslaf, i Forening med Biskop Olaf af Bergen, Alf Provst til Apostelkirken, og Olaf Nilsson Ridder og Hovedsmand paa Ber-

¹) Hvitf. under 1444; Paus Eml. af Norske Love II. 259—264. Svein Erkedegn og Svein Eriksson er samme Person, see Schön. Thr. Domk. Bestr. Anh. 62. ²) N. Dipl. I. 573.

gens Kongsgaard, et Leiebrev for Kjøbmændene af visse engelske Stæder, at handle paa Bergen. Og i 1446 den 26de September udstedte Erkebiskoppen fra Bergen et Kaldelsesbrev til Raadet at møde sammesteds til 24de Juni det følgende Aar, da ogsaa Kongen vilde indfinde sig ¹⁾. Landsstyrelsen i Norge synes saaledes under Kristoffer at have gaaet sin ordentlige Gang uden at have givet nogen Anledning til Klage paa Kongen.

I den norske Kirkes Anliggender spores heller ikke Kristoffer paa nogen ubesøiet Maade at have indblandet sig. Flere Biskopskifter vare ellers i Slutningen af Eriks Styrelsestid foregaaede, og flere foregik medens Kristoffer var Konge; men man mærker ikke ved dem, at den kongelige Myndighed søgte paa en for Kirkens Ret krævende Maade at gøre sig gjældende, som Tilfældet havde været i Eriks tidligere Dage.

Staalholts Biskopsstol stod, som det lader, efter Jon Gerikssøns Drab i 1433 ²⁾ nogen Tid ledig, indtil den i 1436 blev besat med en vis Gotsvinn, der ei skal have været nogen Islænding, men alligevel synes at have været ret virksom i sit Embede. Han forestod Staalholts Biskopsdømme under hele Kong Kristoffers Regjering ³⁾.

Biskop Jon Willialmsøn af Hole ⁴⁾ skal være død omkring 1440, men synes ikke at have været ved sin Stol fra 1438 ⁵⁾. Ved 1440 blev Gotskalf Gotskalfsøn, en norsk Mand af fornem Æt valgt til hans Efterfølger. Denne forblev imidlertid flere Aar efter sit Valg i Norge, hvor han i 1441 sees at have forrettet som Vicarius for Biskop Jon af Oslo ⁶⁾. I Juni 1442 var han som Medlem af Norges Raad tilstede paa Mødet i Lødøse ⁷⁾. Sin Biskopsstol tiltraadte han ikke førend i 1444. I Ledighedstiden bestyrede den af Biskop Gotsvinn af Staalholt som Vicarius. Gotskalf var Biskop i over 16 Aar og har det Lov, at have været en af de bedre Biskopper paa Hole Stol i det 15de Aarhundrede ⁸⁾.

Biskop Peter af Hamar ⁹⁾ levede endnu ved Udgangen af August Maaned 1440, da han nævnes som nærværende ved Raadmødet i Oslo ¹⁰⁾. I det følgende Aar er han rimeligvis død. Hans Eftermand var Gunnar Thorgardsøn. Denne maa være indviet før Juni 1442, da han nævnes blandt de Biskopper, der vare tilstede paa Mødet i Lødøse ved Kong Kristoffers Antagelse ¹¹⁾.

Biskop Audun Eivindsøn af Stavanger ¹²⁾ synes at

¹⁾ Thorkel. Analecta 126—135. ²⁾ S. o. f. II. 442. ³⁾ Finn Joh. II. 475—478. ⁴⁾ Fra 1429, s. o. f. II. 469. ⁵⁾ Finn Joh. II. 580. ⁶⁾ R. Dipl. I. 563. ⁷⁾ S. o. f. II. 524. ⁸⁾ Finn Joh. II. 580, 586—590. ⁹⁾ Fra 1426, s. o. f. II. 465. ¹⁰⁾ S. o. f. II. 522. ¹¹⁾ Ny D. Mag. I. 68; s. o. f. II. 524. ¹²⁾ Fra 1427, s. o. f. II. 465.

have indtaget en fremragende Plads blandt sin Tids norske Biskopper, idet han omtales som det baselske Conciliums fuldmægtige Tiendesamler og desuden meget ofte nævnes i vigtige Statsforhandlinger, og, som vi nys have seet, var et af Medlemmerne i det af Kong Kristoffer tilstiftede Retsudvalg. Man finder, at han har været meget gavmild mod sit Kapitel, hvis Gjæld til sig han ogsaa eftergav ved et Brev af 6te August 1445 ¹⁾. Han døde i samme Aar 1445 den 3die November. Allerede den 14de November samledes Kapitlet i Kathedral-kirkens Sakristi og valgte til Auduns Eftermand af sin egen Midte Gunnar Eriksøn. Valget var eenstemmigt fra de syv Prest- og Chorsbrødres Side, hvilke med Gunnar selv vare tilstede, og det blev gjort ved Chorsbroderen, Gunnar Haakonsøn, en af Bælgerne, forkyndt for det tilstedeværende Klerus og Folk. Ved Kapitlets Brev af samme Dag anbefalede den Valgte Erkebiskoppen til Indvielse ²⁾.

Som Biskopper paa Færøerne nævnes i Kongerne Eriks og Kristoffers Regjeringstid: Halgeir i 1392, Birkold i 1394, Severinus eller Søffren i 1434, og Hemming i 1442 ³⁾; men om disses Embedstid og Embedsførelse vides forresten intet.

De Biskopper til Garde paa Grønland, hvilke ved denne Tid nævnes, kunne vist ikke ansees for andet end Titulærbiskopper, som aldrig have besøgt sit Biskopsdømme. Efter de tvende samtidige Bertold og Jakob, hvilke ovenfor ere omtalte ⁴⁾, nævnes en Nikolaus som Grønlands Biskop, ved hvis Død Pave Eugenius IV i 1433 ved Provision beskiftede en Prædikebroder, Bartholomæus de Sto. Ypolito, til hans Eftermand. Denne er rimeligvis død før 1440; thi i dette Aar nævnes en Biskop Gregorius af Grønland som nærværende paa Raadsmødet i Oslo i Juli og August ⁵⁾. Han omtales senest i 1450 som nærværende i Bergen med flere Biskopper den 4de September ⁶⁾. Forbindelsen mellem Grønland og Norge op- hørte imidlertid saa godt som ganske, og den norske Befolkning og Kirke i hint Land nærmede sig meer og meer sin Undergang. De omkringboende hedenske Eskimoers (Strælingernes) Angreb paa de norske Indbyggere gjentog sig under store Udelæggelser. Omkring 1418 skal et saadant Anfald have fundet Sted, der kun levede ni Sogneskirker tilbage. Efter den Tid skal Landet have savnet alt biskoppeligt Tilsyn og derhos kun nydt liden prestelig Tjeneste. Indbyggerne maa dog have fundet Leilighed til at klage sin aandelige Nød for Paven, og Nikolaus V, der i 1447 den 6te Marts fulgte

¹⁾ Dipl. i d. Arn. Magn. Sml. fasc. 42, No. 12, 13, 14, est. Langes hdskr. Optegn. ²⁾ Pont. II. 593—595. ³⁾ S. o. f. II. 425, 441, 475, 524.

⁴⁾ Smfts. 451. ⁵⁾ Smfts. 522. ⁶⁾ Grønland. hist. Mind. III. 164—166, 180, 910, 911.

Eugenius IV paa det apostoliske Sæde, laante villigt Øre til deres Klage. Han udstedte den 20de September 1448 et Brev fra Rom til Biskopperne i Staalholt og Hole, hvilke vare Grønland nærmest, og paalagde dem at sørge for Christendommens Opretholdelse der ved at indvie duelige Prester til Landets Kirker, og hvis Omstændighederne tillod det, efter Samraad med Erkebiskoppen, foreslaa en tjenlig Person til Biskop¹⁾. Paven har altsaa neppe vidst, at en Biskop af Garde dengang levede i Norge, eller han har anseet Gregorius for udygtig til igjen at reise den faldefærdige grønlandske Kirk. Pave Nikolaus's velmente Bestræbelser vare imidlertid frugtesløse. De Biskoppers religiøse Iver, til hvilke Paven henvendte sig, har neppe været synderlig levende, og Forbindelsen mellem Norge og Grønland synes ved denne Tid ganske at være bleven afbrudt. Da Grønland efter meer end halvtredie Hundredaars Forløb gjenfandtes, var den norske Befolkning ligesaavel som Christendommen forsvunden, og kun enkelte Ruiner af dens Kirker og Boliger tilbage.

Kong Kristoffer døde hastig i Helsingborg den 6te Januar 1448 i en Alder af omtrent 32 Aar, efterat han i noget over fem Aar havde været Norges Konge.

101.

Dobbelt Kongevalg i Norge. Kamp mellem Karl Knutsson og Kristian af Oldenburg. Den sidste seirer.

Kristoffers korte Kongedømme kunde, sammenlignet med Eriks senere Regjeringsaar, kaldes en Fredens Tid for de nordiske Riger. Vel var Statsforbundet mellem dem paa det nærmeste opløst; men indbyrdes Enighed raadete ligesuldt, Freden med Udlandet blev ikke i væsentlig Mon forstyrret, og i hvert enkelt Riges Indre var der, med Undtagelse af Bondeoprørene i Jylland, taalelig roligt. Anderledes vendte igjen Tingene sig efter Kristoffers Død. Den ulmende Partistrid i de enkelte Riger flammede igjen op. Spørgsmaalet om der skulde fremdeles være et Statsforbund eller ikke, — om der skulde være een Konge for alle tre Riger, eller hvert vælge sin, — vaffes paa ny og voldte en Splid mellem Rigerne indbyrdes, der snart udarte til Had mellem Folkene. Daner og Svear stillede sig snart fiendtlige mod hinanden. „Den hjærlige Forening“ førtes fra begge Sider paa Tungen snart i Klager over dens Brud, og Strid om hvo der først havde brudt den, snart i Duster og Underhandlinger om dens Gjenoprettelse, — hvilken man dog fra ingen af Siderne, og mindst fra dansk Side, ønskede, uden med den skjulte Tanke i Baghaand,

¹⁾ Grøn. hist. Mind. III. 165—176.

at det Rige, som udtalte Ønsket, skulde blive det andets Mester, og paa Forrangen i Statsforbundet. Nordmændene, hvis Selvstændighedsfølelse i Eriks sidste Aar og under Kristoffers korte Regjering havde vundet en Smule Liv, nærrede for sin Part neppe noget høiere Lust end at bevare sin Selvstændighed, ligemeget om udenfor eller i Forbund med de tvende andre Folk. Men da først Splid mellem disse var udbrudt, og hvert af dem havde valgt sin Konge, saa stræbte ogsaa hvert af dem at bringe Norge over paa sin Side. To Partier, et pommersk og et dansk, dannede sig saaledes i Norge, og Landet fandt sig for det ret havde flaret sig sit Forhold, splittet ved en indre Tvist, og gjorde det til et let Bytte for den mægtigere og listigere af de to udenlandske Medbeilere.

Kong Kristoffer døde uventet, barnløs, og uden at have føiet noget som helst Foranstaltning til eller givet noget som helst Bink om Valget af sin Eftermand. For Danmark og Sverige stod nu deres gamle Valgfrihed aaben; og for Norge var heller ingen anden Udvei end at gribe til et Kongevalg, efterdi ingen lovlig Arving til Kongedømmet gaves, med mindre det vilde vende tilbage til Erik af Pommern og hans tyske Æt, eller opsoge sig en blandt Kristoffer af Bayerns ligeledes tyske og forresten Nordmændene ganske ukjendte Slegtninge. At et Samraad mellem de forbundne Riger burde finde Sted, kendt hvert enkelt af dem skred til et eensidigt Kongevalg, laa vistnok i Forbundets Natur og var ved forskellige Leiligheder udtrykkelig aftalt; men hverken gaves herfor strengt bindende Lovbud, eller endnu andet mindre gyldige Lovbestemmelser om hvor og under hvilke Former et saadant Samraad om fælles Kongevalg skulde finde Sted. Hvad herom var talet og bragt i Udkaft havde aldrig vundet virkelig Lovkraft.

Det danske Rigsraad skal, efter Nøgles Beretning, have opfordret de tvende andre Rigers Raad til et Møde ¹⁾. Dette er dog uvist, og Andre sige, at de Danske efter Kristoffers Død ilede med at aabne ensidige Underhandlinger, sigtende til at besætte den ledige danske Kongestol ²⁾. Det danske Rigsraad ønskede nemlig at benytte Leiligheden til at forene Hertugdømmet Slesvig igjen med den danske Krone og tilbød derfor denne til den slesvigiske Hertug og holsteinske Greve Adolf, en Fyrste, hvis Klogskab, Tapperhed og Styreerdygtighed Danmark i den langvarige Krig mellem ham og Kong Erik havde faaet prøve. Adolf undveg imidlertid Valget, men henviste til sin Søstersøn og Arving, den tre og tyveaarige Grev Kristiern eller Kristian af Oldenburg.

¹⁾ Gyttf. under 1448; Jahr 202.
Kilber.

²⁾ Lagerbr. IV. 411—414 efter ældre

Hvis det er rigtigt, at flige eensidige Underhandlinger fra Danmarks Side strax bleve indledede, og hvis saadant var blevet fundbart i Sverige, saa paastyndte det uidentivl Svenskernes Beslutning, uafhængigt af Danmarks Kongevalg, at faare sin egen Konge. Paa en Rigsdag i Stockholm, der samledes i Juni Maaned 1448, yttrede sig vel Stemmer for Kalmarforeningens Gjenoprettelse. De mægtige Brødre Bengt og Nils Jønssonner af den Æt, som siden blev saa bekjendt under Navnet Drenstjerna, skal have talet herfor. Men deres Stemme var mistænkt for at være fremfaldt mindre af Kjærlighed til Foreningen end af feilslaget Haab om selv at vinde Sveriges Krone, samt af Had til Karl Knutssøn, der ogsaa stræbte efter den. Større var derimod det Parti, som med Blikket hæftet paa Karl fordrede en indfødt Konge. Dette seirede ogsaa. Karl Knutssøn blev den 20de Juni 1448 med en stor Overvegt af Stemmer valgt til Sveriges Konge og otte Dage efter hylbet paa Morastræ og kronet i Upsal.

Omtrent paa samme Tid, nemlig i Juni Maaned, holdt det danske Rigsraad et Møde i Kjøbenhavn, til hvilket Hertug Adolf indfandt sig for at virke til sin Søstersøns Bedste ¹⁾. Paa dette Møde enedes man endelig om at vælge Grev Kristian af Oldenburg; og hertil dreves man, som det heder, deels ved Hertug Adolfs Bønner og Løfter, deels ved det Skridt, Svenskerne allerede havde taget og ved Rygtet om Karl Knutssøns Rustninger ²⁾. Dog skede Balget med det Forbehold, at Kristian først skulde antage en Haandfæstning, og for at forelægge ham denne, drog Raadet til ham i Slesvig, hvor han opholdt sig. Kristian gjorde ingen Vanskeligheder. Han vedtog Haandfæstningen i Haderslev den 1ste September, blev derpaa af Raadet erklæret for Danmarks Konge og den 28de September 1448 hylbet i Viborg.

Medens saaledes Sverige og Danmark ved eensidige Kongevalg i Gjærningen udtraadte af det tidligere Statsforbund, synes i Norge en stor Ubestemthed at have raadet, dog uden endnu at vække noget indre Fredsbrud. Ogsaa der vare Meningerne aabenbare deelte, om hvorvidt Norge skulde vælge sin egen Konge, eller blive ved Foreningen med begge de tvende andre nordiske Riger, eller, da Samstemmighed mellem dem indbyrdes i Kongevalget neppe syntes opnaaelig, med det ene af dem. Tanken om et ordentligt Kongevalg ved alle tre Rigers Fuldmægtige maatte man nemlig snart opgive, helst naar man stillede sig for Dje Omstændighederne med Kristoffers Balg,

¹⁾ Jahn 208. Altsaa maa nødvendigvis Underhandlinger tidligere end Juni Maaned være drevene mellem Rigsraadet eller enkelte Medlemmer af samme og Adolf. ²⁾ Jahn 208.

ikke endnu vare i friskt Minde. De, som tænkte sig, at Norge skulde benytte Tilfældet for at faa sin egen Konge, valgte, som det hedder, mellem sin fordums Drotsete, Sigurd Jonsson, og sin gamle Konge, Kong Eirik; ogsaa Jarlen af Ortnørne (William Sinclar?) som havde været nævnt¹⁾. Af disse var dog vel Sigurd Jonsson den eneste, om hvis Valg der kunde blive for alvor Tale; han synes nemlig at have havt et stort Parti for sig af Norges Almue. Men det lader ikke til at have været noget sterkt Ønske om at vinde Norges Kongedømme, tværtimod var han snarere stemt for Opretholdelsen af det ældre Statsforbund.

Da ved Kristoffers Død Norges Kongedømme var blevet ledigt, skete efter ældre norsk Lov og Sedvane Erkebiskoppen af Nidaros Valg i Spidsen for Rigsstyrelsen. Men Erkebiskop Aslaf var den eneste, som det lader, i Nidaros²⁾, altsaa fjærnet fra Valgbevægelses Stueplads i Sverige og Danmark. Man sporer heller ikke for det Første nogen Virksomhed fra hans Side for hastig at istandbringe Valgmøde for Norges Vedkommende. Maaſkee har han ventet, at Landets Hovdinge, efter Kong Magnus's Lovs Bydende, skulde selv komme til Nidaros for i St. Olavs Nærhed at foretage Kongevalg; eller ogsaa har han gjerne seet Sagen udsat for at afvente Tingenes Gang i Sverige og Danmark, før man for Norges Vedkommende fattede sin Beslutning. Imidlertid maa de Raadsmedlemmer, der vare tilstede i Oslo, dengang Styrelsens egentlige Sæde, og i de nærliggende Landsdele, have bestemt sig til at stille Sigurd Jonsson i Landsstyrelsens Spidsse som Rigsforstander; og denne Beslutning synes Raadet i Almindelighed, og følgelig vel først og fremst dets Formand Erkebiskoppen, at have tiltraadt. Man har i det mindste af 26de Juni 1448 et Landsvistbrev, udstedt i Oslo af Provsen Gunnar Holt, „Norges Riges Kansler“, hvilket denne siger sig at give ifølge Fuldmagt af „Hr. Sigurd Jonsson, Ridder og Rigets forstander og alt Rigets Raad i Norge“³⁾. Først ud paa Sommeren satte Erkebiskoppen sig i Rørelse, og det, som det heder, ifølge Skrivelse fra nogle af Rigets Raad, der bade ham komme til dem i Oslo. Ved denne Tid har han uden tvivl havt Underretning om Karl Knutsens Valg til Sveriges Konge, hvilket foregik, som det er sagt, den 20de Juni; og han har ganske vist strax taget sit Parti, nemlig at virke for Karls Valg ogsaa til Norges Konge, og derved for Norges Tilslutning til Sverige. Han fulgte Indbydelsen til Raadsrådet i Oslo. Men før han forlod Throndhjem, raadsførte

¹⁾ Gaborf II. 161.

²⁾ Der udstedte han idetmindste den 20de April 1448 et Brev vedkommende sit Kapitels Kommune. Schøn. Domk. Bestr. Anh. 61.

³⁾ N. Dipl. I. 587.

han sig med Almuen Nordenfjælds, og maa ved denne Leilighed have bragt Karls Valg paa Bane. Bønderne vare dog iffun betingelsesvis stemte for dette. Almuen lod nemlig, som det heder, Erkebiskoppen bede, at han ingen Dansk eller Tydsk vilde samtykke til Norges Konge. Helst, blev der yttret, vilde man have Sigurd Jonsøn til Konge; hvis dette ei kunde skee, da vilde man have sin gamle Herre, Kong Erik, saafremt han strax kom til Norge og vilde holde Fred med Sverige; men lod heller ikke dette sig gjøre, da vilde man have Kong Karl af Sverige til Konge¹⁾. Thrønderne havde saaledes da allerede Underretning om Karls Valg i Sverige, og Erkebiskoppen maa have søgt at virke for ham hos dem, idet han tillige maa have ladet Ord falde om Valgforhandlingerne i Danmark og om hvem man der havde i Sigte til Konge.

Naar Erkebiskop Aslaf er kommen til Oslo, og naar Raadets der har begyndt sine Forhandlinger, vides ikke. Men sikkert synes det være, at Erkebiskoppen kom derhen med det faste Forsæt at stemme paa Karl Knutsøn og for Norges Tilslutning til Sverige. Nu begyndte da ogsaa de forskjellige Partier i Raadet at træde aabenbare for Lyset, især vel efterat Kristians Valg i Danmark i September var blevet bekjendt. Sigurd Jonsøn, der i det Hele synes at have været en maadeholden, lidet ærgjerrig Mand, har uden tvivl snart mærket, at, om han end havde Stemningen for sig blandt Norges Bønder til at vorde Konge, saa var dette ikke Tilfældet i Raadet, hvis Flertal i det mindste ønskede det gamle Statsforbund gjenoprettet, eller, da dette efter de eensidige Valg i Sverige og Danmark, ikke længer var at opnaa, foretrak en Forening med eet af Rigerne frem for Norges Afsondring under en egen Konge. Sigurd har derfor klogeligen trukket sig tilbage uden at puffe paa den Stemme, Norges Almue havde givet ham.

Raadet delte sig saaledes snart i to Partier: det ene ønskede en Forening med Sverige, og Karl Knutsøn til Konge; det andet ønskede en Forening med Danmark, og Kristian af Oldenburg til Konge. Og begge Medbeilere søgte at anbefale sin Sag paa det bedste. Hovedmændene for det svenske Parti var Erkebiskop Aslaf, der ifølge sin Stilling ved et Kongevalg havde den vigtigste Stemme, samt de indflydelsesrige Riddere Olaf Nilsson af Talgø og Erik Sæmundsøn, Hovedsmand i Tunsberg. I Spidsen for det danske Parti stod den danskfødte Biskop Jon af Oslo, gammelt Medlem af Raadet og tidligere, som vi have seet, mistænkt for falskt Spil med Kristoffers Valg, og Ridder Hartvik

¹⁾ Underretning om disse Erkebiskoppens Overlægninger med Almuen findes i dennes senere Erklæring af 24de November 1449. Gaborf II. 167.

Krummedike, en i Norge indgiftet holsteinst-dansk Stormand, der med sin Hustru havde faaet stort Jordegods her og for Tiden, som Hovedsmand paa Akershus, indtog en af Landets vigtigste Embedsstillinger. Til dette Parti synes ogsaa Rigsforstanderen Sigurd Jonsen at have heldet, uvist af hvilken Grund.

Det svenske Parti maatte vel for Diebliffet agtes at have Fordeelen paa sin Side, da det baade havde Erkebiskoppen med sig, og desuden, efter hvad allerede havde vist sig og senere end mere blev saubart, Mængden af Norges Almue, især nordenfjælds og paa Opplandene, var for Karls Valg. Det danske Parti havde imidlertid Biskop Jon en saare slug Leder, og dette Parti, der sifterligen i den Raad et selv snart blev det talrigste, vidste, sin tilsyneladende Underlegenhed uagtet, for man anede det, at komme sine Modstandere i Forkjøbet. Forresten nævnes ingen af Norges Biskopper foruden Erkebiskoppen og Biskop Jon som nærværende paa Raadsmødet. At Biskop Olaf af Bergen ikke var der tilstede, kan muligens forklares af Sygdomsforfald; thi ved denne Tid eller ikke meget længe efter synes han at være afgangen ved Døden. Hvorfor Biskop Gunnar af Stavanger var fraværende vides aldeles ikke, ligesaa lidt som hans Stemning med Hensyn til Kongevalget kjendes. At Biskop Gunnar af Hamar derimod hørte til det svenske Parti, viste sig senere tydeligen. Af tilstedeværende Prælater nævnes ellers Provsten Alf til Apostelkirken i Bergen og Gunnar Hof til Marietirken i Oslo samt Sigurd Bjørnsøn, Erkeprest i Oslo; men om deres Stemning lader sig intet med Sikkerhed sige, skjønt man af deres senere Opførsel snarest skulde tro, at de have heldet til den danske Side.

Aaret 1448 led til Ende uden at Raadet kom til nogen endelig Beslutning om Kongevalget. Da blev det, uden tvivl paa det danske Partis Anstiftelse, bestemt, at Biskop Jon af Oslo og Hr. Hartvit Krummedike skulde fare til Danmark for at see Freden opretholdt mellem dette Rige og Norge; dog maatte de i Forveien love og sverge, at de ikke skulde indlade sig paa noget Valg af Konge og følgelig ikke heller give den i Danmark valgte Kristian nogetsomhelst Tilsagn om Norges Krone¹⁾. At ikke det svenske Parti erkjendte sig paa nogen Raade bundet i sit frie Valg ved denne Beslutning, det viser sig tydeligt baade deraf, at Erkebiskoppen og Hr. Olaf Nilsson ved samme Tid sendte Breve om i Landet, der raadede Almuen at samtykke Karls Valg til Norges Konge²⁾, — og deraf, at nysnævnte Olaf Nilsson med Eric Sæmundsøn, Svein Eriksøn Degn (Erkedegn) i Throndhjem og fire andre Medlemmer af Raadet indgif i Baahus den 26de Februar (Asteonsdag) 1449 en skriftlig Forbindelse, hvorved de lovede

1) Sadorf II. 168. 2) Smsts.

endrægtigen at virke af yderste Evne til Norges Forening med Sverige og til Karls Valg, idet de beraabe sig paa Erkebiskoppens, flere Biskoppers, Prælaters og Ridderses samt den menige Almues Raad og Dnske ¹⁾). Disse syv Raadsmedlemmer maa næsten antages at have sondret sig fra det øvrige Raad for paa egen Haand at gribe kraftigere Forholdsregler.

De to Sendemænd, Biskop Jon og Hr. Hartvit, afgit i Begyndelsen af 1449, rimeligvis i Februar, til Danmark, kom til Kong Kristian omkring 23de Marts (Midfaste Søndag) og bleve naadigen modtagne. Trods sit forudgaaende edelige Løfte indløde de sig i Underhandlinger med Kristian og kaldte ham, som var det paa Raadets Begne, til Norges Kongedømme ²⁾). Kristians Sendebud, Hr. Eggert Frille Ridder og Aake Arelsson Bæbner, fulgte dem tilbage til Norge med en dansk Hær, der skal have udgjort vel 2000 Mand ³⁾).

Denne Hærs Komme til Oslo i Slutningen af Mai Maaned frembragte et afgjørende Omslag til Kristians Fordeel. Erkebiskoppen og det i Oslo samlede Raad blev indestængt i Staden, saaledes at de hverken kunde komme bort til Søs eller Lands ⁴⁾). De vare her under det danske Krigsfolks og de dansksindede Partihøvdingers Indflydelse, og deres Beslutninger kunde ei kaldes frie, om end saadant paastodes af de Danstes Tilhang. Under disse Omstændigheder have de forhen Baklende bestemt sig for Kristian, og Erkebiskoppen er bleven nødt til at gaa samme Vej. Et Brev til Kong Kristian blev udstedt den 3die Juni (3die Dag Pinds) af Erkebiskop Aslak, Biskop Jon af Oslo, Rigsforstanderen Sigurd Jonsøn, Alf Provst til Apostelkirken i Bergen, Sigurd Bjørnsøn Erkeprest i Oslo og fem verdslige Raadsmedlemmer, blandt hvilke Hartvit Krummedike og Kolbjørn Gerst, hvori de erklærede eenstemmigen at have samtykket hans Valg, og lovede at møde ham til videre Underhandling den 15de Juni i Marstrand ⁵⁾). Erkebiskoppen fulgte, som det lader nødvendigheden, det danske Krigsfolk til dette Møde ⁶⁾), hvis Udfald blev som man kunde vente.

Kristian indfandt sig til Mødet i Marstrand, ledsaget af en Deel af sit danske Raad. Den 2den Juli udstedte han i Marstrand som valgt til Norges Konge, „af Erkebiskop, Biskopper, Riddere, Svende, Rigets Raad i Norge, haandgangne Mænd, Kjøbstadsmænd og Almue“, sin Haandfæstning til Nordmændene: — Norges Indbyggere skulde nyde sin Lov og sine Friheder, Kirken sine Privilegier. Ublændinger skulde ei indbrages i Landet uden med Raadets Samtykke, og intet af Bigtighed Norge vedkommende foretages uden dets Raad. Norge skulde være et frit Valgrige. Kongen skulde besøge

¹⁾ Hadorf II. 152.

²⁾ N. Dipl. III. 582.

³⁾ Sahn 527.

⁴⁾ Hadorf

II. 168.

⁵⁾ N. Dipl. III. 581—583.

⁶⁾ Hadorf II. 168.

det hvert tredje Aar. Toldfrihed mellem Norge og Danmark skulde have Sted. Kongen skulde kun i meget magtpaaliggende Tilfælde kalde det norske Raad til Overlægninger i Danmark, og da opholde det der saa kort som muligt. — Denne Haandfæstning, som i de vigtigste Dele stemmede med den, Kristian havde givet for Danmark, blev medbeseglet til Vidnesbyrd af syv danske Raadgivere, nemlig af sex Riddere, hvoriblandt Eggert Frille, og een Bæbner, nemlig Aake Arelsson¹⁾. Dagen efter, den 3die Juli, udstedte ligeledes i Marstrand Erkebiskop Aslak, Biskop Jon af Oslo, Sigurd Jonsen „Rigets Forstander i min naadige Herres Kong Kristians Fraværelse“, Alf og Gunnar, Provster i Bergen og Oslo, Sigurd Bjørnsen, Erkebiskop i Oslo, samt fire Riddere og fire Svende, blandt hvilke første Kolbjørn Gerst, Olaf Nilsson og Hartvig Krummedike, i Egenkab af „Rigets Raad i Norge“, — en Rundgjørelse til Norges Almue om Kristians Valg. Dette støttes her paa hans Slegtsskab med Kong Olafs Moder Dronning Margreta og med Kong Erik, hvilket dog gjøres langt nærmere, end det i Virkeligheden var, for at drage det ind under det i Norges Lov opstillede private Arvetal, og derved blende Almuen, der endnu antoges at hænge ved Kongedømmets Arvelighed. Den nyvalgte Konge skulde, heder det, ved næste St. Hans Tid komme til Throndhjem for der at aflægge sin Kongeæd. Imidlertid havde han, under sin Fraværelse, med Raadets Samtykke, indsat Erkebiskop Aslak og Hr. Sigurd Jonsen til „fuldmægtige Hovedsmænd over alt Norges Rige“. Rundgjørelsen er forøvrigt kun beseglet af Biskop Jon, Sigurd Jonsen, Kolbjørn Gerst, Hartvig Krummedike, og desuden af een Ridder og to Bæbnere eller Svende. Hverken Erkebiskoppen, eller Olaf Nilsson eller nogen af Provsterne nævnes blandt de Beseglende, skjønt de i Brevets Begyndelse nævnes som Udstedere²⁾.

Hvorledes man nu end om denne hele Valghandling og om den paafølgende Rundgjørelse vil dømme, saa er det vist, at Folket i Norge endnu ikke godkjendte Valget. Den 19de Mai, ved den Tid da de danske Krigsfolk kom til Norge, udstedte Erik Sæmundsen fra Lunsberg et Opraab til Almuen paa Agder, der fremstillede det danske Partis hele Færd som landsforræderst: Man vilde med Hærmagt paatvinge Norge en dansk eller tydsk Konge; men dette vilde han med Folkets Hjælp søge at afværge³⁾. Til samme Tid satte Thrønderne sig i Bevægelse. Da de i Midten af Juni Maaned vare komne sammen til Frostathing, indfandt sig der som Sendebud fra Kong Karl og med hans Breve to svenske Riddere. Efter Overlæg med dem valgte Thrønderne Karl til Norges Konge og udstedte herom den

1) Hvitfeldt under. 1449.

2) N. Dipl. III. 583—584.

3) Jahn 527.

af Danmark til Norges Konge? Hertil svarede nei. Almuen ønskede Kong Karl af Sverige til Konge og ikke Kristian, hvor meget der end var gjort for at paatrue dem denne sidste. Man havde og hørt af Erkebiskoppen, da han for til Oslo og medens han var der, at han stemte for Karl og for ingen anden. De havde og hørt hvad Skjændsel og Tvang Erkebiskoppen var tilføiet baade i Oslo og andensteds siden han derfra bortfor. Rigesaa havde de hørt om Kristians ulovlige Valg. Paa Hr. Eriks Opfordring stred derpaa Almuen til Kongevalg, og Udfaldet blev, at man „med oprakte Hænder og Baabentag affagde og udsvor“ Kristian, men samtykte og modtog Karl til Norges Konge, med det samme Forbehold, som af Dplænderingerne var gjort i Hamar. Valgbrev blev udstedt og beseglet paa Almuens Begne af syv og tyve Bønder ¹⁾.

Karl efterlod 200 af sine Ryttere paa Dplandene til Almuens Forsvar og skyndede derpaa over Gudbrandsdalen og Dovrefjeld til Throndhjem. Biskop Gunnar af Hamar fulgte ham. Da Karl nærmede sig Nidaros, drog Erkebiskoppen ham imøde og bød ham velkommen. Almuen modtog ham overalt paa Vejen med Glæde, idet de tilstyre hans Lykke den gode Høst, som var bleven dem til Deel efter længere Tids Uaar. Han tog ind i Kongsgaarden, og den 20de November 1449 blev han kronet af Erkebiskop Aslaf, som heri understøttedes af Biskop Gunnar af Hamar ²⁾.

Samme Dag udstedte han sin Haandfæstning som Norges Konge, indeholdende ti Artikler. I den første lovede han at ville holde Norges Lov ved Alt Landsfolket, „og skal Kirken — heder det videre — og Kirkens Formænd og al Geistligheden nyde og bruge frit alle de Privilegier, som gode Konger her i Norge have givet dem. Ei skulle vi eller vore Mænd blande os i deres Domsomme, eller indtrænge nogen Klerk i noget Kirkens Embede, eller befatte os noget med dem videre end den gamle Komposition, som gjort er mellem Kongedømmet og Kirken i Norge, udviser“. Forresten lovede han ikke at bortpante Rigets Indtægter til Udlændinger, ikke at skjænke Saadanne Forleninger i Norge, ikke at føre Krig uden med det norske Raads Samtykke og Billie, og i det Hele følge dets Anvisning i Alt hvad Norges Rige vedkom. Han skulde, naar han var i Norge, styre sin Gaard med indfødte Nordmænd, og ingen ulovlige Skatter eller Byrder pålægge. Norges Rige skulde efter hans Død have sit fri Kongevalg, med mindre han efterlod en egte Søn, der til Konge kunde være skiftet. Han skulde hvert tredje Aar i det mindste selv komme til Norge og da bestikke „Slot, Land og Len“. efter Raads Raad for sin Fraværelse. Han skulde endelig ikke uden i de mest

¹⁾ Hadorf II. 163—166.

²⁾ Sv. Rikskrøn.

paatrængende Tilfælde kalde Norges Raad til Sverige. Brevet blev medbeseglet af elleve svenske Riddere ¹⁾. — Mange af Artillerne stemte med Kristians Haandfæstning; men hvad der loves Kirken i den første Artikel er eiendommeligt for Karls, og viser, at Erkebiskop Aslaf har forstaaet at benytte Veiligheden til Hierarchiets Bedste. Stadfæstelsen fra Karls Side af den tunsbergste Overenskomst af 1277 — thi ifkun den kan her være meent — er, saavidt vides, den første kongelige Stadfæstelse, der er bleven den til Deel, siden Kong Magnus Lagabøter først indgif paa den, og Kong Erik Magnusson igjen køb den.

Fire Dage efter Karls Kroning blev den 24de November i Throndhjem (rimeligvis i Nidaros) et Brev udstedt til Kong Kristian af Danmark i Almuens Navn „baade nordensjælds og søndensjælds“, hvori paa det Bestemteste erklæredes, at man ikke vilde have ham til Norges Konge; thi de havde aldrig været tilkaldte til hans Valg efter Lovens Bydende, og de havde ikke dertil givet sit Samtykke. De vilde heller ikke bryde det Venstabs, der fra gammel Tid var mellem Norge og Sverige, paa hvilket sidste Rige de havde hørt, at Kristian seidede. De fremstillede den hele Gang af Kongevalget hos dem: hvorledes baade Erkebiskoppen og Hr. Olaf Nilsøn havde anbefalet dem Karl Knutsøn, men hvorledes de ogsaa paa den anden Side havde hørt om den Medfart, Erkebiskoppen havde lidt i Oslo og senere, og om Kristians Valg paa ulovligt Sted, tvert imod Norges Lov og Almuens Bydende og Billie; de havde derfor indbudet Kong Karl, som ogsaa nu var kommen, og var bleven valgt og kronet til Norges Konge paa det Sted, hvor Loven udviser, at Kongen bør vælges og krones, nemlig i Throndhjem. De have fornummet, at Kristian mente sig at være „ret Arving til Norges Rige“; men dette kan aldrig bevises efter ret Norges Lov. De havde og erfaret, at han til næste St. Johannes Tid agtede sig til Throndhjem; men dette var unyttigt, da ingen af Norges Almue med sin gode Billie skulde hylde ham, hvorfor han burde lade den Reise fare. Brevet blev beseglet med Throndhjems Landssegl og medbeseglet af syv Tilstedeværende, alle rimeligvis Bønder af Throndelagen ²⁾.

Samme Dag, som dette Brev blev udstedt, tiltraadte Kong Karl sin Tilbagereise til Sverige, efterat han havde indsat til Rigsstyrere under sin Fraværelse Erkebiskop Aslaf samt de tvende norske Riddere Aslaf Thordsøn og Einar Flugá. Han for over Jamteland og kom til Stofholm tolv Dage før Jul ³⁾.

Norge havde saaledes tvende Konger, der stode fiendtlige over for hinanden. Karl havde Fortrinet af et folkeligt Valg, af Erkebiskop-

¹⁾ Thorkel. Anal. 136—140. ²⁾ Hadorf II. 166—170. ³⁾ Sv. Rimkrøn.

pens Stemme og af Kroningen; den største Deel af Norges Almue var aabenbare paa hans Side. Men mange Fogeder omkring i Landet synes at have heldet til Kristian, den dygtige Hartvig Krummedike stod i Vaaben for hans Sag, flere andre af Raadets indflydelsesrige Medlemmer, som Sigurd Jonsøn og Kolbjørn Gerst, havde erklæret sig for ham, og en Deel af Almuen i det sydøstligste Norge lader til ikke at have været ham ganske ugunstig. Et Tog, som Kong Karl i Begyndelsen af 1450 gjorde ind i det sydlige Norge mod Oslo for at komme sine Tilhængere til Hjælp mod Hr. Hartvig og de Danske, havde ingen afgjørende Følger, og det kom snart til en Vaabenhvælle mellem begge Partier, hvorved bestemtes, at man skulde afvente de Beslutninger, der maatte blive fattede paa et Fredsmøde mellem Karl og Kristian, hvilket var bestemt at afholdes i Halmstad ¹⁾.

Mødet fandt Sted i Begyndelsen af Mai Maaned 1450, og Fuldmægtige fra Sverige og Danmark indfandt sig. Men de svenske Sendemænd spillede et falskt Spil mod sin Konge, idet de paa hans Begne den 13de Mai indgik den hemmelige Forpligtelse, at han fuldkommen skulde opgive Norges Kongedømme og ikke hindre Kristian i at vinde dette ²⁾. Karl blev høiligen forbittret, da han hørte hvad der paa hans Begne var indrømt; men da det i Arboga samlede svenske Raad gav Indrømmelsen sit Bifald, nødtes han omsider til at give efter og til at frasige sig Norges Kongedømme. Han udstedte sit Brev derpaa den 10de Juni 1450. Ifkun Titelen af Norges Konge forbeholdt han sig fremdeles at bruge ³⁾.

Nu havde Kristian af Oldenburg vundet Spil i Norge. Hans Modstandere der bleve ved Karls Tilbagetræden grebne af fuldkommen Raadløshed. Kristian dvælede ikke med at benytte de gunstige Omstændigheder. Da han i Juli Maaned 1450 kom til Norge, var Nordmændenes Modstandskraft ganske lammet. Erkebiskop Aslaf, Sjælen i Modstanden, var død, det danske Parti i Raadet havde vundet afgjørende Overhaand, Høvdingerne for Folkereisningen tral sig, som det lader, tilbage eller gif over, og Almuen, der paa en Maade fandt sig forraadt, og som uden dygtige Ledere følte sig ud af Stand til at forsvare sin tidligere fattede Beslutning, hvilken desuden ved Karl Knutssøns Afkald paa Norges Kongedømme allerede var sat ud af Kraft, lod sig det kun være magtpaaliggende at fravelte sig Skylden for Karls Valg, og saa hastig som muligt erklære sig for Kristian. Denne kom til Norge med en stor Flode, og synes at have faret lige til Throndhjem, idet han optog i sit Følge alle sine fornemste Tilhængere af det norske Raad, blandt hvilke nu ogsaa Hr.

¹⁾ Sv. Rimfrøn. ²⁾ Krist. I's Diplomatarium 22; Jahn 528. ³⁾ S. II. 170—173, 175; N. Dipl. III. 588; Krist. I's Dipl. 23.

Olaf Nilsson nævnes, der i Mellemtiden maa være vunden for det danske Parti. Efter Ankomsten til Nidaros udstedte det tilstedeværende norske Raad: Biskopperne Marcellus af Skaalholt, Jon af Oslo, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Mathias af Hole, Olaf Abbed af Halsna, Provsterne af Bergen og Oslo, Sigurd Bjørnsøn Erkeprest af Oslo, forten Riddere, af hvilke Sigurd Jonsøn nævnes først, og en Bæbner, — den 1ste August en Erklæring, hvori Kristians Valg i Marstrand erkjendtes for lovligt, tildeels paa Grund af hans Slegtsskabsforhold til Kong Olaf Haafonsøn. Derimod dømtes Karl Knutsøns Valg og Kroning ulovlig og ugyldig, da Norges Lov, igde man, fastsatte, at Erkebiskoppen ikke maatte frone Noget til Konge uden den, der var valgt af Rigets Raad og Parliament, og den i deres Nærværelse, og da Erkebiskoppen, som tilforn havde hylset Kristian og aflagt Trofskæb til ham, var bleven tvungen til at rette Karls Kroning. De lovede nu at skulle tjene Kong Kristian, vilken de, til Tegn paa sin Trofskab, havde ledsaget til Nidaros og ved nærværende Brev fremstillede som den sande Konge at krones til Norges Rige¹⁾.

En høitidelig Stadfæstelse af Kristians Valg fra Throndhjems Almues Side, eller noget, der til Nød kunde gjælde for en saadan Stadfæstelse, maa man tro, har fulgt efter hin Raadets Erklæring. I det mindste synes et Bidnesbyrd, som tre Aar senere aflagdes paa Thrøndernes Begne om Kristians Valg, at tyde derhen²⁾. Og da nu den hele Valghandling havde faaet et lovligt Præg, blev Kristian kronet til Norges Konge, uden tvivl den 3die August, paa den senere St. Olafs Messe³⁾. Hvo der har forrettet Kroningen i Erkestolens Ledighed, hvilken i Raadets Erklæring udtrykkelig udhæves, vides ikke. Man kan med Rimelighed gjætte paa Biskop Marcellus af Skaalholt, da han i Raadets Erklæring nævnes først, og derfor næsten maa antages allerede af Kongen at have været bestemt til at indtage det ledige Erkesæde, hvilket dog senere, som vi snart skulle see, fra flere Sider gjordes ham stridigt.

¹⁾ Jahn 532—534.

²⁾ Throndhjems Almues Brev af 1ste Juni 1453.

Jahn 537—539; Krist. I's Dipl. 52—54.

³⁾ Kroningsdagen har man —

og det saavidt vides Alle — antaget at have været den første St. Olafs Messe, nemlig 29de Juli. Hjemmelsmanden herfor er uden tvivl Hvitsfeldt (see. u. 1450). Slutningen af nybenævnte Raadets Erklæring af 1ste August gjør det imidlertid, som mig synes, nødvendigt at antage den som gaaende forud for Kroningen, og da er det rimeligt, at Hvitsfeldt har forverlet den senere St. Olafs Dag, den 3die August, med den meer bekjendte tidligere. Jeg har derfor været her at fravige den almindelige Mening med Hensyn til Kroningsdagen.

Paa Kristians Tilbagereise fra Thronhjem holdtes et Raads- møde i Bergen i Slutningen af August Maaned. Her blev den 2de August den bekjendte Overenskomst sluttet, hvorved bestemtes, at Norge og Danmark til evige Tider skulde blive forbundne under een Konge, dog med Jagttagelse af hvert enkelt Riges Selvstændighed. Efterlod Kongen egtesødte Sønner, skulde en af disse, efter begge Rigers Raads Tykke, paa et Valgmøde i Halmstad vælges til hans Eftermand; hvis han ingen egtesødt Søn efterlod, skulde Kongevalget være frit. De Geistlige, som ved denne Leilighed nævnes blandt det norske Raads Medlemmer, ere: Marcellus Biskop af Skaalholt, Archipostulatus til Nidaros og det pavelige Sædes Legat, Thorleif Biskop af Viborg, Postulatus til Bergen, Gunnar Biskop af Stavanger, samt Provsterne Alf i Bergen og Gunnar-Holt i Oslo¹⁾. Kristian opholdt sig i Bergen over den 9de September, og skjænfede under dette Ophold den kongelige Indtægt af Hardanger til en daglig Messetjeneste i Bergens Kathedralkirke²⁾. Den 12te Oktober var han igjen i Danmark, i Halmstad³⁾. Kristians Hylдинг i Norges forskjellige Landsdele blev ikke tilendebragt under hans Ophold der i Riget. Først den 20de November afgav saaledes til Rigets Raad i Oslo Almuen paa Hedemarken, i Gudbrandsdalene og Østerdalen ved Fuldmægtige sit Hyldingsbrev, hvorved de lovede Kristian undersaatlig Lydighed⁴⁾.

Saaledes blev med Kristian I den oldenburgske Æt hævet til Norges Kongedømme, hvilket den siden besad i 364 Aar. Omstændighederne, under hvilke den gjorde sin Indtrædelse i Norge, kunne neppe kaldes hæderlige hverken for Ættens Stamfader eller for Nordmændene. Forholdene i Norge under Kampen mellem Karl og Kristian om Norges Krone efterlade et uhyggeligt, nedstemmende Indtryk. Fra alle Sider viser sig Mangel paa redelig Kraft, Aabenhed og Ordholbenhed. Hos det norske Raad, dets geistlige Medlemmer som dets verdslige, sporer man kun Vasken og Usamdrægtighed, Uflogskab og Svaghed, medens man seer Almuen, forladt og forraadt af sine naturlige Ledere, bøie sig hid og did som et Siv for Vinden. Man synes tydelig mærke, at intet kraftigt Fædrenelandsfind og ingen klar Selvstændighedstankte rørte sig i det norske Folk.

102.

Erkebiskop Alafs Død 1450. Treobbelt Valg til Nidaros's Erkesæde. Olaf Thronsfon endelig tre og tyvende Erkebiskop 1450.

Valgfampen mellem de to Konger Karl og Kristian efterlod

¹⁾ Sml. IV. 344—347; Krist. I's Dipl. 30—32. ²⁾ N. Dipl. I. 590—592

³⁾ Krist. I's Dipl. 33. ⁴⁾ N. Dipl. III. 589.

en Gjæring i Norges Indre, som først langt ud i Kristians Styrelsetid synes fuldkommen at have lagt sig; og denne Gjæring var neppe uden Indflydelse paa den Splid i den norske Kirke, som ligesom i den nye Konges første Regjeringsaar tog sin Begyndelse.

Erkebiskop Aslaf Bolt døde uden tvivl medens Kong Karls Parti endnu havde Overvegt i Norge. Han oplevede i alt Fald ikke den Sorg og Idmygelse, som Kong Kristians og det danske Partis Seier snemmeligvis vilde have beredt ham. Kong Karls Kroning i Nidaros den 20de November 1449 er den sidste offentlige Handling, hvori man ser Aslaf optræde. Hans Død maa være indtruffen ikke længe efter, men i Slutningen af 1449 eller rimeligst i Begyndelsen af 1450. Han havde da i hele 42 Aar været Biskop og i henved 20 Aar den norske Kirkes Metropolitan. Han maa saaledes have opnaaet en høi Alder, allermindst omkring en fem og sytti Aar. Han indtager unegtviligt ved sin store og virksomme Indflydelse paa Begivenhederne i Norge en fremragende Plads blandt den norske Kirkes Erkebiskopper. Vi have seet flere Spor til hans Stræben for at hæve den norske Kirke fra det Forsald, hvori den under Eric af Pommerns tidligere Regjeringsaar var kommen. Denne hans Stræben var uden tvivl i mange Stykker heldig, og Kirken befandt sig efter alt Udseende i en bedre Stilling ved hans Død, end da han modtog Metropolitanstyrelsen. At hans Virken som Metropolitan gik i en hierarchisk Retning, var meget, som maaskee efter Tidsforholdene maatte anses for at være til Norges Gavn. De Krav, som Staten gjorde paa ham, baade ifølge hans Stilling som den første Mand i Raadet, og paa Grund af den almindelige Agtelse og Tillid, han aabenbare har nydt i den almindelige Mening, — have imidlertid givet hans Virksomhed i det Hele et langt mere verdsligt end kirkeligt Præg, og det især i de senere Aar af hans Metropolitanstyrelse, da Norges Statsbevidsthed, maaskee netop ved hans Indflydelse, igjen for en kort Tid kaldtes tilbage; og hans Statsmandsvirksomhed maa nødvendig antages at have opslugt meget af den Tid og Opmærksomhed, han nærmest skyldte Kirken. Men om saa var, kan han neppe siges selv derfor ganske at have raadet. Nidaros's Erkebiskop var nu engang baade efter Loven og i Folkemeningen Hellig Olafs Repræsentant ikke alene som øverste Forstander for Landskirken, men ogsaa som Kongedømmets Vikarius, naar det var ledigt, eller Kongen udenfor Landets Grændser. Om hans oprigtige Fædrenelandsfind er der ingen Grund til at tvivle. Hans allerseneste Handlinger kunne vel synes antyde hos ham en vis Mangel paa Fasthed og paa moralsk Kraft. Men der hviler for stor Dunkelhed over den Tids indviklede Forhold til at man i saa Henseende tør bryde Staven over ham; og i ethvert Fald maa man her ved at domme

ham betænke, at han under Kampen mellem Karl og Kristian var en Olding, paa hvis Sjæl og Legeme Aarenes Bøgt nødvendigvis har måttet tynde.

Aslaf Bolts Død gav Anledning til en Valgstrid i Kirken, der i sit Slags ikke er mindre mærkelig end den umiddelbart forudgaaende Valgstrid i Staten. Nidaros's Kapitel valgte til Aslafs Eftermand en af sin egen Midte, Magister Olaf Throndsøn¹⁾, som det lader, i lovlig Tid og med Jagttagelse af alle lovlige Former. Hans Valg var foregaaet en Stund før Kong Kristians Komme til Nidaros i Juli Maaned 1450. Uagtet der nu i Grunden intet Bæsentligt synes at have været paa Valget at udsætte, saa gjorde dog Kongens Indsigelse imod det, fordi hans Samtykke ei forud var indhentet. Heri støttede Kristian sig uden tvivl til en Brug, som i Dronning Margretas og Eric af Pommerns Tid af dem var bleven gjort gjældende, uden at den for Norges Bedkommende kan siges at have nogen sikker Støtte hverken i Rigets Kirkelovgivning eller i nogen ældre Sedvane. Sagen var vel egentlig den, at Kong Kristian deels ikke har havt nogen god Tro til Olaf Throndsøns politiske Stemning og Føielighed, deels maaskee har været bunden ved et tidligere Løfte, deels endelig har villet benytte Leiligheden for at udstrække Kongedømmets Rettigheder over Kirken saa vidt som muligt. Følgen af Kongens Indsigelse var, at Erkestolen erklæredes for fremdeles at være ledig, og at Spørgsmaalet om Lovligheden af Olafs Valg bestemtes afgjort ved Boldgiftsmænd, samtykkede baade fra Kongens og Kapitelets Side. Boldgiftsdommerne udnævntes den 1ste August og vare næsten alle de med Kristian til Nidaros ankomne geistlige Medlemmer af Raadet, nemlig: Biskopperne Marcellus af Staalholt, Thorleif af Viborg, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Matheus af Hole, samt de tvende Provster Alf af Bergen og Gunnar af Oslo. Disse affagde den 7de August i Overvær af de tre Riddere, Eggert Frille, Olaf Nilsson og Aase Arelsson, den Kjendelse: at ifølge det norske Kongedømmes Ret Kongens Samtykke udfordredes for at et Erkebiskopsvalg kunde have Gyldighed, at Olaf Throndsøns Valg af visse Grunde, „som man for den geistlige Stands Ære havde besluttet at fortie“ ikke var canonisk og lovlig foregaaet, samt, at det ikke stemmede med Rigets nærværende Lax²⁾. I Kraft heraf erklæredes da Olaf Throndsøns Valg ugyldigt, og i hans Sted foresloges for Kapitelet at postulere til Erkebiskop Kongens Ransler

¹⁾ Han er uden tvivl bleven Magister ved Universitetet i Rostok og er den Olavus Trunderi, som den 19de December 1430 ved dette Universitet findes at være bleven immatrikuleret. Nor. Eml. I. 76. ²⁾ Krist. I's Diplomatarium 26—28.

Secretær), Biskop Marcellus af Staalholt, der allerede forud var Titul af det apostoliske Sædes Legat ¹⁾).

Denne Marcellus var af Fødsel en Tydsker, Minoritermunk ²⁾ og gradueret i flere Faculteter ³⁾. Han synes at have været en meget brugbar Forretningsmand og som saadan benyttet af Kristian, hvis Indest og Fortrolighed han nød. Da Biskop Gotsvinn af Staalholt i 1448 var død eller bortdragen fra Island, blev Marcellus i 1449, ganske vist ved Kristians Bestræbelser og af Paven, beklædet til hans Eftermand ⁴⁾; dog skulde Staalholts Biskopsdomme åbenbare kun være en Indtægtskilde for ham, idet han forblev hos Kongen og i hans Tjeneste, medens Biskop Gotskalk af Hole bestyrede hans Biskopsdomme som Vicarius. At Marcellus nu af Kristian blev foreslaet til Erkebiskop, skede ikke uden forudgaaende Løfter fra den kongs Side. Der gives nemlig et Notarialdokument, hvori Marcellus, der endnu ikke benævnes Postulatus til Nidaros, men blot Biskop til Staalholt og det pavelige Sædes Legat, til Gjengjæld for sin Præsentation til Erkestolen ved Kongen, forpligter sig til følgende: — at udvirke pavelig Stadfæstelse paa den norske Konges Ret til at præsentere Erkebiskop og Biskopper; — ligesaa paa samme Ret for Kongedømmets Vedkommende i Danmark; — ligesaa paa de Privilegier med Hensyn til Geistligheden, som Kongen i Norge og Danmark før Tiden ejede; — ligesaa paa de tre Rigers Danmarks, Norges og Sveriges Forening til evige Tider; — endelig at skulle udvirke af Paven Tilladelse for Kongen til at maatte af Kloostere og viede Steenur udtage dem, der i hans Nærværelse havde begaaet Manddrab. Før at gjennemdrive alt dette lovede Marcellus selv at ville drage til Rom, og havde han ikke — medmindre gyldige Forfald indtraf — udrettet hvad han havde paataget sig inden „Jul næstkommende et Aar at regne“ (Jul 1451?), kunde Kongen præsentere og tilfætte en anden Erkebiskop, uden at Marcellus derimod skulde kunne indvende noget. Han skulde desuden gjøre sig Umag for, at Paven i nogle Aar vilde overlade Kongen Peterspengen af Norge ⁵⁾. Først efterat Marcellus havde paataget sig disse Forpligtelser, hvilke rimeligvis Olaf Throndsøn ikke har villet indgaa paa, er Marcellus bleven foreslaet eller, som det hed, præfenteret. Kristians Fremgangsmaade, at præsentere ham for Kapitelet, var forresten den almindelige, naar en verdslig Fyrste, uden åbenbart Anstød mod Kirkens Lov, vilde

¹⁾ Scr. r. D. VIII. 368.

²⁾ Scr. r. D. VI. 616.

³⁾ Scr. r. D. VIII.

268.

⁴⁾ Finn. Joh. II. 477, 478.

⁵⁾ N. Dipl. II. 593. Dokumentet

er paa Tydsk og ubateret; jeg henfører det uden Betænkning med Lønge til ovennævnte Tid. Berlauff synes at henføre det til en senere. Sk. Lit.

S. S. XVI. 45 f.

ham betænke, at han under Kampen mellem Karl og Kristian var en Ddng, paa hvis Sjæl og Regeme Aarenes Begt nødvendigvis har maattet tynges.

Aslaf Bolts Død gav Anledning til en Valgstrid i Kirken, der i sit Slags ikke er mindre mærkelig end den umiddelbart forudgaaende Valgstrid i Staten. Nidaros's Kapitel valgte til Aslafs Eftermand en af sin egen Midte, Magister Olaf Throndsøn¹⁾, som belader, i lovlig Tid og med Jagttagelse af alle lovlige Former. Hans Valg var foregaaet en Stund før Kong Kristians Komme til Nidaros i Juli Maaned 1450. Uagtet der nu i Grunden intet Bæsentligt synes at have været paa Valget at udsætte, saa gjorde dog Kongens Indsigelse imod det, fordi hans Samtykke ei forud var indhentet. Heri støttede Kristian sig uden tvivl til en Brug, som i Dronning Margretas og Erik af Pommerns Tid af dem var bleven gjort gjældende, uden at den for Norges Bedkommende kan siges at have nogen sikker Støtte hverken i Rigets Kirkelovgivning eller i nogen ældre Sedvane. Sagen var vel egentlig den, at Kong Kristian deels ikke har havt nogen god Tro til Olaf Throndsøns politiske Stemning og Føielighed, deels maaskee har været bunden ved et tidligere Løfte, deels endelig har villet benytte Feiligheden for at udstrække Kongedømmets Rettigheder over Kirken saa vidt som muligt. Følgen af Kongens Indsigelse var, at Erkestolen erklæredes for fremdeles at være ledig, og at Spørgsmaalet om Lovligheden af Olafs Valg bestemtes afgjort ved Boldgiftsmænd, samtykkede baade fra Kongens og Kapitelets Side. Boldgiftsdommerne udnævntes den 1ste August og vare næsten alle de med Kristian til Nidaros ankomne geistlige Medlemmer af Raadet, nemlig: Biskopperne Marcellus af Staalholt, Thorleif af Viborg, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Matheus af Hole, samt de tvende Provster Alf af Bergen og Gunnar af Oslo. Disse affagde den 7de August i Overvær af de tre Riddere, Eggert Frille, Olaf Nilsøn og Aake Arelssøn, den Kjendelse: at ifølge det norske Kongedømmes Ret Kongens Samtykke udfordredes for at et Erkebiskopsvalg kunde have Gyldighed, at Olaf Throndsøns Valg af visse Grunde, „som man for den geistlige Stands Ære havde besluttet at fortie“ ikke var canonisk og lovlig foregaaet, samt, at det ikke stemmede med Rigets nærværende Laro²⁾. I Kraft heraf erklæredes da Olaf Throndsøns Valg ugyldigt, og i hans Sted foresloges for Kapitelet at postulere til Erkebiskop Kongens Kansler

¹⁾ Han er uden tvivl bleven Magister ved Universitetet i Rostok og er den Olavus Trunderi, som den 19de December 1430 ved dette Universitet findes at være bleven immatrikuleret. Nor. Sml. I. 76. ²⁾ Krist. I's Diplomatarium 26—28.

(Sekretær), Biskop Marcellus af Staalholt, der allerede forud har Titel af det apostoliske Sædes Legat ¹⁾).

Denne Marcellus var af Fødsel en Tydsker, Minoritermunk ²⁾ og gradueret i flere Faculteter ³⁾. Han synes at have været en meget brugbar Forretningsmand og som saadan benyttet af Kristian, hvis Indest og Fortrolighed han nød. Da Biskop Gotsvinn af Staalholt i 1448 var død eller bortdragen fra Island, blev Marcellus i 1449, ganske vist ved Kristians Bestræbelser og af Paven, bestemt til hans Eftermand ⁴⁾; dog skulde Staalholts Biskopsdomme åbenbare kun være en Indtægtskilde for ham, idet han forblev hos Kongen og i hans Tjeneste, medens Biskop Gotstalf af Hole bestyrede hans Biskopsdomme som Vicarius. At Marcellus nu af Kristian blev foreslaaet til Erkebiskop, skede ikke uden forudgaaende Løfter fra den konges Side. Der gives nemlig et Notarialdokument, hvori Marcellus, der endnu ikke hævdes Postulatus til Nidaros, men blot Biskop til Staalholt og det pavelige Sædes Legat, til Gjengjæld for sin Præsentation til Erkestolen ved Kongen, forpligter sig til følgende: — At udvirke pavelig Stadfæstelse paa den norske Konges Ret til at præsentere Erkebiskop og Biskopper; — ligesaa paa samme Ret for Kongedømmets Vedkommende i Danmark; — ligesaa paa de Privilegier med Hensyn til Geistligheden, som Kongen i Norge og Danmark har Tidens ejede; — ligesaa paa de tre Rigers Danmarks, Norges og Sveriges Forening til evige Tider; — endelig at skulle udvirke af Paven Tilladelse for Kongen til at maatte af Kloostere og viede Steen udtage dem, der i hans Nærverelse havde begaaet Manddrab. For at gjennemdrive alt dette lovede Marcellus selv at ville drage til Rom, og havde han ikke — medmindre gyldige Forfald indtraf — udrettet hvad han havde paataget sig inden „Jul næstkommende et Aar at regne“ (Jul 1451?), kunde Kongen præsentere og tilfætte en anden Erkebiskop, uden at Marcellus derimod skulde kunne indvende noget. Han skulde desuden gjøre sig Umag for, at Paven i nogle Aar vilde overlade Kongen Peterspengen af Norge ⁵⁾. Først efterat Marcellus havde paataget sig disse Forpligtelser, hvilke rimeligvis Olaf Throndsøn ikke har villet indgaa paa, er Marcellus bleven foreslaaet eller, som det hed, præsentert. Kristians Fremgangsmaade, at præsentere ham for Kapitelet, var forresten den almindelige, naar en verdslig Fyrste, uden aabenbart Anstød mod Kirkens Lov, vilde

¹⁾ Scr. r. D. VIII. 368.

²⁾ Scr. r. D. VI. 616.

³⁾ Scr. r. D. VIII.

268.

⁴⁾ Finn. Joh. II. 477, 478.

⁵⁾ N. Dipl. II. 593.

Dokumentet er paa Tydsk og udateret; jeg henfører det uden Betænkning med Lønge til ovennævnte Tid. Berlauff synes at henvise det til en senere. Cf. Lit.

S. S. XVI. 45 f.

fremtvinge et Biskopsvalg efter eget Ønske. Den lykkedes ogsaa nærværende Tilfælde; thi Kapitlet, eller i det mindste en Deel af dets Medlemmer, postulerede virkelig Marcellus til Erkebiskop, o dertil skal det i Nidaros tilstedeværende Raad have givet sit enstemmige Samtykke ¹⁾. Marcellus var som Biskop af Skaalholt og Archipostulatus til Nidaros første Mand ved Raadsmødet i Bergen Slutningen af August ²⁾ og fulgte derpaa Kongen til Danmark ³⁾.

For at Marcellus's Valg kunde faa fuld Kraft udfordredes, som vi-see, tvende Ting: først at han udrettede hvad han havde paataget sig for Kongen, og derved erhvervede sig dennes ubetingede Samtykke, — og dernæst at han tillige fik Pave Nikolaus V's Stadfæstelse. At udvirke begge Dele var ingen ganske let Sag; thi det var at forudsæ, at netop de Løfter, der vare gjorte Kongen, vilde støde Paven. Det er ogsaa heel rimeligt, at denne Marcellus's vrangte Stilling har beredt ham de største Banskeligheder i Rom. Om han strax har givet sig paa Reisen dithen, vides ikke. Men om han ogsaa personligen inden den bestemte Tid har indfundet sig der, saa er det vist, at han ved sin personlige Nærværelse intet udrettede. Marcellus var, sit Legationskald uagtet, mindre vel anseet i Kurien; og Paven foretrak desuden nu, ligesom ved den norske Erkestols næst forudgaaende Ledighed, at besætte den af egen Magtfuldkommenhed ved Provision, saameget meer som han allerede i Erkebiskop Aslafs levende Live havde forbeholdt sig dette. Uden at bryde sig i ringeste Maade om noget af de tvende foregaaende Valg, udnævnte Pave Nikolaus den 28de Februar 1452 Henrik Kalteisen til Erkebiskop af Nidaros ⁴⁾. Denne var, ligesom Marcellus, en Tydsker af Fødsel, Prædikebroder, Generalinvisitor i Tydskland og Magister palatii apostolici. Han havde stort Ord paa sig for theologisk Lærdom og Disputerfærdighed, og han havde paa Conciliet i Basel vist sig som en ivrig Forfægter af Pavedømmets Rettigheder ⁵⁾. Erkestolen i Nidaros skulde vel altsaa være Henrik en Løn for tidligere udvist Nidkjærhed i det apostoliske Sædes Tjeneste.

Der var saaledes ikke mindre end tre Personer, der paa stode at være valgte til Nidaros's Erkestol. Magister Olaf Thronsdson var tidligst og paa den mest lovlige Maade valgt, han var ogsaa en Nordmand og havde, som det lader, Biskopsdømmets og Landets Almue for sig; men han manglede baade Kongens og Pavens Stad-

¹⁾ Scr. r. D. VIII: 368.

²⁾ S. o. f. II. 546.

³⁾ Merlauff i Cf. Lit.

S. S. XVI. 28.

⁴⁾ N. Dipl. I. 593. At Udnævnelsesbrevet er af 1452

og ikke 1451, viser Angivelsen af Nikolaus's 5te Pavedømmes Aar; thi dette gik fra 6te Marts 1451 til samme Dag 1452. Måret efter Kristus er altsaa her ikke regnet hverken fra Juledag eller Nytaarsdag, men fra 25de Marts (Annunciatio Mariæ).

⁵⁾ Cf. Lit. S. S. XVI. 30.

stælfelse. Han maa alligevel have troet sig i sin gode Ret og sikkert Haabet paa sin Sags Fremme i kommende Tider; thi han nedlagde ikke Navnet af Electus. Marcellus var egentlig Kongens Valg, og havde Løfte om hans Stadfæstelse, dog, som vi have seet, under Betingelser, hvis Opfyldelse funde have sine store Vanskeligheder. Henrik Kattelsen endelig var indsat af Paven og, som man maa antage, ogsaa indviet af denne.

Da Henrik i 1452 kom til Danmark med Pavens sedvanlige Anbefalingsbreve¹⁾, vovede Kongen i Begyndelsen ikke at negte Pavens Valg sit Samtykke. Han vilde det saameget mindre, som Marcellus's Uvenner for Diebliffet maa have faaet Kongen til at tro, at han havde opført sig svigagtigen baade mod Kongen og Nidaros's Kirke. Han modtog derfor Henrik som Erkebiskop, lod ham aflægge Raadsed og anbefalede ham ved sit Brev fra Kjøbenhavn af 30te August til Nidaros's Kapitel som Erkestolens lovlige Foresatte. Dog gjorde han dette paa sit danske Raads og sine danske Prælaters Tilskyndelse, uden Samraad med sine norske Raadgivere, af hvilke ingen da var tilstede hos ham²⁾. Henrik drog derpaa til Norge, og var i Februar 1453 i Bergen, hvorfra han den 12te i nævnte Maaned udstedte en Mundskrivelse til Provinsens Geistlighed angaaende Indbetalingen af den ham tilkommende Palliehjælp (subsidium pallii), hvilken skulde udredes med Halvdelen af alle Sogneskifters Indkomster³⁾. Inden Udgangen af Mai var han ved sit Sæde i Throndhjem, hvor han med flere af Raadet, blandt hvilke Biskopperne Thorleif af Bergen og Jøns af Færøerne, samt Alf, Provst til Apostelkirken, den 1ste Juni var tilstede paa et Møde, afholdt i Erkebiskopsgaardens Borgestue, i Auleledning af nogle Uroligheder, som vare vakte i Throndhjem ved den svenske Konges Udsendinger⁴⁾.

Henrik modtoges imidlertid af Nordmændene og især, som det laaber, af Thrønderne med Uvillie. Han var en Udlænding, ubekjendt med Folkets Sprog og Seder, desuden ved sin Alder og Svagelighed uskiftet til de Besværligheder, f. Ex. Reiser til Lands og til Bands, som hans Embede medførte. Raadet og Folket ansaa Henrik for at være sig paatrængt af Paven mod Kirkens Ret, og for at være af Kongen samtykket, uden at det norske Raad derved var adspurgt, og med Overtrædelse af hvad Kongen i sin Haandfæstning havde lovet, nemlig ikke at skulle inddrage Udlændinger i Norge uden Raadets

¹⁾ N. Dipl. I. 593—596. Anbefalingsbrevene ere givne i Rom den 28de Febr. 1452 (urigtig 1451).

²⁾ Kongens Brev til Nidaros's Kapitel af 30te August 1452, Ny D. Mag. VI. 48—51; det norske Raads Skrivelse til Paven af 15de October 1453. N. Dipl. III. 598.

³⁾ Sk. Ut. S. S. XVI. 33, 157. ⁴⁾ Jahn 537—539; Krist. I's Dipl. 52—54.

af Danmark til Norges Konge? Hertil svarede nei. Almuen ønskede Kong Karl af Sverige til Konge og ikke Kristian, hvor meget der end var gjort for at paatrue dem denne sidste. Man havde og hørt af Erkebiskoppen, da han for til Oslo og medens han var der, at han stemte for Karl og for ingen anden. De havde og hørt hvad Stjændsel og Tvang Erkebiskoppen var tilføiet baade i Oslo og andstedes siden han derfra bortfor. Ligesaa havde de hørt om Kristians ulovlige Valg. Paa Hr. Eriks Dpfordring stred derpaa Almuen til Kongevalg, og Udfaldet blev, at man „med oprakte Hænder og Baabentag affagde og udsvor“ Kristian, men samtykte og modtog Karl til Norges Konge, med det samme Forbehold, som af Dplænderne var gjort i Hamar. Valgbrev blev udstedt og beseglet paa Almuens Vegne af syv og tyve Bønder ¹⁾).

Karl efterlod 200 af sine Ryttere paa Dplandene til Almuens Forsvar og styndede derpaa over Gudbrandsdalen og Dovrefjeld til Throndhjem. Biskop Gunnar af Hamar fulgte ham. Da Karl nærmede sig Nidaros, drog Erkebiskoppen ham imøde og bød ham velkommen. Almuen modtog ham overalt paa Vejen med Glæde, idet de tilstreve hans Lykke den gode Høst, som var bleven dem til Deel efter længere Tids Uaar. Han tog ind i Kongsgaarden, og den 20de November 1449 blev han kronet af Erkebiskop Aslaf, som heri understøttedes af Biskop Gunnar af Hamar ²⁾).

Samme Dag udstedte han sin Haandfæstning som Norges Konge, indeholdende ti Artikler. I den første lovede han at ville holde Norges Lov ved Alt Landsfolk, „og skal Kirken — heder det videre — og Kirkens Formænd og al Geistligheden nyde og bruge frit alle de Privilegier, som gode Konger her i Norge have givet dem. Ei skulle vi eller vore Mænd blande os i deres Domsomme, eller indtrænge nogen Klerk i noget Kirkens Embede, eller befatte os noget med dem videre end den gamle Komposition, som gjort er mellem Kongedømmet og Kirken i Norge, udviser“. Forresten lovede han ikke at bortpante Rigets Indtægter til Udlændinger, ikke at stjænte Saadanne Forleninger i Norge, ikke at føre Krig uden med det norske Raads Samtykke og Billie, og i det Hele følge dets Anvisning i Alt hvad Norges Rige vedkom. Han skulde, naar han var i Norge, styre sin Gaard med indfødte Nordmænd, og ingen ulovlige Skatter eller Byrder paalægge. Norges Rige skulde efter hans Død have sit fri Kongevalg, med mindre han efterlod en egte Søn, der til Konge kunde være stiftet. Han skulde hvert tredje Aar i det mindste selv komme til Norge og da bestikke „Slot, Land og Len“. efter Raads Raad for sin Fraværelse. Han skulde endelig ikke uden i de mest

¹⁾ Hadorf II. 163—166.

²⁾ Sv. Rindren.

paatrængende Tilfælde falde Norges Raad til Sverige. Brevet blev medbeseglet af elleve svenske Riddere ¹⁾. — Mange af Artiflerne stemte med Kristians Haandfæstning; men hvad der lovedes Kirken i den første Artikel er eiendommeligt for Karls, og viser, at Erkebiskop Aslaf har forstaaet at benytte Leiligheden til Hierarchiets Bedste. Stadfæstelsen fra Karls Side af den tunsbergste Overenskomst af 1277 — thi ifkun den kan her være meent — er, saavidt vides, den første kongelige Stadfæstelse, der er bleven den til Deel, siden Kong Magnus Lagabøter først indgik paa den, og Kong Eric Magnusson igjen brød den.

Fire Dage efter Karls Kroning blev den 24de November i Throndhjem (rimeligvis i Nidaros) et Brev udstedt til Kong Kristian af Danmark i Almuens Navn „baade nordensjælds og søndensjælds“, hvori paa det Bestemteste erklæredes, at man ikke vilde have ham til Norges Konge; thi de havde aldrig været tilfaldte til hans Valg efter Lovens Bydende, og de havde ikke dertil givet sit Samtykke. De vilde heller ikke bryde det Venstabskab, der fra gammel Tid var mellem Norge og Sverige, paa hvilket sidste Rige de havde hørt, at Kristian seiede. De fremstillede den hele Gang af Kongevalget hos dem: hvorledes baade Erkebiskoppen og Hr. Olaf Nilsson havde anbefalet dem Karl Knutsson, men hvorledes de ogsaa paa den anden Side havde hørt om den Medfart, Erkebiskoppen havde lidt i Oslo og senere, og om Kristians Valg paa ulovligt Sted, tvært imod Norges Lov og Almuens Bydende og Billie; de havde derfor indbudet Kong Karl, som ogsaa nu var kommen, og var bleven valgt og kronet til Norges Konge paa det Sted, hvor Loven udviser, at Kongen bør vælges og krones, nemlig i Throndhjem. De have fornummet, at Kristian mente sig at være „ret Arving til Norges Rige“; men dette kan aldrig bevises efter ret Norges Lov. De havde og erfaret, at han til næste St. Johannes Tid agtede sig til Throndhjem; men dette var unyttigt, da ingen af Norges Almue med sin gode Billie skulde hylde ham, hvorfor han burde lade den Reise fare. Brevet blev beseglet med Throndhjems Landssegl og medbeseglet af syv Tilstedeværende, alle rimeligvis Bønder af Throndelagen ²⁾.

Samme Dag, som dette Brev blev udstedt, tiltraadte Kong Karl sin Tilbagereise til Sverige, efterat han havde indsat til Rigsstyrere under sin Fraværelse Erkebiskop Aslaf samt de tvende norske Riddere Aslaf Thordsson og Einar Flugá. Han for over Samteland og kom til Stockholm tolv Dage før Jul ³⁾.

Norge havde saaledes tvende Konger, der stode fiendtlige over for hinanden. Karl havde Fortrinet af et folkeligt Valg, af Erkebiskop-

¹⁾ Thorkel. Anal. 136—140. ²⁾ Hadorf II. 166—170. ³⁾ Sv. Riksan.

pens Stemme og af Kroningen; den største Deel af Norges Almue var aabenbare paa hans Side. Men mange Fogeder omkring i Landet synes at have heldet til Kristian, den dygtige Hartvig Krummedike stod i Baaben for hans Sag, flere andre af Raadets indflydelsesrige Medlemmer, som Sigurd Jonsøn og Kolbjørn Gerst, havde erklæret sig for ham, og en Deel af Almuen i det sydøstligste Norge lader til ikke at have været ham ganske ugunstig. Et Tog, som Kong Karl i Begyndelsen af 1450 gjorde ind i det sydlige Norge mod Oslo for at komme sine Tilhængere til Hjælp mod Hr. Hartvig og de Danske, havde ingen afgjørende Følger, og det kom snart til en Baabehvite mellem begge Partier, hvorved bestemtes, at man skulde afvente de Beslutninger, der maatte blive fattede paa et Fredsmøde mellem Karl og Kristian, hvilket var bestemt at afholdes i Halmstad ¹⁾.

Mødet fandt Sted i Begyndelsen af Mai Maaned 1450, og Fuldmægtige fra Sverige og Danmark indfandt sig. Men de svenske Sendemænd spillede et falskt Spil mod sin Konge, idet de paa hans Begne den 13de Mai indgik den hemmelige Forpligtelse, at han fuldkommen skulde opgive Norges Kongedømme og ikke hindre Kristian i at vinde dette ²⁾. Karl blev høiligen forbittret, da han hørte hvad der paa hans Begne var indrømt; men da det i Arboga samlede svenske Raad gav Indrømmelsen sit Bifald, nødtes han omsider til at give efter og til at frasige sig Norges Kongedømme. Han udstedte sit Brev derpaa den 10de Juni 1450. Ifkun Titelen af Norges Konge forbeholdt han sig fremdeles at bruge ³⁾.

Nu havde Kristian af Oldenburg vundet Spil i Norge. Hans Modstandere der bleve ved Karls Tilbagetræden grebne af fuldkommen Raadløshed. Kristian tvælede ikke med at benytte de gunstige Omstændigheder. Da han i Juli Maaned 1450 kom til Norge, var Nordmændenes Modstandskraft ganske lammet. Erkebiskop Aslak, Sjælen i Modstanden, var død, det danske Parti i Raadet havde vundet afgjørende Overhaand, Høvdingerne for Folkereisningen traf sig, som det lader, tilbage eller gif over, og Almuen, der paa en Maade fandt sig forraadt, og som uden dygtige Ledere følte sig ud af Stand til at forsvare sin tidligere fattede Beslutning, hvilken desuden ved Karl Knutssøns Afkald paa Norges Kongedømme allerede var sat ud af Kraft, lod sig det kun være magtpaaliggende at fravelte sig Skylden for Karls Valg, og saa hastig som muligt erklære sig for Kristian. Denne kom til Norge med en stor Flode, og synes at have faret lige til Throndhjem, idet han optog i sit Følge alle sine fornemste Tilhængere af det norske Raad, blandt hvilke nu ogsaa Hr.

¹⁾ Sv. Rimkrøn. ²⁾ Krist. I's Diplomatarium 22; Jahn 528. ³⁾ Hag. II. 170—173, 175; N. Dipl. III. 588; Krist. I's Dipl. 23.

Olaf Nilsson nævnes, der i Mellemtiden maa være vunden for det danske Parti. Efter Ankomsten til Nidaros udstedte det tilstedeværende første Raad: Biskopperne Marcellus af Skaalholt, Jon af Oslo, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Mathias af Hole, Olaf Abbed af Halsna, Provsterne af Bergen og Oslo, Sigurd Bjørnsøn Erkeprest af Oslo, og den anden Ridder, af hvilke Sigurd Jonsøn nævnes først, og den tredje Bæbner, — den 1ste August en Erklæring, hvori Kristians Valg i Marstrand erkjendtes for lovligt, tildeels paa Grund af hans legtskabsforhold til Kong Olaf Haakonsøn. Derimod dømtes Karls autsøns Valg og Kroning ulovlig og ugyldig, da Norges Lov, som den gang gælte, bestemte, at Erkebiskoppen ikke maatte frone Noget til Kongen uden den, der var valgt af Rigets Raad og Parlament, og som var tilstede i deres Nærværelse, og da Erkebiskoppen, som tilforn havde hyllet Karl og aflagt Trofskab til ham, var bleven tvungen til at rette sig til Kristian og aflagt Trofskab til ham, var bleven tvungen til at rette sig til Karls Kroning. De lovede nu at skulle tjene Kong Kristian, og eftersom de, til Tegn paa sin Trofskab, havde ledsaget til Nidaros og ved deres Nærværelse fremstillede som den sande Konge at troskæde sig til Norges Rige ¹⁾).

En høitidelig Stadfæstelse af Kristians Valg fra Throndhjems Almues Side, eller noget, der til Nød kunde gjælde for en saadan Stadfæstelse, maa man tro, har fulgt efter hin Raadets Erklæring. Det mindste synes et Vidnesbyrd, som tre Aar senere aflagdes paa Throndhjemmes Vegne om Kristians Valg, at tyde derhen ²⁾. Og da den hele Valghandling havde faaet et lovligt Præg, blev Kristian kronet til Norges Konge, uidentvilt den 3die August, paa den senere St. Olavs Messe ³⁾. Hvo der har forrettet Kroningen i Erkestolens Ledighed, hvilken i Raadets Erklæring udtrykkelig udtrykkes, vides ikke. Man kan med Rimelighed gætte paa Biskop Marcellus af Skaalholt, da han i Raadets Erklæring nævnes først, og derfor næsten maa antages allerede af Kongen at have været bestemt til at indtage det ledige Erkesæde, hvilket dog senere, som snart skulle see, fra flere Sider gjordes ham stridigt.

¹⁾ Jahn 532—534.

²⁾ Throndhjems Almues Brev af 1ste Juni 1453.

Jahn 537—539; Krist. I's Dipl. 52—54.

³⁾ Kroningsdagen har man —

og det saavidt vides Alle — antaget at have været den første St. Olavs Messe, nemlig 29de Juli. Hjemmelmanden herfor er uidentvilt Hvitfeldt (see. u. 1450). Slutningen af nysnævnte Raadets Erklæring af 1ste August gjør det indlysendt, som man mig synes, nødvendigt at antage den som gaaende forud for Kroningen, og da er det rimeligt, at Hvitfeldt har forvekslet den senere St. Olavs Dag, den 3die August, med den meer bekjendte tidligere. Jeg har derfor været her at fravige den almindelige Mening med Hensyn til Kroningsdagen.

Paa Kristians Tilbagereise fra Thronhjem holdtes et Raads-møde i Bergen i Slutningen af August Maaned. Her blev den 29de August den bekjendte Overenskomst sluttet, hvorved bestemtes, at Norge og Danmark til evige Tider skulde blive forbundne under een Konge, dog med Jagttagelse af hvert enkelt Riges Selvstændighed. Efterlod Kongen egtesødte Sønner, skulde en af disse, efter begge Rigers Raads Tykke, paa et Valgmøde i Halmstad vælges til hans Eftermand; hvis han ingen egtesødt Søn efterlod, skulde Kongevalget være frit. De Geistlige, som ved denne Leilighed nævnes blandt det norske Raads Medlemmer, ere: Marcellus Biskop af Staalholt, Archipostulatus til Nidaros og det pavelige Sædes Legat, Thorleif Biskop af Viborg, Postulatus til Bergen, Gunnar Biskop af Stavanger, samt Provsterne Alf i Bergen og Gunnar Holt i Oslo¹⁾. Kristian opholdt sig i Bergen over den 9de September, og skænkede under dette Ophold den kongelige Indtægt af Hardanger til en daglig Messetjeneste i Bergens Kathedralkirke²⁾. Den 12te Oktober var han igjen i Danmark, i Halmstad³⁾. Kristians Hylдинг i Norges forskjellige Landsdele blev ikke tilendebragt under hans Ophold der i Riget. Først den 20de November afgav saaledes til Rigets Raad i Oslo Almuen paa Hedemarken, i Gudbrandsdalene og Østerdalen ved Fuldmægtige sit Hyldingsbrev, hvorved de lovede Kristian undersaatlig Lydighed⁴⁾.

Saaledes blev med Kristian I den oldenburgske Æt hævet til Norges Kongedømme, hvilket den siden besad i 364 Aar. Omstændighederne, under hvilke den gjorde sin Indtrædelse i Norge, kunne neppe kaldes hæderlige hverken for Ættens Stamfader eller for Nordmændene. Forholdene i Norge under Kampen mellem Karl og Kristian om Norges Krone efterlade et uhyggeligt, nedstemmende Indtryk. Fra alle Sider viser sig Mangel paa rebelig Kraft, Aabenhed og Ordholdenhed. Hos det norske Raad, dets geistlige Medlemmer som dets verdslige, sporer man kun Vasken og Usamdrægtighed, Uflogskab og Svaghed, medens man seer Almuen, forladt og forraadt af sine naturlige Ledere, bøie sig hid og did som et Siv for Binden. Man synes tydelig mærke, at intet kraftigt Fædrenelandsfind og ingen klar Selvstændighedstanké rørte sig i det norske Folk.

108.

Erkebiskop Nlafs Død 1450. Treobbelt Valg til Nidaros's Erkesæde. Olaf Thronsson endelig tre og tyvende Erkebiskop 1450.

Valgkampen mellem de to Konger Karl og Kristian efterlod

1) Sml. IV. 344—347; Krist. I's Dipl. 30—32.

2) N. Dipl. I. 590—592

3) Krist. I's Dipl. 33.

4) N. Dipl. III. 589.

en Gjæring i Norges Indre, som først langt ud i Kristians Styrelsestid synes fuldkommen at have lagt sig; og denne Gjæring var neppe uden Indflydelse paa den Splid i den norske Kirke, som lige i den nye Konges første Regjeringsaar tog sin Begyndelse.

Erkebiskop Aslaf Bolt døde uden tvivl medens Kong Karls Parti endnu havde Overvekten i Norge. Han oplevede i alt Fald ikke den Sorg og Ydmygelse, som Kong Kristians og det danske Partis Seier rimeligvis vilde have beredt ham. Kong Karls Kroning i Nidaros den 20de November 1449 er den sidste offentlige Handling, hvori man sees Aslaf optræde. Hans Død maa være indtruffen ikke længe efter, enten i Slutningen af 1449 eller rimeligst i Begyndelsen af 1450. Han havde da i hele 42 Aar været Biskop og i henved 20 Aar den norske Kirkes Metropolitan. Han maa saaledes have opnaaet en høi Alder, allermindst omkring en fem og sytti Aar. Han indtager unegtelig ved sin store og virksomme Indflydelse paa Begivenhederne i Norge en fremragende Plads blandt den norske Kirkes Erkebiskopper. Vi have seet flere Spor til hans Stræben for at hæve den norske Kirke fra det Forfald, hvori den under Eric af Pommerns tidligere Regjeringsaar var kommen. Denne hans Stræben var uden tvivl i mange Stykker heldig, og Kirken befandt sig efter alt Udseende i en bedre Stilling ved hans Død, end da han modtog Metropolitanstyrelsen. At hans Virken som Metropolitan gik i en hierarchisk Retning, var noget, som maaskee efter Tidsforholdene maatte anses for at være til Norges Gavn. De Krav, som Staten gjorde paa ham, baade ifølge hans Stilling som den første Mand i Raadet, og paa Grund af den almindelige Agtelse og Tillid, han aabenbare har nydt i den almindelige Mening, — have imidlertid givet hans Virksomhed i det Hele et langt mere verdsligt end kirkeligt Præg, og det især i de senere Aar af hans Metropolitanstyrelse, da Norges Statsbevidsthed, maaskee netop ved hans Indflydelse, igjen for en kort Tid kaldtes tilbage; og hans Statsmandsvirksomhed maa nødvendig antages at have opslugt meget af den Tid og Opmærksomhed, han nærmest skyldte Kirken. Men om saa var, kan han neppe siges selv derfor ganske at have raadet. Nidaros's Erkebiskop var nu engang baade efter Loven og i Folkemeningen Hellig Olafs Repræsentant ikke alene som øverste Forstander for Landskirken, men ogsaa som Kongedømmets Vicarius, naar det var ledigt, eller Kongen udenfor Landets Grændser. Om hans oprigtige Fædrenelandsfind er der ingen Grund til at tvivle. Hans allerseneste Handlinger kunne vel synes antyde hos ham en vis Mangel paa Fasthed og paa moralsk Kraft. Men der hviler for stor Dunkelhed over den Tids indviklede Forhold til at man i saa Henseende tør bryde Staven over ham; og i ethvert Fald maa man her ved at dømme

ham betænke, at han under Kampen mellem Karl og Kristian var en Olding, paa hvis Sjæl og Legeme Aarenes Bøgt nødvendigvis har maattet tynge.

Aslaf Bolts Død gav Anledning til en Valgstrid i Kirken, der i sit Slags ikke er mindre mærkelig end den umiddelbart forudgaaende Valgstrid i Staten. Nidaros's Kapitel valgte til Aslafs Eftermand en af sin egen Midte, Magister Olaf Throndsøn¹⁾, som det lader, i lovlig Tid og med Jagttagelse af alle lovlige Former. Hans Valg var foregaaet en Stund før Kong Kristians Komme til Nidaros i Juli Maaned 1450. Uagtet der nu i Grunden intet Bæsentligt synes at have været paa Valget at udsætte, saa gjorde dog Kongens Indsigelse imod det, fordi hans Samtykke ei forud var indhentet. Heri støttede Kristian sig uden tvivl til en Brug, som i Dronning Margretas og Eric af Pommerns Tid af dem var bleven gjort gjældende, uden at den for Norges Bedkommende kan siges at have nogen sikker Støtte hverken i Rigets Kirkelovgivning eller i nogen ældre Sedvane. Sagen var vel egentlig den, at Kong Kristian deels ikke har havt nogen god Tro til Olaf Throndsøns politiske Stemning og Føielighed, deels maaskee har været bunden ved et tidligere Løfte, deels endelig har villet benytte Leiligheden for at udstrække Kongedømmets Rettigheder over Kirken saa vidt som muligt. Følgen af Kongens Indsigelse var, at Erkestolen erklæredes for fremdeles at være ledig, og at Spørgsmaalet om Lovligheden af Olafs Valg bestemtes afgjort ved Boldgiftsmænd, samtykkede baade fra Kongens og Kapitelets Side. Boldgiftsdommerne udnævntes den 1ste August og vare næsten alle de med Kristian til Nidaros ankomne geistlige Medlemmer af Raadet, nemlig: Biskopperne Marcellus af Staalholt, Thorleif af Viborg, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Matheus af Hole, samt de tvende Provster Alf af Bergen og Gunnar af Oslo. Disse affagde den 7de August i Overvær af de tre Riddere, Eggert Frille, Olaf Nilsson og Aase Arelsson, den Kjendelse: at ifølge det norske Kongedømmes Ret Kongens Samtykke udfordredes for at et Erkebiskopsvalg kunde have Gyldighed, at Olaf Throndsøns Valg af visse Grunde, „som man for den geistlige Stands Ære havde besluttet at fortie“ ikke var canonisk og lovlig foregaaet, samt, at det ikke stemmede med Rigets nærværende Laro²⁾. I Kraft heraf erklæredes da Olaf Throndsøns Valg ugyldigt, og i hans Sted foresloges for Kapitelet at postulere til Erkebiskop Kongens Kansler

¹⁾ Han er uden tvivl bleven Magister ved Universitetet i Rostok og er den Olavus Trunderi, som den 19de December 1430 ved dette Universitet findes at være bleven immatrikuleret. Nor. Sml. I. 76. ²⁾ Krist. I's Diplomatarium 26—28.

i Tiltrædelse. Ingen Concllebestemmelser ere og levnedt fra ham. Hans Biskopskab har maaske i det Hele, som hans fæste Forfædres, havt en meer verdslig end kirkelig Retning. Fra den Tid han er anerkjendt som Metropolit, synes der at have været fredeligt i den norske Kirke. Til hans Eftermand valgtes samme Aar 1474 Gaute Svaresøn, Chorbroder af Nidaros¹⁾. Gaute havde studeret i Skotsk, hvor han var indskreven ved Universitetet i 1462 den 1ste Mai, og hvor han i 1463 var bleven Magister. Han kaldtes allerede da: designeret til Erkestolen (designatus Archiepiscopus Nidrosiensis), saaledes at han længe før Olaf Throndsøns Død var været udsæet til dennes Eftermand²⁾. At Gaute ved sin Udvalgte har været i sin bedste Alder, viser hans ualmindelig lange Embedstid af hele 36 Aar. Hvor og naar han er bleven indviet, samt at han tiltraadte sit Embede, vides ikke³⁾. Han har ligesom sine nærmeste Formænd Navn af det pavelige Sædes Legat.

Biskop Svein Petersøn af Skaalholt⁴⁾ døde i Slutningen af 1475 eller Begyndelsen af 1476. Han kaldtes almindelig sine Landsmænd: den Bise (hinn spaki). Årsagen var ikke hans Ræddelse, thi den synes ikke at have været ganske at foragte, og heller hans Verdensklogskab, — men det Ny, han stod i, for Spaamsgaver og tildeels Tryllekyndighed. Han var forresten en daarlige styre af sin Biskopsstols Gode, og efterlod den i slet Forfatning. Hans Søn, Peter, som overlevede ham, var et uverdigt Kjenne og som Faberen berøgtet for Tryllekyndighed⁵⁾. Sveins Eftermand var Magnus Eypolfsøn, ligeledes en Islænding, der forud, fra 1470, havde været Abbed i Helgafells Kloster. Han havde tiltraadt Biskopsstolen allerede i 1477⁶⁾.

refken i Ser. r. D. VI. 616—617 tillægger hans Eftermand, som døde i Mai 1510, 36 Styrelsesaar, og om denne siger desuden Hvittfeldt i sin Biskopskrønike udtrykkelig, at han blev valgt i 1474. ¹⁾ Hvittf. Biskopskr. ²⁾ Norske Saml. I. 77. ³⁾ Det ældste Brev, jeg kjenner, hvori han nævner sig Erkebiskop, er af 1478, 6te Juli, og er udsæet i Dble af ham, Biskopperne Gunnar i Oslo og Hans i Bergen, Provsten Ivar Vikingsøn, fire Riddere og tre Lagmænd, idet de give Svar paa et Arvespørgemaal, hvilket Kong Kristian, som det synes personlig, forelagde dem (N. Dipl. II. 672). Skulde Gautes 36 Styrelsesaar (s. o. f) regnes for fulde og fra hans Indvielsesdag, da maatte han allerede have været indviet inden Mai 1474, altsaa før sin Formands Død, og denne maatte altsaa have resigneret, eller antaget ham til Hjælpebiskop. Dette er efter hvad nu er sagt ikke ganske sandsynligt. Men maaske er hans Styrelsestid regnet mindre nøjagtigt og fra hans Valg i Slutningen af 1474. Hans Indvielse maa i saa Fald rimeligvis være foregaaet i 1475 og have været udført i Rom af Pave Sixtus IV. ⁴⁾ Fra 1465, s. p. f. II. 565. ⁵⁾ Finn Joh. II. 485—488; Espol. Karb. p. 2. c. 65. ⁶⁾ Finn Joh. II. 488—489; Espol. Karb. p. 2. c. 67.

I 1474 gjorde Kong Kristian en Pilegrimsbreve til Rom: Pave Pius II var død i 1464, og hans nærmeste Efterfølger, Paulus II, i 1471. Paa denne Tid var Sixtus IV Pave. Han modtog Kongen med mange Uresbevisninger. Blandt flere Indrømmelser, der gjordes ham, var ogsaa den, at det tillodes ham at oprette et Universitet i Danmark ¹⁾. Den Tilladelse, der meddeltes Kong Kristian, var ikke indskrænket som den, der i 1418 var tildeelt Kong Erik af Pommern, men ei var bleven benyttet ²⁾. Denne Gang gif den derimod ud paa Oprettelsen af et fuldstændigt Universitet. Tilladelsen blev ogsaa nu benyttet, forsaavidt at Kristian i 1478, den 4de October bestemte Kjøbenhavn til Universitetets Sæde og gjorde Foranstaltninger til Læreres Ansættelse ³⁾. Pengemidlerne vare imidlertid tarvelige, og derfor kom Stiftelsen ikke i nogen Flor før efter Reformationen, da meget inddraget geistligt Gods stilledes til Universitetets Naadighed. Dette danske Universitet skulde naturligvis lette de høiere Studier, og vel især det høiere theologiske Studium, for de nordiske Rigers Sønner, saaledes at disse for at erhverve en høiere videnskabelig Dannelse ikke skulde behøve at ty til Udlandet. Hensigten opnaeides imidlertid ikke for det første. Universitetet i Kjøbenhavn havde, som forhen omtalt ⁴⁾, siden dets Oprettelse i 1419 været det Sted, hvor de norske danske og svenske Lærde fortrinsvis fuldente sin Skoledannelse. Og dette Forhold vedblev endnu en rum Tid.

Kristian synes undertiden i sin Fraværelse fra Norge at have overdraget visse Personer af Raadet en temmelig udstrakt Regjeringsmyndighed. Saaledes finder man i 1476 Biskoppen af Bergen, Hans Teiste, Thorstein Thorkelsøn, Provst til Apostelkirken sammesteds og kongelig Kapelmagister, Hr. Jon Smør, Ridder, Hovedsmand paa Bergens Kongsgaard og Norges Fehirder, samt Paal, Abbed af Munkliff (dengang Cistercienser-Kloster), fra Bergen at tilskrive Englands Konge og sammes Raad et Klagebrev i Anledning af Voldsomheder, som Engelmænd havde øvet paa Island mod en hanseatisk Kjøbmand fra Bergen, der med kongelig Tilladelse havde handlet paa hin Ø ⁵⁾. Ligeledes har man af 7de Marts samme Aar et Slags almindeligt anbefalingsbrev for en anden hanseatisk Kjøbmand, der handlede paa Island, imod Engelmændene, udstedt af Biskop Hans og Provst Thorstein, ogsaa i Bergen ⁶⁾. Man seer, at Biskop Hans maa have

¹⁾ Pavens Brev herom til Erkebiskoppen af Lund blev dog først formelig udstedt den 18de Juni 1475. Kristians Ophold i Rom varede fra 7de til 29de April 1474. Verlauff: Kjøbenhavns Universitet indtil Reformationen 3.

²⁾ S. o. f. II. 525. ³⁾ Pontop. II. 672; Verlauff: Kjøb. Univ. 5. ⁴⁾ S. o. f. II. 525. ⁵⁾ Thorkel. Anal. 146—149. Den engelske Konges Navn bør være Edvard IV istedet for Henrik VI. ⁶⁾ N. Dipl. III. 665; Thorkel. Anal. 142—146.

saet i Anseelse hos Kongen og paa den Tid havt meget at sige i Norges Raad, noget som ogsaa bestyrkes derved, at han samme Aar 1476 den 31te August, tillige med Kansleren Hr. Ivar Bifingsøn samt Ridderne Jon Smør og Alf Knutsøn, var tilstede hos Kongen som hans norske Raad i Notneby i Bleking, hvor de ovennævnte i Forening med hans tilstedeværende danske Raad medforseglede det Forpligtelsesbrev, som Kristian ved den Leilighed udstedte til de Svenske for om muligt igjen at blive indsat i Sveriges Kongedømme, hvilket dog ikke skedtes ¹⁾.

Det sidste Biskopsstifte, som foresaldt i den norske Kirke under Kristians Styrelse, var da Alf Thorgardsøn af Stavanger ²⁾ døde, rimeligvis i 1480. Hans Eftermand var hans Søstersøn, Magister Eilif Jonsøn, Kannik af Hamar ³⁾.

Provstiet ved Marielirke i Oslo forestodes næsten gjennem hele Kristians Regjeringstid af Ivar Bifingsøn, der ogsaa var Norges Kansler. Fra 1453 af findes han idelig nævnt som Provst og Kansler ⁴⁾, hvilke begge Embeder han beklædte saalænge Kristian levede. Et Par Gange omtales under denne Tid Chorsbrødre ved Marielirke som Vicekanslere, saaledes Peter Magnusøn i 1461 ⁵⁾ og Gybrand Rolfson i 1471, 1474 og 1477 ⁶⁾. Med Kanslerembedet har det saaledes under Kristians Styrelse været holdet paa gammel Vis. Men hvormegen Indflydelse Kansleren har havt udenfor Udfærdigelsen af de saakaldte Landsvistbreve i Kongens Navn, vedes ikke. At forøvrigt Norges høiere Geistlighed og især Biskopperne i Kristians Styrelsestid øvede stor Indflydelse i Rigets Raad og paa Norges Regjeringssager, vil den forudgaaende Fremstilling have godtgjort.

Kong Kristians svenske Stridigheder først med den gjemindtalde Konge Karl Knutsøn og siden med Rigsforstanderen Steen Sture edfomme ikke nærværende Emne og havde heller ikke, som det lader, nogen umiddelbar Indflydelse paa de norske Forhold. Kristian døde den 17de Mai 1481. Han var fløgtig Statsmand efter sin Tids Maa- stof, men uden Mandshybde og uden Redelighed; han var virksom i den derfor at kunne kaldes nogen god Landsstyrer; han besad personligt Mod uden at være stor Hærfører; han var endelig en over-

¹⁾ Hadorf II. 296—300. ²⁾ Fra 1463, s. d. f. II. 564. ³⁾ Sml. IV. 608.

Han er ganske vist den Elavus Johannis, som 1458 den 25de Mai findes at være immatrikuleret ved Universitetet i Rostok, og har da der faaet sin Magistergrad. Norske Saml. I. 77. ⁴⁾ N. Dipl. II. 600 (Br. af 12te Mai 1453), III. 597 (Br. af 29de Mai s. A.); jfr. Lange Rth. 2den Udg. 399.

En Ivarus Vikingi findes i 1445 den 20de Juni at være immatrikuleret ved Universitetet i Rostok. Norske Saml. I. 76. ⁵⁾ N. Dipl. III. 622. ⁶⁾ N.

Dipl. I. 647, II. 664, III. 667.

maade flet Husholder med sine Rigers Pengemønter, saa at Svenskerne træffende kaldte ham: den bundløse Pung.

104.

Uroligheder i Norge efter Kristian I's Død. Erkebiskop Gante Rigsvikarins. Hans Søn Hans Rigsforstander. Hans, Kristian I's Søn, vælges til Norges Konge i Halmstad 1483 og kronet samme Aar i Nidaros.

Kristian I's ældste Søn Hans eller Johannes var allerede i Faderens levende Live antagen til hans Eftermand i alle de tre nordiske Riger, i Danmark 1455 ¹⁾, i Norge og Sverige 1458 ²⁾. Han havde ogsaa i Begyndelsen af 1474 været i Norge og der i Oslo under 1ste og 3die Februar udstedt et Par Breve i Regjeringsamtliggønder, hvorved han kalder sig: „Kong Kristians Søn, faaret Konge til Danmark, ret Arving til Norges Rige“ ³⁾. Alligevel reiste der sig strax efter Kristians Død Banstueligheder med Hensyn til hans Valg ikke alene i Sverige, hvor Steen Sture fra 1470 regjerede uafhængig af Kristian, som Rigsforstander med kongelig Myndighed, men ogsaa i Norge.

Under de mange Forhandlinger, som i Kristians seneste Regjeringsaar havde fundet Sted med Sveriges Rigsforstander og Raad om hans Gjenindsættelse i Sveriges Kongedømme, havde Kristian i 1476 den 31te August i Rotneby i Bleking givet det Tilsagn, at ved hans Død de tre Rigers Raad skulde samles i Halmstad eller Kalmar for at vælge en ny fælles Konge ⁴⁾. Dette kunde ansees som en Gjenkaldelse af Hans's Valg og en Tilbagegivelse til de tre Rigers Raad af deres Valgfrihed. Om det har været udtrykkelig paa-beraamt vides dog ikke. I Danmark var det Forholdet til Slesvig og Holstein, der stiftede Hans's Hylving, hvilken først gik for sig i Mai 1482 paa en Rigsdag til Kallundborg ⁵⁾. I Norge og Sverige var imidlertid et Møde med det danske Raad til Halmstad strax efter Kristians Død tilsagt; men Steen Sture blev paa Veien død syg eller forstillede sig saa, og Mødet, som maa have fundet Sted i Sommer-tiden 1481, stilledes ad uden at nogen Bestemmelse om Kongevalget toges ⁶⁾. Og forend et nyt Møde kunde komme istand, vare saa- stulte Underhandlinger mellem Norge og Sverige allerede indledede.

Erkjendtes Norge i Overensstemmelse med sin gamle Statsret, hvilken aldrig formelig var hævet, for et Arverige, og det norske Raads Erklæring og Hylving af 1458 for staaende ved Magt, da

¹⁾ Hvitf. n. 1458; Jahn 342 angiver 1456.

²⁾ S. o. f. II. 560.

³⁾ N.

Dipl. I. 654, III. 657.

⁴⁾ Saborf II. 298, f. o. f. II. 569; Jfr. Jahn 342.

⁵⁾ Hvitf. n. 1482; Jahn 345 f., 563, 564.

⁶⁾ Hvitf. n. 1481; Jahn 344.

ir Hans's Ret til Kongedømmet uomtvisstelig. Men en saadan Forring havde i Tidens Løb indsnæget sig i dette Riges statsretlige forhold ved dets Forbindelse med Danmark og Sverige, at man nu, ly uden at holde sig til Kristians Testament af 1476, aldeles ikke kunde ses at være paa det Nene med, hvad enten Norge skulde anses for Sverige eller Valgrige. Denne Forvirring i Begreberne viste sig lertydeligt i de Forhandlinger, Kong Hans i 1482 havde med sin søn, Hertug Fredrik, eller rettere med sin Moder, Dronning Dorothea, paa hans Begne, da endogsaa den Paastand kunde fremsættes, at Norge burde tilfalde Fredrik som Fædrenearv, eller deles mellem Brødrene som andet Arvegodt. Men dengang afviste Hans denne Paastand med den Erklæring, at Norge var et Valgrige, hvilket dog ikke hindrede, at baade han selv kaldte sig Arving til Norge, og at Fredrik og dennes Efterkommere ligeledes antog samme Titel¹⁾. Det norske Raad troede sig uden tvivl at sine en Fordel i at betragte Norge som Valgrige. Vist er det ogsaa, at holdt man sig den ene Side fast ved Tanken om de tre Rigers Forening under Indtagelse af hvert enkelt Selvstændighed, og skulde paa den anden Side Overenskomsten til Bergen mellem Norge og Danmark af 1450 have nogensombest Betydning, uden at det sidste Riges fri Valgret ophævedes, saa maatte man indrømme, at en Forandring virkelig var tilstaaet i Norges Statsret, og at dette var blevet et Valgrige²⁾. Saaledes tog Erkebiskop Gaute Sagen; thi han optraadte strax efter Kong Kristians Død som Rigests Vikarius og ansaa folgelig Kongedømmet i Norge som ledigt. I August Maaned 1481 var han i Bergen samlet med flere Medlemmer af Raadet og afgjorde i Forretning med dem Sager, der hørte under Kongedømmet. Saaledes udsendte Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen, Karl af Hamar og Erik af Stavanger, samt fem verdslige Raadgivere, blandt hvilke to Riddere Jon Smør og Alf Knutsson, den 25de August Pensmænd for Thorleif Bjornsson at være Islands Hirdstyrer i tre Aar og sætte Pensmænd i alle Sysler der paa Den³⁾. Og den 12te September næst efter udstedte Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Olaf af Hole, samt Hr. Jon Smør og tre Bødnere paa Norges Raads Begne et Brev til Raadet i Lybek, hvorved den Ret, som en afdøde Kong Kristian, uden Raadets Vidende, havde tilstaaet Hamborg, at handle paa Island, ophævedes, hvorimod Bergen, som tidligere, skulde være Stapelstad for den islandske Handel⁴⁾. Erke-

¹⁾ Svitt. u. 1482; Jahn 346. ²⁾ S. o. f. II. 546. Jahns Udvikling af Norges Stilling ved denne Leilighed (343) er uden tvivl i høj Grad eenfaldig.

³⁾ Thorkel. Anal. 149. ⁴⁾ N. Dipl. III. 678.

bispeppen maa have sammenkaldt dette Raadsmøde, og man sees, at han og Raadet har handlet med selvtagen kongelig Myndighed.

Det er sagt af Hvitfeld, og det har været almindelig antaget, at Steen Sture i Sverige, strax efter at Kristians Død var kommen til hans Kundskab, traadte i Underhandling med Erkebiskop Gaute, med hvem han allerede tidligere skal have staaet i venstabelig Forbindelse; og man har derfor troet, at Gantes og det norske Raads selvstændige Optræden i 1481 og senere var en Følge af Hr. Steens hemmelige Indskydelse¹⁾. Hertil findes imidlertid i de gamle Brevskaber fra den Tid intet tydeligt Spor; og der synes at kunne have været i Omstændighederne Opfordring nok alligevel til Gaute at handle som han gjorde. I de første Underhandlinger med Sverige, som vi kjende noget til, fremtræder heller ikke Erkebiskop Gaute personligen. Det var Biskopperne Gunnar af Oslo, Hans af Bergen og Karl af Hamar, Paal Abbed af Hoveds, Provst og Kansler Ivar Bifingsøn samt sex Riddere, blandt hvilke Alf Knutsøn og Einar Flugå, og fem Svende, der som Norges Raad sluttede i Oslo, den 1ste Februar 1482, en Overenskomst med Sveriges Raads fuldmægtige Sendebud, Sven, Rannik af Upsal, og Jens Knutsøn, Bæbner: at Norge og Sverige skulde staa hinanden hi til Opretholdelse af deres Frihed og Ret, og navnlig ved det forestaaende Kongevalg det ene Rige intet foretage uden med det andet Riges Raad. I et andet Brev af samme Dag og Sted fra de nævnte Biskopper og en Deel af de øvrige Raadsmedlemmer til Sveriges Riges Raad bedes dette udvirke, at et aftalt Møde mellem de tre Rigers Fuldmægtige til Kalmar kan blive afholdt i Rodøse, og i dette Brev omtales endogsaa, at Bæbneren Guttorm Tjeld, der ellers nævnes som Medlem af Norges Raad, havde været forud som sammes Sendebud inde i Sverige hos det svenske Raad, hvorved synes antydtes, at det første Skridt til Underhandlingen var gjort fra norsk Side. Med sidstnævnte Brev fulgte nogle fra norsk Side opsatte Artikler, indeholdende Klager over de Brøst, Norges Rige meentes at have lidt i Kong Kristians Tid, og paa hvilke man ønskede raadet Bod, førend en ny Konge laaredes til Norge. Blandt Klagepunkterne var Anke over Ordnernes og Hjalmlands Bortpantning; — over at Baahus forholdtes Norges Raad af Kongen; — over at Kirker og Klosters vare brændte, Biskop og Prælater, Riddere og Svende myrdede, uden at Ret derfor var opnaaet, hvorved sigtedes til Biskop Thorleifs og Hr. Olaf Nilssøns Drab i 1455 samt Munklifs Klosters Brand, for hvilket alt Kongen ikke havde udvirket fuldstændig Opreisning af Hanseaterne; — over at Kronens Kirker og Len overdroges Udlandige, og mere lignende²⁾.

¹⁾ Hvitf. n. 1481; Jahrb 347. ²⁾ Hadorf II. 302—306.

Disse Omstændigheder tilsammentagne synes vise, at det norske Raads Færd har været forud vel overlagt, og at, om end Erkebiskop Gaute har været Sjælen i den yttrede Modstand, saa har han ganske vist her ikke handlet som et blot Medskab i Steen Stures Hænder.

Erkebiskop Gaute deltog, som sagt, ikke personligen i de nu omtalte Underhandlinger med det svenske Raad ligesaaalidet som Hr. Jon Smør. Ingen af dem kan derfor antages paa den Tid at have været sondenffælds, i det mindste ikke i Nærheden af Oslo. Men ud paa Sommeren 1482 finder man dem begge tilstede med det øvrige Raad paa denne Kant af Landet. Af et Indulgentsbrev viser det sig, at Erkebiskop Gaute og Biskopperne Gunnar af Oslo, Hans af Bergen, Karl af Hamar og Eilif af Stavanger, altsaa alle Norges Biskopper, vare samlede den 25de Juli ved Jarlsø eller Jærso nær Linsberg¹⁾; og her var ogsaa flere af de verdslige Raadsmedlemmer samlede. Anledningen til denne Sammenkomst var uden tvivl en Hærsamling og et forehavende Tog mod Baahus Slot, hvilket man vilde tvinge Jorgen eller Jrian Larensøn til at opgive Raadet. Herfra blev nu atter underhandlet med det svenske Raad.

Om det før omtalte Møde i Halmstad i Sommeren 1481 har været besøgt af norske Fuldmægtige, og i saa Fald hvilke disse have været, vides ikke. At Erkebiskoppen ei der har været tilstede, synes hans Ophold i Bergen i August Maaned samme Aar at godtgjøre²⁾. Mødet løb, som vi have seet, frugtesløst af. Senere var, som ogsaa ovenfor er fortalt, et nyt Møde fastsat til Kalmar, hvilket det norske Raad havde ønsket forflyttet til Lødöse. Herimod havde Kong Hans og de Danske, som det lader, intet at indvende, — ja de yttrede endog, at Mødet i Lødöse kunde finde Sted mellem de Norske og Danske, om end de Svenske ikke mødte. Men det norske Raad vilde, Kraft af den tidligere Overenskomst med Sverige, ikke indlade sig paa noget Møde, hvor ikke tillige svenske Fuldmægtige kom; og da de Svenske fremdeles holdt fast paa Kalmar som Stedet, og det norske Raad blev for seent herom underrettet, saa var Følgen, at Mødet i Lødöse gik overstyr, uden at heller de Norske fik Leilighed til at tage det i Kalmar. Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger, Jon Smør og fire andre verdslige Raadsmedlemmer oplyste disse Omstændigheder og fremsførte sin Undskyldning til Sveriges Raad i en Skrivelse fra Jarlsø Havn af 1ste August³⁾.

Mødet i Kalmar, der efter Bestemmelse holdtes ved Midten af August, ledede ikke til noget Afgjørende, da nemlig de svenske Fuldmægtige den 16de August vel erklærede sig villige til at vælge Kong

¹⁾ N. Dipl. II. 681.

²⁾ S. o. f. II. 571.

³⁾ Saborf II. 306—307.

Hans paa visse fremsatte Betingelser, men dog tillige påstode, at det endelige og formelige Valg maatte udsættes, indtil ogsaa det norske Raad kunde afgive Møde og fremkomme med sine Antepunkter. Et nyt Møde skulde ved svenske Sendebud senere aftales i Kjøbenhavn, til hvilket da ogsaa de Norske kunde indfinde sig ¹⁾.

Imidlertid ankom til det norske Raad som Sendebud fra det danske Jakob Fris, Biskop af Børglum, og Hr. Anders Nilsson i det Erinde at underhandle om Hans's Hylgning og Antagelse til Norges Konge. Men da de ingen Fuldmagt havde til at afhjælpe de af Nordmændene fremsatte Klagepunkter, og Raadet desuden ikke vidste, hvad der i Kalmar kunde være vedtaget, saa fik Sendebudene intet afgjørende Svar paa sit Erinde ligesaa lidt som paa den Indbydelse, de medbragte til det norske Raad at mødes med det danske paa en Herredag i Kjøbenhavn, der skulde holdes den 24de August. Om denne Underhandling tilstreb Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger det svenske Raad under 16de August ²⁾.

Men medens de danske Sendebud saaledes afferdigedes, havde Krigsforetagendet mod Baahus sin Fortgang. Her kunde dog ikke Erkebiskop Gaute, der hidtil havde vist sig som den norske Rigsstyrelses Formand, passende optræde som den Dverstbydende; baade hans geistlige Stilling og Norges Sedvaner vare herimod. En verdslig Hovding udtrævedes til Hærens Fører. Denne Omstændighed gav uden tvivl Anledning til, at en Rigsforstander (regni Norvegiæ gubernator) udnævntes, rimeligvis af Raadet, og efter gammel Skik paa Erkebiskoppens Forslag. Denne Rigsforstander var den oftere nævnte Ridder Jon Svalesøn Smør. Han var en ætstor og anseet Mand, var allerede i 1458 som Ridder og Medlem af Rigtets Raad paa Mødet i Skara, og havde senest, som vi have seet, været Hovedsmand paa Bergens Kongsgaard og Fehirder eller Skatmester, en Stilling, som han synes at have indtaget siden Tiden omkring 1467 ³⁾. Han drog nu mod Baahus, ledsaget af Erkebiskoppen, Biskopperne Hans af Bergen og Eilif af Stavanger samt flere verdslige Raadsmedlemmer. Almuen i Baahus Len, som havde været haardt plaget af Hovedsmanden Jørgen Larensøn, kom strax „Mand af Huse“ til Raadet i Malstrand, og man begyndte med dens Bistand Baahus Slots Beleiring. Men Jørgen negtede fremdeles at opgive

¹⁾ Hadorf II. 308. ²⁾ Hadorf II. 309—310. ³⁾ N. Dipl. III. 614, II. 647; jfr. Sml. IV. 593. Hvad der anføres efter Debmans Baahus Lens Beskrivelse (84), at Jon var Hovedsmand paa Baahus mellem 1451 og 1454, er maaskee mindre sikkert, naar man lægger Mærke til, at sammesteds nævnes som hans Formand: Jørgen Larensøn, der neppe er nogen anden end den ogsaa ovenfor nævnte Jørgen eller Tryan Larensøn.

Slottet, idet han ventede Udsætning fra Danmark. Det tilstedeværende norske Raad med Erkebiskoppen og de to Biskopper samt Rigsforstanderen i Spidsen henvendte sig nu atter ved en Skrivelse af 24de August fra Leiren for Baahus til det svenske Raad, forklarede dette Omstændighederne og bad om Hjælp fra de nærmeste svenske Landskaber for at vinde Slottet ¹).

Til samme Tid skrev ogsaa Raadet til Hans, som det benævner: „den verdige unge Herren“, og til Danmarks Riges Raad, uden tvivl med Forestillinger om Opgivelsen af Baahus; og før man fik Svar fra Sverige og den forlangte Oplysning om Udfaldet af Mødet i Saknar, kom fra Danmark nye Sendebud, nemlig Biskoppen af Odense og nogle Verdslige af Rigets Raad ²), hvilke medbragte en Svarskrivelse paa Brevet til Danmarks Konge og Raad, hvori de Norske opfordredes til at afstaa fra Beleiringen af Baahus. De Norges foretagende fremstilledes som en „Dpreisning“ og som et Brud paa den hjærlige Bebindelse mellem Rigerne“. Denne Bestyldning stødte ganske naturligt det norske Raad, der fandt, at det ikke kunde opgive Beleiringen „helst for Almuens Skyld“, og at de Danske i dette Tilfælde vare de, som brøde Forbundet og „den evige Fred“. „Det var en skadelig Fred, om hvert Rige ei maatte søge sin Ret indenlands og forsvare sit eget Land og sine egne Tjehner (Undersaatter). Efter Forbundet skulde det ene Rige heri hjælpe det andet og ikke være det Hinders“. Dette forestillede Erkebiskoppen og de to Biskopper samt Rigsforstanderen og fem andre verdslige Raadsmedlemmer det svenske Raad i en ny Skrivelse af 15de September fra Leiren for Baahus, idet de tillige yttrede, at, „hvis Baahus længer blev i udenlandste Hænds (de Danskes) Hænder, var det at frygte, at dette vilde komme haade Sverige og Norge til Skade, hvilket de Nærmestboende i Sverige havde erfaret“. De tilføiede endnu de mærkelige Ord: „Den Artikel blandt andre skreven, at de tre Riger skulle forbindes under en Konge til evig Tid, (hvad den angaar) tykkes os ei nyttigt at være, at det skeer saa uoverlagt (oberaad), fordi det har ingen god Fremgang høit til denne Tid, og vore Efterkommere vilke dog vide deres syneste (?), og staar til frygtende, at det da maatte komme til mere Skade og større Uenighed“. Brevet ender med den Bøn, at de Svenske vilde komme dem til Hjælp i deres retfærdige Sag, navnlig den Vestergoterne. Forresten fortrostedes de sig paa Guds Hjælp og vilde vel forsvare sin Ret indenlands ³).

Der var Alvor og Sandhed i denne de Norges Skrivelse, der blottede de Danskes og deres Konges eensidige Anskuelse af Forenin-

¹) Gaborf II. 310—312. ²) Jahu 348. De maa have været afskiste fra Danmark omkring 6te September. ³) Gaborf II. 312—313.

gen. For Brevet imidlertid synes at være kommet det svenske Raad tilhørende, affærdigede dette sit Svar paa de Norskes tidligere Brev af 24de August. Om nu end ikke det norske Raads seneste Brev var blevet de Svenske bekendt, saa skulde man dog tro, at disse, efter Alt hvad der var foregaaet i Sverige i de sidste femti Aar og især siden 1470, havde agtet paa de Norskes Opfordring om Hjælp og sluttet sig aabent, fast og afgjørende til dem for at verne om de tvende Rigers Ret. Men det skede ikke. Det svenske Raads Svar, hvad enten nu Steen Sture selv havde tilfagt det eller ikke, fyldestgjorde ganske vist paa meget nær ikke det norske Raads Forventning. Det var forsigtigt, og man kan gjerne sige koldt. Det svenske Raads Sendebud havde i September været i Kjøbenhavn. Dronning Dorothea og „den unge Herre“ (Kong Hans) havde samtykket alle de i Kalmar den 16de August opsatte Artikler, og de svenske Sendebud havde heller ikke ved denne Leilighed undladt at paasee Norges Bedste. Et Møde af alle tre Rigers Fuldmægtige var aftalt at holdes i Halmstad til næste Aars 13de Januar (tyvende Dag Jul), og dette Møde bedes de Norske indstændigen ogsaa at søge for at raadslaa og beslutte angaaende „de tre Rigers og deres Indbyggeres Privilegier, Friheder, Bedste og Bestand“. Man havde givet fire af det danske Raads Medlemmer Leide gjennem Vester-gotland til Norge, og det var ønskeligt, om det norske Raad kunde komme overens med dem om at faa Baahus ud af Jørgen Parentsøns Hænder. Men kunde dette ingenlunde ske, saa synes det dem, at de Norske burde nøies med at sikkre sig mod hans Indgreb i Bestyrelsen af Land og Len, indtil Mødet i Halmstad var afholdt¹⁾.

Det svenske Raads kolde Svar paa Nordmændenes Bøn om Hjælp har ganske vist gjort det norske Raad modtageligere for de danske Sendemænds Forestillinger. Det er rimeligvis de samme Sendebud, der omtales i de Svenskes Brev, som de Norske omtale i sit af 15de September, nemlig Biskoppen af Odense med Følge, og disse ere, trods den Uvillie, hvormed de modtoges af det norske Raad i Leiren for Baahus, dog forblevne i Nærheden for at friste nye Underhandlinger. Saadanne kom strax efter i Gang i Lødøse i Vester-gotland lige ved den norske Grændse. De danske Sendebud gjorde sig nu al mulig Umag for at virke paa Erkebiskop Gaute og de norske Herrer, saaledes at disse skulde indgaa paa at hylde Hans og igjen tiltræde den gamle Forening med Danmark. De lovede paa Hans's Begne, at Norges gamle Friheder ikke alene skulde blive opretholdte,

¹⁾ N. Dipl. III. 685. Slutningen af Brevet mangler, saaledes at man ikke sees, naar og hvor det er udstedt; men det synes mig klart af Indholdet, at det er de Norskes Brev af 26de August, ikke det af 15de September, besvaret.

men endogsaa foregæbe; og angaaende de Klagepunkter, som det svenske Raad havde overgivet paa egne og det norske Begne, da skulde der ingen Banskælighed møde med deres Afhjælpelse. Det norske Raad lod sig efter længere Underhandling overtale og erklærede den 22de September i Købse at ville møde i Halmstad til 13de Januar næstkommende ¹⁾. Underhandlingernes Udfald blev strax berettet til Kjøbenhavn, og den 14de Oktober udstedte Hans fra denne Stad sit Leidebrev for Steen Sture og de andre Herrer af Sveriges Raad, som efter Løfte skulde indfinde sig i fastsat Tid til Mødet i Halmstad ²⁾.

Mødet blev holdt efter Aftale i Begyndelsen af 1483. Hans var selv tilstede og af Danmarks Raad: Erkebiskop Jens af Lund, Biskopperne Olaf af Roskilde og Karl af Odense samt tretten verdslige Raadsmedlemmer, som Fuldmægtige paa Danmarks Riges og dets Indbyggernes Begne. Af Norges Raad indfandt sig: Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen og Karl af Hamar, Jon Smør, som nu ikke meer bærer Rigsforstanders Navn men kun kaldes Ridder, samt foruden ham fem verdslige Raadgivere, nemlig tre Riddere og to Bændere ³⁾, Alle som „Fuldmægtige paa Norges Riges og dets Indbyggernes Begne“. Disse danske og norske Fuldmægtige vare tilstede ved fastsat Tid, den 13de Januar; men endnu ikke vare det svenske Raads Fuldmægtige komne. Først den 29de Januar indfandt sig paa det svenske Raads Begne fire Sendebud, to Riddere og to Bændere, hvilke dog ingen Fuldmagt havde til for Tiden at indgaa paa noget Kongevalg, men blot paa Sveriges Begne skulde forlange Mødet udsat til Sommeren og forresten stadfæste Freden og Forbundet mellem de tre Riger. De Svenskes Forlangende om Mødets og med det samme Kongevalgets Udsættelse blev ikke indrømmet; derimod besluttede de norske og danske Fuldmægtige strax, for de tvende Rigers Bedkommende, at foretage Valget, med Forbehold for de Svenske senere at kunne tiltræde dette.

Den 1ste Februar 1483 valgtes nu Hans til „en fuldmægtig Herre og Konge over Danmarks og Norges Rige“, og issebetfor at han hidindtil havde skrevet sig: „Hans med Guds Naade udvalgt Konge til Danmarks og Sveriges Rige, ret Arving til Norge, Hertug i Slesvig, Holstein o. s. v.“, antog han nu strax Titelen: „Hans med Guds Naade Danmarks, Norges Bænders og Goters Konge, udvalgt Konge til Sveriges Rige, Hertug o. s. v.“. Trods Hylningen i Kallundborg i 1482, ansaa han selvfølgelig ikke sit Valg til Danmarks Konge for fuldbyrdet for nu.

¹⁾ Gyttf. n. 1482; Smf. IV. 348. ²⁾ Hadorf II. 313—314. ³⁾ Blandt disse verdslige Raadsmedlemmer er hverken Alf Knutsøn eller Olaf Kluge.

Jævnfides med Valget gif Kong Hans's Bedtagelse og Udstedelse af en vidløftig Haandfæstning, fælles for Danmark og Norge, hvilken optoges i selve Valgbrevet af 1ste Februar, og besegledes under Et med dette baade af Kongen og begge Rigers Raad. I Haandfæstningen er tydelig nok taget Hensyn til de af det norske Raad tidligere indgivne Ankepunkter, hvis Afhjælpelse er tilfagt. De Artiller, som især have Betydning for Norge og navnlig den vedrørende Kirken ere følgende:

Kongen vil over alle Ting elske Gud og styrke den hellige Kirke og dens Tjenere samt opretholde alle dens Privilegier, hvad enten disse er den givne af Paven eller af fremfarne Konger og Fyrster.

Kongen skal ikke selv, eller lade Andre, befatte sig med Biskoppers eller Prælaters Valg, eller indtrænge Nogen i Kirkens Beneficer imod dens Ret og Friheder, de Prestegjæld dog undtagne, til hvilke Kongen og Kronen har Patronatsret; og Ingen skal have Kirkens Land eller Gjæld uden de ere Indfødte i hvert Rige og dertil skikkede.

Hvad der i forgangne Aar og navnlig i Kong Kristians Tid er Norges Rige fragaaet i Land eller Indtægt, skal Kongen paa sin kongelige Ed snarest muligt, med Raadets Raad, skaffe Norges Krone tilbage.

Hvad der er foregaaet mellem Kongen og Norges Riges Indbyggere efter hans Faders Død til denne Tid skal være en afgjort Sag paa alle Sider.

Mynt skal slaes i Throndhjem af Nidaros's Domkirke, ifølge dens Privilegier, og ligesaa i Bergen og Oslo; Mynten skal være jævn god med dansk Mynt.

Hverken Kongen eller nogen verdslig Dommer skal have Magt til at domme i Sager, der vedkomme Kirken, dens Personer, Tjenestefolk eller Gods, ifølge Privilegium eller gammel Sedvane, men saadant skal rettes for Kirkens Dom. Heller ikke skal Kirkens Personer befatte sig med nogen verdslig Dom videre end Kirkens Lov og Privilegier utvise.

Kongen eller hans Embedsmænd skulle ikke befatte sig med at ind- eller afsætte Kirkens Personer, eller Landboer og Tjenere paa Kirkens Gods; ei heller skulle de paalægge Kirker eller Kloostere nogen Skat eller Byrde.

Ingen skulle være Lagmænd i Norge uden Rigests indfødte Mænd.

Ingen skulle optages i Rigests Raad uden Rigests indfødte Mænd af Riddere og Svende, og det ifkun efter Rigests Raads Raad, og under den Ed, som dertil hører.

Rigets Stat og Brevskaber skulle i Norge blive paa Kongsgaarden i Bergen; to Geistlige og to Verdslige tillige med Kammermesteren (Statmesteren, Kæbirde) skulle dertil have Røglerne og gjøre Kongen Regnskab en Gang om Aaret.

Rigets Aenodier, Breve, Indkomster og Overtud af disse skulle ikke føres ud af hvert Rige uden med Raadets Raad.

Kongen skal, naar han ogsaa er antagen i Sverige, være eet Aar i hvert af de tre Riger, med mindre et Riges Laro fordrer et længere Ophold der, hvilket Rigets Raad skal afgjøre.

Naar Kongen drager af et Rige i det andet, skal han stikke fire af Rigets Raad til i hans Fraværelse at sørge for Opretholdelsen af Lov og Ret.

Kongen skal troligen tilhjelpe, at passende Bod kan udvirkes for de Tydskes ugudelige Gjerning i Bergen paa Biskep Thorleif, Hr. Olaf Nilsson med flere.

Kongen og Raadet i hvert Rige skal aarligen sende tre af Raadet, en Biskep og to af Ridderstabet, til Møde paa Rigerne's Grændse, saaledes at disse ni komme sammen hverveis eet Aar i Kongsballe, det andet i Lodose og det tredie i Konghella, St. Olafs Dag, for at handle om hvad Aarsager til Uvillie mellem Rigerne der maatte være opkomne.

I Norge skal hvert andet Aar Raadet samles til Overveielse af Rigets Erinder, hvad enten Kongen er inden eller uden Landet; dette Raadsmøde skal hverveis holdes i Oslo og i Bergen, og skal Erkebiskoppen af Nidaros have Magt til at sammenkalde det.

Kongen skal ingen Forandring gjøre med Penene i Norge, for han der er kronet.

Han skal ei heller kræve nogen Rente eller Afgift, som falden er i Norge fra Kong Kristians Død og indtil han selv der bliver kronet.

Naar Sveriges Riges Indbyggere have fuldbyrdet at tage Kong Hans ogsaa til sin Konge, skal denne Haandfæstning ogsaa gjælde for dem ¹⁾.

Denne Haandfæstning af 1ste Februar 1483 kaldes almindelig: den halmstadske Reces. Senere paa Aaret, i August Maaned, kom i Kalmar et Møde istand mellem svenske Fuldmægtige og Medlemmer af det danske Raad, hvilke ved denne Leilighed ogsaa handlede som Fuldmægtige paa Norges Vegne, og paa dette Møde vedtoges den saakaldte kalmariske Reces af 7de September 1483, hvilken i Hovedsagen var ligelydende med den halmstadske, og hvis Hensigt var at bane Kong Hans Veien ogsaa til Sveriges Krone ²⁾. Som

¹⁾ Eml. IV. 347 - 363; Gultfeldt n. 1483. ²⁾ Sadorf II. 316, 318 - 333; Gultf. n. 1483; Sahn 350.

bekjendt reiste sig dog nye Banffeligheder, som fremdeles uddrog Fuldbyrnelsen af hans Hylдинг i Sverige lige til 1497.

Det havde nu lyffets Kong Hans og de Danske at sprengte Særforbundet mellem Norge og Sverige, hvilket var paa gode Veie til fuldkommen at oprive den større Forening mellem de tre Riger, og som, hvis dette end ikke var skeet, dog fast overholdt maastee kunde have sikket Norge en selvstændigere Stilling i Foreningen ligeoverfor Danmark, end nu, trods Haandfæstningens glimrende Tilsagn, i Virkeligheden blev det til Deel. At falde den Rørelse i Norge, som ved denne Leilighed fandt Sted, og hvori Erkebiskop Gaute og et Par af Norges Biskopper siensynligen spillede Hovedrollen, at falde den et Oprør, et Brud paa ældre Forpligtelser, hvilket Mange have gjort ¹⁾, er neppe retfærdigt. Hyldingen af Kristian I's ældste efterlevende Søn i 1458 som Faderens umiddelbare Eftermand var virkelig paa en Maade gjort magtesløs ved Kristians ovenberørte Tilsagn i 1476, og tilintetgjorde desuden ingenlunde Norges Ret til at sørge for Afhjælpelsen af sine grundede Anker, før det stedte den valgte Konge til virkelig Indtræde i Kongedømmet. Og andet var det jo ikke, det norske Raad ved denne Leilighed gjorde. At det, som i Brevet af 15de September, kunde yttre Misnøie med Foreningen mellem de tre Riger, naar Norges Ret krænedes derved, at en vigtig norsk Fæstning forholdtes Raadet ved dansk Hjælp, — deri kan man da ikke fortænke det. Det norske Raad negtede jo forøvrigt ikke at antage Hans til Norges Konge, men det vilde blot forud sikre sig hans udtrykkelige Tilsagn om at afhjælpe visse Klagepunkter; og da man havde erholdt dette Tilsagn, antog man ham godvilligen. At Hans selv ikke ansaa Valget og Hyldingen i Faderens levende Live som ubetinget bindende for noget af de tre Riger, viste noksom hans egen Opførsel, idet han ikke engang kaldte sig reent ud „Danmarks Konge“ men kun „udvalgt Konge til Danmark“ ligetil Antagelsen i Halmstad var foregaaet og Haandfæstningen der vedtagen. Ligesaa lidt som Bevægelsen bør kaldes et Oprør, ligesaa lidt er det rigtigt, naar man har fremstillet den som en Tilstelning af et vist Parti ²⁾, hvilken altsaa ikke skulde have fundet synderlig Deeltagelse hos den norske Almenhed. Vel er det saa, at man ved denne Leilighed ingen bestemte Prover har paa den norske Almues Stemning, uden blot hvad Indbyggerne i Baahuslen angaar. Men det norske Raad sees at have handlet med stor Endrægtighed, og ingen Splittelse spores dennegang, som den, der fandt Sted under Bevægelsen i 1449, — en Omstændighed, der noksom tyder paa, at Raadet har vidst sig at have et Rygstød i Folkets Dasse, hvilket ogsaa dets ovennævnte Uttring i Brevet af 15de Sep-

¹⁾ Saaledes Zahn og flere danske Historikere haabs før og efter ham. ²⁾ Zahn 348.

tember, at det „for Almuens Skyld“ ikke kunde opgive Beleiringen af Baahus, end yderligere bestyrker.

Da nu Kansselighederne med Kong Hans's Balg for Danmarks og Norges Bedkommende vare fuldkommen besejrede, lod han sig paa en Herredag til Kiøbenhavn frone til Danmarks Konge den 18de Mai. Ottende Dag derefter for han til Søs til Oslo, hvor han den 3die Juli udgav Kettebøder for Norge ¹⁾, og derfra over Land til Nidaros, hvor han den 20de Juli 1483 blev kronet til Norges Konge af Erkebiskop Gaute ²⁾. Den 23de Juli var han endnu i Nidaros ³⁾. Paa Tilbageveien var han den 1ste August i Gudbrandsdalen ⁴⁾, og i Midten af samme Maaned synes han allerede igjen at have været i Danmark.

To af de verdslige Raadsmedlemmer, der ere omtalte som Deeltagere i den nys skildrede Bevægelse i Norge, Jon Svalesøn Smør, der en kort Tid havde været Rigsforstander, og Ridderen Einar Olafsøn Flugga, der ogsaa i Urolighederne i 1449 havde været en fremtrædende Personlighed, døde samme Aar som Halmstad-Foreningen kom i Stand. De druknede begge tilsammen i 1483 ved Jarlsø eller Jærso ved Tunsberg ⁵⁾.

105.

Norge under Kong Hans's Styrelse indtil 1503. Stemningen i Norge. Partier der. Knut Alfson og Henrik Krummedike. Knut Alfsons Drab.

Ingen Forandringer af Betydenhed synes at være foregaaede i Norge ved Kong Hans's Tiltrædelse. Et af de vigtigste Embedsstifter, som uden tvivl fandt Sted i Forbindelse med Kongestiftet, var Hr. Jvar Bikingssøns Afgang baade som Kansler og som Provst ved Mariekirke i Oslo. Man seer, at denne hans Afgang ikke foregik strax ved Kong Kristians Død; thi endnu i 1482, under Mellemriget, nævnes han som Indehaver af begge Embeder og Medlem af Raadet ⁶⁾. Men før den 10de October 1485 havde han faaet sin Eftermand som Provst og tillige ganske vist som Kansler. Denne Eftermand var Hr. Jon Paalsøn, som den 1ste Mai 1482 endnu blot var Kannik ved Mariekirke i Oslo, men den 10de October 1485 nævnes som Provst i Oslo ⁷⁾. Høist rimeligt bliver det altsaa, at Stiftet er foregaaet i 1483 under Kong Hans's Ophold i Norge i

¹⁾ Paus II. 273–275. ²⁾ Hvltf. u. 1483. ³⁾ N. Dipl. I. 672. ⁴⁾ N. Dipl. III. 689. ⁵⁾ Eml. III. 605, Not. 2, IV. 114. ⁶⁾ Br. af 1ste Febr. 1482 Gadorf II. 302, jfr. o. f. II 572; Br. af 11te Marts s. N. N. Dipl. I. 670. ⁷⁾ N. Dipl. II. 680, 687. Han havde studeret i Kjøbenhavn, hvor han blev immatrikuleret den 7de October 1466. Nor. Eml. I. 78.

Anledning af Kroningen, og at Hr. Ivar har maattet vige, fordi hans Færd under Mellemriget har mishaget Kongen. Ivar, der i meer end tredive Aar havde været Provst og Kansler, findes at have overlevet sin Fratrædelse fra begge Embeder en rum Tid. Endnu i 1498 levede han i Barna Kloster eller Hospital¹⁾, og han maa saaledes have opnaaet en meget høi Alder. Eftermanden Hr. Jon Paalsøn var Provst og Norges Kansler under hele Kong Hans's Styrelsestid, dog nævnes ogsaa i denne Tid nemlig i 1486, en Præbendatus ved Mariekirke, Hr. Thorkel Jensen, som Vicekansler²⁾.

Gunnar Thioftolfsøn Holt, Biskop i Oslo³⁾, viste sig, som vi ovenfor have seet, med de øvrige norske Biskopper virksomt under Mellemriget 1481—1483, og deeltog i Forhandlingerne med Sverige i 1482. Han havde dengang i næsten tretti Aar forestaaet Oslo Biskopsstol og i næsten fireti indtaget en fremragende Stilling i Norges Raad. Den sidste Leilighed, ved hvilken han nævnes, er paa Mødet ved Jarlsø den 25de Juli 1482⁴⁾; i de senere Forhandlinger forekommer hans Navn ikke. Han maa da have været meget gammel og er uden tvivl død i dette samme Aar⁵⁾. Hans Eftermand paa Oslo Stol var Nikolaus Kalib, om hvis foregaaende Stilling intet vides.

Kong Hans skildres som en ærlig, ligefrem, ordholden Mand, der ikke befattede sig med Statskneb. Han viste sig ogsaa i Almindelighed mild og eftergivende, endog i sine Tvistigheder med den ham i Klogskab og Kraft uendelig meget overlegne, men mindre rettelige, svenske Rigsforstander Steen Sture, der idelig ved sine listige Underhandlinger prøvede hans Taalmodighed og forholdt ham Sveriges Krone. Men alle Kongens gode Egenstaber uagtet, synes dog Nordmændene ikke i Gæt og Alt at have været tilfreds med hans Styrelse. Allerede tidlig i hans Styrelses Tid spores en vis Gjæring i Norge, hvortil dog den egentlige Aarsag ikke kjendes. Rimeligvis har man, og det neppe uden Grund, fundet ham noget lunken i at opfylde de Løfter, han havde givet Nordmændene i sin Haandfæstning. Man har ogsaa her gjættet, at Steen Sture har havt en Haand med i Spillet, og at Erkebiskop Gaute har staaet i Forbindelse med ham; men tilstrækkeligt Bevis herfor mangler hidtil⁶⁾.

Det er i 1486, at tydelige Spor vise sig til urolige Rørelser i Norge og et spendt Forhold mellem Kongen og Erkebiskoppen. Og Urolighederne maa ikke have været ubetydelige, det kan man slutte af Kongens alvorlige Foranstaltninger. Han havde nemlig i Begyndelsen

¹⁾ Langes *Alh.* 2den Udg. 399. ²⁾ Landsvistbrev af 18de Juli 1486, Oslo.

N. Dipl. II. 690. ³⁾ Fra 1453, *s. o. f.* II. 529. ⁴⁾ *S. o. f.* II. 573.

⁵⁾ *Sm.* IV. 545—546. ⁶⁾ *Hvittf. u.* 1486; *Saga* 355, 356.

af Aaret Udbud af Danmark baade af Penene og af Kjøbstæderne. Samlingstiden for Krigsfolket fastsattes til fjorten Dage efter Paaste (dette Aar den 26de Marts), og Toget skulde gjælde Norge. En Styrelse blev i Januar Maaned udnævnt for Danmarks forskjellige Landstaber under Kongens Fraværelse udenfor Riget, og denne har følgelig været tænkt at blive ikke saa ganske kort ¹⁾. Om Toget virkelig har fundet Sted i den Maalestof, som Forberedelserne lade formode, vides ikke; men hvad der er vist er, at Kong Hans om Sommeren selv var i Norge. Muligen har han ved sin personlige Nærværelse fundet Stillingen mindre farlig end Rygtet havde udraabt; og virkelig spores ikke andet, end at Sagen er bleven hastig og i Mindelighed jævnet.

I Juli Maaned var Kongen i Bergen samlet med Erkebiskop Gaute og uden tvivl med hele Norges Raad ²⁾. Man seer, at der har været Tvist mellem Kongen og Erkebiskoppen angaaende Patronatsretten til Trums Kirke, hvilken Ret Erkebiskoppen, uvist under hvad Paastud, maa have tilegnet sig. St. Marie Kirke i Trum var fra gammel Tid et af de fjorten kongelige Kapeller ³⁾, og Kongens Patronatsret til den var saaledes uomtvistelig. Kongen lod ogsaa forelægge Erkebiskoppen Pavebrev, der beviste hans Patronatsret til Kirken, og Gaute maatte give efter. Den 18de Juli udstedte han i Bergen under sit og sit Kapitels Segl et aabent Brev, hvori han erklærede, at da Kongens Ret ved de fremlagte Pavebreve var bevist, havde han med sit Kapitels Raad opgivet denne Patronatsretten til nævnte Kirke med al Rente og Rettighed, som dertil bør at ligge, dog paa det Vilkaar, at naar den er ledig, en dygtig indenlandsk Klerk præsenteres til den, hvilken bliver i ret Lydighed under Erkebiskoppen og hans Eftermænd ⁴⁾.

En anden Kirkesag blev af Erkebiskop Gaute afgjort paa dette samme Møde. Almuen af Midsyssel paa Agder klagede ved tvende Fuldmægtige for Erkebiskoppen over visse Byrder, som den paastod, at dens Geistlighed uden Ret paalagde den. Det ene Klagepunkt var, at der fordredes meer end Loven bestemte for Begravelser; det andet, at der vare Kirkerne fragaaet Ejendomme, som med Rette tilhørte dem. Betkommende Biskop, Eilif af Stavanger, var tilstede og svarede paa Klagen, at Almuen i Midsyssel selv havde opgjort Brev om Kirkenes Ejendomme og Presternes Indtægt og Rettighed, hvilket Brev ikke burde overdommes; og havde han i den Anledning for et Aar siden stevnet nogle af Almuen til Nidaros for Erkebiskoppen,

¹⁾ Molbechs nordiske Lidskrift I. 432; jfr. Jahn 365 f. ²⁾ Allerede den 5te Juli var Kongen i Bergen Paas II. 277. ³⁾ S. o. f. II. 121, Not. 2. ⁴⁾ Br. af 18de Juli 1486. N. Dipl. I. 683.

og da de ei indfandt sig, faaet Koftholdsbrev paa dem. Efter at have undersøgt Sagen fra begge Sider, gjorde Erkebiskoppen, med Biskop Gilifs Samtykke og andre gode Mænds Raad, følgende Bestemmelse: — Først angaaende Begravelser, at efter Bonde eller Husfru skal efter gammel Sedvane gives 2 Mark, mindre dog hvis Evne ei er til, eller der er mange Børn; efter ugift Søn eller Datter over 16 Aar 1 Mark, ligesaa efter Veiedreng paa fuld Løn; efter Barn mellem 7 og 16 Aar $\frac{1}{2}$ Mark; efter yngre Barn mindre. Dernæst angaaende Kirkerne's Ejendomme, da lovede Biskop Gilif, at det skulde komme tilbage til Kirkerne, som lovligen bevises at tilhøre dem. Endelig angaaende Koftholdet, hvori de vare idømte, da opgav Biskoppen dette; dog skulde Almuen for sin Ulydighed gjøre ham en venstabelig Billighed, der ikke voldte dem nogen Tyngsel. Herom udstedte Erkebiskoppen den 31te Juli i Bergen sit Brev, som blev medbeseglet af Biskop Gilif ¹⁾. Kongen synes slet ikke at have blandet sig i denne Sag.

At Kong Hans's Stemning mod Nordmændene, og det norske Raads mod ham ved hans Komme til Norge ikke var den bedste, er tydeligt nok. Men under Opholdet i Bergen forsonede han sig, heder det, med Erkebiskoppen og de Norske, som tilforn syntes ham uvillige, og man gjorde hinanden gjensidigen de bedste Løfter ²⁾. At et venstabeligere Forhold var indtraadt, syntes ogsaa vise sig et Par Aar senere. Thi i Sommeren 1489 indfandt sig det norske Raad: Erkebiskop Gaute, Biskopperne Hans af Bergen, Gilif af Stavanger, Herman af Hamar, Herlog Electus af Oslo, Kristiern Provst i Bergen og Jon Paalsøn Provst i Oslo, sex Riddere (Alf Knutsøn nævnes først) og to Svende, i Kjøbenhavn, hvor det den 25de Juli, paa det norske Folks Begne, antog og hylde Kongens ældste, dengang otte Aar gamle Søn, Kristian, til Faderens Eftermand som Konge i Norge, med udtryffeligt Tilfidesættelse for dette Tilfælde af enhver Artikel i Kongens Haandfæstning (i Necesserne til Kalmar og Halmstad), der kunde være den foretagne Hylдинг imod. Brev om denne Handling blev udstedt og forseglet af alle de nævnte Raadsmedlemmer samt tillige af tre Abbeder, tolv Bæbnere og ni Lagmænd, Alle af Norge ³⁾.

Navnene paa de ved Kristians Hylдинг tilstedeværende Biskopper vise, at nogle Biskopsstifter da vare foregaaede i den norske Kirke, og flere indtraf i de næst paafølgende Aar.

Biskop Karl Sigurdsøn af Hamar ⁴⁾ var uden tvivl en af Kong Hans høitbetroet Mand i verdslige Anliggender. I 1485 var han Hovedsmand paa Akershus; var endnu i Live og der tilstede den

¹⁾ N. Dipl. I. 684. ²⁾ Hvittf. n. 1486. ³⁾ N. Dipl. II. 703. ⁴⁾ Fra 1473, f. o. f. II. 566.

25de September 1487, men døde sammesteds før 28de December i dette Aar ¹⁾). Allerede den 16de Januar 1488 var Herman Thorgilsson valgt til hans Eftermand. Denne havde studeret i Kjøbenhavn, hvor han blev immatrikuleret den 23de Mai 1473, og var siden Kannik i Oslo og Hamar. Den 30te Juni 1488 var han i Florens i Italien, saa han synes at have personlig søgt sin Confirmation i Rom ²⁾). Den 25de Juli 1489 have vi seet ham som indviet Biskop paa Raadsmødet i Kjøbenhavn.

Rimeligvis i Begyndelsen af 1489 døde Biskop Nikolaus Kalib af Oslo ³⁾), om hvem man næsten intet ved. Hans Eftermand var Herlog Bigleiksson Kornving, forud Kannik ved St. Halvards Kirke i Oslo. Den 25de Juli 1489 var han, som vi have seet, Electus og Confirmatus, da han var nærværende i Kjøbenhavn ved Hertug Kristians Hylдинг. Naar han som indviet har tiltraadt sin Stol, vides ikke ⁴⁾).

Omkring 1490 døde Biskop Magnus Eyolfsson af Staalholt ⁵⁾ og havde til Efterfølger Stefan Jonsson, ogsaa en Islænding, der havde studeret i mange Aar i Udlandet, baade i Frankrig og paa andre Steder, og var vel anseet for sin Lærdom og sine Kundskaber ⁶⁾. Han kom til Island og tiltraadte sin Stol i 1491 ⁷⁾.

Biskop Olaf Rognvaldsson af Hole ⁸⁾ døde den 15de Juli 1495 under et Ophold i Udlandet. Han havde i sin lange Styrelsestid vist sig som en virksom og myndig Kirkens Forstander, der ingen Indgreb taalte i sit kirkelige Omraade fra de verdslige Embedsmænds Side. Hans haarde, stive og begjærlige Sindelag indledede ham i idelige Processer, hvor han fra først af oftere var den angribende end den angrebne, og hans Ihærdighed lod ham som tiest til Slutning gaa af med Seieren. Ved saadanne Veiligheder sparede han da ikke sine Modstandere men udpressede af dem store Bøder i Jordegods og Penge, til sin Stols og sin egen Berigelse ⁹⁾. I de sidste Aar af hans Levetid, 1494 og 1495, rasede en frygtelig Mandedød paa Island ¹⁰⁾. Olaf havde en Broder søn ved Navn Gottskalk Nikolausson, hvilken rimeligvis var norsk af Fødsel, men Prest i Hole Biskopsdømme. Han blev af Hole Biskopsdømmes Geistlighed i Vaaren 1497 valgt til sin Farbroders Eftermand. Valget blev paa samme Aars Althing stadfæstet, og Gottskalk drog til Norge, hvor han

¹⁾ Sml. IV. 543; N. Dipl. II. 692. ²⁾ N. Dipl. II. 693; Saml. IV. 543;

Norske Sml. I. 79; Langes hdsfr. Opt. ³⁾ Fra 1483, f. o. f. II. 582.

⁴⁾ Sml. IV. 541—542. ⁵⁾ Fra 1476, f. o. f. II. 567, jfr. Espol. Aarb. p. 2. c. 82. ⁶⁾ Finn. Joh. II. 490—491; Espol. Aarb. p. 2. c. 74.

⁷⁾ Espol. Aarb. p. 2. c. 87. ⁸⁾ Fra 1460, f. o. f. II. 563. ⁹⁾ Finn

Joh. II. 590—610. Espol. Aarb. p. 2. paa mange Steder. ¹⁰⁾ Espol.

Aarb. p. 2. c. 92, 94.

blev indviet af Erkebiskop Gaute. Han vendte tilbage til Island i 1499 og tiltraadte sit Sæde. Han var som sin Formand en haard og havesyg Mand, virksom i at berige ikke alene sin Biskopsstol men ogsaa sig selv, det sidste igjen til Fordeel for sine Børn, af hvilke han havde flere med en Frille, der aabenlyst levede med ham som hans Husholderste ¹).

Af pavelige Foranstaltninger med Hensyn til den norske Kirke omtales ~~den~~ denne Tid een, som vilde være mærkelig, om den var sikker.

I 1490 skal Pave Innocentius VIII, som i 1484 havde fulgt Sixtus IV, og som regjerede til 1492, have meddelt den norske Kirkes Prester Tilladelse til, i Mangel af Vin, at benytte Misd eller anden Landets Drif i Nadverens Saframent ²). Rigtigheden af denne Beretning er imidlertid, og det som det synes med Grund, bleven dragen i Tvivl. Innocentius maa, hvis Dispensationen virkelig er givet, have havt ganske andre Anskuelse end Pave Gregorius IX havde, da han i 1237 erklærede sig om den Sag til Erkebiskop Sigurd ³).

Urolighederne i Norge omkring Aaret 1486, de være sig af større eller mindre Betydenhed, bleve, som vi nys have seet, hastigen stillede. Men ti Aar senere, henimod Aarhundredets Slutning, begyndte atter Tegn paa en indre Gjæring og paa en vis Spending mellem tvende Partier i Landet at lade sig tilsyne.

De to Partier, som Kristian I's Valg for henved femti Aar siden havde fremkaldt i Norge, vare i Grunden aldrig ganske uddøde. Det ene var mere strengt norsk-sindet og havde Opretholdelsen af Norges Selvstændighed, om end som Led af et nordisk Statsforbund, for Øie; dette holdt paa Valgriget som en Nødvendighed for at sikke Norges Selvstændighed i Foreningen, og paa Kongens Jagttagelse af hvad han i sin Haandfæstning havde tilsagt Norge, medens det derhos var tilbøieligt til at søge en Støtte i Sverige, saaledes at Nortmænd og Svensker skulde gjøre fælles Sag for at modstaa Danmarks Stræben efter en Overvegt i Foreningen, hvilken Stræben man troede de oldenborgske Konger begunstigede. Det andet Parti var mere dansk-sindet og arbejdede stadigen paa at knytte Norge saa fast som muligt til Danmark, for at disse to Stater ved gjensidig Hjælp kunde tvinge Sverige igjen ind i Foreningen og til at antage fælles Konge med Danmark. Dette Parti vidste klogeligen at benytte den norske Almues Fortjærlighed for Arveriget og holdt, for Norges Bedkommende, ikke saa meget strengt paa Haandfæstningens Tilsagn,

¹) Finn Joh. II. 616—628; Espol. Aarb. p. 2. c. 96, 100.

²) Spittf. II.

1490; Pontop. II. 329, 694

³) S. o. f. I. 411—412.

vnligen med Hensyn til Landets Styrelse ved indfødte Mænd. Paa det første Parti stod, som vi have seet, i sin Tid Erkebiskop Aslafolt, medens samtidig-med ham Hr. Hartvig Krummedike var Hovedmanden for det dansksindede Parti. Dette sidste gik i 1449, som vi vide, af med Seieren, og Hartvig Krummedike var længe dets Hovedmand i det norske Raad, hvor han, skjønt Udlænding og egentlig kunst Herremand og Godseier, havde vundet Sæde, da han ved et kort Giftermaal var bleven Eier af en Mængde Jordegods i det sydlige Norge.

Imidlertid traadte fra henved 1460 en norsk Stormand op som Hr. Hartvigs Medbeiler til Indflydelsen i Norge, og dette var den derfor oftere nævnte Hr. Alf Knutsøn af en Æt, som man efter Baabenet (tre Roser) har kaldet Ros. Alf var paa fædrene Side Svensk, men stammede gjennem sin Moder fra Sigurd Hafvorsøn og den norske Kongeæt, ligesom og fra Giskeætten, hvis rige Godser i Norge han for en stor Deel havde arvet. Han kunde saaledes sigdom fuldkommen maale sig med Hr. Hartvig, medens hans Slegtsskab og den Omstændighed, at han eiede Godser ligesaavel i Sverige som i Norge, maatte gjøre ham tilbøielig til at opretholde Enigheden og Forbundet mellem disse to Riger. Alf Knutsøn var altsaa ligesaa naturlig hentruffen til det norske mod Sverige heldende Parti, som Hartvig Krummedike til det dansksindede; og begge maatte snart blive hinandens erklærede Modstandere. Uenigheden mellem dem fremfaldte stundom blodige Oprin. Saaledes omtales, at medens Hr. Hartvig var Hovedsmand paa Akershus, dræbte Hr. Alf Knutsøn Passe Jensøn, hans Foged paa Hedemarken¹⁾. Og dette har neppe været den eneste Bloddaad i deres Tvist.

Man ved ikke hvad der fra Først af har givet Alf Knutsøn et Overtag over sin Modstander; men vist er det, at Hr. Hartvigs og det danske Partis Indflydelse i Norge, tildeels ved Alf Knutsøns Indflydelse, i de senere tyve Aar af Kristians Styrelse var i Dalen, medens naturligvis i samme Men det norske Parti hævede sig²⁾. Det var ogsaa dette Parti med Erkebiskop Gaute, Jon Smør og Knut Alfsøn i sin Spidse, hvilket vi i Urolighedsaarene 1481—1483 have seet raade i Norge, medens man paa den Tid saagodtsom intet Spor finder til det danske Partis Virksomhed i Landets Indre. Dette skriver sig rimeligvis for en stor Deel derfra, at det danske Parti for Diebliffet var uden nogen fremtrædende Hovding, da nemlig Hr. Hartvig var død omfring 1476³⁾. Men efterat Hans's Balg til Norge var lykkelig gjennemdrevet, synes det som det danske

¹⁾ Dette Drab omtales ganske i Forbigaaende i et Brev af 1516, 14de Marts, N. Dipl. I. 756. ²⁾ Ny Dan. N. VI. 36—39. ³⁾ Dan. N. 3die R. II. 2.

Parti lidt efter lidt igjen er kommet til Aande. Det fik ogsaa nu snart en ny og kraftfuld Høvding i Hartvig Krummedikes eneste Søn, Henrik, der arvede alle sin Faders store Ejendomme baade i Norge og Danmark. Henrik Krummedike var vel ved sin Faders Død for ung til strax at optræde som Partihøvding; men saasnart han var kommen til den mandige Alder, var bleven Ridder (før 1485), havde faaet Forleninger i Norge og var bleven Hovedsmand paa Baahus Slot (før 1490), begyndte han at træde i sin Faders Fodspor som det danske Partis Høvding i Norge og tillige som Alf Knutssøns Modstander. Da nu Alf Knutsson omkring 1496¹⁾ døde, og hans Søn, Ridder Knut Alfsøn, arvede hans Rigdom og Indflydelse samt blev Hovedsmand paa Akershus, saa blev han og Henrik Krummedike de tvende Førere, om hvilke de to hinanden modsatte Partier i Norge sluttede sig.

Den første Leilighed ved hvilken vi finde Knut Alfsøn og Henrik Krummedike i nogen nærmere Berørelse, var ved Elfsborgs Beleiring og Indtagelse i den senere Halvdeel af 1497, da begge de nævnte Høvdinger i Forening anførte Kong Hans's Krigsfolk. Dengang vare de vel, i det mindste tilsyneladende, Venner; muligens kan dog ved denne Leilighed hemmelig Avindsyge mellem dem som Hærførere have bidraget til Beleiringens Langvarighed, ligesom det og kan have opbragt Knut Alfsøn, at Lønningen for Slottets endelige Indtagelse synes at være bleven Henrik Krummedike alene til Deel²⁾. Strax efter udbrød, ved Slutningen af 1497 og Begyndelsen af 1498, nogle Bondeuroligheder i visse Landskaber i det sydøstlige Norge, der hørte til Knut Alfsøns Ven. Bøndernes Rejsning her var imidlertid, saavidt skjønnes, ingenlunde rettet umiddelbart mod Kong Hans, men mod Knut Alfsøn selv og dennes underordnede Fogeder. Rejsningen udgik fra Nes Tredjing og Ullenshofs Tredjing paa Romerike. Almuen der underrettede ved et ubeseglet Brev Hr. Knut om, at en Engelbrekt Gunnarsson havde slaget hans Foged ihjel under dennes Opkræving af Kongens Bisøre, og at hele Almuen paatog sig Gjerningen som øvet med dens Samtykke. Men Hr. Knut, som af Brevets Overbringer troede sig at være kommen til Erfaring om, at det ikke hang rigtig sammen med Almuens Ansvarlighed, advarede den, efter forudgaaende Overlæg med Biskop Herlog af Oslo, Provsten til Marielirken sammesteds og flere af Raadet, ved en Skrivelse fra Akershus af 29de November 1497, og forlangte af den, hvis den virkelig vilde staa ved sin Erklæring, at sende ham denne under tolv Mænds Segl ved fire Fuldmægtige, hvilke da skulde have frit Leide frem og

¹⁾ Han var endnu i Live den 28de Oktober 1495. N. Dipl. I. 709. ²⁾ Danske Mag. 3die Række II. 5, 25.

tilbage ¹⁾). Han maa imidlertid have anseet Bevægelsen for farlig og for let at kunne udstrække sig videre; thi kort efter, den 16de December, tilskrev han Henrik Krummedike paa Baghus, og bad denne møde sig i Borgesyssel, paa det at de kunde forlige sig om tidligere Mellemværende og derpaa samle saameget Stridsfolk som muligt for at tvinge Urolighederne, hvilke han omtaler som udstrakte over hele Landet søndenfjælds ²⁾).

Man finder ikke, at Hr. Henrik har fulgt denne Opfordring; man seer derimod, at Bevægelsen kort efter har været i Tilværelse og antaget Præget af et stort Opløb. Almuen af Nes og Odalen sendte Budfjævla ud over hele Akershus Len samt flere Len. Budfjævlet var, heder det, brændt i den ene Ende og med Hank i den anden ³⁾, og stevnede Bønderne til Akers Thing. Hid strømmede ogsaa den 6te Februar 1498 Almuen i Mængde, men aabenbare uden at kjende Hovedmændene for eller den egentlige Hensigt med Sammenløbet. Biskop Herlog af Oslo og Erkepresten der, Narve Thoresen, samt Borgermester og Raadmænd af Byen kom tilstede paa Thinget, og der optraadte ogsaa Knut Alfsøn paa Kongens Begne, idet han spurgte Almuen ad, hvor der havde samlet den, og om hvad Hensigten var med dette Sammenløb. Men Almuen tilstod oprigtigen, at den ikke vidste hvad Thingbudet gjaldt, og den havde intet andet Forlangende at fremsøre end kun i Almindelighed, at Hr. Knut skulde holde den ved Norges Lov. Da han nu lovede dette og forresten tiltalte Almuen med gode Ord, saa viste ogsaa denne sig lydige og føielig, og erkjendte, at den havde ladet sig vildlede. Biskoppen erklærede med de tilstedeværende gode Mænds Samtykke for hele Almuen, at hvis som for Fremtiden opskar et saadant Budfjævla, skulde være Landsforræder ligesom og Enhver som løb derefter, undtagen det udgif paa Kongens Bud eller ved hans Lensmænd, naar det syntes dem magtpaaliggende. Almuen lovede derpaa at vise sig hørige og lydige i alt Lovligt mod Hr. Knut og de øvrige Lensmænd, som Kongen bestiftede ⁴⁾; og hermed opløstes, saavidt man kan skjønne, dette store Sammenløb uden videre Uorden.

At dog Almuens Stemning mod Hr. Knut og hans Fogeder ikke hermed strax er bleven ganske forsonet, det viser den formelige Klage, som Bønderne og Almuen i Eidsvolds Sogn kort efter, ved en Skrivelse af 25de Mai 1498, tilstillede Kong Hans, og som var rettet mod Hr. Knuts forhenværende Foged paa Romerike, Lasse Skjol, der bestyldtes for flere særligen opnævnte uretfærdige og retskrænkende

¹⁾ N. Dipl. II. 731. ²⁾ N. Dipl. II. 732. ³⁾ En Trubsel for de ikke Næv-
vende om Brand og Hængning. ⁴⁾ N. Dipl. I. 715—717.

Handlinger, for hvilke han og synes at have været dræbt af Almuen¹⁾. Vi vide imidlertid ikke hvilke Virkninger denne Klage har havt.

Der findes vel intet Bevis for, at Hr. Henrik Krummedike har havt Haand med i Spillet ved disse gaadefulde Uroligheder; men tænkeligt er det, at han just ikke saa ganske ugjerne har seet sin Medbeiler i sliq Forlegenhed, hvilken tillige kastede en Skygge paa hans Embedsførsel i Kongens Tjeneste og mod dennes Undersaatter, og at han derfor ikke har forhastet sig med at komme Knut Alfsøn til Hjælp. I saa Fald har Begivenheden ganske vist tjent til at forøge Spændingen og Uvillien mellem de tvende Stormænd. Alligevel synes disse Uroligheder ingenlunde at have været af den Bestaffenhed, at de kunde gjøre Knut Alfsøn mistænkt hos Kongen for oprørst Sindelag. Ligesom Knut synes at maatte have nydt Kongens Tiltro, da han sattes til Henriks Medansfører ved Elfsborgs Beleiring, saa finder man heller ikke strax efter de omtalte Uroligheder Spor til nogen Mistanke fra Kongens Side mod ham. Men i 1499 viser det sig tydeligen, at en alvorlig Tvivl om Knuts Trofasthed var vakt hos Kongen, og af Breve fra denne til Henrik Krummedike af 29de September og 23de Oktober i nævnte Aar sees, at Kongen da har fundet Knut Alfsøns Færd mistænkelig, at han har frygtet hans Stemning, og at han har overdraget sin Fortrolige at have et opmærksomt Øie med hans Foretagender²⁾. Vi kunne, ved at see dette, neppe tvivle om, at Henrik har pustet til Kongens Uvillie mod den mægtige norske Høvding; og det kan vel hende, at en Følelse hos Knut af at være misgjendt af sin Konge og bagtalt hos denne af en Mand, der nu maa antages at have været hans vitterlige og erklærede personlige Uven, og som stod paa et modsat Parti i Norge af det, til hvilket Knut selv havde sluttet sig, kan have draget den sidstnævnte ind i den Forbindelse med Kong Hans's Fiender i Sverige, der, hvad vi nu strax skulle see, voldte hans Død.

Kong Hans var endelig i 1497 bleven erkjendt for Konge i Sverige, og Steen Sture havde fratraadt sit Rigsforstanderskab der. Men ikke før havde Kongen i 1500 lidt det bekjendte Nederlag i Ditmarsken, før Sverige igjen blev uroligt, og Steen Sture atter optraadte i de misnoiede Svenskes Spidsse. Da Gjæringen i Sverige i 1501 begyndte at blive alvorlig, var Knut Alfsøn der tilstede, og traadte uden Dølgemaal paa Hr. Steens Side. Om han ved denne Leilighed har havt nogen, om ogsaa blot hemmelig, Fuldmagt

¹⁾ N. Dipl. II. 734. Laase Ekjol omtales i et Brev fra Kongen til Henrik Krummedike af 22de Juli 1499 som død, og det heber tillige, at Henrik Krummedike paa Kongens Begne havde opbaaret Bodden efter ham. Danske Mag. 3die Række II. 32. ²⁾ Danske Mag. 3die Række II. 33, 34.

fra det norske Raads Side, eller har handlet efter Tilskyndelse fra enkelte af dets Medlemmer, eller om han har gaaet sin egen Veie, stolende paa sin personlige Indflydelse i Norge, hvilken han har troet vilde sætte ham i Stand til senere at forsvare det gjorte Skridt, — herom ere vi uvidende. Men vist er det, at han i Egenkab af norsk Raadsmedlem deltog i de misnøiede svenske Herrers Forhandlinger i Badstena i August og September Maaned 1501, og at disse Herrer derfor i sine Klagebreve af 1ste August og 27de September falde sig Sveriges og Norges Raad. I det sidstnævnte Brev findes endog en egen Artikel, hvori Knut Alfsøn siger sig at have flaget for Kongen og Rigets Raad over den Uret og Overvold, som ham og Norges Indbyggere af Hr. Henrik Krummedike og flere kongelige Mænd var tilføjet, og dagligen tilføies af Kong Hans's Embedsmænd, Rigets og hans hadskestes Fiender, uden at der dog gjordes ham Lov eller Ret paa hans Kæremaal¹⁾. Allerede i Forveien havde Hr. Knut tilsendt Kongen sit Undsigelsesbrev, hvilket gjorde, at Kongen før 9de September havde erklæret ham for at have forbrudt sit Ven og tillige budet sine Embedsmænd i Norge at lægge hans Arvegods under Kronen²⁾.

I Slutningen af 1501 brød Opstanden ud i Sverige under Steen Stures Anførsel, og efter Overlæg med ham, som det lader, drog nu Knut Alfsøn til Norge for ogsaa at reise dette Rige mod Kongen. Det lykkedes ham med en Deel af det sydøstlige Norge, hvor Akershus synes at være forblevet i hans Hænder, og hvor han, trods Bondeoplobet mod ham i 1498, maa have havt stort Tilhang blandt Almuen. Ogsaa i det norske Raad har han utvivlsomt havt Venner, om end disse ikke vovede aabenbare at erklære sig for ham; og deraf har vistnok Raadets Uvirkksomhed reist sig, hvorover Kongen undrer sig og klager i et Brev til Henrik Krummedike af 28de Oktober 1501, og som han senere synes at have villet overvinde ved at tilskrive i Januar Maaned 1502 Raadet og Lagmændene baade Nordenfjælds og Søndenfjælds, at de skulde dømme efter Norges Lov, hvad Ret Kongen, paa Norges Krones Begne, kunde have til Knut Alfsøns Guds for den Utroskab, denne havde vist³⁾. Man seer alligevel intet Spor til at Raadet har rørt sig for Kongens Sag, og Knut Alfsøn indtog i Begyndelsen af 1502 en virkelig truende Stilling. Ansøgerne for Kongens Tilhængere Henrik Krummedike, Hovedsmand paa Baahus, og Mathias Olafsøn, Hovedsmand i Tunberg, kunde ned de Folk, de selv havde, og med Udbudet af sine Ven intet afgjørende udrette mod ham. Knut spillede Mester paa Opplandene.

¹⁾ Saborf II. 375, 379, 381. ²⁾ Danske Mag. 3die Række II. 38. ³⁾ Danske Mag. 3die Række II. 9, 39, 42.

Biskop Herman af Hamar, tog sig her af Kongens Sag, men blev fangen, og, som det hed, haardt medhandlet ¹⁾. Et Angreb af Henrik Krummedike i Juni Maaned paa Afershus blev tilbageslaget ²⁾. Lyfken vendte sig imidlertid igjen snart paa det danske Partis Side. Henrik Krummedike fik Forsterkning fra Danmark og drog igjen for Afershus fra Søfiden, medens Mathias Olafsson nærmede sig fra Landfiden. Knut Alfsson indlob sig i Underhandlinger og fik fri Reide af det danske Partis Anførere til et Møde, ved hvilket ogsaa Biskop Herlog af Oslo og Kansleren Jon Paalsen skulde være tilstede. Han begav sig ombord paa Henriks Skib, men her kom det til en Ordstrid, der udartede til Slagsmaal, og nu blev Knut Alfsson dræbt, og hans Lig siden kastet i Søen. Dette skede den 18de (eller 25de?) August 1502.

Kort efter, den 26de August, blev et Slags Forklaring optagen over Drabet ved Lagmændene af Oslo og Tunsberg paa et offentligt Møde paa Torvet i Oslo, og godtgjordes det, som det hed, af Hr. Henrik og hans Tilhængere, at Knut Alfsson i Forveien havde brudt Leiden i flere Stykker, og at han havde havt i Sinde den paafølgende Nat at brænde Oslo By; hvorfor Drabsmændene dømtes sagløse, men Hr. Knuts Gods forbrudt til Kongen og Norges Krone. Et Dokument blev ogsaa udstedt ved samme Leilighed over den afgivne Forklaring og den fældede Dom. Men hele Sammenhængen med Knuts Drab er og bliver ligesuldt høist dunkel, og megen Lid til det afgivne Udsagn, har Samtiden aabenbare ikke sat ³⁾.

¹⁾ Danske Mag. 3die Række II. 49; Hvitf. u. 1502. ²⁾ D. M. 3die R. II. 46. ³⁾ Dette Dokument, der skulde afgive den sikreste Kilde til Oplysning om Sagen, findes efter Originalen aftrykt i Danske Mag. 3 R. II. 48—50, og ligeledes hos Hvitfeldt u. 1502; men det stemmer ikke ganske paa begge Steder og bærer i det Hele Præget af at være et med Unøjagtighed og Ekjodesløshed affattet Stykke. Den skibyske Krønike, hvis Efterretning om Knut Alfsson synes skreven i 1524, altsaa ikke stort meer end 20 Aar efter hans Død, siger om ham, at han var meer ensfoldig end ond, og at nogle svenske „Førædere“ benyttede sig af hans Ensfoldighed; og om hans Drab siger den, at Johannes Jakobsen, Biskop af Roskilde, og Henrik Krummedike loffede ham ombord paa sit Skib ved offentlig Reide, „som burde have været holden endog den grummeste Tyrk“, og dræbte ham, da han intet ondt ventede sig, paa en Maade, „som kunde somme troløse Førædere, og ikke Bogtere af Tro og Gød“ (Scr. r. D. II. 562). Og dette er dog en dansk Mand, som dømmes saa. Ogsaa Hvitfeldt, som dog kansee her følger den skibyske Krønike, siger om Knut, at han ellers var en „from ensfoldig Mand, men af Hr. Steen ilde forført“, og at han blev „ihjelslagen paa den Reide, ham var given; dog Andre ville sige, at som han havde drukket med Gesanterne (de danske) paa Skibet og vilde trine over Skibsbordet og stige i Baaden, skal han være falden og have slaget sig ihjel“ (Hvitf. u. 1502). Det sidste viser, at man i Forretningen, i Følelsen af det Urigtige og Uverdige i Drabet, har villet give Sagen den Bending, at

Vel-kom^{te} Alershus efter Knut Alfsons Drab i det danske Par-
 hænder, og Henrik Krummedise fik Ros af Kong Hans for sin
 rd¹). Men Gjæringen i det sydlige Norge var dermed ikke stil-
 ; tværtimod Opstanden tiltog endogsaa for det Første paa en foru-
 igende Maade, især efter Tilskyndelse af den Dræbtes Ekte Fru
 reeta²), der siden egtede Hr. Svante Nilsson Sture i Sverige.
 est i det følgende Aar 1503 lyftedes det Kongens Eon, den unge
 rtug Kristian at dæmpe den for Njeblikket³). Naar undtages Bi-
 s Herman af Hamar, der, som allerede fortalt, stod paa Kongens
 de, og Biskop Herlog af Oslo, der dog kun synes at være optraadt
 i Megler, vides ingen af Norges Biskopper at have været indvøl-
 i disse Uroligheder. Kansleren Jon Paalsen synes under det
 le at have nydt Kong Hans's fuldkomne Tiltro⁴).

1503.

Kong Hans's seneste Regjeringstid. Hans Eon, Hertug Kristian, Norges Styret og
 hans Begne. Herlog Hofadfad Opstand. Biskop Karl af Hamar. Erkebiskop
 der 1510. Erlf Ballendorf frem og tyvende Erkebiskop. Kong Hans
 der 1513.

Gjæringen i det sydlige Norge var dog kun usultkommen stillet.
 m brød snart ud i en fornyet Opstand, og denne Gang komme
 nde høitstaende norske Geistliges Navne i nær Berørelse med den.

I 1503 eller 1504 døde den nysnævnte Biskop Herman Thors-
 løsen af Hamar, og i 1504 valgtes til hans Estermand Karl
 onsfon⁵). Dennes Tilnavn Jemta antyder, at han var fra
 mteland; han havde i 1486 studeret i Rostok og var mellem 1493
 1497 Kannik i Hamar og Sogneprest til Thotn⁶). Endnu i Juli
 05, da han alligemed Erkebiskop Gaute og Kansleren Jon Paals-
 n var med Kongen i Kalmar ved den mod Svante Sture aulagte
 ettergang, var han blot Electus⁷). Dog er han uden tvivl inden Aas-
 ts Udgang bleven stadfæstet og indvillet. Der spores ikke, at der

Hr. Knut var kommen af Dage ved sin egen Uforsigtighed, og at forst, da
 denne Paastand ikke kunde opretholdes, har man frettet til Udfredigelsen af
 hint Dokument, hvorved Hr. Knuts Drab skulde gøres Udseende af at være
 aldeles lovligt. At dette ikke forholdt sig rigtigt, har man felt ligesaa vel
 fra de Danske, som fra Nordmandenes Elde. Senere hen-tager Hultfeldt:
 „for denne Hendelses Skuld med Hr. Knut Alfson, var stor Giertale en
 Tid lang. Hans Eig blev staaende over Jorden i tolv Aar paa Alershus.
 Hans Jordegods blev onnanmet (inddraget), dog siden frethvret for egen Un-
 derhandlings Skuld, som stede af de svenske Gyndebud 1504.“¹) Danske
 Mag. 3 R. II. 50. ²) Ek. 51. ³) Jahn 404. ⁴) Danske Mag. 3 R.
 II. 41, 42. ⁵) N. Dipl. II. 752. ⁶) Norske Saml. I. 80. ⁷) Hultf.

1505.

Konst. - Den norske Biskops Historie. II. (1844) 113

dengang har hvilet nogen Mistanke paa Karl for oprørst Sindelag eller hemmelig Forbindelse med Kongens Fiender i Sverige; i saa Fald havde vel neppe Kong Hans samtykket hans Balg, og end mindre gjort ham, som der fortælles, til sin Fortrolige og sin Søns Raadgiver. Men senere blev Karl, som vi snart skulle see, mistænkt og bestyldt for landsforræderiske Hensigter, og undergik paa Grund heraf store Lidelser.

Ved denne Tid døde ligeledes Biskop Herlog Bigleiksson af Oslo. Han levede endnu den 29de Mai 1505, men synes at være død inden samme Aars Udgang ¹⁾. Til hans Eftermand valgte Kapitlet af sin egen Midte, Kongen uadspurgt, Thorkel Jonsson, der ogsaa erhvervede Paven's Stadfæstelse. Men ham vilde Kong Hans, uvisst af hvilken Aarsag, ikke erkjende; hvorimod han udnævnte i hans Sted Anders Mus, en dansk Mand, der troes at have forhen været Provst i Viborg, og indsatte ham i 1506 med Magt i Embedet. Den forstødte Thorkel flygtede til Sverige for at søge Hjælp hos den svenske Geistlighed og hos Rigsforstanderen Svante Nilsson Sture, Steens Eftermand. Udentvivl har han for de Svenske skildret Stemningen i det sydlige Norge som oprørst mod Kong Hans, og han skal have forsikret, at, hvis Svante vilde sende Krigsfolk derhen, vilde mange af Indbyggerne slaa sig til ham ²⁾. Thorkels senere Skjebne kjendes ikke.

Svante Sture havde allerede om Vinteren 1505—1506 ved Berend Siggesøn, Kapellan i Mora i Dalarna, udspejdet Stemningen paa Opplandene og fundet, at Almuen der endnu var forbitret over Knut Alfssøns Drab, at den var tilbøielig til Opstand, at Biskop Karl af Hamar var fredelig stemt mod Sverige, men derimod maa- delig til Bøns med Kongens Embedsmand paa Akershus, og at Almuen holdt med Biskoppen ³⁾. En Opstand mod Kong Hans i Norge vilde, som let kan tænkes, være det flueske Parti i Sverige til stor Hjælp og maatte derfor af dette ivrigt ønskes istandbragt. Men Svante synes ikke, paa Grund af Stillingen i selve Sverige, for det Første at have kunnet afsæe Krigsfolk til Norge, og Misnoiet der maatte saaledes endnu en Stund gjære i Stilhed.

Urolig over Stemningen i Norge havde imidlertid Kong Hans sendt sin Søn, Hertug Kristian, did med den mest udstrakte Fuldmagt til at forestaa Riget paa sine Vegne. Men Kristian maa snart have mødt Uvillie og Ulydighed hos Almuen og mærket, at denne lod sig lede af Mænd, som rugede over oprørste Planer. Han har for- saaet, at Rasthed og Strengthed maatte til, hvis et Udbrud skulde forekommes. Den 13de Marts 1507, paa Raadstuen i Oslo, i et Slags dømmende Forsamling, bestaaende af Biskopperne Karl af Hamar og

¹⁾ Sml. IV. 542. ²⁾ Jahn 450, 451, 582. ³⁾ Jahn 451, 583.

Anders Mus af Oslo, Kansleren Jon Paalsen, en Kannik af Oslo og en af Hamar, Embedsmændene paa Tunsberghus og Afershus, Kristian Bagge og Jørgen Westenn, tre Bødnere, tre Lagmænd og to svorne Regrettsmænd, fremsatte Kristian Klager og spurgte de Forsamlede om, hvad Straf den burde lide, som handlede imod hans Breve og Bød, da dog Kongen havde indsendt ham „som fuldmægtig Herre over Norges Rige, ligesom han selv var tilstede“, — og ligeledes om, hvad Dømt og Vind dem tilkom, „som raadode Land og Tjegn fra Kongen?“. Derpaa svarede, at de første efter Konges Lov vare fredløse og havde forbrudt sit rørlige Gode; de sidste havde forbrudt Liv og Gode, Land og Rødre og maatte, om de rømte, aldrig komme i Norges Rige igjen uden ifølge Kongens Naade. Denne Erklæring blev skriftlig udstedt og besejlet af ovennævnte Udstedere. En Notagielgenpart blev ogsaa tagen af den ved Eriq Waltendorff, Provst af Roskilde ¹⁾. Med denne Erklæring i Ryggen har nu ubestrikt Kristian troet ikke længer at burde bruge Staausel, og rimeligvis har nu hans Strengbed paastyndet Opstandens Udbrud.

Den Ved Nytaars Tid 1508 vare Dplændingerne i fuld Reising, og deres Spidse stod en vis Herlog Høfudfat (ogsaa kaldet Hudsat eller Høddesat), til hvem man forresten intet kjender, og som ganske vist heller ikke har været nogen retstor eller ved sin Stilling udmærket Mand. Det havde saaledes ikke lykkets Kristian at hindre Opstandens Udbrud; men han gik den strax med Hasthed imøde, og var maaskee allerede paa Dplændingen, da den udbrød. I Begyndelsen havde Bønderne Overhaand. De dræbte to kongelige Fogder, og indesluttede Kristian paa Hamargaard. Det lykkedes ham imidlertid snart at undkomme derfra. Han samlede i Hast meer Krigsfolk, trængte de Dpsætsige ind i Skovene, og da de her befæstede sig med Braater, omgik han disse, kom Bønderne i Ryggen, slog dem aldeles og fangede Herlog med flere af Opstandens Anførere. Han lod alle disse føre til Oslo, hvor de først underkastedes pinligt Forhør; derpaa bleve de halsbuggede uden for Afershus, og deres Hoveder satte paa Stager ²⁾.

Saaledes blev denne Opstand ved Hertug Kristians Hasthed meget hastig, i Løbet af Januar og Februar ³⁾, undertrykt, førend Spante

¹⁾ Jahn 584. ²⁾ Jahn 451—452, 585. Det er her tilstrækkelig godtgjort, baade at Herlog Høfudfats Opstand og Død fandt Sted i 1508, og at det var ved Afershus han og hans Medskyldige bleve henrettede. Hvilket, baade i Kong Hans's og i Kristian Us Historie, sætter Begivenheden i umiddelbar Forbindelse med Knut Alfsøns Drab og henfører den paa begge Steder under 1502, hvilket saubenhare er feilagtigt. Han ligesom ogsaa Swaningus fortæller derhos, at Baabus var Stedet, hvor Herlog blev forhørt og henrettet.

³⁾ Den skal have begyndt ved Nytaars Tid 1508, og synes at være undertrykt inden Fastelaven, der i nævnte Aar er 5te Marts. Jahn 451 jfrt. m. 585.

gen allerede sin selvfaarede Fortrolige og Yndling i den roskildste Provst Erik Arelsson Walkendorf, der fulgte ham fra Danmark som hans private Kansler ¹⁾. Erik Walkendorf var en dansk Mand af adelig Byrd, en Klerk med Kundskaber, Lærdom og politisk Dygtighed, og dertil med, som alle Ting viser, en smidig Hofmand, der har vidst at vinde Hertugen, og selv har ønsket at blive det, hvor til Biskop Karl af Kongen var udseet, nemlig Hertugens Beileder i Norges Styrelse. Alle senere Tildragelser synes at henpege herpaa:

Biskop Karl tiltraadte først efter Midten af Aaret 1505 sin Biskopsstol ²⁾. Kristians Komme til Norge som dette Riges fuldmægtige Styrer paa sin Faders Begne maa folgelig have fundet Sted endnu senere, og da man i Begyndelsen af 1506, den 6te Februar, finder ham at have været i Skaane, hvor han udstedte et Leidebrev ³⁾, saa er han vel neppe kommen til Norge forend i det tidligste i Sommeren 1506. Men allerede om Vinteren 1505—1506 have vi set, at Svante Stures Speider fra Oplandene kunde, ved Siden af Beretningen om den derværende Almues oprørste Sindelag, fortælle om Biskop Karls venlige Stemning mod Sverige og Uenighed med Slotsherren paa Akershus, samt om Almuens Helten til Biskoppens Side i denne Tvist. Speideren siger vel, at Biskoppen selv dengang ikke var paa Hedemarken, saa at han ikke havde faaet ham personlig i Tale; men han udtrykker sig forresten om Forholdene som den der er sikker og vel underrettet ⁴⁾. I den nævnte Vinter, altsaa efter al Almelighed for Kristians Komme til Norge, synes der folgelig at have fundet visse Meddelelser Sted mellem Svante Stures betroede Mand og den misnoide Almue paa Oplandene, hvorom Biskoppen neppe har været ganske uvidende. Og til samme Tid laa han i Tvist med Slotsherren paa Akershus, og havde i denne Tvist Almuen paa sin Side. Disse Omstændigheder kaste visse en Mistanke paa Biskop Karl, som om han paa en Tid, da Kong Hans endnu satte fuld Tillid til ham, ikke har været ganske fremmed for de Opstandsplaner, der gjærede hos Oplændingerne og to Aar senere gave sig Luft i Herlog Høfudfats Reising. At han var frebelig stemt mod Sverige kunde vel ikke i og for sig regnes ham til Brøde; men værre stiller sig hans Sag, om han har været indviet i Almuens Opstandsplaner, eller endog blot havt Nys om dem, uden at gjøre sit til at forstyrre dem. Noget Tvetydigt har der ganske vist været ved hans Forhold, skønt det vanskeligt nu lader sig afgjøre, om han virkelig havde indladt sig paa forræderiske Handlinger, eller hvor store overhovedet hans Feiltrin have været.

¹⁾ Euaningius c. IV: 6. ²⁾ S. o. f. II. 593. ³⁾ Saborf II. 401. ⁴⁾ Jahn 583. jfr. o. f. II. 594.

Saameget kan man vel af alt dette med Sikkerhed slutte, at Biskop Karl, dengang da Hertug Kristian kom til Norge, ikke har i Alles Dine staaet saa tro mod sin Konge, som denne forestilte sig ham t. være. Men har der kun været den mindste Mumlen blandt Folk m, at Biskoppen var venlig stemt mod Hr. Svante og hans Tilhængere i Sverige, saa kan man være vis paa, at den under de forhaandenværende Omstændigheder strax ved Kristians Komme har naaet til hans og hans danske Ledsageres Øren, og forstærket deres forudsatte Uvillie mod Karl. Nogen bestemt Bestyldning har man dog endnu ganske vist ikke kunnet gjøre denne. Thi hvilke endog hans hjertes inderste Tanker have været, saa kan man umulig tro, at han allerede tidligere skulde have yttret sig til Fordeel for de urolige Bønder i Norge eller for Kongens Fiender i Sverige paa en saa aaben Maade, at han derfor kunde drages til Ansvar; og efter Kristians Komme maatte hans Forhold til denne og det nærmere Kjendskab til hans Karakter opfordre Biskoppen til den største Barsomhed i sin hele Færd, især hvis han var sig nogen virkelig Skyld bevidst. Imidlertid kan Ingen sige, hvortil muligen Uvillie over Kristians Mistænksomhed og over den fiendtlige Stemning, Biskoppen uden tvivl snart maa have opdaget hos Hertugens Fortrolige, senere kan have forledet ham.

Vi have seet, at Biskop Karl var tilstede paa Oslos Raadstue ved Mødet den 13de Marts 1507 og var med at udfærdige den ovenfor omtalte strenge Erklæring mod dem i Norge, der ei vilde lyde Kristian og lagde høiforræderiske Planer mod Kong Hans. Erklæringen gif, som vi have seet, ud paa Fredløshed og Livsfortabelse. Har Biskoppen vidst nogen Skyld i denne Henseende at hvile paa sig, maa det allerede have været en Straf for ham saaledes paa Forhaand at fælde sin egen Dom; men han har vel i saa Fald stolet paa; deels at hans Forbindelse med de urolige Oplændinger og med Svante Sture var en dyb Hemmelighed, deels at i værste Tilfælde hans høie Stilling i Kirken skulde hjælpe ham. Uden mørke Anelser kan han umulig have tiltraadt Erklæringen; thi saa ganske uskyldig som Nogle ville gjøre ham, kan han, efter hvad før er sagt, ikke have været ¹⁾. Men endnu langt værre maa hans Stilling være bleven, da Opstanden virkelig udbrod, hvis det er rigtigt, hvad der fortælles, og hvad der i sig selv er ganske rimeligt, at Kristian, da han drog til Oplandene for at dæmpe Urolighederne, lod Biskoppen følge sig paa Toget ²⁾; vist synes det i alle Fald, at Biskoppen har maattet

¹⁾ Svanningus kalder ham „virum innocentem atque inculpatum“ (Cap. IV. 6), og Hvitsfeldt: „en uskyldig Mand, som altid havde vidst og søgt hans (Kristians) og hans Herre Faders saa vel som Rigens Bedste“. ²⁾ Saa fortæller Svanningus (c. IV. 3); men Hvitsfeldt nævner ikke noget herom.

laane sit Krigsfolk til de opsætsige Bønders Underkuelse ¹⁾ og han har saaledes maattet hjælpe til at revse dem, der maaskee for en stor Deel netop i Tilid til ham havde reist sig til Opstand.

Men hvor stor Straf endogsaa allerede herved kan have overgaaet Biskop Karl, saa var det dog først efter denne Opstands Underkuelse, at Uveiret for Alvor brød løst over ham. Da Herlog Hofudsat for sin Henrettelse blev pinlig forhørt, skal han vel have negtet meget, hvorom han spurgtes, men dog ogsaa opgivet flere som sine Medskyldige, til hvem man ei tilforn havde nogen Mistanke. Om Biskoppen var blandt de saaledes Opgivne, siges ingensteds udtrykkelig; men derimod heder det, at hans Fiender nu deligen blæste Kristian i Dre, at han var Medvinder i Opstanden ²⁾. Senere paastod imidlertid Kristian selv, at „baade de Henrettedes frivillige Bekjendelse og andre ikke utydelige Mærker“ viste, at Biskoppen havde været Ophavsmand og Formand for den farlige Opstand i Norge, som havde tilfattet Kristians Død ³⁾. Hvad enten nu Kristian har faaet Beviser i Hænde, hvilke han i det mindste ansaa for fyldestgørende, eller han handlede paa blot Mistanke ifølge Indskyddelser af Biskoppens Fiender, saa besluttede han sig strax efter Herlogs og hans Medskyldiges Henrettelse til at lade Biskop Karl fængsle, og udførte Beslutningen paa en svigfuld Maade.

Biskop Karl var ikke selv tiltede, men som det lader i Hamar, dengang da Kristian vandt sin afgjørende Seier over Opstandsmændene. Kristian drog nærmest derefter ind paa Thotn og sendte fra sig og hjem til Hamar de af Biskoppens Mænd, som havde fulgt ham paa Toget. Derpaa drog han tilbage til Oslo, hvor han da rimeligvis uden Ophold har forhørt de Fangne og derpaa ladet dem henrette. Man maa gjætte, at det ikke har været fuldkommen efter Kristians Døste, at Biskoppen imidlertid var sluppen ham af Hænde; og ligeledes, at han nu, da Karls Fald var besluttet, har seet sig om efter Midler til at faa denne igjen paa en lempelig Maade i sin Magt. Han skrev derfor Biskoppen tvende Gange ventligen til og indbød ham at møde sig ved Sarpsborg i Borgarspyla for at holde Landsting (Borgarting?) med ham, og Hertogens Brevdrager, heder det, opførte sig i alle Maader mod Biskoppen, ligesom den Brevdrager, der havde bragt Reidebrevet til Knut Alfsøn ⁴⁾. Biskoppen gif i Snareren. Han forlød den faste Hamar Gaard og for til „den unge

¹⁾ Beretningen til Evante. Sture hos Jahn 585.

Spittfeldt.

²⁾ Danske Mag. IV. 189.

³⁾ Evangelius c. IV. 6.

⁴⁾ Dette maa vel være Re-

ntningen af Beretningens Udsagn, hvori ellers her mangler nogle Ord; og der hentydes paa en Falskhed, som i sin Tid af Reidebrevets Overbringer til Knut Alfsøn med denne har været dyet, men hvortom nærmere Oplysning mangler.

re“, men bød for sin Afreise, at man skulde paa Gaarden brygge bage, og gjøre Alt rede til Fastelavn, da han om otte Dage igjen de være hjemme, og da, som det lader, ventede, at Hertugen skulde følge med ham som hans, Gæst. Men de otte Dage gik, og Biskoppen kom ei tilbage og intet Bud fra ham. Biskoppen var nemlig imidlertid tagen i streng Forvaring, og al Forbindelse mellem ham hans Mænd i Hamar hindret. Men da de otte Dage vare forbi, kom Kristian en Morgen tidlig med 500 Mand for Hamar Gaard, da Biskoppens Foged var fraværende i et Erinde. Da han nærte sig, satte han i fuldt Løb mod Porten og raabte, at man skulde liden lufte op for ham og Biskoppen: de Svenske vare dem møde og vilde fange dem. Gaardens Mænd vidste sig ingen Fare; ventede Biskoppen og troede han var med i Hertugens Følge; de bød Porten. Men ikke før var Kristian inde, før han bemærkede sig Gaarden, tog Biskoppens Mænd til Fange og plyndrede fatlagde derpaa det omliggende Land paa det grummeste ¹⁾.

En Biskops Kængsling paa Landstyrerens Bud, var noget, som ikke naturlig maatte vække en overordentlig Opsigt i Norge. Barndom end stæet paa Bestyldning for Høiforræderi, saa var dog Bestyldningen endnu ikke bevist for nogen lovlig Domstol. Efter den kanoniske Ret og de ældre norske Provinsialstatuter var Kængslingen en nærsag af selve Gjerningen; Kristian var folgelig efter dens Udførelse at ansee som falden i Interdikt. Rystet om hvad der var stæet er uden tvivl snart naaet Erkebiskop Gaute i Nidaros; og dennes Skyldighed var det at tage sig af den Fange. Vi vide ikke om Gaute i denne Sag først har henvendt sig til Hertug Kristian selv; usandsynligt er det ikke. Men hvad der er vist er, at Erkebiskoppen allerede den 31te Mai samme Aar 1508 tilskrev Kong Hans fra Nidaros om Biskop Karl. Den „naadige unge Herre“, heder det i Brevet, holder Biskop Karl af Hamar i Fængsel og har frataget ham hans Gaard og ejendomme. Han giver Biskoppen den Sag, at han har voldet den Op-

¹⁾ Beretning af en Ubekendt til Evante Etare hos Jahn 585. Maaden hvorpaa Biskop Karl blev tagen til Fange, ved hverken Evanningius eller Svitheldt at fortælle med de nærmere Omstændigheder; men den her anførte Beretning bærer Troværdighedens Præg og synes at være hentet fra Biskoppens Naag (Evoget), Per Rømppe i Medelpad (altsaa en svensk Mand), der havde været paa Hamar Gaard, dengang da Biskoppen, paa Hertugens Indbydelse, forlod Gaarden. Denne Per Rømppe var netop Aftenen før Kristians Komme dragen bort i et Erinde og undgik saaledes at falde i Hertugens Hænder, der strax spurgte efter ham; men Biskoppens Søster (Per Rømppes Hustru) var paa Gaarden og blev fangen, men slap siden bort. Hun har altsaa været tilstede til Begivenheden og har kunnet fortælle sin Mand Omstændighederne ved den. Forsvrigt maa Karls Forbindelse med svenske Mænd have bestyrket Mistanken mod ham.

Endelig siger Kongen, at han har skrevet til sin Søn, at hans Under-saatter i Norge ei maatte plages med nogen ulovlige og ufredvanlige Paalæg og Byrder. Skulde noget saadant være skeet eller senere skee, da beder han Erkebiskoppen tilskrive sig derom med det allerførste, da Kongen vil raade Bod derpaa ¹⁾).

Igjennem disse Forhandlinger fremstikker tydeligen et bittert Nag fra Hertug Kristians Side imod Biskop Karl hvormod vi see, at baade Erkebiskop Gaute og Erkebiskoppen af Lund gjerne vilde hjælpe paa hans Sag hvad de kunde, ja at Kong Hans selv ikke har været mod ham saa fiendtligt og uforsønligt et Sindelag som Kristian. At Karl ikke kom til Herredagen, i Bardberg, eller i det Hele ikke kom Kong Hans selv til Orde, kan umulig antages at have været hans egen Skyld. Han kan i det Høieste have gjort Indsigelse mod at drages til Rette for og dømmes af Herredagen, i Bardberg, baade fordi en Herredag ikke efter den kanoniske Ret var en Biskops lovlig Domstol, og end yderligere fordi denne Herredag var en dansk ikke nogen norsk Forsamling. Men han var jo i Hertug Kristians Bold, og vilde denne endelig have hørt ham frem til Bardberg, saa er det utvilsomt, at han ligesaavel kunde have ført ham did mod hans Villie, som han overhovedet havde kunnet fængsle ham. Tingene har ganske vist været den, at Kristian selv aldeles ikke har ønsket nogen Sammenkomst mellem sin Fader og Biskoppen, eller at denne skulde være tilstede i Bardberg, hvor han da personligen kunde gjøre Indvendinger mod Kristians Fremstilling af hans og de norske Opstandsmænds Sag. At Kristian bød først de norske og siden de danske Biskopper at tage deres fangne Broder i Forvar, har ganske sikkert kun været for et Syns Skyld, og fordi han forud var vis om, at ingen noede at gaa ind derpaa. Med noget Kjendskab til Kristians Karakter maatte jo enhver, som paatog sig det, være forsikret om at see sig for Fremtiden forfulgt af hans uforsønlige Had. Tilbudet blev imidlertid lidt senere modtaget af en dansk Biskop, nemlig af den før nævnte Jens Andersson Beldenaf af Odense. Ved et Brev til Kristian fra Odense af 2den November 1508 erklærede denne, at han for at Biskop Karls Sag desto hurtigers kunde bringes til en god Ende, var villig til at tage ham i sit Forvar eet Aar om, paa Bilskaar at Kristian leverede Biskop Karl i hans Hænder i Kjerteminde paa Fyen, og at Aaret skulde regnes fra Modtagelsesdagen. Kunde Karls Sag i den Tid ei komme til en Ende, og Hertugen atter vilde have ham i sit eget Forvar, da skulde Biskop Jens igjen afgive ham i Kjerteminde. I den Tid han havde Biskop Karl i sit Berge, skulde han ved Ed og Ære indestaa for ham, at han ei skulde volde Kristian

¹⁾ Danske Mag. IV. 184—185.

eller Norges Rige nogen Stade¹⁾. Herpaa finder man ikke, at der er blevet agtet; men Biskop Jens lagdes som bekjendt fra den Tid for Had af Kristian, der nu paastod, at det var han, som fra først af ved sin Indflydelse hos Kong Hans havde bragt ham Biskop Karl paa Halsen som Raadgiver, og at de tvende Biskopper havde villet forraade ham til de Svenske²⁾. Ikke heller er der nogensteds Tale om, at Biskop Karl senere enten er stillet for nogen Herredag eller er kommen Kong Hans til Orde.

Kongen siger i sit omtalte Brev til Erkebiskop Gante, at Hertug Kristian havde tilskrevet Paven om at stille Dommere over Biskop Karl. Dette var ganske vist uundgaaelig nødvendigt efter Tidens Anstifter og gjældende Retsformer, og der er saaledes ingen Grund til at tvivle om, at Jo Kristian virkelig har indmeldt den foreliggende Sag for Kurien, men naturligvis i det for sig gunstigste Lys. I Eric Balkendorf har han her haft en brugbar og villig Raadgiver. Den Pave, vi senest have omtalt, var Innocentius VIII³⁾. Han døde d. 7 Juli 1492 og havde i August samme Aar til Efterfølger den be-
 kyttede Alexander VI, der døde i August 1503. Efter ham valgtes i September samme Aar Pius III, som døde den næst paafølgende Oktober efter 21 Dages Pavedomme. Julius II fulgte ham i November 1503, en yderst verdsligfindet Mand, hvis Tanke mere var vendt paa Pavestatens Udvidelse ved Krig og politiske Kunstgreb, end paa Kirkens aandelige Krav. Denne Julius II var Pave, da Biskop Karls Fængsel indtraf, og til ham var det, at Kristian henvendte sig om Dommere i den Fangnes Sag. Hvorledes Kristian har fremstillet Sagen for Paven, kan sluttes af en senere Skrivelse, der er bevaret, angaaende Kristians Afløsning. En Sammensværgelse mod det — var stiftet i Norge mod Fyrstens Liv; men den blev opdaget, og de Skyldige, som grebes paa frist Gjerning, bleve straffede med Døden. Men nu fremgik af disses frivillige Tilstaaelser og af andre Mærker, at Biskop Karl havde været den blodige Uroligheds Ophavsmand og Leder. Kristian kaldte da kristligen Biskoppen til Retshus, for at han kunde rense sig for den ham gjorte Beshyldning. Men Biskoppen, der maaskee trykkes af Bevidstheden om sin Brøde, undlød at lyde Indstævningen, idet han derimod tog Flugten for at gaa til de Svenske, Kristians aabenbare Fjender. Da Kristian mærkede dette, og indsaa hvilken Fare Biskoppens Flugt kunde afstedkomme for hele Norges Rige, opfangede han ham paa Veien og lod ham bevogte i et Kammer (in quadam camera), ikke fordi han selv vilde straffe ham eller være Dommer i sin egen Sag, men fordi han vilde

¹⁾ Danst. Mag. IV. 186—188.

²⁾ Gultf. Christ. II. under 1502.

³⁾ S.

Hvad der ingen Tvivl er underkastet, er det, at Biskop Karl forblev flere Aar i sit Fængsel uden at stedes for nogen Ret, og uden at see sin Sag paadømt. Men før vi fortælle hans sidste Stjebne, maa vi omtale nogle andre Begivenheder vedkommende den norske Kirke fra Hertug Kristians Styrelsestid.

Bergens Biskop Hans Bjørnsøn Teiste¹⁾ døde i Slutningen af 1505 eller i 1506. Endnu den 16de Juli i forstnævnte Aar var han i Live og, rimeligvis paa en Bisitatsreise, tilstede paa Indvik i Nordfjord²⁾; men i 1506 blev hans Eftermand valgt³⁾. Denne var en vis Arndor eller Andor, hvis forudgaaende Stilling og Fadersnavn man ikke kjender med Sikkerhed, men som Nogle har formodet skulde være samme Person som en Andor Halsteinsøn, der i 1468 nævnes som Kannik i Stavanger og Sogneprest paa Rister⁴⁾. Han maatte i saa Fald have været en gammel Mand ved sin Uvælgelse.

Kort efter denne Andors Tiltrædelse til Bergens Biskopsstol blev en ny Klosterorden indført i Bergen, nemlig Munke af den hellige Antonius's Orden eller, som de ogsaa kaldtes, St. Antonii Brødre. Vi have forhen i Forbigaaende nævnt Ordenen⁵⁾. Det var egentlig et Slags regelbundne Kanniker (cannonici regulares), altsaa en Congregation af St. Augustinus's Regel⁶⁾. Allerede for et Aarhundrede siden havde Antoniusbrødre besøgt Norge som Almissefamlere, og maaskee have ligesaa den Tid enkelte af dem taget Bolig der ved et eller andet Kloster af en anden Orden, men de havde ikke, saavidt man ved, særegne Klosters der uden eet i Hamar, hvis Stiftelsestid er ubekjendt⁷⁾. Hvad der ved den her omtalte Tid loffede Antoniusbrødrene til Bergen, var uden tvivl nærmest Udsigten til at erholde et derværende ledigt Kloster; og dette var det saakaldte Nonneseter, et Kloster for Nonner af Cisterciensernes eller Bernhardinernes Orden.

Nonnerne i dette Kloster vare blevne saa berygtede for sit løslagte Levnet og havde begaaet saadanne Udskielser, at Norges Riges Raad, hvilket vel vil sige de norske Biskopper, stulle i den anden Halvdeel af det femtende Aarhundrede — Tiden vides ikke nøiere — have udjaget dem af Klosteret⁸⁾, hvis Bygninger og Gods derpaa synes at have været overdraget til Birgittinerne i Munkliv, rimeligvis med at sørge for de Nonner, der som mindre skyldige tillodes fremdeles at opholde sig ved Klosteret, samt for Bedligholdelsen af

1) Gra 1474 f. o. f. II. 566.

2) N. Dipl. II. 753.

3) Svitt. Bisk.

4) Eml. III. 604.

5) S. o. f. II. 462.

6) Langes Rth. 1ste Udg.

134—136, 2den Udg. 65—67.

7) Langes Rth. 2den Udg. 390.

8) Eml.

adstjenesten ved Klosterets Kirke. Denne Rigsraadets eller Biskopernes Handling maa rimeligvis senere have ledet til Klosterets Ophævelse som Nonnekloster for Cisterciencernonner ved rette høiere Bedømmende, ved Cisterciensernes Generalkapitel eller ved Paven.

Udentviol have allerede Antoniusbrødre beboet det forladte Kloster en god Stund, førend dette formeligen blev dem overdraget. Men saadan Overdragelse fandt Sted i 1507. I dette Aars Septembris Maaned holdtes et Raadsmøde i Bergen, ved hvilket Hertug Kristian selv var nærværende. Man har nemlig Breve af ham udstedte i Bergen den 7de, 13de, 20de og 24de September¹⁾. Alle Norske Biskopper, undtagen, som det lader, Biskop Karl af Hamar, vare Afdøde; og den 13de September fundgjorde Erkebiskop Gaute samt Biskopperne Gilis af Stavanger, Anders af Oslo og Andor af Bern, at de tillode St. Antonius's Brødre at tage Nonneseter Kloster Besiddelse mod at opholde den daglige Gudstjeneste samt bygge og forbedre Klosteret. De skulde ogsaa have Raadighed over den Deels Gode, som ifølge gjort Aftale mellem dem og Abbedissen i Lunclif skulde følge Klosteret²⁾. Dette var imidlertid allerede kommet i Forfald, og Klostersvæsenets gode Tid var overhovedet forbi i Norge. Antoniusbrødrene kom ikke til at spille nogen isinesfaldende Rolle her, og heller ikke til længe at glæde sig ved Besiddelsen af den hervede Bolig i Bergen.

Hertug Kristians Ophold i Bergen i 1507 blev ellers mærkeligt ved det Bekjendtskab, han ved den Leilighed gjorde med den hollandske Kvinde Sigbrit og hendes Datter Dyveke, et Bekjendtskab, der en havde saa stor Indflydelse paa hans Styrervirksomhed og Skjebne. Hans Kjærlighedsforstaaelse med Dyveke vedkommer ikke nærværende os, uden for saa vidt som en geistlig Herre, hvem vi tidligere have omtalt, og om hvem vi senere ville komme til ofte at tale, Provst Erik Falkendorf nemlig, Hertugens Sekretær, skal have været den, der, ved et foreløbigt Ophold i Bergen, først blev opmærksom paa Dyvekes Skjønhed, og ved at udmale den efter sin Tilbagekomst til Oslo for Kristian, vakte hans Begjærlighed efter selv personlig at se hende at kjende³⁾. Maaſkee kan den Videnskabs Kristian fattede i hende, i Forening med den Yndest, han allerede havde skjænket Falkendorf, have bidraget sit til denne Prælats hastige Ophævelse; men

¹⁾ S. Behrmann Chr. II's Hist. Fort. LXVIII.

²⁾ Langes Klh. 2den Udg.

320.

³⁾ Evanguis c. V; Hvitf. Chr. II. under 1507. Det bliver vel sikkest med sidstnævnte Forfatter, hvem ogsaa Behrmann heri har fulgt, at hense på Kristians Bekjendtskab med Dyveke til dette Aar, skjønt Hertugen ogsaa i 1509 var i Bergen og der paa St. Hans Dag udstedte en Forordning om hende vedkommende. Paus II. 280—281, jfr. Behrmann Fort. LXIX.

vist er det ogsaa, som vi i det følgende skulle see, at den senere, under forandrede Omstændigheder, gav Stødet til hans Fald.

Erkebiskop Gaute Svårsøn døde omkring 15de Mai 1510, efterat have forestaaet Nidaros's Metropolitankirke i henved 36 Aar ¹⁾. Ingen norsk Erkebiskop styrede saa længe som han, og han maa rimeligvis ved sin Død have været en meget gammel Mand. Vi have seet ham i sine tidligere Styrelsesaar at tage en virksom Deel i Norges Statsbevægelser; i de seneste Aar har han ikke til at have fremtraadt blandt de handlende Hovedmænd. Med Hensyn til Biskop Karls Sag vil man maaskee sige, at han ikke opførte sig med den tilbørlige Kraft; og det maa indrømmes, at intet bestemt Spør findes til, at han her har henvendt sig umiddelbart til Paven. Men Pave Julius II var heller ikke Manden, af hvem han kunde vente sig nogen virksom Hjælp. Julius lod sig altfor meget lede af verdslige Sidehensyn, og gav desuden Erkebiskoppen et Mærke paa Mistillid, idet han unddrog ham Undersøgelsen af Karls Sag for at overgive den til et Par tydske med Forholdene ukjendte Prælater. Gautes Indflydelse var uden tvivl allerede i stærk Dalen, og Alderdoms Svækkelse kan maaskee ogsaa have gjort sit til at nedtrykke den. Om Gautes kirkelige Virksomhed vide vi, som af de forudgaaende Skildringer fremgaar, saagodt som Intet. Egentlige Provincialconcilier nævnes slet ikke under hans lange Styrelse, skjønt Norges Biskopper vist nok ikke sjelden vare samlede med ham paa større Raadsmøder, i Egenskab af det norske Raads Medlemmer, og ved saadanne Leiligheder stundom Et og Andet sees at være forhandlet dem imellem Kirken vedkommende, som til Exempel i 1486 og 1507. Noget Lix synes han saaledes ikke at have forstaaet at indbringe i den norske Kirke, om han end maaskee nogenlunde har opretholdt den ydre Orden, forsaavidt det verdslige Tryk tillod, hvilket kjendelig hvilede paa den efter Hertug Kristians Komme til Styrelsen i Norge.

I Gautes Sted valgte Kapitlet Magister Johannes Krabbe, rimeligvis en af Kannikerne. Han maa imidlertid have tvivlet om sit Balgs Stadfæstelse. Det heder nemlig om ham, at han medtog en Deel Guld og Penge fra Erkestolen til Bergen, hvorfra han begav sig til Udlandet; og vilde han med disse Penge udvirke Stadfæstelsen. Hvor langt han er kommen, vide vi ikke. I ethvert Fald var hans Reise forgæves. Thi Kongen og Paven vare enige om hvo der skulde være Gautes Eftermand, før endnu Johannes Krabbe kunde komme til at anvende de borttagne Penge ²⁾.

¹⁾ Scr. r. D. VI. 617; om hans Styrelsetid s. o. f. II. 567. ²⁾ Kilden for det vi vide om Johannes Krabbes Balg og Underlæg er et Brev fra Nidaros

Paa denne Tid stod Provsten af Roskilde, Erik Walkendorf, i Kong Kristians Kansler, i dennes høieste Yndest; og paa ham fastede Kong Hans og Pave Julius II sine Bine for at besætte Nidaros's ledige Erkestol. Af Erik Walkendorfs senere Erklæring seer man, at det egentlig har været Kristian, der banede Veien for sin Yndling, han selv har skrevet for ham til Rom samt understøttet ham med mange, for at han der kunde erholde sin Stadsfæstelse, — og han er, efter Walkendorfs Paastand, alt dette uden mindste Opfordring afstaaet paa sin Side¹). Kongen — heder det — anbefalede Erik til Paven og Kardinalerne, idet han lod dem vide, at han trængte en tro og paalidelig Mand paa Nidaros's Erkestol, da Norge i den tolvte Aar havde været opsætsigt, og Erkebiskoppen i Nidaros den første Mand i Norges Riges Raad, hvem alle de andre Biskopper fulgte. Han behøvede ogsaa paa Ruslands Grændser en fortrøstet Mand: Erik Walkendorf kunde tjene baade Gud og Kongen, — baade lærd og dygtig²). Pave Julius II, der allerede forud havde forbeholdt sig at besætte Nidaros's Erkestol ved Provision, naar ved Gautes Død blev ledig, valgte Erik Walkendorf og udsendte den 16de August 1510 de nødvendige Buller i den Anledning, idet han erklærede ethvert Valg eller enhver Postulation, som uden tilladelse af det kongelige Kapitel muligen kunde have foretaget, for ugyldig³). Erik Walkendorf har ganske vist selv overbragt Kongens Anbefalings skrivelser til Rom; og da er det rimeligt, at hans Indvielse er foregaaet paa samme Dag som Pavens Buller udstedtes. Fra den Dag synes i mindste hans Erkebiskopsdømmes Aar at være regnede⁴). Johan-

af Erkebiskop Erik Walkendorf af 1514, 24de Mai, hvori denne gjør Rebe for Peterspengen af sit Biskopsdømme, Pontop. II. 744. ¹) Walkendorfs Klagebrev af 13de Febr. 1522, N. Dipl. I. 767. ²) Euaningius IV. 12; Hvitf. Kg. Hans's Krøn. u. 1512. Hvitfeldt synes at have havt for sig et af Kongens Anbefalingsbreve, nemlig det til Kardinalen titulo Sæ Mariæ. ³) Valgbrevet og Anbefalingsbrevet til Kapitlet for den Valgte, begge af samme Dag, findes i Orig. i den Arn. Magn. Eml. Fasc. 18, No. 2, 3; jfr. ogsaa Behrmann Chr. II. Fort. LXIX. ⁴) Angaaende Tiden for Erik Walkendorfs Udvælgelse til Erkebiskop findes de forskjelligste Angivelser, idet en Vallen finder Sted mellem Aarene 1512 og 1516. Førstnævnte Aar er dog den senest mulige Tid, efterdi nemlig Pave Julius II og Kong Hans, der dog efter Alles Udsagn skulle have fremdrevet Valget, begge døde i Begyndelsen af 1513, nemlig den 21de Februar. Men Valget er foregaaet endnu tidligere, nemlig i 1510. Udnævnelsesbullen maa nemlig her være det afgjørende Dokument; og at Indvielsen er foregaaet inden Slutningen af August Maaned i det nævnte Aar, stemmer ganske med Angivelsen i den Erkebiskopsstykke, der findes i Scr. r. D. VI. hvor det nemlig (pag. 617) siges om Erik Walkendorf, at han beklædte Erkesædet i 12 Aar og 3 Maaned og døde den 28de November 1522. Raar-Rogle opstille Johannes Krabbe

nes Krabbe kan følgerig kun have nydt sin Verdighed som Electus en ganske kort Tid, endogsaa om hans Valg er foregaaet meget snart efter Erkebiskop Gantes Død.

Ikke længe efter dette Erkebiskopsstifte, døde den ulyffelige Biskop Karl af Hamar. Beenbrudet og det haarde Fængsel havde i Forening nedbrudt hans Helbred. Hertug Kristian troede ham vel nu, i hans Elendighed, mindre farlig end forhen; desuden kunde han gjerne overlade hans Bevogtning til en saa tro og hengiven Mand som han vidste den nye Erkebiskop var. Karl blev virkelig, som det synes i 1512, udtagen af sit Fængsel for at sendes til Erkebiskop Erif. Men før han tiltraadte Reisen, medens han endnu opholdt sig i Oslo hos Biskoppen der Anders Mus, døde han ¹⁾. Næmeligvis er hans Død indtruffen mod Aarets Slutning. Den 17de December 1512 var Dødsfaldet bekjendt for den pavelige Nuntius Idzardus Gravius i Loholm i Halland ²⁾; og den 28de Januar 1513 var hans Eftermand valgt ³⁾.

Hvor megen Skyld end Kristian havde vidst at faa veltet paa Biskop Karl, og hvor meget det end havde lykkets ham at faa sin egen Adfærd stillet i et formildende Lys, saa var dog Forgribelsen paa en Biskop en ubestridelig BANGJERNING, hvorfor Hertugen trængte til Afløsning. Denne blev ham ogsaa given, ifølge det apostoliske Sædes Fuldmagt, af den nys ovenfor nævnte pavelige Nuntius ved et Brev udstedt i Loholm den 17de December 1512, i hvilket Biskop Karls oprørste Adfærd og Deeltagelse i en Stempling mod Kristians Liv fremhæves som Undskyldning for, at denne havde holdt den nu afdøde Biskop fangen. Hermed maa dog ikke den romerske Curie have fundet sig ganske tilfredsstillet. Thi efterat Pave Julius II den 21de Februar 1513 var død, og Leo X den 11te Marts samme Aar var valgt til hans Eftermand, udstedte denne sidste næstfølgende 12te Mai fra Rom en Bulle, hvorved han bemyndigede Erkebiskop Erif af Nidaros og Biskop Lage Urne af Roskilde, eller En af dem, til høitidelig paa Pavens Begne at afløse Kristian fra enhver kirkelig Straf, i hvilken han maatte være falden ved sin Fremfærd mod Biskop Karl, hvis Brode forresten indrømmes; dog skulde Kristian, før han modtog Afløsningen, frigjøre sig ved Ed for at have været Aarsag til Biskop Karls Død. Kristian var, da denne Bulle kom til sin Bestemmelse, allerede valgt og hyløet til Danmarks og Norges Konge efter sin afdøde Fader. Men ikke desto mindre fandt han det nødvendigt at underkaste sig Bullens Bud og modtog, efterat have aflagt de fastsætte

som Erkebiskop i Nidaros mellem Gante og Erif, saa er dette altsaa fuldkommen fællagtigt; Johannes blev ikke meer end Electus. ¹⁾ Danske Mag. IV.190, 191. ²⁾ Cf. 188—190. ³⁾ N. Dipl. II. 768.

Eder og Løfter med Knæfald, fuldkommen Løsning ved Biskop Page af Roskilde den 12te August 1513, i Minoriternes Kloster i Kjøbenhavn¹⁾.

Smidlertid var til Biskop i Hamar i den afdøde Karls Sted valgt Magnus Laurentii, eller, som han og paa dansk Maade kaldes, Mogens eller Mons Lauritsøn. Denne var indskreven ved Koftofs Universitet den 17de April 1494, var senere Kanuit i Oslo og i 1497 Kapitelts Erkeprest der²⁾. Den 28de Januar 1513 nævnes han allerede Electus til Hamar³⁾; hans Valg maa selvfølgelig være foregaaet enten senest i 1512, eller tidligst i 1513. Den 15de Juli 1513 nævnes han ved Mødet i Kjøbenhavn endnu som blot Electus⁴⁾, men den 22de Juli samme Aar som Biskop⁵⁾. I Mellemtiden mellem 15de og 22de Juli 1513 maa han altsaa være bleven indviet, og Indvielsen havde foregaaet i Danmark.

Omtrent ved samme Tid som Biskop Karl døde ogsaa Gilif Jonsøn, Biskop af Stavanger⁶⁾. Han var endnu i Live den 15de Juli 1512⁷⁾; men da hans Eftermand, som vi strax skulle see, allerede før Midten af det følgende Aar var indviet, saa maa Gilif rimeligvis være død før Udgangen af 1512. Han efterlod en uegte Søn, Jon Gilifsøn, der arvede en Deel af sin Faders Gods, men blev nogle Aar efter aflivet i Bergen⁸⁾. Gilifs Eftermand var Magister Hofkold Hofkoldsøn, indskreven ved Koftofs Universitet den 11te August 1491⁹⁾, og, nærmest før han blev udvalgt, Archidiaconus i Stavanger¹⁰⁾. Han blev indviet i Rom den 19de Juni 1513 af tvende dervedværende Erkebiskopper¹¹⁾.

Men førend disse tvende sidst omtalte Biskopper vare indviede, døde Kong Hans i Aalborg den 21de Februar 1513, otte og femti Aar gammel, efter at have styret Norge i tredive Aar. Sammenligner man Norges Tilstand ved Begyndelsen af hans Styrelsestid med Tilstanden ved sammes Slutning, saa kan man neppe andet end finde en Tilbagegang med Hensyn til Rigets Selvstændighed, hvilken man dog snarere dunkelt føler, end er istand til at paavise i enkelte tydelige Træk. Bevægelserne i Norge ved Hans's Valg til Konge peges igesom hen paa et gjenvaagnende Liv hos Nordmændene, paa enig Billie hos det norske Raad, paa en klarere Opfatning end i den nærmeste Fortid af Rigets Stilling som Led af et Statsforbund og til Hjælp af de medforbundne Riger i Særdeleshed. Men dette var kun

1) Danske Mag. IV. 188—192. 2) Norske Eml. I. 81. 3) N. Dipl. II. 768.

4) Suhms nye Eml. III. 149. 5) Saml. IV. 364. 6) Fra 1480, s. o.

f. II. 569. 7) N. Dipl. I. 746. 8) Eml. IV. 610; N. Dipl. I. 752.

9) Norske Eml. I. 80. 10) N. Dipl. I. 747; Eml. IV. 609. 11) Pontop.

II. 743; Dipl. i Arn. Magn. Eml. Fasc. 48. No. 5.

et opblussende Glint, der sluttes fast i samme Stund det tændtes. Kong Hans's Haandfæstning eller Halmstad-Recessen stillede ikke Norges Selvstændighed den fornødne Sikkerhed; det viste de følgende Tider. Kongen kan neppe siges, i sin tidligere Styrelsestid, at have brudt den forsættelig; men paa den ene Side vare dens Bestemmelser tildeels saadanne, at de vanskeligen lode sig retteligen opfylde af Kongen, selv om Billien var tilstede, og paa den anden Side blev deres Opfyldelse langt fra ikke strengt paaseet af den Statsmagt, hvem Opsynet tilkom, nemlig det norske Rigsraad. Dette hensant nemlig meget snart — saavidt man kan skjønne — i sin gamle Sorgløshed og Uvirksomhed. I de Bevægelser, som vise sig i Kong Hans's sidste tolv Regjeringsaar, er det ikke muligt, efter de oå levede Efterretninger, at sene nogen bestemt Billie eller nogen fast Holdning. De vare i Hovedsagen vilde Opbrusninger af Almuen. I sin første Reising havde vel Almuen en Leder, hvis Stilling var fremtrædende, skjønt hans Dygtighed er tvivlsom; men han understøttedes aldeles ikke, eller i alle Fald ikke med nogen Kraft, af sit Fædrenelands øvrige Stormænd. I sin senere Opstand var Almuen, saavidt vi vide, ganske uden høiere Ledning, og derfor blev Bevægelsen med Lethed og Hast dæmpet. Men disse planløse og holdningsløse Opbrusninger vare aabenbare i høieste Maade skadelige for Norges statsretlige Selvstændighed. De gave nemlig den herskesyge og driftige Hertug Kristian, som Kongedømmets Fuldmægtige, Leilighed til at rive al Magten ud af Raadets Hænder og i sine egne. Om ikke noget skrevet Dokument findes, hvori dette tydeligen udtales, saa fornemmes det alt for godt af Begivenhedernes Gang. Det norske Raad er fra den Tid, han overtager Norges Styrelse, en intetsigende Størrelse; og det vedbliver at være det, saalænge hans Kongedømme varer. Hvorledes Halmstad-Recessen med Hensyn til Kirken iagttoges i Kong Hans's senere Regjeringsaar have vi seet. En dansk Mand indtrængtes paa Oslos Biskopsstol, og den af Kapitelet Valgte maatte vige; Biskoppen af Hamar holdtes i flere Aar, og saagodtsom indtil sin Død, i haardt Fængsel paa blot Mistanke om forræderisk Færd; Nidaros's Erkebiskopsstol endelig blev besat med en dansk Mand ved Kongens Indflydelse og udenfor Kapitelets Valg. Alt sammen er jo aabenbare Brud paa Haandfæstningens Tilsagn: at Kongen ei skal befatte sig med Prælaters Valg, — at Ingen skal have Kirkens Land og Indtægter uden han er indfødt i Riget, — og at Kirkens Personer ikke skulle staa til Rette uden for Kirkens Dom. Den norske Kirkes Ret, hvad enten man nu tager Hensyn dens kanoniske Ret i Almindelighed, eller til dens Ret ifølge Kong Hans's Haandfæstning, blev saaledes i den paapegede Tid øiensynlig tilfidesat af Kongedømmet, hvad enten man

nu vil give Kong Hans umiddelbart Skylden herfor, eller man, hvad der er mest rimeligt, nærmest vil heri see Virkningen af Hertug Kristians Indflydelse.

107.

Kristian II bliver Danmarks og Norges Konge. Hans første Styrelsesaar. Erkebiskop Erik Baltendorf. Biskop Horskold af Stavanger og Abbed Henrik af Ulfstein. Biskop Anders Mns i Oslo og Magister Hans Mule. Erkebiskop Eriks Virksomhed i Kongens og Kirkens Tjeneste.

Kong Hans's Son, Kristian II, var allerede i Faderens levede Live antagen til hans Eftermand i alle de tre nordiske Riger: — for Norges Bedkommende, som vi ovenfor have seet, i Kjøbenhavn den 25de Juli 1489¹⁾. Sverige havde imidlertid ved Opstanden i 1501 igjen frasaldt sit Valg. Steen Sture var atter bleven Rigsforstander; ved hans Død i 1503, havde Svante Nilsson Sture fulgt ham i Rigsforstanderskabet; og da Svante døde i 1512, var dennes Son, Steen Sture den Yngre, valgt til at træde i Faderens Sted. Han vidste ved en Række af Underhandlinger at udhale i flere Aar Kristians Antagelse til Sveriges Konge. Norge og Danmark derimod bleve staaende ved det engang gjorte Valg, hvilket dog, efter almindelig indført Skik, ved en Hylдинг maatte opfriskes og gjentages.

Endnu medens Kong Hans levede, var i foregaaende Aar 1512 aftalt et Herremøde i Kjøbenhavn for alle tre Rigers Bedkommende, at muligen en Udsoning med Sverige funde istandbringes. Dette Møde var fastsat til St. Hans Tid 1513. Erkebiskop Erik gav sig paa Reisen did i Begyndelsen af Mai med 140 Personer i sit Følge og kom ikke før end i September tilbage til sit Sæde²⁾. Mødet blev for Norge og Danmark et Hyldingsmøde. De fuldmægtige Sendebud, som vare tilstede for Sveriges Raad, vilde ikke gaa ind paa noget Kongevalg ved denne Leilighed, da de dertil ingen Fuldmagt havde. De andre tvende Rigers Raad enedes derimod om, paa Rigerne Indbyggeres Begne, at „samtykke og fuldbyrde“ Kristians Valg til Danmarks og Norges Konge. Man kom overeens med ham om en for begge Riger fælles Haandfæstning; og den 22de Juli blev i Kjøbenhavn denne Haandfæstning, i Forening med begge Rigsraads under Eet udfærdigede Valg- eller Hyldingsbrev, udstedt og beseglet.

Ser og tredive geistlige og verdslige Herrer af de tvende Rigers Raad vare med at udstede dette Dokument; men af dem vare kun fyv eller høist otte Medlemmer af Norges Raad, nemlig: Erkebiskop

¹⁾ S. o. f. II. 584.

²⁾ Erkebiskoppens egen Opgave i Br. af 28de August 1521, s. Hvitf. u. dette Aar.

Erif Walkendorf af Nidaros, Biskopperne Anders Mus af Oslo, Andor af Bergen og Magnus af Hamar, Kristiern Pedersøn, Provst til Apostelkirken i Bergen, Nils Henriksøn (Gyldeuløve), Knut Knutsøn og Henrik Krummedike, om denne sidste forresten nu længer kunde regnes som Medlem af Norges Raad, da han siden 1503 synes at være fraflyttet dette Rige, og at have fast bosat sig i Danmark, om han end fremdeles havde store Ven i Norge¹⁾. Hvad Kongens Haandfæstning angaar, saa nærmede den sig til Kong Hans's, men var i flere Punkter strengere end denne. Den udmærker sig ogsaa derved, at Bestemmelserne vedkommende hvert af de tvende Riger, for hvilke den var fælles, ere langt mere sammensmeltede end i Kong Hans's. Norge forsvinder saaledes næsten ganske i Kristians Haandfæstning; kun ganske faa Artikler udhæves, som udelukkende for dette Rige; medens paa den anden Side mangfoldige Artikler, der dog ene paa til de danske Forhold, ogsaa overføres paa Norge, idet ingen Undtagelse eller intet Forbehold gjøres for dets Vedkommende. For ganske tilfældigt kan man neppe ansee dette. Man kan ikke andet end deri see en Plan til en fremtidig Sammensmeltning af begge Rigers Raad, saa meget mere som man savner den i Hans's Haandfæstning forekommende Bestemmelse om særegne Raadsmøder i Norge, og det i endnu ældre Haandfæstninger forekommende betingede Forbud mod at falde Norges Raad til Møder udenfor Norges Grændser. Man faar i det Hele det Indtryk af Dokumentet, at Norge forsætlig er inddraget under Danmark, for at gøre dets underordnede Stilling til dette Rige iøinesaldende. At nogle af de tilstedeværende norske Raadsmedlemmer have ønsket og foreslaaet Haandfæstningen anderledes indrettet for Norges Vedkommende, end den virkelig blev, — det viser den Fortegnelse paa „Norges Riges Brøst“, som har været fremlagt for Kongen, før Haandfæstningen blev bedtågen, og til hvilken Svar er blevet givet paa Kongens Begne, idet Ankeposterne enkeltviis enten ligefrem loves afhjulpede, eller omgaaes med et løst Tilfagn om nærmere at skulle komme under Overveielse²⁾. Men at disse Duffer fra Nordmændenes Side ikke bleve drevne igjennem, det kan man med Rimelighed forklare af selve Maaden, hvorpaa Norge repræsenteredes paa Herremødet i Kjøbenhavn. De tilstedeværende norske Raadsmedlemmer udgjorde, som vi have seet, kun syv eller otte af samtlige ser og tredive; og af hine syv eller otte vare igjen Erkebiskop Erif, Biskop Anders, Provsten Kristiern Pedersøn og Hen-

¹⁾ Danske Mag. 3die Række II. 129 ff. ²⁾ Langes Norsk Tidsskr. I. 217—222, og hans Bemærkninger ved selve Dokumentet sst. 222—286, især 224—226.

sit Krummedike alle danffødte og uidentvøl den danske Sag i Hjertet meer eller mindre hengivne.

Al Haandfæstningens Artikler ville vi kun udhæve følgende: -- Kongen skal elske Gud, og den hellige Kirke og dens Tjeneres Ret styrke, og alle deres Privilegier, som dem friest forundte ere af den romerske Kirke og fremfarne Konger, stadfæste til ubrødelig Overholdelse. -- Hver Biskop og Prælat skal bruge den hellige Kirkes Ret og Jurisdiction saa frit, som de den fra Arilds Tid nydt og brugt have. -- Kongen skal aldrig hindre eller hindre lade noget Kapitels eller Klosters Valg, og aldrig indtrænge Prælater eller Formænd imod Kapitlets eller Klosters Valg eller Samtykke. -- Hver Biskop skal ses fjerde, med gode Mænd, som ham vorde tilskikkede af Kongen og Rigets Raad, sidde Retterthing to Gange om Aaret i sit Biskopsdomme og rette de Sager og Prøst, som der forekomme, dog Kongens og Kronens Ret uforfrænkert. (Ved denne Artikel maa dog mærkes, at den rimeligvis gjælder Danmark alene, eller i alle Fald nærmest). -- Har Kongen nogen Tiltale til Biskop, Prælat eller Klerk, skal den føres for tilhørlige Dommere her i Rigerne. -- Ingen Ublænding skal optages i Rigets Raad ei heller styre Slot, Land og Len, men kun „Rigets gode Edlinge, som fødte ere af Riddere og Svende“; om nogen „Banbørdig eller ikke edligfødt“ i Danmark og Norge nu har Slot, Len eller Landsthing, da skal han med det første affættes; og i Norges Rige skikkes efter Rigets Veilighed“. -- Kongen har tilsagt Norges Raad, at ville med det Første „med dets Raad og menige Norges Indbyggeres Hjælp og Trost“ indløse Orkno og Hetland, igjen til Norges Krone¹⁾. -- Hvad der forefften i Haandfæstningen er strengt og for Kongedømmet indstrænkende har ganste vist Kristian antaget med det stiltiende Forsæt, ifkun at overholde det, forsaavidt han dermed fandt sig tjent.

Kristians Kroning til Danmarks Konge foregik det følgende Aar 1514, den 11te Juni (Trinitatis-Søndag). Samme Aar blev han ogsaa kronet til Norges Konge i Oslo, rimeligvis paa St. Olavs Dag, den 29de Juli²⁾. Man seer af flere Breve, at Kristian først har forladt Kjøbenhavn efter 4de Juli, men at han var i Oslo og paa Akershus mellem 23de Juli og 7de August; ligeledes sees, at allerede den 12te Juli alle Norges Biskopper: Erkebiskop Eriq, Biskopperne Anders af Oslo, Andor af Bergen, Høskold af Stavanger, Magnus af Hamar, samt den danske Biskop Eriq af Børg, vare til-

¹⁾ Sml. IV. 363--377.

²⁾ Verlauff om de nor. Kongers Salv. og Kron. 38. Høltfeldt omtaler i Kr. II's Historie under 1514 Kristians Kroning i Norge, men uden at nævne Dagen; dog seer man ogsaa af hans Fortælling, at Kongen har været i Oslo den 4de August.

stede i Oslo. Dette var i Anledning af Kroningen; og et norsk Raadsmøde blev ogsaa ved denne Leilighed holdt. Erkebiskop Erik havde, efter eget Udsagn, ikke mindre end 120 Personer i sit Følge, og var i 9 Uger borte fra sit Sæde ¹⁾. Det Brev af 12te Juli, i hvilket alle de da i Oslo tilstedeværende Biskopper nævnes, er et Indulgensbrev til Fordeel for St. Annas. Alter i St. Halvards Kirke i Bergen ²⁾. Et Brev af Kristian, Kirken tildeels vedkommende, er givet paa Akershus den 31te Juli, og skrevet til Indbyggerne paa Orknærne. Han minder dem om, at de med Rette høre under Norges Krone, skjønt deres Land for Tiden stod Kongen af Skotland i Pant; dog agter Kongen med det allerførste igjen at indløse dem under Norges Krone. Imidlertid foreholder han dem, at de i det Uandelige altid have staaet under Erkebiskoppen af Nidaros, og at de altid have sendt sin Palliehjælp til Norge, og beder dem derfor, at de ville faa Kirketværgerne over det hele Land til retteligen at udbetale til Erkebiskoppen af Nidaros eller hans Ombudsmand den Palliehjælp, som det bør ham at have efter god gammel Sedvane ³⁾. Under 6te August, fra Oslo, beder ogsaa Kristian Nidaros's Kapitel om at give ham nogle af St. Olavs Relikvier og overlevere dem til Erkebiskop Erik, der igjen vil sende dem til Kongen. Han lover at ville holde dem i Agt og Ære og forskyldte Kapitelet og dets Kirke for den deri udviste Belvillie ⁴⁾. Kongen var paa Tilbagereisen til Danmark paa Bardberg Slot i Halland den 15de August, og til Kjøbenhavn var han kommen den 21de i samme Maaned ⁵⁾. Han har saaledes denne Gang ikke været længere nord i Norge end i Oslo. Erkebiskop Erik, som endnu var i Nidaros den 24de Mai ⁶⁾, var igjen kommen dit tilbage den 26de September, paa hvilken Dag han ved sit Brev gav Decanus, Archidiaconus, Cantor og „menige Kanniker“ ved Kathedralkirken, hvilke fra Arilds Tid havde haft sine Avlsgaarde „med alle kongelige Sager, Rente og Rettighed paa Kronens Vegne“, ogsaa de samme Avlsgaarde „fri med alle biskoppelige Sager og Rettighed“, saaledes at de selv skulde have Magt til at revse og tage Bøder af sine Folk og Tjenere paa disse Avlsgaarde for hvad de brøde mod Kirken ⁷⁾.

Kristian II, der nu ved sin Kroning i Oslo var bleven Norges saavel som Danmarks fuldmyndige Konge, besad mange Egensta-

¹⁾ Brev af 28de Aug. 1521, se Hvitf. under dette Aar. ²⁾ N. Dipl. I. 750.

³⁾ N. Dipl. I. 751—752. ⁴⁾ N. Dipl. I. 753. Forresten om Tiden for Kristians Ophold i Oslo i Anledning af Kroningen see N. Dipl. I. 751, 752; II. 770; III. 766; Finn Joh. II. 520; Suhms Sml. II. 2. 63; Pauls II. 282—283. ⁵⁾ Regesta diplomatica historiæ Danicæ I. 639. ⁶⁾ Pentz.

II. 744. jfr. o. f. II. 610. Not. 2. ⁷⁾ Schön. Domf. Befr. Anh. 83.

, der kunde gjøre ham skiftet til en god Landsstyrer. Han havde ikke en god Forstand og ikke faa Kundskaber, han var rast og virksom, han havde frigjort sig fra mange af sin Tids Fordomme og tilføjet sig Grundfætninger i Landsstyrelsen, der i flere Henseender forandrede os. Men han var tillige i høi Grad lidenskabelig, egenraader, haard, mistænkelig og hevngjerrig. Han tilfidesatte alt Hensyn bestaaende Forhold, naar han vilde drive noget Nyt igjennem, og han manglede ganske den Karakterens Aabenhed og Jævnhed, der kunde vinde ham hans Undersaatters Hjerter. Næsten ved enhver af hans Regjeringshandlinger, selv dem, som kunne synes mest velgjørende, som man tvivle om hans Bevæggrundes Verd, om han ikke ligesaa meget lededes af Had eller Hevn som af Jær for Retfærdighed eller af Til at gavne sit Folk. Han bar et dybt indgroet Nag til Klerikalisme eller Adelsvelde. Dette Nag indskjød ham visse fristandede Anstuelser med Hensyn til baade Kirke og Stat; men ved disse Anstuelser Fremtræden i Handling, svæver man altid i Uvisshed, om ikke Egenlyste eller Herksesyge er en virksommere Drivesjæder hos Kristian end Hæder for Christendom og Folkesfrihed.

Man tør nok med Sikkerhed paastaa, at ingen af de tidligere oldenborger Konger, ja ingen af alle de foregaaende Unionskonger, har kjendt saa nøie Forholdene i Norge som Kristian II. I den Tid han stadig opholdt sig i dette Land som dets Styrer paa sin Faders Begne havde han givet den bedste Leilighed til at iagttage dem i Nærheden. Det har derfor ikke undgaaet hans Opmærksomhed, at det i Norge mindre var de verdslige Stormænd i Raadet, der vare Kongedømmets Lyndighed i Beien, end de geistlige; og han har ganske vist indset, at de faa ætstore Slegter af egne norske Herkomst, der endnu kjaldt noget ved Anseelse og Rigdom, langt fra ikke vare farlige. Man har uden tvivl dertilmed lettelig udfundet, at Norge, dette Bondeland, hvor en Adelsstand i Staten, saa lidet havde formaaet at udvirket sig til nogen fremtrædende og raadende Stilling paa Bondealmens, paa det egentlige Folks, Beføstning, — var langt mere moment og villigt til at lade sig styre af Kongen ved de Mænd, han valgte til sine Embedsmænd paa Grund af deres formeente Dygtighed, end Hensyn til deres Stand, end det aristokratisk Danmark, hvor Adelen forlængst havde tilrevet sig en selvskreven Ret til alle vigtigere verdslige Embeder, og derhos næsten havde gjort uadelige Mænd mulige til enhver høiere Embedsstilling i Kirken. Med disse Forhold stadigen for Die synes han at have indrettet sin norske Styrelse. Han fulgte ikke det Bink, som hans Haandfæstning gav ham, til at trage det svage norske Raad ganske ind under det danske, og saaledes gjøre dette sidste til begge Rigers egentlige Styrer; men han stræbte

at underlægge Norge saa umiddelbart som muligt sin egen kongelige Myn-
dighed, at styre det uindskrænket ved sine udfaarede helst uadelige Tse-
nere, ligemeget om disse vare norske eller danske eller endog ganske
unordiske af Fødsel, og at nedtrykke eller rydde tilside alle dem, der
havde Magt og Villie til at modarbeide dette hans Styrelsesystem.
Men det var i Norge kun Biskopperne og enkelte andre høie Præ-
later, som ifølge sin Stilling endnu skulde kunne vove dette; og mod
dem, mod den høiere Geistlighed, vendte sig derfor her væsentligen
hans Uvillie og hans lidenskabelige, voldsomme Sind.

Erkebiskop Erik Valkendorf var vistnok længe Kristians Indling
og var uden tvivl, som før er sagt, og som han selv tilstod, ved ham
især fremhjulpen til sin ophøiede Stilling i den norske Kirke. Men
han var en dansk Adelsmand og maa, som saadan, formo-
des i mange Stykker at have deelt sine danske Standsbrødres an-
stokratistiske Anskuelse; og disse maa man tro, at han ikke altid har
formaaet at følge, da han først var kommen til Magten i den norske
Kirke og var bleven den første Mand i Norges Raad. At han nok
kan have ønsket den danske Herrestands Indflydelse udbredt til og styr-
ket i Norge, at han derfor intet har havt imod, men tværtom snarere
har medvirket efter Gode til, at Kristians Haandfæstning blev som
den blev, — dette, tror jeg, har man Lov til at gætte, om end
klare Beviser derfor mangle. Dette var imidlertid, hvis det saa for-
holdt sig, ingenlunde ganske efter Kristians Sind; og har desuden Er-
kebiskoppen maaskee altfor tydelig vist, at han følte sig i sin nye Bev-
dighed at være en anderledes uafhængig Mand, end som Kristi-
ans Kansler eller Sekretær, saa kan man ikke undres over, at et
spændt Forhold lidt efter lidt indtraadte mellem Kongen og hans for-
dums Indling.

Det varede imidlertid endnu en Stund, før dette kom til syne.
Erik Valkendorf var en statsklog, smidig og derhos saare driftig
Mand. Dette var altsammen Egenstaber, som Kristian forstod at
stutte. Erik havde fattet den Tanke, igjen at sætte Grønland i For-
bindelse med Norge og Nidaros's Erkestol. Landet havde nu for-
længst været forglemt og ubesøgt. Der havde, som tidligere er for-
talt, flere Gange af Paven været Biskopper bestilte og indviede til
Garde Stol; men de nøiedes med Titelen, kom aldrig til sit Sæde
og lode sig bruge snart i Norge, snart i Danmark, snart paa Island
som Vikarier for andre Biskopper eller ved ledige Biskopsstole. Den
sidste af disse Biskopper af Garde paa Grønland, som vi ovenfor
have nævnet ¹⁾, er Andreas, hvem man ved 1460 seer styre Staal-
holts Biskopsdomme paa Biskop Marcellus's Vegne, i 1466 vikariere

¹⁾ S. p. f. II. 560.

for Biskoppen af Linköping i Sverige og i 1476 være tilstede paa Rødet i Røtneby i Bleking¹⁾. Rimeligvis har efter ham Ingen været indviet til Grønlands Biskopsstol før i Kristian II's Tid. Erkebiskop Eriks Bestræbelser for igjen at faa Farten i Gang mellem Norge og Grønland, hvor man forestilte sig, at Nordmænd endnu boede, var baade i kirkelig Henseende en fortjenstlig Tanke, og maatte desuden af Hensyn til forventede Handelsfordele anbefale sig hos Kong Kristian, der altid viste sig virksom for Handelens og Næringsveienes Fremme. Det var sandsynligvis Eriks Walkendorfs Forestillinger, som virkede, at Kristian hos den romerske Kurie søgte om Indulgenfer eller Afslad for dem „der seilede til Derne paa hin Side Ishavet“, — en Ansøgning, som i en Skrivelse fra Rom af 17de Juni 1514 blev indvilget, idet en „rigelig Indulgens“ meddeltes²⁾. Det stod vistnok ogsaa i Forbindelse med disse Kristians og Erkebiskoppens Planer, at en Nederlænder, Vincentius Kampe, ved denne Tid eller idet mindste før 1520, blev indviet til Grønlands Biskop. Han vikarierede en Stund i Odense Biskopsdomme, levede endnu i Maribo 1537 og er den sidste Titulærbiskop til Grønland i Katholicismens Tid³⁾.

Erkebiskop Eriks lod ransage gamle Bøger og udspørge gamle Mænd om Seiladsen og Veien til Grønland. Han fik en fuldstændig Kursforsskrift opsat og gav bestemte Forholdsregler for Mandskabet paa det Skib, han agtede at affende. Man ser af disse, at han har været i stor Uvisshed om de Beboeres Sindelag og Religion, som han ventede skulde forefindes paa Grønland. Han anbefaler derfor stor Barsomhed ved Landstigningen. De Klerke, der skulde følge med paa Toget, byder han ligeledes at fare frem med Forsigtighed. Mærke de, at Hovedsmanden i Landet, hvis der er nogen, eller Almuen selv ikke vil have dem der (altsaa ikke vare velvilligen stemte mod Christendommen og christne Lærere), da skulde de byde sig i Tjeneste som Skrivere eller Kapellaner, om de mærkede, at man vilde modtage dem som saadanne, eller endog som Tjenestefarke, saaledes at de først kunde faa Tjeneste og „siden skikke sig estersom Behov gjøres“. Han vilde folgelig de skulde gaa frem med Missionærens Barsomhed og Kløgt, og ved sin Optraeden rette sig ganske efter de Forhold, de fandt for sig. Han bod forresten, at man skulde føre to eller tre store Baade og de nødvendige Lærere med paa Skibet, at man skulde være forsynet med Alt fornødent til at gjøre store Ilde oppe paa Landet, hvis man fandt det ubebygget, og at man skulde gjøre mange Mærker der, reise store Kors af Træ og hugge Kors i Træer og Stene, og andet lignende⁴⁾.

¹⁾ Grønl. hist. Mindeesm. III. 911—912.
193—198.

²⁾ Est. 192—193.

³⁾ Est.

⁴⁾ Est. 482—497.

Man seer, at Eric Walfendorf vel havde overveiet sin Plan og havde i Sinde at føie ganske storartede Foranstaltninger til dens Udførelse. Bekostningerne vilde han selv afholde, eller maastee rettere lade dem udrede af Nidaros's Erkestol, saafremt Kong Kristian tilløb det, og vilde overdrage ham Landet frit paa ti Aar. Men Kristian, heder det, vilde ei indgaa herpaa; og dermed gif hele det paatænkte mærkelige Foretagende overstyr ¹⁾. Det Hele vidner fordelagtigt om Eric Walfendorfs Forstand og Birkkraft.

Grunden til at Kong Kristian, da det kom til Stykket, slap dette Foretagende, i det han ei vilde indrømme Erkebiskoppens, saavidt skjønes, ingenlunde ubillige Erstatningsfordring, var ganske vist, hvad ogsaa gamle Efterretninger sige ²⁾, det uvenstabelige Forhold, som imidlertid havde udviklet sig mellem Kongen og Erkebiskop Eric.

Endnu i 1515 stod denne paa Høiden af sin Magt og Kongeyndest. I det foregaaende Aar var et Egetskab blevet afsluttet mellem Kristian II og Elisabet eller Isabella af Østerige, en Datter af Filip af Burgund og Johanna af Kastilien, og Søster til Karl af Burgund, der snart efter blev saa navnkundig som Spaniens Konge og Tydsklands Keiser, Karl V. I Juni Maaned 1515 blev et Gesantskab affendt til det burgundiske Hof i Nederlandene for at føre Kongens unge Brud til Danmark, og til Formand for dette Gesantskab blev Erkebiskop Eric Walfendorf udnævnt af Kongen. Hans Ledsagere vare Herrerne Henrik Gjø og Hans Bilde, begge Medlemmer af det danske Rigsraad, og Nils Henriksson (Gyltenløve), Medlem af det norske Raad og paa den Tid den rigeste og mægtigste verdslige Stormand i Norge. Gesantskabet gif til Søs til Nederlandene og bragte Elisabet i Begyndelsen af August Maaned til Danmark, hvor Brylluppet holdtes og den unge Dronnings Kroning foregik i Kjøbenhavn den 12te August ³⁾. Eric Walfendorf var ifølge sin egen Opgave, i Anledning af denne Sendefærd, i 37 Uger borte fra sit Sæde i Kongens Tjeneste ⁴⁾.

Men hvor hæderlig end Eric Walfendorfs Stilling var i dette Gesantskab, og hvor meget den viduede om Kongens Yndest og Fortrolighed, var det dog netop ved denne Leilighed, at Grunden lagdes til Kongens senere Unaade mod ham og hans endelige Fald. Rygtet om Kristians Forhold til Dyveke, der nu med sin Moder var flyktet fra Oslo til Kjøbenhavn, havde naaet til det burgundiske Hof;

¹⁾ Grøn. hist. Mindesm. III. 490. ²⁾ Sammesteds III. 483. ³⁾ Gultf. Kr. II. u. 1515; jfr. Br. til Eric Walfendorf fra hans Broder Hans af 24de April. Ny Dan. Mag. II. 121; Breve fra Er. Walf. til Kongen af 10de Juli, 4de og 5te Aug. Dan. Mag. II. 25-32. ⁴⁾ Br. af 28de Aug. 1521, Gultf. u. d. A.

g den unge Hertug Karl, som ledsagede sin Søster ombord, udtalte g herom til Erkebiskop Erif og bad ham paa hans Embeds Begne t formane Kongen til at opgive dette forargelige Forhold. Erkebisoppen strev ogsaa herom til Kongen og skal desuden efter Hjemkomsten have talt med ham om samme Sag; men derved paadrog an sig hans Uvillie og, hvad der var farligere, Sigbrits Had. Det ofte var det, efter hans egen Paastand, som senere fældede ham. Sigbrit og hendes Datter, hed det, yttrede aabenbare i Kristians Bryllup, at denne havde lovet dem, at lægge Erif Walkendorf og alle hans for Had paa Grund af det, han, ifølge Hertug Karls mundt- lige Paalæg, havde forebragt Kongen ¹).

Det er bekjendt, at Dyvete døde pludselig i 1517, som Rygtet sigde, forgiven, og at Kongen havde det danske Raad eller visse af dets Medlemmer mistænkt for at have voldet hendes Død. Men Sigbrits Indflydelse, saalangt fra at svækkes ved dette Dødsfald, blev vertimod efter dette større end nogensinde tilforn, ligesom ogsaa Kristians Uvillie mod Raadet fra den Tid blev meer og meer fjendelig. Sigbrit var den Eneste, som kunde virke paa ham, hun var hans ærnemste Raadgiver i alle Styrelsesanliggender, og han viste en af- sjort Fortjærlighed for de Mænd, der ved hende bleve fremdragne til Embeder. Sigbrit var utvivlsomt et lyst Hoved, med Indsigter i Statshusholdningen og Grundsætninger vedkommende dens Ordning langt over hvad der paa den Tid i disse nordiske Lande var sæd- vænligt. Men hun hadede Høiadelen, og var ikke heller synderlig vel stemt mod den høiere Geistlighed; og hendes Tjenere, der dels vare Indfødte af en lavere Samfundsstilling, dels Udlændinger, overhovedet vistnok driftige og duelige om end ikke altid synderlig samvittig- hedsfulde Mænd, delte hendes Anskuelse og rakte en villig Haand til deres Gjennemførelse i Gjerningen. Over disse Mænd, lige- som over Sigbrit selv, var det, at Erif Walkendorf senere klagede sig, som dem, der forfulgte ham og gjorde ham alt det Meen, de for- maede.

Under sit Ophold i Kjøbenhavn i Anledning af Kongebrylluppet blev Erkebiskop Erif opfordret til at indstride i en Strid, der i Norge havde reist sig imellem Biskop Høskold af Stavanger og Henrik Ab- bød af Utstein. Striden havde dengang allerede varet i et Par Aar, og den har i det Hele en paafaldende Lighed med den, som i den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede førtes mellem Formændene for samme Biskopsdomme og samme Kloster, begge af Navnet Erif ²). Nu som

¹) Hvitf. Nr. II. n. 1515; jfr. m. Walkendorfs Breve af 28de August 1521, Hvitf. n. d. Aar, og af 13de Febr. 1522, N. Dipl. I. 767—768. ²) S. v. f. II: 248—250.

da var det fra Biskoppens Side Bestyldninger for Overhørighed mod den biskoppelige Myndighed og for ufsjelligt Levnet, fra Abbedens Side Klage over voldsom Medfart, der udgjorde Stridens Emne.

I Begyndelsen af 1514 — saa lod Abbedens Klage — da han selv var fraværende fra sit Kloster, i Kjøbenhavn, hvorhen han havde ledsaget en fransk og en skotsk Gesant, der vare drevne ind paa Stavangerkanten, og ingen Beileidning havde faaet af Biskop Høskold, — havde denne sendt sine Mænd til Klosteret, hvor de havde faret frem som Ransmænd og anrettet stor Skadé, under Paaskud, som det lader, af at skulle optage Fortegnelse over Klosterets rørlige og urørlige Gods. Da Abbeden kom tilbage, drog han til Oslo, hvor Kongen dengang var for at frones, og hvor Erkebiskoppen og Biskopperne tillige vare samlede. Han klagede her sin Rød for Kongen, og Erkebiskop Erik meglede et Forlig mellem de Stridende. Biskoppen lovede dengang alt Gødt og erkjendte blandt andet Klosterets Ret til Saurbø Kirke, en af de forduuns kongelige Kapeller, hvilket Kongen havde stænké det. Men desuagtet tog Biskoppen, strax han var kommen hjem fra Oslo, al Landstyld og Rettighed fra den nævnte Kirke. Aaret efter 1515 gif han endnu videre. Han fór med væbnet Magt til Klosteret, hvor Abbeden dengang var hjemme, opbrød dets Porte, mishandlede Tyendet og vilde have gjort det samme med Abbeden, hvis denne ikke lykkelig var undsluppen. Tre Dage derefter lod Biskoppen, ved en Kannik ledsaget af tyve Tjenere, sit Interdikt over Klosteret og alle dets Beboere opslaa paa Klosterkirkens Dør og forbød alle Klosterets Undergivne at yde det dets Rettigheder. Ligt efter kom han selv til Klosteret med en Hærmagt, stormede det formeligen, lagde Abbedens Tyende i Kænger, bankede ham selv i hans Seng og bragte ham derpaa bunden til Biskoppens Taarn i Stavanger, hvor Abbeden i hundrede Dage holdtes i haardt Fangenskab, og løstes ei deraf uagtet Borgen for ham bodes. Omfiter lykkedes det dog Abbeden at undkomme fra Taarnet, og naa til Kongens Mænd, Hans Eriksøn og Jørgen Hansøn, hvilke hjalp ham til Kjøbenhavn og medgave ham sit Vidnesbyrd.

Begge disse Mænd vare vel anseede hos Kongen; saa han rimeligvis paa deres Ord har taget sig af Abbeden og anbefalet ham til Erkebiskop Erik. Nu var det at denne, ved et Brev af 24de August 1515 fra Kjøbenhavn, paalagde Biskop Audor af Bergen, Kristiern Pedersøn, Provst til Apostelkirken sammesteds, Abbed Mikael i Lyse, Olaf Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hansøn, Kannik i Lund samt Kapitelet i Bergen at træde sammen, stævne begge Parter for sig, høre og undersøge deres Klager, som fra Biskoppens Side gif ud paa, at Abbeden havde ført et ufsjelligt Levnet, fra den-

res Side igjen paa at Biskoppen havde mishandlet ham, og Biskoppens Svende derhos pint en Kvinde, rimeligvis for at tvinge en Beskjendelse ud af hende. Efter at have modtaget begge Parter's Beviser og Mensfeler, skulde de dømme retfærdigen dem imellem ¹⁾. Man kender imidlertid ikke Sagens endelige Udfald. Abbedens Beskyldninger synes at være i høi Grad overdrevne; men Biskoppen kan neppe heller fra sin Side have faret ganske retvist frem, i hvorledes det nu end kan have forholdt sig med den Brode, der tillagdes Abbeden, og hvilken vi ei nøiagtig kjende, da Biskoppens Klage ikke er os levnet ²⁾.

I 1515 skulde da, som vi ovenfor have seet, den første Grundvære lagt til et Omslag i Kongens gunstige Stemning mod Erkebiskop Erik Walkendorf. Dog varede det endnu nogle Aar, før denne sked i synlig Unaade. Imidlertid kom flere af Sigbrits gode Venner til indflydelsesfulde Embeder i Norge. Blandt disse hendes Venner maa man regne Jørgen Hanssøn, som ogsaa kaldes Jørgen Skriver, der allerede i 1514 nævnes som Kongens Ombudsmand eller Embedsmand paa Kongsgaarden i Bergen ³⁾. Hans Olafssøn eller Olafson, Provst til Marietirken i Oslo og Norges Kansler, maa ubentvivl ogsaa regnes blandt Sigbrits Tilhængere. Jon Paalsøn, der saagodtsom i hele Kong Hans's Tid havde beklædt hine tvende Embeder baade under Kongens egen Styrelse og under Kristians, nævnes, saavidt vides, senest som deres Indehaver i et Landsvistbrev, udstædt i Kristians Navn, af 18de April 1512 i Oslo ⁴⁾. Om han er død i sine Embeder, eller er fratraadt dem efter Kong Kristians Tronbestigelse, vide vi ikke; men den 4de Marts 1516 finde vi Hans Olafssøn nævnt i hans Sted ⁵⁾. Som den tredie af samme Kammeratskab maa nævnes Magister Hans Mule, der, sin geistlige Stand uagtet, var Kongens Embedsmand eller Hovedsmand paa Alfershus. Alle disse tre Mænd viste sig meget fiendtlig stemte mod visse af Norges Biskopper og synes virkelig paa en Maade af Kongen og Sigbrit at være stiftede dem paa Nakken for at plage dem. Og om Hans Mule er kan dette siges baade med Hensyn til Biskop Anders Mus af Oslo og Erkebiskop Erik. Han faar af en samtidig Kronikskriver det fuldsmaal, at han, i den Mening som Almenheden tager Trost, er mod Kong Kristian den allertroeste; thi han var rede til at føie sine i Alt, uden at tage Hensyn til, om det Kongen bød ham, og en Christen verdigt eller ei, naar kun Kongens Kasse paa hvilken som helst Maade derved funde fyldes ⁶⁾.

¹⁾ N. Dipl. I. 755. ²⁾ Om denne Sag see Langes Rth. 1ste Udg. 599 ff. 2den Udg. 384—386, hvor den udførlig er fremsat efter Riksdokumenter.

³⁾ N. Dipl. II. 771. ⁴⁾ N. Dipl. I. 746. ⁵⁾ N. Dipl. II. 775; ligesom i Brev af 8de Juli s. N. sfts. III. 773. ⁶⁾ Chron. Skibyense, Scr. r. D. II. 577.

da var det fra Biskoppens Side Beskyldninger for Overhørigbed mod den biskoppelige Myndighed og for ufsjelligt Levnet, fra Abbedens Side Klage over voldsom Medfart, der udgjorde Stridens Emne.

I Begyndelsen af 1514 — saa lod Abbedens Klage — da han selv var fraværende fra sit Kloster, i Kjøbenhavn, hvorhen han havde ledsaget en fransk og en skotsk Gesant, der vare drevne ind paa Stavangerfanten, og ingen Veiledning havde faaet af Biskop Høstold, — havde denne sendt sine Mænd til Klosteret, hvor de havde faret frem som Kansmænd og anrettet stor Skadé, under Paaskud, som det lader, af at skulle optage Fortegnelse over Klosterets rørlige og urørlige Gods. Da Abbeden kom tilbage, drog han til Oslo, hvor Kongen dengang var for at krones, og hvor Erkebiskoppen og Biskopperne tillige vare samlede. Han klagede her sin Nød for Kongen, og Erkebiskop Erik meglede et Forlig mellem de Stridende. Biskoppen lovede dengang alt Godt og erkjendte blandt andet Klosterets Ret til Saurbø Kirke, en af de forduuns kongelige Kapeller, hvilket Kongen havde skjænket det. Men desuagtet tog Biskoppen, strax han var kommen hjem fra Oslo, al Landskyld og Rettighed fra den nævnte Kirke. Aaret efter 1515 gif han endnu videre. Han for med væbnet Magt til Klosteret, hvor Abbeden dengang var hjemme, opbrød dets Porte, mishandlede Tyendet og vilde have gjort det samme med Abbeden, hvis denne ikke lykkelig var undsluppen. Tre Dage derefter lod Biskoppen, ved en Kannik ledsaget af tyve Tjenere, sit Interdikt over Klosteret og alle dets Beboere opslaa paa Klosterkirken Dør og forbød alle Klosterets Undergivne at yde det dets Rettigheder. Lidt efter kom han selv til Klosteret med en Hærmagt, stormede det formeligen, lagde Abbedens Tyende i Vænker, bankede ham selv i hans Seng og bragte ham derpaa bunden til Biskoppens Taarn i Stavanger, hvor Abbeden i hundrede Dage holdtes i haardt Fangenskab, og løstes ei deraf uagtet Borgen for ham bødes. Omfider lykkedes det dog Abbeden at undkomme fra Taarnet, og naa til Kongens Mænd, Hans Eriksøn og Jørgen Hansøn, hvilke hjalp ham til Kjøbenhavn og medgave ham sit Vidnesbyrd.

Begge disse Mænd vare vel anseede hos Kongen; saa han rimeligvis paa deres Ord har taget sig af Abbeden og anbefalet ham til Erkebiskop Erik. Nu var det at denne, ved et Brev af 24de August 1515 fra Kjøbenhavn, paalagde Biskop Andor af Bergen, Kristiern Pedersøn, Provst til Apostelkirken sammesteds, Abbed Mikael i Lyse, Olaf Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hansøn, Kannik i Lund samt Kapitelet i Bergen at træde sammen, stevne begge Parter for sig, høre og undersøge deres Klager, som fra Biskoppens Side gif ud paa, at Abbeden havde ført et ufsjelligt Levnet, fra den

nes Side igjen paa at Biskoppen havde mishandlet ham, og Biskoppens Svende derhos pint en Kvinde, rimeligvis for at tvinge en Beskjendelse ud af hende. Efter at have modtaget begge Parter's Beviser og Menselser, skulde de dømme retfærdigen dem imellem ¹⁾. Man kender imidlertid ikke Sagens endelige Udfald. Abbedens Bestyldninger synes at være i høi Grad overdrevne; men Biskoppen kan neppe heller fra sin Side have faret ganske retvist frem, i hvorledes det nu end kan have forholdt sig med den Brøde, der tillagdes Abbeden, og hvilken vi ei nøiagtig kjende, da Biskoppens Klage ikke er os levnet ²⁾.

I 1515 skulde da, som vi ovenfor have seet, den første Grund være lagt til et Dmslag i Kongens gunstige Stemning mod Erkebiskop Erik Walkendorf. Dog varede det endnu nogle Aar, før denne faldt i synlig Unaade. Imidlertid kom flere af Sigbrits gode Venner til indflydelsesfulde Embeder i Norge. Blandt disse hendes Venner maa man regne Jørgen Hanssøn, som ogsaa kaldes Jørgen Skriver, der allerede i 1514 nævnes som Kongens Ombudsmand eller Embedsmand paa Kongsgaarden i Bergen ³⁾. Hans Olafssøn eller Olsson, Provst til Marietirken i Oslo og Norges Kansler, maa ubestvivt ogsaa regnes blandt Sigbrits Tilhængere. Jon Paalsøn, der saagodtsom i hele Kong Hans's Tid havde beklædt hine tvende Embeder baade under Kongens egen Styrelse og under Kristians, nævnes, saavidt vides, senest som deres Indehaver i et Landsvistbrev, udfærdiget i Kristians Navn, af 18de April 1512 i Oslo ⁴⁾. Om han er død i sine Embeder, eller er fratraadt dem efter Kong Kristians Tronbestigelse, vide vi ikke; men den 4de Marts 1516 finde vi Hans Olafssøn nævnt i hans Sted ⁵⁾. Som den tredie af samme Kammeratskab maa nævnes Magister Hans Mule, der, sin geistlige Stand uagtet, var Kongens Embedsmand eller Hovedsmand paa Akershus. Alle disse tre Mænd viste sig meget fiendtlig stemte mod visse af Norges Biskopper og synes virkelig paa en Maade af Kongen og Sigbrit at være skiftede dem paa Raffen for at plage dem. Og om Hans Mule især kan dette siges baade med Hensyn til Biskop Anders Mus af Oslo og Erkebiskop Erik. Han faar af en samtidig Krønikeskriver det Skudsmaal, at han, i den Mening som Almenheden tager Trost, var mod Kong Kristian den allertroeste; thi han var rede til at føie denne i Alt, uden at tage Hensyn til, om det Kongen bød ham, var en Christen verdigt eller ei, naar kun Kongens Rasse paa hvilkenfomhelst Maade derved kunde fyldes ⁶⁾.

¹⁾ N. Dipl. I. 755. ²⁾ Om denne Sag see Langes *Rh.* 1ste Udg. 599 ff. 2den Udg. 384—386, hvor den udførlig er fremsat efter Riksbefokumenter.

³⁾ N. Dipl. II. 771. ⁴⁾ N. Dipl. I. 746. ⁵⁾ N. Dipl. II. 775; ligesom i Brev af 8de Juli s. N. ssts. III. 773. ⁶⁾ Chron. Skibyense, Scr. r. D. II. 577.

Til Biskop Anders Mus's Embedsvirksomhed kjendes kun lidet; dog forekommer fra hans Biskopsdommes Tid en Forhandling Tienden vedkommende, der kaster Lys over hvorledes en vis Deel af denne nu anvendtes paa en fra dens oprindelige Bestemmelse forskjellig Maade. Der findes nemlig en Erklæring, given i Oslo den 4de Marts 1516, af Hans Olafsson, Provst og Kansler, Knut Knutsøn Ridder, Lagmændene i Oslo, Tunsberg og Skien, to Børgermestere og to Raadmænd af Oslo, angaaende „den Fjerdepart af Tienden, som Bønderne selv ind med dem have, som kaldes: Bondelod, og som bør stiftes efter Biskoppens Raad“. De sige sig at have erfaret, at afdøde Biskop Herlog i sin Tid optog bemeldte Bondelod til Domkirkes Behov. De have ogsaa hørt af gamle Bønder, at Biskop Gunnar (Holt) før ham ligeledes optog den og stiftede den efter Christenretten. Nu vide de, at Biskop Anders har fordret samme Bondelod og har kundgjort for Almuen i de fleste Prestegjæld i sit Biskopsdomme, hvorledes den bør og skal stiftes: noget til Domkirken, naar denne dertil trænger, som nu er Tilfældet; noget til fattige Skoledegne og fattige Folk ligesom og til fattige Bønder, der ikke kunne forskaffe sig Saaforn i haard Tid, og skulle de, naar de bede Biskoppen eller hans Provst derom, i saadant Tilfælde beholde sin egen Lod, og dertilmed have noget af deres Part i Sognet, som ere meer formuende. Denne Biskop Anders's Fremgangsmaade synes Erklæringens Udstedere at være billig og retvis; og er Almuen pligtig at stifte nævnte Bondelod efter Biskoppens Raad, som Christenretten, hvilken de have undersøgt, udviser, og som man i Hamars Biskopsdomme baade i dette Aar og Aaret tilforn har gjort ¹⁾).

Der findes ikke i de gamle Christenretter, end ikke i Erkebiskop Jons, nogen Bestemmelse for at Biskoppen skulde have noget særligt umiddelbart Indseende med Anvendelsen af den Fjerdedeel af Tienden, hvorom her er Tale, nemlig Bøndernes Deel eller Bondelodden; den er tydelig nok tilegnet de Fattige i Sognet, og dens Fordeling overladt til Bønderne selv med Sogneprestens Raad og Veiledning. Man har ganske vist tænkt sig, at vedkommende Biskop skulde have et Overtilsyn hermed, som med alle andre kirkelige Sager; men dertil har vist nok ogsaa hele hans Ret i dette Stykke indskrænket sig. Den første Bestemmelse, der kjendes, hvorved Bondeloddens oprindelige Anvendelse søges forandret, er den som findes i den 20de Artikel i Statutterne af Provincialconciliet i Oslo, holdt 1436 under Erkebiskop Olaf Bolts Forsæde. Her henlægges nemlig Halvdelen af Bondelodden til verdige Klerkers Underhold, som studere ved privilegerede Høiskoler; men en Indvilgelse i denne Henseende forudsættes dog her at

¹⁾ N. Dipl. II. 775, Danst. Mag. IV. 207.

skulle udvirkes fra Almuens Side ved Biskoppernes kjærlige Forestillinger ¹⁾. Herved er uden tvivl fra først af Veien banet for en meer umiddelbar Indblanding af Biskopperne i Bestemmelsen af Bondelødens Anvendelse og Fordeling; og hvorledes denne til Slutning ganske er kommen i deres Hænder, sees af det ovenfor omhandlede Dokument. Man sees, at den nu kun for en ganske ringe Deel, ja man kan næsten sige undtagelsesvis, kom, efter sin oprindelige Bestemmelse, Sognets Fattige tilgode.

Anders Mus havde forresten Ord for at være en lidet dygtig Kirkes Forstander. Han var, heder det, paa Grund af Dorstid og stolt Hoved uverdigt til Biskopsdømmet ²⁾. Han var i sin Tid ved kongeligt Magtsprog indtrængt paa Oslo Biskopsstol; men da arbejdede man paa igjen at faa ham borttrængt fra den; og her til viste Hans Mule sig som et saameget virksommere Redskab, da han selv uden tvivl allerede havde sikker Udsigt til at vorde Anders's Eftermand. Som Hovedsmand paa Akershus voldte han Biskoppen alt det Bryderi og al den Uergrelse, som han formaaede, og Provsten Hans Olafsson stod ham heri troligen bi. Hans Mules Svende mishandlede Biskoppens Folk, hvor de kunde komme til hermed, og Provsten, der gav sig Mine af at ville megle Fred, fremførte Usandheder, som gjorde Spliden større istedetfor at stille den. Fogderne i Nærheden, hvilke stode i Afhængighedsforhold til Hans Mule, understøttede denne, og det samme synes Borgerne og Dyrigheden i Oslo fordømmet at have gjort. Anders Mus havde neppe hverken blandt Ræge eller Lærde paa de Kanter nogen ret oprigtig og formaaende Belynder; thi han var, som siden viste sig, ingenlunde vel anset af sin underordnede Geistlighed.

Ved Begyndelsen af 1517 fandt Biskoppen sin Stilling saa bestrængt, og, som han selv forsikrede, saa farlig, at han under 3die Januar i nævnte Aar henvendte sig til Kongen med en ynkelig Klageskrivelse. Denne er imidlertid i sit Indhold saa forvirret og saa opfyldt med løst Sladder, at man vanskelig faar nogen ret Nede paa, hvo der egentlig var første Ophavsmand til de deri omtalte Optøier, eller hvorledes deres Gang og Sammenhæng i Sandhed var. Saameget synes imidlertid klart, at Hans Mule og Provsten ikke have taget tilbørligt Hensyn til Kirkes og Biskoppens Verdighed, og at deres Færd mod ham i mange Maader har været tirrende, tøilesløs og ulovlig. Mærkelig er den Uttring i en Tilskrift til Klagen, at det var Biskoppen forebragt, at Kongen skulde have lovet ham ondt, hvilket Rygte Biskoppen selv havde meddeelt Kristian ved en Sammenkomst

¹⁾ S. o. f. II. 493, 494.

²⁾ „Ob inertiam et ingenii stuporem episcopatu indignum“, siger Chronicon Skihyense om ham Scr. r. Dan. II. 577.

stede i Oslo. Dette var i Anledning af Kroningen; og et norsk Raadsmøde blev ogsaa ved denne Leilighed holdt. Erkebiskop Erit havde, efter eget Udsagn, ikke mindre end 120 Personer i sit Følge, og var i 9 Uger borte fra sit Sæde¹⁾. Det Brev af 12te Juli, i hvilket alle de da i Oslo tilstedeværende Biskopper nævnes, er et Indbuds-brev til Fordeel for St. Annas. Alter i St. Halvards Kirke i Bergen²⁾. Et Brev af Kristian, Kirken tildeels vedkommende, er givet paa Akershus den 31te Juli, og skrevet til Indbyggerne paa Ordnærne. Han minder dem om, at de med Rette høre under Norges Krone, skjønt deres Land for Tiden stod Kongen af Skotland i Pant; dog agter Kongen med det allerførste igjen at indløse dem under Norges Krone. Imidlertid foreholder han dem, at de i det Uandelige altid have staaet under Erkebiskoppen af Nidaros, og at de altid have sendt sin Palliehjælp til Norge, og beder dem derfor, at de ville faa Kirketværgerne over det hele Land til redeligen at udbetale til Erkebiskoppen af Nidaros eller hans Ombudsmand den Palliehjælp, som det bør ham at have efter god gammel Sedvane³⁾. Under 6te August, fra Oslo, beder ogsaa Kristian Nidaros's Kapitel om at give ham nogle af St. Olafs Relikvier og overlevere dem til Erkebiskop Erit, der igjen vil sende dem til Kongen. Han lover at ville holde dem i Agt og Ære og forskyldte Kapitelet og dets Kirke for den deri udviste Belvillie⁴⁾. Kongen var paa Tilbagereisen til Danmark paa Bardberg Slot i Halland den 15de August, og til Kjøbenhavn var han kommen den 21de i samme Maaned⁵⁾. Han har saaledes denne Gang ikke været længere nord i Norge end i Oslo. Erkebiskop Erit, som endnu var i Nidaros den 24de Mai.⁶⁾, var igjen kommen tilbage den 26de September, paa hvilken Dag han ved sit Brev gav Decanus, Archidiaconus, Cantor og „menige Kanniker“ ved Cathedralkirken, hvilke fra Arilds Tid havde haft sine Avlsgaarde „med alle kongelige Sager, Rente og Rettighed paa Kronens Begne“, ogsaa de samme Avlsgaarde „fri med alle biskoppelige Sager og Rettighed“, saaledes at de selv skulde have Magt til at revse og tage Bøder af sine Folk og Tjenere paa disse Avlsgaarde for hvad de brøde mod Kirken⁷⁾.

Kristian II, der nu ved sin Kroning i Oslo var bleven Norges saavel som Danmarks fuldmyndige Konge, besad mange Egensta-

¹⁾ Brev af 28de Aug. 1521, se Hvittf. under dette Aar. ²⁾ N. Dipl. I. 750.

³⁾ N. Dipl. I. 751—752. ⁴⁾ N. Dipl. I. 753. Forresten om Tiden for Kristians Ophold i Oslo i Anledning af Kroningen see N. Dipl. I. 751, 752; II. 770; III. 768; Finn Joh. II. 520; Suhms Eml. II. 2. 63; Pauls II. 282—283. ⁵⁾ Regesta diplomatica historiæ Danicæ I. 639. ⁶⁾ Bontop.

II. 744. jfr. o. f. II. 610. Not. 2. ⁷⁾ Schön. Domf. Befr. Anh. 83.

ber, der kunde gjøre ham skicket til en god Landsstyrer. Han havde baade en god Forstand og ikke faa Rundskaber, han var raff og virksom, han havde frigjort sig fra mange af sin Tids Fordomme og til-egnet sig Grundfætninger i Landsstyrelsen, der i flere Henseender for-tjente Ros. Men han var tillige i høi Grad lidenskabelig, egenraa-dig, haard, mistænkelig og hevngjerrig. Han tilfidesatte alt Hensyn til bestaaende Forhold, naar han vilde drive noget Nyt igjennem, og han manglede ganske den Karakterens Aabenhed og Jævnhed, der skulde vinde ham hans Undersaatters Hjerter. Næsten ved enhver af hans Regjeringshandling, selv dem, som kunne synes mest velgjørende, maa man tvivle om hans Bevæggrundes Verd, om han ikke ligesaa meget lededes af Had eller Hevn som af Iver for Retfærdighed eller Lyst til at gavne sit Folk. Han har et dybt indgroet Nag til Kler-kevelde eller Adelsvelde. Dette Nag indskjød ham visse frisindede An-skuelser med Hensyn til baade Kirke og Stat; men ved disse Anskuel-sers Fremtræden i Handling, svæver man altid i Uvisshed, om ikke Egen-nytte eller Herksesyge er en virksommere Driveffeder hos Kristian end Agtelse for Christendom og Folkefrihed.

Man tør nok med Sikkerhed paastaa, at ingen af de tidligere olden-borgske Konger, ja ingen af alle de foregaaende Unionskonger, har kjendt saa nøie Forholdene i Norge som Kristian II. I den Tid han stadig opholdt sig i dette Land som dets Styrer paa sin Faders Begne havde han havt den bedste Leilighed til at iagttage dem i Nærheden. Det har skærligen ikke undgaet hans Opmærksomhed, at det i Norge mindre var de verdslige Stormænd i Raadet, der vare Kongedømmets Myndighed i Veien, end de geistlige; og han har ganske vist ind-seet, at de faa ætstore Slegter af egne norst Herkomst, der endnu gjaldt noget ved Anseelse og Rigdom, langt fra ikke vare farlige. Han har uden tvivl dertilmed lettelig udfundet, at Norge, dette Bondeland, hvor en Adelsmand, som Stand i Staten, saa lidet havde formaet at ud-viste sig til nogen fremtrædende og raadende Stilling paa Bondeal-muens, paa det egentlige Folks, Beføstning, — var langt mere mo-dent og villigt til at lade sig styre af Kongen ved de Mænd, han valgte til sine Embedsmænd paa Grund af deres formeente Dygtighed, uden Hensyn til deres Stand, end det aristokratiske Danmark, hvor Adelen forlængst havde tilrevet sig en selvskreven Ret til alle vigtigere verdslige Embeder, og derhos næsten havde gjort uadelige Mænd umulige til enhver høiere Embedsstilling i Kirken. Med disse For-hold stadigen for Die synes han at have indrettet sin norste Styrelse. Han fulgte ikke det Bink, som hans Haandfæstning gav ham, til at drage det svage norste Raad ganske ind under det danske, og saaledes gjøre dette sidste til begge Rigers egentlige Styrer; men han stræbte

at underlægge Norge saa umiddelbart som muligt sin egen kongelige Myn-
dighed, at styre det uindskrænket ved sine udkaarerede helst uadelige Tje-
nere, ligemeget om disse vare norske eller danske eller endog ganske
unordiste af Fødsel, og at nedtrykke eller rydde tilside alle dem, der
havde Magt og Villie til at modarbejde dette hans Styrelsesystem.
Men det var i Norge kun Biskopperne og enkelte andre høie Prä-
later, som ifølge sin Stilling endnu skulde kunne vove dette; og mod
dem, mod den høiere Geistlighed, vendte sig derfor her væsentligen
hans Uvillie og hans lidenskabelige, voldsomme Sind.

Erkebiskop Eriq Walkendorf var vistnok længe Kristians Indling
og var uidentivl, som før er sagt, og som han selv tilstod, ved ham
især fremhjulpen til sin ophøiede Stilling i den norske Kirke. Men
han var en dansk Adelsmand og maa, som saadan, formo-
des i mange Stykker at have deelt sine danske Standsbrødres ar-
stokratistiske Anskuelse; og disse maa man tro, at han ikke altid har
formaaet at dølge, da han først var kommen til Magten i den norske
Kirke og var bleven den første Mand i Norges Raad. At han nok
kan have ønsket den danske Herrestands Indflydelse udbredt til og styr-
ket i Norge, at han derfor intet har havt imod, men tværtom snarere
har medvirket efter Gyne til, at Kristians Haandfæstning blev som
den blev, — dette, tror jeg, har man Lov til at gjætte, om end
klare Beviser derfor mangle. Dette var imidlertid, hvis det saa for-
holdt sig, ingenlunde ganske efter Kristians Sind; og har desuden Er-
kebiskoppen maaskee altsor tydelig vist, at han følte sig i sin nye Ber-
dighed at være en anderledes uafhængig Mand, end som Kristi-
ans Kansler eller Sekretær, saa kan man ikke undres over, at et
spendt Forhold lidt efter lidt indtraadte mellem Kongen og hans for-
dums Indling.

Det varede imidlertid endnu en Stund, før dette kom til syne.
Eriq Walkendorf var en statsklog, smidig og derhos saare driftig
Mand. Dette var altsammen Egenstaber, som Kristian forstod at
statte. Eriq havde fattet den Tanke, igjen at sætte Grønland i For-
bindelse med Norge og Nidaros's Erfestol. Landet havde nu for-
længst været forglemt og ubesøgt. Der havde, som tidligere er for-
talt, flere Gange af Paven været Biskopper beskikkede og indviende til
Garde Stol; men de nøiedes med Titelen, kom aldrig til sit Sæde
og lode sig bruge snart i Norge, snart i Danmark, snart paa Island
som Vikarier for andre Biskopper eller ved ledige Biskopsstole. Den
sidste af disse Biskopper af Garde paa Grønland, som vi ovenfor
have nævnet ¹⁾, er Andreas; hvem man ved 1460 seer styre Skaal-
holts Biskopsdomme paa Biskop Marcellus's Vegne, i 1466 vikariere

¹⁾ S. p. f. II. 560.

for Biskoppen af Linköping i Sverige og i 1476 være tilstede paa Mødet i Røtneby i Bleking¹⁾. Rimeligvis har efter ham Ingen været indviet til Grønlands Biskopsstol før i Kristian II's Tid. Erkebiskop Eriks Bestræbelser for igjen at faa Farten i Gang mellem Norge og Grønland, hvor man forestilte sig, at Nordmænd endnu boede, var baade i kirkelig Henseende en fortjenstlig Tanke, og maatte desuden af Hensyn til forventede Handelsfordele anbefale sig hos Kong Kristian, der altid viste sig virksom for Handelens og Næringsveienes Fremme. Det var sandsynligvis Eriks Valkendorfs Forestillinger, som virkede, at Kristian hos den romerske Kurie søgte om Indvilgninger eller Afslut for dem „der seilede til Derne paa hin Side Ishavet“, — en Ansøgning, som i en Skrivelse fra Rom af 17de Juni 1514 blev indvilget, idet en „rigelig Indulgens“ meddeltes²⁾. Det stod vistnok ogsaa i Forbindelse med disse Kristians og Erkebiskoppens Planer, at en Nederländer, Vincentius Kamppe, ved denne Tid eller idet mindste før 1520, blev indviet til Grønlands Biskop. Han vikarierede en Stund i Odense Biskopsdomme, levede endnu i Maribo 1537 og er den sidste Titulærbiskop til Grønland i Katholicismens Tid³⁾.

Erkebiskop Eriks lod ransage gamle Bøger og udsørge gamle Mænd om Seiladsen og Veien til Grønland. Han fik en fuldstændig Kursforfkrift opsat og gav bestemte Forholdsregler for Mandskabet paa det Skib, han agtede at affende. Man ser af disse, at han har været i stor Uvisshed om de Beboeres Sindelag og Religion, som han ventede skulde forefindes paa Grønland. Han anbefaler derfor stor Barsomhed ved Landstigningen. De Klerke, der skulde følge med paa Toget, byder han ligeledes at fare frem med Forsigtighed. Mærke de, at Hovedsmanden i Landet, hvis der er nogen, eller Almuen selv ikke vil have dem der (altsaa ikke vare velvilligen stemte mod Christendommen og christne Lærere), da skulde de byde sig i Tjeneste som Skrivere eller Kapellaner, om de mærkede, at man vilde modtage dem som saadanne, eller endog som Tjenestekarle, saaledes at de først kunde faa Tjeneste og „siden skikke sig estersom Behov gjøres“. Han vilde folgelig de skulde gaa frem med Missionærens Barsomhed og Kløgt, og ved sin Optræden rette sig ganske efter de Forhold, de fandt for sig. Han bød forresten, at man skulde føre to eller tre store Baade og de nødvendige Mærker med paa Skibet, at man skulde være forsynet med Alt fornødent til at gjøre store Ild oppe paa Landet, hvis man fandt det ubebygget, og at man skulde gjøre mange Mærker der, reise store Kors af Træ og hugge Kors i Træer og Stene, og andet lignende⁴⁾.

¹⁾ Grøn. hist. Mindesm. III. 911—912.
193—198.

²⁾ Sft. 192—193.

³⁾ Sft.

⁴⁾ Sft. 482—497.

Man seer, at Erik Walfendorf vel havde overveiet sin Plan og havde i Sinde at føie ganske storartede Foranstaltninger til dens Udførelse. Bekostningerne vilde han selv afholde, eller maastee rettere lade dem udrede af Nidaros's Erkestol, saafremt Kong Kristian tillod det, og vilde overdrage ham Landet frit paa ti Aar. Men Kristian, heder det, vilde ei indgaa herpaa; og dermed gif hele det paatænkte mærkelige Foretagende overstyr ¹⁾. Det Hele vidner fordelagtigt om Erik Walfendorfs Forstand og Birkkraft.

Grunden til at Kong Kristian, da det kom til Stykket, slap dette Foretagende, i det han ei vilde indrømme Erkebiskoppens, saavidt skjønes, ingenlunde ubillige Erstatningsforbring, var ganske vist, hvad ogsaa gamle Efterretninger sige ²⁾, det uvenstabelige Forhold, som imidlertid havde udviklet sig mellem Kongen og Erkebiskop Erik.

Endnu i 1515 stod denne paa Høiden af sin Magt og Kongeyndest. I det foregaaende Aar var et Egetskab blevet afsluttet mellem Kristian II og Elisabet eller Isabella af Østerige, en Datter af Filip af Burgund og Johanna af Kastilien, og Søster til Karl af Burgund, der snart efter blev saa navnkundig som Spaniens Konge og Tydsklands Keiser, Karl V. I Juni Maaned 1515 blev et Gesantskab affendt til det burgundiske Hof i Nederlandene for at føre Kongens unge Brud til Danmark, og til Formand for dette Gesantskab blev Erkebiskop Erik Walfendorf udnævnt af Kongen. Hans Ledsagere vare Herrerne Henrik Gjø og Hans Bilde, begge Medlemmer af det danske Rigsraad, og Nils Henrikson (Gyldenløve), Medlem af det norske Raad og paa den Tid den rigeste og mægtigste verdslige Stormand i Norge. Gesantskabet gif til Søs til Nederlandene og bragte Elisabet i Begyndelsen af August Maaned til Danmark, hvor Brylluppet holdtes og den unge Dronnings Kroning foregik i Kjøbenhavn den 12te August ³⁾. Erik Walfendorf var ifølge sin egen Opgave, i Anledning af denne Sendefærd, i 37 Uger borte fra sit Sæde i Kongens Tjeneste ⁴⁾.

Men hvor hæderlig end Erik Walfendorfs Stilling var i dette Gesantskab, og hvor meget den vidnebe om Kongens Yndest og Fortrolighed, var det dog netop ved denne Leilighed, at Grunden lagdes til Kongens senere Unaade mod ham og hans endelige Fald. Rygtet om Kristians Forhold til Dyveke, der nu med sin Moder var flyttet fra Oslo til Kjøbenhavn, havde naaet til det burgundiske Hof;

¹⁾ Grøn. hist. Mindesm. III. 490. ²⁾ Sammesteds III. 483. ³⁾ Hvitf. Kr. II. u. 1515; jfr. Br. til Erik Walfendorf fra hans Broder Hans af 24de April. Ny Dan. Mag. II. 121; Breve fra Er. Walf. til Kongen af 10de Juli, 4de og 5te Aug. Dan. Mag. II. 25-32. ⁴⁾ Br. af 28de Aug. 1521, Hvitf. u. b. A.

g den unge Hertug Karl, som ledsagede sin Søster ombord, udtalte sig herom til Erkebiskop Erik og bad ham paa hans Embeds Begnet formane Kongen til at opgive dette forargelige Forhold. Erkebiskoppen skrev ogsaa herom til Kongen og skal desuden efter Hjemkomsten have talt med ham om samme Sag; men derved paadrog an sig hans Uvillie og, hvad der var farligere, Sigbrits Had. Det viste sig det, efter hans egen Paastand, som senere fælde ham. Sigbrit og hendes Datter, hed det, yttrede aabenbare i Kristians Bryllup, at denne havde lovet dem, at lægge Erik Walfendorf og alle hans for Had paa Grund af det, han, ifølge Hertug Karls mundtlige Paalæg, havde forebragt Kongen ¹⁾.

Det er bekjendt, at Dyrveke døde pludselig i 1517, som Rygtet sigede, forgiven, og at Kongen havde det danske Raad eller visse af dets Medlemmer mistænkt for at have voldet hendes Død. Men Sigbrits Indflydelse, saalængt fra at svækkes ved dette Dødsfald, blev nærtimod efter dette større end nogensinde tilforn, ligesom ogsaa Kristians Uvillie mod Raadet fra den Tid blev meer og meer kjendelig. Sigbrit var den Eneste, som kunde virke paa ham, hun var hans nærmeste Raadgiver i alle Styrelsesanliggender, og han viste en afstøret Fortjærlighed for de Mænd, der ved hende bleve fremdragne til Embeder. Sigbrit var utvivlsomt et lyst Hoved, med Indsigter

Stats-husholdningen og Grundfætninger vedkommende dens Ordning langt over hvad der paa den Tid i disse nordiske Lande var sædvanligt. Men hun hadede Høiadelen, og var ikke heller synderlig vel stemt mod den høiere Geistlighed; og hendes Tjenere, der dels vare Indfødte af en lavere Samfundsstilling, dels Udlændinger, overhovedet vistnok driftige og duelige om end ikke altid synderlig samvittighedsfulde Mænd, delte hendes Anskuelse og rakte en villig Haand til deres Gjennemførelse i Gjærningen. Over disse Mænd, ligesom over Sigbrit selv, var det, at Erik Walfendorf senere flagede sig, som dem, der forfulgte ham og gjorde ham alt det Meen, de fornaaede.

Under sit Ophold i Kjøbenhavn i Anledning af Kongebrylluppet blev Erkebiskop Erik opfordret til at indstride i en Strid, der i Norge havde reist sig imellem Biskop Høskold af Stavanger og Henrik Abbed af Utstein. Striden havde dengang allerede varet i et Par Aar, og den har i det Hele en paafaldende Lighed med den, som i den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede førtes mellem Formændene for samme Klosterråd og samme Kloster, begge af Navnet Erik ²⁾. Nu som

¹⁾ Hvitf. Kr. II. u. 1515; jfr. m. Walfendorfs Breve af 28de August 1521, Hvitf. u. b. Aar, og af 13de Febr. 1522, N. Dipl. I. 767—768. ²⁾ S. v. f. II. 248—250.

da var det fra Biskoppens Side Bestyldninger for Overhørighed mod den biskoppelige Myndighed og for usthjelligt Levnet, fra Abbedens Side Klage over voldsom Medfart, der udgjorde Stridens Emne.

I Begyndelsen af 1514 — saa lod Abbedens Klage — da han selv var fraværende fra sit Kloster, i Kjøbenhavn, hvorhen han havde ledsaget en fransk og en skotsk Gesant, der vare drevne ind paa Stavangerfanten, og ingen Veiledning havde faaet af Biskop Høskold, — havde denne sendt sine Mænd til Klosteret, hvor de havde faret frem som Ransmænd og anrettet stor Skadé, under Paaskud, som det lader, af at skulle optage Fortegnelse over Klosterets rørliche og urørliche Gods. Da Abbeden kom tilbage, drog han til Oslo, hvor Kongen dengang var for at krones, og hvor Erkebiskoppen og Biskopperne tillige vare samlede. Han klagede her sin Nød for Kongen, og Erkebiskop Erik meglede et Forlig mellem de Stridende. Biskoppen lovede dengang alt Godt og erkjendte blandt andet Klosterets Ret til Saurbø Kirke, en af de forduuns kongelige Kapeller, hvilket Kongen havde skjænkét det. Men desuagtet tog Biskoppen, strax han var kommen hjem fra Oslo, al Landstyld og Rettighed fra den nævnte Kirke. Aaret efter 1515 gif han endnu videre. Han for med væbnet Magt til Klosteret, hvor Abbeden dengang var hjemme, opbrød dets Porte, mishandlede Tyendet og vilde have gjort det samme med Abbeden, hvis denne ikke lykkelig var undsluppen. Tre Dage derefter lod Biskoppen, ved en Kannik ledsaget af tyve Tjenere, sit Interdikt over Klosteret og alle dets Beboere opslaa paa Klosterkirkens Dør og forbød alle Klosterets Undergivne at yde det dets Rettigheder. Lidt efter kom han selv til Klosteret med en Hærmagt, stormede det formeligen, lagde Abbedens Tyende i Vænker, bankede ham selv i hans Seng og bragte ham derpaa bunden til Biskoppens Taarn i Stavanger, hvor Abbeden i hundrede Dage holdtes i haardt Fangenskab, og løstes ei deraf uagtet Borgen for ham bødes. Omstider lyffedes det dog Abbeden at undkomme fra Taarnet, og naa til Kongens Mænd, Hans Eriksøn og Jørgen Hansøn, hvilke hjalp ham til Kjøbenhavn og medgave ham sit Vidnesbyrd.

Begge disse Mænd vare vel anseede hos Kongen; saa han rimeligvis paa deres Ord har taget sig af Abbeden og anbefalet ham til Erkebiskop Erik. Nu var det at denne, ved et Brev af 24de August 1515 fra Kjøbenhavn, paalagde Biskop Andor af Bergen, Kristiern Pedersøn, Provst til Apostelkirken sammesteds, Abbed Mikael i Lyse, Olaf Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hansøn, Kannik i Lund samt Kapitelet i Bergen at træde sammen, stævne begge Parter for sig, høre og undersøge deres Klager, som fra Biskoppens Side gif ud paa, at Abbeden havde ført et usthjelligt Levnet, fra den-

nes Side igjen paa at Biskoppen havde mishandlet ham, og Biskoppens Svende derhos pint en Kvinde, rimeligvis for at tvinge en Beskjendelse ud af hende. Efter at have modtaget begge Parter's Beviser og Renselser, skulde de dømme retfærdigen dem imellem ¹⁾. Man kjender imidlertid ikke Sagens endelige Udfald. Abbedens Beskyldninger synes at være i høi Grad overdrevne; men Biskoppen kan neppe heller fra sin Side have faret ganske retvist frem, i hvorledes det nu end kan have forholdt sig med den Brøde, der tillagdes Abbeden, og hvilken vi ei nøiagtig kjende, da Biskoppens Klage ikke er os levnet ²⁾.

I 1515 skulde da, som vi ovenfor have seet, den første Grund være lagt til et Omslag i Kongens gunstige Stemning mod Erkebiskop Erik Valkendorf. Dog varede det endnu nogle Aar, før denne faldt i synlig Unaade. Imidlertid kom flere af Sigbrit's gode Venner til indflydelsesfulde Embeder i Norge. Blandt disse hendes Venner maa man regne Jørgen Hansson, som ogsaa kaldes Jørgen Skriver, der allerede i 1514 nævnes som Kongens Ombudsmand eller Embedsmand paa Kongsgaarden i Bergen ³⁾. Hans Olafsson eller Olafson, Provst til Marietirken i Oslo og Norges Kansler, maa ubestrikt ogsaa regnes blandt Sigbrit's Tilhængere. Jon Paalsen, der saagodtsom i hele Kong Hans's Tid havde beklædt hine tvende Embeder baade under Kongens egen Styrelse og under Kristians, nævnes, saavidt vides, senest som deres Indehaver i et Landsvistbrev, udstedt i Kristians Navn, af 18de April 1512 i Oslo ⁴⁾. Om han er død i sine Embeder, eller er fratraadt dem efter Kong Kristians Tronbestigelse, vide vi ikke; men den 4de Marts 1516 finde vi Hans Olafsson nævnt i hans Sted ⁵⁾. Som den tredie af samme Kammeratskab maa nævnes Magister Hans Mule, der, sin geistlige Stand uagtet, var Kongens Embedsmand eller Hovedsmand paa Akershus. Alle disse tre Mænd viste sig meget fiendtlig stemte mod visse af Norges Biskopper og synes virkelig paa en Maade af Kongen og Sigbrit at være skikkede dem paa Nakken for at plage dem. Og om Hans Mule især kan dette siges baade med Hensyn til Biskop Anders Mus af Oslo og Erkebiskop Erik. Han faar af en samtidig Krønikeskriver det Skudsmaal, at han, i den Mening som Almenheden tager Trost, var mod Kong Kristian den allertroeste; thi han var rede til at føie denne i Alt, uden at tage Hensyn til, om det Kongen bød ham, var en Christen verdigt eller ei, naar kun Kongens Kasse paa hvilkenfensombest Maade derved kunde fyldes ⁶⁾.

¹⁾ N. Dipl. I. 755. ²⁾ Om denne Sag see Langes *Alh.* 1ste Udg. 599 ff. 2den Udg. 384—386, hvor den udførlig er fremsat efter Kildeokumenter.

³⁾ N. Dipl. II. 771. ⁴⁾ N. Dipl. I. 746. ⁵⁾ N. Dipl. II. 775; ligesom i Brev af 8de Juli s. A. ssts. III. 773. ⁶⁾ Chron. Skibyense, Ser. r. D. II. 577.

Til Biskop Anders Mus's Embedsvirksomhed kjendes kun lidet; dog forekommer fra hans Biskopsdommes Tid en Forhandling Tienden vedkommende, der kaster Lys over hvorledes en vis Deel af denne nu anvendtes paa en fra dens oprindelige Bestemmelse forskjellig Maade. Der findes nemlig en Erklæring, given i Oslo den 4de Marts 1516, af Hans Olafson, Provst og Kansler, Knut Knutsson Alder, Lagmændene i Oslo, Tunsberg og Skien, to Borgermestere og to Raadmænd af Oslo, angaaende „den Fjerdepart af Tienden, som Bønderne selv ind med dem have, som kaldes: Bondelod, og som bør stiftes efter Biskoppens Raad“. De sige sig at have erfaret, at afdøde Biskop Herlog i sin Tid optog bemeldte Bondelod til Domkirkes Behov. De have ogsaa hørt af gamle Bønder, at Biskop Gunnar (Holt) før ham ligeledes optog den og stiftede den efter Christenretten. Nu vide de, at Biskop Anders har fordret samme Bondelod og har kundgjort for Almuen i de fleste Prestegjæld i sit Biskopsdomme, hvorledes den bør og skal stiftes: noget til Domkirken, naar denne dertil trænger, som nu er Tilfældet; noget til fattige Skoledegne og fattige Folk ligesom og til fattige Bønder, der ikke kunne forstaae sig Saakorn i haard Tid, og skulle de, naar de bede Biskoppen eller hans Provst derom, i saadant Tilfælde beholde sin egen Lod, og dertilmed have noget af deres Part i Sognet, som ere meer formuende. Denne Biskop Anders's Fremgangsmaade synes Erklæringens Udstedere at være billig og retvis; og er Almuen pligtig at stifte nævnte Bondelod efter Biskoppens Raad, som Christenretten, hvilken de have undersøgt, udviser, og som man i Hamars Biskopsdomme baade i dette Aar og Aaret tilforn har gjort ¹⁾).

Der findes ikke i de gamle Christenretter, end ikke i Erkebiskop Jons, nogen Bestemmelse for at Biskoppen skulde have noget særligt umiddelbart Indseende med Anvendelsen af den Fjerdedeel af Tienden, hvorom her er Tale, nemlig Bøndernes Deel eller Bondelodden; den er tydelig nok tilegnet de Fattige i Sognet, og dens Fordeling overladt til Bønderne selv med Sogneprestens Raad og Beilebning. Man har ganske vist tænkt sig, at vedkommende Biskop skulde have et Overtilsyn hermed, som med alle andre kirkelige Sager; men dertil har vist nok ogsaa hele hans Ret i dette Stykke indskrænket sig. Den første Bestemmelse, der kjendes, hvorved Bondeloddens oprindelige Anvendelse søges forandret, er den som findes i den 20de Artikel i Statutterne af Provincialconciliet i Oslo, holdt 1436 under Erkebiskop Aslaf Bolts Forsæde. Her henlægges nemlig Halvdelen af Bondelodden til verdige Klerkers Underhold, som studere ved privilegerede Høiskoler; men en Indvilgelse i denne Henseende forudsættes dog her at

¹⁾ N. Dipl. II. 775, Danske Mag. IV. 207.

skulle ubvirkes fra Almuens Side ved Biskoppernes kjærlige Forestillinger ¹⁾. Herved er uden tvivl fra først af Veien banet for en meer umiddelbar Indblanding af Biskopperne i Bestemmelsen af Bondelødens Anvendelse og Fordeling; og hvorledes denne til Slutning ganske er kommen i deres Hænder, sees af det ovenfor omhandlede Dokument. Man sees, at den nu kun for en ganske ringe Deel, ja man kan næsten sige undtagelsesvis, kom, efter sin oprindelige Bestemmelse, Sognets Fattige tilgode.

Anders Mus havde forresten Ord for at være en lidet dygtig Kirkes Forstander. Han var, heder det, paa Grund af Dorsthed og løvt Hoved uverdigt til Biskopsdømmet ²⁾. Han var i sin Tid ved kongeligt Magtsprog indtrængt paa Oslo Biskopsstol; men nu arbejdede man paa igjen at faa ham borttrængt fra den; og her til viste Hans Mule sig som et saameget virksommere Redskab, da han selv uden tvivl allerede havde sikker Udsigt til at vorde Anders's Eftermand. Som Hovedsmand paa Akershus voldte han Biskoppen alt det Bryderi og al den Ærgrelse, som han formaede, og Provsten Hans Olafsson stod ham heri troligen bi. Hans Mules Svende mishandlede Biskoppens Folk, hvor de kunde komme til hermed, og Provsten, der gav sig Mine af at ville megle Fred, fremførte Usandheder, som gjorde Spliden større istedetfor at stille den. Fogderne i Nærheden, hvilke stode i Afhængighedsforhold til Hans Mule, understøttede denne, og det samme synes Borgerne og Dyrigheden i Oslo fordømmeste at have gjort. Anders Mus havde neppe hverken blandt Pæge eller Lærde paa de Kanter nogen ret oprigtig og formaende Belynder; thi han var, som siden viste sig, ingenlunde vel anset af sin underordnede Geistlighed.

Bed Begyndelsen af 1517 fandt Biskoppen sin Stilling saa bestrængt, og, som han selv forsikrede, saa farlig, at han under 3die Januar i nævnte Aar henvendte sig til Kongen med en ynkelig Klageskrivelse. Denne er imidlertid i sit Indhold saa forvirret og saa opfyldt med løst Sladder, at man vanskeligt faar nogen ret Nede paa, hvo der egentlig var første Ophavsmand til de deri omtalte Optøier, eller hvorledes deres Gang og Sammenhæng i Sandhed var. Saameget synes imidlertid klart, at Hans Mule og Provsten ikke have taget tilbørligt Hensyn til Kirkes og Biskoppens Verdighed, og at deres Færd mod ham i mange Maader har været tirrende, tøilesløs og ulovlig. Mærkelig er den Htring i en Tilskrift til Klagen, at det var Biskoppen forebragt, at Kongen skulde have lovet ham vndt, hvilket Rygte Biskoppen selv havde meddeelt Kristian ved en Sammenkomst

¹⁾ S. o. f. II. 493, 494.

²⁾ „Ob inertiam et ingenii stuporem episcopatu indignum“, siger Chronicon Skibyense om ham Scr. r. Dan. II. 577.

med denne i Kallundborg, — og at det var saadan Snaf, som afholdt Oslos Borgere fra at give ham et fordelagtigt Vidnesbyrd, da de isaafald frygtede, at Hans Mule skulde anklage dem og komme dem i Skade. Man seer ogsaa, at Biskoppen har frygtet for, at Provsten skulde fare med Hast til Kongen for at anklage ham, og at Kongen skulde agte meer paa Provstens Ord end paa hans, hvorfor han minder Kristian om, hvad Biskoppen oftere har sagt ham, at han ikke forstaar sig paa „Skalkes Lagn“. Tor man ellers tro Biskoppens Fortællinger i denne Klage, saa har baade Magister Hans og Provsten ført et løsagtigt og forargende Levnet ligesom og Presterne ved Marielirken, hvilke desuden sloges og hugges indbyrdes uden at ville tage Afløsning af Biskoppen, der dog var den eneste, som havde Magt til at give dem den. Biskoppen bønfalder til Slutning om, at Kongen ei vil lade ham „saa hadelig fordrives“ i hans Alderdom, da han dog har tjent troligen baade Kongens Fader og ham selv ¹).

Biskoppens Klage har ganske vist ikke virket meer end maaskee for Diebliffet lidt større Tilbageholdenhed og Forsigtighed fra Hans Mules og Hans Olafssøns Side. Biskoppens Dom var uidentivl alt fældet, og det varede kun kort, før dette blev Alle aabenbart.

Men det var ikke mod Biskop Anders alene, Hans Mule optraadte paa en fiendtlig og frænkende Maade, det var ogsaa mod Erkebiskop Erik, hvem man ganske vist ikke kunde bestynde hverken for Uduelighed, eller Uvirkksomhed, eller Mangel paa skyldig Lydighed mod Kongen.

I Begyndelsen af 1517 maa rimeligvis Erkebiskoppen endnu have staaet paa en nogenlunde venstabelig Fod med Kristian. Han laante nemlig da paa sin Kirkes Begne Kongen en ikke ubetydelig Sum Penge i forgyldt og uforgyldt Sølv, i alt 1600 Lod, og gav tillige en Anvisning paa 200 rinste Gylden. Derfor modtog han imidlertid som Pant, ifølge Kongens eget Tilbud, Helgelands Len. Kongens Skriver, Jens Freyd, udstedte sit Brev for Pengenes Modtagelse i Thronhjem (Nidaros) den 21de Februar nævnte Aar, og Vidner vare Ridder Nils Henrikson (Gyldenløve), som ved denne Leilighed kaldes Kongens Hovmester i Norge, og Defanus Olaf Engelbrektsøn ²).

I 1519 viser Erkebiskoppen sig fremdeles som Kongens tro og virksomme Tjener; men da yttre sig hos ham ved Siden heraf en sterk Uvillie mod Magister Hans Mule og Klage over dennes utilbørlige og lov-

¹) Anders Mus's Klage til Kongen, trykt i Danske Mag. IV. 275—281. Bestyldningerne mod Hans Mule og især mod Provsten for uanstændigt Levnet med Gvind Kandeghybers Datter, finde ellers Bestyrkelse i et Klagebrev til Kongen fra samme Kvindes Søster af 26de Januar 1522. N. Dipl. III. 785.

²) N. Dipl. III. 775.

løse Fremfærd. Om begge Dele oplyser Erkebiskoppens Brev til Kongen fra Nidaros af 26de Marts i det nævnte Aar.

Nogle Bønder af Jamteland havde været inde i Sverige hos Rigsforstanderen, Hr. Steen Sture, og havde flaget for denne, at de lede stor Undertrykkelse med Skat og i andre Maader; de bade ham at hjælpe dem i deres Nød. Fogden i Helsingeland lovede sig da, rimeligvis paa Hr. Steens Opfordring til at drage ind i Jamteland med 40 til 50 Mand for at thinge Almuen fra Kong Kristian, medens Lensmanden der, Hr. Olaf Galle, var fraværende. Da Erkebiskoppen fik dette at vide, sendte han i Forening med Hr. Nils Henriksson Olaf Galles Foged nogle Karle til Undsætning og forsynede dem vel med Penge, at de ei skulde falde Almuen til Byrde; der var nemlig haard Tid i Jamteland ligesom i Throndhjem. De skreve ogsaa Almuen til, opmuntrede den at blive tro under Norges Krone og advarede dem om hvad Følgen vilde blive, hvis de anderledes gjorde. Da Erkebiskoppens Folk thingede med dem, svarede de vel, lovede at staa fast ved hine og meente, at om der end kom tusind Hofmænd af Sverige, skulde de ikke lade sig tvinge. De lovede og at have sine Speidere ude paa alle Kanter, og hvis Svenskerne kom, vilde de møde „Mand af Huse“ for at modstaa dem. Alligevel kom kort efter de Svenske, to hundrede Mand sterke, ganske uventet ved Nattetid lige midt ind i Landet og til de Gaarde, hvor Erkebiskoppens Mænd laa. Disse vare ikke, efter Løfte, blevne varslede af Bønderne, tværtimod var det en Lensmand af Jamteland, der viste Svenskerne Vej lige til Gaardene, og Erkebiskoppens Mænd vidste ikke af nogen Ufred, før deres egne Bagter saa Fienden ganske nær. Alligevel gjorde de Modstand, og der blev døde og saarede paa begge Sider. Men nu fik de Svenske sat Ild paa Huset, som Erkebiskopsmændene vare i, og flere af disse bleve dræbte, andre fangne, og kun nogle undkom, der laa i den Gaard, som var længst borte. De Undkomne vilde reise Almuen og giengjælde Svenskerne deres Angreb, før de forlode Landet; men det var umuligt for dem at faa en eneste Mand med sig. Jamterne indvændte nemlig, at om det end nu lykkedes dem at slaa de Svenske, saa vilde disse dog snart komme igjen og skjænde og brænde; medens de nu ikke gjorde Jamterne andet end godt. Uagtet det saaledes ei lykkedes Erkebiskoppens Mænd at faa reist Bønderne i Jamteland mod de Svenske, sendte de alligevel en Opfordring til disse, at de skulde biev i Landet i tre Dage, „om de vare Hofmænd“. Men herpaa agtede de ikke. De thingede med Almuen om at gaa Hr. Steen til Haande, hvortil en Deel svarede ja, men en Deel ogsaa nei; og dermed forlode de igjen Landet om Morgen for det dagedes.

Alt dette fortæller Erkebiskoppen i sit Brev til Kongen, og raader denne at tilskrive Hr. Olaf Galle, at han strax skal personligen indfinde sig i Jamteland, som er hans Len, og der styrke Almuen som sig bør. Han skal faa Hjælp af Erkebiskoppen og Hr. Nils Henriksøn, naar han varsler dem.

Slutningen af samme Brev er derimod rettet paa Hans Mule. Dennes Foged, Peder Bertmester, siger Erkebiskoppen, opfører sig utilbørligen mod Almuen, helst naar han er drucken, saaledes at deraf gaar et ondt Rygte. Han rider Bønder overende og tramper dem under Hestefødder; han binder dem, uagtet de byde Dom for sig; han mishandler Kvinder og forfølger dem med Bold; hans Mænd endelig rane St. Olafs Pilegrime og fratage dem hvad St. Olaf tilkommer. Kirkens Frihed frænke de hvor de kunne. Erkebiskoppen ved vel, at saadant ikke er Kongens Billie, men han kan dog ikke andet end underrette ham derom ifølge Almuens Klage. Naar Erkebiskoppen lader Mester Hans det vide, saa bliver han vred. Erkebiskoppen har nu paany tilskrevet ham, at han maa rette sig selv og raade Bod paa de anførte Misligheder, hvilken Paamindelse han ønsker til Gud, at Hans Mule maatte ville følge ¹⁾).

Angaaende de i dette Brev omtalte Fiendtligheder fra svensk Side i Jamteland, da seer man, at Jamternes Misnoie med den norske Styrelse har givet det første Stød til dem. Hvorvidt de have været fortsatte, ved man ikke. I ethvert Fald har ganske vist Kong Kristians heldige Tog til Sverige i Begyndelsen af 1520 gjort en Ende paa dem, da Steen Sture nu fik andet at tage vare, og desuden strax i Begyndelsen af Krigen, efter det uheldige Slag ved Bogesund, døde af et Saar den 9de Februar.

Erkebiskoppens Klage til Kongen over Hans Mule findes ikke at have fremkaldt noget Skridt fra Kristians Side til at kue Sidstnævntes Overmod. Tværtom er det rimeligt, at den kun har bidraget til at forbitte Kongens Stemning mod Erkebiskoppen, helst da Hans Mule nu sikkerligen ikke har sparet at sværte denne saa meget som muligt. Det offentlige Rygte gav i det mindste Hans Mules Angivelser især Skylden for Erkebiskop Eriks snart paafølgende Ulykke ²⁾).

Hvad vi hidtil have seet af Erik Walkendorfs Virksomhed gaar næsten ubeluffende i verdslig Retning og lærer os ham at kjende meer som en dygtig og virksom Statsmand end som en nidkjær Metropolitan og Biskop. Ganske har han dog ikke over sine Statsmands Syssler glemt sin geistlige Skyldighed. Netop ved den her omhandlede Tid var han sysselsat med et Arbeide, som ganske vedkom Kirken, og som, efter det Standpunkt denne endnu indtog, ingenlunde var uvig-

¹⁾ N. Dipl. I. 761—763.

²⁾ Chron. Skib., Scr. r. Dan II. 578.

t. Han var sysselsat med at skaffe den norske Kirke trykte Missaler og Breviarier. Det Missale eller den Messebog, han lode indarbejde til Brug for den hele norske Kirke ¹⁾, blev trykt i Kjøbenhavn 1519 og Trykningen fuldendt den 25de Mai dette Aar. Fortællingen oplyser Bøgens Hensigt og Tilblivelse. Der var — der det — i hele den nidarosiske Provins en følelig Mangel paa Messebøger. De, som vare for Haanden, vare meget gamle Haandskrifter med usædvanlige, nu ei mere brugelige Bogstaver og derfor meget læselige. Desuden vare de hist og her feilagtige. Flere verdslige og geistlige Præster havde af den Grund ved Gudstjenesten benyttet terciensernes, Prædikebrødrenes og Minoriternes Messebøger (lecturas), medens dog alle Provinsens Sognekirker hør, i det som læses og synges i Gudstjenesten, rette sig efter Metropolitankirken. Erkebiskop Erik Valkendorf havde villet raade Bod paa denne Mangel og ønsket, at Messen overalt i hans Biskopsdomme og Norges Provins skulde høitideligholdes paa een Maade. Derfor havde han lode indarbejde et Missale efter den nidarosiske Metropolitankirkes Brug ved at tilkalde og udnævnte Olaf Engelbrektsøn, samme Kirkes Defanus, og Hr. Peter Guldurdsøn, dens Kantor; og dette havde han overladt Paal Keff, som var i Kjøbenhavn, at trykke. For hver Gudsfrygtig, som i Gudstjenesten bruger denne Bog, udloves 40 Dages Indulgens. Breviarium (Breviarium Nidrosiense) er trykt i Paris, ligeledes i 1519. Kirkerne i Norge sees at have, rimelig forstudsvis, bidraget til eller ialt for Missalet, og ved dets Fordeling har Hans Keff, Canonikus i Nidaros og juris utriusque baccalaureus, gaaet Erkebiskoppen i Haand ²⁾.

108.

Erkebiskop Eriks Fald og Flugt fra Norge. Han dør i Rom 1522. Forfølgelse af Biskop Anders Mus. Denne resignerer til Fordeel for Hans Mule. Biskop dør af Bergen. Islands Biskopper. Kristian II's Forhold til Kirke-reformationen i Tydsland. Hans Flugt fra sine Riger i 1523.

Imidlertid traf det Uveir, som længe havde truet Erkebiskop Erik Valkendorf fra Kong Kristians Side, stedse nærmere og nærmere og endte med et voldsomt Udbrud. Saaledes har i det mindste Erkebiskoppen selv forestillet sig det, og ganske vist ikke uden fuld Grund. Ingen skal have opsat flere af sine fortroede Embedsmænd paa Er-

¹⁾ Missale pro usu totius regni Norvegie secundum ritus sancte metropolitane nidrosiensis ecclesie. Impr. Hafnie arte magistri Pauli Keff ibidem Canonici 1519, 25 Mai. ²⁾ Hans Kvittering til Erkebiskoppen af 31te October 1520, Thronhjelm. N. Dipl. I. 764.

kebiskoppen, at de skulde gjøre ham al den Fortræd, de kunde ¹⁾. I 1520 maa der, efter Erkebiskoppens egen Antydning i et senere Brev, have været en alvorlig Tvist mellem ham og Hans Mule, og den maa paa en eller anden Maade have angaaet Erkebiskoppens Tjeneres Friheder, maaskee med Hensyn til Krigstjeneste eller Krigsstyr. Det var paa den Tid, i Slutningen af 1519, at Kongen sterkt rustede sig til sit svenske Tog, og i den Anledning ogsaa krævede Hjælp af Norge, navnlig af Biskopperne ²⁾. Erkebiskoppen stød sig ind for Kongen og Rigerens Raad med sit aabne Brev, som blev offentlig læst paa Oslo Raadstue, i hvilket han bød Lov og Ret for sig og alle St. Olavs frie Tjenere, at han vilde fuldgjøre for dem alt hvad dem kunde tilfindes at burde gjøre af Kongen samt Danmarks og Norges Raad. Men det hjalp ham, som han selv udtrykker sig, ikke meer end om han havde stød sig ind for Soldanen. Da dette ikke nyttede, tilbød han Hans Mule at ville udlægge for St. Olavs frie Tjenere saa mange Penge, som Hans selv vilde este af dem. Dette vilde dog heller ikke Hans Mule gaa ind paa; thi havde han gjort det, da havde han ikke opnaaet hvad han egentlig medede paa, nemlig at frænke Kirkens Frihed. Hvad saa Erkebiskoppen tilbød ham, saa hjalp det ikke; thi han vilde, paa Sigbrits Bud, endelig være i Trette med Erkebiskoppen ³⁾. Jørgen Hansson i Bergen var ikke bedre stemt. En samtidig Krønikeskriver fortæller endog, at Kongen ved Jørgen Hansson havde tilstelt det saa, at Erkebiskoppen, under Paaskud af en Raadsforsamling med flere af Norges Embedsmænd, skulde loffes til Bergen; men saasnart han var kommen did, skulde han gribes, puttes i en Sæk og kastes i Havet. Uagtet dette Anslag, heder det, var udfastet i al Hemmelighed, blev det dog Erkebiskoppen aabenbaret, da han allerede var tilføs paa Veien til Bergen, og fremfaldte den Beslutning hos ham, at flygte til Udlandet paa det samme Skib, der skulde bringe ham til Bergen ⁴⁾. Denne Fortælling er dog ganske vist ikke paalidelig; i ethvert Fald er noget urigtigt i den. Erkebiskoppen selv nævner intet herom i sine senere Klagemaal, der forøvrigt ere bittere nok. Han fremstiller sin Reise til Udlandet paa en anden Maade, som sikkerligen maa være den rigtige, eller i alle Fald komme Sandheden nærmere. Han og hans — siger han — havde i lang Tid lidt Forfølgelse, Vold og Krænkelser af Kongens

¹⁾ Hvitf. Kr. II. u. 1521.

²⁾ Erkebiskoppen var sat for 200 Karle, Biskoppen af Oslo for 80, B. i Hamar for 40, B. i Stavanger for 40, B. i Bergen for 60, Provsten sammesteds for 8, Bergens By for 60 o. s. v. Behrm. Kr. II. Hist. II. 121.

³⁾ Saaledes udlader denne sig i sin Klagekrævelse til Raadet af 13de Februar 1522, og han nævner som Tiden for denne Tvist: „nu to Aar forledne“, altsaa Tiden omkring 1520

⁴⁾ Chron. Skib., Scr. r. Dan. II. 572—573.

gder og Embedsmænd i Norge, og disse havde aabenbare ladet sig lyde med, at de til denne Fremfærd havde Kongens særlige Befaling, ja til at gaa end videre. Dette havde, som rimeligt var, det Erkebiskopen og ladet ham føle sin Stilling farlig; og han vde derfor taget det Raad at fare til Danmark for der selv at omme efter Sandheden. Men Storm og Uveir drev hans Skib, en Baad, Segl og Styrmand, til den hollandske Kyst og til Amsterdam ¹).

Den 16de Mai 1521 var Eriq Valkendorf endnu i Throndhjem, han her udstedte en Kvittering til sin Official, Defanus og Magister Olaf Engelbrektsøn, for rigtigt Regnskab i al den Tid, han havde det Erkebiskoppens Opbørsler under Hænde ²). Dette synes at være en Slags Hentydning fra Erkebiskoppens Side paa en forestaaende Afsættelse og en forventet længer Fraværelse fra hans Stol, uden at han dog kan slutte sig til Rejsens Maal. Sikkert er det, at Erkebiskoppen kom til Holland og til Amsterdam, hvad enten nu dette er et ufrivillig, som han selv paastod, eller ifølge forud lagt Plan, som hans Fiender utvivlsomt have foregivet, og Kongen selv troet. I den for hans Afreise fra Throndhjem kjender man ei sikkert, men man seer af hans egen Fortælling, at han var kommen til Amsterdam den 23de Juni ³).

Ved samme Tid, i Slutningen af Juni, havde Kong Kristian Itraadt en Reise til Nederlandene for nogle Underhandlingers Skyld med Keiser Karl V. Kongen opholdt sig der paa forskjellige Steder Juli og August Maaneder, men var tilbage igjen i Danmark før, og maaskee en god Stund før, Midten af September ⁴). Da Erkebiskoppen nu ved sin Komme til Amsterdam hørte, at Kong Kristian var ventende did, saa besluttede han der at opbie ham. Kongen kom ogsaa ukjendt med saa Folk en Aften sildig; og nogle Timer efter, ved Midnats Tid, sendte han Bud til Byens Borgermester og Dyrighed og bad om Hjælp til at anholde og gribe Erkebiskoppen. Dyrigheden svarede imidlertid, at dette ikke lod sig gjøre mod en Geistlig; og Kongen maatte med dette Svar lade sig nøie, uagtet han lovede at forsøge. Paaagribelsen baade for Pave og Keiser, og skyldte Erkebiskoppen for at være rømt fra Norge, efterat have ranet sin Domkirke for at tage dens Guld og Sølv og alle dens Kostbarheder. Erkebiskoppen forsøgte at kunne bevise, at det var Kongens Aigt at dræbe ham den næste Nat, om han havde seet sin Leilighed dertil; og han seer i

¹) Eriq Valkendorfs Brev af 28de August 1521 hos Hvitsfeldt. ²) N. Dipl. I. 765. ³) Erkebiskoppens Brev af 13de Februar 1522, N. Dipl. I. 768.

⁴) Hvilket kan sees af Breves Dateringer i Regesta diplom. hist. dan. under 1521.

denne Efterstræbelse et Forsøg paa at fuldbyrde de Trubler, som Sigbrit og den nu afdøde Dyveke havde udstødt mod ham for flere Aar siden ¹⁾. Han tilføier, at Sigbrit fra den Tid af aldrig kalder ham andet end: Lyp, Skjelm, Forræder og Morder, skjønt Gud ved, at han er uskyldig i alle de uærlige Sager, hun tillægger ham.

Om hele denne Kong Kristians Afsærd fortæller Erkebiskoppen udførligen i et Brev af 28de August 1521, hvilket han fra Utrecht tilstillede det danske Rigsraad, og hvori han bitterlig klager over den Løn, han nu faar til Gjengjæld for tro Tjeneste og mange Opoffelser. Han fremhæver især de Beføstninger han har gjort for Kongens Skyld i de tre Aar 1513, 1514 og 1515, da han har maattet gjøre en Gjæld i Bergen paa 7000 Berger-Gylden, hos Poppierne i Amsterdam paa meer end 1100 rinske Gylden og hos Kongen 1000 rinske Gylden, hvilket Alt han siden har afbetalt. Under Forhandlingerne mellem Kongen og ham i Amsterdam, fortæller han videre, skjød han sig i Rette for Paven eller Keiseren. Herom vilde dog Kongen intet høre, men fordrede Borgen af ham for, at han ingensteds skulde søge sin Ret uden i Kjøbenhavn, for Kongen og Danmarks og Norges Raad. Denne Fordring afviste Erkebiskoppen, da han frygtede, at i saa Tilfælde Kongen vilde optræde baade som Sagsøger og Dommer. Han svarede, at hans Dommer ei fandtes der, og negtede følgelig at stille den forlangte Borgen. Erkebiskoppen beder nu Raadet tilskrive ham, om det har nogen særlig Befaling fra Paven til at dømme ham og hans Sag, og om det isaafald troster sig til at skaffe ham og hans fuldkommen Sikkerhed. Han vil nemlig da gjerne møde dem til beleilig Tid og Sted, og vil altid villig indfinde sig for sine tilbørlige Dommere at gjøre Lov og Ret i de Sager, for hvilke han med Rette tiltales; men da maa Raadet ogsaa give ham sit fri Reidebrev ved Siden af det, Kongen har lovet ham, naar han søger sin Ret, og Raadet maa vel betænke, om det kan staa inde for, at Kongens Reide vil blive ham og hans Tjenere holdent. Herpaa beder han om Raadets Svar ²⁾.

Kristian var, som man let seer, før sin Komme til Amsterdam underrettet om Erkebiskoppens Ophold der, og han har allerede en god Stund før det nys omtalte Sammenstød gjort sig Umag for at opdrive Beviser for, at Erkebiskoppen havde gjort sig skyldig i Underfløb og Forræderi, ved nemlig først at tilvende sig sin Kirkes Gods og derpaa flygte til Udlandet uden Kongens Samtykke og Vidende. Saadanne Beviser lyffedes det ham dog ikke at tilveiebringe. Han havde om den Sag skrevet til Thronhjem baade til Hofmesteren, Hr. Nils Henriksson, og til Rikens Kapitel; men han fik fra begge et Svar som var til Erkebiskop-

¹⁾ S. o. f. II. 623.

²⁾ Brevet hos Hvitfeldt u. 1521.

pens Fordeel, og som lod Kongen forstaa, at baade Kirkens Gods var i sin fuldkomne Orden, og at man intet andet vidste, end at Erkebiskoppens Reise virkelig havde gjældt Danmark. Defanus's og Kapitelets Svar er af 24de August 1521. Man har paa Kongens Opfordring, heder det her, efterseet Fortegnelsen over Nidaros Kirkes Menodier, som vare ved Kirken, da Erkebiskop Erif kom til den, og ved Kansagning fundet dem ikke alene uforrykte, men meget mere forbedrede og formerede. Ligeledes havde de fundet alt Inventarium tilstede i Erkebiskopsgaarden, og desforuden har Erkebiskoppen leveret tvende af Kapitelets Medlemmer en Sum Penge i Sølvs og Kobber for dermed at lønne Stenhuggerne og forbedre Kirken under Erkebiskoppens Fraværelse paa Reisen til Danmark. Og forstode de ei, lægges til, andet end at det paa den Tid var Erkebiskoppens fulde Agt og Mening at reise til Danmark til Kongen, skjønt de nu af dennes Brev see, at han er kommen til Holland ¹⁾. — Herfra fik saaledes Kongen ingen Støtte for sin Anklage.

Erkebiskop Erif fik imidlertid kun lidet trøstelige Efterretninger hjemme fra. Jørgen Hansson i Bergen tog Erkebiskoppens Indtægter der under sig og forbød hans Ombudsmænd og alle Andre, under Livs og Godsens Fortabelse, at sende ham Penge eller skrive ham et Ord til. Sigbrit forfulgte derhos hans Folk, der kom til Danmark, og fratog dem alt hans Gods, som om han havde været en Udaadsmænd. Da dette spurgtes til Utrekt, hvor Erkebiskoppen opholdt sig, saa raadede ham Alle forstandige Mænd, lærde og læge, at drage til Paven og oplyse denne om sin Stilling. Dog dvælede han endnu i Utrekt indtil den 10de November for at afvente det danske Raads Svar paa hans Skrivelse af 28de August. Men da dette ikke kom, gav han sig paa Veien til Rom, og kom did efter en, især for en gammel og sygelig Mand, høist mærkelig Reise i Begyndelsen af (omkring 2den) Februar 1522. Kort efter, den 9de Februar, modtog han endelig den ventede Svarsskrivelse fra Danmarks og Norges Rigers Raad, eller rettere fra fem Raadsmedlemmer, nemlig Biskopperne Lage Urne af Roskilde og Anders Mus af Oslo, samt Electus til Lund og to Riddere.

Dette Svar var givet i Kjøbenhavn den 13de November 1521; men man seer, at det ingenlunde har tilfredsstillet Erkebiskoppen. Det fremfaldte kun en ny Klageskrivelse fra ham til Danmarks Riges Raad af 13de Februar 1522. I denne meddeler han først de ovenanførte Efterretninger om Jørgen Hanssons og Sigbrits Udfærd og om sin Reise fra Utrekt til Rom; og derpaa gennemgaar han Raa-

¹⁾ Behrmann Kr. II. Hist. II. 151—154.

dets Brev Punkt for Punkt med Tilføielse af nye Ankeposter mod sine Fiender:

Raadet har, heder det, underrettet Kongen om Erkebiskoppens Skrivelse og drevet dennes Sag hos ham paa bedste Maade, saaledes at Erkebiskoppen vil komme i sin gamle Yndest igjen hos Kristian, naar hans Uskyldighed kommer for Dagen. I denne Anledning ytrer Erkebiskoppen, at han derfor vilde takke Kongen; men han tilføier, at han ei heller ved at have andet fortjent. Han erkjender, at Kongen i sin Tid skrev for ham til Rom i Anledning af Erkebiskopsdommet i Nidaros, og at Kongen ligeledes understøttede ham med Penge til at erholde Pavens Stadfæstelse; men han skyder til Gud og Kongen, om han selv havde begjæret dette, eller om han stod derimod. Han forudsagde dengang Kongen, hvad siden er hendet ham for Kirkens Frihed, og han fik da et og andet Løfte, siger han ironisk, som nu holdes ham. — De skrive, at ingen kunde have staaet paa en bedre Fod med Kongen end han. Med Hensyn dertil forklarer han, hvorledes det var tilgaaet med hans Skrivelse til Kongen om Dyvete¹⁾, og beraaber sig paa Paven (Adrian VI), som dengang var Keiserens Kansler og Tolk, at Skrivelsen var skreven paa Keiserens Begjæring. Men denne Skrivelse var ikke Sigbrit og hendes Datter behagelig, og derfor havde de lovet ham meget Dndt, hvoraf noget alt var ham vederfaret, medens Andet maastee endnu forestod, om det gif efter Sigbrits Billie: — De have opfordret Erkebiskoppen til at søge sin Ret for Danmarks og Norges Raad. Dette, svarer han, havde han gjerne gjort, om han havde faaet deres Skrivelse i Tide, og om de havde givet ham tilkjende, hvorvidt de havde nogen særlig Fuldmagt af Paven til at dømme over ham og hans Sager. De vide selv vel, at de ikke ere hans Dommere. — De skrive, at han ei havde behovet at frygte nogen Fare af Sigbrit og hendes Parti. Hertil svarer han: „Jo kjære Venner; jeg frygter, at hun ved meer end hun burde vide efter Christenretten. Thi hun siger aabenbarligen, ihvofom det end hører, at min Herre (Kongen) skal intet andet gjøre end det, hun vil have; og vilde han end, da skulde han ingen Magt have dertil, al den Stund hun er hans Raade paa 10 Mile nær. Og desværre det er vel ligt til, at saa er i Sandhed. I maa og vide, at hun nu skylder mig og ingen anden paa Jorden for sin Datters Død, hvis Sjæl Gud naade; Gud ved min Uskyldighed deri! Hun siger det skal koste mit Liv og skjæmmes ikke ved at forsikre, at min Herre har lovet hende det. Det samme underrettede ogsaa hendes Broder, Hermen Biliemsen, mig om, Løverdagen næst før St. Hans Dag (den 23de Juni), i Pompeii Hus i Amsterdam, og det saa grovt, at jeg maatte tage derpaa, om

¹⁾ S. o. f. II. 623.

eg ikke ellers havde forstaaet det. Men hendes Søster der sammesteds lod mig intet meer forstaa, end at hun sagde paa Tydsk: „min Søster vil have eder i Taarnet, og hun vil have eder dræbt“, og purgte mig om jeg ikke end havde været fangen. Derfor skal det ske undre Eder, at jeg frygter hendes Ondskab, efterdi min Herres Raade selv frygter hende og ei tør eller vil sige hende imod; men hvad hun vil have frem, det har Fremgang. Det er desværre alt for sandt og snart hver Mand vitterligt“. — De skrive, at Uskyldigheden er altid sikker. Desværre, svarer han, det Modsatte er Sandhed, „især der hvor Mester Didrik Slaghet, Sigbrit, Mester Hans Mule og deres Parti raader, der nyder man hverken Lov eller Ret“; og han anfører til Bevis herpaa sin Forhandling med Hans Mule, „nu to Aar forledue“ (i 1520?)¹). Men nu da baade dennes og Erkebiskoppens Dommere ere her i Rom, og Erkebiskoppen er did kommen, vil han søge sin Ret for sin tilhørlige Dommer. Da Erkebiskoppen i sin Tid skrev Kongen til og klagede over, at Hans Mule forfulgte den hellige Kirke og krænkede dens Frihed, da skrev Kongen ham til igjen, at hvor det skede, da var det hverken med Kongens Billie eller Vidende. Dette Kongens Brev har Erkebiskoppen hos sig i Rom, og alle de Kardinaler, som have hørt det læse, sige, at Kongen har skrevet det som en christen Fyrste; „hans Naade er dydig og god nok, naar han har gode Raadgivere“. — De skrive fremdeles, at de ei tvivle paa, at han jo alvorligen vil betænke sit eget Bedste og sin Domkirkes Belfærd, at den og dens Fjendele og Friheder ikke skal lide ved hans Fraværelse. Erkebiskoppen kalder Gud og hver brav Mand til Vidne paa, at han aldrig i sine Dage vilde sin Domkirkes Skade. Havde han end forbrugt meget af dens Indtægt i Kongens Tjeneste indenlands og udenlands, og havde han end lidt stor Skade af Kongens Fiender, de Svenske, da ved Gud, at han gjorde, hvad han gjorde, i den Agt, at hans Domkirke og han skulde nyde godt deraf. Men den hellige Kirke og dens Tjenere have hverken nydt Fred eller Frihed, siden Mester Hans Mule først fik Befaling paa Akershus, hvilket Gud ved var ham storligen imod. Han vil, efter deres Raad, vide sin Domkirkes Bedste i den og i alle andre Maader efter Pavens Bestemmelser. Det er ingen meer imod end Erkebiskoppen selv, at han ei kan være i Fred ved sin Kirke; og den bør heller ikke med Rette lide ved hans Fraværelse. Skeer det alligevel, saa sætter han dette, som al anden Uret, Skam og Overlast, ham er tilføiet af Kongens Embedsmænd og andre flere, og endnu dagligen tilføies, aldeles i Guds og Pavens Haand²).

¹) S. c. f. II. 632.

²) N. Dipl. I. 766—769.

Dette Erkebiskoppens Brev maa vække den Formodning, at Kristian selv har lagt de Raadsmedlemmer, som skrev til Erkebiskoppen fra Kjøbenhavn den 13de November, Ordene i Pennen; hvad enten han nu virkelig, under et Dieblifs bedre Følelser, har tænkt sig en Udsoning med sin fordums Yndling mulig og ønskelig, eller han blot har hyflet Forsonlighed for at lokke Erkebiskoppen bort fra hans fittre, men for Kongen farlige, Tilflugt i Nederlandene, hjem i Sigbrits og hendes Benneres Klør, eller i det mindste afholde ham fra at drage til Rom. Erkebiskoppens Brev giver forresten et godt Indblik i Kong Kristians Forhold til Sigbrit og hendes Tilhængere. Han lod sig ganske lede af dem, undertiden, som det synes, næsten mod bedre Vidende og Villie. Man seer, at Eric Walfendorf, som saa mange andre Samtidige, har troet, eller i alle Fald givet sig Mene af at tro, at Sigbrits uindskrænkede Herredømme over Kongen ikke lod sig forklare uden ved Trolddom.

Eric Walfendorfs Komme til Rom indtraf ellers paa en for ham ganske heldig Tid. Pave Leo X var nys død, den 1ste December 1521, og til hans Eftermand var den 9de Januar 1522 udvalgt Adrianus VI, en velmenende, retscaffen Mand, der understøttedes af Keiser Karl V, hvis Lærer han havde været, og som desuden personlig fjendte Eric Walfendorf fra dennes Ophold i Nederlandene i 1515. At Kongens Benner ogsaa have frygtet Erkebiskoppens Bidsomhed i Rom, viser den Ængstlighed hvormed de melde sin Herte hans Reise og Komme didhen. Herolden Hans Jutland gav uden tvivl Kongen, i et Brev fra Glensborg af 22de Januar 1522, den første Efterretning om Erkebiskoppens Ankomst til Lombardiet¹⁾. Siden giver Kongens Advokat i Rom, Nikolaus Petersøn, ham nsiere Underretning i et Brev af næstfølgende 22de Marts. Erkebiskoppen af Throndhjem, siger han, er kommen til Rom og ligger til Herberges hos den hvide Munk (Præmonstratenser), der før var Provst i Børglum. Nikolaus har talt med ham, men har endnu ei ret Rede paa, hvad hans Hensigt er. Han tror, at han vil i Færd med Hans Mule, for hvem Brevskriveren intet kan udrette, før Paven kommer. Han beder Kongen give ham Forholdsregler med Hensyn til Erkebiskoppen snarest muligt. Thi heller ikke denne kan gjøre noget før Paven kommer²⁾.

Sagen var at Pave Adrianus var fraværende i Spanien, da han blev valgt, og kom først til Rom den 29de August 1522. Imidlertid maatte Eric Walfendorf hjælpe sig frem saa godt han kunde og skaffe sig de nødvendige Penge ved Laan. Man finder, at han den 6te April 1522 har udstedt Gjældsbevis for 200 rinske Gylden til Theo-

¹⁾ Behrmann Kr. Hs. Hist. II. 151. ²⁾ Behrmann Hist. 152.

erkebiskop Jegers, Defanus af Kleve¹⁾). Fra Norge og fra sin Stol fik han ganske vist lidet eller intet; thi den Kilde havde, som før er sagt, Jørgen Hansson i Bergen stoppet for ham. Jørgen Hansson havde, imidlertid allerede i 1521, forespurgt sig hos Kongen, hvorledes han skulde handle med „den Erkebiskoppens Rente, som Thronhjemms Domstole tilkommer“. Derpaa havde Kongen endnu ikke den 17de Marts 1522 givet ham noget Svar. Han skrev da under nævnte Dag til Kongen til fra Baahus og raadede ham at befale Defanus og Capitel i Thronhjem at opbære hin Rente og gjøre den i Penge i Bergen eller andensteds med Kongens Embedsmænds Raad og holde Pengene tilstede, indtil Kongen kan gjøre en anden Skik derpaa. Han bad og befale dem at lade gjøre Jørgen Hansson godt Regnskab for hvad Erkebiskoppens Fogeder hidtil have opbaaret af de Len, han havde af Kongen paa Kronens Vegne, og tillige overgive Jørgen eller hans fuldmægtige Bardshus Slot med alle de andre Len tilligemed det Solv, Penge eller Andet, de deraf have modtaget. Et saadant Brev maa Kongen med det allerførste stifte ham; „thi han kan aldrig tage paa Vare i Bergen, at de jo alligevel kunne faa sendt Erkebiskoppen noget til Tydskland i Guld og Penge, om de ville det“²⁾. Erkebiskoppens Stilling i Rom har saaledes uden tvivl været fortrykt nok.

Hvilke nu end Erik Valkendorfs Planer have været, som skulde drives, naar Pave Adrianus var kommen til Rom, saa afftares de alle ved Erkebiskoppens snart paafølgende Død. Denne indtraf i Rom den 28de November 1522. Han havde dengang været Erkebiskop i 12 Aar og 3 Maaneder³⁾. Erik Valkendorf var ganske vist for sin Tid en ualmindelig og mærkelig Personlighed. Skjønt Udlænding i Norge viste han dog, som vi have seet, baade i geistlig og verdslig Henseende Nidkjærhed i sit Kalb. At det Verdslige indtog Hovedrummet i hans Virksomhed, — det er en Bebreidelse, som han maa dele med Mængden af sine Formænd paa Nidaros's Stol og med Mængden af sin Samtids Biskopper. Man kan maaskee ogsaa bebreide ham, at han forlidet opretholdt det norske Raads Myndighed, baade ligeoverfor det danske Rigsraad, idet han nærede en dansk Adelsmands Ansættelse og Fordomme, — og ligeoverfor Kongedømmet, idet han rakte Kristian Haanden til at erhverve sig en saagodtsom uindskrænket Styrelse i Norge i det Verdslige. Men Norges Raad havde dengang, maa man vel besvære tilstaa, ved en lang Ligegyldighed, saagodtsom forspildt sin egen og Nationalselvstændighedens Sag; og Norges

¹⁾ N. Dipl. III. 787. ²⁾ N. Dipl. III. 785—786. ³⁾ Scr. r. Dan. VI. 617. At han døde i Rom, og ikke i Amsterdam, som nogle have sagt (Flin Joh. II. 343), er vist, baade ifølge ovenførte Etet og ifølge Eftermandens Balmætt, N. Dipl. I. 772.

Almenhed var ved sin Stilling saa at sige henvist til et kraftigt Kongedømme som til sin nærmeste Nødhjælp. Man kan endelig bebreide ham, at han, meer end en Prestemand egnede, søgte at sole sig i Hofglandsens og Kongehøihedens Straaler. Men herfor fik han ogsaa haardt bøde. Havde han i sine tidligere Dage bygget meer end tilbørligt paa Kongeyndest, saa fik han i sin Alderdom tilgavnss føle hin Grundvolds Ustadighed.

Forsølgelsen mod Biskop Anders Mus af Oslo var, som vi ovenfor have seet, begyndt samtidig med, om ikke før, Forsølgelsen mod Erkebiskop Eric; men den første af disse Prælater vækker mindre Medfølelse end den sidste, fordi der ved hin hester sig den sterkeste Formodning om Uduelighed og Ufikkethed for hans vigtige Kald ¹⁾. Vi have seet, hvorledes Biskop Anders i 1516 og 1517 blev plaget og tirret af Magister Hans Mule, Hovedsmanden paa Akershus, der selv havde Oslo rige Biskopsdømme i Sigte. Denne Lykkesøget Maal var at drive Biskoppen til en Fratrædelse, og for at fremfæde en saadan, synes han ikke at have været nøiesende med Midlerne, navnlig ikke at have skyet at anvende Trudsler. En Omstændighed, som forøvrigt betydelig maa have kommet ham til Hjælp, var den, at Biskopsdømmets Presteskab ikke var synderlig tilfreds med sin Biskop. Hvor længe man har arbeidet med Biskop Anders for at faa ham til at fratræde, er ikke sikkert, ligesaa lidt som naar hans Fratrædelse først aabentlyst er bleven bragt paa Bane, og under hvilke Paaskud. Udentvivl har han en god Stund stampet imod, og, da han mærkede, at man trængte fast ind paa ham, forsøgt hvad en personlig Henvendelse til Kongen kunde hjælpe. Thi det maa have været i det Tiemed han mod Slutningen af 1521 var i Kjøbenhavn, muliggen ved et der afholdt Raadsmøde, og sandsynligvis har det været for at vinde Kongen, han har gaaet dennes Erinde ved at deeltage i Udfærdigelsen af det før omtalte Brev af 13de November til Eric Walfendorf. Men har det end saa forholdt sig, er det dog vist, at al hans Føielighed intet hjalp ham. Thi endnu inden Aarets Udgang, seer man, har han maattet indgaa paa Resignationen, endog som det lader, i Kongens og flere Herrers Overvær, rimeligvis i Kjøbenhavn, og derom udstede sit beseglede Brev ²⁾. Det hed sig naturligtvis i Brevet, at Anders Mus her havde handlet „frivilligen, upaavirket af Trudsel eller nogen Slags Falskhed, — efter egen Billie, Samtykke og Forlangende“. Men anderledes løb Fortællingen i Folkemunde, hvilket man kan slutte af den førnævnte samtidige Kronistfriers Ord — der forresten ikke er Biskop Anders god —, naar han siger, at Hans Mule drev ham til at fratræde ved Trudsler paa Li-

¹⁾ S. o. f. II. 627. ²⁾ Brev af 29de September 1522. N. Dipl. I. 770, 771.

ret¹⁾; og det samme forsikrede siden efter Anders Mus selv, da han ønskede at faa sin Biskopsstol igjen: at han havde resigneret af Frygt for Døden²⁾. Ved sin Fratrædelse glemte dog ikke Biskoppen at gjøre sine Betingelser, hvilke vare efter Omstændighederne ganske forreelagtige. I Norge synes han at have forbeholdt sig til Underholdning en Deel af Biskopsstolens Gods, blandt andet Gaarden Teige ved Tunsberg, og i Danmark blev han forlenet med Vesterviks Kloster i Jylland. Han vedblev at føre Titel af Oslos Biskop, eller ogsaa Biskop af Teige (episcopus Tegensis), og overlevede, som vi alle see, i mange Aar sin seirende Medbeiler.

Anders Mus's Resignation var formet som gjort til Fordeel for Hans Mule; og derved var denne, naar Kongens Samtykke fulgte, hvorom i dette Tilfælde ei kunde tvivles, i Virkeligheden allerede beskiftet til Oslo Biskopsstol. Ikke desto mindre seer man, at Oslo Kapitel ved formelig Balg har faaret ham, at Biskop Anders med Slegt og Benner har været skriftlig varslet til at være derved tilstede, samt at han da har gjentaget sit Samtykke til hvad der var skeet. Han overgav derpaa i egen Person Gaarden og Biskopsdommet til Magister Hans³⁾.

Alt dette skulde nu synes at være Betyggelse nok. Men Biskop Anders maa dog meget snart have forsøgt Indsigelser. Thi noget saadant maa forudsættes som Anledning til det Skridt, som fra Hans Mules Side gjordes længer ude i 1522. Den nye Electus og Kapitlet indfaldte nemlig til Oslo atten af Biskopsdommets Provster og Sogneprester for at handle med dem om den i 1521 foregaaede Resignation og det derpaaafølgende Balg. For de samlede Geistlige blev den 29de September fremlagt de hine Handlinger vedkommende Breve og Beviser, og de Forsamlede gave den Erklæring, at de fandt alt rigtigheden tilgaaet: Resignationen frivillig, Kapitlets Balg kanonisk og uden Indsigelse, og Biskopsgaarden samt Biskopsdommet overgivet af den Fratrædende personlig til den Tiltrædende. De erklærede derpaa Alle, at de endrægtigen vilde holde og lade staa ved Magt hvad Kapitlet i førnævnte Sager havde gjort, og stadfæste det paa sin gode Vre og Tro med oprakte Hænder. De tilføiede, at de aldrig efter den Tid vilde erkjende Biskop Anders for Prælat til Oslo Domkirke, saameget mindre som han i lang Tid havde forseet sig mod Kirken i utallige Maader og gjort den og Stolen stor Skade, „som viderligt er“. Alle de Punkter og Artikler, som Kapitlet har opsat mod nævnte Biskop, erkjende de Forsamlede for sande; „thi han har hange af os og Andre ulovligen beskattet og besværet i mange Maa-

¹⁾ „motu mortis“ Chron. Skib. Scr. r. Dan. II. 577. ²⁾ Brev af 11te Aug. 1523. N. Dipl. III 789. ³⁾ Br. af 29de September 1522. N. Dipl. I. 770, 771.

der". Kan ikke de Overenskomster og Breve holdes, som ere gjorte mellem Electus og Biskop Anders baade i Kongens og andre gode Mænds Overvær, og skal Kirken fremdeles lide Skade og Fordærvelse for Biskoppens Bulder og Klammeri, da ville de Forsamlede selv, med Kapitelet, fare personligen til Kongen og alle Danmarks Prælater og Herrer og der klage over den Skade, Biskop Anders i sin Styrelsestid har gjort. De ville ingen anden Herre og Prælat have end Kæster Hans Mule; med ham ville de leve og dø. Han er nemlig, som de mærke, og vil fremdeles blive Kirken nyttig baade med Bygning paa Domkirken og Biskopsgaarden og med Gudstjenestens Opretholdelse. — Over hele denne Forhandling blev et Brev opsat den samme Dag, den 29de September 1522, og befeglet af alle de tilstedeværende Prester ¹⁾

Man faar af denne Erklæring det Indtryk, at de virkelige Aarsager mod Biskop Anders's Embedsførelse hverken have været faa eller vigtige, og man maa naturligvis tænke sig, at Hans Mule og dennes Benner ingenlunde have tilfløret dem. Anders Muls har nu, som det lader, for det første fundet det tjenligst at tie stille. Men vi ville faa see, at han derfor ikke havde opgivet for bestandig Tanken om at faa sit Biskopsdømme tilbage. Det fortjener ellers at lægges Mærke til, at der ingenfinde i Anders Muls's Sag, ligesaa lidet som i Eril Walfendorfs, er Tale om Norges Raad særskilt, eller om dets Indblanding i hine tvende dets Medlemmers Anliggender, men kun om Danmarks og Norges Raad som et samlet Heelt, eller endog om Danmarks Riges Raad alene, skjønt der handlede om norske Biskopper og norske Biskopsstole. Man sees heraf, som af meget andet, hvorledes det norske Raad under Kristian II var nedfunket til en Ubetydelighed, og hvorledes det, forsaavidt nogen Myndighed end kunde være det levnet, maatte øve denne under Skikkelsen af et underordnet Tilhang til det danske.

Biskop Andor af Bergen ²⁾ var tilligemed Provsten til Apostelkirken, Magister Kristiern Pedersen; i Aarene 1521 og 1522 meget sysselsat med de Uroligheder, som da fandt Sted, mellem Hanseaterne paa Bryggen i Bergen og Kongens Embedsmand, Jørgen Hanssøn. Biskoppen stillede sig heri, saavidt skønnes, ganske paa denne sidstes Side og optraadte virksomt som Megler mellem de Stridende ³⁾. Men alligevel skal heller ikke denne Biskop have gaaet frit for Kong Kristians Unåde ⁴⁾, og ifkun hans Død skal have hindret Kongen fra at lade ogsaa ham føle sin Brede. Andor døde i Begyndelsen af Juni Maaned

¹⁾ N. Dipl. I. 770—772. ²⁾ Fra 1506 s. o. f. II. 608. ³⁾ Brev angaaende denne Tvist af 12te August 1521, Dan. Mag. IV. 344—349, og af 24de Mai 1522, N. Dipl. II. 788. ⁴⁾ Chron. Skib. Scr. r. Dan. II. 573.

(den 1ste eller 3die) 1522. Da hans dødelige Afgang ved tvende Udsendinge af Bergens Kapitel blev Kongen forkyndt, skal denne have udbrudt: „Ja saa! er han død! ellers havde vi en Gaas upluffet med ham“¹⁾.

Hvad de tvende øvrige norske Biskopper angaar, Magnus af Hamar og Høstold af Stavanger, da tales rigtignok ingensteds om nogen særlig Forfølgelse mod dem fra Kongens eller dennes Embedsmænds Side; men det paa Kirken hvilende almindelige Trøst under Kristians Forberedelser til sit svenske Tog fik dog ogsaa de føle. Man har et Brev af Biskop Høstold, givet i Stavanger den 25de Juli 1521, hvorved han fremsender til Kongen 100 Lod Sølv og 40 rinste Sølven, idet han beder Kongen at tage Hensyn til deres „fattige Indbyggelse og tilbørlige Tjeneste“. Biskopsdommet er, siger han, saaledes gaaet til agters ved svær Pestilens og Død, at mange Gaardegigge nu øde, som før vare byggede, og Indtægten derved er meget aftaget. Han ønsker til Gud, at han maatte kunne opfylde Kongens Fordringer paa lovlig Tid, og ubeder sig til Slutning nogle Friheder og nogle Vernebreve for sin Kirke, sig selv og sine Tjenere²⁾.

Den Hans Olafsson, som vi have seet i 1516 som Provst til Marietirken i Oslo og Norges Kansler, og i 1517 at hjælpe Hans Rude i hans Optøier mod Biskop Anders Mus, nævnes neppe i Provste- eller Kansler-Embedet efter 1518³⁾. Derimod nævnes fra 11te Januar 1521 Mattis Hvoru, Hvoruf eller Hvarfe som Indehaver af begge Embeder⁴⁾, og han beholdt dem i flere Aar.

Biskop Stefan Jonsøn af Skaalholt⁵⁾ døde den 30te November 1519. Det var en lærd og driftig Biskop, der vel passede sin Stols Anliggender baade i det Almindelige og Verdslige. Han var, hvad der paa den Tid just ikke var meget almindeligt hos de høiere Geistlige, en Mand af rene Seder, der selv levede i klosterlig Strengthed, og holdt over Sedeligheden hos sine Undergivne, saameget som Tidens Fordærvelse tillod. Han holdt Skolen ved sin Kathedralkirke vel ved Magt og sørgede for at skaffe den en dygtig Forstander. For sin Kirkes Bygning var han virksom og forsømte ikke dens Gods. Han efterlod derfor sin Stol rig og anseet⁶⁾. Paa den Tid var Øgmund Paalsøn Abbed i Bids. Han havde studeret i Udlandet, i England og Nederlendene, men erhvervede sig intet Ry for Lærdom; derimod var han anseet som en virksom og forretningsdygtig Mand. Han blev viet til Prest i 1499 og blev senere Prest til Breidabolstad,

¹⁾ Not. Eml. I. 8, Not. 3, est. Edvarðsson og Absalon Pedersson. ²⁾ N. Dipl. III. 783. ³⁾ Langes Rth. 2den Udg. 399. ⁴⁾ N. Dipl. II. 785; Langes Rth. I. c. ⁵⁾ Fra 1491, f. o. f. II. 585. ⁶⁾ Finn Joh. II. 491—521, Gøpel. Arb. p. 3. c. 5, 31, 42.

fra hvilken Stilling han i 1515 hævedes til Abbedverdigbeden. Biskop Stefan anbefalede denne Dgmund Paalsøn til sin Eftermand kort før sin Død, og han blev virkelig i 1520 eenstemmig valgt paa Althinget af Skaalhølt's Stols Geistlighed. Han vilde samme Aar drage til Norge for at erhverve sin Stadfæstelse, men drevs af Storm og Uveir under Grønlands Kyst og naæde med Livsfare igjen tilbage til Island, hvor han nu nødtes til at forblive Vinteren over. Tidlig om Sommeren 1521 for han paany afsted og kom dennegang lykkelig til Norge. Men Erkebiskop Erik Valkendorf traf han ikke, thi denne var just dragen til Nederlandene. Han kunde saaledes ikke i Nidaros erholde den ønskede Konfirmation paa sit Biskopsdømme. Han for da til Kjøbenhavn, uagtet han vidste, at Kong Kristian ikke var ham gunstig. Grunden hertil var et Slagsmaal, der i 1509 havde fundet Sted ved Breidabolstad mellem Dgmund's Mænd og den kongelig Embedsmands Svende, i hvilket Slagsmaal et Par af de sidstnævnte vare blevne dræbte. Alligevel, da Dgmund var kommen til Kjøbenhavn, lykkedes det ham, heder det, ved Gaver at vinde Sigbrit og gjennem hendes mægtige Forbøn Kongen, saaledes at Kristian stadfæstede hans Valg. Han vendte derpaa tilbage til Norge, hvor hans Indvielse foregik i Bergen, rimeligvis i Begyndelsen af 1522 og ved Biskop Andor, i den stavangerste Biskop, Høstolds Overvær. I 1522 om Sommeren kom han tilbage til Island og tiltraadte sit Biskopsdømme ¹⁾).

Biskop Gottskalk Nikolausøn af Hole ²⁾ overlevede kun eet Aar Stefan af Skaalhølt. Gottskalk efterlod sig et mindre godt Eftermæle. Man kunde vistnok langt fra ikke dable ham for Mangel paa Virksomhed; men denne viste sig fortrinnsvis i Sagsøgninger, Banskættelser, Inddrivning af Bøder og saadant lignende, hvorved ganske vist Penge stræbedes sammen baade i Biskopsstolens og Biskoppens Kasse, men Biskoppen selv forspildte sit Rygte og skaffede sig en Mængde Fiender paa Halsen. Blandt disse sidste var ogsaa Jon Sigmundssøn, der havde været Lagmand, og dertilmed baade rig og anseet, men som Biskop Gottskalk's Had og Forfølgelse til Slutning havde gjort venneløs og bragt i Armod. Denne Jon, heder det, stred nede paa sin Dødsfeng Biskoppen for Guds Domstol; og hans Dødsfald gjorde saadant Indtryk paa Gottskalk, da han spurgte det i et Gjestebud, at han strax forlod Gjestebudet og red med største Hast hjem til Hole. Her blev han pludselig syg, og hvor meget han end

¹⁾ Finn Joh. II. 523—525, 528 Not. At Dgmund er bleven indviet af Erkebiskop Erik Valkendorf, hvilket Nogle (f. Ex. Espolin) fortælle, er uantageligt paa Grund af Tidsregningen. ²⁾ Fra 1499 f. o. f. II. 585—586.

bad til St. Gudmund og St. Jon, saa døde han dog efter et kort Sygeleie den 8de December 1520 ¹⁾).

Blandt Presterne i Hole Biskopsdømme var paa den Tid Jon Aresson paa Hrafnagil i Eyaafjorden en af dem, som mest havde tiltrukket sig Almenhedens Opmærksomhed. Han var født 1484 paa Gaarden Gryta i Eyaafjord i meget fattige Kaar. Hans Fader døde fra ham, da han var ganske ung, og efterlod hans Moder og ham i den yderste Armod. Nøden var saa stor, at Drengen Jon engang i sin Sult var paa god Vel til at blive en Faaretyv, men afholdtes kun derfra ved sin Moders Bønner og det heldige Tilfælde, at deres eneste Ko just kalvede, da han var i Færd med at forgribe sig paa en anden Mands Faar, som der stod paa Foder, og allerede havde bundet det til Slagtning. Han kom siden til Thveraa Kloster som Tjenestebreng og fik der nogen Hjælp af Abbeden, der var hans Frænde, dog ikke videre end at han maatte forrette det simpleste Arbeide, rense Kios og Stald og skjære Torv, ved Siden af det at han lærte den Sang og Skrivning, som en Klerk til Nødtørst kunde hjælpe sig med. Latin skal han derimod aldrig have lært ²⁾. Med sine høist tarvelige Kundskaber drev han det til at blive viet til Prest, da han var omkring tyve Aar gammel, og nu steg han rasht i Beiret. Han havde først et ringe Prestekald, men dette ombyttede han efter et Aars Tid med det større Hrafnagil, og inden 1508, altsaa før han endnu var 24 Aar gammel, var han allerede Provst i Eyaafjord. Han var blandt Biskop Gotfalks fortroligste Benner og af denne benyttet i vigtige Forretninger. Han var saaledes to Gange før ham i Norge i magtpaaliggende Erinder ³⁾).

Denne Jon Aresson bragtes nu, efter Gotfalks Død, ved Abbeden af Thveraa og Prioren af Mødruvold samt flere af Nordlandets Prester, i Forslag til at blive Bestyrer af Hole Stols Gods i Biskopsdømmets Ledighed, og det lykkedes dem at faa ham valgt hertil paa et Prestemøde i Hole den 22de December 1520, dog ikke alene men i Forening med en anden Prest, Peter Paalsøn. Officialembedet overdroges til tvende andre Personer. Men den følgende Aar 1521 paa et nyt almindeligt Prestemøde for Hole Biskopsdømme, blev Jon den 29de April udnævnt ikke alene til Enebestyrer af Stolens Gods men og til Official, og skulde dette staa ved Magt indtil Stolen blev besat, eller Nidaros's Erkebiskop forordnede anderledes. Jon tog sig nu med Iver og Kraft af Biskopsdømmets Anliggender, men gav ogsaa allerede nu Prøver paa det heftige og overmodige Sinde-

¹⁾ Esopol. Aarb. p. 3. c. 46.

²⁾ Est. p. 2. 78, 95.

³⁾ Finn Joh. II.

lag, som han senere ved flere Leiligheder lod sig henrive af til sin egen Skade ¹⁾).

Biskop Dgmund Paalsøn af Staalholt havde under sit Ophold i Norge faaet af Nidaros's Kapitel Fuldmagt som Hole Kirkes Ombudsmand i dens Ledighed. Men før Dgmund kom til Island, havde ogsaa Nordlænderne i Sommeren 1522 modtaget et Brev fra samme Kapitel, hvorved der gaves dem fuld Raadighed at vælge til Biskop af Hole hvem de vilde, og hvem de ansaa bedst skiftet. Alle Nordlandets Prester, paa een nær, valgte nu Jon Aressøn. Der fortælles, at en af de vælgende Prester yttrede Betænkelse derved, at Jon ikke kunde Latin. Men Jon, som var en heldig og svet Stald, afviste denne Betænkelse ved en Bise, hvori han baade erkjendte Latinens Verd og sin egen fuldkomne Ukyndighed i dette Sprog, — men, mærkelig nok, tilføiede, at Mangelen ifkun vilde have hørt noget at sige, hvis Latinen havde været hans Moderlands Sprog. Det er, hvis det er paalideligt, et Træk af den samme til Hensynsløshed grændsende Uforknythed, der i hans følgende Liv i saa mangen farlig Stund frelste ham. Dette Jons Valg kom imidlertid Biskop Dgmund høist ubeleiligt. Han havde sat sig i Hovedet, at han ved Hjælp af den ham af Kapitlet givne Fuldmagt ikke alene skulde opkaste sig til Hole Stols umiddelbare Bestyrer for Diebliffet, men ogsaa lede Biskopsvalget hen paa en af sine underordnede og afhængige Prester. Den hovmodige og ærgjerrige Mand tænkte paa denne Maade at tilvende sig i Virkeligheden et Slags Enebiskopsdømme paa Island. Han puffede nu paa sin Bestikelse til Hole Stols Ombudsmand, paastod Ret til at sætte Official og Raadsmand ved Stolen samt sine Fuldmægtige over Nordlandet, og erklærede sig mod Jon Aressøns Valg, hvilket han vilde gjøre ugyldigt, og vælge i hans Sted Presten Jon Einarsson. Men over denne Anmættelse bleve Nordlænderne meget fortørnede. De holdt den 29de October samme Aar 1522 et talrigt Møde paa Hole, og herfra udsfærdigede 24 Abbeder og Prester af Biskopsdømmet til Nidaros's Erkebiskop og Kapitel en skarp Indsigelse mod Biskop Dgmunds Udfærd. De erklærede, at de ingen Raadighed vilde indrømme Dgmund over Hole Kirke og dens Ejendomme, derimod vilde de med det allerførste sende sin udvalgte Formand, nemlig Jon Aressøn, til Nidaros. Heraf reiste sig nu en stor Kamp mellem Dgmund og Jon, i det den første af al Magt søgte at drive Jons Valg tilbage og hindre hans Reise til Norge for at faa Valget stadfæstet, — den sidste derimod med den største Klogskab og Smidighed undgik alle Dgmunds Efterstræbelser og gjorde til Slutning hans Overmod til Skamme ²⁾).

¹⁾ Finn Joh. II. 648—651; Espol. Aarb. p. 3. c. 49.
651; Espol. Aarb. p. 3. c. 51.

²⁾ Finn Joh. II.

Under Kristian II's Styrelse begyndte den store kirkereformatoriske Bevægelse i Tyskland. Luther fremstod, som bekjendt, med sit Angreb paa Afladshandelen den 31te October 1517, og den 10de December 1520 brød han overtvert med Paven og Pavedømmet, ved offentlig at brænde den pavelige Defretalsamling og en pavelig Bulle udenfor Wittenberg. Luthers Skrifter og Rygtet om hans Handlinger naaede meget snart Danmark, og vakte strax Kongens Opmærksomhed, ja, hvad meer var, mødte hans Belvillie. Kristian maa regnes blandt sin Tids meer oplyste Fyrster, og det er vel muligt, at han har taget Anstød i Et og Andet af den bestaaende Kirkes Lære og Skik og saaledes ikke var ganske umoden for en religiøs Opfatning af Luthers Læresætninger. Men alligevel tør man paastaa, at politiske Grunde hos ham, som hos saa mange Andre af Datidens Fyrster, vare de overveiende i at hændrage ham mod den nye Lære. Kristian habede Hierarchiet og Biskopperne, som han habede Adelsveldet og Raadet. Som en Modvegt mod begge Dele, og maaskee just som saadan, naerede han frisindede Grundsætninger med Hensyn til Lægsfolkets større Oplysning, til den biskoppelige Magts og Munkevæsenets Indskrænkning, og til de lavere Stænders Frigjørelse og Opbæjring. Derfor maatte den nye Lære i flere Henseender behage ham. Dog saa han uidentvivl i den fortrinsvis et Middel til at udvide Kongedømmets Magt, deels derved at de myndige Prælater, løsrevne fra Rom, kunde blive Kongen fuldkommen underordnede, deels derved at Kirkens i Overflod sammendyngede Gods og Rigdom kunde blive skatydende til Kronen, ja for en Deel maaskee endogsaa inddraget under denne. At saadanne verdslige Hensyn hos Kristian have fortrinsvis raadet, derom tør man neppe tvivle, naar man veier hans Karakter og ransager hans Styrelsesvirksomhed.

Den Stilling han indtog ligeoverfor Afladshandelen peger allerede i den antydede Retning. I Begyndelsen af 1517 kom en af de bekjendteste pavelige Afladshandlere, Johannes Angelus Arcemboldus, til Danmark. Hans Erinde var dobbelt: at røgte Afladshandelen, — og i Egenstab af pavelig Legat at optræde som Fredsmægler mellem Kong Kristian og den svenske Rigsforstander, Steen Sture. Med hans Handel gik det godt, og i Slutningen af Aaret fik han af Kongen formelig Tilladelse til at drive den i alle hans Lande; dog maatte han derfor betale 1100 rindse Gylden. Imidlertid havde han ogsaa begyndt sit Hverv som Fredsmægler. Først drev han dette ved sine Fuldmægtige; men tidlig i 1518 drog han selv til Sverige og tog Sæde i Upsal, hvorfra han drev baade sin Handel og sin Fredsmægling. I dette sidste Hverv viste han sig dog høist falsk og egenlystigt. Han lod sig bestikke af Steen Sture deels ved store Gaver,

deels ved Udsigten til Upsals Erkebiskopsstol, og medens han i det Ydre forstillede sig som om han handlede i Kongens Interesse, aabenbarede han i Hemmelighed alle dennes Planer for Steen Sture og arbejdede i Virkeligheden imod og ikke for Freden og Kristians Antagelse af de Svenske. Endelig kom dog Forræderiet for en Dag i Begyndelsen af 1519. Kristian blev, som naturligt, rasende forbittret og lod i Marts Maaned Bud udgaa til alle sine Embedsmænd, at anholde Legatens-Folk, hvor de fandtes, og lægge Beslag paa det Gods, de havde samlet.

Arcemboldus havde imidlertid udsendt sine Mænd til alle Kanter. I Bergen var en Mester Konrad Afladsfelger paa hans Begne¹⁾. En Udsending fra ham kom ogsaa i Sommeren 1517 lige til Island, hvor han vel fik en kold Modtagelse af Biskop Stefan af Staalholt, men siden, ligesom Tilfældet var andensteds, drev sin Handel med stor Fordeel²⁾. Arcemboldus fik ikke saa betimelig Underretning om Kristians Befaling, at han kunde tage Forholdsregler for at sikre sit sammensamlede Gods; han havde endog ladet sig forlede til at drage til Lund, og var der nær falden i Kongens Hænder. Det lykkedes ham dog itide at faa et Nys om Sagen, saa han frelste sin Person ved en hastig Flugt til Sverige og derfra til Lybeck. Men en stor Deel af de ved Aflads-handelen samlede Varer og Penge maatte han lade i Stikken, og alt dette bemægtigede Kristian sig. Jørgen Hanssøn i Bergen fik Kongens Befaling til Anholdelsen den 23de Juni 1519, efterat have i Forveien faaet Brev fra Sigbrit om samme Sag. Han viste sin sedvanlige Driftighed og kunde allerede den 26de Juni svare Kongen, at de Penge, han havde kunnet opspore, omkring 3000—4000 Mark, vare nedlagte i Biskoppens Berge, og Mester Konrad havde maattet love at forblive i Bergen og ingen Brevverling føre uden med Biskoppens, Provstens og Jørgens Vidende og Tilladelse³⁾. At de beslaglagte Penge nogensinde kom til sin oprindelige Bestemmelse, er ikke sandsynligt; de forsvandt uden tvivl i Kongens Kasse og maatte tjene som Hjælp til Kristians svenske Tog.

Kristians Udfærd ved denne Leilighed lægger tydelig nok for Dagen hans ringe Tanker om og liden Agtelse for den da bestaaende romerske Kirkestyrelse samt hans verdslig-politiske Opfattelse af dens Betydning. Han tillod den først at drive en Sedeligheden nedbrydende Handel i sine Stater mod selv at faa Tilladelsen betalt; men da han greb Afladshandleren i Forræderi, gjorde han sig ingen Betænkning ved ikke alene at anstille Forfølgelser mod en pavelig Legats Person,

¹⁾ Behrman Kr. II's Hist. II. 88.

²⁾ Finn Joh. II. 502; Geopol. Arb. p.

3. c. 33.

³⁾ Behrman Kr. II's Hist. II. 88—89.

en og at slaa under sig alt hvad denne havde samlet for den pavesæde: Kasse.

At forresten Forhandlingerne med Arcemboldus har bidraget mest til at vække Kongens Deeltagelse for Luther, kan ikke omtvivles; i det var jo Afskaffelsen af denne allerførst angreb. Luthers Lære vakte meget snart to dygtige Forsvarere i Danmark, nemlig Peter Kle fra Roskilde, almindelig kaldet med latinist Navn: Petrus Parvus osæfontanus, og Paal Elisson eller Paulus Eliae, en Karmelitmunke i Helsingør. Disse tvende Mænd, tror man, have virket paa Kongen og fremkaldt den Tante hos ham at faa en Prædikant af Luthers Skole til Danmark. For den Sags Skyld skrev han i 1519 til Kurfyrst Fredrik af Særen, og i det følgende Aar 1520 kom Presten Marschall Reinhard til Kjøbenhavn, hvor Kongen gav ham Tilladelse at prædike. Reinhard synes dog intet af Betydning at have kunnet udrette for Luthers Lære, især fordi han ikke var det danske Sprog mægtig; og derfor maatte benytte den førnævnte Paulus Eliae som et Slags tolk. Dette vanskeliggjorde naturligvis hans umiddelbare Indvirkning paa Middelflasserne og de lavere Klasser af Folket, der ellers viste sig mest modtagelige for den nye Lære. Men endnu større Hindringer mødte hans Virksomhed, da han berøvedes Paulus Eliae Understøttelse. Dennes Hengivenhed for Luthers Lære begyndte nemlig snart at kjølnes. Den Paastand af Nogle, at Prælaterne bestaf ham med et godt geistligt Embede, er ubevist og usandsynlig. Derimod er det Alt hen paa, at Paulus Eliae fandt, at Luther gik for vidt i sin Ledriven paa den bestaaende Kirkebygning og paa Pavedømmet, og at han derfor blot fulgte sin Overbevisning, idet han efterhaanden trak sig tilbage, og fra en Talsmand for Luther endelig blev en Modstander af hans reformatoriske Lære og en ivrig Forsvarer af Katholicismen¹⁾. Forladt af Paulus Eliae maatte Reinhard selv ligesaavel om Kongen indsee, at han intet kunde udrette, og han drog i Begyndelsen af 1521 tilbage igjen til Tydskland, som man tror, for der paa Kongens Begne at underhandle med andre Theologer af Luthers Skole om at gaa til Kjøbenhavn.

Kristian II vedblev vist nok fremdeles at vise sig vel stemt for Reformationen; men han kom ikke til at gjøre noget nyt indgribende Skridt til dens Fordeel. Politiske Forviklinger og den gærende Uro i Sveriges og Danmarks Indre hindrede ham heri; og den Smule Reformatorisk Bevægelse, der under hans Styrelse gav sig tilkjende i Danmark, strakte sig, saavidt man ved, aldeles ikke til Norge. Midlertid fik man her en Anelse om Kristians Sidehensyn med sin

¹⁾ Om Paulus Eliae see Prof. G. L. Engelstofts Afhandling i Nyt historisk Tidsskrift II.

Indest for Kirke-reformationen, i det han sekulariserede tvende Kloostere eller underkastede dem verdslig Bestyrelse ved indfaldende Ledighed i Forstanderskabet. Det ene var Dragsmarks Præmonstratenserkloster i Baahus Len, hvilket han allerede i 1519, eller endog før, overdrog til Herman Madsøn, Hovedsmand paa Baahus, imod at sørge for at Messerne bleve opretholdte. Det andet var Gimsø Kounekloster, hvilket han, uvist naar, forlenede til en Didrik Tolber. Han har ganske vist grebet Leiligheden, da det første Klosters Abbed, og det sidstes Abbedisfeverdigheid var ledig; den verdslige Rentager eller Bestyrer har uden tvivl betalt en Afgift til Kongen og forresten, naar Klosters Beboere bleve anstændig forsergede og den bestemte Gudstjeneste opreholdt, gjort sig Forleningen saa nyttig som muligt. Dette var en liden Begyndelse til Klosters Inddragning under Kronen, hvilken saaledes for Norges Bedkommende begyndte allerede under Kristian, og tidligere end i Danmark eller Sverige ¹⁾. At i de her omtalte Tilfælde nogen anden Bevæggrund har virket paa Kongen end Hensyn til hans egen Kasse og maaskee til en yndet Embedsmand, — har man ikke Anledning til at formode.

Aaret 1520 dannede et Vendepunkt i Kristians Liv. I Begyndelsen af Aaret gjorde han sit heldige Tog ind i Sverige. Steen Sture faldt, Sverige underkastede sig, og Kristian modtog den 4de November den svenske Krone. Fire Dage efter, den 8de November, foregik paa hans Bud det saa berøgtede stokholmske Blodbad, ved hvilket to Biskopper og en Mængde af Sveriges Raad og Adel offentlig bleve henrettede, under det Paaskud, at de havde understøttet den af Paven bansatte Steen Sture, og derfor som Kjettere havde forbrudt sit Liv saavel som han. Kristian troede sig nu at være Sveriges Herre og at have fæstet de tre nordiske Rigers Kroner paa sit Hoved. Men allerede Vinteren efter Blodbadet reiste Sveriges Almue sig under Gustav Eriksøn Vasas Anførsel mod Kristian og det danske Herredømme. Den 24de August 1521 blev Gustav paa Herredagen til Vadstene valgt til Sveriges Riges Forstander, og Kristian var saa meget mindre istand til at fue Rejsningen, som det dybeste Misnoie med hans Styrelse ulmede i Hjertet paa selve den danske Adel. Dette kom til Udbrud i Begyndelsen af 1523. Den jydsk Adel og det jydsk Raad begyndte Opstanden allerede i Februar Maaned efterat have forbundet sig med Kongens Farbroder, Hertug Fredrik af Slesvig og Holstein. Dermed kunde vistnok langt fra Kristians Sag siges at være fortabt. Men hans Mod og Udholdenhed slog ham ganske feil i denne Farens Stund. Med overilet Hast forlod han Danmark den 14de April 1523 og seilede med sin Dronning og

¹⁾ Langes *Alh.* 2den Udg. 178, 459, 477; 1ste Udg. 756—760.

sine Børn, samt en Deel trofaste Venner, hvoriblandt Sigbrit, til Nederlandene for at søge Hjælp hos sin mægtige Svoger, Keiser Karl V.

Hermed var i Grunden Kristian II's Rolle som Konge udspillet. Vi skulde see ham igjen for en ganske kort Stund optræde ved et Forsøg paa at gjenvinde sine Riger. Men Forsøget endte med Fangenskab, i hvilket han henlevede hele 27 Aar. Han døde den 20de Januar 1559, otte og sytti Aar gammel, træt af Modgang og nedtyngt ved Bevidstheden om megen Brøde.

109.

Fredrik I vælges til Danmarks Konge 1523. Mellemrige i Norge, under hvilket de ledige Biskopsdommer besattes. Olaf Engelbrektsøn sex og tyvende Erkebiskop. Henrik Krummedike og Vincentius Lunge. Kristian II opsiges, og Fredrik I vælges i 1524. Fredrik's norske Haandfæstning.

Før endnu Kristian II havde forladt Kjøbenhavn, blev Hertug Fredrik den 26de Marts 1523 paa Viborg Landsþhing valgt og hylbet til Danmarks Konge af det iydste Rigsraad og den iydste Adel samt Fuldmægtige fra Kjøbstæderne og Herederne. I Roskilde den 3de August udstedte han sin Haandfæstning som dansk Konge. Denne var meget indskrænkende for Kongedømmet, derimod i høi Grad fordeelig for Adelen, ligesom og for den katholske Kirke, forsaavidt nemlig Kongen lovede aldrig at ville tillade Nogen at prædike Luthers lære, eller tale imod Paven og den romerske Kirke ¹⁾. I Aarets Løb blev Fredrik antagen til Konge i hele Danmark, skjønt Kjøbenhavn, der endnu forsvaredes af Kristians Tilhængere, først aabnede sine Porte for ham i Januar 1524. I paafølgende August Maaned mødte en dansk Herredag i Kjøbenhavn, og under denne blev Fredrik kronet den 10de August 1524. Den som forrettede Kroningen var, da Lunds Erkestol dengang stod ubesat, den fra Sverige landflygtige Erkebiskop af Upsal, Gustav Trolle, noget der vakte Opsigt og Mis-tanke hos de Svenske om, at Kong Fredrik derved vilde antyde et Slags Forbehold af sin Ret til Sveriges Kongedømme. Men Afgangen til dette var ham dog allerede paa det bestemteste affaaen derved, at de Svenske paa Rigsdagen i Strengnæs, den 7de Juni 1523, havde valgt Gustav Eriksøn til Sveriges Konge, og paa Fredrik's Forespørgsel erklæret sig imod nogensombest Fornyeelse af Kalmarforeningen forsaavidt fælles Konge angik. Sverige var dermed afgjørende udtraadt af det Statsforbund, som i 1397 var indgaaet,

¹⁾ G. L. Baden, Afhandlinger III. 72—101.

men som aldrig havde vundet nogen Fasthed, ja som ikke engang kan siges at have været bygget paa en Grundvold af fuldgylbig Lov.

Da Kristian II i April 1523 drog til Nederlandene, var Norge det eneste af hans Riger, som ikke var i Opstand mod ham. Neppe tør man paastaa, at dette var fordi Kristian var saa meget mere elsket af Nordmændene end af sine Undersaatter i Danmark; thi det er nok som sikkert, at Mængden af den danske Borgerstand og Almue var ham ligesaa hengiven som den danske Adels hadede ham. Sagen var vel egentlig den, at Almuen i Norge holdtes i Aue af Kristians myndige Embedsmænd, som Jørgen Hansøn i Bergen, Hans Mule i Oslo o. fl., saaledes at den, om den end kunde have grundede Anker mod Kongen, hvilket man forresten ikke ved, dog ikke vovede at lade dem komme til Udbrud i en Reising.¹⁾; og hvad Norges Raad angaar, da var dette allerede tilforn, som vi have seet, af Kristian bragt til en fuldkommen Afsmagt ligeoverfor Kongedømmet, og ved Kongens Afreise var det derhos berøvet tre af sine geistlige Medlemmer, da Erkebiskopsstolen og tvende Biskopsstole vare ledige. Der var saaledes for Diebliffet ingen Magt i Norge, der med nogen Virkning kunde optræde som Ordfører for et misnøiet oprørssindet Parti, om end et saadant havde været til. Tvertimod er det ganske rimeligt, at Kristian vilde have fundet haade sikker Tilflugt og et ikke ringe Tilhang i Norge, om han havde tyet dithen i Begyndelsen af 1523, istedet for at flygte til Nederlandene.

Ved denne Tid var man netop sysselsat i Norge deels med igjen at besætte de ledige Biskopsstole, deels med at bringe allerede foretagne Besættelser i Orden. Begge Dele lykkedes snarest med Bergens Biskopsstol.

Vi have allerede omtalt, at da Biskop Andor var død en af de første Dage i Juni Maaned 1522²⁾, overbragte tvende Udsendinge af Bergens Kapitel Kong Kristian Budskabet herom, idet de sandsynligvis med det samme, paa Kapitelets Begne, skulde indhente Kongens Tilladelse til at foretage Valg paa en ny Biskop. De Udsendte vare Kanniken Magister Geble Pedersøn og, som det synes, Defanus Hans Knutsøn³⁾. Naar de først ere komne Kristian til Orde, vide vi ikke, men nogen Erklæring med Hensyn til det forestaaende Biskops-

¹⁾ See Jørgen Hansøns Brev til Kristian af 26de Juni 1519, Behrmann II. 89, hvor Brevskriveren til Slutning taler om sine Forhandlinger med Almuen: „Jeg har thinget og ladet thinge med Almuen heromkring og have somme svaret vel og somme ganske ilde som forgiftige Skalle. Mig haabes de skulle saa Skalkeløn. Jeg har begyndt at regjere med nogen af dem, saa de andre begynde allerede at grue for sig; men mig haabes jeg skal vel komme til Pas med dem, saa Eders Naade skal ingen Skade have deraf.“ ²⁾ E. o. f. II. 642. ³⁾ Nor. Sml. I. 8.

valg finder man ikke at Kongen har afgivet før lige under sin Afreise fra Kjøbenhavn, nemlig den 24de Marts 1523. Erklæringen gaar ud paa, at det ikke skulde være Kongen ufjært, om Kapitelet valgte Defanus Hans Knutsøn; men han vilde derfor ingenlunde foregribe dem i at følge den hellige Lands Indstyrelse og vælge eller postulere den, som de ansaa for den bedst skikede. Ham havde Kapitelet da at præsentere for Kongen, at denne igjen ved sin Skrivelse kunde anbefale ham Paven eller Erkebiskoppen af Nidaros til Konfirmation ¹⁾. Man skulde imidlertid næsten tro, at Kapitelet ikke har biet saalænge med at foretage Valget, som til Kongens Brev kom det til Hænde. Der blev heller ikke ved Valget taget Hensyn til Kristians Dnske. Kapitelets Valg faldt nemlig allerede den 14de April 1523, ikke paa den af Kongen udpegede Defanus Hans Knutsøn, men paa Kirkens Archidiaconus Olaf Thorkelsøn. Denne beskrives som en Mand, der ikke paa nogen Maade udmærkede sig ved Lærdom, undtagen at han var lyndig i Historien, især den norske, — men var verdslig sindet, dygtig i verdslig Handel, driftig til at strabe Penge og Guds sammen, og dertilmed hengiven til Belleynet, især en Ven af sterkt D ²⁾. Den fornævnte Kannik Geble Pedersøn blev nu sendt til Rom for at søge Pavens Konfirmation paa Valget; og denne blev endelig givet, efter megen Tidspilde for Geble og mange Pengeudgifter baade til Paven — dengang uden tvivl endnu Adrian VI, der først døde den 14de September 1523 — og til Kardinalerne og Kurien's øvrige Tjenere ³⁾. Dette var imidlertid nu Tingenes almindelige Gang. Ved Olafs Valg synes saaledes, paa Grund af det norske Kongedømmes Ledighed, Kongens Samtykke, at være blevet forbigaaet. Hvo der i Erkebiskopsstolens Ledighed har indviet ham vides ikke; rimeligvis har det været enten Høstold af Stavanger eller Magnus af Hamar, thi disse vare dengang de eneste norske Biskopper, som dertil synes at have været fuldkommen egnede. Ikke heller ved man, hvor Indvielsen er foregaaet. Men før Aarets Udgang falder Olaf sig Biskop af Guds Naade ⁴⁾, og da maa han selvfølgelig ogsaa have modtaget Indvielsen.

Heller ikke Gjenbesættelsen af Nidaros's Erkestol voldte nogen særdeles Banstørelighed, da Erkebiskop Eriq Walkendorfs Død var kommen til det nidarosiske Kapitelets Kundskab. Han døde, som vi have seet, i Rom den 28de November 1522 ⁵⁾. Brev med Efterretning herom kom fjerde Pinsedag, den 27de Mai 1523 til Nidaros's Kapi-

¹⁾ N. Dipl. III. 788.

²⁾ Beskrivelsen er nærmest udgangen fra Olafs daværende Kapiteletsbroder og senere lutheriske Eftermand, Mgr. Geble, der kjendte ham nøie. Norske Sml. I. 3—6.

³⁾ Norske Sml. I. 9.

⁴⁾ Saml. VI. 64.

⁵⁾ S. o. f. II. 639.

tel; og strax Løverbagen derefter, den 30te Mai, samlede dette sig paa et beleiligt Sted i Domkirken til Valg. Dette faldt paa en af dets egen Midte, Defanus Magister Olaf Engelbrektsøn. Ved et Brev af næstfølgende 4de Juni underrettede Kapitelet Kong Kristian om Valget med Bøn om, at han vilde samtykke og stadfæste det ¹⁾).

Olaf Engelbrektsøn var af god norsk Æt, og førte ædeligt Baa-
benshold; han skal have været en Søn af Engelbrekt Eriksøn til
Helle i Stavanger Biskopsdømme. Han var i Aaret 1503 bleven
indskreven ved Universitetet i Kjøbenhavn ²⁾), hvor han saaledes maa anta-
ges at have faaet sin Magistergrad, og opholdt sig endnu der den
10de Juli 1503, hvilket kan sees af et Afladsbrev for ham af denne
Dag ³⁾). Allerede i Aarene 1516 og 1517 omtales han som Defanus
(Degn) i Nidaros ⁴⁾); og i Erkebiskop Eriks seneste Styrelsesaar sees
han at have tillige været dennes Official og at have været høit for-
troet af ham ⁵⁾).

Meget snart efter sit Valg tiltraadte Olaf sin Reise til Rom.
Man maa antage, at allerede dengang Opstanden i Danmark mod
Kong Kristian har været bekjendt i Nidaros, ja vel ogsaa maafter
Kongens Afreise fra Kjøbenhavn til Nederlandene. Disse Omstæn-
digheder have ganske vist opfordret Nidaros's Kapitel til at ile, saa-
meget som det gjorde, med Erkebiskopsvalget, hvilket det nu kunde vente
skulde blive ubindret fra Kongedømmets Side; og den Udvalgte har
med Forsæt lagt sin Reise over Nederlandene, hvor han kunde vente
at træffe sammen med Kristian II, der endnu var at ansee for Norges
lovlige Konge, og virkelig erkjendt som saadan af hele Folket. Olaf
synes at have fundet Kristian i Mekeln i Brabant. Her udstedte
Olaf i det mindste den 15de Juli 1523 et Brev, hvori han „paa sin
Prestedom, Conscientse, Ære og Ædelighed“ tilfagde Kong Kristian
„Huldskab, Mandskab og Trofskab“, samt hans Dronning og Børn al
Hjælp. Han skal understøtte dem alle „som en Prælat og Erkebiskop
bør sin rette Herre og Konge“, og aldrig gjøre noget Forbund eller
nogen Dypreisning mod dem ⁶⁾). Udentviwl har han derpaa modtaget
Kongens Ubefalingsbrev til Paven.

Han maa være kommen til Rom enten strax før Pave Adrian
VI's Død, hvilken indtraf den 14de September 1523, eller under
Pavestolens paafølgende Ledighed, der varede til samme Aars 19de
November. Men paa denne Dag valgtes Clemens VII til Pave,
og Olaf Engelbrektsøn biede nu ikke længe paa sin Stadfæstelse og
Indvielse. Han blev indviet i Rom i Slutningen af December Maa-

¹⁾ Kapitelets Brev til Kongen N. Dipl. I. 772. ²⁾ Norske Sml. I. 81. ³⁾ N.
Dipl. II. 748—749. ⁴⁾ N. Dipl. II. 777—778, III. 775. ⁵⁾ S. o. i.
II. 633. ⁶⁾ N. Dipl. I. 773.

1523 ¹⁾), og synes endnu at have opholdt sig der den 14de Februar 1524 ²⁾). Hjemreisen lagde han over Tydskland, hvor han var lybet den 26de Marts, og i Segeberg i Holstein den 7de April ³⁾). En hvorvidt han har taget denne Vej for at træffe sammen med den i Danmark valgte og antagne Konge Fredrik I, og hvorvidt han, i saadant Møde har fundet Sted, har undertaget sig eller indgaaet nogen Forpligtelse til den nævnte Konge, — dette er noget, som hidtil med Aftstykker er bevist, skjønt Formodning derom har været yttret. Erkebiskoppens Udfærd efter hans Hjemkomst bærer, saavidt skjønnes, Vidne derom, skjønt Muligheden ingenlunde kan negtes. Til sit Ophold i Nidaros kom han den 31te Mai 1524, et Aar efter sin Udfærd ⁴⁾).

Størst Banffelighed havde det med at faa bragt Oslo Biskopsstols Besættelse i fast Orden. Efter hvad der var skeet i 1521 og 22 ⁵⁾), skulde det synes som om Biskop Anders Mus's Resignation og Hans Mules Valg til Oslo Stol maatte være en afsluttet Sag. Men skjønt den sidstnævnte ganske vist havde Kong Kristians Samtykke, saa havde han dog ingen erkebiskoppelig eller kongelig Stadfæstelse og end mindre nogen Indvielse, dengang da Kristian forlod sine Riger i April 1523; og Biskop Anders's Resignation var hverken saa frivillig eller saa oprigtig meent, at jo i vægelsindede og trættefjære gamle Mand kunde fristes til en Tilbagekaldelse, naar han saa sin Fiende, Electus Hans Mule, berøvet sin Støtte, han hidtil havde havt i den flygtede Konge. Anders fremkaldte ogsaa virkelig den 11te August 1523, man ved ikke paa hvilket Sted, men rimeligvis et Sted i Skaane eller paa Sjælland, og lærede i Bidners Paahør for Notarien Walter Mortimer, at han i List og aabenbare Rænker, udenfor al Retfærdighed og retslig Orden, var bleven affat fra sin Biskopsstol og berøvet det meste af sit Gods. Han gjenkaldte derfor nu sin Resignation, hvilken han afstod, og tilbød sig med Bidner at vilke godtgjøre, var ham afslutningen ved Trudfler paa Livet (*meta mortis*). Over denne Biskop Anders's Erklæring blev paa Stedet et Notarialdokument opstillet ⁶⁾).

¹⁾ At det skee i dette Aar siger Biskopsfortegnelsen i Scr. r. D. VI. 617; men at Indvielsen ikke var foregaaet den 12de December 1523, vidner et Brev af 15de Februar det følgende Aar N. Dipl. III. 790. ²⁾ N. Dipl. III. 790.

³⁾ Allen, Breve til Kr. II's og Fredr. I's Hist. I. 270; Paludan-Müller, Grevens Feide II. 5 Not. De Breve, som hos Allen i et Brev til Erkebiskoppen fra en Kommissjonær i Rom af 4de August 1524 nævnes, hvilke bevise Erkebiskoppens Ophold i Lybet sabbatho sancto (26de Marts) og i Segeberg den 7de April 1524, bevise intet angaaende Diemedet af Opholdet paa de nævnte Steder. ⁴⁾ Scr. r. D. VI. 617. ⁵⁾ S. o. f. II. 640—641.

⁶⁾ N. Dipl. III. 788—789.

Man kan ikke godt unblade at mistænke det Parti i Danmark, der nu begyndte alvorligen at virke for at Fredrik I ogsaa kunde blive Norges Konge, — at det har egget Biskop Anders til dette Skridt. Thi Hans Mule var fjendt nok som en af Kristians ivrigste Tilhængere og mest fortroede Mænd; af ham kunde man vente sig Modstand mod Fredriks Antagelse i Norge, og derfor vilde man have ham bort baade fra Biskopsstolen i Oslo og fra Befalingen over Akershus Slot. Men Hans Mule havde en rum Samvittighed, og hans Begjærighed efter Magt og Penge var større end hans Hengivenhed for sin tidligere Herre, der havde hævet ham saa høit og sat saa megen Tillid til ham. Han viste sig, strax han mærkede Faren, rede til et Omflag. Han ilede med at opsigge Kong Kristian „Huldstab, Mandstab og tro Tjeneste“ og skyndte sig derpaa til Leiren for Kjøbenhavn, hvor Kong Fredriks ældste Søn, Hertug Kristian, med en Deel af Danmarks Raad var tilstede for at drive paa Stadens Besleiring. Her kundgjorde han for Raadet, at han havde „opstrevet“ Kong Kristian, tiltraadte den Feide, Danmarks Raad og Indbyggere havde foretaget mod ham, og lovede samme Raad, da Kong Fredrik selv var fraværende, at ville være denne huld og tro. Han overgav ogsaa Raadet i Kongens Sted Akershus Slotslov (Befalingen paa Akershus). Denne modtog han dog igjen Dagen efter af Hertug Kristian, under den Forpligtelse at holde den til Kong Fredriks og Danmarks Riges Raads Haand. Han skulde efter denne Dag vove Liv og Gods for Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad, paa det Vilkaar, at ogsaa det Brev, som Hertug Kristian og Raadet havde givet ham, holdtes i alle Punkter. Herpaa udstedte Hans Mule sit aabne Brev med sit Segl under, den 18de October 1523 ¹⁾).

Ved denne forræderste Færd baade mod Kong Kristian og mod Norges Rige afvendte Hans Mule det truende Uveir og vedblev for det Første baade at være Electus til Oslo og Hovedsmand paa Akershus ²⁾). Men det er tydeligt, at Kong Fredrik ikke havde nogen ret Tiltro til ham, og at Hans Mule ikke var Manden, hvem Kongen vilde sætte i Spidsen for sin Sag i Norge. Man seer, at det var Kongen om at gjøre at stille ham ved Akershus, hvorimod Kongen viste sig villig til at hjælpe ham til Oslo Biskopsstol, forudsat dog, at dette skede paa nogenlunde gode Betingelser for Anders Mus. En Overenskomst maatte altsaa tilveiebringes mellem disse to Mænd. Om en saadan underhandlede der allerede i Slutningen af 1523 i Oslo ved Henrik Krummedike, som paa Kong Fredriks Vegne gjorde Hans Mule visse Tilsagn i en Skrivelse af 7de December ³⁾); den

¹⁾ N. Dipl. II. 791. ²⁾ See hans Brev af 14de April 1524. N. Dipl. II. 793. ³⁾ Dan. M. 3de Række II. 260.

kom istand i 1524 i Juni Maaned. Anders Mus lovede at ville holde sit Forlig med Hans Mule om Oslo Biskopsstols Afstaaelse til denne, og ei ved nogen Klage for Paven eller Erkebiskoppen lægge Hindringer i Veien for hans Stadfæstelse og Indvielse. Men til Sjengfæld betingede han sig: Stiens og Tunsbergs Provstier, Prestegjældene Eter, Vier, Sanden og Ræs samt Tanum i Biken, hele Holands Gaard med Gods sammesteds, Borgen for at Hans Mule efter sin Stadfæstelse og Indvielse skulde betale 4000 Mark danske til Indkjøb af Kobber for Domkirken og til Opretholdelse af en Guds-tjeneste til Jomfru Marias Ære, som Biskop Anders havde indstiftet, endelig Udleverelsen af en Deel Sager, som han paastod Hans Mule havde berøvet ham ulovligen. Erkebiskoppen skulde ogsaa sikke ham for Tiltale af Paven paa Grund af den indgangne Overenskomst ¹⁾. Da Biskop Anders havde indgaact paa dette, tilskrev Kong Fredrik den 15de Juni fra Kjøbenhavn Erkebiskop Olaf og sagde ham, at han og Danmarks Riges Raad nu havde istandbragt et Forlig mellem Biskop Anders Mus og Electus Hans Mule, saaledes at den Hofmævnte skal beholde Oslo Biskopsdomme. Derfor beder Kongen Erkebiskoppen at meddele Hans Mule Stadfæstelse paa Biskopsdommet og indvie ham eller give andre Biskopper af Norge Fuldmagt til at indvie ham, saaledes at han uden videre Forhaling og Beføstning kan komme til sit Biskopsdomme ²⁾. Den næstfølgende 19de Juni udstedte Ridder Henrik Krummedike, ligeledes i Kjøbenhavn, sit aabne Brev, hvori han lovede Kong Fredrik, at Hans Mule, Electus til Oslo, saasnart han fik den Kontrakt, som var sluttet mellem Anders Mus og ham om Oslos Biskopsdomme, befeglet med Biskop Anders's, Biskop Magnus af Hamars, Provst Ditlef Reventlofs og Ridder Poge Krabbes Segl, skulde afgive Akershus Slot med alt Tilhørende Kong Fredrik eller dennes Fuldmægtige, og ei efter den Dag bestte sig med Akershus Slot eller Ven uden Kongens Bud og Samfste ³⁾. Endelig den 29de Juni udstedte Anders Mus, ogsaa i Kjøbenhavn, sit Brev, hvorved han lover de fire i Henrik Krummedikes Brev nævnte Mænd, at vilde holde det sidst indgangne Forlig med Hans Mule, nemlig det som nys ovenfor er omtalt ⁴⁾.

Hermed synes da denne Sag at have været afgjort nogenlunde alle nærmest vedkommende Parter's Tilfredshed. Hans Mule var ubestridt Electus til Oslo og indfandt sig som saadan til Raadsbødet i Bergen i August Maaned 1524. I Bergen og under dette Tode, ved hvilket alle Norges Biskopper vare tilstede, maa Hans Mules Indvielse være foregaaet. I Breve af 23de August og 2den

¹⁾ N. Dipl. I. 776—777.

²⁾ Est. I 775.

³⁾ Est. I. 793.

⁴⁾ Est. I.

776—777.

September, udstedte af Raadet, forekommer han nævnt blandt dette Medlemmer som Biskop i Oslo ¹⁾; inden den Tid har han altsaa været indviet. Hans Biskopsdømme varede imidlertid ganske kort. Thi den 24de September samme Aar 1524 druknede han ved den sydfste Kyst i Nærheden af Vestervig Kloster, rimeligvis paa Reisen fra Bergen, enten til Oslo eller til Danmark. Der fortælles, at han, da Skibet strandede, vilde redde sig i Skibsbaaden med ni Andre; men Baaden sank, og de omkom alle. Den øvrige Besætning derimod forblev paa Braget og reddedes. Samtiden troede, at hans Dødsmaade var en Straf, fordi han ved ulovlige Midler havde tilvendt sig Biskopsdømmet ²⁾. Hans Broder, Eyde Mule, der kaldes: „velbyrdig Svend“ (d. e. Bæbner), stillede senere store Fordringer til Oslo Kirke for hvad Hans Mule til dens Bygning og andet Behov havde udlagt. Han havde ogsaa erholdt Kong Fredriks Brev paa disse Fordringer. Men Oslo Kapitel gjorde iftedest mindre i et Brev til Kongen af 1ste August 1525 Forestillinger herimod, — om med nogen Nytte vides ei ³⁾.

Efter Hans Mules Død maa man næsten tro, at Anders Mus igjen har overtaget Oslos Biskopsdømme, eller man har idetmindste anseet det som en Selvfølge, at han ved en ny Biskops Valg maatte have den første Stemme, maatte optræde som den der atter frivillig valgte sig en Eftermand. Denne blev Hans Neff, rimeligvis dansk af Fødsel ⁴⁾; men siden i flere Aar Kannik i Nidaros, i hvilken Stilling vi ovenfor have seet ham nævnt 1520. Han havde studeret i Paris ⁵⁾ og var juris utriusque baccalaureus. Hans Neffs Valg maa være foregaaet ganske tidlig i 1525 og en Stund før samme Aars 28de Februar ⁶⁾. Han siger sig selv at være „af verdige Fæder, Biskop Anders Mus, faaren og af hans ærlige Kapitel endrøgtigen samtykket til Biskop og Formand over Oslos Biskopsdømme;“ og dette siger han i et Brev, udstedt af ham i Throndhjem den 9de Marts 1525, i hvilket han fundgjør, at da han af flere Aarsager ikke kan saa hastig komme til sin Herre Kong Fredrik og faa hans Stadfæstelse og Samtykke paa Oslo Biskopsstol, saa har han paa sin gode Tro lovet Erkebiskop Olaf at ville være Kong Fredrik og Norges Rige huld og tro ⁷⁾. Hans Neff havde fort før sit Valg været hos

¹⁾ N. Dipl. I. 777, 779.

²⁾ Chron. Skib. Scr. r. D. II. 577.

³⁾ N.

Dipl. II. 795—797.

⁴⁾ Broder af Paal Neff, Kannik i Kjøbenhavn, der besørgede Trykningen af Missale Nidrosiense, s. o. f. II. 631.

⁵⁾ Norges Rth. 2den Udg. 175. Not. 1.

⁶⁾ Dette viser sig af et Brev af Vincentius Lunge af denne Dag fra Bergen, hvori han anbefaler Hans Neff allerede fuldbyrdede Valg til Erkebiskoppens Understøttelse, og omtaler ham, som værende paa Reisen til Erkebiskoppen. Sml. I. 47.

⁷⁾ N. Dipl. I.

781.

Long Fredrik ¹⁾, og dennes Stadfæstelse er vistnok ikke længe udelevet. Anders Mus, der vedblev at kalde sig: „med Guds Raade Biskop i Oslo“, holdt sig siden rolig, skjønt han i flere Aar overlevede sin Fravigelse. Endnu den 7de Januar 1531 finder man ham i et Slags geistlig Virksomhed i sit fordums Biskopsdomme ²⁾. I 1532 nævnes han flere Gange som Deeltager i Raadsforhandlinger; men fra den Tid omtales han, saavidt bekjendt, ikke mere.

Ogsaa Høle Biskopsstol paa Island blev nu ordentlig besat. Vi have seet, at den islandste Prest Jon Aresøn om Sommeren 1522 af Høle Biskopsdommes Prester, ifølge Nidaros's Kapitels Tilladelse, saagodt som enstemmigen valgtes til Høle Biskop; men vi have ogsaa seet, at Biskop Dgmund Paalsøn i Staalholt arbejdede mod dette Valg, vilde fremdrage en af sig afhængig Prest, Jon Einarssøn, til Biskopsstolen, og i det Hele vilde skatte og valte med dens midlertidige Bestyrelse efter eget Tykke uden at agte de Forholdsregler, som af det nordlandste Presteskab vare tagne. Dette mødte imidlertid hans Anmasselser med en skarp Indsigelse og holdt fast ved sin Udvalgte Jon Aresøn ³⁾.

Saaledes stode Sagerne endnu i 1523. Jon tænkte paa at reise til Norge dette Aar med et tydsk Skib; men Skibet blev ikke færdigt om Høsten og maatte ligge Vinteren over ved Nordlandet, medens en Deel af Mandstabet var hos den udvalgte Biskop paa Høle. Biskop Dgmund besluttede sig imidlertid til at benytte Omstændighederne for at faa Jons Reise ganske forstyrret. Han udstedte et formeligt Forbud mod hans Bortfærd fra Island, og Forbudsbrevet vilde han have Jon Aresøn forkyndt personligen, da han, naar dette skede, ventede, at Jon ikke skulde vove at handle mod Forbudet. Det gik imidlertid uheldigt med Forkyndelsen, idet Jon tre Gange paa en listig Maade — som det fortælles — undveg at modtage den. Derpaa sendte Jon henimod Paaste 1524 en af sine Svende til Staalholt med Fredsforslag til Dgmund. Nu vilde denne ved en listig Streg overraske sin Modstander. Han lod Jons Sendemand paa det bedste beverte i Paaste-Helligdagene, som om han blot opholdt ham for at faa sit Svar istand; men paa den fjerde Dag Paaste, den 10te Marts, tiltraadte han i al Skynding og Hemmelighed sin Reise til Nordlandet med et talrigt Følge. Sendemanden fik først dette at vide den følgende Morgen, og det medtog Tid, før han fik fat paa sine Heste; alligevel lykkedes det ham at ride Dgmund forbi og ad Høvevei naa Høle før Biskoppen. Tydsterne vare alt komne til sit Skib, og da nu Jon fik Børsel om Biskop Dgmunds Komme, red han lebliffelig fra Høle og tog ligeledes Veien til Skibet. Dgmund var

¹⁾ Sml. I. 48.

²⁾ N. Dipl. III. 812.

³⁾ S. o. f. II. 646.

ham lige i Hælene med tre hundrede Mand, men indhentebe ham ikke. Dgmund udstedte nu Forbud til Tydsterne mod at flytte Jon til Norge og true dem med Overlast, hvis de ei adlød. Tydsterne imidlertid, som vare feilsærdige, svarede blot, at de skulde mod Biskoppens Angreb. Heraf blev dog intet. Derimod skal det have lykkets Jon Aresøn for sin Afreise ved en tro Klerk at faa oplæst et Stevningsbrev for Dgmund, medens denne opholdt sig paa Hole, hvorved han frevnedes for Erkebiskoppen; og det lykkedes ikke engang Dgmund at faa Fingre paa den driftige Klerk, der lykkelig undkom. Det tydske Skib gik nu til Søs, drev først hen under Grønland og maatte derfra søge tilbage til Husavik paa Islands Nordkyst. Men her blev det provianteret, gik igjen til Havs og naaede nu uden videre Uheld Norge.

Biskop Dgmund blev siddende paa Hole ud paa Vaaren og stode nu Biskopsstolen efter sin Villie. Den 6te Juni 1524 holdt han et almindeligt nordlandsk Prestemøde paa Bidevold i Stagasfjorden og tvang her de nordlandske Prester til at gjentagde deres Valg paa Jon Aresøn og derimod vælge den før nævnte, af Dgmund foreslaagne, Jon Einarssøn. Kun to Prester lode sig ikke tvinge, uagtet Biskoppens Mænd mishandlede dem paa det voldsomste. Dgmund sendte derpaa Jon Einarssøn til Norge med dette Valg og med alle sine Anflager imod Jon Aresøn.

Ved begge de Valgtes Komme til Norge havde Nidaros's Kirke faaet sin Erkebiskop i Olaf Engelbrektsøn, og under hans Dom kom den hele Valgsag, hvad enten nu dette er skeet i Nidaros eller i Bergen, under eller strax før Raadsmødet der. Biskop Dgmunds Beskyldninger mod Jon Aresøn lykkedes det denne fuldkommen at gjendrive. Deriblandt var ogsaa den, at Jon skyldtes for at have bestaalet Hole Kirke for alt dens Guld og ført det bort med sig. Jon fremlagde formeligt Vidnesbyrd af tvende Prester for, at det var nedgravet og gjemt i Kirken. Jon Aresøn synes i det Hele at have gjort et godt Indtryk paa Erkebiskoppen og sine øvrige Dommere; og derfor, skjønt man erkjendte, at Jon Einarssøn for Lærdoms Skyld var bedre skicket til Biskop, lod man dog Nordlændingernes første Valg paa Jon Aresøn blive ved Kraft, i det man saa gjennem Fingre med hans Mangel paa Lærdom og især Dvælse i det latinske Sprog. Hans Ukyndighed i Latinen maa ogsaa have været paafaldende, hvis den gamle Fortælling er sand, at han ved sin Indvielse ikke engang selv kunde give de tilhørende Svar paa dette Sprog, men Presten Olaf Hjaltesøn, der ledsagede ham, maatte svare til Erkebiskoppens Spørgsmaal. Det fortælles ogsaa, at, da han efter fuldbragt Vielse gik fra Erkebiskoppen, faldt Biskopshuen af ham, hvilket baade han

de og Andre skulle have udtydet som et ondt Forvarsel for hans Biskopsdommes ulykkelige Ende. Han var 40 Aar gammel, da han modtog sin Indvielse, maaskee til samme Tid som Hans Mule. Han deltog som indviet Biskop i Raadsmødet i Bergen og var som saadan med at udfæde de ovennævnte Breve af 23de August og 2den September 1524 ¹⁾). Det bemærkes om ham, at han, saalangt fra at bære noget Nag til sin Medbeiler Jon Einarsson, tværtimod fødte vedligeholdte et oprigtigt Venstabs med denne. I det følgende Aar 1525 kom Jon Areson tilbage til Island og indtog sit Ede ²⁾).

Vi have seet, hvorledes den norske Kirkes Styrelse efter Kristian 1^{es} Flugt i 1523 ordnede sig ved de ledige Biskopsstoles Besættelse. Vi maa nu ogsaa omtale, hvorledes den verdslige Statsstyrelse efter Kanden ordnede sig fra den saagodtsom fuldkommen opløste Tilstand, hvori den befandt sig ved samme Tid, og hvilken vi ovenfor have antydet.

Da Norge berøvedes sin lovlige Konge paa en Tid da Nidaros's Erkestol stod tom, fandtes den Person, der efter gammel Lov og Betsagt skulde, i Kongedømmets Ledighed, optræde som Kongens selvbrevene Vicarius, som den norske Styrelses Hoved, indtil en ny Konge lovligen var antagen. I denne Rigets hovedløse Stilling var det nødvendigt, at et eller andet Raadsmedlem maatte uopfordret træde frem i den manglende Erkebiskops Sted, samle Raadet og see til at faa et Slags Rigsstyrelse i Gang. En Stund har man ganske naturligt ventet en eller anden Bestemmelse angaaende Rigsstyrelsen fra den bortdragne Kong Kristian, der havde efterladt sine Embedsmænd paa tvende af Rigets vigtigste Slotte, nemlig Jørgen Hansson paa Bergens Kongsgaard og Hans Mule paa Afershus. Men ingen lovelig Bestemmelse kom; og de ovennævnte Embedsmænd havde ingen lovlige Fuldmagt for det Tilfælde, som nu var indtruffet, nemlig at Kongen havde fjærnet sig fra sine Riger, og de tvende af disse havde formeligen opsagt ham Lydighed og hver for sig valgt en ny Konge. Hine Embedsmænd følte sig desuden usikre i sin Stilling, og den ene af dem, Jørgen Hansson, reiste endog efter sin Herre til Nederlandene, og overdrog midlertidig Bergens Slot til en Anden, nemlig til den foromtalte Hans Knutsen, Dekanus i Bergens Kapitel, hvilken, som vi have seet, Kristian ønskede til Bergens Biskop, og folgelig ansaa for en tro og hengiven Mand. Under disse Omstændigheder kunde et meer afgjørende Skridt ei længer udsættes. Ingen var nu nærmere til at gjøre Begyndelsen end den af Norges verdslige

¹⁾ S. o. f. II. 657.

²⁾ Finn Joh. II. 651—655; Espol. Aarb. p. 3. Cap.

lige Stormænd, der i Raadet stod Erkebiskoppen og Biskopperne næst i Beredighed, — og det var Hr. Nils Henriks søn, Ridder allerede i 1489 ¹⁾ og for Tiden Kongens Hovmester i Norge. Denne var uomtvistelig dengang Norges rigeste og mest anseede Stormand. Han synes vel hverken at have eiet Driftighed eller Ærgjerrighed nok til at optræde som sit Fædrenelands Befrier, eller engang som en vel stiftet Parti-høvding; men paa ham hvilede uden tvivl fortrinsvis Almenhedens Døje, og Thronerne, blandt hvilke han var Lensmand og havde sit Hovedsæde paa Østeraat Gaard, have ganske vist gjort Sit til at støde ham frem. Med ham forenede sig den, som det lader, paa Dplandene mest indflydelsesrige Stormand, Ridderen Hr. Olaf Galle, ogsaa en indfødt Nordmand og siden længere Tid Medlem af Raadet. Disse to, og, som det heder, „Nogle med dem“, hvilket vel vil sige nogle flere Medlemmer af det norske Raad, traadte da sammen, uvist forresten naar og hvor, og besluttede, at Nils Henriks søn skulde fordre sig opgiven Kongsgaarden i Bergen og overtage Styrelsen af det Nordenfjældske (Nordlandene), Olaf Galle derimod fordre Akershus og overtage det Søndenfjældske (Sønderlandene) „Norges Rige til Bedste, indtil de fik en anden Herre og Konge for sig igjen her i Riget“.

Dette Skridt var, som let sees, nødvendigt og fuldkommen lovligt. Thi forladt af sin Konge, kunde Norge, efter sin dagjældende Statsforfatning, ingen anden øverste Statsmagt erkjende end det norske Raad. Men da den fattede Beslutning skulde gjennebrives, mødte strax Banstikligheder. Da Olaf Galle krævede Akershus, negtede Electus til Oslo, Hans Mule, i Egenkab af Kong Kristians Mand og Tjener at opgive ham Slottet. Det kom til en aaben Feide mellem ham og Olaf Galle, i hvilken denne sidste Gaard paa Hedemarken blev ranet og brændt, og han selv af Hans Mules Magt fortrængt til Sverige og forfulgt ind i dette Rige, hvor han bad om Hjælp mod Kong Kristians Tilhang ²⁾. Ikke bedre gif det Nils Henriks søn med Bergens Kongsgaard, hvilken Hans Knutssøn vegrede sig for at opgive, og som det lyffedes ham at holde ligetil henimod Enden af 1523 ³⁾.

Uden at det saaledes oprindeligt synes at have været Nils Henriks søns og Olaf Gallens Hensigt at træde i afgjort Opstand mod Kong Kristian, fik dog deres Foretagende Udseendet af at gaa i denne Retning, derved at de nødtes til at bruge væbnet Magt mod Kristians Mænd og Tilhængere for at opretholde det norske Raads lovlige Myndighed. Men intet kunde være fjærfomnere for Kong Fredrik af Danmark og det danske Rigsraad end den Forvirring i Begreberne og den indre Røre, som herved opstod i Norge. Fredrik havde nem-

¹⁾ N. Dipl. II. 703. ²⁾ N. Dipl. I. 777—778. ³⁾ Sml. VI. 64—68.

lig foresat sig at berøve sin Brodersøn den norske Krone ligesaa vel som den danske; og det danske Rigsraad var beredt paa at gjøre alt for at vedligeholde Forbindelsen mellem Danmark og Norge, og for at vinde det Herredømme i sidstnævnte Rige, hvortil det med saa stort Held havde lagt Grundvolden under de oldenborgske Kongers Styrelse. Baa de Konge og Raad havde ogsaa allerede begyndt at drive sit Spil for dette Niemed, og den Mand, de først og fremst udsaa til sit Redskab heri, var den os fra før af noksom bekjendte Hr. Henrik Krummedike.

Denne ganske vist bjærve og dygtige, men, som det lader, lidet rebelige Mand havde, lige siden kort efter Knut Alfsøns Drab, været uden nogen fremtrædende høiere Virksomhed i Norge, og holdt for det meste til i Danmark. Men sit meget arvede og kjøbte Jordegods i hint Rige ejede han endnu, og om han end under Kristian II, i det mindste for en Tid, havde mistet sine Len der, saa havde han dog af samme Konge faaet Løfte om at faa dem igjen, da han ganske kort før Kongens Bortreise, som saa mange andre danske Adelsmænd, svor ham en fornyet Trostabs Ed. Strax efter, endnu før Kristians Flugt, opsigde han imidlertid ligesuldt den 7de April denne, gif over til Fredrik og hylde ham; og ikke længe efter begyndte Kongen at nytte hans Tjeneste i de norske Anliggender.

Allerede i Mai Maaned 1523 finder man, at Hr. Henrik er optraadt som et Slags Statholder eller Befalingsmand paa Fredriks Begne over det søndenfjældste Norge ¹⁾, — paa en Tid altsaa, da der intet Skridt var gjort fra norsk Side til at opsigte Kong Kristian, langt mindre til at vælge Fredrik. Men hans egentlige Virksomhed i Norge synes dog især at have begyndt, efterat han i Slutningen af Juli og Begyndelsen af August havde været samlet med Kong Fredrik paa Herredagen i Roskilde, hvor han som Medlem af Danmarks Rigsraad deltog i Udstedelsen af Kongens danske Haandfæstning den 3die August ²⁾. Hans mange Forbindelser fra ældre Tider i den sydlige Deel af Norge have uden tvivl mægtig hjulpet ham i hans Bestræbelser for at skaffe Fredriks Sag Fremgang, og Fredrik har vistnok allerede været sikker paa at finde Tilhængere i Norge, da han den 5te August 1523 fra Roskilde udstedte sin Opfordring til Nordmændene, at antage ham til Konge istedetfor Kong Kristian, som saa ukristeligen, umildt og uretfærdigen havde behandlet baa de Norske og Danske, samt at opretholde den Forening med Danmark, som var indgaaet i Dronning Margretas Tid, og ikke uden stor Skade kunde

¹⁾ I Brev af 21de Mai 1523 omtales han som den, der „har Befaling over menige Norges Rige søndenfjælde paa høibaarne Fyrstes Hertug Fredriks Begne“. Langes Rth. 1ste Udg. 759. ²⁾ G. L. Badens Afh. III. 72.

hæves. Opfordringen var naturligtvis forresten opfyldt med de herligste Løfter ¹⁾. At Fredrik paa denne Maade søgte at vinde Støtte for sit Valg til Norges Konge, faar staa ved sit Ord. Men naar han til samme Tid, den 9de August, modtog Hyltingsed af tvende Mænd paa de norske Hisingboeres Vegne ²⁾, og ikke længe efter, den 2den September, forlenede Bæbneren Hans Eriksøn med det norske Slot Baahus ³⁾, — saa var dette aabenbar Anmasselse fra hans Side, der lidet passede med hans samtidige Henvendelse til Nordmændene om at blive ved deres fri Valg antagen til Norges Konge, og med de gyldne Løfter om Opretholdelsen af Norges Lov og Friheder, som han med det samme udstroede. Ligesaalidet ærlig var hans Fuldmægtiges, Henrik Krummedikes, Fremfærd, naar denne henvendte sig til de søndenfjældske Stormænd og Bygdemenigheder enkeltvis og loffede dem til at hylde Fredrik. At Hr. Henrik har haft en Haand med i Hans Mules Overgang til Fredrik i Oktober 1523, kan man saa meget mindre omtvivle, som man fort efter, i December samme Aar og senere, seer ham være Mellemand ved Hans Mules Opgivelse af Akershus ⁴⁾. Ligesaalidet kan man tvivle om, at det var ham, der bragte et venligt Forlig istand mellem samme Hans Mule og den til Sverige fortrængte Hr. Olaf Galle, som, idet han nu vendte tilbage til Norge, rimeligvis midlertidig opgav sit Krav paa Akershus Slot og paa Styrelsen af det Søndenfjældske ⁵⁾. Til samme Tid fik Henrik overtalt Biskop Magnus af Hamar og Gatte Galle, Olafs Broder, til at sende Kong Fredrik Hyltingsbreve ⁶⁾. Ogsaa med Almuen paa Hedemarken underhandlede han, idet han benyttede sig af den Forvirring og Skræk, som Fiendtlighederne mellem Hans Mule og Olaf Galle havde afstedkommet i disse Egne, og forestilte den i sine Breve, at han nu var ifærd med at thinge Landet under Kong Fredrik og af denne havde Fuldmagt til at stifte Lov og Ret Søndenfjælds. Bønderne paa Hedemarken opfordrede endogsaa Hr. Henrik i Brev af 4de November 1523 til selv at indfinde sig hos dem, da de vilde foranstalte Akers-Thing afholdt, til hvilket Bønderne vilde møde ligesaa Dovrefjæld ⁷⁾. Men alle disse Hr. Henriks lidet ærlige og lidet lovlige Forhandlinger vare alle til Kong Fredriks og det danske Rigsraads Gavn; og det var derfor intet Under, at ligesaavel dette Raad som Kongen og hans Søn Hertug Kristian

¹⁾ Sml. VI. 61—63. Det der forekommende Brev er rigtignok kun stilet til Indbyggerne i Norge „nordenfor Lindesnes“; men man har al Grund til at antage, at et lignende har været udstedt til Indbyggerne i det Søndenfjældske.

²⁾ N. Dipl. II. 790.

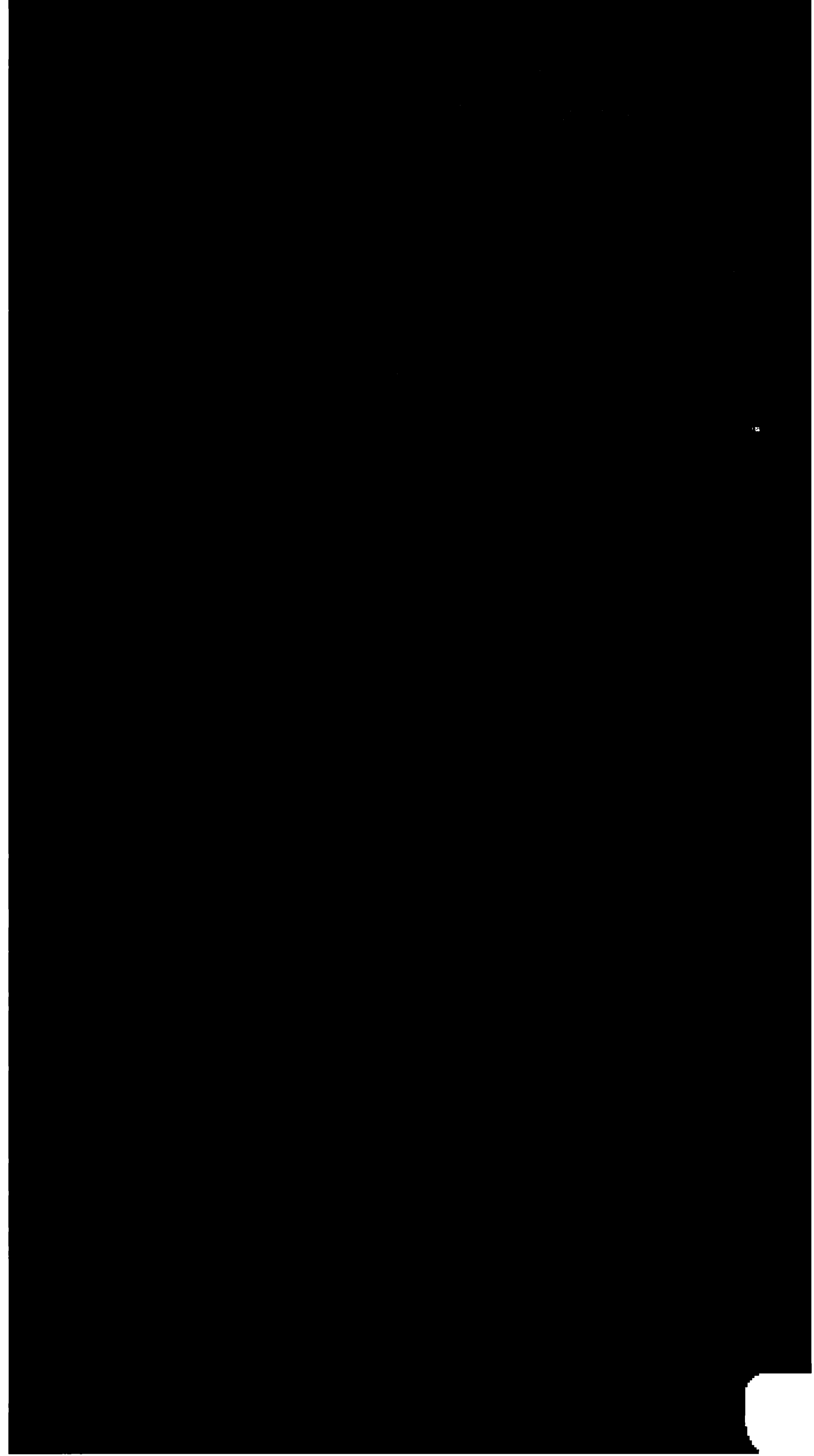
³⁾ Sml. II. 791.

⁴⁾ S. o. f. II. 656—657.

⁵⁾ N. Dipl. I. 778.

⁶⁾ Danske Mag. 3die Række II. 259.

⁷⁾ Sml. II.

træde i Underhandlinger med Raad og Folk i den Deel af Norge. Hans Uffendelse-til det Nordenfjældske har saaledes efter al Sandsynlighed været omtrent samtidig med Begyndelsen af Henrik Krummedises egentlige Virksomhed i det Søndenfjældske; men man seer ikke saa høftig Sporene af Vincentius's Færd, som af Henriks.

Vi finde Vincentius i Bergen mod Slutningen af Maret 1523. Hofmesteren Hr. Nils Henrikssøn samt Biskopperne Høstold af Stavanger og Olaf af Bergen stode just paa den Tid i de ivrigste Underhandlinger med Defanus Hans Knutssøn, hvem, som ovenfor er fortalt, Jørgen, Hanssøn havde overdraget Bergens Kongsgaard paa Kong Kristians Vegne i sin egen Fraværelse. Skønt Hans Knutssøn ikke havde Magt nok til at fyldestgjøre de Fordringer, der med Rette kunde gøres paa ham som kongelig Befalingsmand, og skønt han fra Tydskernes Side paa Bryggen truedes med et Angreb, hvilket han vilde have ondt for at modstaa, da hans Mænd vare faa og Kongsgaarden endnu var høist ufuldkomment befæstet, saa fandt han og hans Mænd det dog længe uoverensstemmende med sin Ære at opgive Gaarden. Endnu den 25de November, paa et da affholdt Møde, afflog han dette, og først den 5te Dag Jul, den 29de December, opgav han Kongsgaarden paa hæderlige Bilkkaar.

Meningen var, som vi have seet, at Hr. Nils Henrikssøn skulde overtage Befalingen paa Bergens Kongsgaard; men han laa under Forhandlingerne den 25de November paa Sygesengen, og han døde inden Opgivelsen fandt Sted. Han efterlod ingen egtefødt Søn; kun en uegtefødt, Henrik Nilssøn, der i 1518 blev indstreven ved Universitetet i Kjøbenhavn, og siden, i 1524, med pavelig Dispensation med Hensyn til Mangelen ved hans Fødsel, indført i den geistlige Stand ¹⁾ og længe levede som Kannik i Nidaros. Med sin Hustru, den raste og driftige Fru Ingerd Ottesdatter Rømer, efterlod han sig derimod fem Døttre, hvilke alle efterhaanden bleve gifte med danske Stormænd ²⁾. Med den ældste af disse, Margreta, var den til Norge nys ankomne Vincentius Lunge netop bleven gift, og Hr. Nils overdrog ham paa sin Døds seng Formynderskabet for sine øvrige Døttre. Derved blev denne Stormand indgiftet i Norge og saaledes ifølge hundrebaarig Bedtægt at betragte lige med født Nordmand, hvem intet stod i Veien for at optages i Norges Raad og forlenes med norske Slotte. Til ham overdrog nu den 29de December Biskopperne Høstold og Olaf Bergens Kongsgaard, da de Ingen vidste, heder det, der bedre kunde forsvare Almuen mod Uret og Overvold, og „da han vilde være en god, tro norsk Mand, byggendes og boendes hos dem“. Han forpligtede sig til at holde Kongsgaarden „til

¹⁾ N. Sml. I. 83. ²⁾ Sml. III. 562.

Norges Krone og den høibaarne Fyrste og Herre, som Gud har forset og uindt, Konge over Danmarks og Norges Rige skal være, 1).

Saaledes blev da, ved et Sammenstød af flere heldige Omstændigheder, Vincentius Lunge lige ved sin Optræden i Norge ikke alene Hoved for Rigets anseeligste og rigeste Æt, men ogsaa Hovedsmand for et af dets fornemste Slotte, hvilket Embede i den senere Tid den verdslige Overbestyrelse af saagodt som hele det Nordenfjældske havde fulgt, og fremdeles skulde følge efter den Bestemmelse, der var gjort for Nils Henrikson, i hvis Sted Svigersønnen nu i alle Henseender indtraadte. Og Hr. Vincentius kunde neppe siges at have ulovligen anmasset sig denne ophøiede Stilling, hvilket man kunde sige om Henrik Krummedike og hans Statholderstab Søndenfjælds. Thi Befalingen over Bergens Kongsgaard var Hr. Vincentius formeligen overdragen af de tvende Biskopper, der for Diebliffet, da den Idie Mand i dette Styrelsesraad var død, kunde ansees for det nordenfjældske Norges lovlige midlertidige Styrelse, og for at repræsentere det norske Rigsraad i den Deel af Landet. Hr. Henrik derimod støttede sin Myndighed ene og alene til Fuldmagt af en Konge, som endnu ikke vedkom Norge, og forresten til enkelte søndenfjældske Raadsmedlemmers og enkelte Bygdemenigheders Indrømmelse, hvilke hverken kunde siges at repræsentere det søndenfjældske Raad eller den hele søndenfjældske Almue.

Vincentius Lunge havde i hin sin Stilling til Norges Rige unegtelig et stort Fortrin for Henrik Krummedike. Det synes han ogsaa selv at have følt ligesaavel som sin større Uafhængighed af Kong Fredrik; og det Ene med det Andet har aabenbare bestemt hans følgende politiske Handlemaade. Han vilde Norges Forening med Danmark under samme Konge, men han vilde ingensunde dets Underkastelse under Danmarks Rigsraad, eller de tvende Rigers Raads Sammensmeltning, hvorved naturligvis det norske vilde gaa op og forsvinde i det langt talrigere og mægtigere danske; tværtimod vilde han Norges Selvstændighed under et eget norsk Raad, der skulde være det danske fuldkommen sideordnet. At ogsaa en saadan Statsordning stemmede bedst baade med Hr. Vincentius's Fordeel og med hans ærgjerrige Stolthed, er ikke vanskeligt at indsee. Han var i en Hast bleven den Rigeste og Mægtigste blandt det nordenfjældske Norges, ja man tør vel næsten sige blandt hele Norges, Stormænd, han havde derimod, saavidt vides, ikke særdeles store Ejendomme eller Forleninger i Danmark, skjønt han, som vi have seet, var Medlem af dette Riges Raad 2); — videre var det norske Raad faatalligt, det havde af verdslige Medlemmer, især af virkelige Nordmænd,

1) Sml. VI. 64—68; jfr. Paludan-Müller, Grevens Felde II. 5—7; Sml. III. 558—562. 2) S. o. f. II. 665.

neppe een eneste høit begavet eller fremragende Personlighed i Midte, og hvad dets geistlige Medlemmer, Biskopperne, angik, saa de heller ikke nogen af dem prøvet i politisk Dygtighed, ligesom vel for Vincentius's Tid allerede Hierarchiet ravede mod sin Undergang; — endelig forekom ganske vist den norske Almue, Norges Bønder, den fordomsfulde, adelsstolte danske Ridder, at være en saa ubetydelig Størrelse, at ingen Modstand af dens Døds eller Villie var at frygte, helst da jo virkelig allerede siden længe dens Magt var splittet og brudt og dens Røst forstummet. Kunde han nu under disse Omstændigheder danne af Norges Raad en nogenlunde fast sammentrængt oligarchisk Statsmagt, selvstændig baade mod oven og mod neden, og kunde han saa dernæst selv, ved Hjælp af sine overlegne Egenstater, blive Sjælen i denne Statsmagt, hvortil der var de bedste Udsigter, — saa var jo i Norge den videste Mark aabnet for hans Vergierhed og Herstelsyst.

Det er forresten med alt dette slet ikke sandsynligt, at Vincentius Lunge følte noget varmt for Norges egentlige folkelige Selvstændighed; hans egen Ophvielse og Magt synes nærmest at have staadt ham for Die, og en inderlig Tilslutning til det norske Folk synes ikke at være kommen ham i Tanke. Med en Datidens dansk Herremands hele Adelsstolthed saa han vist ned ikke alene paa Norges Bønder, men ogsaa paa dets saa norskættede Stormænd, hvilke vel i hans Mening ikke vare stort bedre end Bønder; og det er rimeligt, at han allerhelst skulde have seet det hele norske Raad besat med indgistede eller indvalgte danske Adelsmænd, naar han kun selv kunde være den første i denne herskende Klasse, og affjære den fra al Underdanighed under det danske Rigsraad.

Vi see, at Vincentius Lunge og Henrik Krummedike arbejdede i tvende hinanden temmelig modsatte Retninger, skjønt begge arbejdede for Kong Frederik's Sag. At en Spending mellem disse to Mænd heraf maatte udvikle sig, var saagodt som uundgaaeligt, og Norge kunde ved Begyndelsen af 1524 siges paa en Maade at have deelt sig mellem dem.

Nu kom om Vaaren 1524 Erkebiskop Olaf Engelbrektsøn med fuld Metropolitanmyndighed tilbage til Norge¹⁾, og Riget havde nu i ham sit lovlige vikarierende Overhoved under Kongedømmets Ledighed. Han var nu den, hvem det tilkom at optræde som det norske Raads Formand, at samle det om sig og søge at bringe det til en endrægtig Beslutning.

Et Raadsmøde kom nu, som allerede ovenfor berørt, istand i Bergen i August Maaned 1524. Her samledes med Erkebiskoppen

¹⁾ S. o. f. II. 655.

Norges ældre Biskopper, Høskold af Stavanger, Magnus af Hamar og Olaf af Bergen, desuden Hans Mule af Oslo, som nu rimeligvis modtog sin Bielse, og den ligeledes nyviede Jon Aresøn af Hole, i alt følgende sex Biskopper af den norske Kirke, — samt af de verdslige Stormænd: Ridderne Vincentius Lunge, Olaf Galle, Gaute Galle, Jachim Gris, og Bøbnerne eller Svendene Erik Ugerup, Olaf Bagge, Erik Eriksson og Johan Krufov, i alt otte Verdslige. Det Søndensfældste var følgende repræsenteret ligesaavel som det Nordensfældste, men Henrik Krummedike var ikke tilstede, uden tvivl fordi Erkebiskoppen ikke har villet erkjende ham for Medlem af det norske Rigsraad, og heri har havt Hr. Vincentius paa sin Side. Forresten var en Raadsforsamling af fjorten Personer, efter hvad der i Norge i senere Tider var det Almindelige, at regne for temmelig talrig.

Et af Raadets første Foretagender var formelig at opsigge Kong Kristian Rydighed. Dette skede den 5te August 1524¹⁾. Med Hensyn til hans Eftermand i Norges Kongedømme var der, saavidt man ved, ikke Tale om nogen anden end Kong Fredrik af Danmark. Men den Mening gjorde sig derhos gjældende, at hans Antagelse skulde betragtes som et frit Valg uden Hensyn til Arveret, og at hans Kongedømme skulde indskrænkes ved en egen Haandfæstning for Norges Bedkommende, hvorved da Norge skulde fremtræde som et selvstændigt, Danmark fuldkommen sideordnet Rige. At Vincentius Lunge har været Hovedmand ved denne Haandfæstnings Affattelse, og at det er hans Styrelsesgrundsaetninger i det Verdslige, som igjen som den fortrinnsvis udtale sig, er der stor Grund til at tro. Det var ogsaa Vincentius, hvem det blev fortroet at forelægge Kong Fredrik det af Raadet vedtagne Udkast og modtage hans Tiltraedelse til og Stadfæstelse af samme. Smidlertid er det ogsaa klart, at Erkebiskoppen og Biskopperne have havt en virksom Haand med i Arbeidet, og at mangen Bestemmelse skriver sig fra dem. Hvad Tid Raadet er blevet færdig med Udkastet til Haandfæstningen, vides ikke; men man ser, at det er forblevet samlet, og at ogsaa Vincentius har deeltaget i dets Forhandlinger en Stund ind i September Maaned.

Raadet viste den fiendtligste Stemning mod Henrik Krummedike og fulgte heri uden tvivl Hr. Vincentius's og maaskee ogsaa Erkebiskoppens Bink. Et Brev til Kongen, udfærdiget i Bergen den 23de August i Raadets Navn, vidner herom. Det er en formelig Klage mod Hr. Henrik og en Udvisning ikke alene af Rigets Raad, men hvad meer er, af selve Norges Land. I Kong Hans's og Kong

¹⁾ Det er en aabenbar Feiltagelse, naar Hvitsfeldt henfører Opsigelsen til samme Dag 1523, hvilket paa flere Steder er paavist, blandt andre i Sml. VI. 63. Not. 3.

Kristians Tid — heder det — havde Hr. Henrik Krummedike stor Magt, Befaling og Forlening i Norge, hvori han dog opførte sig uredelig og utilbørlig baade mod Rigets aandelige og verdslige Her- rer og mod den fattige Almue, saa Ingen ham stort taffer eller ag- ter. Han havde ti Len i Riget, af hvilke han gjorde dette ringe el- ler ingen Tjeneste og Afgift, og dog, ikke fornøiet hermed, fordrøbe han dagligen mere sig til Gavn, men Rigets Indbyggere til Besvæ- ring og Tvang i alle Maader. Derfor har Raadet nu taget fra ham alle hans Len og overdraget dem til Andre, der haabes at skulle vise sig Kongen og Riget troere; og Raadet lader derhos i Ydmyg- hed Kongen vide, at det efter denne Dag aldeles ikke vil have Hr. Henrik i sin Midte, og ei heller have ham boende eller opholdende sig i Riget. Dets Bøn og Begjæring er, at Kongen saaledes vil ordne denne Sag, at Raadet og Rigets Indbyggere ikke herefter skal stå nogen Overlast eller Skade af ham, da man ellers med Tiden nødte at komme til yderligere Handling med ham derom ¹⁾. — Stilen i dette bittre og myndige Brev røber Hr. Vincentius som Sammen- sætteren.

Samme Dag udstedte Raadet, dog uden Olaf Galles Deltagelse, et andet Brev, hvori det gav en Fremstilling af Nils Henrikssøns og især Olaf Galles Foretagender i forrige Aar, om dennes Strid med Hans Mule, hvilken dog var bleven venligen forligt, da sidst- nævnte var gangen Kong Fredrik til Haande. Siden havde Hr. Olaf, som altid tilforn, vist sig „Norges Krone en tro indfødt Mand“, hvilket man er forvisset om, at han ogsaa for Fremtiden vil vedblive at være. Det er derfor Raadets Bøn til Kongen, at han vil forlene Hr. Olaf Galle med Akershus Slot og Len, hvilket Raadet, i For- trøstning til Kongens Samtykke, har lovet og tilsagt ham, „efterdi han er en duelig, nyttig indfødt Rigets Vædning, som Riget i alle Maader vel trænger til“ ²⁾.

Den 2den September vare alle de ovenfor nævnte Raadsmed- lemmer tilsammen i Bergen, da de paa denne Dag fældte Dom i en Arvesag ³⁾; og endnu den 7de September maa Raadet have været samlet der, da det paa denne Dag udfærdigede en Skrivelse til Kong Gustav i Sverige angaaende Biskens, eller den nordlige Deel af Baa- huslens, Tilbagegivelse til Norge, hvilket Landskab Svenskerne i Be- gyndelsen af 1523 havde besat ⁴⁾. En af dets Forretninger paa nær- værende Møde maa forresten ogsaa have været at indvilge en Stat til Kong Fredrik ⁵⁾.

Naar Raadsrådet har opløst sig, vide vi ikke; men før dette er

¹⁾ Dan. Mag. 3die Række II. 266—267.

²⁾ N. Dipl. I. 777—778.

³⁾ N.

Dipl. I. 779.

⁴⁾ Sml. I. 332—333.

⁵⁾ Sft. 48.

et, har ganske vist ikke Vincentius Lunge givet sig paa Veien til Kong Fredrik med Haandfæstningen og med Klagebrevet mod Henrik Trummedike. Han fandt Kongen i Ribe og overgav ham her begge dele. At Haandfæstningen har fuldkommen opfyldt Kongens Ønske og Haab, derom har man al Marsag at tvivle; men paa den ene Side stod den myndige Hr. Vincentius som dens dygtige Talsmand, og paa den anden Side stod den affatte Kong Kristian endnu som en røgtelig og truende Fiende. Fredrik havde i Grunden intet Valg. Haandfæstningen blev ham uden tvivl forelagt færdigstreven paa Perament og forsynet med tolv Raadsmedlemmers Segl, og Kong Fredrik vedtog og stadfæstede den paa Ribehus den 24de November 1448 ved ogsaa at fæste sit Kongesegl under i Spidsen for Raadsmedlemmernes.

Mange Artikler i Fredrik's norske Haandfæstning ere laante af os danske; mange ere Gjentagelser fra ældre Haandfæstninger især Kong Hans's og Kristian II's; men nogle ere ogsaa nye og ejendommelige. De som vi her fortrinsvis ville paapege, dels for deres ejendommelighed dels for deres Sammenhæng med Kirken, ere følgende:

Kongen skal elske Gud, styrke og forsvare den hellige Kirke og dens Tjenere samt verge om dens Privilegier og Friheder.

Han skal aldrig tilstede Kjættere, Luthers Disciple eller andre, at prædike eller lære, lønligen eller aabenbare, imod Gud, den hellige Kirkes Tro, Paven og den romerske Kirke; men hvor saadanne Kjættere findes i Norge vil han lade dem straffe paa Liv og Gods.

Han skal holde Norges Riges Indbyggere ved St. Olafs og Norges Riges Lov og Landets gamle gode Sedvaner.

Han skal, med Rigets Raads Hjælp, forhindre, at nogen Sag, andelig eller verdslig, drages eller indkaldes til Rom, førend den først er behandlet for Rigets Prælater efter Rigets Privilegier.

Hver Biskop og Prælat skal og maa bruge den hellige Kirkes Ret og Jurisdiction saa frit, som de fra Arilds Tid have nydt og rugt den.

Kongen skal hjælpe Erkebiskoppen, Biskopper og Prælater, Ridere og Riddermændsmænd, Norges Riges Raad, af Kronens Len, kaldes at de ikke skulle besøge Herredag og bære anden Rigets Yngde ganske paa egen Koste og Tæring; „thi deres Gods er ikke lit med kongelig Rente (skattefrit til Kronen) som i Danmark“.

Prælater og Domherrer (Kanniker, Chorsbrødre) i Norge skulle have fri Valgret efter Kirkeloven, at kaare Erkebiskop, Biskopper, og Prælater, undtagen til de Prælaturer og Præbender, hvortil Kongerømmet har Patronatsret.

Har Kongen Tiltale til nogen Biskop, Prælat eller anden da skal han tiltale ham for hans tilbørlige Dommer, i hvad det er, undtagen den angaar Jordebete, Kjøbstadgods eller anddeles verdslige Sager, hvilke bør behandles for verdslige Dom.

Tiltale til noget Medlem af Rigets Raad, som gjælder Liv og Gods, skal stee for det hele Rigsraad.

Kongen skal ikke formene nogen Biskop, Ridder eller Riddersmand at befæste sin Gaard i Norge sig selv og Riget til Gavn.

Kongen skal ikke skrive eller kalde sig ret Arvin Norge efter denne Dag.

Kongen skal modtage alle Slotslove i Norges Rige af Riges Raad og forpligter sig til at overdrage dem til samme Edlinge, indfødte og indgiftede gode Mænd, at hold til Kongens Haand, og til Erkebiskoppen af Throndhjems og Rigs Raads Haand, efter Kongens Død.

Da Norges Rige er et frit Valgrige, skal Konge forlange af Rigets Raad eller dets Indbyggere, at nogen hans eller nogen Anden i hans Tid skal udvælges til Konge efter han.

Ingen skal efter denne Dag optages i Norges Riges Raad, den, som Kongen med Raadet optager, og da skal han sverge de som tilhører.

Kongen skal, med Norges Raads og Indbyggers Hjælpe indløse Ordnserne og Hjetland til Norges Krone, hvilke hans Kong Kristian udsatte uden Norges Riges Raads Samtykke og Billie.

Naar nogen Herredag skal staa, skal Kongen med Brev og Bud forkynde det eet eller et halvt Aar forud.

Kongen skal lade sig krone i Norge, i Throndhjem eller andet steds inden Riget, hvor ham og Norges Riges Raad synes bedst og bekvemmeligst at være.

Ingen Kongens Foged eller Embedsmand skal befatte sig den hellige Kirkes Tiende eller Rente.

Ingen skal i Norge have sit Gods frit med kongelig (skattefrit) Kronen til Skade og Afdrag, uden de Sædegaarde, Kirken og Ridderskabet have, samt Yttersen og Grib, fra gammel Tid have ligget „frit med al kongelig Rente“ under festolen i Throndhjem, og endelig de som Kongen det naa gen har forundt eller vil forunde, eller som fra Ar Tid have været fri.

Alle Prestesker skulle have sine Prestegaarde fri, samt sit eget som de have i Tjeneste i Prestegaarden, med al kongelig Rente.

indtil Utlægemaal; og skal ingen Prestemand holde nogen Utlæg mod Kronens Foged, efterat han er dømt efter Loven.

Kongen skal holde sine Breve ved Magt og ei give Brev imod Brev.

Ældre-Privilegier, Norges Prælater, Herrer og Indbyggere vedkommende, ligesom og lignende vedkommende Norges Krone, hvor de findes og kunne bevises, skulle staa ved Magt, nærværende Reces dog ufortræffet.

Kongen forpligter sig til at holde denne Haandfæstning, som han har besvoret og i sin Kroning vil yderligere besverge; og gjør han noget derimod og ei vil lade sig undervise af Norges Raad, da skulle Rigets Indbyggere ei meer være ham „Huldstab, Mandstab, Ed eller tro Tjeneste“ pligtige, men derimod være skyldige til at afserge det ¹).

Vi see lettelig, at der i Haandfæstningen ei alene er sørget for Norges Selvstændighed, som den dengang kunde opfattes, men ogsaa for den norske Kirkes Frihed og Rettigheder. Om det første hovedsagelig skriver sig fra Vincentius Lunge, som dog ganske vist heri kraftigen understøttedes af Erkebiskoppen og de indfødte norske Raadsmedlemmer, saa skriver det sidste sig naturligvis fra Erkebiskoppens og Biskoppernes Opmærksomhed paa Geistlighedens Standsfordele, om hvilke det nu var saa meget nødvendigere at hegne ved den offentlige Ret, som Reformationen fra Tydskland af allerede truende nærmede sig. Hr. Vincentius kan man i denne Deel af Haandfæstningen saa meget mindre ansee for Bestemmelsernes Ophavsmand, som han uden tvivl allerede i sit Hjerte var en Tilhænger af Luthers Lære og af Kirkereformationen samt, som senere viste sig, nærmede ganske andre Grundsætninger med Hensyn til Kirkestyrelsen, end de som Haandfæstningen udtaler. Forøvrigt savner man i den norske Haandfæstning to mærkelige Artikler Kirken vedkommende, der findes i den danske, nemlig den ene, at Kongen i Regelen ei skal tilstede Nogens Valg til Biskopsdomme i Danmark, uden han der er „indfødt af Riddere og Svende“ (d. e. uden han er indfødt dansk Adelsmand), — og den anden, at Kongen ei skal udnævne, præsentere eller tilstede nogen Udlanding til Prælatsdomme, Kirke eller Kirkelen i Danmark, ei heller tilstede „nogen Kurtisaner (d. e. pavelige Hofembedsmænd) eller Andre derudover danske Mænd at molestere, som hertil ofte skeet er“. Årsagen til disse Artiklers Udeladelse ligger siensynlig deels i Norges Statsforhold, da Landet mangtede en talrig Adels, deels i danske Interesser, der gjerne vilde holde Danske Udgangen aaben til norske Kirkeembeder og geistlige Indkomster.

¹) Eml. I. 1—12.

Hvad Klagen mod Hr. Henrik Krummedike angaar, da blev ogsaa den af Hr. Vincentius fremlagt for Kongen. Men Hr. Henrik var selv tilstede, modbeviste den ved en Ed af 24 Riddere og blev frifunden af Kongen. Derved kom han dog ikke tilbage i Besiddelsen af sine Len. Vel skrev Kongen den 2den December 1524 til Erkebiskop Olaf, at det norske Raad ikke heri skulde gjøre Hr. Henrik nogen Hindring. Men Brevet var uden Virkning, og Kongen selv raadede ham strax efter at stille Sagen i Bero indtil Videre. Forholdet mellem ham og Hr. Vincentius blev, som let kan tænkes, ved alt dette værre og ikke bedre. I Virkelighed kom Henrik Krummedike ikke igjen i fuld Besiddelse af sine norske Len før i 1529, hvorom senere skal tales ¹). Vincentius var endnu paa Krogen Slot (ved Helsingør) den 6te Januar 1525, men inden den 28de Februar var han igjen i Bergen efter velforrettet Errende ²). Fredrik I var da nu, og sig siden: udvalgt Konge til Norge. Videre kom han ikke. Han blev aldrig Konge til Norge, da han ikke nogensinde blev kronet der.

110.

De første Aar af Fredrik I's norske Styrelse. Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge. Angreb paa Kirken og dens Gods. Luthers Lære forkyndes i Bergen. Fejde mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Hr. Esge Bilde afløser i 1529 Hr. Vincentius som Hovedsmand paa Bergenhus.

Fredrik var tre og femti Aar gammel, da han blev Norges Konge. Han var ingen kraftig Karakter, heller ikke aaben og ærlig; men han havde en god Forstand og ikke liden Menneſtefundskab. Han forstod at vente rolig til det beleilige Dieblif kom og da at handle med en underfundig Slughed, der efter hin Tids Anskuelse maatte give ham Ret til at benævnes en statsklog Fyrste. Kongedømmet viste sig i Norge ligesom i Danmark under hans Styrelse yderst svagt, deels paa Grund af de saare indskrænkende Haandfæstninger, der i begge Riger bandt Kongen, deels paa Grund af den usikre Stilling, hvori hans ved flette Midler erhvervede Kongedømme svævede, al den Tid det varede. Desto større var i begge Riger Raadets Myndighed; og i Norge især de tvende Mænds, der kunde siges at lede det deryørende Raad, nemlig Erkebiskop Olaf og Vincentius Lunges. Men begge Steder kom ogsaa den Splittelse og Svaghed, der saa ofte karakteriserer en oligarchisk Raadsstyrelse, ideligen tilsyne. I Danmark sporedes desuden ofte til Rigsraadets Uergrelse tydske holsteinske Raadgiveres Indflydelse paa Kongen. I Norge var

¹) Dan. Mag. 3die Række II. 251, 267—269. ²) Sml. I. 47.

dette derimod mindre Tilfældet, og det fordi. Fredrik her næsten slet ikke kom til Orde paa Grund af Hr. Vincentius's anmassende Færd i de fleste Styrelsessager, helst under Kongens tidligere Regjeringsaar.

Nærmest efter Fredrik I's Valg til Norges Konge førtes Rigsstyrelsen her paa den Naade, at for det Nordenfjældste raadede Vincentius Lunge, der var Hovedsmand paa Kongsgaarden i Bergen, havde mange Forleninger, blandt hvilke Bardøhus og Helgeland, og Navn af Kongens Statholder Nordenfjælds¹⁾; for det Søndenfjældste raadede Olaf Galle, der var Hovedsmand paa Mershus og benævntes Kongens Statholder Søndenfjælds²⁾. Erkebiskop Olaf, der var Raadets Formand og desuden havde Thronplagen i Forlening³⁾, skulde, ved Siden af Eneforstanderskabet for Kirker, ogsaa have en Haand med i den verdslige Styrelse, navnlig Nordenfjælds, og stod i Verdighed over begge Statholderne. Men af disse tre Mænd, i hvis Hænder den norske Bestyrelse saaledes hvilede, var Vincentius Lunge aabenbare den, som man maa kalde Styrelsens Sjæl.

Hvor kraftig denne Styrelse skulde blive, beroede naturligvis først og fremst paa Samholdet mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. I Begyndelsen, strax efter sin Tilbagekomst fra Danmark, var Vincentius det sammendrægtigste Sindelag paa Tungen. I et Brev til Erkebiskoppen fra Bergen af 28de Februar 1525 erklærer han, at han ingen Ting, som Magt paa ligger, vil paastaa, uden han i Forveien har raadført sig med Erkebiskoppen; og han kræver i samme Brev dennes Medvirkning ikke alene i tvende geistlige Sager, nemlig hans Keffs Valg til Oslos Biskop og en ny Propstes Ansættelse i Bergen, men ogsaa med Hensyn til Bestyrelsen af Amteland, hvilken han endog opfordrer Erkebiskoppen til midlertidig at tage under sig, og Besættelsen af Stegens Lagmandsbømme i Nordlandene, — begge Dele ham selv som Statholder nordenfjælds nærmest vedkommende⁴⁾. Med den Høflighed, han viste Erkebiskoppen med Hensyn til Amteland, var det dog neppe saa særdeles meget bevendt. Thi kort efter, i en Skrivelse af 23de Juni 1525, forkyndte Vincentius Amtterne, at Kongen havde forlenet ham selv med Amteland, og at han sendte dem Jørgen Persøn som sin Foged⁵⁾. Det laa ikke i Hr. Vincentius's overmodige Karakter at kunne taale i Længden en saa mægtig Sidemand i Landsstyrelsen som Erkebiskop Olaf, og Samdrægtigheden

¹⁾ Eml. I. 49, 51 o. fl. St. ²⁾ Brev af 18de October 1525 og 8de Novbr. 1526, N. Dipl. II. 798, 799, og Br. af 9de Februar 1527 Efts. 801. ³⁾ Ny Dan. Mag. VI. 322, 327. ⁴⁾ Eml. I. 47—48. ⁵⁾ Emsf. 50.

mellem disse tvende Mænd blev, som vi snart skulle see, ikke af nogen lang Varighed.

Hvad der først satte den nye norske Styrelse paa Prøve, var Norges Forhold til Sverige. I Begyndelsen af 1523, under Sveriges Keisning mod Kristian II, medens Gustav Eriksson endnu kun var Rigsforstander, havde de Svenske gjort et Indfald i Norge under Anførsel af Thure Jonsson og Lars Siggesson, havde trængt frem til Oslo, som de havde besat, og havde herfra den 3die April sendt Skrivelser til flere Kanter af Norge, hvori Nordmændene opfordredes til at forene sig med Svenskerne og deres Rigsforstander og sende Fuldmægtige for at aftale Foreningen¹⁾. De maa imidlertid ikke have fundet Stemningen hos Nordmændene ret gunstig for sin Oprørdring. Der gjæredes, som før bemærket, ikke dengang i Norge nogen Oprørsaaud mod Kong Kristian, og deene havde endnu fær tro og dygtige Embedsmænd i Landet. De Svenske maatte igjæ trække sig tilbage til sit eget Land uden at have kunnet vække nogen Keisning i Norge. Men de besatte den nordlige Deel af Baahus Len, som dengang og længe efter almindelig kaldtes Viken, og holdt sig der, uagtet Baahus Slot slet ikke blev vundet af dem.

Vi have seet, at Norges Raad, under sit Møde i Bergen 1524, henvendte sig til Gustav Eriksson, der imidlertid var bleven Sveriges Konge, med en Skrivelse af 7de September, hvori de opfordrede ham til at tilbagegive Viken²⁾. Men sex Dage før dette Brev udstedtes, den 1ste September, havde Kongerne Gustav og Fredrik paa et Møde i Malmö, under Hansfestædernes Megling, indgaaet et Forbund og en Overenskomst, ved hvilken der blandt mere andet bestemtes, at Viken skulde forblive i de Svenskes Besiddelse, indtil Spørgsmaalet om Gotland var ordnet, om denne D nemlig skulde tilhøre Sverige eller Danmark³⁾. Dette var nu fra Fredriks Side en ganske ulovlig Indrømmelse, da han endnu ikke var antaget til Norges Konge; og hans Løfte at tilveiebringe det norske Raads Stadfæstelse blev heller ikke opfyldt. Imidlertid beholdt de Svenske Viken. Men dette satte ondt Blod i det norske Raad og har ganske vist ikke lidet bidraget til den Fremfærd, baade Erkebiskoppen og Vincentius Lunge strax efter viste mod Kong Gustav.

Efter at være bleven Sveriges Konge, havde Gustav uendelig mange Vanskeligheder at kjæmpe imod. Og det var ikke fra Udlandet alene, fra den fordrevne Kong Kristians Side, han havde Fiendtligheder at frygte. I Sveriges eget Indre havde han sine farligste Fiender. Hverken Adel eller Geistlighed eller Almue formaede han i Et og Alt at gjøre til Pags. Sammensvergelses og Oprør imod

¹⁾ Sml. I. 330.

²⁾ S. o. f. II. 670.

³⁾ Holtfeldt Fr. I. u. 1524.

ham hørte til Dagens Orden; og kun ved de overordentligste Anstrængelser af sin ualmindelige Kraft og Klogskab lykkedes det Gustav at bevinge dem.

Den første Sammensvergelse imod Gustav var udrøget af tvende Geistlige. Den ene var Peter Jakobsøn med Tilnavnet Sunnanveder, forhen Steen Stures Kansler, hvorfor han ogsaa almindelig kaldtes Peter Kansler, senere, i 1521, af Kapitlet i Besteraas valgt til Biskop der og samtykket af Gustav; den anden var Magister eller Mester Knut, Domprovst ved samme Kapitel og valgt til Upsals Erkebiskop, men endnu ikke indsat. Disse to Mænd frygtede med Grund, som saa mange af deres Standsbrødre, at Rigets Trang til Penge, der lettest kunde afhjælpes ved Kirkens overflødige Rigdomme, skulde lede Gustav, en bekendt Under af Luthers Lære, til et eller andet for Kirkens Magt fordærveligt Skridt. De stiftede i 1523 en Sammensvergelse, hvis Maal var at styrte Gustav og stille Steen Svantesøn Stures ældste Søn Nils, der dog dengang endnu var ganske ung, i hans Sted som Sveriges Rigsforstander. De fik mange Prester paa sin Side, der igjen skulde virke til at ophidse Almuen, især i Dalarne. Men Gustav kom under Veir med deres Forræderi. Han optraadte selv i Besteraas Kapitel, fordrebe baade Peter og Mester Knut afsatte, og drev sin Fordring igjennem. Begge flygtede nu til Dalarne, der laa under Besteraas Biskopsdomme, fandt Tilhold hos Magister Jakob, Prest i Mora, og satte sig herfra i hemmelig Forbindelse med Gustavs Fiender, idet de til samme Tid idelig bagtalte Kongen hos Dallarlerne. De bragte det endog dertil, at disse i 1524 tilskreve Kongen et Klagebrev. Gustav kunde ikke strax vende sig mod Dalarne, da han havde Fiender ogsaa paa andre Kanter at kæmpe imod; men i 1525 drog han i October Maaned derop med væbnet Magt, og fik nu af Almuens egen Tilstaaelse Bished om, hvor der havde bragt den i Oprør.

De tvende Prælater var imidlertid, paa Rygtet om Gustavs Tog til Dalarne, flygtede herfra og havde taget Veien til Norge. Her fandt de, som det lader, overalt en god Modtagelse. At Erkebiskop Olaf hjalp dem, var ikke at undre. Ham kunde Kong Gustavs Sindelag med Hensyn til den svenske Kirke ikke være ubekendt. Flygtningerne maatte i hans Dine være et Slags Martyrer for Kirkens Sag, og at de have udsmykket sit eget Forhold til Gustav paa det bedste, lader sig ikke omtvile. Men ogsaa Vincentius Lunge, dennes Svigermoder, Fru Ingerd Ottesdatter, og Rigsraadet søndenfjælds tog sig af dem, hvilket neppe kan forklares uden af den Uvillie, de alle følte mod Gustav, fordi han havde forholdt Norge Bifen. Raadet søndenfjælds, nemlig Biskopperne Magnus af Hamar, Hans Refs af Oslo,

Statholderen Olaf Galle, Kansleren Matthias Hvoruf, Abbed Hans af Hoveds, Ridder Gaute Galle samt Bæbnerne Eriq Ugerup og Eriq Eriksson, udstedte endogsaa et Leidebrev for dem af 6te Februar 1526¹⁾. Kong Gustav og det svenske Rigsraad paa den anden Side henvendte sig baade til Erkebiskoppen og det norske Raad med Skrivelser af 2den og 4de Marts 1526, hvori Flygtningerne forlangtes udliveredede, idet man beraabte sig paa en Bestemmelse i Forliget til Malmø af 1524 mellem Gustav og Fredrik: at Forbrydere i den enes Rige ikke skulde finde Tilhold i den andens, men udliveres for at lide sin Dom²⁾. Kong Fredrik, hvem det paa den Tid var meget magtpaaliggende at have Fred med Gustav, tilholdt ogsaa paa dennes Opfordring, ved Brev fra Gottorp af 4de Marts 1526, Erkebiskoppen at opfige Flygtningerne Leiden og ikke tillade dem at opholde sig i Norge³⁾. Kong Gustav udstedte under 14de April samme Aar et Leidebrev for Peter og Knut at indfinde sig i Sverige inden 10de August at staa til Ret for deres tilbørlige Dommere⁴⁾. Alligevel varede det længe førend Flygtningerne bleve udliveredede. Dette skede først med Mester Knut, hvem derpaa det svenske Rigsraad ved sin Dom fældede som Forræder den 9de August. Peter Kansler derimod havde forladt Erkebiskoppen og fundet Tilhold paa Fosen Kongsgaard, som hørte til Fru Ingerds Len. Hun var vel selv i Bergen, men Peter opholdt sig paa Gaarden med hendes Vidende og Samtykke. Erkebiskoppen fandt det desuagtet at være sin Skyldighed at lade ham der gribe, til Fru Ingerds store Fortrydelse, og nu blev ogsaa Peter Kansler i Slutningen af September Maaned sendt til Gustav. Dommen paa Mester Knut var ved Peters Ankomst endnu ikke fuldbjrdet. Begge Prælater bleve under den haanligste Behandling indførte i Stokholm. Peter Kansler blev derpaa dømt i Upsal og der strax efter henrettet den 17de Februar 1527, hvorefter den 21de i samme Maaned ogsaa Mester Knut led Dødsstraf i Stokholm. Erkebiskop Olaf havde indlagt Forbøn for dem, og troede desuden ganske vist, at Gustavs Løfte i den udstedte Leide, at de skulde stilles for sine tilbørlige Dommere, maatte frelse dem fra den vanærende Dødsstraf, de led. Ved tilbørlige Dommere mente Erkebiskoppen naturligvis Paven, eller af Paven udnævnte Geistlige⁵⁾. Men Gustav havde en anden Anskuelse af Tingen. Han havde allerede i meer end et Stykke brudt med Rom og var nu bestemt paa at unddrage den svenske Kirke fuldstændig fra al pavelig Overhøighed. Peters og Knuts Straf var for ham et velkomment Middel til at indjage den øvrige svenske Geistlighed Frygt, og haandgribeligen vise den, at han i verdslige Sager ansaa verdslig

¹⁾ Sml. I. 485 f. ²⁾ Sml. 488—490. ³⁾ Sml. 490. ⁴⁾ Sml. 492.

⁵⁾ Gjelser Sven. Folk. Hist. II. 59.

Domstol fuldt berettiget til at dømme selv de høieste Geistlige i den første Straf¹⁾.

Den Modtagelse, som Peter Kansler og Mester Knut i Begyndelsen havde fundet i Norge, opmuntrede flere af Gustavs Modstandere i Sverige til at flygte herhen, naar Opholdet i Fædrelandet ei forekom dem sikkert. Saaledes gjorde i Løbet af 1526 den førnævnte Prest Jakob i Mora og en vis Peter Grøn, der havde været Kongens Foged. Begge bestyldtes af Gustav, og det uden tvivl med fuld Ret, for at have været i Ledtog med de to ovennævnte Forrædere, og desuden skulde Peter Grøn sidde inde med Penge af Kongens Dyrkørsler. Ogsaa om disses Udlevering tilskrev Gustav det norske Rigsraad, uden at dette hastede med at opfylde hans Forlangende, — en Fremfærd, som muligen hærdede Gustav i hans Strengbed mod Peter og Knut²⁾.

Endnu mere spenbt blev dog Forholdet mellem Gustav og det norske Rigsraad, da kort efter den saakaldte Daljunker søgte og fandt Tilflugt i Norge.

Denne Daljunker var en Bedrager, som udgav sig for at være Steen Svantesøns ældste Søn Nils, der døde om Sommeren 1527 i Upsal i en ung Alder. Han var optraadt i Dalarne i Begyndelsen af 1527, endnu før den virkelige Nils Stures Død, og skal have været dylært i sin Rolle af den førnævnte Peter Grøn, der i sin Tid havde tjent Steen Svantesøn og noie kjendte alle Forhold ved dennes Hof³⁾. Det lykkedes Bedrageren at vinde Tiltro hos Almueen i de øvre Sogne af Dalarne, men da Folket i de nedre Sogne viste sig mistroisk mod ham, undveg han med Peter Grøn længer ud paa Aaret til Norge. Her traf han i det Throndhjemste baade Erkebiskoppen og Vincentius Lunge og vandt især for sig den sidstnævnte samt hans Svigermoder Fru Ingerd og deres Tilhængere, hvad enten nu disse virkelig have troet ham, eller, af Uvillie mod Kong Gustav, have ladet som de troede ham. De skjænkede ham flere kostbare Ting, gav ham Folk og Baaben, og Vincentius meddelte ham frit Leide; ja det hed sig endog, at Fru Ingerd vilde gifte ham med sin yngste Datter, Lucia. Ogsaa Hr. Dve Lunge, Vincentius's Broder, der som Kong Fredriks fuldmægtige Sendebud var kommen til Norge, synes i Begyndelsen at have fæstet Tro til hans Udsagn, skjønt han senere ansaa ham for en Bedrager⁴⁾. Under Opholdet i Throndhjem udsendte den foregionne Nils Steensøn den 25de November 1527 et Brev til Erkebiskop Olaf, Dve Lunge og Vincentius Lunge, hvori han lo-

¹⁾ Om hele denne Sag see Sml. I. 578—513, Dl. Gellus Gustav's Hist. I. 164, 218, 269, 288, 313, 316—318 ²⁾ Sml. I. 494, 495, 505. ³⁾ Gellus Sv. 8. Hist. II. 58. ⁴⁾ Sml. I. 534.

vede, at om han nogensinde kom til Magten i Sverige, da skulde han være Kong Fredrik som og Danmarks og Norges Riger en tro Ven og overgive Bifen til Norges Krone, hvilkens det retteligen tilkom ¹⁾. Kong Gustav undlod ikke at tilskrive baade Erkebiskoppen og Hr. Vincentius Oplysninger om Bedrageren, idet han fordrede denne udliveret og derved atter beraabte sig paa Overenskomsten til Malmø. Erkebiskoppen svarede fra Nidaros den 9de December 1527 i en meget maadeholden Tone, at han, skjønt den foregionne Sture havde bedt ham om Leide, dog ikke havde tilstaaet ham den, men derimod skrevet om ham til Kong Fredrik. Vincentius Lunge derimod svarede fra Rise i Samteland den 19de December i en trodsig Tone, at han ei erkjendte Gyldigheden af hvad der var bestemt ved Mødet i Malmø, da ingen af Norges Raad havde været der tilkaldt, og da heller ikke de der fattede Beslutninger vare blevne af Kong Fredrik forkyndt i Norge. Han havde under sit Ophold i Thronhjem fundet sig besejret til at give Nils Steensøn fri Leide, og vilde overholde denne saaledes, at han endnu indrømte Nils og Peter Grøn otte Dage til at forlade det nordensjældske Norge ²⁾. Daljunferen havde imidlertid med den Hjælp, han havde faaet i Norge, indfundet sig i Dalarna, og blev ledsaget lige til Grændsen af selve Hr. Vincentius, og Eric Ugerup, Fru Ingerds anden Svigersøn, gift med hendes Datter Anna. Han havde dog ikke heller denne Gang kunnet reise for sin Sag meer end de nordlige Sogne og var atter med uforrettet Sag vendt tilbage til Norge, hvor han som forhen fandt Bestyttelse hos Hr. Vincentius og Fru Ingerd, uden at dog Erkebiskoppen nu meer blandede sig i hans Sag ³⁾. Men nu indtog Gustav i Begyndelsen af 1528, efter at have tvunget Dalfarlerne til Lydighed, en truende Stilling mod Norge, medens Kong Fredrik paa den anden Side intet meer frygtede end et Brud med Sverige. Under disse Omstændigheder fandt Hr. Vincentius det uidentviol paa høie Tid at give efter. Dog udliverede han ikke Daljunferen til Gustav, men sørgede for at han undkom til Rostok. Her blev han samme Aar ved Gustavs Sendebud anflaget, ikke for Opstand, men for et Tyveri, han i sit tidligere Liv som Tjenestefarl skulde have begaaet; og paa denne Anklage blev han dømt og henrettet ⁴⁾.

Det er tydeligt, at i de nu omtalte Forhandlinger med den svenske Konge havde Vincentius Lunge og Fru Ingerd lagt langt større Trods

¹⁾ N. Dipl. II. 801. ²⁾ Eml. I. 518—528. ³⁾ Emsf. 541—543. ⁴⁾ De vigtigste Dokumenter angaaende Daljunferens Ophold og Forblindelser i Norge findes i Eml. I. 518—552; et vigtigt Brev ogsaa i Dan. Mag. VI. 344. Meget er endnu i denne Begivenhed dunkelt; men at bringe Lys heri, ligger udenfor dette Skrifts Hovedemne.

og Dvermod for Dagen; end Erkebiskop Olaf. Gustavs Forbittrelse, især for den Understøttelse Daljunferen havde fundet i Norge, faldt derfor ogsaa fortrinsvis paa Hr. Vincentius, hvem han anlagede hos Kong Fredrik. Det kunde heller ikke undgaa Fredriks Opmærksomhed, at Vincentius's Magt i Norge var voret hans egen over Hovedet. Dette maatte han ofte føle, og saa netop for Diebliffet et Bevis derpaa i de Banffeligheder, man gjorde med Hensyn til hans Kroning i Norge, hvilken dog var foreskrevet i hans Haandfæstning, og som udfordredes for at han i fuld Udstrækning der kunde øve Kongedømmets Myndighed, — noget hvorom ogsaa Danmarks Riges Raad paa Herredagene i Odense i Slutningen af 1526 og i August 1527 gjentagende mindede Kongen ¹).

Fredrik tænkte ogsaa virkelig paa at lade sig frone i Norge; og sendte i Slutningen af 1527 Hr. Dve Runge derhen for at aftale foreløbig med sin Broder Vincentius og Erkebiskoppen det Nødvendige. Det var i denne Anledning at de nævnte tre Herrer vare samlede i Throndhjem i November Maaned 1527, da Daljunferen, som ovenfor sagt, fremstillede sig for dem. Men baade Vincentius og Erkebiskoppen havde dengang gjort Indvendinger mod Kongens Dnske. Ikke desto mindre blev Kongen ved sin Beslutning, fastsatte Kroningen til at foregaa i Oslo ved Midsummers Tid 1528, og bestemte tillige, at han efter dens Fuldbyrkelse vilde holde et Herremøde med Kong Gustav i Lødøse eller Konghella. Herom tilskrev han den 3die Marts 1528 fra Gottorp Erkebiskoppen ²) og Vincentius med Kaldelse baade til Kroningen og til Mødet. Vincentius modtog Kongens Breve i Bergen den 22de April 1528, og var ikke seen med at underrette Erkebiskoppen om det Indtrufne, idet han sendte ham Kongens Skrivelse. Dagen efter den 23de April afgif nemlig hans Brev til Throndhjem, hvori han baade tilkjendegav ham sin egen Bestemmelse og ligeledes saa godt som lagde Svaret i Munden paa Erkebiskoppen. Han selv, sagde han, vilde blive ved den i Throndhjem fattede Beslutning, og det samme haabede han af Erkebiskoppen saavel som af Biskopperne i Stavanger og Bergen. For at nu ikke Kongen forgjæves skulde umage sig til Norge, sender han med et Koster-Skib en af sine Svende til Kongen med Skrivelser af det Indhold: at Erkebiskoppen, Vincentius og flere med dem have indrettet sig efter den Overenskomst, der var gjort mellem dem og Hr. Dve Runge, og vare derfor aldeles uberedte paa at indfinde sig til Kongens Kroning saa hastigen. Erkebiskoppen havde desuden, paa Almuens Begjæring, begivet sig til Finmarken lige hen til Ruslands Grændse, og kunde

¹) Ny Dan. Mag. V. 101; Paludan-Müller om Herredagene i Odense 1526 og 1527 S. 88. ²) Sml. I. 336—338.

neppe faa Kongens Breve saa betimeligen, at det var ham muligt at komme til Oslo i den bestemte Tid, ligesaa lidt som til det paafølgende Møde; og kunde dette ei ske, saa trøstede ikke de andre Biskopper sig til at krone Kongen i Erkebiskoppens Fraværelse. Kongen maatte derfor affige Kroningen for dette Aar; det næste skulde man være betænkt paa, at den rettelig kunde gaa for sig ¹⁾). Der var, som man let seer, hverken Tid eller Veilighed for Erkebiskoppen til at gøre Indvendinger mod dette Svar; om han ogsaa havde ønsket det; Vincentius fik saaledes sin Billie igjennem, og Fredriks norske Kroning blev udsat indtil videre. Men Kongen mærkede meget godt hvor der var den egentlige Ophavsmand til Udsættelsen, og i sin Fortrydelse mod Hr. Vincentius for denne Sag, laante han saa meget hellere Dre til Kong Gustavs Forestillinger om Nødvendigheden af denne mægtige og trodsige Stormands Idmygelse.!

I Midten af August Maaned 1528 holdtes efter forudgaaende Aftale et Grændsemøde mellem Sverige og Danmark i Lødöse. Begge Konger skulde have indfundet sig personlig; men kun Gustav mødte selv tilligemed en Deel af sit Raad, medens Fredrik sendte Fuldmægtige. Paa dette Møde kom Forholdene mellem Sverige og Norge under Overveielse. De danske Fuldmægtige fordrede Biskens Opgivelse; men herpaa vilde Gustav ingenlunde indlade sig, før der blev en Afgjørelse med Hensyn til Gotland. Man kom ogsaa til Enighed om at den Sag skulde udsættes til et senere Møde, og en Forlængelse af Forbundet mellem begge Konger sluttedes. Derhos blev dog ogsaa handlet om den Understøttelse, som de svenske Oprørere i den nærmeste Tid forud havde fundet i Norge, og Gustav forlangte i en skriftlig Fremstilling af denne Sag, at Kong Fredrik skulde tilholde Erkebiskoppen og Hr. Vincentius at erstatte de Omkostninger, Gustav havde havt i den Anledning, og desuden lade dem undergaa Ransagelse og Dom. Fredrik besvarede denne Forestilling høfligen, men opfyldte dog ikke fuldkommen Gustavs Ønske ²⁾). Der findes nemlig ikke Spor til, at retslige Undersøgelser mod Erkebiskoppen og Vincentius ere blevne foretagne, og end mindre at nogen Dom over dem er bleven fældet. De stode for høit i Norge til at Fredrik skulde have været sligt. Kongen underrettede dog i Skrivelse fra Flensborg af 22de October 1528 Erkebiskoppen om Gustavs Forlangende og bad ham derefter indrette sig ³⁾); og dette har vel fremkaldt det Undskyldningsbrev, som Erkebiskoppen, rimeligvis mod samme Aars Slutning eller i Begyndelsen af næste Aar, skrev til Kong Gustav, i hvilket han velter Skylden for Dalsunferens Modtagelse ganske fra sig over paa Hr.

¹⁾ Eml. I. 533—534.

Fr. I. u. 1528.

²⁾ Gellus, Gustav I's Hist. I. 407—410; ifr. Hist.

³⁾ Eml. I. 538—539.

Vincentius og Fru Ingerd ¹⁾. . Hvad Hr. Vincentius angaar, da skulle vi strax see, at han føleligere end Erkebiskoppen fik prøve Virkningerne af Gustavs Klage og Fredriks egen Uvillie.

Vi have ovenfor søgt at fremstille de politiske Grundsætninger med Hensyn til Norges Styrelse, der synes at have været de ledende hos Vincentius Lunge, da han først optraadte i Spidsen for Norges Stormænd, nemlig: at gjøre den saa uberoende som muligt af det danske Rigsraad. Vi have ogsaa bemærket, at Vincentius's Grundsætninger i dette Stykke vare meget afvigende fra, ja paa en Maade modsatte dem, som Henrik Krummedike og rimeligvis med ham Mængden af det danske Rigsraad hylbede, nemlig det norske Raads Sammensmeltning med det danske og Norges Underkastelse under Danmark. Vincentius's System vandt for Diebliffet overhaand, især vel fordi de indfødte norske Stormænd fandtes mest villige til at understøtte dette, medens Kong Fredrik ikke var mægtig nok til at modsætte sig det; og det udtalte sig i og blev beseglet ved Kong Fredriks norske Haandfæstning. Men dette Styrelsesystem var i Grunden baade det danske Rigsraad og Kong Fredrik forhadet. Vincentius Luges Opførsel, den Tid han stod i Spidsen for Norges Styrelse, kunde heller ikke tjene til at gjøre det antageligere i Kongens Dine, naar denne hvert Dieblif maatte føle sig stillet i Skyggen for sin mægtige nordensjældske Statholder. Baade det danske Rigsraad og Kong Fredrik saa med Ængsel tilbage til Henrik Krummedikes Grundsætninger, og lærde kun paa Veilighed til at gjøre dem igjen gjældende.

Et af de første Skridt hertil kan uden tvivl antages at være Nordmanden Olaf Galle's Fjærnelse fra Befalingen paa Akershus og med det samme fra Statholderskabet Søndensjælds. Den nærmere Anledning hertil kjendes ikke; men i 1527 maatte han ved en Overenskomst med den danske Adelsmand Magnus eller Mogens Gyldestjerne aftræde Akershus Slot og Len til denne ²⁾, — en Aftrædelse som Hr. Olaf ikke overlevede mange Aar ³⁾. Ved den Tid fik ogsaa den danske Adelsmand Klaus Bilde Baahus Slot i Befaling ⁴⁾. Den ene af disse tvende Mænd havde ligesaa lidt som den anden, efter Fredriks Haandfæstning, Udgang til at forlenes med norske Slotte, eller til at indtages i Norges Raad, da de hverken vare indfødte eller indgiftede i Norge. Vincentius Lunge sølte dengang fuldt vel Betydningen af de gjorte Skridt, at de nemlig vare rettede mod ham og hans hele Styrelsesystem; og hans Forbittrelse over det Skeede var saa stor, at han yttrede sig at ville i Forening med Erkebiskoppen modsætte sig

¹⁾ Sml. I. 541—544. ²⁾ Sml. VI. 18 Not. 3; Paludan-Müller Grevens Fejde II. 11. ³⁾ Før 3die November 1532 sees han at være bød. N. Dipl. II. 819. ⁴⁾ Sml. VI. 18, 42.

de Danstes Overgreb i Norge, sa endogsaa i et Brev af 26de Juni 1527 erklærede, at han vilde mødsætte sig med væbnet Haand, om de Danste vilde fratage ham Bergens Kongsgaard ¹⁾. Men nu bleve Forviklingerne med Sverige i Anledning af Dalsjuakeren meer og meer truende. Vincentius vidste meget vel, at Fredrik for ingen Deel vilde bryde med Gustav, som Sagerne i Norden endnu stode, og anede vel ogsaa, at Indvendingerne mod Kroningen i Oslo ikke lode godt i hans Herres Øren. Det var ham derhos fuldkommen kundbart, at han havde personlige Fiender blandt Kongens nærmeste Omgivelser, der fremstillede for denne hans Handlinger i det mørkeste Lys, og han havde af den Grund den 18de October 1527 paa Østeraat givet sin Broder Hr. Dve Lunge et formeligt Fuldmagtsbrev, at tale hans Sag hos Kongen i hans egen Fraværelse ²⁾. Vincentius fandt det under disse betænkkelige Omstændigheder tjenligt for sig at nedstemme sin Tone noget og nærme sig Kong Fredrik med en vis Nidmyghed. Han frygtede Forhandlingerne i Lødøse, og skjønt han havde faaet Erkebiskoppen til at udeblive fra dem, bestemte han sig dog selv til at følge Kongens Raadelse til dette Møde.

Hr. Vincentius reiste derfor om Sommeren 1528 til Danmark, og synes strax at have begivet sig til Kong Fredrik og at have truffet denne i Nyborg paa Falster midt i Juli Maaned, altsaa en Maaned før Mødet i Lødøse fandt Sted. Han maa i Begyndelsen have truffet Kongen nogenlunde gunstig stemt. Han udvirkede nemlig, at denne ved sit Brev af 16de Juli paany forlænte ham med Samteland, og ved den Leilighed kaldte Kongen ham i Lensbrevet sin Embedsmand paa Bergenhus og Stattholder nordensfjælds ³⁾. Paa den anden Side kom han ogsaa under Veir med Gustavs onde Indskydelser mod ham hos Fredrik, at Gustav „vilde — som Fru Ingerd udtrykte sig i et Brev til Erkebiskoppen — om det var ham muligt, komme Erkebiskoppen, Hr. Vincentius og Eric Ugerup om Halsen“. Det var derfor ganske naturligt, at han ikke indfandt sig i Lødøse, helst da Kong Fredrik selv ikke kom did ⁴⁾. Men, skjønt Hr. Vincentius saaledes synes at have truffet sin Konge naadigere stemt mod sig, end han muligens fra først af havde ventet, saa undlod dog ikke Gustavs Klagebrev fra Lødøse at virke paa Fredrik. Denne besluttede nemlig at give den svenske Konge Dpreiðning ved at fratage Vincentius Befalingen paa Bergens Kongsgaard, eller, som den nu begyndte at kaldes, Bergenhus, hvormed af sig selv fulgte Ophævelsen af hans Stattholderstab nordensfjælds.

Beslutningen kom til Udførelse i Høsten 1528, medens Vincen-

¹⁾ Paludan-Müller Gr. F. II. 11.

²⁾ Eml. VI. 20.

³⁾ Eml. I. 57.

⁴⁾ Emsf. 57—59, ifrt. m. 535—537.

tius endnu var i Danmark; og til hans Eftermand i Embedet paa Bergenhus udnævntes den 23de December samme Aar Hr. Esge Bilde, Ridder og Medlem af Danmarks Riges Raad ¹⁾). Vel beholdt Vincentius Forleningen af Bardøhus med Finmarken, Jamteland og Sogn, og sit derhos, ved Kongens Brev af Flensborg den 18de November, Nonneseter Kloster i Bergen med tilliggende Gods for sig og sine Arvinger ²⁾). Tabet af Bergenhus maatte dog i høj Grad krænke hans Stolthed, og det saameget mere som hans Eftermand var hans Fiendes Henrik Krummedikes Svigersøn, og Forandringen saaledes kunde antages at indeholde ligesaavel en Væresoprejsning for Henrik som for Kong Gustav. Han nødtes imidlertid at vige for den nye Hovedsmand i Vaaren 1529. Men med hvor stort Misnoie han gjorde dette, viste baade den Omstændighed, at han afgav Kongsgaarden saagodt som med nogle Begge, uagtet det senere ved Vidnesbyrd godtgjordes, at han selv havde modtaget den af Hans Knutsson Degn rigeligen forsynet i alle Henseender ³⁾, — og de Banffeligheder han gjorde ved at meddele Esge Bilde en Fordebog over Venet ⁴⁾).

De omtalte Embedsforandringer i 1527 og 1528 antydede aabenbare en stærk Tilbagegang fra Vincentius Lunges System i Norges Styrelse, hvilket, uden just ligefrem at begunstige den norske Folkeselvstændighed, alligevel stræbte at opretholde den norske Rigs selvstændighed, — imod det Sammensmeltnings- og Underkastelses-System, som Mængden af det danske Rigsraad hylbede, og til hvis Fremme Henrik Krummedike i 1523 havde arbejdet. Begge Rigets Hoveddele, det Søndenfjældste ligesaavel som det Nordenfjældste, havde danske Overbefalingsmænd, — Landets tre vigtigste og fasteste Slotte, Akershus, Baahus og Bergenhus, vare i danske Adelsmænds Hænder, nemlig i Klaus Bilde, Mogens Gyldenstjernes og Esge Bilde, af hvilke blot den sidste, som Henrik Krummedikes Svigersøn, kunde paa en Maade siges at være en i Norge indgiftet Mand og saaledes efter Haandfæstningen at have nogen Udkomst til sit Embede, — Norges Raad endelig havde faaet en stærk Tilfætning af egne danske Bestandele. Vincentius Lunge var jo vist nok fremdeles at ansee for Norges rigeste og mægtigste verdslige Høvding; men saa fuldkommen den eneraadende Sjæl i Rigets Styrelse, som han hidtil havde været, var han ikke længer, deels fordi saa mange andre Stormænd nu vare stillede ham ved Siden, deels og især af den Grund, at Enigheden mellem ham og Erkebiskop Olaf stod paa svage Fødder eller snarere havde forandret sig til aabenbart Uvenskab.

Der er intet i det tidligere fortalte, der hentyder paa, at Ven-

¹⁾ Annal. f. nord. Oldf. 1853. 24. ²⁾ Sml. VI. 22. ³⁾ N. Dipl. II. 809.

⁴⁾ Paludan-Müller Gr. F. II. 12, 14.

skabet mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius nogensinde har været særdeles varmt; tværtimod var der i den sidste Opførsel under Forhandlingerne med Sverige meget, som nødvendig maatte støde Erkebiskoppen, ligesom denne igjen, ved at velte Hovedskylden for Dalslunferens venstabelige Modtagelse i Norge over paa Hr. Vincentius, maatte vække hans Misnoie. Derhos har ganske vist den overmodige, adelsstolte Vincentius meer end engang ladet Erkebiskoppen føle den overlegne Myndighed i Styrelsen, som han anmassede sig; og han skal desuden ved given Leilighed have ladet Erkebiskoppen høre, at denne ikke var af god gammel Adel, hvori han efter sine danske Anstuelser kan have havt Ret, da, som det heder, Erkebiskoppens Fader først skal være bleven adlet af Kong Kristian I¹). Den farligste Anstødssten for deres Endrægtighed var dog ganske vist den Stilling, Vincentius Lunge meer og meer indtog med Hensyn til den kirkereformatoriske Bevægelse, der nærmede sig Norge baade fra Sverige og Danmark, og allerede saagodtsom omslyngede Erkebiskop Dlaf's Provins, truende hvert Dieblif at overskride dens Grændser.

I Sverige havde den kraftige og ofte voldsomme Kong Gustav flaaet et Hovedslag i Reformationsagen ved den Beslutning eller Necess, som han fik bragt istand og samtykket af sit Riges Stænder paa Rigsdagen i Westeraas i Sommeren 1527. Ifølge den fik Kongen Ret til at tage under sig Biskoppernes Slotte og Fæstninger, til at bestemme deres, Kathedralkirkerne og Kannikernes Indkomster, til at opbære al Biskoppernes Sagøre samt til selv at forordne om Klostrene. Adelen fik Ret til at gjenerhverve al sin Arv eller Ejendom, som siden 1454 var kommen under Kirken, forsaavidt Arvingen lovligen kunde godtgjøre dette til Thinge. Prædikanterne endelig fik Lov til at forkynde Guds rene Ord d. e. den evangeliske Lære efter Luther²). Ved disse Bestemmelser havde baade den romerske Lære og den romerske Kirkeorden faaet Dødsstødet i Sverige.

I Danmark gif Kirkereformationen vel ikke saa hurtigt, men derfor ikke mindre sikkert fremad. Kong Fredrik var personlig ganske indtagen for den, og skjønt han ikke aflagde nogen offentlig Erklæring herom — det kunde han nemlig ikke vel paa Grund af sin Haandfæstning, — saa gav hans Hjertes Mening sig tydelig nok tilkjende, baade derved at han tilfidesatte de romerske Fasteregler, og derved at han i Hertugdømmerne ikke lagde mindste Hindring i Veien for de evangeliske Læreres Virksomhed, saaledes at den nye Lære der allerede var saa godt som den raadende. Hans Søn Hertug Kristian var endog en aabenbar Lutheran. Kong Fredrik beskyttede ogsaa i Danmark, saa meget som det stod i hans Magt, de evangeliske Prædikan-

¹) Hvitf. Krist. III. u. 1536.

²) Gøtzer Sv. Folk. Hist. II. 72.

ter, der begyndte at udvikle stor Virksomhed især i Kjøbstæderne, og blandt hvilke Hans Tagesøn eller Tausøn fortrinlig udmærkede sig. Borgerstanden viste sig mangesteds meget vel stemt for den lutherste Lære, og blandt Adelen, ja Raadets Medlemmer fandt den Tilhængere og Talsmænd. Ganske vist var hos mange af Adelen Bevæggrundene mindre uegennyttige. For Adelen ligesom for Kongedømmet stillede sig nemlig i Baggrunden en Udsigt til forøget politisk Magt, naar de indflydelsesrige Biskopper og Prælater bleve ydmygede, — og til forøgede Indtægter, naar en Deel af det geistlige Gods blev sekulariseret eller anvendt til verdsligt Brug. Men saadanne Hensyn forøgede deres Jver, som allerede af religiøse Hensyn yndede Luthers Lære, og stillede Mange paa dens Side, som kun dunkelt eller slet ikke formaaede at opfatte dens dybere religiøse Berettigelse, og derfor slet ikke havde rørt sig for den, hvis ikke egennyttige Forventninger havde drevet dem. Der var overhovedet kommen en Gjæring i det danske Folks Aand, fiendtlig mod den bestaaende Kirke, og for sterkt til at Geistligheden formaaede at dæmpe eller tilbagevise den. Kong Fredrik kunde med de bedste Forhaabninger træde ind paa Reformationens Bane, forsikkert om at finde blandt det mægtige Raads og den formaaende Adelsstands Medlemmer paalidelige Tilhængere, om endog den mest haardnakkede Modstand fra Prælaternes Side var at forudsee. Med den største Barsomhed og Klogskab gjorde han imidlertid sine første Skridt.

Dette skede paa de tvende Herredage i Odense: den første i November og December 1526, den anden i August 1527.

Paa den første gjorde Fredrik det Forslag, at Confirmation og Provision paa Prælaturerne, naturligvis især Biskopsdømmerne, herefter skulde søges hos Danmarks Erkebiskop, ikke i Rom. Dette var i Grunden ganske kjærkomment ikke mindre for de geistlige end for de verdslige Stormænd, og samtlige antog det under den Betingelse, at Kongen kunde gjennemdrive Sagen hos den romerske Kurie med det Gode. I Forbindelse med dette Forslag indbragte Kongen strax efter et andet: at de Penge, som pleiede at sendes til Rom for at erhverve Confirmation, for Fremtiden burde indgaa i Rigets liggende Skat til dets Forsvar. Den paapegede Afgift til Rom var allerede for længere Tid tilbage forhadet i den danske som i de fleste Landskirker; og saa paa dette indgif derfor Herredagens Prælater uden Vanskelighed. Men disse tvende Indrømmelser tilsammen lagde, hvad Prælaterne maaskee ikke for Diebliffet klart indsaa, Afgjørelsen af de danske Prælaturers Besættelse i Virkeligheden i Kongens Haand. Lunds Erkestol havde nemlig i længere Tid, paa Grund af Tvist om Valget, staaet ledig og var endnu i denne Tilstand. Her kunde altsaa ikke

Confirmationen søges; og til Rom nyttede det ei at henvende sig uden med Penge i Haanden, hvilke det nu var forbudet at føre hid. Følgen var, at Kongens Confirmation, i det mindste for Tiden, maatte gjøre Fyldest for Erkebiskoppens eller Paven's, og hermed var Veien banet for Kongens Overhøihed over Landskirken. Herredagens Prælater forlangte vel som et Slags Gjengjæld for sin Føielighed mod Kongen i ovennævnte og flere Punkter visse Indbømmelser af ham igjen, og fik de verdslige Herrer til at understøtte sit Forlangende: Kongen skulde holde „den christelige Skikkelse“ som var i Riget, indtil den almindelige Christenhed gjorde en ny Skik; — han skulde ikke meddele Nogen Bestjermelsesbrev paa at prædike offentligen, men dette skulde overlades Biskopperne; — Kongen skulde endelig give Biskopperne Befalingsbrev paa at reformere alle Kloostere. Men paa disse Forlangender gav Kong Fredrik sin undvigende Svar, og Intet bliv i den Henseende afgjort.

Herredagen i August 1527 foranledigedes af Rigsraadet selv, og især, som det lader, af Prælaterne, der begyndte meer og meer at ængstes for sin Stilling og for Kongens Sindelag. Hele Raadet indgav her en Opfordring til Kongen, at forebygge den indre Riv i Landet, der truede med voldsomt Udbrud. Almuen havde paa flere Steder siden seneste Herredag — hed. det — formeligen forenet sig mod Kirken og Prælaterne. Den landflygtige Kong Kristian maatte formodes her at staa i Baggrunden med sine Opegninger. Fik Almuen Lov til at affkaffe Kirkens fra gammel Tid hjemlede Rettigheder, vilde den snart ogsaa vende sig mod Konge og Adel. Almuens Hovedmænd i denne Oprørskhed burde straffes Mængden til Advarsel, ellers vilde stor Ulykke reise sig af Bøndernes Forhærdelse. Der klagedes ogsaa over, at Almuen viste sig haard mod de fattige Kloostermænd (d. e. Tiggermunke), saaledes at disse ikke som før fik Almisse, men tværtimod ofte bleve mishandlede. Alt dette bad man Kongen afhjælpe, og anmodede ham derhos om ikke at tilstede, at forløbne Munke, som have forladt sin Orden, faa kongeligt Bestjermelsesbrev eller tillades at prædike, men drage dem for Ketten, tvinge dem tilbage igjen i deres Kloostere eller jage dem af Landet.

De adelige og de geistlige Stormænd i Raadet havde i denne Opfordring for Diebliffet forenet sig. Men der var paa Herredagen flere Adelsmænd end de som sad i Raadet, og disse kom snart frem mod Prælaterne med Fordringer, som allerede i 1525 i Kjøbenhavn havde været fremsatte, navnlig med den, at Adelen skulde tage alle ved geistlig Ret dømte Bøder af sine Bønder, ligesom Kongen havde tilstaaet i verdslige Sager. En Splittelse mellem Prælaterne og Adelen var paa god Bei til at udbryde, da Prælaterne for at beholde

en sidste paa sin Side for en stor Deel indrømte dens Forbringere. saaledes blev en Indskrænkning i Geistlighedens Dommerrettigheder i Adelen's Fordeel Udbyttet af denne Herredag, hvorimod Kongen som forhen klogeligen undveg de Forbringere, der i Raadets Indsigelse vare stillede til ham om de lutherste Presters Afstraffelse og Forskyldelse¹⁾.

Der laa i disse tvende Herredages Beslutninger allerede en sterk Betydning til et nær forestaaende Brud mellem Danmarks Rige og Rom. De indeholdt en taus Erkjendelse fra de danske Prælaters Side, at de fra nu af maatte søge sin og Kirkens Opretholdelse hos Kongen og Rigsraadet. Fra Rom var ingen Hjælp at hente, vidste de ikke engang ty af Frygt for de pavelige Udsugelser. Til Bunden, hvæm de selv ved Slegt og Byrd tilhørte, stod deres sidste Raad²⁾.

De nu omtalte danske Herredagsbestemmelser vare vistnok paa ingen Maade bindende eller gældende for Norge; men de vare ligesuldt ikke uden stor Indflydelse paa dette Rige. De maa nemlig antages at være bledne meget hastig bekjendte ikke alene for de danske Stormænd, som nu dannede den herskende Klasse i Norge, og som, skjønt ifølge Statsretten uafhængige af Danmark og det danske Raad, dog i Hjertet folte varmt for begge, og ideligen fastede Blikket didhen for at søge Forbilledet for sin egen Virksomhed, — men ogsaa for den norske Erkebiskop og de norske Biskopper, der nu til Gavn's maatte føle sin og sin Kirkes forladte Stilling, affkaarne saagodtsom fra Rom, og uden sand Tillid til kraftig Hjælp derfra, medens de saa ligeoverfor sig en paa det nærmeste frafalden Konge og en Skare af udenlandste verdslige Stormænd, hvilke, den første ligesaavel som de sidste, kun kunde paa det passende Dieblif for at styrte sig over Hierarchiet, styndre og tilintetgjøre det.

Og af disse rovgjerrige, fremmede Stormænd stod for Tiden inden frygteligere truende ligeoverfor den norske Kirke end Vincentius Lunge, der nu havde gennemskuet baade sin Konges og sine danske Landsbrødres rette Sidelag med Hensyn til det romerke Hierarchi, og var beredt til at handle mod den norske Kirke i Overensstemmelse med hvad han vidste vilde møde hines Bifald. Men fra det Dieblif i saadan Stemning hos Hr. Vincentius traadte i Lyset ved hans Ordendinger, maatte et oprigtigt Venstabs mellem ham og Erkebiskop Luf — om end blot af den Grund — være en Umulighed.

Der var neppe nogen kirkelig Indretning, der baade i Almindelighed, og navnlig i de nordiske Riger, var paa denne Tid kommen

¹⁾ Paludan-Müller, Herredagene i Odense 1526 og 1527 S. 53—78. ²⁾ Paludan-Müller samst. 78.

saaledes i Forfald, og var saa blottet for Deeltagelse i den offentlige Mening som Klosterindretningen. Paa Klosterne og Klosterordenerne var det derfor at Reformationsvennerne her først og fremst fastede sine Dine, idet de udsaa sig dem til Offere baade for sin Reformationsiver og for sin Egennytte. Vi have seet, at allerede Kristian II havde gjort en Begyndelse med enkelte norske Klosters, nemlig Dragsmarks og Gimsøs, Sekularisering eller Inddragelse under verdslig Bestyrelse, førend noget lignende endnu havde fundet Sted i Danmark og Sverige ¹⁾. Ogsaa nu, under Kong Fredrik, var det de norske Klosters, man først angreb. Grunden har rimeligvis været, at man har fundet Stillingen i Norge mest gunstig for saadant Foretagende, og at de danske Stormænd der have fortrinsvis higit efter den Binding, som deraf maatte flyde, — maaskee derhos at Klostersæsenet i Norge var mere forfaldet, og derfor fandt færre oprigtige og kraftige Forsvarere, selv inden Geistlighedens egen Kreds, end i Danmark. Man maa i denne sidste Henseende mindes, at Klostersæsenet overhovedet, selv i dets bedste Tid, synes i Norge at have vundet mindre Deeltagelse i den offentlige Mening samt mindre Indflydelse paa Samfundet i det Hele og paa den geistlige Stand i Særdeleshed, end i de fleste andre Lande baade i og udenfor det skandinaviske Norden.

Det var fra Aaret 1528 af at Klostersekulariseringen i Norge begyndte at drives paa en ret isinesfaldende Maade. I de første Aar efter Kristian II's Bortreise sees en Modstræben at have yttret sig fra Geistlighedens Side mod de Klosterinddragninger, som af ham vare blevne udførte. Den verdslige Bestyrer og Bruger af Dragsmark Kloster, Herman Matsøn, ønskede selv i 1523 at afløses af en viet Abbed, ganske vist fordi hans Stilling, paa Grund af Stemningen, forekom ham usikker. Hans Dnske synes imidlertid ikke at være blevet opfyldt ²⁾. Bedre gik det med Gimsø Kloster. Her fik nemlig Hans Keff, strax efter at han var kommen til Oslo Biskopsstol, igjen indsat en Abbedisse, da han godtgjorde, at Klosteret „ifølge vrang Undervisning“ var kommet i Didrik Tolders Hænder. Men den herved vundne Fordeel var ikke af Varighed. Thi den 14de Februar 1529 forlenede Kong Fredrik atter en vis Ivar Jensøn, en dansk Bæbner, med Klosteret imod en Underholdningsafgift til Nonnerne, hvilke han dog skal have behandlet paa en skammelig Maade ³⁾.

I Slutningen af 1528 skjænkede, som allerede berørt ⁴⁾, Kong Fredrik Nonneklosteret i Bergen, det saakaldte Nonneseter, med dets Gods til Vincentius Lunge og hans Arvinger. Dette Kloster var, som forhen fortalt, ikke længer, hvad det oprindeligt havde været, et Non-

¹⁾ S. o. f. II. 649.

²⁾ Langes Rth. 2den Udg. 178, 478.

³⁾ Smst. 174,

459.

⁴⁾ S. o. f. II. 685.

nekloster af Cistercienser-Ordenen, men var efter Nonnernes Forbrivelse blevet i 1507 overdraget til Munkene af St. Antonius's Orden. Men ogsaa disse skyldtes nu, ligesom før Nonnerne, for at føre „et uskelligt og løssagtigt“ Levnet; og dette maatte tjene til Paaskud for deres Udriivelse til Hr. Vincentius's Gavn, der nu indrettede Klosterbygningerne til Bolig for sig, og kaldte den Lungegaard ¹⁾. Om trent samtidig hermed i 1528 tilintetgjordes Prædikebrødrenes Kloster i Bergen, hvilket var beliggende tæt ved Kongsgaarden. Hermed gik det efter Rygte saaledes til: Vincentius var forud bleven i al Hensættelighed enig med Prioren, Jens Mortensson, en slet Karl, om at skaffe Klosterets kostbare Kirkeprydelser og Løsøre tilside og bagefter dele dem mellem sig. Derpaa satte Prioren Ild paa Klosteret, som i Bund og Grund afbrændte. Det hed sig, at Udelæggelsen var skeet ved Gaadeild, og Beviser mod den virkelige Brandstifter bragtes ei tilveie, saa Sagen blev upaataalt og ustraffet. Vincentius tog rimeligvis paa Kongens Vegne Klosterets Ejendomme under sit Berge. Prioren fik til sit Underhold tre Gaarde, og en Deel af Munkene traadte i Vincentius's Tjeneste „som Hofmænd“. Klosterets kostbareheder fordrede dog siden Kongen af Hr. Vincentius, uden at man sikkert ved om han fik dem ²⁾. Er Fortællingen om Klosterets Udelæggelse sand, saa er den til ikke mindre Skam for Hr. Vincentius end for Prioren.

Med hvad Ret eller under hvilket Paaskud Vincentius ved samme Tid har, paa Kongens Vegne, bemægtiget sig de kostbareklenodier, som tilhørte Apostelkirken i Bergen, vide vi ikke. Kirkens Egenstøb af kongeligt Kapel kunde vel neppe hjemle en saadan Plyndring. Klenodierne bleve afleverede i Kjøbenhavn den 15de Juli 1530, og Vincentius modtog derfor Kvittering ³⁾.

I alle disse Haandgribeligheder mod kirkelige Stiftelser i Bergen spillede saaledes Vincentius Lunge Hovedrollen, og den usle, egennyttige Biskop Olaf Thorkelsson, hvem det vel nærmest skulde have tilkommet at hindre eller paatale dem, forholdt sig, saavidt man kan see, derved aldeles rolig. Vincentius synes endvidere at have havt et godt Die paa Munklifs Birgittinerkloster, og at have udseet ogsaa dette til en snar Udelæggelse, hvorved dog ikke saameget han selv skulde beriges, som en ny dansk, i Norge indgiftet, Herre forfremmes. Dette var Ridderen Nils Joakimsøn Lykke, der havde egtet Fru Ingerds tredie Datter, Elina, og saaledes var Vincentius's Svoger. I 1529 gik virkelig det Rygte i Bergen, at han havde Haab om at

¹⁾ Langes Rth. 2den Udg. 179, 322; Sml. VI. 21.
Udg. 179, 337.

²⁾ Sml. VI. 32.

³⁾ Langes Rth. 2den

faa Munklifs Kloster i Forlening ¹⁾. Dette Haab slog vistnok men Munklif vandt kun derved endnu et Aarstids kummerlige Tilv.

I August Maaned 1529 forlenede Kongen sin Tjener, J Stensson, med Augustinerklosteret i Konghella, det saakaldte Kloster. Men herved fandt Erkebiskop Olaf sig selv og Nid Kirke paa det Føleligste berørt. Kastellosteret havde nemlig fra mel Tid staaet i et umiddelbart Afhængighedsforhold til Nid Erkestol og modtog af Erkebiskoppen og hans Kapitel sin Fø eller Prior. Et Magestifte var rigtignok i 1334 i Bjæere, h Klosteret skulde bortbyttes til Kronen imod noget af dennes Nordenfjælds ²⁾; men Byttet var aldrig kommet til virkelig Udf Kong Hans havde i 1498, paa Grund af dette Magestifte, han troede istandbragt, fordret paa et Raadsmøde i Baahus af af Erkebiskop Gaute; men paa given Oplysning lod han sin Fø falde og tilsagde Erkebiskoppen og hans Kirke Klosteret og dets frit for Kronens Paatale. Alt dette gjorde nu Erkebiskop Olaf dende, idet han paaankede Kong Fredriks Indgreb i hans Kirke og Kongen vovede ikke strax at afvise Erkebiskoppens Anke, m som om de paapegede Forhold vare ham ubekjendte, og som om havde bortforlenet Klosteret, fordi han stod i den Tro, at det t Kronen. Han lovede imidlertid at modtage Erkebiskoppens B naar de mødtes paa næste Herredag, og derefter lade ham kom sin Ret; et saadant Møde kom dog aldrig istand, og Forlenin Klosteret til Jørgen Stensson, blev, som det synes, heller ikke tilbage

Det maa vistnok synes underligt, at Erkebiskop Olaf blot ene Tilfælde optraadte med sin Indsigelse, medens han, som det holdt sig rolig ved Alt hvad der foregik i Bergen. Aarsagen ligger dog for en stor Deel i Forhold, som her bandt hans H. En Metropolitan gjaldt paa denne Tid meget lidet udenfor f Biskopsdømme. Det var saaledes ikke ham, men Biskoppen af gen, der skulde modsætte sig de inden Bergens Biskopsdømme tilføjede Fornærmelser; og først naar sidstnævnte Biskop klaged ham og paaakaldte hans Hjælp, var der lovlig Udgang for (skoppen til at stride ind. Men en saadan Henvendelse til ha Biskop Olaf Thorfeldssøns Side spores ikke at have fundet Ste

Det kan dog heller ikke negtes, at Erkebiskop Olaf selv ku formeget synes at have savnet den Karakterens Styrke, den Følelse for sit Kalb, og den faste Overbevisning om sin Sags hed og Retfærdighed, der udfordredes for at optræde med Ber og Held i Tidens Kamp. Hans Forsigtighed var ofte rosb men ofte ogsaa ængstlig eller overdreven, og aldrig i afgørende

¹⁾ Langes Ath. 2den Udg. 180, 310.

²⁾ N. Dipl. II. 265—268.

blif parret med den Bestemthed og Billiekraft, der skulde give den Berd, hvorimod den da snarere vaklede og greb feil af Midlerne. Man sporer ogsaa ikke sjældnen hos ham en Tilbøielighed til at lade sig lede af Sidehensyn, der ikke alene hindrede ham i at gaa lige løs paa Hovedsagen, men ogsaa ofte bragte ham til at glemme eller tilfidesætte denne, — og overhovedet en Mangel paa Evne til at vinde Landsfolket, vække dets Selvfølelse og, naar det gjaldt, virke indgribende paa det til sine Planers Fremme. Han besad saaledes ingen af de Egenstaber, der skulde have gjort ham skiftet til en kraftig Forskæmper enten for den romerske Kirkes Opretholdelse i Norge, eller for dette Lands Selvstændighed som Stat; — og begge Dele fordrede dog baade hans Embedsstilling og Tidsforholdene af ham. Om han ret har fattet sin Opgave, er høist tvivlsomt; at han ikke viste sig dens Løsning voren, er vist.

Men Farer og Forviklinger omgave ogsaa Olaf Engelbrektsøn paa alle Kanter. Hvad der krævedes af ham som den norske Kirkes øverste Forstander og den romerske Kirkes Tjener, stod ofte i Strid med det, der kunde synes at kræves af ham som det norske Raads Formand. Han synes vel ingen Fanatiker at have været i sit Forsvar for Pavedømmet; men paa den anden Side findes der heller ikke noget Tegn til, at han var stemt for Indrømmelser med Hensyn til den nye Lære og dens Kirkeordning. Hans oprigtige Hengivenhed for Rom, har man ingensomhelst gyldig Grund til at omtvivle. Det samme kan man sige om hans Stræben for sit Fædrelands politiske Selvstændighed. Heller ikke den synes at have været ledet af nogen høi Begeistring; dog tør man derfor ikke negte, at den har været velmeent. Men vil man endog indrømme, at det var hans oprigtige Ønske at verne baade om den romerske Kirke i Norge og om Norges Selvstændighed, saa var han, det viser sig klart, ingenlunde paa det rene med sig selv om Midlerne, ved hvilke han skulde virke for nogen af Delene. Man tør overhøvet ikke bebreide Erkebiskop Olaf hverken ond Billie eller grov Egennyttighed eller overdreven Hersekelyst eller fuldkommen Mangel paa Statsklogt, om man end tidt og ofte maa føle Uvillie over hans Holdningsløshed, hans Svaghed, og, hvad der er det værste, men dog en naturlig Følge af de tvende nævnte Feil, — hans politiske Uoprigtighed.

Paa den samme Tid, da de voldsomme Tilgreb til Kirkens Gods fra den verdslige Magts Side begyndte i Norge, omtales ogsaa Luthers Lære først at være bleven prædiktet der. I Aaret 1528 optraadte nemlig i Bergen som dens Forkynder en Munk Antonius, der siden skal være kaldet til Sogneprest ved St. Halvards Kirke der i Byen. Prædikanten og hans Lære, fortælles der, fandt stor Indest hos Borgerne, men ikke saa hos Biskop Olaf Thorkelsøn. Denne

til Belleynet og Magelighed i høi Grad hengivne Mand fandt sig forstyrret i sin Ro ved den Riv, som var en Følge af Antonius's Prædiken. De romerstfinede Prester maatte naturligvis finde sig talbede til at modsigge og om muligt gjendrive Antonius, og under en saadan Kamp kunde ikke Biskoppen vel holde sig neutral, helst saalænge han boede i Byen. Derfor skal han have flyttet ud til sin Gaard paa Aft, og saaledes overladt Religionsstriden til dens egen Gang ¹⁾. At forresten Antonius ikke har fundet Understøttelse hos de simplere bergenske Borgere alene, men ogsaa har været beskyttet af meere end een af de i Byen værende Stormænd, tør man nok med Sikkerhed antage.

Dg det var ikke i Bergen alene, at den nye Lære ved sin Indtrængen vakte Frygt og Uergrelse hos dem, der vare den romerske Kirke hengivne. Ogsaa Biskop Hossold af Stavanger ængstedes for den og vilde gjerne have den verdslige Magts Hjælp for at holde den ude af sit Biskopsdømme. I det han ved Brev af 23de Juni 1529 anholder hos Esge Bilde om, at Nils Klausson, som denne havde bestiftet til Lagmand i Ryfylke, ogsaa maatte faa Lagdommet paa Agdesiden, beder han med det samme Hr. Esge, at han ikke i nogen Deel vil i Stavanger Biskopsdømme tilstede eller styrke „denne fordomte Bantro og Lutheri“, af hvilken nu mange desværre ere i Hjertet forblindede, men straffe hvor det behøves; han skulde da faa for Gud og Mennesker et ærefuldt Navn ²⁾. Esge Bilde var vel ellers ikke stort venligere findet mod Papismen end Vincentius Lunge. Hin som denne var uden tvivl villigere til at løfte Haanden mod end for den.

Af Alt hvad om Hr. Vincentius's Fremfærd med Hensyn til Kirken er fortalt, fremgaar, at der heri maatte være Anledning nok til Uenighed mellem ham og Erkebiskoppen, om end ikke andre meere personlige Splidsemner, som vi nu ikke nærmere kjende, vare komne dem imellem. Vist er det, at da Hr. Esge Bilde i Begyndelsen af 1529 kom til Bergen, var der aaben Feide mellem Erkebiskoppen paa den ene Side og Hr. Vincentius og Fru Ingerd paa den anden. Erkebiskoppen havde undsagt dem begge og sat sig i Besiddelse af deres Len og Godser nordensjælds. Dg at denne Feide fra Erkebiskoppens Side var rettet mod Vincentius personlig, og ikke mod de i Norge indtrængende danske Adelsmænd i Almindelighed, det viser klart den Omstændighed, at Erkebiskoppen til samme Tid stod sig godt ikke alene med den nye Hovedsmand paa Bergenhus, Hr. Esge Bilde, men ogsaa, som det synes, med Fru Ingerds anden Svigersøn, den førnævnte Hr. Nils Lykke.

Esge Bilde var visseelig ingenlunde fri for danske Fordomme, og helbede maaskee, især i sin første Optræden i Norge, til Henrik Krums

¹⁾ Pont. II. 823; Nor. Sml. 4.

²⁾ N. Dipl. II. 808.

medlles Anstuelser med Hensyn til Norges og Danmarks Forhold; dog synes han i det Hele taget at have været en velværende og redelig Mand, og opførte sig ogsaa som en saadan i den Strid, han fandt for sig i Norge. Den kunde paa en Maade siges at være til hans Fordeel; men han var saalangt fra at nære den, at han tværtimod optraadte som Megler i den, skjønt forgæves. Hvad der afbrød og bragte en Stilstand i Striden var Kong Fredriks Søn, den unge Hertug Kristians Komme til Norge i Sommeren 1529¹⁾.

111.

Hertug Kristian, Fredrik I's ældste Søn, kommer i 1530 til Oslo. Hensigten med hans Reise opnaaes ikke. Strid mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge. Forlig i 1530. Kirker nedbrudte og Klostre sekulariserede.

Kong Fredrik havde hidtil staaet i meget liden umiddelbar Forbindelse med sit Rige Norge, hvor han endnu ikke var kronet, og efter Tidens Begreber om Valgkongedømmet, idetmindste som de gjaldt i Danmark, endog blot af den Grund, ikke lovligen og sedvansmæssig kunde gjøre Kongedømmets fulde Myndighed gjældende. Den Indflydelse han alligevel i flere Stykker, som ovenfor paavist, øvede endogsaa udenfor sin Haandfæstnings Tilsagn, var meer Frugten af et Slags Tilnærmelse end af en ligefrem forfatningsmæssig Fremgangsmaade. At knytte Norge fastere til sig og om muligt ogsaa til sin Æt, maatte være et naturligt Ønske hos Kongen; og da fremdeles Hindringer stillede sig i Veien for hans egen Reise til Norge, besluttede han sig til at sende sin ældste, vorne Søn, Hertug Kristian, derhen i sit Sted. Dette skulde maastee være en Efterligning af hvad der var skeet i Kristian I's Tid, da hans Søn Hans i 1474 var i Oslo og der deltog i Regjeringsanliggenderne²⁾, — og i Kong Hans's Tid, da dennes Søn Kristian i længere Tid førte Styrelsen i Norge paa sin Faders Begne med udstrakt Myndighed. Men i begge de her nævnte Tilfælde var den til Norge sendte Kongesøn allerede i Forveien valgt af det norske Raad til Faderens Eftermand, og der kunde saaledes med Joie betroes dem en vis Regjeringsmyndighed. Med Kong Fredriks Søn forholdt det sig ikke saa. Han var ikke endnu i noget af Rigerne udvalgt til Faderens Eftermand, og det kunde derfor være et stort Spørgsmaal, hvorvidt Fredrik med Ret kunde sende ham til Norge for i sit Sted at udøve nogenombestemt Styrelsesmyndighed. Dette var imidlertid Meningen. Det var nemlig af Kongen paalagt Hertug Kristian, „at sidde Retterthing i Norge og hjælpe hver Mand til Lov og Ret“, naturligvis i Forening med Norges Raad. Men der laa

¹⁾ Paludan-Müller Gr. Felte II. 14, 15. ²⁾ S. o. f. II. 570.

endnu noget meer under hans Sendelse: „han skulde modtage dingsed af de Norske som en Arveherre“; og forsaavidt dette ikkedes ham, noget som altsaa Fredrik har anseet for vel muligt, „han fornye den vœnlige Forening (Confœderat), som begge imellem fra Arilds Tid havde vœret“¹⁾. Hertugens Hylbin Norges Arveherre og, hvad der vel tænkes ganske enstydende til hans Valg til Faderens Eftermand i Norge, var aabenbare i Hovedsiemed.

Hertug Kristianss Reise tiltraadtes den 30te Juni 1529. af det danske Rigsraad fulgte ham, nemlig Biskop Stygepen af Børglum, Henrik Krummedike, Otte Krumpen og Knudstjerne, naturligvis som Raadgivere for at paasee Danmarks Alt den fra Norge i 1524 saagodt som udviste Henrik Krummedike, viser hvilket Omsving i Meningerne der nu maa vœre for i Norges Raad, som en Følge uden tvivl af de flere danske Adels Indlemmelse deri samt af Vincentius Lunges formindskede Indflydelse i Oslo holdtes et Raadsmøde, eller, om man saa vil kalde det Herredag, af de forenede norske og danske Herrer, paa hvilke fra norsk Side ikkun nævnes som tilstedevœrende: Biskop Han af Oslo, Provst og Kansler Matthias Hvoruf, Vincentius begge Gallerne, Olaf og Gaute, samt Erik Eriksson. Hverken biskop Olaf, eller Biskopperne af Hamar, Bergen eller Stavanger mødte, og ikke heller uden faa af de verdslige Herrer. Det ingensteds oplyst, hvad der især har holdt de nævnte Prælater fra Mødet, — om det har vœret Betœnkeligheder med Hensyn til Uoverensstemmende med den i Kong Fredriks Haandfæstning Statsforfatning, der laa i Hertug Kristianss Optraeden i Norge den Betragtning, at Kristian, som vitterlig Tilhænger af den gamle Lære, var en Kjætter i den romerske Kirke. Rimeligvis har begge Dele virket især paa Erkebiskoppen, som ingenlunde var som ved Mødet, skjønt han ei paa det var personlig tilstede. Vincentius Lunge mødte og saaledes stillede sig Ansigt til Ansigt i for sin gamle Fiende Henrik Krummedike, var maaskee en Nødvendighed for ham, da Henrik havde kongelig Befaling til at optræde privat Ejendomsag mod Vincentius og Fru Ingerd. Og dette han med saadant Held, at allerede den 24de Juli Dom faldt i imod Hr. Vincentius, der tilpligtedes at opgive det omtvistede. Dette var naturligvis en Ydmygelse for den stolte Mand, ligesom ogsaa maatte frænke ham, at Hr. Henrik nu fik sine Forleninger i Norge tilbage, og at det lykkedes den samme at gjøre sig til med Erkebiskop Olaf²⁾.

¹⁾ Hvidtf. Fredrik I. u. 1529.

²⁾ Dansk Mag. 3die R. II. 257, 271-

Men var denne Herredag i Oslo end gunstig for Henrik Krummedike og med det samme ydmygende for Vincentius Lunge med Hensyn til begge disse Stormænds personlige Stilling, saa svarede dens Udfald dog ingenlunde til de Forhaabninger, Kong Fredrik utvivlsomt havde knyttet til den. Det formeentes vistnok ikke Hertug Kristian at afslutte Bestemmelser paa Kongedømmets Vegne, og der saaes endog gennem Fingre med, at han i de derom udstedte Breve kaldte sig: med Guds Naade ret Arving til Norge¹⁾, — en Titel, paa hvis Brug der, med Hensyn til Fredriks Haandfæstning, kunde have været ret Anse. Men Hovedsiemedet af hans norske Reise, hans Hylдинг som Nordmændenes Arveherre, lyffedes det ikke at drive igjennem. Og her var det Erkebiskop Olaf, som ved sin Indsigelse fra Trondhjem gjorde Udslaget. Man fik nemlig den Mening gjort gældende, at da Norge nu ikke meer var noget Arverige, men, overensstemmende med det venlige Forbund, som bestod Rigerne imellem det af 1450), saaledes var forenet med Danmark, at det ei kunde have nogen anden Konge end den, som blev samtykket af Danmarks Rige, saa var en Hylдинг, som den Kristian forlangte, utilbørlig. De paa Herredagen nærværende norske Raadsmedlemmer, Vincentius Lunge medregnet, have ganske vist af Hensyn til sin egen Balgmynsigthed i en kommende Trouledighed, kraftigen understøttet Erkebiskopens Mening. Og selv de danske have neppe i sit Hjerte havt noget mod den; thi Kristians Hylдинг i Norge vilde jo ufeilbart ved et indtrædende nyt Kongevalg lægge det stærkeste Baand paa det danske Raads Valgfrihed, saafremt det var dets Agt at opretholde Forbindelsen med Norge. Af Kristians Hylдинг i Norge blev der saaledes intet.

Dette Udfald havde man i Danmark, som allerede antydet, tænkt sig muligt, og havde, med det for Die, paalagt Hertugen og hans danske Raadgivere i ethvert Fald at sørge for en Fornyelse af den gamle Forening mellem begge Riger. Herimod blev ingen Indvending gjort. Foreningen til Bergen af 1450 blev af Herredagen stadfæstet, og denne Stadfæstelse kunde Erkebiskoppen siges allerede paa Ordaand at have tiltraadt, idet han nemlig, som vi nys saa, anførte den Forening som Grund for sin Indsigelse mod Hyldingen.

Udentvivl blev, paa Grund af de stufede Forhaabninger, Kristians Ophold i Norge kortere end fra først var paatænkt. Han skulde nemlig fra Oslo have draget til Bergen, ja det lader som om han maaskee skulde have blevet Vinteren over i Norge. Begge Dele bleve tidlertid nu opgivne²⁾. Hertug Kristian dvælede i Oslo den 8de

¹⁾ Brev af 29de Juli fra Akershus angaaende en Kongsgaard i Samteland Sml. I. 53. ²⁾ Henrik Krummedikes Brev til Esge Bilde, Oslo, den

24de Juli 1529. Dan. Mag. 3die R. II. 271—272.

September over. Paa denne Dag udstedte de samlede norske og danske Raadgivere, som allerede ovenfor ere nævnte, et Vidnesbyrd om Kristians hæderlige og kristelige Færd samt gavnlige Virksomhed under hans Ophold ved Herredagen¹⁾. I dette Vidnesbyrd nævnes han af Raadet selv, uagtet dets forud negtede Hylдинг: „ret Arving til Norge“. Raadet har muligen seet Titelen fra den Side, at den, som benyttet af Kristian tidligere end Kong Fredriks Haandfæstning, ikke ved denne kunde frastrives ham, da Fredrik der kun nedlægger den for sin egen Person. Strax efter forlod Hertugen med sine danske Raadgivere Oslo til Skibs, og den 13de September 1529 landede han ved Bardberg, hvorfra Reisen videre gennem Danmark fortsattes til Lands. Henrik Krummedike, som ved denne Leilighed for sidste Gang optraadte i Norge, døde Aaret efter, 1530 i Slutningen af Marts, paa et af sine Godser i Skaane. Hans Virksomhed i Norge havde heel igjennem været høist mærkelig og indgribende, om just ikke altid prisverdig og til Landets Gavn²⁾. At Hertug Kristian ikke har hjembragt til Danmark de venstabeligste Følelser mod Erkebiskop Olaf, det norske Raad og Nordmændene i Almindelighed, er høist sandsynligt; ligesom og at disse Følelser ikke have været ganske uden Indflydelse paa hans Stemning mod Norge, da dette Rige syv Aar senere var kommet i hans Magt.

Vi have ovenfor sagt, at Hertug Kristians Komme til Norge virkede en Stilstand i Fiendtlighederne mellem Erkebiskoppen og Hr. Vincentius. Denne Stilstand var imidlertid af saare kort Varighed. I Slutningen af 1529 finde vi Fiendtligheden igjen i fuld Gang fra Erkebiskop Olafs Side. Samteland, Vincentius's Len, var denne Gang Tvistsens Gjenstand.

I Hr. Vincentius's og dennes Fogeds Fraværelse havde Erkebiskoppen sendt en vis throndist Stormand, Haakon paa Egge, ind i Samteland med det Budskab til Almuen, at Kongen havde frataget Vincentius Lenet og givet det til Erkebiskoppen. Dette maa have været enten reen Opdigtelse, eller grundet paa en stor Misforstaaelse thi det er ingen Tvivl underkastet, at Hr. Vincentius den 16de Jul 1528 fik Kongens fornyede Lenbrev paa Samteland³⁾, og noget senere Forandring heri findes ikke at være gjort. Haakon paa Egge — heder det — udsprede tillige, at Vincentius med Hustru og Børn var rømmet af Landet i Kongens Unaade. Men Jørgen Karlsso paa Hof i Samteland modsatte sig Haakon paa Vincentius's Begne negtede Sandheden af de udsprede Rygter og forestille Almuen, C

¹⁾ Hvitf. Fredr. I. n. 1529. ²⁾ Dan. Mag. 3die R. II. 257—258. Jernb. for Resten angaaende Hertug Kristians Ophold i Norge: Paludan-Müller's Gr. Felde II. 16—21. ³⁾ S. o. f. II. 684.

den, for den gav sig under Erkebiskoppen, burde see Kongens Brev for Rigtigheden af hans Paastand. Jørgen underrettede ogsaa Hr. Vincentius i Bergen om hvad der var paafærde. Denne blev, som let kan tænkes, yderlig opbragt, sit under 4de December 1529 et Vidnesbyrd fra Esge Bilde samt flere Raadsmedlemmer og gode Mænd i Bergen for Kong Fredriks Pensbreve til ham paa Samteland, baade paa det af 16de Juli 1528 og paa et ældre af 2den April 1525¹⁾, og sendte nu dette Vidnesbyrd til Jørgen Karlsøn til videre Forkynselse med et Brev, hvori han paa sin sedvanlige Vis i de heftigste Udtryk for løs paa Erkebiskoppen og Haakon paa Egge, og med det samme lod Jørgen vide, at hvad ham og Erkebiskoppen var imellem, dermed havde Samteland's Indbyggere intet at skaffe²⁾. Men Samterne synes virkelig heller at have ønsket sig Erkebiskop Olaf til Lensherre end Vincentius Lunge, og derfor lykkedes det ogsaa Erkebiskoppens Foged, Thrond Sværson, at faa thinget største Delen af Landet under Erkebiskoppen inden Februar 1530³⁾. Og under 20de Marts næst efter takkede Almuen Erkebiskoppen, fordi han havde sendt dem Thrond Sværson som Foged, og yttrede tillige i sit Brev den Forhaabning, at de vilde komme til at beholde Erkebiskoppen til „Landsherre“. De sendte ham ogsaa en Ansøgning af samme Dag, hvilken de bade ham besørge Kongen til Hænde⁴⁾. Ansøgningen indeholdt flere Anser, som henstilledes til Kongens Afgjørelse, og til Slutning det Ønske, at Kongen vilde skikke dem til „Landsherre“ Erkebiskop Olaf i Throndhem, fordi, naar Kongens Fogeder der i Landet gjorde dem nogen vrang Overlast, da tyktes det dem for langt at løbe med sin Klage til Danmark eller til Bergen⁵⁾.

Vincentius Lunge følte sig aabenbare paa denne Tid trykket af sine Uvenners Klager og Beskyldninger, og da Kongen havde tilsagt en Herredag af baade Danmarks og Norges Raad at møde i Kjøbenhavn otte Dage efter St. Hans 1530, saa besluttede han snarest muligt at drage til Danmark for her personlig at tale sin Sag hos Kongen. Paa Reisen didhen tilskrev han fra Tunsberg den 9de April sine mest formaaende Venner i Samteland, navnlig den før nævnte Jørgen Karlsøn, og bad dem udvirke af fire og tyve de giæveste Mænd i Landet et forseglet Vidnesbyrd. Hans Uvenner beskyldte ham for at have villet lade sig hylde af Samterne til Konge; —

¹⁾ Eml. I. 57—59.

²⁾ Smst. 54—56.

Brevet er der feilagtig dateret: Mandagen efter St. Anne Dag; mon ikke en Feil læsning for St. Andrea Dag? hvilken da bliver 6te Decbr. Originalen findes blandt de münchenske Arkivsager, der i sin Tid afgaves til Sverige.

³⁾ Thrond Sværsons Brev til Erkebiskoppen af 9de Febr. 1530 Eml. I. 60—62.

⁴⁾ Eml. I. 63.

⁵⁾ Smst. 64—66.

Bidnesbyrdet skulde gaa ud paa at fralægge ham denne Bestykt og han sendte et af ham selv forfattet Udkast, hvilket de Tilsidst skulde besørge udfærdiget ¹⁾. Udkastet er endnu til ²⁾, men o virkelig er blevet udfærdiget i den ønskede Form, er usikkert.

Svigermoderen Fru Ingerd, der nu som altid stod fast paa Vincentius's Side, har ganske vist ikke mindre end han faaet for Erkebiskoppens Uvenskab. Det er høist sandsynligt, at den Banstik hun havde med at forsvare sine Forleninger, Fosen-Len (Nord-Sunmøre, Romsdal, Stordal og Herdal, har bevæget hende drage fra sin Sædegaard Østeraat til Bergen og der afstaa hin Leninger til sin anden Svigersøn Hr. Nils Lykke. Han erhy ogsaa Kongens Brev paa dem, og ved sin Skrivelse fra Bergen 19de December 1529 kunde han fremstille sig for Indbyggerne som Lensherre ³⁾. Dette var et klogt Skridt, der uden tvivl banede til et Forlig mellem de Stridende. Thi Nils Lykke havde ikke blandet sig i Striden og stod sig endnu ret godt med Erkebiskop. Han kunde hindre, at de omtalte Len kom i Erkebiskoppens Hænder og derhos var det nu hans eget Gavn at optræde som Fredsmægler. Han gjorde ogsaa dette ifølge en Fuldmagt, som Vincentius Knibe havde meddeelt ham, og Esge Bilde lagde sit Ord med i Skaalen ⁴⁾. Ikke før havde Hr. Vincentius naaet Danmark, før ved Brev fra Erkebiskoppen selv fik vide, at Nils Lykkes Medgang havde haft det ønskede Held, og samme Dag, den 4de December 1530, kunde han fra Andvorskov i Sjælland tilskrive Erkebiskoppen sin Ven og stadfæste Forliget ⁵⁾, hvis nærmere Vilkaar forresten os ubekjendte.

Vincentius gjorde vistnok alt hvad han kunde for under Dagen i Danmark at indvinde sig igjen hos Kong Fredrik. Det var paa denne Leilighed han den 15de Juli afleverede til Kongen Klæde fra Apostelkirken i Bergen ⁶⁾. Ganste har det dog neppe lykket at vinde Fredrik for sig; og sin gamle Myndighed i Norge fik ikke dengang tilbage, hvor meget han end bestræbte sig for at komme til Hovedsmand igjen paa Bergenhus. Dette var for Tiden hans største Maal, og han gif endog saa vidt, at han ved sin Bagekomst til Norge ved et aabenbart Bedrageri vilde see det op.

Da han kom til Bergen, sendte han den 8de September Bud til Hr. Esge Bilde paa Bergenhus og forlangte i Bidnerens Hør af denne Slottet overgivet, da, som han sagde, Kongen forlenet ham med det i ti Aar. Hr. Esge svarede, at han ikke opgave Slottet til nogen anden end Kongen selv. Alt han heri

¹⁾ Eml. I. 66—68. ²⁾ Emsl. 70—73. ³⁾ Emsl. 59. ⁴⁾ Pal.-Mål Felde II. 15. ⁵⁾ Eml. I. 69—70. ⁶⁾ E. o. f. II. 691.

løbe ret og forsigtigt viste sig snart. Thi paa Hr. Esges Forespørgsel erklærede Fredrik fra Gottorp i Brev af 2den November, at han aldrig havde tænkt paa at fratage Esge Slottet; hvad Vincentius har sagt derom, har han sagt uden Kongens Vidende og Villie ¹⁾. Her stod saaledes Hr. Vincentius til Stamme.

Han var imidlertid fremdeles en høitformaaende Mand i Norge og dette fik snart Erkebiskoppen og den romerske Kirke her føle.

Aarene 1530 og 1531 vare saare uheldbringende for Bergens Kirker og geistlige Bygninger. De største og pragtfuldeste af disse vare sammentrængte om Kongsgaarden paa det forholdsvis ikke meget store Rum, som Bergenhuse Fæstning nu indtager og som i gammel Tid kaldtes Holmen. Der laa den prægtige Kathedralkirke med Biskopskaarden, Kommunen eller Chorsbrødrenes Bolig og Skolen; der laa den ligeledes meget pragtfuldt byggede og udstyrede Apostelkirke, det første i Rangen af de fjorten kongelige Kapeller; der laa endelig ogsaa Prædikebrødrenes Kloster med tilhørende Kirke. Kongsgaarden selv var oprindelig ikke indrettet til nogen stærk Fæstning, omendstjont den var lukket ved en Mur og forsvaredes ved et Par Taarne. Under Kristian II havde Jørgen Hansøn som Hovedsmand befæstet den noget bedre; dog var den ved Vincentius Luges Tiltrædelse i 1523 endnu neppe at ansee for en Fæstning, langt mindre for en Hovedfæstning, som dog her tiltrængtes til det vestlige Norges Forsvar. At gjøre den hertil har maaskee allerede svævet Hr. Vincentius for Tanke; og det kunde vel hende sig, at Prædikebrødrenes Klosters Brand i 1528 og Apostelkirkens Rydning for dens Klenodier har staaet i nogen Forbindelse med hin Tanke og været forberedende Skridt til dens Afsørelse. Thi for at Bergens Kongsgaard kunde blive en virkelig Fæstning af Betydenhed var det uomgjængelig fornødent, at dens Omfærd ryddedes og de mange Slottet beherskende høie og faste Bygninger bortskaffedes. Esge Bilde indsaa dette klart og gif uden at følge Snigveie lige løs paa Sagen.

Den allerede ryddiggjorte Apostelkirke blev det første Offer for Befæstningsplanen. Den synes paa nærværende Tid at have været saagodt som forsvarsløs. Efter Kristiern Petersøn, der døde en Stund efter 1520, synes ingen ordentlig Provst at have været ansat ved den. Flere nævnes rigtignok, men om hinanden og uden at man kan sige, hvorledes det med deres Embedsomraade har forholdt sig ²⁾. Kirken favnede saaledes en umiddelbar Talsmand, hvilket dens Provst ikke havde været. Bergens Biskops Raadighed over denne Kirke, selv naar den var ledig, maatte ansees for høit tvivlsom, og Kongen, der var dens som alle kongelige Kapellers naturlige Berge, brød

¹⁾ Pal.-Müller Gr. Feide II. 15—16.

²⁾ Luges Kbh. 2den Udg. 262.

sig tydelig nok ikke om den, som Kirke betragtet, men handlede med den som med en anden Ejendom, den han allerede havde plyndret for dens Smykker. Naar nu dens Nedrivelse fordrebes til Kongens og Rigets Nytte — som det hed —, saa var det ganske naturligt, at dette ikke mødte nogen Indsigelse fra Kongens Side. I 1530, den 8de April, udgik fra Gottorp Slot Fredriks Brev, hvorved det paa lagdes Esge Vilde at nedbryde Apostelkirken, og sende til Gottorp saa meget af Stenene, som var brugbart til det. derværende Slots Bygning ¹⁾. Apostelkirken forsvandt nu i en Hast:

Banffeliger var det at blive af med Christkirken og de til den hørende Bygninger. Disse havde nemlig i Biskop og Kapitel sit naturlige Forsvar. Kongen havde imidlertid, i et Brev af 28de October 1529, paabudt Undersøgelse af, hvorvidt hine Bygninger laa Slottet for nær ²⁾. — At dette virkelig var Tilfældet, naar man vilde have Kongsgaarden til sterk Fæstning, kan ikke have været nogen Tvivl underkastet; det maa ogsaa vedkommende Geistlige have været nødt til at erkjende. Men en Stund synes man dog at have vaklet mellem to Bestemmelser: enten man skulde bortskaffe hine herlige og kostbare Bygninger, eller man skulde indrette den nødvendige Fæstning paa den modsatte Side af Baagen og dertil nytte det forud meget fast byggede og heldigt beliggende Munklifs Kloster. Dette synes nemlig allerede i flere Aar at have været udseet til Ophævelse, saasnart man fandt en eller anden Brug for det. Dets Brødre og Søstre forbleve der, men under en bestandig Frygt for en hastig Ud- drivelse. Fra denne for Klosterets Beboere saa ængstlige Uvisheds- tid har man et ynkeligt Klagebrev af 2den Juni 1530, fra Klosterets Abbedisse, Anna Olafsdatter, til Erkebiskoppen, hvori hun yttre, at Klosteret er blevet berøvet flere af sine bedste Jorder, og at der i Bergen var Uvillie imod det, som mod Kirker og Klostere i Almindelighed; der tales idelig om, at Klosterets Beboere skulle ud, og intet andet Kloster bør have igjen, hvorhos deres Uvenner lade sine Heste og sit Fæ opæde Klosterets Ager og Eng, og Enhver foruretter dem i hvad han kan. Hos Biskoppen nytter det dem ikke at klage sin Nød; thi han er altid borte. Derfor henvende de sig til Erkebiskoppen og bede ham om Naad i sin Nød og Trang ³⁾. Erkebiskoppen findes dog ikke at have blandet sig i Klosterets Sager, hvilket han heller ikke vel kunde gjøre, saalænge ikke Bergens Biskop, der var Klosterets nærmeste lovlige Foresatte, derom henvendte sig til ham. Munklif undgik imidlertid den Lod at blive forvandlet til Fæstning,

¹⁾ Dan. Mag. VI. 342; Pal.-Müller Gr. Feide II. 9, 13. ²⁾ Langes Kl. 2den Udg. 311. ³⁾ Smst. 310 og 1ste Udg. 760—761.

ent det ikke undgik, som vi strax skulle see, alligevel, men paa en den Maade, at blive et Offer for Befæstningsplanen.

Man valgte til Slutning at ryddeliggjøre Kongsgaardens Om-
n fuldkommen og her indrette sin Hovedfæstning. Christkirken med
hørende Bygninger var altsaa dømt til Nedbrydelse. Da Hr. Esge
den egennyttige og magelige Biskop, Olaf Thorkelsøn, ret paa Et-
t, synes denne ikke at have gjort nogen kraftig Modstand. Heller
e indtraadte nogen saadan fra Kapitelets Side. Gjengjæld bødes dem
e, Trubler manglede vel heller ikke, og den Første i Kapitelet, Er-
egnen Gjeble Pedersøn, der senere fremtraadte som en aabenbar
lhænger af Luthers Lære, og ganske vist allerede nu var det i sit
erte, var rimeligvis kun en lunken Forsvarer af Papismens og Hier-
chiets Mindesmærker, hvor kunstneriske og pragtfulde disse end kunde
re. Den 15de Februar 1531 blev en Overenskomst sluttet i Christ-
kens Sakristi mellem Biskop Olaf, Erkedegnen Gjeble Pedersøn samt
mnifen Mogens Jonsøn paa den ene Side, og Hr. Esge Bilde,
a Kongens Begne, paa den anden, i Overvær af Hr. Vincentius
unge samt 13 Raadmænd af Bergens By. Biskoppen og Kapitelet
gave, paa Kongens Bøn og for Rigets Nytte og Forsvar, Kathe-
alkirken til Nedbrydelse og Bortflytning, eftersom den fandtes at
ia Bergenhuss Slot for nær og til Hindring. Derimod skulde Munk-
s Kloster med tilhørende Indtægt og Gods overgives Biskop og
pitel til en Domkirke, dog med Forpligtelse at bemande og forsvare
t mod Kongens og Rigets Fiender, samt føde og opholde Nonnerne,
m i Klosteret vilde forblive, saalænge indtil herom af Kongen eller
igsraadet maatte fattes en anden Bestemmelse. Brev paa dette blev
mme Dag udfærdiget af Biskoppen og de tvende tilstedeværende
mnifer og beseglet ikke alene af disse, men ogsaa af tre andre Kan-
ler ¹⁾).

Man skred nu til Nedbrydningen af Christkirken og tilhørende
bygninger med største Hast og Iver. Ved Brev fra Biskop Olaf
21de Februar — 15de Marts opfordredes Almuen fra de Bergen
ermest omfringliggende Kirkesogne til at møde i Byen paa visse
age for at hjælpe til med Udelæggelsesverket, der paa Esge Bildes
egne lebedes, og det som det heder med stor Dygtighed, af en Hans
rydg. Arbeidet gik rask fra Haanden, og den 1ste Mai. 1531 synes
t i det væsentligste at have været fuldbragt. Thi ved et Brev af
evnte Dag oplod Biskop Olaf til Esge Bilde „den Jord og Grund,
orpaa Domkirken med alle dens Bygninger tilførn
o de, for herefter bestandig at ligge under Bergenhuss Slot“; og i

¹⁾ Sml. II. 36—38.

Brev af 31te Mai næst efter heder det, at „Domkirken og Biskops-
gaarden ere ganske nede i Grunden“¹⁾.

Munklifs Kloster skulde altsaa fra nu af være Sæde for Bergens
Biskop og Kapitel og følgelig den derhenhørende Kirke være Bergens
Kathedralkirke. Esge Bilde lod Klosterets Abbedisse, den førnævnte
Anna Olafsdatter, og Konfessoren, Jon Karlsøn, underrette om den
fattede Beslutning og tilbød dem med det samme det kongelige Kapel,
Allehelgens Kirken, der i Byen samt et Par derved liggende Gaarde,
at bruge som Kloster, indtil Kongen eller Raadet anderledes forord-
nede. Men dette Tilbud synes ikke at være blevet modtaget. De
fleste Nonner flyttede rigtignok ud, men nogle til sine Slegtninger om-
kring paa Landet, og enkelte til Moderklostret i Badstena i Sverige.
Abbedissen, selv femte, modsatte sig med Bestemthed enhver Flytning,
og man har efter Overenskomsten maattet lade disse forblive i Klo-
stret, skjønt Biskop Olaf allerede i Mai 1531 var bosat der²⁾. Her-
med var da det gamle, anseede og i sin Tid rige Munklif ophævet som
Kloster. Bestemmelsen var da nu, at det skulde være Biskopsæde og
tillige en Befæstning, der kunde i Nødsfald understøtte Bergenhus.
Men heller ikke under denne Skikkelse blev det længe staaende ved
Magt.

Eftertiden har dømt Hr. Esge Bilde meget haardt for de om-
talte Kirkebygningers Nedbrydelse i Bergen, og man har — dog først
længe efter hans Død — tillagt ham Navnet: Kirkebryderen.
Men af Sagernes Sammenhæng vil man dog let indsee, at Hr. Esge,
der handlede i et bestemt for Konge og Land, i det mindste efter hans
egen Anskuelse, gavnligt Diemed, nemlig for Landets Forsvar mod
Fiender, og derhos, saavidt man ved, uden alle egennyttige Sidehen-
syn, — at han er langt mindre at dable end den usle Biskop Olaf
og hans Kapitel, der gave sit Samtykke til hans Foretagende, da dog
en kraftig Indsigelse fra deres Side havde maattet gjøre det vanste-
ligt, om ei umuligt, og hvis Føielighed vist ikke var saa uegennyttig
som Esges Iver.

Men Erkebiskoppen, vil man vel atter spørge, hvorfor tog han
sig ikke af Sagen? og hvorledes kunde vel saadanne Omvæltninger,
som de der nu ere fortalte at have fundet Sted i Bergen, en Kathe-
dralkirkes Nedbrydelse til en Fæstnings Forsterkning, et stort Klosters
Ophævelse og Forandring til Biskopsbolig o. s. v., — hvorledes kunde
de gaa for sig, uden at Kirkeprovinsens Metropolitan dertil gav sit
Samtykke eller deri toges paa Raad? Svaret bliver her det samme

¹⁾ N. Nicolaysen: arkæologisk-historisk Fortegnelse over Norges Levninger af
Kunst og Haandværk fra Middelalderen 95. ²⁾ Langes Klh. 2den Udg.
310—312.

som vi ovenfor ved en lignende Leilighed have givet¹⁾. I dette som i mangt og meget andet aabenbarede sig Følgerne af den selvødelæggende Politif, den romerske Stol i de senere Aarhundreder, ja fra langt tilbage i Middelalderen, havde fulgt ved overalt at svække Metropolitanmyndigheden for at knytte alle Biskopsstole desto meer umiddelbart og, som man troede, saameget fastere til Rom. Erkebiskoppen af Nidaros havde nu, som jeg allerede før har yttret, saa godt som tattet at sige i sin Provins, udenfor sit eget Biskopsdømme. Enhver norsk Biskop handlede i sit Omraade i alle Styrelsesanliggender, som om der intet Mellemlid var i Kirkestyrelsen mellem ham selv og den romerske Kirkes øverste Hoved. Og da nu Forbindelsen mellem Biskopperne og Rom, ved den verdslige Statsmagts Indstriden paa Geistlighedens Grund, var bleven paa det nærmeste afstaaen, saa var det den enkelte Biskop overladt at opgjøre sit Biskopsdømmes Sager med den verdslige Styrelse ganske eensidig, og som det syntes ham selv bedst og fordelagtigst, uden Samraad hverken med Metropolitan eller Medbiskopper. Saaledes var den oprindelig saa flokt opførte hierarchiske Kirkebygning i Tidens Løb blevet undergraven af Pavedømmet, at den nu næsten ravede som en Ruin og frembød idel blottede og brøstfældige Punkter mod Reformatorerens djærve Angreb.

Biskop Olaf Thorkelsøn fandt sig vistnok besøiet til at underrette Erkebiskoppen om den foregaaende Forandring, men ogsaa først efter at den var foregaaet, og da en Omændring til det Gamle ikke meer var mulig. I sit Brev til Erkebiskoppen af 13de April 1531 gjør han heller ikke nærmere Rede for Kathedralkirkens og de derhen hørende Bygningers Nedbrydning; men undskylder kun sin Indflytning i Munklif dermed, at det som Kloster „var saa godt som øde gjort“. Hans Henvendelse til Erkebiskoppen ved denne Leilighed er heller ikke forbunden med nogen Klage over hvad der var skeet — thi en saadan Klage rammede ham selv nærmest; — men med et Tiggeri til Erkebiskoppen, at denne vil overlade ham et Stykke Tomt af de til Erkebiskopsgaarden paa Stranden i Bergen hørende Grunde, fordi saadant vilde være til Nytte for ham i hans nye Sæde²⁾. Som en ligefrem Spot lyder det næsten, naar det i Brev af 31te Mai næst efter fra Biskop Olaf Thorkelsøn i Forening med Esge Bilde, Vincentius Lunge og Nils Lykke til Erkebiskoppen, siges som en Trøst til denne for Nidaros Kathedralkirkes nys indtrufne Brand, at ogsaa her „er Bergens Domkirke og Biskopsgaarden ganske ned i Grund (d. e. ganske i Bund og Grund ødelagt)“³⁾.

Der gjordes ellers paa denne Tid ogsaa lige under Erkebiskoppens egne Dine og i hans eget Biskopsdømme temmelig dristige For-

¹⁾ S. o. f. II. 692.

²⁾ Sml. II. 46.

³⁾ Sml. 57.

søg paa at sekularisere tvende Kloostere, — Forsøg, som Erkebiskoppen rigtignok af yderste Magt søgte at afvende, men som det dog kun lykkedes ham for en Tid at udbale.

Det ene af disse Kloostere var Nonneklosteret paa Mein. Fru Ingerd Ottesdatter havde her ladet sig vælge til Klosterets Forstandereste. Hermed gik det efter hendes egen Forklaring saaledes til. Paa et Besøg, hun aflagde i Klosteret, klagede Abbedissen, Karine, og Søstrene for hende over dets elendige Forfatning, hvorledes det „stod fast til Nedsald“, hvilket Abbedissen ikke formaede at afhjælpe. Man enedes da om, at Søstrene godvilligen valgte Fru Ingerd til Forstandereste, saaledes at hun skulde hjælpe Klosteret med de nødvendige Bygningsarbejder, forsørge Søstrene og holde Indretningen ved god Skik og kristelig Styrelse. Om Overenskomsten blev et Brev udstedt. Fru Ingerd havde gjort dette Skridt, hed det, for at ingen anden skulde komme og trænge sig derind, bemægtige sig Klosterets Indkomster og forøde dem til „Verdens Forfængelighed“¹⁾. Dette var gjort uden at Erkebiskoppen derved var adspurgt. Men da han fik det at vide, og vistnok medrette i Fru Ingerds Udnævnelse til Klosterets verdslige Forstandereste, troede at see det første Skridt fra hendes Side til at flaa Klosteret og dets Gods under sig, — saa lod han udtage af det dets Jordebrev, dets Segl og en Deel af dets kostbareste Klenodier. Da Fru Ingerd siden kom til Klosteret, paastod Abbedissen og Søstrene, at Erkebiskoppen havde gjort dette høieligen mod deres Villie. Nu satte Fru Ingerd Alt i Bevægelse for at faa Opreisning af Erkebiskoppen. Først maatte hendes Svigersøn Hr. Nils Lyffe, der var Kongens Lensmand i Fosen-Len, hvor Klosteret laa, tilskrive Erkebiskoppen fra Diteraats den 8de April 1531. Han opfordrede i Kongens Navn Erkebiskoppen, der selv af Kongen var betroet at være paa dennes Vegne en Overtilsynsmand med Lov og Ret i det Thronds-hjemste, — at han vilde tilbagegive Klosteret hvad han mod geistlig og verdslig Lov havde frataget det. Han mindede ham om det Forlig, som var sluttet mellem ham og Fru Ingerd, og bad ham ikke nu paany velte sig ind paa hende. Kunde Overenskomsten mellem hende og Klosteret ikke bestaa efter Loven, da kunde den vel med Lempe og paa en god Maade igjen hæves uden saadan Udsærd, som Erkebiskoppen havde vist. Han bad Erkebiskoppen til Slutning betænke, at han med Haand og Mund, med Brev og Segl havde lovet at ville være Fru Ingerd og hendes Børn til Raad, Trøst og Hjælp²⁾. Lo

¹⁾ Denne Forklaring over sin Udsærd giver Fru Ingerd i et Brev af 10de April 1531 til sin Ettesøn Mgr. Henrik Nilsson, Rannik, hvem hun beder tage sig af Egen hos Erkebiskoppen, som havde paaanført hendes Opsærd. Sml. II. 44.

²⁾ Sml. II. 40—42.

Dage efter, den 10de April, skrev Fru Ingerd selv sammesteds fra til Erkebiskoppen. Hendes Brev er egentlig Svar paa en Skrivelse fra denne, hvori han har forbudt hende at befatte sig med Reins Klosters Gods og Ejendele. Hun erklærer, at hun aldrig har frataget Klosteret en Stilling eller faaet noget af det, uden hun har gjort dobbelt Gyldest derfor. Hvad hun har handlet med Fru Abbedissen og Søstrene er gjort til Klostersets Bedste. Hun havde været hindret fra at tage Erkebiskoppen paa Raad i Forveien, og havde hastet med at afgjøre Sagen med Abbedissen, da hun selv stod paa Reisen, og hun ved Hr. Nils Lyffe skulde erhverve Kongens Samtykke paa hvad der var skeet. Hun ved ikke andet — siger hun — end at Kongen i dette Stykke er den raadende, som Erkebiskoppen i det Aandelige. Havde hun vidst, at det var Erkebiskoppens Ret at raade for Klosteret baade i det Verdslige og i det Aandelige, som hun af hans Skrivelse mærker, saa skulde hun ei have sluttet Overenskomsten, før hun havde hørt hans Villie i den Henseende. Vil Erkebiskoppen med Magt og Bold omstøde denne Handel, da kan hun, arme Enke, ingen Modstand gøre; og hvis hun ikke kan være Klostersets Forstanderke med Rette, kan vel Loven bedst forklare det. Hun beder til Slutning Erkebiskoppen sende Abbedissen og Klostersøstrene tilbage hvad han havde frataget dem, samt at han ikke vil lade dem lide i nogen Maade for hendes Skyld ¹⁾.

At Fru Ingerds Hensigter i denne Sag have været saa rene og uegennyttige som hun selv paastaar, er ingenlunde sandsynligt, — og om de end havde været det, saa var dog hendes Afsærd uformelig og ulovlig efter den endnu i Norge bestaaende Kirkeret, og det var aabensbare Erkebiskoppens baade Ret og Skyldighed at stride ind, som han gjorde. Alligevel udvirkede Hr. Nils Lyffe, der strax efter reiste til Danmark, hos Kong Fredrik dennes Stadfæstelse paa Fru Ingerds Valg til Forstanderke for Reins Kloster og dets Gods, imod at hun lod holde tilbørlig Gudstjeneste. Stadfæstelsen blev given den 1ste Mai 1532 ²⁾. Den har maaskee, paa Grund af de mellemkommende vigtige Begivenheder og Erkebiskoppens Modstand, ikke strax kommet Fru Ingerd tilgode; men Enden blev dog, at hun, om end kanske ikke før efter Erkebiskop Olafs Bortreise fra Norge, fik Klosteret og dets Gods i Forlening ³⁾.

Endnu værre gif det til med det andet Kloster, nemlig Lantras eller Lantrens Cistercienserkloster. Her blev i 1510 en dansk Mand, Matthias Henrikson, udnævnt til Abbed af Henrik Kristiernson, Abbed i Sors, der var indsat af Ordenens Generalabbed i Citeaux,

¹⁾ Sml. II. 42—44.

²⁾ Sml. VI. 42—43.

³⁾ Om hele denne Sag, se

Langes Rth. 2den Udg. 250—253.

til Bisitator og Reformatør for alle Cistercienserklosterne i de tre nordiske Riger. Denne Matthias var, som hele hans Afsærd viser, en yderst uverdigg Klostermand. Han folgte, pantsatte eller forstat Klosterets Jordegods og Koftbarheder, og da han havde sat dets Midler overstyr, for han fra det til Oslo, og tilvendte sig, uvist paa hvilken Maade, den ledige Abbedverdigg i Hovedøens Kloster. Men her fortsatte han sit forrige Liv, saaledes at Biskop Hans Keff nødtes til at afsætte ham. Han for da til Danmark, hvor det lykkedes ham at erhverve nye Breve paa Tutersøen; og nu kom han did tilbage, skønt han heller vilde have Lysø-Kloster, hvis Abbed det dog ikke lykkedes ham at faa fordreven. I det allerede af ham tidligere mishandlede Tutersøens Kloster huserede han nu efter sin Tilbagekomst paa sin gamle Bis og førte det forargeligste Levnet, indtil Erkebiskoppen omkring 1530 fandt sig opfordret til at stride ind for at komme Klosteret til hjælp. Han lod Abbed Matthias gribe og stillede ham for en geistlig Ret, bestaaende af 9 Klostermænd, blandt hvilke Abbeden af Holm nævnes først, og foruden ham Defanus i Nidaros og 8 Kanniker sammesteds. Mange Beskyldninger fremsattes mod ham baade vedkommende hans forargelige Levnet og hans uforsvarlige Klosterstyrrelse; og han synes at være bleven fældet i en stor Bod til Erkebiskoppen. For at kunne udrede denne pantsatte han den 11te April 1531 paa Østeraat fire af Klosterets Gaarde til Hr. Nils Lykke. Men ikke nok hermed. Til samme Tid synes han at have afstaaet hele sit Kloster til den samme, og Nils Lykke udstedte den 13de April samme Aar fra Østeraat et Brev, hvori han erklærer, at da Broder Matthias og menige Konvent i Tutersø nu velvilligen har opladt ham sit Kloster med Guds og Ejendom, saa forpligter han sig til, hvis Kong Fredrik vil lade ham beholde det, at betale Abbeden 200 Lod Sølv, af hvilken Sum han allerede har modtaget Halvdelen, ligeledes hvert Medlem af Klosteret en vis Sum kengang for alle, og desuden Abbeden aarlig for Livstid 40 Mark rede Penge. Nils Lykke gif med denne Overenskomst til Danmark og fik den i Kjøbenhavn stadfæstet af Kong Fredrik paa samme Dag, som Stadfæstelsen paa Heins Kloster til Fru Ingerd blev givet, nemlig den 1ste Mai 1532. Hans Valg ved Abbed og Brødre til Forstander for Tutersøens Kloster og dets Ejendomme blev godkjendt af Kongen mod at han skulde opfylde de Forpligtelser, han havde paataget sig mod Abbeden og Brødrene, og gøre en kristelig Skik i Klosteret med Gudstjeneste og Guds Ords Forkyndelse.

Da dette stede var Hr. Nils, som vi siden skulle see, paa en Maade landflygtig fra Norge; og Omstændighederne der have maastet sat Erkebiskoppen i Stand til at forhindre Klosterets fuldkomne Sefularisation endnu en Stund, ja endog saa længe, at Hr. Nils selv ikke

kom i Besiddelse af det. Men at der blev bragt Orden igjen tilveie i Klosteret, maa man betvivle; og under Kronen blev det lagt, saa snart som Erkebiskoppen var borte ¹⁾).

119.

Kong Kristian II's Optraeden i Norge 1531—1532. Erkebiskop Olaf og flere Biskopper antage sig hans Sag. Kristians Foretagende mislykkes, og Norges Forhold bringes i sin gamle Ordre. Kong Fredrik I dør 1533.

Det Tryk, som den verdslige Statsmagt øvede paa Kirken i Norge, og som kom tilsyne i de gjentagne og oftest heldige Angreb paa dens Indretninger og Ejendomme, begyndte meer og meer at overvælde den norske Geistligheds Formænd. Deres tiltagende Afmagt maatte allerede være dem selv indlysende. Baade i det Aandelige og Verdslige følte de Fodfæstet svigte under sig. At Erkebiskop Olaf fandt sin nærværende Stilling utaalelig, var ikke at undres over, heller ikke at han spejdede til alle Sider for at opdage, om muligt, en Støtte, til hvilken han i sin Nød og Forladthed kunde klynge sig. Havde han engang maastee nærret det Haab, at den Magt og Selvstændighed, som Haandfæstningen af 1524 tillagde det norske Raad, forænet med den Indflydelse, han selv og Biskopperne ifølge gammel Herd øvede i Raadet, — at den skulde sikke baade Stat og Kirke mod fremmed Undertrykkelse, saa maatte dette Haab ganske vist allerede nu være udslukt. Mænd som Vincentius Lunge, Esge Bilde og Nils Lyffe maatte ved sin Afsærd forlængst have overbevist ham om, at den Selvstændighed, der var det norske Raad indrømmet, i Grunden kun kom enkelte danske Stormænd, som deri vare indsmuglede, til Gode, og at disse, om end ofte og i mange Stykker uenige indbyrdes og uenige med det svage Kongedømme, de i Navnet tjente, dog stedsse vare enige med dette og mellem sig selv i een Ting, nemlig, naar Vællighed gaves, at berøve Biskopperne deres Myndighed og Kirken dens Rigdomme, og saa til Slutning underkaste Kirken den verdslige Statsmagt. Erkebiskoppen kunde saaledes ikke nu længer i Haandfæstningen see nogen sand Betryggelse hverken for Fædrenelands Selvstændighed eller dets Kirkes Opretholdelse. Den bestaaende Forfatning, Kong Fredrik, de danske Magthavere i Norge, — Alt maatte være ham lige forhadet, og han maatte baade til Fædrenelands og til Kirkens Bedste, som det for ham stillede sig, see sig om efter Midler til at blive det Hele kvit, Forandringen koste hvad den koste vilde; værre end det var kunde det neppe blive.

En saadan Opfattelse af Norges og den norske Kirkes daværende

¹⁾ Langes *Rh.* 2den Udg. 241—246.

Stilling, tænker jeg, har ledet Erkebiskop Olaf til at vende Blikket mod den landflygtige Kristian II som den forønslede Redningsmand, helst da Udsigterne just paa denne Tid syntes at opklare sig noget for den ulykkelige Fyrste, og hans Forhold til den romerske Kirke syntes at blive venstabeligere.

Kristian havde under sin hele Landflygtighedstid sysslet med Planer til at gjenvinde sine tabte Riger. Men disse Planer vare hverken dybt udtænkte, eller fast grundlagte; ikke heller bleve de forfulgte med Sikkerhed, eller ledede med sand Klogskab og Kraft. Kristian havde baade tro og dygtige Tjenere; men i hans egen Land havde, efter hans Flugt, et Bankelmod vundet Overhaand, der stedse forværrede hans i sig selv vanskelige Stilling. Hans naturligste Støtte var hans Svoger Keiser Karl, og i Bevidstheden herom tog han ogsaa først og fremst sin Tilflugt til denne, eller rettere til det burgundiske Hof i Nederlandene. Men den Kulde og Seendrægtighed, han her mødte, bragte ham snart til at vende sig andensteds hen. Den lutheriske Lære havde vundet sterkt Indgang hos ham. Dette blev snart en aabenbar Sag, der naturligvis ikke betragtedes med gunstige Bine af det streng-katholske burgundiske Hof. Baandet mellem ham og dette slappedes herved. Men i samme Mon, som hans Haab til Keiseren blev mindre, synes han at have vendt sin Fortrosthing til de protestantiske Fyrster i Tydskland, blandt hvilke flere vare hans nære Frænder, saaledes Kurfyrsten af Saren. Hine Fyrster havde dog paa den Tid for meget med sine egne Sager at gjøre, til at kunne række Kristian en kraftig Hjælperhaand; og de vare saa meget mindre villige hertil, da Hjælpen dog skulde ydes ham mod en af deres egne Trosvorante; thi derfor kunde allerede Fredrik I, i det mindste som Styrrer i Slesvig og Holstein, og end mere afgjort hans Søn Hertug Kristian regnes. Kong Kristian havde i 1524 paa egen Haand faa t. sammenbragt en ikke ubetydelig Reichær i Nordtydskland; men formedelst Pengemangel og daarlige Foranstaltninger splittede denne Hær sig uden at have udrettet det ringeste for Kongens Sag. Ikke bedre gik det med de Forsøg, hans Tilhængere i Danmark og Sverige, som Skipper Clement, Klaus Knipphof og fremfor alle Søren Norby, i de nærmest paafølgende Aar gjorde paa atter at spille ham de nordiske Riger i Hænderne. Ogsaa de Forhaabninger, han gjorde sig om kraftig Hjælp fra Keiser Karl, efter at denne i 1525 havde overvundet sin Fiende Frans I af Frankrige, slog fuldkommen fejl. Under alt dette indsvandt Kristians Hjælpekilder meer og meer, medens Iveren for hans Sag kjølnedes hos mange af hans Tilhængere; og fra Midten af 1526 mærkes tydelig, at Kong Fredrik aandede noget friere, og følte sig noget sikkrere i sit Kongedømme.

Men fra 1529 af, da Keiseren, efter Freden til Cambray med Frankrige, havde faaet friere Hænder, begyndte Kristian paany at sætte sit Haab til ham. Vel var hans ædle Dronning Elisabet, Keiserens Søster, i Mellemtiden død, men deres Børn bleve dog opdragne ved det burgundiske Hof, og Karl sandt det ikke stemmende hverken med sin Ære eller sin Fordeel ganske at slaa Haanden af sin ulykkelige Svoger. Kristian synes ogsaa nu at have foresat sig at gjøre alle mulige Opoffrelser for at vinde Keiseren og hans Hus for sig; han viste sig endog villig til at bortrydde det Anstød, som hans Bedhængen ved Lutheranismen hidtil havde givet. I 1530 affvor han, i Overvær af den pavelige Legat Kardinal Campeggio, sit lutheriske Kjæteri og modtog en Pönitens af Kardinalens Haand. Ved Siden heraf gjorde Kristian Forberedelser, som tydede paa forestaaende Rustninger. Han var vel bekjendt med Forholdene i sine fordums Riger, med hvilke hans tro Tjenere, som havde fulgt ham i hans Landflygtighed, stode i næsten uafbrudt hemmelig Forbindelse. For Norges Bedkommende var det især den østere nævnte Jørgen Hansøn, efter sin Vortreise fra Norge bosat i Kampen i Overysel, som skaffede ham paalidelige Underretninger. Kristian vidste saaledes, at der ikke i noget af Rigerne, og mindst i Norge, manglede Gjæringsstof, Emne til Misnoie med Styrelsen og urolige Hoveder, der med større eller mindre Grund higede efter en Forandring i det Bestaaende. At den fatholke Geistlighed i alle tre Riger deels med Utaalighed allerede følte Reformationens Tryk i dens hele Fylde, deels med Frygt forudsaa dens snarlige Indbrud over dem, og derfor i sin Flerhed hørte blandt de Misnoiedes Tal, — det var noget, der fortrinsvis maatte tilbrage sig hans Opmærksomhed; og ganske vist har dette ikke medvirket lidet til hans offentlige ja høitidelige Tilbagevenden i den romerske Kirkes Skjød. Kunde han nemlig faa hin rige og endnu indflydelsesfulde Stand til at tro paa hans Omvendelses Oprigtighed, maatte han haabe, under Sagernes nuværende Stilling, at kunne regne paa dens Overgang til hans Parti; og herved vilde saare meget være vundet for ham.

Vi have seet, at Erkebiskop Olaf paa sin Romerreise i 1523, under sit Ophold i Mecheln, tilsvor Kristian II, som dengang endnu var Norges lovlige Konge, Huldskab og Troskab; men at han dog det følgende Aar tilbagetog denne Ed, idet han med det øvrige norske Raad opsigde Kristian og hylkede Fredrik I¹⁾. At han, denne Opsigelse uagtet, har vedligeholdt en vis Hengivenhed og Forkjærlighed for sin tidligere Konge, tør man maaskee gætte, sjønt det vanskeligt lader sig bevise. At han den hele Tid siden skulde have staaet i hem-

¹⁾ S. o. f. II. 654, 669.

melig Forbindelse med den Landflygtige ¹⁾, antydes, saavidt hidtil be-
kjendt, ikke i noget nu levnet skriftligt Document; og der er ingen
gyldig Grund til at antage andet, end at Erkebiskop Olaf, dengang
han hylkede Fredrik som Norges Konge, gjorde dette i god Tro og
fuld Oprigtighed. Men siden havde Omstændighederne i meget for-
andret sig, og mangt et Erkebiskoppens Haab baade med Hensyn til
hans egen Person og med Hensyn til Fædreland og Kirke var
stuffed. Nu vendte han i sin, Fædrelandets og Kirkens fortrykte
Stilling igjen Tanken til Kristian, og nu først er en hemmelig For-
bindelse mellem dem bleven sluttet, hvilken havde til Diemed, at hjælpe
Kongen at tilbagevinde sine Riger. Saadan, forekommer det mig, er
den rimelige Sammenhæng med Erkebiskop Olafs Overgang til Kris-
tians Sag. Men naar, og fra hvis Side det første Skridt til For-
bundet er gjort, er ubekjendt, ligesom og ved hvilke Mellemmænd det
er blevet knyttet.

Saameget synes imidlertid klart, at næsten ligesaasnart som Ryg-
tet om Kristians forehavende nye Rustninger begyndte at løbe omkring
i Danmark, satte det ogsaa Erkebiskop Olaf i Berøring med hans
Planer; hvad enten nu dette var en løs Mistanke, som Erkebiskoppens
Fiender fandt sig tjente med at udsprede, eller Kong Fredriks Spei-
dere virkelig ere komne paa Spor efter lønlige Meddelelser mellem
Erkebiskoppen og Kong Kristian. At Erkebiskoppen ikke mødte paa
Herredagen i Oslo om Sommeren 1529, men modarbejdede Hertug
Kristians Hylдинг i Norge, vakte naturligvis Kong Fredriks Dømmes-
somhed og Misnoie; og fra den Tid af spores hos den danske Re-
gjerung en vis Frygt for Erkebiskoppens Stemning og Sindelag. At
han var utilfreds med Styrelsens Gang i Norge, derom kunde man
ikke tvivle, og at hans Utilfredshed ikke var ganske ugrundet, maatte
man uden tvivl i sit stille Sind erkjende. Men han var en farlig
Fiende, med hvem man maatte stræbe at forklige sig, helst nu da en
Feide fra den fordrevne Konges Side begyndte at true. Man vilde
derfor gjerne have ham til Kjøbenhavn, til den Herredag for begge
Riger, som var tilfagt til Midsummertid 1530. I det Brev, som
Vincentius Lunge tilskrev ham fra Andvorskov den 4de Mai nævnte
Olaf, i Anledning af det mellem dem sluttede Forlig, opfordrede han
ham ivrigt til at søge Herredagen, og anførte blandt andre Grunde,
som talede herfor, ogsaa „den Mistanke, som han skulde være i for-
medelst høibaarne Fyrste Kong Kristian“, og som han ikke letteligt
befriede sig fra, med mindre han personligen kom Kongen og Danmarks
Raad til Orde ²⁾. Da vare altsaa, som man seer, allerede i Dan-

¹⁾ Hvitfeldt siger dette (Fr. I. u. 1531, Kvart. Udg. 269), dog uden at anføre
noget Bevis. ²⁾ Eml. I. 69; ifr. o. f. II. 700.

marf Rygter i Omlob, der betegnede Erkebiskoppen som en hemmelig Tilhænger af Kristian II; og fra Mistanke herfor vilde man, han skulde rense sig. Men Erkebiskoppen synes at have næret Modbydelighed for de blandede Raadsmøder, hvori man ikke kan fortænte ham, og han mødte ikke paa Herredagen. Vincentius Lunge var den eneste af Norges Raad, som her var tilstede.

Erkebiskop Olafs Udeblivelse har naturligvis forøget Kongens Villie og Mistanke mod ham; og begge Dele tiltog, da det seeppe, al Hemmeligholdelse uagtet, kunde undgaaes, at ét og andet sigtedes om de Underhandlinger, som i Løbet af Vinteren 1530—1531 virkelig vare indledede mellem den landflygtige Konge og Erkebiskoppen samt flere af Norges Biskopper. Den første Underhandler paa Kristians Vegne, som indfandt sig i Norge, var en vis Henrik Lille, som kaldes Kongens Secretær. Han havde om Vinteren under mange Vanstueligheder og store Farer pleiet Overlægninger baade med Erkebiskoppen og med Biskop Magnus af Hamar¹⁾. Kristians ærnemste Raadgiver og Leder ved disse Underhandlinger var imidlertid den fra Upsal fordrevne Erkebiskop Gustav Trolle, der efterat have for en kort Tid forsøgt sin Lykke hos Kong Fredrik i Danmark, hvem han, som før fortalt, frøede i 1524, var dragen til Kristian i Nederlandene og havde givet sig i Tjeneste hos ham. Det var en virksom, flog, djærv og renkefuld Mand, vel skikket til det Øverv, han her havde paataget sig. Han havde i Slutningen af 1530 bestormet en Mængde af Danmarks og Sveriges Prælater og Pætrer med Skrivelser til Kristians Fordeel, deels indeholdende forslaglige Bidnesbyrd om dennes forandrede og nu fromme Sindstemning, deels glimrende Skildringer af den Magt, med hvilken Keiseren agtede at understøtte sin Svoger. Da han dog med sine Breve idrettede mindre i Danmark, end han havde ventet, gav han sig personlig til Norge, hvor han haabede bedre Fremgang for sine Meninger. Hans Haab slog ham heller ikke fejl. Hans Forestillinger og Løfter fandt her hos flere Biskopper aabne Øren, og det varede ikke længe før han havde knyttet dem til Kristians Sag.

Hvad der om disse Forhandlinger var kommet udenfor de Indvænedes Kreds, var sikkerligen kun ganske løse Rygter. Gyldige Beviser for Erkebiskop Olafs oprørste Stemplinger vare, saavidt skjønes, endnu ikke i hans Fienders Hænder. Alligevel stod han i Begyndelsen af 1531 meer mistænkt og meer frygtet end nogenfinde før ligesover for Kong Fredrik, det danske Rigsraad og de danske Magthavere i Norge. Man troede ham ikke; men man torde heller ikke bryde ned ham. Man behandlede ham paa det varsommeste og tænkte sig,

¹⁾ Høltf. Fr. I. u. 1531 (Kvart.-Udg. 253—256).

som det lader, endnu Muligheden af at kunne med det Gode vinde ham. Hr. Esge Bilde tilskrev ham, den 26de Januar 1531, venstabeligen fra Bergenhus og yttrede Ønsket om et Møde med ham i Bergen anstundende Sommer, da det vilde være nyttigt om Raadet ved den Leilighed kunde samles. Hr. Esge, der med det første agtede sig til Danmark, skulde, ifald et saadant Møde kunde lade sig bringe istand, indrette sig saa, at han til det kunde indfinde sig¹⁾. Esge Bilde, der altid søgte at forhindre et Brud mellem Kongen og Erkebiskoppen, har ganske vist foreslaaet dette Møde, for paa det, efter at have indhentet nærmere Forskrifter i Danmark, muligen at virke paa Erkebiskoppen til Kong Fredriks Fordeel. Vi vide ikke noie hvad Erkebiskoppen har svaret paa denne Indbydelse; han synes dog ikke at have afflaaet den²⁾. I Danmark arbejdedes der imidlertid paa Istandbringelsen af en ny dansk-norsk Herredag, og man gjorde alt for at faa Erkebiskop Olaf og de norske Biskopper til at indfinde sig paa denne. Den 5te Marts 1531 udgik fra Flensborg Kong Fredriks Kaldelse til Erkebiskoppen at møde til en almindelig Herredag i Kjøbenhavn til St. Hans Midsummer³⁾. Lignende Kaldelser udgik til de andre norske Biskopper, og baade Olaf af Bergen og Høskold af Stavanger havde allerede inden den 24de Mai givet Esge Bilde sit Løfte om at møde. Det samme Løfte bragte ogsaa Nils Lyffe fra Erkebiskoppen. Alligevel fandt Esge Bilde det fornødent i sit Brev til denne af 24de Mai, hvori han meldte ham de tvende ovennævnte Biskoppers Beslutning, at opfordre ham paa det mest indtrængende til at holde fast ved sit Forsæt⁴⁾. Hvor oprigtig Erkebiskop Olaf har meent sit Løfte, da han gav det, kunne vi ei bedømme. Der var nemlig senere ganske uventet indtruffet en ulykkelig Begivenhed, der aabnede ham en, som det maatte synes, grundet Anledning til at tage Løftet tilbage.

Den 3die Mai 1531 var der overgaaet Nidaros en frygtelig Ibebrand, i hvilken næsten alle dens Kirker vare afbrændte, og blandt disse ogsaa Kathedralkirken. Ganste kort efter Esge Bildes ovenomtalte Skrivelse til Erkebiskoppen var afgaaet, kom til Bergen dennes Brev om den indtrufne Ulykke, paa Grund af hvilken han nu undskyldte sig at møde til Herredagen i Kjøbenhavn. Dette synes at have gjort et ubehageligt Indtryk paa de i Bergen forsamlede Herrer, Biskop Olaf, Esge Bilde, Vincentius Lunge og Nils Lyffe, der alle synes at have staaet færdige til Reisen. De tilskrev samtlige den 31te Mai Erkebiskoppen et Brev, som vel egentlig skulde være en Trøsteskrivelse. Med Trøstegrundene er det dog smaat bevent, medens deres Opfordringer til Erkebiskoppen at møde paa Herredagen,

1) Eml. II. 35.

2) Smst. 47—50.

3) Smst. 38.

4) Smst. 54.

den indtrufne Ulykke uagtet, ere saa meget mere indtrængende. Der gives ham endog Udsigt til, at man vil bevirke nogen Udsættelse i Tiden for Herredagen, hvis han kun vil komme til denne¹⁾. Esges Bilde tilstred ham derhos særskilt den 1ste Juni og stillede ham for Dine Vigtigheden af hans Nærværelse paa Herredagen, baade for de mange magtpaaliggende Sagers Skyld, som der skulde forhandles, og for hans egen Skyld, idet han havde megen Ære og Kongens Raade at vente²⁾. Men alt var forgæves. Erkebiskoppen holdt fast ved sin Undskyldning og blev hjemme.

Herredagen i Kjøbenhavn blev alligevel nogenlunde talrigt besøgt fra Norge. Biskopperne Hoftold af Stavanger, Olaf af Bergen og Hans af Oslo, Provsten af Mariekirken i Oslo Kansleren Matthias Hvoruf, Herrerne Esges Bilde, Vincentius Lunge, Nils Lykke og Eriq Ugerup mødte alle og vare samlede i Kjøbenhavn omkring 10de Juli³⁾. Men just derved at saa mange af de mest indflydelsesrige og skarpsynede danske Magthavere ved den Tid forlode Norge, aabnedes der Gustav Trolle saa meget bedre Leilighed til at røgte det Hverv, han havde paa Kristians Begne; og han nyttede denne Leilighed med Ufortrødenhed, Klogt og Driftighed.

Netop i Sommeren 1531 var det, at Gustav Trolle gjennemreiste Norge og befæstede de Forbindelser, som Viinteren forud ved Henrik Lille vare knyttede. Denne sidste var og tildeels i Følge med ham paa Reisen, ligesom ogsaa Kristians tro Tjener, den oftere nævnte Kloge og driftige Jørgen Hansson, i sin Tid Hovedsmand i Bergen, hvilken havde begivet sig til Norge fra Kampen og nu var Kristian til stor Nytte ved det fortrolige Kjendskab, han havde til de norske Forhold⁴⁾. Gustav reiste forklædt og ledsaget af tvende norske Bønder. Han og hans Følge gav sig ud for Bergfolk. Hans Reise var ikke uden Fare; thi enkelte havde Mistanke om hvo han virkelig var. Det første Sted hvor han slog sig ned var Hamar, hvis Biskop Magnus synes at have omfattet Kristians Sag med større Zver end selve Erkebiskoppen. Sid kom han med Henrik Lille den 16de Juli og synes at være forbleven der over den 20de. Paa denne Dag udstedte Biskop Magnus et Brev til Kong Kristian, hvori han lovede ham ikke alene sin egen og Erkebiskoppens Understøttelse med Penge og anden Hjælp, men ogsaa de øvrige norske Biskoppers. Saasnart disse vendte tilbage fra Herredagen i Kjøbenhavn, skulde Erkebiskoppen og han strax underrette dem om Kristians Forlangende, - og inddrage dem til sig i samme Handling". Henrik Lille skulde føre dette Brev til Kongen, som opfordredes til at lønne ham med Mariekirkens Provsti, hvilket ogsaa

¹⁾ Sml. II. 56—59.

²⁾ Sml. 60—61.

³⁾ Sml. 69—70.

⁴⁾ Hvitf.

Fr. I. u. 1531 (Kv.-Udg. 263)..

Erkebiskoppen vilde synes godt om¹⁾. Muligen har dog hverken Henrik eller Brevet naaet til sin Bestemmelse.

Fra Hamar drog Gustav til Nidaros. Paa denne Vej var det ubestemt, at han efterfattedes af Klaus Ravn, Lensherren paa Akerhus, Mogens Gyldenstjernes, Foged i Gudbrandsdalen, der havde faaet Nys om hvors han var. Forfølgerne vare ham lige i Hælene, men han var dog heldig nok til at undgaa dem²⁾. I Thronhjem maa han have følt sig sikker under Erkebiskop Olafs Vern, og herfra skrev han den 23de August en Opfordring, der nærmest er stilet til Biskoppen af Stavanger, og synes at have skullet besørges til denne ved Biskoppen af Hamar, men Gjenparten af den have rimeligvis været bestemte ogsaa for de øvrige Biskopper. Gustav siger sig heri at være udsendt af Kong Kristian med Keiserens Billie og Raad til den norske Kirkes og det norske Riges Gavn og Hjælp. Han opfordrer Biskoppen til at rette sig efter hvad hans Erkebiskop hyder ham, og beder ham betænke, hvad han har at befrygte af det omsiggribende Kjetteri og henpeger paa hvad der er overgaaet Domkirken i Bergen. Han viser, at det er en klog og fornuftig Handling at understøtte Kristians Forehavende med Kirkens Guds og Alenobier; thi bedre var det at skænke eller laane dette til Kirkens og Landets Forsvar, end at gjemme det til et Kov for Kjetterne. Han lover paa Kongens Begne Pant i Kronens Len, og paa sine egne Begne at stille sin Domkirke i Upsal og al dens Ejendom til Sikkerhed for at det udlaaente skal blive tilbagebetalt. Han opfordrer endelig til at sende Skibe, ladte med Tømmer, til Nederlandene, til Kongens Tjeneste og foreskriver Abfærden hermed, idet han ogsaa her lover sikker Gjenerstatning³⁾.

At denne Opfordring, som sagt, nærmest er stilet til Biskoppen af Stavanger, har maaskee sin Grund deri, at enten Biskop Høstold allerede paa en Maade var dragen ind i Forhandlingerne, eller at man kjendte hans fiendtlige Stilling ligeover for Vincentius Lunge. Denne havde nemlig med sin sedvanlige Kogjerrighed arbejdet paa at faa Utstein Kloster i sine Hænder. Først havde han, rimeligvis allerede i 1525 eller kort efter, i den gamle Abbed Henriks Sted indsat i Klosteret sin egen Foged. Biskoppen havde dog indviet en ny Abbed til Klosteret; men efter dennes Død skiftede Vincentius Jens Skjelt til Klosteret, hvem Biskoppen afviste og viede atter en ny Abbed. Men ligesuldt var Vincentius endnu under Herredagen i Kjøbenhavn ifærd med Biskop Høstold for at faa Klosteret af ham, og da Biskoppen gav ham et bestemt Afslag, skiltes de fra hinanden som Uvenner. Om alt dette underrettede Biskoppen Erkebiskop Olaf i en

¹⁾ Hvitf. Fr. I. n. 1531 (Kvart.-Udg. 253—257).

²⁾ Hvitf. smst. (Kv.-Udg.

253). ³⁾ Hvitf. smst. (Kv.-Udg. 257—262).

Skrivelse af 3die August fra Stavanger, idet han tillige meddelte ham Efterretninger om Herredagen, fra hvilken han netop da maa være hjemfendt ¹⁾). Det kunde være muligt, at dette Biskop Hossolds Brev allerede var kommet Erkebiskoppen til Hænde og af ham var meddelt Gustav Trolle, da denne udstedte sin Dpfordring.

Gustav Trolles Dpfordringer om Hjælp for Kristian fra Biskopperne og andre hans Venner i Norge løb ikke for døve Øren. Baade Skibe, Kirkesold og Penge blev tilveiebragt. Det samlede i al Hømmelighed, og Jørgen Hanssøn bragte det til Nøderlandene Kongen til Hænde ²⁾).

Herredagen i Kjøbenhavn udrettebe intet af Betydenhed, især af den Grund, at Kong Fredrik ikke selv kom der tilstede. Paa Reisen til Kjøbenhavn fik nemlig Kongen sikkre Underretninger om, at Rustninger fandt Sted i Ostfrisland paa Kristians Begne. Han standsede derfor i Fyen, og efterat han derfra ved tre Herrer havde sendt en Meddelelse til Herredagen, vendte han igjen tilbage til Gottorp. Kongens Meddelelse af 2den Juli gav Dplysning om hine Rustninger og henvendte sig særligen til Norges Raad med Forestillinger om Norges Forpligtelse til at blive ved Danmark og holde sin Tro mod Kong Fredrik. Den fremstillede et Angreb paa Norge fra Kristians Side som høist sandsynligt og opfordrede Raadet til at sørge for Landets Forsvar. Den lovede ogsaa Afhjælpning af Norges Anker, naar disse bleve forelagte Danmarks Riges Raad og Kongen ³⁾).

De norske Raadsmedlemmer paa Herredagen foretog sig virkelig ifølge denne Dpfordring at opsætte nogle Artifler, og bestemte tillige den 15de Juli, at Biskop Hans Reff af Oslo og Kansleren Matthias Hvorum skulde forblive i Danmark og overvære en ny Herredag, der skulde holdes omkring 8de September i Nyborg ⁴⁾). Men denne Herredag blev igjen affagt paa Grund af de stedse meer og meer truende Udsigter, og Biskop Hans Reff fik, ved Kongens Brev fra Gottorp af 23de August, Orlov at vende hjem igjen til Norge ⁵⁾). Allerede meget tidligere maa flere af de norske Raadsmedlemmer være hjemvendte. Biskop Hossold af Stavanger, have vi seet, var allerede den 3die August igjen ved sit Sæde.

Esge Wilde blev dog tilbage og havde en Sammenkomst med Kongen paa Gottorp i August Maaned. Her viste det sig klart, hvormeget det var Fredrik om at gjøre at vinde Erkebiskop Olaf. Kongen had Esge forsikkre denne om, at han ingen Mistanke nærede til ham, men var ham naadig og velvillig; han stadfæstede ham i de Len, han søgte, og indrømte ham tvende Gaarde ved Steenvikholm.

¹⁾ Sml. II. 69—72; Langes Rth. 2den Udg. 387. ²⁾ Hvittf. Fr. I. u. 1531 (Kv.-Udg. 263). ³⁾ Sml. II. 63—67. ⁴⁾ Sml. 67—68. ⁵⁾ Sml. 73.

Esge Bilde meldte Erkebiskoppen dette ved et Brev fra Baahus af 26de September. Men i det samme Brev lod han ham ogsaa vide, at det var kommet til hans Kundskab, at Gustav Trolle var hos Erkebiskoppen, „hvad Sanningen derom er ved Gud og eders Naade bedst“; han yttre dog det Haab, hvis saa er, at Erkebiskoppen vil vide at stikke sig som han bør, og at han ikke vil lade en saa farlig Mand som Gustav igjen slippe sig af Hænde. Et kongeligt Leidebrev for Erkebiskoppen fulgte, hvilket Hr. Esge havde udvirket, for det Tilfælde, at hin skulde ville begive sig til Kongen ¹⁾.

Det hele Brev indeholdt, som vi let see, velmeente Fingerpeg til Erkebiskoppen. Det kunde omtrent tolkes som saa: — Dine høiforæderste Forbindelser ere bekjendte, men du kan endnu trække dig tilbage ved at opoffre Gustav Trolle; og Kong Fredrik vil modtage dig med begge Hænder. At Hr. Esge vilde have virket efter yderste Evne for at bringe Erkebiskoppen igjen tilbage i Kong Fredriks Naade, hvis den første kun vilde gjøre det mindste Skridt i denne Retning, — derom kan man være overbevist. Esge Bilde var en ærlig Mand, snstede af Hjertet at holde Erkebiskoppen fast ved Kong Fredrik, og bar ham derfor baade paa Herredagen og for Kongen det bedste Bidne.

Hvorvidt Erkebiskop Olaf, da han modtog Esge Bildes Brev, længere var i den Stilling, at han kunde træde tilbage fra Kristians Sag, om han og havde villet, lader sig vanskelig sige. Rimeligvis var han dog allerede saameget indviklet i den, at han følte sig afgjort bunden til den landflygtige Konge. At imidlertid Uraafaldet fra Kong Fredrik, ikke har været Erkebiskop Olaf saa ganske let, er der stor Grund til at formode; og man finder heller ikke fra denne Tid noget Brev fra ham, der vidner om en saadan levende Beredvillighed til at komme Kristian imøde, som t. Ex. Biskop Magnus's ovenomtalte Brev viser. Det Brev af Erkebiskoppen til Gustav Trolle fra Steensvikholms Slot, skrevet den 7de November, hvilket Hvitfeldt paabe- raaber sig, idet han beskylder ham for at have været Hovedet for Oprøret i Norge mod Kong Fredrik, er i sit Indhold ubetydeligt og dunkelt, og langt fra ikke fældende ²⁾. Var det Frygt for en Kirkefor- mation, der mest stod Erkebiskoppen for Hovedet, idet han faldt fra Kong Fredrik, da maatte der ganske vist med Hensyn til Kristian, trods alle Gustav Trolles Forsikringer om hans nuværende Hengivenhed for den romerske Kirke, paatrænge sig Erkebiskop Olaf en Smule Mistillid, naar han mindedes, at Kristian dog ligetil for kort siden havde været en erklæret Lutheraner. Var det Fædrelandets Stilling, der fortrinsvis virkede paa ham, saa maatte vel stundom Kristians

¹⁾ Sml. II. 75—78.

²⁾ Hvitf. Fr. I. n. 1531 (Kv.-Udg. 262).

grusomme og egenmægtige Færd i fordums Dage stille sig advarende for ham og gjøre ham noget tvivlsom. Han kunde endelig ikke vel følge for sig selv, at det var et farligt Foretagende, han stod i Begreb med at laane sin Haand til, — farligt baade for Norges Selvstændighed og for Kirken og for ham selv personlig, hvis det mislykkes; og for et heldigt Udfald kunde hverken hans Kjendskab til Kristian eller Gustav Trolles Brauten med Reiserens mægtige Bistand borge ham. Olaf Engelbrektsøns Karakter var, som vi før have ytret, ingeniunde fast og kraftig. Stillede hine Tvivl sig levende for hans Sjæl til samme Tid som han modtog Esge Bildes Brev og mærkede sig de deri givne Vink, saa maatte det ligge nær, at han endnu vaskede i den sidste Stund, da et bestemt Valg ikke længer kunde undgaaes. Naastoe viner man Spor af en saadan Vasken og af et Ønske, endnu, om muligt, at holde sig Udveien aaben til Gjenerhvervelsen af Kong Fredriks Naade, hvis Kristians Foretagende skulde mislykkes, i et skrevet Udkast, som er os levnet fra dette Aar, men uden Dag, hvori, aabenbare for visse nordensjældske Raadsmedlemmers Bedkommende, og sandsynligvis nærmest for Erkebiskoppens, de Klagepunkter ere optegnede, som foranledigede deres Overgang fra Kong Fredrik til Kong Kristian. Klagepunkterne dreie sig fortrinsvis om de Angreb, som ulovligen ere gjorte paa Kirken, og som i det foregaaende ere skildrede, som Kirkers Nedbrydning, Klosters Ophevelse o. s. v., over hvilke der siges, at der er klaget baade for Kongen og for dennes Statholder „her nordensjælds“. Esge Bilde; men til Slutning heder det, at skjønt alt dette strider mod Kongens Haandfæstning, saa vilde man dog aldrig af den Grund have faldet fra Kong Fredrik, hvis ikke Kong Kristian var kommen til Landet med saa stor en Krigsmagt og havde affaaet dem (de Nordensjældske) al Undsætning, de kunde vente fra Danmark ¹⁾. Her stilles jo aabenbare Kong Kristians Angreb i Forgrunden blandt Aarsagerne til Frasaldet fra Kong Fredrik; dette var altsaa tvunget og derfor mindre tilregneligt. Er nu denne Opsats udgaaen fra Erkebiskop Olaf, og har den været bestemt til at komme Fredrik paa en eller anden Naade i Hænde omtrent saamtidig med Erkebiskoppens og de Nordensjældskes Opsigelse, saa kan man vel ikke tvivle om, at Hensigten med hint Tillæg har været at formilde Fredrik, ifald denne engang kunde blive istand til at drage de Frasaldne til Regnskab. Det er en saadan Hængslighed, som den, heri vilde antydes, en saadan Mistillid til sin egen Lykke, en saadan Sogen efter et Smuthul til Frelse i Farens Stund, som netop ved flere vigtige Leiligheder aabenbarer sig hos Olaf

¹⁾ Sml. II. 87—89.

Engelbrektsøn, og som har udbredt mørkere Skygger over hans Karakter, end den muligen i sig selv har havt.

Men hvorledes nu end hermed kan have forholdt sig, og hvilke Betænkneligheder og Tvivl der kunne have opsteget i Olaf Engelbrektsøns Sjæl i Afgjørelsens Dieblit, — dette var, maaskee endog før han ret havde gjort sig fortrolig hermed, kommet; og han valgte at stille sig paa Kristians Side.

Det havde omsider efter mange Vanstueligheder lykkes Kristian at samle en Hær paa 7000 Mand. Denne indskibede han i Holland paa 25 Krigs- og Forselsstibe og gif under Segl den 26de October 1531. Men gjentagne Storme splittede hans Flaade i Nordsøen; flere Forselsstibe gif til Grunde og med dem hans svære Skyts og hans Skat ¹⁾. Efter at have lidt meget, løb endelig hans Flaade i de første Dage af November i en daarlig Tilstand ind i forskellige Havne paa Norges Sydkyst, især paa Agdesiden. Kristian selv kom en 5te November ind i Hestnes Havn i Nedencæs Len, og herfra udstedte han den 6te November sit første Dpraab til Nordmændene.

Han fremstiller sig heri som om han var kommen til Norge for at befrie Folket fra al den Ulov og Uret, som var det tilføiet af dem, der i hans Fraværelse egenmægtigen havde opfastet sig til dets Herrer. Han omtaler det meget Krigsfolk, han har ført fra Holland, hvilket han strax den følgende Dag vil føre til Oslo. Til denne Stad opfordrer han alle Embedsmænd og fire Mænd af hvert Fylke at møde ham for at faa hans Mening og Billie at vide. Dem som opsatte sig mod ham og Norges Rige og ikke ville lyde denne Skrivelse, skulle føres til Kongen, og Halvdelen af deres Gods skal tilhøre den som fanger dem, medens den anden Halvdeel tilfalder Kongen. De som tidligere have opsat sig imod ham, men nu ville af sig selv undertaste sig ham, vil han gjerne tage til Naade. Ingen Skat skal udgives uden til ham og hans Fuldmægtige. Til Slutning lover han at ville holde alt Folket ved „Guds og Norges Riges Lov“ og at „ville stifte sig imod dem alle som en christen Konge bør mod sine gode og tro Underfaatter“ ²⁾.

Kristian meldte strax Erkebiskop Olaf som og den i Throndhjem værende Gustav Trolle sin Komme til Norge. Han sendte derpaa Erkebiskop Olaf det udstedte Dpraab til videre Kundgjørelse nordnord og skrev ham endelig til den 8de November fra sit Skib under Indseilingen til Oslo. I dette Brev indbyder han Erkebiskoppen til Oslo, hvorhen han skulde tage med sig Lagmanden, Lensmænd, Borgermester og fire de ypperste Borgere af Throndhjems By og fire

¹⁾ Palud.-Müller Gr. Felde I. 51, jfrt. m. Sml. II. 90—93.

²⁾ Sml. II.

kænb af hvert Sysfel. Kunde han overkomme nogen af Kongens og Rigets Fiender, navnlig „Doctor“ Vincentius og Nils Lyffe, skulde han holde dem fast eller føre dem med sig til Kongen. Han ventager for øvrigt sit Løfte om Tilgivelse for dem, der underkaste sig ham frivilligen ¹).

De navngivne Mænd, som Kristian opfordrede Erkebiskoppen til at gribe, vare i Sikkerhed. Nils Lyffe var endnu i Danmark, og Vincentius var inden den 7de Oktober i Bergen ²), hvorhen ogsaa Esge Bilde var kommen, førend Kristian landede i Norge.

Kristian landsatte sit Krigsfolk i Oslo den 9de og 10de November og opfordrede den 11te Hr. Mogens Gyldenstjerne, der befalede til Afershus, til at opgive Slottet ³). Herpaa modtog han et listigt hvilgende Svar, hvorved Hr. Mogens udbad sig Frist til i Forveien at tilskrive Kong Fredrik. Sif han ikke Undsætning inden Marts næstkomende, da lovede han at opgive Slottet. Hermed lod Kristian sig narre, og der var saaledes for Diebliffet i Oslo en Vaabenstilstand mellem de to fiendtlige Partier ⁴).

Det havde, som vi see, været Kristians oprindelige Hensigt at samle om sig et talrigt almindeligt Rigs-møde i Oslo; men dette oplyste han, deels vel for Hastværks Skyld, deels fordi flere Bansteligheeder stillede sig i Veien, og han lod sig nøie med, saasnart som det var gjørligt, at samle et Raadsmøde eller en Herredag for det Samfundets, og selv dette Møde har maaskee været temmelig ufuldendigt. Vi kunne blot med Sikkerhed paavise som tilstedeværende Erkebiskoppen af Oslo, Hans Keff; men med største Sandsynlighed kan man dog ogsaa gjætte paa den for Kristians Sag saa ivrige Biskop Ragnus af Hamar, den fratraadte Biskop Anders Mus, Provsten til Kariekirken Matthias Hvoruf, Hans Andersson Abbed af Hovedø, og af Berdøslige: Ridderen Gaute Galle og Bæbnerne Erik Ugerup og Erik Erikson. Alle disse findes nemlig at have været med at hylde Kristian, eftersom de senere, netop af den Grund, maatte udgive et formeligt Opsigelsesbrev til ham, hvorom paa sit Sted skal ses. De tilstedeværende Raadsmedlemmer sammentraadte den 29de November, og efterat Paal Rjempe, en dansk Mand, som havde fulgt Kristian i hans Landflygtighed, og nu var Kongens Kansler, havde stalt dem, hylde de Kristian; og det blev i Hyldingsbrevet indført, at hvis Kristian ved Døden afgik skulde de være skyldige at tage hans søn, Johannes, til Konge. Marsagerne til deres Frasald fra Kong Fredrik bleve fremsatte i et Brev af samme Dag til det danske Rigs-Raad, og fremhævedes heri særdeles, at Kristian var i sin Tid for-

¹) Sml. II. 86; jfr. Hvittf. Fr. I. n. 1531 (Kv.-Udg. 266--267). ²) Sml. II. 78. ³) Palud.-Müller Gr. Feide I. 32. ⁴) Hvittf. n. 1531.

breven fra Danmark af et lidet Parti, uden Nordmændenes Vidende og Samtykke, samt at Norge havde antaget Fredrik nødtnunget, for ikke aldeles at fordæves. Kristian var saaledes deres rette Herre og Konge, hvem de nu have lovet Huldstab og Trostab ¹⁾).

Paa Mødet blev ogsaa vedtagen en Landehjælp af et Rod Søl af hver Mand og den saakaldte Gjengerd i Madvarer til Hjælp for Kristian. Biskop Hans Keff tilskrev desuden den 30te November paa Kongens Begne sin Geistlighed, at den skulde tage ud af Kirker og Kapeller det Sølvstøi, som kunde undværes, og sende det inden 8—10 Dage til Oslo til Kongen, der vil erstatte dem det i Fremtiden. Hovedkirkerne skulde ifkun beholde tilbage to Kalke og een Monstrans, de andre Kirker een Kalk, og havde Kirken ikke meer end een, da skulde Halvdelen af den leveres, dog saaledes, at Bønderne kunde udløse den med Søl og Penge. Hvad Søl og Penge Alterne kunde have, skulde man tage med ²⁾).

Kristian underrettede ved et Brev af 29de November Erkebiskop Olaf om den tilstaaede Landehjælp og Gjengerd, hvilken der nordpaa skulde udredes til Kongens Tjener Jørgen Hanssøn, som han sendte for at opbære den. Kristian havde havt i Sinde selv at komme Nordensjælds, men var for Tiden hindret deri ved sin Stilling. Idet han i Brevet anbefaler Erkebiskoppen sin Sag, yttre han Ønsket om, at denne snart vil komme til ham, eller og strax tilskrive ham ³⁾). Under 30te November sendte derhos Kristian Erkebiskoppen et Leidebrev, lydende paa fem Ugers Leide, og fri Tilbagereise, om han ei kom til Enighed med Kongen ⁴⁾).

Kristian var aabenbare endnu ikke ganske sikker paa Erkebiskop Olafs Stemning, og han vilde nu have hans bestemte Erklæring enten ved et personligt Møde eller skriftligt. Han vidste da ikke, at samme Dag som det søndensjældske Raad hylkede ham i Oslo, den 29de November 1531, havde Erkebiskoppen gjort det samme i Nidaros, i sit Kapitels Nærværelse. Den som her modtog Hylningen paa Kongens Begne, var Gustav Trolle. Den 3die December næst efter sendte Erkebiskop Olaf fra Stenvikholm ved tvende Stormænd, Hans Kruffoy og Magnus Arnessøn, Kristians Dpraab ledsaget af en anbefalende Skrivelse fra sig selv, til Indbyggerne i Fosens-Øen, Edoen, Romsdalen og Sunmøre, altsaa i Nils Pykkes Forlening ⁵⁾).

Olaf Engelbrektsøn havde saaledes nu afgjørende erklæret sig for Kristian. Men dette Skridt gjorde han ikke ganske uden Forbehold; og vi see atter heri et Bevis for hans ængstlige Barsomhed.

¹⁾ Hvitf. Fr. I. u. 1431 (Kv.-Udg. 271—274).

²⁾ Hvitf. sfs. 275—276.

³⁾ Hvitf. sfs. 268—29; Brevets Datering 27de Novbr. er rimeligvis blot en Feiltagelse for 29de.

⁴⁾ Sml. II. 90.

⁵⁾ Smls. 93, ifr. o. f. II. 700.

Hans Hylbing var forbunden med visse Tilsagn fra Kongens Side, hvilke Gustav Trolle paa dennes Begne maatte afgive: — 1) At Olaf Engelbrektsøn og hans Efterfølgere samt hans Kapitel skulde være fri for al Anklage fra Kongens eller hans Børns og Efterkommernes Side for Overenskomsten med Kong Fredrik, hvilken havde været nødvendig for at Erkebiskoppen kunde komme til sin Stol. — 2) At Kongen skal holde Kirker og Kloostere samt deres Prælater og Personer ubrødeligen ved deres Friheder og Privilegier. — 3) At Olaf Engelbrektsøn og efterkommende Erkebiskopper af Nidaros skulle uforstyrret besidde, Domkirken til evindelig Eje, Fæstet Stenvikholm, hvilket han af Kirkens og Biskopsstolens Gods og paa Kirkens Grund har opbygget, Kongen, hans Børn og Efterkommere i Norges Kongedømme og Riget til Tjeneste og Forsvar. — Disse Punkter opsatte siden Erkebiskoppen skriftlig den 10de December, og de bleve alle indtagne i det Forsikringsbrev, som Gustav Trolle derom udstedte i Throndhjem (Nidaros) den 12te December 1531¹⁾.

Isbud synes at have bragt Underretning om denne Erkebiskop Olafs Hylbingsafleggelse til Kristian i Oslo endnu inden Aarets Udgang. Thi de første Dage i Januar 1532 finder man, at Kongen i Oslo har udstedt flere Breve, hvilke uden tvivl forudsætte, at han nu var forsikkert om Erkebiskoppens hengivne Stemning. Den 1ste Januar forkynder han, at han har paalagt Erkebiskoppen at feide paa hans og hans Krones Uvener, og lade dem gribe hvorsomhelst han kan overkomme dem, navnlig Hr. Vincentius, Fru Ingerd og Nils Lyffe samt deres Tilhængere; og den 2den Januar kvitterer han for flere Summer, han har modtaget fra Erkebiskoppen, samt forlener denne med Thrøndelagen og Raumdal, ligesom hans Kapitel med Stjordalen²⁾. Den 5te Januar udstedtes, ligeledes i Oslo, i det norske Rigsraads Navn, et særskilt Hyldingsbrev til Kristians Søn Johannes. De enkelte Udstedere nævnes ikke i selve Brevet, derimod siges det at være udstedt „under Hr. Erkebiskoppens Segl af Throndhjem med alles vores Billie og Samtykke“³⁾. Men man kjender dog Ustederne af en Paategning paa en Gjenpart af Brevet. De vare: Erkebiskop Olaf, Biskopperne Anders Mus (episcopus tegensis, Biskop af Teige), Magnus af Hamar, Hans Refs, Provst Matthias og Hans Andersøn Abbed af Hoveds. Hvorledes Erkebiskoppens Segl er kommet for Brevet er ikke let at sige; thi han var sikkert paa den Tid det udstedtes i Throndhjem. Enten maa man antage, at Brevet er kommet fuld færdigt fra Erkebiskoppen, at det altsaa er beseglet af ham der hvor han opholdt sig, enten i Nidaros eller paa Stenvikholm,

¹⁾ Eml. II. 94—97.

²⁾ Emsl. 214—217.

³⁾ Rasker, Udstykker til Dan-

marks Hist. i Reformationstiden 66—70.

og blot har modtaget sin Datering i Oslo, hvor Raadet, som allerede den 29de November forrige Aar havde besluttet denne Hylдинг, endnu var forsamlet; eller ogsaa har Plads været ladet aaben for Erkebiskoppens Segl, og dette er blevet tilsat af ham, da han senere, rimeligviis i Begyndelsen af Marts, har været for en ganske kort Tid personlig tilstede i Oslo og der havt en Sammenkomst med Kristian; denne hentyder nemlig paa en saadan i et Brev fra samme Sted den 10de Marts ¹⁾). Erkebiskoppen har ikke godt kunnet undværes Nordenfjælds og har derfor snarest muligt vendt tilbage til Thrøndelagen, hvor han fremdeles viste sig saare virksom i at strabe Penge sammen til Kristians Tjeneste baade fra Kirkerne og ved Inddrivning af Landehjælpen. Herfor modtog han ogsaa ved gjentagne Leiligheder Kongens Tak ²⁾).

Mindre tilfreds synes denne derimod at have været med Erkebiskoppens Iver i at forfølge dem, som Kongen kalder „sine og Rigets Fiender“, hvorved han fortrinsviis forstaar Hr. Vincentius og dennes Tilhængere. I et Brev fra Oslo af 27de April til Erkebiskoppen lader Kongen denne vide, at han har spurgt, at Fru Ingerd har været hos ham i Paaskeugen (31te Marts til 6te April), og har ikke villet gaa ham tilhaande paa Kongens Vegne, men derimod ladet haanlige Ord falde om denne. Kongen paalægger Erkebiskoppen at inddrage alt hendes Gods, fast og løst, under Kronen, ligesaa alt det Gods nordenfjælds, som Vincentius og Nils Lyffe tilkommer med deres Hustruer, og sende alt det rørlige saa hastig som muligt til Kongen i Oslo. Fru Ingerd og hendes Datter, Nils Lyffes Hustru (Eliina), skal han indsatte paa et fast Sted indtil Kongen nærmere forordner. Det Gods, som Erkebiskoppens Tjenere og Svende har taget af Rigets Fiender, som de have slaget eller fanget, maa de dele mellem sig, for at de siden kunne blive saameget velvilligere til at straffe saadanne, hvor de overkomme dem ³⁾). Man finder ikke Spor til, at Fru Ingerds eller hendes Datters Fængseling er bleven udført; rimeligviis have de unddraget sig derfra ved at flygte til Hr. Vincentius i Bergen.

Imidlertid var Kong Kristians Hær for Akershus, af Grunde, som det ikke vedkommer os her at udvikle, saagodt som aldeles uvirksom. Mogens Gyldenstjerne havde strax før Kongens Komme til Oslo gjort sig al Umage for at forsyne Slottet med Fødemidler, og ved den Leilighed ogsaa plyndret Hovedens Kloster for alle de Madvarer, han

¹⁾ Sml. II. 222. En saadan uformelig Afsærd som den her antydede var paa den Tid ganske sedvanlig og har bevisfælligen fundet Sted, endog ved meget vigtige Dokumenters Udstedelse. ²⁾ Sml. II. 222—224, 228—229. ³⁾ Sml. 229—230.

der kunde overkomme. Han tilbød Abbeden, Hans Andersson, at flytte ind paa Slottet med Klosterets Kostbarheder; men dette Tilbud blev ikke modtaget; Abbeden viste sig derimod efter Kristians Komme denne hengiven og understøttede ham af Klosterets Penge. I Januar 1532 drog Kristian med sin Hær ned i Viken (det nordlige Baahuslen) for her at bekjæmpe de Svenske. Herved fik Hr. Mogens friere Hænder og benyttede Leiligheden til at hevne sig paa Abbeden. Natten til den 21de Januar drog han fra Slottet, rimeligvis over Isen, ud til Hovedøen, greb Abbeden i hans Seng og førte ham som Fange ind paa Afershus, medens Klosteret atter blev plyndret og derpaa afbrændt. Abbeden beholdt han i Fangenskab ligetil Kristian igjen havde forladt Norge. Dette Foretagende gav uidentvivl Anledning til at Biskop Hans Reff den 24de Januar opfordrede Kristian til at vende tilbage for Afershus ¹⁾, en Opfordring, som Kongen dog ikke efterkom for, som det lader, i Begyndelsen af Marts ²⁾.

Kong Kristians Fiender havde under Alt dette ikke været uvirkelige. Kong Fredrik, Kong Gustav og Hansfestæderne havde indgaaet et Forbund. En Flaade og en Hær havde samlet sig i Danmark ved de Forbundnes fælles Anstrængelser, færdig at drage til Norge, saasnart den strenge Vinter ophørte. Afershus var endelig tvende Gange lykkeligen bleven undsat, saa Mogens Gyldenstjerne vel kunde holde sig der, til de Forbundnes Hovedmagt ankom. Kristian derimod havde i Mellemtiden intet af Betydenhed udrettet, undtagen at han i Vinteren havde trængt de Svenske ud af Viken og ødelagt deres tvende Hovedfæstninger der i Landet, Karlsborg og Olafsborg ³⁾.

Den 28de April 1532 udstedte Kong Fredrik fra Kjøbenhavn et almindeligt Opraab til Nordmændene, igjen at vende tilbage til den Lydighed, de skyldte ham. Opraabets Tone var i høi Grad mild og forsonlig. Nordmændenes, baade de Geistliges og de Verdsliges, Overgang til Kristian fremstilles som tvungen og som Gjenstand for Fredriks Medlidenhed, helst da han havde erfaret den store Byrde, som Kristian under sit Ophold i Norge havde paalagt alt Folket i Skat, Gjengerd og allehaande Tyngsler. Fredrik har ikke før været istand til at sende dem Krigsfolk, der kunde befri og forsvare dem; men nu sender han dem til Hjælp en Hær under Anførsel af Knut Gyldenstjerne, Electus til Odense (en Broder til Hr. Mogens), Ridder Nils Lykke og Reinold von Heidensdorf; og samme Mænd har han bemyndiget til at handle og bestemme angaaende Norges Riges Bedste. Til disse Mænd beder han derfor Nordmændene fortro sig,

¹⁾ Langes Rth. 2den Udg. 421; 1ste Udg. 649, 762—764.

²⁾ Sml. II. 220

—221. ³⁾ Sml. I. 327.

som Kongen selv personligen var tilstede, og hvad de indvilge og samtykke skal være fast, som han selv havde besluttet det. Han vilde holde alle Nordmænd ved Norges Lov og Ret, og i alle Maader stifte sig mod dem „som en kristen, trofast, ærlig Konge bør gjøre mod sine fjære tro Undersaatter“¹⁾. Der er noget listigt indsmigrende i denne Tone, der mærkelig skielner sig fra den mere strenge og barste i de fleste af Kristians Opfordringer og Breve fra denne Tid. Begge Konger ere heri sin Karakter tro.

Saa Dage efter Udstedelsen af dette Dpraab gik Flaaden den 2den Mai under Segl fra Kjøbenhavn, og allerede den 7de samme Maaned løb den ind for Oslo. Kristian opbrændte strax efter sin Leir, trak sig ind i Byen og forstodsede sig der, saa at Fienden havde vanskeligt for at angribe ham. Men den 10de Mai om Aftenen satte de Ild paa Byens Søboder, hvilke afbrændte om Natten tilligemed alle de Skibe, store og smaa, som laa ved Byen. Hermed havde dog ogsaa Krigsforetagenderne paa denne Kant saagodt som Ende. Thi den 12te Mai aabnede Kristian Underhandlinger og Fiendtlighederne standsede ved Oslo²⁾.

Men til samme Tid omtrent som de ophørte her, begyndte de paa en anden Kant af Landet. Det var Kong Fredriks store Lykke under denne Krig, at han ved dens Begyndelse havde i sine Hænder Norges tre vigtigste Slotte, Baahus, Afershus og Bergenhush, og at hans Hovedsmænd her vare paalidelige og dygtige Mænd, Klaus Bilde, Mogens Gyldenstjerne og Esge Bilde, der havde Evne som Billie til at holde dem mod Kristian. Esge Bilde sad tryk paa Bergenhush, som nu var vel befæstet. Han havde den usle Biskop Olaf, der forresten ingen Mine havde gjort til at træde paa Kristians Side, ganske i sin Magt. Han kunde endelig stole paa Tydsterne paa Bryggen, efterdi Hansfestæderne vare Kong Fredriks Forbundne. Bergen var saaledes for det første istand til at yde alle dem af Fredriks Tilhængere, som kunde naa did, et sikkert Tilflugtssted og kunde senere tjene til et bekvemt Udgangspunkt for et Angreb paa Kristians Parti nordensjælds.

Et saadant Angreb kom ogsaa istand, da Otte Stigsøn, en dansk Herre i Fredriks Tjeneste, kom derhen som det lader i Mai Maaned med Forsterkning fra Danmark. Han, i Forening med Esge Bildes Foged, den danske Adelsmand Thord Roed, og Nils Klausson, Lagmand i Stavanger, drog med tre Skibe nordest, brandskattede Thronbhjems Len, brændte to af Erkebiskoppens Gaarde, ja satte sig i Besiddelse af selve Nidaros By, hvor de afbrændte Biskopsgaarden, og ved

¹⁾ Sml. II. 230—233; jfr. Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 289). ²⁾ Hvitf. Fredr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 282).

samme Veilighed, som det synes, Domkirken's Bibliothek. Erkebiskop Olaf havde tyet til sit Slot Stenvikholm i Stjordalen ¹⁾, hvilket han tidligere, ligesom i en Forudsøelse af hvad der nu indtraf, havde anlagt og vel befæstet. Men han formaaede ikke at gjøre den indfaldne Fiende nogen Modstand og frygtede desuden hvert Dieblif et Angreb ogsaa fra svensk Side, hvorfra virkelig Krigsfolk vare paa Veien til det Thronhjemske. I sin Nød tilskrev han den 3die Juni Kristian og opfordrede denne til at sætte sig i Besiddelse af Bergenhus snarest muligt, da ellers baade Erkebiskoppen og Almuen nordensjælds snart vilde være ødelagte ²⁾. Men Kristian var da allerede selv i saa stor Snibe, at hans eneste Haab næsten stod til de indledede Underhandlinger. Han havde rigtignok, endnu før han kan have modtaget Erkebiskoppens Brev, for at styrke dennes Nød, under 7de Juni meldt ham fra Oslo, at en stor Magt fra Nederlandene allerede var i Søen til hans egen Undsætning og hver Dag kunde ventes ³⁾; men dette var, ligesom flere lignende Tidender, hvilke Kristian i sin Nød lod udsprede, en forsættelig Opdigtelse. Det burgundiske Hof var nemlig dengang saa langt fra at tænke paa at sende Kristian Undsætning, at det tværtimod stod i Begreb med at aabne Underhandlinger med Kong Fredrik ⁴⁾. Kristians Sag i Norge var, trods alle Opoffrelser fra Erkebiskoppens og enkelte Biskoppers Side for at opretholde den, i en haabløs Tilstand.

Vi ville ikke dvæle ved de langvarige Underhandlinger mellem Kristian og de danske Hovedsmænd for Oslo, — Underhandlinger, der førtes med liden Redelighed fra begge Sider. Udfaldet blev, som bekjendt, at Kristian erklærede sig villig til, mod fri Leide, at drage med de danske Fuldmægtige til Danmark til Kong Fredrik, for personlig at underhandle med denne og Danmarks Riges Raad. En Overenskomst blev derpaa sluttet den 1ste Juli 1532 paa Akershus, og Leide udstedt den samme Dag.

Ved Overenskomsten betingedes adskillige Fordele for Kristians Tilhængere i Norge: — Riget skulde nu træde tilbage igjen i den Stilling til Kong Fredrik, hvori det var ved Kristians Ankomst; men alle de Biskopper, Riddere og gode Mænd, som vare gangne Kristian til Haande, skulde have Lov til, om de vilde, at forblive midlertidig i denne Ed og Forpligtelse, og ikke underkaste sig Kong Fredrik, før end Underhandlingerne mellem ham og Kristian vare komne til en en-

¹⁾ Stenvikholm var beliggende i Stordalen ved Thronhjemsfjorden nogle Mile nordost for Thronhjems By; Ruiner af det ere endnu tilbage i Statvolds Sogn, Stordalens Prestegjæld. ²⁾ Paludan-Müller Gr. Feide II. 24—25. ³⁾ Sml. II. 234. ⁴⁾ Pal.-Müller Gr. Feide I. 72. ⁵⁾ Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 282—336).

delig Afgjørelse. De skulde i Mellemtiden nyde Fred, Stilstand og Ejendom, samt beholde den Ære og Verdighed, i det Verdslige som i det Geistlige, hvilken de havde før Kristians Ankomst; hvorimod de, naar et endeligt Forlig var kommet istand, skulde igjen indgaa i sin gamle Ed og Forpligtelse til Kong Fredrik, saafremt ikke anderledes i Forliget fastattes, og da tilsikredes dem fuldkommen Straffløshed med Hensyn til Liv, Ære og Gods for alt hvad de havde gjort i Kristians Tjeneste, „saa at det da skal være en evig aftalt Sag for Født og Ufødt til evig Tid i alle Maader“. — Ogsaa Norges „menige Indbyggere“, der havde givet sig til Kristian, skulde nyde fuldkommen Tilgivelse, naar de strax underkastede sig Fredrik og viste sig tro mod hans Embedsmænd. Man skulde hjælpe til, at de Kristians tro Tjenere, som havde fulgt ham i hans Landflygtighed og nu vare komne med ham tilbage, kunde komme igjen til Sit og faa nogen Dpreisning. Hans Krigsfolk skulde strax drage ud af Riget under fri Reide ¹⁾.

I den for Kristian og hans Følge udstedte Reide hed det blandt andet, at den skulde ubrødelig holdes, indtil Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad havde skaffet dem sikkert igjen til Norge eller til Tydskland ²⁾.

Den 4de Juli tilskrev Kristian fra Oslo Erkebiskop Olaf og ligeledes alle sine „tro Undersaatter“ nordensjælds og meddelte dem den sluttede Overenskomst samt de Betingelser, som i den vare gjorte til deres Fordeel. Han lover, i sine Forhandlinger med Fredrik at ville paasee deres Bedste, og formaner Almuen i Mellemtiden, indtil et endeligt Forlig mellem ham og Kong Fredrik kan komme istand, at være denne og hans Embedsmænd tro og lydige. I begge Breve fremstimer ikke utydeligen hans Haab om igjen at komme tilbage til Norge, naturligvis ifølge Forlig med Kong Fredrik. I Slutningen af Brevet til Erkebiskoppen udtaler han ogsaa sin varme Tak til denne for hans Troskab under Kristians sidste Ophold i Norge, „hvilken eders Belvillighed og Trofasthed imod os vi aldrig ville forglemme, men kjærlig og gjerne altid forskylde eder, saalænge vi leve“ ³⁾.

Ogsaa de danske Fuldmægtige tilskreve den 7de Juli Erkebiskoppen og Folket nordensjælds om den afsluttede Overenskomst og lod dem med det samme vide, at Hr. Nils Lyffe vilde komme der nord at underhandle nærmere med dem ⁴⁾. Ligeledes underrettede de samme Dag Otte Stigsøn og hans Krigsfolk om den sluttede Overenskomst; de skulde ingen Fiendtligheder meer øve, men thinge Kong Fredrik Landet til igjen. Nils Lyffe skulde komme til Bergen og give nær-

¹⁾ Hvitf. anf. St. 314—324.

²⁾ Hvitf. smst. 326.

³⁾ Eml. II. 235

—239.

⁴⁾ Pal.-Müller Gr. F. II. 26.

mere Oplysninger om Forholdene ¹). Endelig udgif til de svenske Krigsfolk, som var indrykket i det Nordensjældske de Sammes Skrivelse af 8de Juli med Taffigelse for deres Tjeneste og Opfordring til at vende tilbage til Sverige ²).

I de sidste Dage af sit Ophold i Oslo affendte Kong Kristian Jørgen Hansøn til Nederlandene med det Hyldingsbrev, som de norske Raadsmedlemmer den 5te Januar havde udstedt til hans Søn Johannes. Det skulde siden sendes til Regensburg til Kristians Gesandt hos Keiseren og de tydske Fyrster. Dette Foretagende blev siden udlagt som et Brud fra Kristians Side paa Overenskomsten. Den unge Fyrste fik dog neppe engang Brevet at see; thi han døde netop ved den Tid i Regensburg tretten Aar gammel. Han skal have været en haabefuld Yngling og var Kristians eneste Søn ³).

Den 8de Juli gif Kongen ombord og den 9de forlod Flaaden Oslo. Men medens man endnu var i Fjorden, fik Kristian tvende Gange Leilighed til at skrive et Par korte Breve til Erkebiskop Olaf, det ene af 10de Juli fra Haas (ved Drøbak), det andet af 11te Juli fra Bevøfund (ved Gjæloen). I det første beder han Erkebiskoppen bevare de Kongens Penge, som han havde modtaget for Overenskomstens Afsluttelse, indtil han fik Kristians Skrivelse om at et endeligt Forlig var kommet istand. I det andet anbefaler han Erkebiskoppen at gjengive Hr. Nils Lyffe alt det Gods denne eller hans Hustru tilhørende, som han havde optaget, og som ikke allerede er kommet Kristian til Hænde ⁴). I begge Breve findes Ytringer, der synes hentyde paa et Haab om, at han kunde komme tilbage til Norge.

Men nærede den ulykkelige Konge virkelig et saadant Haab, da bedrog han sig skræffelig. Den 24de Juli kom han for Kiøbenhavn. Her var imidlertid Fredrik og det danske Rigsraad i den største Forlegenhed ved hans Komme. Fredrik havde ved en Befaling af 13de Juni til sine Fuldmægtige i Norge paalagt disse ikke at indgaa paa nogen Overenskomst med Kristian, men drive ham til en ubetinget Overgivelse. Denne Befaling indtraf, efter at Overenskomsten rigtignok allerede var aftalt, men endnu ikke beseglet. Nu vidste man ikke hvilket af to man skulde gjøre: holde Overenskomsten, eller forkaste den som ugyldig. Indtrængende Opfordringer fra Kong Gustav af Sverige ligesom og fra de tilstedeværende holsteinske Herrer kom det Parti i det danske Raad til Hjælp, som paastod Overenskomsten forkastet; og dette besluttedes, da Knut Gyldenstjerne i Raadet havde henpeget paa visse formeentlige Brud paa Overenskomsten, som Kri-

¹) Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Rv.=Udg. 235).

²) Sml. I. 343 f.

³) Hvitf.

Krist. II. u. 1519; Fr. I. u. 1532 (Rv.=Udg. 334, 362),

⁴) Sml. II.

239—241.

stian efter dens Afsluttelse, havde tilladt sig. Det bestemtes, at Kristian skulde sættes fast paa Sønderborg Slot. Den svegne Konge, som i fem Dage var forbleven paa Skibet under det løine Paastud, at Kong Fredrik ikke var tilstede i Kjøbenhavn, blev endelig den 30te Juli ført afsted til Slesvig, som det hed sig, for at mødes med Fredrik i Flensborg; og han mærkede ikke, at han var bedragen, før han saa Skibet styre lige paa hans Fængsel. Hans Fangenskab og Død have vi allerede ovenfor omtalt.

Krigen, som Kristian havde valet i Norge, var nu endt. Riget havde vundet det ved den, at Viken var kommen ud af de Svenskes Hænder og tilbage til Norge, med hvilket hint Landskab nu i lang Tid blev forenet. Men tvivlsomt er det, om denne ene Fordeel kunde antages at opveie de store Opoffrelser Riget havde gjort for Kristian, og de Ulykker, Krigen havde paaført flere Landsdeles Indbyggere. Mange glimrende Forhaabninger, byggede paa Kristians Tilbagekomst, laa nu nedslagne; og mest gjælder dette om de Geistliges, som havde offret sig til hans Sag. Hvorvidt disse Forhaabninger vare fornuftige og berettigede, og hvorvidt Kristians Seier vilde have fyldestgjort dem, — derom kan man rigtignok høieligen tvivle. Man maa tvivle om hans grundige Omvendelse, om hans af Naturen egenraadige, grumme og mistænksomme Sindelag virkelig i Modgangens Skole var blevet til Bunds forandret, saaledes at han nu vilde have optraadt som en mild og kjærlig Styrer, opoffret for sit Folks Vel. Man maa næsten end mere tvivle om, at Biskopperne i ham vilde have fundet den Støtte for sin Magt, for den gamle Kirkeorden og for den romerste Lære, som de ventede sig; — Kristian var dog nok, trods den offentlige Afsværgelse af sine fjætteste Meninger, i Hjertet fremdeles en Tilhænger af Luthers Lære og af en Kirke-reformation i dens Aand. Hans Ytringer ved de sidste Underhandlinger synes i det mindste ideligen at røbe den lutherst-evangeliske Læres Befjender. Men hvorledes end dette kan have været, — Forhaabningerne vare utvivlsomt tilstede, da man med aabne Arme modtog ham, og de vare tilintetgjorte, da hans Foretagende saa ganske var mislykkets. Alene Efterregningen fra Seierherrerens Side med de Overvundne stod tilbage, og dens Udfald var uvist.

Ifølge Overenskomsten af 1ste Juli skulde vistnok al saadan Efterregning bortfalde; men denne Overenskomst forfæstede, som vi have seet, Kong Fredrik og det danske Rigsraad. I dens Betingelser var altsaa i Grunden, fra den Stund, ingen Beskyttelse at søge for Kristians Tilhængere. Men Omstændighederne søiede sig saa heldigt for Erkebiskoppen og Kristians øvrige Venner nordensjælds, at Overenskomsten dog kom dem tilgode.

Da Kong Fredrik sendte de ovenomtalte tre Fuldmægtige til Norge, havde han medgivet den ene af dem, Nils Lyffe, en særskilt Fuldmagt til, i Forening med Vincentius Lunge, at handle med de Nordenfjældske og bringe dem igjen til Lydighed; og denne Fuldmagt synes at have været ligesaa uindskrænket som den, der var givet Knut Gyldenstjerne og hans Medfuldmægtige ¹⁾. Nils Lyffe forblev imidlertid for Oslo, indtil Overenskomsten med Kristian var kommen istand, og drog først efter dens Afsluttelse og Besegling, hvori han deeltog, til Bergen. Ganste vist var Hr. Nils, strengt taget, hverken nogen ret ærlig eller ret paalidelig Mand, men der maa have været noget Mildt og Bindende ved ham, der gjorde ham høist skiftet til at optræde meglende og forsonende; og derfor var hans Valg til Underhandler i nærværende Tilfælde, som det lader, meget heldigt. Han synes ogsaa at have gjort et godt Indtryk paa Kristian; thi et saadant har rimeligvis ledet denne, da han, som allerede sagt, under 11te Juli tilskrev Erkebiskoppen om at oplade Nils Lyffe hvad der af hans Gods endnu var i Behold. Naastue var det tillige et Fingerpeg fra Kongen til Erkebiskoppen, at denne i de kommende Underhandlinger skulde holde sig fortrinsvis til Hr. Nils. Da Nils Lyffe havde opbiet Overenskomstens Afsluttelse, og selv havde været med at bringe den istand, var det en Selvfølge, at han nu erkjendte sig bunden i sine forestaaende Underhandlinger med de Nordenfjældske ved dens Bestemmelser til Kristians Tilhængeres Fordeel, helst da han vel neppe havde nogen Tanke om, at det Hele vilde blive forkastet af Kong Fredrik.

I en saadan Stemning kom altsaa Nils Lyffe til Bergen. Her blev holdt et Slags Herredag, paa hvilken en Landehjælp til Kongen af to Lod Sølvs for hver Mand blev vedtagen. Derpaa droge Nils Lyffe og Vincentius Lunge i Spidsen for en væbnet Magt til Throndhjem. De kom did i de første Dage af September og besatte Throndhjems By. Erkebiskop Olaf havde tyet til Stenvikholm Slot. Hr. Vincentius tilegnede sig, med sin sedvanlige Anmættelse, den første Rolle i Foretagendet. Han var umaadelig forbittret paa Erkebiskoppen, og denne hans Følelse spores i de kongelige Fuldmægtiges Breve. I et Brev af 3die September forlangte de Erkebiskoppens Erklæring, om han vilde erkjende Kong Fredrik for sin rette Herre? eller, om han, støttende sig til Overenskomsten i Oslo, ikke endnu vilde dette, om han da vilde erkjende ham for Menigmands Herre og Konge? De forlangte videre, at han af alle de Len, han havde af Kronen for Kristians Komme, skulde lade sex Mænd af hver Skibrede møde i Throndhjem for at aflægge Kong Fredrik ny Trostabsed i hans Fuld-

¹⁾ Pal.: Müller Gr. F. II. 26.

stian efter dens Afsluttelse, havde tilladt sig. Det bestemtes, at Kristian skulde sættes fast paa Sønderborg Slot. Den svægne Konge, som i fem Dage var forbleven paa Skibet under det løine Paaskud, at Kong Fredrik ikke var tilstede i Kjøbenhavn, blev endelig den 30te Juli ført afsted til Slesvig, som det hed sig, for at mødes med Fredrik i Flensborg; og han mærkede ikke, at han var bedragen, før han saa Skibet styre lige paa hans Fængsel. Hans Fangenskab og Død have vi allerede ovenfor omtalt.

Krigen, som Kristian havde vaft i Norge, var nu endt. Riget havde vundet det ved den, at Viken var kommen ud af de Svenskes Hænder og tilbage til Norge, med hvilket hint Landskab nu i lang Tid blev forenet. Men tvivlsomt er det, om denne ene Fordeel kunde antages at opveie de store Dpoffrelser Riget havde gjort for Kristian, og de Ulykker, Krigen havde paaført flere Landsdeles Indbyggere. Mange glimrende Forhaabninger, byggede paa Kristians Tilbagekomst, laa nu nedslagne; og mest gjælder dette om de Geistliges, som havde offret sig til hans Sag. Hvorvidt disse Forhaabninger vare fornuftige og berettigede, og hvorvidt Kristians Seier vilde have fyldestgjort dem, — derom kan man rigtignok høieligen tvivle. Man maa tvivle om hans grundige Omvendelse, om hans af Naturen egenraadige, grumme og mistænsomme Sindelag virkelig i Modgangens Skole var blevet til Bunds forandret, saaledes at han nu vilde have optraadt som en mild og kjærlig Styrer, opoffret for sit Folks Vel. Man maa næsten end mere tvivle om, at Biskopperne i ham vilde have fundet den Støtte for sin Magt, for den gamle Kirkeorden og for den romerske Lære, som de ventede sig; — Kristian var dog nok, trods den offentlige Afsværgelse af sine fjætteste Meninger, i Hjertet fremdeles en Tilhænger af Luthers Lære og af en Kirke-reformation i dens Aand. Hans Uttringer ved de sidste Underhandlinger synes i det mindste ideligen at røbe den lutherst-evangeliske Læres Befjender. Men hvorledes end dette kan have været, — Forhaabningerne vare utvivlsomt tilstede, da man med aabne Arme modtog ham, og de vare tilintetgjorte, da hans Foretagende saa ganske var mislykkets. Alene Efterregningen fra Seierhærrernes Side med de Dvervundne stod tilbage, og dens Udfald var uvist.

Ifølge Dverenskomsten af 1ste Juli skulde vistnok al saadan Efterregning bortfalde; men denne Dverenskomst forkastede, som vi have seet, Kong Fredrik og det danske Rigsraad. I dens Betingelser var altsaa i Grunden, fra den Stund, ingen Beskyttelse at søge for Kristians Tilhængere. Men Omstændighederne søiede sig saa heldigt for Erkebiskoppen og Kristians øvrige Venner nordensjælds, at Dverenskomsten dog kom dem tilgode.

Da Kong Fredrik sendte de ovenomtalte tre Fuldmægtige til Norge, havde han medgivet den ene af dem, Nils Lyffe, en særskilt Fuldmagt til, i Forening med Vincentius Lunge, at handle med de Nordenfjældske og bringe dem igjen til Lydighed; og denne Fuldmagt synes at have været ligesaa uindskrænket som den, der var givet Knut Gyldenstjerne og hans Medfuldmægtige ¹⁾. Nils Lyffe forblev imidlertid for Oslo, indtil Overenskomsten med Kristian var kommen istand, og drog først efter dens Afsluttelse og Besegling, hvori han deeltog, til Bergen. Ganske vist var Hr. Nils, strengt taget, hverken nogen ret ærlig eller ret paalidelig Mand, men der maa have været noget Mildt og Bindende ved ham, der gjorde ham høist skikket til at optræde meglende og forsonende; og derfor var hans Valg til Underhandler i nærværende Tilfælde, som det lader, meget heldigt. Han synes ogsaa at have gjort et godt Indtryk paa Kristian; thi et saadant har rimeligvis ledet denne, da han, som allerede sagt, under 11te Juli tilskrev Erkebiskoppen om at oplade Nils Lyffe hvad der af hans Gods endnu var i Behold. Naastue var det tillige et Fingerpeg fra Kongen til Erkebiskoppen, at denne i de kommende Underhandlinger skulde holde sig fortrinsvis til Hr. Nils. Da Nils Lyffe havde opbiet Overenskomstens Afsluttelse, og selv havde været med at bringe den istand, var det en Selvfølge, at han nu erkjendte sig bunden i sine forestaaende Underhandlinger med de Nordenfjældske ved dens Bestemmelser til Kristians Tilhængeres Fordeel, helst da han vel neppe havde nogen Tanke om, at det Hele vilde blive forkastet af Kong Fredrik.

I en saadan Stemning kom altsaa Nils Lyffe til Bergen. Her blev holdt et Slags Herredag, paa hvilken en Landehjælp til Kongen af to Lod Sølvs for hver Mand blev vedtagen. Derpaa drog Nils Lyffe og Vincentius Lunge i Spidsen for en væbnet Magt til Throndhjem. De kom did i de første Dage af September og besatte Throndhjems By. Erkebiskop Olaf havde tyet til Stenvikholm Slot. Hr. Vincentius tilegnede sig, med sin sedvanlige Anmasselse, den første Rolle i Foretagendet. Han var umaadelig forbittret paa Erkebiskoppen, og denne hans Følelse spores i de kongelige Fuldmægtiges Breve. I et Brev af 3die September forlangte de Erkebiskoppens Erklæring, om han vilde erkjende Kong Fredrik for sin rette Herre? eller, om han, støttende sig til Overenskomsten i Oslo, ikke endnu vilde dette, om han da vilde erkjende ham for Menigmands Herre og Konge? De forlangte videre, at han af alle de Len, han havde af Kronen for Kristians Komme, skulde lade sex Mænd af hver Skibrede møde i Throndhjem for at aflægge Kong Fredrik ny Troskabsed i hans Fuld-

¹⁾ Pal.-Müller Gr. F. II. 26.

mægtiges Haand. De lode ham vide, at Kongen vilde have i Lands- hjælp af Almuen to Lod Sølv af hver Mand, hvilket var samtykket i Bergen, og denne Skat skulde Erkebiskoppen inddrive i sit Len. Endelig fordrede de, at han skulde tilbagefalde de Fogeder, han havde indsat i de Len, han under Kristians Ophold i Norge havde bemægtiget sig.

Erkebiskoppen svarede den 9de September fra Stenvikholm, at han holdt sig til Overenskomsten i Oslo og vilde opbie Udfaldet af Kong Kristians Underhandlinger med Kong Fredrik, før han underkastede sig denne sidste. Han erkjendte, ifølge Overenskomsten, Fredrik for Menigmands Konge; men han vilde selv holde Almuen i sine Len til Lydighed med ham, — de Fuldmægtige havde intet dermed at gøre. Bardøhus Len vilde han rømme, saasnart Hr. Vincentius selv drog did; men Fru Ingerds Len ikke, førend de havde forladt Throndhjems By, som hørte til de Len, Erkebiskoppen havde før Kristians Komme.

Da de Fuldmægtige, i et nyt, bittert Brev af 12te September, gjentog sit Forlangende om den nye Eds Afleggelse til dem, eftersom Erkebiskoppen, der selv bekjender sig endnu at være Kong Kristians Mand, ikke kan modtage den paa Kong Fredriks Begne, — gav Erkebiskoppen, der desuden opfordredes til det samme af Throndhjems Borgere, efter i dette Stykke, og indkaldte den 23de samme Maaned sex Mænd af hver Skibrede til Throndhjem, hvilke for de Fuldmægtige hylbode Kong Fredrik og samtykte Landehjælpen. Erkebiskoppen paatog sig desuden ved et Brev fra Stenvikholm af 25de September at opkræve denne Skat i sit Len; men han holdt sig forøvrigt for sin egen Person til Overenskomsten i Oslo, hvilken han forpligtede sig til at holde ¹⁾).

Saaledes stode Sagerne i det Throndhjemste, da nye Beslutninger, tagne i Kjøbenhavn, paastyndede deres endelige Afgjørelse. — Biskop Hans Reff af Oslo, der — med eller mod sit eget Dnsse — var bleven en af de Personer, der sterkest havde indviklet sig i Kristians Sag, fandt det, ved Knut Gyldenstiernes Afreise med Kong Kristian, tjenligst for sig at følge med til Kjøbenhavn for der personlig at søge sin Fred hos Kong Fredrik. Det lykkedes ham ogsaa at udvirke den, dog ikke uden Opoffrelser. Han maatte love 6000 Lod Sølv ²⁾, og derhos den 3die August, i Biskopsgaarden i Kjøbenhavn, udstede et Forpligtelsesbrev. Han erklærede i dette, at da Kongen, for Guds Skyld og for det danske Rigsraads Forbøn, havde naadigen

¹⁾ Pal.-Müller Gr. F. II. 26—31. ²⁾ Hvitf. Fr. II. u. 1532 (Kv.-Udg. 363).

Hvitfeldt siger ikke naar Hans Reff undergik denne Bød; men rimeligt er det, at man netop nu har benyttet hans Forlegenhed til at afvinge ham Tilfagnet om dens Udredelse.

tilgivet ham hans Forseelse, skulde han for Fremtiden atter være Kong Fredrik huld og tro. Han skal opsigge Kong Kristian og med de andre norske Raadsmedlemmer tilbagefalde det Hyltingsbrev for dennes Søn, hvilket de havde sendt til Keiseren. Han skal ikke, naar Kong Fredrik dør, med Norges Raad faare eller samtykke nogen særegen Konge til Norges Rige, men forpligter sig til, „med Danmarks og Norges Riges Raad“, at vælge og samtykke den Samme til Herre og Konge over Norge, som Danmarks Riges Raad vælger til Danmark, „som det Forbund, hvormed begge Riger tilforn ere sammenbundne, indeholder og udviser“. Han skal efter denne Dag aldrig lade sig trænge fra Kong Fredrik og Danmarks Riges Raad, under Livs og Biskopsdommes Fortabelse¹⁾).

Ved denne Forpligtelse vandt Biskop Hans i den Grad Kong Fredriks og det danske Rigsraads Tillid, at han nu blev udseet til at være en af de nye Fuldmægtige, som man besluttede at sende til Norge. Da nemlig Overenskomsten til Oslo engang var undertkjendt af Kongen, vilde han, ganske naturlig, ikke heller vide af nogen Underhandling med Kristians Tilhængere i Norge, der var grundet paa hin Overenskomst, og derfor skulde nye Underhandlinger med de Norske optages uden Hensyn til den. Den 6te August 1532 bleve nu i Kjøbenhavn Biskop Hans Neff samt Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde af Kongen og det danske Raad udnævnte til at handle med Norges Raad og Indbyggere om Forbund og Fred mellem de to Riger. Der gaves dem Fuldmagt til at tage med sig i sit Hverv hvilke af Norges Raad, dem tyktes gavnligt; og hvad de saa bestemte, det skulde være saa fast, som om Kongen og det danske Raad selv derved havde været tilstede og besluttet det²⁾).

De tre Fuldmægtige droge først til Oslo, men forhastede sig, som det lader, ingeniunde med sit Hverv. Thi ikke før den 23de September tilskreve de fra Oslo Erkebiskop Olaf, indbøde ham at møde dem paa Halvveien og sendte ham dertil Reide.

Men Efterretningen om disse nye Fuldmægtiges Komme og om alt hvad der var foregaaet i Kjøbenhavn havde rimeligvis naaet Throndhjem, før det nævnte Brev kom til sin Bestemmelse. De Underhandlende have ganske vist indseet, at deres Stilling var forandret: Erkebiskoppen har følt, at det Fodfæste han havde i Overenskomsten til Oslo var nær ved at undrages ham, og de tvende kongelige Fuldmægtige, at det snart var ude med deres Myndighed, af hvis Benyttelse de dog gjerne vilde have baade Ære og Gavn for de slap den. Saaledes synes man fra begge Sider at have skyndet med at komme til et Forlig, før de nye Fuldmægtiges Ankomst blev dem

¹⁾ Pal.-Müller Gr. 8. II. 34.

²⁾ Sml. II. 241—242.

formelig forkyndt. Den 3die September gave Vincentius Lunge og Nils Lykke fra Throndhjem Erkebiskoppen, der under de forudgaaende Forhandlinger havde holdt sig paa Stenvikholm, fri Reide til et personligt Møde med dem i Helgeseter Kloster. Mødet fandt Sted. Erkebiskoppen undertastede sig Kong Fredrik og fornyede sin Trostabsed til ham i de tvende Fuldmægtiges Haand. Og nu kunde han, efter at have modtaget de tre nye Fuldmægtiges Skrivelse af 23de September, svare dem fra Helgeseter Kloster den 8de October, at han havde afgjort sin Sag med Vincentius Lunge og Nils Lykke, og allerede var indtraadt i sit forrige Trostabsforhold til Kong Fredrik. Han bad af den Grund de tre Herrer umage sig til Throndhjem, helst fordi de da der kunde træffe sammen med de to ældre Fuldmægtige.

Medens man nu ventede paa dem, opgjorde Erkebiskoppen og Hr. Vincentius sit nærmeste Mellemværende, hvilket, som let kan tænkes, ikke gik af uden Dpoffrelse fra den førstes Side. Erkebiskoppen maatte erstatte Hr. Vincentius og Fru Ingerd al den Skade, der var dem tilføiet under Krigen, og forpligte sig til at betale ham 1500 Mark danske Penge og 3000 Baager Fisk, alt ældre Fiendskab skulde være glemt, medens Tvist, som senere kunde opstaa mellem dem, skulde undertastes det norske Raads Afgjørelse. Dette Forlig var istandbragt den 22de October ¹⁾).

Da nu Hans Keff, Trud Ulfstand og Klaus Bilde, paa Erkebiskoppens Indbydelse, kom til Throndhjem, var der ikke synderlig meer for dem at gjøre end at stadfæste og i visse Stykker udfylde hvad der allerede var istandbragt. Thi at fuldkaste hele det ved Vincentius Lunge og Nils Lykke afsluttede Forlig, have ganske vist de nye Fuldmægtige fundet betænkeligt. Men i een Henseende fik dog Erkebiskoppen føle, at de nye Fuldmægtige forfastede Overenskomsten til Oslo som Udgangspunkt for sine Underhandlinger. Han maatte nemlig, som Biskop Hans Keff tidligere havde maattet gjøre, indgaa paa at udrede en stor Bod for sin Overgang til Kristian. Erkebiskoppen udstedte i Throndhjem den 6te November en Forpligtelse, at betale 15000 Mark danske Penge deels strax deels i visse paafølgende Terminer. Men da dette var gjort, tilfikkrede ogsaa de tre Fuldmægtige ham, ved et Brev af samme Dag, Kongens fuldstændige Tilgivelse. Hans Forseelse skulde være „en aftalt Sag“, og han, hans Efterfølgere, Kapitel, Geistlighed, Tjenere og Benner skulde efter denne Dag have Kong Fredriks Raade samt nyde sine Friheder, Privilegier og Ejendele ligesom før Kong Kristians Komme ²⁾). Forsoningen blev i et aabent Brev af de Fuldmægtige kundgjort Almuen i Throndhjems

¹⁾ Pal.-Müller Gr. S. II. 31—33.

²⁾ Sml. II. 243—245.

Biskopsbømme og det blev denne i Kongens Navn paalagt at være lydige mod Erkebiskoppen paa Kirkens Begne som før ¹⁾).

Mange Medlemmer af Norges Raad vare nu samlede i Throndhjem, saaledes at man næsten kan ansee Forsamlingen som et Raadsmøde. Ved denne Leilighed funde altsaa passende udføres, hvad Biskop Hans Keff allerede havde forpligtet sig til, og hvad der maa antages at være de Fuldmægtige befalet særligen at paasee, nemlig at Hylvingen til Kristian II og hans Søn formeligen blev ved Brev og Segl tilbagegldt. Som Raadsmedlemmer, der i sin Tid havde hyllet Kristian, nævnes her følgende: Erkebiskop Olaf, Anders Mus, forhenværende Biskop af Oslo, Biskopperne Magnus af Hamar og Hans af Oslo, Gaute Galle Ridder, Eriq Eriksson og Eriq Ugerup Bæbnere; alle disse opstyre ham nu den 7de November 1532 Huldskab og Trostak. Samme Dag blev ogsaa et latinsk Brev udstedt til Keiser Karl V af Erkebiskoppen, Biskopperne Anders, Magnus og Hans, Provst Matthias, Hans Abbed af Hovedø, og, som der lægges til uden Navnes Nævnelse, „de øvrige Raadsmedlemmer af dette Parti“, — hvorved det aabne Brev af 5te Januar 1532 tilbagefalder, i hvilket de samme Herrer havde hyllet Kristians Søn, Keiserens Søstersøn, Hertug Johannes som Norges Arveherre. Endelig blev samme Dag, den 7de November 1532 af Erkebiskop Olaf, Biskopperne Anders Mus, Magnus Lauritsøn og Hans Keff, Vincentius Lunge, Gaute Galle og Nils Lykke, Riddere, Eriq Ugerup og Eriq Eriksson, Bæbnere, i Egenstak af Norges Riges Raad, et Brev givet, hvori de erklære, at de kongelige Fuldmægtige, Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde, have, i Kongens og det danske Raads Navn, foreholdt Norges Raad den Fred og det Forbund, der af deres Forfædre er gjort begge Riger imellem. Dette Forbund stadfæste de, dog med Forbehold, „at alle Norges Riges Herligheder, Necesser, Friheder, Privilegier blive ved fuld Magt og uforfrænfede i alle Maader“. Udfordres nogen videre Underhandling om hvad vedkommer Kongens og begge Rigers Ære, Gavn og Fred, da henstille de dette „til begge Rigers Raads, hver paa sin Side, deres almindelige Sammenkomst, med et menigt endrægtigt Raad at formere og forbedre“ ²⁾).

Dette sidste Brev maa ansees som Slutningsdokumentet for den hele Underhandling, og det kan neppe forklæres anderledes end som en Erklæring om, at Norge nu var vendt tilbage igjen i den selv samme Stilling til Kong Fredrik og Danmark, hvori det var før Kristian II's seneste Komme didhen. Foreningen af 1450 skulde staa ved Magt, men ogsaa Kong Fredriks norste Haandfæstning af 1524; — det vil sige: det gamle svævende, ubestemte Forhold skulde vedblive.

¹⁾ Pal.-Müller Gr. F. II. 36—38.

²⁾ Smst. 37—40, 410—411.

Det maa ellers mærkes, at der i disse Underhandlinger, hverken for Raadets Bedkommende i Almindelighed eller for enkelte af dets Medlemmers, f. Ex. Erkebiskoppens, i Særdeleshed, er Tale om nogen saadan Forpligtelse med Hensyn til Kongevalget efter Fredriks Død, som den, Biskop Hans Reff for sin Person havde maattet udstede ¹⁾, og hvorved det norske Raad, ifald det havde underkastet sig den, saa godt som maatte agtes at have fraskrevet sig al Frihed i sit Kongevalg ²⁾. Imidlertid var det saa langt fra, at Hans Reffs Forpligtelse udtryffeligt blev hævet, at meget meer Biskop Magnus af Hamar, uvist naar, maatte udstede en ligelydende, ligesom ogsaa sidstnævnte Biskop, efter de kongelige Fuldmægtiges Tilbagekomst til Oslo, maatte der den 1ste December 1532 give dem sit Brev paa en Bod til Kongen af 2500 Lod Sølv.

Biskopperne Høskold af Stavanger og Olaf af Bergen gif, saavidt vides, uskadt ud af den Nøse, som Kristian II's Angreb fremkaldte i Norge. Marsagen er let at see. Biskop Olaf var hele Tiden under de danske Magthaveres Forsvar og Formynderskab i Bergen, og var vel heller ikke, med sin gjerrige Natur, synderlig oplagt til utvungen at give Penge ud til et politisk Foretagende som Kristians. Hvad Høskold angaar, da maa det have lykkets ham enten ganske at undgaa al Indblanding i Kristians Sag, eller itide igjen at trække sig ud af den. Vist er det, at ingen Bod findes at være nogen af disse to Biskopper paalagt.

Hoveds Cistercienserkloster blev, som vi have seet, i 1532 paa Grund af Abbed Hans Andersøns Overgang til Kristian II, opbrændt og forstyrret for aldrig meer at gjenreises. Dets Gods lagdes til Akershus Slot. Ogsaa Prioren i Barna Johanitterkloster eller Hospital havde erklæret sig for Kristian i 1531 og sendt ham et Bidrag af 40 Lod Sølv, dog, som det lader, med temmelig egennyttige Sidsenhensyn. Hans Frasald fra Fredrik kom imidlertid ham og Klosteret dyrt at staa. Thi Kongen tog heraf Anledning til, den 2den August 1532, at forlene sin Hoffinde Peter Brokkenhus med Barna paa det Vilkaar, at han skulde underholde Brødrene ³⁾. To anseede og rige Klosterses Sekularisation var altsaa blandt de flere for den norske Kirke bittere Følger af Kristian II's Foretagende.

Da Trud Ulfstand og Klaus Bilde havde udført sit Hverv, saaledes som nu er fortalt, forlode de Norge og droge til Kong-Fredrik paa Gottorp, hvor de vare tilstede ved hans Død i Begyndelsen af 1533. Om nogen egentlig Stadfæstelse fra Fredriks Side af den sluttede Overenskomst, er der ingensteds Tale. Rimeligvis er en saa-

¹⁾ S. o. s. II. 732.

²⁾ Jfr. Pal.-Müller Gr. F. II. 39.

³⁾ Langes Alb.

den Stadfæstelse udsat til Kongens næste Samtræde med Danmarks Riges Raad paa en Herredag, som var bestemt at afholdes i Nyborg omkring 8de Juni 1533, men som gik overstyr ved Fredriks i Mellemtiden indtrufne Død ¹⁾).

I Fredriks sidste Styrelsestid foregik en Besættelse af Færøernes dengang ledige Biskopsstol, der er oplysende med Hensyn til Kongens Opfattelse af den norske Kirkes Forhold. Det heder nemlig, at en Kannik af Bergen, Amund Olafsson, i 1532 blev valgt til Færøernes Biskop, og at han gav Kongen 1000 Gylden for hans Stadfæstelse ²⁾. Ligeledes finder man, at denne Amund den 1ste Januar 1533 af Kongen, som da var paa Gottorp, fik „Livs-brev“ paa Biskopsdømmet paa Færøerne „efter deres Udvælgelse, Raar og Begjæring, som der paa Landet bo, paa det at Guds Ord og det hellige Evangelium maa desyndermere fange Fremgang og hjærligen prædikes og læres i alle Kirker paa Landet, og skal han være Hs. Majestæt og efterkommende Konger i Norge tro, holde hans Raades og Norges Krones Enighed og afvende Landets Skade og Fordærv“ ³⁾. Man maa heraf slutte, at Amunds Valg egentlig, skjønt han var Kannik i Bergen, er udgaaet fra Færøboerne selv, og at Kongen ved denne Leilighed har bragt i Anvendelse paa en under den norske Provins og Norges Rige hørende Biskopsstol en Bestemmelse, som egentlig kun var givet for den danske Kirke, og, saavidt vides, aldrig var vedtagen i Norge, — nemlig at Stadfæstelse af Biskopsvalg ikke meer skulde udgaa fra Paven, og Pengene for Stadfæstelsen, ikke, som før, skulde gaa til Rom, men tilfalde Kongens, eller rettere Statens Kasse ⁴⁾. Dette var altsaa et aabenbart Indgreb i den romerske Kirkes Ret. At Stadfæstelsesbrevet kaldes „et Livsbrev“ er en Antydning til, at Kongen har betragtet Biskopsdømmet som en verdslig Forlening, og Udtrykkene i det Hele smage meer af lutherske end af romersk-katholske Anskuelser.

Kong Fredrik I døde Skjærthorsdag den 10de April paa Gottorp Slot, 61 Aar gammel, efter at han havde styret Norge i noget over otte Aar som udvalgt Konge, uden at være kronet.

113.

Mellemrige efter Kong Fredrik I's Død. Kongevalget udsættes i 1533. Grevens Fejde begynder i Danmark. Kristian III vælges af den jydskke Adels til Danmarks Konge i 1534. Erkebiskop Olaf som Formand for Norges Raad dødel med sin Erklæring.

Norge var nu atter kongeløst, og Kongedømmets Myndighed hjemfalden til Raadet med Nidaros's Erkebiskop i dets Spidsse. Dette

¹⁾ Pal.-Müller Gr. F. II. 40—43. ²⁾ Hvitf. Fr. I. u. 1532 (Kv.-Udg. 361).

³⁾ Sml. VI. 46. ⁴⁾ S. o. f. II. 687.

grundede sig nu ikke alene paa gammel Bedtægt, men var ogsaa udtryffeligen bestemt i Frederik I's norske Haandfæstning ¹⁾. Olaf Engelbrektsøn var altsaa med fuld Ret at agte for Kongedømmets Vikarius, indtil en ny Konge var bleven valgt. Han sees ogsaa at have været erkjendt herfor af det norske Raad, af Almuen i Norge og af de udenlandske Regjeringer, som ønskede at træde i Underhandling med Norge. Hvorledes man tænkte sig Erkebiskop og Raad under Tronledigheden i Forening at udfylde Kongedømmets Sted, viser sig af de saakaldte Landsvistbreve, der ellers efter gammel Skik udstedtes af Kansleren i Kongens Navn, men nu overstreges: „Vi Olaf, med Guds Naade Erkebiskop i Throndhjem og pavelig Sædes Legat, med menige Norges Riges Raad, paa Norges Krones Begne“ o. s. v. og besegledes af „Provsten til Marielirke i Oslo, Norges Riges Kansler“ ²⁾.

Af Raadets ældre geistlige Medlemmer var Matthias Hvoruf aftraadt, baade som Provst til Marielirken og som Kansler, i Løbet af 1532. Aarsagen til hans Fratrædelse har muligens været hans Forhold til Kristian II. Han maa antages at have været i Live endnu i November 1532 ³⁾. Men allerede den 25de Oktober samme Aar var hans Eftermand udnævnt af Kong Fredrik, nemlig Magister Morten Krabbe, en dansk Adelsmand ⁴⁾. Af Raadets verdslige Medlemmer vare, som vi allerede vide, de tvende indflydelsesrigeste de danske fødte Riddere Vincentius Lunge og Nils Lykke. Landets tre Hovedflotte vare fremdeles i tre danske Adelsmænds Hænder, nemlig Bergenhus i Esge Bildes, Baahus i Klaus Bildes, og Akershus i Erik Gyldenstjernes, der i 1532 havde efterfulgt Mogens Gyldenstjerne. I alle disse danske Herrer havde Erkebiskop Olaf en stærk Modvegt, ifald han skulde faa i Sinde at benytte Leiligheden og sin egen Magt til at stille Norge fra Danmark.

Om en saadan Tanke opstod og udviklede sig i Olaf Engelbrektsøns Sjæl, kunde det ikke undre Nogen, og neppe være blevet ham af Eftertiden regnet til Last. Det Indblik i Foreningen mellem de to Riger, han gjennem længere Tids bittere Erfaringer havde vundet, kunde umulig have gjort ham den fjær eller have overbevist ham om dens Gavnlighed for Norge. Han maatte tværtimod have været slev ja stofblind baade paa Forstand og Syn — og det var Olaf Engelbrektsøn ingenlunde —, om han ikke skulde have mærket, at Foreningen, som den var, ikke passede med Norges Forhold, og at den, saalangt fra at styrke Rigets Selvstændighed og befordre dets Kraft,

¹⁾ S. o. f. II. 672.

²⁾ Til Gr. i Landsvistbrev af 7de Juli 1534. R.

Dipl. I. 790.

³⁾ S. o. f. II. 735.

⁴⁾ Sml. VI. 47; I. 357 not. 2;

Langes Rth. 400.

undergrov begge Dele. Hvad kunde det nytte at opstille Overenskomster mellem Rigerne, den ene i Ordelag høitideligere end den anden, — at binde Kongen ved Haandfæstninger, den ene strengere end den anden, — naar Overenskomstens varme Løfter i Virkeligheden opløste sig til tomt Mundsveir, og Haandfæstningernes klareste Bestemmelser omgiktes eller brødes? Man kan sige: baade Overenskomsterne og Haandfæstningerne vare ufuldkomne, svævende, utydelige Statsakter, oftest beregnede paa Diebliffet, paa at dæmpe en netop tilstedeværende Uenighed snarest muligt, og derfor affattede i de rummeste Udtryk, der vare istand til at forene de mest stridige Meninger, — men vel at mærke ogsaa kun for Stunden og paa Pergamentet; naar det kom til Handling vare de unyttige. Det maa indrømmes: saa var det virkelig. Det maa ogsaa indrømmes, at den Tids Statskunst, der hverken var oplyst eller rebelig, medførte det. Men den Tanke, der gjennem hele Foreningstiden udtaltes som den egentlig ledende, der idelig laa Underhandlerne paa Ræben og aldrig undlod at fremtræde i Bogstaverne paa Pergamentet, — den Tanke, at de tre forenede Riger skulde udgjøre et Statsforbund i fuldkommen Sideordning og med Vedligeholdelse af hvert enkelt Riges fulde Selvstændighed i Alt hvad der repræsenterede dets Nationalitet, — hvorledes fastholdtes vel den? — Den fastholdtes i Ord, men sjelden i Gjerning! og hos de Danske — hvad enten man nu ved dette Navn vil betegne Konge eller Raad eller, hvad udentvivl er rigtigst, begge Magter tilsammen — yttrede sig bestandig paa den fjendeligste Maade en Stræben efter at opkaste sig til de tvende medforbundne Rigers Herre og Formynder, og ved Siden heraf efterhaanden at sammensmelte alle tre Folkesærd til eet, eller i det mindste de raadende Stormandsklasser i dem til een. Dette var ligesom Oldenborgernes Opstigen paa Tronen blevet tvinefaldende for alle tre Riger, og for Norges Vedkommende, især fra Kong Hans's Død, fuldkommen haandgribeligt. Man vil her atter henvise til Tidsalderens uklare Begreber om Stat og Statsforhold: man forstod ikke at bygge et saadant ligeligt Statsforbund som det, hvorefter her skulde være Tale, man forstod ikke at opstille fuldgyltige Love for det, eller at verne om hver enkelt Folkeligheds Selvstændighed, men var altfor tilbøielig til at forverle Begreberne Forening og Sammensmeltning. Ogsaa dette ville vi indrømme: den politiske Tankes tilfredsstillende Gjennemførelse i Virkeligheden var for hin Tid en yderst vanskelig, for ikke at sige umulig Opgave. Men forholdt alt dette sig i Sandhed saaledes, og fandtes der tillige i de tvende mindre begunstigede Riger Mænd, som indsaa den ufuldkomment indrettede Forenings Fordærvelighed for sit Fædrelands Kraft og Selvstændighed, uden at kunne fatte Muligheden af dens meer til-

fredsstillende Ordning, — hvad Under da, om disse Mænd arbejdede paa dens Oplosning ved Underhandlinger eller ved Sverdet? Gustav Eriksøn Basa var for Sveriges Bedkommende en saadan Mand. Engelbrekt, Karl Knutssøn og de tre Sturer havde før ham arbejdet til samme Maal, men uden fuldstændigt Held. Gustav overhug Knuden, og hans Bert bestod. Hvo tør dable ham for hvad han gjorde, eller kalde ham en Oprører? Og ligesaa lidt som han fortjene, efter min Mening, de Nordmænd at dables, der ved at see for Norges Bedkommende hvad han saa for Sveriges, besjæledes af samme Forsæt med Hensyn til sit Fædreland. En Mand som Gustav havde Norge ei paa denne Tid at opvise. Men om der en Gustav i Kraft og Klogskab, Mod og Bestemthed langt underlegen Mand vovede at stræbe mod det samme, kan man ikke bebrejde ham denne Stræben selv som oprørsk eller utilbørlig, men vel beklage, at han derved overvurderede sine egne Kræfter, greb fejl af Midlerne og til Slutning gav den Folkeselvstændighed Dødsstødet, som han havde tænkt sig Muligheden af at skulle kunne opretholde og styrke. Dette, tror jeg, bør man stille sig klart for, før man dømmer Erkebiskop Olafs Ferd i de for Norge skjebnesvangre Aar, som nu ligge for os, og hvis Hændelser vi skulle gaa over til at fortælle.

Kong Fredrik efterlod sig flere Sønner af sine tvende Egteskaber. Ældst var den oftere forhen omtalte Hertug Kristian, af første Egteskab; han var allerede ved Faderens Død i sit tredivte Aar. Alle de andre vare af andet Egteskab og meget yngre; den ældste af dem, Hans, var kun i sit trettende Aar. Ligesaa lidt i Danmark som i Norge var nogen af disse Sønner valgt til Faderens Eftermand i dennes levende Live; men det danske Rigsraad havde dog i Fredriks Tid skriftligen forpligtet sig til at vælge en af dem ¹⁾. Rimeligvis har det været Kongens Hensigt at handle netop om dette Valg paa den Herredag til Nyborg, som han havde indkaldt til Juni 1533. Derfor havde han og til den indbudet det norske Rigsraad; men Erkebiskoppen og flere af de nordensjællandske Medlemmer havde undskyldt sig med, at Tiden var for kort til at de kunde indfinde sig. Der blev heller ikke noget af Herredagen paa det af Kongen bestemte Sted.

Saa snart Budskab om Fredriks Død var kommet til Kjøbenhavn, hvor Biskoppen af Roskilde, der tillige var Rigskansler, og flere høie Rigsembedsmænd opholdt sig, sammentraadte der de sjællandske og skaanske Medlemmer af Danmarks Raad og tilskreve derfra den 25de April 1533 Erkebiskop Olaf. De meldte ham Kongens Død, billigede Erkebiskoppens Undskyldning for at indfinde sig til Herredagen i Nyborg, erklærede, at det danske Raad vilde holde den Forening, som

¹⁾ Ny D. Mag. II. 201.

nylig var sluttet med det norske, og som Klaus Bilde og Trud Ulfstand havde overbragt, og opfordrede endelig Erkebiskoppen til at sammentalde Norges Rigsraad og Adel for at raadslaa om begge Rigers Bedste og fastsætte Tid og Sted til deres Raads Sammenkomst i Danmark til en almindelig fælles Herredag. Med Hensyn til den Stade, som Kirker og Klosters kan være tilføiet, bede de Erkebiskoppen selv rette herpaa før Sammenkomsten; de love, at hvad han i saa Henseende forordner, det skal Danmarks Riges Raad holde. I fald Norge angribes af nogen Fiende, tilsiige de Hjælp fra Danmark ¹⁾.

Der nævnes i dette Brev intet om, at den fælles Herredag, for hvilken det norske Raad opfordres til at bestemme Tiden, skulde være en Valgherredag. Have alligevel Udstederne tænkt sig det saaledes, hvilket er rimeligt, da maa de med det samme have tænkt sig, at den Herredag, som, istedetfor til Nyborg, nu var tilfagt til Kjøbenhavn at holdes allerede i Juni Maaned 1533, skulde være en udelukkende dansk Herredag, paa hvilken intet Kongevalg skulde foretages, sjønt man jo derfor gjerne om et saadant foreløbigen kunde tale.

Saaledes blev ogsaa virkelig Tingen tagen, da Herredagen samledes til Kjøbenhavn. Der blev ved dens Aabning henstillet til Raadet, hvorvidt dette fandt det ønskeligt, at paa nærværende Herredag en Konge valgtes; og i saa Tilfælde mindebes det om sin indgangne Forpligtelse, at vælge en af Kong Frederiks Sønner. Men paa den anden Side gjordes opmærksom paa Foreningen med Norge, hvilken forbrede, at Kongevalget ske ved begge Rigers Raad ²⁾. Danmarks Raad opfordredes imidlertid til ogsaa at tage under Overveielse, hvorledes man skulde bære sig ad med Norges tre Hovedflotte, Baahus, Akershus og Bergenhus, efterdi Esge Bilde gjerne vilde være af med Befalingen paa det sidstnævnte ³⁾, — en Sag, som forresten ikke kom Danmarks Rigsraad i mindste Maade ved, men som det ved en reen Anmasselse inddrog under sig. En Mængde andre Punkter henstilledes til Raadets Overveielse, men som udelukkende eller nærmest vedkom Danmark; kun de tvende nævnte angik Norge.

Med Hensyn til Kongevalget delte Raadet sig i to Partier, af hvilke det ene ønskede Hertug Kristian, det andet hans yngre Broder Hertug Hans. Paa det første stode alle Reformationens Benner, der vidste, at Kristian var en erklæret Lutheran. Paa det andet stod Biskopperne og den gamle Kirkes øvrige Tilhængere, der frygtede Kristians Hengivenhed for den nye Lære, men derimod haabede at kunne holde den unge Hans fast ved Katholicismen. Ingen af disse Partier synes at have været sikre paa sin Overlegenhed, helst da Hertug

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. Felde I. 96, II. 45.

²⁾ Ny D. Mag. II. 201.

³⁾ Smft. 208.

Kristian selv intet Skridt vilde gjøre til sin egen Fordel; og derfor var det dem uidentvivel begge, og især maaskee Prælaterne, velkomment at have Nødvendigheden af det norske Raads Tilstedeværelse at skylde paa for at faa Kongevalget udsat ¹). Det blev da besluttet, at man skulde indbyde Norges Riges Raad til en fælles Herredag i Kjøbenhavn ved St. Hans (24de Juni) 1534, og da skulde Kongevalget foregaa ²).

Forresten blev paa Herredagen Bestemmelser fatte med Hensyn til Danmarks Riges Styrelse ved Raadet, medens Kongedømmet var ledigt. Vigtige Forholdsregler toges ogsaa til Fordeel for den bestaaende romerske Kirke. Blandt andet bestemtes, at herefter Biskopperne alene, hver i sit Biskopsdømme, skulde have Magt til at stille Prester og Predikanter, — en Bestemmelse hvorved det maatte synes at stilles ganske til dem, at hindre den lutheriske Læres Fortydelse. De danske Prælater ansaa dette, som rimeligt kunde være, for en stor Binding, og troede at kunne yttre til den norske Erkebiskop, idet man underrettede denne om den forestaaende Valgherredag det følgende Aar, — at paa den skulde ogsaa Kirkens Bedste overveies, og en saadan Styrelse i Kirken gjenoprettes, som havde været i de fremfarne Forfædres Tid ³).

Da Sagen om Kongevalgets Udsættelse var bragt paa det Nene, opbiede ikke det danske Raad noget Svar fra Norge paa det ovenomtalte Brev af 25de April, men tilskrev strax den 18de Juni det norske Raad med Indbydelse til en fælles Herredag i Kjøbenhavn til St. Hans 1534. I samme Brev opfordredes det norske Raad, med selvtiltagen Myndighed fra det danskes Side, til at lade det forblive baade med Bergenhuss og med Kronens øvrige Slotte og Len „i den Stillelse, som nu er“, indtil begge Rigers Raad samledes. Derimod nævnes intet her om det foreløbige norske Raadsmøde, som Brevet af 25de April havde opfordret Erkebiskop Olaf til at sammenfalde ⁴).

Erkebiskoppen havde imidlertid ikke forsømt dette. Den 11te Juni 1533 havde han fra Throndhjem ladet Kaldelse udgaa til et norsk Rigmøde af Raad, Adels og Almues, hvilket skulde samles til Bud i Romsdalen til 15de August næst efter. Vel forestilte Esge Bilde ham, i et Brev af 8de Juli fra Bergen, at det danske Rigsraad havde udsat Kongevalget til dets Sammenkomst med det norske i næste Aars Sommer, at det norske Rigmøde derfor gjerne kunde udsættes til Baaren, da det nordensjældske Raad ved Pinds kunde holde Møde i

¹) Svittf. Krist. III. u. 1533; Krag Kr. III's Hist. I. 9—12.

Mag. II. 210.

²) Ny D. Mag. II. 210. ³) Palud.-Müller, Gr. Feide I. 104—106, ifr. Sam.

Aktstykker til Gr. Feide II. 10.

⁴) Ny D. Mag. II. 222; Palud.-Müller,

Gr. Feide I. 102, II. 46.

Bergen, derpaa samles og overlægges med det søndensfældste, og saa begge tilfammen søge Herredagen i Kjøbenhavn. Men Erkebiskoppen blev ved sit Forsæt, og Rigs mødet holdtes i Bud i Slutningen af August ¹).

At Erkebiskop Olaf skulde have havt i Sinde ved denne Leilighed at drive et særskilt norsk Kongevalg igjennem, er neppe tænkeligt, og det lader sig vanskelig paapege, endog blot gjætningsvis, hvilken Person han isaafald skulde have bragt i Forslag. Hertug Kristian maatte han, af samme Grund som de danske Prælater, frygte at see paa den norske Trone; om den mindreaarige Hertug Hans's Stemning med Hensyn til Kirken kunde han endnu intet vide eller forudsee; hvad disse to angik, kunde det desuden ikke være nogen Fordeel for det norske Raad at foregribe det danske i Valget. Kristian II sad noie bevogtet i sit ugjennemtrængelige Fængsel, og Ingen havde endnu faaet sine Dine paa ham; hans Søn, Johannes, var død, og ingen af hans Døtre endnu giste. Kong Gustav i Sverige endelig maatte Erkebiskoppen, paa Grund af hans allerede noksom udviste ugunstige Sindelag mod Hierarchiet og den romerske Kirke, sty ligesaameget om ikke meer end Hertug Kristian. Hvem skulde han altsaa foreslaa? en af de norske Ubetydeligheder? eller en af de anmassende danske Magthavere? — ingen af Delene kan tænkes. Men skulde han end have pønsset paa et Kongevalg, der kunde overstjære Baandet mellem Norge og Danmark — og et saadant maatte man vel forestille sig, at han nærmest skulde have havt for Die —, saa var der ingen Rimelighed for, at det vilde have ladet sig paa dette Møde gjennemdrive. Det Parti, som holdt paa Foreningen med Danmark og som med de stærkeste Baand var knyttet til dette Rige, var ganske vist paa Forsamlingen det mest raadende. Man ved, at Vincentius Lunge, Nils Lykke, Klaus Bilde, Eriq Ugerup, ligesom ogsaa ubentvivl Esge Bilde ²) der vare tilstede, medens Biskopperne Olaf af Bergen, Magnus af Hamar, Hans Reff af Oslo, Gaute Galle og en Mængde af dem, som skulde have mødt paa Almuens Begne, undskyldte sig for at møde.

Men paa et særskilt norsk Kongevalg tænkte, som sagt, dengang ganske vist ikke Erkebiskoppen. Hans Hensigt var kun at enes med det øvrige Raad om Norges Styrelse under Mellemriget samt om hvad der paa den forestaaende Valgherredag til Kjøbenhavn burde fremsættes for at sikke Norges Selvstændighed. Hvad man kjender af de i Bud fattede Beslutninger er omtrent følgende:

Norges Raad vilde møde i Kjøbenhavn til St. Hansdag 1534 for med det danske Raad at vælge en fælles Konge; dog — bemærkes der — burde den til Kongevalget berammede Herredag egentlig

¹) Palud.-Müller, Gr. Felde II. 46—47.

²) Sml. III. 340.

have været udstreven af begge Rigers Raad i Forening. — De der fra den afbøde Konges Tid havde Norges Krones Len og Slotte, skulde beholde dem, indtil en ny Konge var valgt, dog saaledes at de holdtes til det norske Raads Haand alene, og af dette overleveredes til den Valgte. — Norges Krones Indtægter, skulde endelig opbæres som hidtil, men holdes tilstede af Opbærerne for, tilligemed Lenene og Slottene, af Norges Raad at overdrages til den valgte Konge, naar denne kom til Norge for at krones, da han tillige skulde stadfæste alle Rigests Friheder ¹⁾.

Alt dette var i fuldkommen Orden; men det kom an paa, hvor vidt, naar det kom til Stykket, de danske Embedsmænd i Lenene og Befalingsmænd paa Slottene vilde vise sig Norges Sag tro, og ikke, hvad der allerede yttrede sig Tegn til, vilde foretrække at holde sig til det danske Rigsraad. Esge Billes ovenberørte tidligere Henvendelse til Danmarks Riges Raad om at afløses i Befalingen paa Bergenhus var i denne Henseende intet godt Forvarsel; og Erik Gyldestjernes Løfte fra Akershus, idet han undskyldte sig for at møde i Bud: at han vilde rette sig efter hvad de Mødende beslutte „det Yderste, han maa og kan“, — var ubestemt og lidet betryggende ²⁾.

Mange andre Sager bleve paa Rigsrådet i Bud forhandlede. Af Kirken vedkommende Ting, som der kom fore, sender man kun en Forestilling af Biskop Hans Neff af 2den August 1533, hvilken blev Forsamlingen tilsendt fra Oslo. Den indeholdt Klager over de Indgreb i geistlige Sager, som Kongerne Kristian II og Fredrik I havde tilladt sig ved at overdrage til verdslige Bestyrere flere opgivne geistlige Stiftelser i Oslo Biskopsdømme, samt over Mogens Gyldestjernes Adfærd mod Hovedøens Kloster i 1532. Biskop Hans forlangte, i Henhold til det danske Raads ovenomtalte Skrivelse af 25de April, at Erkebiskoppen og det norske Raad skulde tage sig af og rette paa disse Uordener. Man finder dog ikke, at Raadet har gjort noget Skridt i denne Anledning. Det blev vel udsat til at komme under Forhandling paa Herredagen i Kjøbenhavn, eller til at betinges afhjulpet i den vordende Konges Haandfæstning ³⁾.

Erkebiskoppen og det norske Raad havde da paa Forsamlingen i Bud forpligtet sig til at møde paa en for begge Riger fælles Valgherredag i Kjøbenhavn ved Midsommerstid 1534. Den behørigke Reide for dem blev udstedt af det danske Rigsraad paa en Herredag i Odense i November, og intet syntes nu at være i Veien for at Valgherredagen kunde komme til at samles i Kjøbenhavn til den fastsatte Tid. Men Erkebiskop Olaf var nu som før lidet lystet paa at indfinde sig

¹⁾ Palud.-Muller, Gr. Feide II. 48. ²⁾ Smst. 50; ifr. o. f. II. 741. ³⁾ Langes Rth. 1ste Udg. 300, 761—768, 2den Udg. 184.

til den fælles Herredag. Allerede flere Vansteligheeder, som han vakte med Hensyn til Veiden, vise tydeligen dette; men dem fik Esges Bilde ved sin Ufortrodenhed ryddet afveien. Alligevel kom ikke Erkebiskoppen længer end til Bergen. Der var han ved St. Hans Tid 1534 og afgjorde i Forening med Raadsmedlemmerne Nils Lyffe og Johan Kruffoy adskillige Regjeringsanliggender; men af Kjøbenhavnsreisen blev der intet med nogen af dem. De bestemte sig nemlig den 23de Juni til at sende et Undskyldningsbrev til de norske og danske Raadsmedlemmer, som antoges at være forsamlede i Kjøbenhavn. De havde — skrev de — nu ligget sex Uger paa Reisen til Danmark, og det blev dem umuligt at komme til Herredagen; men de sendte Fuldmagt for de norske Raadsmedlemmer, der mødte, og da disse antoges muligen ikke at blive mange, tillige for tvende Medlemmer af det danske Raad, Rogens Gjs og Biskop Dve Bilde, at træde sammen med de norske og med dem at handle til Norges Bedste ¹⁾. En Kannik fra Throndhjem, Jens Olsson, skulde tilligemed Hr. Esges overbringe deres Brev og Budskab ²⁾.

Vincentius Lunge havde imidlertid, rimeligvis midt i Juni, givet sig paa Reisen til Herredagen landvejs; og da Esges Bilde fandt, at han ei kunde overtale Erkebiskoppen, gav ogsaa han sig paa Veien tilføs. Han havde alt siden 1531 stræbt, men forgjæves, at blive af med Befalingen paa Bergenshus. Nu overdrog han, den 29de Juni, Slottet til sine Svende under Anførsel af den paalidelige Thord Roed; han skulde holde Slottet til Hr. Esges Haand og ingen Andens, og i Tilfælde af hans Død, til Norges Krone og Rigsraad, dog saaledes at han ikke overleverede det, før Rigerne vare samlede i Enighed og Forbund. Derpaa gif Esges Bilde ombord for at fare til Kjøbenhavn ³⁾.

Af den paatænkte Herredag i Kjøbenhavn blev der dog intet. Sagerne i Danmark havde taget en uventet høist betænkelig Bending. Medens det danske Raad ikke kunde komme til Enighed om hvem af den afdøde Kong Fredriks Sønner det skulde vælge til Danmarks Konge, reiste et tredje Parti Hovedet og erklærede sig for den fangne Kong Kristian II. Det var vel udenfor Danmarks egne Grændser, at dette Parti først viste sig. Det var nemlig Lybeekernes egennyttige Handelspolitik, som egentlig skabte det, og den dygtige Greve Kristoffer

¹⁾ Denne Fuldmagt til tvende Medlemmer af det danske Raad blev siden, som vi skulle see, af Vincentius Lunge lagt Erkebiskoppen højeligen til Last. ²⁾ De tre norske Raadsmedlemmers aabne Brev, deres Instruktion for sine Medbrødre, som møde paa Herredagen, og deres Brev til det danske Rigsraad, — alle tre Breve af 23de Juni, Bergen. Palud.-Müller, Aftstykker til Grevefelden II. 23—29. ³⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 51—53.

af Oldenburg, der først optraadte i Spidsen for en væbnet Magt i Nordtyskland til Fordeel for Kristian II. Efter Grev Kristoffer var det, at den Krig, som nu paafulgte, almindelig blev kaldet: Grevens Feide. Men gjordes end den første Bevægelse for igjen at hæve Kristian II til Kongedømmet udenfor selve Danmark, saa havde han dog der fra ældre Tid af et mægtigt Tilhang blandt de lavere Stænder, Borgere og Bønder. Disse mindedes nemlig, at Kristian II havde taget sig af dem imod Adelen; og denne Stand hadede de nu dobbelt, efter at den under Fredrik I havde tilvendt sig et aldeles utaaleligt Herredømme over det øvrige Folk. Borgerne, af hvilke Mængden nu var Luthers Lære hengiven, saa ogsaa hen til Kristian II, som en Befrier for dem fra Biskoppernes og Papismens Nag. Og alle disse hans gamle Venner begyndte ligesaasnart at røre paa sig, som hans Navn nævntes i Forbindelse med Kronen. Han selv sad jo vist nok i fæst og sikkert Forvar paa Sønderborg under Hertug Kristians og det højeste Ridderstabs Opsigt; men i hans Navn kunde, som Stemningen var i Danmark, meget udrettes. I Slutningen af Mai Maaned 1534 erklærede Grev Kristoffer sig aabenbart som Kong Kristians Bestytter og Befrier; og allerede den paafølgende 22de Juni landsatte en lybsk Flaade Greven og hans Hær paa Sjælland. Nalms, der i Forveien var forberedt paa det Hele, erklærede sig strax for ham. Kjøbenhavn fulgte snart efter, den 16de Juli, og den 24de s. M. overgav Kjøbenhavns Slot og de danske Krigsskibe sig til Grev Kristoffer. Ved den Tid da Herredagen til Kjøbenhavn skulde have samlet sig, var altsaa hele Danmark i Oprør og Forvirring, og Sjælland saagodtsom i Grev Kristoffers Hænder. Den fælles Herredag var for Diebliffet en Umulighed, og med den vare ogsaa Udsigterne til et fælles Kongevalg for det første afstaaene. Da Esge Bilde kom seilende ind i Dresund, uden endnu at vide hvad der var foregaaet paa Sjælland, blev han den 2den Juli fangen af Lybekerne og var nu disses Fange først i Danmark og siden i Lybek ligetil i November 1535 uanset de Anstrængelser, der fra forskjellige Sider gjordes for hans Befrielse, blandt andre ogsaa af Erkebiskop Olaf, som, i Forening med Nils Lykke, fra Stenvikholm den 20de November 1534 tilskrev i den Anledning baade Danmarks Raad og Raadet i Lybek ¹). Vincentius Lunge derimod og Klaus Bilde vare den 10de Juli komne til Landskrona, hvor dengang den skaanske Adels samlede sig til Modstand mod Grev Kristoffer og Lybekerne ²).

Det varede ikke længe før ogsaa Andre end de lavere Stænder i

¹) N. Dipl. II. 822, hvor det paalægges Kansleren, Morten Krabbe, at besegle begge Breve med Rigets Segl. ²) Palud.-Müller, Gr. F. II. 54; *Annal. f. nord. Oldf.* 1853. 37—53.

Danmark underkastede sig Grev Kristoffer. Saasnart Kjøbenhavns Slot var kommet i hans Hænder, ilede den sjællandske Adels med at forlige sig med ham og hylde ham i Kristian II's Navn. Paa Sjælland kom ogsaa til ham Kristian II's gamle tro Tilhænger, den upsalste Erkebiskop Gustav Trolle, hvilken i 1532 havde maattet følge ham til Danmark og der senere været i et Slags Fangenskab, men nu slog sig til Kristoffer. Da Greven derpaa for over til Skaane, gik det ikke bedre med Adelen her. Kong Gustav af Sverige, der tidligere paa Aaret havde sluttet et Forsvarsforbund med det danske Raad, lovede sig vel til at komme den skaanske Adels tilhjælp og søgte at opmuntre den til Udholdenhed. Men den indlod sig allerede i Juli Maaned i Underhandlinger med Greven, mens denne endnu var paa Sjælland; og da han kom med en Stridsmagt til Lund, blev han der, den 10de August ogsaa hyldet af Skaaningerne, og den skaanske Adels hastede som den sjællandske med at gjøre sit Forlig saa fordelagtigt som muligt. Vincentius Lunge gik ham dog ikke ved denne Leilighed til Haande. Han synes tidligere at være faret over til Jylland til sine Frænder der. Inden Midten af August 1534 havde hele Danmark østen for Storebelt, baade Adels og Almue, erklæret sig for Grev Kristoffer og Kristian II.

Men allerede før dette kom istand i det østlige Danmark, havde Rigsraadet og Adelen i Vest-Danmark fattet en anden Beslutning. Paa et Møde i Rye, i Aarhus Biskopsdomme, den 4de Juli 1534, erklærede de forsamlede verdslige Medlemmer af det jydsk Raad og en Deel af den jydsk Adels sig for Hertug Kristians Valg til Danmarks Konge. De fire tilstedeværende jydsk Biskopper stampede velmod og vilde nødig give sin Stemme til en fjætters Konge; men de maatte omsider følge Strømmen. Den 9de Juli erklærede i Hallsese, tæt ved Odense, ogsaa den fynske Adels sig for Hertug Kristian. Denne modtog nu den 17de Juli i Preez, i Holstein, af det jydsk Raads Fuldmægtige Tilbudet om Danmarks Kongedømme og sluttede en Overenskomst med dem. Valget var vel ikkun foreløbigt og ufuldstændigt; men Kristian blev ligesuldt den 18de August 1534 hyldet ved Horsens og antog Kongenavn¹).

Danmark havde saaledes nu, paa Grund af det splittede Kongevalg, deelt sig i to skarpt hinanden modsatte Partier, af hvilke det ene neppe kunde siges, med Hensyn til Valgets Lovlighed, at have det ringeste forud for det andet. De stode mod hinanden med Vaaben i Haand, og det ene som det andet ønskede at drage Norge paa sin Side. Det kan heller ikke negtes, at Norges Erklæring i denne Stund

¹) Palud.-Müller, Gr. Fejde I. 194—252.

for et af de tvende Partier vilde efter al Rimelighed have kastet de afgjørende Rod i Begtkaalen.

Den, som her kunde give Erklæringen, var for Diebliffet Erkebiskop Olaf. Til ham henvendte man sig ogsaa fra begge Sider. Vincentius Lunge bragte Brev fra det sydske Raad, der undskyldte sit ensidige Valg med den overhængende Nød, og opfordrede det norske Raad til at forene sig med det om Hertug Kristian. Men ogsaa de sjællandske og skaanske Raad tilskrev Dagen efter Hylvingen i Lund, den 11te August, det norske med Opfordring til at hylde Greven paa den fangne Kristian II's Begne og ikke stille sig fra Danmark; man lovede, at Norges Friheder til Gjengæld skulde blive sikrede. Og denne Opfordring gjentoges fra Kjøbenhavn i Oktober, ligesom og i flere Skrivelser fra Grev Kristoffer baade til Raadet og Erkebiskoppen. Men Erkebiskoppen lod Brevene fra begge Sider ubesvarede. Han meddelte dem vel til de øvrige Raadsmedlemmer fra Stenvisholm den 19de November 1534, men han erklærede med det samme at han ansaa det for rettest at sidde stille og ikke blande sig i den danske Strid, for Raadet ud paa Vaaren kunde samles til et enigt Kongevalg ¹⁾.

Om Erkebiskop Olaf, for Rigets Bedkommende, handlede rigtigt i denne Dvælen, faar staa ved sit Verb. For sin egen Person som og af Hensyn til den norske Kirke havde han vist nok gyldige Grunde til ikke at forhaste sig med sin Beslutning. Hertug Kristian var erklæret Lutheran og siden 1529 neppe Erkebiskoppen i Hjertet god. Grev Kristoffer havde ved sit Indfald i Danmark stillet den lutheriske Kirke under sit Vern. Ingen af de tvende Partiførere kunde saaledes behage Erkebiskoppen i Egenkab af Katholicismens og den norske Kirkes Forsvarer og Formand. Udsættelse maatte ganske naturligt for ham stille sig som det ene tilraadelige; en Afventning af Sagens Gang i Danmark kunde enten gøre Valget mellem de tvende allerede foreslaede noget sikrere, eller ogsaa maaskee aabne Udsigter til Valg paa en Tredie, hvis Personlighed og Forhold kunde stille en større Borgen og give et større Haab for den trykkede romerske Kirke i Norge.

114.

Norge fremdeles uden Konge. Begivenheder i 1535. Hr. Nils Lyffes Brøde. Uvenskabet mellem Erkebiskop Olaf og Hr. Vincentius Lunge opblusker paa ny. Et paatænkt Rigsmøde i Thronhjem gaar overstyr.

Imidlertid fortsattes i Danmark Kampen mellem de tvende Medbeilere, — en Kamp, hvis Gang naturligvis fra Norge af fulgtes med spændt Opmærksomhed.

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. Felde II. 55.

Strax efter at Hertug Kristian foreløbig var bleven valgt af den jydste Adels i Juli, havde han sendt en Underhandler til Kong Gustav af Sverige, og et Forbund mellem dem var blevet sluttet henimod Midten af August, hvilket lovede dem betydelige Fordele imod deres fælles Fjende. Alligevel blev Lykken for det første temmelig afgjørende paa Grev Kristoffers Side. Baade paa Fyen og Langeland erklærede de lavere Stænder sig for ham og hylde ham paa Kristian II's Vegne. Han satte Gustav Trolle, hvem han havde indtrængt paa Odense Bispestol til sin Statholder paa Fyen, og i Slutningen af November kom han selv derover for at være Bevægelsesne i Jylland nærmere. Her havde nemlig i Midten af September Almuen reist sig for Kristian II under dennes gamle Tilhænger, Skipper Klement, og havde indtaget Aalborg. Den jydste Adels samlede sig mod dem og rykkede mod Staden, men blev i sit Angreb fuldkommen slagen den 16de December. Hermed havde dog ogsaa Grevens og Kristian II's Parti naaet Høidepunktet for sin Lykke. Den begyndte snart efter at dale.

I Spidsen for Hertug Kristians Magt rykkede den dygtige Johan Rangau nordover mod Aalborg, indtog igjen Staden, slog Bondehæren aldeles den 18de December og fangede Skipper Klement. Der blev nu faret paa det grummeste afsted med de saakaldte oprørske Bønder, og Adelen tog fuldkommen sin Mon igjen for hvad den havde lidt en Maaned tidligere. Grevens Sag i Jylland var ganske fortabt.

En anden ikke mindre Fordeel opnaaede Hertug Kristian derved, at han, efter et heldigt Angreb paa Lybek fra Landsiden, bevægede denne Stad til at slutte en Fred med ham i Egenstabs af Hertug af Holstein den 18de November. Herved fik han fra Landsiden Ryggen fri, naar han vilde bevæge sig mod Østen. En Sammentkomst, som han havde med Grev Kristoffer selv i Kolding ved Midten af December, ledede derimod ikke til noget. At Lybekkerne ved denne Tid paa en Maade satte Hertug Albrekt af Meklenborg, der var gift med Kristian II's Søsterdatter, ved Grev Kristoffers Side, var ikke til Gavn for Kristian II's Sag.

Ogsaa fra Østen af havde Kong Gustav med Held begyndt at handle imod Grevens ved Slutningen af September. Efter at være skreden ind over den danske Grændse, erklærede han sig for Hertug Kristians Sag og indtog i hans Navn i Slutningen af October Halmstad.

Dette begyndte at gjøre den østdandske Adels noget vaklende i dens Hengivenhed for Grevens Sag. Men endnu havde denne ved sin Krigsmagt saaledes Overhaanden, at Adelen ikke torde lade sit vaklende Sindelag i Dagen. Paa et Raadsmøde i Kjøbenhavn i October, til hvilket ogsaa Fuldmægtige fra Kjøbstæderne vare kaldede,

mødte Greven endnu blot Lydighed og udpressede af Adelen betydelig Pengehjælp. Han opbød ogsaa Adelen baade i Skaane og Sjælland til at drage de Svenske imøde. Den skaanske Adel var nærmest forhaanden og samlede sig virkelig ogsaa, tilspøseladende for at standse de Svenskes Fremgang. Men snart indlevedes Underhandlinger, og pludselig gjorde den skaanske Adelskær fælles Sag med Svenskerne og rykkede i Forening med dem imod den lybste Hær. Det kom den 12te Januar 1535 til et Slag ved Helsingborg, hvori Lybsterne ganske blev overvundne. Herved gik Skaane, Halland og Bleking tabt for Greven paa Stæderne Malmö, Landskrona og Bardberg nær.

Denne Begivenhed maatte naturlig gøre Greven mistænksom mod den sjællandske Adel. I det han søgte at styrke sin Myndighed ved at tage Titel af Gubernur, Regent eller Rigsforstander og optage Danmarks Vaaben i sit Segl, lod han paa den anden Side den sjællandske Almue fri Toile til at rase mod sine fordums Undertrykkere, Adelsmændene. Der blev paa Sjælland og Folland i Januar 1535 anstillet en formelig Jagt paa Herremændene; nogle af dem bleve grusomt dræbte og en Mængde ført fangen til de faste Slotte, der vare i Grevens Hænder. Denne lod tydelig mærke, at det nu var ved Hjælp af de lavere, hidtil undertrykte Stænder han vilde gennemdrive sin Sag, — noget der forresten var ganske i den Mand's Land, i hvis Navn han handlede, og ligeledes i det Partis, som endnu var det raadende i Lybek. Men Grevens Udfærd paa Sjælland virkede naturligvis, at den øvrige danske Adel, der klart indsaa sin Skjebne, hvis han seirede, nu sluttede sig saa meget fastere og enigere om Hertug Kristian. Dennes Udsigter begyndte saaledes nu fra alle Sider at blive lysere. Den 8de Marts 1535 modtog han en ny almindelig Hylдинг af Jyllands Stænder i Viborg; og han sølte sig nu sterkt nok til omtrent samtidig baade at sende Krigsfolk for at styrke sit Parti og de Svenske i Skaane, og træffe Foranstaltninger for at gaa over til Fyen ¹⁾).

Virningerne af denne Tingenes Gang i Danmark sporede snart paa Stemningen hos de forskjellige mest raadende Stormænd i Norge, der sølte, at Tiden nærmede sig, da en Erklæring for Norges Befkommende med Hensyn til Kongevalget blev paatrængende nødvendig.

Imidlertid var i Norges anseeligste Æt en Tvist udbrudt, der øvede stor Indflydelse paa de norske Statsbegivenheders Gang i den nærmeste Fremtid og derfor ikke her kan lades uberørt. — Hr. Nils Lykke havde i 1532 mistet sin Hustru, Elina Nilsdatter, og havde siden indladt sig i en Kjærlighedsforstaaelse med hendes yngste Søster, Lucia, der tilligemed den ældre, Ingeborg, endnu levede ugift hos Mo-

¹⁾ Balud.-Müller, Gr. 8. 1.

deren, Fru Ingerd. Han beilede til hende; men et saadant Egteskab var imod Kirkes Lov og betragtedes som en Forbrydelse mod Christendommen, som et Kjæteri. Vincentius Lunge, Wtens Berge, afsløg derfor paa det bestemteste Nils Lyfkes Forlangende, skjønt det paaftodes, at Erkebiskoppen skulde have yttret en mildere Anskuelse og talt Hr. Nils's Sag hos Fru Ingerd. Men de to Elskende vare allerede gangne for vidt i sin Forstaaelse; Lucia var frugtfuld og fødte i Begyndelsen af 1535 Nils Lyfke en Søn. Denne døde vel i April samme Aar; men Forbrydelsen var skeet og Stammen kundbar for Alle. Nils Lyfke, der synes at have næret friere religiøse Anskuelser end dengang var tilladt, og i det Hele at have heldet sterkt over til reformatoriske Meninger, fandt selv ikke sin Handling i nogen høi Grad forbryderisk, da kyndige Mænd — som han paaftod — havde sagt ham, at Egteskab mellem ham og hans afdøde Kones Søster ikke stred imod Guds Lov (Bibelens Lære). Han forlangte derfor atter Lucia tilegte. Men nu blev Hr. Vincentius rasende, erklærede ligesom frem Forbrydelsen for en Dødsfag, et Brud paa guddommelige og menneskelige Love, der skulde straffes uden Skaansel, og for hvilket ingen Bod eller Udsoning kunde modtages. Fru Ingerd vilde ikke vide af Egteskabet, men var isvrigt tilbøielig til at vise større Mildhed. Erkebiskoppen var heller ikke stemt for den yderste Strengthed; han forfulgte ikke strax Sagen, hvilken dog var en Kirkesag og hørte under hans Dom, men gav Nils Lyfke midlertidig Leide, for at han kunde forlige sig med Gud og Menneskene, ja behandlede ham fremdeles som Medlem af Rigets Raad. Dog denne Erkebiskoppens Eftergiveness gjorde kun Hr. Vincentius end meer uforsonlig, og Nils Lyfke følte sig saa truet af sin Svoger, at han tog sin Tilflugt paa Fosen Gaard, hvilken han til sin Sikkerhed befæstede. Herfra søgte han Trost og Hjælp hos sine mægtige Frænder og Venner i Danmark, hvilke han i Begyndelsen af April 1535 tilskrev, ja endog hos Hertug Kristian. Men Svarene, om de nogensinde kom ham til Hænde, vare nedslaaende, selv det fra hans Fader. Hertug Kristian var den eneste, som i et Brev fra Gottorp af 1ste Juni, mærkeligt nok, yttrede, at „skjønt den bibelske Lov vel tillod et saadant Egteskab“, og det var billigt at følge den meer end Menneskenes Lov, saa var dog baade Keiserlov og Landslov, „som ogsaa ere af Gud“, reent derimod. Uagtet han yttres sig ganske velvillig stemt mod Hr. Nils, saa erklærer han dog, at han ikke kan for Tiden indlægge nogen Forbøn for ham.

Hvorvidt Erkebiskop Olafs Overbærenhed mod Nils Lyfke har havt sin Grund alene i christelig Kjærlighed og Medlidenhed, som han selv synes at ville antyde, eller den har været mindre uegennyttig, —

er umuligt at afgjøre. Men man maa dog mærke sig, at som Sagen stod, havde Erkebiskoppen Nils Lyffe ganske i sin Magt og kunde drage ham som Raadsmedlem til hvilken Side han vilde; thi af Erkebiskoppens Dom afgang Hr. Nils's Be og Vel, og Erkebiskoppen kunde han saaledes ikke uden stor Fare afflaa et Forlagende eller negte sin Raadsstemme, saalænge hin vilde erkjende ham som Medlem af Raadet. Bist er det, at Hr. Vincentius tog Erkebiskoppen hans Overbærenhed mod Nils Lyffe saa ilde op, at han nu vendte en stor Deel af sin Forbittrelse mod hin, og den gamle Uvillie mellem disse tvende Stormænd opblussede saaledes til nyt Liv just paa en Tid, da Enighed i Raadet var meer nødvendig end nogensinde, skulde en kraftig Beslutning tages, ved hvilken Norges Selvstændighed kunde bevares ¹⁾.

Nye Opfordringer vare med det nye Aar begyndte at strømme ind paa Raadet. Strax efter Nytaar, da det skaanske Raad var faldet fra Greven, tilskrev dette atter Raadet i Norge, men denne gang naturligtvis til anbefaling for Hertug Kristian, for hvem det nu selv havde erklæret sig. Ogsaa Hertugens Sendemænd til Kong Gustav i Sverige, Dve Lunge og Ivar Jul, hvilke paa sin Reise i Januar Maaned 1535 kom til Klaus Bilde paa Baahus, benyttede Anledningen til at vinde denne for Kristians Sag, og tilstillede nu gjennem ham det norske Raad, baade det nordensjældske og det søndensjældske, Skrivelser fra sig baade paa Hertug Kristians og det jydsk Raads og sine egne Vegne, hvori Nordmændene opfordredes til at hylde Hertug Kristian og til at sende Skibe til hans og Jydernes Understøttelse. Disse Skrivelser kom under Overveielse paa et Raadsmøde i Oslo i Februar, ved hvilket fem søndensjældske Raadsmedlemmer vare tilstede, blandt hvilke Biskopperne Hans af Oslo, Magnus af Hamar og Kansleren Morten Krabbe. De svarede paa Skrivelserne den 28de Februar. Den forlangte Understøttelse trøstede de sig ikke til at afflaa, paa Grund af det „hæderlige, evige Forbund“ som var mellem Rigerne, og lovede at komme de Danske til Hjælp med Skibe, saasnart Isen gik op. Med Hensyn til Kristians Valg og Hylдинг svarede de, at de derpaa ikke kunde erklære sig nu strax; men en almindelig Herredag vilde snart, haabede de, blive sammenkaldt til Kongevalg, og paa den vilde de handle til Hertug Kristians Bedste. Angaaende Greve Kristoffer og Lybækkerne yttrede de, at de ei havde mærket, at nogen „god Mand“ i Norge stod paa deres Side, og for sin egen Deel erklærede de sig imod dem. Dette sit Svar meldte de til Erkebiskoppen, idet de undskyldte sig her at have handlet paa egen Haand. De opfordrede ham til at sammenkalde en Herredag ²⁾. Erif Gyldenstjerne paa Afers-

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. Felde II. 56—60.
Gr. Felde II. 65.

²⁾ Palud.-Müller, Aft. I.

hus og Erit Ugerup i Tunsberg rustede sine Skibe for at gaa til Danmark med første aabent Vand.

Endnu var intet Brev kommet fra Hertug Kristian selv; men det lod ikke længe vente paa sig. Den 15de og 16de Februar lod han fra Haderslev Skriveller udgaa til det norske Rigsraad baade nordensjælds og søndensjælds samt til Folket begge Steder. Han forklarer først Tingenes Gang i Danmark og sine Rustninger der for at angribe Fyen og Sjælland. Dernæst opfordrer han dem „til at besinde deres eget og disse Rigers Gavn“ og „blive fast ved ham som ved deres rette Herre og ved Danmarks Riges Raad“. Han beder dem ikke modtage noget Bud eller Brev fra Grev Kristoffer og Rybefferne. Han lover, naar han kommer til Norge, da at ville holde dem ved Norges Lov, Friheder og gode gamle christelige Sedvaner. Han beder endelig om Krigsskibe til Forsterkning af sin Flaade ¹⁾. Hertug Kristian anbefaler sig altsaa her, mærkeligt nok, ikke til at vælges, men omtaler paa en Maade sit Herredømme i Norge som en Ret. Han maa selvfølgelig antages her i sin Forbring at have gaaet ud fra den Paastand, at han var ret Arving til Norge, en Titel, som hans Fader vel i sin Haandfæstning havde frastrevet sig, men som Kristian selv aldrig havde nedlagt, tvertimod i 1529, under sit Ophold i Norge, brugt lige for det norske Raads egne Dine, ligesom han i disse Breve bruger den.

Erkebiskop Olaf havde imidlertid allerede inden Midten af Marts Maaned bestemt sig til at sammenfalde en almindelig Herredag eller et Rigmøde, hvad enten han nu heri er bleven ledet ganske af egen Drift, eller han har fundet sig opfordret dertil ved Brevene fra Danmark, de danske Sendemænd og det søndensjældske Raad. Herredagen blev kaldet til Throndhjem til Trinitatis Søndag (23de Mai) 1535, og ikke alene Raadet men ogsaa Almuens Fuldmægtige bleve indbudne at møde. Samtidig hermed besvarede Erkebiskoppen de danske Breve, baade det fra det skaanske Raad og det fra Dve Lunge, undvigende, idet han henviste til Herredagen og undskyldte de Nordensjældske for at sende Skibe ²⁾. Den 18de April modtog han Hertug Kristians Breve til de Nordensjældske; og allerede den 23de s. M. besvarede han disse fra Stenvikholm i Forening med Nils Lyffe, som han altsaa da erkjendte for Medlem af Rigets Raad og for Tilfældet lod optræde i denne Egenkab ved sin Side. Svaret er høfligt, men undvigende og forsigtigt. Kristian tituleres heel igjennem kongelig Majestæt og udvalgt Konge til Danmark; han erkjendes altsaa som saadan. Men Brevskriverne henstyre sig til den forestaaende Herredag i Throndhjem; paa den skal Kristians og det danske Raads Skriveller komme under

¹⁾ Palub.-Müller, Aktst. II. 58—60, ifrt. m. 72. ²⁾ Sam. Gr. F. II. 66.

Overveielse og blive tilbørligen besvarede, og Kristian vil selv indsee, at de nu, for sin Person alene, uden det øvrige Raad, ikke ere istand til at give noget andet Svar. Greve Kristoffers Skrivelser have de modtaget, men ikke gjort noget videre ved dem, og det samme er fremdeles deres Agt ¹⁾. — Dette Svar er dog sandsynligvis aldrig kommet Kristian til Hænde. Det er uden tvivl blevet tilbageholdt af Nils Lykke, der paa denne Tid, i sin betrængte Stilling, synes at have spillet et falskt Spil med Erkebiskoppen, og at have paa hans Ryg givet Kristian, for at vinde dennes Understøttelse, Tilsagn, der ganske stred mod den Tilbageholdenhed, Erkebiskoppen i omtalte Svar iagttog ²⁾.

Hvorledes nu end Sammenhængen kan have været med Nils Lykkes Afdørd, saa synes Erkebiskop Olaf i sit Svar kun at iagttage sin Skyldighed som det norske Raads Formand. Han havde jo virkelig her ingen Ret til at foregribe Valgherredagen i dens Beslutning eller binde sig selv ved noget ensidigt Tilsagn, om han nu ogsaa, hvad forresten vist ikke var Tilfældet, havde inderlig ønsket Kristians Valg. Et andet Svar derimod fremkaldte Kristians Skrivelse fra det søndensfældste Raad. Skrivelsen var vel stiftet til at paastynde en for ham gunstig Erklæring af de norske Herrer, der allerede i Forveien ønskede Foreningen med Danmark opretholdt under det samme Slags Selvstændighed, som Norge havde nydt under Kong Fredrik I. Det maatte nemlig være dem om at gjøre, at Kristian blev valgt til Norges Konge, før hans heldige Fremgang i Danmark muligen satte ham istand til med væbnet Haand at drive sin Arvehylding igjennem uden Valg og uden Haandfæstning, hvorved alle Udsigter for det norske Raad til en selvstændig Myndighed vilde være afstaarne. Af denne Mening var ganske vist Flertallet af det søndensfældste Raad; og dette maatte derfor, efter at have modtaget Kristians Skrivelse, heller ønske hans Valg afgjort strax, end udsat til Herredagen i Thronbhjem, hvis endelige Beslutning, under Erkebiskoppens Indflydelse, desuden var heel uvis. Heri blev man ganske vist bestyrket af Vincentius Lunge, der kom til Oslo i April, netop ved den Tid, da Raadet der skulde tage Kristians Skrivelse under Overveining for at besvare den.

Vincentius Lunge havde om Vinteren været i Bergen og havde allerede der rustet Skibe til Hertug Kristians Tjeneste. Han følte sig dog ikke ret sikker paa den ubefæstede Lungegaard, hvor han kunde frygte at forulempes baade af Nils Lykke og af de bergenske Hanseater, hvilke naturligvis hyldede Lybekernes og Greve Kristoffers Sag. Hr. Vincentius ønskede derfor at faa Tilhold paa Bergenhus og henvendte sig herom til Thord Roed. Men denne, som fra ældre Tid kendte Hr. Vincentius's Lyst til selv at være Hovedsmand paa Slot

¹⁾ Balub.-Müller, Aftst. II. 72—74.

²⁾ Sm. Gr. F. II. 58—59, 67.

tet, afflog hans Begjæring. Vincentius for da til Oslo, og fik sig her af Eriq Gyldenstjerne overdraget Befalingen paa Akershus, medens Eriq selv var fraværende i Danmark med de Skibe, han havde rustet til Kristians Flaade. At Vincentius Lunge nu blev Sjælen i det søndenfjældste Raads Forhandlinger, var ganske naturligt.

Naar Hertug Kristians Skrivelse er kommen til Oslo, vides ikke med Sikkerhed; men da den var kommen til Throndhjem den 18de April, saa maa man antage, at den har været i Oslo senest i Begyndelsen af samme Maaned, eller rimeligvis endnu tidligere. Dmtrent samtidig, den 31te Marts, indtraf Erkebiskoppens Kaldelse til Rigs-mødet i Throndhjem. Begge Dele i Forening har ganske vist givet det søndenfjældste Raad Emne til alvorlige Overlægninger. Først den 28de April yttrede man sig med Hensyn til Rigs-mødet. Biskop Hans Neff skrev nemlig paa denne Dag til Erkebiskoppen, som det lader paa Raadets Begne, et Brev, hvori han forestillede de Banfeligheder, som vare forbundne med et Raadsmøde i Throndhjem til Trinitatis Sondag (23de Mai) paa Grund af Føret, Skydshestenes Foring og Reisesens Besværighed. Raadsmedlemmerne søndenfjælds fandt det umuligt at komme til Throndhjem til den bestemte Dag. Han bad derfor Erkebiskoppen, at denne vilde udsætte Mødet til St. Hans (24de Juni), da Alle vilde stræbe at indfinde sig personligen. Ogsaa Vincentius Lunge havde da lovet at komme, dog med det Forord, at Erkebiskoppen i Forveien vilde sende ham sin sikre Leide med Hensyn til Hr. Nils Lyffe, at denne ikke skulde seide paa ham og heller ikke fremkomme med noget Forlangende om hans Svigerindes (Lucia Nilsdatters) Haand. Man kunde aldeles ikke undvære Hr. Vincentius paa Mødet, saa vigtige Sager, som der skulde forhandles. „Vi have alt længe vel forstaaet. — siger Biskoppen — at Prælaterne's Handel og Raad her i Riget paa Rigets Begne er og vorder lidet eller intet agtet, uden Ridderkabet er med og tager Deel i Forhandlingerne. Om Hr. Vincentius for saadan Veiligheds Skyld ikke kunde komme hid, da nytter det til intet at vi fare; deri skulle I vel give os god Ret“¹⁾.

Erkebiskoppen gif strax ind paa en Forandring af Tiden, saa meget meer som flere Undskyldnings-skrivelser ogsaa fra andre Kanter indløb, saaledes fra Biskop Hossold af Stavanger, Johan Kruffov o. fl. Mødet blev, efter Begjæring, udsat til St. Hans. I Nils Lyffes Sag var Erkebiskoppen allerede tidligere optraadt meglende, idet han søgte at skaffe Hr. Nils Leide, saa at det kunde komme til en Udsoning mellem ham og den fornærmede Slegt, især Hr. Vincentius. Herved vendte imidlertid Erkebiskoppen kun dennes ustyrlige Brede mod

¹⁾ Palud.-Müller, Aftst. II. 75—77; Sam. Gr. 8. II. 65—67.

sig selv, og den hele Plan med Herredagen i Throndhjem blev snart aldeles forstyrret.

Sagen var dog nok egentlig den, at Hr. Vincentius slet ikke syntes om nogen almindelig Herredag i Throndhjem, men derimod vilde have Kongevalget afgjort til Kristians Fordeel snarest muligt, i det mindste for det søndenfjældste Raads Vedkommende. Dette passede bedst baade med de Grundsætninger, han allerede ved Fredrik I's Valg og Haandfæstning havde lagt for Dagen, og med hans personlige Uergjerrighed, da han gjerne vilde ansees for den, der havde drevet Kristians Valg igjennem, og saaledes erhverve sig en Ret til dennes Taknemmelighed. Vi kunne ikke tvivle om, at saadanne Bevæggrunde have gjort sig gjældende hos ham, og at hans Forbittrelse mod Nils Lyffe maaskee i Grunden kun har spillet en underordnet Rolle, medens den for Verdens Dine skjodes frem i Forgrunden som et ypperligt Paaskud. Men Hr. Vincentius's Indflydelse paa det søndenfjældste Raad var saa afgjørende, at hans Mening og Billie nu siensynligen var dets eneste Rettesnor.

Man skulde have troet, at da Biskop Hans's Brev af 28de April var afgaaet til Erkebiskoppen, maatte det søndenfjældste Raad have afventet dennes Svar med Hensyn til Herredagens Udsættelse, førend det indlod sig paa nogetsomhelst Skridt Kongevalget vedkommende. Men tvertimod, allerede den 5te Mai gav det i sit Svar fra Oslo paa Hertug Kristians Skrivelse af 15de Februar denne Fyrste et foreløbigt Tilfagn, der gik langt videre end sømmeligt var og en Raadsafdelings lovlige Ret kan antages at have medgivet. Det erklærer nemlig, at Norges Riges Raad søndenfjælds har paa egne og menige Indbyggers Begne „bejaet, fuldbyrdet og samtykt“ Kristian at skulle blive en ret Herre og Konge over Norges Rige, dog efter Rigets „gode, gamle, lovlige Friheder, Privilegier, Necesser, Sedvaner og Herligheder“, og saaledes at deres fri Valg og Stemme forbeholdes til Herredagen i Throndhjem ved St. Hans. Da agte de ved sine fuldmægtige Sendemand at underrette ham om sin endrægtige Beslutning. Imidlertid ville de understøtte ham mod Lybækkerne og disses Tilhang efter yderste Evne. Og i Opkriften paa dette Brev titulere de Kristian ikke alene: „udvalgt Konge til Danmark“, men ogsaa: „fuldbyrdet og samtykt Konge til Norge søndenfjælds“¹⁾.

Men som om denne Erklæring ikke var tilstrækkelig, udstedte fem Raadsmedlemmer, Biskopperne Magnus af Hamar og Hans af Oslo, Kansleren Morten Krabbe, Vincentius Lunge og Gaute Galle, i Oslo otte Dage efter, den 13de Mai, et ordentligt Valgbrev, i hvilket de give den udvalgte Konge i Danmark, Kristian, Kong Fredriks ældste Søn

¹⁾ Balub.-Müller, Aftst. II. 77—79.

sit enstemmige frie Valg til en veldig Herre og regjerende Konge over Norges Rige, og tilsige ham Trostid; — dog paa det Vilkaar, at han holder dem og Rigets Indbyggere ved Landslov, Friheder og gamle Sedvaner efter den Necess, som hans Fader gav, indtil Landene komme i No, og han modtager sin Kroning i Norge, da han med Rigets Raad skal forbedre dem. Til denne hans Kroning beholdtes ogsaa deres Huldstabs-, Mandstabs- og Trostids Ed samt den menige Mands Hylding ¹⁾. Her er ikke meer nogen Betingelse gjort med Hensyn til frit Valg paa Herredagen i Throndhjem, hvilken slet ikke engang nævnes; det søndenfjældste Raads Valg er bestemt og ubetinget udtalt.

Denne Akt var det dog ikke Meningen strax at offentliggjøre eller høitidelig oversende Hertug Kristian; den blev alligevel giennem Klaus Bilde underhaanden tilstillet det danske Rigsraad ²⁾ og kom saaledes uden tvivl snart til Kristians Kundskab. Men den egentlige Bestemmelse var, at den først skulde sendes til Throndhjem, for at Erkebiskoppen og de nordenfjældste Raadsmedlemmer kunde tiltræde den. Thi nu havde Vincentius Lunge og med ham da ogsaa de søndenfjældste Raadsmedlemmer bestemt sig til slet ikke at møde til nogen Herredag i Throndhjem; og dette lode de Erkebiskoppen vide i en Skrivelse af 13de Mai, med hvilken de ogsaa oversendte sit Valgbrev. De yttrede til Erkebiskoppen, at de havde været bestemte paa at møde til St. Hans; men nu havde de faaet høre om den fjætteste Gjerning, Nils Lyffe havde bedrevet (den maa sikkerligen have været dem Alle bekjendt for lang Tid siden), og at han desuagtet var Erkebiskoppens ypperste Raad. De vilde ikke udsætte sig for hvad en saadan „Bandskrop, uædigg Mand og Kjætter“ kunde foretage sig mod dem, naar de med et ringe Følge kom der nord, og de vilde ikke sidde paa Benk med ham. Erkebiskoppen og de nordenfjældste Raadsmedlemmer maatte altsaa undskylde deres Udeblivelse. Dog for at ikke derved noget Afbryd skulde gøres i Rigets vigtige Anliggender, saa sende de sit aabne, beseglede Brev, i hvilket det tydelig vil findes, hvilken Herre de enstemmigen og frivilligen have faaret til Norges Konge paa de Vilkaar, som Brevet nærmere forklarer. De haabe, at deres Medbrødre nordenfjælde i dette Valg ere enige med dem; og hvis saa er, da bede og raade de, at de nordenfjældste Herrer ville opsætte et aabent Valgbrev paa Pergament under sine Segl og derpaa sende det til det søndenfjældste Raad for ligeledes af dette at besegles, og saa endelig ved et af Raadets Medlemmer personligen at overbringes Hertug Kristian med andre Rigets vigtige Erinder. De gjøre ogsaa For-

¹⁾ Smsts. 84—86; Hvitf. Kr. III n. 1535.

²⁾ Hvitf.

slag til en Stat, hvilken rimeligvis Kristian, saasnart han er valgt, vil forlange ¹).

Et Slags nærmere Forklaring til dette Brev giver et fra Biskop Hans Keff til Erkebiskoppen af 14de Mai. Biskoppen fortæller her, at det er Erkebiskoppens Bestræbelse for at skaffe Nils Lykke Leide, der har opbragt Vincentius saa høieligen. Han yttreer Frygt for, at det vil komme til at koste Hr. Vincentius's eller Hr. Nils's Liv, med mindre denne sidste rømmer Landet paa nogen Tid; „thi Hr. Vincentius agter ikke at gaa i Rette med ham derom“. Han raader og advarer Erkebiskoppen at fare forsigtig i denne Sag og bebreider ham, at han ikke i Begyndelsen havde gjort Nils Lykke Modstand, ja anvendt Trudsel mod ham, men tværtom havde talet for ham hos Fru Ingerd, at han maatte saa Lucia til Hustru, og senere baade skrevet og talt til hans Bedste. „J maa betænke — siger han —, at saadant kan regnes Eder til Onde, helst fordi Eders Raade er et Hoved baade for Kronen og Kirken her i Riget paa denne Tid“. Han lader Erkebiskoppen vide, at Hr. Vincentius aldeles ikke vil søge Herredagen; og naar nu denne ikke kommer, og heller ikke Nils Lykke bør stedes til Bænk med de Andre af Raadet, og fremdeles baade Provsten til Mariekirken (Kansleren) og Klaus Bilde have Forfald, saa kan det intet nytte, at Biskoppen selv farer did. Imidlertid kunne de Nordenfjældste nu, da de fjende de Søndenfjældstes Balg, handle i denne Henseende, som om de sidstnævnte selv personligen vare tilstede; og det synes Biskoppen raadeligt, at de alle forene sig om at bede Hr. Vincentius gjøre Riget og dem den Tjeneste at overbringe personlig deres Alles Raaringsbrev til Hertug Kristian ²).

Dette Biskop Hans's Brev synes at røbe hos ham oprigtig Belvillie mod Erkebiskop Olaf. Men hos Vincentius Lunge fandtes neppe længer Spor af nogen saadan; og der er ingen Tvivl om, at ligesom han har udfastet Raadets Balgbrev og Skrivelsen til Erkebiskoppen af 13de Mai, saa er det ogsaa han, der har istandbragt et Brev til samme af 17de Mai, hvori det søndenfjældste Raad bittert bebreider ham, at han og Nils Lykke i forrige Aar (1534) havde meddelt Biskoppen af Aarhus (Ove Bilde) og Mogens Gjø Fuldmagt til at sammentræde med de norske Raadsmedlemmer paa den forventede Herredag i Kjøbenhavn og med dem handle til Norges Bedste. Dette var nemlig først nu blevet almindelig bekjendt, og regnes i Brevet Erkebiskoppen høieligen til Last som en udvist Foragt mod Norges Riges Raad, at han ikke fandt dette tilstrækkeligt til at forhandle Rigets Erinder, med mindre Uvedkommende skulde blandes deri. Det forekastes ogsaa Erkebiskoppen i samme Brev, at han „med det hem-

¹) Palub.-Müller, Aftst. II. 86—90.

²) Smfts. 90—93.

melige Raad, han havde hos sig" (Nils Lykke), havde skrevet om Anliggender, som de øvrige Raadsmedlemmer burde have vidst om. Derfor — siger Brevskriverne — have de ikke simpelt hen sendt Erkebiskoppen og de Søndenfjældste sin Fuldmagt til at handle paa deres Begne paa Herredagen, men udtrykt sin Mening bestemt; og de bede Erkebiskoppen for Fremtiden at ville høre deres gode Raad i Rigets Erinder, før han derom skriver til udenlandste Herrer, Fyrster eller Raadgivere, „paa det at ikke Riget, splittet i sit Indre ved enkeltvise Beslutninger, skal lide Skade" ¹⁾.

Det er næsten latterligt at høre en Formaning som den sidste af Mænds Mund, der netop vare ifærd med at gjøre sig paa den haandgribeligste Maade skyldige i det samme, som de lægge Erkebiskoppen til Last, — i en Borttræden nemlig fra det almindelige Raad for at fatte sin egen Beslutning. Deres Fremgangsmaade i det Hele maatte jo agtes ulovlig og usømmelig, og at vidne om deres Ringesagt for Norges Forfatning og for Erkebiskoppens lovlige Stilling i denne som Kongedømmets Vicarius og Styrelsens Formand. Men det var Vincentius Lunge, som her raadede; og han var i sit Hovmod ikke istand til at taale nogen Overmand i Norge, eller at underordne sig nogen Statsmagt eller nogen Lov.

Det var, efter alt hvad der saaledes var handlet og skrevet, aldeles til Overflod, at Biskop Hans fra Oslo under 15de Juni atter tilskrev Erkebiskoppen for at forklare ham Grunden til at ingen af de søndenfjældste Raadsmedlemmer søgte Herredagen i Throndhjem, uagtet Erkebiskoppen var kommet deres Dnsse imøde ved at udsætte Tiden for dens Afholdelse ²⁾. Herredagen var nu ugjenfaldelig forstyrret ved de søndenfjældste Herrer, eller rettere ved Vincentius Lunges, selvraadige og mod Erkebiskoppen fornærmelige Udfærd.

115.

Er. Nils Lykkes Fængsling. Erkebiskoppen sender Kristoffer Throndson til Oslo. Underhandlinger der. Det søndenfjældste Raad nærmer sig endnu meer end før til Kong Kristian III. Pfalzgreve Fredrik optræder som Kristian II's Svigersøn med Forbringer. Henvender sig til Erkebiskop Olaf om Hjælp i Norge.

Man kan ikke tvivle om, at Vincentius Lunges og det søndenfjældste Raads Udfærd har krænket Erkebiskop Olaf dybt. Har han muligen engang drømt om at kunne i denne kongeløse Tid lede Raadet som dets Formand, ja om at kunne bortstjænte Norges Krone til

¹⁾ Palub.-Müller, Aktst. II. 94. Det sidste er udtrykt i Brevet paa Latin: „ne regnum in se divisum propter consilia particularia detrimentum patiantur“.

²⁾ Palub.-Müller, Aktst. II. 102; Sam. Gr. F. II. 67—70.

den Fyrste, som han selv fandt tjenlig for Rigets Selvfændighed og for den romerske Kirkes Opretholdelse, — saa maatte nu denne Drøm svinde, da han tydelig saa sig overfløjet af Vincentius Lunge og hans dansksindede Tilhængere. Biskop kunde det ikke undgaa hans Opmærksomhed, at det søndenfiældste Parti inden sig selv ikke var synderlig enig, at Biskopperne Magnus og Hans meer boiede sig for Hr. Vincentius's Kraft, Hestighed og Overmod, end samstemmede med ham i Grundsætninger og Følelser; alligevel maatte han indsee, at Vincentius for Diebliffet i Gæt og Alt havde Overtaget, og at han kunde være sikker paa baade Hertug Kristians og det danske Raads Medfølelse og Bistand. Thi vilde Hr. Vincentius end et norsk Raad, saa var det dog i Grunden et norsk Raad af danskfødte Mænd han kæmpede for, medens Tanken om Norges egentlige Nationalselvstændighed var ham ligesaa fremmet som Omhuen for den romerske Kirkes Opretholdelse. Det var ikke underligt, om Erkebiskop Olaf, med sin langt fra faste Karakter, nu begyndte at vakle meer end nogensinde, at famle efter Midlerne, ved hvilke han skulde støtte sin Myndighed, ja maaskee redde sin Tilværelse som Erkebiskop.

Det første han greb til var at opgive Nils Lykke for muligen derved at drage Vincentius Lunge og med ham det søndenfiældste Raad igjen til sig. Muligen har dette Offer faldet Erkebiskoppen saa meget lettere, som han maa være kommen under Veir med, eller i alle Fald have fattet Mistanke om Hr. Nils's hemmelige Underhandlinger med Hertug Kristian, og desuden synes at have mærket lutheriske Skikke hos ham, — som at han ikke iagttog Fasten, ikke agtede Helgenerne og de syv Sakramenter, at han havde ladet holde Messer paa Dans og Bryllupper paa forbudne Tider, og saadant meer. Erkebiskoppen lod sin høitbetroede Tjener Kristoffer Throndsøn angribe ham paa Fosen Gaard, og da han havde overgivet sig, blev han ført som Fange til Stenvisholm Slot i Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli 1535. Erkebiskoppen nedsatte en Ret i Throndhjem, og for den anlagede Kristoffer Throndsøn Nils Lykke. Denne blev da den 21de (14de?) Juli dømt i Erkebiskoppens Hænder paa Norges Krones Begne med sit Gods; men hans Liv skulde spares indtil Norges Raad havde dømt i hans Sag og bestemt hans Straf¹⁾.

Kristoffer Throndsøn sendtes nu paa Erkebiskoppens Begne til Oslo; at foredrage Nils Lykkes Sag for Raadet der. I en offentlig Forsamling paa Raadstuen i August Maanedes første Halvdel, hvorved Biskop Hans Reff, Provsten Morten Krabbe, Vincentius Lunge og Gaute Galle vare tilstede, fremsatte Kristoffer Sagen og forlangte Raadets Dom. Vincentius Lunge anlagede ogsaa Nils Lykke og paastod,

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. Tilde II. 71—73.

at hans Gjerning var Bantsag og Dødsag. De to Prælater holdt sig til Kirkeretten, og maa selvfølgelig have dømt Sagen at være en Fredløshedsag ¹⁾. Gaute Galle derimod vegrede sig bestemt for at fælde nogen Dom, men henstød Sagen til en almindelig Herredag ²⁾; og de tilstedeværende Lagmænd fandt sig ikke berettigede til at dømme hvor det gjaldt en Ridders Liv, ligesom de heller ikke fandt Loven klar nok i dette Stykke. Vincentius Lunge udvirkede dog omsider, at de Forsamlede tiltraadte Prælaterens Dom, der nu blev ført i Pennen og leveret Kristoffer Throndsøn, for at Erkebiskoppen ogsaa kunde besegle den. Hans Keff raadede dog underhaanden Erkebiskoppen til at fare varsomt og ikke forhaste sig med Dommens Udførelse, da man hverken kjendte den vordende Konges eller det danske Rigsraads Mening om Sagen.

En anden Sag, hvorom Erkebiskoppen ved samme Leilighed effede det søndenfiældste Raads Mening, var Besættelsen af Bergens ledige Biskopsstol. Den lidet agtede og ganske vist ogsaa lidet agtverdige Biskop Olaf Thorkelsøn døde paa Bors den 23de Mai 1535. Tre Geistlige stræbte efter at følge ham i Biskopsdømmet, nemlig: Geble Pedersøn, Bergens Kapitels Erkedegn, Magister Ivar Kjeldsøn (Jul?), der synes at have været Prælat ved Apostelkirken i Bergen ³⁾, og den oftere nævnte Morten Krabbe, Provst ved Marielirken i Oslo og Norges Kansler ⁴⁾. Af disse havde den første og den sidste mest Udsigt til at erholde Biskopsdømmet. Geble var en indfødt Nordmand af god Æt fra Helgeland, havde gaaet i Skole først i Throndhjem, siden i Bergen, havde saa studeret i Alkmar i Holland og i Løven i Brabant, hvor han var bleven Magister og hvor han havde gjort Bekjendtskab med Vincentius Lunge. Efter sin Hjemkomst forestod han Skolen i Bergen og blev Kannik ved Kathedralkirkens Kapitel sammesteds 1518. Han var i Rom for at søge Biskop Olafs Konfirmation ⁵⁾ og blev derpaa Kapitelets Archidiaconus, hvilket han endnu paa denne Tid var ⁶⁾. Mgr. Morten Krabbe var af dansk Adelsflegt, havde fornemme Forbindelser i Danmark og havde, som det heder, tjent Kongen (Kong Fredrik) baade som Gesant og i hans Rancelli. Erkebiskoppen var stemt for Magister Geble, hvis Hengivenhed for Reformationen rimeligvis dengang baade var Almenheden og hans

¹⁾ Jons Chrr. c. 49, Norg. g. L. II. 375. ²⁾ Heri havde han tydelig Fredrik I's Haandfæstning for sig; der heder det nemlig: Tiltale til noget Medlem af Rigets Raad, som gjelder Ære, Liv og Gods, skal skee for det hele Rigsraad. S. o. f. II. 672. ³⁾ Langes Rth. 2den Udg. 262, ifrt. m. N. Dipl. II. 826. ⁴⁾ Disse tre omtales som Kandidater til Embedet i to Breve af Morten Krabbe til Biskop Hans af Oslo og til Vincentius Lunge af 29de December 1535 i det norske Rigsarchivs münchenske Samling. ⁵⁾ S. o. f. II. 653. ⁶⁾ N. Saml. I. 7—8.

Overordnede en Hemmelighed; og Erkebiskoppen havde anbefalet ham i sine Skrivelser med Kristoffer Throndsøn til det søndenfjældste Raad. Dette var derimod afgjørende stemt for Morten Krabbe, og tilkjendegav Erkebiskoppen sin Mening ligefrem i sin Svarskrivelse af 14de August, udstedt af Biskopperne af Hamar og Oslo samt af Vincentius Lunge og Gaute Galle. De mærkede, yttrede de heri, at Erkebiskoppen vilde have Mgr. Geble til Biskop i Bergen. Dette stemmede dog, efter deres Mening, ikke med Geistlighedens vanstelige og farlige Stilling. Geble var en „fin, lærd, ærlig Mand“; men der var „intet mandeligt Hjerte og Raad i ham“. De talte for Morten Krabbe og bade, at Erkebiskoppen gennem Kapitelet vilde lade denne postulere og selv konfirmere ham; han var, sagde de, „en mandelig, hvistforstandig talende og raadende, og en vidtforsøgt Mand“ af stor Slegt og istand til at staa Geistligheden trofast bi. Biskop Hans Keff. udtalte sig vidtløftigere herom i et eget Brev til Erkebiskoppen af samme Dag. Han vil ikke, siger han, i denne Sag gjøre andet end hvad Erkebiskoppen selv byder. Han har dog tidligere skrevet til Erkebiskoppen for Morten Krabbe, og han frygter, at om denne ikke kommer til Biskopsstolen med Erkebiskoppens og det bergenske Kapitels Samtykke, da vil Hertug Kristian alligevel indtrænge ham, dels paa Grund af hans Slegt og dennes Bønner, dels paa Grund af hans Tjenester som Ambassadør til fremmede Fyrster og i hans Raades Rancelli. Han er en lærd og „vidt forfaren“ Mand, som kan blive Erkebiskoppen og sit Biskopsdomme til Ære og Hjælp, og som Erkebiskoppen nødig skulde ville undvære, naar han først er kommen i den Stilling. Skeer det med Erkebiskoppens gode Billie, kan der komme meget godt ud deraf; skeer det alene ved Andres Indvirkning, kan det føde det modsatte af sig i Fremtiden. Kunde derfor Erkebiskoppen saaledes drive det, at Bergens Kapitel vilde postulere eller vælge Morten Krabbe efter Erkebiskoppens Raad, og under hans Konfirmation, da skal det troligen blive til hans og Kirkes Bedste. Hertug Kristian skal neppe ville synes om Mgr. Geble i det Embede, om han saa end faar sin Konfirmation af den romerske Kurie. Morten Krabbe — heder det til Slutning — staar forresten for sin egen Person ikke saa heftig efter Biskopsstolen; men Biskoppen tager kun Hensyn til hans Duellighed og til den Gavn, Erkebiskoppen vil kunne nyde af ham. I et senere Brev af 2den September kom Biskoppen tilbage til denne samme Sag og yttrede for Erkebiskoppen, at Mgr. Geble ikke syntes ham skiftet for Biskopsdommet paa denne Tid, men at Morten Krabbe derimod havde meget for sig. I samme Retning havde ogsaa allerede tidligere, i Juli Maaned, haade Biskop Hans og Vincentius Lunge udtalt sig i Breve til Geble Pedersøn, i hvilke de havde ladet

ham vide, at Erkebiskoppen havde skriftligen samtykket Mgr. Morten Krabbe til Bergens Biskopsstol, — noget som ganske vist ikke kan have været stemmende med Sandheden. Paa Erkebiskop Olaf virkede imidlertid disse Forestillinger fra det søndenfjældste Raad saameget, at han fremdeles lod Bergens Biskopsstol henstaa ubesat ¹⁾).

Erkebiskoppen lod endelig ogsaa ved Kristoffer Throndsøn handle med det søndenfjældste Raad om Kongevalget. Han havde jo i disse Herrers Brev af 13de Mai deres Mening for sig; men endog blot Hensyn til egen Verdighed maatte vel afholde ham fra strax at tiltræde deres Valg og derved ligesom godkjende deres uformelige og usømmelige Fremfærd i denne Sag. Han maa have ønsket idetmindste at vide, om deres Valg i den Form, det var fremgaaet, var ugjensaldeligt, og om det ikke kunde formes paa en for hans Stilling som det hele norske Raads Formand meer passende Maade. Han lod dem sige, at han endnu ikke havde erklæret sig for nogen Herre, og at hans Stemme var fuldkommen fri; men han ønskede at høre deres Raad om hvad der tjente Riget bedst. De svarede imidlertid kun hertil, at de nu som før ikke vidste noget bedre Raad end at vælge Hertug Kristian. Erkebiskoppen burde forene sig med dem i dette Valg, og gjøre Undskyldninger for, at hans Erklæring kom saa seent; han burde dog med det samme forbeholde Norges Rige dets Friheder ligesom ogsaa fordre Kong Fredriks Haandfæstning at staa ved Magt indtil den nye Konge kom til Norge for at krones ²⁾).

Forresten indtraf under Kristoffer Throndsøns Ophold i Oslo en Hændelse, som vist ikke forbedrede Forholdet mellem Vincentius Lunge og Erkebiskoppen, og som skal have i høi Grad vaft Kristoffers Forbittrelse mod Hr. Vincentius. I et Gjestebud hos denne sidste, som det lader, kort før Kristoffers Tilbagereise til Throndhjem, opstod en heftig Trætte mellem ham og Berten, under hvilken fornærmelige Ord faldt fra den sidstes Side imod Erkebiskoppen; ja Vincentius skal, efter en senere Beretning, være gaaet saa vidt i sin overmodige Grovhed, at han gav Kristoffer et Slag paa Dret ³⁾. Sagen var farlig; og Biskop Hans i Forening med Provsten Morten Krabbe ilede med at underrette Erkebiskoppen i et Brev af 16de August om den ubehagelige Hændelse, tydelig i den Hensigt at indlægge et forsonende Ord og mildne Erkebiskoppens billige Brede. Trætten, sige de,

¹⁾ Breve fra det søndenfjældste Raad og Biskop Hans Ræff til Erkebiskop Olaf af 14de August 1535; fra Hans Ræff til Samme af 2den Septbr. f. A.; fra Geble Pedersøn til Samme af 13de Decbr. f. A., — alt i det norske Rigsarchivs münchenste Saml. 1535.

²⁾ Breve i det norske Rigsarchivs münchenste Saml. af 1535, 14de August, nemlig et Brev fra Raadet til Erkebiskoppen, et andet fra Biskop Hans Ræff til Samme, jfrt. m. Pa!.-Müller, Gr. F. II. 73—75.

³⁾ Suhms nye Sml. III. 271.

havde fundet Sted tilde om Aftenen, da Gjesterne vare drukne. Erkebiskoppen maa ikke agte paa de Ord, som ved denne Leilighed kunne være faldne, men holde Venstabs med Hr. Vincentius; thi aldrig, sigede, udfordres Endrægtighed i Riget meer end nu. I et senere Brev af 18de August fortæller Biskop Hans Erkebiskoppen, at Hr. Vincentius og Kristoffer nu atter ere forligte, og beder ham indstændigen at holde Enighed med den første, da Tiderne ere saa farlige ¹⁾. Tvisten synes saaledes vel for Diebliffet at have været forligt, i det mindste i det Ydre; men den lod fremstimte Vincentius's virkelige Sindelag mod Erkebiskoppen, og Kristoffer Throndsøn glemte neppe den Fornærmelse, der var ham og hans Herre tilføiet, om han end maaffee har forladt Oslo tilsyneladende forsonet.

Kristoffer Throndsøn kunde ved Hjemkomsten til Throndhjem give sin Herre mange mundtlige Efterretninger om det søndenfjældste Raads og Hr. Vincentius's Stemning, der fuldstændiggjorde og forklarede de Skrivelser, Erkebiskoppen med ham fra denne Kant modtog. Med Hensyn til Nils Rykke fulgte Erkebiskoppen Biskop Hans Neffs Raad. Han udsatte hans Sags endelige Afgjørelse og lod ham indtil videre hensidde i Fangenskab paa Stenvikholm. Besættelsen af Bergens Biskopsstol udsatte han ligeledes som allerede fortalt. Angaaende Stemningen i Kongevalgsagen endelig erfarede han, at den var uforandret, eller snarere endnu bestemtere bøiet for Hertug Kristian end før. Der til virkede de Tidender, man efterhaanden fik om Kristians heldige Fremgang i Danmark, hvorom ogsaa Kristoffer maa have bragt nyere og sikrere Efterretninger, end Erkebiskoppen tidligere har havt.

I Midten af Marts 1535 var Hertug Kristians Krigsmagt fra Als gaaet over til det sydlige Fyen. Johan Rangau førte den. For at virke mod ham var ved Midten af April Grev Johan af Hoya, en af de tydske Hærførere, kommen over fra Sjælland. Men Hertug Albrekt af Mecklenborg, som nu paa en Maade havde Overansvørselen over de Tydske, med Tilfidesættelse af Grev Kristoffer, handlede ikke med tilbørlig Kraft og sendte ikke Greven af Hoya fornøden Forstærkning fra Sjælland, mens derimod Johan Rangau bestandig fik Tilstød fra Jylland og fra Slesvig. Ogsaa Lybækkerne viste sig luntue i at undsætte Greven af Hoya fra Søstiden. Under disse for Hertug Kristians Sag gunstige Omstændigheder kom det den 11te Juni til et Slag mellem begge Hære paa Ornebjerg nær Alsens, i hvilket Johan Rangau vandt en afgjørende Seier. Erkebiskop Gustav Trolle, som var med i Slaget paa de Greveliges Side, blev dødelig saaret og døde strax efter; Greven af Hoya blev dræbt. De Tydskes Magt

¹⁾ Breve af 16de og 18de August 1535 i det norske Rigsarchiv, münchenste. Sml., jfr. Pal.-Müller, Gr. F. II. 79.

paa Fyen var dermed tilintetgjort, og Hertug Kristian kunde vende sig mod Sjælland. Den 18de Juli viste hans Flaade sig i Drefund for Kjøbenhavn og Malmø, og den 24de Juli kunde Kristian i egen Person begynde Kjøbenhavns Beleiring.

Efterretningerne om denne Kristians seierrige Fremgang og om det søndensjældske Raads Bedhængen ved hans Valg maatte naturligvis gjøre et sterkt Indtryk paa Erkebiskop Olaf. Han kunde nu ikke ret vel, uden at sætte sin hele Stilling paa Spil, dvæle længer med at svare paa de Søndensjældskes Opfordring, og det ved en Tiltrædelse til deres Valg paa Hertug Kristian. Men dette Skridt gjorde han, som man vel kan tænke, kun nødvendig og modstræbende. Det skeede ikke paa den Maade, som de Søndensjældske havde ønsket det og i sit Brev af 13de Mai udtalt, nemlig ved aabent Valgbrev, beseglet af de nordensjældske Herrer, hvilket Valgbrev de søndensjældske siden kunde tilføie sine Segl og saa sende til Hertug Kristian, — heller ikke ved en umiddelbar Skrivelse til Kristian selv; det skeede ved et Brev af Erkebiskoppen alene til Biskop Hans Reff og Hr. Vincentius Lunge.

Brevet var givet i Throndhjem, den 10de September, og Indholdet omtrent følgende: — Da Raadet ikke har kunnet komme til Throndhjem, „saa er Erkebiskoppen nu alvorligen til Sinds, at samtykke og fuldbyrde for sit Hoved den Raaring, som de verdige Fædre og strenge Riddere søndensjælds have gjort i den hellige Trefoldigheds Navn, høibaarne Fyrste og mægtigste Herre Hertug Kristian til sin Herre og Konge at være“, paa det at ikke de to Riger, som længe under een Konge have været forbundne, igjen skulle stilles. Han beder de Tilskrevne, at de ville fremme hans Sag paa det bedste hos Kongen og Danmarks Raad. Han vil overdrage den Deel af Landet, som udgjør hans Biskopsdømme, i Kongens Hænder, uden al videre Beføstning og Besvær for denne, og være ham huld og tro ¹⁾. — Breve af samme Indhold skrev han ogsaa til flere af de danske Raadsmedlemmer, baade Prælater og verdslige Herrer, og sendte sin Kannik Jens Olsson med alle disse Skrivelser til Oslo. Han forsynede denne samme med sin Fuldmagt til at handle efter Omstændighederne paa sine Begne, og medgav ham derfor endogsaa sit Segl, paa det at han kunde sætte det for de Breve, som i Oslo maatte blive udfærdigede i Anledning af Valget ²⁾.

Men endnu før Erkebiskoppen havde gjort dette Skridt til at komme de søndensjældske Raadsmedlemmers Ønske imøde, havde disse bestemt sig til at gaa end videre i den Retning, de havde flaaet ind paa. Og hertil bleve de viensynlig drevne ved nye Efterretninger om Hertug Kristians fortsatte heldige Fremskridt i Danmark, idet han den 18de August havde i Lund modtaget Skaaningernes Hylдинг. Hele

¹⁾ Palud.-Müller, Aftst. II. 136.

²⁾ Sam. Gr. Felde II. 76.

Danmark, paa Stæderne Kjøbenhavn, Malmø og Landskrona nær, havde nu gaaet ham til Haande og erkjendt ham for Danmarks udvalgte Konge. De søndenfjældste Raadsmedlemmer gjorde Udfast til et Hyldingsbrev, hvori de tilsagde Hertug Kristian Huldskab og Mandskab, og altsaa bandt sig yderligere til ham, end ved det forudgaaende Valg. De havde ogsaa besluttet, at Vincentius Lunge skulde reise til Danmark for at overbringe Kristian Valget og Hyldingen. Om alt dette underrettede de Erkebiskoppen ved tvende Breve af 1ste September. I det ene, beseglet af Biskopperne Magnus og Hans samt af Morten Krabbe og Vincentius Lunge, sendte de Udfast til Hyldingsbrevet, til en Instruction og til et Fuldmagtsbrev, idet man anmodede Erkebiskoppen om, hvis han tiltraadte deres Beslutning, da at udferdige Hyldingsbrevet paa Pergament, besørge det forseglet af de søndenfjældste Raadsmedlemmer og derpaa sende det tilbage til de søndenfjældste. Disse skulde da ogsaa forsegle det og besørge det til dets Bestemmelse. I det andet Brev, udferdiget i de tre ovennævnte Prælaters Navn samt i Riddernes Gaute Galles og Klaus Bildes, foreslaaes, at Hr. Vincentius skal sendes til Kristian; og Erkebiskoppen opfordres til at give ham til Reiseomkostningernes Bestridelse 300 rindske Gylden af Thrøndelagens Indkomster samt af Nils Lykkes Pen, som nu vare i Erkebiskoppens Berge. Man vilde for det første bede Kristian stadfæste den Haandfæstning, som hans Fader havde givet Norge. Man yttrede, at man vilde vente paa Erkebiskoppens Svar til Jul, men hvis det ikke indløb til den Tid, saa man sig nødt til at stride videre i Sagen paa egen Haand. I et Brev af 2den September, hvilket Biskop Hans Reff særskilt tilskrev Erkebiskoppen, og hvori han tillige, som før fortalt, omhandlede Bergens Biskopsstols Besættelse, — opfordrede han Erkebiskoppen til at holde Venstab med Vincentius Lunge og behandle dennes Sendebud vel. Ja han lod sig endog forlyde med, at det kunde være godt at gjøre Hr. Vincentius til Norges Riges Hovmester, hvilket Embede ei havde været besat siden Hr. Nils Henrikssøns Død. Man seer tydelig, at Biskoppen har arbejdet for en Udsoning mellem de to Modstandere, at han endnu har frygtet Følgerne af Hr. Vincentius's fornærmelige Udfærd mod Kristoffer Throndsøn, og at han saa meget som muligt har villet formilde Erkebiskoppens billige Fortørnelse mod den overmodige og armassende Herre, der førte det store Ord i det søndenfjældste Raad og saagodt som ganske vendte dette efter sin egen Villie 1).

Vincentius Lunges Sendebud, der bragte de sidst omtalte Breve til Erkebiskoppen, og dennes Fuldmægtige, Kanniken Jens Olsson,

1) Breve af 1ste og 2den Septbr. 1535 i det norske Rigsarkivs münchenske Sml., ifrt. m. Pal.-Müller, Gr. 8. II. 76—77, 82.

maa næsten antages at have reist hinanden forbi paa Veien mellem Throndhjem og Oslo. Men saasnart som Jens Olsson var kommen til sidstnævnte Sted med sin Herres Breve, hvilket vel maa være skeet i Slutningen af September, sendte de søndensjældste Herrer strax dem af disse Breve, som vare skrevne til danske Stormænd, til deres Befremmelse; og de tilskreve selv med det samme sine Venner i Danmark, at Erkebiskoppen nu havde erklæret sig for Kristian III¹⁾. De søgte derved at binde ham til denne ligesaa fast, som om han havde ligefrem og formeligen valgt og hyllet ham, hvilket Erkebiskoppen imidlertid ikke havde gjort, ligesaa lidet som Kristian fra sin Side havde underkastet sig nogen udtryffeligg Forpligtelse mod Norges Rige. Kristian og Erkebiskop Olaf stode saaledes, de søndensjældste Herrer's Tjenstiver uagtet, endnu retslig ubundne af hinanden, saalænge som Erkebiskoppen ikke havde beseglet noget Valgbrev eller Hyltingsbrev, og Kongen ikke nogen norsk Haandfæstning.

Men skønt Hr. Vincentius for Offentligheden gav sig Mine af at handle i alt dette samstemmig med det søndensjældste Raad og uden Svig mod Erkebiskoppen, ja endogsaa lod denne ved Hans Keff forsikre, at hvis han blev afsendt til Kong Kristian med Valg- og Hyltingsbrevet, da skulde han tale alt Godt om Erkebiskoppen og ikke hvile, før han havde udvirket, at denne blev tagen til Raade af Kristian, — saa gif han dog til samme Tid sin egen skjulte Bei for at indpynde sig personligen hos den vordende Konge og nedsætte Erkebiskoppen i dennes Dine. Herfor er et skriftligt Bevis os levnet i en Instrux af 4de September, skreven med Vincentius's egen Haand og bestemt for hans Tjener, Pæsse Skonning, der skulde gaa til Danmark, rimeligvis som Dverbringer af de ovenomtalte Breve, og ved samme Leilighed skulde fremstille sig for Kong Kristian og overrække ham Vincentius's Brev og Hilsen. I denne Instrux paalægges det Sendebudet hemmeligen at sige Kristian følgende: — Erkebiskoppen af Throndhjem havde endnu ikke samtykket ham som Norges Konge, men var af Hjertet derimod. Uagtet alle det søndensjældste Raads Opfordringer til ham at give sit Samtykke, havde han uddraget dette fra Dag til Dag. Da et falskt Nygte var kommet til Throndhjem om at Greven af Oldenborg havde vundet Slaget i Fyen, havde Erkebiskoppens Folk holdt sig lystige og i Borgestuen druffet Kristian Fynbos Skaal, hvormed de meente den gamle Kong Kristian (Kristian II). Der vilde allerede for længe siden have været Afsendinger fra Norge hos Kongen, hvis ikke Erkebiskoppen havde voldet Opsættelse. Vincentius handlede idelig med ham om at han skulde gaa Kongen tilhaande, og han

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II. 77; Hans Keffs og Morten Krabbes Brev til Erkebiskop Olaf af 15de Novbr. 1835 i det norske Rigsarchivs münchenke Saml.

havde nu sat ham en bestemt Frist, inden hvilken han maatte erklære sig; hvis ikke dette skede, vilde de, søndenfiældste Herrer af Raadet handle paa egen Haand. Bergenhus, Erkebiskoppen og alt det Nordenfiældste havde endnu ei villet erklære sig for Kongen, undtagen Bardsøhus Slot og de Len, som Vincentius havde, — de vare indthingede under Kongens Magt. Vilde Kongen give Hr. Vincentius et aabent beseglet Befalingsbrev paa at indtage, ham tilhaande, Bergenhus Slot og alt det Nordenfiældste, paa hvad Raade han bedst kunde, ved Magt eller Underhandling, da vilde han dertil gjøre sit Bedste. — De sidste Udladelser vise Hr. Vincentius's Begjærighed efter igjen at faa Bergenhus i sin Haand, og at han, for at naa dette Maal, ikke tog i Betænkning at fremstille ganske uden Grund den da værende Befalingsmand, Thord Roed, for Kongen som mindre paa lidelig. Forresten fremlyser af denne Opsats, som af flere Breve fra dette Aar, Hr. Vincentius's, ikke altid rebelige, Anstrengelser for at overbevise Kong Kristian om sin Hengivenhed og om sin Uundværlighed for hans Valgs og Sags Fremme i Norge ¹⁾.

Det var vistnok stemmende med Sandhed, naar Hr. Vincentius sagde, at Erkebiskoppen i sit Hjerte var imod Kristian III's Valg til Norges Konge, og at han især voldte den Udsættelse, som med Hensyn hertil havde fundet Sted. Men Ingen kan dog i Grunden for tænke Erkebiskoppen, at han, naar han kjendte Kristians Hengivenhed for den lutherste Lære og Kirke-reformationen, ikke forhastede sig i en Sag, som han kunde være forvisset om vilde blive af den største Indflydelse paa den norske Kirkes fremtidige Stilling. Ingen kan undres over, at han, før han gav sin afgjørende Stemme til Valget af en Konge, der var aabenbar fratalden fra den Kirke, af hvilken Erkebiskoppen selv var et Medlem, og det et saare høitstaaende Medlem, — saa sig varsomt for, om ikke en anden valgbar Fyrste kunde findes, der var den romerste Kirke tro. Det var jo ogsaa ganske naturligt, at Erkebiskoppen følte sig stødt ved sine Modstanderes, især Hr. Vincentius's, anmassende Dpførsel, idet de saa at sige vilde aftrænge ham en Tiltrædelse til deres Valg, og at han netop derved indtoges af en forøget Modbydelighed for dette. Han var fuldkommen i sin gode Ret, da han i August Maaned lod de søndenfiældste Herrer tilkjendegive, at han endnu betragtede sin Stemme med Hensyn til Kongevalget som fuldkommen fri, endogsaa naar han dengang ikke nærmere udtalte sig om Noget, paa hvem han muligen kunde lade sin Stemme

¹⁾ Instruxen findes i det norske Rigsarchiv, münchenste Samling under 1535. Dateringen paa den: „Eøverdagen post decollationem Joannis evangelistæ“ er aabenbart en Feilskrivning for: post decoll. Joannis, baptistæ. Jfr. Palud.-Müller, Gr. Feide II. 79—81.

falde, hvis han ei vilde give den til Kristian III. Naar han derimod senere ved sit Brev af 10de September virkelig gav det søndensjældste Raad al Anledning til at tro, at han nu var oprigtig stemt for Kristians Valg, og at hans formelige og bindende Tiltrædelse til dette ikke skulde udeblive, naar paafordredes, og han desuagtet vedblev at spejde omkring sig efter en anden Fyrste, hvem han kunde opstille i Kristians Sted paa Norges Kongestol, — saa stod han visseligen ikke længer reen overfor sine Modstandere. Men det politiske Kneb, han heri brugte, var dog noget i hin Tid, og vel til alle Tider, altfor almindeligt til at kunne fælde ham for Historiens Domstol som en troløs Forræder, — saa meget mindre som just nu en ny Forsegter af den fangne Kristian II's Sag var fremstaaet, der ganske naturlig maatte have tildraget sig Erkebiskop Olafs Opmærksomhed, og hos ham vakt store Forventninger. Dette var Pfalzgreve Fredrik af Pfalz.

Fredrik var en Broder af den daværende Churfyrste, Ludvig, af Pfalz, og ved denne Tid lidt over femti Aar gammel. Han havde fra sin Ungdom af staaet i en nær Berøring med den østerrigsk-burgundiske Fyrstæt, havde erhvervet sig Ry for Hærførerdygtighed og havde havt Anledning til at vise Keiser Karl V og hans Broder, den romerske Konge Ferdinand, Tjenester, som gjorde Krav paa deres Erkendtlighed. Den vilde de, efter Ferdinands Forslag, vise ved at give ham sin Søsterdatter, Kong Kristian II's ældste Datter Dorothea, tilegte og, da Kristian ikke længer havde nogen Søn i Live, med hende lade følge hendes Faders Fordringer paa de nordiske Riger. Forhandlingerne om denne Sag vare begyndte i Mai 1534. Den stødte i Førstningen paa Banskkeligheder, men blev endelig i April 1535, under en Sammenkomst mellem Keiser Karl og Pfalzgreven i Barcellona i Spanien, bragt i Rigtighed. Fredrik drog til Nederlandene, hvor Dorothea opholdt sig hos Regentinden, Dronning Maria af Ungarn, og i Brüssel blev han den 18de Mai 1535 høitidelig trolovet med den fjortenaarige Kongedatter. Regentinden vilde nu, at Fredrik strax skulde drage til Danmark for der at optræde med sine Fordringer paa Kristian II's Begne, — hvilket ogsaa dengang kunde synes meget tilraadeligt, medens Lykken endnu ikke afgjort heldede til nogen af de to stridende Parters Side. Men Fredrik bestemte sig, efter Andres Raad, til først at holde sit Bryllup i Heidelberg i Pfalz, og dette skede ikke før den 26de September. Saaledes gik den for hans Optræden i Danmark gunstigste Tid unyttet forbi, og Sagerne der havde taget en for Kristian III afgjørende heldig Vending, før endnu Pfalzgrevens Plan var kommen til nogen fuld Modenhed ¹⁾.

Det var under alt dette i sin fuldkomne Orden, at baade Reise-

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. 8. II. 92—102.

ren, og den burgundisk-nederlandsk Regentinde, og Pfalzgreven selv overveiede Hjælpemidlerne, som de nordiske Riger tilbode for deres Plans Udførelse, — og her maatte Norge ikke sidst komme i Betragtning, da man under den megen Handelsforbindelse, som fandt Sted mellem dette Rige og Nederlandene, her vel maatte kjende de norske Forhold og vide, at den norske Kongestol endnu stod ledig. Man vidste ogsaa, at Erkebiskop Olaf, der i Mellemrigets Tid ifølge sin Stilling var det norske Kongedømmes Vicarius og det norske Raads Formand, havde været i 1532 Kristian II's tro Tilhænger, havde lidt meget for hans Skyld, frygtede det lutheriske Partis kirke-reformatoriske Stræben og nærede Mistanke mod Kristian III, baade fordi denne var Reformationens Ven, og fordi han paastod Arveret til Norges Krone. Erkebiskop Olaf var saaledes en Mand, til hvem man med de bedste Forhaabninger kunde henvende sig om Understøttelse for Pfalzgreven Fredriks Sag fra Norges Side. I Overbevisning herom udstedte ogsaa Keiser Karl, allerede under sin Sammenkomst med Pfalzgreven i Barcellona, derifra den 10de April 1535 et Brev til Erkebiskoppen, hvori han underrettede denne om Pfalzgrevens forestaaende Giftermaal med Kristian II's ældste Datter og paa en smigrende Maade anbefalede ham sammes Sag, idet han tillige gav tvende Stormænd, Biskop Georgius af Brixia og Ridder Cardon af Breda, Fuldmagt som sine Underhandlere hos ham. Ligeledes tilstrev Pfalzgreven ham selv, dog først den 26de August, fra Heidelberg, om Raad og Hjælp for den Sag, i hvilken han agtede at optræde. Begge disse Breve bleve imidlertid, uvist af hvilken Grund, for det første tilbageholdte, som det synes, i Nederlandene ved Dronning Marias Hof¹⁾, og kom ikke før i Slutningen af November, som vi snart skulle see, Erkebiskoppen til Hænde.

Pfalzgreven Fredriks Trolovelse og dermed forbundne Planer bleve hastig bekjendte for Kong Kristian III og hans Parti, ligesom for det norske Raad. Biskop Hans Neff kunde i et Brev fra Oslo af 13de Juli underrette Erkebiskop Olaf om det Nygte, som gik, at Pfalzgreven rustede sig for at optræde med væbnet Haand i Kristian II's Sag²⁾, og allerede før maa Tidenden om Trolovelsen i Brüssel ganske vist have naaet Thronhjem. Man kan ikke tvivle om, at den har gjort et sterkt Indtryk paa Erkebiskoppen. At en streng-katholsk Fyrste egtede den sønneløse Kristian II's ældste Datter og derved overtog den fangne Konges Sag, samt at dette skede under den mægtige og floge Keiser Karls Samtykke og med de bedste Udsigter til hans Hjælp, — dette kunde ikke andet end have Erkebiskop Olafs synkende Haab. Ganste

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II. 306. ²⁾ Brev af nævnte Dag i det norske Rigs-
 archives münchenste Sml. 1535.

vist var det ikke uden Indflydelse paa hans Erklæring i August Maa-
ned ved Kristoffer Throndsøn til de søndensjældste Raadsmedlemmer:
„at hans Stemme endnu var fri“. Og man maa ligeledes tro, at det
ogsaa var medvirkende til hans senere tilsyneladende vaklende, men dog
snarere afventende Holdning. Men, at Erkebiskoppen strax, paa Grund
heraf, skulde, uden nærmere Opfordring, have indladt sig i Underhand-
linger med Pfalzgreven eller den burgundiske Regjering, og gjort den
ene eller den anden bindende Løfter, — dette er hidtil ubevist og i
sig selv uantageligt. Thi at Pfalzgrevens Gesant, Hubert, i sin Frem-
stilling for Keiser Karl under sit Ophold hos denne i Neapel i No-
vember 1535, nævnte Erkebiskoppen af Throndsøn blandt sin Herres
Tilhængere, og som den der vilde holde næsten hele Norge paa hans
Side ¹⁾, støttede sig aabenbare ikke til nogen bestemt Erklæring, mundt-
lig eller skriftlig, fra Erkebiskoppens Side, men kun til Huberts Kund-
skab om de daværende norske Forhold og paa rimelige Formodninger,
han deraf uddrog. Erkebiskoppens varsomme Karakter forbød ham
ganske vist at gøre det første Skridt; og det er desuden klart, at hans
norske Uvenner i December, da Erkebiskoppen dog virkelig havde mod-
taget Keiserens og Pfalzgrevens ovenomtalte Skrivelser, endnu ingen
Anelse havde om nogen Forbindelse mellem ham og de nævnte Fyrster.
I hine Breve, som Erkebiskoppen først modtog med et af sine Skibe
fra Holland den 23de November ²⁾, findes heller ikke det mindste Udtryk,
der henpeger paa et forudgaaende Tilsagn fra hans Side, eller paa
nogen tidligere indgangen Forbindelse mellem ham og Pfalzgreven.

Keiser Karls Brev af 10de April indeholder, foruden Anbefalin-
gen for de tvende Sendebud fra ham, der vare bestemte til Norge,
men ikke kom did, og foruden Underretningen om Pfalzgreve Fredriks
forestaaende Giftermaal med Dorothea, iffun en Opfordring til at
vælge Pfalzgreven til Norges Konge. — Pfalzgreven, i sin Skrivelse
af 26de August, omtaler med Uttringer af Paaskjonnelse og Taknem-
melighed, det Taalmod, med hvilket Erkebiskoppen har baaret sine og
sit Fædrenelands Lidelser, og den Trost, han har vist mod hans
Frænde og Fader Kong Kristian II. Han underretter Erkebiskoppen
om sit Egetskab med Kristians ældste Datter og sin Hensigt at ville
gøre sit Yderste for at befri Kristian og tilveiebringe Enighed, Ro-
lighed og Fred i alle hans Riger. Hvorledes Ufreden der er opstaaet,
og hvo der har voldet den, ved Erkebiskoppen bedst selv. Da Pfalz-
greven er overbevist om, at det er Erkebiskoppens høieste Ønske, at
hans christelige Forsæt kan faa Fremgang, saa beder han om hans
Raad, ved hvilke Midler dette bedst kan skee. Han vil for den Sag,
med Venner og Venners Hjælp, vove sig selv og al sin Ejendom.

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. 8. II. 307.

²⁾ Smits. 83.

Han vil være Erkebiskoppen i høieste Maade takkyldig, om denne vil tilskrive ham, hvorvidt han kan forlade sig paa ham og Norges Riges Indbyggere. Han skal da give Erkebiskoppen sin egen Stilling hemmeligen tilkjende ¹⁾).

Skjønt intet her, som sagt, hentyder paa, at Erkebiskoppen selv havde gjort noget første Skridt til et Forbund med Keiseren og Pfalzgreven, saa er det dog aabenbart, at Skrivelserne i høi Grad have glædet ham og vaft hans Forhaabninger. Han meddelte, rimeligvis i Begyndelsen af December Maaned, sin Fortrolige, Kanniken Jens Olsson, som fremdeles var i Oslo, deres Indhold i al Hemmelighed og yttrede med det samme, at der ikke kunde være meer at vente end nu. Dog lægger han til: „Mennesket spaar, men Gud raader (homo proponit, Deus autem disponit)“. Han torde altsaa ikke hengive sig ganste til sit glade Haab. For de i Throndhjem tilstedeværende Medlemmer af Erkestolens Kapitel holdt han derimod Brevene for det første hemmeligt; i det mindste paastode de dette senere, da det gjaldt dem om at rense sig i Kong Kristians Dine for Deelagtighed i Erkebiskoppens paafølgende voldsomme Udfærd, hvilken de da fremstillede som staaende i Forbindelse med og tildeels som en Følge af de samme Breve ²⁾).

Imidlertid synes det, efter Jens Olssøns Komme til Oslo, for en længere Tid at have været stille her i Kongevalgsagen, enten fordi Hr. Vincentius og de søndensjældste Herrer have virkelig villet holde sig strengt til sit Løfte og ikke gjøre noget videre Skridt i Sagen, for den Erkebiskoppen satte Frist med Hensyn til Hyldingsbrevets Udfærdelse var forbi, altsaa før Jul, — eller fordi Pfalzgreve Fredriks Optræden har indgivet dem selv lidt Betænkelighed ved at fremstynde for Diebliffet Kristian III's Valg og Hylдинг meer end høist nødvendigt, — eller endelig fordi Jens Olsson maastee ikke har fundet det tjenligt at gjøre dem strax bekjendte med den hele Udstrækning af den ham medgivne Fuldmagt, især med Hensyn til Anvendelsen af Erkebiskoppens Segl. Vist er det, at intet Spor findes til, at man i Tiden fra Jens Olssøns Komme til Oslo, hvilken, som før sagt, sandsynligvis maa sættes i Slutningen af September, og ligetil langt ud i November Maaned, har gjort noget alvorligt ved Sagen, eller forlangt af Erkebiskoppens fuldmægtige Sendebud, at han skulde benytte sin Fuldmagt og Erkebiskoppens Segl. Et nyt Stød fra

¹⁾ Hvitf. Krist. III, u. 1536. ²⁾ Erkebiskoppens ubetærede Brev til Johannes Olavi, Canonicus Nidrosiensis, i det norske Rigsarchivs münchenfke Sml.; det throndh. Kapitals Brev til Krist. III af 13de Jan. 1538 i Dan. Mag. VI. 290—292. Jfr. Pal.-Müller, Gr. S. II. 83 Not.

Danmark udfordredes for atter at sætte de søndenfiældste Herrer i Rørelse for Kristian III's Sag.

116.

Kristian III begynder med større Kraft at drive paa sit Valg i Norge. Sender Klaus Bilde derhen som sin Underhandler. Vincentius Lunge vil have Kongens Erinde afgjort i Oslo; men Klaus Bilde vil have en Sammenkomst i Thronhjem med Erkebiskop Olaf. Flere af de søndenfiældste Raadsmedlemmer følge ham hid.

Kristian III havde hidtil kun meget lidet indblandet sig umiddelbart i det norske Kongevalg. Han havde, som ovenfor sagt ¹⁾, i Februar 1535 tilskrevet begge Norges Raadsafdelinger og i disse Breve paa en Maade erklæret sig for Norges rette Herre, det vil da sige: ifølge Arveret, — og i Kraft heraf bedet Nordmændene om Antagelse og Hjælp. Men da herpaa intet fyldestgjørende Svar og ingen Hylдинг var fulgt, derimod blot meer eller mindre lovende Tilsagn om, at han skulde blive tagen i Betragtning ved et kommende Kongevalg, vare ham givne, saa synes han at have bestemt sig til at lade Nordmændene for det første handle paa egen Haand, ikke indgaa paa nogen Forpligtelse til dem, men naar han var kommen i tryk Besiddelse af Danmark, tilvinge sig Erkjendelsen af sin formeente Arveret til Norges Krone. Var dette, som ganske rimeligt er, hans Hensigt, da kom Erkebiskop Olafs Modstæben ham ret beleelig, og hans egen heldige Fremgang i Danmark under den paafølgende Sommers tidligere Deel maatte styrke ham i sigt Forsæt. Men mod Sommerens Slutning begyndte Udsigterne for ham atter at blive noget mørkere. Vel var han fremdeles heldig i den nærmeste Kreds. Men i det Fjerne truede Pfalzgreve Fredriks Fordringer, som den mægtige Keiser Karl syntes meer og meer bestemt paa kraftigen at understøtte; og til samme Tid maatte han mærke, at hans Venstabsforhold til den svenske Konge Gustav, ikke uden hans egen Skyld, i følelig Grad kjølnedes. For at virke paa den sidstnævnte gjorde han i September 1535 sin bekjendte hastige Reise til Stokholm, hvor han uden tvivl har haabet at overraske Gustav ved sin Nærværelse, og ved sin for Dagen lagte Tillidsfuldhed afvinde ham en endmere opoffrende Hjælp, end den han allerede havde modtaget baade ved Hjælpetropper og Pengelaan. Men den kloge Gustav lod sig hverken overraske eller blende. Han viste Kristian al ydre Høflighed, men indlob sig ikke paa noget fornyet Forbund, ikke engang paa Tilsagn om noget gentaget Pengelaan, før Kristian den 15de September havde, som Underpant for det tidligere modtagne og det nu attraaede nye Laan, givet ham Forstrivning paa Baahus Slot og Len

¹⁾ S. o. f. II. 753.

samt Biken og paa Akershus Slot og Len, altsaa paa en meget betydelig Deel af Norge, hvor Kristian endnu ikke formeligen var valgt, men hvis Raads Samtykke han dog nødvendigen tiltrængte for at skaffe Pantsættelsen Sikkerhed. Han kom misfornøiet tilbage til sin Leir for Kjøbenhavn og fandt sig nu i den Nødvendighed at maatte drive paa Afgjørelsen af sit Valg i Norge for at kunne stille Kong Gustav den lovede Sikkerhed for en Pengehjælp, som han ikke godt kunde undvære.

Hovedsagen for Kristian blev nu at finde en paalidelig Mellemmand mellem sig og det norske Raad. Man skulde, efter alle Vincen- tius Lunges forudgaaende Anstrengelser for at vinde Kristians Indest, vente sig, at denne havde valgt ham til sin fuldmægtige Underhandler i Norge; men dette blev dog ikke Tilfældet. Kristian synes, ligesaa lidt som i sin Tid Kong Fredrik, at have næret fuldkommen Tiltro til hin ærgjerrige Stormand, ihvor skønne Løfter han end gjorde. Kristian vidste fra ældre Tid af, at Hr. Vincentius egentlig arbejdede for et lidet, i Norge indsmuglet, dansk Partis Overmagt, hvis Hoved han selv vilde være, langt meer end for den danske Konges og det samtlige danske Rigsraads Herredømme der i Landet; — men hint var ingenlunde stemmende med Kristians allerede tidligere fremstjuntende Ønske at vinde Norges Krone som sin Æts Arvelod. Han har derfor ikke villet, med mindre han blev tvungen af den yderste Nød, kaste sig Hr. Vincentius og hans Parti i Armene. Derimod foretrak han at henvende sig til Hovedsmanden paa Baahus, Klaus Bilde, der for Tiden havde Biken i Pant, og som i 1532 havde været med at drive Underhandlingerne i Norge paa Kong Fredriks Begne. Ham vandt Kongen først fuldkommen for sin Sag ved den 18de October at tilfikkre ham og hans Efterkommere Biken, indtil det udløstes for den fulde Pengesum, hvorfor det stod i Pant; og nu overdrog Kongen ham at fare til Norge snarest muligt som Kongens fuldmægtige Underhandler og forsynet med hans Instruktion ¹).

Senere hen besluttede Kristian sig til at medgive Hr. Klaus som Pedsager paa hans Sendefærd til Norge en anden Mand, af hvis Indflydelse i Norge han kunde vente sig megen Hjælp i sit Forehavende, dersom det lykkedes at vinde ham for sig. Denne Mand var Hr. Esge Bilde, Hr. Klaus's Farbroders Søn. Vi have seet, at

¹) Palud.-Müller, Gr. 8. II. 182—183. Kristian tilfikkrede Hr. Klaus Bilde Biken, uagtet han paa samme Tid underhandlede med Kong Gustavs Gesant, Erik Flemming, om at overlade Biken som Pant til den svenske Konge. En Forsikkring blev ogsaa udstedt den 23de October af Kristian og tolv Tilstedeværende af det danske Rigsraad, hvori Kristian lovede inden førstkommende Paaaste at overbrage Gustav og Sveriges Rige Akershus, Baahus og Biken som Pant sst. 180—181.

Hr. Esge i Sommeren 1534 var falden i Lybbeckernes Hænder ¹⁾, og han havde været deres Fange først i Danmark og siden i Lybek ligetil November 1535. Men den 5te November fik han, ifølge en Forandring i det styrende Raad i Lybek, igjen sin Frihed og ilede nu tilbage til Danmark. Paa Tilbageveien havde han en Sammenkomst med Kristian paa Tørring Slot ved Haderslev i Sønder-Jylland. Han maa her have givet Kongen fyldestgjørende Tilfagn om sin Hengivenhed og om at virke for hans Sag i Norge. Alligevel aflagde han hverken nogen Ed til ham som Norges Konge eller modtog Bergenshus Slot af hans Haand, — noget som den ærlige Hr. Esge ganske vist har fundet stridende mod sin tidligere Forpligtelse til Norges Raad. Han indgik aabenbare heller ikke paa nogen Forpligtelse mod Erkebiskop Olaf, hvis Sag man tværtimod seer, at han under sit Ophold i Danmark gjerne ønskede at forsvare og stille i det gunstigste Lys for Kongen. Men han indgik uden tvivl paa Kristians Dnsste, fordi han tænkte sig, ved sin mæglende Optræden mellem Erkebiskoppen og Vincentius Lunge, paa een Gang at kunne gavne baade Norge, for hvilket Land han virkelig synes at have vundet Godhed, og Kristian. Kongen maatte ogsaa kunne love sig meget af Hr. Esges Virken i Norge, naar han først havde sikret sig hans Hengivenhed. Alligevel synes Kongen ikke at have meddelt Esge nogensomhelst Fuldmagt til at handle som Hr. Klaus fideordnet; denne sidste skulde fremdeles være Kristians egentlige Sendebud, hvem Esge kun skulde understøtte med sin Indflydelse. Hr. Esge fik blot Tid til i største Hast at besøge sin Gaard Balden i Halland og derfra medtage sin Hustru, før han med Klaus Bilde drog til Oslo ²⁾.

Hr. Klaus's forestaaende Komme dithen var allerede de derværende norske Raadsmedlemmer forkyndt ved Breve fra Kong Kristian til Hr. Vincentius og til Biskop Hans, udstedte i Feltleiren for Kjøbenhavn den 18de October, altsaa samme Dag som Kongens Forhold til Klaus Bilde var ordnet. Til Norge synes disse Breve at være bragte af den samme Svend, som Hr. Vincentius i September havde sendt til Danmark, og de vare komne til sin Bestemmelse før den 13de November. De vare for begge de Tilstreyves Bedkommende i Hovedsagen ligelydende. Kongen, heder det, har udsædiget Hr. Klaus Bilde med sine mærkelige Hverv angaaende sin Udvalgelse, for at han strax skal drage nordensfjælds at handle herom i Overensstemmelse med den ham givne Instrux; og Kongen beder nu begge de tilstreyne Herrer, at de ville følge Hr. Klaus, „paa det at,

¹⁾ S. o. f. II. 746.

²⁾ Pallub.-Müller, Gr. F. II. 256—257; Annal. f. nord. Oldf. 1853, 49—54.

naar han kommer did at handle vort Erinde, og han bliver vist for Døren, at vi da maa have der nogen igjen indenfor Døren, som vil vide vort Bedste." Kristian har følgelig været forud indtagen — rimeligvis netop især gjennem Hr. Vincentius's omtalte hemmelige Forstillinger — imod Erkebiskoppen, har ventet sig Indsigelser fra hans Side og har villet, at Hr. Vincentius og Biskop Hans skulde hjælpe Klaus Bilde at overvinde disse. Forresten undskylder Kristian i Brevet til Hr. Vincentius, at han ikke kan overdrage ham Bergenhus, da Esge Bilde er i Fangenskab ¹⁾, og Kongen ikke tvivler om, at de, der af ham ere efterladte i Befalingen, have den Forstrift af Esge, at de skulle holde ham Slotsloven "til tro Haand;" indtil han kommer fri til dem igjen. Kongen kan altsaa ikke give Vincentius, hvad der endnu ikke er kommet i hans Magt, om end Esge Bilde tidt og ofte har tilbudet ham, at samme Slotslov skal holdes Kongen til Hænde. Kristian har altsaa ikke fundet det klogt at stole altfor meget paa Hr. Vincentius og give ham altfor stort Raaderum i Norge. Derimod indbyder han ham i sit Brev til at følge Hr. Klaus tilbage til Danmark for der at komme sig til Orde. — I Brevet til Biskop Hans omtaler Kristian en Sølvstat af Norge, som Biskoppen skal hjælpe ham til, da han høieligen behøver den "for at mynte Penge af til at lønne sit Krigsfolk." Biskoppen indbydes derimod ikke til Danmark ²⁾.

Disse Breve satte naturligvis strax de i Oslo nærværende Raadsmedlemmer i Rørelse. Den 13de November vare Biskop Hans, Morten Krabbe og Hr. Vincentius alle samlede i Biskoppens Bærelse, og blev Jens Olsson, Erkebiskoppens fuldmægtige Sendebud, der endnu var tilstede i Oslo, kaldt for dem. Biskoppen underrettede ham om Klaus Bildes forestaaende Komme og om hans Agt at drage til Throndhjem. Herrerne spurgte Jens ad, om han havde Erkebiskoppens Secret eller Segl, saaledes at det, som i Oslo blev forhandlet og afsluttet, kunde blive dermed forseglet, da Erkebiskoppen havde sat sit fulde Fortroende til dem. Jens erklærede, at han havde Erkebiskoppens Segl. De lode sig nu forlyde med, at det syntes dem raadeligt at spare Erkebiskoppen og Almuen for Beføstningen med Hr. Klaus's og de søndenffældste Raadsmedlemmers Reise til Throndhjem. De have følgelig strax bestemt sig til, saafremt det var muligt, at faa Hr. Klaus holdt tilbage i Oslo, og der faa Sagen med ham afgjort ved Hjælp af Jens Olssons Fuldmagt og Erkebiskoppens Segl.

Det var aabenbare Vincentius Lunge, der havde mest imod, at

¹⁾ Brevet var nemlig skrevet før Hr. Esges Løsgivelse og Tilbagekomst fra Lybek. ²⁾ Kristians Breve til Hans Reff og B. Lunge af 18de Octbr. 1535 i det Norske Rigsarch. Munchenske Sml.

Klaus Bilde's Erinde skulde afgjøres i Throndhjem under Erkebiskoppens egne Dine. Faldt nemlig Erkebiskoppen da til Føie og gif villig ind paa Kong Kristians Balg og paa hans øvrige Fordringers Opfyldelse, saa var Hr. Vincentius ikke længer den første Mand i Forhandlingerne og ikke den, hvem Kongen fortrinsviis blev Tak skyldig for disses heldige Udfald, — noget som Kristian tydeligen kun meget nødig vilde være. Erkebiskoppen og Klaus Bilde bleve da Hovedpersonerne, medens Hr. Vincentius rimeligen vilde komme til at staa i Skyggen. Han maatte her spille sit Spil fint, og om muligt faa Throndhjemsreisen afvendt, uden at dette alligevel fastede nogen Mistanke paa ham som den, der heri handlede af personligt Nag mod Erkebiskoppen. Udentvivl var det herfor han den følgende Dag fik et Optrin i Stand i Raadet, hvortil Jens Olsson skulde være Vidne. Den 14de November blev denne nemlig atter indkaldt for Raadet. Der stod Hr. Vincentius op og klagede over, „at Ord, Brev og Segl ikke holdtes,“ i det nemlig Erkebiskoppen ikke ordentlig udredede Vincentius en Deel Fisk, han var denne skyldig ifra Overenskomsten i 1532 ¹⁾. Da imidlertid Biskop Hans og Provsten strax lagde sig mæglende imellem, standsede han sin Klage og gav dem Haanden paa, at han vilde være Erkebiskoppens Ven af Hjertet, og at han vilde fremme dennes Sag for Kongen og Danmarks Raad. Derpaa oplæste han en Tale, som han agtede at holde „paa Dansk“ for Kongen, og i hvilken han „ærligen og mærkeligen“ undskyldte Erkebiskoppen og Biskoppen af Hamar. Han vilde ogsaa, erklærede han, tale i samme Tone for Danmarks Raad, og han skulde bringe det til et endeligt Forlig mellem Kongen samt det danske Raad paa den ene Side og Erkebiskoppen paa den anden, før det kom til nogen Underhandling om Norges Riges Erinder. Jens Olsson lovede nu paa Erkebiskoppens Begne, at dennes Bud skulde være tilstede i Oslo inden 13de December med Hyldingsbrevet, Fuldmagten og de øvrige Erkebiskoppen under 1ste September tilfillede Breve ²⁾. Herrerne lode fra sin Side Jens Olsson forstaa, at det var deres Ønske, at han skulde drage med Hr. Vincentius til Danmark.

Alt giver tydelig nok tilkjende, at Hr. Vincentius nærede det bedste Haab om at holde Erkebiskoppen personligen udenfor Underhandlingerne med Klaus Bilde derved, at disse bleve drevne og afgjorte i Oslo med Benyttelse af Erkebiskoppens Fuldmagt og Segl, og at Vincentius, efter heldig at have fuldbragt dette, vilde som det hele norske Raads Fuldmægtige drage til Danmark til Kong Kristian og her endelig med ham umiddelbart bringe den hele norske Sag til Ende. Herved vilde Hr. Vincentius staa ene, uomstygtet, som den glimrende Gjennem-

¹⁾ S. o. f. II. 734.

²⁾ S. o. f. II. 766.

fører af dette vanskelige Hverv, hvem altsaa baade Kongen og Norges Rige skyldte den største Taknemmelighed.

Saa snart nu det foromtalte var foreløbigen afgjort efter Hr. Vincentius's Ønske, tilskreve de nævnte tre Raadsmedlemmer, han, Biskoppen og Provsten, under 15de November Erkebiskop Olaf. De underrettede ham om Kong Kristians Skrivelser og Klaus Bilde's forestaaende Komme til Throndhjem med Kongens magtpaaliggende Erinder. Disse angaa nærmest Kongens Udvælgelse der nord, samt en Sølvskat; og Kongen har bedet Biskop Hans og Hr. Vincentius at følge med Hr. Klaus. Erkebiskoppen, sigte de, har forlængst sendt sit fuldmægtige Bud, Jens Olsson, til Oslo med sit Segl og givet dem samtlige Fuldmagt til at raade i Rigets Erinder efter Leiligheden med Tilsagn om at ville fuldkommen holde hvad de endrægtigen maatte beslutte. Det synes dem derfor ikke nødvendigt at foretage den lange, besværlige Reise til Throndhjem. De have tilskrevet Hr. Klaus Bilde at være tilstede i Oslo den 13de December, til hvilken Tid de ogsaa have kaldet dithen Biskop Magnus af Hamar og Ridder Gaute Galle. Kunne de da nogenlunde komme overeens med Hr. Klaus om, at denne vil lade sig nøie med Beslutning og Svar i Oslo, skulde de gjøre sit Bedste hertil. Men vil Hr. Klaus endelig til Throndhjem, maa Kongens Skrivelse adlydes. Hr. Klaus har bedet dem opfordre Erkebiskoppen til imidlertid at „forsskrive Rigets Raad der Nordenfjælds med alle ypperste, gjæveste Mænd skyndsomt at komme til Throndhjem.“ Dette synes dem imidlertid vanskeligen at kunne skee saa hastigen paa denne Aarstid i den haarde Vinter. De forlange derfor med det første Erkebiskoppens aabne, forseglede Fuldmagt i alle de Rigets Erinder, som Hr. Klaus efter sin Instrux maatte have at foredrage dem, paa det at de heri maa handle med fuld Myndighed paa Erkebiskoppens Begne. Thi Erkebiskoppen kan let forstaa, at dersom deres Herres og Konges Erinde og Begjæringer ikke alvorligen og uforsømmeligen fremmes, da vil det optages dem Alle unaadigt.

Denne embedsmæssige Raads skrivelse til Erkebiskoppen blev imidlertid ledsaget af tvende andre mere fortrolige Skrivelser af samme Dag: den ene fra Biskop Hans og Morten Krabbe i Forening, den anden fra Biskoppen alene.

I den første underrettes Erkebiskoppen om hvad Raadets Medlemmer, og navnlig Hr. Vincentius, før Jens Olssons Ankomst til Oslo, havde søgt at udrette for Erkebiskoppen ved Skrivelser til deres Venner i Danmark, idet disse vare opfordrede til at lade Kongen vide, at Erkebiskoppen havde tiltraadt hans Valg og vilde bringe sit Biskopsdomme til at antage ham. De havde beholdt Jens Olsson hos sig indtil Bud og Svar kom tilbage fra Danmark. Dette var nu indtruffet,

og de havde dermed faaet vide, at Klaus Bilde er paa Veien til Oslo og vil komme did til 13de December. Kongen forlanger, at Hr. Vincentius skal følge med Hr. Klaus tilbage til Danmark. Da de nu have i Sinde at afgjøre Hr. Klaus's Erinde i Oslo, og sende med Hr. Vincentius det Huldskabs- og Mandskabsbrev, af hvilket de tidligere have meddeelt Erkebiskoppen en Kopi, bede de denne sende dem samme Brev tilligemed Instruxen og Fuldmagten tilbage, enten fuldt udfærdigede under sit Segl, eller saaledes at han overlader de søndenfjældste Herrer Udfærdigelsen, samt Befeglingen med Erkebiskoppens Segl, som Jens Olsson har. I sidste Fald skal der blive taget tilbørligt Hensyn til Stillingen ved Klaus Bildes Komme. Hr. Vincentius, fortælle de, havde ikke vist synderlig Eyst til at paatage sig Sendefærden til Danmark for at udrette det mundtligt, som ikke kunde udrettes ved Breve. Han lod dem vide, at han før havde gjort slige Reiser og ikke faaet sine Omkostninger godtgjorte af Norges Raad. Han trøstede sig ei til at gøre denne, medmindre han fik en Hjælp af 300 rinstke Gylden; fik han ikke den, saa han helst, at en anden gjorde Udlægget og Reisen samt derfor fik Taffen. De vide imidlertid ingen anden, som kan paatage sig denne Færd, og søndenfjælds er der ei nogen Kronens Ven at tage Pengene af; de bede derfor Erkebiskoppen at udlægge de 300 Gl. og sende dem til Oslo til 13de December.

I den anden Skrivelse, som er fra Biskop Hans alene, synes denne tale endnu aabnere. Erkebiskoppen — siger han — forlanger i alle sine Breve, at de skulle handle „efter Leiligheden“; men Leiligheden har været saa usikker paa alle Sider, at Biskoppen ikke har tordet med fuld Tryghed tage fat paa Erkebiskoppens Erinde. Tidenderne have været ganske mislige om Kongens Beleiring for Kiøbenhavn, om Pfalzgreven og om de Lybestre, indtil nu Hr. Vincentius's Svend var kommen op fra Kongen fra Leiren. Hvad de, og navnlig Hr. Vincentius, have skrevet i Erkebiskoppens Sag til sine Venner i Danmarks Raad, er neppe blevet Kongen alvorligen forebragt, især at Erkebiskoppen har tiltraadt hans Valg, — siden Hr. Klaus Bilde er bleven affærdiget til Norges Raad nordenfjælds. En Kopi medsendes af Kongens Brev. Hr. Klaus skriver selv, at der ligger stor Magt paa den Reise; Marsagen kan han ikke skrive Biskoppen til, men vil sige ham den ved deres Sammenkomst. Deraf maa man slutte, at han har andre Erinder at fare med, end netop de, Kongens Breve omtaler, og hans Reise til Throndhjem vil vist komme til at gaa for sig. Skeer det, da var det godt, om Erkebiskoppen vilde kalde Raadet og de bedste Mænd nordenfjælds til Throndhjem til samme Tid. Med Hr. Vincentius havde det ingenlunde været fuldt trygt, og han „havde

ikke Hjerte til" Erkebiskoppen. Denne maa dog ikke lade sig mærke dermed, og heller ikke agte paa falske Benners Skrivelser. Hr. Vincentius var fortrydelig, fordi han ikke fik Fissen i den fastsatte Termin; han troede nemlig heri at see "gammel Alvind" fra Erkebiskoppens Side. Han stødte sig ogsaa over, at dennes Tjenere "stundom havde haft unyttige Ord om ham". Men nu har Biskoppen og Provsten drevet det dertil, at Erkebiskoppen maa fast forlade sig paa ham. "Han har holdt begges vore Hænder og tilfagt Eders Naade et grundigt og fast Venstabs aabenbare og hemmeligen". Man maa nu — erklærer Biskoppen — holde sammen; derpaa beroer baade Rigets og Erkebiskoppens Belfærd for en stor Deel. Brister Samholdet fra nogen af Siderne, "da vil det virke til Rigets, Kirkens, Troens, Naadets og menige Indbyggers grundelige evige Skade og Fordærv". Han tænder Erkebiskoppen at lyse i sin Borgestue et fast Venstabs mellem ham selv og Hr. Vincentius, og forbyde at tale om denne andet end godt; — og han bør mage det saa, at det kan komme Hr. Vincentius for Dre. Erkebiskoppen maa ogsaa skaffe Hr. Vincentius de 300 Gylden til Reiseomkostninger; thi Ingen i Riget er bedre skicket til Reisen end han, og Rigets Bestaaen samt Erkebiskoppens og Biskop Magnus's Belfærd hænger deraf. Vincentius har paataget sig at skaffe dem begge Kongens Gunst, før han afleverer Huldstabsbrevet, og før han giver sig ind paa Rigets vigtige Grinder. Kong Kristian er nu hylde i Jylland, Sjælland og Skaane, "og er ikke andet troende eller tænkende, end at hans Naade bliver ved Magt, uden Gud vil anderledes have det".

Man seer tydelig, at det i Grunden, trods alt hvad han gjorde sig kostbar, har været Hr. Vincentius meget om gjøre at blive det norste Raads fuldmægtige Sendebud til Kong Kristian, dog saaledes at han fik sine Reiseomkostninger godtgjorte. Han har derfor ikke sparet paa gode Løster til Erkebiskoppen, Løster, hvilke dog hans tidligere Fremfærd altid maa gjøre det saare uvist, om han virkelig var alvorlig til Sinds at holde. Forresten fremgaar af Hans Kess's sidstomtalt Brev, at det ingenlunde var Erkebiskoppens Skyld alene, at Afgjørelsen af Kristians Valg og Hylde blev udsat saalænge af det sondenfsældste Raad. Ogsaa hos dette Medlemmer har herstet Ubestemthed. De have gjerne villet afvente Tingenes Udfald i Danmark; og det var dem derfor i Grunden ikke saameget imod, som de lode sig forlyde med, at Erkebiskoppens Udfærd gav dem et Paastub til Udsættelsen af deres endelige Erklæring.

Rest maa vel ellers Erkebiskoppen antages at have lyttet til hvad hans Fortrolige og fuldmægtige Sendebud, Kanniken Jens Olsson, skrev ham til fra Oslo om Forhandlingerne der i Anledning af

Klaus Bildes forestaaende Komme. To Brev fra ham til hans Herre fra denne Tid ere levede. Det ene synes at have været bestemt til at læses for Afsendelsen af Biskop Hans. Deri gjøres Rede for de Forhandlinger i Raadet, som ovenfor ere omtalte, og ved hvilke Jens Olsson var tilkaldt; og Biskop Hans's samt Provstens Bestræbelser for at stille Hr. Vincentius tilfreds og gjøre ham til Erkebiskoppens Ven udhæves. Erkebiskoppen staar ilde hos Kongen og en Deel af Danmarks Raad; han maa nu vise sig gunstig mod Hr. Vincentius. Dennes Fordring paa de 300 Gylden maa Erkebiskoppen søge at opfylde; der er nu intet Middel at gribe til uden at nytte Hr. Vincentius. Erkebiskoppen bør tilskrive ham hjærligen og fortro sig til ham; dette er Biskop Hans's Raad. Han bør ogsaa skrive Klaus Bilde. Erkebiskoppen underrettes om hvad Jens Olsson har lovet paa hans Vegne med Hensyn til Hyldingsbrevet og de andre Brevstaber. Han faar selv betænke, om han nu ogsaa vil skrive Kongen til, eller som før sætte Alt i Biskop Hans's Hænder, indtil Sagen er afgjort, og da rette sig efter Leiligheden. Herrerne have besluttet, at Brevskriveren skal fare med Hr. Vincentius til Danmark. Han vil gjerne dette, siger han, for Erkebiskoppens Bedste. Han kan ved den Leilighed erfare meget, som kan være Erkebiskoppen nyttigt at vide for derefter at rette sin Fremfærd. Erkebiskoppen maa strax sende Budet tilbage igjen med Brevene og lade det skynde sig, hvis man vil forekomme Herrernes Reise til Thronhjem; Pengene kan han sende senere. Han beder Erkebiskoppen endelig intet forglemme af hvad der angaar Hr. Vincentius. „Unge Kong Kristian faar visselig Fremgang. Her er nu intet andet Middel til. Hvad som sagt var om Pfalzgreven var altsammen Æsgn.“

Jens Olssøns andet Brev synes end mere fortroligt. Han ved, siger han, intet bedre Redningsmiddel for Erkebiskoppen, end det, han i sit første Brev har tilskrevet ham; og han kjender Ingen, som Erkebiskoppen nu bedre kan bruge end Hr. Vincentius. Han maa nytte alle de Venner, han har, mellem Kongen og sig, og opfylde Hr. Vincentius's Fordring med Hensyn til Reisepengene, „om han vil blive ved Magt“. Hr. Vincentius har betinget sig, at Norges Raad skal staa fast ved ham, og ikke falde fra, som de før have gjort. Der er maastee i Danmark mange Holsteinere og Andre, som ville have Forleninger i Norge; men dem ved Brevskriveren, at Hr. Vincentius vil staa imod. Han raader Erkebiskoppen at tilskrive denne estergivende og venstabeligen, anbefale ham alle Rigets Erinder og tilsige ham sin faste Bistand i alt hvad han handler for Rigets Bedste. Erkebiskoppen maa forresten være belavet paa Klaus Bildes Komme til Thronhjem; det kan mærkes paa hans Brev til Biskop Hans, at han selv

vil did. Erkebiskoppen maa snarest muligt meddele Jens Olsson Forfrister for, hvorledes han skal bære sig ad med de Breve, Erkebiskoppen sender til Oslo, om Herrerne drage Nord ¹⁾

Jens Olssons Breve, som alle de øvrige nærmest omtalte, ere udstædte den 15de November og rimeligvis strax affendte. Men Brevdrageren naaede, efter Erkebiskoppens Udsagn, paa Grund af Rejsens Besværighed, ikke til Throndhjem før den 5te December. Erkebiskoppen havde altsaa, før han modtog dem, faaet over Nederlandene Keiser Karls og Pfalzgreve Fredriks Breve, hvilke vi tidligere have omtalt. Disse vare nemlig, som før sagt, komne ham til Hænde den 23de November. Vare de stikkede til at vække hos ham nye Forhaabninger, saa maatte de senere modtagne fra Oslo tjene til igjen at dæmpe disse. Vi have seet, at Erkebiskoppen i Hemmelighed og med en vis Glæde meddelte Jens Olsson de over Nederlandene modtagne Nyheder ²⁾; men man sporer ikke, idetmindste ikke af hvad han samtidigen svarede tilbage til Raadsmedlemmerne i Oslo, at de samme Tidender have bestemt ham til noget aabent Skridt mod Kristians Balg.

Erkebiskop Olaf skyndede med at udstæde de nødvendige Breve i Anledning af Efterretningerne søndenfra. De ere alle givne i Throndhjem dels den 7de og dels den 8de December, altsaa kun to til tre Dage efter at han havde modtaget Brevene fra Oslo.

Erkebiskoppen takker Biskop Hans for den Umag, som han og Provsten havde gjort sig for at styrke Venstabet mellem ham selv og Hr. Vincentius. Han har — siger han — ikke ventet sig noget Ondt af denne, og han vil med Guds Hjælp stikke sig saa, at der fra hans Side ikke skal findes nogen Brøst, ligesom han og venter, at Hr. Vincentius vil vise sig ligedan mod ham baade lønligen og aabenbare. Erkebiskoppen vil med det Første sende de 300 Gylden, og han har intet imod at Jens Olsson følger Hr. Vincentius til Danmark. Drager Klaus Bilde ikke til Throndhjem, forlader Erkebiskoppen sig nu som før paa Biskop Hans, at alt bliver indrettet i bedste Form og Mening paa Alles Vegne. Kopien af Hylvingen, Fuldmagten og Instruxen sender han ubeseglet tilbage, da han ingen har hos sig af Norges Raad; men han samtykker og indvilger i hvad det nu i Oslo samlede Raad beslutter. Han vil „med yderste Lempe og Flid“ tilskrive Hr. Vincentius. Komme Herrerne nord, skulle de være velkomne; dog vil han gjerne have nærmere Bud derom. Raadet der nord trøster han sig ikke til i Hast at faa samlet.

I et andet Brev til Biskop Hans og Kansleren, Provst Morten

¹⁾ Alle de ovenomtalte Breve til Erkebiskoppen findes i det Norske Rigsarchivsmünchenste Samling, under 1535. ²⁾ S. o. f. II. 772.

Krabbe under Tøt taffer Erkebiskoppen dem for hvad Godt de have skrevet for ham til deres Venner i Danmark. Han er tilfreds med, at man afgjør Klaus Bilde's Erinde i Oslo, og han gjentager den Fuldmagt, han før har meddeelt dem med Jens Olsson.

Til Biskop Magnus af Hamar skriver han, at Klaus Bilde er ventende til Oslo ved St. Lucie Tid (13de December) med Kongens Erinde til Rigets Raad om Hylbing og en stor Landshjælp eller Sølvsstat. Raadet har kaldet Biskop Magnus og Gaute Galle til Oslo i den Mening der at underhandle med Hr. Klaus. Kommer denne Underhandling til at gaa for sig, beder han Biskoppen sørge for Norges Riges Bedste, „saa at intet bliver beseglet, som skadeligt eller ulideligt kan være.“ Til Klaus Bilde til Thronhjem, har Jens Olsson Befaling at give Biskop Magnus Underretning derom.

Erkebiskoppen lader Klaus Bilde vide, at hans Komme til Norge og Erinde til Raadet, er ham af dette forkyndt. Da Raadet har Erkebiskoppens Fuldmagt til at handle baade om Hylbingen og om andet, som Riget angaar, er der fra den Side intet i Veien for, at Sagen kan forhandles i Oslo. Hvis Hr. Klaus reiser strax derfra tilbage til Kongen, beder Erkebiskoppen ham at ville tale til hans Bedste baade hos Kongen og Danmarks Raad, „hvorsomhelst det kan behøves“. Drager han derimod til Thronhjem, skal han der være velkommen; — men nogen af Rigets Raad eller mange andre de ypperste og bedste af Landets Indbyggere nordensjælds trøster han sig ikke til at kunne forsamle paa denne Aarets Tid.

Til Norges Raad søndensjælds skriver endelig Erkebiskoppen under 8de December, at han har modtaget deres Brev om Klaus Bilde's Komme til Norge. De have tænkt at kunne besvare hans Erinde i Oslo og have i den Anledning forlangt Erkebiskoppens Fuldmagtsbrev. Erkebiskoppen samtykker i hvad Klaus Bilde's Instrux ester, og gjentager sin Fuldmagt, som han før har sendt dem med Jens Olsson, „givende Eder Fuldmagt (ester den Leilighed, som sig nu i Rigets Erinde og Anliggende begiver, med samt i disse nu tilkommende kongelige Majestæts Hverv og Erinde, som Hr. Klaus Bilde's oftmeldte Instrux indeholder og formelber) paa Bore's Vegne Rigets og alles Bore's Bedste at gjøre, lade, forhandle, bebreve, besegle og beslutte ligerviis som vi personligen der hos Eder tilstede vare“. Dog dersom Klaus Bilde endelig strax vil drage den svære Reise til Thronhjem, da skal han og Raadet være Erkebiskoppen i alle Maader velkomne.

Om denne Fuldmagt har været ganske ester de søndensjældske Raadsmedlemmers Ønske, lader sig ikke afgjøre; men at der laa nogen bevidst, vel overveiet Falskhed eller Tvetydighed i den fra Erke-

bisshoppens Side, tør man ikke heller paastaa. At Erkebiskoppen forresten har været fuldkommen forberedt paa begge Dele: et Raadsmøde i Throndhjem i Anledning af Klaus Bildes Sendelse, eller dennes Erindres Afgjørelse i Oslo, — det viser klarligen Indholdet af alle de ovenomhandlede Breve fra ham.

Det var imidlertid ikke alene Kongevalget og Staten, som tænkes ved denne Leilighed at skulle enten i Throndhjem eller i Oslo afgøres, men ogsaa Besættelsen af Bergens ledige Biskopsstol. Vi have før omtalt, at der til denne var flere Søgere, men at de tvende, det bergenske Kapitels Archidiaconus, Helgelændingen Mgr. Geble Pedersøn, og Kansleren, den danske Morten Krabbe, havde mest Udsigt til at faa den. Vi have seet, at den sidstnævnte havde formaaende Talsmænd i det søndenfjældste Raad ¹⁾, og han havde ladet Erkebiskoppen vide, at han ventede ved sine danske Frænders og Venners Hjælp at faa Kong Kristians Samtykke og Brev paa Biskopsstolen med Klaus Bilde. Erkebiskoppen tilskriver ham under 7de December en høflig Lykønskning og beder ham søge Norges Raad i Oslo om dets yderligere Understøttelse i sin Sag. Erkebiskoppen har skrevet til Bergens Kapitel om Biskopsvalget strax efter Jens Olssøns Afreise, men endnu ikke faaet noget Svar. Han vil gjerne i denne Sag rette sig efter Raadet. — Morten Krabbe har, saavidt skjønnes, ikke havt Bergens Kapitel paa sin Side, og Geble Pedersøn synes fremdeles, og det vistnok med Grund, at have nærret det Haab, at Erkebiskoppen dog havde ham nærmest for Die. Derfor skrev Geble under 13de December 1535 til Erkebiskoppen, at denne burde lade Bergens Biskopsstol staa ubesat, indtil en Sammenkomst mellem ham og Rigets Raad havde fundet Sted. Morten Krabbe fik heller ikke med Klaus Bilde det ventede og paaberaabte Samtykke af Kong Kristian; derfor skrev han den 29de December fra Oslo efter Biskop Hans og Hr. Vincentius til Throndhjem og bad dem tage sig af hans Sag paa Herredagen der, — en Bøn, som dog, ifølge Begivenhedernes Gang, blev ham til ingen Nytte ²⁾.

Vincentius Luges og de søndenfjældste Raadsmedlemmers Haab om, at Klaus Bildes Erinder kunde lade sig afgjøre i Oslo, og Erkebiskoppen saaledes ikke personligen skulde komme til at indblande sig heri, blev imidlertid stuffet. Hr. Klaus kom i Følge med Hr. Esge til

¹⁾ S. o. f. II. 761.

²⁾ Erkebiskop Olafs ovenomtalte Skrivelser af 7de og 8de December findes i det norske Rigsarkivs münchenske Samling under Aaret 1535, ligesaa Geble Pedersøns Skrivelse til Erkebiskoppen af 13de December og Morten Krabbes to Skrivelser af 29de December, den ene til Hans Ræff, den anden til Vincentius Lunge. Jfr. i det Hele Palub.-Müller, Gr. S. II. 255, 256.

Dslo, før man havde ventet ham, og vilde ikke afstaa fra Throndhjemstreisen. Tvertimod han synes at have paastyndet denne med al Kraft. Allerede den 10de December ¹⁾ gave begge Billederne, Vincentius Lunge og Biskop Hans Keff sig paa Veien, hvor siden ogsaa Biskop Magnus af Hamar slog sig i Følge med dem. Erkebiskop Olafs ovennævnte Breve af 7de og 8de December kunne altsaa ikke have naaet dem før deres Afgang fra Dslo, men kunne vel have kommet dem til Hænde paa Reisen, muligens allerede i Hamar, hvor det er tænkeligt, at de have dvælet lidt for at faa Biskop Magnus med sig. I Juledagene 1535 ankom de til Throndhjem ²⁾.

117.

Herrermøde i Throndhjem. Nils Lyffes og Vincentius Lunges Drab, og de kongelige Sendemænds Fængsling. Erkebiskoppens Krigsforetagender mod Akerhus og Bergen mislykkes. Han løslader sine Fanger og søger Udsoning med Kristian III.

De kongelige Sendebuds og de norske Raadsmedlemmers Komme til Throndhjem var ledsaget af sorgelige Hændelser, der i Historien have kastet den mørkeste Skygge paa Erkebiskop Olafs Minde, skjønt det af hidtil kjendte Kilder er umuligt at afgjøre, ikke blot hvor stor hans Skyld heri har været, men meget mere om nogen strengt tilregnelig Skyld virkelig hviler paa ham. Det var Hr. Vincentius Lunges og Hr. Nils Lyffes voldsomme Død.

Da Herrerne fra Dslo kom til Throndhjem, bleve de vel modtagne. Der vare saa mange Medlemmer af Rigets Raad samlede, at man vel kunde regne Sammenkomsten for et Raadsmøde efter Norges Heilighed; tre Biskopper og tre Riddere vare nemlig tilstede. Man begyndte strax at handle om Kristians Valg og om den forlangte almindelige Skat. Hver Mand (Husbonde) skulde give to Lod Sølv; for hver Dreng med fuld Løn skulde gives 1 Lod, for hver med halv Løn, $\frac{1}{2}$ Lod; af hver Løbs Leie 1 Lod; af Kirker og Prester skulde gives efter yderste Formue; hver By skulde betale en vis Sum, saaledes Bergen 1000 Lod Sølv. Ingen Indvendinger hverken mod Valget eller Skatten omtales at være gjorte fra Erkebiskoppens Side, skjønt denne var „personligen tilstede og medraadende i al Handelen“. Det blev med Hensyn til Skatten indført i de Breve fra Kongen, hvilke Hr. Klaus havde ført med sig til Venene i Norge, hvad hver Mand

¹⁾ Hans Keffs Brev af 25de April 1536, Palud.-Müller, Aktst. II. 264.

²⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II. 257. At de kom til Throndhjem i „Jule hellige Dage“ siges udtrykkelig i Thrøndernes Brev af 7de Januar 1536, Pal.-Müllers Aktst. II. 206. Hvittfeld siger, at det var „før Juleaften.“ Krist. III's Hist. n. 1536.

fulde udrede, og Raadets Breve til Almuen om denne Sag bleve udfastede og leverede til Erkebiskoppens egen Kansler for af denne at udfærdiges overensstemmende med Erkebiskoppens eget Samtykke og høieste Stemme deri. Det Hele synes saaledes at være gaaet fuldkommen lovformeligt til, og Forhandlingerne vare allerede skredne saa vidt, at det var afgjort, at anden eller tredie Dag derefter skulde Thing, eller som det kaldes ved denne Leilighed: „Burspraaket,“ holdes med Almuen, som da var samlet i Byen. Dette maa have været en brugelig Form, et dunkelt Minde uden tvivl fra det engang for Thronderne og for hele Norge saa betydningsfulde Drething, nu nedsunket til et Møde af Almuen for at høre Styrelsens Beslutninger offentlig kundgjorte og for maaskee ved et Slags Samtykke at give dem en vis lovlig Stadfæstelse.

Throndelagens Bønder maa imidlertid ved denne Leilighed selv have indseet, eller ved formaende Mænd være blevne gjort flog paa, at Forhandlingerne i Thronhjems By gjaldt Sager af høieste Bigtighed, — gjaldt saa at sige Norges Selvstændighed. Almuen hæstede sig ved tvende Ting, som visseligen have været udpegede og forklarede for den af dens Ledere: — først det foretagne Kongevalgs Ulovlighed, efterdi det var steet kun ved en Deel af Raadet, rigtignok uden at denne dertil havde været tvungen, men ogsaa uden at Erkebiskoppen og Norges nordensjældske Raad, heller ikke Landets menige Indbyggere derved havde været adspurgte, noget som ganske stred mod Norges skrevne Lov og gode gamle Sedvane; — dernæst Ulovligheden af den forlangte Skat, efterdi Skat ikke kunde paalægges Norges Almue, endog af en lovlig faaret Konge, førend denne havde udstedt sin Reces (Haandfæstning) og derved forpligtet sig til at overholde Rigets Ret og Friheder. At denne Fremstilling af Sagen — fra hvem den saa egentlig skrev sig — var fuldkommen rigtig, tør man neppe negte. Thi at noget lovformeligt norsk Kongevalg hidtil var gaaet for sig, vil vel Ingen kunne paastaa, end mindre at Kristian III havde modtaget noget saadant eller udstedt nogen norsk Haandfæstning eller Reces; følgelig maatte hans Udskrivning af en Skat i Norge ligesom dømmes at være en lovløs Anmasselse.

De i Thronhjem til det forestaaende Thing eller Burspraak sammenkomne throndiske Bønder sendte da Nogle af sin Midte til Erkebiskop Olaf for at bede ham om hans Raad; og Erkebiskoppen stødte Bønderne til en Samtale med sig i sin Gaard, idet han forsikrede dem, at han „altid vilde være den Herre, som vilde vide fattige Norges Riges Almues og Indbyggers Bedste“. Nu blev det foromtalte til sidstforgangne Trefoldigheds Søndag bestemte Herremøde i Thron-

em atter bragt i Erindring ligesom og de sændensjældste Raadsmed-
 mmers Indvendinger mod at indfinde sig ved samme paa Grund af
 føret. Almuen baade af Stavangers og Bergens Biskopsdømme, ja
 Landet lige nord til Bardøhus — yttredes der — havde dog ved
 te Fuldmægtige indfundet sig til bestemt Tid og Sted. Alligevel
 ev Herremødet, efter de sændensjældste Herrers Billie og Forbring,
 sat til St. Hans. Men istedet for at møde da, skrev Biskop Hans
 Oslo, Provsten sammesteds, Hr. Vincentius Lunge og Eriq Ugerup,
 de havde faaret og udvalgt Hertug Kristian til Norges Konge.
 kan paapegede nu det ulovlige i denne Fremgangsmaade, idet man
 d, at Erkebiskoppen ikke vilde „fuldbyrde den til Norges Konge at
 lve“, som ikke er „eendragtelig faaret af Norges Riges Raad og
 samtykt af menige Norges Indbyggere paa det Sted, som Loven ud-
 fer“, — og ei heller den, „som saa hasteligen vil tvinge Norges
 hme med Skat og Tyngsel uden al Reces, Privilegier, Friheder og
 etteboder, som pleie og bør udgives af faaret og keist Norges Konge,
 r man giver enten Skat eller Skyld“.

Efterat Sagen saaledes var fremstillet for Erkebiskoppen, synes
 an strax at være skredet til at sætte en Ket, som det næsten lader, i
 ve Erkebiskopsgaarden. Thi det heber, at Bønderne nu kom over-
 ns med Erkebiskoppen, i Lagmandens, Raadmændenes og Thrond-
 ems menige Borgeres Overvær, og med deres Samtykke og Fuld-
 rdelse, om: — at Biskopperne Magnus af Hamar og Hans af
 slo samt Hr. Klaus Bilde skulde gribes og fængsles; men Hr. Vin-
 is Lunge, Provsten i Oslo, Eriq Ugerup og Eriq Haf¹⁾, hvilke
 mstfødte Mænd alle maa have været anseede for de egentlige An-
 ftere af det hele ulovlige Balg og Skattepaalæg, skulde straffes
 ræbes?), hvor man kunde overkomme dem. Og denne, som man
 l maa kalde den, tumultuariske Dom blev strax udført paa Hr.
 incentius Lunge, der dræbtes i Dølobet. Hr. Klaus Bilde og Bi-
 xp Hans undgik, efter den Sidstes Paastand, med Nød og Neppe
 løden. De vare nemlig begge tilstede i en Raadslagning hos Hr.
 incentius ved, eller umiddelbart før Overfaldet paa denne. De bleve
 lligemed Esge Bilde ved Kristoffer Throndsøn førte over til Tautra
 j satte i Forvaring i Klosteret der. I alt dette handlede Erkebi-
 oppen uden at raadføre sig med sit Kapitel, som heller ikke før end
 ra denne samme Dag fik vide noget om de Breve, han en Maaned forud
 vde modtaget fra Keiseren og Pfalzgreven. Saa lod i det mindste Ra-
 telets senere Paastand: „at han (Erkebiskoppen) havde besluttet det hem-

¹⁾ Eriq Hafs Forhold til de tidligere Forhandlinger i Oslo kjendes forresten
 ikke tydeligt.

melig hos sig selv og (med) nogle sine daglige Tjenere" ¹⁾. Hr. Vincentius blev dræbt den 3die Januar 1536, som det lader, lige efter at ovennævnte Dom var fældet; og samme Dag foregik ogsaa Biskop Hans's og de to Bilders Fængsling ²⁾.

Dette er den Fremstilling af Urolighederne i Throndhjem og Vincentius Lunge's Drab, som findes i de ældste og bedste Kilder, og som derfor synes at burde foretrækkes en anden, der imidlertid har været maaskee videre udspreidt og meer almindelig troet. Det er nemlig den, som findes hos Hvitfeld. Han antager, vist nok ganske urigtigen, at de Sendebud, som i før omtalte Brev fra Keiser Karl nævnes ³⁾, virkelig have været seenhøstes 1535 hos Erkebiskoppen i Throndhjem, at de have lovet ham Hjælp, og at Pfalzgreven snart skulde komme med stor Undsætning. Da nu Kristian III's Sendebud ankom, „som var for Jule Aften“, lod Erkebiskoppen disse fængsle. Han sendte strax Biskop Hans og Herrerne Klaus og Esge Bilde til Tautra Kloster, hvor han lod dem forvare. Hr. Vincentius Lunge derimod lod han vogte i Throndhjems By. Det skede da en Aften, da Erkebiskoppen var drucken og glad over den Lykke, som ham syntes var ham hendet, at Kristoffer Throndsøn raadede ham, at han nu skulde nytte Tiden og hverken lade sin Uven, Hr. Vincentius, undslippe, eller forsømme hvad han i Norge kunde udrette, medens Kristians Udsendinger sad fangne. Erkebiskoppen var i Druffenskab ubetænksom nok til at lytte til dette Raad og bød Kristoffer at dræbe Hr. Vincentius. Kristoffer Throndsøn gif da næste Morgen med Piber og Trommer til det Hus, i hvilket Hr. Vincentius holdtes vogtet, lod det besætte af sine Knekte og sendte Fangen Bud, at han skulde rede sig til at dø. Vincentius bad om Prest, og den fik han. Men der gaves ham kun meget knap Stund til at skrifte, før Kristoffer faldt over ham med sine Svende. Erkebiskoppen havde imidlertid om Natten besindet sig og sendte en Tjener til Kristoffer, for at byde ham skaane Vincentius's Liv. Men Kristoffer, som allerede var paa Veien med sit Folk, svarede, at han vilde holde sig til Erkebiskoppens første Bud. Da man trængte ind til den Fangne, traf man ham siddende ved et Bord, og angreb ham der baade med Skud og Stik. Han gjorde ingen Modstand, men holdt kun Borddækket for sig. Saaledes blev Vincentius

¹⁾ Fremstillingen her er efter Thrøndernes Brev til Indbyggerne i Bergen, givet i Throndhjem den 7de Januar 1536 (Palud.-Müllers Aftst. II. 206—208), ifrt. m. Biskop Hans's Skrivelse til Kong Kristian den III, Oslo 25de April 1536 (Ests. 264—267) og med det throndh. Kapitels Brev af 13de Januar 1538, Dan. Mag. VI. 291. (s. o. f. II. 772); see ogsaa Palud.-Müller, Gr. F. II. 257—259, og 76, samt Krag og Stefanius Kristian III's Hist. 162—163.

²⁾ Hvitf. Kr. III. u. 1536; Palud.-Müller, Gr. F. II. 258.

³⁾ S. o. f. II. 770.

unge dræbt. Fortælleren lægger til: „han var en prægtig Mand, Aftalende, forstandig og brugelig og var promoveret in doctorem iuris udenlands“¹⁾. — Rimeligvis have vi her Fortællingen om Hr. Vincentius's Død for os saaledes som den almindelig lød i Folkesunde blandt de Danste i den nærmeste Tid efter. Han maatte nærligvis for de Danste blive til en Martyr, idet al Skylden for hans Død i Danmark velte des paa Erkebiskop Olaf og dennes Tilhængere.

Hviler der Dunkelhed over Omstændighederne ved Vincentius' Dødsdrab, saa er dette i endnu høiere Grad Tilfælde med hans Svogers, men i senere Tid dødelige Fiendes, Hr. Nils Lyfkes Død, der indtraf i samme Tuletid. Siden Midten af Aaret 1536 var, som det er fortalt, Hr. Nils, paa Grund af sin forbryderiske Kjærlighedsforstaaelse med sin afdøde Hustrus Søster, ifølge Lov og Dom, Erkebiskoppens Fange og hensad, som det synes, hele Tiden paa Stenvisum Slot. Den Dom, der af det søndenfxældste Raad var fældet over ham i Oslo, i August Maaned, synes at maatte kunne have rettværdiggjort Erkebiskoppen, om denne havde ladet ham henrette; men Erkebiskoppen havde hidtil staaet hans Liv, hvad enten nu dette skede paa politiske Grunde, hvilke ovenfor ere berorte, eller i Grindring om andre gjensidig Belvillie og Benskab²⁾. Men nu hører man med Gert Nils Lyfkes Død omtalt med tydelig Henpegning paa, at den var forvoldet paa voldsom Maade, og derhos tildeels som et Slags fortjent Straf. Thronderne yttre nemlig derom i sit Brev til Bergensmændene af 7de Januar 1536, i hvilket de fremstille Gangen af Urolighederne i Thronhjem: „Hr. Nils Lyfke har faaet sin tilbørlige Straf for det Kjetteri, han bedrev med sin Hustrus Søster“³⁾. Kristoffer Gyldestjerne siger i sit Brev af 6te Februar s. A. til Kong Christian III: „Dg døde Hr. Nils Lyfke Tuleaften; det siges, at Erkebiskoppen lod røge ham til døde“⁴⁾. Den Afdødes Fader, Joasim Lyfke, skriver Paaskeaften, den 15de April s. A., til Esge Bilde: Jeg har og spurgt, at den samme Forræder, Erkebiskoppen, har saa grebet Nils Lyfke i en felig, sifter Leide, og imod den samme

¹⁾ Hvitfeld, Kristian den III, under 1536. Med hans Fortælling stemmer i alt væsentligt en noget yngre i et Haandskrift i det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, hvilken findes aftrykt hos Krag og Stefanius S. 115—117, i Anmærkningen. Partistheden for Vincentius Lunge og imod Erkebiskoppen lader sig i Haandskriftets Beretning end tydeligere tilsyne end i Hvitfelds Fremstilling, hvilken dog muligen ligger til Grund for den anden og blot er noget vildløstiggjort og udsmykket. Dgsaa Paludan Müller (Gr. F. II. 261—262 Not.) forkaster Hvitfelds Fortælling som mindre paalidelig. Han siger om den, at den har et „temmelig anekdotmæssigt Præg“ og lider af „grove Fæll“. ²⁾ S. o. f. II. 751, 753, 760. ³⁾ Pal.-Müllers Aftst. II. 208.

⁴⁾ Sfts. II. 250.

Leide har han sat ham i et Taarn og røget ham ihjel, saa Gud give ham (Erkebiskoppen) sin rette Løn" ¹⁾). Hvitfeld endelig udtaler sig paa følgende Maade om denne Sag: „Erkebiskop Olaf, fordi han af Alle hørte ilde for Hr. Nils Lykkes Rjetteris Skyld, som han haandhævede, da lod han ham smøge ihjel ved Jakob Kollife. Kanstee mistrode han ham og, at han skulde falde til den udvalgte Konge (Kristian III) for adskillige Skrivellers og Postes Skyld, som han udsendte" ²⁾). — Alt dette vidner tilstræffeligt om Nils Lykkes voldsomme Død, men er høist utilstræffeligt til at opklare Erkebiskoppens Forhold til samme. Thrøndernes Brev antyder ingenlunde med klare Ord Erkebiskoppen som Ophavsmanden, skjønt det betegner Nils Lykkes Død som en tilbørlig Straf for hans Brud paa Kirkeloven. Eric Gyldenstjerne, der dog var meget fiendtlig stemt mod Erkebiskoppen, vover ikke at omtale dennes Anstiftelse af Drabet uden som et løst Rygte; og Hr. Nils's Fader henpeger ogsaa paa Rygtet som sin Hjemmel, i det han nævner Erkebiskoppen som Ophavsmand til sin Søn's Død. For den meget yngre, og, som man tydelig seer, om den hele Sag saare mangelfuldt underrettede Hvitfeld udtaler med rene Ord Erkebiskoppens Brøde, og dog paa et Slags undskyldende Maade.

Efter saadanne Udsagn er det umuligt at domme afgjørende. Men vi maa lægge Bøgt paa, at Erkebiskop Olaf ikke i noget samtidigt Rildeskript bestemt nævnes som Drabets Anstifter, — at en saadan Bestyldning ikke med et eneste Ord fremføres mod ham i den Brevverling, som efter hans Død førtes angaaende Nils Lykkes hos Erkebiskoppen beroende og af denne til Nederlandene medbragte Gods, — at Erkebiskoppen efter alt Udseende kun i een Maade kunde have Gavn af Hr. Nils's Død, nemlig som et Middel til fuldkommen at udsone sig med Vincentius Lunge, men at paa den anden Side et saadant voldsomt Middel neppe for Diebliffet kunde ansees hverken som paatrængende nødvendigt for hans Skyld, eller endog som hensigtsmæssigt med Hensyn til de øvrige norske Raadsmedlemmer, som vare tomne, eller vare ventende i Hr. Vincentius's Følge, — endelig at Erkebiskoppen, ifølge de forud over Nils Lykke lovlige fældede Domme, aabenbare var i sin gode Ret, om han lod sin Fange offentlig henrette, og altsaa ikke behøvede at dræbe ham paa nogen skjult eller underfundig Maade, hvilket den omtalte Røgning eller Smøgning (Rvælen ved Kul damp?) bestemt synes at pege hen paa. Alle disse Omstændigheder forekomme mig, forudsat at Drabet virkelig er udført paa den antydede Maade, snarere at tale for Erkebiskoppens Udelagtighed der end omvendt.

Det er vistnok vanskeligt at forklare tilfredsstillende Sagens Sam-

¹⁾ Palud.-Müll. Gr. F. II. 260. Not.

²⁾ Hvitfeld, Kr. III. n. 1536.

menhæng faaledes, at Olaf Engelbrettsøn deri bliver ganske ustyldig, helst da Hr. Nils var Erkebiskoppens Fange og maa antages at have været bevogtet paa dennes Slot. Men i saa Henseende maa vi dog ogsaa mærke os, at Erkebiskoppen under den hele Kærelse i Throndhjem aabenbare har været ikke lidet afhængig af en mægtig ydre Indflydelse fra Almuens og dens Lederes Side, hvilke disse nu end have været, og at han langtfra har været i Gæt og Alt ganske sin egen Herre. Har nu Thrøndernes Stemning allerede været ophidset ved de Rygter fra Nederlandene, som i Slutningen af November havde naaet Throndhjem, og som ganske vist ikke kunde holdes fuldkommen skjult for Almenheden, hvormeget end Erkebiskoppen maaskee kunde have ønsket dette, men tværtimod ved at gaa paa en hemmelighedsfuld Maade gennem Folkemunde, have forstørret den fra Keiseren ventende Hjælp, — saa kan man let tænke sig, at Bevægelsen er voxet ved Efterretningen om de søndensjældske Herrers Komme. Stemningen blandt Almuen var, som man seer, mod de Danske og mod Kristian III's Tilhængere. Nils Lyfke var, som alle vidste, Dansk, og kunde vel, efter hvad tidligere er oplyst ¹⁾, med Rette regnes for at helde til Kristians Side. I denne Sagernes Stilling har den oprørte Almue, paavirket af listige Ledere, der noie have kjendt Erkebiskoppens hele vanskelige Stilling og hans Karacters svage Sider, først vendt sig mod Nils Lyfke, og med en Selvtægt, som Erkebiskoppen ikke har været i Stand til at modstaa, paataget sig Udførelsen af den tidligere over ham fældede Dom, hvilken Kirkens og Statens Hoved, uden tvivl til Manges store Forargelse, saa længe havde udsat. Nils Lyfkes Drab har da været et Forvarsel for hvad der snart efter skulde overgaa Herrerne af det søndensjældske Raad. Disse vare, hvis nævnte Drab virkelig foregik Juleaften, endnu dengang ikke ankomne til Throndhjem, og de have, da de kom, rimeligvis ikke villet eller fundet det tjenligt at paatale Boldsomheden. Men Almuen, som først havde faaet Blod paa Tand, og ved de søndensjældske Herrers Budskab bragtes i et yderligere Oprør, hvilede nu ikke, før den i Hr. Vincentius Lunge havde seet det næste Gæneoffer falde for hvad den, efter sin Anstuelse, maatte falde lovløst Angreb fra de Danskes og Kong Kristians Side paa Fædrelandets Selvstændighed og det norske Folks Ret. Skulde dette have været den sande Gang i Hændelserne, saa seer Enhver let, hvor meget der taler til Erkebiskop Olafs Forsvar, eller i det mindste til hans Undskyldning.

Vi see, at der over Tildragelserne i Throndhjem i Juletiden mellem 1535 og 1536 hviler meget Mørke baade med Hensyn til Gangen i dem og Bevæggrundene til dem og Erkebiskop Olafs Delagtighed.

¹⁾ S. o. f. II. 751, 760.

Hvad der er sikkert er, at de to Raadsmedlemmer, Herrerne Nils Lyffe og Vincentius Lunge, begge ved denne Leilighed mistede Livet, og at Biskop Hans Neff og begge Bilerne, Klaus og Esge, bleve satte fast paa Lautha. At Biskop Magnus af Hamar er bleven fængslet, omtales ikke. Han var, som vi vide, i 1531—1532 Kong Kristian II's aabenbare og ivrige Tilhænger, og han var ganske vist ogsaa nu i Hjertet stemt for den samme Herres Sag og for dem, som forfegtede denne. Han har derfor uden tvivl strax erklæret sig for den throndiske Keisning og følgelig beholdt sin Frihed, uagtet han i Throndernes Dom var nævnt blandt de Skyldige. At Erkebiskoppen lod af de tilstedeværende Raadsmedlemmer denne ene Mand, paa hvem han forøvrigt ganske vist har funnet fuldkommen stole ¹⁾, blive staaende ved sin Side, var muligen ogsaa en klog Beregning. Man kunde da ikke bestynde Erkebiskoppen for ganske at have tilintetgjort det norske Raad, og det var altid nyttigt for ham at have en Medansvarlig, paa hvis Samstemmighed han dog kunde lide.

Den tumultuariske Bevægelse i Throndhjem den 3die Januar 1536 nærmede sig en Statsomvæltning, en Revolution. Hensigten var jo aabenbare at frigjøre Norge fra det danske Tryk, ved at slutte sig til et modsat Parti, af det de Danske havde valgt, — nemlig til Kristian II's, der repræsenteredes af Pfalzgreve Fredrik og understøttedes af Keiser Karl V, istedetfor til Kristian III's, som allerede kunde siges at være det seirende i Danmark. Hvor meget eller lidet nu end Erkebiskop Olaf kan have gjort for at fremkalde Bevægelsen, — han var, da den først var indtraadt, nødt til at følge den, ja optræde som dens Hovedleder. At han dog ikke forhastede sig hermed, men i Førstningen lod dem, der vare optraadte som Handlende i det voldsomme Foretagende gaa sin egen Vej, — det viser den Omstændighed, at ikke han, men den throndiske Almue udstædte den første Kundgjørelse om det foretagne Skridt.

Den 7de Januar 1536 lod nemlig „Bønder og menige Almue i Throndelagen“ sit Brev udgaa til sine „kære Brødre, Hr. Lagmand, Raadmænd og menige Borgere og Nordfarere“ i Bergen, med Underretning om hvad der var skeet i Throndhjem. Dommen, Fængslingen og Drabene, der havde fundet Sted, fortælles som overfor udhævet, og Brevet sluttede med følgende Ord: „Thi er vor kjerlige Bøn og fuldkommelige Begjær til Eder paa Christendommens, Norges Riges Kronens og dets Indbyggers Begne, at I ville velvilligen hjælpe at

¹⁾ At ogsaa Keiseren (og Pfalzgreven) have anseet Biskop Magnus som selvskreven Tilhænger af Kristian II's Sag, fremgaar deraf, at Keiserens Brev af 10de April var udfærdiget til ham ligesaavel som til Erkebiskoppen. Pal.-Müller, Gr. Felde II. 264 Not.

straffe dem, som Norges Riges Friheder, menige Almues Gavn og Bedste og Bistand saa fordærveligt agte (at) nedlægge. Vi ville med Liv og Guds straffe i denne Landsende de, som brødelige ere. Og naar og hvor I have vor Hjælp behov, da skulle I med Guds Hjælp finde os velvillige og redebodne i alle Maader" ¹⁾. — At lignende Breve have været udstedte fra samme Kant til andre Menigheder i Norge, er høist sandsynligt, skjønt ingen saadanne, saavidt hidtil vides, ere levnede. Man seer, at ingen Konge eller Fyrste i Brevet nævnes, som den, til hvis Bedste Rejsningen er steet; men at Brevudstederne ei ville vide af „Hertug Kristian“, og at de ville have Straf over alle Fiender af „Norges Friheder“. Og netop hertil maa man tænke sig, at det almindelige Onske hos Nordmændene for Diebliffet var indskrænket. Paa næste Skridt var desværre Mængden af dem ganske uforberedt; ja, den var endog uvis om, i hvad Retning det skulde og burde gøres. Neppe engang de egentlige Ledere af Rejsningen i Throndhjem havde fæstet sig noget bestemt Endemaal for Die.

Hvilke vare da hine den throndiske Almues Ledere, vil man spørge, naar Ledelsen ikke udgik fra Erkebiskoppen selv? Ingen Kilder nævne dem udtrykkelig, og vi kunne saaledes kun gjætningsvis henpege paa tvende Mænd, som siensynligen spille en fremtrædende Rolle deels i Bevægelsen i Throndhjem, deels i dens nærmeste Følger; og disse ere: først og fremst den allerede oftere nævnte Kristoffer Throndsøn (Røstung), og dernæst Einar Tjeld, som vi snart skulle komme til at omtale, — Mænd, der begge ganske vist vare indfødte Nordmænd, men af Verdighed kun Bæbnere eller Svende. Hvorledes dog end hermed har kunnet i Birkeligheden forholde sig, saa var det en nødvendig Følge af Norges Forfatning og Erkebiskop Olafs Stilling i samme, at denne meget snart maatte træde for Lyset som Hovedmanden for den hele mod Kristian III og det danske Raads anmassede Overhøighed rettede Bevægelse. Erkebiskoppen var jo i den kongeløse Tid efter Lovens Landsstyrelsens Hoved og Kongedømmets Bifarius. Rigtignok tænktes han i saadan Egenkab paa det næieste bunden til Raadet. Men nu, da det norske Raad for Diebliffet var sat ud af sin Virksomhed, stod han paa en Maade som Rigets Enestyrer. Hvad enten det nu var med eller mod hans Villie at han var truffet ind i Hvirvelen, — han stod midt i den og var nødt til at handle paa en afgjørende Maade.

Det første Spørgsmaal var naturligvis om at drage hele det norske Folk over paa Thrønernes Side. Det allerede omtalte Brev fra Thrønderne til Bergensmændene skulde paa den ene Side virke

¹⁾ Brevet, som før er oftere omtalt, er givet „i Throndhjem, 14de Dag Jule“ 1536, og findes trykt i Palud.-Müllers Aftst. II. 206—208.

til dette Maal. Paa den anden Side sendte Erkebiskoppen allerede i Løbet af Januar Maaned en Hob Krigsfolk, anført af Einar Tjeld, syd over Dovrefjæld til Dplandene, hvorhen, som det lader, Biskop Magnus af Hamar ogsaa drog eller var dragen i Forveien for af al Kraft at støtte Erkebiskoppens Sag. De til Dplandene Udsendte skulle have haft det udtrykkelige Hverv, at thinge Folket fra Kristian III og til Pfalzgreve Fredrik. De havde Keiserens og Pfalzgrevens Breve med sig — hed det — lod dem læse for Almuen og forsikrede denne, at Pfalzgreven selv til Vaaren vilde komme til Norge med en stor Magt. De underrettede ogsaa Bønderne om Kristians Skattefordring, idet de falskeligen forklarede, at denne ikke gif ud paa mindre end „hver tredje Penning“ (Trediedelen af al Indtægt?) over hele Landet. Saaledes beskriver i det mindste Lensmanden paa Akershus, Eriq Gyldenstjerne, deres Fremfærd i sit Brev til Kong Kristian af 6te Februar. Den norske Almue baade vest og syd i Landet yttrede aabenbare sterkt Tilbøielighed til at træde paa Erkebiskoppens Side. Selv hos Kjøbstædmændene i Oslo, Tunsberg og Sarpsborg kunde Eriq Gyldenstjerne intet udrette. De vare ganske gjenstridige mod hans Opfordringer til dem om Hjælp; hvorimod de ogsaa puffede paa den Magt, Keiseren til Vaaren vilde sende dem med Pfalzgreven. Visse Adelsmænd, som Ridderen Gaute Galle, viste sig ikke villigere til at hjælpe Eriq Gyldenstjerne, skjønt de havde Kronens Len¹⁾. En almindelig Uvillie mod den danske Styrelse og de danske Styresmænd raadede hos det norske Folk, og Thrøndernes Foretagende var i saa Henseende i sin første Fremtræden ikke lidet lovende.

Men Norges tre Hovedslotte vare i danske Mænds Hænder, og det i Mænds, som baade vare Kristian III hengivne, og stemte for Opretholdelsen af Norges Forening med Danmark. Bergenhus holdt Thord Roed, Akershus Eriq Gyldenstjerne, og Baahus, paa den fangne Klaus Bildes Begne, hans Hustru, Lisbet Jensdatter Ulfstand. Saalænge ikke disse Slotte vare vundne, var i Virkeligheden Udfaldet af Nordmændenes Rejsning meer end uvist, under hvor gunstige Udsigter den end kunde synes at være aabnet. Disse Slotte maatte Erkebiskoppen og hans Tilhang snarest muligt bringe i sin Magt, hvis der skulde gives noget sandt Haab om, at deres Foretagende skulde lykkes.

Einar Tjelds Tog var ogsaa væsentligen rettet mod Akershus. Men Eriq Gyldenstjerne indsaa dette, og strax, han var kommen til Bished om Toget og ligeledes havde erfaret Nordmændenes Uvillie, henvendte han sig i sin ovenfor berørte Skrivelse af 6te Februar til Kristian III om kraftig og hastig Understøttelse. Han udhævede det

¹⁾ Om alt dette see Eriq Gyldenstjernes Brev af 6te Febr. 1536, Pallad.-Müller, Aftst. II. 250—252.

Alvorlige i den nærværende Reising, der naturligvis, efter hans Anskuelse, var et „Forræderi“, som snarest muligt maatte „straffes“. Han bad Kristian sende ham selv med det første en Hov Krigsfolk og raade ham derhos at opfordre den svenske Konge, til at gjøre et Indfald i det Nordenfjældske ¹⁾. Han førte i Brevet Klage over Almuen i sit Len og navnlig over Mændene i Kjøbstæderne, og denne Klage gjentog han endnu skarpere i et senere Brev til Kristian af 14de Februar. Han ytrer her endog, at Oslos Borgere fortjente en lignende Straf som Borgerne af Aalborg, hvormed han sigter til den grumme Behandling, som overgik denne Stad, da Johan Rangau i Kampen mod Skipper Klement indtog den i December 1534. Han klager ogsaa over Borgerne af Tunsberg, der havde vist en ligedan Uvillie mod Erik Ugerup, som Oslos imod ham selv. Han lover endelig, naar Kongen blot kunde sende ham noget lidt Krigsfolk, at ville nu i Vintertiden udrette med det ligemeget som med det dobbelte Antal til Sommeren ²⁾.

Kristians Stilling i Danmark havde i Løbet af Høsten og Vinteren 1535 ikke i nogen høj Grad forbedret sig. Vel havde i Begyndelsen af October Landskrona overgivet sig til ham, hvilket ydede ham en stor Fordeel ³⁾. Men Pfalzgreven truede ham fremdeles fra Nederlandene; hans Forhold til Kong Gustav af Sverige var spændt, skjønt Forbundet mellem dem endnu bestod; endelig lyffedes det Lybekske henimod Midten af November ved Hjælp af en stærk Flaade at forsyne Kjøbenhavn med Teynetsmidler, hvorved Kristians Udsigter til at vinde Staden endnu henstjødtes til en fjern og uvis Fremtid ⁴⁾. Kristian ønskede i denne Stilling en særskilt Fred med Lybek. Her til aabnedes ogsaa Udsigter. Thi paa den ene Side begyndte det hidtil raadende Krigsparti i Staden stærkt at vakkle, ja blev fuldkommen styrtet, da dets Anfører, Bullenweber, i Begyndelsen af November 1535 blev tagen til Fange af Erkebiskoppen af Bremen ⁵⁾, — og paa den anden Side optraadte flere tydske Fyrster som Mæglere. Allerede i Midten af October 1535 vare Fredsunderhandlinger indledede, og skjønt mange Hindringer i Forstningen stillede sig i Veien for deres virkelige Optagelse, saa blev dog endelig den 13de Januar 1536 et Fredsmøde aabnet i Hamborg. Udfaldet af dette blev den 14de Februar en særskilt Fred mellem Kristian III, som Konge af Danmark, og Staden Lybek, hvorved Kristian II's Parti i Danmark, og dets Anførere, Grev Kristoffer af Oldenburg og Hertug Albrekt af Mecklenborg, overlodes til sin egen Skjebne med samt de Stæder, de endnu

¹⁾ Palub.-Müller, Aktst. II. 251.

²⁾ Sfs. 252—253.

³⁾ Pal.-Müller,

Gr. F. II. 177.

⁴⁾ Palub.-Müller, Gr. F. II. 184—191.

⁵⁾ Sfs.

II. 154.

havde i sin Magt ¹⁾). Denne Fred gav Kristian III en stor Lettelse, om den end ikke befriede ham fra hans Frygt for Keiseren og Pfalzgreven.

Paa denne Tid, medens Kongen for de tydske Underhandlingers Skyld opholdt sig i Hertugdømmerne, modtog han Underretning om det mislykkede Udfald af hans Gesantskab til Norge og om den mod ham fiendtlige Rejsning der. Tidenden maatte komme ham saa meget meer ubehagelig, som den ganske vist ikke stemmede med hans Forventninger, og som den desuden fuldkastede hans Haab om hastig at modtage det norske Raads Stadfæstelse paa den Pantsætning af norske Landskaber og Slotte til Kong Gustav af Sverige, hvilken han ganske uden Ret havde lovet, og af hvis Opfyldelse det hang, om han skulde modtage af Kong Gustav det ønskede og meget tiltrængte Pengelaan ²⁾. At sende Eric Gyldenstjerne den forlangte Hjælp synes for Diebliffet at have været Kristian en Umulighed; men ved opmuntrende Skrivelser søgte han at vedligeholde Modet hos sine Tilhængere i Norge. Fra Gottorp skrev han den 22de Februar til Baahus Slot, hvor hans Ord hos Fru Lisbet fandt villigt Øre, idet hun af al Magt hos Almuen talte Kongens Sag. Ligeledes tilskrev han den 25de Februar, ogsaa fra Gottorp, Thord Roed paa Bergenhus med Opfordring til denne at holde Slottet til Kongens Haand, medens Hr. Esge Bilde var i Fangenskab, en Opfordring, som ogsaa blev strengt adlydt ³⁾.

Det varede imidlertid ikke længe, førend den største Fare for Kristians Tilhængere i Norge var gleden lykkelig over. Einar Tjeld rykkede mod Akerhus og leirede sig ved Gaarden Kjolberg (nu under Løien). Men Eric Gyldenstjerne forsvarede sig heldigen; ja det lykkedes ham endog ved et Overfald, rimelig i Marts Maaned, at slaa Einars langt overlegne Styrke, og drive ham selv paa Flugten. Hermed var Akerhus reddet for Kristian III, og Erkebiskoppens Forsøg paa at vinde Magten i det søndenjældste Norge var tilintetgjort ⁴⁾.

Et andet Tog blev i Marts Maaned foretaget fra Erkebiskoppens Side mod Bergen. Anføreren for dette Tog var Kristoffer Throndsøn. Det udførtes tilfods, men løb ligesaa uheldigt af som det mod Akerhus. Man synes at have regnet paa en Overraskelse; men Thord Roed blev advaret. Han tog Bymændene i ny Ed paa den Konges Begne, som blev valgt til Norges Krone, og satte sig i bedste Stand til at modtage Fienden. Ved denne Leilighed afbrændte han og ødelagde Munklifs Kloster, for at dette ikke skulde give Kristoffer Throndsøn noget fast Støttepunkt. Da Kristoffer kom, lagde han til i Gravedal, og indlod sig i Underhandlinger med Thord Roed. For at drive

¹⁾ Est. II. 192—228.

²⁾ S. o. f. II. 773.

³⁾ Pal.-Müller, Gr. F.

II. 266—267.

⁴⁾ Est. II. 265—266, (frt. Aktst. II. 259—264.

disse, mødtes Thord og Kristoffer, den sidste efter modtagen Leide, i Erkebegnen Gjeble Pedersøns Hus nær Slottet. Men ved det andet Møde der, den 19de Marts, lod Thord Kristoffer gribe og føre som Fange op paa Slottet. Det hed sig, at Kristoffer havde et Forræderi fore, og at hans Folk allerede nærmede sig over Baagen; men det er vanskeligt af det gamle Vidnesbyrd i Sagen at see, paa hvis Side egentlig Falskheden laa. Hvad der er sikkert er, at Kristoffer blev fangen og Foretagendet mod Bergen derved forstyrret. Erkebiskoppens Folk have rimeligvis strax vendt tilbage til Throndhjem ¹⁾.

Erkebiskop Olaf modtog uidentviol omtrent samtidig Budskabet om begge Uheld, som havde rammet hans Folk, baade det i Oslo og det i Bergen, og Tidenben synes at have brudt hans Mod. Havde han tidligere virkelig erklæret sig for Pfalzgreve Fredrik og Kristian II, saa er det vist, at han nu igjen søgte Udsoning med Kristian III gennem sine Fanger, begge Billederne og Biskop Hans Keff. Han kan ikke før i Slutningen af Marts have faaet Bished om Udgangen af Einar Tfelds og Kristoffer Throndsøns Foretagender; men allerede i de første Dage af April begyndte han at udfritte begge de fangne Billeders Stemning for at friste en Underhandling med dem. Da hans Udsendinger fandt Billederne bedre stemte, end han kanskee havde ventet, blev der besluttet, at de skulde løslades fra Fangenskabets paa Tautra og føres til Throndhjem; Hans Keff derimod skulde forblive i Fængslet. Men ved Billedernes Bestræbelser udstræktes omsider ogsaa Løsladelsen til ham, og de bleve alle tre førte fra Den til Throndhjem. Her indlød nu Erkebiskoppen sig i venlig Underhandling med dem, i den Formening, som Biskop Hans yttre, at Billederne, ved Hjælp af sin Slegt og sine Venner, skulde virke for ham hos Kong Kristian, og blive vel hørte af denne. Det varede ikke længe før man kom til Enighed: de Fangne fik sin fulde Frihed, og Erkebiskoppen tog det Raad atter at ydmyge sig for Kong Kristian og søge Forlig med denne ²⁾.

118.

Overenskomst mellem Erkebiskop Olaf og de frigitte kongelige Sendemænd. Erkebiskoppen gjør Kong Kristian III Tilbud. Klaus Bilde underhandler i Danmark til Erkebiskoppens Fordel. Edge Bildes og Erkebiskoppens indbyrdes Forhold i Norge; den Første holder stærkt til Kong Kristians Side.

En Overenskomst kom saaledes istand i Begyndelsen af April Maaned 1536, i Throndhjem, mellem Erkebiskop Olaf paa den ene

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II 268—271. ²⁾ Hans Keffs Brev til Kristian III. af 25de April 1536, Palub.-Müller Anst. II. 265; jfr. Sammes Gr. F. II. 271 f. Hvitfeldt taler feilagtigen om et Tog af Erik Gyldenstjerne til Throndhjem som det der virkede de Fangnes Løsladelse.

Side og Biskop Hans samt begge Billederne paa den anden, hvilken Overenskomst skulde bane Veien for en Udsoning mellem Kristian III og Erkebiskoppen. Den 4de April udstedte Biskop Hans sit Brev, hvori han lovede, efter sin Hjemkomst til Oslo, ikke at tage nogen Deel i Feiden mellem Erkebiskoppen og Erik Gyldenstjerne. Hvis han ikke kunde blive uangreben, skulde han drage enten til Baahus eller tilbage igjen til Throndhjem. To Dage senere, den 6te April, gav Klaus Bilde sit Brev. Han erklærer deri, at han har sluttet et venligt Forlig med Erkebiskoppen. Denne har givet ham fri af Fængsel, og han har igjen tilsagt Erkebiskoppen, at Alt forudgangen skal være „en død og aftalt Sag“ for Hr. Klaus, hans Slegt og Benner, saa at Ingen siden skal herfor uleilige Erkebiskoppen, hans Kapitel, Throndhjems By, eller nogen Erkebiskoppens Tjener eller Tilhænger. Hr. Klaus skal ogsaa holde Baahus Slot af yderste Magt til Erkebiskoppens og Norges Raads Haand. Man maa antage, at Hr. Esge Bilde har underkastet sig en lignende Forpligtelse, men denne er os ikke levnet ¹⁾.

Samme Dag, som Hr. Klaus udgav sit Forpligtelsesbrev til Erkebiskoppen, nemlig den 6te April, udstedte denne sidste et aabent Brev, hvorved han tilsagde Biskop Hans Keff, Herrerne Klaus Bilde og Esge Bilde følgende: — Naar den høibaarne Herre Kristian, Danmarks udvalgte Konge, har meddelt Erkebiskoppen, hans Kapitel, Throndhjems Borgere og alle andre hans Tilhængere og Benner sit aabne, beseglede Brev, at han for Fremtiden vil være dem en mild Herre og Konge, og ikke vil tilregne dem, hvad de i Kong Fredriks Tid kunne have gjort ham imod, eller at de nu en Tid have opholdt hans Sendebud, Biskop Hans, Hr. Klaus og Hr. Esge, eller Hr. Vincentius Lunges Drab i den throndiske Almues Oprør, eller Angrebet paa Erik Gyldenstjerne, fremdeles at de ikke hidtil have fuldbyrdet, samtykket og indvilget Kristians Valg, som nogle af Rigets Raad søndensjælts have istandbragt, — saa lover Erkebiskoppen, at han vil antage og erkjende Kristian som Norges Riges og dets Indbyggeres Herre og Konge, og hjælpe ham i Raad og Daad til at komme i Besiddelse af Riget. Indtil dette er afgjort lover Erkebiskoppen at sidde stille og ingen Herre eller Fyrste forpligte sig, og skal alting forblive ved det „fjærlige Forbund“, som længe har været mellem Norge og Danmark. Han vil det første muligt er sammensalde „Norges Riges Raad“ og Landets „ypperste Mænd“ til en almindelig Herredag, for da „paa ny“ at vælge Kristian til Norges Konge og ved samme Leilighed fuldbyrde Valget ved deres Alles beseglede Hyldingsbrev, hvilket derpaa ved een eller to af Norges Raad skulde overrækkes Kongen med ydmyg Begjæring om hans beseglede Reces

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. S. II. 272, fvt. m. Annales f. nord. Oldt. 1853. 57.

paa Norges Krones Privilegier, Friheder og gode gamle christelige Sedvaner, som Loven udviser, og fremfarne Fyrster og Konger, synderlig hans kongelige Majestæts Herre Fader haadeligen og gunsteligen udgivet haver" ¹⁾). Dette aabne Brev blev af Erkebiskoppen udstedt paa Pergament og forsynet med hans Segl. Ikke heller det var, som vi let see, noget ubetinget Forpligtelsesbrev, end mindre Balgbrev eller Hyldingsbrev fra Erkebiskoppens Side. Dog kunde han nu — men ogsaa først nu — siges at have bundet sin Stemme i Kongevalget til Kristian III, forudsat at denne opfyldte de i Brevet nævnte Betingelser. Erkebiskoppens tidligere Skridt i Balgsagen kunne, saavidt skønnes, ikke ansees for retlig bindende, og end mindre Kristians Balg for lovlig fuldbragt, saalænge det ikke var forkyndt i et af det samlede Raad udstedt og beseglet Balgbrev, samtykket (om end blot i Formen) af det Norske Folks Fuldmægtige og endelig udtryffeligt modtaget af den Udvalgte selv; — intet af alt dette havde her fundet Sted. Kong Kristian og Erkebiskoppen stode i Virkeligheden endnu retlig ubundne lige over for hinanden ²⁾).

Der blev ogsaa ved Underhandlingerne i Throndhjem truffet foreløbig Aftale, at den i Erkebiskoppens Brev omtalte Herredag skulde holdes i Bergen ved St. Olafs Dag, i Slutningen af Juli, og at den danske Konge og det danske Raad skulde sende sine Fuldmægtige til samme ³⁾).

Alt synes forøvrigt tyde paa, at Underhandlingerne have gaaet af i al Venstabelighed, og at Erkebiskop Olaf har forstaaet ikke alene at udslutte alt personligt Nag, hvis noget saadant forud har været tilstede, af de tre Herrer's Sind, men endog til en vis Grad at stemme dem alle for sine egne Anstuelser, efterat han selv først var kommen paa det Reene med, hvad Tillempling de nærværende Omstændigheder og de nys lidte Uheld nødvendigen fordrede i samme. Erkebiskoppen skiltes fra Biskop Hans og begge Bilsberne som Venner, og der er alle Tegn til, at de drog sig paa med den oprigtige Hensigt at virke efter Gode baade for at Erkebiskoppen kunde blive tagen til Raade af Kristian III, og Norges Selvstændighed blive opretholdt, rigtignok kun omtrent i den Udstrækning og i den Form, som Vincentius Lunge havde tænkt sig. Man sporer forresten ikke, at nogen af dem har opløstet høirostet Klage over hverken Vincentius Lunges eller Nils Ryffes Drab, eller at dette har lagt nogen væsentlig Hindring i Veien for en venstabelig Udsoning mellem dem og Erkebiskoppen. Neppe har heller Hr. Vincentius med sin anmassende og stolte Karakter været synderlig afholdt af sine Medbrødre i Raadet. Mellem ham

¹⁾ Pal.-Müller, Aftst. II. 257—259. ²⁾ Jeg kan her, ligesom oftere før, ikke være fuldkommen enig med Paludan-Müller i hans Anskuelse af Erkebiskoppens retlige Stilling ligeoverfor Kong Kristian III. ³⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II. 274.

og Ege Bilde have vi allerede seet, at et mindre end venstabeligt Forhold tidligere fandt Sted. Desuden er det, som før omtalt, meget tvivlsomt, hvorvidt Erkebiskoppen har havt nogen Deel i Hr. Vincentius's Drab, eller om han har det, hvorlangt i saafald hans Delagtighed har strakt sig. De tre Raadsmedlemmers Tausshed i denne Henseende synes visseligen snarere at vidne for Erkebiskop Olaf end mod ham.

Da Overenskomsten i Throndhjem var istandbragt, drog Hr. Ege Bilde med Erkebiskoppens Befordring til Bergen, Klaus Bilde derimod i Følge med Biskop Hans tilbage til Oslo. Disse sidste kom tid Lørdagen næst efter Paaste, den 22de April, og fandt endnu her alt i Uro. De forenede sig strax med Kansleren, Morten Krabbe, og med Eriq Ugerup for at optræde som Meglere mellem Eriq Gyldenstjerne paa den ene Side og Erkebiskoppen, Biskop Magnus af Hamar, og Hr. Gaute Galle samt deres Tilhængere og den urolige Almue paa den anden Side. Eriq Gyldenstjerne indgik ogsaa paa en Baabenstilstand, dog kun under det Vilkaar, at Feiden mellem de to Partier blev henstillet til Kong Kristians Afgjørelse, og dennes tidligere Valg af det søndenfjældste Raad saaledes paa en Maade, om end ikke ligefrem, blev godkjendt. Dette blev af de fire Raadsmedlemmer i et aabent Brev af 24de April forkyndt Almuen i Borgesysfel, med Tilføielse, at Kongen (Kristian III) ikke vilde besvære Almuen, naar denne viste tilbørlig Lydighed og gav Forsikkring herom ved sex Mænd fra hver Skibrede. Strax efter gav Hr. Klaus Bilde sig paa Reisen til Danmark, og Biskop Hans sendte, uden tvivl med ham, et Brev til Kongen, i hvilket man seer, at han paa eengang vil underrette denne om Sagernes Stilling i Norge og tillige stemme ham til Gunst for Erkebiskoppen og Norges Almue.

Brevet er givet i Oslo Biskopsgaard den 25de April. Biskoppen berører kortelig de ulykkelige Tildragelser i Throndhjem og den senere Overenskomst med Erkebiskoppen; men overlader til Hr. Klaus mundtlig at give Kongen fuldstændigere Underretning derom. Han beder Kongen „oversee med Erkebiskoppen“ paa Grund af „Ebens Leilighed“ og tage ham til Gunst og Raade igjen samt unde ham at beholde sit Biskopsdømme. Klaus Bilde vil rigtigheden og omstændeligheden kunne vise Kongen „den rette Grund og langsomme Aarsag til den gode Hr. Vincentius's Drab, hvis Sjæl den almægtige Gud vil be-naade, og til det store Oprør, som nu her i Riget er baade nordens- og søndenfjælds“. Han kan ikke give Kongen noget bedre Raad til at stille al denne Uro, end hvad han og de tvende Bilde „havde raadet Erkebiskoppen, og denne selv ydmygeligen tigger og begjærer“, samt at Kongen naadigen forlader al Almuen og alle Andre, som kunne have forseet sig mod ham. Kongen kunde da vinde „en ret

Christen, god Herres og Konges priselige Navn", og Almuen „des velvilligere underkaste sig en stor og gavnlig Skat". Han kunde ogsaa „med List-og Lempe" erholde en god Hjælp og Skjænt af alle dem, som mest havde voldet dette Oprør. Biskoppen forfæltter til Slutning, at han i sin Thronbhjemsreise ene havde ønsket at kunne virke til Kongens Bedste, og at han fremdeles vil have dette for Dø. Han og hans Kapitel og Kleresi vil være „Eders Naades ydmyge Kapellaner til Gud" ¹⁾).

Men om end Hr. Klaus Bilde og Biskop Hans, den første mundtlig den anden skriftlig, talte Erkebiskoppens og de urolige Nordmænds Sag, saa er det dog muligt, at Kong Kristian havde laant et opmærksommere Øre til Eric Gyldenstjernes Åremstilling, om denne havde kommet til Orde. Eric Gyldenstjerne var, som vi allerede have seet af hans Brev til Kongen ²⁾, meget bittert stemt baade mod Erkebiskoppen og mod Nordmændene i det Hele. Han var vistnok langt mere paa Biskop Hans's og Klaus Bildes Forestillinger end af egen Drift gaaet ind paa den nysomtalte Vaabenstilstand; og det kan neppe tænkes at have været af anden Grund end for at modarbejde de tvende Herrer, at han strax efter Stilstanden, samtidig omtrent med Hr. Klaus's Afreise, overgav Befalingen paa Åkershus til Morten Krabbe, Kansleren, for selv at drage til Danmark. Han synes imidlertid at være død paa Reisen. Det sidste man ved om ham, er at han fra Balden, en Gaard i det sydlige Halland tilhørende Esge Bilde, skrev til sine Venner i Bergen den 15de Mai. Men dermed forsvinder han af Historien og er rimelig død strax efter. Til Kong Kristian kom han efter al Sandsynlighed ikke ³⁾).

Kristian havde haabet, at Freden til Hamborg, som han havde sluttet for Danmarks Bedkommende med Lybek ⁴⁾, skulde have draget Kjøbenhavns Overgivelse til Følge. Dette skede dog ikke. Grev Kristoffer og Hertug Albrekt bestemte sig til fremdeles at forsvare Staden, og dens Beleiring fra Kong Kristians Side fortsattes. Paa Malmshoerne derimod gjorde Hamborger-Freden, som det lader, et større Indtryk. Malmø overgav sig, efter flere hemmelige Underhandlinger, til Kristian den 7de April, og Kongen holdt der sit Indtog den 11te April ⁵⁾. At Kjøbenhavn var mere haardnakket kom deraf, at Anførernes og Borgernes Haab endnu stod til. Pfalzgrev Fredrik og den Hjælp, han tænktes at skulle tilføre Staden fra Nederlandene og

¹⁾ Biskop Hans Refs Brev af 25de April 1536, hos Palud.-Müller, Aktstykker II. 264—267, jfrt. m. Sammes Gr. Fejde II. 274, 275. ²⁾ S. o. f. II. 795. ³⁾ Palud.-Müller, Aktstykker II. 277, og Sammes Gr. F. II. 277 jfrt. m. Annaler f. nord. Oldt. 1853. 56. ⁴⁾ S. o. f. II. 795. ⁵⁾ Pal.-Müller, Gr. F. II. 291.

Keiseren. I April og Mai foregik virkelig ogsaa i Nederlandene store Rustninger, og et særegt Sendebud fra Statholderinden, Dronning Maria, ankom i April til Kjøbenhavn for at underrette Borgerne om den snare Hjælp og ved Løfter opretholde deres Mod¹⁾. Uagtet alle Kristians Anstrængelser havde det saaledes endnu lange Udsejter med Kjøbenhavns Overgivelse. Derimod havde Kallundborg Slot paa Sjælland, der hidtil havde været i Grevens Hænder, overgivet sig til Kongen allerede den 16de Februar²⁾; og den 27de Mai blev Bardberg i Halland indtaget af Kristians Folk³⁾. Efter dette var Kjøbenhavn rigtignok den eneste Stad i Danmark, som gjorde Kristian Modstand; men i den kunde Pfalzgreven og den keiserlige-nederlandste Magt finde et overordentlig vigtigt Støttepunkt, hvis det blev Alvor med deres Angreb paa Danmark. Paa den anden Side blev Kulden mellem Kristian og Kong Gustav af Sverige stedse mere isindfaldende. Gustav følte, og det vist nok med Rette, at Kristian havde handlet mindre redeligt mod ham, baade ved at love ham Baahus og Akershus Slotte i Norge som Pant for de erholdte og forventede Pengelaan uden at være i Stand til at indfri Løftet, og ved at afslutte Hamborger-Freden uden at tage Gustav med paa Raad, ja uden at give ham Underretning derom før længe efter. Gustav lod sig ingenlunde tilfredsstille derved, at Kristian med Usandhed fastede hele Skylden for at de norske Slotte ikke bleve ham overleverede paa Erkebiskop Dlaf's Gjenstridighed og Reising. Han gennemskuede Kristians i Grunden egennyttige og uredelige Statskunst; men han vilde klogeligen ikke forsøge Faren baade for ham og for sig selv ved at lade det komme til aabent Brud paa en Tid, da de begge havde fra Ulandet saa meget at frygte⁴⁾.

Under disse indviklede og endnu i høi Grad faretruende Omstændigheder er det begribeligt, at Kristian ikke kunde tænke paa noget stort frigerst Foretagende mod Norge, men maatte lytte til, eller i det mindste lade som han lyttede til, fredelige Forslag. Han havde i Slutningen af Marts modtaget Underretning fra Bergen om, hvorledes Kristoffer Throndsøns Angreb var mislykket, og han havde i den Anledning den 27de Marts fra Kallundborg tilskrevet Thord Roed med Opmuntring til Udholdenhed, og dette havde han gjentaget ved Skrivelse fra Malmø af 14de April. Nu kom Hr. Klaus Bilde i Mai Maaned til ham fra Oslo og kunde udførligen forklare ham Stillingen i Norge, hvilket Hr. Klaus maa have gjort uden hadefulde Beskyldninger enten mod Erkebiskoppen eller mod Folket. Hvilke Følelser og Tanker Kristian i sit Hjerte har næret, kunne vi ei afgjøre; men vist er det,

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 316—321.

²⁾ Sft. 251.

³⁾ Sft. 321—

329.

⁴⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 292—303.

at han lyttede til Klaus Bilde's mundtlige og Hans Reffs skriftlige Forestillinger, om ogsaa maaskee meer i Betragtning af den farlige Stilling, hvori han selv endnu var stedt, end af Belvillie mod Nordmændene. Efterat have overlagt Sagen med Danmarks Raad, gav han sit Samtykke til en Herredag i Bergen ved St. Olafs Tid (29de Juli) og gav Erkebiskop Olaf Leide til den med 100 Mænd. Herom tilskrev han dog, saavidt skjønes, ikke Erkebiskoppen selv, men kun Esge Bilde i Bergen under 28de Mai, idet han med det samme paa lagde ogsaa Hr. Esge at give Erkebiskoppen Leide, hvis han forlangte det ¹⁾. Kristian har, som det lader, ligesaameget skyet at indlade sig i umiddelbar Brevverling med Erkebiskoppen, som denne med ham. Og Aarsagen har aabenbare fra begge Sider været een og den samme, nemlig at ingen af dem vilde binde sig til den anden ved større Forpligtelser, end han igjen med nogenlunde Fethed i paakommende Tilfælde kunde løse sig fra.

Imidlertid havde de Uheld, som det Danmark fiendste Parti i Norge mødte ved sine første krigeriske Foretagender, spredt Usikkerhed og Mishaab over dets aabenbare og hemmelige Tilhængere. Man tænkte ikke paa at oprette det lidte Tab, hvilket dog i Grunden neppe var saa overordentlig stort; derimod søgte man kun Udveie til at dække over hvad der var skeet, og atter nærme sig den Fyrste, som man nys havde undsagt. Og det kan ikke negtes, at Erkebiskop Olaf heri foregik med Exemplet paa en mindre ærefuld Maade, idetmindste hvis han virkelig af egen Drift havde anstiftet, eller endog blot frivilligen og fuldeligen givet sit Minde til Einar Tjelds og Kristoffer Throndsøns Foretagender, — ikke at tale om, hvis Eriq Gyldestjernes Bestyldning virkelig medfører Sandhed: at han var gangen saavidt, at han havde ladet Keiserens og Pfalzgrevens Skrivelser kundgjøre for Almuen for at ophidse denne, og i samme Tiemed havde fremstillet Kristian III's Stattefordring som større, end den i Virkeligheden var. Djærvt Mod og uroffelig Fasthed var, som vi oftere have havt Anledning til at udpege, Egenstaber, der altformegit savnedes i Erkebiskop Olafs Karakter; derfor kunde heller ikke et større og farligere Foretagende, som nærværende var, under hans Ledning have Udsigt til at lykkes. Et andet Spørgsmaal er, om han var saa falsk, saa blindet af Ærgjerrighed og derfor saa hensynsløs for sine Landsmænds Tarv, som hans feirende Modstandere gjerne have villet fremstille ham; — derom har man ikke saa liden Grund til at tvivle. Vi maa ogsaa altid mindes, at Tidsalderens Statskunst var renkefuld. Erkebiskop Olaf var i saa Henseende et af sin Tidsalders Børn. Dog var han visseligen ikke af de værste; og hans Modstander, Kristian III, hvor høit end dennes

¹⁾ Pal.-Müller, Gr. S. II. 276.

Redelighed og Gudsfrygt af Mange har været priset, holdt sig — hvad man finder meer end et Exempel paa — heller ikke for god til at betræde politiske Krogveje, naar hans egen Fordeel krævede det. Tidt kunde saaledes vel Erkebiskop Olaf fristes til at møde Kristian med lige Vaaben, og maa ikke derfor dømmes for haardt. Imidlertid, hvad der end maaskee kan tjene til Erkebiskoppens Undskyldning, — hans Adfærd var ikke skiftet til at sætte Mod i Nordmændene, til at fremfalde hos dem nogen sand Nationalsølelse og nogen deraf udspringende sterk Modstandskraft. Den var tværtimod kun egnet til at dæmpe den øieblikkelige Opblussen, hvad enten dette nu forresten var en undgaaelig Nødvendighed eller ikke. Man søgte paa alle Kanter at trænge sig saa hastig og saa fordelagtig som muligt ud af den Forlegenhed, hvori man troede sig at være kommen; og de Underordnede gjorde det øiensynlig med mindre Hensyn til Staten og med mindre Anstand, end Erkebiskoppen i alle Fald havde gjort.

Ligesom Hr. Klaus Bilde og Biskop Hans uden tvivl ved Ankomsten til Oslo have fundet det danske Partis Stilling langt bedre, end den i Throndhjem havde været skildret for dem, saaledes maa det samme have været Tilfælde med Hr. Esge Bilde ved dennes Komme til Bergen. Det kan derfor neppe falde saa meget underligt, om der hastig opstod Strupler hos ham over det Forlig, han havde indgaaet med Erkebiskoppen, og den Stilling, hvori han ifølge dette kunde ansees at være kommen til den danske Konge. Thi ifkun af saadanne Strupler kan man forklare sig de Breve, som han, kort efter at have igjen overtaget Befalingen paa Bergenshus, tilskrey Erkebiskop Olaf.

Det første er af 8de Mai 1536. Hr. Esge minder heri først Erkebiskoppen om den Fuldmagt, som denne, sidst han var i Bergen (Sommeren 1534), havde medgivet Esge i aabent Brev og Instruction til Danmarks og Norges Raad angaaende Kongevalget ¹⁾; dette Brev og denne Instruction havde Esge overgivet sin Broder, Biskop Dve Bilde, og Hr. Mogens Gjøe, der igjen skulde levere det til Hertug Kristian. Dernæst siger han, at han har erfaret, at „menige Norges Raad“ — Biskop Høskold i Stavanger ene undtagen, hvis Stemme han endnu ikke kjender — har hylbet og laaret Kong Kristian „den Unge“ til Norges Herre og Konge, og han har seet Erkebiskoppens Skrivelse, hvori denne har indvilget og tiltraadt samme Valg ²⁾. Han minder endelig Erkebiskoppen om de seneste Forhandlinger i Throndhjem. Han gaar derpaa over til sin egen Stilling. Da nu —

¹⁾ S. o. f. II. 745.

²⁾ Maa vel være Erkebiskoppens Skrivelse af 10de Septbr. 1535 (s. o. f. II 765) og maaskee hans Skrivelse af 8de Decbr. s. A. (s. o. f. II. 783), med hvilken Esge først efter Tilbagekomsten til Bergen er bleven bekendt.

figer han — Erkebiskoppen og alle andre Herrer af Norges Raad have valgt sig en Herre og Konge, men han selv paa Grund af Krig og Fængsel heri har været hindret, saa lader han Erkebiskoppen vide, at den Stilling, hvori han saaledes er kommen, ikke er efter hans Sind. Han kan og vil ikke ene i Riget være længer uden Herre og Konge. Derfor agter han nu strax at tilskrive Kong Kristian Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste. Af disse Grunde, og for sine Slegtstabsforbindelser i Danmark, agter han ikke at dvæle længer i Norge eller forestaa Slottet i Bergen, men vil, saasnart muligt og forsvarligt være kan, besøge Kongen og sit Fædreland, for at tjene dem efter Skyldighed; — med mindre Erkebiskoppen vil udvirke ham af Norges Raad, Geistlige og Verdslige, Søndenfjælds og Nordenfjælds, deres aabne, beseglede Brev paa, at de byde ham og give ham Fuldmagt til at holde Bergenhuss Kong Kristian den Unge, „som paa Norges Krones Vegne for Herre og Konge hylbet, faaret og samtykt er“, til tro Haand og Norges Krone til Bedste. Dog vil han i Mellemtiden stikke sig mod Norges Krone og Rigets Raad i Slotsloven som en ærlig Mand sømmer. Denne sin alvorlige Mening har han og tilskrevet Norges Raad baade Søndens og Nordenfjælds, og han beder nu Erkebiskoppen gjøre sit til, at han med det Første maa faa et tydeligt skriftligt Svar herpaa. Han vil hjærligen forstykke Erkebiskoppen dette, og være Norges Rige og dets Indbyggere til Ære og Tjeneste, hvor han med Slegts og Benner's Hjælp kan ¹⁾. — Esge Bilde vil, som man let seer, overtøde Erkebiskoppen om, at dennes, ligesaavel som det norske Raads, Kongevalg allerede er gjort, og at det derfor bør tillades Esge ogsaa at handle, som Befalingsmand paa Bergenhuss, i Overensstemmelse hermed; i modsat Fald vil han forlade Befalingen.

Esge Bilde's andet Brev til Erkebiskoppen er af den næste Dag, den 9de Mai. Han siger deri, at han nu paa ny har tilskrevet Kongen samt det danske og holsteinske Raad og flere af sin Slegt og sine Benner om Erkebiskoppens og Norges Anliggender og talt deres Sag paa bedste Maade. Og hvor han fremdeles kan være Norge og dets Indbyggere til Tjeneste, vil han altid være det „saa sandt hjælpe mig Gud!“ ²⁾

Med disse Breve sendte Esge Bilde sin Tjener, Peder Skriver, til Throndhjem; og Peder skulde ufortøvet, efter at have modtaget Erkebiskoppens Svar, drage over Fjældet til de søndenfjældske Herrer af Raadet med Hr. Esge's Skrivelse til dem. Erkebiskoppen gav sit Svar fra Stenvikholm allerede den 25de Mai, og udtalte deri sin

¹⁾ Palud.-Müller, Aktst. II. 271—273.

²⁾ Sft. 273—275.

med Erkebiskoppen. Denne Stemning hos ham har rimeligvis ogsaa den forud fangne Kristoffer Throndsøn sporet, og derfor ilet med at komme bort fra Bergen, hvor Hr. Esge efter sin Ankomst maa have ladet ham løs, eller i det mindste holdt ham uden stor Tvang og behandlet ham venstabeligen. Man seer nemlig, at Kristoffer i Begyndelsen af Mai, hemmelig og i al Hast, har forladt Bergen, uden Hr. Esges Vidende, og taget Veien til Throndhjem. Han var allerede den 15de Mai paa Fosen Gaard, hvorfra han denne Dag tilskrev Hr. Esge et Slags Undskyldningsbrev for „at jeg for saa hasteligen af Byen og ikke bød Eder god Nat“. Han undskylder sin Bortreise dermed, at mange Tidender vare komne ham for Dre, hvoriblandt meget dog — indrømmer han — muligen kunde være Løgn. Han skriver forresten i en venstabelig Tone, meddeler Hr. Esge Nyheder fra Nederlandene, som han havde modtaget i Bud med et nysdudkommet Fartoi: at Keiseren rustede sterkt, og at meget Krigsfolk var samlet i Nederlandene, der skulde følge Pfalzgreven til Danmark. Han tilbyder sig at meddele Hr. Esge flere Tidender, naar han faar talt med Erkebiskoppen. Han beder endelig Esge ikke at agte hvad hans Venner sige ham paa; han haaber med Guds Hjælp, at intet andet skal befindes af ham end Godt ¹⁾).

Esge Bilde havde i sine Breve til Erkebiskoppen, som ovenfor sagt, ladet denne vide, at han var isærd med at træde i Underhandlinger med Kong Kristian for at sikke sig sin undersaatlige Stilling til denne. Hermed gjorde han virkelig ogsaa Alvor, uden at oppebie Svær fra Erkebiskoppen eller fra de øvrige norske Raadsmedlemmer, han havde tilskrevet. Han sendte nemlig mod Slutningen af Mai Stig Bagge og tvende andre af sine Mænd til Danmark som sine Fuldmægtige til Kong Kristian samt det danske og holsteinske Raad, og medgav dem sin skriftlige, egenhændig underskrevne Instruktion, udstedt paa Bergenhuss den 18de Mai 1536.

I denne Instruktion tilbyder han først Kongen sin tro Tjeneste og begge de nævnte Raad sit Venstabe. Dernæst, for at gjøre Kongen bekendt med Forhandlingerne i Throndhjem, oversender han denne de Breve, som i samme Anledning vare udstedte; han tænker sig nemlig Muligheden af, at Klaus Bilde kunde være bleven hindret i sin Reise. Han beder Kongen, at han mildeligen vil optage Erkebiskoppens gode Mening og velvillige Tilbud; thi denne kan vel bevise, at han havde „sin Fuldmægtige i Oslo med Indsegl og Befaling at fuldbyrde og samtykke med Danmarks og Norges Riges Raad det Valg, som de gode Herrer om Hans kongelige Majestæt havde gjort, og ligeledes at besegle og stadfæste hvad derom forhandlet blev“. Kongen vil derved

¹⁾ Palub.-Müller, Gr. F. II. 288, Sammes Aktst. II. 276.

ge Hensyn til det fattige Riges og dets Indbyggeres Bedste og ikke svære det med Krigsfolk. Kongen kan uden Krig og Blodsudgylse, Pengespilde og Fordærvelse faa sin Villie frem i Riget, og kan have desmere Nytte deraf. Hr. Esge lader fremdeles Kongen tilbede, at han har erfaret, hvorledes Norges Riges Raad har valgt Kristian til Norges Konge, — han har og seet Erkebiskop Iaf's Brev, hvori denne har samtyktet Valget, — og han har i sin Tid overgivet sin Broder Biskop Dve Bilde og Hr. Mogens (Bøye) Erkebiskoppens og nogle andre Raadsmedlemmers Brev og Instruktion, hvori de have hylbet og samtykt Kristian III til Norges Konge¹⁾. Erkebiskop Olaf og det hele norske Raad (paa Hoved Høstfold af Stavanger nær, om hvem Esge intet ved) har altsaa — vedbliver han — hylbet og faaret Kongen; Esge selv alene er paa Grund af Krig og Fængsel ikke deeltaget heri. Derfor har han tilskrevet Erkebiskoppen og Norges Raad sønden- og nordensjælds paa den Maade, hans medsendte Kopi udviser, og lader nu ved sine senere, ifølge sin beseglede Instruktion, Kong Kristian den Unge tilsende „Huldstab, Mandstab og tro Tjeneste“, imod dennes Beskyttelse; og vil han med det allerførste selv besøge Kongen og sit Fædreneland. Kongen ved, eller kan af sin Faders, Kong Fredriks Reces erfare, hvorledes Norges Slotslove, efter Kongens Afgang, skulle holdes ved Evn og til Norges Raads Haand, saalænge til en ny Herre og Konge til Riget bliver faaret og hylbet. Kongen vil derfor ikke tage sig til Mistyffe, at han ikke nu strax med det samme tilsiger og overleverer ham Bergens Slotslov, „hvilket mig ei staar at gjøre, min Ere og Lempe ubestadiget, før end Rigets Raad forsamlet vorder og Berens kommer“. Han opfordrer imidlertid Kongen til at forskrive et norsk Raad til Møde snarest muligt paa det Sted, ham selv bedstmes; og paa denne Raadsamling kan da Sagen angaaende Slotsloven, med Rigets andre vigtige Sager, blive bragt i Orden. Hvis imidlertid Pfalzgreven eller nogen anden udenlandsk Fyrste skulde i Mellemtiden angribe Slottet, skal Esge forsvare det som en ærlig Mand²⁾.

Og Hr. Esge lod det ikke blive ved dette Tilfagn alene; han andede i Overensstemmelse dermed, idet han virkelig til samme Tid, som han afgav det, ogsaa søgte at sikke Kong Kristian den Deel

¹⁾ Maa igjen være Brevene af 23de Juni 1534 (s. o. f. II. 745, 804), hvori dog Kristian ingenlunde udtrykkelig nævnes, som den de norske Raadsmedlemmer give sit Valg. De samtykke blot den, det ganske Raad vælger; og som vi have seet, kom ved den Leilighed intet Kongevalg istand paa Grund af Uroligheden i Danmark og Kjøbenhavns Reising. ²⁾ Palud.-Müller, Gr. S. II. Bil. VI, 462—467 ifrt. m. 390.

af Norge, som nærmest stod under hans egen Befaling. Han var, som vi have seet, ikke ganske sikker paa Biskop Høstolds Stemning. Han havde imidlertid i Stavangers Lagmand, Nils Klausson, en paa-
 lidelig Tilhænger, og denne paalagde han at indhente Biskop Høstolds bestemte Erklæring. Dette ske. Biskoppen erklærede da: — at han ingen Herre eller Konge havde svoret eller lovet anderledes end som Beslutningen i Bud ¹⁾ medfører; han havde heller ikke hventen i Raad eller Daad overtraadt denne Beslutning eller været med i noget Oprør i Landet. Kong Fredrik — sagde han — havde været hans rette Herre og Konge, og han vidste nu ikke af nogen anden Herre og Konge end Fredriks Søn, Kong Kristian. Han yttrede fremdeles paa given Anledning, at man ikke skulde finde ham at være nogen Vendeskaabe, han vilde skikke sig som han vilde være bekvemt for hver god Herre. Erklæringen blev afgiven i Bidners Nærvær og indmeldt fra Stavanger til Hr. Esge af Lagmanden under 28de Mai ²⁾.

Denne Erklæring var kun et forberedende Skridt til noget langt Bigtigere. Strax efter fik nemlig Hr. Esge baade Biskop Høstold og flere bevægede til formelig at erkjende Kristian III for Norges Konge ved et aabent beseglet Brev. Dette er udstedt i Bergen den 1ste Juni af Høstold, Biskop af Stavanger, Esge Bilde, Hovedsmand paa Bergenhus, og Johan Krukow, Norges Raad nordensjælds, Geble Pedersson, Erkebegn til Bergen og Stiftets Formynder, med menige Kapitel, Guttorm Nilsson, Lagmand i Bergen, og menige Raadmænd sammesteds. De vide — sige de — at efter Kong Fredriks Død Danmarks og Norges Rigers Raad af forskjellige Grunde ei have kunnet, som sig burde, samles for at vælge og hylde en Konge igjen til de tvende Riger, — men de have tillige erfaret, at menige Norges Raad, Geistlige og Verdslige, have hylbet og faaret Kristian, Kong Fredriks Søn, tidligere udvalgt Konge til Danmark, ogsaa til Norges Konge. Dette Raar og denne Hylдинг tiltræde nu Udstederne og love „Kong Kristian den Unge“ at ville vise sig som hans underdanige og lydige Tjenere, idet de bede ham at være dem en mild og naadig Herre og holde dem „ved Norges Lov og gode, gamle, ærlige og christelige Sedvaner“. Dette aabne Brev tiltraadte senere tvende Prælater, nemlig Mathias, Abbed af Lyse, den 14de Juni, og Gunnar, Abbed af Halsnø, den 23de Juni ³⁾. — Her er ikke engang Tale om at betinge sig nogen norsk Haandfæstning af Kong Kristian.

¹⁾ S. o. f. II. 743.

²⁾ Palud.-Müller, Aktst. II. 282. Svaret forekommer Palud.-Müller (Gr. F. II. 394) „meer undvrigende end bestemt“. Rig synes det klart nok.

³⁾ Palud.-Müller, Aktst. II. 283—285, Gr. F. II. 395.

119.

Kjøbenhavns Overgivelse i August 1536. Kristian III beslutter at bruge Magten mod Norge. Rigsdag i Kjøbenhavn i October 1536. Norges Indordning under Danmark som Provins besluttet, og Biskopsdømmet i det danske Rige ophæves. Erkebiskop Olafs sidste Virksomhed i Norge. Hans Flugt til Nederlandene i April 1537. Stenøholm opgives i Mai. Trud Ulfstands Tog til Thronhjem. Norge underkaster sig.

Skønt inden Mai Maanedes Udgang 1536 hele Danmark, paa Kjøbenhavn nær, var i Kristian III's Hænder, var dog, som allerede ovenfor yttret, dennes Stilling ingenlunde uden Fare ¹⁾. De Underretninger, Kristoffer Throndsøn havde meddeelt Esge Bilke om Rustningerne i Nederlandene til Pfalzgreve Fredriks Understøttelse ²⁾, vare langt fra falske. Befaling til Hvervninger af Krigsfolk var allerede i Begyndelsen af April udgangen fra Regentinden, ligesom hun ogsaa til samme Tid havde paalagt Holland at udruste 25 store Skibe. I Mai kom Pfalzgreve Fredrik med sin Hustru til Nederlandene for selv at overtage Ledningen af det forestaaende Tog til Danmark. Om Alt dette underrettedes Kjøbenhavns Indbyggere, for at de kunde opretholde Modet og tappert verge sig, indtil Hjælpen kom. Faren for Kristian var virkelig paa den Tid stor; men den gled over uden at komme til Udbrud. En Krig fra den franske Konges, Frants I's, Side tvang Keiser Karl til at vende sin Hovedmagt mod ham. Endog de Krigsfolk, som vare hvervede i Nederlandene til det danske Tog, fik snart en anden Anvendelse. Medens nemlig de hollandske Stænder gjorde Indvendinger med Hensyn til den dem paalagte Udrustning, og man derfor maatte fragte Skibe for Keiserens Regning i Seeland, angreb Hertug Karl af Geldern, Keiserens Fiende og Kong Kristians hemmelige Forbundne, pludselig i Begyndelsen af Mai Grøningen. For at redde sig underkastede Staden sig Keiseren, der modtog dens Underkastelse med Forpligtelse til at hjælpe den. Man maatte nu ty til det Krigsfolk, som var hvervet til det danske Tog, og benytte det til Grøningens Bern. Krigen mod Karl af Geldern holdt saaledes den til Kjøbenhavns Undsætning og Danmarks Undertvængelse bestemte Magt bunden til Nederlandene i Juni og Juli Maaneder. Da Pfalzgreven kom til Nederlandene i Mai, var Flaaden endnu ikke færdig; og før denne Hindring var overvunden, vare Landtropperne tagne i Brug til den grøningste Krig. Pfalzgreven fremkom med Indsigelser og Klager, men uden Nytte. Før endnu Flaade og Hær var bleven stillet til hans Raadighed, var den gode Leilighed gangen tabt og Kjøbenhavn opgivet ³⁾.

Kong Kristian nemlig, der fuldeligen indsaa Vigtigheden af at

¹⁾ S. o. f. II. 802.

²⁾ S. o. f. II. 808.

³⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II.

af Norge, som nærmest stod under hans egen Befaling. Han var, som vi have seet, ikke ganske sikker paa Biskop Høstolds Stemning. Han havde imidlertid i Stavangers Lagmand, Nils Klausson, en paa lidelig Tilhænger, og denne paalagde han at indhente Biskop Høstolds bestemte Erklæring. Dette ske. Biskoppen erklærede da: — at han ingen Herre eller Konge havde svoret eller lovet anderledes end som Beslutningen i Bud ¹⁾ medfører; han havde heller ikke hventen i Raad eller Daad overtraadt denne Beslutning eller været med i noget Oprør i Landet. Kong Fredrik — sagde han — havde været hans rette Herre og Konge, og han vidste nu ikke af nogen anden Herre og Konge end Fredriks Søn, Kong Kristian. Han yttrede fremdeles paa given Anledning, at man ikke skulde finde ham at være nogen Wendesaabe, han vilde stikke sig som han vilde være bekvemt for hver god Herre. Erklæringen blev afgiven i Bidners Nærvær og indmeldt fra Stavanger til Hr. Esge af Lagmanden under 28de Mai ²⁾.

Denne Erklæring var kun et forberedende Skridt til noget langt Bigtigere. Strax efter fik nemlig Hr. Esge baade Biskop Høstold og flere bevægede til formelig at erkjende Kristian III for Norges Konge ved et aabent beseglet Brev. Dette er udstedt i Bergen den 1ste Juni af Høstold, Biskop af Stavanger, Esge Bilde, Hovedsmand paa Bergenhus, og Johan Krufow, Norges Raad nordensjælds, Geble Pedersson, Erkebegn til Bergen og Stiftets Formynder, med menige Kapitel, Guttorm Nilsson, Lagmand i Bergen, og menige Raadmænd sammesteds. De vide — sige de — at efter Kong Fredriks Død Danmarks og Norges Rigers Raad af forskellige Grunde ei have kunnet, som sig burde, samles for at vælge og hylde en Konge igjen til de tvende Riger, — men de have tillige erfaret, at menige Norges Raad, Geistlige og Verdslige, have hylbet og faaret Kristian, Kong Fredriks Søn, tidligere udvalgt Konge til Danmark, ogsaa til Norges Konge. Dette Raar og denne Hylдинг tiltræde nu Udstederne og love „Kong Kristian den Unge“ at ville vise sig som hans underdanige og lydige Tjenere, idet de bede ham at være dem en mild og naadig Herre og holde dem „ved Norges Lov og gode, gamle, ærlige og christelige Sedvaner“. Dette aabne Brev tiltraadte senere tvende Prælater, nemlig Mathias, Abbed af Lyse, den 14de Juni, og Gunnar, Abbed af Halsnø, den 23de Juni ³⁾. — Her er ikke engang Tale om at betinge sig nogen norsk Haandfæstning af Kong Kristian.

¹⁾ S. o. f. II. 743.

²⁾ Palud.-Müller, Aktst. II. 282. Svaret forekommer Palud.-Müller (Gr. F. II. 394) „meer undvrigende end bestemt“. Rig synes det klart nok.

³⁾ Palud.-Müller, Aktst. II. 283—285, Gr. F. II. 395.

119.

Kjøbenhavns Overgivelse i August 1536. Kristian III beslutter at bruge Magten mod Norge. Rigsdag i Kjøbenhavn i October 1536. Norges Indordning under Danmark som Provins besluttet, og Biskopsdømmet i det danske Rige ophævet. Erkebiskop Olaf's sidste Virksomhed i Norge. Hans Flugt til Nederlandene i April 1537. Stenvisholm opgives i Mai. Trud Ulfstands Tog til Thronhjem. Norge underkaster sig.

Skønt inden Mai Maaned's Udgang 1536 hele Danmark, paa Kjøbenhavn nær, var i Kristian III's Hænder, var dog, som allerede ovenfor yttret, dennes Stilling ingenlunde uden Fare ¹⁾. De Underretninger, Kristoffer Throndsøn havde meddeelt Esge Bispe om Rustningerne i Nederlandene til Pfalzgreve Fredrik's Understøttelse ²⁾, vare langt fra falske. Befaling til Hvervninger af Krigsfolk var allerede i Begyndelsen af April udgangen fra Regentinden, ligesom hun ogsaa til samme Tid havde paalagt Holland at udruste 25 store Skibe. I Mai kom Pfalzgreve Fredrik med sin Hustru til Nederlandene for selv at overtage Ledningen af det forestaaende Tog til Danmark. Om Alt dette underrettedes Kjøbenhavns Indbyggere, for at de kunde opretholde Modet og tappert verge sig, indtil Hjælpen kom. Faren for Kristian var virkelig paa den Tid stor; men den gled over uden at komme til Udbrud. En Krig fra den franske Konges, Frans I's, Side tvang Keiser Karl til at vende sin Hovedmagt mod ham. Endog de Krigsfolk, som vare hvervede i Nederlandene til det danske Tog, fik snart en anden Anvendelse. Medens nemlig de hollandske Stænder gjorde Indvendinger med Hensyn til den dem paalagte Udrustning, og man derfor maatte fragte Skibe for Keiserens Regning i Seeland, angreb Hertug Karl af Geldern, Keiserens Fiende og Kong Kristians hemmelige Forbundne, pludselig i Begyndelsen af Mai Grønningen. For at redde sig underkastede Staden sig Keiseren, der modtog dens Underkastelse med Forpligtelse til at hjælpe den. Man maatte nu ty til det Krigsfolk, som var hvervet til det danske Tog, og benytte det til Grønningens Bern. Krigen mod Karl af Geldern holdt saaledes den til Kjøbenhavns Undsætning og Danmarks Undertvængelse bestemte Magt bunden til Nederlandene i Juni og Juli Maaned. Da Pfalzgreven kom til Nederlandene i Mai, var Flaaden endnu ikke færdig; og før denne Hindring var overvunden, vare Landtropperne tagne i Brug til den grønningste Krig. Pfalzgreven fremkom med Indsigelser og Klager, men uden Nytte. Før endnu Flaade og Hær var bleven stillet til hans Raadighed, var den gode Leilighed gangen tabt og Kjøbenhavn opgivet ³⁾.

Kong Kristian nemlig, der fuldeligen indsaa Bigtigheden af at

1) S. o. f. II. 802.

2) S. o. f. II. 808.

3) Palud.-Müller, Gr. F. II.

nytte den Frist, som Lykken skjenkede ham, anstrengte sine sidste Kræfter for imidlertid at vinde Kjøbenhavn. Det lykkedes ham at faa Staden ganske indesluttet og afstaaen fra al Tilførsel. Snart opstod der en frygtelig Hungersnød. Uenighed mellem Borgerne og de tydske Krigsfolk, der dannede Stadens Besætning, forøgede Ulykken. Til Slutning viste sig ingen Redning uden i Overgivelse. Denne fandt Sted den 29de Juli; og den 6te August 1536 holdt Kong Kristian sit Indtog ¹⁾.

Saalænge dette Kongens vigtigste Maal ikke var naaet, kunde han naturligvis blot skjenke de norske Sager en underordnet Opmærksomhed. Men hvad han allerede i Mai Maaned vidste om Tilstanden i Norge maatte give ham godt Haab; og Efterretningerne fra Esge Bilde med Stig Bagge, hvilke han rimeligvis har modtaget i Begyndelsen af Juni, maatte gjøre ham Udsigten til Norges snarlige Underkastelse saagodt som ganske sikker. Alt hvad han senere i Juni Maaned kunde spørge fra Norge var ikke uden til hans Fordeel. Reisingen lagde sig jo, før Nogen kunde vente det. Alle Landets Større mænd, paa Erkebiskop Olaf nær, kappedes om at underkaste sig; og af Erkebiskoppen var ikke — hvad Erfaringen allerede viste — syndelig at frygte, om han endogsaa havde en stærk Mening blandt Landsfolket for sig, naar han ingen virksom Hjælp kunde faa udenlandsfra. Kongen kunde saaledes trygt henvende al sin Opmærksomhed paa Stillingen i Danmark i den visse Fortrøstning, at var Kjøbenhavn først vunden, vilde Norges fuldkomne Underkastelse følge af sig selv.

Han viste ogsaa nu noksom sin Tryghed for Norge derved, at han allerede formelig behandlede Riget som sit. Saaledes overdrog han, ved Brev fra Roskilde af 16de Juni, Hr. Esge Bilde de Ven, som Nils Lykke og Vincentius Lunge forud havde havt, hvorved han gjorde ham til sin Befalingsmand over hele det nordensjældske Norge. Han tilfagde ved Brev af samme Sted og Dag Indbyggerne i Finnmarken og Bardøhus Slots Omraade, „hvilket ligger til Kongens Fædebur“, at svare sine Afgifter til Hr. Esge „som deres rette Herstab paa Kongens Vegne“. Han forlenede endelig, ogsaa samme Dag og Sted, Hr. Vincentius Lunges Enke, Margreta Nilsdatter, med Apostelkirkens Gods i Bergen ²⁾.

Der er ingen fuldgylldig Grund til at tro andet, end at Erkebiskop Olafs aabne Brev af 6te April ³⁾ var udstedt i god Tro og med god Forhaabning. Men om end hverken Biskop Hans Kess eller nogen af Bilerne med Sandhed kunde siges reent ud at have sveget sine i Thronhjem givne Tilfagn, enten med Hensyn til Erkebiskoppen

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. S. II. 348—366. ²⁾ Palud.-Müller, Gr. S. II. 395; N. Dipl. II. 826—827. ³⁾ S. o. f. II. 788.

personlig eller med Hensyn til hans Planer for Norges Selvfærdighed, — saa kunde det dog ikke længe undgaa Erkebiskoppens Opmærksomhed, at hine Rænds Forestillinger ikke havde udrettet hos Kong Kristian hvad han havde kunnet ønske, ja vel endog at de ikke fortolke sine Forpligtelser til Erkebiskoppen ganske paa samme Maade som han selv. Dette maatte naturligvis gjøre ham ængstelig; og end ængstligere blev han, jo længere det uddrog med Kongens Svar paa hans aabne Brev og paa de Hverv, Klaus Bilde havde paataget sig at overbringe. Han modtog vel Underretning om Kongens Samtykke af 28de Mai til Herredagen i Bergen og Leiden til samme; men de Tilfagn, han havde forlangt af Kongen i sit aabne Brev, udeblev. Hvad der i Bergen var gjort i Juni Maaned for Kong Kristians Sag ¹⁾ og Hr. Esges Birtfomhed ved den Leilighed kunde ikke længe blive Erkebiskoppen ukjendt; og Kristoffer Throndsøns Fortællinger, da denne kom til ham i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, kunde heller ikke gjøre ham roligere med Hensyn til Stemningen i Norge. Han havde tvende Gange sit Bud sønderpaa for at erfare noget om Raadsmødet eller om de danske Herrer's ventede Komme til samme; men herom var alt taust. I Breve fra Stenvikholm af 9de Juli og 24de August yttrede han sig i denne Sag til Esge Bilde, men sit, som man vel kan tænke, intet tilfredsstillende Svar ²⁾. Han følte sig ganske vist meer og meer forladt. Selv, paa egen Haand, at udskrive Herredagen, uden at oppebie Kongens Tilfagn eller de danske Udsendingers Komme, dertil havde han vist nok lovlig Ret, men han har ikke vovet det. Thi Stemningen blandt de norske Raadsmedlemmer, hvilken ikke kunde være ham ukjendt, var nu saadan, at efter al Rimelighed ikke een eneste vilde lyde hans Raadbelse, naar denne ikke støttede sig til et Kongebud. At gaa det lidet norstfænde Raad forbi og henvende sig til det norske Folk, til Almuen, dertil havde han ikke Mod, og følte vel tillige, at om det end lykkedes ham at reise den, havde han ei Evne til at styre den.

I denne ængstende, ja fortvivlede Stilling var det i Grunden intet Under, at Erkebiskoppen paa ny vendte Blikket mod Udlandet, helst da Nygterne fra Nederlandene i Mai og Juni Maaneder om Pfalzgreve Fredriks forestaaende danske Tog, som vi have seet, maatte være opmuntrende. Han sendte ogsaa, maaskee i Juli, Kristoffer Throndsøn til Nederlandene for der at søge Hjælp, eller i det mindste forsikre sig om Sagerens Stilling.

Men førend han rimeligvis derfra har kunnet faa nogen trøstelig eller tilfredsstillende Underretning, var Kjøbenhavn, som sagt, den 29de Juli falden; og havde Kong Kristian før været uvillig til at indgaa

¹⁾ S. o. f. II. 810.

²⁾ Palud-Müller, Gr. F. II. 395, 396.

paa Underhandlinger med Erkebiskop Olaf, saa opgav han nu dette ganske. Om en norsk Herredag eller et norsk Raadsmøde blev nu ikke mere Tale. Kongen havde med det samme Kjøbenhavn overgav sig til ham, fattet sin Beslutning med Hensyn til Norge og dets Erkebiskop; og hvordan denne Beslutning var, kom snart for Lyset.

Med Hensyn til det søndenfjældste Norge lader Kristian til at have følt sig tryk. Al Tanke paa alvorlig Modstand synes der ved Einar Tjelds mislykkede Tog i Begyndelsen af Aaret at være lammet. Det var det nordenfjældste Norge, det vil sige Throndhjems eller Nidaros's, Bergens og Stavangers Biskopsdømmer, det gjaldt om fuldkommen at undertvinge; og hertil havde, som vi have seet, Hr. Esge Bilde allerede gjort en heldig Begyndelse. Nu i August sendte Kristian ham med den danske Adelsmand Jens Splid og Esge Svend, Peder Pedersøn, 200 Mand's Forsterkning. Han antydede derved, at han ikke agtede at gaa ind paa Hr. Esge's tidligere Raad om Forsoning med Erkebiskoppen. Og end klarere udtalte han dette, da han ikke længe efter, i et Brev af 1ste September, underrettede Esge Bilde om, at Erkebiskoppen havde sit Bud hos Pfalzgreven, og derfor henstillede til ham, om han strax vilde drage mod Throndhjem. Kongen havde altsaa ganske vist dengang Underretning om Kristoffer Throndsøns Sendelse til Nederlandene og betragtede dette som et afgjort fiendtligt Skridt, der muligen kunde drage en keiserlig Hærs Afsendelse til Throndhjem efter sig, og hvis Følger derfor Esge Bilde maatte ile med at forekomme. Af noget Tog fra dennes Side til Throndhjem blev der imidlertid for det første intet. Hr. Esge synes at have fundet det nødvendigere for Diebliffet at nedtvinge den Modstand, som endnu kunde være at frygte i hans nærmere Kreds. Forholdene i Throndhjem stode rimeligvis ikke endnu saa klart for ham, at han vedede et Tog didhen med den ringe Magt, han for Tiden havde til sin Raadighed. Imidlertid synes han allerede nu at have taget sin Beslutning, at tjene Kong Kristians Sag alene og skaffe den Seieren ogsaa i Norge, som den allerede havde vundet den i Danmark ¹⁾.

Allerede før Kristian havde udtalt for Hr. Esge Bilde sit Ønske om, at denne skulde angribe Erkebiskop Olaf i selve Throndhjem, havde han i Danmark gjort det fuldbyrdende Skridt til Kirkens Omordning og den biskoppelige Magts Kuldkastelse i dens romersk-katholiske Betydning. Han udstred, strax efter Kjøbenhavns Indtagelse, en Rigsdag af hele Danmark at møde sammesteds den 15de October; og i Forbindelse hermed vedtog han, efter foreløbigt Overlæg med de tilstedeværende verdslige Medlemmer af det danske Rigsraad, Frem-

¹⁾ Jfr. Palud.-Müller, Gr. S. II. 370, 396.

gangsmaaden mod Biskopperne. Danmarks Rige — hed det — skulde ikke herefter være afhængigt af Erkebiskoppen eller andre Biskopper, men dets Styrelse være og blive hos Kongen og dennes Efterkommere i Danmark, samt hos Danmarks verdslige Rigsraad og deres Efterkommere. Derfor tilfagde de tilstedeværende elleve Raadsmedlemmer Kongen, at de ei vilde hjælpe til, at nogen Biskop skulde komme til „noget verdsligt eller geistligt Regimente, eller til noget Biskopsdomme eller nogen Rente i Danmarks Rige“, før saadant blev fastsat paa et almindeligt Concilium i Christendommen og der samtykket ogsaa af Danmarks Rige; men selv i dette Tilfælde skulde ikke Biskopperne komme „til noget Regimente“ i Danmarks Rige uden med Kongens samt Danmarks Riges Raads, Adels og Indbyggernes Billie og Samtykke. De forsamlede Raadsmedlemmer lovede derhos ikke at ville modsætte sig, „at det hellige Evangelium og rene Guds Ord retteligen maa prædikes og forkyndes her i Riget“. Herom blev de Elleves beseglede Brev udstedt i Kjøbenhavn den 12te August 1536 ¹⁾. Den biskoppelige Verdigheds og Myndigheds Ophævelse i sin gamle romersk-katholske Betydning var saaledes udtalt; men Beslutningen holdtes hemmelig, indtil Bud var udganget til alle de danske Biskoppers Fængsling. Allerede samme Dag som Brevet udstedtes, bleve Erkebiskoppen af Lund og Biskoppen af Roskilde, hvilke netop vare komne til Kjøbenhavn, grebne og satte i Forvaring; og inden faa Dage var det samme Tilfælde med alle de øvrige, virkelige eller udvalgte, danske Biskopper. Den eneste som for det første sparede paa Grund af Kongens særdeles Godhed for ham, var Dve Bilde til Aarhus, Hr. Esøges Broder; men ogsaa han maatte den 10de September dele sine Medbrødres Skjæbne ²⁾.

Det var nu hermed allerede tydeligt nok, hvad Lod der var tiltænkt ogsaa de norske Biskopper af Kong Kristian, naar han var kommen til Magten i Norge; og hvilken hans Hensigt var med dette Rige i det Hele, blev snart udtalt.

Til den fastsatte Tid ved Midten af October 1536 sammentraadte den danske Rigsdag i Kjøbenhavn, bestaaende af Rigets Raad, Adelen, Udsendte fra Rigets Kjøbstæder og Fuldmægtige for Bønderne omkring i Landets Hereder. Den 30te October vare allerede Raadslagningerne tilende, og paa denne Dag udstedtes de tvende Dokumenter, hvori Frugten af Rigsdagens Virksomhed nedlagdes: nemlig Kongens Haandfæstning, som efter Overenskomst med Rigsraadet fastsattes, og en almindelig Reces, der vedtoges af den hele Rigsdag. Begge Dokumenter ere for Norges' og den norske Kirkes Bedkommende af yderste Bigtighed.

¹⁾ Hvitfeld u. 1536, ifrt. m. Pal.-Müller. Gr. 8. II. 368.

²⁾ S.

Kristian III's Haandfæstning adskiller sig strax i den første Artikel væsentlig fra de ældre danske Kongers. Istedet for at der i disse indeholdes en Forpligtelse for Kongen at verne om Kirken, dens Privilegier og Tjenere ¹⁾, saa udtaler Kristian sig saaledes: „Forsvill vi og skulle over alle Ting elske og dyrke den almægtigste Gud, og hans hellige Ord og Lære styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og bestjerme til Guds Ære og til den hellige christelige Tros Forsøgelse“. Her er ikke meer Tale om hverken Kirken eller dens Tjenere eller dens Privilegier, men kun i evangelist-reformatorisk Aand om Guds Ord og Lære. I den anden Artikel forpligter Kongen sig til efter yderste Magt at „formere“ Danmarks Rige, og om han med Danmarks Indbyggere's Hjælp kan vinde mere Land, da skal dette „høre til Danmarks Rige og være og blive under Danmarks Krone“. Derpaa følger den for Norge især vigtige tredje Artikel: „Dg efterdi at Norges Rige nu saa forringet er baade af Magt og Formue, og Norges Riges Indbyggere ikke ene formaå at underholde dem en Herre og Konge, og samme Rige er dog forbundet at blive hos Danmarks Krone til evig Tid, og fleste Parten af Norges Riges Raad, besværligen Erkebiskop Olaf, som nu er det første Hoved der i Riget, i en kort Tid er tvende Gange med meste Parten af Norges Riges Raad faldet fra Danmarks Rige mod deres egne Forpligtelser, — da have vi derfor lovet og tilsagt Danmarks Riges Raad og Adel, at dersom Gud almægtigste det saa forset har, at vi samme Norges Rige eller nogen dets Ledemod, Slotte, Lande eller Syssler, som der til høre, kunde bekræftige eller bekomme under vort Hørsomme (vor Lydighed), da skal det herefter være og blive under Danmarks Krone, ligesom et af de andre Lande, Jylland, Fyen, Sjælland eller Staane er, og herefter ikke være eller hede et kongeligt Rige for sig, men et Ledemod af Danmarks Rige og under Danmarks Krone til evig Tid. Dog hvad Feide deraf kan komme skal Danmarks Riges Raad og Indbyggere være pligtige med os troligen at hjælpe udbrage (føre til Ende?)“. At der i det Følgende af Haandfæstningen ifkun kan være Tale om Danmark, dets Raad, Adel og Indbyggere, er en Selvsølge af denne Artikel. Endogsaa senere, hvor Kongen forpligter sig til at gjenløse Orknøerne og Hetland nævnes ikke Norge, men det heder blot: „med vore Undersaatters Hjælp“. Dokumentet er beseglet foruden af Kongen ogsaa af 19 Rigsraadsmedlemmer, blandt hvilke vi kunne mærke os som Norge vedkommende, og skjønt danskfødte, hørende til dette Riges Stormænd: Hr. Trud Ulfstand og Hr. Klaus Bilde ²⁾.

I Necessen er det Kongen og Rigets Raad og Stænder, eller

¹⁾ G. o. f. II. 578, 617, 671.

²⁾ Greg og Stefanus II. 46—54.

den hele samlede Rigsdag, der i Forening udtale sin enstemmige Billie. De love hinanden først gjensidig Hjælp til Rigets Forsvar. Derpaa velte de Skylden for al den Blodsudgydelse og Ulykke, der nylig var overgaaet Danmark, paa Biskopperne, hvilke havde sat sig imod Adelen og ikke tilstedt Kongevalg i rette Tid. Hverken skulle derfor de nu affatte Biskopper igjen komme til sin biskoppelige Styrelse og sine Biskopsdommers Gods, eller andre Biskopper „deres Ege“ komme til at regjere i Riget; men der skulle tilstiftes nye christelige Biskopper og Superattendenter, som kunne lære det menige Folk det hellige Evangelium og Guds Ord. Hvo, som vil sætte sig herimod, skal straffes haardeligen paa Liv og Eiendom. Biskopsdommernes Gods skal lægges under Kronen, og Kongen alene have Patronatsret til alle Prælaturer, Berdigheder og Len, som Kronen og Biskopperne hidtil have havt at bortgive; dog skal Adelen og Ridderstabet beholde Patronatsret til de Kirker og geistlige Len, den kan godtgjøre, at den hidtil har havt. Alle Kloostere, Prælaturer, Digniteter, Kannikedommer og andre geistlige Len skulde blive ved Magt, saa længe til Kongen og Danmarks Riges Raad med lærde Mænd, som de tilfælde, forordne anderledes. Dog skal det staa Munkene frit at forlade Kloostrene, om de saa ville, og Klosterforstanderne skulle herefter ei have Magt til at afhænde eller pantsætte noget af Kloostrenes Gods uden Kongens og Rigsraadets Samtykke. Almuen skal være fri for alle vilkaarlige Paalæg til Geistligheden; Tienden derimod skal vedblive og deles i tre Dele: den ene for Sognepresten, den anden for Kirken, den tredje for Kongen. Dette er Recessens Hovedindhold med Hensyn til det Geistlige. — Med Hensyn til det Verdslige, erklærer Raadet, at det nu vælger Kongens ældste Søn, Hertug Fredrik, til Faderens Eftermand i Danmarks Rige, og skal han, medens Faderen lever, kaldes: Prins af Danmark, og efter hans Død: udvalgt Konge, indtil han bliver kronet. Skulde Fredrik dø før Faderen, forpligter Raadet sig til at vælge en anden af dennes Sønner. I Tilfælde at ingen saadan skulde gives, skal Rigets Raad, med Kongens Billie og Vidende, udnævne hans Efterfølger, som da skal kaldes Prins af Danmark, saalænge Kongen lever. Den, som Konge skal være efter den nærværendes Død, skal sverge og besegle Raad, Adels og Indbyggere at holde dem ved Lov, Ret og Friheder. — Recessens øvrige Bestemmelser ere for Norge af mindre Bigtighed. Den blev oplæst og vedtagen i et saakaldet Bursprog, eller i en offentlig Forsamling under aaben Himmel, paa Gammeltorv i Kjøbenhavn, og for Brevet hængte Kongen, Raadet, visse Udvalgte af Ridderstabet fra alle Landets Hoveddele, samt visse Mænd af Kjøbstæderne sine Segl¹⁾.

1) Krag og Stefanius I. 495—509.

Kong Kristians og det danske Rigsraads Plan med Norge baade i verdslig og geistlig Henseende var saaledes udtalt: — Norge skulde ophøre at være et selvstændigt Rige; — det skulde indordnes under Danmark som et under dets Krone hørende Land, som „et Ledemed af Danmarks Rige“; — Norges Kirke skulde endelig undergaa den samme Forandring, som for Danmarks var fastsat. Dette sidste siges vel ikke udtrykkelig i Recessen, hvor Norge ikke engang nævnes; men saadant behøvedes ikke heller. Naar Haandfæstningens anden Artikel var sat i Kraft, var med det samme den norske Kirkes Stilling afgjort. Dens Skjebne var lagt i den danske Konges og det danske Rigsraads Haand, og hvad der med Hensyn til Danmark var vedtaget for Kirkens Bedkommende, maatte som en Selvfølge ogsaa gjælde Norge, naar dette for Eftertiden kun skulde være en Deel af Danmark. Kristian viste ogsaa kort efter i Gjærningen, at han fortolkede sit fremtidige Forhold til den norske Kirke saaledes, som i Recessen var udtalt om den danske. Den 18de November 1536 tilskrev han fra Kjøbenhavns Slot Esge Bilde og Magister Geble Pedersøn, Erkedegn i Bergen, et Brev, hvorved han overdrager dem Styrelsen af Bergens Biskopsdømme og alt sammes Gods, samt Opbørselen af dens Rente og Rettighed mod fælles Ansvar og senere Regnskab for alt Opbaaret. Og ved Brev af 30te i samme Maaned, fra samme Sted, tilkjendegav Kongen Esge Bilde, at han havde forlenet sin Sekretær, Henrik Holt, med Degnedømmet (Archidiafonatet?) i Bergen; men da Henrik Holt var for Tiden fastholdt i Kongens Tjeneste, saa anmodes Hr. Esge om i Henriks Fravær at indfræve og modtage den Rente og Rettighed, denne tilkommer ¹⁾. Kongen skaltede og valtede altsaa allerede i November 1536 med en norsk Biskopsstols Gods, ganske som om den for Danmark i Recessen fattede Bestemmelse ogsaa gjaldt Norge.

Ved den samme Tid da man saaledes paa Rigsdagen i Kjøbenhavn fattede Beslutninger, der, saa at sige, afgjorde Norges Fremtids Skjebne, kom Kristoffer Throndsøn sidst i October eller først i November tilbage fra Nederlandene til Throndhjem med fire Skibe, af hvilke tvende vare store. Krigsfolk synes dog ikke at have været ombord, og Hensigten med Skibenes Sendelse var, som det lader, egentlig den, at hjælpe Erkebiskoppen bort fra Norge, hvis dette skulde behøves og være hans Ønske. Den 21de November tilskrev nemlig Erkebiskoppen fra Nidaros Statholderinden af Nederlandene, Dronning Maria af Ungarn, sin Tak for de Skibe, der ere sendte til Norge „for at skaffe ham i det mindste fri Adgang til at forlade Landet, hvis han alt for meget skulde trænges af sine Fiender“. Han yttre imidlertid, at han og den bedste Deel af Norges Indbyggere endnu haabe paa

¹⁾ N. Dipl. II. 827.

Pfalzgreve Fredriks Komme og paa Keiserens og Dronningens Hjælp ¹⁾. Dette er Erkebiskop Olafs sidste Nødraab. Kong Kristians Færd mod Danmarks Biskopper maatte nu være ham bekjendt, og han maatte deri læse sin egen og den romerske Kirkes Fordømmelsesdom. Af Kristian kunde han ei meer vente Naade. Til Keiseren og Nederlandene stod hans sidste svage Haab.

Men ogsaa dette skulde snart glippe. Kjøbenhavns Indtagelse havde været et farligt Stød for Nederlandenes Handel. Det stod nu i Kong Kristians Magt, som hele Danmarks Herre, hvis Nederlænderne øvede Fiendtligheder mod ham, at sperre for deres Handelsstibe Øresundet og Belterne, ja at optage deres Fartøier og Ladninger, naar de paa Veien til Østersøen maatte passere de danske Farvande. Henved 50 burgundiske Skibe med Ladning vare ogsaa virkelig faldne i de Danskes Hænder. Da derfor Underhandlinger mellem Kong Kristian og det burgundiske Hof bleve indledede ved Landgreven af Hessen og Staden Hamborg, greb Statholderinde-Dronningen med Glæde Leiligheden for at faa en Baabestilstand istandbragt. En foreløbig Stilstand blev allerede den 1ste Februar 1537 sluttet i Hamborg, og danske Gefanter fore ikke længe efter til Bryssel, hvor Underhandlingerne fortsattes. Enden blev, at en treaarig Stilstand mellem Danmark og Nederlandene blev sluttet den 3die Mai 1537 og i rette Tid stadfæstet af Keiser Karl.

Bisnok blev ved denne Leilighed Erkebiskoppen af Throndhjem ikke glemt. En Artikel bestemte nemlig, at hvis Erkebiskoppen ikke før Traktatens Datum havde forladt Norge eller Danmark, men var fangen og i Kongens eller hans Krigsfolks Magt, før Traktaten blev forkyndt, — da skulde det være ham tilladt at fare med sine Tjenere, 1000 Gylden og eet Skib hvorhen han vilde, kun han forpligtede sig til ikke at foretage noget til Skade for Kong Kristian og dennes Riger, saalænge Stilstanden varede. Men havde han endnu ikke forladt de nævnte Lande, og var han ikke fangen, da maatte der ingen Hinder lægges ham i Veien for at drage bort med Tjenere, Skibe og alt hvad ham selv tilhørte ²⁾.

For hans Frihed og Bortkomst var der altsaa sørget i Stilstands-Overenskomsten. Men alt Haab om Understøttelse fra Nederlandene, og derved tillige Sandsynligheden for at kunne reise Norge til sit og den romerske Kirkes Forsvar, blev ham med det samme affaaret. Muligen har man allerede, ved de fire Skibes Afsendelse til Throndhjem i foregaaende Høst, ved Hoffet i Bryssel havt Ønskeligheden af en snart indtrædende Baabestilstand med Danmark for Die, i hvilket

¹⁾ Brev paa Latin i Rigsarchivet i Bryssel, Langes Afskrift; jfr. Pal.-Müller, Gr. F. II. 397. ²⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 383—388.

Tilfælde Wren bød, at der dog maatte sørges for Erkebiskop Olafs Frelse. Men rimeligt er det ogsaa, at dette Sidehensyn har været holdet hemmeligt baade for Erkebiskoppen og for Kristoffer Throndsøn. At de fire Skibes Komme til Throndhjem har ængstet Esge Bilde, er naturligt. Han sendte ogsaa i Løbet af Vinteren en af sine fortroede Mænd, Mikel Brunsberg, til Holstein, hvorhen Kong Kristian var dragen en Stund efter Rigsdagen i Kjøbenhavn, for at underrette Kongen om hvad der var hendet samt bede om Forsterkning. Men Kongen vidste dengang allerede, at der ingen Fare var for noget alvorligt Angreb paa Norge fra Nederlandene, og Mikel Brunsberg kunde den 2den Februar 1537 tilskrive Hr. Esge dette fra Lybek ¹⁾).

I Vinterens Løb blev imidlertid intet foretaget af Esge Bilde. Han indskrænkede sig til at lade den i 1535 af Kongen paabudne Skat inddrive i de sydligste Dele af hans Omraade, paa Jæderen og Lister, samt til at lade Thord Roed med en Deel Krigsfolk, indthinge Kong Kristian til Hænde, Nils Lyfkes forrige Len, Søndmøre, Romsdal og Nordmøre, og derfra forjage Erkebiskoppens Tjenere. Det første skede ikke uden Almuens Knurren; det sidste ikke uden voldsom Udfærd mod Indbyggerne, hvorfor baade Erkebiskoppen og Hr. Esges Mænd, hver fra sin Side, den ene besyldte den anden. At Hr. Esge ikke udrettede mere, havde sin væsentlige Grund i hans Mangel paa Penge. Han kunde nemlig ikke betale sine Krigsfolk deres Lønning forud, hvilket de fordrede, og ikke heller sørge tilstræffelig for deres Proviantering paa et længere Tog. Det første gjorde, at han ikke fik de Knekte affted nordover, som vare blevne tilbage hos ham i Bergen, da Thord Roed med de øvrige drog til Throndhjem. Og Thords Knekte paa sin Side gjorde Mytteri mod sin Anfører, da ikke længer Ol og Mad rakte fuldeligen til, saa han nødtes i Marts 1537 til atter at vende om til Bergen. Esge Bilde fandt dog inden samme Maanedes Udgang Midler til at berolige Krigsfolkene, saa at nu et nyt Tog mod Throndhjem kunde foretages.

At saadant var i Bente vidste Erkebiskop Olaf. Han maa nu ogsaa, efter al Sandsynlighed, være kommen til Kundskab baade om Beslutningerne paa Rigsdagen i Kjøbenhavn og om den indledede og allerede saagodt som afsluttede Stilstand mellem Danmark og det burgundiske Hof i Nederlandene. Han havde endelig ganske vist ogsaa hørt Nygte om, at der i Danmark paatænktes Udrustningen af, eller endog allerede rustedes, en Flaade og Hær mod Throndhjem. Han mærkede et uafvendeligt Uveir nærme sig, som han hverken havde indre Sjælskraft eller ydre Hjælpemidler til at møde. Fra Rom

¹⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 397.

havde han ingen Understøttelse at vente; thi al virksom Forbindelse med den pavelige Stol var ham forlængst affsaaren. Det burgundiske Hof, maatte han indse, stod paa Spranget til at opgive ham. Det norske Folks, den norske Almues Hjerte synes han aldrig at have forstaaet fuldkommen at vinde; i det mindste formaaede han ikke at holde det fast ved sig i Nøden ved en sand, varm og varig Hengivenheds Baand. Opholdet i Norge, følte han, var under saadanne Omstændigheder ikke længer sikkert for ham; han maatte altsaa følge det Bink om at redde sig ved Flugten, hvilket allerede var ham givet ved de nederlandske Skibes Komme til Throndhjem i Slutningen af forrige Aar. Men alt Haab for Fremtiden synes han dog ikke dermed at have opgivet. Stenvikholms faste Slot fortroede han til Defanen Knut Pedersøn, Kanniken Thorfin Olafsson, Einar Tjeld, og nogle flere, i Alt tolv Mand, hvilke med 80 Stridsmænd skulde forsvare det. I Nidarholms Kloster udenfor Throndhjems By satte han ogsaa noget Krigsfolk. Dette tyder paa, at han ikke havde opgivet alt Haab om at komme did tilbage med udenlandsk Hjælp. Efter at have ordnet sine Ting saaledes, gif han med Kristoffer Throndsøn og en Del af sine Folk ombord paa de færdigliggende Skibe, hvor ogsaa mange firfelige Koftbarheder vare indladede, forlod Throndhjems By den 1ste April 1537, og gif til Søs.

Samme Dag tilskrev Erkebiskop Olaf Esge Bilde udenfor Holm et Brev, fuldt af bittre Bebreidelser for det Ran og den Vold, hans Krigsfolk havde øvet paa Søndmøre og i Romsdalen, hvor de — som han paastod — havde plyndret Kirker og Prester og Erkebiskoppens Tjenere, brændt Prestegaarde og Gaarde tilhørende St. Olafs Domkirke, og haardelig bestattet den fattige Almue. Har den menige Mand, siger han, fortjent saadan Straf og Overvold, da er det en Sag for sig; men have de faaet det for Erkebiskoppens Skyld, da bedre dem det Gud! ham gjør det meget ondt. At ikke hans Kanniker og Prester, Lagmænd, Raadmænd, Throndhjems Borgere, hans Tilhængere og Benner og hans Biskopsdommes menige Indbyggere skulle lide saadan Jammer og Skade for hans Skyld, vil han nu drage til en anden venligere og fredsommeligere Nabo, end Esge er, hvem han opfordrer at søge ham lovligen, og ikke strække sine vældige Hænder over hans geistlige og verdslige uskyldige Undersaatter med Brand og Rov ¹⁾.

Endnu den 18de April vare Erkebiskoppens Skibe i Sigte fra Udøerne paa Norges vestligste Kyst. Derfra styrede de ad Nederlandene til, men vare dog ikke komne did den 3die Mai, da Overenskomsten til Bryssel sluttedes; i det mindste sees af Bestemmelsen i

¹⁾ Palud.-Müller, Hist. II. 307.

denne angaaende Erkebiskoppen, at hans Afreise fra Norge ikke endnu da var bekjendt ved det burgundiske Hof.

Det var ellers paa høie Tid, at Erkebiskop Olaf havde forladt Throndhjem. Thi allerede den 30te April laa Thord Roed med en Hær for Stenvikholm og Jens Splid for Holms Kloster. Besætningen paa begge Steder vergede sig vel de første Dage. Men snart synes Beleirerne at have gjort Forsvarerne floge paa Sagernes sande Stilling og overbevist dem om, at alt Haab om Hjælp fra Nederlandene var forgjæves, medens derimod en frisk Krigsmagt meget snart kunde ventes fra Danmark. Det er derhos ganske rimeligt, at man har ladet dem forstaa, at det ikke vilde skade dem, om de kunde velte saa megen Skyld som muligt over paa den flygtede Erkebiskop og derved smykke sin egen Sag.

Allerede den 18de Mai kom en foreløbig Opgivelse af Slottet istand ved Overenskomst mellem de To, hvem Slottets Forsvar var overdraget, med Degnen Knut Pedersøn i Spidsen, paa den ene Side, og Hovedsmændene for Kongens Krigsfolk paa den anden, blandt hvilke Thord Roed nævnes først. Som Grunde for Opgivelsen anførtes: — at man havde erfaret, at Erkebiskop Olaf „tvende Gange med beseglede Breve havde hyllet, faaret, samtykket og haandganget“ Kong Kristian ¹⁾, — samt at han ikke havde holdet hvad han før sin hastige Afreise havde lovet Besætningen, nemlig at den skulde blive forsynet med Krud, og faa et Sikkerhedsbrev af ham, at den ei skulde werde tiltalt for Hr. Nils Lyfkes Børns Klenodier og Penge, hvilke, som siden nærmere skal omtales, Erkebiskoppen havde tidligere taget under sit Bern paa Slottet, men nu havde ført med sig. Efterdi, heder det videre, han saaledes har bedraget dem „med søde, fagre Ord, som langt vare fra Hjertet“, have de givet sig i Underhandling med Hovedsmændene for deres Herres, „unge Kong Kristian Fredriksøns“ Krigsfolk. De ønske, at Norges Indbyggere ikke fremdeles skulle lide meer Skade end hidtil af Erkebiskoppens „uchristelige Handel“, og derfor have de lovet og svoret de nævnte Hovedsmænd, at holde Kong Kristian Stenvikholm til Hænde, og opgive det til ham eller hans Befalingsmænd paa visse Betingelser. Disse ere følgende: — Degnen Knut Pedersøn skal have fri Bortgang med hvad han paa Slottet havde indført, være utiltalt for al fiendtlig Handel af Erkebiskoppen, beholde sit Degnedømme, og endelig blive forsvaret af Kongen „for den Løgn, som Kristoffer Throndsøn og Gaute Thoraldsøn ham paaført og sagt have, at han skulde være voldende i Hr. Vincentii Død“, hvilket han stedse vil negte, og Ingen skal kunne paabevise ham. — Thorfin Olafsøn skal beholde sit Prestegjæld i Stjørdalen og

¹⁾ At dette dog ikke ganske forholdt sig saa, vil af det Foregaaende sees.

føre ud af Slottet hvad han der havde indført. — Slotsfogeden Sofrin Mortenssøn skal have igjen af Slottet sin Eiendom der. — Besætningen maa bortdrage med sin Eiendom og skal have Kongens Raade, forudsat at de ikke tjene Kongens Fiender; de skulle heller ikke maatte skjeldes af Nogen „i disse trende Riger“ som Forrædere eller uærlige Mænd, fordi de have opgivet Stenvikholm. — Denne Overenskomst for Stenvikholms Vedkommende blev antaget og beseglet fra begge Sider ¹⁾. Rimeligvis havde Holms Kloster allerede tidligere overgivet sig, eftersom Jens Splid i Overenskomsten nævnes blandt de i Leiren for Stenvikholm værende kongelige Hovedsmænd.

Det er allerede ovenfor antydet, at et større Tog mod Throndhjem fra Danmark var af Kong Kristian bestemt. Beslutningen herom var rimeligvis allerede fattet inden Udgangen af 1536, før Kongens Afreise til Holstein, ligesom og Udrustningerne til Toget allerede i Begyndelsen af 1537 vare i Gang under Ledning af Kansleren Johan Friis og Olaf Rosenkrans, der skulde sørge herfor under Kongens Fravær fra Kjøbenhavn. Kongens Hensigt var, at Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde skulde være Togets Anførere og fuldbyrde hans Billie med Hensyn til Norge. Begge havde i 1532 været kongelige Fuldmægtige der; den første af dem havde tillige store private Interesser at forsvare i Norge. Klaus Bilde holdt sig imidlertid denne Gang tilbage. Han havde allerede tidligere sagt sig ud af Norges Raad, fordi han ikke, i det mindste for det første, vilde have meer med Norges Sager at gjøre, end han allerede havde havt. „Jeg har — yttrede han i et Brev til Hr. Esge — sagt mig af Norges Riges Raad, og vil herefter intet have dermed at gjøre. Hvad Aarsag jeg har dertil, kan du selv vide; har du saavel som jeg forsøgt hvad deres Herredag har med at fare“ ²⁾. Rimeligvis vil han hermed tyde hen paa, at det nu er forbi med Norges Raad, og at Bilderne heller ikke for havde havt nogen Glæde af at være blandt dets Medlemmer. Han følte, seer man tydeligen, en Lede ved den Gang, Norges Skjebne havde taget, og vilde derfor ikke nu optræde blandt Nordmændene som Fuldbyrder af Kongens og det danske Rigsraads Planer. Trud Ulfstand verimod antog Kongens Bestikkelse, og Kristoffer Hvitsfeld blev given ham til Ledsager, medens Josef Falster udnævntes til at føre Flaaden.

Da alt var beredt løb Flaaden ud den 9de April. Den bestod af 14 Krigsskibe og havde 1500 Knekte ombord ³⁾. Toget gik først

¹⁾ Opgivelsesbrevet findes i Palud.-Müllers Aktst. II. 312—315. ²⁾ Klaus Bildes Brev fra Baahus af 24de Febr. 1537 i Anledning af Hr. Esges Forspørgsel om Bergens Slotslov (s. o. f. II. 807) Pal.-Müller, Aktst. II. 304.

³⁾ Hvitsfeld, Chr. III. u. 1537.

til Bergen, hvor de vare komne inden 1ste Mai ¹⁾, og hvorfra Hr. Esge Bilde selv fulgte med til Throndhjem. Det kongelige Krigsfolk her under Thord Roed var ganske vist forud bekendt med den nye Hærs snare Komme; og dette har uden tvivl ikke virket lidet til at Overenskomsten om Stenvikholms Opgivelse saa hastig kom istand. Thord og de øvrige danske Hovedsmænd, som befandt sig for Slottet, have nødig villet lade Vren for dettes Betvingelse blive de senere ankomne til Deel. Trud Ulfstand og Kristoffer Hvitfeld fandt saaledes ved sin Komme til Stenvikholm Overenskomsten om dettes Opgivelse allerede foreløbigen vedtagen; og de havde intet andet at gjøre end blot at stadfæste dens Vilkaar. Dette skede i Leiren for Slottet den 29de Mai 1537. Stenvikholm blev derpaa opgivet af Besætningen og strax overdraget Kristoffer Hvitfeld, hvem det nærmest var paalagt at ordne Fagerne i det Throndhjemste.

Trud Ulfstand derimod, som nævnes: øverste Hovedsmand for Kongens Krigsfolk i Norge, drog kort efter i Juni Maaned, med Thord Roed og Josef Falster, som kaldes Admiral (Dimmerall ²⁾), til Dplandene med en Deel af Krigsfolket. Toget gjaldt Biskop Magnus af Hamar. Om end denne muligen først har tænkt paa Modstand, maa han meget snart have opgivet dette Forsæt. Allerede den 18de Juni var han, som det lader, i Hr. Truds Hænder, da han til denne frasagde sig sin og sin Kirkes Fordring paa Grefsen og Grefsens Gods, hvorved Biskop Hans Keff af Oslo sees at have været tilstede ³⁾. Denne er saaledes rimeligvis dragen fra Oslo til Hamar for at megle mellem Biskop Magnus og de danske Hovdinge. Den 22de Juni havde Thord Roed af Trud Ulfstand modtaget Hamars befæstede Biskopsgaard med derværende Inventarium ⁴⁾. Da Trud Ulfstand ikke længe efter vendte tilbage til Danmark, førte han Biskop Magnus Lauritsøn med sig som Fange ⁵⁾. Denne fik Tilhold i Antvorskov

¹⁾ Brev af denne Dag af Fru Ingerd Ottesdatter i Bergen, hvilket er medbeseglet af Kristoffer Hvitfeld og Josef Falster, N. Dipl. III. 830. ²⁾ Saaledes nævnes de i Thord Roeds Brev af 22de Juni 1537, N. Dipl. II. 830. ³⁾ N. Dipl. I, 794. ⁴⁾ Brev af 22de Juni 1537, Hamar, N. Dipl. II. 830. Angaaende Begivenhederne i Begyndelsen af 1537 kan ellers sammenlignes Krag og Stefanius I. 166—167, hvor dog flere Unsiagtigheder forekomme. Der siges Trud Ulfstands Tog fra Throndhjem øster i Landet at være foregaaet til Søs; rimeligere er det vel, at han har draget over Dovrefjæld til Dplandene og ikke er kommen ddt over Oslo, skjønt dette vel ogsaa med en heldig Sørelse kunde være tænkeligt. Biskop Magnus, heder det, forsvarede først Hamar Gaard, men opgav den efter en Samtale med Trud Ulfstand i Domkirken, ved hvilken han betingede sig sine Vilkaar for Opgivelsen. ⁵⁾ Hvitfeld u. 1537. Her nævnes imidlertid ved en Feiltagelse Biskoppen af Stavanger i Stedet for Biskoppen af Hamar.

Kloster paa Sjælland og skal der være død i 1542¹⁾. Han havde, da han toges fangen, været paa lidet nær Biskop i 24 Aar og var da uden tvivl en alderstegen Mand, mellem 60 og 70 Aar gammel i det mindste²⁾. Vi kjende lidet til hans Karakter og Seder. Ivet for den romerske Kirkes Opretholdelse i Norge synes at have ledet ham baade i hans Frafald fra Fredrik I i 1531—1532, og i hans uventlige Stemning mod Kristian III i 1535—1537. Han var saaledes en Mand, paa hvem Kristian ikke kunde stole, naar han vilde have den lutheriske Lære befæstet i Norge; og af den Grund maatte Magnus dø i sit Fangenskab i Danmark.

Omtrent samtidigt med Trud Ulfstand synes Esges Bilde at have forladt Throndhjem og med Flaaden vendt tilbage til Bergen. I det sydvestlige Norge kom nu Alle ham imøde med Underkastelse, Skat og Gaver. Endog den gamle Biskop Høskold tilskrev ham fra Stavanger den 25de Juni 1537 en Lykønskning for hans Seier over dem, som havde vist sig ulydige mod Kongen og mod Foreningen mellem Norge og Danmark. Han sendte med det samme, ifølge Opfordring af Hr. Esges Tjener, en Sølvbolle til hans Herre, hvilken denne skulde paa Biskoppens Vegne overrække Kongen som en Kjendelse eller Gave, og han bad Hr. Esges om at udvirke ham af Kongen et Bernebrev, som det han i sin Tid havde faaet af Kong Fredrik³⁾. Stilen i dette Biskoppens Brev synes vidne om Alderdoms Sløvhed. Og han maa ganske vist paa denne Tid have været en Mand paa meget meer end sytti Aar. Biskop havde han været i 25 Aar⁴⁾. At ogsaa Biskop Høskold Høskoldssøn var en ivrig Forsegter af den romerske Kirke og ængstelig for Reformationen, have vi i det Foregaaende seet⁵⁾. Skjønt han synes at have været noget forsigtigere i sin Færd end Biskop Magnus af Hamar, saa var han dog ligesaa lidet som denne en Mand, hvem Kongen kunde benytte eller lide paa i sit Reformationensverk. Han synes derfor strax efter at have maatte vige sit Sæde. Mindre sikkert er det, om han er bleven taget til Fange. Han skal have levet sine sidste Dage i Bergen og være død der⁶⁾.

Den af de norske Biskopper, hvis Sag stod bedst, var utvivlsomt Hans Keff. Denne smidige Mand, som vi oftere have seet i farlige Stillinger at suo Rappen efter Vinden, havde ogsaa vidst ved de seneste Tildragelser at opføre sig saaledes, at Kong Kristian vanskelig kunde finde noget at udsætte paa ham eller anklage ham for i Egen-

¹⁾ Eml. I. 355. Not. 4. ²⁾ S. o. f. II. 613. ³⁾ Pal.-Müller, Aftst. II. 315. ⁴⁾ S. o. f. II. 613. ⁵⁾ S. o. f. II. 694. ⁶⁾ Palud.-Müller, Gr. F. II. 406; Peder Klausson, Morg. Beskr. 52. Naar hans Fangenskab her henføres til 1536, saa er dette aabenbar en Bildfarelse. I den første Halvdeel af 1537 have vi seet ham endnu ved sit Sæde og fri.

skab af Medlem af Norges Raad, eller i hans Stilling til Kongevalget. Men han var et Lem af den romerske Kirke og af det romerske Hierarchi, og havde, saavidt spores, ligetil den seneste Tid vist sig begge fuldkommen hengiven. Kong Kristians Skridt mod de danske Biskopper i 1536 maa have aabnet Hans Keffs Dine for den Fare, hvori ogsaa han var stædt. Det har siensynligen ikke fattes paa Iver hos ham i at fremme Kong Kristians Sag i alt Verdsligt. I saa Maade kunde Kongen visselig stole paa ham, og han haabe det Bedste af Kristian. Som Biskop var han imidlertid utryg, og synes derfor at have fundet det nødvendigt ved sin personlige Nærværelse i Danmark at vinde Kongens Tillid ogsaa i kirkelig Henseende. Han skal have fulgt Trud Ulfstand paa dennes Tilbagereise til Danmark; og at Sammenkomsten med Kong Kristian har sine gode Frugter for den verdensflege Biskop, vil det Følgende vise.

120.

Norges Underkastelsesforhold til Danmark og dets Kirke-reformation samtids ordnede af Kristian III. Evangeliske Superintendenter's Bestielse i Norge. De Personer's senere Skiebne, som spillede Hovedrollen i Norge ved den kirkelige og politiske Forandring i 1537.

Ved Midten af 1537 var, som vi have seet, ved Hr. Esge Bilde og de senere udsendte danske Herrer, Kong Kristian III's Henfigter med Norge for saavidt udførte, som han var overalt erkjendt for Rige's Konge, al Modstand mod ham underkuet, og den romersk-katholske biskoppelige Myndighed, i Birkeligheden omstyrtet, i det nemlig ingen Biskop meer var i virkelig Besiddelse eller Udøvelse af sit Embede. De forberedende Arbejder vare til een og samme Tid fuldbragte baade for det norske Riges Underkastelse under Danmarks Krone og for den norske Kirkes Reformation efter Luthers Grundfætninger. Det tilkommer os forteligen at vise, hvorledes begge Dele af Kristian bleve endelig ordnede.

Ophøret af Norges Selvstændighed som Rige og dets Underkastelse under Danmarks Krone som en Provins var, med de udtrykkeligste Ord tilsagt Danmarks Riges Raad i Kristian III's Haandfætning af 30te October 1536 ¹⁾. Da Kongen gav dette Løfte, tænkte man sig ganske vist, at en haard Kamp udfordredes til Norges Underkuingelse. Til at komme seierrig fra denne Kamp skulde Danmark, saa forudsattes det, understøtte Kongen; og derfor skulde til Gjengjæld det danske Folk, eller rettere dets egentlige Repræsentanter, Raadet og Adelen, nyde med Kongen store Fordele af Norges Erobring.

¹⁾ S. o. f. II. 816.

Erobringen faldt imidlertid, som vi have seet, lettere end Kongen og det danske Raad rimeligvis havde tænkt sig. Største Delen af Landet havde allerede, saa godt som uden Sverdslag, underkastet sig Kristian, før den større Hær kom fra Danmark; og Resten fulgte snart ligesaa let efter. Opoffelserne fra dansk Side bleve saaledes uden tvivl langt ringere, end tidligere havde været formodet. Den Tanke maatte derfor ligge Kong Kristian nær, at Gjælden, han ved denne Leilighed var kommen i, til Danmarks Raad og Adel, i Grunden ikke var overordentlig stor; og at han altsaa burde benytte Norges Underkastelse, saa vidt det lod sig gjøre, fortrinnsvis til Gavn for Kongedømmet og for Kongeætten. Af et saadant hemmeligt Ønske hos Kongen maa man uden tvivl forklare sig, at det i Haandfæstningen givne Løfte ingenlunde i sin fulde Strengthed blev ioversat.

Vel tabte Norge fra nu af den Ret at repræsenteres ved sit eget Rigsraad og derved det Mærke, som i Udlandets Dine egentlig betegne det som selvstændig Stat, medens Overførelsen af dette Raads tidligere Myndighed paa det danske Rigsraad tydelig nok udtalte Norges Nedsynken i statsretlig Henseende under Danmarks Herredømme. Men dette var noget som neppe faldt den store Mængde af Norges egne Indbyggere synderlig i Sinene, eller gav den Emne til ret alvorlig Eftertanke. Det norske Raad havde under Kalmarforeningen kun til ganske enkelte Tider været en Statsmagt, der tilfulde repræsenterede Norge som selvstændigt Rige eller tog sig kræftig af dets Ret i Statsforbundet. Det norske Raad havde derhos, som vi allerede oftere have gjort opmærksom paa, aldrig havt nogen sterf Rod i Landets esendommelige Statsindretning, eller været i nogen høj Grad elsket og understøttet af Folkets Almenhed. Det havde endog i den seneste Tid enten været blot at ansee som en Underafdeling af det danske Rigsraad, eller høist som et lidet Kollegium af danskfødte Mænd, der ved sine norske Familieforbindelser havde sat sig fast i Norge, og tilvendt sig en overveiende men ingenlunde yndet Indflydelse paa Landets Styrelse. Og endmere vilde dette fra nu af blive Tilfældet, da Biskopsdømmet var omstyrtet, og den eneste nogenlunde norske Bestanddeel i et vordende norsk Rigsraad derved var gjort saa godt som umulig. Raadet besad saaledes ikke Nordmændenes Deeltagelse i tilstrækkelig Grad for at blive af Folkets Almenhed stort savnet, da det forsvandt. Derimod blev Norge fri for voldsom Indtrængen af dansk Lov eller nogen hastig og sterkt isinesaldende Omordning af Rettergang, af Embedsvæsen, i det Hele af Landets indre Menighedsforfatning, i det mindste i de engere og lavere Kredse. Der indførtes overhovedet ingen pludselig og væsentlig For-

andring i Landets indre verdslige Styrelse, som kunde i høi Grad vække Landsalmuens Opmærksomhed eller mægtig støde dens Selvfølelse. Danske Embedsmænd vare jo allerede Nordmændene vante til at see vide om i Landet, ikke alene i høiere men og tildeels i de lavere Stillinger; at dette fra nu af end mere blev Tilfælde end før, føltes derfor neppe i nogen høi Grad. Men denne Bedbliven af Landets ældre Lov, af dets tilvante Rettergangsorden og Embedsvæsen, af dets indre Menighedsforfatning, — Alt dette var noget, som laa de norske Bønder, eller, hvad der paa den Tid var det samme, Norges sande Almenhed, langt nærmere end Opretholdelsen af et norsk Raad, hvilket dog forlængst overveiende var sammensat af danske Herrer, og oftest handlede i dansk Land og efter dansk Forbillede. Nordmændene mærkede saaledes neppe, vare sig i det mindste ingenlunde klart bevidste, den store Forandring, som i 1537 foregik med Norges Statsret. Hertil kom, at den norsk Almue langt fra havde løst sig fra sin gamle Fortjærlighed eller snarere Fordom for et kraftigt Kongedømme, for en Konge, som, uden at indskrænkes ved nogen mellemkommende Statsmagt, kunde ved Embedsmænd, han selv udnævnte og selv affatte, i fuld kongelig Magtsfylde styre Landet efter Loven med Retfærdighed. Og denne Tilstand tænkte den norske Almue sig uden tvivl netop at indtræde, da det norske Rigsraad, hvilket dog i Grunden kun var norsk i Navnet, affattes.

Kristian III har ganske vist dunkelt følt, at hos det norske Folk en Stemning som den ovenfor skildrede var raadende; og denne dunkle Følelse hos ham har indvirket paa hans Fremgangsmaade mod Norge efter dets Underkastelse. — Derfor lod han, som allerede anført, Norge beholde sin egen Lov og saa meget af sin indre Forfatning; derfor lod han det fremdeles nævnes Kongerige lige med Danmark; derfor — lod han det have sin egen Kansler; derfor lod han dets indre Styrelse affondre fra Danmarks og for det meste føres i den gamle tilvante Orden, ja, som det synes, med saa liden Indblanding af det danske Rigsraads Myndighed, som han paa nogen Maade kunde uden at give isinefaldende Anstød. Alt dette gjorde han ganske vist, fordi han følte, at Norge, saaledes medhandlet fra hans Side, kunde i muligt paakommende Tilfælde tjene ham som en Støtte og Modvegt mod det overmægtige danske Rigsraad. Ikke ganske urimeligt er det, at han ogsaa tildeels af saadant Hensyn lod sine Brødre og Medregenter i Slesvig og Holstein, de derværende Hertuger, føre Titelen: Arving til Norge, hvilken Titel vi have seet, at han selv i sin Faders levende Live trods dennes Forpligtelse i den norske Haandfæst-

ning til at lade den fare ¹⁾, havde ført, men nu ikke længer, efter at være bleven Norges Konge, kunde selv føre. Titelen, benyttet af hans Brødre, mindede jo altid om en Ret, til hvilken han, saavel som de, var født, og var saaledes ikke uvigtig heller for ham.

Men vi kunne dog ikke kalde Følelsen hos Kristian af hin Nordmændenes Stemning, og af det Forhold mellem ham og dem, som heraf kunde fremkaldes og gøres gjældende, andet end en dunkel Følelse. Og hvorledes kunde den vel ogsaa efter Tid og Omstændigheder være andet? Skulde han, efter klart at have opfattet sin Stilling til Norge, som denne kunde opfattes, gøre sig den saa nyttig som muligt, da maatte han i egen Person have hastet til Norge, have henvendt sig umiddelbart til Landets Bønder og Almue, have vundet disse for sig og faaet dem til at erkjende hans Arveret, — noget som vistnok ikke under de nuværende Omstændigheder kunde fra norsk Side have været ham vanskeligt, — og saa grebet Norges Kongedømme i sine egne Hænder som en Fædrearv, efter Norges gamle Lov, en Arv, hvilken han ikke skyldte det danske Rigsraad, og hvilken det tilkom ham at styre uden dettes Indblanding. Men da maatte ogsaa Kristian have frigjort sig fra en Mængde Fordomme, som Tidsalderen, Opdragelsen, den raadende Statskunst og hans nærmeste Omgivelser havde hildet ham i. Tidsalderen var endnu i sine Anskuelser streng aristokratisk, han var som et egte Fyrstebarn af sin Tid opdragen i disse Anskuelser; — han havde levet sin Ungdom i Lande, hvor aristokratisk Aand var gjældende og Adelen Landsstyrelsens Leder, medens Landalmuen var en Trællestand, og ikke Borgerne engang kunde komme til Orde for den overmægtige Adel; — han var opdragen i en Statsret og Statskunst, der betragtede Adelen som den eneste Stand, der havde Ret til at deltage i Landsstyrelsen med Kongedømmet, men som ogsaa havde denne Ret i fuldeste Maade og medfødt; — han skyldte endelig Adelen sin Ophøielse paa Danmarks Trone tiltrods for de lavere Stænder, Borgere og Bønder, som netop havde villet holde ham borte fra det danske Kongedømme, og som derfor, med hans Indrømmelse, havde maattet lide en grusom Straf. Med en saadan Fortid, og med det strengt aristokratiske danske Raad ved sin Side, ja i mange Maader behersket af det, — desuden af en Karakter, der neppe var i høi Grad given for Selvrædighed og heller ikke var meget kraftig, om den end var smidig — tør man vel sige, at Kristian ikke var istand til ret at opfatte sin sande Stilling ligeover for Norges Bønder og Almue, eller den Nytte, han af den kunde drage til Udvidelse af sin kongelige Magt og sin Rets Befæstelse paa de tvende nordiske Rigers

¹⁾ S. o. f. II. 672.

Trone. En Gustav Basa kunde muligen have indseet det og draget Nytte deraf, — Kristian af Oldenborg formaaede det ikke.

Uagtet saaledes Kristian III unegtelig havde en Forestilling om Norges Bigtighed for sig og sin Æt, til at sikke dem Danmarks Kongedømme, saa gjorde han dog, med Undtagelse af hvad allerede er nævnt, intet betegnende Skridt for at vinde Sig og Sine det norske Folks Belvillie og Hengivenhed. Selv satte han som Konge aldrig sin Fod paa norsk Grund. I 1548 sendte han vel sin Søn, Prins Fredrik, der allerede var valgt til sin Faders Eftermand i Danmark, med et talrigt Følge af danske Adelsmænd, blandt hvilke Klaus Bille, til Norge, for der at modtage, som det hed, „de norske Stænders“ Hylдинг baade paa sin Faders Vegne som Norges værende Konge, og paa egne som dets tilkommende Konge. Men Prins Fredriks Ophold i Norge var forsvarigt, og han kom ikke længer end til Afershus. Han gik til Søs fra Kjøbenhavn den 18de Juni, kom den 8de Juli til Afershus, hvor Hyldingen foregik den 12te næst efter, han var endnu der tilstede den 17de Juli, men skal den 3die August igjen have været i Danmark ¹⁾. At denne Kristians Forsømmelse af sin egen Fordeel, som man vel tør kalde det, med Hensyn til Norge ikke skrev sig alene fra Foragt og Ueggyldighed for Nordmændene, men deels har været en Følge af det danske Raads fiendske Indgivelsler, deels maaskee bevirket ved en Frygt hos Kongen selv for Stemningen mod ham hos Landsfolket, — har man Aarsag til at gjette.

At Norge led baade i aandelig og i materiel Henseende under den Forbindelse, hvori det fra nu af traadte til Danmark som et Slags Provins af dette, i Birkeligheden i det mindste, om end ikke ganske i Navnet, — derom kan man ikke tvivle, helst naar man seer hen til den nærmeste Tid efter Forandringen, til Kristian II's og Fredrik II's Regjering. Men negtes kan det paa den anden Side ikke heller, at den Fornedrelse og Ulykke, som ved denne Veilighed overgik Norge som Stat, blev ved Forsynets Styrelse en i flere Maader gavnlig Forberedelse til den lykkeligere Stilling, det nu indtager i sin gjensødte Selvstændighed.

Kirkereformationens Indførelse i Norge kan man vel maaskee sige blev af Kristian III drevet med noget større Kraft og mere forudseende Klogskab end Ordningen af Rigets statsrettlige Forhold; men ogsaa ved hin fandt væsentlige Mangler Sted, og kom store Misgreb ja Uretfærdigheder tilsyne. Kristians Sjæl var ganske vist aaben for

¹⁾ Krag og Stefanius I. 314; ifrt. m. II. 420—422. Høltfeld, Chr. III.; henfører det til 1547; men at 1548 er det rette Aar, beviser Fredriks Brev for Opdals Bønder, givet paa Afershus den 17de Juli 1548, N. Dipl. I. 813, og ligeledes Brevene hos Kr. og Stef. II. I. c.

Religionens Indtryk; Luthers Lære havde dybt grebet ham, og der er neppe nogen Tvivl om, at han jo havde fattet dens religiøse Kjerner. Men han var født Fyrste og Aristokrat; Kongedømmet over tvende Riger faldt i hans Lod, og hans Opgave blev at være Statsmand ved Siden af Kirke reformator. Denne Stilling, hvilken han forresten delte med saamange andre Fyrster, der erklærede sig for Luthers Lære, var slibrig. Opfordringen til, meer end tilbørligt, at nytte den romerske Kirkes Fald til Fyrstemagtens eller den verdslige styrende Magts Udvidelse paa Kirkens og Religionens Enemærker, var fristende, — og Kristian kan ikke fritages for at have givet efter for Fristelsen. Fordrede end Reformationens Aand, at den nu fra Roms Herredømme frigjorte Landskirke med samt dens uhyre Ejendomme stilledes under Kongedømmets eller den høieste verdslige Magts Overopsyn, — at Biskoppernes hierarchiske Myndighed ophævedes tilligemed deres og de øvrige kirkelige Personers overdrevne Friheder og Forrettigheder i Staten, — at overhovedet Geistlighedens strenge Afsondring som Stand tilintetgjordes, — at endelig unyttige, ja skadelige Indretninger i Kirken gave Plads for nyttigere, mere tidssvarende og mere paafrævede, — saa tilkom der dog ikke derfor den verdslige Statsmagt en uindskrænket Myndighed paa Kirkens Omraade, med Hensyn til Ordningen ikke alene af Kirkens ydre Styrelse men ogsaa af dens Lære, — og heller ikke en ganske vilkaarlig Skat og Batten med Kirkens lovlige erhvervede Gods og Ejendom, eller med dens ved gammel Lov og Sedvane hjemlede Indtægter, til rent verdslige Foretagender og til Indretninger, der stode i liden eller ingen Forbindelse med Kirkens egentlige Diemed. Og at disse Afsmaal med fuld Ret kunne fremføres over Kristian III's Reformatjonsverk i begge hans Riger, og kanstee end mere i Norge end i Danmark, er neppe Tvivl underkastet.

Hovedtrækkene i den ydre Kirke reformation vare allerede udfastede og vedtagne i den kjøbenhavnske Reces af 30te October 1536 nemlig: — Ophævelsen af det gamle Biskopsdømme, og dets Myndigheds Overførelse til Kronen, — Indsættelsen i Biskoppernes Sted af kongelige Embedsmænd, nemlig Superattendenter eller Superintendentter, som overordnede Lærere i Kirken, — Biskopsgodsets Henlæggelse under Kronen, — og endelig alle geistlige Indretningers Underordning under Kongens og Rigsraadets Tilsyn og nærmere Bestemmelse. Disse Grundtræk maatte imidlertid udføres meer i det Enkelte; og herpaa lagdes ufortøvet en kraftig Haand. Kong Kristian bestemte sig til at lade forfatte „en christelig Ordinants“ og sammenkaldte i den Anledning et Møde i Odense til den 6te Januar 1537 af Geistlige fra Danmark og Slesvig; og dem overdroges det at gjøre Udfast til

en saadan Ordinants, naturligvis ganske i den lutheriske Læres Aand. Da Udkastet var færdigt, blev dette først gennemgaaet af Kongen, og derpaa af denne ved hans tyske Hofpræst, Anders Jædike, sendt til Wittenberg til Morten Luthers eget Gjennemsyn. I Juli samme Aar kom, paa Kristians Kaldelse, Doktor Johan Bugenhagen, en Pommer af Fødsel, og en af de wittenbergiske Theologer, der stode Luther nærmest, til Danmark for at lede Reformationsverfets Ordning efter de lutheriske Grundsætninger; og ham blev nu atter Kirkeordinantsens Udkast overgivet til næiere Prøvelse. Efterat Bugenhagen, skjønt iffrum Præst af Bielse, havde udført Kongens og Dronningens Salvelse og Kroning, der foregik i Kjøbenhavn den 12te August 1537, blev det ogsaa ham overdraget at indvie de syv nye danske Superintendenter, der traadte i de fængslede Biskoppers Sted; og denne Handling udførtes den næst paafølgende 2den September, ligeledes i Kjøbenhavn. Samme Dag blev Kirkeordinantsen, som imidlertid ogsaa havde været det samlede danske Rigsraad forelagt og af dette var bleven samtyktet, underskrevet af Kongen og saaledes ophøiet til en Lov for Superintendenterne. Den udkom trykt, i det latinske Sprog, inden Aarets Udgang. Senere blev den i Juni 1539 forelagt en i Odense samlet dansk Herredag og der afgjørende vedtagen, hvorpaa den i sin endelige Form og paa Dansk udkom i Trykken 1542. Paa Herredagen i Odense, den 10de—14de Juni 1539, blev altsaa Kirkereformationen for Danmarks Bedkommende fuldendt, og umiddelbar derpaa forløb ogsaa Dr. Bugenhagen Danmark ¹⁾.

At denne Kirkeordinants, skjønt fortrinsvis bestemt for Danmark, ogsaa skulde gjælde for Norge, kunde allerede ansees som givet ifølge de paa Rigsdagen i Kjøbenhavn den 30te October 1536 fattede Bestemmelser. At Kong Kristian imidlertid havde tænkt sig, at nogen Afændring muligen kunde blive at foretage med den for Norges Bedkommende, viser en kort Artikel, som har til Overskrift „Om Norge“. Det heder nemlig her: „Vi ville med det Første besørge Superatten-

¹⁾ Helveg, den danske Kirkes Historie efter Reformationen, 2den Udgave, I. 5, 47; Kirkeordinantsen selv findes paa Dansk blandt Tillæggene til Krag's og Stefani Kristian III's Hist. i dennes I. 542—624; og om Forberedelserne til den sst. 542, 543, samt om dens første Udfærdigelse af Kongen den 2den September „samme Dag som Stifternes Superintendenter offentlig bleve ordinerede“ sst. 546 Not. Det sidste stemmer fuldkommen med Ordinantsens ældste latinske Udgave af 1537. I den heder det nemlig ved Indledningens Ende: „Datum Hasniæ in castro nostro, Anno domini M. D. XXXVII, secunda Septembris, qua die publice ordinati sunt dioecesium superintendentes“. Hvitfeldt under 1537 siger imidlertid, at Superintendenterne bleve indviede den 26de August, hvilket ogsaa Edvardssøn antager, s. N. Saml. I. 9; men dette maa efter det ovenangførte være urigtigt.

denter i Norge til hvert Stift, hvilke vi og ville give Befaling, at de, saa meget som muligt er, skulle gjøre deres Flid, at hvert Sogn maa have gode Prædikere og det sande Guds Ord, at der og intet maa forsømmes, hvad der hører til Guds Ords Prædiken og Menneskets Salighed, og stikke hvad dem tilstaar (tilkommer) i andre Sager, der i denne vor Ordinants begrebne ere, indtil vi selv komme i Norge, hvilket vi med Guds Hjælp snarlig forhaabe, — da ville vi efter Superattendenternes Raad, besynderlig i hver Sted, bestikke og stadfæste, hvad efter denne Ordinants der ikke holdes kan; thi der vil i mange Stykker holdes en anden Ordinants" ¹⁾. Kristian kom dog, som vi have seet, aldrig til Norge, og ikke heller udkom fra ham nogen for Norge tillempet egen Kirkeordinants. Den for Danmark vedtagne blev saaledes ogsaa den gjældende i Norge.

Kristian III havde imidlertid, allerede før han understrev Kirkeordinantsen, udtalt sig til Hr. Esge Bilde, om den norske Reformations-sag, saavidt Bergens Stift vedkom, i en Skrivelse af 17de Juni 1537 fra Kjøbenhavns Slot. Det paalægges her Esge Bilde at lade alle Biskopsgaarde, alt Biskopsgods og alle biskoppelige Indtægter tage under Kongens Regnskab i Lighed med Kronens Gods der i Stiftet. Dog skal Kapitelet i Bergen med alle Vikarier og Sogneprester over hele Stiftet holdes ved Magt og nyde sine Indkomster som hidtil; blot Biskoppens Rettigheder skulle „alt opbæres til vort (Kongedømmets) Behov“. Ligeledes skulle Munkes- og Nonneklostere, forsaavidt de endnu beboes af Munk eller Nonner, holdes ved Magt; men ere de blevne forladte af Beboerne, skulle de lægges under Kongens Regnskab med alt sit Gods og alle sine Indtægter. Register og Inventarier skulle forfattes over Kostbarheder og Ornamenter baade ved Domkirken og andre Kirker, og ved Klosters og Hospitaler i Bergen og Bergens Stift; Hr. Esge skal tage disse Register i Forvar og paasee, at intet kommer bort. Men ved Siden heraf bydes ogsaa, at man skal lade alle Kirkens Personer og Sogneprester i Stiftet „blive ved deres gamle Stikke og ingen nye Prædikere indsatte“; for at ingen Forstrækkelse eller Uenighed skal opkomme blandt den fattige og uforstandige Almue der i Landet, før end Kongen „kan finde andre Raad til og saa med Lempe og Føje komme dem til nogen Bekjendelse og bedre Forstand i Guds Ord“. Han agter med det Første at „stikke en Biskop did ind i Stiftet, som skal visiter og have Tilsyn paa Klerkeriet“, at det stikker sig retteligen i sit Embede ²⁾. — Lignende Skrivelse

¹⁾ Krag og Stef. I. 598. Artikelen findes allerede i den latinske Udg. af 1537 fol. lvij. a. med Overkrift „de Norvegia“. ²⁾ Lange, Klh. 1ste Udg. 768—769.

ser maa være udgangne til de kongelige Hovedsmænd i andre Dele af Norge for at tjene dem til Rettesnor i deres Udfærd i Kirkeformationens Anliggende.

De Grundsætninger, her af Kong Kristian udtales, maa overhovedet kaldes maadeholdende og kloge, især hans Forrifter med Hensyn til Presternes Opretholdelse omkring i Landet, og med Hensyn til Afværgelse af Landalmuens Forvirring ved de nye Religionslærdømmes ganske uforberedte Forfyndelse. Her skulde man — saa vilde Kongen — opbie de overordnede kirkelige Tilsynsmænds Komme, som Kongen med det Første vilde udnævne, og som han endnu kalder: Biskopper; dem skulde den verdslige Dyrighed, saa var vel Kristians Mening, overlade den egentlige religiøse Deel af Reformationsverket. Ikke desto mindre skimter ogsaa Kongens Agt, at berige Kongedømmet paa den faldne romerske Kirkes Beføstning, tydelig igjennem i Bestemmelsen om alt Biskopsgods og alle Biskopsindtægternes Henlægelse under Kronen, — noget der ingenlunde var tænkt som en blot midlertidig Sikkerhedsforholdsregel til hint Guds Beskyttelse. Dette viste sig nemlig snart, da de Superintendenter, som endelig bleve ansatte i de katolske Biskoppers Sted, ikke fik Raadigheden over det gamle Biskopsgods eller dets Indtægter, menattes paa en langt sparsommere bestemt Underholdning, medens Biskopsgods i sin Heelhed forblev under Kronen og til dens fulde Raadighed. Ikke engang den gamle biskoppelige Andeel af Tienden skulde tilfalde de nye Superintendenter, skjønt Tienden i det Hele udtrykkelig paabødes vedligeholdt. Thi Budet i den kjøbenhavnske Reces¹⁾ blev for Tiendens Bedkommende ogsaa strax gjort gjældende for Norge med den Forandring, som ældre Lov her gjorde nødvendig. Her blev nemlig de to Fjerdedele af Tienden, som efter gammel Kristenret, den ene tilkom Sognekirken, den anden Sognepresten, fremdeles henlagte til disse; men Biskoppens Fjerdedel, og den Fjerdedel, som kaldtes Bondelodden, hvilken oprindeligt var bestemt for Sognets Fattige og senere ved en Misbrug var bleven paa en Maade lagt under Biskoppens Raadighed, — disse to Fjerdedele bleve nu tillagte Kronen. Den, som det ved første Diekast kan synes liberale, Bestemmelse med Hensyn til Klostrene, hvilken forekommer i Kristians Brev, og tidligere var udtalt i Recessen af 30te October 1536, — den kom i Virkeligheden ikke den norske Kirke til nogen Fordeel. Thi den af Kongerne Kristian II og Fredrik I begyndte Inddragning af Klostrene og deres Gods til verdslige Forleninger under verdslige Kronens Embedsmænd, eller til Kongens videre fri Forsøining, fortsattes under Kristian III; og skjønt de af Kongen tilskikkede verdslige Be-

¹⁾ S. o. f. II. 817.

styrere skulde sørge for dem af Klosterskollen, der ikke foretrak at flytte ud, saa blev dette Underhold, saavidt man kan skjønne, kun i knappest Maal de Gjenblivende tildeelt. I 1555 omtales allerede de norske Klosters Ophævelse og Inddragelse under Kronen som en fuldendt Gjerning, og i 1562 finder man det sidste Spor af norske Munkel¹⁾.

Biskopsgodset og Klostersgodset i Norge med deraf flydende Indtægter samt Halvdelen af Tienden tilfaldt saaledes ved Reformationen Kongedømmet eller Kronen. Men Kristian vidste, ved Siden heraf, ogsaa at stræbe til sig en god Del af Kirkens rørlige Gods. Under 27de April 1537 paalagde han fra Viborg Esge Bilde at skaffe ham af Klosters eller Kirker forgyldt Kobber, nemlig Tavler, Billeder, Lysestager og andet lignende af denne Materie, — rigtignok, som det hed, med deres Minde, som havde Kloster eller Kirke i Forlening²⁾. Og i et Brev af 23de Juni 1537 fra Kjøbenhavns Slot overdrog han samme Esge Bilde, i det han takkede ham for hans Tjeneste i det Nordenfjældske, og bød ham at indtage Bergens Stift paa Kongens Vegne, — at sørge for, „at Intet forrykkes af Kasse, Diske, Monstrantier, Klenodier, Guld, Sølv, forgyldte Tavler og andet saadant, der er eller findes i Kirker eller Klosters, at det bliver tilstede alt sammen“, og deri paasee „vort Gavn og Bedste“³⁾. Kongedømmet skulde altsaa have sin Del ogsaa af Kirkens rørlige Kostbarheder, og Indbringelsen af alle disse Kirkeskatte i Kongens Skatkammer, — hvilken vi vide med Sikkerhed senere foregik fra mange andre Dele af Landet end fra Bergens Stift, og hvilken vistnok maa antages i Regelen at have foregaaet fra alle Landsdele, forsaavidt i det mindste Veiligheden tillod det, og Sagerne ansaaes for Flytningen værd, — har vist nok ikke lidet bidraget til igjen at fylde den kongelige Kasse, der ved den foregaaende Krig var bleven saa haardt medtagen.

Hermed være ingen Bebreidelse udtalt over det, at Kongen, da han engang var erkjendt for Landskirkens Hoved, tog under Kongedømmets eller Kronens Varetægt det Kirkegods, som nu, efter den nye Kirkeordning, maatte agtes uhensigtsmæssig anvendt, om det anvendtes paa den gamle Maade og efter den romerske Kirkes forfaste Grundsaetninger. Men Bebreidelse maa dog ramme Maaden, paa hvilken disse Rigdomme, under Kongedømmets Ledning, senere for største Delen nyttedes. Det var en retfærdig Forbring, at de maatte komme Kirkens Formaal paa en fornuftig og med Reformationen stemmende Maade til Gode, — at de maatte blive anvendte til den religiøse Oplysnings og de dermed forbundne Indretningers Fremme. Men dette skede, saavidt man har kunnet efterspore, kun for en meget ringe Del. Det meste af hine Rigdomme

¹⁾ Lange, *Alh.* 2den Udg. 174—192. ²⁾ *N. Dipl.* I. 793. ³⁾ *Sk.* III. 831.

gif til aldeles verdsligt Brug, til Forhøielse af Kongedømmets ydre Magt og Glands og til Underhold for de adelige Danste, hvilke Kongerne sendte til Norge som sine høiere Embedsmænd der.

Det var, som vi have seet, ved nye evangeliske Biskopper eller Superintendentter at Kong Kristian III forbeholdt sig at ordne den egentlig religiøse Deel af det nye norske Kirkevæsen. Bestikkelsen af Superintendentter for Norge maatte altsaa blive en Hovedsag for ham, da Norges Krone i 1537 var bleven ham sikret.

Det er tidligere fortalt, at Kristian allerede i November 1536 overdrog Hovedsmanden paa Bergenhus, Hr. Esge Bilde, og Erkebøgen i Bergen, Mgr. Geble Pedersøn, Bestyrelsen af Bergens Biskopsdomme og dets Gods ¹⁾. Dette Skridt viste en Tiltro hos Kongen til Gebles reformatoriske Aand, i hvilken Tiltro han heller ikke bedrog sig. Større Kjendskab til Manden vandt Kongen, da Geble selv i 1537 kom til Danmark; og han blev nu af Kristian kaldet til Superintendent over Bergens Stift. Til dette Embede skal han være bleven indviet af Dr. Bugenhagen sammen med de syv danske Superintendentter ²⁾. Ligesom han tidligere skal have vundet Kongens Belvillie ved at lade denne overrække som testamentarisk Gave af den afdøde bergenske Biskop, Olaf, et værdifuldt Sæt af Guldskob, — saaledes skal han ogsaa nu ved sin Indvielse have tildraget sig Bugenhagens Opmærksomhed derved, at han var den eneste af de Indviede, som efter Ordinationen betænkte Bugenhagen med en Gave ³⁾. Da Kongen siden i Sommeren 1539 sendte Herrerne Trud Ulfstand og Klaus Bilde til Norge for paa sine Begne at ordne Norges Sager i Almindelighed, og navnlig ogsaa de kirkelige Forhold, saa gjorde han Geble til deres Medhjælper i sidste Henseende. Geble havde i denne Anledning ved Midsummers Tid en Sammenkomst i Oslo med de to kongelige Fuldmægtige, og kunde fra Oslo under 28de Juni melde Kongen, at Kannikerne i Oslo og Hamar samt Geistligheden sammesteds med Borgemestere, Raad og Borgere havde vedtaget Ordinationen. Men han maatte med det samme underrette Kongen om, at der Ingen var, som trøstede sig til at overtage en Superintendents Embede i de tvende Biskopsdommer, hvilke omtales som allerede forenede, i det Hamars Biskopsdomme var underlagt Oslos Domkirke. Den menige Almue, baade Lærde og Ulærde, siger han, bede derfor Kongen paa det indstændigste, at han vil bestikke dem en lærd Mand til Superintendent, „at de maatte komme til Evangelii rette Forstand“ ⁴⁾. Geble Pedersøn døde i Bergen den 7de eller 9de Marts 1557 ⁵⁾.

¹⁾ S. o. f. II. 818.

²⁾ Sft. II. 832.

³⁾ Nor. Saml. I. 9 efter Er-

varbøson.

⁴⁾ N. Dipl. I. 796.

⁵⁾ Nor. Saml. I. 14.

Man maa af den ovenomtalte Magr. Gebles Skrivelse slutte, at det har gaaet let med Ordinantsens Antagelse i Norge af de høiere Geistlige og af den verdslige Dyrighed, men at det har været vanskeligt at finde dygtige Mænd, der vare villige til at overtage Superintendentens Kald her i Landet. Og denne Vanskelighed, som af Geble nærmest omtales for de forenede Oslos og Hamars Stifters Bedkommende, har vistnok bevæget Kongen til her at afvige fra den Regel, han ellers havde fulgt i Danmark med Hensyn til de evangeliske Superintenders Beskikkelse: ikke at benytte nogen af de forhenværende katolske Biskopper. Han indsatte nemlig igjen Biskop Hans Reff til Bestyrer af de under Oslos Stol forenede Oslos og Hamars Biskopsdømmer. Den smidige Biskop Hans, der dog i sin Tid havde vist sig tilbørlig romerskfindet, maa altsaa have vidst, under sit Ophold i Kjøbenhavn, baade at indbynde sig hos Kongen, og tillige at overbevise denne om sin oprigtige og fuldstændige Overgang til Luthers Lære; thi ellers synes Kristian ikke. at have kunnet betro ham den geistlige Overbestyrelse af en saa stor og vigtig Deel af Norge, som de to nævnte Stifter var. Naar dette er skeet, vide vi ikke med Sikkerhed. Ved Midten af 1539 var, som vi nys have seet, de to Biskopsdømmer uden Forstander; og først fra 1542 have vi et Brev, der viser os Hans Reff som Oslo Stifts-Forstander. Brevet er givet i Oslo den 16de Februar 1542 og angaar Magestifte af noget Domkirken tilhørende Gods. Hans Reff nævnes først blandt Udstederne, foran Norges Riges Kansler, og hvad mere er han nævner sig: „Hans Reff med Guds Raade Biskop i Oslo ¹⁾“. Mellem Midten af 1539 og Begyndelsen af 1542 har altsaa hans Tilbagekomst til Oslos Stol fundet Sted; og han maa have faaet Kongens Tilladelse til fremdeles at benytte sin gamle katolske Titulatur. Hans Dødsaar vide vi ikke, men hans Eftermand, Magr. Anders Matsøn, kalder sig i Brev af 1ste December 1546: „Superintendens til Oslo og Hamars Stift“ ²⁾.

Som første evangeliske Superintendent i Stavangers Biskopsdømme nævnes Jon Guttormsøn, der blev ansat i 1541 ³⁾.

Senest af de norske Biskopsdømmer fik Throndhjems sin Superintendent i Magr. Thorbjørn (Torbern) Dlafssøn. Det throndhjemske Kapitel havde i 1537 ved Trud Ulfstand og Kristoffer Hvitfeld modtaget Kong Kristians Bøste om Raade og Tilgivelse, hvis det

¹⁾ Dan. Magazin I. 341.

²⁾ N. Dipl. I. 810. Peder Klausen kjender slet ikke denne Anders Matsøn.

³⁾ Saaledes siges, uden Nævnelser af Dagen, i „Registre over alle Lande“, ifølge Dypgivelse fra det norske Rigsarkiv. Peder Klausens Udsagn i hans Norges Beskrivelse 52, at Jon Guttormsøn blev ordineret i 1537, er følgelig urigtigt.

vilde forlade Erkebiskoppens Sag og gaa Kongen til Haande. Her paa blev, som det lader, ikke strax noget skriftligt Svar givet. Maa skee har Kapitelets Defenus, Knut Pedersøn, der var med paa Stensvikholm, gjort Banffeligheder. Men snart aftraadte han eller blev nødt til at aftræde, og til hans Eftermand valgte Kapitelet Thorbjørn Olafsson. Denne drog strax efter til Danmark til Kong Kristian med Kapitelets Skrivelse af 13de Januar 1538, hvori det fralagde sig al Medviden og Deltagelse i Erkebiskop Olafs Foretagender mod Kongens Sendebud 1536, og udbad sig Kongens Stadfæstelse paa sine Indtægter og Friheder. Thorbjørn var heldig i sit Erinde. Han udvirkede nemlig Kongens Brev fra Gottorp af 14de Marts 1538, hvorved den forlangte Stadfæstelse udtaltes, dog Kongens „Reformats og Ordinans“ uforkrænket. Med dette Brev kom Thorbjørn tilbage. Men endnu henled, uvist af hvilken Grund, nogle Aar, før en Superintendent over Thronhjems Biskopsdømme blev tilskiftet. I et Brev af 4de Januar 1542 udtalte Kapitelet for Kongen sit Ønske, at denne, som nu havde forsynet alle Norges øvrige Stifter med Superintendenter, ogsaa vilde stikke en saadan over Thronhjems Stift, og nævnte som sit Valg „paa Kongens gode Behag“ Mgr. Thorbjørn Olafsson. Ikke før end i 1546 blev dog dette Ønske af Kongen opfyldt, i det han ved Brev fra Koldinghus af 6te Januar udnævnte „Torbern Olfsen“, der omtales i Brevet som anbefalet af „den høie Skole i Kjøbenhavn“, til Superintendent i Thronhjems Stift. Thorbjørn var selv Brevets Overbringer. Da det heder, at Thorbjørn havde studeret i Wittenberg, saa er det ganske rimeligt, at dette er blevet ham paalagt som Forberedelse til hans Embede, og at hans Studium i Wittenberg har foranlediget den lange Frist, før han fik sin Udnævnelse af Kongen. Han døde allerede 1548 ¹⁾).

Om Kirke-reformationens Indførelse paa Island og om de to islandste Biskopsdømmers Besættelse med evangeliske Superintendenter skulle vi lidt nedenfor tale særskilt. Her maa jeg endnu kun korteligen berøre Færøernes Biskopsstol. Om den vide vi i det Hele lidt, og angaaende dens Overgang til Reformationen saa godt som intet. Den Biskop til Færøerne, der senest ovenfor blev omtalt, var Amund Olafsson, som den første Januar 1533 af Kong Fredrik I fik „Livs-brev“ paa Færøernes Biskopsdømme ²⁾. Han var den sidste katolske Biskop der; men om han er død i sin Verdighed, eller om han har

¹⁾ Danske Mag. VI. 289—299; jfr. A. Erlandsen, biogr. Efter. om den nordensjældske Geistlighed 16. Peder Klausen har ikke Thorbjørn i sin Biskopsretle, men nævner hans Eftermand, Hans Gaas, som første Superintendent i Thronhjem. ²⁾ S. o. S. II. 737.

maattet frasige sig den, vides ikke. Amunds Eftermand var Jens Riber, efter Navnet at domme en dansk Mand. Han omtales som den første og eneste evangeliske Superintendent der paa Nerne. Han blev i 1557 forflyttet til Stavanger, da den første Superintendent der, den fornævnte Jon Guttormsøn, frasagde sig Embedet, hvilket derpaa Jens Riber skal have bestyret til sin Død 1571. Efter hans Afgang fra Færøerne, fik disse ikke meer nogen egen Superintendent til øverste Kirkeforstander, men kun en Provst, der først underlagdes Bergens Superintendent, senere Sjællands¹⁾.

Med de evangeliske Superintendenter's Indsættelse i Norge synes Reformationens Verk det fra Kristian III's Side paa en Maade at være afsluttet. Den hele Religions Forandring i Norge udgik, som man af det Foregaaende vil see, fra Kongen og hans danske Raadgivere, uden at hverken den norske Geistlighed eller det norske Folk derved toges paa Raad. Forandringen var ikke forberedet ved nogen religiøs Undervisning; og hverken Landspresterne eller den menige Lægmand synes ret at have forstaaet dens Betydning. Alt gik imidlertid, hvad Kirke-reformationen vedkom, tilsyneladende roligt af. Grunden hertil var uden tvivl deels, at den romerske Kirke i sin henstivnende Form allerede havde i Norge tabt det meste af sin vækkende Kraft og med det samme det norske Folks levende Medfølelse, — deels at Forandringen foregik paa en Maade, der gjorde den i Begyndelsen lidet mærkbar for Almue. Styrelsen, der ikke kunde opdrive uden et ringe Antal lutheriske Lærere for Norge, nødtes til at lade Mængden af de katolske Prester forblive ved deres Kirker; og disse Prester opretholdt saameget af de papistiske Kirkesikke som de kunde uden aabenbare at støde den verdslige og geistlige Dyrighed. Denne udviste ogsaa uden tvivl, ifølge Kongens eget Ønske, i Begyndelsen megen Overbærenhed og Lempe. Da Reformationens verdslige Maal var opnaaet, overlod Landsstyrelsen Udførelsen af de egentlige religiøse Banfeligheder til Tidens Gang og en ny Sedvanes Magt.

Den norske Kirkes Reformation gik som sagt, efter Alt hvad man ved, i det Hele for sig uden at vække nogen voldsom Gjæring og Brydning i Folket. Den gienndreves i det Ydre med stor Hast og uden tilbørlig aandelig Forberedelse; i det Indre derimod, i Folkets religiøse Følelse og Bevidsthed, banede den sig uden tvivl meget langsomt Veien.

Vi maa endnu, før vi forlade selve Norge for at see Kirke-reformationens Seier paa Island, opholde os et Øieblik ved de Personers senere Skiebne, som vi i det nærmest Foregaaende have seet spille Hovedrollen i de Bevægelser, der ledsagede Tilintetgørel-

¹⁾ Debes, Færøernes Beskriv. 292; Peder Klansen, Norges Bskr. 52, 53.

sen af Norges Selvstændighed som Rige, og dets Kirkes derpaa følgende Reformation.

Her møder os da først Erkebiskop Olaf Engelbrektsøn. Vi forlode ham som Flygtning paa Veien fra Norge til Nederlandene, hvorhen han først synes at være kommen efter meer end een Maanedes Seilats, og efterat Vaabenstilstanden mellem Danmark og Nederlandene allerede var sluttet i Bryssel den 3die Mai 1537 ¹⁾). At denne Stilstand maatte være høist nedslaaende for ham, er utvivlsomt, om end de Artifler, den indeholdt til hans Sikkerhed, maatte overtøye ham om den nederlandske Styrelses Belvillie for hans Person. Da han var kommen til Nederlandene, blev ham strax anvist Ophold i Lyr i Brabant, hvor Kong Kristian II forhen havde henlevet nogle Aar af sin Landflygtighed. Erkebiskoppen findes at være kommen did allerede inden den 28de Juni 1537 ²⁾). Det varede ikke længe før hans Ophold i Nederlandene blev Kristian III bekjendt, og før denne tilskrev Dronning Maria om ham. I et Brev af 1ste Juli samme Aar fra Kjøbenhavn anklager Kristian ham for at have brudt sin Trostabs mod sin Konge og at have bortført med sig fra Norge, 'foruden sit eget Gods, ogsaa meget der tilhørte Norges Rige og Kongen. Kristian beder om, at dette Gods maa igjen blive ham tilstillet, eller i det mindste maa blive optegnet og belagt med Arrest. Erkebiskop Olaf sees ogsaa virkelig at have taget med sig fra Thronhjem meer end som var hans private Eiendom; og det som maatte findes at tilhøre Kirken, derpaa ansag naturligvis Kristian sig fuld berettiget til nu at gjøre Fordring, da han havde stillet sig selv som den norske Kirkes øverste Forstander. Erkebiskoppen havde desuden ført med sig en Deel Kostbarheder, som Hr. Nils Lykke i 1534 havde givet ham i Forvar paa Stenvikholm Slot, og for hvilket han den 2den Mai i det nævnte Aar havde udstedt sin Forfryning. Paa dette sidstnævnte Gods fremkom snart Fordringer fra Nils Lykkes Frænder paa dennes umyndige Børns Begne. Det er imidlertid neppe rimeligt, at noget alvorligt Skridt er gjort i Anledning af nogen af disse Fordringer fra den nederlandske Styrelses Side i Erkebiskoppens levende Live. Hans Landflygtighedsstand blev ikke langvarig. Den 7de Marts 1538 døde han i Lyr ³⁾). Hvilken Alder han har naaet, vide vi ikke; hans tidligere Stilling gjør det dog rimeligt, at han ved sin Død har været allermindst en sexti Aar gammel, eller snarere maaskee sterkt nærmet sig de sytti ⁴⁾). Om hans Karakter have vi talt oftere ovenfor. De Bestyldninger, man har gjort ham for Uredelighed og Falskhed, maa i det Hele ans-

¹⁾ S. o. f. II. 821.

²⁾ Sees af et Brev til ham af denne Dag fra den keiserlige Raadgiver Scepperus; Brevet i den münchenske Saml. i det norske Rigsarchiv.

³⁾ Script. r. Dan. VI. 617.

⁴⁾ S. o. f. II. 654.

sees for uesterrettelige, eller i alle Fald for meget overdrevne; men at han har manglet den Karakterfasthed, som hans vanskelige Stilling, især i hans sidste Leveaar, fordrede, dette synes ikke at kunne negtes. At han mente sit Fædreland vel, og ligeledes den Kirke, han var sat til at forestaa, derom er heller ingen gyldig Grund til at tvivle, om han end i Forsvaret for begge var fuldkommen uheldig. For at fælde en fuldstændig og sikker Dom om hans Karakter og Handlinger, maatte man imidlertid have flere Kilder for Haanden, end dem man hidtil har havt til Raadighed.

Hans Efterladenskaber gave Anledning til mange Krav fra forskjellige Sider. Kong Kristians have vi allerede omtalt ligesom og Nils Lyfkes Arvingers. Men til disse Krav kom ogsaa, - strax efter Erkebiskop Olafs Død, Fordringer fra Pfalzgreve Fredriks Side paa Kong Kristian II's og dennes Arvingers Begne. Erkebiskoppen sees selv for sin Død at have godkjendt Nils Lyfkes Arvingers Ret og at have nøie betegnet og affondret det Gods, som dem tilkom; men til nogen virkelig Ublevering af det levedes ham ikke Levedage, og efter hans Død blev det sammensøiet med hans øvrige Efterladenskab. Om dette i dets Helhed fandt en langvarig Striftverling senere Sted gennem hele ti Aar, indtil det omsider i 1548 kom i Pfalzgreve Fredriks Besiddelse ¹⁾. Til den samme Fyrste kom ogsaa Erkebiskop Olafs Archiv, som han havde ført med sig fra Thronhjem, hvilket, i Forbindelse med Kristian II's Brevverling under hans Landflygtighed, siden kom til München, og derfra, ved den bayeriske Konges Gave, i 1830 til Norge.

Vi have før omtalt som Erkebiskop Olafs Fortrolige og som Mænd, der ganske vist havde megen Indflydelse paa hans skæbnesvangre Abfærd i 1535 og 1536, Einar Tjeld og Kristoffer Thronssøn, begge Bøbnere eller Svende, altsaa af lavere Adelsstand, og begge, saavidt vides, indfødte Nordmænd ²⁾. Det seneste vi vide om Einar Tjeld er, at han var blandt Befalingsmændene paa Stenvikholm, da Erkebiskoppen forlod Norge i 1537 ³⁾; efter Slottets Overgivelse i Mai Maaned samme Aar forsvinder han af Historien. Kristoffer Thronssøn derimod var en meer kjendt Fremtid forbeholdt. Han synes fortrinsvis blandt Erkebiskoppens verdslige Tjenere at have nydt dennes Fortrolighed, og som Følge heraf sees Rygtet at have veltet en væsentlig Andeel i Vincentius Lunges Drab og i det Hele i de stormende Optrin i Thronhjem i Januar 1536 over paa ham ⁴⁾. Kristoffer synes virkelig ogsaa at have været en rask og

¹⁾ En Mængde Breve denne Sag vedkommende har Rigsarchivar Lange gffrevet i nederlandske og belgiske Archiver, og til hans Afskrifter har jeg havt Abgang. ²⁾ Jfr. o. f. II. 793. ³⁾ S. o. f. II. 821. ⁴⁾ Sft. II. 788.

forflagen og derhos smidig Mand, som vel var stiftet til at spille en virksom Rolle i en oprørt Tid, og det ikke mindre med hemmelige Kenter end med aabenbare Volds handlinger. Han var, som det lader, Befalingsmand paa den lille Flaade, som i 1537 bragte Erkebiskoppen til Nederlandene. I det følgende Aar, efterat Erkebiskoppen var død, optraadte han fiendtlig mod Danmark som Fører af et eller flere Raperskibe, og gjorde et Angreb paa Helgoland, hvilket dog blev uden videre Følger¹⁾. Dette Foretagende gav imidlertid Anledning til at Kristian III ved Brev fra Odense af 15de September 1538 anklagede ham hos Amsterdams Borgemestere og Raad for Søroveri og fordrede ham paagreben og afstraffet ifølge en Artikel i Overenskomsten til Bryssel²⁾. Denne Fordring synes dog ikke at være bleven tagen til Følge, eller i ethvert Fald ikke at have bragt nogen stor Ulykke over Kristoffer. Thi et Par Aar senere finde vi ham i Danmark og i Kong Kristians Raade, idet denne i 1543 benyttede sig af hans Raad ved et Sotog til Nederlandene, som Magnus Gyldenstjerne anførte³⁾. I 1551 var han endog med blandt Anførerne for den Flaade, som Kong Kristian sendte til Island for at dæmpe de Uroligheder, Biskop Jon Aresøn der havde vaakt, hvilke senere skulle omtales⁴⁾. Man seer, at hans Klogskab og Smidighed maa have erhvervet ham Kongens Tilgivelse ja endogsaa Tillid. En Datter af ham var Anna, almindelig kaldet Anna Thronds. Hun var ved 1560 eller noget efter gift med den bekjendte skotske Herre, Jarlen af Bothwel, der siden, efter at have forladt hende, egtede Maria Stuart, Dronning af Skotland. Denne Annas Forbindelse med Bothwel var Grunden til, at hun senere kaldtes: Skottefruen⁵⁾.

Den saa ofte omtalte Fru Ingerd Ottesdatter (Rømer), Hr. Nils Henrikssøns Enke, overlevede Erkebiskop Olaf i mange Aar. Hun nød Fordeel af Reformationen derved at hun tilfødte i 1541 sit Neins Nonnekloster, som Erkebiskop Olaf længe havde gjort hende stridigt, til Forlening paa Livstid⁶⁾. Hun drafæede i 1555 paa en Reise. Hendes ældste Datter Margreta, Hr. Vincentius Lunges Enke, egtede siden den danske Adelsmand Jens Splid. Elina, gift med Hr. Nils Bylke, var, som før er sagt, død allerede i 1532⁷⁾. For at skaffe hendes Børn den Arv efter deres Fader, som Erkebiskop Olaf havde ført af Landet, viste Fru Ingerd sig meget virksom i Aarene 1538 og 1539, men, som det lader, uden Nytte. Fru Ingerds tredje Datter, Anna, var, som tidligere fortalt, gift med den danske Ridder

1) Krag og Stef. I. 192.

2) Kristians Brev i det belgiske Rigsarch. efter

Langes Afstr. 3) Krag og Stef. I. 263—265. 4) Smst. 353. 5) Norst

Maanedsskrift af Munch, 3die B. 436—438. 6) S. v. f. II. 706—707:

Lange, Rth. 2den Udg. 252.

7) S. v. f. II. 750.

Hr. Eriſ Ugerup. Den fjerde, Ingeborg, egtede Peder Hansſøn (Kille eller Baſſe), ogſaa en danſk Mand. Den femte endelig, den før nævnte Lucia, ſom havde haft den ulykkelige Forbindelſe med ſin Svoger, Niſ Lykke, blev, uagtet den Skam, hun herved havde paa- draget ſig, ſiden gift med den anſeede danſke Adelsmand, Jens Tilluſſſøn Bjelle¹⁾. Saaledes blev, ved Fru Ingerds fem Døttres Egteſkab med danſke Adelsmænd, det overmaade meget Fordegods, ſom hendes Mand, Hr. Niſ Henriksſøn, og hun havde ſamlet, overført i danſke Stormænds Hænder og en Arv for diſſes Ætlinger.

Hr. Eſge Bilde vedblev, eſterat Begivenhederne i 1537 havde ſkiftet Kriſtian III Norges Kongedømme, ikke længe at føre Befalingen paa Bergenhus. Han havde allerede tidligere ſønſtet ſig fritagen fra denne ſin Stilling for at kunne drage til ſit Fædreland, Danmark, og der indtage ſin Plads i dette Riges Raad. Hans Stilling i Norge huede ham ganſke viſt ikke meer, da Norges Selvſtændighed var tilintetgjort, og dets Raad var hævet, hvilket han ſynes gjerne at have villet ſee opretholdt, naturligviſ dog i dets ſeneste Betydning. Han overdrog, ſaaſnart muligt, Bergenhus midlertidig til Jens Splid og reiſte ſaa til Danmark. Inden Udgangen af 1537 (den 9de Decbr.) modtog Thord Roed, der af Kongen udnævntes til Hr. Eſges Eſtermand, Slottet²⁾. Kriſtian viſte ellers, at han paaſkjønte Eſge Bildes Fortjenelſter af hans Sag i Norge. Thi ikke længe eſter hans Komme til Danmark udnævnte Kongen ham til Danmarks Riges Hovmeſter og lagde ſin Tillid til ham for Dagen ved at betro ham Ledelſen af vigtige Underhandlinger med Udlandet. Hr. Eſge Bilde døde i Peſten 1552³⁾.

Hr. Klaus Bilde, Eſges Fætter (Farbroders Søn) var allerede, ſom vi ſaa, før Februar 1537 udtraadt af Norges Raad⁴⁾. Han vedblev imidlertid at være Hovedsmand paa Baahus og overtog i 1539, i Forening med Hr. Trud Ulfſtand, Kong Kriſtians Fuldmagt til at ordne Norges Anliggender⁵⁾. Klaus Bilde døde ſidſt i 1557⁶⁾.

Morten Krabbe endelig, gif, ſom vi allerede have ſeet, glip af ſit ſikke Haab om Bergens Biſkopsdømme, idet, trods alle hans Anſtrengelſer, Geble Pedersſøn dog til Slutning af Kong Kriſtian blev ham foretrukken. Morten Krabbe beholdt imidlertid ſit Kanslerembedet til ſin Død i 1543⁷⁾.

1) Sml. III. 580.

2) Pal.-Müller, Gr. F. II. 407.

3) Krag og Stef.

I. 362; Hvitf. Kr. III. u. 1552.

4) S. o. f. II. 823.

5) S. diſſe

Herrers Reces af nævnte Aar, givne i Oslo 24de Juni og i Bergen den 20de Auguſt, Paus. gl. norſke Love II. 291—298.

6) Krag og Stef. I.

391. Not.

7) Lange, Rth. 2den Udg. 400.

121.

Katholiciemens sidste Tid paa Island. Biskopperne Dgmund Paalsøn af Skaalholt og Jon Aressøn af Hole, dens ibrige Opretholdere. Reformationens fuldtomne Seier ved Jon Aressøns Død i 1550.

Alf de Lande, der hørte til Norges Rige og til den norske Kirke, var Island det, hvor den romersk-katholske Lære længst opretholdtes som Landsreligion, og hvor den senest, som saadan, veg for den evangelisk-lutherste.

Vi have i det Foregaaende seet, hvorledes begge Islands Biskopsdømmer i Aarene 1520—1524 fik nye Forstandere: — Skaalhølt Biskopsdømme Dgmund Paalsøn, Hole Biskopsdømme Jon Aressøn. Vi have ogsaa seet, at Forholdet mellem disse tvende Biskopper fra først af var mindre end venstabeligt, og hvorledes Dgmund havde gjort alt hvad der stod i hans Magt for at hindre Jons Valg og Indvielse, men hvorledes hans Bestræbelser i denne Retning alle strandede. Jon Aressøn blev indviet i Norge af Erkebiskop Olaf i 1524, kom i 1525 til Island og tog der sin Stol i Besiddelse¹⁾.

Disse tvende sidste katholske Biskopper paa Island, vare i mange Henseender ualmindelige Personer og, det tør man nok paastaa, i sin hele Karakter, Fremfærd og Levevis sande Repræsentanter for Mængden af sin Tids Biskopper.

Dgmund Paalsøn var meget ældre end sin Embedsbroder. Han skildres som en driftig Mand, især i alle verdslige Sager, og hans Skjøn paa disse dækkede tildeels hans Fattigdom paa geistlige Kundskaber i en Tid og under Omstændigheder da Biskoppen i sit Biskopsdømme gjaldt fuldt saa meget i Egenstøb af verdslig Styrer, som i Egenstøb af Christendommens Forstander. Han var en kraftig, ærgjerrig og stolt Mand, en Hovding i sit Væsen og berømt for sin Gæmildhed, hvilken han dog, naar han var i godt Lune, ofte øvede paa en hensynsløs, overdreven Maade. Men han var ogsaa en egensindig, opfarende, høit lidenskabelig-Mand, der i Alt vilde have sin Villie frem, og som Faa vovede at modsige; thi Indvendinger taalte han ikke, men overøste almindelig den, der vovede at fremføre dem, eller i det Hele vovede at gjøre ham imod, med de groveste og uverdige Skjældsord. Den Lykke, som havde fulgt alle hans Foretagender i hans tidligere Aar, havde, som man troede, udfjæmt ham og gjort ham saa umedgjærlig som han viste sig i sin overordnede Stilling. Noget egentlig ondt eller uædelt Sindelag synes han dog ikke at have havt, ikke heller skyldes han for at have vaft Forargelse ved nogen Usedelighed i Levnet, om end hans Levevis i det Hele ikke var synderlig klosterlig eller prestelig²⁾.

¹⁾ S. o. f. II. 643—646, 659—661. ²⁾ Træk af hans Karakter og navnlig af hans ubefindige Gæmildhed findes i Esop. Aarb. p. 3. Cap. 61.

Med herligere Naturens Gaver var Jon Aresøn udstyret. Han havde ogsaa et Bæsen, som fuldkommen sømmede en den Tids Storhøvding, var pragtfuld, gæstfri, gæmild, driftig og stolt. Han gav ikke Dgmond noget efter i verdslig Ærgjerrighed og Herkesyge. Men han havde større Selyherredømme, større Smidighed og større Gaver til at vinde sig hengivne Venner. I egentlige geistlige Rundskaber stod han ganske vist endogsaa under sin Embedsbroder, men hans Landsgaver synes langt at have overstraalet dennes, og netop at have været af det Slags, der maatte vække hans Landsmænds Beundring. Han var, som vi have seet, næsten uvidende i Latinen; men han var heldig Skald, ja maastee den første Skald blandt sine samtidige Landsmænd, og han havde altid en Bise rede, naar Omstændighederne fremkaldte den. Han var glad og oprømt i godt Bennelag, medens han tillige vidste baade i det daglige Liv og i Embedshandlinger at optræde med en Verdighed, der sømmede hans Stand og Stilling. Han var en aabenbar Overtræder af Celibatet; thi han levede fra sin Ungdom af lige til sin Død i ufordulgt Frillesliv med Helga Sigurdsdatter og avlede med hende fire Sønner og to Døttre. Men saadanne Forbindelser vare den Tid, Celibatsloven til Trods, ganske almindelige blandt Presterne, navnlig paa Island, og pakte liden Forargelse hos Folket, helst naar de, som Tilfælde synes at have været med Biskop Jons og Helgas, grundede sig paa et Slags, rigtignok mod Kirkeloven reentud stridende, Kontraktforhold, og overholdtes med Trostaa fra begge Sider. Jon havde endogsaa, besynderlig nok, i 1522, da han forlængst var Prest og allerede var paa god Vej til at blive Biskop formeligen ætledet, d. e. erkjendt for egte, fire af sine Børn, nemlig tre Sønner og en Datter¹⁾; og han fandt i sin meer fremtrykkede Alder, i sine djærve og kloge Sønner den sikreste og bedste Støtte for sine ærgjerrige Planer, saalænge Forsynet tillod disse at have Fremgang²⁾.

I Førstningen efter at Jon Aresøn havde taget Hole Stol i Besiddelse saa det heel fiendtligt ud mellem ham og Biskop Dgmond. Deres første Sammenkomst paa Althinget i Sommeren 1526 lignede meer to avindsyge verdslige Hovdingers Fremtog til en afgjørende Kamp end tvende Biskoppers Møde i Kirkens og Rettens Tjeneste. Fra begge Sider var Opfordring udgangen til Prester og Bønder at komme til Althinget saa mandsterke som muligt, og Stevne var sat hvor man skulde møde til Thingtoget. Da Tiden kom, red Biskop Dgmond søndenfra med meer end 1300 Mand i sit Følge, Jon nordenfra med 900; og saaledes mødtes de paa Thingvolden ved Draraa.

¹⁾ Finn Joh. II. 738, hvor et Vidnesbyrd af 1541 om Ætledningen findes.

²⁾ Om Jon Aresøns Karakter s. Espol. Arb. p. 3. c. 98.

Længe vilde Ingen af dem give efter for den Anden, og det saa ud til et Slag mellem de to Flokke. Men saalænge gif de bedste Geistlige og Bønder mellem Biskopperne, at de endelig lode Tanken paa almindelig Kamp fare; — dog kun paa den Maade, at en Tvekamp mellem to Mænd, een fra hver Side, skulde afgjøre Striden. Tvekampen fandt Sted den 1ste Juli paa en Holme i Draraa i begge Biskoppers og deres Mænds Paasyn. Kampen var længe uafgjørende; men endelig lykkedes det Dgmunds Rjæmpe at kaste sin Modstander ved Haandkraft til Jorden. Nordlænderne lode sig vel forlyde med, at ikke alt var gaaet retfærdigen til; men det blev dog ved hvad skeet var, og Biskopperne skiltes ad, om end ikke som Venner, saa dog uden at det kom til noget Slag mellem dem.

Men Dagen efter Tvekampen, Marie Besøgelses Dag, opbrændte Skaalholts Kathedralkirke i Biskop Dgmunds Fraværelse lige i Grunden, uden at man vidste med Sikkerhed Ildens Ophav. Paa selvsamme Tid brød Thingalmuen op for at drage hjem. Ogsaa Biskop Dgmund gav sig paa Hjemveien, men mødte snart Kirkepresten af Skaalholt, der bragte ham Ulykkestidenden. Den gjorde saa heftigt Indtryk paa Dgmund, at han tregange sank daanet af sin Hest, før han naaede Skaalholt. Hans første Ord, da han ret var kommet til sig selv, var: „hidtil har mangt gaaet mig efter Ønske, derfor er det billigt, at ogsaa noget gaar mig imod“. Forstandige Mænd, heder det, troede siden, at Ulykken var et Guds Bink til Dgmund for at dæmpe hans Overmod, og man fandt, at fra den Tid rammede Modgang oftere Biskoppen, og det meer og meer jo længer det led paa hans Levedage. Biskop Dgmunds Driftighed blev ikke knækket ved Ulykken; tværtimod viste den sig nu kraftigere end nogensinde, i det han fra alle Kanter, ved Gaver og ved Kjøb, samlede Tømmer til Kirkens Gjenopbyggelse, hvilken ogsaa paa det nærmeste blev fuldbragt inden hans Død ¹⁾. Hans Stridbarhed derimod og hans Had mod Jon Aresson, synes at være blevet dæmpet ved den indtrufne Hændelse, og det kom ikke oftere til saadanne forargelige Sammenstød mellem Biskopperne som det sidst omtalte. I 1529 viser sig endogsaa et venstabeligere Forhold at være indtraadt mellem dem, idet Dgmund meddelte Jons Søn, Magnus, prestelig Bielse og Bielsesbrev, efterat naturligvis den nødvendige Dispensation for ham som Prestesøn iforveien var udvirket ²⁾.

¹⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 60—61; Finn Joh. II. 526. ²⁾ Finn Joh. II. 551; Espol. Aarb. p. 3. c. 70. Hvad derimod Forstævnte paa anførte Sted fortæller om et Møde og Forlig mellem begge Biskopper i Husafell i 1530 forekommer mig usikkert. Den her nævnte Biskop Jons Søn, Magnus, døde allerede i 1534. Finn Joh. II. 668.

Hvad der dog rimeligvis mest har drevet Dgmund til at lægge
 Tomme paa sin Dphidselse mod sin Embedsbroder, var Frygt for Re-
 formationen. Thi Luthers Lære begyndte paa denne Tid ogsaa at
 blive kjendt paa Island, idet nogle af hans Skrifter førtes derover
 med tydske Kjøbmænd. Tydsterne dreve nemlig paa den Tid den meste
 Handel paa Den, og over Hamburg kunde fjetterste tydske Skrifter
 let finde Indgang. Jon Einarsson, Kirkeprest i Staalholt, læste en-
 kelte af Luthers Skrifter i Hemmelighed, og de gjorde det Indtryk
 paa ham, at han endog paa en Kyndelsesmessedag vovede at tale mod
 Helgentilbedelsen og falde den Afgudsdyrkelse. Biskop Dgmund blev
 meget vred herover og tog sig fore at irettesætte Presten. Men denne
 svarede ham med Sagtmodighed og beraabte sig blandt andet paa
 Paulus til Forsvar for Presternes Egteskab. Biskoppen vilde dog ikke
 høre derpaa og afviste hans Forsvar med de Ord: „Paulus var Hed-
 ningernes Læremester, men ikke vor!“ Der blev siden aldrig ret godt
 med Dgmund og Jon Einarsson ¹⁾.

Langt mere Uergrelse voldte ham dog en anden Klerks Overgang
 til Luthers Lære. Det var Gissur Einarsson, som havde været hos
 Biskoppen i længere Tid, og som denne havde taget sig meget af paa
 Grund af hans Forstand og gode Nemme. Biskoppen havde endog-
 saa kostet Gissur Skolegang i Hamborg. Gissur forblev i Tydskland
 4—6 Aar, skal have hørt Bugenhagen i Hamborg, og senere i Wit-
 tenberg Luther selv og Melancthon. Han kom ved denne Tid hjem
 til Island fuldkommen vunden for og oplært i den lutherste Lære.
 Men Biskop Dgmund havde ogsaa faaet Underretning om, at han
 havde inddruffet, som han udtrykte, sig „Luthers Kjæteri“, og vilde
 derfor længe ikke taale ham i sin Nærhed ²⁾. Dgmunds Had mod
 Luthers Lære skal endogsaa have drevet ham, der ikke ellers syselede
 synderlig med Bøger, til at sammensætte et Skrift mod Luther, hvilket
 dog var uden Verd ³⁾.

Forvirringen efter Kong Fredrik I's Død strakte sig ogsaa til Is-
 land, og Landet var, ligesom Norge, i flere Aar uden nogen erkjendt
 Konge. Fra tre forskjellige Kanter indløb Krav paa Herredømmet
 over, og de kongelige Indtægter af Island. Erkebiskop Olaf Engelbrekts-
 søn, og Norges Raad, gav Fuldmagt til begge de islandste Biskopper
 at optage Kronens Rente, hver i sit Biskopsdømme. Hertug Kristian,
 som han endnu kaldtes paa Island, befalede en Didrik Foged at gjøre
 det samme paa sine Begne. Grev Kristoffer af Oldenborg endelig
 tilskrev Islændingerne, at han havde udnævnt Markus Meyer til Hird-
 styrer over hele deres Land. Disse forskellige Krav bleve af de tvende
 daværende Lagmænd forelagte Althingets Lagrette om Sommeren 1535,

¹⁾ Espol. Aarb. b. 3. c. 70.

²⁾ Est. b. 3. c. 75.

³⁾ Est. b. 3. c. 70.

og en Althingsdom af 29de Juni samme Aar blev nu affagt, hvorved Erkebiskoppens og det norske Raads Brev godkjendtes og toges til Folge, „efterdi, som det hed, Kronen i Norge ingen udvalgt Konge har over sig, og vi have svoret den (Kronen i Norge) og Norges rette Konge vore Ede“ ¹⁾. I 1536 synes dog denne Uvished at være bleven hævet, da Klaus af Mervig kom til Island som Kong Kristian III's Hirdstyrer eller Befalingsmand. Biskop Dgmund skal vistnok endda have forsøgt at knytte en Forbindelse med Erkebiskop Olaf og i den Anledning have sendt den foromtalte Gissur Einarsson, som han nu havde taget til Raade, med et af sine Skibe til Erkebiskoppen med Breve. Men skjønt det lykkedes Sendebudet med stor Banffelighed at faa udrettet sit Erinde hos Olaf, saa var dog intet nu meer fra denne at vente, og Gissur kom tilbage til Island uden at medbringe nogen Trøst for sin Herre ²⁾. Biskop Dgmund maatte da hoi sig for Kong Kristian og hans Befalingsmand.

Aarsagen, hvorfor Biskop Dgmund nu atter tog Gissur Einarsson i sin Tjeneste, var ingenlunde at Biskoppen havde opgivet eller mildnet sit Had mod Lutherdommen, — men deels den, at han troede Gissur, der vel vidste at dølge sine religiøse Meninger, forlængst havde glemt den nye Lære, og deels den, at han nu høieligen trængte til ham. Klaus af Mervig, der skildres som en ond og trættefjær Mand, fordrede nemlig paa Kongens Begne strengt Regnskab af Dgmund; men dennes Regnskaber vare indviklede, og han selv blev med Aarene meer og meer sløvsynet og uskiftet til at hjælpe sig selv. Gissur var baade en dygtig Regnskabsfører og fra ældre Tid, da han var i Biskoppens Tjeneste, nøie fjendt med dennes Pengesager. Dgmund fandt det derfor sikkest at ty til hans Hjælp under sin tiltagende Alderdomssvagthed. Foruden den i Hjertet fremdeles fuldkommen lutherstfinede Gissur, var ogsaa i Biskoppens nærmeste Omgivelse en anden hemmelig Tilhænger af den nye Lære. Dette var Odd, en Søn af Biskop Gotstalf Nikolausson af Hole. Han var i sin Ungdom opdragen i Norge hos en Farbroder, hvorfor han siden kaldtes Odd Norske, havde her modtaget god geistlig Undervisning og havde siden reist i Danmark og Tydskland. Han var en lærd og flog Mand, havde i Udlandet vundet Kjendskab til den lutherste Lære, og var efter mange Betæneligheder bleven dens afgjorte Tilhænger. Odd kom ved denne Tid til Staalholt og blev Biskop Dgmunds Skriver og Fortrolige, uden at denne havde nogen Mistanke om hans lutherste Meninger. Han oversatte i al Hemmelighed det nye Testamente, medens han indbildte Biskoppen, at han søgte Ensomheden for uforstyrret at kunne affrive theologiske Bøger og Kirkelove. Biskoppen, heder det, kom

¹⁾ Brevet findes hos Finn Joh. II. 268—270. ²⁾ Capol. Arb. p. 3. c. 79.

dog engang over ham, medens han udenfor Kirken læste i en tydsk Oversættelse af Lukas's Evangelium. Paa Biskoppens Fordring maatte han levere Bogen fra sig; og da Dgmund saa hvad det var, kastede han den hen i Veien og løb ind i Kirken efter at have udfjældet Død paa det groveste ¹⁾).

Med denne Tid, da Biskop Dgmund saaledes til sin Stræf opda- gebe, hvorledes Luthers Lære trivedes og fremmedes i hans nærmeste Omgivelse; blev han pludselig ganske blind. Dette traf ham, fortælles der, paa en Reise, da han med eet syntes der blev mørkere og mørkere om ham. Han spurgte sine Følgesvende, om det alt tog paa at kvæ- des; men de svarede ham, at Solen skinnede klart. Da udbrod Ud- dingen: „nu! nu! farvel Verden, du har længe nok tjent mig!“ Han begyndte at tænke paa at faa sig valgt en Hjælpebiskop, da han des- uden allerede nærmede sig de otteti. Han udsaa hertil sin Søstersøn, Presten Sigmund Eydolfsson, og fik ham udvalgt af Biskopsdom- mets Prestestab. Sigmund reiste til Norge i 1536 og skal i 1537 være bleven indviet i Nidaros af Erkebiskop Olaf, strax før denne flyg- tede fra Norge. Men Dagen efter sin Indvielse blev Sigmund syg og døde efterat have været Biskop i tretten Dage ²⁾).

Da Tidenden om Sigmunds Død kom til Island, besluttede Bi- skop Dgmund i hans Sted at faa Presten Gissur Einarsson valgt til sin Hjælpebiskop og Eftermand. Gissur havde nemlig paa alle de Steder, hvor han efter sin Hjemkomst fra Tydskland opholdt sig, vidst at overtude Alle saaledes om sin katholske Rettroenhed, at Biskop Dg- mund nu ikke meer nærede nogen Mistanke mod ham. Dgmund fore- slog hans Valg for sin Geistlighed paa Staalholts Biskopdommes al- mindelige Synode i Sommeren 1539. Forslaget mødte ingen Mod- stand, og da Gissur var bleven valgt, forlod han strax Island for over Hamborg at reise til Danmark og der søge Stadfæstelse paa sit Valg hos Kong Kristian, i hvem Islændingerne nu maatte see sin lovlige Herre og Konge ³⁾).

Men kort før Gissurs Afreise var Biskop Dgmund kommen i et meget uvenstabeligt Forhold til Didrik af Minden, en Tydsker af Æt, der i længere Tid, ni eller ti Aar, havde været Ombudsmand eller Foged for de kongelige Befalingsmænd og som saadan havt Sæde paa Kongsgaarden Bessastad. Didrik var en uretfærdig og voldsom Mand og derfor ilde lidt af Islændingerne. Da han nu, efter Klaus af Mervig's Komme til Island, syntes at han i ham havde faaet en Støtte, og tillige havde faaet vide, hvorledes Kong Kristian inddrog Klostrene i Danmark og Norge under Kronen, samt med hvilken Bil-

¹⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 79, 80.

²⁾ Est. p. 3. c. 81, 82, 85; Finn Joh.

II. 541, 570.

³⁾ Finn Joh. II. 541, III. 248; Espol. Aarb. p. 3. c. 81.

kaarlighed i denne Henseende flere af hans Embedsmænd, især i Norge, havde faret frem, saa besluttede han sig til ogsaa at forsøge noget Eignende paa Island. Det Kloster, han først udsaa sig til Bytte, var Augustinerklosteret i Bids. Han drog did med sine Mænd og besatte Klosteret i Abbedens Fravær, udjog Klosterets Folk og tog under sig dets Forraad og Ejendomme. Denne Volds handling øvede han 1539 den 25de Mai, som var selve Pintsedag. Om han handlede efter Overenskomst med Klaus af Mervig eller paa dennes Bud, er ikke ganske tydeligt; men at det hele skede uden noget særligt Bud fra Kongens Side, maa antages. Paa det fort efter følgende Althing henvendte Biskop Dgmund sig personlig til Didrik angaaende hans Færd i Bids og spurgte ham, om han havde noget Kongebrev for sig i hvad han havde gjort? thi i saa Tilfælde vilde Biskoppen adlyde dette. Da Didrik hertil intet svarede, lagde Biskoppen Sagen under Lovens Afgjørelse, medens Didrik kun yttrede, at „Pestilentien maatte have den Lov“. De skiltes uforligte.

Ikke længe efter dette Møde, i Begyndelsen af August Maaned, for Didrik fra Besfastad øster i Landet og havde i Sinde at gæste Klostrene i Thykkvabø og Kirkiubø paa samme Maade som Klosteret i Bids. Paa Veien fik han imidlertid det Indfald først at besøge Biskop Dgmund i Skaalholt, og drog virkelig did. Han blev gæstfrit modtagen, men fik ikke Biskoppen i Tale før den næste Morgen. Dgmund spurgte ham da, ligesom tidligere paa Althinget, om han agtede, uden noget udtryffeligt Bud fra Kongens Side, at tage Klostrene under sig? Didrik svarede heller ikke denne Gang paa Spørgsmaalet, men gav kun sin Brede Lust i de usømmeligste Skjeldsord mod Biskoppen, hvem han kaldte: Blindebiskop, Hundsvot og mere saadant, i det han med Haan tilføiede, at han med sex Mænd i Følge vilde paatage sig at vinde hele Island. Biskoppen bad ham blot om at vige bort fra Gaarden med det Gode, han skulde gjerne faa Mad og Drikke med paa Reisen, som han selv ønskede. Han vilde ei Didrik noget ondt; men denne kunne selv indsee, at gammel og blind som han var, kunde han ei raade for sit Folk. Didrik blev imidlertid ved denne Tiltale kun grovere, og hans Mænd opførte sig som deres Herre. Da sendte Presten Jon Hedinsøn, der var Raadsmand ved Biskopsstolen, Bud afsted til de nærmest boende Bønder, som vare Stolens Leiglændinger, og lod dem sige hvad der foregik i Skaalholt. Bønderne kom strax med hvad Raaben de havde for Haanden, og før Didrik vidste Ord af, vare Indgangene til Stuen, hvor han sad og drak, besatte af væbnede Mænd. Didrik greb til Modverge; men han blev dræbt tillige med alle sine Følgere paa en tolvvaars gammel Smaasvend nær. Dette foregik paa Laurentius Messedag, den 10de August, 1539.

At Drabet skede med Biskop Dgmunds Billie og paa hans Opfordring, lod sig et bevise. Han selv vilde ikke vedgaa nogen Deeltagthed i det. Sagen blev strax underkastet tolv Mænds Dom paa Thingstedet Karaaholt; og her dømtes den 23de August Didrik og hans Mænd at være faldne som Ubodemænd paa Grund af tidligere Bolds handlinger og Bestjæmmelser, som Didrik havde tilføiet Biskoppen, hvorimod Drabsmændene dømtes sagløse ¹⁾). Klaus af Mervig, agtede, som man vel kan tænke, ikke det ringeste paa denne Dom, men fremstillede Sagen i sin Skrivelse til Kong Kristian paa den værste Maade og gav Biskop Dgmund Skylden for Drabet ²⁾).

Gisfur Einarsson fik i Hamborg høre hvad der var foregaaet i Skaalholt. Han vovede sig nu ikke strax til Kjøbenhavn, men tilskrev først Kong Kristian et undskyldende og ydmygt Brev af 29de September. Kongen meddelte ham imidlertid i Slutningen af October sit Reidebrev, og nu kom han i November 1539 til Kjøbenhavn, hvor han blev af Sjællands Biskop, Peder Plade (Petrus Paladius), indviet til Skaalholt's første evangeliske Superintendent, og stadfæstedes i denne Verdighed af Kongen ³⁾). Selv kaldte Gisfur Einarsson sig siden med den nye Titel Superintendent, men af Islændingerne nævntes han som sine Forgjængere Biskop. Han kom i Begyndelsen af Sommeren 1540 atter over Hamborg tilbage til Island og mødte ved Midsommerstid paa Prestemødet for Skaalholt's Biskopsdømme, hvor han uden Indsigelse blev samtykket i sin Verdighed. Men at han dog af Presteskabet strax blev betragtet med noget mistænksomme Dine, derom vidner det aabne Brev, han fandt det nødvendigt at udstæde paa Althinget den 29de Juni, hvori han lovede Presteskabet at styre efter „Kirken's gamle og gode Lov“ og efter „Christenretten“, dog med den Tilføielse „forsaavidt den ei er imod Guds sande Lovbud“ ⁴⁾).

Uarsagen til at Gisfur indgif paa en saadan Erklæring, der for Manges Dine maatte sætte hans rene Lutheranisme i et tvivlsomt og tvetydigt Lys, var aabenbare den, at han fandt Veien for den nye Lære endnu altfor utilstræffeligen jævnet, til at han vovede at rykke frem med den i dens fulde Klarhed, helst da han fandt for sig paa Althinget en raadende Stemning, der opfordrede ham til den største Forsigtighed. Thi Breve fra Kong Kristian bleve Althinget forelagte, hvorved paa den ene Side hans Kirkeordinants oversendtes til Antagelse, og paa den anden Side Biskop Dgmund, ifølge Klaus af Mervig's Forflaring, bestyldtes for Didrik af Mindens Drab. Men begge Dele vakte paa Thinget den største Uvillie. Biskop Dgmund

¹⁾ Dommen hos Finn Joh. II. 552—555. ²⁾ Espol. Arb. p. 3. c. 89—91.

³⁾ Finn Joh. III. 248—251. ⁴⁾ Espol. Arb. p. 3. c. 93; Finn Joh. III. 275—278.

gjorde for den samlede Lagrette sin Ed paa, at han ingen Deel havde i Didriks Drab, og den store Mængde af Nordlandets Prestestab med Biskop Jon Aresson i Spidsen udtalte sig bestemt mod den nye Kirkeordinants. Dagen efter at Gissur havde afgivet sin Erklæring, den 30te Juni, blev et Brev udstedt af Biskop Jon, dennes Søn, Are Jonsson, Lagmand for Islands nordlige og vestlige Deel, samt denne Landsdeels 24 Lagrettesmænd, hvori de i djærve Ord paa Læres og Læges Begne erklærede, — først ikke at ville modtage Ordinantsen, fordi den ikke var givet af den romerske Kirkes Magt, og fordi den ikke stemmede med den rette norske Lov, — og dernæst, at Biskop Dgmund var sagløs i det Drab, som Klaus af Mervig tillagde ham, medens Klaus selv derimod havde gjort sig skyldig i mange ulovlige Boldshandlinger, hvorfor de bad Kongen befri dem for ham, saameget meer som han ei forstod hverken Landets Lov eller dets Tungemaal ¹⁾. Og Biskop Jon Aresson var paa denne Tid ikke at spøge med. Han raadede næsten uindskrænket over Nordlandet; og to af hans Sønner, Sigurd og Bjørn, vare Prester og blandt de meest raadende Geistlige, medens den tredje og dygtigste, Are, allerede i en meget ung Alder var hjulpen af Faderen ved dennes mægtige Forbindelser til Lagmandsembedet. Biskop Jon havde stedse, naar han red over Landet i sine Embedsforretninger, et talrigt Følge, og naar han red til Althinget, hvilket han aarligen pleiede at gjøre, var han ledsaget af to til fire hundrede Mand, medens hans Sønner, Are og Bjørn, oftest fulgte ham, hver med hundrede ²⁾.

Biskop Dgmund mærkede snart, at Gissur Einarsson havde stuffet hans Godtroenhed. Dgmund flyttede vel bort fra Skaalholt til sin lidt nordensfor liggende Gaard, Haukadal, for saaledes at give sin Eftermand Plads ved Kathedralkirken; men han lod sig ofte forlyde med sin Anger over at have hjulpet Gissur frem til Biskopsdommet. Han havde ikke udvalgt Gissur til Biskop, yttrede han, for at han skulde falde fra Paven og fra sine Forfædres Tro. Han lagde Gissur alle mulige Hindringer i Veien i dennes reformatoriske Virksomhed, og det faldt ham ikke vanskeligt at skabe Vanskeligheder, da alle de ældre Prester fremdeles holdt sig til Dgmund og oversaa den anden. Gissur fandt sig snart saa trykket af dette Forhold, at han stred derom til Kongen og klagede derover. Paa den anden Side nærmede nu Dgmund sig meer og meer til Jon Aresson og skal have i al Hemmelighed foreslaaet for denne en Sammenkomst og et almindeligt Thing paa Torfastad strax i nord for Skaalholt, naturligvis for at Kirkesagerne der, under deres begges Nærværelse og Ledning, kunde

¹⁾ Brevet hos Finn Joh. II. 555—559; Espol. Aarb. p. 3. c. 94. ²⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 96.

ordnes, før Reformationen vandt for megen Styrke i Landet. Gissur kom vel under Veir med Planen og fik den forstyrret; men han mærkede dog altforvel, at hans Birken for Reformationen altid vilde møde en Anstødssten i Dgmund, saalænge denne var i Live og paa Island¹⁾.

Kong Kristian fik hastig Underretning om hvad der var foregaaet paa Island i Sommeren 1540, og forsaavidt som han fik den gjennem Klaus af Mervig og Superintendenten Gissur, da kan man let begribe, at deres Skildring ikke var udfastet med lyse Farver. Kongen fandt det nu nødvendigt baade til sit Kongedømmes Opretholdelse der paa Den og til Reformationsverkets Understøttelse at gjøre et kraftigt Skridt. Han valgte til sin Fuldmægtige for dette Niemed Kristoffer Hvitfeld, Befalingsmand paa Stenvikholm, den samme, som vi have seet ham benytte ved Ordningen af Sagerne i Throndhjem, og han meddelte ham Fuldmagtsbrev den 18de April 1541²⁾. Kristoffer Hvitfeld drog ufortøvet afsted med to Skibe og en Deel Krigsfolk; og han kom saa tidlig paa Aaret til Island, at Biskoppernes Tilhængere endnu intet havde kunnet foretage sig. Kristoffer var fortrinsvis anbefalet til Gissur Einarsson, og denne indfandt sig ogsaa hos ham paa Bessastad strax efter hans Ankomst. Hvad der ved denne Sammenkomst blev aftalt mellem Hr. Kristoffer og Superintendenten vides ikke nøie; men at Planen blev lagt til hvad strax efter paafulgte, har man al Grund til at antage.

Bønderne bleve opfordrede til at staffe en Deel Heste, med hvilke det hed, at Varer skulde føres til Skaalholt; og Hestene mødte til bestemt Tid paa Bessastad. Heri var tilsyneladende intet fiendtligt. Alligevel havde Biskop Dgmunds Benner, saasnart Skibenes Komme spurgtes, varet ham ad og raadet ham at drage fra Hafadal længer øst i Landet til et af Klostrene Ryrkiubo eller Thykkvabo og holde sig der, medens den danske Herre og Krigsskibene vare ved Landet. Dgmund lyttede ogsaa til dette Raad; men han vilde, før han drog øst efter, besøge sin gamle Søster Udis, der inderlig ønskede at see ham. Hun boede paa Hjalle ved Udlobet af Ulvesaa, to Dagsreiser i sydøst for Hafadal. Didhen tog da Dgmund først Veien, skjønt han der ved i Grunden meer nærmede sig Faren end fjærnede sig fra den. Da han kom i Nærheden af Hjalle, mødte han et Bud med Brev til ham fra Gissur Einarsson, hvori denne forsikkrede ham, at han kunde være ganske rolig for Hr. Kristoffer. Biskoppen fæstede Tid hertil, lod sig forlyde med, at han nu vilde blive nogle Nætter paa Hjalle, og gav sig strax did, medens Budet vendte tilbage til Bessastad.

Men næste Dag mod Aftenen red tretten eller fjorten Mænd fra

¹⁾ Geopol. Aarb. p. 3. c. 95, 97.

²⁾ Krag og Stef. II. 358.

Besfastad til Hjalle. Efter Nøgles Sigende var Hr. Kristoffer selv med, hvilket dog er mindre rimeligt. Gissur Einarsson derimod red med Flokken, ligetil Beien tog af til Skaalholt, da han vendte sig did. De Dvorige kom da til Hjalle tidlig om Formiddagen. Den ottiaarige blinde Dgmund laa endnu i sin Seng, da man lagde Haand paa ham for at føre ham ud af Huset. Den gamle Søster fastede sig mellem og vilde dække Broderen med sit eget Legeme mod den voldsomme Behandling; hun bad grædende, at man vilde lade ham i Fred, men hendes Bønner bleve ikke agtede. Men frarev ham voldsomt en Pung, der hang ved hans Belte, og hvori hans Segl var. Han holdt, heder det, saa fast paa Beltet og Pungen, at man ei fik det fra ham, før alt var sønderrevet. Derpaa blev han ganske tyndflædt ført ud og sat til Hest; en Dreng ledede Hesten under ham. Saaledes førtes han til Besfastad, og derfra ombord paa det ene af de danske Skibe. Det fortælles, at Hr. Kristoffer siden ved Løfte om Friheden udløftede eller udpinte af Biskoppen og af hans Søster alt det Guld og de Kostbarheder de eiede, og lod Biskoppen frastrive sig alt sit Jordegods, — dog uden at hin opfyldte sit Tilsagn. Dgmund blev som Fange ført af Kristoffer Hvitfeld til Danmark, hvor Kong Kristian skal have yttret Misnøie med, at man havde handlet saa haardt med den gamle, blinde Mand. Man gav ham Ophold i Sors Kloster, men han overlevede kun kort sit Fangenskab. Han synes at være død i Sors allerede Aaret efter, 1542 ¹⁾. Baade Kristoffer Hvitfeld og Gissur Einarsson fik ondt Ord af Islændingerne for deres Udfærd mod Dgmund, — dog mest Gissur, og som det synes ikke uden god Grund.

En stor Hindring for Reformationen paa Island var ryddet af Beien ved den skaalholtiske Biskop Dgmunds Fangetagelse; men en kraftigere og farligere Modstander af Reformationsverket var dog endnu tilbage i Biskop Jon Aresson af Hole. Dgmund var tagen til Fange en Stund før Althinget; men Tidenden herom naaede ikke strax til Nordlandet, om end Kristoffer Hvitfelds Komme var rygtets did. Biskop Jon og hans Sønner agtede sig efter Sedvane til Althinget ved Midsommers Tid, og de vare allerede paa Reisen, da de i Ralsmantsunga fik sikker Underretning om hvad Hr. Kristoffer havde fore paa Sydlandet og om Biskop Dgmunds Skjebne. De fandt det da ikke raadeligt at møde Hr. Kristoffer til Thinget, men vendte strax tilbage. Are Jonsson frasagde sig Lagmandsembedet, og Biskoppen sendte med Presten Olaf Hjalteson Undskyldningsbrev til Hr. Kristoffer for sin Udeblivelse fra Althinget. Befalingsmanden modtog uden videre Biskoppens Undskyldninger, men lod i Ares Sted en ny Lagmand udnævne. Aarsagen til at han tog dette saa lempeligen laa vistnok for

¹⁾ Gspol. Aarb. p. 3. c. 97—99; om hans Død sfr. Flaa Joh. II. 549.

en stor Deel veri, at han endda haabede muligen med det Gode at faa Biskop Jon med sig til Danmark. Han havde nemlig medbragt til denne ligesom og til Gissur Einarsson Kong Kristians Skrivelser af 2den April fra Gottorp, hvori begge Biskopper indbødes til at komme til Kjøbenhavn med et af Kongens Skibe, for at overlægge med ham om Kirkeformationen¹⁾. Fulgte Biskop Jon denne Indbydelse, saa var neppe noget videre Skridt fra Befalingsmandens Side nødvendigt. Men Jon agtede ikke at foretage denne vovelige Reise; dog har han maaskee tilfredsstillet Hr. Kristoffer ved Løfte om senere at komme til Kjøbenhavn. Heller ikke Gissur drog afsted dette Aar, rimeligvis fordi hverken han eller Kristoffer Hvitsfeld fandt det raadeligt, under Sagernes nuværende Stilling, at lade Biskop Jon alene tilbage paa Island.

Kristoffer Hvitsfeld havde forresten det Grinde at faa Kirkeordinantsen vedtagen og at inddrive en Skat af Geistligheden paa Island. Hvad det første angaar, da vovede ikke Presterne i Skaalholts Biskopsdømme at sætte sig imod den kongelige Befalingsmands og Biskop Gissurs enstemmige Fordring; og Kirkeordinantsen blev samtykket for Sydlandets Bedkommende. Nordlandets Prester derimod, paavirkede af Biskop Jon, unddroge sig herfor. Hvad Skatten angaar, da ved man, at Gissur Einarsson udredede den for Skaalholts Kathedralkirkes Bedkommende med en drøi Sum i Kirkesølv og Penge. Efterat have modtaget dette vendte Kristoffer Hvitsfeld tilbage til Danmark, medførende, som allerede sagt, den fangne Biskop Dgmund²⁾.

Engen af Biskopperne kom saaledes i 1541 til den af Kongen bestemte Overlægning i Kjøbenhavn. Begge iagttog hinanden med Opmærksomhed, og Gissur nyttede tillige Tiden for at faa Kirkeordinantsen saavidt muligt sat i Kraft i sit Omraade, idet han tillige affskaffede der en hel Deel af de overflødige katholske Kirkeskifte. Biskop Jon fandt det ikke raadeligt for Diebliffet at optræde aabent mod Gissur, deels fordi han ei havde nogen lovlig Ret til at blande sig i Skaalholts Biskopsdømmes Anliggender, og deels ogsaa fordi han maatte tro, at Gissur med det første vilde ifølge Kongens Bud drage til Kjøbenhavn; og i dette Tilfælde var det farligt at have gjort sig ham iforveien til Fiende. Biskop Jon gjorde sig tvertimod Umag for at blende baade Gissur og Kongen ved tilsyneladende Eftergivenhed, og en venstabelig Overenskomst blev endog sluttet mellem Biskopperne, hvorved de gjensidigen lovede hinanden Understøttelse og at lade de Tvistighe-

¹⁾ Brevet til Gissur findes udgivet hos Krag og Stef. II. 358 og hos Finn Joh. II. 296. ²⁾ Kongens Brev om Skatten s. Krag og Stef. II. 359; Finn Joh. II. 297. Om Forholdene ved Althinget 1541 og strax efter s. Espol. Aarb. p. 3. c. 100—105; Finn Joh. II. 660.

der, som kunde være mellem dem, afgjøre ved sex eller tolv Mænds Dom. Om Sommeren 1542 drog ogsaa Biskop Gissur virkelig til Kjøbenhavn. Biskop Jon derimod sendte i sit Sted tre Fuldmægtige, blandt hvilke hans Søn, Sigurd, Prest til Greniadarstad, og den før omtalte Prest Olaf Hjaltesøn. I Fuldmagtsbrevet for dem, givet i Hole den 30te Juli, undskyldte han sin personlige Udeblivelse med Alderdoms Svaghed og dermed, at intet Skib var kommet til Nordlandet for at hente ham. Da Biskop Jons Fuldmægtige kom til Kjøbenhavn, svore de, paa Biskoppens som paa egne Begne, Kongen Trostid og Lydighed med Hensyn til Reformationen og Kirkeordinantsen. Kongen gav nu i November, paa Biskop Gissurs Forestilling, flere Breve, sigtende til Reformationsverkets Fremme og Ordning paa Island. Blandt hans Bestemmelser var, at Klostersgodset i Skaalholts Biskopsdømme skulde anvendes til Skolers Oprettelse; men dette blev strax efter tilbagekaldt, som det heder paa Kansleren, Johan Friis's, Forestilling, og Klostersgodset taget til Indtægt for Kronen ¹⁾.

Om Vaaren 1543 kom Gissur Einarsson og Biskop Jons Fuldmægtige tilbage til Island medbringende den nu trykte Kirkeordinants. Jon Aresson forfaste fremdeles i sit Hjerte baade den og Kongens øvrige Forordninger til Reformationens Fremme; men han lod sig dog ikke offentlig forlyde hermed. Tværtimod tilskrev han Gissur og takkede ham venstabelig for den Hjælp, denne havde ydet hans Sendemænd i Danmark. Han bragte imidlertid tillige i samme Brev en gammel Sag igjen paa Bane, der længe havde været et Trættemne mellem ham og Skaalholts Stol. Det var hans Fordringer paa Gaarden Bjarnarnæs i Hornafjord, i Skaalholts Biskopsdømme, paa Østlandet. Han yttrede Ønske om en Sammenkomst i denne Anledning med Gissur under dennes Bisitats i Vestfjordene. Gissur undveg imidlertid paa en hofflig Maade Sammenkomsten, rimeligvis fordi han mistænkte Jon Aressons Hensigter; men han lovede at undersøge Bjarnarnæs-Sagen nærmere, naar han kom hjem igjen til Skaalholt ²⁾.

Den omtalte Sag var meget indviklet. Biskop Gissur mødte ei selv paa Althinget i 1544, og det var maaskee ogsaa væsentlig af Mistænksomhed mod Jon, uagtet han i sit Undskyldningsbrev angav andre Grunde ³⁾. Bjarnarnæs-Sagen blev alligevel underkastet sex Presters Dom, tre udnævnte fra hver Side. Dommerne trøstede sig dog ikke til at afgjøre Sagen, men henstjode den under 30te Juni til Kongen og Rigsraadet, for hvem den skulde indbringes samme Aar. Dette var ikke efter Biskop Jons Sind; og den paafølgende Høst red han,

¹⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 105—107; Finn Joh. II. 661; Krag og Stef. II. 364—371.

²⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 110; Biskop Jons Brev, s. Finn

Joh. II. 731.

³⁾ Finn Joh. II. 732.

uden at underrette sin Modpart derom, til Hornafford og tog Bjarnarnæs i sin Besiddelse. Da Gissur fik denne ulovlige Fremgangsmaade at høre, tilskrev han Jon med Bebreidelser og forsikrede, at han ei vilde slippe Bjarnarnæs uden Dom ¹⁾. Hermed var det forbi med Venflabet mellem begge Biskopper, hvilket heller aldrig havde været fra nogen af Siderne andet end et tomt Spil. Hvad siden paa fulgte i Bjarnarnæs-Sagen forbedrede ikke Stillingen mellem Biskopperne. Kongen tildømte nemlig først Biskop Jon Gaarden, og han modtog Kongens Brev derom i 1545. Men det følgende Aar blev, paa nærmere Oplysninger, denne Dom tilbagefaldt, og Gaarden fratagen Biskop Jon. Denne lod sig imidlertid ikke røse hermed. Thi i 1547, da han visiterede sit Biskopsdømmes østlige Deel, og som sedvanlig var omgivet af et stort Følge, gik han anden Gang, uden Barsel, med sin væbnede Flok ind i Skaalhølt's Biskopsdømme og tog med Magt atter Bjarnarnæs under sit Berge ²⁾.

Biskop Gissur havde i den Tid han var Skaalhølt's Biskopsdømmes Forstander arbejdet virksomt i Reformationens Tjeneste. Hans Virken havde ogsaa i det Hele haft Fremgang, skønt han stedse maatte kæmpe mod megen Overtro og megen Uvillie hos sine underordnede Prester, og derhos bestandig maatte svæve i Frygt for Jon Aresøns Efterstræbelser. Vel fandt han paa den anden Side Støtte i mange af de Mægtige blandt Rægsfolkene, der var begyndt at ledes ved Biskopsvældet; men han følte sig dog aldrig ret sikker, naar han besøgte sit Biskopsdømmes Grændseherreder, og han havde da stedse i sit Følge ti eller tolv sterke, vel væbnede Svende. Han arbejdede flittig imod Tilbedelsen af Kors og Helgener, og det lykkedes ham at faa mange saadanne Gjenstande fjærne. Han fik ogsaa for en stor Deel afstøffet den katholicke Messetjeneste og de lange latinske Bønner. Han opmuntrede Presterne til at gifte sig, og foregik dem heri selv med Exemplet. Alt hvad han heri kunde udrette, var naturligvis Biskop Jon meget imod; men denne formaaede ei at hindre det. Gissur var en kraftig og flog Mand, og havde Rygstød i Kongen og dennes Embedsmænd. Forholdet mellem begge Biskopper blev imidlertid stedse meer og meer fiendtligt, især paa Grund af Bjarnarnæs-Sagen; og det kunde vel neppe have varet længe, før det var kommet til et voldsomt Brud mellem dem. Men dette hindredes ved Gissurs tidlige Død. I Kaldadarnæs i Floe, nær Olvesaaens Udlob, var et Kors, som var Gjenstand for megen Overtro og mange Balfarter. Da dette ikke var langt fra Skaalhølt, fandt Gissur det saameget meer utaaleligt, red i Begyndelsen af Februar 1548 til Kald-

¹⁾ Finn Joh. II. 702, 733.

²⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 111—118; Finn Joh.

II. 663—667, 735—738.

adarnæs og lod Korset borttage. Men paa Tilbageveien blev han syg — noget som naturligvis de ivrige Katholiker ikke undlobe at sætte i Forbindelse med hans nys øvede Handling, — Sygdommen tiltog efter hans Hjemkomst til Skaalholt, og han døde der efter en fire eller fem Ugers Sygeleie i Begyndelsen af Marts 1548. Han var da ikke meer end omkring fireti Aar gammel, og havde været Skaalholt's Biskopsdommes Superintendent i otte Aar. Hans Værd, Klogskab, Dygtighed og Iver for Reformationen blev almindelig erkjendt; men Mange have ogsaa skyldt ham for Underfundighed og især bittert dadellet hans Udfærd mod hans Ungdoms Belgjører, Biskop Dgmond ¹⁾.

Biskop Gissurs Død indtraf paa en Tid, da Biskop Jon Aresøn allerede synes at have fattet høitflyvende Planer til sin Magts Udvidelse. Den farligste Anstødsten for hans ærgjerrige Hensigter, hvilke skulde støtte sig til Reformationens Undertrykkelse, var nu borte; og de Tidender om Tilstanden i Udlandet, som han, uden tvivl stadig, har vidst at skaffe sig deels over Hamborg deels over Nederlændene, vare høit opmuntrende. I April 1547 havde Keiser Karl V overvundet de tydske protestantiske Fyrster ved Mühlberg og fanget deres tvende Hoveder, Kurfyrst Johan Fredrik af Særen og Landgreve Filip af Hessen. Karl var efter denne Seier for Tiden saagodt som uindskrænket Herre i Tydsland, og et nyt Haab om Protestantismens Undertrykkelse var her vaart hos Katholikerne.

Jon fandt, at den gunstige Tid for ham ogsaa nu var kommen, og at han maatte nytte den med Hasthed. Han red strax efter Paaste i Begyndelsen af April 1548 til Borgarfjorden og kundgjorde paa Veien, i Kalmanunga, at han agtede at tage under sig Styrelsen af det ledige Skaalholt's Biskopsdomme. Dette blev snart kjendt for Presteskabet her, som ingenlunde yndede Jon og endmindre hans Søn, Presten Bjørn, der for Tiden havde meget hos Faderen at sige. Medens Biskop Jon var om i Borgarfjorden og siden beredte sig til at fare til Althinget, ilede de skaalholt'ske Prester med at komme hans Planer i Forkjøbet. Under selve Althinget samledes en Mængde baade Geistlige og Lægmand i Skaalholt for at handle om en ny Biskops Valg. Men der viste sig Uenighed mellem dem. De Mange, som endnu hang ved Katholicismen, stemte for Sigurd, Abbed i Thykkvabø; den luther'ske Prest Gisle Jonsøn i Selaadal derimod erklærede aabenlydt, at han ei vilde have nogen Biskop med Hue og Stav, og paa hans Side traadte Lutheranerne og snart Mængden af Forsamlingen. Dette Parti valgte da Presten Martin Einarsøn, en formuende, gudfrygtig, lærd og Protestantismen hengiven Mand,

¹⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 113, 118—158; Finn. Joh. III. 268—270.

men som i Kraft og Klogskab ikke kunde lignedes med Gissur, om han end i Ærlighed stod over ham. Martin selv ønskede ikke Valget, men han blev saagodt som tvungen til at antage det. Strax han havde truffet de fornødne Foranstaltninger til Biskopsstolens midlertidige Bestyrelse under sit Fravær, gav han sig paa Reisen til Kjøbenhavn.

Dette Biskopsvalg maa være foregaaet enten uden at Jon Aresson vidste derom, eller uden at han har seet sig i Stand til at hindre det. Han selv havde uden tvivl udseet sin Søn, Presten Bjørn, til Gissurs Eftermand; men da nu et Valg allerede var steet, og ikke atter kunde gøres ugjort, saa greb han den Udvei at erklære sig for den af Mindretallet valgte Abbed Sigurd, hvem han skyndte til at søge Kongens Stadfæstelse og for dette Diemed reise til Kjøbenhavn. Jon fik endvidere paa Althinget drevet den Beslutning gjennem, at han selv skulde være midlertidig Tilsynsmand og Bestyrer over Skaalhølt's Biskopsdømme; og Abbed Sigurd gav, som udvalgt Biskop, sit Samtykke dertil. De af Martin indsatte Bestyrere af Biskopsdømmet, Presten Arne Arnorsson, der var Officialis, og Presten Jon Bjarnesson, der var Raadsmand, brøde sig imidlertid ikke om den nævnte Althingsbeslutning; og Jon Aresson maa for Diebliffet ikke have følt sig sikker og sterk nok til at gaa lige løs paa Skaalhølt. Efter at have gjort nogle Bestemmelser angaaende Skaalhølt's Biskopsdømme, samt forgjæves søgt at hindre Martin Einarssons Udenlandsreise, drog han hjem igjen til Hole, uden tvivl for at ruste sig bedre.

Der manglede ikke paa Advarselsord til Biskop Jon, hvilke burde have opfordret ham til Forsigtighed i sin Færd. Han modtog om Sommeren, rimeligvis paa Althinget, et Brev fra Kong Kristian, hvori denne bød ham komme til Danmark samme Sommer for at fralægge sig alle de Bestyldninger, der vare gjorte mod ham; og et Leidebrev blev ham sendt for Reisen. Et andet Kongebrev kom samtidig til geistlige og verdslige Kongens Undersaatter paa Island, hvori Biskop Jons Udfærd betegnedes som ulovlig og uchristelig samt Kongens Indbydelse til ham omtaltes; hvis han, hed det, skulde ville sidde den overhørig, da forbød Kongen Alle strengeligen at staa ham bi under Straf af Fredløshed. Disse strenge Breve gjorde dog intet Indtryk paa Biskoppen. Ligesaalidet agtede han paa den Utilfredshed med hans Færd, som yttrede sig hos mange af hans Landsmænd, ja endog hos nogle af hans Nærmeste. Den dygtigste og kjæreste af hans Sønner, Are Jonsson, der havde været Lagmand, fraraadede Faderen at indtrænge sig i Skaalhølt's Biskopsdømmes Sager, og viste sig uvillig til at understøtte ham heri; men Biskoppen erklærede bestemt at ville handle til Paven's Bedste, og være Paven huld og tro til sin Død. Are lod sig ogsaa omsider bevæge til at følge Faderen, dog nødig,

som der siges, og mest paa Grund af sin Moders, Helgas, eggende Ord. Heller ikke Biskoppens anden Søn, Presten Sigurd, synes at have billiget sin Faders Fremfærd eller været meget villig til at laane ham sin Hjælp. Hans Søn Bjørn derimod skylder man for at have drevet sin Fader fremad ved sine Raad. Rimeligvis har Haabet om Skaalholt's Biskopsstol svævet Bjørn for Tanken; men han var den mindst vensæle af Jons Sønner.

Jon Aressøns Plan var at holde et Prestemøde i Skaalholt og med Magt at sætte sig i Besiddelse af Biskopsstolen og Biskopsdommet. Lidt længer ud paa Sommeren drog han i denne Hensigt fra Hole med meer end hundrede væbnede Mænd i sit Følge og tog den korteste Vej til Skaalholt, nemlig den saakaldte Kjølvei. Presten Jon Bjarnessøn, der som Raadsmand i Skaalholt havde mest at tilsee med Stolens verbøslige Anliggender, var ikke ubekjendt med Jon Aressøns Planer og havde Speidere ude paa alle Kanter. Da han nu ved disse fik Biskoppens Reise fra Hole at vide, sendte han alle Skaalholt's nærmeste Leiglændinger Opbud at møde væbnede paa Gaarden. Der var netop ogsaa i Besøg Dade Gudmundsøn, Bestlandets mægtigste Hovding, gift med Biskop Martins Søster, og foruden ham Martins Broder, Peter Einarssøn, en anseet og bereist Mand. Begge disse havde sine Svende med, og dem iberegneede udgjorde de paa Skaalholt samlede vaabendygtige Mænd meer end tre hundrede. Peter Einarssøn, som havde i sin Ungdom i Tydskland seet lidt til Befæstningskunsten, raadede til at opføre Skanser paa Kirkegaarden og paa andre dertil stikfede Steder; dette Raad blev fulgt, Skanser blev anlagte under hans Vejledning paa tre Steder og besatte med Bøsser og andre Skudvaaben. I fem Dage havde man Frist til disse Foranstaltninger, før Biskop Jon kom, og man var da rede til at modtage ham. Biskoppen fandt Stillingen vanskeligere end han havde ventet. Han sendte tvende Gange med to Prester, som fulgte ham, Bud til Skaalholt og opfordrede, under Trudsæl af Ban, Jon Bjarnessøn og hans Følgere til at overgive Gaarden. Men hans Bud fik kun trodsige Svar, og anden Gang truede endog Jon Bjarnessøn Sendebudet, som var Prest i Skaalholt's Biskopsdomme, med Hudstrygning, fordi han var sin rette Herre utro. I sin Forbittrelse bød Biskop Jon sine Mænd at angribe; men da de nærmede sig, blev der skudt paa dem fra Skanserne, og de vege tilbage til sin forrige Stilling ved sine Telte. I tre Dage blev Biskop Jon liggende der; men da brød han op og forlod Skaalholt med alle sine Mænd.

Dette frugtesløse Skaalholtstog nedsløg dog ingenlunde Biskop Jons Mod. Netop nu stræbte han at knytte sin Forbindelse med Rom fastere og tilskrev den 27de August 1548 Paven et Brev, hvøri han

forsikrede denne om sin Lydighed og Trostid samt forespurgte sig om, hvorledes han skulde handle med den indsamlede Romerskat, nu da Forbindelsen med Rom var afbrudt, og ingen Erkebiskop meer i Nidaros¹⁾. Den Pave, vi senest have omtalt, Clemens VII, var allerede død i September 1534, og den 13de October samme Aar var Paulus III valgt. Han beklædte endnu St. Peters Stol og modtog Biskop Jons Brev, der rimeligvis over Nederlandene kom til sin Bestemmelse. Til samme Tid, fortælles der, tilskrev han ogsaa Keiser Karl V og opfordrede denne til at underlægge sig Island fra Nederlandene af; Brevet skal være blevet opfanget i Tydskland og kommet i Fiendehænder. Dette er imidlertid ganske usikkert og udentvivl kun grundet paa et løst Rygte; havde det været sandt, og var Brevet virkelig kommet i Kong Kristians Hænder, saa er det rimeligt, at saadant var blevet udhævet blandt de mange andre Klagepunkter mod Biskoppen som et reent Landsforræderi, hvilket dog ikke findes at være gjort. Paa Brevet til Paven derimod skulle vi see, at Svar kom det næste Aar.

Med denne Tid skal ogsaa Biskop Jon have opført et Kastel eller fast Slot ved Hole, som han omgav med en Grav, besatte med Feltstykker og Bøsser, og ved Løngange forbandt med Biskopsgaarden og Kathedralkirken. Det skulde tjene ham til Vern i Tilfælde af uformodet Overfald. Jon og hans Sønner, især Bjørn, begyndte ellers nu at handle meer overmodigt og voldsomt end før og vendte derved Manges Sind bort fra sig. Mod Ingen viste de sig dog fra denne Stund af meer fiendste end mod den nys nævnte Dade Gudmundsøn, Biskop Martins Svoger. Dade var en djærv og mægtig Mand, en blandt Islands daværende rigeste verdslige Stormænd. Hans Hovedgaard var Snoksdal i Thorsnæs Thinglag i Vestfjordenes Fjerding, og han ejede ellers mange andre Storgaarde. Men hvor mægtig han end var, og hvor meget Ry og Medhold han end vandt hos den verdslige Magt netop ved sin Optræden mod Jon Aressøn, saa var han dog ingeniunde nogen Mand af dadelfri Færd eller af rene Seder. Han viste sig ved meer end een Leilighed pengebegjærlig, underfundig og voldsom, og han var, dog dette som det synes i Lighed med Mængden af sine samtidige Landsmænd, yderst letfærdig i Omgang med Kvinder. Skjønt godt gift havde han over sig Kirkens Paatale for flere Hørsager, ja for saadanne, som efter den endnu gjældende Kirkelov vare at regne til Brøde i forbudne Frændskabsled. Biskop Gissur havde rigtignok i 1542 givet ham Løsningsbrev paa Kirkens Begne²⁾, og Kong Kristian havde samme Aar taget ham og hans under sit

¹⁾ Dette Brevs Udstedelsesdag og tillige for en Deel dets Indhold skjønes af Pavens Svarskrivelse, der i Afskrifter er bevaret. Finn Joh. II. 686. Not. a.

²⁾ Espol. Aarb. p. 3. c. 103.

kongelige Hegn og Bern ¹⁾; men alt dette kunde dog ikke reenbaste ham i det almindelige Dødsdomme eller fri ham fra, at Biskop Jon, naar han saa sin Veilighed, gjorde Kirkens Ret gjældende. Hovedsarsagen, hvorfor Jon forfulgte Dade, var dog aabenbare ikke dennes bitterlige Usedelighed, men hans Forbindelse med Biskop Martin, hans Forsvar for dennes Sag og de Hindringer han lagde Biskop Jon i Veien med Hensyn til hans Ønske at raade uindstrænket for Staalholts Biskopsdomme. Mod Dade Gudmundsøn vendte, som sagt, fra nu af Biskop Jon fortrinsvis sit Fiendskab; men paa hans haardnaktede Modstand brødes ogsaa til Slutning, som vi ville see, Jon Aresøns Overmod og alle hans ærgjerrige Planer.

Jons Had mod Dade havde allerede givet sig Luft under Althings-tiden, idet nemlig Biskoppens Mænd havde pryglet Dades Svende og frataget dem Baaben og Gods samt sex Heste med Dades Thingloft. Denne Udfærd havde maaskee igjen virket sit til, at Dade kort efter i Staalholt aabenbart traadte i Flok med Biskoppens Modstandere. Om Høsten vilde Biskoppen igjen hevne sig, og imod Slutningen af September 1548 for han med sine Sønner, Are og Bjørn, til Vestfjordene og rannede her tre af Dades Gaarde, Snoksdal, Hvam og Saudafell; Dade selv fik de dog ei fat paa. De steynede ham imidlertid at svare for tolv Presters Dom af begge Biskopsdommer i Hvam den 1ste December. Dade mødte ikke, som let kan tænkes; men han blev ligesuldt, paa Grund af mange Bestyldninger, dømt i Ban og Fredløshed. Denne Dom fik imidlertid Dade, efterat Biskoppen med Følge igjen var dragen til Hole, erklæret ugyldig, — hvilket skede ved en ny Dom i Hvam den 14de November af Lagmanden Drm Sturlasøn, der ellers skildres som meget upaalidelig og vegelsindet. Frifindelsesdommen for Dade blev endvidere af Drm Lagmand stadfæstet i Snoksdal den 10de Januar 1549. Saaledes stod her Dom mod Dom; og det var ikke let at afgjøre, hvilken var den lovligste. Men Biskop Jon brød sig ikke om Drm Lagmands Dom. Han satte om Vinteren Dade i Forbud eller Interdikt og lyste ham derpaa i Ban. Han udsendte ogsaa Prester og andre Sendebud, hvilke baade vester i Dades Hjembygd og andre Steder i Landet forkyndte Bansættelsen. Efter Paaske (21de April) 1549 redte Biskoppen sig selv til et nyt Tog mod Dade. Men denne ventede noget saadant, og havde derfor hele Baaren sexti til sytti væbnede Mænd samlede om sig i Snoksdal. Da Biskoppen paa sin Bei vesterover spurgte dette, lod han Færden til Snoksdal fare, men optog meget af Dades Gods i Borgarfjorden, før han vendte tilbage til Hole.

Imidlertid var den udvalgte Biskop, Martin Einarsøn, og hans Medbeiler, Abbed Sigurd af Thykkvabø, forlængst komne til Kjø-

¹⁾ Krug og Stef. II. 372.

benhavn. Der synes hverken hos Kongen eller hos hans Raad at have fundet nogen Tvivl Sted om hvo der burde foretrækkes. Martins Valg fik Kongens Stadfæstelse, og han blev, efter at have aflagt Kongen sin Ed, indviet til Skaalholt's Superintendent af Peder Plade. Han forblev Vinteren over i Danmark. Den tilfidesatte Abbed Sigurd antog under sit Ophold i Danmark Lutheranismen og døde to Aar efter. Alle de Efterretninger, som nu bragtes Kong Kristian fra Island, vare kun stiftede til at ophidse ham meer og meer mod Biskop Jon. Den 8de Februar 1549 udstedte han fra Koldinghus et Brev, hvorved han tog Presterne i Skaalholt's Biskopsdømme under sit Vern. Ved et andet Brev sammestedsfra af 11te Februar erklærede han Biskop Jon Aresøn fredløs og forbød Alle at vise ham Lydighed, hvilket blev forkyndt for hele Landsfolket paa Island. Endelig bød han ved et Brev fra Nyborg Dade Gudmundsøn, at denne med sine Benners Hjælp skulde paagribe Biskop Jon og hans Sønner, paa det at Kongen ei skulde nødes til at sende Krigsfolk til Island, hvilket ei kunde skee uden stor Skade for Almuen ¹⁾).

Udrustet med dette kongelige Vern kom Biskop Martin om Sommeren 1549 tilbage til Island nær under Althinget. Biskop Jon, som havde faaet Underretning om Kongebrevene, vovede ei at ride til Thinget. Biskop Martin derimod indfandt sig, fundgjorde sine Embedsbreve og lod derpaa ved 24 Presters Dom erklære alt det ugyldigt, som Jon Aresøn under hans Fravær havde foretaget i Skaalholt's Biskopsdømme. Kongens Fredløshedserklæring over Jon Aresøn synes for Diebliffet at have sat Skræk i denne og bragt ham til at holde sig for det første i No i Hole. Men snart fik han igjen nyt Mod, da Pave Paulus III's Svar paa hans Brev af forrige Aar kom ham tilhænde. Pavens Brev var af 8de Marts, erkjendte hans Hengivenhed for Paven og den hellige Stol og opmuntrede ham til Standhaftighed; den samlede Peterspenge, om hvis Anvendelse han havde forespurgt sig, paalagdes det ham at uddele blandt de Fattige ²⁾. Biskop Jon modtog dette Brev med Rjebmænd fra Hamborg og gjorde meget Væsen af det. Han samlede sine Prester og Klerker i Hole Kathedralkirke og lod det her forelæse, medens han selv stod for Alteret iført sin pragtfuldeste Biskopsstrud med Hue og Stav. Han udtalte sin Tak til Gud og Paven og lovede at lade sit Liv, førend han skulde svige sin Trofast mod denne. Han lod derpaa Afstrifter tage

¹⁾ Krag og Stef. II. 425—428. ²⁾ Brevet findes aftrykt hos Finn Joh. II. 686 Not. a. Der kan ei være nogen Tvivl om dets Datering, som er den 8de Marts 1548 (Aaret regnet fra og til 25de Marts, altsaa 1549 efter almindelig Regning), i Paulus's Pavedømmes 15de Aar. Paulus III døde samme Aar 1549 den 10de November.

af Brevet, lod det derhos oversætte i Landsmaalet, og lod det sende omkring overalt for at kundgjøres for Almuen. Om Høsten holdt han i Thingøre Kloster i Hunavatsthing et Prestemøde, paa hvilket flere Beslutninger bleve fattede mod Lutheranismen, eller, som han kaldte det, Kjetteriet, blandt andet at Kjettere skulde gribes og holdes i Forvar, indtil de havde underkastet sig sømmelig Penitens. Dette skede dog ikke med nogen stor Offentlighed eller med fuld Navngivelse af de Personer, mod hvilke Beslutningerne nærmest vare rettede. Hemmeligheden skulde hindre, at Bedkommende bleve opmærksomme og toge sig i Vare.

Biskop Jon havde Nys om, at Biskop Martin til samme Tid visiterede i det tilgrændsende Thorsnæstthing paa Vestlandet, i Staalholts Biskopsdomme. Han sendte strax i al Stilhed sine Sønner, Are og Bjørn, med hundrede væbnede Mænd for at fange Martin og muligen flere af Jons Fiender. Færden lykkedes. Martin blev fangen paa Gaarden Stad og tilligemed ham Presten Arne Arnorsøn, én af Jons fornemste Modstandere. Ogsaa Dade Gudmundsøn havde nær faldet i deres Hænder; men han undslap ved Hjælp af sin hurtige Hest, og havde samlet Folk og befæstet sig i Snoksdal, før Biskop Jons Mænd kom did. De saa sig ikke istand til at udrette noget mod Dade; men de hørte ei heller paa dennes Hustrues Bønner for hendes Broder Martins Frigivelse. De droge nord over med sine Fanger, og disse bleve nøie vogtede i Hole. Presten Arne fik dog efter fire Maaneders haardt Fængsel Friheden igjen paa gode Mænds Forbøn og mod store Løsepenge samt Løfte om aldrig siden at være Biskop Jon imod, — et Løfte som han holdt. Martin blev i Forstningen, paa Ares Foranstaltning, noget mildere behandlet end sin Medfange; men da han gjorde et mislykket Forsøg paa at flygte, blev han holden strengere. Siden for han til Are Jonsøn og var under hans Bevogtning paa Gaarden Mødrufell i Gyaffjord, hvor han blev vel medhandlet.

Biskop Martins Fangenskab syntes Jon Aressøn en stor Binding, og han begyndte nu at give sin Iver for Katholicismen og derhos sit Overmod friere Raaderum. Det kom ham for Dre, at Olaf Hjaltesøn, Prest til Paufaas, prædikede mod adskillige katholske Skikke og kaldte dem Overtro. Olaf havde altid, ligesom Begyndelsen af Jons Biskopsdomme, været dennes Ven; alligevel stevnedes han til et Prestemøde for at retfærdiggjøre sig. Flere anseede og troværdige Mænd talede Olafs Sag, saa Biskoppen holdt ham for uskyldig, og i sin Glæde herover tog sin Hue af og takkede Gud for, at en saadan Mand ei var falden fra sine Forfædres Tro. Men kort efter fik dog Biskoppen Bished om, at Olaf havde forbudt Afskabelse af Maria

og Helgenerne, og vredebes nu høiligen. Paa et nyt Prestemøde lod han Presteembedet fradømme Olaf, og denne blev med saadan Voldsomhed stødt ud af Kirken, at hans ene Fod blev lemlæstet. Olaf opholdt sig en Stund lønligen mellem Fjældene, men kom om Vaaren ved en Bøns Hjælp syd i Landet og for herfra med første Skibsleilighed i 1550 til Kjøbenhavn, hvorhen han bragte Budskabet om Biskop Martins Fangenskab og Jon Aresøns Overmagt, som Ingen i Landet nu meer vovede at modstaa.

Men allerede før Olaf Hjaltesøns Komme havde Kong Kristian taget nye Forholdsregler mod Jon Aresøns voldsomme Færd. Han havde fra Nyborg Slot den 27de og 28de Januar udstedt to Breve sigtende herhen. I det ene af dem bød han Dade Gudmundsøn og Peter Einarssøn at hjælpe Befalingsmanden Laurits Mule, hvem han havde paalagt at gribe Biskop Jon. I det andet underrettede han Geistligheden i Hole Biskopsdømme om, at Biskop Jon for sin ulovlige og oprørske Udfærd var en fredløs Mand, hvorfor den opfordredes til at vælge en ny Biskop i Jons Sted, og Kongen nævnte som en dertil passende Mand Presten Gisle Jonsøn i Selaadal, hvilken man derpaa skulde sende til Kjøbenhavn for at aflægge Ed til Kongen og blive indviet¹⁾. Man seer, at Kongen dengang endnu ikke havde bestemt sig til at sende Krigsfolk til Island; men da vidste han heller ikke noget om Biskop Martins Fangenskab. Kundskab herom fik Kongen først ved Olaf Hjaltesøn; og de Efterretninger, han længer ud paa Aaret modtog fra Island, vare af den Art, at han indsaa Nødvendigheden af strengere Skridt.

Ogsaa Sjællands Biskop, Peder Plade, fandt sig ved denne Tid opfordret til at advare Jon Aresøn. Han tilskrev ham den 16de Marts et alvorligt Brev, hvori han forestilte ham, at det endnu var Tid at ty til Kongens Raade. Der var nu intet fra Paven at vente, da Paulus III var død, og før en ny Pave var bleven valgt, kunde Jon selv være gaaen samme Vej. Han underrettede ogsaa Biskoppen om, at Abbed Sigurd, som han havde udseet til Skaalholts Biskop, var gangen over til den evangeliske Tro.

Man maa antage, at alle de omtalte Breve ere afgaaede fra Danmark med Befalingsmanden Laurits Mule, og at denne allerede har givet sig paa Reisen til Island, før Olaf Hjaltesøn var kommen til Kjøbenhavn, eller før Kongen havde modtaget de Tidender, han bragte. Laurits Mule sees ogsaa at have naaet til Island en Stund før Althinget, rimeligvis tidlig i Juni Maaned. Biskop Jon agtede intet paa Peder Plades Advarsler, men da han hørte, at Kongen

¹⁾ Krag og Stef. II. 430, 459. Det sidste Brev er hos Kr. og Stef. henført til 1551, ganske vist urigtigt.

havde befalet Laurits Mule, Dade Gudmundsøn og Peter Einarssøn at tage ham fangen, saa besluttede han netop at byde sine Modstandere aabenbar Trods. Han red derfor til Althinget, som altid holdtes først i Juni Maaned, og havde i sit eget Følge meer end to hundrede Mænd, medens hans Sønner Are og Presten Bjørn havde hver hundrede. De kunde saaledes omgive Lagretten med fire hundrede væbnede Mænd, og med denne Styrke i Ryggen vare de i Stand til at gjennemdrive hvad de vilde, da Befalingsmanden, skjønt ikke ganske uberedt, paa langt nær ikke havde Styrke nok til at tvinge dem. Are skal ogsaa, ved Udredelsen af nogle Penge til Laurits, have behandlet denne paa det Haanligste, ja slængt ham Pengene i Næsen og bedet ham æde dem. Biskoppen fik ogsaa Lagmanden, Orm Sturlassøn, assat, og sin Søn Are stiftet i hans Sted.

Fra Althinget red Biskop Jon og hans to Sønner med hele sin Flok til Skaalholt. De havde ført den fangne Biskop Martin med sig til Thinget, og denne maatte nu følge dem videre til sin egen Biskopsstol. Presten Jon Bjarnessøn var fremdeles Raadsmand paa Martins Begne i Skaalholt og vilde med de Mænd, han havde hos sig, forsvare Gaarden. Men da Biskop Jon mærkede dette, lod han Raadsmanden vide, at Biskop Martin vilde blive stillet forrest i Angribernes Flok, blottet for de Bergendes Skud. Endnu vare Forsvarerne uvillige til Overgivelse, men da tilfrem Biskop Martin dem selv og bad dem overgive Skaalholt. Dette skede nu. Biskop Jon besatte Gaarden og blev der meer end en Uge. Han indviede paa ny Skaalholt's Kirke, hvilken han paastod var bleven smittet ved den evangeliske Gudstjeneste, og han lod Biskop Gissurs Lig opgrave og føre udenfor Kirkegaarden som Liget af en Kjetter. Derpaa holdt han et Prestemøde og lod dette tildømme sig Styrelsen af Skaalholt's Biskopsdomme som dettes lovlige Ombudsmand. Han forrettede endelig Prestevielse i Kirken med Gudstjeneste paa fuld romersk Vis. Biskop Martin blev efterladt i Skaalholt, dog som Fange under streng Bevogtning og uden at nogensombest Myndighed overlodes ham; derimod udnævnte Biskop Jon en ny Official for Biskopsdommet.

Efterat have syølet i Skaalholt hvad han vilde, red han med sit Følge vest til Bids Kloster. Dette var forandret til en Kongsgaard, og Hirdstyreren eller Befalingsmanden Laurits Mule havde der taget sit Sæde. Men Biskoppen drev ham og alle de Danske, som var med ham, bort fra Klosteret ombord paa deres Skib. Han indviede paa ny Kirke og Kloster og gjenindsatte den tidligere Abbed. Han for-gjennem Borgarfjorden, ordnede der alt igjen paa den gamle katholiske Vis, og red endelig derfra lige vest til Helgafell, hvor han ogsaa oprettede det nedlagte Kloster og indsatte den gamle Abbed. Da dette

alt var fuldbragt, vendte han tilbage til Hole, og skal have yttret, at nu havde han hele Island i sin Magt foruden halvanden Husmands-søn. Hvem han mente med den hele Husmands-søn ved man ikke; men med den halve mente han Dade Gudmunds-søn, der ikke var af nogen stor og mærkelig Æt.

Efter Hjemkomsten til Hole lod Biskop Jon sine Sønner Are og Bjørn under 10de August skrive til Kansleren, Johan Fris, et Brev fuldt af Bestyldninger mod Biskoppens Fiender. Biskop Martin var fængslet, hed det, fordi han havde løiet sit Valg, der var foretaget af blot sex til otte Prester. Laurits Mule havde faret høist uretfærdigt frem, og det var fun af Agtelse for Kongen, at Islændingerne ei havde dræbt ham. Om Olaf Hjaltes-søn og flere, der vare flygtede af Landet, hed det, at de havde gjort dette, fordi de frygtede Straf for Tyveri, Gudsbespottelse og andre Forbrydelser. De selv, sagde de, vare villige til fuldkommen at slyde Kongen; de bad blot, at den maatte blive valgt til Skaalholt's Biskop, som hele Almuen samtykte paa Althinget. Paa denne Maade tænkte de naturligvis at bane Veien for Bjørn Jons-søn til Biskopsdommet. Dets Skrivelse blev imidlertid ganske frugtesløs.

Paa den anden Side vendte Biskop Jon sit Had og sin Hevn mod Presten Gisle Jons-søn i Selaadal. Denne havde allerede paa draget sig Biskoppens Uvenskab ved at virke til Biskop Martins Valg og derved støde Bjørn Jons-søn tilbage. Nu blev Biskoppens Fiendskab mod Gisle end bitterere, da det blev bekjendt, at Kongen havde udseet og nævnt netop ham til at vorde Holes Biskop, naar Jon var affat. Biskoppen erklærede Gisle i Ban, fordi han havde indgaaet Egteskab, og sendte sin Søn Bjørn med mange Mænd vest i Selaadal for at gribe ham. Gisle fik Nys om Bjørns Færd tidnok for at undvige af Landet; men hans Hustru blev drevet af Gaarden og han selv dømt fra Prestembedet ¹⁾.

Det var nu endmere Tilfældet end før, at ikke alle Biskop Jons Benner og Tilhængere ganske billigede hans overmodige og voldsomme Færd. Hans Søn Sigurd, Prest til Greniadarstad havde, lige siden han i 1543 paa sin Faders Begne svor til Kong Kristian, ikke taget nogen Deel i Jons mistænkelige Virksomhed, og han gjorde det heller ikke nu. Hans Søn Are yttrede ofte, at han vel vidste, at hans Fader ikke handlede ret; men han kunde ei overtale sig til at forlade ham i hans Alderdom. Bjørn derimod synes, nu som før, at have egget sin Fader til at skride videre frem ad den slibrige

¹⁾ Gisle blev vel ikke Biskop i Hole, men derimod blev han, efter Biskop Martins Fratrædelse i 1556, dennes Eftermand i Skaalholt og døde 1587, 74 Aar gammel.

Bei, paa hvilken hans Iver for Katholicismen og maastee end mere hans Ærgjerrighed engang havde ledet ham ind, og hvilken han nu uden tvivl selv fandt det tungt som sex og sextiaarig Dling at forlade uden fuldkommen at have naaet sit Maal. Hensynsløs havde Jon Aresøn allerede i sine kraftigste Aar vist sig, da det gjaldt om at vinde Biskopsdommet; hensynsløs viste han sig ogsaa nu i sin Alderdom, da det gjaldt om at holde paa den engang vundne Magt med de skjælvende Hænder. Han brød sig hverken om truende Vink eller advarende Ord, men stred overmodig frem paa den betraadte Bei, indtil Fordærvsens Afgrund aabnede sig for ham og Tilbagegangen var ham sperret.

Efter det Held, som hidtil i 1550 havde fulgt Biskop Jon i næsten alle hans Foretagender, synes han at have agtet Dade Gudmundsøn for sin eneste farlige Fiende paa Island; og ham vilde han nu tilsidst med et vældigt Slag knuse. Han drog derfor strax før Mikaelmesse (29de September) norden fra med sine Sønner, Are og Bjørn, samt 90 væbnede Mænd i Følge. Han ventede at øge sin Flok fra Sydlandet og sendte derom Bud til Borgfirdingerne. Han tog Beien til Saudafell i Thorsnæs Thing, en Gaard, som laa nær Snoksdal og for Tiden var i Dades Besiddelse, men paa hvilken Are Jonsøn gjorde Fordring. Da Biskoppen var kommen did, stode Borgfirdingerne til ham med 30 eller 40 Mænd, saa at hans Flok nu udgjorde meer end 120 Væbnede. Dade var i Snoksdal og havde der samlet 80 til 100 raske og vel væbnede Mænd, paa hvem han vidste han kunde lide. Han havde lovet dem at sørge for de hjælpeløse Børn af dem, som faldt, og at læge paa sin Koftning dem, der bleve faarede. Thorsdagen efter Mikaelstag, den anden October, brød han op med hele sin Flok og drog mod Saudafell. Dagen var taaget og mørk, og Dade lod sine Mænd for største Delen ride to paa hver Hest og med graa eller falmede Kjortler, saa Fienden i Frastand ikke skulde have let for at skjønne deres sande Tal. Saaledes nærmede han sig Saudafell, uden at man der var bleven synderlig opmærksom paa hans Færd; og først da han kom Gaarden ganske nær, red han frem til den med Hasthed. Hans Folkestyrke, som nu med eet viste sig, synes at have gjort sin Virkning paa Biskoppens Mænd. Are og Bjørn, der vare dragne ham imøde for at assperre ham fra Gaarden, vege tilbage ved hans Komme. Dade red ind paa Tunet og tog Sted med sine Mænd paa en liden Hvi, som der var, og hvor han strax lod sine Bøsser opplante. Biskopsmændene stode foran Husene og tildeels paa Hustagene, hvorfra de rettede sine Bøsser mod Dade. Denne bød sine Modstandere fri Bortgang; men Gaarden vilde han have i sine Hænder, før Dagen var leden. Sagen mellem

dem kunde saa henstaa til næste Althing, og Loven der afgjøre den. Efter Rogles Udsagn skal han derhos have budt Penge for at hans Gods maatte blive i Fred, og fordoblet Tilbudet, da det første ei antoges. Are skal da have raadet sin Fader at modtage det, men Bjørn fordret mere, hvorpaa Dade ei vilde indgaa. Imidlereid havde de Eyblændinger, som nys vare stødte til Biskopsmændene, taget det Raad, ikke at deeltage i Kampen, hvis det kom til Slag mellem begge Flokke, — og dette fik Dade ligesaasnart vide som Biskopsmændene. Disse saa, at de, forladte af Eyblændingerne, vilde have det mindre Folketal, og derfor drog de sig med sine Bøsser og sit øvrige Berge ind paa Kirkegaarden, som laa lige ved, men dog ikke gav noget godt Forsvar. Dade fulgte dem i Hælene, med sit bedste Folk, i det han lod 30 Mænd, som vare mindre godt væbnede, tilbage ved Bøsserne. Biskopsmændene havde ei faaet Tid til at stille sig ret i Drøden, før Dades Folk angreb dem fra tvende Sider, løb med Skynding over Kirkegaardsgjærdet og trængte sine Modstandere ind til Kirkeveggen. Nu gif det ilde med Biskopsmændenes Forsvar, og de søgte snart Tilflugt i Kirken selv. Are kjæmpede tappert, men han trængtes snart af de Vigende med ind i Kirken, og ligesaa gif det Bjørn; Biskoppen selv var allerede derinde. Det lykkedes dem at stænge Kirken med Kister og andet, som bares for Kirkedørene; men Dades Folk stød ind gennem Træværket, og Bjørn blev saaret i Armen, saa han ei meer var vaabenfør. Nu vankede der ogsaa Slag og Saar paa de Biskopsmænd, som vare blevne udenfor, men Ingen skal dog være bleven dræbt. Dade lod opbryde noget af Tømmerværket i Gavlen paa Kirkens Chor og sine Mænd trænge derind igjennem. Man saa da Biskop Jon for Alteret i fuld Skrud, med det viede Brød i den ene Haand, og et Mariebillede i den anden. En sterk Mand af Dades Folk rev ham imidlertid fra Alteret, og under Mishandlinger, som dog Dade selv søgte at hindre, ud gjennem den aabnede Chorgavl. Enden paa Mødet ved Saudafell blev saaledes, tvertimod Biskop Jons egen Forventning, hans og hans tvende Sønners Fangenskab. Dade førte dem alle tre under sterk Bevogtning til Snoksdal.

Biskop Jons tredje Søn, Presten Sigurd til Greniadarstad, havde fra først af ikke billiget Toget mod Dade; men da det var tiltraadt, tænkte han paa, at hans Fader vel kunde komme til at trænge om Hjælp, og red efter ham med 30 Mænd. Han havde imidlertid lang Wei at fare for at naa sin Fader igjen, og han kom ikke længer end vest til Hrutafjorden, før han traf nogle af Biskopsmændene, der kom fra Saudafells-Kampen og fortalte ham Udfaldet. Da standsede Sigurd, men sendte en Prest, Gotstalf, med tolv Mænd vest til Snoksdal

for at udvirke Forlig og Fred for de Fangne. Men i hvad han end bød, vilde Dade ei indgaa paa deres Frigivelse, og Gotstalf ligesom og Sigurd maatte vende tilbage med uforrettet Sag.

Dade sendte strax efter sin Seier Budskab om hvad der var hendet til Besfastad, hvor Befalingsmandens almindelige Sæde var. Men der var paa denne Tid ingen Befalingsmand i Landet; thi Laurits Mule var igjen faren til Danmark, som det synes strax efter det uhæderlige Møde med Biskop Jon i Bids. Som Laurits's Ombudsmænd var kun tilbage en Danskt ved Navn Kristian, som almindelig kaldtes Sriver, fordi han før havde været Raadstusriver. Til ham kom da Dades Budskab med Opfordring, at han nu, ifølge Kongens Brev, skulde overtage Fangernes Bevogtning. Samtidig gik ogsaa Bud til Skaalholt, hvor Biskop Martin strax fattes i Frihed. Martin og Kristian skyndte sig nu til Snoksdal. Her blev, ifølge Dades Forlangende, en Ret sat af Lagmanden Drm Sturlasson den 22de October, og en Dom fældet, som er almindelig kjendt under Navnet: Snoksdals Dom. Ved den dømtes Biskop Jon og hans Sønner at være medrette fangne paa Kongens Bud; Dade og hans Mænd derimod at være sagløse og fri for al videre Bevogtning af Fangerne, hvilken Kristian Sriver nu skulde overtage, indtil deres Sag var paadømt ved næste Aars Althing; Biskop Martin og begge Landets Lagmænd skulde hjælpe Kristian i Bevogtningen.

Da denne foreløbige Dom var fældet, bleve Fangerne af Kristian førte bort fra Snoksdal; Biskop Martin, Dade og flere Stormænd fulgte med for i Skaalholt nærmere at overlægge, hvad der var at gjøre. Da man kom til Skaalholt, gav først Biskop Martin Dade og hans Følgemænd Afløsning for den Banhelligelse, som de havde tilføiet Saudafells Kirke; og derpaa blev et Raadslagningsmøde holdet, hvortil de bedste Mænd af de omliggende Bygdelag kaldtes. Paa dette Møde fremførte Kristian Sriver alle Bestyldningerne mod Biskop Jon. De vigtigste vare, at han havde ladet fange Biskop Martin, — at han og hans Sønner havde opbaaret uden Bemyndigelse de kongelige Indtægter af Nordlandet, — at han havde været Kongens Bud og Domme angaaende Klostre og Beneficier overhørig, — at han af al Magt havde staaet mod Guds Ord, — at han havde tilladt sig en voldsom Færd mod Læge og Lærde, — at han havde brugt Trudfler mod de Danske og lovet Hamburgerne, at ingen Danskt skulde være tilbage paa Island den næste Aar, — at han havde yttret, at han ikke længe skulde have Laurits Mule ved Siden som Hirdstyrer, eller Kjetteren Martin ved Siden som Biskop, — og mere saadant lignende, Bestyldninger, som man seer for en stor Deel vare grundede paa Fordomme, løst Snak, Frygt og Had, men som under

de nuværende Omstændigheder vare vel stikede til at gjøre Indtryk paa Deltagerne i Raadslagningen.

Mest Indflydelse paa disse øvede dog, som tydelig sees, Frygten for Biskop Jons og hans Søners Hevn, hvis de igjen kom i Frihed. Det faldt derfor de Forsamlede vanskeligt at komme overens om, hvorledes der skulde faaes ad med de Fangnes Bevogtning. Kristian Skriver havde især meget at indvende mod at holde nogen af dem i sin Baretægt paa Besfastad; og hans Grund var mest den, at han frygtede de Nordlændinger, som ud paa Vinteren kom til Næsene paa Sydlandet for der at deeltage i Fisserierne. Raadslagningerne drog sig ud i flere Dage. Da yttrede Presten Jon Bjarnessøn, Raadsmanden, en Morgen ved Frokosten, at han vel var den eenfoldigste af dem, men dog vidste han Raad til at vogte Fangerne. Da man vilde høre Raadet, svarede han: „Dren og Jorden gjemmer dem bedst“. Dette Raad fandt Gjenklang i Manges Sind, skjønt de i Forstningen ikke selv vilde være det bekjendt. Kristian Skriver greb det dog med størst Begjærighed, og det varede heller ikke længe, før Biskop Martin gif ind paa det. Dade gjorde først Indvendinger, men erklærede tilsidst, at Sagen ikke længer vedkom ham, efterat han havde overgivet Fangerne i Kristians Hænder. Mange talte dog ogsaa haardnakket mod Forslaget, holdt sig til den i Snosdal sældede Dom og kaldte det baade ulovligt og umandigt at dræbe Fangerne uden nogen ny Dom. Men da Biskop Martin havde tiltraadt Jon Bjarnessøns Forslag, og Dade Gudmundsøn paa en Maade havde frafaldet sin Modsigelse, saa overdøvede snart Kristian Skriver de Øvriges Indvendinger med store Ord og Trudsel. Fangernes Død blev da, uden nogen ordentlig Dom, besluttet, og de selv bleve underrettede derom.

Hidtil havde Fangerne været ved godt Mod, og Biskop Jon havde oftere yttret, at til Jul skulde de igjen være paa Hole. Men da de nu fik vide, hvad der i Raadslagningen var bestemt, erkjendte Biskoppen, at han havde gaaet for vidt, og at han havde ladet sig lokke og svige af Verden. Bjørn bar sig ynkneligen, men Are viste, som sedvanligt, Kolighed og Mod. Fader og Søner, som hidtil havde været vogtede paa eet og samme Sted, bleve nu skilte fra hinanden, hver i sit Hus med en Prest til Trøster. Dog blev dem tilladt stundom at komme sammen, og paa den sidste Dag af deres Liv, meddelte Biskop Jon sig selv og sine Søner „Guds Pegereme“, som de paa katholicke Vis kaldte Nadverens Sakramente.

Imidlertid var Bødelen, en udygtig Karl i sit Haandverk, hentet fra Besfastad til Skaalholt for at udføre Henrettelsen, og den 7de November, som var en Fredag, bleve Fangerne, efterat de, som før

er sagt, havde nydt Saframentet, uledede til Døden ved Solens Dypgang. En simpel Huggeblok var skaffet tilveie for Henrettelsen og lagt paa et ophøiet Sted i Gaardstunet.

Are blev først ført til Retterstedet, og opretholdt sit kjæffe Mod lige til Enden. Paa Beien yttrede han: „nødig gif jeg til denne Beg, jeg skal nu villig gaa ud af den“; og da han var kommen til Blokken, sagde han: „Er nu her Maalet, min Herre!“ „Ja,“ svarede Kristian Skriver, som stod nær og troede, at Are tiltalte ham. Da udbrod Are: „Evi Dig, din Prækker! aldrig kaldte jeg dig min Herre! jeg talte til min Gud!“ Man bød ham Livet, fortælles der, hvis han vilde love aldrig at tage Hevn for hvad der var skeet; men dette Løfte vilde han ei give. Han tog Farvel med de fleste tilstedeværende Høvdinger, navnlig med Biskop Martin og Dade, og bad dem om Tilgivelse. De fleste misbilligede hans Død og fjernede sig noget for ikke at see den. Han gav Bødelen sin kostbare Hat, for at han skulde hugge sikkert, faldt paa Knæ ved Blokken med utilbundne Dine, læste en Bøn og befalede Gud sin Aand. Han strakte derpaa sin Hals paa Blokken saa sterkt, at alle Gener og Aarer tydelig viste sig, — og hans Hoved faldt med eet Hug.

Efterat Blokken var flyttet til et andet Sted i Tunet, blev Bjørn uledet. Hans Færd var meget forskjellig fra Ares. Han bar sig ilde, jamrede sig for sine Børn, tiggede om Livet, og lovede aldrig at skulle hevne hvad der var skeet. Men han havde i sine gode Dage været mindre vensæl end Are, og han vakte nu mindre Medfølelse: var Are falden, kunde han gjerne gaa med. Lige til han lagde sit Hoved paa Blokken, raabte han „af, mine unge og smaa Børn!“ Han sammentraf Halsen af Sorg og Rvide, og hans Hoved faldt først ved det fjerde Hug. Endog mellem Huggene skal han have bedt om Livet.

Hugblokken blev atter flyttet, og nu var Raden kommen til den gamle Biskop. Man sagde ham hans Søners Død og bød ham selv Livet; men han svarede: „De have fulgt mig saa, at jeg nu ønsker at følge dem!“ Han havde hidtil været i Kirken og gif ud af Choret med et Kors i sin Haand. Han vilde knæle for et Marias billede i Nærheden; men den Prest, som ledsagede ham og som hed Svein, bad ham lade slig Overtro fare og betænke at der var et Liv efter dette. Biskoppen vendte sig hastig mod ham og sagde: „Det ved jeg, Sveinke.“ Da han gif forbi Biskop Martin, Kristian Skriver og Dade, hvilke stode tilsammen paa en Tue kort fra ham, gif han mod Dade og bød sig til at løse ham af Bannet; men Dade svarede ham kun: „Du seer ei meer Spor af Bannet paa mig end paa dig selv!“ Biskoppen taug og fortsatte sørgmodig sin Bei. Bed

Blotken knælede han og sagde paa Latin: „I dine Hænder, Herre! befaler jeg min Aand“. Han var meget bøiet i Skuldrene af Alderdom, og hans Hoved faldt først for det femte eller fette Hug.

Saaledes faldt Jon Aresson af Hole, den sidste katholicke Biskop i den norske Kirke; og Mange fandt, at hans egen Spaadom sandedes, hvilken han udtalte dengang, da ved hans Indvielse Biskopskruen faldt af hans Hoved: — at hans Biskopsverdigbed vilde faa en bradt og ulykkelig Ende¹⁾. Han var ved sin Død sex og sexti Aar gammel og havde været Biskop i sex og tyve Aar.

Efterat de Halsbyggedes Lig havde henligget paa Ketterstedet langt ud paa Dagen, bleve de endelig paa flere gode Mænds Forbøn begravede paa Kirkegaarden bag Skaalholts Kirkes Chor. Et temmelig almindeligt Had rammede Kristian Skriver for det Verk, som var udført, og Flere sagde ham det reent ud, at det var en forhastet Handling, for hvilken han visseligen vilde komme til at bøde haardt. Kristian selv følte sig ingenslunde sikker; han gav dem, der varede ham mod Faren, Ret, men skjød nu Skylden for hvad der var skeet, mest paa Biskop Martin og Presten Jon Bjarnesson. De Dræbtes Venner holdt sig imidlertid nærmest til Kristian som dansk Mand, og ovenikjøbet, som de fleste Danske paa den Tid, forhadte paa Island. Hevnen rammede ham ogsaa, før han udentviol ventede det.

Biskop Jon havde strax før sin Død sendt en fortroet Mand med sit Guldsignet nord i Landet til sin Frille, Helga Sigurdsdatter, og sin Søn, Presten Sigurd, med Bud til dem, at de skulde udbetale en rundelig bestemt Sum af hans efterladte Gods i Almisse til de Fatige; og med denne Sendemand kom udentviol ogsaa Tidenden om hans og hans Søners Henrettelse til Hole. Sigurd og Helga opfyldte hvad der var dem paalagt, og Sigurd overtog tillige Hole Stols midlertidige Bestyrelse. Tidenden sondenfra vakte en stor Bevægelse blandt Nordlænderne, og denne forøgedes ved eggende Ord fra Sydlandet. Biskop Jons Datter, Thorun, der boede paa Grund i Gyafford, en rast og streng katholic, men ogsaa haardsindet og hevngjerrig Kvinde, synes heller ikke at have sparet paa Dpegninger til at hevne Faderen. Strax efter Jul var Tiden, da Nordlænderne vare vante til at drage syd i Landet for at deeltage i Fiskerierne der; og i Januar 1551 drog næsten tre hundrede Mænd fra Nordlandet til Sydnæsene. Men i denne Flok vare Flere, der vare rustede af Biskop Jons Frænder til at hevne ham og hans Sønner, og disse Mænd holdt sig sammen, da de kom sydpaa, og udgjorde efter Rogles Udsagn tretti, efter Andres sexti. I Slutningen af Januar for Kristian Skriver i sine Forretninger fra Besfastad til Sydnæsene og havde for

¹⁾ S. o. f. II. 661.

er sagt, havde nydt Sacramentet, ulebede til Døden ved Solens Op- gang. En simpel Huggeblof var skaffet tilveie for Henrettelsen og lagt paa et ophøiet Sted i Gaardstunet.

Are blev først ført til Retterstedet, og opretholdt sit kjæffe Mod lige til Enden. Paa Beien yttrede han: „nødig gif jeg til denne Beg, jeg skal nu villig gaa ud af den“; og da han var kommen til Blokken, sagde han: „Er nu her Maalet, min Herre!“ „Ja,“ svarede Kristian Skriver, som stod nær og troede, at Are tiltalte ham. Da udbrød Are: „Evi Dig, din Praffer! aldrig kaldte jeg dig min Herre! jeg talte til min Gud!“ Man bød ham Livet, fortælles der, hvis han vilde love aldrig at tage Hevn for hvad der var skeet; men dette Løfte vilde han ei give. Han tog Farvel med de fleste tilstedeværende Høvdinger, navnlig med Biskop Martin og Dade, og bad dem om Tilgivelse. De fleste misbilligede hans Død og fjernede sig noget for ikke at see den. Han gav Bødelen sin kostbare Hat, for at han skulde hugge sikkert, faldt paa Knæ ved Blokken med utilbundne Dine, læste en Bøn og befalede Gud sin Aand. Han strakte derpaa sin Hals paa Blokken saa sterkt, at alle Sener og Aarer tydelig viste sig, — og hans Hoved faldt med eet Hug.

Efterat Blokken var flyttet til et andet Sted i Tunet, blev Bjørn ulebet. Hans Færd var meget forskjellig fra Ares. Han bar sig ilde, jamrede sig for sine Børn, tiggede om Livet, og lovede aldrig at skulle hevne hvad der var skeet. Men han havde i sine gode Dage været mindre vensæl end Are, og han vakte nu mindre Medfølelse: var Are falden, kunde han gjerne gaa med. Lige til han lagde sit Hoved paa Blokken, raabte han „af, mine unge og smaa Børn!“ Han sammentraf Halsen af Sorg og Rvide, og hans Hoved faldt først ved det fjerde Hug. Endog mellem Huggene skal han have bedt om Livet.

Hugblokken blev atter flyttet, og nu var Raben kommen til den gamle Biskop. Man sagde ham hans Søners Død og bød ham selv Livet; men han svarede: „De have fulgt mig saa, at jeg nu ønsker at følge dem!“ Han havde hidtil været i Kirken og gif ud af Choret med et Kors i sin Haand. Han vilde knæle for et Maria-billede i Nærheden; men den Prest, som ledsagede ham og som hed Svein, bad ham lade sliq Overtro fare og betænke at der var et Liv efter dette. Biskoppen vendte sig hastig mod ham og sagde: „Det ved jeg, Sveinke.“ Da han gif forbi Biskop Martin, Kristian Skriver og Dade, hvilke stode tilsammen paa en Tue fort fra ham, gif han mod Dade og bød sig til at løse ham af Bannet; men Dade svarede ham kun: „Du seer ei meer Spor af Bannet paa mig end paa dig selv!“ Biskoppen taug og fortsatte sorgmodig sin Bei. Bed

Bloffen knælede han og sagde paa Latin: „I dine Hænder, Herre! befaler jeg min Aand“. Han var meget bøiet i Skuldrene af Alderdom, og hans Hoved faldt først for det femte eller slette Hug.

Saaledes faldt Jon Aresson af Hole, den sidste katholicke Biskop i den norske Kirke; og Mange fandt, at hans egen Spaadom sandedes, hvilken han udtalte dengang, da ved hans Indvielse Biskopshuen faldt af hans Hoved: — at hans Biskopsverdigbed vilde faa en bradt og ulyffelig Ende¹⁾. Han var ved sin Død sex og sexti Aar gammel og havde været Biskop i sex og tyve Aar.

Efterat de Halsbuggedes Lig havde henligget paa Ketterstedet langt ud paa Dagen, bleve de endelig paa flere gode Mænds Forbøn begravede paa Kirkegaarden bag Skaalholts Kirkes Chor. Et temmelig almindeligt Had rammede Kristian Skriver for det Verk, som var udført, og Flere sagde ham det reent ud, at det var en forhastet Handling, for hvilken han visseligen vilde komme til at bøde haardt. Kristian selv følte sig ingenlunde sikker; han gav dem, der varede ham mod Faren, Ret, men skjød nu Skylden for hvad der var skeet, mest paa Biskop Martin og Presten Jon Bjarnesson. De Dræbtes Venner holdt sig imidlertid nærmest til Kristian som dansk Mand, og ovenikjøbet, som de fleste Danske paa den Tid, forhadte paa Island. Hevnen rammede ham ogsaa, før han udentviol ventede det.

Biskop Jon havde strax før sin Død sendt en fortroet Mand med sit Guldsignet nord i Landet til sin Frille, Helga Sigurdsdatter, og sin Søn, Presten Sigurd, med Bud til dem, at de skulde udbetale en rundelig bestemt Sum af hans efterladte Gods i Almisse til de Fatige; og med denne Sendemand kom udentviol ogsaa Tidenden om hans og hans Søners Henrettelse til Hole. Sigurd og Helga opfyldte hvad der var dem paalagt, og Sigurd overtog tillige Hole Stols midlertidige Bestyrelse. Tidenden søndensfra vakte en stor Bevægelse blandt Nordlænderne, og denne forøgedes ved eggende Ord fra Sydlandet. Biskop Jons Datter, Thorun, der boede paa Grund i Gyaffjord, en raff og streng katholic, men ogsaa haardsindet og hevngjerrig Kvinde, synes heller ikke at have sparet paa Dpegninger til at hevne Faderen. Strax efter Jul var Tiden, da Nordlænderne vare vante til at drage syd i Landet for at deeltage i Fisserierne der; og i Januar 1551 drog næsten tre hundrede Mænd fra Nordlandet til Sydnæsene. Men i denne Flok vare Flere, der vare rustede af Biskop Jons Frænder til at hevne ham og hans Sønner, og disse Mænd holdt sig sammen, da de kom sydpaa, og udgjorde efter Rogles Udsagn tretti, efter Andres sexti. I Slutningen af Januar for Kristian Skriver i sine Forretninger fra Besfastad til Sydnæsene og havde for

¹⁾ S. o. f. II. 661.

sin Sikkerheds Skyld flere væbnede Mænd end han plejede i sit Følge. Men da han gæstede paa Gaarden Kirkiubø, kom Nordlænderne did, som det heder, med Skjul for sine Ansigter, og anfaldt ham. De dræbte syv til otte Danske, som udgjorde Kristians Følge, og desuden hans unge Søn. Kristian selv forsvarede sig længst, og de kunde ikke faa brudt hans sterke Pantfertrøie; men omsider rendte en ung attenaarig Mand, Thorun Jonsdatters Svend fra Grund, sit Spyd under Pantfertrøien op i Maven paa ham, og saaledes lod Kristian sit Liv. Fjorten Danske, fortælles der, bleve siden dræbte paa Syd-næsene, og deres Lig haantigen medhandlede.

Anden Dag Paaste, den 30te Marts, sendte Sigurd Jonsøn fra Nordlandet tretti raske Mænd med tre Prester som Førere til Skaalholt. De havde med sig Ligkister, og de fleste havde Skjul for sine Ansigter. De lode bede om Tilladelse til at opgrave Biskop Jons og hans Søners Legemer for at føre dem til Hole. Biskop Martin fandt det, efter hvad alt tidligere var skeet, ikke raadeligt at negte deres Begjæring. De opgrove da Ligene med største Hast, lagde dem som de vare i Kisterne, og fore strax igjen afsted. Ved Laugarvand vaskede og pyntede de Ligene den næste Dag, og førte dem derpaa i hviddeligt Optog nordover. De fæstede Klokker under Kisterne: een under Ares, to under Bjørns og tre under Biskoppens, og overalt hvor de i Hole Biskopsdømme nærmede sig en Kirke, blev ringet med alle Kirkeklokker. I Hole Kathedralkirke bleve de ogsaa modtagne med Ringning af alle Klokker, og de forud samlede Prester og en Mængde Vægfolk gif Toget imøde og ledsagede det ind i Kirken, hvor Ligene med al Hæder bleve jordede. Man ansaa de Dræbte næsten som Helgener, og mange Blinde og andre Banføre kappedes om at faa røre ved Kisterne og syntes deraf at faa Helsebod.

Kort efter, den 27de April, holdtes et Prestemøde paa Hole for at modtage Regnskab for Biskopsstolen; og da dette var aflagt, valgte fire og tyve Prester Sigurd Jonsøn til Faderens Eftermand og udstedte derom sit Balgbrev. Alt vidnede om den Agtelse, man trode sig at skyldte den henrettede Biskop og hans Søner; og ingeninde har vel det danske Herredømme paa Island vakklet meer end denne Gang.

Men Kristian III maatte, efter de Tidender, han i 1550 gjennem flere havde modtaget fra Island, være rede til en Kamp for sit Herredømme over Den. Hans Rustninger bleve færdige i Begyndelsen af 1551, og om Sommeren dette Aar, før Tidenden om Biskop Jons Død endnu havde naaet Danmark, gif Otte Stigsøn med eet Skib og to hundrede Stridsmænd til Sydlandet, medens Axel Jul og den

tidligere omtalte Nordmand, Kristoffer Throndsøn¹⁾, med to Skibe og 500 Mand seile til Nordlandet. Man skulde nu, efter den Stemning, som nys havde vist sig blandt Islænderne, have troet, at det vilde være kommet til et blodigt Sammenstød mellem dem og de Danske. Men det gik paa Island som tidligere i Norge: de Danstes Seier blev vunden uden Blod. Modstandskraften havde hverken Samhold eller Ledere, nu da Biskop Jon Aresøn og hans Sønner vare borte. Da Otte Stigsøn kom til Sydlandet og kundgjorde Biskop Martin sin Komme, stevnede denne strax sit Biskopsdømmes Prester, Embedsmænd og Almue til Althinget. Man mødte her uden Indsigelse, og Trostabsed blev aflagt til Kong Kristian og Fredrik hans Søn den 1ste Juli af alle de Tilstedeværende med Biskop Martin i Spidsen.

Ligesaaaliden Banffelighed mødte Axel Jul og Kristoffer Throndsøn paa Nordlandet. De samlede uden Modstand Nordlænderne til Thing paa Oddeyre i Eysjafjord, og her blev allerede den 15de Juni Kong Kristian og hans Søn uden Indsigelse hylde. Sigurd Jonsøn trostede sig ikke til at komme frem med sit Biskopsvalg, og ingen Modstand blev gjort, da de danske Anførere udnævnte Presten Olaf Hjaltesøn, der var fulgt med dem, til Superintendent i Hole Biskopsdømme. Biskop Jons Frænder og Tilhængere bleve forresten behandlede med nogenlunde Mildhed; men en stor Deel af Hole Kirkes Kostbarheder tilegnedes Kongen og førtes til Danmark. De danske Anførere saa snart, at et langvarigt Ophold var unødvendigt for dem, og de vendte endnu samme Sommer tilbage til Danmark. Olaf Hjaltesøn fulgte dem did og blev i Kjøbenhavn indviet af Peder Plade til sit Superintendentembede, hvilket han tiltraadte det følgende Aar. Kristian Strivers Mordere bleve strengt forfulgte, men mange af dem undgik dog paa forskjellige Maader sin Straf.

En vis Modstand mod Reformationen holdt sig længe paa Island til stort Besvær for de første evangeliske Biskopper; men denne Modstand var mere hemmelig end aabenbar og kom aldrig efter denne Tid til noget voldsomt Udbrud. Islænderne ærede, trods Reformationens Indførelse, Biskop Jon som et Slags Nationalhelt, og denne Ærefrygt har paa en Maade holdt sig lige til vore Dage. De fornemste Ætter paa Den regne sig det til Hæder at stamme fra ham, og det er ei blevet ubemærket, at af Islands senere Biskopper, fem i Skaalholt og tre i Hole vare Jon Aresøns Ætlinger. Paa den anden Side troede Samtiden at see en Guds Straf i den Ulykke, som rammede hans ivrigste Modstander, Dade Gudmundsøn. Denne fik nemlig, ti Aar efter Biskop Jons Død, en Kræftskade i Ansigtet, hvil-

¹⁾ S. o. f. II. 841, 842.

ten voldte ham meget Meen og efter et langt Sygeleie endte hans Liv i 1563. Men Kirke-reformationen har dog, hin første hemmelige Uvillie mod den uagtet, baaret sine herlige Frugter paa Island baade i Religiositetens Vækkelse og i Videnskabelighedens Gjenfødelse ¹⁾.

182.

Oversigt over den norske Kirkeforfatning i det fjerde Tidrum.

Naar vi her, i Tilghed med hvad vi have gjort ved hvert enkelt forudgaaende Tidrum's Slutning, ville give et Overblik over den norske Kirkes Forfatning i det sidst omhandlede Tidrum af Katholicismen, — da kunne vi fatte os kort. Thi intet Nyt af Betydenhed, ingen store Fremstridt, ingen glædelig Udvikling møder os her. Hvor vi ikke støde paa reent Forfald, der viser sig Stillestaaen, og Kirken skrider ikke over det Udviklingspunkt, paa hvilken vi fandt den ved det fjortende Aarhundredes Midte.

Og denne Tilstand var visseelig ikke noget Særeeget for den norske Kirke; den deelte heri Skjebne med hele den øvrige samtidige romerske. Dennes Glandstid og kraftige Alder viste sig allerede forbi ved det fjortende Aarhundredes Begyndelse. En Banmagt og tærende Hensygnen traadte i Stedet, som ingen Kunstgreb formaade i Længden at dække, men hvis Virkninger efterhaanden aabenbarede sig nær og fjærnt i dens vide Kreds. Romerkirken begyndte allerede at ryste sterkt under de avignonste Paver (1305—1378). Den syntes nærme sig sit snare Fald under den store Pavedømmets Splittelse (1378—1417). Den frelstes dog for Diebliffet fra Undergangen ved Kirkeforsamlingerne i Konstanz (1414—1418) og i Basel (1431—1449). Dens Anstrengelser i den nærmeste Tid efter for atter at hæve sig, var intet uden bedragerst Blendverk, og den var paa ny hensjunken i sin Banmagt og Døs, da Kirke-reformationen overraskede den og løsrev fra dens Herredømme blandt saa mange andre af Europas Stater ogsaa de tre nordiske Riger.

Den romerske Kirke havde i Norge strax før vort Tidrum's Begyndelse, ved Midten af det fjortende Aarhundrede, naaet det Høidepunkt, som var den her af Gud tilmaalt. Den havde da vundet et agtverdigt Præg af Orden og Fasthed. Men Tegn paa Stillestaaen vare ogsaa allerede indtraadte. Det sidste lange Tidrum har vist os, hvorledes den norske Kirkes Nedadgaaen for Alvor begyndte ved den store Mandedød ²⁾, og hvorledes den snart hensank i en Dødsdvale, der varede saagodt som uafbrudt, lige indtil den store Kirke-

¹⁾ Om Biskop Jon Aresøns Død og de sidste Begivenheder paa Island i den katholske Tid s. Espol. Arb. p. 3. c. 121—155; Finn Joh. II. 670—730.

²⁾ Jfr. o. f. II. 339—341.

reformation rev den uberedt, meer ved politiske end ved religiøse Rystelser, ud af Sønnen for at omdanne den i en ny Skikkelse.

Vi ville i vor korte Oversigt følge den samme Orden som ved de tidligere Tidsrum.

I. Af Kirkens Embedsmænd opstod ingen nye Klasser, og de ældres Stilling i det Ydre, indbyrdes og overfor Rægsfolket, blev uforandret. Titler, Rangfølge, glimrende Optræden i Livet, Fordring paa Rægsfolkets Ærefrygt og Underkastelse, — alt dette holdt sig vedlige. Men i den indre Sammenlænkning mellem Kirkens Ledemoder indsneg sig en Forrykning, der hastig drog den mægtige Kjedes Svækkelse til Følge.

Hvad Presterne angaar, da undergif deres Forhold baade mod oven og mod neden mindst Forandring. Sogneprestens Rettigheder og Pligter bleve, saavidt vides, staaende ved det, som i næst foregaaende Tidsrum var fastsat. Hvorvidt de saa nyttige og vigtige Prestemøder eller Diöcesansynoder ¹⁾ have været strengt opretholdte, kan ikke siges; men ganske nedlagte vare de dog ikke hverken i Norge eller paa Island.

I Kirkens overordnede Styreses Stilling derimod, i Erkebiskoppens og Biskoppernes, foregif en Forandring, og det en ganske isinefaldende. Den havde sit væsentlige Udspring fra Pavernes allerede tidlig sterkt fremtrædende Stræben efter at sammentrænge den hele Kirkestyrelse saa umiddelbart som muligt i Pavedømmet selv og den pavelige Kurie. Den oprindelige Tanke hermed var vist nok at styrke paa denne Maade Pavedømmets og den romerske Kirkes hierarchiske Magt og Enevælde. Men man gif for vidt; og det aabenbarede sig snart for meer ubildede Dine, at tilsidst maatte den overspendte Bue briste og Maalet tabes. Man lod sig dog ikke i Tide advare; man stred tværtimod med stedse vorende Sorgløshed frem paa den engang betraadte Bei. Og det var snart ikke Higen efter Enevældet alene, som drev Paverne til Yderligheder; lav Bindsyge blandede sig ogsaa i Spillet. Den erkebiskoppelige og biskoppelige Myndighed blev planmæssig svækket for at hæve Pavedømmet, og det vigtigste Led i den hierarchiske Kænte tabte sin Kraft.

Vi have i den norske Kirkes tidligere Historie stræbt at vise, hvorledes den egentlige kanoniske Kirkestyrelse var bestaffen, og hvorledes den fandt Indgang og vandt Fasthed i Norge. Men vi have ved Siden heraf ogsaa gjort opmærksom paa, at Paverne allerede tidlig begyndte i visse Punkter at rokke den i dens fulde Strengthed. De havde allerede fra det 9de Aarhundrede af gjort sig det til Opgave at svække Metropolitanmyndigheden i Almindelighed for at drage alle Biskopper meer umiddelbart ind under sit Omraade. At Metropoli-

¹⁾ Jfr. o. f. II. 315.

tanerne ikke skulde blive for overmægtige, det var saaledes allerede en pavelig Grundfætning længe før Nidaros's Erkesæde oprettedes, og dette's Magt over Provinsens Biskopper blev naturligvis afmaalt derefter. Men ved Siden heraf kunde Suffraganbiskoppernes Myndighed være bleven opretholdt ubestaaen, eller endog snarere forsøgt. Den almindelig indførte Valgmaade ved Domkapitler pegede jo ogsaa hen til, at man ønskede en Udvidelse af Suffraganbiskoppernes Selvstændighed. Dog ogsaa disse's Magt forekom senere hen Rom at kunne blive farlig; og Kurien fandt det bedst at indrette sig saa, at den kunde stramme Tøilen paa dem, naar det var den magtpaaliggende. Dette viste sig, som vi have seet, ogsaa i Norge, idet Paven begunstigede de derværende Kathedralkirker's Kapitler, i deres Fordringer paa Deeltagelse i visse af den biskoppelige Styrelses Grene til Indskrænkning for selve Biskoppernes Myndighed ¹⁾. Imidlertid, om end enkelte betydningsfulde Fingerpeg heri lode sig tilsyne, saa var dog lige til Midten af det 14de Aarhundrede den kanoniske Orden i den norske Kirkestyrelse ikke endnu i nogen væsentlig Mon forrykket. Biskopsstolene besattes endnu til den Tid i Regelen paa kanonisk Maade ved tilhørende Kapitels fri Valg eller Postulation, og hvor Kapitler ikke fandtes, ved Erkebiskoppens og det nidarossiske Kapitels; medens Paven's Provisionsret (jus provisionis) sjældn, og oftest kun i visse ved den kanoniske Ret bestemte Tilfælde, anvendtes ²⁾. Erkebiskoppen udøvede sin Stadfæstelsesret ved sine Lydbiskoppers kanoniske Valg. Endelig opretholdtes under Erkebiskoppens Ledning, de for Kirkestyrelsen saa vigtige Provincialconcilier eller Biskopsmøder. Alt var saaledes, med Hensyn til den overordnede Kirkestyrelse i Norge, ved Midten af det fjortende Aarhundrede endnu i upaaflagelig kanonisk Orden.

I det senest omhandlede Tidrum derimod indtræder en siensynlig Forandring i de samme Forhold. Paverne begyndte nemlig nu baade i Tide og Utide at gjøre sin Provisionsret gjældende ved den norske Biskopsstoles Besættelse, hvorved da Kapitlernes Valgret i Virkeligheden tilintetgjordes eller forandrede til en tom Formalitet. Ikke bedre gik det med Erkebiskoppens Stadfæstelsesret paa Biskopsvalgene. Da disse reves ud af de rette Hænder for at øves af Paven selv, saa blev naturligvis Metropolitanens Stadfæstelse uden Betydning. Et Paalæg eller blot en Underretning til Metropolitanen var nu tilstræffelig. Hvad endelig Provincialconcilierne angik, da ophørte disse efterhaanden, idet Paven's Villie gjorde al Overveining unødvendig. Men med Provincialconcilierne svandt det Baand, der hidtil væsentlig holdt den norske Kirke sammen som Nationalindretning, tjente Biskop-

¹⁾ S. o. f. I. 218, II. 102—103.

²⁾ S. o. f. I. 445—447, II. 316

perne til Rnyttepunkt i deres Virksomhed og gav Kirkestyrelsen den Enhed og Kraft, som ikke Metropolitanen, med sin sterkt bestaarne Myndighed, længer ved sig selv alene formaaede at fremfalde.

Vi have seet, hvorledes den norske Kirke, strax efter den store Mandedød var overstanden, ved Besættelsen af Nidaros's Erkestol i 1350 og Oslos Biskopsstol i 1352, fik en haandgribelig Forklaring paa, hvorledes Kurien for Eftertiden vilde have sin Provisionsret udstrakt og tydet. Pave Clemens VI erklærede jo ved denne Leilighed at han havde forbeholdt sig Provision og Disposition af alle ledige og ledigblivende Biskopsdommer ¹⁾. Fra den Stund, kan man sige, havde de norske Domkapitlers fri Valg af Biskopper ligesom ogsaa Erkebiskoppens Stadfæstelsesret paa Valgene erholdt Dødsstødet ved Pavens egen Haand. Fra nu af gjordes Biskopsdommerne i Norge, som i saa mange andre Lande, ikke alene til Maal for Lykkesøgers Stræben, men endog til en Handelsartikkel, hvormed den romerske Kuries Bindesygge spekulerede. De bleve gjorte til Gjenstand for en fast Taxation, idet en vis Sum, afsættet efter hvert enkelt Biskopsdommes Indtægter, bestemtes at skulle udredes til Kurien ved hver indtrædende ny Besættelse ²⁾.

Endnu værre blev disse i sig selv saa fordærvelige Forhold, da den verdslige Styrelse, fra Dronning Margretas Tid, nyttede dem til underhaanden, ved Kuriens Hjælp, at faa den norske Erkestol og de norske Biskopsstole besatte med sine villige Haandlangere; og den Norden, som indtraadte i alle Pavedømmets Virksomhedsgrene under dets store Schisma (1378—1417), lettede Kongedømmet dets Indflydelse ved Biskoppernes Tilskikkelse. Hvor vidt det med Misbrugene fra Kongemagtens Side gif under Eric af Pommerns Styrelse, have vi seet; og hvorledes Kirken led under alle de forargelige Tilfælde, som ved disse Misbrug fremfaldtes, kan man let forestille sig, om man end ikke havde Exemplerne med Erkebiskop Nikolaus Kuser, Biskopperne Jon Geriksson, Arne Klemetsson og flere i Tidsrummets Historie omtalte for Die.

Det lykkedes Conciliet i Konstanz at ende det store Schisma, men ikke at forbedre Kirkestyrelsen ³⁾. Heldigere syntes i dette Stykke Conciliet i Basel at skulle blive, og dets Anordninger virkede for Norges Bedkommende en liden Stands og Indskrænkning i de indsnegne Misbrug, i det mindste ved Biskopsstolenes Besættelse. Men dette var dog i Virkeligheden kun et lidet Lysglimt i det almindelige Mørke.

¹⁾ S. o. f. II. 342, 350. ²⁾ At denne Taxation af Biskopsdommerne blev indført ogsaa for de norske Bedkommende, er sikkert nok, om man end ikke ved at paapege Tiden med Bestemthed, da det skede. Münter, Kirchengesch. II. 471—478. ³⁾ S. o. f. II. 459.

Pavelige Rabaler seirede til Slutning over Conciliets gode Billie, og de gamle Ustikke bleve i Hovedsagen staaende ved Magt ¹⁾. Paa begge Concilier regnedes, som bekjendt, Afsendingerne fra de nordiske Riger under den germaniske Nation, en af de store Afdelinger, hvori de Mødende inddeltes. Da nu i 1448 Concordatet mellem Paven og den tydske Keiser, Fredrik III, til Aschaffenburg, — eller som det ogsaa, maastee rigtigere, bencævnes: til Vien, — for en stor Deel gjorde det baselske Conciliums Bestemmelser magtesløse for Tydslands Bedkommende, saa blev ogsaa, som det lader, dette Concordat efterhaanden udstrakt over de nordiske Riger tillige. Dette skede vist nok iffun gennem Brugene, ikke ved nogen bestemt offentlig, strengt retsgyldig, Akt. Men Birkningen blev lige fordærvelig for Kirken ²⁾. Under de Bestræbelser, som fra nu af Paven paa den ene Side og Kongen paa den anden anvendte for at bringe Biskopperne i et Afhængighedsforhold af sig, kunde det ikke være andet end at Biskopsdømmet maatte meer og meer tabe i Selvstændighed og kraftig Indflydelse paa Kirkens Anliggender. Paven saa gennem Fingre med Kongens Indtrængen paa Kirkens Enemærker, naar kun Kongen til Gjengjæld lufkede sine Dine for de pavelige Misbrug. Ikke alene Biskopsdømmerne men ogsaa de fleste andre høiere og bedre aflagte geistlige Verdigheder, f. Ex. Pladserne i Domkapitlerne, bleve efterhaanden, snart fra Pavens snart fra Kongedømmets Side, betragtede som Indtægtsilder for dem. Fra begge Kanter søgte man at udpine af Kirken al den verdslige Fordeel, som det var muligt at vinde, medens atter Kirken, saalænge den magtede, tog sin Mon igjen hos Almuen. Om Kirkens høiere Formaal var liden eller ingen Tale, og et frit Valg til en Biskopsstol eller til et andet overordnet og rigt kirkeligt Embede blev endelig at regne for en reen Undtagelse fra Tingenes almindelige Gang.

Hvad de norske Provincialconcilier angaar, da have vi seet, at den første Erkebiskop efter Mandedøden, Olaf, i sine første Styrelsesaar endnu viste nogen Iver for at opretholde dem ³⁾. Men med denne Iver tog det snart en Ende. Provincialconciliet i Nidaros i 1351 er, som vi have seet, det sidste i det Aarhundrede, hvis Statuter ere optegnede; og fra den Tid ligetil 1435 savnes aldeles saadanne Statuter, medens kun saare faa, og det usikre Spor findes til at ordentlige Biskopsmøder have været holdne. Det var den i flere Henseender virksomme Erkebiskop Aðlaf Bolt, som igjen, støttende sig

¹⁾ S. o. f. II. 476—477. ²⁾ Se herom Pal.-Müller, Herredagene i Odense, 34—38, hvor Indflydelsen af det baselske Concillium og af Concordatet i Vien paa de nordiske Riger, især Danmark, udsærligen og med Skarpsindighed er paavist. ³⁾ S. o. f. II. 343—349.

til Conciliet i Basel, søgte at bringe dem i Gang. Men han mødte, som det lader, Uvillighed hos sine Lydbiskopper, og det forblev ogsaa i hans Tid med tvende Provinsialconcilier: det i Bergen 1435 og det i Oslo 1436¹⁾. Indretningen hensant derpaa atter i Forglemmelse.

Men hvorledes Nationalkirken meer og meer blev svækket ved Oplosningen af Metropolitanforholdet og Tilfidesættelsen af Provinsialconcilierne, — derpaa have vi seet Beviser i dens Tilstand umiddelbar før Kirke-reformationen. Da kunde den verdslige Statsmagt gjøre med de kirkelige Indretninger saagodt som hvad den vilde. Den norske Kirkes Forbindelse med Rom havde nemlig den for Reformationen stemte Kongemagt næsten fuldkommen affkaaret, og de enkelte Biskopper, der hver i sit Biskopsdømme nu var at ansee for den i det Geistlige øverste og eneste Raadende, handlede uden Samhold, og uden overordnet Ledning. Deres Optraeden mod det verdslige Tryk var kraftløs og uvirksom.

At Erkebiskoppen og Biskopperne som Raadsmedlemmer vandt under Kalmarforeningen en forøget Indflydelse paa Norges Statsanliggender, drog dem kun endnu længere bort fra deres egentlige Virkefæds, fra deres Omsorg for Kirken, end deres verdslige Stræben allerede forud havde ført dem. Og ligesuldt, skjønt de forsømte Kirken for, som de trode, at pleie Staten, saa formaaede de dog ikke til Gavn at støtte under denne sammensynkende Indretning. Kun en ydre Glæde over sin egen personlige Tilværelse formaaede de endnu nogenlunde at opretholde. Dog selv dette lykkedes dem neppe uden føleligt Tryk paa Almuen. Thi Kilderne for deres Indtægter vare allerede ved Uforsigtighed og slet Styrelse begyndt at stoppe op, medens Fordringerne først fra Pavernes og senere fra den verdslige Magts Side endnu stedse vare til, ja vare vorende.

Klostervæsenet i Norge viser sig under dette Tidsrum i fjendeligt Forsald. Vi have rigtignok seet Birgittinerordenens Oprettelse i Slutningen af det 14de Aarhundrede at modtages med et Slags Belvillie i de nordiske Lande. Mest var dog dette Tilfælde i Stifterindens Fædreland, Sverige; i de tvende andre Riger synes det meer at have været de kongelige Styrere, Dronning Margreta og Eric af Pommern, som med Forskærlighed fremhjalp den, end Folkernes Beundring. Hvad Norge særligen angaar, da have vi seet, at man, for at indføre Ordenen der og skaffe den Bolig, maatte berøve den gamle Benediktinerorden et stort Kloster, nemlig Munklif i Bergen, og skænke Birgittinerne dette, — en Forandring, der ikke blev udført uden efter megen og lang Modstand²⁾. Senere bleve Munke af den hellige Antonius's Orden indførte i Norge; men disse

¹⁾ S. o. f. II. 485—495.

²⁾ Smst. 435—439, 478—483.

vare hverken meget udbredte eller opnaaede nogen Rigdom og Indflydelse. Man seer, at ogsaa de kom til Bergen ved et ældre Nonneklosters Lediggjørelse i 1507. Men deres Ophold der var kun kortvarigt, da deres Kloster allerede i 1528 blev sekulariseret¹⁾. At nye Klosters af de ældre Ordener ere blevne oprettede i Norge i dette Tidrum, ved man ikke heller. Paa Island blev et eneste nyt Kloster stiftet, nemlig i Skrida i Flotsdal paa Vstlandet. Dette var et Munkekloster, saavidt vides, af Augustinerordenen, med en Prior til Forstander. Det blev stiftet omkring 1500 af den skaalholtffe Biskop Stefan, men dets Tilværelse var kort, og det naaede ikke nogen Betydning²⁾. Vi have seet, at Klosters Inddragelse i Norge til Kronens Bedste hørte blandt de første reformatoriske Skridt og havde taget sin Begyndelse længe før Kirke-reformationen forøvrigt endnu kunde siges at have vundet noget Tilhang blandt Landsfolket. Klostersvesenet i Norge nød dengang liden eller ingen Medfølelse hos Folket, uidentvivel fordi det allerede var i Bund og Grund fordærvet og fuldmødent for sin Undergang.

II. Med Hensyn til religiøse Skikke vides ikke den norske Kirke, i det Tidrum, vi nu forlade, at have undergaaet nogen væsentlig Forandring. Var allerede i det foregaaende Tidrum Paven's Bud, med Hensyn til Kirkeskik, en paa det nærmeste ufravigelig Kettesnor, saa blev denne Grundfætning vistnok i nærværende Tidrum endydeligere befæstet. Den norske Kirkes Selvvirksomhed blev jo desuden afflaaren, da Provincialconcilierne gik af Brug, og dette dengang uundværlige Organ for al national Kirkelovgivning, ogsaa for den ceremonielle, tabtes. Vi have saaledes i dette Stykke intet at føie til det, som allerede ved de foregaaende tre Tidrum herom er sagt.

III. Hvad endelig den norske Kirkes Styrelse og statsretlige Forhold angaar, da gælder herom i Hovedsagen det Samme. Vi have allerede ovenfor, ved at omtale Erkebiskoppens og Biskoppernes Stilling, paavist, hvorledes deres Selvstændighed i flere saare væsentlige Retninger svækkedes ved Pavedømmets fortsynede Statskunst, og hvorledes det derved lykkedes den verdslige Statsmagt at gjøre Indgreb paa Kirkes Omraade, som maaske ellers skulde have faldet vanskelige. Vi have tidligere seet, hvorledes den norske Kirke med megen Konsekvens og Klogskab, tildeels ogsaa med Held, i det trettende og den første Halvdeel af det fjortende Aarhundrede arbejdede paa at opretholde, ja udvide sin Ret ligeoverfor Kongedømmet. Vi have ogsaa ved Slutningen af det foregaaende, tredje Tidrum udhævet det Standpunkt, til hvilket den norske Kirke ved Midten af det 14de Aarhundrede havde naaet i sin statsretlige Stilling. Alle

¹⁾ S. o. f. II. 608—609, 690—691.

²⁾ Finn Joh. IV. 113—121.

sine Fordringer havde den ei seet sig istand til fuldkommen at drive igjennem; men de som endnu stode uopfyldte, lyffedes det den ikke heller i nærværende Tidrum at tilfjæmpe sig. At den norske Kirke i 1458 fik Kong Kristian I's Stadfæstelse paa Foreningen til Tunsberg, var den vist ikke til nogen væsentlig Nytte. Denne Forening var nu, paa Grund af mange i Mellemtiden indtraadte Ændringer i Norges Statsforholde, i flere Stykker ubrugbar, og kunde ikke længer, om end Geistligheden havde raadet langt meer end den raadebe, gjøres anvendelig i større Udstrækning. Herpaa blev heller ikke forsøgt. Man mærkede vistnok snart, at Foreningen var fra hierarchisk Standpunkt et altfor konsekvent gennemført Arbeide, til at den i det 15de Aarhundredes kirkelige og politiske Røre skulde kunde smage enten Pave eller Konge.

Den Forandring, som foregik i det norske Riges statsretlige Stilling ved dets Indtrædelse i Foreningen med Danmark og Sverige var ogsaa aabenbart uheldbringende for den norske Kirkes naturlige og jævne Udvikling. Man kunde tro, at den Keilighed, som nu aabnede sig for den til at kunne ved Kongevalg og Haandfæstning sikkre sig sine Rettigheder og udvide dem, helst da Nidaros's Erkebiskop jo ved enhver indtrædende Valgledighed var det norske Kongedømmes erkjendte Vikarius og det norske Rigsraads Formand, — skulde være gunstig i det mindste for Kirkenes ydre Magt og dens Indflydelse paa Statsstyrelsen. I Virkeligheden blev dog dette ikke saa. Vi have seet, at Kongedømmet, med Hensyn til Geistligheden som i det Verdslige, idelig omgik sine Haandfæstningers Løfter. Derhos rakte den romerske Kurie meer end eengang Kongen en hjælpsom Haand mod hans egen Geistlighed, naturligvis under Forudsætning, at Kurien selv intet derved tabte, men tværtimod kunde opnaa Gjentjenester fra Kongedømmets Side. Endelig var det indre Samhold mellem Erkebiskoppen, hans Lydbiskopper og de verdslige Stormænd i Rigets Raad næsten altid for ringe, til at Erkebiskoppen som Rigsvikarius skulde have kunnet udrette noget stort til sin Stands varige Gavn. Heller ikke fandt nogen inderlig, fast og stadig Sammenslutning Sted mellem de tre Rigers Kirker indbyrdes til fælles Forsvar. Tværtimod, den Spending, som idelig viste sig mellem de tre Rigers Raad, overførtes oftest gennem disse geistlige Medlemmer, Biskopperne, ogsaa paa de tre Kirker. Kom det end ikke til nogen religiøs Strid mellem disse; saa manglede dog den sande broderlige Aand mellem deres Forstandere, der nødvendig fordredes til en nærmere kirkelig Sammenknytning. En saadan vilde desuden vel i de fleste Tilfælde have været stridende ligemeget mod Unionskongens som mod Pavens egennyttige Hensigter; og hverken Konge eller Pave var det derfor om at gjøre at fremme den.

Man mærker overhovedet tydeligen, at en uhyre Slaphed havde indsneget sig i de religiøse som i de moralske og kirkelige Begreber. Verdsligt Sind og Usedelighed havde sterkt udbredt sig blandt Kirkens Personer, fra de øverste til de nederste, ja i det hele Kirkesamfund baade blandt Lærde og Læge. For Biskopperne var Birken og Indflydelse i Rigets verdslige Raad bleven noget langt meer magtpaaliggende end den aandelig Pleie af det dem betroede Kirkeomraade; og Presterne manglede baade sand christelig Religionskundskab til at undervise sine Sognebørn, og varm Gudsfrøgt til at opbygge dem. Gudstjenesten var bleven en prunkende, tom Ceremoni, et Middel til først at fæste Folket i Dvertro og siden udsuge det til Fordeel for en havesyg og sandselig Geistlighed, der raadede over Almuen ved Frygt meer end ved Kjærlighed eller Agtelse. Kort den romerske Kirke i Norge var dybt ssunken, da Reformationen rammede den. Stødet kom uforberedt og traf haardt, — saa meget haardere som Selvstændighedens Fald gif Haand i Haand med den gamle Statskirkes. Et engang hæderligt om end fattigt Riges bybe politiske Fornedrelse har vist nok bragt Mangen af dets Børn til at see Romerkirkens samtidige Omstyrkelse der i Landet med et meer medlidende Blik, med større Savn, end den i Sandhed fortjente. Romerkirken, som den da var, vilde dog aldrig have kunnet opretholde Norge som selvstændigt Rige i dets synkende Tilstand, end mindre kunnet puste nyt Liv i det, hæve det til en ny og herligere Skikkelse. Nu da vi see videre og meer tillidsfuldt om os, maa vi inderlig takke Gud, at han lod Romerkirken, da den dog havde naaet Fordærvsens Toppunkt, vige Pladsen i vort Fædreland for en renere christelig Kirkeorden, der med Evangeliets Kraft har gjenvaakt og styrket, og — det haabe vi — med Guds Hjælp ogsaa fremdeles skal vække og støtte Norges aandelige Liv.

Slutningsord.

Idet jeg herved overgiver til Offentligheden Slutningen af den norske Kirkes Historie under Katholicismen, maa jeg gjøre mine Læsere Rede og Undskyldning deels for en liden Afvigelse, jeg har tilladt mig, fra den i Fortalen foran 1ste Deel antydede Plan, — deels for den lange Tid, der er hengaaet, før mit Arbeide er blevet fuldendt i Trykken, da dog Fortalen lod formode, at allerede ved den 1ste Deels Offentliggjørelse det hele Arbeide var fra min Haand færdigt. Begge disse Ting staa i den nærmeste Forbindelse med hinanden, og kunne under Et oplyses.

Mit Arbeide var, da dets Trykning begyndte, meer end tyve Aar mindre i Omfang, end som det nu fremtræder fuldendt; og dette havde igjen sin Grund deri, som jeg ogsaa i Fortalen har hentydet til, at det fjerde Tidrumms sidste Hundredeaar, nemlig Tiden fra Kristian I's Tronbestigelse til Reformationens Indførelse (1448—1537), var der meget kort behandlet. Jo meer jeg imidlertid, ved Overarbeidelsen af mit Haandskrift for Trykken, nærmede mig det nævnte Afsnit, des meer følte jeg, at mit Arbeide her vilde ansees for ufyldstgjørende. Jeg overtlydede mig meer og meer om, at jeg i den tidligere Deel af mit Arbeide havde indblandet saa meget af den verdslige Statshistorie, at jeg, ved at behandle denne i det seneste Aarhundrede ganske løseligen, som jeg oprindeligen havde gjort, vilde baade berøve det Hele den jævne Holdning, og desuden lade meget og mangt blive uklart for Læseren. Havde jeg tidligere — tænkte jeg — indblandet vel meget verdslig Historie i min Fortælling, saa fik jeg føre denne til Enden paa samme Maade og efter samme Maalestok, hvad end derimod i andre Henseender kunde være at indvende, — heller end lade den fremgaa i den afstumpede Form, som jeg oprindeligen havde givet den. Fuldstændiggjørelsen har ikke voldet mig liden Umag, og jeg haaber, at dette tilstrækkelig undskylder for den velmenende

Læser baade den længere Tid, som Bogens Afslutning har medtaget, og at den viser sig meer omfangsrig og udførlig end fra først var beregnet og i Fortalen antydet.

Jeg skylder forøvrigt, idet jeg gjør Rede for Bestaffenheden af mit Arbeides Slutning, at erkjende med Taknemmelighed den store Hjælp Dr. C. Paludan-Müllers grundige Arbeider, baade i kildefamlende og i historieskrivende Retning (nemlig hans Uttstykker til Greve-Feidens Historie, hans Beskrivelse af denne og hans Afhandling om Herredagene i Odense 1526 og 1527) har ydet mig for Tiden fra 1523 til 1537. Mine Citater ville tilstrækkelig vise, hvor flittig jeg har benyttet hans skarpsindige og fordomsfrie Granskninger; og har jeg end ikke stedse i Gæt og Alt kunnet være enig med ham i Slutninger og Domme, saa er jeg overbevist om, at jeg ikke behøver at undskylde dette for en saa samvittighedsfuld, af sit Kald gjennemtrængt, Historiker. Han kjender ligesaagodt som jeg, hvilke Vanstueligheder vort Arbeide medfører, hvor let man, selv med den bedste Villie, kan blendes, — og han tilgiver mig derfor, om jeg undertiden har vovet at fravige hans Meninger for at sætte mine egne, tanstee mindre grundede, i Stedet. Jeg skylder ogsaa, blandt mine Landsmænd, at takke Hr. Rigsarkivar Lange for de mange Bidrag, han af sine Notater og Afskrifter har havt den Godhed at meddele mig.

Jeg har troet at tjene mine Læsere ved at tilføie Bogen et Navne- og Sag-Register, som Hr. Candidatus magisterii Sigv. Petersen har vist mig det Vensteb at udarbeide.

Idet jeg endelig beder mine Læsere velvilligen undskylde de mange mindre Trykfeil, som kunne have indsnegget sig i min Bog, tillader jeg mig at tilføie en Fortegnelse paa de større og meer forbildende, som jeg har opdaget, samt overhoved paa Urigtigbeder, som ved min Glemsomhed og Forseelse ere indkomne i Texten, og som jeg blev opmærksom paa for seent, til at jeg der kunde faa dem rettede. — Jeg skulde ønske, at disse Berigtigelser og Udfyldninger maatte komme Texten tilgode uden at vække for megen Mishag hos mine Læsere eller Tvivl om min Nøiagtighed og Paalidelighed i det Øvrige.

Tillæg og Rettelser.

Første Bind.

- Side 91 Linie 3 f. n. Det samme viser sig ogsaa af hvad der fortælles om Thorgeir Gamle paa Garmo i Lom i Gudbrandsdalen, som ogsaa byggede en Kirke paa sin Gaard efter at have antaget Christendommen i Kong Olaf den Helliges Dage. N. Dipl. II. 5.
- Side 156 Lin. 4 i Not. 1041 læs 1141.
- 277 Not. L. 1 f. o. vare l. være. L. 9 f. o. Notetegn 2) l. 1).
 - 389 og 391. Hvad jeg her har ytret som en Formodning, at ved de hedenske Sambiter, mod hvilke Pave Innocentius IV opfordrede Kong Haakon Haakonsøn til at gjøre Omvendelsestog, kunde være meent Finnerne paa Norges nordlige Grændse, maa jeg frasalde, efterat have læst Prof. Munchs „det norske Folks Historie“ 5te Bind. 53. Not. Ved Sambitæ mener Paven uden tvivl, som Munch antager, de hedenske Indbyggere i Samland i Preusen, mod hvilke ved 1252 et Korstog forberedtes.
 - 441 L. 21 f. o. døbet l. dødet.
 - 451 L. 4 f. n. af Prierer l. af Abbeder eller Prierer. jfr. II. 323. Not. 6.
 - 453 L. 8 f. n. og Oslo l. Oslo og Hamar. jfr. II. 323. Not. 6.
 - 454 L. 11 f. o. Stavanger l. Nidaros. jfr. II. 323. Not. 6.
 - 459 Not. 296—209 l. 206—209.

Andet Bind.

- S. 8—10 Hvad jeg her har sagt om Kong Magnus Haakonsøns Lovgivningsarbejder stemmer ikke ganske med Prof. Munchs Fremstilling i „Det norske Folks Historie“ 5te Bind. Havde jeg, før jeg skrev, kjendt hans lærde og skarpsindige Undersøgelser om Kong Magnus's Lovgivningsverk, saa havde jeg vist fundet mig opfordret til en og anden Forandring i min Fremstilling. Men, alt vel overveiet, er dog Uoverensstemmelserne mellem vore Udsagn ikke af nogen særdeles væsentlig Betydning, især med Hensyn til min Bogs Bestemmelse og Omfang; og derfor har jeg ikke villet her blandt Rettelserne omarbejde min Textes Ord. Jeg maa blot bemærke, at jeg rimeligvis har feilet i at antage, at Kong Magnus's nye Lov for Kongearvesfølgen fra først af har været indført i hans Udcast til en Christenret, da dette derimod synes oprindelig at have indeholdt Kong Haakon Haakonsøns Kongearvesfølgelov.
- 30 L. 20 f. o. Biskop Thorsinn af Hamar var en Thrønder og havde været Cisterciensermunk, altsaa rimeligvis af Tautra. Lange, Alb. 2den Udg. 240.

- 49 L. 20 f. o. Biskop Thorfinn af Hamar blev efter sin Død anseet for hellig. Subm D. S. X. 908.
 - 51 L. 21 f. o. Postulation I. Postulation.
 - 74 " 4 — Magt I. Mage.
 - 162 " 9 f. n. Forhaanden I. for Haanden.
 - 220 " 8 — og 234 L. 7 f. o. Johannes de Senone I. Johannes de Serone. Subm har læst Navnet paa første Maade; Hildebrand og Lange derimod paa sidste, hvilket udentviol er det rigtige.
- Side 223 Not. L. 1 f. n. cenceatur I. censeatur.
- 264 " 2 f. n., 265 Not. L. 1 f. o. Oslo I. Lunsberg.
 - 323 Not. L. 1 f. o. II. 90. I. II. 70.
 - 325 — " 1 — 327 udgaar paa sidste Sted.
 - 479 — " 1 — II. 559. I. II. 459.
 - 495 L. 13 f. o. 18de Februar 1437 I. 18de April 1437.
 - — " 17 — Arnoldus-Gylden, der og i Linien n. f. burde kanstee rigtigere læses: arnheimste Gylden.
 - 507 L. 12 f. n. Rigsarkiv. Lange antager, at denne Amund Sigurds-
søn hørte til Slegten Bolt. Han førte, siger han, Bolternes
Baaben, og var udentviol samme Mand som Amund Bolt,
Bæbner, der udstedte et Brev af 20de Marts 1447, Lunsberg,
N. D. III. 573.
 - — L. 6 f. n. Denne Svarte-Jønes antager Lange for at have
været Svensk af Uet, eller oprindelig vel Skaanskt (Svarte-
Skaaning), men forlængst bosat i Sverige.
 - 530 L. 16 f. n. Om denne-Biskop Gotstalf af Hole raader no-
gen Usikkerhed med Hensyn til hans Faders Navn. Prof. Munch
har fra Kjøbenhavn meddelt mig en vigtig Oplysning om ham,
der findes i en gammel Optegnelsesbog, tilhørende det islandste
Literaturselskab, hvilken Oplysning jeg her vil gjengive i Over-
sættelse lidt forkortet og med Prof. Munchs Bemærkninger:
- „Rønif var en Ridder i Norge Gotstalfsøn; hans Søn var Got-
stalf, Biskop i Hole, der raadede 9 Vintre. Han lod opbygge
Midtkirken og hele Muren omkring Kirken i Hole. Han døde
pludselig i Hole, og de sidste Ord, han sagde, vare: „min Kirke!
min Herre!“ Han og hans Broder, Rognvald, vare saa mæg-
tige, at de alene eiede en Trediepart af Norge. Han bød
Kongen til Gjest med 500 Mænd. Kongen sendte det halve
Folk til Gaarden, men det andet halve hjem; men Gotstalf sendte
efter alt Kongens Folk og holdt ham en Maanedes Gjestebud
(mánadar veizlu). — — — Kongen sendte ham til Island,
da der senere blev biskopsløst. — Biskop Jon Skalle (s. ovenf. II.

282, 387, 431) var Rønifs Farbroder. — Biskop Olaf, Søn af Rognvald Rønifsson styrede (i Hole) 37 Aar. Hans Broder var Mikolaus, Fader til Biskop Gotskalk Mikolausson (af Hole); hans Moder var Herborg Baardsdatter“.

Uagtet heri, bemærker M., er en Deel Fabel, saa synes det dog som om Gotskalks Slegt her er rigtigere angiven end hos Espolin (Marb. p. 2. c. 31), hvor det heder, at Bp. Gotskalk var en Søn af Gotskalk Rønifsson. Hvis Biskop Gotskalk selv var Rønifs Søn, da er han aabenbare ingen anden end den Gotskalk Rønifsson, der forekommer som Prest i Lardal i Thelemarken 1424 og 1427 (N. D. I. 498 og 515). Navnet selv synes vise, at dette maa forholde sig saaledes; thi man skulde dog vel have vanskeligt ved samtidigen at opvise to Exemplarer af en saa sjældne Navnecombination som Gotskalk Rønifsson. Biskop Gotskalk kunde ogsaa vanskeligt være (eller ialfald vedkjendes som) en Søn af Gotskalk Prest, baade fordi denne var geistlig, og fordi Biskoppen da bliver for ung; men derimod passer det meget godt, at Gotskalk Rønifsson, født maaskee omkr. 1390, var Prest omkr. 1420—1440, 30—50 Aar gammel, og siden Biskop, samt døde 1457, isaafald omkr. 67 Aar gammel. Det er ikke umuligt, at han i 1442 kan have bevertet Kong Kristoffer, da denne var i Norge. Gotskalk var jo da selv sammen med ham i Lødsøse og holdt sig forøvrigt omkring Oslo og paa Bestfold.

Ifølge hvad Prof. Munch her har udviklet bliver vel al mulig Sandsynlighed for, at Biskop Gotskalk virkelig har været Rønifs- eller Rønifsson, og ikke Gotskalksøn.

- Side 530 Not. L. 1 f. o. II. 442. l. II. 472.
- 563 L. 24 f. o. Gotskalks Søster- eller Brodersøn l. Gotskalks Brodersøn.
- 576 Not. L. 1 f. n. 26de August l. 24de August.
- 585 L. 4 f. n. hvilken rimeligvis var norsk l. norsk. At Gotskalk Mikolausson havde arvet Jordegods i Norge, i Bergens Biskopsdømme, og havde to Brødre der, Peter og Guttorm, og sin Moder Herborg Baardsdatter i Live i Aaret 1497 den 4de Marts, viser sig af et Brev, hvilket Gotskalk har udstedt som „med Guds Naade Biskop af Hole paa Island“ 1497 den 17de April under sit Ophold i Norge. Paa sidstnævnte Dag var han altsaa allerede indviet Biskop. Rigsarkiv. Lange har meddeelt mig Afskrift af Brevet.
- 587 L. 7 f. n. Knut Alfsson l. Alf Knutsson.
- 595 L. 3 f. o. Jørgen Westenn. Navnet findes ogsaa skrevet: Jørgen Westenie.
- 643 L. 14 f. n. Bp. Stefan Jonsson af Skaalholt døde den 30te November 1519. l. Bp. S. J. af S. døde den 16de October

1518. — Denne Berigtigelse gjøres efter Finn Jonsøns Isl. Kirkeb. IV. 201—202.

De Rettelser, som Biskop Finn Jonsøn har tilføjet den 4de Deel af sin *Historia ecclesiastica Islandiæ*, vare, da jeg skrev om Biskop Dgmund Paalsøn, aldeles gaaet mig i Glemme, og jeg opdagede først min Forsømmelse, efterat andet Binds andet Hefte af min Bog allerede var offentliggjort. I det jeg herved beder mine Læsere om Tilgivelse for denne Feil fra min Side, vil jeg paa nærværende Sted, stræbe at berigtige og fuldstændiggjøre Fortællingen om Biskop Dgmunds Valg og Indvielse overensstemmende med Finn Jonsøns Rettelser. Det her, anførte træder altsaa i Stedet for Stykket II. 643—644.

Da Biskop Stefan Jonsøn den 16de October 1518 var død, blev Dgmund Paalsøn, Abbed i Bids, i 1519 af det skaalholtiske Presteskab eenstemmigen valgt til hans Eftermand; hans Valg blev ogsaa anbefalet af Biskop Gotstalf af Hole ved Brev til Erkebiskoppen af Nidaros. Dgmund gav sig nu paa Reisen til Norge; men efter at være tumlet længe om paa Havet, blev han nødte til at søge Island igjen og overvintre der. Næste Aar 1520 gav han sig anden Gang paa Reisen og kom da ind til England. Han tilskrev derafra den 13de August Kong Kristian II., at han nu var, som Electus til Skaalholt, paa Reisen til Erkebiskoppen og Kapitelet i Nidaros for at erholde disses Stadfæstelse og derpaa sin Indvielse. Forudsat han opnaaede dette, lovede han Kongen Troskab som Medlem af Norges Raad. Derpaa naade Dgmund lykkelig Norge og fremstillede sig her for Erkebiskop Erik Valkendorf i Throndhjem. Erkebiskoppen lod nu sit hele Kapitel samle, og Dgmunds Valg foregik meget ordentligen den 15de November 1520. Ifølge foregaaende skriftlig Opfordring fra Mgr. Hans Mule paa Kongens Begne modtog ogsaa Erkebiskoppen Dgmunds Trokabsed til Kongen baade mundtlig og skriftlig, og meddelte ham derpaa høitideligen sin Stadfæstelse paa hans Valg. Nu stod Indvielsen tilbage. Denne vilde Erkebiskoppen gjerne for Biskopsdømmets Skyld paaskynde saameget som muligt. Men da han ikke kunde foretage den i Throndhjem, uden at tvende af hans Suffraganbiskopper derved vare tilstede, og disse ikke nu ved Vintertid uden stor Uleilighed kunde komme derhen, saa blev det afgjort, at Dgmund skulde drage til Bergen, og Erkebiskoppen bemyndige Biskoppen der, Andor, samt Biskopperne Hoskold af Stavanger og Magnus af Hamar at indvie ham. Erkebiskoppens Brev herom til Bedkommende blev udstedt den 20de December og Indvielsen skulde være udført inden Fasten (10de Februar) næste

Mar 1521. Biskop Ogmund var i Bergen paa den bestemte Tid, og ligesaa synes de tilfagte Biskopper at have været; men da kom ganske uventet Brev fra Throndhjem til Ogmund, hvori Erkebiskoppen lod denne vide, at Kongen havde forbudt hans Indvielse, med mindre han i Forveien søgte Kongens Samtykke; gjorde Ogmund Bannskeligheder hermed, saa anbefalede Kongen Laurits Westen paa det varmeste til Biskopsdømmet. Erkebiskoppen raadede ham derfor at skynde sig til Danmark for at vitide Kongen. Ogmund for strax affed. Han skal i Slutningen af Mai have truffet Kristian og nu udvirket baade hans Bekræftelse paa Balget og hans Bud til de norske Biskopper om hans Indvielse. Da Ogmund nu kom tilbage igjen til Norge, var Erkebiskop Erik reist til Nederlandene, og da han henvendte sig til de andre Biskopper om sin Indvielse, gjorde Biskop Magnus af Hamar nogle Bannskeligheder, der voldte Udsættelse. Endelig foregik hans Bielse i Bergen den 28de Octóber 1521. Men da var det allerede ledet for langt paa Aaret til at han kunde undgaa at dvæle endnu een Vinter over i Norge. I Juni Maaned 1522 gav han sig endelig paa Hjemveien, men opholdt sig underveis henved en Maaned paa Hjalmland, hvor det af Archidiaconus og Kapitel i Nidaros var ham overdraget at visiterer Kirkerne. Orknerne og Hjalmland stode nemlig som Biskopsdømme endnu under Nidaros's Metropolitanshøihed, uagtet de i over 50 Aar havde været, rigtignok kun som Brugspant, i den stotste Konges Magt. I August 1522 kom Biskop Ogmund endelig efter en haard Rejse til Island og tiltraadte sit Biskopsdømme. Finn Joh. IV. 201—212.

Side 644 L. 15 f. n. kun eet l. kun to.

— 660 L. 23 f. o. Hvad her og i de næste Linier nedensfor siges om Jon Aresøn kan fuldstændiggjøres ved Finn Jonsøns Tillæg, IV. 240—243, hvor Domsbrevet i Jon Aresøns Sag findes. Sagen paadømtes i Erkebiskoppens Gaard i Bergen, den 9de August 1524. De af Erkebiskop Olaf Engelbrektsøn tilfattede Dommere vare: Biskopperne Høskold af Stavanger, Magnus af Hamar, Olaf af Bergen, fire Kanniker af Throndhjem og fire andre Geistlige, som det synes af samme Kapitel, hvoriblandt Mgr. Hans Reff og Mgr. Henrik Nilssøn. Jon Einarssøn fremstilles i Brevet, som den der fremførte Klagepunkterne mod Jon Aresøn, og disse støttede sig til tre Domsbreve, hvilke han paa Biskop Ogmunds Begne forelagde, og ved hvilke Ogmund havde sat Jon Aresøn i Forbud og Bann samt dømt ham fra Ære og Gods og under sin Naade. Jon Einarssøn fremviste ogsaa et aabent Brev, der vidnede, at flere Præster af Hole Biskopsdømme havde tilbagelaldt det

Balgbrev, de havde givet Jon Aressøn. Denne fremlagde derimod til sit Forsvar et aabent Brev af Erkestolens Kanniker, hvorved disse gave Hole Biskopsdømmes Præster Fuldmagt til at vælge og sende til Throndhjem den, de ønskede til Biskop, — et Brev med 24 hængende Segl, der vidnede, at Hole Biskopsdømmes Præster havde valgt Jon Aressøn til sin Biskop, — og endelig et Brev, hvorved han med Hole Præstestabs Raad havde appelleret sin Sag fra Biskop Ogmunds Dom under Erkebiskoppens. — Paa Grund af at Ogmund ei var viet til Hole, og ei havde haft Befaling af Erkebiskop og Kapitel til at tage nogen Biskopsrente i Hole Biskopsdomme, om han end havde været tilskicket som en Hjælper i Stiftet, saa dømtes Tilbagekaldelsesbrevet, som Jon Einarssøn havde fremlagt, og de Domme, Biskop Ogmund havde ladet udgaa over Jon Aressøn, efterat han var valgt til Hole Kirke, Alt magtesløst at være, hvorimod Jon Aressøn skulde beholde baade sin Hæder og alle de Penge, han kunde bevise, at Biskop Ogmund havde frataget ham. — Jon Aressøn kaldes i Brevet Postuleret til Hole; hans Indvielse maa selvfølgelig have foregaaet i Bergen mellem den 9de og den 23de August, da han i Raadets Brev af denne sidste Dag nævnes: Biskop af Guds Raade.

— 684 L. 21 f. o. Nyborg paa Falster l. Nyborg paa Fyen. At det første staar i Fru Ingers Brev, Sml. I. 535, maa være en Uagt-somhedsfeil.

— 858 L. 15 f. n. Kalmansunga l. Kalmansunga.

R e g i s t e r.

- Ager.** II. 7 f. 15. 20. 299. 311.
Aake, Haakon Magnussøns Kansler. II. 84 f. 99. 178.
Artider. 199.
Abfalon, Erkebiskop i Lund. 276. 278. 285. 287. 293. 314.
Abalbert (Abalbrift), Biskop i Nidaros. 144. Erkeb. i Bremen. 32. 131 ff. 152 f. 158.
Abaldag, Erkeb. i Bremen. 18. 19. 31. 99.
Adam, Mgr., Canonicus i Bremen. 11. 31. 32. 70. 100 f. 118. 126. 130 ff. 139 ff.
Agnes, Haakon Magnussøns Datter. II. 111. 114. 191. 255. 414.
Alan, B. af Suderøerne. II. 304.
St. Albani Kloster paa Selja. se Selja Kloster.
Alberich, Kardinal-Legat. 153.
Albrekt, S. R. II. 377 ff. 392. 397. 414. 423 f. 439 ff. af Mecklenborg II. 392 f. 411. 413 f. 417 f. Hertug af Mecklenb. II. 749. 764. 795. 801.
Alf, B. af Grønland. II. 387. 394. 405. Erlingsøn. II. 57. 62. Knutsøn Ros. II. 569. 571 f. 577. 584. 587 f. Thorgardsøn, B. i Stavanger. II. 529. 537 ff. 545 f. 548. 551. 555. 564. 569.
Allan, B. af Suderøerne. II. 104.
Althinget paa Island. 51. 208. 210. II. 16. 54. 57 f. 432.
Amund Olafson, B. af Færøerne. II. 737. 838. Sigurdsøn. II. 507—513.
Amunde, B. i Stavanger. 264.
Anbjørn, B. af Hamar. II. 462—465. 480. 500.
Anders Jædike. II. 832. **Matsøn,** B. af Oslo. II. 837. **Mus,** B. af Oslo. II. 521 f. 529. 594 f. 609. 612. 616 f. 626—628. 635. 640 ff. 655—659. 721. 723. 735.
Andor, B. af Bergen. II. 564. 608 f. 616 f. 624. 642 ff. 652.
Andreas, B. af Grønland. II. 560. 620 f. B. af Oslo. II. 3. 11 f. 21 f. 26. 35. 45. 49. 52.
Andres Plytt. II. 41. 43.
Anna Olafsdtr. II. 702. 704. **Thronde.** II. 842.
Annater. II. 174. 244. 435.
Ansgar. 11 ff. 15. 131.
Antonius, Munk. II. 693 f.
St. Antonius's Orden. II. 462. 608 f. 691. 881.
Appeller til Kurien. II. 164 f.
Arcemboldus. II. 647 f.
Are Jonsøn. II. 852. 859. 862. 866—872.
Arnald, B. af Grønland og Hamar. 157. 170. 222. 227. 237. 264.
Arne, Abbed af Holm. II. 79. B. i Bergen. 354. 359. 374. 380. 387. 418. 435. B. paa Grønland. II. 172. 282. 382. 387. B. i Stavanger. II. 11. 26. 35. 43. 53. 66. 83 ff. 93 ff. 104. 112. 115. **Olafson,** Kansler. II. 285. 293 ff. 303. 356. 359 f. 363 f. 368. **Ginarsøn Vade,** Erkeb. i Nidaros. II. 302 f. 307 ff. 311 f. 341 f. 350. **Helgesøn,** B. i Staalholt. II. 83. 104. 127 f. 198. 214. **Klemetsøn,** B. af Bergen. II. 473 f. 524. **Olafson,** B. i Staalholt. II. 459—463. 468. 480. **Sigurdsøn,** B. i

- Bergen. II. 105 f. 125 f. 133 ff. 145 ff. 153—156. 158 ff. 167. 170 ff. 196. Sigurdsson, Ranfer. II. 424. 442. 445. 447. 450. 520. Svæla, B. paa Færøerne. II. 386. Thorlaksson, B. i Skaalholt. II. 12 ff. 19 f. 22. 24 f. 30. 35. 53 ff. 59 ff. 66. 82 f. 104. 314. 332. 357.
- Arveøl. 200.
- Aslaf, B. i Viken. 145. Garniftsson Bolt, Erkeb. i Nidaros. II. 420. 450 f. 462. 464. 466 ff. 473—477. 480 ff. 484—488. 490. 494 ff. 507—512. 514. 522. 524. 526 f. 529 f. 535—544. 547 f. 587. Thorðsson. II. 543.
- Asfer (Dösur), Erkeb. i Lund. 153 f. 157. 163. 169 f.
- Asfyrernes Forestillinger om Christendommen. 46 f.
- Asatroen. 3 ff.
- Asgaut, B. 135. 140. 144.
- Aslatin, B. i Bergen. II. 11 f. 21 f. 30.
- Askel, B. i Stavanger. 354. 374. 380. 418. 435. Erkeb. i Lund. 169 f. 228 f. Erkebisshop i Nidaros. II. 447 ff. 451. 461. 465 f. 484.
- Audflun Sigurdsson, B. i Bergen. II. 171 f. 188 f. 196 ff. 212 ff. 218 ff. 222. 225—229. 235—238.
- Audun Givindsson, B. af Stavanger. II. 465 f. 475 f. 484. 487. 490. 495. 508. 510 f. 523 f. 527. 529 ff. Sjugleiksson. II. 19. 41. 43. 60. 62. 110. Thorbergsson Raude, B. af Hole. II. 51 f. 74 ff. 95. 129. 167. 170. 198. 215 ff. 239.
- Augustinere. 223. 263. 265. 369. 450 f. II. 134. 248. 323. 483. 692.
- Axel Jul. II. 874 f.
- Baard Serfsson. II. 79 f.
- Baglerne. 296 f. 301 f. 306 f. 314 ff. 325 f. 344.
- Balle Kloster. 187.
- Banfætning. 192. 239. 257—261. 273 f. 287 f. 294. 303 ff. 315. 324. 348. 351. 353. 382. 456. II. 37 f. 42 f. 60 f. 77 f. 84. 107 f. 119. 140. 165. 199. 209 f. 222 f. 225. 231. 245. 251. 326. 328. 330. 372. 426. 491 f. 601. 612.
- Bartholomeus, B. af Grønland. II. 531.
- Begræelse, se Kirkens religiøse Skikke.
- Beiner, B. i Hole (?). II. 448.
- Benedikt Algotsson. II. 364. 369 ff. B. i Bergen. II. 387 f.
- Benediktinere. 159. 184. 187. 294. 391. 450 f. II. 323. 479—482.
- Bergens Biskopsdømme. 144. 154. 156. 161. 169. 230. 263 f. 291. 337. 354. 435. II. 11. 30. 69. 105. 136 ff. 145 ff. 170. 172. 238. 281 f. 298. 312. 341. 353 f. 387 f. 450. 467. 473 ff. 480. 497. 516. 554 f. 558 f. 564. 566. 608. 632. 642 f. 653 f. 701 ff. 704. 761 ff. 764. 784. 807. 818. 836.
- Bergsvein, B. paa Færøerne. 418. 435.
- Bernhard (Bjarnvard Bilsraadsøn hvin Bogvise) B. 71. 88. 89. 129. 133. den Earlandske, B. 129. 131. 133. 135. 140. 144. 146 ff. 161. B. af Eubørerne. II. 304.
- Berthold, B. af Grønland. II. 451. 531.
- Bertrand af Lybek, pavelig Nuntius. II. 390.
- Betleri. II. 489 f. 492 f.
- Bezelin (Wizelin) Alebrand, Erkeb. i Bremen. 129. 131.
- Birger, Abbed af Tautra, postuleret Erkeb. II. 1 f.
- Birgitta. II. 436 ff. 491.
- Birgittinerne. II. 436 ff. 478—483. 524. 566. 608. 704. 881.
- Birgsaa Biskopsstol. 158. 162. se Ordnernes Biskopsdømme.
- Birkebener. 245. 249 ff. 327 f.
- Biskopper. se Kirkens Embedsmænd.
- Biskopsdømmer, første faste. 143 ff. 149. 155 ff.
- Bjarne Erlingsøn af Bjarkø. II. 40. 42 f. 62. 65 f. 80. 217. Erlingsøn. II. 255 f. 271 ff. 280. 286. 288. 303. 364. 366. Kolbeinsøn, B. paa Ordn-

- gerne. 294. 343. 346 f. Rodiusøn,
Ransler. II. 41. 110. 120. 124.
- Bjarnvard. se Bernhard.
- Bjørn, Abbed af Holm. 361. 367 f.
370. 375 f. 454. Gilsøn, B. i Hole.
170. 237. Sjaltessøn, B. i Hole. 403.
405 ff. Jonsøn, Prest. II. 852. 858.
860. 862. 866—872.
- Botolf, B. i Hamar. II. 106. 172. 188.
198. B. i Hole. 407 ff. 418. B. i
Stavanger. II. 386. 389 f. 398.
- Brand Jonsøn, B. i Hole. 431. 435.
II. 3. 12 f. Sæmundsøn, B. i Hole.
237. 265. 272. 293. 328. 334.
- Bremens Biskopsdømme (Hamborg=
Bremens Erkestol). 11. 14 ff. 18. 31.
70. 99 ff. 119 f. 129 ff. 146. 152. f.
Metropolitanmyndighed over den norske
Kirke. 98 ff. 131 f. 182.
- Breviarium Nidrosiense II. 631.
- Bughagen. II. 832. 836.
- Bugislaaf af Pommern. II. 502 ff. 519
ff. 528.
- Burspraaf. II. 786.
- Børns Udsættelse. 96. 189 f.
- Canoniske Ret. 202. 235. 266 f. 275.
438. II. 10. 332. 340.
- Cathedraicum. II. 133. 236.
- Cecilia, Sverrers Søster. 250. 252.
268. 326 f. 331.
- Chorsbrødre. 224. se Domkapitler.
- Christendom opblandet med Hedens-
dom. 73 ff.
- Christendommen, hvorledes først be-
kjendt for Nordboerne. 8 ff. indført
i Norge. 41 ff. 72—87. 117—121.
forkyndt paa Island. 52 f. indført
paa Island. 55 f. 75. 87 f. indført
paa Færøerne. 57. 87. indført paa
Grønland. 58. indført paa Orkn-
øerne. 40. 87.
- Christendomsundervisning. 440 ff.
- Christenret. 92—98. 126. 143. 163.
206—209. 226. 232. 262. 273 ff. 283.
383. 394 ff. 440 f. 443. 454 f. 458 ff.
II. 6 ff. 10. 24 f. 30 f. 40. 43. 47.
56. 63 f. 176 f. 226. 252 f. 314.
325 ff. 332 ff. 348. 357. 467. 491.
- Cinthius, pavelig Legat. 289.
- Cisterciensere. 159. 169. 187 f. 305.
333. 376. 450. II. 1 f. 481. 566. 608.
691. 707 f. 736.
- Cluniacensere. 187. 370. 391. 450.
II. 2.
- Conciller. 448. 459 f. II. 317 f. 333.
407. 485 f. 610. Provincial-Con-
cilium i Lund 1139. 154. 157.
169. i Bergen 1164. 237. i Ber-
gen 1189. 271. i Bergen 1190.
273. 283 f. 394 f. i Bergen 1195.
294. i Bergen 1218. 343. i Bergen
1223. 345 ff. i Nidaros 1229. 354.
i Bergen 1233. 357. i Bergen 1245.
375 f. i Bergen 1247. 379. i Ste-
ninge 1249. 385. i Bergen 1273.
II. 19 ff. i Tunsberg 1277. 26 f.
i Bergen 1280. 30 f. 35 ff. 54. i
Nidaros 1290. 66 ff. i Oslo 1306.
106 ff. i Nidaros 1309. 125 f. i
Nidaros 1313. 167. i Bergen 1320.
197 ff. i Bergen 1327. 222 ff. i
Nidaros 1334. 246 ff. i Tunsberg
1336. 251 f. i Nidaros 1339. 257.
i Nidaros 1341. 280. i Bergen
1342. 280 f. i Konghella 1343.
280. 283. 287. i Bergen 1345. 298.
i Nidaros 1351. 343 ff. 485. i Bev-
gen 1352. 349 f. 389. i Bergen
1376. 395. i Hamar 1390. 395.
i Bergen 1405. 448 f. 466. i Ber-
gen 1435. 485 ff. i Oslo 1436.
490 ff. 509. Almindeligt: fjerde
lateranske 1215. I. 336. 352. 455 f. i
Lyon 1245. 376. i Lyon 1274. II.
18. 22. i Vienne 1311. 148 f. 155
f. 184 f. i Pisa 1409. 457. i Kost-
niz 1414. 458 f. 876. 879. i Basel
1431. 473—477. 483 f. 487 f. 494 f.
876. 879.
- Colibatet. 179. 200. 203 f. 226. 337.
354. 385 f. 403. 412 f. 459. II. 3. 8.
14. 133. 170. 200. 215. 223. 239.

- 247 f. 250. 313 f. 344 ff. 433 f. 567.
586. 613. 628. 845.
- Dade Gudmundsøn. II. 860—875.
- Dale-Gudbrand. 83 f.
- Daljuukeren. II. 679—682. 684. 686.
- Danmark forenet med Norge og Sverige,
se Kalmarforeningen.
- Dibrif af Minder. II. 849 ff. Foged.
II. 847. Tolber. II. 690.
- Dolgsinn. B. af Orkuserne. II. 52. 153.
- Dominikanere. 375. 410 ff. 417.
434. 450 ff. II. 2. 68 ff. 139. 229.
236. 301. 481 f. 691.
- Domkapitler. 222 ff. 230. 233. 271.
305. 322. 328 f. 346. 406 f. 410 f.
417. 418 ff. 431 ff. 442. 445—
448. 451 ff. II. 1 ff. 13. 15. 21.
47. 50 f. 68—73. 83 ff. 92 ff. 102.
106. 126 ff. 146. 156 f. 224. 243.
251. 316 f. 323. 346. 350 ff. 401.
468. 477. 490. 492. 494.
- Dorothea, Kristian II's Datter II. 769 ff.
- Dragsmark Kloster. 452. II. 650. 690.
- Drotsete. II. 246. 265. 267. 359. 361
—365. 367 f. 380. 397. 407. 413.
424. 511 f. 515 f. 519 ff. 529.
- Dyveke. II. 609. 622 f. 634. 636.
- Eb, se Kirkens relig. Stifte.
- Egil Gyolfsøn, B. af Hole. II. 240. 245.
281.
- Egtekab, se Kirkens religiøse Stifte.
- Gillis Gillsøn. II. 288. 303. 365.
Jonsøn. B. af Stavanger. II. 569.
571. 573 f. 588 f. 609. 613.
- Martin, Arnesøn, Erkeb. i Nidaros.
II. 74. 95. 129. 132 ff. 141. 148.
153 ff. 166 ff. 188 f. 192 f. 196 f.
198. 214 ff. 218—222. 225 f. 232—
235. 237. 239 f. 242 f. 252. 302.
- Otnar Gindribsøn, Lhambarfjæker.
66 f. 69. 105 ff. 122 ff. 130. 198.
Fluga. II. 543. 572. 577. 581. Gun-
narsøn, Smjørbat, Erkeb. i Nidaros.
421 ff. 431 ff. 435. II. 1 f. 71 f.
Ljeb. II. 793 f. 796 f. 803. 814. 821.
841.
- Gindribe (Arnesøn?) valgt Erkeb. i
Nidaros. II. 52. Erlandsøn. II. 507
f. 510 ff. 514. 517 f.
- Elgesæter Kloster. 263. 346. 368 f.
407. 417. 451. II. 73. 323.
- Elina Rilsdatter. II. 750.
- Engelbrekt Engelbrektsøn. II. 508 f.
Erif B. paa Grønland. 157. B. i
Stavanger. II. 214. 222. 226. 245
f. 248—251. 282. ... Blodøre. N. R.
20. Dugalbsøn. II. 41. Grife-
søn. II. 669. 678. 696. 721. 735.
- Gyldestjerne. II. 738. 744. 752 f.
755. 789 f. 794—798. 800 f. 803.
- Gaafonsøn Jarl. 60 ff. 66 f. 69.
Gaf. II. 787. Svaresøn. Erkeb. i
Nidaros. 264 f. 271—276. 285. 289
ff. 314. 317 f. 320. 324. 327 f. 331.
394 f. Magnussøn, Hertug i Sverige.
II. 109. 114—119. 124 ff. 180 ff.
- Magnussøn, N. R. 394. II. 19. 34 ff.
61 ff. 81 f. 91. 225. Magnussøn,
Sveriges Konge. II. 285 ff. 289 ff.
294. 360 f. 369 ff. af Pommern. II.
398. 417—425. 440 f. 444—447. 449
f. 452. 455 ff. 460—470. 472—475.
477—481. 483 f. 487. 495—514. 517
—528. 535 f. 541. Røde. 58. Sø-
mundsøn. II. 536 f. 539. 541. Hge-
rup. II. 669. 678. 680. 684. 715. 721.
735. 743. 753. 787. 795. 800. 807.
- Waltendorff, Erkeb. i Nidaros. II. 595.
598. 605. 609—612. 615—618. 620—
625. 628—640. 644. 653 f.
- Erkebiskoppers Myndighed. 99. 209.
- Erleb, B. af Færøerne. II. 11. 35.
66. 105 f. 115. 145 f. Gindribsøn.
II. 511. 520. 523. Gillsøn. II.
460. 507.
- Erling Mifsøn. II. 41. 44. Skaffe.
170. 230 ff. 235 ff. 241 ff. 248 ff.
253. 260. 320 f. Skjalgsøn. 42. 59.
105 ff. Steinvæg, Baglernes R. 326
ff. Bidsunsøn, Drotsete. 394. II.
217 ff. 223. 225 ff. 240 f. 255. 264.
267. 271. 274. 279. 287. 303. 343.
362. 365 f. 414.
- Esge Bilde. II. 685. 694 f. 697. 699—

705. 709. 714 f. 717 ff. 721. 726.
738. 741—746. 774 ff. 784 f. 787 ff.
792. 796—800. 803—815. 818. 820 f.
823—826. 833. 835. 843.
- Excommunication, se Bannsetning.
- Exemption. 185.
- Gystein Asgrimsøn. II. 303. 384 f.
Aslaksøn, B. i Oslo. II. 404. 415.
419 f. 425 ff. 435. 441. 445 f. 450.
Erlendsøn, Erkeb. i Nidaros. 233—
237. 259—269. 321 f. 354 f. 394 f.
Gysteinsøn Meyla. 245. 249 f. Gar-
albsøn, N. R. 169. 217 ff. 230. 321
f. Magnussøn, N. R. 150 ff.
- Gyvind, B. af Oslo. II. 53. 66. 70.
85. 93. 101. 104. 112.
- Gaster, se Kirkens relig. Skikke.
- Gehirde. II. 253. 277 ff. 568. 579.
- Gidentius, pavelig Legat. 244 f. 299.
301. 321 f.
- Gilippus Simonsøn Jarl. 326 ff. 337.
342.
- Finmarken. 89 f. 388. 391 f. II. 110.
121. 168 f. 218. 307. 497. 557. 583.
- Finn Halvorsøn, første Kapelmagister.
II. 123. 126. 151 f. 158 ff. 189. 197.
238 f. Ogmundsøn. II. 265. 271. 288.
- Finnboge Mikolausøn, B. i Bergen.
II. 560. 564. 566.
- Formynderregjering. II. 111 ff. 179.
186. 191 ff. 216 f. 241. 397.
- Forsvarsskrift for Evertter om Kir-
kens og Statens indbyrdes Forhold.
307—314.
- Franciskanere. 410 ff. 450. 453 f.
II. 2. 68 ff. 139. 301. 323. 481 f.
- Fredrik, B. 52. Fr. I N. R. II. 571. 650
f. 655—659. 662—665. 669—676. 678.
680—684. 686—689. 692. 695 ff. 700
f. 709—714. 717 ff. 721 ff. 725—738.
Fr. II N. R. II. 817. 830. af Bfalsh.
II. 769—772. 782. 787 f. 792. 794.
801 ff. 808. 811. 813 f.
- Fromme Handlinger, se Kirkens relig.
Skikke.
- Fylker. 91.
- Færøerne, deres Bebyggelse. 19. krist-
ne. 57. 64. 87. Biskopsbømme. 154.
157. 170. 264. 336. 418. 435. II. 11.
145 ff. 149. 172. 282. 304. 386. 398.
425. 531. 555. 737. 838.
- Garde. 154. se Grønlands Biskops-
bømme.
- Gaut af Tolga. II. 40. 43.
- Gaute, B. af Færøerne. 435. II. 3.
11. 146. Galle. II. 664. 669. 678.
696. 721. 735. 743. 756. 760 ff. 766.
778. 783. 794. 800. 807. Svaresøn,
Erkeb. af Nidaros. II. 567. 571—577.
580—584. 587. 593. 601—606. 609 f.
692. Thoralbsøn. II. 822.
- Geirarb, B. i Viken. 145.
- Georgius af Briria. II. 770.
- Gerb Smidsøn. II. 288.
- Gilbert Mac Kelan, B. af Sudebøerne.
II. 304.
- Gilber. 138.
- Gillebert, B. i Hamar. 427. 431. 434
f. II. 11. 30.
- Gimsø Kloster. 187. II. 650. 690.
- Gisbrift, B. i Bergen. II. 341 f. 344.
349. 362. 365. 387 ff.
- Gisle Jonsøn, Prest. II. 858. 865. 867.
- Gisfur Ginarsøn, B. i Skaalholt. II.
847 ff. 851—858. Hvite. 54. f. 133.
Joleifsøn, B. paa Island. 146 f. 149
f. 156. 162. 170.
- Gjeble Pedersøn, B. i Bergen. II. 653
f. 703. 761 ff. 784. 797. 810. 818. 836.
- Goder. 7. 51 f. 179 f. 272.
- Godord. 51.
- Gorm den Gamle. 10. 17 f. 36.
- Gotfalk Gotfalksøn (Kenisøn?),
B. af Hole. II. 522. 524. 530. 549.
559 f. 562 f. 888 f. Mikolausøn, B.
af Hole. II. 585 f. 644 f. 889.
- Gotsvin, B. af Skaalholt. II. 530. 549.
562.
- Graagaas. 126. 263. 275. 394 f.
- Gregorius, B. af Grønland. II. 522.
531 f. Gr. VII. 146 f. 153. 201 f.
204. 211. Dagesøn. 230 f.
- Grimar Skutesøn, B. af Skaalholt.
II. 214.

- Grimmel, Olaf Haraldssøns Bp.** 70 f. 90 ff. 94. 100 f. 107. 115 f. 129. 135. 140. 144.
- Grønland, Christnet.** 58. 64. 89. op- baget. 58. Biskopsbømme. 157. 170. 222. 264. 335. 412. 418. 431. II. 11 f. 53. 172. 219. 282. 382. 387. 394. 406. 451. 531 f. 566. 620 ff.
- Grønbrand Rolfsson, Vicekansler.** II. 569.
- Gudmund, B. paa Færøerne.** 157. Kresson, B. i Hole. 328. 334 f. 398 —402. 418.
- Gudsdomme, se Kirkens relig. Stikke.**
- Gudstjeneste, se Kirkens relig. Stikke.**
- Guido de-Cruce, pavelig Nuntius.** II. 390.
- Guldfjeder.** 262 f. 275. 394 f.
- Gunnar, Abbed af Halsnø II.** 810.
- Grisson, B. af Stavanger.** II. 531. 537. 545 f. 548. Golt, Kansler, se- nere B. i Oslo. II. 529. 534. 537. 539. 545 f. 548. 553 f. 560. 567. 572 f. 582. 626. Hvit. II. 303.
- Thorgarðsson, B. af Hamar,** II. 524. 530. 537. 541 f. 560. 564. 566.
- Gustav Trolle.** II. 713. 715—720. 722 f. 742. 749. 764.
- Guttorm, Erkeb. i Nidaros.** 336 f. 340. 342 ff. 347 f. 398 f. 401. Nils- son. II. 810. Paalsen, B. i Sta- vanger. II. 277. 282. 294. 298. 303. 312. 343. Sigurðsson, N. R. 325 f. Tjeld. II. 572.
- Gyrd, B. i Oslo, senere B. i Stavan- ger.** II. 349. 351. 366. 386. Svare- son, B. i Staalholt. II. 342. 356. 384 f.
- Gaakon paa Egge.** II. 698 f. Erke- biskop i Nidaros. 418. 429. 435. 444. II. 2 f. B. i Stavanger. II. 173. 188 f. 192 f. 198. 214. B. i Sta- vanger. II. 447. 458 f. 465. Griso- son. 66. 68. 103 ff. Galih. 326 ff. 333. den Gode, N. R. 20 ff. 24 f. Gaakonson, N. R. 332. 339 ff. 343 ff. 349 ff. 355 ff. 363 ff. 379 ff. 386 ff. 393 ff. 423 ff. 434 ff. Herdebred, N. R. 230 ff. 249. Svare- son, udb. Erkeb. i Nidaros. II. 399 f. Jons- son, II. 391. 401. 414 f. 417—422. V Magnusson, N. R. II. 19. 34. 91 f. 99. 108 ff. 116 ff. 124 ff. 174 ff. 180 ff. 190 ff. 394. VI Magnusson, N. R. II. 286 ff. 294. 296. 360 ff. 366 ff. 373 ff. 379 ff. 389—96. Sigurðsson af Giska. II. 414. 459 f. Sigurðs- son Jarl. 26. 28 ff. 38 f. Sverres- son, N. R. 221. 239. 244 f. 315. 319 ff. Thoreson, B. i Bergen. II. 237 f. 240. 245. 251. 253 ff. 257. 266. 271 ff. 280 ff. 286. 302. Dg- mundson. II. 288.
- Gaaref af Thjotta.** 43. 45. 80. 106 ff. 125.
- Gaavard B. i Bergen.** 337. 341. 343. 346 f. B. i Hamar. II. 343 f. 349. 353. 365. 387. 389.
- Gasthor Jonsen.** II. 114. 191. 255. 414.
- Galgeir Asmundson, B. af Stavan- ger, senere af Færøerne.** II. 398. 417. 425. 531.
- Galfel Dgmundson.** II. 41 f.
- Halsnø Kloster.** 461. II. 134 ff. 236. 323. 486.
- Halstein Simonsen** II. 303.
- Halvard, B. paa Færøerne.** II. 282. 304. 386. B. i Hamar. 346. 357. B. i Hamar. II. 198. 212. 222. 226. 251. 253 ff. 258. 282. 295. 298. 303. 312. 343. B. i Oslo. II. 386. 388 f. Graatop. II. 513. den Hellige. 136 f. 144. 432.
- Halvardssot.** 432. II. 390.
- Hamar's Biskopsbømme.** 222. 237. 264. 302. 346. 357 ff. 389. 418. 420 f. 427. 431 f. 435. II. 11. 30. 52 f. 104 f. 172. 198. 298. 312. 343. 353 f. 387. 398. 463. 465. 530. 566. 585. 593. 603. 612 f. 632. 824 f. 836 f.
- Hamborg, Erkebiskopsæde.** 13 f. se Bremen.
- Hans, Hertug.** II. 740 f. 743. N. R. II. 580. 570 f. 573—584. 589 ff. 593

- ff. 601—605. 611—615. 692. Andersøn, Abbed i Hovedø. II. 721. 723. 725. 735 f. Knutsøn, Defanus i Bergen. II. 652 f. 661 f. 666. 685. Kruffoy. II. 722. Mule, B. i Oslo. II. 625. 627 f. 630. 632. 637 f. 640 ff. 652. 655—658. 661 f. 664. 669 f. Olafssøn, Kansler. II. 625—628. 643. Brydb. II. 703. Reff, B. i Oslo. II. 631. 658 f. 675. 677. 690. 696. 708. 715. 717. 721 ff. 725. 732—736. 743 f. 752. 755 f. 758—767. 770. 775—785. 787 f. 792. 797—801. 812 f. 824 ff. 837. Tausøn. II. 703. (Jon) Teiste, B. af Bergen. II. 566—569. 571—574. 577. 584. 608.
- Harald Blaaland. 18 f. 29 f. 36. 118. Gille, N. R. 164. 166 ff. Graafeld, N. R. 25 ff. Gaardraade, N. R. 110. 127—131. Gaarfagre, N. R. 17. 19 f. Gardeknut. 124.
- Hartvik Krummedise. II. 536—541. 544. 552. 587 f.
- Helga Sigurdsdatter. II. 845. 873.
- Helgafellskloster. 451. II. 430. 469. 866.
- Helge, B. paa Grønland. 335. 412. B. i Oslo. 264. 273. 283 f. B. i Oslo. II. 104. 106. 115. 126. 155. 157. 167. 188 f. 198. 214.
- Helgener, norske. 42 f. 116. 128. 136 f. 162. 198 f. 264. 269. 292. 354. 401. II. 296 f.
- Heming, B. af Færøerne. II. 524. 531. 545. 548. 555.
- Henrik, Abbed af Utstein. II. 623 ff. 716. Fuglefænger. 18. B. af Garde. II. 405. 415. 451. B. af Orknøerne. 416. 418. 435. II. 11. B. af Orknøerne. II. 441. 464. B. i Stavanger. 328. 343. 346 f. Henriksøn, Kansler. II. 388. 397. 407. 415. 417. 422. 424. Holf. II. 818. Kaarsøn, B. i Hole. 380. 409. 413. 418. 430. 435. II. 332. Kalteissøn, Orfeb. i Nidaros II. 550—553. 556 f. 560—563. Lille. II. 713. 715 f. Krummedise. II. 588—593. 616 f. 656 f. 663—671. 674. 683. 685. 696 ff. Nilsøn (Gylbensløve). II. 666. 706.
- Herlog Høfudfat. II. 595 f. 598. 600. Bigleffsøn Kornhng, B. af Oslo. II. 584 f. 588 f. 592 ff. 626.
- Herman Matsøn. II. 690. Thorgilssøn, B. af Hamar. II. 584 f. 592 f.
- Herfer, se Gode, Lendermand.
- Hierarchiets Grundlæggelse og Befæstelse i Norge. 170. 228. 246. 269. 317 f.
- Hirdbiskopper. 71. 132.
- Hjalte Skjeggesøn. 54 f. 88.
- Hjaltland (Hjaltland). 157. II. 816.
- Hole Biskopsdømme. 157. 163. 170. 237. 265 f. 270. 328. 334. 398 f. 403. 407. 409. 418. 430 f. 435. II. 3. 12 f. 127 f. 169 f. 215 f. 239 f. 281. 317. 357 f. 382 ff. 430 ff. 448. 451. 459. 461. 463. 469. 530. 532. 559. 562 ff. 585. 644 f. 659 f.
- Hoffold Hoffoldsøn, B. af Stavanger, II. 613. 617. 623 ff. 643 f. 653. 666. 669. 694. 714—717. 736. 755. 804. 809 f. 825.
- Hovedtiende. 160 f. 225. 432. 443. II. 330.
- Hovedø Kloster. 187. 346. 376. 385. II. 11. 88. 221. 566. 708. 724 f. 736. 744.
- Hubert, Pfalzgrevens Gesant. II. 771.
- Immunitet, se Kirkens Styrelse.
- Indulgenfer. II. 328 f. 345. 428 f.
- Inge Baardsøn, N. R. 326 f. 337 f. Haraldsøn, N. R. 168 f. 217 ff. 230 f. 233. Magnusson, Baglernes Konge. 296. 301. 305. 325. 357. Stentilssøn, Konge i Sverige. 118.
- Ingebjørg, Gaakon Magnussons Datter. II. 111. 114. 180. 182 ff. 195. 198. 212. 216 f. 226. 232. 413 f.
- Ingeborg Nilsdatter. II. 750.
- Ingerd Ottesdatter Nømer. II. 666. 677—680. 683 f. 691. 694. 696. 700. 706 ff. 723 f. 732. 734. 751. 758. 824. 842 f.

- Jugjald, B. af Hamar. II. 98. 104 ff. 115. 126. 167. 172.
- Innocentius III. 302 ff. 315. 324. 330. 336 f.
- Jøland, dets Bebyggelse. 19. dets Forfatning. 51 f. Christnet. 52 ff. 64. 75. 87 f. under Norge. 397 ff. 430. II. 12 f. 54 ff. 358 f. 385 f. udenlandske Biskopper paa. 52. 71. 88. 89. 129. 131. 133.
- Jølandske Biskopper. 133. 146. 149. 154. se Skaalholt og Hole.
- Jøleif Gidsursøn, B. paa Jøland. 133 f. 143. 146. 149. 156. 162. 170. 397. 444. II. 332.
- Jvar Jønsøn. II. 690. Jul. II. 752.
- Kalfsøn Strantheke, B. i Nidaros. 169. 264. Kjeldsøn (Jul?). II. 761.
- Olafsøn, Kansler. II. 178. 189 f. 193. 226 f. 362. Skjalge, B. i Hamar. 302. 327. 343. 346. Vifingsøn, Kansler. II. 554. 560. 567 f. 572. 581 f. Dgmundsøn, Drotsete. II. 246. 255. 258. 265. 271 ff. 275. 287 f. 303.
- Jachim Gris. II. 669.
- Jakob, B. af Bergen. II. 388. 392. 401. 403. 419 f. 422. 425. 446. 450. B. af Grønland. II. 451. 531. Knutsøn, B. af Bergen og Oslo. II. 450 f. 456. 463. 521. Kollife. II. 790.
- Jamteland. 89. 151. II. 103 f. 295 f. 394. 629 f. 675. 698 f.
- Jens Andersøn Beldenaf. II. 603 ff. Mortensøn. II. 691. Olsøn. II. 745. 765 ff. 772. 776—784. 806. Ribet, B. af Færøerne. II. 839. Splid. II. 814. 822 ff. Splid. II. 716.
- Joachim Grubbe, udy. B. i Bergen. II. 558. Lyffe. II. 789 f.
- Jofrehr, B. paa Orknerne. 347. 416. 418.
- Johan Friø. II. 823. 867. af Hoya. II. 764. Krufov. II. 669. 745. 755. 810. Ranjan. II. 749. 764.
- Johannes, Kristian II's Søn. II. 721. 723. 729. 733. 735. 743. Guilaberti, pavelig Nuntius. II. 353 ff. 372.
- Krabbe, udy. Erkeb. til Nidaros. II. 610 ff.
- Johannitter. II. 323 f. 736.
- Jon, B. af Oslo. II. 388. 401. 403 f. (Jøns), B. af Oslo. II. 463 f. 473. 475 f. 484. 486. 490. 499 ff. 513. 521—524. 527. 530. 536—539. 545. 554. B. af Orknerne. II. 442. 464. B. af Skaalholt. II. 451. 459 f. 479.
- Kressøn, B. af Hole. II. 645 f. 659 ff. 669. 844 ff. 852. 854—875. 891.
- Birgersøn, B. i Stavanger, senere Erkeb. i Nidaros. 169. 221. 227. 230. 232. 264. II. 3. Bjarnesøn, Prest. 859. 866. 871. Brynjulfsøn. II. 41 f. 45. 60 f. 65. Brynjulfsøn. II. 365.
- Donfan, B. af Sunderserne. II. 305.
- Ginarsøn. II. 847. Gindribeesøn, B. af Skaalholt. II. 258. 281. Grifosøn Skalle, B. paa Grønland, senere i Hole. II. 282. 342. 344. 351. 382—387. 431 f. Flæming. II. 74. 95.
- Geriksøn (Terechini), B. af Skaalholt. II. 469—473. 524. 530. 562 f.
- Gudmundsøn Elg. II. 52. 74 ff. 95 ff. 100 f. Guttormsøn, B. af Stavanger. II. 837. 839. Hafthorsøn. II. 255. 264. 271. 288. 303. 365 f. 373. 389. 398. 402. 414. 421. Halborsøn, B. af Skaalholt. II. 214. 216. 245. 257 f. Hedingsøn. II. 850.
- Irffe, B. 133. 144. Jønsøn, B. i Hole. II. 469. Karlsøn. II. 704.
- Knut (Kut), B. paa Grønland. 170. 264. Paalsøn, Kansler. II. 581. 584. 592 f. 595. 625. Røbe, Erkeb. i Nidaros. 394. II. 3 ff. 9 ff. 17 ff. 21 ff. 30 ff. 35 ff. 45. 72. 252. 357.
- Sigurdsøn, B. af Skaalholt. II. 280 f. 303 f. 342. 356. 358. Svalesøn Smør. II. 568 f. 571. 573 ff. 577. 581. 587. Stefansøn Krabbe, B. af Skaalholt. II. 477. 564 f. Svetteresfostre, B. paa Grønland. 264. 335.
- Lovesøn, B. af Hole. II. 461. 463. 469. Ummerelse. II. 519. 522. Vilhjalmsøn, B. af Hole. II. 469. 530.

- Ogmundsson, B. i Hole. 156 f. 159.
 162. 163. 401. 444.
 Sønshog. II. 55.
 Sønshofster i Bergen. 451. II. 134.
 323.
 Josef Falster. II. 823 f.
 Jubelaar. II. 311. 435.
 Jærnbhryd. 164. 200 f. 326. 340. 343.
 381. 397.
 Jøns, B. af Færøerne. II. 551. 555.
 Jørgen Hansøn (Skriver). II. 624 f.
 632. 635. 639. 642. 648. 652. 661.
 666. 701. 711. 715. 717. 722. 729.
 Karlsson. II. 698 f. Steenøson. II. 692.
 Jørund, B. af Hamar, senere Erkeb.
 i Nidaros. II. 52 f. 59—64. 72 ff.
 81 f. 89—93. 106. 112. 115. 124 ff.
 132. 145. 147. 154. 252. Thorsteins-
 søn, B. af Hole. II. 3. 12 ff. 35. 56.
 127 f. 130. 169 f. 323.
 Kalf Arnesøn. 108 ff. 122 ff.
 Kalmarforeningen. II. 441—446.
 496 ff. 501—524. 528. 532—546. 569
 —80. 615. 651 f. 697. 738 ff. 818.
 826—830.
 Kanniker. 223 f. se Domkapitler.
 Kansler. 233. 354. II. 11. 21. 79. 84.
 99. 113. 117. 120. 178 f. 226 ff. 230
 ff. 240—244. 265. 267 ff. 272. 275 f.
 285. 293 ff. 320. 356. 359 f. 362 ff.
 368. 380. 388. 397. 406 f. 415. 424
 f. 450. 456. 463 f. 473. 498 f. 501.
 510. 515 f. 520 f. 529. 554. 569. 572.
 581 f. 625. 643. 678. 715. 737. 752.
 756. 828.
 Kapeller, kongelige. 392. 417. II. 20.
 100. 121 ff. 149 ff. 177 f. 212 f. 221
 f. 306. 314. 320 f. 390. 583. 624.
 691. 701 f.
 Kapelmagister. II. 122. 149 ff. 177.
 196 f. 212 f. 222. 238 f. 320 f. 398.
 406.
 Kapitler, se Domkapitler.
 Karine, Abbedisse. II. 706.
 Karl Sønson Jemta, B. af Hamar. II.
 593 f. 596—612. Knutsøn, R. R.
 II. 506. 518 f. 521 f. 534—547. 558.
 561. 740. den Store. 11. Sigurds-
 søn, B. af Hamar. II. 566. 571 ff.
 577. 584 f.
 Kastelloster i Konghella. 451. II.
 73. 323. 692.
 Katechismus. 226 440 ff. II. 6. 8. 10.
 Ketil, Biskop. 144. B. i Stavanger.
 II. 104 ff. 115. 125 f. 134. 136. 147.
 154. 173. Thorsteinsøn, B. i Hole.
 94. 163. 170. II. 357.
 Kirkeforfatning, den norske. 170—
 216. 440—462. II. 313—338.
 Kirkefred. 195. 266. 273 f. 328. 346.
 II. 469. 472. 549.
 Kirkegaard. 174. 195. 199. f. 457.
 II. 204. 328.
 Kirkens Embedsmænd. 171—188. 442
 —454. II. 313—324. 877—881. Pre-
 ster. 90. 171 ff. 266. 272 f. 442 ff.
 II. 66 f. 199 ff. 223. 247. 251. 313 ff.
 344 f. 426 ff. 491 f. 877. deres Ans-
 sættelse. 177 f. 203. 221. 224. 228.
 238 f. 275. 310. 322. 442 f. II. 20.
 237. 314. 583. 742. deres Ind-
 vjelse og Embedsdragt. 171. 176. 181.
 192. II. 340. Rundfaber. 180 f. 437.
 444. II. 66. 345. 347. 494. deres
 Blyger. 171 f. 189. 191. 199 f. II.
 66. 200 ff. 223. deres Underhold.
 140 f. 160 f. 176. 204 f. 380 f. 443.
 II. 67. 118. 203. 205 f. 427 f. 491 f.
 583 f. Fylkesprester (Hovedprester)
 175. f. 443. II. 206 ff. 315. Heredspre-
 ster (Sogneprester) 175 f. 443. II. 315.
 Herdprester. 176. II. 120 ff. Høgen-
 desprester (Biskoper, Kapellaner). 175
 f. 443 f. II. 206. 315. Jølandste
 Prester. 179 f. 265 f. 272 f. 443.
 Prestegaarde. 176. II. 204 f. 314. 672.
 Prestemøder. 207. 210. II. 207 ff. 315
 f. Provster. 346. 450. II. 39. 43.
 118. 121 f. 168. 178 f. 227 f. 248.
 321 f. 427. Biskopper. 171. 181 ff.
 442. 444 f. II. 262. 314 ff. 426 ff. 491.
 692. 705. 742. 817. 831 f. 877. ff.
 Embedsdragt. 181 f. Følge. 275 f.
 280. II. 21 f. 27. 118. 319. deres

- Pligter. 177 f. 181. 190 f. 192. 195. 196.
 209. 224. 317. 348. 443 f. 448. II.
 202. Suspension. 399 ff. 402. 405.
 Underhold. 160 f. 182. 191. 197. 199.
 204 f. 235. 274 f. 278. 280. 286.
 445. II. 426 f. Valg og Indvæltelse.
 182 ff. 145. 169 f. 171. 182. 203. 221.
 222 f. 228. 230. 233 f. 238 f. 257.
 265. 271. 277 ff. 283 ff. 291. 312.
 322. 337. 382 f. 405 ff. 416. 420 f.
 427. 431. 445 ff. II. 1 f. 13 ff. 20.
 27. 30. 71. 105. 147. 316. 342. 350
 ff. 468. 475 ff. 737. 818. 832. Erke-
 biskoppen. 448 f. II. 21 f. 27. 193. 216
 f. 262 f. 274 f. 317 f. 413. 692. 705.
 877 ff.
- Kirkens religiøse Skikke.** 188—
 201. 454—458. II. 324—331. Sa-
 kramenterne. 188 ff. 454 ff. II. 251.
 299 ff. 308. 325 ff. Daaben. 96. 188.
 189 f. 232. 414. 454 f. II. 200. 299
 f. 308 f. 325. Confirmation. 188.
 190. 317. 455. II. 283. 299 ff. 308 f.
 325 f. Nadværelse. 188. 190 f. 336.
 412. 455 f. II. 15. 66. 200. 203 f.
 206. 300. 310. 326. 586. Kirkebod
 (Bønnetænde), sml. Bønsætning. 188.
 191 f. 239. 257 ff. 260 f. 266. 273. f.
 287 f. 294. 303 ff. 315. 324. 348.
 351. 353. 382. 397. 455. II. 37 f.
 42 f. 60 f. 78. 84. 107 f. 119. 140.
 165. 199. 201 ff. 222 f. 225. 231.
 245. 247. 250 f. 299 f. 310. 322.
 326. 344. 346. 425. 492. Ordina-
 tion. 188. 192 f. 317. 456. II. 326.
 Egtekab. 189. 193. 268. 336. 456.
 II. 8. 15. 20. 37. 39. 67. 133. 200.
 205. 224. 299 ff. 308. 326 f. 346.
 434. 491 ff. 751. den sidste Salvelse.
 189. 193. 315. 456. II. 204 f. 310.
 328. Kirketjeneste og Gudstjeneste.
 193—198. 457. II. 66. 200 ff. 206.
 251 f. 309 f. 329 ff. 433. Søndage
 og Helligdage. 196 f. 267. 381. 457.
 II. 66. 206. 247. 252. 429. 488 f. 491.
 493. Processioner (Gangdagar). 197.
 368. Fæster. 197 f. 457. II. 247. 429.
491. Fromme Handlinger. 198 f. II.
 201. 310. 329 ff. 489. Begravelse.
 199 f. 239. 457. II. 43. 80. 199. 203
 ff. 247 f. 301. 311. 427. 583 f. Gb-
 200. 458. Gudsdomme. 164. 200 f.
 326. 340. 343. 381. 458.
- Kirkens Styrelse og statsretlige
 Forhold.** 201—216. 458 ff. II. 331
 ff. 882 ff. Kirkens Embedsmænds An-
 sættelse. 132 ff. 145. 177. 182. 203 f.
 221. 222 ff. 228. 230. 233 f. 238 f.
 257. 265. 271. 275. 277 ff. 283 ff.
 310. 312. 322. 337. 349. 382 f. 405
 ff. 416. 420 f. 427. 431. 442 ff. 445
 ff. 458 f. II. 1 f. 13 ff. 20. 27. 30.
 50 f. 71. 72. 79. 105. 122 f. 147. 287.
 314. 316. 319. 331. 342. 350 ff. 468.
 475 ff. 548 ff. 583. 614. 617. 671. 673.
 687. 742. 818. 831. Kirkens Guds-
 bestyrelse. 203. 204 f. 285. 459. II.
 15. 20. 39. 56. 79 f. 204 f. 224. 331
 f. 344. 492. 744. 817. 831. 833. 835.
 Kirkens Lovgivningsmyndighed. 203.
 206 f. 459. II. 317 f. 332 ff. 485.
 Kirkens Dommermyndighed. 203. 209
 f. 258. 278 f. 286. 335. 358. 360. 382
 f. 460. II. 18. 20 f. 27. 41. 43. 79 f.
 102. 143. 173. 176 f. 223. 225 f. 247.
 253 f. 327. 334 f. 345 f. 492. 578.
 614. 617. 671 f. 688 f. Kirkens Fri-
 tagelse fra verbørlige Statsbyrder (Im-
 munitet). 203. 210 ff. 272. 286. 461.
 II. 18. 21. 31. ff. 40 f. 56. 175. 223.
 225. 335 ff. 578. 617. 672. 831.
- Kirker.** 91. 172 ff. 193 ff. 275. 278
 ff. 286. 456 f. II. 79. 206. 328. 491.
 Indvielse. 195. 317. Underhold 91.
 160. 204 f. 381 II. 427. Bedlige-
 holdelse og Gjenopbyggelse 193 ff.
 Fylkeskirker (Hovedkirker, Tredjingskir-
 ker paa Øplandene). 91. 172 ff. 193 f.
 457. Heredskirker (Hovedsognekirker,
 Fjerdingskirker, Ottingskirker). 172 ff.
 194. II. 67. Høgeneskirker (Anner-
 kirker, Kapeller). 172 ff. 194 f. 205.
 457. Kathedralkirker. 174. 222. 263 f.
 444. 457. II. 315. 391. 492. Rolle-

- giatkirker. 450. II. 121. 178. 321.
 Jølandste Kirker. 179 f. 205 f. 267.
 334. 383. II. 15 f. 19 f. 56 ff. 61.
 82 f.
 Kirkeordinants, II. 831 ff. 836 f.
 855 f.
 Kirkeubø Biskopsstol. 157 se Færger-
 nes Biskopsdømme.
 Kirkevaag Biskopsstol. 158. 162. se
 Ordnernes Biskopsdømme.
 Kjøbenhavns Universitet. II. 525. 568.
 Klaus Wilde. II. 683. 685. 726. 733—
 736. 738. 741. 743. 746. 752. 757 f.
 766. 774—785: 787 f. 792. 794. 797
 —804. 806. 808. 812 f. 823. 830. 836.
 843. Knipphof. II. 710. af Mervig.
 II. 848—852. Ravn. II. 716.
 Klement. II. 710. 749.
 Kloster og Klostergeistlighed. 155 f.
 158 f. 169. 183—188. 213. 223. 263.
 265. 305. 333. 346. 368 ff. 375. 382.
 385. 410 ff. 446. 450 ff. II. 1 f. 20.
 68 ff. 106 f. 134 ff. 139. 197 ff. 209.
 221. 236 f. 247—251. 300 f. 315.
 322 ff. 342. 345 f. 435 ff. 478—483.
 489 f. 555 f. 566. 608 f. 650. 688.
 690 ff. 702. 704. 706 ff. 716. 724 f.
 736. 817. 833. 834. 881 f.
 Kløng Thorsteinsøn, B. i Skaalholt.
 170. 264 f.
 Knut, udv. Erkeb. i Upsal. II. 677 ff.
 Alfesøn. II. 588—593. 600. Gyl-
 denstjerne. II. 696. 725. 729. 731 f.
 Knutsøn. II. 603. 616. 626. den Mæg-
 tige. 66. 103 ff. 118. 124. 159. Be-
 dersøn. II. 821 f. 838. Borse. II.
 195. 217. 232 f.
 Kol, B. 133. Thorkelsøn, Biskens Bi-
 skop. 143. 145. 162. 169.
 Kolbjørn Gerst. II. 522 f. 538 ff. 544.
 Kongedømmet, dets Forhold til Kir-
 ken. 130 ff. 178. 182. 202 ff. 221.
 223 f. 228. 230. 233. 235 ff. 238 ff.
 247 f. 254 ff. 261. 270 ff. 274 ff.
 281 ff. 286 f. 307 ff. 317 f. 320 ff. 384.
 393. 445 f. II. 6 ff. 18 ff. 22. 26 ff.
 36 f. 63 ff. 81 f. 107. 123. 154. 223.
 226. ff. 252 ff. 262 f. 318 ff. 382 f.
 542 f. 549. 560 ff. 578. 671 f. 696 f.
 737. 815 ff. 818. 831. dets Arvelig-
 hed. 127. 137. 231 f. 236. 239 ff.
 247 f. 254 ff. 319. 325 f. 331. 338 f.
 346 f. 372 f. 423 ff. 427 ff. II. 68 f.
 111 f. 118 f. 261. 286. 291 f. 413 ff.
 416 ff. 419. 502 ff. 518. 520. 527 ff.
 539. 570 f. 672. 697 f. 753 f. 828 f.
 med Fællestyreelse. 127 f. 137. 148.
 150. 167. 169. 220. 223 f. 230. 322.
 425. Gylkeskongedømmet. 79. Kon-
 gens Balg og Udnævnelse. 239. 247 f.
 341. 428. II. 9. 18. 20. 22 f. 27. 290.
 318. 413. 416. 502. 515 ff. 518 f.
 528 f. 534. 541 f. 672. 696 f. 738.
 753 f. 756 f. 763. 765 f. 785 ff. 798
 f. 806 f. 809 f. 816 f.
 Korstoge. 150 f. 163. 170. 337 f. 348.
 352 f. 376 f. 386 ff. 433 f. II. 24 f.
 156. 166. 218. 246. 297 f. 355. 557.
 Kristian I N. R. II. 533 f. 536—553.
 555—562. 565. 568—572. Kr. II
 N. R. II. 584. 593—656. 661 ff. 669.
 676. 688. 709—735. 743. 745 f. 767.
 Kr. III N. R. II. 665. 686. 695—
 698. 710. 712. 737. 740—743. 747—
 768. 773—787. 792—830. 833. 847.
 851—875. Skriver. II. 870. 874.
 Kristiern Petersøn, Provst til Apo-
 stelkirken. II. 701.
 Kristoffer af Bayern, N. R. II. 503.
 519, 521—524. 528. 533. Hvitfeld.
 II. 823 f. 853 ff. af Oldenborg. II.
 745—754. 764. 795. 801. 847.
 Throndsøn. II. 760—764. 771. 787 f.
 793. 796 f. 802 f. 808. 811. 813 f.
 818. 820. 822. 841 f. 875.
 Kronens Offring til St. Olaf. 243 ff.
 323. II. 13 ff.
 Kroning og Salving. 237. 256 f. 277.
 279. 287 ff. 372 ff. 380. 430. II. 31.
 35 f. 92. 265. 441. 444. 528. 542.
 545. 581. 617. 672. 681 f. 832.
 Kroningsed. 237. 379. II. 35 f.
 Lagmænd. 460. II. 18. 43. 176. 226.
 253. 334. 516. 578.

- Lagretten, paa Island. 51. 208.
 Lagthing. 207 ff. 213. 246 f. 439.
 460. II. 8. 10. 113. 315.
 Lardon af Brede. II. 770.
 Lasse Skonning. II. 767.
 Laurentius Kalfsøn, B. af Hole. II.
 74. 95 f. 127 ff. 170. 215 f. 239 f.
 Laurits Mule. II. 865 ff.
 Lebing. 212 f. 272. 286. 380. 461. II.
 18. 21. 27 f. 31 ff. 39. 41. 43 f. 118.
 175. 303. 336 f.
 Legater, pavelige. 219 ff. 237. 245.
 289 f. 298 ff. 377 ff. II. 244 f. 353
 ff. 372. 390. 435. 458 f.
 Leif Grifson. 58. 89.
 Lendermænd. 52. 220. 253 f. 439. II.
 23. 29. 36. 62. 110 f. 113. 117. 261 f.
 Lensvæsen. 204. 212.
 Libentius, Erkeb. i Bremen. 99. 100.
 Liemar, Erkeb. i Bremen. 146. 153.
 Lisbet Jensdtr. Ulfstand. II. 794. 796.
 Literatur, oldnorff. 34. 196. 227 f.
 256 f. 307. 319. 347. 436 f. II. 191
 f. 303. 381. 384. 426.
 Lodin, B. paa Færøerne. 145 ff. 149.
 172. Lepp. II. 54 f. udvalgt B. i
 Samar. 427.
 Lovgivning, Christen. 92 ff. 206 ff. se
 Christenret.
 Lovfigemand, paa Island. 51.
 Lucia Milsbatter. II. 750 f. 755. 758.
 Ludovicus de Ballontibus. II. 435.
 458 f.
 Ludvig den Fromme. 12.
 Lunds Erkebiskopsdømme. 153 f. 158.
 169 f. Metropolitanmyndighed over
 den norske Kirke. 154 f. 182. 217 f.
 222. 229.
 Lybækkerne. II. 279 f. 745 ff. 795.
 Lybbiskopper. 142. 221.
 Lysefloster. 169. 187. 333. 450. II. 2.
 236 f. 481. 708.
 Magne, B. i Bergen. 161 f. 164 f. 169.
 Magnus, B. af Samar. II. 387. 389.
 398. Arnesøn. II. 722. Barfod, N.
 R. 148 f. Einarsøn, B. i Skaal-
 holt. 169 f. Grifson, N. R. 394.
 II. 187. 190. 192 ff. 225 ff. 241. 243
 f. 254. 258 ff. 264 ff. 271 ff. 284 ff.
 294 ff. 302. 306 f. 353 ff. 358—370.
 379 f. 385. 391. 436 f. Erlendsøn
 Jarl. 162. Erlingsøn, N. R. 231 f.
 235 ff. 253. 260 f. 321 f. Gholfs-
 søn, B. af Skaalholt. II. 567. 585.
 Gilsfursøn, B. af Skaalholt. 336 f.
 401 ff. 418. den Gode, N. R. 107.
 110. 123 ff. 128. Green. II. 552.
 555. Gudmundsøn, ndv. B. i Skaal-
 holt. 403. 405 ff. Lagabster, N. R.
 394. 425. 429. 434. II. 1 ff. 17 ff.
 24 ff. 33 f. 561. Laurenti, se Mo-
 gens Lauritsøn. Sigurdsøn Blinde,
 N. R. 166 ff.
 Man. 158. 414 f. II. 5. 304.
 Manddrabere. II. 492 f.
 Mandedød. II. 311 ff. 340 f. 353 ff.
 360. 365. 387. 448. 585.
 Marcellus, B. af Skaalholt, Erkeb. i
 Nidaros. II. 545 f. 548—564.
 Margreta, Dronning. II. 371. 374 ff.
 392 ff. 396 ff. 400—425. 432. 439 ff.
 444—454. 460. 478. 504 f. Milsbat-
 ter. II. 812.
 Marie Kirkes Provst. II. 122. 178 f.
 222 f. 268. 275. 364. 368. 388. 397.
 415. 424. 442. 450. 516. 520. 522.
 529. 554. 560. 569. 581 f. 643. 715.
 737.
 Markus, B. af Sudeøerne. II. 12. 35.
 104. 304 f.
 Marff. II. 515 f.
 Martin Einarsøn, B. af Skaalholt.
 II. 858 f. 862—875. B. af Bergen.
 291. 302. 304 f. 314. 327. 331. 337.
 Reinhard. II. 649.
 Matheus, B. paa Færøerne. 157. 170.
 264. Parisus. 384. 389 ff.
 Mathias, Abbed af Lyse. II. 810. B.
 af Hole. II. 545. 548. 552. 560. 562
 f. Henriksøn, Abbed. II. 707 f.
 Olafsøn, Hovedsm. paa Lunsberg. II.
 591 f.
 Mattis Høru, Kansler. II. 643. 678.
 696. 715. 717. 721. 723. 735. 738.

Messe, f. Gudsstjeneste.

St. Michaels Kloster i Bergen, se Munflif.

Mikael, B. af Staalholt. II. 401 ff. 429 f.

Mikel Brunsberg. II. 820.

Minoriter, se Franciskanere.

Misfaler. II. 631. 658.

Mission, engelsk. 21. 31 f. 33. tybisk. 11 ff. 18. 27. 31 f.

Missionsbiskopper. 132 f. 140. 142.

Mogens Gjø. II. 745. 758. 804—809.

Gyldenstjerne. II. 683. 685. 716. 721.

724 ff. 738. 744. Jonsøn. II. 703.

Lauritsøn, B. i Hamar. II. 613. 616

f. 643. 653. 657. 664. 669. 677. 713.

715 f. 721. 735 f. 743. 752. 756. 760.

766. 777 f. 780. 783. 785. 787. 792.

794. 800. 807. 824f.

Morten Krabbe. II. 738. 752. 756. 758.

760—763. 766 ff. 776 ff. 780—784.

787. 800 f. 807. 843.

Moster=Thing. 94.

Munflif Kloster. 159. 187. 346. 375.

II. 451. 458. 479—483. 555 f. 566.

572. 608 f. 691 f. 702—705. 796.

Mynt, Myntfod. 235. 274 f. 348. 449.

II. 21. 30. 43. 65. 234. 274 ff. 278 f.

353 f. 432. 578. 776.

Mødruvoldskloster. 451. II. 304. 323.

Marve, B. af Bergen. II. 11 f. 30. 35.

50 ff. 59. 69. 74. 89. 93. 101. 105.

112. 141 f. 196. Thoresøn, Erkepr.

i Oslo. II. 589.

Miaal, B. i Stavanger. 273. 283 f.

291. 302. 314. 327 f.

Midarholms Kloster. 159. 167. 187.

346. 370. 375. 391. 454. II. 2. 821 ff.

Midaros Biskopsdømme. 143 f. 161.

169.

Midaros Erkebiskopsdømme. 170. 217

ff. 221 ff. 227. 232 f. 263. 268. 271.

285 f. 328. 336. 348 f. 354. 397 ff.

402. 407. 414 f. 419. 421. 435. 442.

448 f. II. 1 ff. 9. 13. 45 f. 50 ff. 81.

132. 154. 193. 216 f. 235. 242 f.

262 f. 274 f. 296 ff. 302. 304 f. 312.

318. 342. 350. 353 f. 391. 399. 405

f. 412 f. 447. 465 ff. 516. 545—551.

561. 566 f. 579. 610 f. 632. 639. 653

f. 672. 692. 705. 714. 723. 726 f.

737 f.

Nikolaus, B. af Færøerne. 435. B.

i Grønland. 412. 418. 431. B.

i Grønland. II. 531. Arnesøn, B.

i Oslo. 281 ff. 288. 290 ff. 295 ff.

301 f. 306. 314 f. 325 ff. 331. 342 f.

344 ff. 349 f. Brestpere, B. af Alba.

219—229. 234. 321 f. 384. 413. 416.

441. 443. Jakobsøn Finkenoghe,

Erkeb. i Nidaros II. 399 ff. 403 ff. 406.

412. Kalib, B. i Oslo. II. 582. 585.

Ketilsøn, Erkeb. af Upsal II. 149.

Petersøn, B. i Bergen, 230. 263.

Nils Henriksøn (Gyldenløve). II. 616.

622. 628 ff. 634. 662. 666 f. 670. 766.

842 f. Joakimsøn Lykke. II. 691.

694. 700. 705—709. 714 f. 721 ff.

725 f. 728 f. 731—735. 738. 743

745 f. 750—760. 764. 766. 785. 789

—792. 799. 812. 822. 840 f. Klaus-

søn, Lagmand. II. 694. 726. 810.

Steensøn Sture, se Daljunferen. II.

677. 679.

Ronneseter i Bergen. 450. II. 237.

608 f. 690 f. i Oslo. 187.

Rævndermænd. 213.

Rdd Gotstaltsøn. II. 848.

Rddgeir Thorsteinsøn, B. i Staal-

holt. II. 386. 398 f. 401.

Rdelsystemet. 212.

Rfficial II. 223. 319.

Rlaf, Abbed af Halsna. II. 545. B. af

Bergen. II. 564. Grønlandinge-Bi-

skop. 89. 157. B. paa Grønland

418. 431. 435. II. 3. 12. B. i Ha-

mar. II. 343. B. af Stavanger. II.

398. 401. 403. 415. 417 ff. 435. 445

ff. Erkeb. i Nidaros. II. 342 ff. 350

f. 353. 365. 373. 382. 384. 388 f.

391. 485. foregIVEN Ronge. II. 452

ff. Alfesøn. II. 303. Bagge. II.

669. Buf. II. 513. 519. Engel-

brestsøn, Erkeb. i Nidaros. II. 628.

631. 633. 654 f. 657 f. 660. 668 f. 673—686. 689. 692—746. 748—801. 803—809. 812—816. 818—822. 840 f. 847. Galle. II. 629 f. 662. 664. 669 f. 675. 678. 683. 696. Haakonson, N. R. II. 392 ff. 396 ff. 400 f. 403 f. 407 ff. 412 ff. 421. 433. 452 f. Haakonson. II. 520. Haraldson b. Hellige, N. R. 45. 65—69. 72. 76 ff. 81. 83. 90 ff. 102 ff. 112 ff. 116. 131. 136 f. 432. II. 296. Hjalteson, B. af Hole. II. 660. 854. 856. 864 f. 875. Kyrrer, N. R. 137 ff. 147 f. Magnusson. 150 ff. Nikolausson, B. af Bergen. II. 475 ff. 486. 490. 508. 522. 529. 537. 554. Nilsson til Talge. II. 529. 536 f. 539. 543. 545. 548. 555 f. 572. 579. Rosenkrans. II. 823. Rognvaldson, B. af Hole. II. 563 f. 571. 585 f. Skautfonge. 59 ff. 80. 118. Thorfeldson, B. i Bergen. II. 653. 666. 669. 691—694. 703 ff. 714 f. 726. 736. 743. 761. Thronde-son, Erkeb. i Nidaros. II. 548—553. 556 f. 560—563. 566 f. Tryggveson, N. R. 37 ff. 41 ff. 49 f. 53 f. 60 f.
- Olafsstot. 432. II. 39. 296 f. 390.
- Opton. II. 156 f.
- Ordericus Vitalis. 155 f. 159. 165.
- Oxfnerne. 19. 40. 64. 87. 162. II. 465. 565. 572. 617 f. 672. 816.
- Oxfnernes Biskopsdømme. 157 f. 162. 170. 224. 264. 294. 347. 416. 418. II. 11. 52. 153 f. 210 f. 298. 388. 403. 464. 565 f.
- Orm, B. paa Færøerne. 157. B. af Hamar. 237. 264. Olafson, B. af Hole. II. 281. 303 f. 342. 356. 360. 382. B. i Oslo. 354. 359. 380. 418. Oysteinson, Drotsete. II. 303. 357. 361. 364—368. Steinson, valgt B. af Skaalholt. II. 214. Eturlas-son, Lagmand II. 862. 870. Thorsteinson, valgt B. af Skaalholt. II. 214.
- Oslo Biskopsdømme. 144. 156. 162. 169. 222. 237. 264. 283 f. 354. 380. 418. 420 f. II. 2 f. 11. 30. 52 f. 105 f. 214. 298. 349. 351. 353 f. 386. 388. 403 f. 425. 450. 463. 490. 509. 516. 554. 582. 585. 594. 632. 640 f. 655—658. 837.
- Ottar, B. i Bergen. 169.
- Otte Stigson. II. 726. 728. 874 f.
- Otto I, II, III, tybste Reiser. 19. 28. 29 f.
- Ove Bilbe. II. 745. 758. 804. 809. 815. Lunge. II. 679. 681. 684. 752 f.
- Overenskomst mellem Kirken og Kongedømmet. 240—248. II. 20. 23. i Tunsberg 1277. 394. II. 26 ff. 38 ff. 46 f. 63 f. 334. 345 ff. 491. 542 f. 560 ff.
- Paal, Abbed af Hovedø og Kunstl. II. 568. 572. B. i Bergen. 230. 237. 263 ff. 273. 283. 291. B. i Hamar. 357 ff. 363. 380. 386 f. 389. 418. 420. Baardson, Kansler, senere Erkeb. i Nidaros. II. 160. 212. 220. 226. 228. 230 ff. 240—245. 251 ff. 257. 273 ff. 280—284. 294. 296—301. 362. 364. 368. Jonsson, B. i Skaalholt. 293 f. 334 f. Rjempe. II. 721. Reff. II. 631. 658.
- Pallium. 219. 221. 233 f. 271. 328. 336. 349. 354. 355. 419. 422. 449. II. 3. 53. 156. 244. 302. 343. 399. 401. 407.
- Patronatsret. 178. 179 f. 205 f. 224 f. 266 f. 275. 278 ff. 286. 334. 358. 360. 382 f. 389. 392. 416. 443. 459. II. 15—19. 56 ff. 61. 82 f. 118. 306. 314. 328. 578. 583. 671. 817.
- Paulus, B. af Hole. II. 559. 564. Elia. II. 649. Justiniani, B. af Bergen. II. 558 f. 564. P. III, Pave. II. 861. 863.
- Pavedømmet. 171. 182. 185. 188. 201 ff. 209. 217 f. 234. 246. 256 f. 276 ff. 285 ff. 298 ff. 324. 376 ff. 386 ff. 433 f. 449. II. 2. 17. 44. 48 f. 77. 102 f. 121 f. 166. 173 f. 244 ff. 297 f. 311. 321. 339. 350 ff. 372. 390 f. 394 f. 435. 456 ff. 459. 466 f. 470. 473. 478 f. 480. 531 f. 557 ff. 568.

586. 605 f. 611 f. 638. 654. 705. 876.
- Peder Pedersøn. II. 814. Plade, B. af Sjælland. II. 865. Skriver. II. 805 ff.
- Per Ræmpe. II. 601.
- Peter, B. i Bergen. 435. II. 3. 11. 146. B. af Færøerne. 435. II. 146. B. i Hamar. 418 f. 420. 427. 435. B. i Hamar. II. 465. 475. 484. 486. 490. 522. 530. Erkeb. i Nidaros. 349 ff. 353 f. 398. 402. B. af Ordnørerne. II. 11. 42. 52. B. i Oslo, 169. B. i Stavanger. 237. 264. Brokkenhus. II. 736. Erikson, Kansler. II. 365 f. 368. 388. Magnusson, Vicekansler. II. 569. Mikolausson, B. af Hole. II. 431 f. 435. 446 ff. Elgurdson, Kansler. II. 631. Sunnaveder (Kansler). II. 677 ff.
- Peterspengen. 226. 348. 449. II. 168. 209. 244. 281. 315. 326. 353 f. 390. 429. 458 f. 549.
- Petrus Gervasi, pavelig Legat, II. 244 f. Mauricius. 166. Rosafontanus (Lille) II. 649.
- Pilegrimer. 238. 266. 286. 356. 361. 400. 405. II. 20. 27. 60. 203. 207. 255. 360. 436 f. 460.
- Pest, se Mandedød.
- Prestes, Prestegaarde og Prestemøder, se Kirkens Embedsmænd.
- Presteret paa Island. 210.
- Primsigning. 9 f. 189.
- Processioner, se Kirkens relig. Skikke.
- Provision. 420. 446. II. 53. 72 f. 147. 342 f. 350 ff. 398. 400. 431. 467. 550. 559. 563 f. 611. 687.
- Provster, se Kirkens Embedsmænd.
- Præbender. 222 f. 417. 447 f. II. 3. 72. 78. 156 f. 221. 224. 251. 346. 466. 490. 494.
- Prædikere, se Dominicanere.
- Præmonstratensere. 450 ff.
- Pönitentiarus. II. 73. 107. 299. 319. 492.
- Raadmand i Biskoppens Gaard. II. 73. 319.
- Rafn Oddson. II. 12 ff. 55 ff. 59 ff.
- Ragnar, B. 144. B. i Hamar. 264. 284.
- Reformationen. II. 647—651. 671. 673. 686—691. 693 f. 746. 768. 814 ff. 825 f. 830 ff.
- Reidar, B. i Nidaros. 169. 218 f. 221. Sendemand. 295 f. 306.
- Reinald, B. i Stavanger. 156. 162. 165. 168 f.
- Reinold von Heibensdorf. II. 725.
- Reinskloster. 451. II. 706 f.
- Rigsmøder. 227. 237. 343. 345 ff. 379. II. 19 ff. 30. 35 ff. 188. 193 f. 198. 216 f. 253. 287. 446. 495 f. 742 ff. 785 f.
- Rikard, B. i Suderøerne. 419. 435. II. 12.
- Rimbart, Erkeb. i Bremen. 11. 15 f. 131.
- Rudulf, B. paa Ordnørerne. 158. (Rudolf) Rudulf, B. 71. 88. 89. 133. 144.
- Roe, B. paa Færøerne. 252. 264. 336.
- Rostof Univerfitet. II. 525. 548. 564. 566 ff. 569. 581. 585. 593. 613. 654.
- Rognvald Rolsøn, Ordnørernes Jarl. 170. Ulfson. 59.
- Sakramenter, se Kirkens relig. Skikke.
- Salomon Thoraldson, B. af Oslo. II. 130. 212. 214. 216. 218. 221 f. 239 f. 245 f. 251. 257 f. 264 f. 295. 298. 303. 312. 342. 344. 348 f. 362. 364. 406.
- Salvinger, se Kroninger.
- Selja Kloster. 159. 187. 370. 407. II. 258.
- Sevard (Sigurd?), B. 135.
- Severinus, B. af Oslo og senere af Færøerne?. II. 464. 475. 484. 531.
- Sigbrit. II. 609. 622 f. 625. 632. 634 ff. 637 f. 644. 648. 651.
- Sigfrid, Missionær i Sverige. 62. B. i Stavanger, senere B. i Oslo. II. 343. 349. 351. 353. 365 f. 386.
- Sighvat Lande. II. 51 f. 74. 95 f. 130.

- Sigmund Prestersøn.** 57 f. **Gyolfs-**
søn. II. 849.
Signar, B. paa Færøerne. II. 173.
 197 f. 214. 282.
Sigrid Storraade. 59 f.
Sigurd, Abbed af Lutra. 346. 349.
 Abbed af Thykkvabø. II. 858 f. 862 f.
 B. under Olaf Tryggvesson. 40. 43.
 62. 70 f. 140. **Haakon Grifssøns**
Hirdbisshop. 111. 115. B. under Olaf
Haraldsøn. 70 f. 84. 101. 140. 144.
 B. i Bergen. 169. 227. 230. B. i
 Hamar. II. 398. 401. 415. 417 f. 420.
 425. 446. 463. **Bjørnsøn, B. i Sta-**
vanger. II. 522 f. 537—540 545. 552.
 554 f. 560. 564. **Gindribsøn, Erkeb.**
i Nidaros. 355 ff. 365 ff. 380. 387 f.
 393 ff. 399. 402. 407. 411 ff. 418
 422. II. 71. **Haakonsøn Jarl.** 21 ff.
 26. **Hasthørsøn.** II. 255. 258. 264.
 271 f. 288. 303. 365 f. 373. 389.
 397 f. 401 f. 414. 421. 459. 520.
 587. **Haraldsøn Mund, N. R.** 168
 f. 217 ff. 230. **Jonsøn, Drotsete.**
 II. 509. 520. 522 f. 529. 535—540.
 544 f. **Jonsøn, Prest.** II. 852. 856.
 860. 867. 869. 873 ff. **Jorsalfarer,**
N. R. 150 ff. 158 f. 163 f. 166.
Munk, B. 144. **Slembidiakn.** 168.
Thetmarsøn, B. af Skaalholt. 407 ff.
 418. 435. II. 12 f. 332.
Simon, B. i Nidaros. 161. 169. B.
 af **Suderøerne.** 354. 415. 419. **Bjørns-**
søn. II. 540 f.
Sjælemesser. 199.
Skaalholt's Bispebdømme. 133. 149.
 156 f. 162. 169 f. 264 ff. 272. 292 f.
 335 f. 401 f. 403. 407. 418. II. 12
 ff. 83. 104. 127 f. 198. 214. 257 f.
 280 f. 304. 317. 342. 356 f. 384 ff.
 399. 401. 430. 432. 448. 451. 459 ff.
 463. 468—472. 530. 532. 549. 560.
 562 ff. 567. 585. 643.
Skoler. 180. 444. 448. II. 761.
Skrida Kloster. II. 882.
Skule Baardsøn. 338 ff. 343 ff. 349
 ff. 356 ff. 363 ff. 369. 403 f. 410.
 436.
Snorre Sturlasøn. 403 ff. 408. 436.
Sogne-Inddeling, se Kirkesogn.
Statutbøger. II. 252. 307. 345. 395.
 485. 488. 491 ff.
Stavangers Bispebdømme. 156. 162.
 169. 237. 264. 277. 282 ff. 328. 354.
 382. 435. II. 11. 84 f. 94. 104. 173.
 214. 282. 298. 312. 343. 351. 353 f.
 386. 398. 447. 458 f. 465. 495. 531.
 554. 564. 569. 613. 632. 643. 825.
 837.
Steen Sture. II. 569 f. 572 f. 576 f.
 582. 590 ff. 615. den **Yngre.** II.
 615. 629 f. 647. f. 650. 677.
Stefan Jonsøn, B. i Skaalholt. II.
 585. 643 f. 648. 890.
Stefanus, pavelig Legat. 237. 245.
Stefner Thorgildsøn. 53.
Stein, Abbed af Munflif. II. 458. 460.
 479 ff. 482.
Stig Bagge. II. 808. 812.
Stikklastab. 112.
Studier ved fremmede Høiskoler. II.
 493 f. 525. 761.
Subsidium pallii. 422. 449. II. 157.
 ff. 429 f. 551. 618.
Suderøerne. 19. 434 f. II. 4. 464.
 565 f.
Suderøernes Bispebdømme. 158. 170.
 224. 354. 414 f. 419. II. 5. 12. 79.
 104. 298. 304 f. 317. 350.
Suntva. 42 f. 136. 144. 264.
Superintendenten. II. 817. 831 f.
 836—839.
Svante Nilsøn Sture. II. 593—596.
 598 f. 615.
Svarte-Jønes. II. 507—510. 513.
Svein, B. paa Færøerne. 336. **De-**
kanus af Nidaros. II. 560. **Grifsen**
(Erkebegn) II. 529. 537. **Haakons-**
søn Jarl. 60 ff. 69. **Knutsøn.** 114 f.
 122 ff. **Pedersøn, B. af Skaalholt.**
 II. 565. 567. **Tjungeffæg.** 36 f. 38.
 60 ff. 66. 118. **Ulfsøn.** 126 ff. 152 f.

- Sverige forenet med Norge. II. 192 ff. 216. 242. 260 ff. 265 ff. 271. 284 ff. 292 ff. 374 ff. 502. forenet med Norge og Danmark, se Kalmarforeningen.
- Sverker (Sorkver), B. paa Færøerne. 336 f. 346. 418.
- Sverrer Sigurdsøn, N. R. 251 ff. 264. 268 ff. 274 ff. 287 f. 289 ff. 298 ff. 307 ff. 314 ff. 320 ff. 394 f.
- Sydselmænd. II. 18.
- Sedelighed. 265 f. 272 f. 402 f. II. 433 f.
- Søfrin Mortensøn. II. 823.
- Søn- og Helligdage, se Kirkens religiøse Stkke.
- Søren Norby. II. 710.
- Sørle, Erkeb. i Nidaros. 419 ff. II. 2.
- Taura Kloster. 333. 346. 417. 450. II. 1. 707 f.
- Teit Versesøn, udy. B. af Staalholt. 336.
- Testamenter. 225. 228. 350. 461. II. 20. 80. 118. 167. 300. 310. 329 ff. 341. 346.
- Thangbrand. 41. 47. 53 f.
- Theodoricus Monachus. 129. 167. 267. 444.
- Theodorik af Niem. II. 433 f.
- Thingfarefæ. 213 f.
- Thingøre Kloster. 159. 187. 215. 239. II. 382. 384.
- Tholf (Thjodolf?), B. 135. 140.
- Thomas Tolaf, B. af Drfnserne. II. 464 f. 475. 486. 500. 565. B. af Sudergerne. II. 304.
- Thorarin Sigurdsøn, B. af Staalholt. II. 385 f.
- Thorbjørn Olafsøn, B. i Throndhjem. II. 837 f.
- Thord, B. af Grønland. II. 53. 154. 172. Kratesøn. II. 303. Roed. II. 726. 745. 754. 768. 794. 796 f. 802. 820. 822. 824.
- Thorer, B. i Hamar. 264. 273. 283 f. 291. 293 f. 298. 302. Biskopsøn. II. 3. 19. 41. 44. Gudmundsøn, Erkeb. i Nidaros. 328 ff. 383 ff. 336 f. 398 f. 402. 422. Hund i Bjarkø. 80. 105 ff. 198. Throndste, Erkeb. i Nidaros. 354 f.
- Thorsfinn, B. i Hamar. II. 11 f. 30. 35. 45. 49. 52. Olafsøn. II. 821 f.
- Thorgils, B. i Stavanger. 434 f. II. 3. 11. 21. 83.
- Thorhall (Thorolf), B. i Viken. 145.
- Thorfel, B. af Oslo. 380. 418. Jonsøn, B. af Oslo. II. 594.
- Thorlak Runolfsøn, B. i Staalholt. 94. 162. 169. Thorhallesøn, B. i Staalholt. 265. 267. 272. 292 f. 334. 401. II. 357.
- Thorleif, udy. B. til Staalholt. II. 15. Olafsøn, B. af Bergen. II. 546. 548. 551. 553—556. 558. 564. 572. 579.
- Thorolf, B. paa Drfnserne. 157 f.
- Thorstein, B. i Bergen. II. 282. 298. 303. 312. 341. B. i Hamar. II. 53. 66. 85. 93. 101. 104. 112. B. i Oslo. 237. 264. Thorfelsøn, Provst til Apostelkirken i Bergen. II. 568.
- Thorun Jonsdatter. II. 873.
- Thorvald Kobraansøn, Bidsforle. 52.
- Thronb, Erkeb. i Nidaros. II. 391. 395. 398 f. Ivarsøn. II. 699.
- Thronbhjems Stift. II. 837 f.
- Thyfkvabs Kloster. 265. 431. 451. II. 303. 384.
- Tiber (horæ). 196.
- Tiende. 150. 160 f. 176. 182. 205. 225. 238. 286. 381. 431 f. 443 f. II. 7 f. 20 ff. 24. 29. 43. 46 f. 55. 63. 65. 118. 136 ff. 157. 166 ff. 173 f. 194. 205. 207. 219 ff. 224. 229 ff. 233 f. 244 ff. 298. 305 f. 311. 330. 338. 350. 352 ff. 356. 364. 372. 390. 427. 429. 487 f. 491. 493 ff. 626 f. 672. 817.
- Troesbefjendelse, christelig i de norske Lovbøger. 440 ff. II. 6 ff. 10.
- Trolldom. II. 235 f. 299. 310.
- Trud Ulfstand. II. 733 ff. 741. 816. 823—826. 836. 843.

- Trælles Frigivelse.** 96.
Tunsberg Præmonstratenserkloster. 452.
Tydsfære i Bergen. II. 136 ff. 280.
 378. 555 f. 579. 642. 726.
Uffe, Erkeb. af Lund. 358.
Ulf Saresøn. II. 255 f. 258. 264. 288.
 414.
Unne, Erkeb. i Bremen. 16. 18. 131.
Unvan, Erkeb. i Bremen. 70. 90. 100 ff.
Upsals Erkestol. 229. II. 103. 189. 257.
 296 f. 394. 469 f. 473 f.
Utsteins Kloster. 451. II. 248 f. 323.
 495. 623 f. 716.
Wadstena Kloster. II. 438 f. 478 f.
 482 ff.
Waldemar Kristoffersøn, D. R. II.
 369 ff. 392 f.
Warna Kloster. II. 324. 736.
Wids Kloster. 451. II. 850. 866.
Wikholt, B. af Færøerne. II. 441. 531.
Wiken. 774. 796.
Wihelm af Sabina. 377 ff. 385 f.
 409. 411. 416. 431. II. 247. 252.
**Wihjalm den Gamle, B. paa Orknø-
 øerne.** 158. 162. 170. 264. B. paa
 Orknøerne. 264. 294. B. paa Orknø-
 øerne. II. 153 f. 198. 210 ff. 216. 222.
 388. B. paa Orknøerne. II. 388. 403.
 464. B. i Oslo. 169. 227. 237. 264.
William, B. paa Orknøerne. II. 565.
William Rusfel, B. af Suderøerne. II.
 304 f. 350. Einflar, Jarl af Orknø-
 øerne. II. 535. 541.
Wiltin, B. af Skaalholt. II. 430 f.
 435. 446. 448. 451.
Winalde Henrikson, Erkeb. i Nidaros.
 II. 388. 398. 406. 411 ff. 415. 417—
 420. 422. 425. 431. 435. 442. 444—
 447. 466.
Wincents Rampe, B. paa Grønland.
 II. 621.
Wincents Lunge. II. 658. 665—671.
 673—677. 679—686. 689 ff. 694. 696
 —703. 705. 709. 712—716. 721. 723
 f. 731—735. 738. 743. 745—748. 751
 f. 754—768. 772. 774—785. 787—
 792. 798 ff. 806. 812. 822.
Wissere. 212 f. II. 303.
Witaliner. II. 440. 497.
Wizelin, se Bezelin.
Worfs Erkebiskop. 158. 170. 414 f.
 II. 305.
Weneas Sylvius. II. 396. 559.
Wgmund Finnsøn. II. 288. 303. 365.
 373. 389. 391. 397. 401 f. 407. 421.
 520. Guthormsøn. II. 288. 303.
 366. Paalsøn, B. i Skaalholt. II.
 643. 646. 659 f. 844—854. 890 f.
Wesur, se Weser.
Wraraa. 51.

